ธรรมชุดเตรียมพร้อม

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน เทศน์โปรด คุณเพาพงา วรรธนะกุล
ณ วัดป่าบ้านตาด เมื่อวันที่ ๘ -๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘

ที่มา

http://www.luangta.com/thamma/thamma_book_detail.php?cgiBookID=38

Link

กัณฑ์เทศนาในหมวดหมู่ "ธรรมะชุดเตรียมพร้อม" มีจำนวน "98" กัณฑ์

http://www.luangta.com/thamma/thamma_talk_multimedia.php?CatID=1

หรือ download file เสียงรวมกัณฑ์เทศน์ ได้ที่

ชุดธรรมะชุดเตรียมพร้อม 1 (wma, mp3)

http://d.igetweb.com/index.php?mo=3&art=70873

ชุด ธรรมะชุดเตรียมพร้อม 2 (wma, mp3)

http://d.igetweb.com/index.php?mo=3&art=70874

คำอนุโมทนา

หนังสือธรรมะแต่ละเล่มจะสำเร็จขึ้นมาเพื่อแจกทานให้ท่านผู้ใคร่ธรรมได้อ่าน ย่อมสำเร็จด้วยอำนาจแห่งศรัทธาของท่านผู้ใจบุญทั้งหลายช่วยกันบริจาคและจัดทำ แม้เล่มนี้ก็สำเร็จขึ้นมาเพราะแรงศรัทธาของท่านผู้ใจบุญหนุนโลกเช่นเดียวกัน ลำพังผู้แสดงก็มีเพียงลมปากอย่างเดียวเท่านั้น พอแสดงธรรมจบลงลมปากก็หายสูญไปในขณะนั้น ไม่อาจเหนี่ยวรั้งธรรมที่แสดงออกนั้นๆ ให้จีรังยั่งยืนสืบไปได้เลย เพราะไม่มีปัญญาสร้างธรรมให้จีรังยั่งยืนได้ด้วยวิธีการใดๆ ที่เห็นว่าเหมาะสม จำต้องอาศัยบุญบารมีของท่านคณะศรัทธาผู้ใจบุญทั้งหลาย ช่วยเสริมสร้างความจีรังถาวรแห่งธรรมด้วยการร่วมกันบริจาคและจัดพิมพ์เป็นเล่มขึ้นมา เพื่อท่านผู้อ่านได้อาศัยพึ่งร่มเงาแห่งใบบุญหนุนโลกอันไม่มีประมาณนั้น ผู้แสดงจึงขออนุโมทนากับท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่งมาพร้อมนี้ บุญกุศลทั้งมวลที่เกิดขึ้นเพราะการบำเพ็ญนี้ จงสำเร็จผลอันพึงหวังดังใจหมายโดยทั่วกันเทอญ

บัว

*คำอนุโมทนาในการพิมพ์เมื่อ ๙ มิถุนายน ๒๕๒๗

คำนำ

ก่อนอื่นต้องขออภัยต่อท่านผู้อ่านโดยทั่วกัน ที่ไม่อาจดัดแปลงแก้ไขเนื้อธรรมและสำนวนต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับหนังสือเล่มนี้ ที่จะออกสู่สายตาสาธารณชนซึ่งมีความรู้สึกในแง่แห่งธรรมหนักเบาต่างกัน เนื่องจากการแสดงธรรมแต่ละกัณฑ์แก่ท่านผู้ฟังซึ่งล้วนเป็นนักปฏิบัติธรรมด้วยกัน ประสงค์อยากฟังธรรมะป่า ที่เกี่ยวกับภาคปฏิบัติจิตภาวนามากกว่าภาคอื่น ๆ ผู้แสดงซึ่งเป็นพระป่า ๆ อยู่แล้ว จึงเริ่มแสดงธรรมะป่าโดยลำดับ ตามนิสัยป่า แต่กัณฑ์เริ่มแรกจนถึงกัณฑ์สุดท้ายซึ่งรวมการเทศน์ติดต่อกันมาโดยลำดับ ในช่วงนั้น คงไม่ต่ำกว่า ๘๐ กัณฑ์ ซึ่งส่วนมากมักเป็นธรรมเผ็ดร้อน มากกว่าจะสมน้ำสมเนื้อ เท่าที่ควร

หลังจากการแสดงธรรมผ่านไปแล้วเป็นปี ๆ จึงมีท่านผู้ศรัทธา คือ ม.ร.ว.เสริมศรี เกษมศรี มาแสดงความประสงค์ขออนุญาตพิมพ์กัณฑ์เทศน์เหล่านี้ ขึ้นเป็นเล่มเพื่อแจกทาน และประสงค์ให้กัณฑ์เทศน์เหล่านี้ ที่พิมพ์เป็นเล่มแล้วจิรังยั่งยืนไปนาน จึงได้อนุญาตตามอัธยาศัย โดยไม่มีหนทางแก้ไขกัณฑ์เทศน์เหล่านี้ให้เหมาะสมแก่ท่านผู้อ่านทั่ว ๆ ไปได้แต่อย่างใด ถ้าเรื่องใดประโยคใดไม่เหมาะสมกับจริตนิสัย ก็กรุณาผ่านไป ยึดไว้เฉพาะที่เห็นว่าควรแก่นิสัยของตน ๆ เพื่อประโยชน์ในกาลต่อไป

หนังสือที่ผู้เขียนเรียบเรียงขึ้น หวังให้ทุกท่านที่มีจิตศรัทธาได้เป็นเจ้าของพิมพ์แจกเป็นธรรมทานด้วยกันได้ทุกโอกาส โดยไม่ต้องขออนุญาตแต่อย่างใด ส่วนการพิมพ์เพื่อจำหน่าย จึงขอสงวนลิขสิทธิ์ ทุก ๆ เล่มไป ดังที่เคยปฏิบัติมา

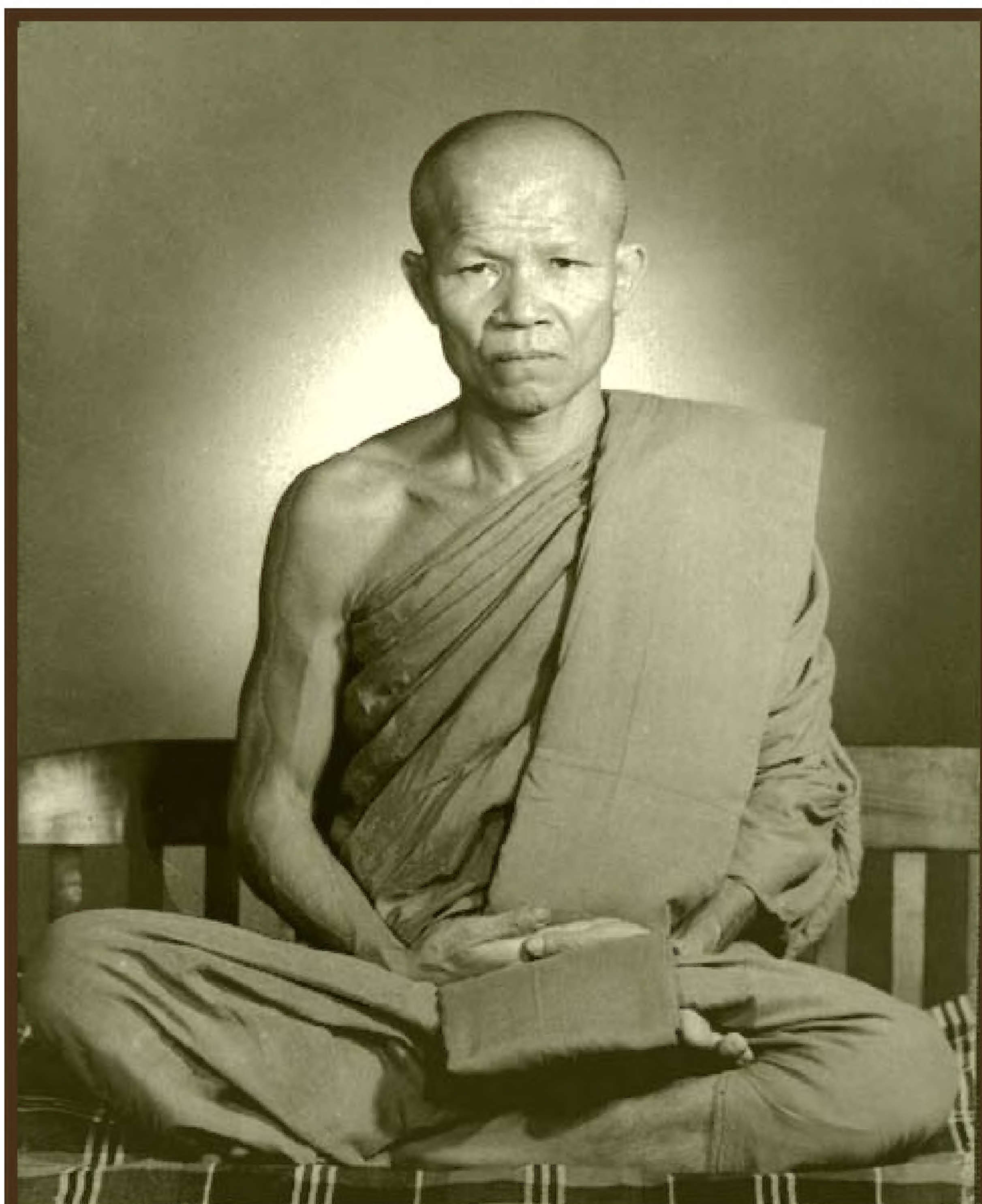
บัว

*คำนำในการพิมพ์เมื่อ ๙ มิถุนายน ๒๕๒๗

รูปเนื่องในวันครบรอบวันละสังขารของท่านพ่อลี ธัมธโร ณ วัดอโศการาม ๒๕ เมษายน ๒๕๕๐

รูปจาก www.watpa.com

Luangta Maha Boowa sitting in samadhi (11)

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

โลกในเรือนจำกับโลกนอก

จิตถ้าเราจะเทียบทางโลกแล้ว ก็เป็นผู้ต้องขังมาตลอดเวลา เหมือนคนที่เกิดอยู่ในเรือนจำ โดยอยู่ในเรือนจำ ในห้องขัง ไม่มีวันออกมาดูโลกภายนอก อยู่แต่ในห้องขังตั้งแต่เล็กจนโต จึงไม่ทราบว่าภายนอกเขามีอะไรกันบ้าง ความสุขความทุกข์ก็เห็นกันอยู่แต่ภายในเรือนจำ ไม่ได้ออกมาดูโลกภายนอกเขา ว่ามีความสุข ความสบาย และมีอิสระกันอย่างไรบ้าง ความรื่นเริงบันเทิง การไปมาหาสู่ เขาไปแบบไหน มาอย่างไร อยู่อย่างไรกัน โลกภายนอกเขามีความเป็นอยู่กันอย่างไร ไม่มีทางทราบได้ เพราะเราถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำมาตั้งแต่วันเกิดจนถึงวันตาย นี่เป็นข้อเปรียบเทียบ เทียบเคียง

ความสุข ความทุกข์ ก็เท่าที่มีอยู่ในนั้น ๆ ไม่มีอะไรเป็นพิเศษ ไม่มีอะไรที่ได้ไปจากโลกภายนอก เมื่อกลับเข้าไปสู่ภายในเรือนจำพอได้เห็นว่า นี่เป็นสิ่งที่แปลกจากโลกในเรือนจำ สิ่งนี้มาจากโลกนอก คือนอกเรือนจำ เอามาเทียบเคียงกันพอให้ทราบว่า อันนี้เป็นอย่างนี้ อันนั้นเป็นอย่างนั้น อันนี้ดีกว่าอันนั้น อันนั้นดีกว่าอันนี้ อย่างนี้ไม่มี เพราะไม่มีสิ่งใดเข้าไปเกี่ยวข้อง มีแต่เรื่องของเรือนจำ สุขหรือทุกข์มากน้อยเพียงใด ขาดแคลนลำบากลำบน ถูกกดขี่บังคับขนาดไหน ก็เคยเป็นมาอย่างนั้นตั้งแต่ดั้งเดิม เลยไม่ทราบจะหาทางออกไปไหน จะปลดเปลื้องตนไปได้อย่างไร ด้วยวิธีใด แม้จะออกไปโลกนอก โลกนอกก็ไม่ทราบอยู่ที่ไหน เพราะเห็นแต่โลกในคือเรือนจำ ที่ถูกควบคุมอยู่ตลอดเวลา และถูกกดขี่บังคับ เฆี่ยนตีกัน ทรมานกันอยู่อย่างนั้น อด ๆ อยาก ๆ ขาด ๆ แคลน ๆ ตลอดถึงที่นอนหมอนมุ้ง อาหารปัจจัย ที่อยู่อาศัยทุกสิ่งทุกอย่าง อยู่ในลักษณะของนักโทษในเรือนจำทั้งหมด เขาก็อยู่กันไปได้ เพราะไม่เคยเห็นโลกนอกว่าเป็นอย่างไร พอที่จะเอาไปเทียบเคียงว่า อันใดดีกว่า อันใดมีสุขกว่ากันอย่างไรบ้าง พอที่จะมีแก่ใจอยากเสาะแสวงหาทางออกไปสู่โลกภายนอก

จิตที่ถูกควบคุมจากอำนาจแห่งกิเลสอาสวะทั้งหลายก็เป็นเช่นนั้น คือถูกคุมขังอยู่ด้วยกิเลสประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่กัปไหนกัลป์ไหน เช่นเกิดมาในปัจจุบันนี้ กิเลสที่เป็นเจ้าอำนาจบนหัวใจสัตว์นั้นมีมาตั้งแต่วันเกิด ถูกคุมมาเรื่อย ๆ ไม่เคยได้เป็นอิสระภายในตัวบ้างเลย จึงยากที่เราจะคาดได้ว่า ความสุขที่นอกเหนือไปจากสิ่งที่เป็นอยู่ในเวลานี้นั้น คือความสุขอย่างไรกัน เช่นเดียวกับคนที่เกิดในเรือนจำ และอยู่มาตลอดเวลา

โลกนอกเป็นโลกยังไง ? น่าไปและน่าอยู่ไหม ? ธรรมท่านประกาศสอนอยู่ปึ๋ง ๆ ก็ไม่ค่อยสนใจกัน แต่ยังดีที่ผู้สนใจยังมีอยู่บ้างบางแห่งบางสถานที่ ที่ไหนไม่มีใครประกาศไม่มีใครพูดถึงเลยว่าโลกนอก คือจิตที่มีธรรมครองใจนั้นเป็นอย่างไร ไม่มีใครพูดให้ฟัง จึงไม่ทราบว่าศาสนธรรมเป็นอย่างไร ความสุขที่เกิดขึ้นจากอรรถจากธรรมเป็นอย่างไร มืดแปดทิศ ติดแบบจมดิ่งไม่มีวันฟู พอมองเห็นอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งบ้างเลย เพราะไม่มีศาสนาช่วยฉุดลาก เหมือนว่า "โลกนอก" ไม่ปรากฏเลย มีแต่เรือนจำคือกิเลสควบคุมใจเท่านั้น เกิดมาในโลกนี้มีแต่เรือนจำเป็นที่อยู่อาศัย ที่เป็นที่ตาย อยู่นี่ตลอดไป

จิตใจไม่เคยทราบว่าอะไรที่พอจะให้ความสุขความสบาย ความเป็นอิสระยิ่งกว่าที่เป็นอยู่เวลานี้ ถ้าจะเทียบเข้าไปอีกแง่หนึ่งก็เหมือน "เป็ด" เล่นน้ำอยู่ใต้ถุนบ้านใต้ถุนเรือน แชะ ๆ ๆ ๆ ๆ อยู่อย่างนั้น สกปรกโสมมขนาดไหนมันก็พอใจเล่น เพราะมันไม่เคยเห็นน้ำมหาสมุทรทะเล ไม่เคยเห็นน้ำบึงน้ำบ่อที่กว้างขวางพอที่จะแหวกว่าย หัวหางกลางตัวได้อย่างสะดวกสบาย มันเห็นแต่น้ำใต้ถุนบ้านใต้ถุนเรือน ที่เขาล้างสิ่งของลงไปขังอยู่เท่านั้น มันก็ไปเที่ยวเล่นและถือว่าสนุกสนาน แหวกว่ายของมันอย่างสะดวกสบายรื่นเริง เพราะเหตุไร ? เพราะมันไม่เคยเห็นน้ำที่กว้างขวางหรือลึกยิ่งกว่านั้น พอที่จะให้เกิดความรื่นเริงบันเทิง เกิดความสุขความสบายแก่การไปมา หรือการแหวกว่าย หัวหางกลางตัวสะดวกสบายกว่าน้ำใต้ถุนบ้านใต้ถุนเรือน

ส่วนเป็ดที่อยู่ตามลำคลองอันกว้างลึกนั้น ผิดกันกับเป็ดใต้ถุนบ้าน มันสนุกสนานรื่นเริง เที่ยวไปตามห้วยหนองคลองบึง เจ้าของไล่ไปเที่ยวที่ไหนมันก็ไป ตามถนนหนทางข้ามไปมา โอ้โห ! แผ่กระจายกันเป็นฝูง ๆ เป็นร้อย ๆ เป็นพัน ๆ เป็ดพวกนี้ยังพอมีความสุขบ้าง นี่ได้แก่อะไร ?

ถ้าเทียบเข้ามาก็ได้แก่ "จิต" ที่ไม่เคยเห็นความสุขความสบาย ความรื่นเริงบันเทิงที่เกิดขึ้นจากอรรถจากธรรม ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับเป็ดที่เล่นน้ำใต้ถุนบ้านใต้ถุนเรือน และจำพวกที่เพลินเล่นน้ำในลำคลอง หรือในบึงบางต่าง ๆ นั้นแล

พวกเรามีความสุขความรื่นเริง ด้วยอำนาจของกิเลสบังคับบัญชาอยู่เวลานี้ ซึ่งเหมือนกับความสุขของนักโทษในเรือนจำนั้นแล เมื่อ "จิต" ได้รับการอบรมจากโลกนอกหมายถึงธรรม ซึ่งออกมาจากโลกุตรธรรม มาจากดินแดนนิพพาน ลงมาโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งถึงมนุษย์โลก ท่านชี้แจงไว้หมดชั้นหมดภูมิทีเดียว

ผู้มีอุปนิสัยมีความสนใจต่อโลกนอก ต่อความสุขที่ยิ่งไปกว่าความเป็นอยู่เวลานี้มีอยู่ เมื่อได้ยินเสียงอรรถเสียงธรรมและอ่านตามตำรับตำราเกี่ยวกับโลกนอก คือเรื่องอรรถเรื่องธรรม เรื่องความปลดเปลื้องความทุกข์ความทรมาน ที่ถูกบังคับขับไสอยู่ภายในใจโดยลำดับ จิตใจก็มีความรื่นเริงบันเทิง มีความพออกพอใจสนใจอยากฟัง สนใจอยากประพฤติปฏิบัติ จนปรากฏผลขึ้นมาโดยลำดับลำดา นั่นแหละเริ่มเห็นกระแสแห่งโลกนอกพาดพิงเข้ามาแล้ว จิตใจก็มีความดิ้นรนที่จะพยายามแหวกว่ายออกให้พ้นจากความกดขี่บังคับซึ่งมีอยู่ภายในใจ อันเปรียบเหมือนนักโทษในเรือนจำ

ยิ่งได้ปฏิบัติทางด้านจิตใจมีความสงบขึ้นเพียงไร ความตะเกียกตะกาย ความอุตส่าห์พยายามก็ยิ่งมากขึ้น ๆ สติปัญญาก็ค่อยปรากฏขึ้นมา เห็นโทษแห่งการกดขี่บังคับของกิเลสภายในใจ เห็นคุณค่าแห่งธรรมอันเป็นเครื่องปลดเปลื้องได้มากน้อยเพียงไร ก็เป็นความสบายภายในใจ เบาอกเบาใจ ซึ่งเป็นเครื่องเพิ่มศรัทธาขึ้นโดยลำดับ ความอุตส่าห์พยายามความอดทนเกิดขึ้นตาม ๆ กัน สติปัญญาที่เคยนอนจมปลักอยู่อย่างแต่ก่อน ก็ค่อยฟื้นตัวตื่นขึ้นมา และค้นคิดพิจารณา

แม้สิ่งเหล่านี้จะเคยเป็นข้าศึกมานมนาน และกระทบกระเทือนกันอยู่ทั้งวันทั้งคืน แต่ไม่เคยสนใจ ก็เกิดความสนใจขึ้นมา อะไรมากระทบกระเทือนทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งแต่ก่อนก็เหมือนคนตาย ถือเป็นธรรมดา ๆ ไม่สะดุ้งสะเทือนสติปัญญาพอให้ได้คิดค้น หาเหตุผลต้นปลายบ้างเลย แต่เมื่อใจเริ่มเข้ากระแสแห่งธรรมที่ได้รับการอบรม จนเป็นพื้นเพแห่งสติปัญญาไปโดยลำดับ ย่อมจะเห็นทั้งโทษทั้งคุณประจักษ์ใจ เพราะเป็นของมีอยู่ด้วยกันทั้งโทษทั้งคุณภายในใจดวงนี้ จิตใจก็มีความคล่องแคล่วในการคิด การพิจารณา ใจจะเกิดความอาจหาญ ขุดค้นเห็นทั้งโทษ พยายามแก้ เห็นทั้งคุณ พยายามแหวกว่าย พยายามส่งเสริมไปโดยลำดับ

นี่เรียกว่าจิตค่อยปลดเปลื้องจากสิ่งกดขี่บังคับ คือเรือนจำภายในออกได้โดยลำดับ ทั้งมองเห็นโลกนอกอีกด้วยว่าโลกนอกเป็นโลกอย่างไร เหมือนเรือนจำที่มีอยู่เวลานี้ไหม ? ตาก็พอมองเห็นโลกนอกบ้างว่าท่านซึ่งอยู่โลกนอกท่านเป็นอยู่อย่างไร ไปมาหากันอย่างไร เราเป็นอยู่อย่างไรภายในเรือนจำ ความเป็นอยู่ภายใต้กิเลสครอบงำนี้เป็นอย่างไร ความที่เบาบางจากกิเลสลงเป็นลำดับ ๆ จิตใจมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง ซึ่งพอเทียบกันได้

ทีนี้พอมีโลกนอก โลกใน เข้าเทียบกันแล้ว คือความสุขความสบายที่เกิดขึ้นจากการแก้กิเลสออกได้มากน้อยก็ปรากฏ ความทุกข์ที่กิเลสยังมีค้างอยู่พาให้แสดงผลก็ทราบชัด

และเห็นโทษด้วยปัญญาเป็นขั้น ๆ และพยายามแก้ไขอยู่ตลอดเวลา ไม่ลดละความพากเพียร

นี่แหละตอนที่สติปัญญา ศรัทธา ความเพียร เริ่มหมุนตัวออกแนวรบ ก็ตอนที่เห็นทั้งโลกนอก คือความปลดเปลื้องกิเลสออกจากใจได้มากน้อย และเห็นทั้งโลกในที่กิเลสกดขี่บังคับมาเรื่อย ๆ แต่ก่อนไม่ทราบจะเอาอะไรมาเทียบ เพราะไม่รู้ไม่เห็น เกิดขึ้นมาก็จมอยู่ในความทุกข์ทรมานอย่างนี้ ขึ้นชื่อว่าความสุขนั้น ไม่ปรากฏจากโลกนอกเลย คือ ไม่ปรากฏจากอรรถจากธรรม

การปรากฏก็ปรากฏแต่ความสุขแบบที่ความทุกข์อยู่หลังฉาก ซึ่งคอยจะมาเหยียบย่ำทำลาย เพื่อลบล้างความสุขนั้นให้หายไปโดยไม่มีเวลานาฬิกาเตือนบอกเลย ทีนี้ได้รู้ได้เห็นบ้าง ความสุขภายนอก คือจากโลกนอกของผู้ที่ธรรมครองใจนั้น ก็เห็นความสุขภายในเรือนจำ คือความสุขที่อยู่ใต้อำนาจของกิเลสก็เห็น ความทุกข์ที่อยู่ใต้อำนาจของกิเลสก็เห็น คือรู้ได้ด้วยสติปัญญาของตัวเองประจักษ์ใจ

ความสุขที่เกิดขึ้นจากโลกนอก ได้แก่กระแสแห่งธรรมที่ซาบซึ้งเข้าไปในจิตใจ ก็เห็นพอเป็นเครื่องเทียบเคียงกันไปโดยลำดับ ๆ เห็นโลกภายนอก โลกภายใน ทั้งคุณและโทษนำมาประกอบเทียบเคียงกัน ก็ยิ่งทำให้เกิดความเข้าใจ และความพากเพียรความอดทนมากขึ้น กระทั่งอะไรผ่านเข้ามาขึ้นชื่อว่าเรื่องของกิเลส ซึ่งเคยกดขี่บังคับจิตใจแล้ว ต้องต่อสู้กันทันที และแก้ไขปลดเปลื้อง หรือรื้อถอนกันโดยลำดับ ๆ ด้วยอำนาจแห่งสติปัญญามีความเพียรเป็นเครื่องหนุนหลัง

จิตใจจะหมุนไปเอง เมื่อความเห็นโทษมีมาก ความเห็นคุณก็มีมาก เมื่อความอยากรู้อยากเห็นธรรมมีมาก และความอยากหลุดพ้นมีมากเพียงไร ความพากเพียรก็ต้องมากขึ้นไปตาม ๆ กัน แม้ความอดความทนก็ตาม ๆ กันมา เพราะมีอยู่ในใจดวงเดียวกัน เห็นโทษก็เห็นที่ใจทั้งดวงนั้นแล ใจทั้งดวงเป็นผู้เห็นโทษ แม้เห็นคุณก็ใจทั้งดวงนั้นเป็นผู้เห็น

การที่พยายามแหวกว่ายด้วยวิธีต่าง ๆ ตามความสามารถของตน ก็เป็นเรื่องของใจทั้งดวงจะเป็นผู้ทำความพยายามปลดเปลื้องตนเอง เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้มีความเพียรเป็นต้น ที่เป็นเครื่องมือของจิต เป็นเครื่องสนับสนุนจิต จึงมาพร้อม ๆ กัน เช่น **ศรัทธา** ความเชื่อต่อมรรคต่อผล ความเชื่อต่อแดนพ้นทุกข์ **วิริยะ** ความพากเพียรที่จะทำตัวให้หลุดพ้นไปโดยลำดับ **ขันติ** ความอดความทน เพื่อบึกบึนให้ผ่านพ้นไปได้ ก็มาพร้อม ๆ กัน **สติปัญญา** ที่จะใคร่ครวญไปตามแนวทาง อันใดถูกอันใดผิดก็มาตาม ๆ กัน

ถ้าจะพูดตามหลักธรรมที่ท่านกล่าวไว้ ก็เรียกว่า “**มรรคสมังคี**” ค่อยรวมตัวกันเข้ามาอยู่ในใจดวงเดียวนี้ อะไรก็รวมเข้ามา **สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต ตลอดถึงสัมมาสมาธิ** ก็รวมเข้ามาอยู่ในจิตดวงเดียวนี้ทั้งมวล ไม่ไปที่อื่น

สัมมากัมมันตะ ก็มีแต่เดินจงกรม นั่งสมาธิ ซึ่งเป็นงานชอบ สัมมากัมมันตะ คืองานชอบ เพราะเข้าถึงงานอันละเอียดที่ใจรวมเข้ามา จิตเป็น มรรคสมังคี คือมรรครวมตัวเข้ามาสู่ใจดวงเดียว สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป ได้แก่เรื่องของปัญญา ค้นคว้าอยู่ตลอดเวลา เกี่ยวกับเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เรื่องต่าง ๆ ที่ปรากฏหรือสัมผัส เกิดขึ้นแล้วดับไปทั้งดีทั้งชั่วทั้งอดีตและอนาคต ที่ขึ้นมาปรากฏภายในใจ สติปัญญาเป็นผู้ฟาดฟันหั่นแหลกไปโดยลำดับ ไม่รอให้เสียเวล่ำเวลา สัมมากัมมันตะ การงานชอบที่เกี่ยวกับกาย ก็คือการนั่งภาวนาหรือเดินจงกรม อันเป็นความเพียรละกิเลสในท่าต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับทางใจก็คือวิริยะความพากเพียรทางใจ

สัมมาวาจา พูดกันแต่เรื่องอรรถเรื่องธรรม การสนทนากันก็มีแต่เรื่อง “สัลเลขธรรม” ธรรมเป็นเครื่องขัดเกลา หรือชำระล้างกิเลสอาสวะออกจากจิตใจ ว่าเราจะทำด้วยวิธีใดกิเลสจึงจะหมดไปโดยสิ้นเชิง นี่คือสัมมาวาจา สัมมาอาชีวะ อารมณ์อันใดที่เป็นข้าศึกต่อจิต เมื่อนำเข้ามาเป็นอารมณ์ของใจเรียกว่า “เลี้ยงชีพผิด” เพราะเป็นข้าศึกต่อจิต จิตต้องมีความมัวหมองไม่ใช่ของดี ต้องเป็นทุกข์ขึ้นมาภายในใจมากน้อยตามส่วนแห่งจิตที่มีความหยาบละเอียดขึ้นไปโดยลำดับ นี่ก็ชื่อว่า“เป็นยาพิษ” เลี้ยงชีพไม่ชอบ ต้องแก้ไขทันที ๆ

อารมณ์ของจิตที่เป็นธรรม อันเป็นไปเพื่อความรื่นเริง เป็นไปเพื่อความสุขความสบายนั่นแล คืออารมณ์ที่เหมาะสมกับจิต และเป็นอาหารที่เหมาะกับใจ ทำให้ใจเกิดความสงบสุข การเลี้ยงชีพชอบจึงเลี้ยงอย่างนี้ โดยทางธรรมขั้นปฏิบัติต่อจิตเป็นขั้น ๆ ขึ้นไป ส่วนการเลี้ยงชีพชอบทางร่างกายด้วยอาหารหรือบิณฑบาตนั้น เป็นสาธารณะสำหรับชาวพุทธทั่ว ๆ ไปจะพึงปฏิบัติให้เหมาะสมกับหน้าที่ของตน ๆ

สัมมาวายามะ เพียรชอบ เพียรอะไร ? นี่เราก็ทราบ ท่านบอกเพียรใน ๔ สถาน คือพยายามระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในตนหนึ่ง พยายามละบาปที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป การระวังบาปต้องระวังด้วยความมีสติ พยายามสำรวมระวังอย่าให้บาปเกิดขึ้นด้วยสติ คือระวังจิตที่จะคิด เที่ยวกว้านเอาความทุกข์ความทรมานเข้ามาสู่จิตใจนั่นเอง เพราะความคิดความปรุงในทางไม่ดีนั้นเป็นเรื่องของ “สมุทัย” จึงพยายามระวังรักษาด้วยดี อย่าประมาท

หนึ่ง พยายามเจริญสิ่งที่เป็นกุศล เป็นความเฉลียวฉลาด ให้มีมากขึ้นโดยลำดับ ๆ หนึ่ง และเพียรระวังรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญยิ่งขึ้น อย่าให้เสื่อมไปหนึ่ง

"สัมมัปปธาน สี่" ที่ท่านว่าก็อยู่ที่ตัวเรานี้แล "สัมมาสติ" ก็ดูอยู่ในใจของเรานี่ การเคลื่อนไหวไปมา ความระลึก ความรู้ตัวนี้ รู้อยู่ตลอดเวลา อะไรมาสัมผัสทางตาทางหู ทางจมูก ทางลิ้นทางกาย ไม่เข้าไปสู่ใจจะไปที่ไหน ใจเป็นสถานที่ใหญ่โตคอยรับทราบเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งดีทั้งชั่วอยู่ตลอดเวลา ปัญญาเป็นผู้วินิจฉัยใคร่ครวญ สติเป็นผู้คอยดูตรวจตราพาชีอยู่เสมอ ในเมื่ออะไรเข้ามาเกี่ยวข้องกับใจ เป็นดีหรือเป็นชั่ว อารมณ์ชนิดใด สติปัญญาใคร่ครวญเลือกเฟ้นในอารมณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับใจ อันใดที่เห็นว่าไม่ชอบธรรม จิตจะสลัดปัดทิ้งทันที ๆ คือปัญญานั่นแหละเป็นผู้ทำการสลัดปัดทิ้ง แน่ะ

"สัมมาสมาธิ" การงานเพื่อสงบกิเลสโดยสมาธิก็มั่นคงอยู่ตลอดเวลา จนปรากฏผลเป็นความสงบเย็นแก่ใจที่พักงานอย่างแท้จริง ไม่มีความฟุ้งซ่านเข้ามากวนใจในขณะนั้นประการหนึ่ง

ในขณะที่จะเข้าสมาธิเป็นการพักผ่อนจิต เพื่อเป็นกำลังของปัญญาในการค้นคว้าต่อไปก็พักเสีย พักในสมาธิ คือเข้าสู่ความสงบ ได้แก่หยุดการปรุงการแต่งการคิดค้นคว้าทางด้านปัญญาโดยประการทั้งปวง ให้จิตสงบตัวเข้ามาอยู่อย่างสบาย ไม่ต้องคิดต้องปรุงอะไรซึ่งเป็นเรื่องของงาน พักจิตให้สบายโดยความมีอารมณ์เดียว หากว่าจิตมีความเพลิดเพลินต่อการพิจารณาไปมากจะยับยั้งไว้ไม่ได้ เราก็เอา "พุทโธ" เป็นเครื่องฉุดลากเข้ามา ให้จิตอยู่กับ "พุทโธ ๆ ๆ"

คำบริกรรมกับ "พุทโธ" นี้ แม้จะเป็นความคิดปรุงก็ตาม แต่เป็นความคิดปรุงอยู่ในธรรมจุดเดียว ความปรุงอยู่ในธรรมจุดเดียวนั้นเป็นเหตุให้จิตมีความสงบตัวได้ เช่น คำว่า "พุทโธ ๆ ๆ" หากจิตจะแย็บออกไปทำงานเพราะความเพลิดเพลินในงาน งานยังไม่เสร็จ เราก็กำหนดคำบริกรรมนั้นให้ถี่ยิบเข้าไป ไม่ยอมให้จิตนี้ออกไปทำงาน คือจิตขั้นที่เพลินกับงานนั้นมีอยู่ ถ้าพูดแบบโลกก็ว่า "เผลอไม่ได้" แต่จะว่าจิตเผลอก็พูดยาก การพูดที่พอใกล้เคียงก็ควรว่า "รามือไม่ได้" พูดง่าย ๆ ว่ายังงั้น เรารามือไม่ได้ จิตจะต้องโดดออกไปหางาน ตอนนี้ต้องหนักแน่นในการบริกรรม บังคับจิตให้อยู่กับอารมณ์อันเดียว คือ พุทโธ เป็นเครื่องยับยั้งจิต กำหนด พุทโธ ๆ ๆ ๆ ให้ถี่ยิบอยู่นั้น แล้ว พุทโธ กับจิตก็เป็นอันเดียวกัน ใจก็แน่ว สงบลง สงบลงไป ก็สบาย ปล่อยวางงานอะไรทั้งหมด ใจก็เยือกเย็นขึ้นมา นี่คือสมาธิที่ชอบ

ในขณะที่จะพักต้องพักอย่างนี้ ท่านเรียกว่า "สัมมาสมาธิ" เป็นสมาธิชอบ พอสมควรเห็นว่าใจได้กำลังแล้ว เพียงปล่อยเท่านั้นแหละจิตจะดีดตัวออกทำงานทันทีเลย ดีดออกจากความเป็นหนึ่ง ความเป็นอารมณ์อันเดียวนั้น แล้วก็เป็นสองกับงานละทีนี้ ใจทำงานต่อไปอีก ไม่ห่วงกับเรื่องของสมาธิในขณะที่ทำงาน ในขณะที่ทำสมาธิเพื่อความสงบก็ไม่ต้องห่วงกับงานเลยเช่นเดียวกัน

ขณะที่พักต้องพัก เช่นในขณะที่รับประทานต้องรับประทาน ไม่ต้องทำงานอะไรทั้งนั้น นอกจากทำงานในการรับประทาน จะพักนอนหลับก็นอนหลับให้สบาย ๆ ในขณะที่นอนไม่ต้องไปยุ่งกับงานอะไรทั้งสิ้น แต่เวลาที่เริ่มทำงานแล้วไม่ต้องไปยุ่งในเรื่องการกินการนอน ตั้งหน้าทำงานจริง ๆ นี่ได้ชื่อว่าทำงานเป็นชิ้นเป็นอัน ทำงานเป็นวรรคเป็นตอน ทำงานถูกต้องโดยกาลโดยเวลาเหมาะสมกับเหตุการณ์ เรียกว่า สัมมากัมมันตะ "สัมมากัมมันตะ" คือการงานชอบ ไม่ก้าวก่ายกัน เป็นงานที่เหมาะสม

เรื่องสมาธิปล่อยไม่ได้ การปฏิบัติเพื่อความรื่นเริงของใจ การเห็นว่า "สมาธิ" อยู่เฉย ๆ ไม่เกิดประโยชน์นั้นไม่ถูก ถ้าผู้ติดสมาธิไม่อยากออกทำงานเลยอย่างนั้น เห็นว่าไม่ถูกต้องควรตำหนิ เพื่อให้ผู้นั้นได้ถอนตัวออกมาทำงาน แต่ถ้าจิตมีความเพลิดเพลินในงานแล้ว เรื่องของสมาธิก็มีความจำเป็นในด้านหนึ่ง ในเวลาหนึ่งจนได้ คนเราทำงานไม่พักผ่อนนอนหลับบ้างเลยนี้ทำงานต่อไปไม่ได้ แม้จะรับประทานอาหาร สมบัติเสียไปด้วยการรับประทานก็ให้มันเสียไป ผลที่ได้คือธาตุขันธ์มีกำลังจากการรับประทาน ประกอบการงานตามหน้าที่ต่อไปได้อีก เงินจะเสียไป ข้าวของอะไรที่นำมารับประทานจะเสียไป ก็เสียไปเพื่อเกิดประโยชน์ เพื่อเป็นพลังในร่างกายเราจะเป็นอะไรไป ให้มันเสียไปเสียอย่างนี้ ไม่เสียผลเสียประโยชน์อะไร ถ้าไม่รับประทานจะเอากำลังมาจากไหน ต้องรับประทาน เสียไปก็เสียไปเพื่อกำลัง เพื่อให้เกิดกำลังขึ้นมา

นี่การพักในสมาธิ ในขณะที่พักให้มีความสงบ ความสงบนั้นแลเป็นพลังของจิต ที่จะหนุนทางด้านปัญญาได้อย่างคล่องแคล่ว เราต้องพักให้มีความสงบ ถ้าไม่สงบเลยมีแต่ปัญญาเดินท่าเดียว ก็เหมือนกับมีดไม่ได้ลับหิน ฟันตุ๊บ ๆ ตั๊บ ๆ ไม่ทราบว่าเอาสันลงเอาคมลง มีแต่ความอยากรู้อยากเห็น อยากเข้าใจ อยากถอนกิเลสโดยถ่ายเดียว โดยที่ปัญญาไม่ได้ลับจากการพักสงบ อันเป็นสิ่งที่หนุนหลังให้เป็นความสงบเย็นใจ ให้เป็นกำลังของใจแล้วมันก็เหมือนกับมีดที่ไม่ได้ลับหินน่ะซี ฟันอะไรก็ไม่ค่อยขาดง่าย ๆ เสียกำลังวังชาไปเปล่า ๆ

เพราะฉะนั้นเพื่อความเหมาะสม ในขณะที่พักสงบจิตในเรือนสมาธิต้องให้พัก การพักผ่อนจึงเหมือนเอาหินลับปัญญานั่นเอง การพักธาตุขันธ์ คือสกลกายก็มีกำลัง การพักจิต จิตก็มีกำลังด้วย

พอมีกำลังแล้ว จิตออกคราวนี้ก็เหมือน "มีดได้ลับหินแล้ว" อารมณ์อันเก่านั้นแล ปัญญาอันเก่านั้นแล ผู้พิจารณาคนเก่านั้นแล แต่พอกำหนดพิจารณาลงไป มันขาดทะลุไปเลย คราวนี้เหมือนกับคนที่พักผ่อนนอนหลับ รับอาหารให้สบาย ลับมีดพร้าให้เรียบร้อยแล้ว ไปฟันไม้ท่อนนั้นแล คน ๆ นั้น มีดก็เล่มนั้น แต่มันขาดได้อย่างง่ายดาย เพราะมีดก็คม คนก็มีกำลัง

นี่อารมณ์ก็อารมณ์อันนั้นแล ปัญญาก็ปัญญาอันนั้นแล ผู้ปฏิบัติคนนั้นแล แต่ได้ "ลับหิน" แล้ว กำลังของจิตก็มีแล้วเป็นเครื่องหนุนปัญญา จึงแทงทะลุไปได้อย่างรวดเร็ว ผิดกับตอนไม่ได้พักในสมาธิเป็นไหน ๆ

เพราะฉะนั้นเรื่องของสมาธิกับเรื่องของปัญญา จึงเป็นธรรมเกี่ยวเนื่องกัน เป็นแต่เพียงทำงานในวาระต่าง ๆ กันเท่านั้น วาระที่จะทำสมาธิก็ทำเสีย วาระนี้จะพิจารณาทางด้านปัญญาให้เต็มอรรถเต็มธรรม เต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มสติกำลัง พิจารณาลงไปให้เต็มเหตุเต็มผล เวลาจะพักก็พักให้เต็มที่เต็มฐานเหมือนกัน ให้เป็นคนละเวลาไม่ให้ก้าวก่ายกัน แบบทั้งจะพิจารณาทางด้านปัญญา ทั้งเป็นห่วงสมาธิ เวลาเข้าสมาธิแล้วก็เป็นอารมณ์กับเรื่องปัญญา อย่างนี้ไม่ถูก จะปล่อยทางไหน จะทำงานอะไรให้ทำงานนั้นจริง ๆ ให้เป็นชิ้นเป็นอัน นี่ถูกต้องเหมาะสม สัมมาสมาธิ ก็เป็นอย่างนี้จริง ๆ

เรื่องของกิเลสเป็นเรื่องกดถ่วงจิตใจ จิตเรานี่เหมือนเป็นนักโทษ ถูกกิเลสอาสวะทั้งหลายครอบงำอยู่ตลอดเวลา และบังคับทรมานจิตใจมาตลอดนับแต่เกิดมา

เมื่อปัญญาได้ถอดถอนกิเลสออกโดยลำดับ ๆ แล้ว ใจก็มีความสว่างไสวขึ้นมา ความเบาบางของจิตก็เป็นคุณอันหนึ่ง ที่เกิดขึ้นจากการที่ถอดถอนสิ่งที่เป็นภัย สิ่งที่สกปรกออกได้ เราก็เห็นคุณค่าอันนี้ แล้วพิจารณาไปเรื่อย ๆ

รวมแล้ว กิเลสอยู่ที่ไหน ภพชาติอยู่ที่ไหน ก็มีอยู่ที่ใจดวงเดียวนี้แหละ นอกนั้นเป็นกิ่งก้านสาขา เช่น ออกไปทางตา ทางจมูก ทางหู ทางลิ้น ทางกาย แต่ต้นของมันจริง ๆ อยู่ที่ใจ เวลาพิจารณาสิ่งเหล่านั้นรวมเข้ามา รวมเข้ามาแล้ว จะเข้ามาสู่จิตดวงเดียวนี้ "วัฏฏวน" ไม่ได้แก่อะไร ได้แก่จิตดวงเดียวนี้เป็นผู้หมุนผู้เวียน เป็นผู้พาให้เกิดให้ตายอยู่เท่านี้ เพราะอะไร ? เพราะเชื้อของมันมีอยู่ภายในใจ

เมื่อใช้สติปัญญาพิจารณาค้นคว้าเห็นชัดและตัดเข้ามา ๆ เป็นลำดับ ๆ จนเข้าถึงจิตซึ่งเป็นตัวการ มี ‘‘อวิชชา’’ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากที่เป็นเชื้อ ‘‘วัฏฏะ’’ อยู่ภายในใจ แยกลงไปพิจารณาลงไป ๆ ไม่ให้มีอะไรเหลืออยู่ ว่านี้คือนั้น นั้นคือนั้น กำหนดพิจารณาลงไปที่จิตเช่นเดียวกับสภาวธรรมทั่ว ๆ ไป

แม้ใจจะมีความสว่างไสวขนาดไหนก็ตาม ก็พึงทราบว่านี้เป็นเรือนใจที่พอพักอาศัยไปชั่วกาลชั่วเวลาเท่านั้น หากยังไม่สามารถพิจารณาให้แตกกระจายลงไปได้ แต่เราอย่าลืมว่า จิตที่มีความเด่นดวงนี้แลคืออวิชชาแท้ ให้พิจารณาเอาอันนั้นแหละเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา

เอ้า ! อันนี้จะสลายลงไปจนหมดความรู้ไม่มีอะไรเหลือ กระทั่ง ‘‘ผู้รู้’’ จะฉิบหายจมไปด้วยกันก็ให้รู้เสียที เราพิจารณาเพื่อหาความจริง เพื่อรู้ความจริง ต้องให้ลงถึงเหตุถึงผลถึงความจริงทุกสิ่งทุกอย่าง อะไรจะฉิบหายลงไปก็ให้ฉิบหาย แม้ที่สุด ‘‘ผู้รู้’’ ที่กำลังพิจารณาอยู่นี้จะฉิบหายไปตามเขา ก็ให้รู้ด้วยสติปัญญา ไม่ต้องเหลือไว้ว่าอะไรเป็นเกาะเป็นดอนหลอกเรา อะไรเป็นเรา อะไรเป็นของเรา ไม่มีเหลือไว้เลย พิจารณาลงไปให้ถึงความจริงไปด้วยกันหมด

สิ่งที่เหลือหลังจากกิเลส ‘‘อวิชชา’’ ที่ถูกทำลายลงโดยสิ้นเชิงแล้วนั้นแล คือสิ่งที่หมดวิสัยของสมมุติที่จะเอื้อมเข้าถึงและไปทำลายได้ นั้นแลท่านเรียกว่า ‘‘จิตบริสุทธิ์’’ หรือ ‘‘ความบริสุทธิ์’’ ธรรมชาติแห่งความบริสุทธิ์นี้ไม่มีอะไรทำลายได้

กิเลสเป็นสิ่งสมมุติที่เกิดขึ้นได้ดับได้ เพราะฉะนั้นจึงชำระได้ มีมากขึ้นได้ ทำให้ลดลงได้ ทำให้หมดสิ้นไปก็ได้ เพราะเป็นเรื่องของสมมุติ

แต่จิตล้วน ๆ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่เรียกว่า ‘‘จิตตวิมุตติ’’ แล้ว ย่อมพ้นวิสัยแห่งกิเลสทั้งมวลอันเป็นสมมุติจะเอื้อมเข้าถึงและทำลายได้ ถ้ายังไม่บริสุทธิ์มันก็เป็นสมมุติเช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลาย เพราะสิ่งสมมุตินั้นแทรกตัวอยู่ในจิต เมื่อแก้นี้ออกจนหมดแล้ว ธรรมชาติที่เป็นวิมุตตินี่แล เป็นธรรมชาติที่กิเลสใด ๆ จะทำอะไรต่อไปไม่ได้อีก เพราะพ้นวิสัยแล้วแล้วอะไรฉิบหาย ?

ทุกข์ก็ดับไปเพราะสมุทัยดับ นิโรธความดับทุกข์ก็ดับไป มรรคเครื่องประหารสมุทัยก็ดับไป สัจธรรมทั้งสี่ดับไปด้วยกันทั้งนั้น คือ ทุกข์ก็ดับ สมุทัยก็ดับ มรรคก็ดับ นิโรธก็ดับ แน่ะ ! ฟังซิ

อะไรที่รู้ว่า "สิ่งนั้น ๆ ดับไป" นั่นแลคือผู้ไม่ใช่สัจธรรม ผู้นี้ผู้เหนือสัจธรรม การพิจารณาสัจธรรม คือการพิจารณาเพื่อผู้นี้เท่านั้น เมื่อถึงตัวจริงนี้แล้ว สัจธรรมทั้งสี่ก็หมดหน้าที่ไปเอง โดยไม่ต้องไปชำระ ไม่ต้องไปแก้ไข ไม่ต้องไปปลดเปลื้อง เช่น ปัญญาเราทำงานเต็มที่แล้วปัญญาเราปล่อยได้ ไม่ต้องมีกำหนดกฎเกณฑ์ สติก็ดี ปัญญาก็ดี ที่เป็นเครื่องรบ พอสงครามเลิก ข้าศึกหมดไปแล้ว ธรรมเหล่านี้ก็หมดปัญหาไปเอง นั่น

อะไรเหลืออยู่ ? ก็คือความบริสุทธิ์นั้นแหละ พระพุทธเจ้าที่ทรงประกาศธรรมสอนโลก ก็เอาจากธรรมชาติที่บริสุทธิ์นี้แลไปสอน ศาสนธรรมออกจากธรรมชาติอันนี้ และอุบายแห่งการสอน ต้องสอนทั้งเรื่องของทุกข์ เรื่องของสมุทัย ของนิโรธ ของมรรค เพราะอาการเหล่านั้นเป็นอาการเกี่ยวข้องกับจิตดวงนี้ ให้รู้วิธีแก้ไข รู้วิธีดับ รู้วิธีบำเพ็ญทุกสิ่งทุกอย่าง จนถึงจุดหมายปลายทาง อันไม่ต้องพูดอะไรต่อไปอีกแล้ว ได้แก่ความบริสุทธิ์ จิตออกสู่โลกนอกแล้วทีนี้ ออกจากเรือนจำแล้วไปสู่โลกนอกคือความอิสรเสรี ที่ไม่ต้องถูกคุมขังอีกแล้ว

แต่โลกนี้ไม่มีใครอยากไปกันเพราะไม่เคยเห็น โลกนี้เป็นโลกสำคัญ "โลกุตระ" เป็นแดนสูงกว่าโลกทั่วไป แต่เราเพียงว่า "โลกนอก" นอกจากสมมุติทั้งหมด เรียก "โลก" ไปยังงั้นแหละ เพราะโลกมีสมมุติก็ว่ากันไปอย่างนั้น ให้พิจารณาออกจากที่คุมขังนี้ซิ เกิดก็เกิดในที่คุมขัง อยู่ก็อยู่ในที่คุมขัง ตายก็ตายในที่คุมขัง ไม่ได้ตายนอกเรือนจำสักทีเอาให้ใจได้ออกนอกเรือนจำสักทีเถิด จะได้แสนสบาย ๆ ดังพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายท่าน ท่านก็เกิดในเรือนจำเหมือนกัน แต่ท่านออกไปตายนอกเรือนจำ ออกไปตายนอกโลก ไม่ได้ตายอยู่ในโลกอันคับแคบนี้

ขอยุติการแสดง

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

วัฏจักร

ปัญหาของโลกในปัจจุบันนี้ที่มีมากก็คือปัญหาที่ "ตายแล้วเกิด" ดูจะมีน้อย "ตายแล้วสูญ" รู้สึกว่าจะมีมากขึ้นทุกที ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ต่อจิตใจของนักเกิดนั่นแหละ

การเข้าใจว่าตายแล้วสูญนั้นก็คือเรื่องของกิเลสพาให้เข้าใจ ไม่ใช่ความจริงพาให้เข้าใจ ผู้เชื่อความสำคัญของกิเลสจึงทำผิดเรื่อย ๆ แล้วก็ "เกิด" ไม่หยุด ทุกข์ไม่ถอย ไม่มีเวลาลดน้อย เพราะความคิดเช่นนั้นเป็นการส่งเสริมกิเลสและกองทุกข์ทั้งสิ้น

คนที่เข้าใจว่าตายแล้วสูญนั้น ย่อมไม่คิดเตรียมเนื้อเตรียมตัวเพื่ออนาคต เพราะหมดหวังแล้ว ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่เป็นไป ที่ได้ประสบพบเห็นต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่เราไม่หวังก็ตามมีอยู่ และสิ่งสำคัญที่มีอยู่ขณะนี้คือมีอยู่ทุกขณะก็คือใจ ปัญหานี้จึงเป็นปัญหา "เพชฌฆาต" เกิดขึ้นมาเพื่อทำลายตัวเองโดยแท้ การทำลายตัวเองไปในตัวไม่มีชิ้นดีแฝงอยู่บ้างเลยนั้น จัดว่าเป็นคนหมดหวัง ราวกับโลกที่หมดหวัง ไม่มีใครช่วยได้นั่นเอง

ผู้ที่มีความเข้าใจว่าตายแล้วเกิด ย่อมมีการระมัดระวังตัวและกลัวบาป โดยคิดว่าถ้าเกิดแล้วจะเป็นอย่างไร หากว่าเราทำไม่ดีเสียอย่างนี้ เวลาไปโดนความทุกข์เข้าในเวลาไปเกิดใหม่ ก็จะได้รับสิ่งที่ไม่พึงใจทั้งหลายเป็นเครื่องตอบแทน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ปรารถนาอย่างยิ่ง แล้วก็ไม่กล้ากระทำ เพราะอย่างไรเสียจิตก็ต้องไปเกิดอีกด้วยผลแห่งกรรมนั้น ๆ ผู้นี้จึงมักมีความระมัดระวังและขยะแขยงต่อสิ่งที่ไม่ดีไม่พึงปรารถนา และก็ไม่กล้าทำลงไป

แต่พวกที่เชื่อว่าตายแล้วสูญนั้น รู้สึกจะเห็นว่าสูญไปโดยประการทั้งปวง ในเรื่องบาปเรื่องบุญคุณโทษอะไรทั้งหมด พอยังมีลมหายใจอยู่เท่านั้น เมื่อสิ้นลมหายใจแล้วก็หมดหวัง ไม่มีความดี ความสุขสนองตอบ นอกจากความทุกข์ความไม่ดีที่ตนเข้าใจว่าไม่มีเท่านั้น จะให้ผลแก่ผู้นั้น การทำบุญทำบาปจึงไม่มีความหมายอะไรทั้งสิ้นกับเขา นอกจากเป็นความต้องการในปัจจุบัน จะทำอะไรก็ทำตามใจชอบ ผิดหรือถูกไม่คำนึง ผู้มีความคิดเช่นนี้ได้ชื่อว่าทำลายตนเองไปในตัวทุกระยะที่คิดและทำลงไป

ในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าก็มีไว้ คือเจ้าทิฐิต่าง ๆ ซึ่งมาสนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้า สัตว์ตายแล้วสูญบ้าง ตายแล้วเกิดบ้าง ทุกสิ่งทุกอย่างเที่ยงบ้าง สัตว์ที่เคยเกิดเป็นชนิดใดก็ต้องเกิดเป็นชนิดนั้นบ้าง เช่นใครเคยเกิดเป็นคนก็ต้องเป็นคนเรื่อยไป เที่ยงต่อ

กำเนิดของตนที่เคยเกิดเป็นอะไร กลายเป็นความเที่ยงไปหมด นี่ก็เป็นเรื่องของความสำคัญ ไม่ใช่ความจริงซึ่งมีอยู่ในสันดานของสัตว์เต็มโลก

เรื่องของกิเลสเป็นสิ่งที่น่ากลัวมาก เมื่อพิจารณาและเรียนเรื่องของกิเลสซึ่งมีอยู่ภายในใจของเรา ด้วยหลักธรรมเป็นเครื่องพิสูจน์โดยลำดับแล้ว เราจะยิ่งเห็นกิเลสเป็นสิ่งที่น่ากลัวมาก เพราะแทบทุกสิ่งซึ่งเป็นเครื่องหลอกลวงจากกิเลส อันทำให้สัตว์เป็นภัยเสมอไป แทบจะพูดได้ว่าทุกระยะที่เป็นความกระซิบกระซาบ เป็นความบังคับบัญชา อำนาจมากอำนาจน้อย มักมีอยู่กับกิเลสทั้งสิ้น จิตใจเราก็คล้อยตามมัน คล้อยตามมันจนลืมตัว ว่าคิดเช่นนั้นเป็นสิ่งถูกต้องไปหมด แม้ที่ไม่น่าเชื่อก็เชื่อไปเลย ที่เรียกว่า "ลืมตัวอย่างมืดมิด" ไม่ทราบได้ว่าสิ่งที่คิดนั้นเป็นทางถูกหรือทางผิด เพราะเคยเชื่อธรรมชาติที่พาให้งมงายนี้มานานแล้ว

กิเลสเป็นธรรมชาติที่ไม่มีค่าสำหรับผู้ที่มีค่า และความเป็นผู้มีคุณค่าคือตัวเรา จึงต้องระวังเสมอ

การที่จะพิสูจน์เรื่องเกิดเรื่องตายนี้ เราจะพิสูจน์อย่างไร ? ไปเรียนที่ไหนไม่สิ้นไม่สุด และก็ไม่สามารถที่จะระงับดับความสำคัญอันด้นเดาเหล่านั้นได้ นอกจากการปฏิบัติต่อจิตใจโดยเฉพาะ คือ "จิตตภาวนา" งานนี้เป็นทางตรงแน่วต่อความจริงที่จิตจะพึงทราบ จิตจะต้องทราบด้วยวิธีนี้แน่นอน เพราะปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ทรงทราบจากวิธีนี้เป็นหลักใหญ่

การคิดตรองต้องมี "จิตตภาวนา" เป็นหลักยืนตัว จึงจะสามารถเข้าถึงความจริง อย่างอื่นไม่มีทางทราบได้ จะเรียนมากเรียนน้อยก็ตาม แต่ไม่ได้ประมาท**เพราะการเรียนไม่ใช่การชำระกิเลส** เป็นการจดจำเอาตามการเรียนมาเฉย ๆ แต่กิเลสก็เป็นกิเลสอยู่โดยดี **ถ้าเราไม่แก้กิเลส กิเลสก็มีอยู่เต็มหัวใจตามเดิม** ราวกับคนไม่เรียนไม่ละกิเลสนั่นแล เหมือนอย่างเขาสร้าง "แปลนบ้านแปลนเมือง" จะทำแปลนได้กี่มากน้อยมันก็เป็นแปลนอยู่เปล่าดี ๆ นั่นแหละ ถ้าเราไม่ลงมือทำมันก็ไม่เป็นตัวบ้านตัวเรือนขึ้นมาได้

การเรียนธรรม การจดจำชื่อเสียงของกิเลส จะเรียนกันไปขนาดไหนก็เรียนไปจำกันไปแต่ชื่อ ความจริงมันก็เป็น "กิเลส" ของมันอยู่อย่างนั้น ไม่บกพร่องลงบ้างเลยจนนิดเดียวด้วยการท่องจำ จึงไม่มีประโยชน์อะไรที่จะจดจำเปล่า ๆ ไม่สามารถจะแก้กิเลสต่าง ๆ ภายในจิตใจได้ นอกจากจะปฏิบัติเพื่อละเพื่อถอนมันไปโดยลำดับ ดังที่ปราชญ์ทั้งหลายพาดำเนินมาจนถึง "ความบริสุทธิ์พุทโธ" เต็มดวงใจเท่านั้น

ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ทั้งสามนี้เป็นธรรมสามัคคีกันขาดไปไม่ได้ ถ้าอยากเห็นกิเลสหลุดลอยออกจากใจ ถ้าอยากเป็นผู้รับเหมากิเลสทั้งมวลกองเต็มหัวใจ ก็เพียงเรียนเอา จดจำเอาแต่ชื่อของมันก็พอตัวแล้ว แทบเดินไม่ไหว เพราะหนักคัมภีร์ใบลานที่เรียนจดจำมาเปล่า ๆ โดยเข้าใจว่าตนเป็นปราชญ์ฉลาดพอตัว ทั้งที่กิเลสเต็มหัวใจ

การปฏิบัติ เช่น จิตตภาวนา คือการปฏิบัติต่อจิตใจตัวเอง เป็นการเรียนเรื่องจิตใจของตนโดยตรง วิถีใจชอบคิดไปในทางใดบ้าง มีมากน้อยหนักเบาไปในทางใด ? ทางดีหรือชั่ว มีธรรมคือสติปัญญาเป็นต้น เป็นเครื่องพิสูจน์อารมณ์อยู่เสมอ ธรรมท่านสอนไว้อย่างไร อะไรที่ควรเอาชนะ ที่ควรจะระวัง ที่ควรจะดับ ที่ควรจะส่งเสริม ท่านบอกไว้หมด

เช่น จิตมีความฟุ้งซ่านซึ่งเป็นการก่อกวนตัวเอง เวลาฟุ้งซ่านมากก็ก่อกวนมาก ทำลายตนมาก ให้พยายามระงับดับความคิดเหล่านั้นด้วยอุบายต่าง ๆ มีสติปัญญาเป็นสำคัญ ตามแต่จะเห็นควร เช่น การกำหนดภาวนา มีธรรมบทใดเป็นหลักยึดแทนอารมณ์ที่เคยทำให้ฟุ้งซ่านนั้นเสีย จิตก็ย่อมมีทางสงบลงได้ พอจิตสงบลงได้ก็ทราบว่า จิตพักงานที่แสนวุ่นวายลงได้เป็นพัก ๆ เพียงเท่านี้ก็พอทราบเบื้องต้นแห่งการภาวนาว่า มีผลเป็นความสงบสุขทางใจ ถ้าเป็นโรคก็ถูกกับยา หรือระงับลงแล้วด้วยยา พอมีทางพยาบาลรักษาให้หายได้โดยลำดับ จนหายขาดได้ด้วยยาขนานต่าง ๆ จิตใจต้องสงบเย็น เห็นผลโดยลำดับด้วยธรรมแขนงต่าง ๆ จนถึงขั้นบริสุทธิ์ได้ด้วยธรรม

เมื่อจิตมีพลังทั้งหมดมั่นคงเข้าไปเป็นลำดับ ๆ ก็ย่อมทราบชัด และทราบเรื่องของธาตุของขันธ์ไปโดยลำดับ โดยทางปัญญาเป็นอย่างนั้น ๆ จนทราบว่า ธาตุขันธ์เหล่านี้มันไม่ใช่อย่างเดียวกัน แม้จะอาศัยกันอยู่ราวกับเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ตาม เปรียบเทียบเหมือนกับเรามาอาศัยอยู่ในบ้าน บ้านนั้นเป็นบ้าน เราเป็นเรา จะอยู่ในบ้านเราก็เป็นเราคนหนึ่ง ต่างคนต่างอยู่ เป็นแต่อาศัยกันอยู่ชั่วกาล ฉะนั้นบ้านจึงไม่ใช่เรา เราจึงไม่ใช่บ้าน บ้านเป็นสมบัติของเรา ธาตุขันธ์เป็นสมบัติของเราคือใจ แต่เรานี้ไม่ใช่บ้านและเราไม่ใช่ธาตุขันธ์ ธาตุขันธ์ไม่ใช่เรา แต่เพียงอาศัยและเป็นความรับผิดชอบกันอยู่ ฉะนั้นเราจะเรียกว่าธาตุขันธ์เป็นของเราตามสมมุติก็ไม่ผิด แต่อย่างไร ๆ มันก็เป็นคนละอย่างอยู่ดี

การเรียนจิตตภาวนาย่อมทราบความจริงไปโดยลำดับ ๆ ดังที่อธิบายมา และการเรียนเช่นนี้เป็นภาคปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสโดยตรง

ครั้งพุทธกาลท่านเรียนเพื่อปฏิบัติกำจัดกิเลสต่าง ๆ ออกจากใจจริง ๆ ไม่ได้เรียนเพื่อเอาชื่อเอานามของกิเลสบาปธรรม และชั้นภูมิ ตรี โท เอก มหาเปรียญ อย่างเดียว โดยมีใบประกาศนียบัตรรับรอง อันเป็นราวกำแพงรักษาความปลอดภัยให้กิเลสผาสุกสนุก

แพร่พันธุ์ออกลูกออกหลาน สร้างบ้านสร้างเรือนที่ขับถ่ายบำรุงบำเรอบนหัวใจสัตว์โลก ดั่งที่เป็นอยู่เห็นอยู่นี้เลย

ชั้นภูมิของท่านที่ได้รับส่วนผลจากการปฏิบัติ ก็เป็นกัลยาณชน อริยชน เป็นขั้น ๆ โดย**สนฺทิฏฺฐิโก** เป็นเครื่องรับรองตัวเองตามหลักความจริงของภูมิธรรมนั้น ๆ สมกับธรรมเป็นสวากขาตธรรม ที่ตรัสไว้ชอบ ได้ผลเป็นที่พึงใจตามพระประสงค์ที่ทรงสั่งสอนสัตว์โลกด้วยธรรมของจริง อันประกอบด้วยพระเมตตาเต็มพระทัยไม่เคยบกพร่องแต่ต้น จนถึงเวลาจะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน องค์พยานวาระสุดท้าย คือพระสุภัททะปัจฉิมสาวก ผู้บวชในราตรีจะปรินิพพาน ซึ่งตั้งหน้าทำความเพียร ยังกิเลสทั้งมวลให้สิ้นซากในคืนวันนั้น จากพระโอวาทที่ประทานโดยเฉพาะ หลังจากนั้นก็ประทานปัจฉิมโอวาทแก่พระสงฆ์ที่ประชุมพร้อม เพื่อการเสด็จปรินิพพานของพระองค์ โดยใจความสำคัญว่า

ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราเตือนท่านทั้งหลายให้ทราบว่า (สัจธรรมที่มีติดแนบอยู่กับตัว) คือ สังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้น เฉพาะอย่างยิ่ง คือ (สังขารภายในได้แก่ ความคิดปรุงแต่งต่าง ๆ ทุกขณะ ทั้งดี ชั่ว กลาง) ล้วนดับไปโดยสติปัญญา ด้วยความไม่ประมาทเถิด

เหล่านี้คือพระเมตตาล้นฝั่งแห่งโลกธาตุ ที่ประกาศแก่มวลสัตว์เรื่อยมาจนวาระสุดท้าย สรุปความแล้วก็ลงไปรวมที่ใจ

ใจจึงควรได้รับการอบรม อย่างน้อยก็พอรู้วิถีทางเดินของตน และรู้วิถีของจิตไปโดยลำดับด้วยวิธีจิตตภาวนาว่า ปกติจิตของสามัญชนชอบคิดไปในทางใด หนักไปทางใด จิตจะมีความบึกบึนหรือมีความเสาะแสวงในทางนั้นเสมอ ถ้ามีสติมีปัญญาคอยสอดส่องคอยสังเกตอยู่แล้ว เราจะพบเห็นว่าจิตนี่ชอบไปในทางนั้นมาก เมื่อจิตคิดในทางนั้นมาก ก็ทำให้เกิดความสนใจว่าทางนั้นมันเป็นอะไร? เป็นทางดีหรือทางชั่ว เป็นทางผูกมัดหรือทางแก้ทางถอดถอน? ถ้าเป็นทางผูกมัด เป็นทางสั่งสมความชั่วหรือความทุกข์เกิดขึ้นมาแก่เรา เราก็พยายามแก้ไข พยายามหัก พยายามหักห้าม นี่มันมีทางแก้กันได้อย่างนี้

การพยายามอยู่โดยสม่ำเสมอไม่มีการลดละ ย่อมจะมีทางหักห้ามสิ่งไม่ควรนั้นได้จนกระทั่งหักห้ามไว้ได้ และตัดขาดจากกันไปได้ เหมือนคนตัดไม้ ตัดฟันครั้งหนึ่งไม่ขาด ฟันสองครั้งเข้าไป สามครั้ง สี่ครั้งเข้าไป จนกระทั่งไม้นั้นขาดจริง ๆ เพราะความพยายามตัดอยู่เสมอ

การตัดกระแสของจิตที่ชอบคิดในเรื่องไม่ดี ด้วยความพยายามในทางดีอยู่เสมออย่างนี้ ย่อมเป็นไปได้ทำนองเดียวกัน เมื่อตัดสิ่งใดขาดไปจากจิตแล้ว ก็ทราบว่าสิ่งนั้นได้

ขาดไปแล้วจากใจ เงื่อนที่จะต่อให้จิตเกิดความทุกข์ความลำบาก เพราะความคิดเช่นนั้นไม่มีอีกต่อไป

กิเลสประเภทใดที่จิตชอบคิด ชอบยึดเหนี่ยว ชอบยึดมั่นถือมั่น ก็คิดแก้ไขในแง่นั้นมาก ๆ พึงกำหนดพิจารณาแก้ไขกันโดยทางสติปัญญาอย่างสม่ำเสมอ ต่อไปกิเลสประเภทนั้นหรือความคิดประเภทนั้นก็ค่อยอ่อนกำลังลงไป สติปัญญาค่อยแก่กล้าขึ้นมาจนกระทั่งสามารถตัดขาดได้ไม่มีเหลือ

การพยายามด้วยความเพียรตัดขาดไปทีละกิ่งสองกิ่งของกิเลส ก็นับว่าเป็นมงคลแก่ตัวเราโดยลำดับ ถ้าเป็นต้นไม้ก็ต้องตัดขาดทีละกิ่งสองกิ่ง ถ้าเป็นรากไม้ต้นหนึ่ง ๆ มันมีรากมากน้อยเพียงไรก็พยายามตัดมัน จนกระทั่งโค่นล้มลงไปจนกระทั่งรากแก้วไม่ให้เหลือหลอ ด้วยความพยายาม คือพยายามตัดทีละรากสองรากเข้าไป จนกระทั่งมันทนไม่ไหว เพราะการตัดโดยสม่ำเสมอ ตัดโดยไม่หยุดหย่อน ไม่ลดละ มันก็ขาดล้มลงโดยไม่สงสัย

เรื่องกระแสของกิเลสที่ออกมาจากจิตมันมีมากมายเช่นเดียวกับรากไม้ รากฝอยนั่นแหละสำคัญ รากแก้วมันมีรากเดียว ไอ้ตัวกิเลสก็มีตัว ‘‘อวิชชา’’อันเดียวเท่านั้นแหละเป็นหลักใหญ่ นั่นแหละเรียกว่ารากแก้วของกิเลส ให้พยายามตัด มันแตกแขนงออกไปมากมายก่ายกอง คือมันแตกออกมาทางตาไปสู่รูป แล้วมีรูปอะไรบ้าง นั่นแหละมันแตกแขนงไป เป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น ยั่วจิตให้คิดไปทางกิเลส

ทีนี้ในทางเสียง เสียงอะไรบ้าง มันก็แตกแขนงออกไปเป็นรากฝอยไปเรื่อย ๆ แต่อย่างไรก็ตามเราก็ทราบว่า รากฝอยก็คือรากฝอยของกิเลสตัวนี้เอง จะรากฝอยอะไรกันเสียงเป็นลักษณะใด ถ้าเป็นเสียงที่จะทำให้เกิดกิเลสขึ้นมา ก็ทราบว่าเป็นเรื่องของกิเลสด้วยกัน เราก็พยายามตัด พยายามแก้ คลี่คลายเสียงนั้น

รูปมันเป็นอะไร ถึงรักถึงชอบ ถึงเกลียดถึงโกรธ แยกออกไป ใครเป็นผู้โกรธ โกรธเพราะเรื่องอะไร จิตเป็นผู้โกรธ โกรธเรื่องอะไร โกรธแล้วมันได้ประโยชน์อะไร ความโกรธเป็นความรุ่มร้อน เป็นความทุกข์ ทำไมขยันโกรธ? โกรธแล้วมันได้ประโยชน์อะไร โกรธให้ตัวเองค่อยยังชั่ว ไอ้โกรธให้คนอื่นซึ่งตัวเองก็เป็นทุกข์ แล้วเขาก็เป็นทุกข์ ยิ่งเพิ่มความทุกข์ทรมานใจทั้งสองคน คือทั้งตนและเขาขึ้นอีกมากมาย

การโกรธให้ตัวเองยังมีทางที่จะแก้ไขได้ดีกว่าโกรธให้คนอื่น แม้จะเป็นกิเลสก็ยังพอจะถอดถอนความโกรธนี้ได้ แต่ส่วนมากไม่ยอมโกรธตัวเอง ที่จะให้บังเกิดอุบายปัญญาพอแก้ความโกรธตัวเองได้

การไปโกรธคนอื่นเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสล้วน ๆ จงแยกแยะดู พิจารณาด้วยดี รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส มันมีเป็นแขนง ๆ ไป ออกไปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น และทางกายนี้แหละ แล้วจึงมาสู่ใจ คือ "ธรรมารมณ์"โดยอาศัย รูป เสียง ฯลฯ ที่เคยสัมผัสมาแล้วนั้นมาเป็นอารมณ์ของใจ ให้นำมาครุ่นคิดอยู่ตลอดเวลา นี่เป็นการสั่งสมกิเลสประเภทหนึ่ง ๆ ขึ้นมาเรื่อย ๆ มันแตกแขนงออกมา คือแตกออกมาจากใจ สติปัญญาหยั่งทราบอยู่ภายในใจและแก้ไขกันไปเรื่อย ๆ ไม่ลดละท้อถอย หนีไม่พ้นถ้าลงสติปัญญาจดจ่อตรงนั้น ไม่ทราบในวาระนี้ต้องทราบในวาระต่อไปจนได้ ไม่ทราบมากก็ต้องทราบน้อยทราบไปโดยลำดับ ๆ ก็ค่อยทราบมากไปเอง ค่อยตัดขาดไปเอง ทราบตรงไหนแล้วก็ค่อยละไป ละกันไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งละได้ขาดจากกันไปจริง ๆ นี่การตัดกิเลสท่านตัดอย่างนี้ เช่นเดียวกับที่เราตัดรากฝอยของต้นไม้ ตัดไปตัดมาก็ไม่มีรากอะไรเหลืออยู่ สุดท้ายก็เหลือแต่รากแก้ว ก็ถอนขึ้นมาหมดไม่มีเหลือ

เราตัดและถอนต้นไม้ให้ตายด้วยวิธีนี้ เราจึงถอดถอนกิเลสด้วยวิธีเดียวกัน ด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร จนกิเลสตายเกลี้ยง เราก็แสนสบายบรมสุข

เรื่องของจิต ภพชาติมันอยู่ที่จิต ความสูญไม่ทราบมันอยู่ที่ไหน เราไม่เห็น ในคัมภีร์ก็ไม่มีว่าสัตว์ตายแล้วสูญ มีแต่ตายแล้วเกิดถ้ากิเลสยังมีอยู่ในใจ ทำไมจึงไปเหมามันได้ว่าตายแล้วสูญนั่นน่ะ จึงเอามาพูด แต่ภพชาติมันไม่สูญนี่นะ มันอยู่ที่จิต ทำไมเราจึงไม่ดูที่ตรงนี้ ? ไปหาด้นเดาเกาที่ไม่คันให้มันถลอกปอกเปิกเป็นทุกข์ไปทำไม เราเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นชาติที่ฉลาด ทำไมจึงมาโง่ต่อเรื่องของตัว หากมีผู้มาว่าพวกเราบัดซบจะไม่อายเขาหรือ? หรือว่าไม่อาย ต้องโกรธเขาซิ ดังนี้ก็ยิ่งไปใหญ่ ขายตัวสองต่อสามต่อจนไม่มีสิ้นสุด เพราะความโง่ตัวเดียวพาให้เป็นเหตุใหญ่

ใครแสดงภพชาติขึ้นมาให้เราเห็นในระยะนี้ เรานั่งอยู่ในเวลานี้ ?

ถ้าไม่มีเกิดมันจะมีรูปมีกายมาอย่างไร? ตอนเกิดนั้น มันเอาอะไรมาเกิด ถ้าไม่เอาของมีอยู่มาเกิดจะเอาอะไรมาเกิด? ธาตุขันธ์อันนี้มาจากอะไร? ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่เป็นร่างกาย ก็เอาสิ่งที่มีอยู่มาประสมกัน ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ มาผสมกันเรียกว่า "ส่วนผสม" อาศัยจิต จิตก็มีอยู่จึงเข้ามาอยู่ด้วยกันได้ ของไม่มีอยู่จะเอามาได้อย่างไร นี่มันล้วนแล้วแต่อาศัยสิ่งที่มีอยู่มาประกอบกันเข้าเป็นรูปเป็นกาย เป็นหญิงเป็นชาย เป็นต้นไม้ภูเขาอย่างนี้เป็นต้น มันมีอยู่ทั้งนั้น ถ้าไม่มีจะประกอบกันขึ้นมาไม่ได้ ปรากฏตัวขึ้นมาไม่ได้ แล้วเราว่า "สูญ" ขณะนี้มันสูญหรือไม่สูญ? เรามาจากไหนถึงได้มาเกิดอยู่เดี๋ยวนี้ ถ้าสูญจริงแล้วมันมาเกิดได้อย่างไร นั่น

ถ้าอะไร ๆ ก็สูญแล้วจะมาปรากฏตัวได้อย่างไร ก็เพราะมันไม่สูญนั่นเองจึงมาปรากฏตัวเป็นเราเป็นท่าน เป็นสัตว์เป็นบุคคล เรื่อยมาดังที่รู้ ๆ เห็น ๆ อยู่นี้ ที่เราว่า "สูญ" นั้น ไม่คิดอายสิ่งที่มีอยู่เต็มโลกบ้างหรือ? หลวงตาบัวนี่อายจึงไม่กล้าคิดว่าตายแล้วสูญ

นี่คือปัญญาแก้ตัวเอง พิจารณาแยกแยะมันลงไป ร่างกายมันเอามาจากสิ่งที่มีอยู่ สิ่งที่มีอยู่จึงปรากฏตัวขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีก็ปรากฏขึ้นมาไม่ได้ นี่แหละภพชาติคือกิเลสอวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม เป็นเชื้อความสืบต่อของภพของชาติ เป็นกำเนิดเกิดมีที่โน่นที่นี่ มันมีเชื้อของมัน มีสืบต่อกันอยู่ที่ในจิตใจดวงนี้ ตัวนี้จึงเป็น "ตัวภพ" ตัวนี้จึงเป็น "ตัวชาติ" ตัวนี้เป็นตัวไม่สูญ เป็นตัวเกิด ตัวแก่ ตัวเจ็บ ตัวตาย มันอยู่ที่ตรงนี้และรวมอยู่ที่นี่ทั้งหมด

ความสูญนั้นมองไม่เห็น มันสูญได้อย่างไร ? ตัวสูญอยู่ที่ไหน? เห็นแต่ความมีอยู่ภายในจิตใจ ความสูญภายในจิตใจนั้นมันไม่มี ไม่เห็นไม่ปรากฏ แล้วใจนั้นจะสูญได้อย่างไรเมื่อมันไม่มีสิ่งที่จะให้สูญ มันเป็นสิ่งที่มีอยู่ทั้งนั้น แล้วเราจะเอาอะไรมาให้มันสูญ ข้อสำคัญคือความสำคัญมันหลอกคนต่างหาก ความจริงแล้วเป็นอย่างนี้ มันมีอยู่ทุกสิ่งทุกอย่างภายในจิตใจ คือพร้อมที่จะเกิด เพราะสิ่งที่จะทำให้เกิดมีอยู่มากภายในจิต รากเหง้าเค้ามูลของความเกิดก็คือ "อวิชชา" นี่คือตัวให้เกิด ไม่เป็นอย่างอื่นเลย ถ้าตัวนี้ยังไม่หมดไปจากจิตใจเมื่อใด ต้องเกิดวันยังค่ำตลอดกัปตลอดกัลป์ ไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ ไม่มีต้นมีปลายเลย ต้องเกิดแล้วตาย ๆ อยู่อย่างนี้ เพราะเชื้อความเกิดมันมีอยู่ภายในใจ นี่เป็นของจริงที่ประจักษ์อยู่ภายในใจเราเอง

จงปฏิบัติจิตตรงจิตนี้ ดูตรงนี้ด้วยสติปัญญา แล้วตัดเชื้อความเกิดกันที่ตรงนี้ จะสิ้นสงสัยเรื่องตายเกิดหรือตายสูญทั้งมวล เพราะสุดท้ายก็ผู้ที่สำคัญว่าตายแล้วสูญนั้นแลไปเกิดอีก ได้รับความทุกข์ความลำบากจากที่ตนเข้าใจว่า เมื่อตายแล้วมันก็หมดเรื่อง ไม่มีอะไรที่จะสืบต่อข้างหน้าแล้ว คิดอยากทำอะไรก็ทำ อยากทำบาปอยากทำอะไรก็แล้วแต่ตามใจทุกอย่างในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ เมื่อตายแล้วหมดความหมาย

ทีนี้เมื่อมันไม่หมดความหมายตามความสำคัญตนเล่า ใครจะเป็นคนรับความชั่วช้าลามกทั้งหลายเหล่านั้น? ก็คือเราเองเป็นผู้รับ เมื่อเป็นเช่นนั้นเรากล้าเสี่ยงแล้วเหรอ? ทั้ง ๆ ที่เป็นมนุษย์ที่กำลังมีคุณค่าอยู่ทั้งคน และเป็นคนรับผิดชอบเราอยู่ตลอดมา เหตุไรเราจะต้องยอมเสียท่าเสียทีไปล่มจมขนาดนั้นด้วยอำนาจของกิเลสมันครอบงำ ด้วยความสำคัญที่ผิดอย่างมหันต์ ให้บุญไม่ยอมรับ มาหลอกลวงตนเองถึงขนาดนั้น จงรีบคิดเพื่อหาความจริงจากธรรมของจริงเครื่องพิสูจน์ และปราบปรามกิเลสตัวนั้นให้สิ้นไป ไม่ควรนอน

ใจนอนจมอยู่กับมัน แบบไม่รู้สึกตัวดังที่เคยเป็นมากี่กัปนับไม่ถ้วนอยู่แล้ว ไม่งั้นจะสายเกินกาลนานเกินจะแก้ได้ เวลาตายจะไม่มีกุสลาติดตัว (กุสลาคือความฉลาด)

ความจริงมีอยู่ทำไมเราจึงไม่ดู? ความจริงก็คือใจและสัจธรรม ใจนี้มันไม่สูญนะ เชื้อกิเลสเชื้อแห่งภพแห่งชาติก็อยู่กับใจนี่เอง ตัวประกันตัวตีตราที่จะให้เกิดมันอยู่กับจิตใจนี้ แล้วจะสูญไปไหน? จะสูญได้อย่างไร นี่คือความจริง ความจริงลบไม่สูญมันสูญไม่ได้ แต่ความสำคัญนั้นมันสูญได้ สูญได้ตามความสำคัญซึ่งเป็นเรื่องของกิเลส แต่ความจริงมันไม่สูญ แล้วบาปบุญคุณโทษที่ทำลงไปก็เข้าไปอยู่ในจิต ไม่ได้ไปอยู่ที่อื่น เพราะจิตเป็นโรงงานผลิตออกมาจากที่นั่นเอง ผลดีชั่วก็เข้าไปรวมตัวอยู่ที่จิตนั่น

น่านน่ะความจริงจะไปไหน มันเกิดกันที่นั่น ผสมกันที่นั่น ดีชั่วมันอยู่ที่จิต จิตจะไปเกิดในสถานที่ใดภพใดแดนใดก็ตาม มันไปด้วยกำลังแห่งกรรม กรรมและวิบากแห่งกรรมมันผลักไสให้ไป แน่ะ มันจะสูญไปไหน ตายแล้วมันพร้อมเสมอที่จะเกิด จะเกิดสูงต่ำขนาดไหนนั้น มันแล้วแต่อำนาจแห่งกรรมที่มีอยู่ภายในจิตใจซึ่งตนสั่งสมไว้นั่นแหละ นี่เป็นหลักความจริง

การเรียนเรื่องความจริงเหล่านี้ จึงต้องเรียนลงที่ใจ พิจารณาลงที่ใจนี้ ดังที่กล่าวมาเมื่อสักครู่นี้ว่า ให้ตัดตรงนั้นลงมาหาตรงนี้ ลงมาด้วยจิตตภาวนา คือเราทราบได้ด้วยปัญญา ใจมีความสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใด มีความสุขสมใจกับสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นทางดีหรือชั่วเป็นสิ่งที่ดีหรือสิ่งชั่ว เราตามรู้เสมอด้วยจิตตภาวนา เราต้องทราบ เมื่อทราบแล้วพยายามแก้ไข พยายามตัดฟันด้วยอุบายของสติปัญญา จนกระทั่งตัดขาด ตัดขาดไป ๆ โดยลำดับ ๆ

ท่านพิจารณาทาง “จิตตภาวนา” หรือท่านว่า “นั่งกรรมฐาน” ท่านนั่งอย่างนี้แหละ จะไปนั่งอยู่ในป่าในเขา จะนั่งอยู่ “รุกขมูล” ร่มไม้ที่ไหนก็เถอะ ก็ฝึกนั่งเรียนความเป็นไปของจิต เรียนเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เรียนเรื่องกิเลส การสั่งสมกิเลส และวิถีทางเดินของกิเลส ความดื้อ ความโลภความหลงมันอยู่ที่จิต มันเกิดที่จิต มันหลั่งไหลจากจิตนี้ไปเป็นภพต่าง ๆ ให้เราลุ่มหลง บันเทิง โศกเศร้าเสียใจ มีแต่เรื่องที่ออกไปจากจิตนี้ทั้งนั้น การเรียนจึงต้องเรียนลงที่นี่ จะต้องรู้สิ่งเหล่านี้ประจักษ์ใจด้วยสติปัญญาแน่นอน คือต้องทราบทั้งดีทั้งชั่วโดยลำดับ ๆ แล้วตัดขาดออกจากกันเรื่อย ๆ แล้วจิตก็หดตัวเข้ามา ๆ เพราะขาดสิ่งที่เคยสืบต่อ หดตัวเข้ามา ย่นเข้ามา ๆ สู่วงแคบ และตัดภาระเข้ามาโดยลำดับ นี่แหละคือการตัดภพตัดชาติ ตัดส่วนหยาบเข้ามาเรื่อย ๆ ตัดเข้ามาสู่ความละเอียด ตัดเข้ามา

ในที่สุดร่างกายของเรานี้ก็เห็นชัดตามเป็นจริงว่า “มันเป็นแต่เพียงธาตุขันธ์เท่านั้น” นั่นคือธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ มาผสมกันเข้า มีตัวคือจิตเป็นเจ้าของมายึดครอง แล้วก็ว่าเป็นรูปเป็นกายเป็นหญิงเป็นชาย เป็นสัตว์เป็นบุคคล เมื่อทราบชัดแล้วก็สลัดภายในจิตอีก รูปก็สักแต่ว่ารูป เวทนาก็สักแต่ว่าเวทนา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ ก็สักแต่ว่าเท่านั้น ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเราโดยประจักษ์ใจ นี่ปัญญาพิจารณาทราบลงไปอย่างนี้ เมื่อทราบชัดแจ้งแล้ว ใครจะไปกล้าถือว่าเป็นเรา ใครจะไปกล้าแบกหามสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นเราเป็นของเรา ไม่กล้ายึดไม่กล้าแบกหาม เพราะหนักเหลือทนอยู่แล้ว เพราะปัญญาหยั่งทราบหมดแล้วจะไปกล้าอย่างไร

ที่กล้าไม่เข้าเรื่องก็คือ พวกเราที่เป็นนักด้นเดาเกาหาที่ไม่คันให้เกิดทุกข์เปล่า ๆ เท่านั้น ส่วนท่านที่รู้จริงเห็นจริง ท่านสลัดปัดทิ้งด้วยสติปัญญา ไม่มีอุปาทานเหลือเลย

สติปัญญาเป็นธรรมสำคัญมากตามหลักความจริง คือที่รู้จริงเห็นจริง คือปัญญาเป็นผู้รู้ผู้ฉลาด ตามรู้ตามเห็นความจริงเป็นอย่างนั้นแล้ว เราจะไปกล้าฝืนความจริงได้อย่างไรว่าไม่ใช่เรา โดยทางปัญญาแล้ว เราจะยังไปถือ ถือก็ถือแต่ก็ไม่ใช่ปัญญา มันเป็นเรื่องของกิเลสอยู่โดยดี การแก้นี้ต้องแก้ด้วยปัญญา รู้ด้วยปัญญา ละด้วยปัญญา ทุกประเภทของกิเลสไม่นอกเหนือสติปัญญาไปได้แต่ไหนแต่ไรมา

นี่แหละการเรียนเรื่องการตัดภพตัดชาติ การเรียนเรื่องวิถีของกิเลส การตัดกิเลสท่านทำกันอย่างนี้ จนกระทั่งรู้ธาตุขันธ์ ก็สักแต่ว่าธาตุว่าขันธ์ คือรู้ตามเป็นจริงแล้วก็ปล่อยวางลงไปเอง

การบอกให้ปล่อยเฉย ๆ ไม่เกิดผล ต้องปัญญาเป็นผู้พาให้ปล่อย เมื่อเข้าใจแล้วก็ปล่อย ปล่อย ๆ สิ่งไหนยังไม่เข้าใจก็พิจารณาค้นคว้าเข้าไปจนกระทั่งถึงความจริง เข้าใจเต็มภูมิแล้วก็ปล่อย สุดท้ายมันมีอะไรอยู่อีก การตัดรากฝอยไปเป็นลำดับมันก็ถึงรากแก้วเท่านั้นเอง เมื่อตัดรากแก้วจนไม่มีอะไรสืบต่อกันแล้ว ภพชาติก็ขาด อย่างอื่นมันก็ขาดไปด้วยตามลำดับ ที่ยังเหลือชิ้นสุดท้ายนั้นคืออะไร? ย้อนสติปัญญาเข้ามาจนถึงตัว นั่นคือ “อวิชชา” ที่เรียกว่า “รากแก้ว” นี่แหละคือตัวกิเลสแท้ กิ่งก้านสาขาของกิเลสได้ถูกตัดขาดหมดแล้ว ยังเหลือแต่ตัวกิเลสแท้ ๆ ได้แก่ตัว “อวิชชา”

ทีนี้ “อวิชชา” อยู่ที่ไหน? มันอยู่ที่จิตเท่านั้น อวิชชาไม่อยู่ที่อื่น มันครอบอยู่กับจิตจนกระทั่งจิตเองก็เข้าใจว่าอวิชชานั้นเป็นตน ตนเป็นธรรมชาติอันนั้น นี่แหละเมื่อปัญญายังไม่ทราบชัด แต่ก็ทนไม่ได้ เพราะฟังคำว่า “ปัญญา ๆ” เถิด มีความฉลาดแหลมคมมาก

เมื่อนำมาใช้ในสิ่งใดก็ต้องเห็นความจริงในสิ่งนั้น ดังนั้นเมื่อนำมาใช้ในจิตที่มีกิเลส คือ อวิชชาอยู่ที่นั่น ทำไมจะไม่ทราบ ทำไมจะทำลายกันไม่ได้ จะตัดขาดจากกันไม่ได้ เมื่อกิเลสชนิดอื่น ๆ ปัญญาสามารถตัดขาดได้ แล้วสิ่งนี้ทำไมปัญญาจะไม่สามารถตัดขาดได้เล่า ปัญญาต้องสามารถตัดขาดได้

เมื่อตัดขาดกิเลสตัวสำคัญนี้แล้วต้องทราบชัดประจักษ์ใจ ถ้าจะพูดก็พูดได้เต็มปาก ไม่กระดากอายหรือสะทกสะท้านกับสิ่งใดหรือผู้ใด ถ้าจะพูดแบบโลก ๆ ก็ต้องเรียกว่ารู้ชัด ๆ ร้อยเปอร์เซ็นต์ หมดปัญหากันเสียทีเรื่องความเกิดความตาย เรื่องความทุกข์ทรมานในวัฏสงสาร ภพน้อยภพใหญ่ที่เคยเป็นมากี่กัปกี่กัลป์จนนับไม่ถ้วน เพราะตัวนี้พาให้เป็นไป ตัวนี้พาให้เกิดตัวนี้พาให้ตาย ตายแล้วเกิดซ้ำเกิดซากไม่หยุดไม่ถอย ทุกข์ซ้ำ ๆ ซาก ๆ มายุติกันเสียแล้วคราวนี้

ยุติด้วยอะไร? อะไรถึงต้องยุติ? น่าน ยุติลงที่ฆ่าเชื้ออันใหญ่ขาดกระเด็นออกจากใจแล้ว เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ที่เรียกว่า "ความบริสุทธิ์" นั้นเป็นจิตแท้ เป็นธรรมแท้ ไม่มีสิ่งใดเข้าไปเคลือบแฝงเลยแม้นิดเดียว ผู้นี้แลเป็นผู้ไม่เกิด ที่นี้สิ้นสุดแล้ว แต่ไม่ใช่สูญแบบที่มองไม่เห็น ค้นคว้าไม่เจอก็หาว่าไม่มี แล้วก็เดากันอย่างนั้นตามวิสัยของโลกด้นเดา

เรื่องกิเลสที่พาให้ด้นเดาเอาด้วยความสำคัญ เหมาเอาด้วยความสำคัญ จึงได้รับความทุกข์เพราะกิเลส แต่ก็ยังไม่เห็นโทษของกิเลสที่พาให้ด้นเดา พาให้สำคัญมั่นหมายทั้งที่ไม่จริงตลอดมา จึงมีแต่ของปลอมเต็มตัวเต็มหัวใจ ทุกข์จึงเต็มหัวใจด้วย

เมื่อเรียนรู้ถึงความจริงทุกสิ่งทุกอย่างด้วยวิธีการปฏิบัติแล้ว ความปลอมมันก็สลายตัวไป จึงได้เห็นโทษชัดเจนว่า เหล่านี้มีแต่ความจอมปลอมทั้งหมด ที่เราได้รับความทุกข์ความทรมานมาจนถึงปัจจุบันชาติที่เราจำได้เพียงเท่านี้ มันก็เป็นความทุกข์เพราะกิเลสตัวนี้เท่านั้น ถ้าเป็นธรรมก็ไม่ทำให้เราเกิดทุกข์ เมื่อมีธรรมล้วน ๆ ภายในจิตแล้ว อะไรจะมาทำใจให้มีทุกข์อีกต่อไปเล่า ต้องไม่มี นั่นแน่ อย่างนี้แหละเรียนธรรมปฏิบัติธรรมภายในจิตใจ คือเรียนธรรมภาคปฏิบัติภาคภาวนา เห็นจริงอย่างนี้ ชัดเจนอย่างนี้ กิเลสแตกกระจายชนิดไม่เป็นขบวน

ในเรื่องวิธีปฏิบัตินี้ไม่ใช่วิธีจำ แต่เป็นวิธีแก้กิเลส ทำงานกับกิเลสทำอย่างนี้ เมื่อกิเลสสิ้นสุดไปแล้วภายในใจ ใจที่เป็นเจ้าของปัญหามาแต่ก่อนเพราะกิเลสพาให้เป็น ก็สิ้นสุดกันไปเองไม่มีสิ่งใดเหลือเลย นี่แหละความสิ้นสุดของวัฏฏะ แต่ไม่ใช่ความสูญซึ่งเป็นความแสลงต่อความจริง คือความมีอยู่อย่างยิ่ง

ถ้าว่า "ความสูญของวัฏฏะ" นั้นถูกต้อง เพราะวัฏฏะภายในใจไม่มีต่อไปอีกแล้ว สูญสิ้นแห่งความสืบต่อของภพชาติ เกิด แก่ เจ็บ ตายแท้ ภพชาติต่อจากนั้นไม่มีอีก นี่เป็นความสูญสิ้นโดยธรรมโดยความจริง ถ้าว่า "ความสูญ" อย่างนี้ถูกต้อง แต่คนและสัตว์ตายแล้วสูญสิ้นโดยประการทั้งปวง อะไรไม่มีเลยอย่างนี้ ขัดต่อความจริง

ใจเมื่อถึงความจริงเต็มที่แล้วก็ถึงความบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์แสดงขึ้นชัดในจิตใจ จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต จึงไม่ใช่ความสูญ

อย่างพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วกิเลสสูญไปหมด ไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในพระทัยแล้ว ต้องอาศัยความบริสุทธิ์นั้นแลประกาศธรรมสอนโลกมาเป็นเวลา ๔๕ พระพรรษา ถึงได้เสด็จปรินิพพาน ถ้าความบริสุทธิ์นี้ได้สูญสิ้นไปแล้ว พระพุทธเจ้าจะเอาอะไรมาประกาศศาสนาเล่า? ขณะที่สิ้นกิเลสแล้วถ้าจิตก็ได้สูญไปด้วย แล้วทรงเอาอะไรมาสอนโลกเล่า? ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น ไม่ออกมาจากจิตที่บริสุทธิ์ซึ่งไม่ได้สูญนั้นแล้ว จะออกมาจากไหน?

นี่แหละเรียนธรรมให้ถึงนี้แล้วหายสงสัย ปัญหาทั้งปวงก็หมดสิ้นไปไม่มีเหลือเมื่อเรียนจบ ทราบปัญหาภายในใจโดยตลอดทั่วถึงแล้ว อยู่ไหนก็อยู่เถอะ เพราะความสมบูรณ์พูนผลอยู่ที่ใจนี้ ความสุขอันสมบูรณ์มีอยู่ที่ใจนี้ ถ้าปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว คนเราจะไม่ได้บ่นเรื่องความทุกข์ความลำบาก จะยอมดำเนินตนไปตามเหตุผลคือหลักธรรม ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์ จนก็ยอมรับว่าจน มีได้มาเสียไปเป็นธรรมดา

เรียนธรรมรู้ตามความจริงชองธรรมแล้วไม่บ่น ทุกข์ก็ยอมทนรับตามเหตุตามผล มีก็รับตามเหตุตามผลไม่ปีนเกลียวกับธรรม ใจก็สบาย แม้จะมีกิเลสที่ยังละไม่ได้ ก็ไม่ถึงกับต้องเดือดร้อนแบบไม่มีขอบเขตเหตุผล ยังพอปลงพอวางได้

แต่ถ้าไม่สนใจเกี่ยวข้องกับธรรมเลย ไม่นำธรรมมาวินิจฉัยใคร่ครวญ ก็มักไม่มีเหตุผลเครื่องทดสอบ มีแต่ความต้องการของใจที่กิเลสบงการอย่างเดียว ความต้องการนั้นแลจะพาคนล่มจมฉิบหาย ความต้องการนั้นแลจะทำลายจิตใจคนให้เสียอย่างไม่มีประมาณ ให้ได้รับความเดือดร้อนอยู่เสมอ ๆ ตลอดกาลสถานที่ไม่มีอะไรอื่น คือความต้องการชนิดนั้นไม่มีเหตุผล มีแต่อยากตะพัดตะพือ อยากจนไม่สนใจทราบว่าอะไรเป็นพิษอะไรเป็นภัย อยากได้อะไรคว้าไปกิน มันไม่หยุดหย่อนผ่อนคลาย ยิ่งอยากยิ่งต้องการก็ยิ่งเพิ่มความคิดความปรุงแต่งไม่ถอย ยุ่งไม่หยุด ความทุกข์ทรมานภายในใจก็ยิ่งมากขึ้น ๆ ได้รับการส่งเสริมเท่าใดก็ยิ่งคิดมากขึ้นแบบไฟได้เชื้อ ดีไม่ดีสติลอย เลยเป็นบ้าไปเลย น่าน พอเห็น

โทษของความอยากความทะเยอทะยานชนิดไม่มีธรรมเป็น “เบรก” ไหมล่ะ? ถ้าพอเห็นโทษของมันบ้างก็ควรพยายามแก้ไข อย่าอยู่เปล่าแบบคนสิ้นท่า

วันนี้พูดเรื่อง “วัฏจักร” พูดเรื่องความสูญความไม่สูญ ตามหลักความจริงเป็นอย่างนี้ ศาสนาจึงเป็นธรรมที่เหมาะสมที่สุดที่จะพิสูจน์ความจริง สมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

อุบายวิธีดับกิเลสและเรื่องกรรม

โลกนี้แม้จะรุ่มร้อนเพียงไรก็ตาม ยังมีศาสนาเป็นเครื่องเยียวยา อย่างน้อยมีศาสนาเป็นเครื่องเยียวยา ก็ยังมีทางบรรเทาทุกข์ไปได้พอสมควร เช่นเดียวกับโรคแม้จะมีความรุนแรงเพียงไร แต่ถ้ามียาเครื่องเยียวยารักษาอยู่บ้างแล้วก็ยังพอทำเนาได้ ไม่เหมือนปล่อยให้เป็นไปตามอัตราของโรคที่มีมากน้อยโดยไม่มียาไปเกี่ยวข้องเลย

จิตใจของโลก ถ้ามีแต่เรื่องของกิเลสกองทุกข์ล้วน ๆ เป็นเจ้าอำนาจบงการอยู่ภายในใจนั้น โลกไม่ว่าชาติชั้นวรรณะใด จะหาความสงบสุขไม่ได้เลย เพราะไม่มีเครื่องบรรเทาคือศาสนา

คำว่า ‘‘ศาสนา’’ ก็คือคำสั่งสอนที่กลมกลืนด้วยเหตุผลนั่นเอง รวมแล้วเรียกว่า ‘‘ศาสนธรรม’’ เมื่อแยกออกพูดเฉพาะคำว่า ‘‘ศาสนา’’ ก็เหมือนกับว่าเป็นอีกอันหนึ่ง และเป็นอีกอันหนึ่งแตกแขนงออกไป ความจริงคำว่า ‘‘ศาสนา’’ ถ้าพูดตามหลักความจริงแล้ว ก็คือเหตุกับผลบวกกันเข้านั่นแลเรียกว่า ‘‘ศาสนา’’ การเชื่อต่อเหตุต่อผลนั้นคือไม่ฝืน ไม่ปีนเกลียวต่อเหตุต่อผลที่ถูกต้องแล้ว และปฏิบัติดำเนินไปตามนั้น โลกจะพอมีทางเบาบางจากความทุกข์ความลำบากทั้งภายนอกภายใน

จำพวกไม่มีศาสนาเข้าเคลือบแฝงเลยนั้น ใครจะอยู่ในสถานที่ใดก็ตาม ไม่ว่าจะมีความรู้สูงต่ำฐานะเพียงไร จะหาความสุขความสบาย พอปลงจิตปลงใจลงชั่วระยะกาลไม่ได้เลย เพราะไม่มีที่ปลง เราจะปลงลงที่ไหน? ที่ไหนก็มีแต่เรื่องของกิเลสอันเป็นไฟทั้งกอง คือมีแต่เรื่องความอยาก มีแต่เรื่องความต้องการไม่มีประมาณ อยากให้เป็นไปตามใจหวัง ความอยากนั้น ๆ ก็ผลิตทุกข์ขึ้นมาเผาตัวเอง สิ่งที่ต้องการกลับไม่เจอ แต่กลับไปเจอแต่สิ่งที่ไม่ต้องการโดยมาก เพราะอำนาจของกิเลสพาสัตว์โลกให้เป็นเช่นนั้น

ถ้าอำนาจของเหตุผลหรือธรรมพาให้เป็นไป แม้จะทุกข์จะลำบากบ้างในการฝืนกิเลส โดยทำลงไปตามเหตุตามผล แต่เวลาปรากฏผลขึ้นมาก็เป็นความสุขความสบาย พอมีทางผ่อนคลายความทุกข์ลงได้บ้าง เพราะฉะนั้นศาสนาจึงเป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งต่อจิตใจของโลก เฉพาะอย่างยิ่งคือมนุษย์เรา ซึ่งเป็นผู้มีความฉลาดเหนือสัตว์ทั้งหลาย ควรจะมี

“ศาสนธรรม” เป็นสมบัติประดับและคุ้มครองใจกายวาจา และความประพฤติในแง่ต่าง ๆ จะเป็นที่งามตาเย็นใจทั้งส่วนย่อยส่วนใหญ่ไม่มีประมาณ

คำว่า “ศาสนา” นั้น เป็นแขนงหนึ่งที่ออกมาจากธรรมล้วน ๆ คือออกจากธรรม “ที่ประเสริฐ” เป็นของอัศจรรย์ แยกออกมาเป็นคำสอนโดยทาง “สมมุติ” เป็นแขนง ๆ ว่า “ให้ทำอย่างนั้น อย่าทำอย่างนี้” เป็นต้น ให้เราดำเนินตาม ไม่ฝ่าฝืนปีนเกลียวกับธรรมอันเป็นแนวทางถูกต้องดีงามอยู่แล้ว แม้จะยากลำบากในการดำเนินตามเพียงไร เมื่อเชื่อต่อเหตุต่อผลแล้ว อุตส่าห์พยายามฝืนทำลงไป การฝืนทำลงไปนั้นคือการฝืนกิเลสที่เป็น “ข้าศึก” ต่อธรรม อันเป็นการฝืนทำในสิ่งที่ตนต้องการ อันเป็นเรื่องของ “ธรรม” มีใจเป็นผู้บงการ ผลที่พึงได้รับก็ย่อมเป็นความร่มเย็นเป็นสุข

ยกตัวอย่างเช่น เราคิดอะไรวันนี้จนเกิดความว้าวุ่นขุ่นมัวไปหมด ใจทั้งดวงกลายเป็นไฟทั้งกอง เฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่ไม่ชอบใจ สิ่งที่ขัดใจมาก จิตจะไปยุ่งอยู่กับสิ่งที่ขัดใจมากไม่พอใจมากนั้นแหละ ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอนไม่ยอมปล่อยวาง ถือเป็นอารมณ์แทนคำบริกรรมภาวนา แล้วผลจะมีความสุขขึ้นมาได้อย่างไร มันก็ต้องเป็นไฟขึ้นมาเป็นลำดับ ๆ เพราะเรื่องนั้นพาให้เป็น **“ไฟ”** และความคิดในเรื่องนั้นพาให้เป็นไฟ ผลจะปรากฏขึ้นมาเป็น **“น้ำ”** ได้อย่างไร มันก็ต้องเป็นไฟอยู่โดยดี ขืนคิดมากเพียงไรก็ยิ่งจะทำลายจิตใจของเรามากเพียงนั้น สุดท้ายจนกินไม่ได้นอนไม่หลับ แทบไม่มีสติหรือไม่มีสติยับยั้ง จนเป็นบ้าไปเลยก็มีไม่น้อย เพราะเรื่องและความคิดทำลาย

สิ่งที่ทำลายเหล่านี้คืออะไร? ก็คือเรื่องของกิเลส ไม่ใช่เรื่องของธรรม ฉะนั้นการฝืนไม่คิดในอารมณ์ไม่ดีนั้น ๆ ด้วยการหักห้ามความคิดปรุงของใจด้วยสติ สกัดกั้นด้วยปัญญา แม้จะลำบาก ผลที่ปรากฏก็คือความสงบย่อมเป็นที่หวังได้ หรือพอมีสติขึ้นมาพิจารณาใคร่ครวญถึงทางที่ถูกที่ควร สิ่งดีชั่วในสิ่งที่คิดนั้น ในเรื่องที่คิดนั้นว่า ทำไมจึงต้องคิด ก็ทราบแล้วว่าไม่ดีคิดไปทำไม แล้วหาทางแก้ไขเพื่อความดีไม่ได้หรือ? นั่นเรื่องของเหตุผลเป็นอย่างนั้น การคิดมาทั้งมวลนี้ก็พอเห็นโทษของมันแล้ว เพราะทุกข์เป็นประจักษ์พยานอยู่ภายในใจ มีความรุ่มร้อนเป็นกำลัง นี่คือผลของความคิดในสิ่งนั้น ๆ ที่เป็นของไม่ดี ถ้าจะฝืนคิดมากยิ่งกว่านี้แล้วจะเป็นอย่างไร ขนาดที่คิดนี้ความทุกข์ก็แสดงให้เห็นชัดเจนอย่างนี้แล้ว ถ้าจะคิดเพิ่มยิ่งกว่านี้ ความทุกข์จะไม่มากกว่านี้จนท่วมหัวใจไปละหรือ แล้วจะทนแบกหาม “มหันตทุกข์” ได้อย่างไร?

ถ้าฝืนคิดมาก ทุกข์ต้องเพิ่มมากกว่านี้เป็นลำดับ เมื่อมากกว่านี้แล้วเราจะมีกำลังวังชามาจากไหน พอต้านทานแบกหามความทุกข์ที่ผลิตขึ้นทุกระยะ จากความคิดในสิ่งที่ไม่พอใจนั้น ๆ เราจะฝืนคิด ยังจะฝืนกอบโกยทุกข์เหล่านั้นเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ยิ่งขึ้นกว่านี้อยู่หรือ? เพียงเท่านี้จิตก็ได้สติ พอได้สติจิตก็เริ่มสงบและยังยั้งตัวได้ และพยายามปล่อยวางความคิดเช่นนั้นโดยทางเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะให้จิตผละออกจากสิ่งนั้นและระงับความคิดนั้น ๆ ได้ ผลที่จะปรากฏดังที่เคยเป็นมาแล้วก็ระงับ เพราะความคิดอันร้อนอันเป็นสาเหตุนั้นมันระงับตัวลง การระงับตัวลงได้แห่งความคิดนั้น เพราะความมีสติยับยั้ง นี่ก็พอเป็นสักขีพยานอันหนึ่งแล้วว่า เท่าที่เราฝืนคิดในสิ่งนั้นมาด้วยสติ และใคร่ครวญด้วยปัญญา มีผลปรากฏขึ้นมาอย่างนี้ คือปรากฏเป็นความสงบร่มเย็นขึ้นมา ทีนี้ทุกข์ก็ระงับดับไป

แม้จะลำบากในการฝืน ในการบังคับจิตใจ ก็จงคิดหาอุบายปลดเปลื้องตนเช่นนั้น อันความลำบากนั้นเราก็ยอมรับว่าลำบาก แต่ลำบากในทางที่ถูก ทีนี้ผลที่ปรากฏขึ้นมาก็เป็นความสุขและเป็นความดี เรื่องก็ไม่ยุ่งเหยิงวุ่นวายต่อไป ทุกข์ก็ไม่เพิ่มขึ้นมาอีก เราก็พอผ่อนคลายตัวได้ หรือมีเวลาปลงวาง "ถ่านเพลิง" คือความทุกข์ร้อนบนหัวใจลงได้ นี่เป็นหลักเกณฑ์หนึ่งที่เราจะนำมาพิจารณา เกี่ยวกับเรื่องที่ไม่ถูกต้องดีงามทั้งหลาย

เช่น เขาดุเขาด่า เขาติฉินนินทาว่าอย่างนั้น ๆ คำติฉินนินทาเขาก็ผ่านปากเขาไปแล้ว ผ่านความรู้สึกของเขาไปแล้ว ตั้งแต่วันไหนเดือนไหนไม่ทราบ เราเพิ่งทราบในขณะนั้นเวลานั้นก็เป็นความไม่พอใจขึ้นมา ไอ้ลมปากเขาก็หายไปแล้วตั้งกี่ปีกี่เดือนไม่ทราบ เพียงแต่ลมปากใหม่ขึ้นมาว่า "เขาว่าให้คุณอย่างนั้น ๆ" เช่น "นาย ก นาง ข.ว่าให้คุณอย่างนั้น ๆ ไม่ดีอย่างนั้น ๆ" นี่เป็นลมปากครั้งที่ ๒ เราก็ยึดเอาอันนั้นมาเป็น "ไฟ" เผาตัวขึ้นมาอย่างลม ๆ แล้ง ๆ โดยไม่มีเหตุผลอะไรเลย นี่เป็นความสำคัญผิดของเรา ถ้าเขาไม่เล่าให้ฟัง เราก็ธรรมดาธรรมดา ทั้ง ๆ ที่เรื่องนั้นเขาได้พูดไปแล้ว ถ้าเขาได้เคยตำหนิติฉินนินทาเรา เขาก็ตำหนิไปแล้ว ผ่านไปแล้ว เราก็ไม่เห็นมีความรู้สึกอย่างไร เพราะจิตใจไม่กระเพื่อมออกมารับสิ่งเหล่านั้น จิตเป็นปกติ ผลก็ไม่แสดงขึ้นมาในทางความทุกข์ความร้อนใด ๆ ทั้งสิ้น

เมื่อเป็นผู้มีสติอยู่ภายในตัว พอเขาพูดขึ้นมาเช่นนั้น ก็ทราบทันทีว่าสิ่งนั้นไม่ดี เราจะไปคว้าเอามายึดถือให้สกปรกและหนักหน่วงถ่วงใจเราทำไม ของสกปรกเราก็ทราบแล้ว แม้แต่เดินไปตามถนนหนทางไปเจอสิ่งสกปรก เรายังหลีกให้ห่างไกล ไม่กล้าสัมผัสถูกต้อง แม้แต่ฝ่าเท้าก็ไม่แตะต้องเลยเพราะทราบแล้วว่าของไม่ดี ถ้าขืนแตะต้องก็จะต้องเปื้อน

เปรอะไปหมด เราทราบแล้วว่าสิ่งเหล่านี้สกปรก แล้วทำไมเราชอบไปคลุกคลี ชอบไปยุ่ง ชอบไปนำมาคิดมาวุ่นวายตัวเอง จนให้เกิดผลขึ้นมาเป็นความสกปรกไปทั้งจิต กลายเป็นไฟทั้งดวง ไม่สมควรเลย

เราคิดอย่างนี้ เราระงับความคิดและอารมณ์นั้นได้ พอจะคิดขึ้นในขณะใดสติเราก็ทันและรู้ทันที แล้วปล่อยไปได้ ไม่ยึดมาเป็นอารมณ์เผาลนใจอยู่นาน ที่กล่าวมาแล้วนี้ทั้งหมด เป็นหลักธรรมวิธีป้องกันตัวในวิธีรักษาตัว

เมื่อเราใช้วิธีนี้เป็น ''ยาประจำบ้าน'' ประจำตัวทุกอิริยาบถ ใจก็ปกติไม่ค่อยจะเป็นภัยแก่ตัวเองจากสิ่งที่มาสัมผัสทั้งหลาย จะมาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แม้ในทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับใจโดยเฉพาะ ที่ไปคิดในเรื่องอดีตที่ไม่ดีไม่งามต่าง ๆ มารบกวนเจ้าของก็ตาม หรืออะไร ๆ มาสัมผัส**ก็สลัดได้ทันที เพราะสติปัญญามีอยู่กับใจ** นำมาใช้เมื่อไรก็เกิดประโยชน์เมื่อนั้น นอกจากจะปล่อยให้สิ่งเหล่านั้นเข้ามาเหยียบย่ำทำลายเสียโดยไม่คำนึงถึงเครื่องป้องกันคือสติปัญญาเลย เราถึงยอมรับทุกข์

แต่ถ้ายอมรับทุกข์ตามหลักความจริงที่ตนโง่ ตนประมาทแล้ว ก็ไม่ต้องบ่นกัน แต่นี่ก็บ่นกันทั่วโลกดินแดน เพราะอะไรเล่าถึงบ่น? เพราะไม่อยากทุกข์ เมื่อไม่อยากทุกข์ก็คิดทำไมเล่า ในสิ่งที่จะเป็นทุกข์ฝืนคิดทำไม ก็เพราะความไม่รู้ รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อเป็นเช่นนั้นจะเอาอะไรมาให้รู้เท่าถึงการณ์? **ก็ต้องเอาสติปัญญามาใช้**ก็ทันกับเหตุการณ์ ไม่เสียไปหมดทั้งตัว ยังพอยื้อแย่งไว้ได้บ้างในขั้นเริ่มแรกแห่งการฝึกหัด ต่อไปก็ทันเหตุการณ์ทุกกรณี **ตีชนะได้ทุกวิถีทาง**

วิธีปฏิบัติต่อตัวเองด้วยหลักศาสนาต้องปฏิบัติอย่างนี้ โลกถ้าต่างคนต่างมีเหตุผลเป็นเครื่องดำเนิน ไม่ว่ากิจการภายนอก ไม่ว่ากิจการภายใน อันใดที่จะเป็นภัยต่อตนและส่วนรวม ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างเข้าใจ ต่างคนต่างละเว้นไม่ฝ่าฝืนดื้อด้านหาญทำกันซึ่งเป็นการช่วยกันทำลายตนและส่วนรวมให้เสียไป

อันใดที่เป็นคุณประโยชน์แก่ตนและส่วนรวมแล้ว พยายามคิดทำในสิ่งนั้น ๆ โลกก็มีความเจริญรุ่งเรือง อยู่ด้วยกันมากน้อยก็มีความผาสุกเย็นใจไปทั่วหน้ากัน **เพราะมีหลักศาสนาเป็นเครื่องพาดำเนิน ย่อมยังบุคคลให้เป็นไปเพื่อความสงบสุข ด้วยการปฏิบัติถูกต้องตามหลักเหตุผล อันเป็นหลักสากลที่พาโลกให้เจริญ**

ดังนั้นเรื่องศาสนาจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการอยู่ด้วยกัน นี่หมายถึงปัจจุบันที่อยู่ด้วยกัน แม้ปัจจุบันจิตและตัวเราเองก็มีความร่มเย็นเป็นสุข ไม่เดือดร้อนวุ่นวายแผ่กระจายออกไปสู่ส่วนรวม ต่างคนต่างก็มีความรู้สึกเช่นนั้น โลกก็มีความผาสุก เมื่อหมาย

ถึงอนาคตข้างหน้าของจิต จิตที่มีเหตุมีผลเป็นหลักยึด มีธรรมอยู่ภายในใจแล้ว จะหาความเดือดร้อนจากที่ไหน มาจากโลกใด เพราะจิตเป็นผู้ผลิตขึ้นเอง เมื่อจิตไม่ผลิต **จิตมีอรรถมีธรรมเป็นเครื่องป้องกันรักษาตนเองอยู่แล้ว ไปโลกไหนก็ไปเถอะ ไม่มีความทุกข์ร้อนที่จะไปทำลายจิตใจของผู้นั้นได้เลย**

พูดตามหลักธรรมแล้ว จิตที่มีคุณงามความดีประจำใจ ย่อมจะไม่ไปเกิดในสถานที่จะได้รับความทุกข์ความทรมาน เพราะ ''กรรมประเภทนั้น'' ไม่มีจะผลักไสไปได้ มีแต่ความดีคือกุศลกรรม เป็นเครื่องพยุงจูงไปสู่สถานที่ดี คติที่งามโดยลำดับ ๆ เท่านั้น อนาคตก็เป็นอย่างนี้แล

ผู้ปฏิบัติธรรม ผู้มีธรรมในใจ ผิดกับบุคคลที่ไม่มีธรรมเป็นไหน ๆ แม้แต่อยู่ในโลกเดียวกัน เป็นรูปร่างเหมือนกันก็ตาม แต่ความรู้ความเห็น ความคิด การกระทำต่าง ๆ นั้น มีความผิดกันอยู่โดยลำดับ ผลที่จะพึงได้รับจะได้เหมือนกันย่อมเป็นไปไม่ได้ ต้องมีความแตกต่างกันอยู่เช่นนี้เป็นธรรมดาตั้งแต่ไหนแต่ไรมา

ฉะนั้น พระพุทธเจ้า จึงทรงสอนว่า **''กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตํ** กรรมเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลาย ให้มีความประณีตเลวทรามต่างกัน'' ไม่นอกเหนือไปจากกรรม กรรมจึงเป็นเรื่องใหญ่โตที่สุดของสัตว์โลก ทำไมจึงใหญ่โต? เพราะเราต่างคนต่างเป็นผู้ผลิตกรรมขึ้นมาโดยลำดับด้วยกัน แม้จะไม่คิดว่าตนสร้างกรรมก็ตาม ผลดีชั่วก็เกิดจากกรรมคือการกระทำทุกราย จะหักห้ามไม่ได้เมื่อยังทำกรรมอยู่

คำว่า ''**กรรม**'' คืออะไร? แปลว่าการกระทำ เป็นกลาง ๆ คิดด้วยใจเรียกว่า ''**มโนกรรม**'' พูดด้วยวาจา เรียกว่า ''**วจีกรรม**'' ทำด้วยกาย เรียกว่า ''**กายกรรม**'' ในกรรม ๓ ประเภทนี้ เราเป็นผู้ผลิตผู้สร้างอยู่ตลอดเวลา แล้วจะปิดกั้นผลไม่ให้ปรากฏดีชั่วขึ้นมาได้อย่างไร เมื่อการผลิตมีดีมีชั่วประจำตนอยู่ ธรรมชาติที่เราผลิตขึ้นมานี้แล เป็นเจ้าอำนาจสำหรับปกครองจิตใจ สนับสนุนหรือจะบังคับจิตใจให้ไปเกิดและอยู่ในสถานที่ใดคติใดก็ได้ จะนอกเหนือไปจากผลแห่งกรรมที่เรียกว่า''วิบาก'' ซึ่งตนกระทำแล้วนี้ไปไม่ได้ ไม่มีสิ่งใดมีอำนาจยิ่งไปกว่าผลแห่งกรรมที่ตนทำนี้ จะเป็นเครื่องประคับประคอง หรือเป็นเครื่องกดขี่บังคับตนในวาระต่อไป

หลักศาสนาท่านสอนอย่างนี้ ท่านไม่ให้เชื่อที่อื่นยิ่งไปกว่าความเคลื่อนไหวดีชั่วทางกายวาจาใจที่เรียกว่า ''กรรม'' นี้เป็นหลักประกันตัวอยู่ที่นี่ เพราะฉะนั้นสิ่งที่ทำลายตัวและส่งเสริมตัวก็คืออันนี้เท่านั้น ไม่มีอะไรมาทำลายและส่งเสริมได้

การคิด การพูด การกระทำ ในทางที่ไม่ดี คือการทำลายตัวเอง การคิด การพูด การกระทำในทางที่ดี คือการส่งเสริม บำรุงตนเอง การประกันตนเอง ไม่ให้ตกไปในทางไม่พึงปรารถนาก็มีอยู่ใน "หลักกรรม" นี้เท่านั้น ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านี้ เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ควรกลัวสิ่งโน้นกลัวสิ่งนี้โดยหาเหตุผลไม่ได้ จะกลายเป็นกระต่ายตื่นตูมทั้งที่ถือพุทธ อันเป็นองค์พยานแห่งความฉลาดแหลมคม

สิ่งที่น่ากลัวที่สุดก็คือ ความคิด การพูด การกระทำ ที่เป็นภัยแก่ตนเอง ไม่ว่าจะในแง่ใดพึงทราบว่า "นี้แลคือตัวพิษตัวภัยซึ่งกำลังแสดงออกกับกาย วาจา ใจของเรา ของท่านอยู่เวลานี้" ถ้าไม่ยอมรู้สึกตัวแก้ไขใหม่เสีย อันนี้แหละจะเป็นตัวพิษภัยที่ร้ายกาจที่สุดให้โทษแก่เราไม่เพียงแต่ปัจจุบันนี้ ยังจะเป็นไปในอนาคต จนหมดฤทธิ์หมดอำนาจของ "กรรม" ที่ทำไว้นี้แล้ว ทุกข์ภัยต่าง ๆ จึงจะหมดไปได้

ผู้เชื่อศาสนาจึงต้องเชื่อ "**หลักกรรมกับวิบากแห่งกรรม**" คือผลพึงติดตามมาโดยลำดับ เราทุกคนมีใครนอกเหนือไปจากการทำกรรมได้? ไม่มี ต้องทำด้วยกันทุกคน คนมีศาสนาหรือไม่มีศาสนาก็ทำ "กรรม" กันทั้งสิ้น เพราะเป็นหลักธรรมชาติแห่งการกระทำซึ่งมีประจำตนอยู่แล้ว และถูกต้องตามหลักของศาสนาที่ท่านสอนไว้แล้ว กรรมมีอยู่กับทุกคน นอกจากจะเชื่อหรือไม่เชื่อเท่านั้น ซึ่งก็ไม่มีการลบล้างกรรมนั้นได้ ทั้งกรรมทั้งผลแห่งกรรมไม่มีทางลบล้างได้ ต้องเป็นกรรมและเป็นผลดีชั่วไปทุกภพทุกชาติ ไม่มีอันใดนอกเหนือไปจาก "กรรม" และ "วิบากแห่งกรรม" ซึ่งเกิดจากการทำดีทำชั่วของตัวเอง จึงไม่ควรกลัวเรื่องสุ่มสี่สุ่มห้าอันหาเหตุผลไม่ได้ ถ้ากลัวนรกก็กลัวบ่อนรกที่กำลังสร้างอยู่เวลานี้ ซึ่งอยู่ภายในจิตใจเป็นต้นเหตุสำคัญ นี่แหละ"บ่อนรก"

สาเหตุที่จะทำให้ไฟนรกเผาก็อยู่ที่ใจนี้ ให้รู้สึกตัวและมีสติจดจ่อ มีปัญญาพินิจพิจารณาแก้ไขเครื่องมือของตนที่กำลังคิดผิด และผลิตยาพิษหรือผลิตคุณธรรมขึ้นมาภายในใจ ให้เลือกเฟ้นตรงนี้ และทำตามความเลือกเฟ้นด้วยดีแล้ว จะไม่มีอะไรเป็นพิษเป็นภัยแก่สัตว์โลกมีเราเป็นต้นเลย

นี่แหละศาสนาจำเป็นหรือไม่จำเป็น? ให้คิดที่ตรงนี้ ผู้ที่สอนก็คือผู้ที่รู้เรื่องของกรรม รู้เรื่องผลของกรรมด้วยดีแล้วไม่มีที่แย้ง คือพระพุทธเจ้า ทรงทราบทุกสิ่งทุกอย่างทั้งกรรมของพระองค์และกรรมของสัตว์โลก ทั้งผลแห่งกรรมของพระองค์และผลแห่งกรรมของสัตว์โลกทั่วไตรโลกธาตุ ไม่มีใครสามารถอาจเอื้อมที่จะรู้ได้เห็นได้อย่างพระพุทธ

เจ้า จึงทรงประกาศความจริงนี้ออกมาเป็น ‘‘ศาสนธรรม’’ ให้เราทั้งหลายได้ยินได้ฟัง ได้ประพฤติปฏิบัติตามโดยไม่มีอะไรผิด

ถ้าไม่ฝืนศาสนธรรมที่ท่านสอนไว้เสียอย่างเดียว โดยการกระทำในสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย ผลจึงปีนเกลียวกันกับความต้องการ กลายเป็นความไม่สมหวังหรือเป็นความทุกข์ขึ้นมา หลักใหญ่อยู่ที่ตรงนี้

โลกมีเราเป็นต้น ถ้ามีศาสนาอยู่ภายในใจ แม้จะมีทุกข์มากน้อยก็พอมีที่ปลงที่วางได้ เหมือนกับโรคที่มียาระงับ ไม่ปล่อยให้เป็นไปตามกำลังหรืออำนาจของโรคโดยถ่ายเดียว ย่อมพอมีทางหายได้

การสร้างความดีไม่เป็นสิ่งที่น่าเบื่อ ไม่เป็นสิ่งที่น่าเอือมระอา ไม่เป็นสิ่งที่น่าเกลียด ไม่เป็นสิ่งที่น่าอิดหนาระอาใจ เพราะสิ่งทั้งหลายที่เป็นความสุขความสมหวังทั้งมวล เกิดขึ้นจากการสร้างความดีเท่านั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากอะไร **สร้างเท่าไรมีเท่าไรขึ้นชื่อว่าความดีแล้วไม่เฟ้อ** ไม่เหมือนสิ่งภายนอกซึ่งมีทางเฟ้อได้ ถ้ามีมากเข้าจริง ๆ **แต่คนดีมีมากเท่าไรไม่เฟ้อ** ความดีมีมากเท่าไรไม่มีเฟ้อ ดีเท่าไรยิ่งมีความอบอุ่นแน่นหนามั่นคงภายในใจ ยิ่งมีความดีงามต่อกันจำนวนมากเท่าไรยิ่งอบอุ่นไปหมด ไม่มีคำว่า ‘‘เฟ้อ’’

ผิดกับสิ่งต่าง ๆ ที่มีการเฟ้อได้ เช่น ‘‘เงินเฟ้อ’’ ‘‘คนเฟ้อ’’ เราเคยได้เห็นไหม? เราเคยได้ยินแต่ ‘‘เงินเฟ้อ’’ สิ่งของมีมากจนล้นตลาดก็เฟ้อ ขายไม่ได้ราคา ต้องขายลดราคาลงไปตามลำดับ ๆ ทีนี้ ‘‘**มนุษย์เฟ้อ**’’ เราเคยได้ยินไหม?

เวลานี้มนุษย์กำลังเฟ้อจะ**หาราค่ำราคาไม่ได้แล้ว**เพราะมีมากต่อมาก ใครก็จะเอาแต่ตัวรอดว่าเป็นยอดดี แล้วสร้างความทุกข์ให้ผู้อื่นมากมายเพื่อความสุขของตัวเอง มีเท่าไรเวลานี้ มีมากมายทีเดียวที่มีความเห็นแก่ตัวมาก เห็นแก่ได้มาก โลภมาก เพราะกิเลสตัณหามันเจริญขึ้นโดยลำดับ สิ่งที่ให้มันเจริญขึ้นโดยลำดับก็เพราะได้รับการส่งเสริมเลี้ยงดูอย่างเหลือเฟือจน ‘‘เฟ้อ’’ ซึ่งเวลานี้กำลังมีมาก นิยมกันมาก มีเต็มอยู่ทุกแห่งทุกหน ซึ่งแต่ก่อนเราก็ไม่เคยเห็น ไอ้สิ่งส่งเสริมให้กิเลสตัณหาราคะมันแสดงตัวขึ้นเป็นเปลวเหมือนฟืนเหมือนไฟ ทุกวันนี้ได้เห็นกันแล้ว

แต่โลกก็ยินดีจะว่ายังไง ? ทุกข์เท่าไรก็ไม่เห็นโทษของมัน ยังถือว่าสิ่งนั้นดีสิ่งนี้ดี ถือว่าดีอยู่เรื่อย ๆ จนกระทั่งจะไม่มีสติสตังเลยแทบจะเป็นบ้า ก็ยังว่าดีอยู่เรื่อยไป แล้วจะมีทางแก้กันที่ตรงไหน? เมื่อยังมีความยินดีในความเป็นบ้าอยู่เช่นนั้นแล้ว มันจะมีสติสตังเป็นคนดีได้อย่างไร? นี่แหละ ‘‘มนุษย์เฟ้อ’’ ดูเอา เฟ้อจนจะเป็นบ้ากันทั่วดินแดนทั้งเขา

ทั้งเรา เมื่อจิตใจที่เฟ้ออย่างนี้แล้วมันก็ทำให้มนุษย์เฟ้อด้วย ก่อนที่มนุษย์จะเฟ้อ จิตใจต้องเฟ้อเสียก่อน คือจิตใจไม่มีคุณค่า จิตใจไม่มีราคา ถูกสิ่งสกปรกโสมมซึ่งรกรุงรังเข้าไปทับถมคลุกเคล้าเสียหมด หุ้มห่อหมด จนมองหา ‘‘ตัวจริง’’ คือจิตไม่เจอ แล้วคุณค่าของจิตดวงนี้จะมีมาจากที่ไหน

เมื่อมีแต่ของเฟ้อ ๆ เต็มหัวใจอย่างนี้ เวลาแสดงออกทางกายวาจากิริยามารยาทก็เป็น ‘‘มนุษย์เฟ้อ’’ เฟ้อไปตาม ๆ กันหมด แล้วคุณค่าของมนุษย์นั้นจะมีได้ที่ไหน? เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว โลกนี้มันน่าดูน่าชมและน่าอยู่ที่ตรงไหน ? ถ้าไม่อยู่กับมนุษย์ที่ทำตัวให้ดีมีคุณค่าสำหรับตัว มันก็มีเท่านั้น ถ้ามนุษย์เราทำให้เฟ้อแล้วจะไม่มีโลกอยู่แน่นอน แล้วจะไปตำหนิใคร ก็มนุษย์เป็นผู้ทำให้เฟ้อเสียเอง ใครไม่เห็นก็ดูเอา พูดย่อ ๆ แต่เพียงเท่านี้ก็พอจะทราบได้ว่ามนุษย์เฟ้อเป็นอย่างไร

เราไม่ไปตำหนิคนอื่น เราก็เฟ้อ ถ้าที่ไหนไม่ดีสำหรับเรา เราก็เฟ้อเหมือนกัน นี่เราเอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาทดสอบ ทดสอบพวกเราที่กำลังเฟ้อ ๆ อยู่เวลานี้แหละ ให้พยายามแก้สิ่งที่เฟ้อออก สิ่งที่เฟ้อนั่นแหละคือสิ่งที่ทำลายคุณสมบัติของเรา คุณค่าของมนุษย์เรา พยายามแก้ตรงนี้ที่กำลังเฟ้อนี้ ให้กลับเป็นความดีขึ้นมา

เอ้า ร่นเข้ามาหานักปฏิบัติเรา ความขี้เกียจนั้นแหละคือความเฟ้อ แก้มันออก ความขี้เกียจ ความอ่อนแอ มันพาให้เราเฟ้อ จงชะล้างมันออกไป ให้มีความเข้มแข็ง มีความอุตส่าห์พยายามเข้ามาแทนที่ ด้วยความเชื่อบุญเชื่อกรรม เชื่อพระพุทธเจ้า

เอ้า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย เรื่องความเกิดกับความตายนั้นมันเป็นของคู่กันอยู่เสมอ จะแยกมันออกจากกันไปไหน เพราะเราเกิดมากับความตาย เราไม่ได้ตายมากับความเกิด เมื่อเกิดแล้วมันต้องมีตาย **ถ้าแก้ไขได้แล้ว ตายแล้วไม่ต้องเกิดอีก** เพราะฉะนั้นจึงว่าเกิดมากับความตาย ไม่ใช่ตายมากับความเกิดนะ

ดังพระพุทธเจ้าทั้งหลายและสาวกทั้งหลายท่านตายแล้วท่านไม่เกิดอีก ผู้บริสุทธิ์แล้วตายแล้วไม่ต้องกลับมาเกิดอีก แต่เกิดแล้วกับความตายจะต้องตายเป็นคู่กัน พระพุทธเจ้าก็ต้องตายที่เรียกว่า ‘‘ปรินิพพาน’’ ความจริงคือธาตุขันธ์สลายเช่นเดียวกับโลกทั่ว ๆ ไปนั่นเอง เพราะต้นเหตุมันมีอยู่แล้ว จะไปลบผลมันไม่ได้ ผลคือเกิดขึ้นมาแล้ว ความตายจะต้องมีเป็นธรรมดา นี่ต้นเหตุคือความเกิดขึ้นมา ผลคือความตาย จะแยกกันไม่ได้ มันต้องมีเป็นคู่กันเสมอ นี่แหละคู่แห่งความเกิดตายของโลกที่มีกิเลสฝังเชื้ออยู่ภายในใจ เป็นอย่างนี้

เราสู้เพื่อชัยชนะ จิตไม่ตาย แต่จิตถูกจองจำทำเข็ญ ยุ่งกันไปวนกันมาจนเป็น ‘‘นักโทษ’’ ทั้งดวง หาหลักหาเกณฑ์ไม่ได้ เพียงแต่ฝึกซ้อมดัดแปลงตัวเองออกจากสิ่งที่สกปรกรกรุงรัง ก็ยังแยกไม่ได้ เพราะความอ่อนแอ แม้สติปัญญามีอยู่ก็ไม่ผลิตขึ้นมาเพื่อแก้ตน การแก้ตนแก้ด้วยสติ แก้ด้วยปัญญา แก้ด้วยศรัทธาความเพียร พระพุทธเจ้าเคยแก้อย่างนี้มาแล้วก่อนจะได้ผลและนำธรรมมาสั่งสอนโลก พอได้ลืมตามองเห็นบุญเห็นบาปบ้างตามกำลัง

ส่วนเราเอาอะไรมาแก้ เอาความขี้เกียจมาแก้ก็เพิ่มเข้าไปอีก เพิ่มโทษเข้าไปเรื่อย ๆ ติดโทษประมาณเท่านั้นปีเท่านี้ปี แทนที่จะได้ออก กลับเพิ่มโทษขึ้นมาเรื่อย ๆ มันก็ไม่ได้ออกจากคุกจากตะรางสักที เลยตายอยู่ในเรือนจำ นี่ดีแล้วเหรอ?

‘‘เรือนจำ’’ ในที่นี้หมายถึง ‘‘วัฏจักร’’ คือความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของโลกเกิดตาย อันฉาบทาไปด้วยความทุกข์ทรมาน ซึ่งได้แก่พวกเราเอง แล้วเราจะเอาอะไรมาแก้? เอาความอ่อนแอมาแก้มันก็จม เพิ่มโทษเข้าอีก ต้องเอาความเข้มแข็งความขยันหมั่นเพียร ความอุตส่าห์พยายาม สติปัญญา ศรัทธา ความเพียร เร่งลงไป เอา ตายก็ตาย โลกนี้มีความเกิดความตายเท่านั้นไม่มีใครจะนอกเหนือกว่ากัน สิ่งที่จะนอกเหนือ คือสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรของเรา ที่จะนำตัวเราให้หลุดพ้นไปได้ในระยะใดก็ตาม ได้ชื่อว่าเราได้ชัยชนะเป็นพัก ๆ ไป นี่แหละที่จะทำให้เรามีคุณค่า เอาตรงนี้ ชนะกันตรงนี้ ซึ่งเป็นความชนะเลิศเหนือกิเลสสมมุติทั้งปวง

ชนะอะไรก็เคยชนะมาแล้ว แต่ชนะตัวเองคือชนะกิเลสของตัวเอง ยังไม่เคยเลย เอ้า เอาให้ชนะให้ได้เป็นพัก ๆ ไป จนกระทั่งชนะไปโดยสิ้นเชิงไม่มีสิ่งใดเหลือนั่นแหละ **การชนะอะไรหรือผู้อื่นใดคูณด้วยล้าน ยังไม่จัดว่าชนะเลิศประเสริฐเหมือนชนะกิเลสของตนคนเดียว การชนะกิเลสภายในใจของตนเพียงคนเดียวเท่านั้น ผู้นั้นแลเป็นผู้ประเสริฐสุดในโลก**

นั่นฟังซิ ชนะสิ่งอื่นไม่มีอะไรประเสริฐเลย นอกจากจะเพิ่มโทษเพิ่มกรรมเพิ่มเวรให้ยุ่งเหยิงติดต่อก่อแขนง เกี่ยวโยงกันเป็นลูกโซ่ไปไม่มีทางสิ้นสุดลงได้เท่านั้น แต่การชนะกิเลสของตนด้วยสติปัญญาศรัทธาความเพียรนี้ เป็นผู้ประเสริฐ ไม่ต้องกลับมาแพ้อีกแล้ว มีหนทางเดียวเท่านั้น ตาย ตายเฉพาะหนเดียว เฉพาะอัตภาพที่มีอยู่นี้ อันเป็นต้นเหตุที่จะให้ตายอยู่เท่านั้น นอกนั้นไม่ต้องมาก่อกำเนิดเกิดเที่ยวหาจับจองป่าช้าที่ไหนอีก เราเคยจับจองป่าช้ามานานแล้ว เรื่องป่าช้านี้มันควรจะเบื่อกันเสียที เกิดที่ไหนก็จองที่นั่นแหละ

สัตว์โลกทุกตัวสัตว์มีแต่ **"นักจองป่าช้า"** กันทั้งนั้น เกิดแล้วต้องตาย ตายแล้วเอาป่าช้าที่ไหน? ก็เอาตัวของเราเองเป็นป่าช้า มันมีด้วยกันทุกคน เราทำไมจะขยันจองนักจองป่าช้ามันดีหรือ? คนและสัตว์ทนทุกข์จนถึงตายไป ไม่เข็ดไม่หลาบที่ตรงนี้จะไปเข็ดหลาบที่ตรงไหน? **อะไรมาให้ทุกข์ให้ภัยแก่เรา ถ้าไม่ใช่เรื่องของความเกิดความตายเท่านั้นเป็นทุกข์เป็นภัย** ในระหว่างทางก็เป็นทุกข์ในธาตุในขันธ์ ความหิวโหยโรยแรง ความทุกข์ร้อนต่าง ๆ มันเป็นอยู่ในธาตุในขันธ์นี้ ไม่ใช่เป็นอยู่ที่ภูเขานี่นา ไม่ได้อยู่ในอากาศ ไม่ได้อยู่ที่ต้นไม้ มันอยู่ในบุคคลคนหนึ่ง ๆ สัตว์ตัวหนึ่ง ๆ นี้เท่านั้น **กองทุกข์รวมแล้วมันอยู่ที่เรา เราจะไปคิดว่า "อยู่ที่นั่นจะดี อยู่ที่นี่จะดี" ถ้าธาตุขันธ์มันเป็นภัยอยู่แล้วหาอะไรดีไม่ได้ ถ้าจิตยังเป็นภัยอยู่แล้วหาอะไรสุขเจริญไม่ได้ ต้องแก้ไขที่นี่(จิต) ดับกันที่นี่ เอาน้ำดับ ดับกันที่นี่ น้ำคือน้ำธรรม ดับลงที่นี่แล้วก็เย็น เย็นแล้วก็สบายหายโศกเศร้า เลิกกันเสียทีการจับจองป่าช้า**

นี่แหละพระพุทธเจ้าท่านสอนศาสนา สอนจนถึงที่นี่ **การดำเนินที่จะให้มีความสุขความสบาย ก็ให้ดำเนินไปตาม "สัมมาอาชีวะ" โดยสม่ำเสมอ ภายนอกภายใน**

สัมมาอาชีวะภายใน ก็บำรุงเลี้ยงจิตของตนด้วยศีลด้วยธรรม อย่าเอายาพิษเข้ามาแผดเผาจิตใจ มีอารมณ์ที่ไม่พอใจเป็นต้น เข้ามารบกวนจิตใจ เผาลนจิตใจให้เดือดร้อนขุ่นมัว ก็เป็นความชอบ ชอบ ชอบไปตามลำดับ จนกระทั่งจิตไปถึงความชอบธรรมโดยสมบูรณ์แล้วก็ผ่านไปได้ นี่

การแสดง "สัมมาอาชีวะภายนอก" ไม่ค่อยมีเวลาเพียงพอ

เอาละ การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรแก่เวลา ขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

เล่ห์เหลี่ยมของกิเลส

ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติผู้รักษาตั้งแต่ศีลอุโบสถขึ้นไปจนถึงเณรถึงพระ ไม่ให้นั่งให้นอนบนที่นอนอันสูงและใหญ่ภายในยัดด้วยนุ่นและสำลี นั่นท่านทรงกล่าวว่าผู้ปฏิบัติธรรมจะมีความประมาท เพลินในการหลับนอนจนเกินไปยิ่งกว่าทำความพากเพียร พระองค์ทรงมีอุบายห้ามทุกแง่ทุกมุม ซึ่งจะเป็นทางเพิ่มพูนกิเลสทั้งหลาย ทรงพยายามช่วยเหลือตัดหนทางที่จะเพิ่มพูนกิเลสของผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย ในบรรดาที่รักษาศีลตั้งแต่ศีล ๕ ศีล ๘ ขึ้นไปถึงศีล ๒๒๗ ตามขั้นตอนของผู้รักษาศีลนั้น ๆ

แม้ธรรมก็ไม่มีธรรมข้อใดที่จะสอนให้ผู้ปฏิบัติมีความประมาทนอนใจ มีแต่สอนให้มีสติให้มีปัญญา ความระมัดระวัง ให้มีความพากเพียรความอุตส่าห์พยายาม ให้เป็นนักต่อสู้อยู่ตลอดเวลา ไม่เคยปรากฏในบทใดบาทใดว่าพระองค์ทรงสอนให้ลดละความพากเพียรและอ่อนแอในการงานที่ชอบทั้งหลาย

สอนฝ่ายฆราวาสก็สอนให้มีแต่ความขยันหมั่นเพียรทั้งนั้น เราจะเห็นได้ในบทธรรมว่า **อุฏฐานสัมปทา** ให้ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในกิจการงานที่ชอบ **อารักขสัมปทา** เมื่อแสวงหาทรัพย์สมบัติมาได้ด้วยความชอบธรรมแล้ว ให้พยายามเก็บหอมรอมริบ อย่าใช้สุรุ่ยสุร่าย **กัลยาณมิตตตา** ให้ระมัดระวังอย่าคบคนพาลสันดานชั่ว ให้คบเพื่อนที่ดีงาม ระวังพวกปาปมิตรจะเป็นเหตุให้เสียได้ เพราะคนเราเมื่อคบกันไปนาน ๆ ย่อมมีนิสัยกลมกลืนไปในรอยเดียวกันได้ ทั้งคนดีหรือคนชั่ว มีทางเป็นไปได้ทั้งสอง คบคนชั่วก็เป็นคนชั่วไปได้ คบคนดีก็เป็นคนดีไปได้ **สมชีวิตา** ให้เลี้ยงชีพพอประมาณ อย่าสุรุ่ยสุร่ายหรือฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมลืมเนื้อลืมตัว

การเก็บทรัพย์เป็นสิ่งสำคัญ ให้รู้เหตุผลที่ควรเก็บ เหตุผลที่ควรจ่าย นั่นน่าฟังไหม ท่านสอนพวกเราที่เป็นนักสุรุ่ยสุร่ายน่ะ มีจุดไหนที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนมีความลืมตัว ไม่มี เพราะฉะนั้นคำว่าประหยัด มัธยัสถ์ จึงเป็นหลักประกันการครองชีพของบุคคลทั่วไปตลอดถึงผู้ปฏิบัติ ความไม่ลืมตัวคือความมีสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตัวนั่นเอง สมบัติมีมากมีน้อยให้มีความประหยัดความมัธยัสถ์ ให้รู้จักใช้สอยให้เกิดความสุข บรรดาสมบัติเงินทองมีมากน้อยอย่าให้เป็นข้าศึกแก่ตน เพราะความลืมตัวนั้นเลย

นี่เทศน์สอนฆราวาสท่านสอนอย่างนี้ และเข้ากันได้ทั้งฝ่ายพระด้วย เพราะธรรมเป็นกลาง ๆ ใช้ได้ทั่วไป แล้วแต่จะยึดมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับตนในธรรมขั้นใด หรือจะให้เป็นไปตามจิตใจของผู้ปฏิบัติขั้นใดได้ทั้งนั้น

เวลาสอนพระยิ่งมีความเข้มแข็งมากขึ้น ไม่ให้มีความประมาทอุบายวิธีที่จะกั้นความรั่วไหลเข้ามาแห่งกิเลสทั้งหลาย เพราะเท่าที่มีอยู่นี้ก็มากต่อมากจนล้นหัวใจ ในบางเวลาต้องระบายออกทางกิริยา จนเป็นสิ่งน่ากลัวมาก และพยายามฉุดลากมันออกยากยิ่งกว่าสิ่งใดอยู่แล้ว ไม่มีอันใดที่จะเหนียวแน่นยิ่งกว่ากิเลสภายในจิตใจของสัตว์ วิธีถอดถอนกิเลสนี้ก็ต้องลำบากยากยิ่งกว่าถอดถอนสิ่งใด ท่านจึงสอนพยายามระมัดระวังไม่ให้กิเลสที่ยังไม่มีหลั่งไหลเข้ามา ที่มีอยู่แล้วก็ให้พยายามรื้อถอนมันออกด้วยความพากเพียรความอุตส่าห์พยายาม ด้วยความขยัน ความเฉลียวฉลาด ไม่ให้นอนใจกับกิเลสชนิดใดทั้งสิ้น ใน **อปัณณกปฏิปทา** ที่ท่านสอนไว้สำหรับผู้ปฏิบัติ เฉพาะอย่างยิ่งคือสอนพระ อปัณณกปฏิปทาคือการปฏิบัติไม่ผิด ปฏิบัติโดยความสม่ำเสมอ คือ

ตั้งแต่*ปฐมยาม*ไปให้ประกอบความเพียร จะเดินจงกรมก็ได้จะนั่งสมาธิภาวนาก็ได้ พอถึง*มัชฌิมยาม*ก็พักผ่อนนอนหลับ พอ*ปัจฉิมยาม* ก็ตื่นขึ้นเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาเรื่อย ๆ ไป *ตอนกลางวัน*ก็ทำนองเดียวกัน หากจะมีการพักผ่อนบ้างในตอนกลางวันก็พักได้ แต่ต้องระมัดระวังให้ปิดประตู รักษามารยาทในการพักนอน ท่านสอนไว้โดยละเอียด แต่อธิบายเพียงย่อ ๆ เท่านั้น การปฏิบัติโดยสม่ำเสมอเช่นนี้ชื่อว่าอปัณณกปฏิปทา

ผู้ที่จะรีบเร่งยิ่งกว่านี้ในบางกาลก็ยิ่งเป็นความชอบยิ่งขึ้นไป แต่หย่อนกว่านั้นท่านไม่ได้สอน ว่าให้หย่อนกว่านี้ได้ กินแล้วอยากหลับอยากนอนเมื่อใดก็นอนเอาตามใจชอบเถอะ อยากกินอยากขบอยากฉันอะไรก็ฉันไปเถอะเลี้ยงไปเถอะ ตถาคตได้ตรัสรู้ด้วยวิธีนี้แหละ เรื่องของธาตุขันธ์นี้เลี้ยงให้มันมีความอิ่มหนำสำราญให้มีความบริบูรณ์แล้วเอาไปแข่งหมูตัวกำลังจะขึ้นเขียง นี่ท่านไม่ได้ว่า

สำคัญที่หล่อเลี้ยงจิตใจ นำธรรมเข้ามาหล่อเลี้ยงจิตใจให้มีความชุ่มเย็น การหล่อเลี้ยงจิตใจด้วยอรรถด้วยธรรมนี้มีความชุ่มเย็น จนกระทั่งร่างกายก็พลอยมีความผาสุกไปด้วยใจที่เป็นหลักใหญ่ของกาย แต่การหล่อเลี้ยงร่างกายโดยไม่เกี่ยวข้องกับธรรมเลยนั้น ไม่ผิดกับที่เขาเลี้ยงหมูไว้สำหรับขึ้นเขียง เพื่อหอมกระเทียมจะได้เป็นญาติกันสนิทดี ถ้าใครต้องการผูกญาติมิตรอันสนิทกับหอมกระเทียมละก็ให้เร่งการกินการนอนความขี้เกียจเข้าให้มาก มีหวังได้ขึ้นเวทีคลุกเคล้ากับหอมกระเทียมโดยไม่สงสัย

ศาสนธรรมที่ประทานไว้นั้นจึงหาที่แทรกหาที่คัดค้านไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นธรรมขั้นใด อุบายวิธีทรงสั่งสอนไว้เพื่อปิดกั้นกิเลส เพื่อขับไล่กิเลส ไม่มีอุบายของผู้ใดที่จะมีความฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าอุบายของพระพุทธเจ้าที่ทรงนำมาสั่งสอนสัตว์โลก เพราะการขับไล่กิเลส การหักห้ามใจที่กำลังมีกิเลสครอบงำ พระพุทธเจ้าได้ทรงดำเนินมาแล้วจนได้ผลเป็นที่พอพระทัยถึงขั้นศาสดา เมื่อได้ทรงประสบพบเห็นมาด้วยข้อปฏิบัติหรืออุบายใด พระองค์ก็ทรงนำข้อปฏิบัติหรืออุบายนั้น ๆ มาสั่งสอนโลก ด้วยความถูกต้องแม่นยำไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน ถ้าปฏิบัติตามแนวทางที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้วเรียกว่าดำเนินตามหลักมัชฌิมา คือเหมาะสมอย่างยิ่งกับการแก้กิเลสทุกประเภท ด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ ตามขั้นของกิเลสที่หยาบละเอียด

เพราะคำว่ามัชฌิมานั้นเหมาะสมกับการแก้กิเลส โดยทางสติปัญญาศรัทธาความเพียร ซึ่งอยู่ในองค์มรรคของมัชฌิมาที่ประทานไว้แล้ว กิเลสประเภทหนาแน่นหรือเหนียวแน่นแก่นแห่งวัฏฏะก็ต้องทำให้หนักมือ เช่นเดียวกับเขาถากไม้ ไม้ที่ตรงไหนคดงอมากก็ต้องถากให้หนักมือเพื่อให้ตรง ถ้าที่ไหนตรงอยู่แล้วก็ไม่ต้องถากมากมายนัก ที่ไหนตรงอยู่แล้วจะถากมากก็เสียไม้ ถากพอได้สัดได้ส่วนก็พอแล้ว

เรื่องกิเลสนี้ก็เช่นเดียวกัน บางขั้นบางตอนหรือบางประเภทของกิเลส หรือบางเวลาที่กิเลสแสดงออกมาอย่างผาดโผนรุนแรงมาก ต้องใช้ความเพียรอย่างแข็งแกร่งและแก้กันอย่างหนัก จะอ่อนแอท้อถอยไม่ได้ ถึงจะพอกันหรือเหนือกว่ากิเลสประเภทนั้น ๆ ถึงจะยอม ถึงคราวจะทำอย่างนี้ก็ต้องทำ จะผัดเพี้ยนเลื่อนเวลาว่าเช้าสายบ่ายเย็นอยู่ไม่ได้ ความเพียรชนิดเอาเป็นเอาตายเข้าว่ากันเช่นนี้ท่านก็เรียกว่ามัชฌิมาสำหรับกิเลสประเภทที่แสดงขึ้นเฉพาะกาลนี้เวลานี้เกิดขึ้นลักษณะนี้ เราต้องใช้วิธีการแบบนี้ถึงจะทันกัน หรือสามารถปราบปรามกันได้ด้วยวิธีการนี้ วิธีนี้เรียกว่ามัชฌิมาของกิเลสประเภทนี้เช่นเดียวกัน

คำว่ามัชฌิมาจึงมีหลายขั้น เป็นคู่ปรับกันกับกิเลสประเภทต่าง ๆ เช่นเดียวกับเครื่องมือทำงานของนายช่างต้องมีหลายชนิดด้วยกัน เพื่อสะดวกแก่งานและควรแก่การปลูกสร้างนั้น ๆ กิเลสประเภทหยาบก็ต้องใช้มัชฌิมาแบบแผลงฤทธิ์ให้ทันกันกับกิเลสประเภทหยาบนั้นจึงเรียกว่ามัชฌิมา ส่วนหยาบ ส่วนกลางก็ใช้สติปัญญาศรัทธาความเพียรแห่งมัชฌิมาให้เป็นไปตามนั้น เพื่อให้กิเลสหลุดลอยไปด้วยข้อปฏิบัตินั้น ๆ นี่ก็เรียกว่ามัชฌิมาสำหรับกิเลสขั้นนั้น ถึงขั้นละเอียดสติปัญญาก็ต้องละเอียด ความเพียรก็ต้องละเอียดลออ นั่งอยู่ที่ใด ยืนเดินอยู่ที่ใดอยู่ในอิริยาบถใด ก็เป็นความเพียรอยู่ในท่านั้น ๆ

ไม่ใช่ว่าเดินจงกรมจึงจะเรียกว่าเป็นความเพียร นั่งสมาธิจึงจะเรียกว่าเป็นความเพียร นั่งอยู่ก็ตาม ยืนอยู่ก็ตาม เดินอยู่ก็ตาม ไม่ว่าอิริยาบถใด ๆ เว้นแต่หลับเท่านั้นต้องเป็นความเพียรโดยตลอด ไม่มีระยะใดที่จะไม่มีความเพียร ด้วยสติปัญญาซึ่งเป็นอัตโนมัติเกิดขึ้นกับตนเพื่อแก้กิเลสซึ่งมีอยู่ภายใน นี่เรียกว่ามัชฌิมาขั้นละเอียด คือสติปัญญาไหลรินอยู่ด้วยความคิดตลอดเวลา เช่นเดียวกับน้ำซับน้ำซึมที่ไหลรินอยู่ทั้งหน้าแล้งหน้าฝนไม่มีเวลาเหือดแห้ง ไหลซึมอยู่ตลอดกาลเวลาฉะนั้น การแก้กิเลสประเภทนี้ก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน สติปัญญาก็ละเอียด พินิจพิจารณากันอย่างละเอียดอยู่ภายในนี่เรียกว่ามัชฌิมา

การปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องเหมาะสมตามวิธีการของการแก้กิเลสประเภทนั้น ๆ ก็ไม่ได้ผล ขณะกิเลสกำลังหนา ๆ ความขี้เกียจมันต้องมีมากขึ้น ความอ่อนแอมันก็ต้องมาก ความมาก ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นกองทัพของกิเลสด้วยกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ความเพียรก็ต้องด้อยถอยกำลังแล้วมันจะเข้ากันได้อย่างไร กิเลสหนานั่นเองมันถึงทำให้คนขี้เกียจและมีทุกข์มาก ถ้ากิเลสเบาบางบ้างความทุกข์ก็น้อยลง ความพากเพียรก็ไหวตัวและตั้งหน้าทำงานเต็มเม็ดเต็มหน่วยไปโดยลำดับ ไม่อยู่ด้วยความอับจนแบบคนขี้คุก

ตอนที่จะทำกิเลสที่กำลังหนา ๆ ให้เบาบางลงไปจะทำด้วยวิธีใด ความเพียรเพียงจะนั่งแค่ ๑๐ นาทีก็เอาละ เท่านี้พอแล้ว ถ้าขืนทำมากกว่านี้จะผิดหลักมัชฌิมา ทำ ๑๐ นาทีนี้ถูกต้องกับมัชฌิมาแล้ว ซึ่งเป็นอุบายของกิเลสมันหลอกเราต่างหากว่าพอแล้ว ๆ นี่คือมัชฌิมาของกิเลสไม่ใช่มัชฌิมาของธรรม นักปฏิบัติจึงควรทราบไว้และตื่นตัวว่าถูกหลอกแล้ว เพราะอุบายแก้กิเลสไม่ทราบว่าเป็นอย่างไรบ้างไม่ปรากฏ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็มีแต่เรื่องกิเลสให้อุบายโดยถ่ายเดียว เขาจะเอาอุบายแห่งธรรมยื่นให้เรานั้นอย่าหวัง ถ้าเป็นมีดพร้าเขาก็ยื่นทางปลายมาให้เรา เขาจะจับทางด้ามไว้แล้วฟันเราโดยถ่ายเดียว

ทำความเพียรก็กิเลสเป็นคนสั่งให้ทำ ไม่ใช่ธรรมเป็นผู้สั่งให้ทำ นั่งทำสมาธิภาวนาก็ให้กิเลสเป็นผู้สั่งให้ทำ นั่งสมาธิ เอ้านั่งเสียประมาณ ๑๐ นาทีเอาละนะ เดี๋ยววันพรุ่งนี้จะเหนื่อยลำบากลำบน นั่งมากกว่านี้สุขภาพจะไม่ดีเดี๋ยวเกิดโรค จะอดนอนผ่อนอาหารบ้างก็เดี๋ยวสุขภาพทรุดโทรมนะจะว่าไม่บอก นั่นรู้ไหมเห็นไหมอุบายของกิเลสมันหลอกน่ะ อะไร ๆ ก็ต้องทำตามกิเลสหลอก ทีนี้กิเลสมันจะหลุดลอยไปได้อย่างไร ก็อุบายของมันเพื่อส่งเสริมมันเอง ไม่ใช่อุบายของธรรมเพื่อกำราบปราบปรามมันให้หายซากลงไปนี่

เพราะฉะนั้นเพื่อผลกำไรชัยชนะ จึงต้องใช้อุบายของธรรมตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ไม่เอาอุบายของกิเลสดังที่กล่าวมานี้มาใช้มาทำความพากเพียร จะเป็นการเพิ่มกิเลสโดยไม่รู้สึกตัว เพราะเหตุใด ก็เพราะเวลานั่งทำความเพียรเราก็คอยนับเอาเวล่ำเวลา ว่าเรานั่งได้เท่านั้นนาทีเท่านี้นาที นี่เป็นความเพียรของเรา แล้วกิเลสมันหายไปสักกี่ตัวล่ะ พอเคลื่อนที่ขยับ ๆ บ้างสักตัวไหม ไม่ปรากฏเลย เราก็ได้แต่เวล่ำเวลาว่านั่งได้เท่านั้นเท่านี้ เวลาเท่านั้นนาทีเท่านี้ชั่วโมง ส่วนกิเลสเพียงหนังถลอกปอกเปิกบ้างเพราะความถูไปไถมาไม่มีเลย

หลังจากนั่งนับเวลานาทีแล้วก็เอะอะขึ้นมาว่า เอ๊ นั่งเวลานานขนาดนี้ไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไรนี่ จิตใจไม่เห็นสงบ จะนั่งไปทำไม นี่ก็เป็นอุบายของกิเลสหลอกย้ำเข้าไปอีก ส่วนอุบายของธรรมที่จะทำลายกิเลสเลยไม่มี นี่แหละที่เราเสียเปรียบกิเลสน่ะ เสียเปรียบอย่างนี้เอง อุบายที่คิดในแง่ใดก็ตามถ้าสติปัญญาไม่ทันกลมายาของกิเลสต้องถูกต้มถูกตุ๋นอยู่ร่ำไป

การพูดทั้งนี้ไม่ได้พูดด้วยเจตนาจะตำหนิติเตียนท่านผู้หนึ่งผู้ใด มิได้ตำหนิศาสนาหรือตำหนิอรรถตำหนิธรรมแต่อย่างใด แต่เรื่องของกิเลสต้องตำหนิอรรถตำหนิธรรม เพราะกิเลสกับธรรมเป็นข้าศึกกัน สำหรับบุคคลนั้นไม่มีความรู้สึกว่ากิเลสพาตำหนิธรรม เช่นว่า นั่งเท่านั้นชั่วโมงเท่านี้นาทีไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไรเลย ทำไปเสียเวล่ำเวลาเปล่า ๆ ทำไปทำไม หยุดเสียดีกว่า นั่นล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด ทีนี้ตัวเองก็อยู่ในกรอบของกิเลสหาทางออกไม่ได้ เพราะอุบายไม่ทันมัน เนื่องจากกิเลสมีเล่ห์เหลี่ยมร้อยสันพันคมไม่ยอมล่มจมเพราะเราง่าย ๆ ถ้าไม่เอาจริง ๆ จัง ๆ กับมัน ให้เราทราบไว้ว่าล้วนแล้วแต่เป็นอุบายของกิเลสที่จะพอกพูนใจเราและทำลายเรา โดยการเพิ่มกำลังของตนตามลำดับ ด้วยอุบายหลอกเราให้หลงเชื่ออย่างสนิทติดจม

ผู้ปฏิบัติพึงคำนึงศาสนธรรมคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เฉพาะอย่างยิ่งพึงคำนึงถึงพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นบรมศาสดา ท่านเป็นบรมศาสดาได้เพราะเหตุใด ได้เพราะความนับเวล่ำเวลา ได้เพราะความท้อถอยอ่อนแอ ได้เพราะความโง่เขลาเบาปัญญา หรือได้เพราะความขยันหมั่นเพียร ได้เพราะความอดความทน ได้เพราะความฉลาดแหลมคม พระพุทธเจ้าได้เป็นศาสดาด้วยการฆ่ากิเลสตายไปโดยลำดับ ๆ จนไม่มีเหลือในพระทัย ท่านฆ่าได้โดยวิธีใด ท่านปราบกิเลสด้วยวิธีใด ด้วยความเพียรนั่นเอง

ฟังแต่ว่าความเพียรเถิด เพียรอย่างไม่ถอย ติดตามเรื่อย ๆ กิเลสออกช่องไหนตามรู้ตามเห็นไปเรื่อย ๆ ความโลภเกิดขึ้น ติดตามความโลภให้รู้ว่ามันเกิดขึ้นเพราะเหตุไร ที่มันไปโลภไปโลภอยากได้อะไร อยากได้ไปทำไม เท่าที่มีอยู่เพราะความโลภไปเที่ยวกว้านเอามาก็หนักเหลือกำลังอยู่แล้ว ยังหาที่ปลงวางไม่ได้นี่ ในใจเต็มไปด้วย

ความโลภคือความหิวโหยไม่มีเวลาอิ่มพอ เมื่อคิดค้นย้อนกลับไปกลับมาก็จะมาถึงตัวคือใจซึ่งเป็นผู้ดิ้นรนหิวโหย

ความโกรธเกิดขึ้นก็เหมือนกัน **ไม่เพ่งเล็งผู้ที่ถูกเราโกรธ** ต้องย้อนเข้ามาดูตัวโกรธซึ่งแสดงอยู่ที่ใจและออกจากใจ ว่าไม่มีอันใดที่จะรุนแรง ไม่มีอันใดที่จะให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายยิ่งกว่าความโกรธที่เกิดขึ้นภายในใจเรา ทำลายเราก่อนแล้วถึงไปทำลายคนอื่น เพราะไฟเกิดที่นี่และร้อนที่นี่แล้วจึงไปทำผู้อื่นให้ร้อนไปตาม ๆ กัน เมื่อพิจารณาอย่างนี้ไม่ลดละต้นเหตุของผู้ก่อเหตุ ความโลภก็ดี ความโกรธก็ดี ความหลงก็ดี ย่อมระงับดับลง เพราะการย้อนเข้ามาพิจารณาดับที่ต้นตอของมัน ซึ่งเป็นจุดที่ถูกต้องและเป็นจุดที่สำคัญที่ควรทำลายกิเลสประเภทต่าง ๆ ได้

พระพุทธเจ้าท่านเคยทรงชำระอย่างนี้มาแล้ว เรื่องเป็นเรื่องตาย เรื่องกลัวอย่างโน้นกลัวอย่างนี้ท่านไม่เคยคิดและส่งเสริมให้คิด เพราะนั่นเป็นเรื่องของกิเลส ท่านเคยมีท่านเคยรู้และเห็นพิษของมันมาเป็นเวลานาน ท่านจึงทรงพยายามละเต็มความสามารถทุกวิถีทาง กระทั่งละได้และได้เป็นศาสดาขึ้นมาด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความอดทน ด้วยความเป็นนักรบ โดยอุบายสติปัญญาอันแหลมคมทันกับการแก้กิเลสหรือปราบปรามกิเลสทั้งหลายให้หลุดลอยไปจากพระทัย กลายเป็นความบริสุทธิ์ขึ้นมาล้วน ๆ

พวกเราเป็นศากยบุตรพุทธชิโนรสคือเป็นพุทธบริษัท เรียกว่าเป็นลูกเต้าเหล่ากอของพระพุทธเจ้า ถ้าไม่ดำเนินตามรอยของพระพุทธเจ้าจะดำเนินอย่างไร ถึงจะสมชื่อสมนามว่าเป็นศากยบุตรเป็นพุทธชิโนรสที่ปรากฏตัวว่าเป็นพุทธบริษัท จำต้องดำเนินแบบลูกศิษย์มีครูสอนและเดินตามครูรู้ตามครูหลุดพ้นตามครู เพราะกิเลสก็เป็นประเภทเดียวกันซึ่งจะต้องดำเนินแบบเดียวกัน เป็นแต่ว่ามีมากมีน้อยต่างกัน ความเพียรเพื่อละกิเลสก็จะต้องดำเนินไปตามกำลังหรือสติปัญญาของตน เท่าที่กิเลสประเภทนั้น ๆ จะสงบตัวลงไปและขาดกระเด็นออกไปจากใจ ด้วยความพากเพียรของศิษย์ที่มีครูฝึกสอนวิชารบ ใครจะนำไปปฏิบัติก็นำไปปฏิบัติเถิด

ตามที่กล่าวมาเหล่านี้เป็นสวากขาตธรรม แน่นอนต่อความพ้นทุกข์ไม่มีทางสงสัย การดำเนินตามธรรมนี้จะไม่หนีจากร่องรอยของพระพุทธเจ้า จะไม่หนีจากร่องรอยของพระสาวก ที่ท่านแก้กิเลสได้ด้วยอุบายใด เราก็จะแก้ได้ด้วยอุบายนั้น ท่านถึงไหนเราก็จะถึงนั้น ต่างกันเพียงช้าหรือเร็วเท่านั้นไม่เป็นอย่างอื่น และสมนามว่าสวากขาตธรรมแท้ ผู้ปฏิบัติตามสวากขาตธรรม ไม่ปลีกจากร่องรอยแห่งธรรม กิเลสต้องหลุดลอยจากใจโดยลำดับด้วยอำนาจแห่งธรรมนี้โดยไม่ต้องสงสัย เพราะนี่เป็นธรรมตายตัว การปฏิบัติจะแยกแยะธรรมเป็นอย่างอื่นตามชอบใจของตนไม่ได้

เพราะความชอบใจคนเรา ร้อยทั้งร้อยมักเป็นความชอบใจของกิเลสผลักดันให้เป็นไป โดยที่เราไม่รู้ว่าเราเป็นกิเลสและความคิดของเราเป็นกิเลส ความอยากของเราเป็นกิเลส ความต้องการของเราเป็นกิเลส ความจริงมันเป็นกิเลสด้วยกันทั้งนั้น นอกจากจะเลือกเฟ้นด้วยวิจารณปัญญาค้นหาเหตุผล แม้จะไม่ชอบและฝืนใจอยู่ก็ตาม เมื่อเห็นว่านั้นเป็นธรรมแล้ว นั้นเป็นเครื่องแก้กิเลสได้โดยตรงแล้ว จะต้องยึดนั้นเป็นหลักแล้วฟาดฟันเปลือกกระพี้ที่หุ้มห่อธรรมลงไป ให้เห็นเหตุเห็นผลกันจริง ๆ แบบนี้กิเลสกลัวมาก

ผู้ดำเนินอย่างนี้กิเลสกลัว ผู้มีเครื่องมืออย่างนี้กิเลสกลัว เพราะเครื่องมือนี้เป็นธรรมเพชฌฆาต ธรรมนี้เคยปราบปรามกิเลสมาแล้วนับแต่พระพุทธเจ้าองค์ไหน ๆ มาเพราะอย่างนั้นกิเลสจึงกลัวและยอมทั้งสิ้น เหตุที่ยอมก็เพราะกิเลสเห็นอำนาจของธรรมแล้วว่าไม่สามารถจะต้านทานหรือต่อสู้ได้ ต้องถูกทลายลงไปด้วยอำนาจของธรรมนั้น ๆ ไม่สงสัย ผู้ปฏิบัติที่ต้องการเรืองอำนาจเหนือกิเลสต้องทำแบบนี้ คือเป็นก็เป็นตายก็ตายในท่าต่อสู้ ไม่ยอมถอยทัพกลับแพ้

นอกจากนี้มักเป็นเรื่องของกิเลสเรืองอำนาจ ทั้งที่ผู้ปฏิบัตินั้น ๆ เข้าใจว่าตนมีความเพียรดี ผู้มีความเพียรที่กิเลสกลัวบ้างไม่กลัวบ้างนั้น คือขณะที่กิเลสกลัวนิ่งหรือหมอบ ใจก็สงบเย็นเป็นสมาธิ ขณะมันสู้เราไม่ได้มันก็วิ่งหนีหาที่หลบซ่อน ขณะเราสู้มันไม่ได้เราก็วิ่งหนีเช่นกันจะว่ายังไง เราวิ่งหนีคืออย่างไร วิ่งหนีจากทางจงกรมบ้าง วิ่งหนีจากการนั่งสมาธิภาวนาบ้าง วิ่งหนีจากความความพากความเพียรท่าต่าง ๆ บ้าง คือความเพียรลดน้อยถอยกำลังลงเป็นลำดับ ๆ นี่แลที่เรียกว่าวิ่งหนี ความไม่สู้ ความอ่อนแอหมดกำลังเป็นการวิ่งหนีทั้งนั้นแหละ

สู้มันไม่ได้ก็ถอย ๆ ถอยเท่าไรมันยิ่งตามเหยียบย่ำทำลายลงไปเป็นลำดับ ๆ เราอย่าเข้าใจว่าถอยแล้วจะพ้น การถอยกิเลสไม่มีทางพ้น นอกจากจะสู้เท่านั้นจึงจะพ้นจากอำนาจของกิเลส กลัวอย่างอื่นวิ่งหนียังพอเอาตัวรอดได้ แต่การวิ่งหนีกิเลสนั้นนั้นแลคือการเอาคอเข้าไปสวมให้กิเลสฟันเอา ๆ ฟันเอาแหลกไปหมด เราจะหาอุบายใดเป็นทางออก

วัฏวนนี้เคยเกิดมากี่ภพกี่ชาติแล้วแม้จะจำไม่ได้ก็ตาม เราถือหลักปัจจุบันอัตภาพปัจจุบันนี้ก็พอจะทราบได้แล้วว่า เบื้องหลังที่เคยผ่านมาแล้วเคยมี อดีตเคยมีมาแล้วจึงต้องมีอย่างนี้ได้ ฉะนั้นกาลข้างหน้ามันจะต้องมีอย่างนี้ได้ เช่นเดียวกับเมื่อวานนี้มีแล้ววันนี้ทำไมจะมีไม่ได้ แล้ววันพรุ่งนี้เดือนนี้ปีหน้าทำไมจะมีไม่ได้ เพราะมันสืบเนื่องไปจากอันเดียวกันนี้

เฉพาะในชาติปัจจุบันยังดีอยู่เราเป็นมนุษย์ มีสิทธิมีอำนาจยิ่งกว่าบรรดาสัตว์ จึงพอมีความสุขความสบายบ้าง นี้เราก็ทราบว่าอยู่ในโลกอนิจจัง เป็นของแน่นอนเมื่อไร แต่ก่อนเราอาจเป็นภพเป็นชาติอะไรมาก็ได้ มาปัจจุบันนี้เรามาเป็นมนุษย์ แม้ในอัตภาพนี้มันยังมีความเปลี่ยนแปลงให้เราเห็นอยู่ ตั้งแต่วันแรกเกิดขึ้นมาจนถึงทุกวันนี้ มันคงเส้นคงวาเมื่อไร สังขารร่างกายกำลังวังชาสติปัญญาอะไรมันก็ทรุดโทรมเปลี่ยนแปลงของมันไปเรื่อย ๆ ต่อจากนี้ก็เปลี่ยนไปจนถึงที่สุดของมัน สุดท้ายก็ลงธาตุเดิม แล้วจิตนี่มีกำลังมากน้อยเพียงใด ที่จะสามารถทรงตัวไว้ได้ให้อยู่ในภูมินี้หรือภูมิสูงยิ่งกว่านี้ ก็เป็นเรื่องของเราจะคิดหาอุบายช่วยตัวเองในทางดีต่อไปไม่นิ่งนอนใจ ที่เรียกว่าเตรียมพร้อมเพื่อตัวเองทั้งปัจจุบันและอนาคต ไม่ให้อับจนในสถานที่และกาลใด ๆ

จงทำการส่งเสริมกำลังในทางดีของเราให้มากขึ้น อย่างน้อยเพื่อรับอนาคต หากจะยังเป็นไปอยู่ในวัฏสงสาร ซึ่งเปรียบเหมือนห้องขังนักโทษที่มีกิเลสย่ำยีนี้ พอได้อยู่ในฐานะที่ดีบ้าง หากว่าพอจะผ่านพ้นไปได้เพราะมีกำลังสติปัญญาพอตัว เหยียบย่ำทำลายกิเลสอันเป็นกงจักรให้ท่องเที่ยวในวัฏวนนี้ไปได้ ก็ทำลายให้สิ้นซากไปในชาติปัจจุบันนี้ อย่าเข้าใจว่าสติปัญญาเราจะไม่มี มีอยู่ด้วยกันทุกคนถ้าทำให้มี ความเพียรอย่าเข้าใจว่าไม่มี ถ้าเราจะทำให้มีมีได้ทั้งนั้น นอกจากมีกิเลสเป็นผู้กั้นกางกีดขวางไม่ให้มีความเพียร ไม่ให้มีสติปัญญา ให้มีแต่ความท้อแท้อ่อนแอเป็นเจ้าเรือน ความดีทั้งหลายจึงหาทางเกิดขึ้นไม่ได้

เรื่องความดีทั้งหลายหาทางเดินไม่ค่อยได้นั้น มักขึ้นอยู่กับกิเลสเป็นเครื่องกีดกันไม่ใช่อันใด ไม่ใช่อำนาจไม่ใช่วาสนา ไม่ใช่มื้อวันเดือนปี ไม่ใช่กาลสถานที่ แต่เป็นเรื่องของกิเลสโดยตรงเป็นผู้กีดกันและหักห้าม อย่างลึกลับบ้าง อย่างเปิดเผยบ้าง แต่เรามันตาบอดมองไม่เห็นความลึกลับ ความเปิดเผยของกิเลสที่แสดงตัวกีดกันหวงห้ามอยู่ตลอดเวลา เพราะกลัวจะพ้นจากเขา เขาเป็นเจ้าอำนาจครองใจมานาน พอขยับออกมาอีกนิดหนึ่ง แสดงกิริยาจะออกจากเขานิดหนึ่งเขาก็ห้าม เราก็เชื่อ เชื่อมันเสียแล้ว มันไม่ต้องยกบทบาทคาถาบาลีอะไรมาแสดงเลย

กิเลสสอนมนุษย์น่ะสอนง่ายจะตายไป แต่มนุษย์จะสอนมันบ้าง เดี๋ยวเดียวถูกมันเอาคัมภีร์วัฏจักรฟาดหัวเอาหมอบและหลับครอก ๆ ไม่มีทางสู้ นอกจากหมอบบนหมอน ฉะนั้นศาสตราจารย์ของวัฏจักรก็คือกิเลสบนหัวใจสัตว์นั้นแล การเรียนรู้มากรู้น้อยจะต้องถูกกล่อมมันทั้งนั้นแหละ นอกจากวิชาธรรมดังที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนตามที่ทรงดำเนินมาและสาวกท่านดำเนินมา ท่านเอาจริงเอาจังลงถึงเหตุถึงผลถึงความสัตย์ความจริง

ไม่เพียงแต่จำชื่อของกิเลสได้แล้วก็จะสำเร็จประโยชน์ หาเป็นเช่นนั้นไม่ การจำชื่อจำได้กันทั้งนั้นแหละ เช่นเดียวกับเราจำชื่อของเสือนั้นเสือนี้ มีกี่ร้อยกี่พันเสือก็ตามที่มันก่อความวุ่นวายให้แก่บ้านเมือง เราจำชื่อของมันได้เท่านั้นยังไม่พอ จำได้กระทั่งโคตรแซ่มันก็ตาม ถ้ายังจับตัวเสือนั้น ๆ ไม่ได้เมื่อไรบ้านเมืองจะหาความร่มเย็นเป็นสุขไม่ได้ เสือตัวที่จำชื่อมันได้นั้นแลก่อความวุ่นวายให้แก่บ้านเมือง นอกจากเราจับมันได้แล้วจะทำอะไรกับมันก็ทำได้ ทีนี้บ้านเมืองก็ได้รับความสุขสงบร่มเย็น ไม่มีเสือร้ายมาก่อกวนลวนลามเขย่าขวัญประชาชนดังที่เคยเป็นมา

เรื่องกิเลสท่านว่ากิเลสพันห้าตัณหาร้อยแปด อย่าว่าแต่ร้อยแปด พันแปด หมื่นแปดก็ตามเถิด ถ้าเราตามจับตัวมันไม่ได้ ปราบมันไม่ได้ ทำลายมันไม่ได้แล้ว เราจำได้แต่ชื่อมัน จำได้สักเท่าไรก็ไม่มีปัญหาพอสะเทือนขนมันเลย คือไม่มีผลดีอะไรเกิดขึ้นเพราะการจำได้นั้นเลย เพราะฉะนั้นเราต้องทำลายมันด้วยความพากเพียรจนให้ถึงความจริงของกิเลส ถึงความจริงของธรรม จะชื่อว่าจับตัวเสือร้ายมาประหารได้ จากนั้นก็นอนหลับเต็มตา อ้าปากพูดได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย

คำว่ากิเลสแต่ละประเภทนี้มันแสดงอาการอย่างไร ก่อนที่มันจะแสดงผลขึ้นมามันแสดงเหตุขึ้นมาอย่างไรบ้าง จงตามรู้และฆ่ามันด้วยสติปัญญา ส่วนมากก็แสดงขึ้นในขันธ์นี่แหละไม่ได้แสดงขึ้นที่ไหน ออกทางตาก็เกี่ยวกับรูป ออกทางเสียงก็เกี่ยวกับหู จมูก ลิ้น กาย มันสืบเนื่องกับจิตและเครื่องสัมผัส ผลสุดท้ายก็เกี่ยวกับเบญจขันธ์ของเราเอง รูปก็แสดงขึ้นอย่างหนึ่ง เวทนาก็แสดงอย่างหนึ่ง สัญญาแสดงขึ้นอย่างหนึ่ง สังขารแสดงขึ้นอย่างหนึ่ง วิญญาณแสดงขึ้นอย่างหนึ่งจากกิเลสเป็นผู้บัญชาออกมา เราก็คล้อยตามหลงตาม หลงตามมันอยู่เรื่อย ๆ หลงตามมันมาเท่าไรแล้ว ล้วนแล้วแต่กลมายาของกิเลสทั้งนั้น ทุกข์ทั้งมวลเรายังไม่ทราบว่ามันเป็นพิษของกิเลส จะให้มีความฉลาดแหลมคมได้อย่างไร แล้วยังเข้าใจว่าตนมีความฉลาดแหลมหลักนักปราชญ์ชาติกวีอยู่หรือ ไม่อับอายกิเลสที่คอยหัวเราะเยาะเย้ยอยู่เบื้องหลังบ้างหรือ มันน่าอับอายจริง ๆ นี่

การที่จะฉลาดแหลมคมพอรู้ทันกิเลสก็ต้องค้นดูกิเลสให้ดี ทุกขเวทนาเกิดขึ้นที่ไหน เอ้า ค้นลงไป เอาให้เห็นฐานเกิดของมันว่าเกิดเพราะเหตุไร คนตายแล้วมีเวทนาไหม เอ้าดูซิ ถ้าทุกขเวทนาเกิดขึ้นภายในร่างกาย และกายเป็นตัวทราบเวทนาจริง ๆ เวลาคนตายแล้วทุกขเวทนามีไหม เอาไปเผาไฟกายว่าอย่างไร เอาไปฝังดินกายว่ายังไง มันไม่ว่ายังไง แล้วทำไมถือมันเป็นตัวทุกข์อยู่ล่ะเมื่อยังเป็นอยู่ ก็เพราะจิตนั่นแลเป็นผู้รับรู้และทรงไว้ ความยึดมั่นสำคัญว่าขันธ์ ๕ เป็นตนก็เพราะกิเลสนั้นแลเป็นผู้กระซิบเป็นผู้หลอกลวงให้ยึดมั่นถือมั่น ให้สำคัญว่าเวทนาเป็นตนเป็นของตน ให้ถือว่ากายนี้

เป็นเราเป็นของเรา เมื่อมันมีอะไรมากระทบกระเทือนสิ่งที่เรารักเราสงวนและปักปันเขตแดนเอาไว้ ก็เกิดความกระทบกระเทือนทุกข์ร้อนขึ้นภายในใจ เพราะกิเลสมันหลอกอย่างนี้

เมื่อแยกแยะพิจารณาให้ถึงฐานของความจริงด้วยสติปัญญาจริง ๆ แล้ว สิ่งเหล่านี้ก็หมดปัญหาไปเอง ใจก็หายสงสัย ความเป็นข้าศึกต่อกันระหว่างขันธ์กับจิตก็ไม่มี เพราะสติปัญญาเป็นผู้พิพากษาวินิจฉัยตัดสินโดยถูกต้องให้เลิกแล้วกันไป รูปก็รู้กันแล้วว่ารูปซึ่งเป็นความจริงของร่างกายทุกส่วน เวทนาที่เกิดขึ้นภายในร่างกายของเราส่วนใด นั่นก็ทราบว่าเป็นความจริงของตน ๆ สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่างก็เป็นความจริงแต่ละอย่างของมันอยู่แล้ว จิตจะมีความกระทบกระเทือนเพราะอะไรกันอีก เพราะจิตเป็นผู้รู้และรู้ด้วยปัญญาอย่างประจักษ์แล้ว นั่นแหละท่านเรียกว่าเห็นความจริงคือสัจธรรมที่มีอยู่กับตัว จะไปรู้เห็นที่ไหน เห็นในแบบก็เป็นแบบ เห็นในคัมภีร์ก็เป็นคัมภีร์ เห็นในหนังสือก็เป็นตัวหนังสือไม่ใช่ตัวกิเลส มันไม่ใช่สัจธรรมที่แท้จริง

ที่แท้จริงมันอยู่ที่กาย ที่เวทนา ที่จิต ที่ตัวของเรานี่เท่านั้น ความทุกข์ทั้งมวลที่เกี่ยวกับกายก็แสดงขึ้นที่นี่ การที่พิจารณาทุกข์ก็พิจารณากันที่นี่ รู้เท่าเรื่องทุกข์เรื่องสมุทัยทั้งหลายก็รู้เท่ากันอย่างเปิดเผยที่นี่ รู้แจ้งแทงตลอดก็รู้กันที่นี่ พ้นทุกข์กันที่นี่ นี่ท่านเรียกว่ารู้สัจธรรมแท้รู้อย่างนี้ ไม่ต้องรู้ที่ไหน ไม่ว่าครั้งพุทธกาลหรือครั้งไหน ๆ สัจธรรมมีอยู่ที่กายที่ใจของสัตว์โลกเท่านั้น การเรียนจึงเรียนย้อนเข้ามาที่นี่ ปฏิบัติให้รู้วิถีจิตที่เป็นไปด้วยอำนาจของกิเลสอาสวะอันเป็นตัวสมุทัย เมื่อรู้อันนี้แล้วจะไปสงสัยอะไรที่ไหนกันอีก โลกวิทูรู้แจ้งโลก ก็คือรู้แจ้งธาตุแจ้งขันธ์รู้แจ้งจิตใจของตนเป็นสำคัญ

นี่แลอุบายวิธีแก้กิเลสปราบปรามกิเลส ปราบปรามลงที่ตรงนี้ อย่าไปลูบไปคลำที่อื่นให้เสียเวลาเปล่าประโยชน์ รวมลงที่นี่หมด พระไตรปิฎกก็อยู่ที่นี่ ไตรจักรก็อยู่ที่นี่วัฏจักรไตรจักรมันอยู่ที่นี่แล เวลาธรรมไม่เกิดสติปัญญาไม่สามารถ จิตก็เป็นไตรจักรไตรภพ และหมุนไปใน ๓ ภพ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ พอสติปัญญาเพียงพอแก้ไขไตรจักรนี้ออกได้หมดก็เป็นความบริสุทธิ์ขึ้นมา หรือเป็นธรรมจักรหมุนรอบตัวขึ้นมาภายในจิต ทั้งวัฏจักร ธรรมจักรและวิวัฏจักร มีอยู่ที่ใจนี้ไม่อยู่ไหน จงพิจารณากันที่นี่ปฏิบัติให้เข้าใจ

เรียนอะไรก็ไม่ยากเหมือนเรียนเรื่องของจิตเลย จิตนี้สลับซับซ้อนละเอียดลออมาก ต้องใช้ความพินิจพิจารณา ต้องใช้สติปัญญา ใช้ความพากเพียร ความอดความทนเต็มสติกำลังความสามารถ บางครั้งแทบจะตายเราก็ยอมเสียสละชีวิต เพราะความอยากรู้อยากเข้าใจความจริงทั้งหลาย ดังที่พระพุทธเจ้าได้รู้ได้เข้าใจแล้ว เป็นความประเสริฐอย่างยิ่ง เราอยากเห็นความจริงเป็นสมบัติสำหรับเราเอง ไม่เพียงแต่ได้ยิน

กิตติศัพท์กิตติคุณท่านว่าประเสริฐ ท่านหลุดพ้นอย่างนั้นท่านประเสริฐอย่างนี้เท่านั้น เรายังไม่พอใจ ยังอยากทราบทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาธรรมที่ท่านรู้ท่านเห็นด้วยจิตใจของเราเอง เมื่ออยากทราบและดำเนินตามท่านเราก็ต้องทราบ ทั้งธรรมฝ่ายต่ำฝ่ายสูง ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว

ในวงสัจธรรมนี้ทุกข์ สมุทัย เป็นฝ่ายต่ำ นิโรธคือความดับทุกข์เป็นฝ่ายสูง มรรคคือข้อปฏิบัติเพื่อถอดถอนกิเลสเป็นฝ่ายสูง เราอยากทราบความจริงของสัจธรรมทั้งสี่นี้ประจักษ์ใจเราเอง และการพ้นจากกิเลสอาสวะเพราะรู้รอบในสัจธรรมนั้น เราก็อยากจะพ้นด้วยความประจักษ์ใจเราเอง ไม่อยากทราบอย่างอื่นให้มากไปกว่าอยากจะทราบเรื่องของเรา

เพราะเราเป็นกองทุกข์ เราเป็นกงจักร เราเป็นผู้มืดหนาสาโหด เราต้องการความฉลาด เราต้องการความแหลมคมภายในจิตใจ เราต้องการความหลุดพ้น เราจึงพยายามเต็มความสามารถในทางความเพียร **เพื่อรู้และละสัจธรรม** ใจถูกบีบถูกบังคับถูกผูกถูกมัดถูกจำจองอยู่ที่ตรงไหน จงแก้มันด้วยสติปัญญา ฟาดฟันลงไปที่ตรงนั้นจนแหลกแตกกระจายไม่มีชิ้นใดเหลือ ใจถึงความจริงล้วน ๆ นั้นแลท่านเรียกว่าหลุดพ้น หลุดพ้นแล้วจากกิเลสซึ่งเคยเป็นนายเรามากี่กัปกี่กัลป์ หรือเคยเป็นศาสตราจารย์พร่ำสอนเรามาเป็นเวลานาน ได้เห็นโทษของมันและถอดถอนมันออกไปหมดโดยสิ้นเชิงแล้ว ใจเป็นอิสระเต็มภูมิ นี้แลคือที่สุดแห่งทุกข์ ที่สุดแห่งธรรม ที่สุดแห่งวัฏจักร สิ้นสุดที่ใจนี้เองไม่สิ้นสุดในที่อื่นใด เพราะกิเลสและธรรมไม่มีอยู่ที่อื่น จึงขอให้ย้อนจิตเข้ามาพิจารณาในกายในใจด้วยดี ความสมหวังที่เคยหวังมานานจะสมบูรณ์ในใจที่ชำระถึงขั้นบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว

ขอย้ำอีกครั้ง จงเรียนจิตให้รู้ เรียนจิตรู้ทั่วถึงแล้วไม่มีอะไรสงสัยในโลกนี้ กว้างแคบไม่สำคัญ สำคัญที่เรียนจิตให้รู้เรื่องของจิต รู้กิเลสชนิดต่าง ๆ ที่แทรกอยู่ภายในจิตจริง ๆ เป็นพอกับความต้องการ พระพุทธเจ้าเมื่อถึงนี่แล้วไม่ต้องการอะไรอีก สาวกทั้งหลายพอ ใคร ๆ ก็พอ เมื่อถึงขั้นเพียงพอแล้วพอ พอทั้งนั้น เพราะเป็นจิตเป็นธรรมที่สมบูรณ์เต็มที่แล้วตลอดอนันตกาล

จึงขอยุติธรรมเทศนาเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

มายากิเลส

การฟังธรรมทางด้านปฏิบัติ ทั้งผู้เทศน์ทั้งผู้ฟัง ส่วนมากไม่ค่อยมีคำว่า "พิธี" เช่น ฟังพอเป็นพิธี เทศน์พอเป็นพิธี อย่างนี้ทางภาคปฏิบัติไม่ได้นำมาใช้กัน สำหรับผู้มุ่งอรรถมุ่งธรรมจริง ๆ ไม่นำมาใช้ ถ้ามุ่งโลกามิสอยู่แล้วอาจนำมาใช้ แต่ถ้ามุ่งต่อโลกามิสก็ไม่เรียกว่า "ปฏิบัติ" มันขัดกันตรงนี้.

ทางด้านปฏิบัติแล้วไม่มีพิธีอะไรมาก ผู้เทศน์ตั้งใจเทศน์ให้ผู้ฟังได้รับความเข้าใจจริง ๆ ด้วยเจตนา ผู้ฟังก็ตั้งใจฟังด้วยความสำรวมระวังจิตของตน ไม่ให้ส่งไปที่อื่น ๆ ในขณะที่ฟัง ทำความรู้สึกอยู่กับใจของตนเท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องส่งกระแสจิตออกมาภายนอกเพื่อรับเสียง เช่น ส่งออกมาสู่ผู้เทศน์ เป็นต้น อย่างนี้ไม่ควร เพราะจะขาดกำลังภายในใจ ที่จะพึงได้รับจากการฟัง ด้วยจิตจดจ่อต่อเนื่องกันอยู่เฉพาะภายใน

เมื่อได้ตั้งจิตไว้เฉพาะหน้าคือมีความรู้สึกอยู่กับตัว นั้นแลถ้าจะเทียบก็คือคนอยู่ในบ้าน แขกคนมาจากที่ไหนเข้ามาเกี่ยวข้องในบ้านนั้น เจ้าของก็รับทราบว่าแขกนั้นมาธุระอะไรบ้าง นอกจากเจ้าของไม่อยู่บ้านเสียเท่านั้น แม้เขาจะมาขโมยของไปกี่ชิ้น กี่ร้อยกี่พันอย่าง ก็ไม่ทราบได้เลย

จิตที่อยู่กับตัว ขณะท่านแสดงธรรมหนักเบา จะต้องรับทราบทุกระยะ เพราะใจอยู่กับตัวเหมือนคนอยู่ในบ้าน ถ้าความรู้สึกได้ส่งออกไปจากตัวเสีย การฟังเทศน์ก็ไม่เข้าใจ ไม่ค่อยรู้เรื่อง ผลไม่ค่อยเกิด ถ้าเป็นกิเลสล้วงเข้าไป เอาอะไรไปหมด เหมือนกับโจรผู้ร้ายขโมยของอะไรภายในบ้านก็ไม่รู้ เราไม่เคยทำจริงทำจัง จะไปตำหนิติเตียนตู่โทษพระพุทธเจ้า พระสาวก และพุทธบริษัททั้งหลายว่า "เวลาพระพุทธเจ้าทรงเทศน์คนได้สำเร็จมรรค ผล นิพพาน" จะสำเร็จอย่างไรเพียงเทศน์เท่านั้น โดยผู้ฟังไม่ตั้งใจฟัง นอกจากคุยกันแข่งพระเทศน์เท่านั้น บางคนไม่เชื่อก็มีว่าผู้เทศน์จะสามารถยังผู้ฟังให้สำเร็จ มรรค ผล นิพพาน ได้ และผู้ฟังก็ไม่สามารถจะบรรลุธรรมได้ในขณะที่ฟัง

นี่เป็นความคิดเห็นของคนประเภทลอยลม หาหลักเกณฑ์ไม่ได้ สักแต่ว่าเท่านั้นตามความลอยลมของตน ถือศาสนาก็สักแต่ว่าถือ ถามว่าถือศาสนาอะไร ถือศาสนาพุทธ ก็มีแต่ชื่อของพระพุทธเจ้าเต็มปากเต็มคอ แต่ไม่เคยมีธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับหัวใจเลย ขึ้นชื่อว่าพุทธ ว่าธรรม ว่าสงฆ์ ไม่ใช่เป็นของเล็กน้อย ไม่ใช่เป็นของเล่น ไม่ใช่ของพิธี ที่จะนำมาทำเล่น ๆ อย่างนั้น ประเภทที่เล่น ๆ นี้แลเป็นประเภทที่ทำลายศาสนาได้อย่างแท้จริง ดังที่เราทราบ ๆ กัน จะมีเจตนาหรือไม่มีไม่สำคัญ เช่นไม้หลุดจากมือ

เราตกลงไปทับเท้าของเรามันก็เจ็บได้ ทั้งๆ ที่เจ้าของไม่มีเจตนา หรือมีดถูกมือเจ้าของโดยไม่มีเจตนา หรือฟันมือก็เจ็บได้เป็นแผลได้ คำพูดที่เป็นภัยต่อศาสนาก็เป็นได้ทำนองเดียวกันนี้

ท่านปฏิบัติจริงๆ พระพุทธเจ้าก็ปฏิบัติจริง เอาเป็นเอาตายเข้าว่ากันจริงๆ พระสาวกก็ปฏิบัติจริงๆ ฟังจริงๆ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมด้วยพระเมตตา มีเจตนาเพื่อสัตว์โลกให้รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมตามกำลังความสามารถสัตว์โลก ทุกระยะแห่งการแสดงธรรมของพระองค์ ไม่ทรงลดละเจตนาที่หวังจะให้สัตว์โลกได้รับผลประโยชน์จากการฟังนั้นเลย ท่านเต็มเม็ดเต็มหน่วยในการปฏิบัติ เวลาตรัสรู้ธรรมก็เต็มเม็ดเต็มหน่วย โลกทั้งหลายไม่มีใครที่จะสามารถทำได้อย่างพระองค์

นี่โลกปัจจุบัน คือพวกเราอาจจะลบล้าง คือปฏิเสธก็ได้ว่า "ไม่จริง"

ท่านทำถึงขนาดนั้นแต่เราว่า "ไม่จริง" เพราะเราไม่เคยทำอย่างท่านจะเอาความจริงมาจากไหน เห็นคนอื่นทำเราก็คัดค้าน เห็นคนอื่นขยันเราขี้เกียจ ก็ไปคัดค้านเขา เขาฉลาด เราโง่ ก็ไปตำหนิเขา ทั้งที่เราไม่มีความสามารถอย่างนั้น

พระพุทธเจ้าท่านทรงสามารถทั้งด้านปฏิบัติ สามารถทั้งความรู้ความเห็นเต็มภูมิของพระองค์ การประทานพระโอวาทแก่สัตว์โลก จึงต้องประทานเต็มพระสติปัญญาความสามารถทุกสิ่งทุกอย่าง ให้สมภูมิกับคำว่า "ศาสดาของโลก" แม้ผู้ฟังก็ฟังด้วยเจตนาอย่างนั้นด้วย ผลไม่เป็นไปตามเจตนา ไม่เป็นไปตามการกระทำที่ถูกต้องดีงามจะเป็นอื่นไปได้อย่างไร ? เพราะเหตุกับผลเป็นความเกี่ยวเนื่องกันเป็นลำดับอยู่แล้ว การทำเต็มเม็ดเต็มหน่วย ผลจะไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยได้อย่างไร ต้องเต็ม ! ต้องได้ ! เพราะฉะนั้น ครั้งพุทธกาล ท่านแสดงธรรม ผู้บรรลุธรรมจึงมีเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมานี้

ครั้นตกมาสมัยทุกวันนี้ ศาสนาซึ่งเป็นของแท้ของจริง ของท่านผู้วิเศษ ของท่านผู้ทำจริงรู้จริงเห็นจริง สั่งสอนสัตว์โลกจริงด้วยธรรมนั้นๆ แต่ธรรมเหล่านี้ถูกกลายเป็น "ธรรมพิธีไปตามโลก ซึ่งเป็นโลกพิธี ผู้นับถือกันเป็นพิธี ผลก็เป็นไปแบบรางๆ อย่างนั้นแล อะไรๆ เลือนๆ รางๆ จางไปหมด ปลอมไปหมด เพราะหัวใจเราให้ปลอม ถ้าหัวใจไม่จริงเสียอย่างเดียว อะไรก็ปลอมไปหมด

เวลานี้ศาสนธรรมกำลังอยู่ในระยะหรือจุดนี้ ! ส่วนพวกเราจะอยู่ในจุดไหนระยะใด จะเป็นแบบนี้หรือเป็นแบบไหน !

ถ้าเราต้องการเป็นแบบแก่ตัวเองตามหลักความจริง ที่ท่านสอนไว้ด้วยความจริงเราก็ต้องทำจริง ปฏิบัติให้จริง นี่เป็นการเตือนให้เราทั้งหลายซึ่งเป็นกันเอง ได้ทราบถึง

ข้อเท็จจริงของศาสนาและผู้ปฏิบัติศาสนา ว่าผลจะเป็นจริงและได้รับมากน้อยเพียงไร หรือกลายเป็นโมฆะไปหมด เพราะเหตุผลที่กล่าวมานี้ไม่เป็นความจริง

การฟังธรรมซึ่งเป็นหลักสำคัญที่ปฏิเสธไม่ได้ในการรับผล ก็คือฟังด้วยความตั้งอกตั้งใจ มีความรู้กับมีสติกำกับอยู่กับตัวเป็นหลักใหญ่ ชื่อว่าได้ตั้งภาชนะไว้เรียบร้อยแล้ว การแสดงธรรมถ้าท่านผู้รู้จริงเห็นจริงแสดง จะไม่หนีธรรมของจริง ของจริงกับของจริงต้องเข้ากันได้ ผู้ฟัง ฟังจริง ๆ ผู้แสดง แสดงจริง ๆ แสดงด้วยอรรถธรรมอันเป็นข้อเท็จจริงจริง ๆ ไม่ได้คว้าหรือลูบ ๆ คลำ ๆ มาแสดง ต้องเข้าใจตามหลักธรรมนั้น ๆ

ธรรมทั้งหมดท่านมีไว้เพื่ออะไร ? ถ้าเป็นน้ำ ก็มีไว้สำหรับอาบดื่มใช้สอย ซักฟอกหรือล้างสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลาย ธรรมก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะพวกเราเป็นพวกสกปรกทั้งนั้น บรรดาจิตใจที่มีกิเลสเป็นจิตใจที่สกปรก กายวาจาที่เป็นรวงรังของกิเลส และจิตที่เป็นรวงรังของกิเลส มันจึงเป็นเรื่องสกปรกไปตาม ๆ กันกับกิเลสซึ่งมีอยู่ภายใน ท่านจึงต้องหาน้ำที่สะอาดคือธรรมมาสั่งสอน หรือชะล้างจิตใจของพวกเรา

ธรรมที่สะอาดก็คือ “**สวากขาตธรรม**” ตรัสไว้ชอบแล้ว นี่แสดงว่าสะอาดเต็มที่แล้ว “**นิยยานิกธรรม**” เป็นธรรมที่รองรับ เหมือนกับน้ำเป็นเครื่องรองรับ ชะล้างสิ่งสกปรกทั้งหลายให้สะอาด เช่นนั้นได้ไม่เป็นอย่างอื่น ธรรมก็เป็นธรรมชาติที่สะอาดเช่นนั้น สำหรับชะล้างสิ่งสกปรกในหัวใจของสัตว์ให้สะอาด ขอให้หัวใจนี่จดจ่อเพื่อความสะอาดเถอะ ผลการฟังจะทำให้ใจสงบระงับ และสะอาดผ่องใสได้ไม่สงสัย เมื่อใจสงบผ่องใส กาย วาจา หากค่อยเป็นไปเอง เพราะนี่เป็นเครื่องมือเท่านั้น

ที่สำคัญจริง ๆ ก็คือใจซึ่งเป็นตัวการ หากใจยอมรับความจริง ใจยอมรับที่จะซักฟอกตัวเองแล้ว ต้องมีวันสะอาดขึ้นสักวันหนึ่งจนได้ จากน้ำสะอาดคือ “ธรรม” พระพุทธเจ้าทรงประกาศสอนโลก และทรงใช้ต่อโลกมานานแล้ว ได้รับผลที่พอใจมาโดยลำดับ แม้คำว่า “**สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ**” เรากล่าวถึงท่านเพื่อประโยชน์อะไร ถ้าไม่ใช่เป็นผู้สะอาดหมดจดเต็มที่แล้วจาก “น้ำ” คือพระสัจธรรมของพระพุทธเจ้า ชำระเสียจนสะอาด “**ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ**” ซึ่งเป็นธรรมที่บริสุทธิ์แท้ ไม่ออกมาจากพระทัยที่บริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้าจะออกมาจากไหน พระทัยที่จะบริสุทธิ์ได้ เพราะการชำระสะสาง การขัดเกลา การชำระล้างด้วยอรรถด้วยธรรม เป็นความจริงมาโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งถึงปัจจุบันเรานี้ ธรรมก็เป็นธรรมชาติที่สะอาดอยู่เสมอมา สำหรับล้างสิ่งสกปรกโสมมของสัตว์โลก

ถ้าเราคิดตามธรรมดาอย่างเผิน ๆ อย่างโลกที่สมมุติทั่ว ๆ ไปก็ว่า เรานี้สะอาดที่สุดไม่มีใครจะหยิ่งยิ่งกว่าคนโง่ ไม่มีใครจะสะอาดยิ่งกว่าคนโง่ที่สกปรก ถ้าพูดตามธรรมแล้วเป็นอย่างนี้ เมื่อเราทราบว่าเราสกปรกทางใจ ซึ่งเต็มไปด้วยกิเลสโสมมแล้ว

เราต้องเป็นผู้มุ่งต่ออรรถต่อธรรมเป็นเครื่องชะล้าง ดังที่ท่านทั้งหลายได้อุตส่าห์สละเวล่ำเวลาหน้าที่การงาน ตลอดจนชีวิตจิตใจมาเพื่อบำเพ็ญตนเช่นนี้ จึงเป็นความถูกต้องตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงดำเนินมาที่เรียกว่า "อริยประเพณี" ประเพณีของพุทธบริษัทที่ดีงามของพระพุทธเจ้าท่านดำเนินมาอย่างนั้น จึงขอขอบคุณขออนุโมทนากับท่านทั้งหลายไว้ในโอกาสนี้ด้วย นอกจากเป็นความดีสำหรับตนแล้ว ยังเป็นคติตัวอย่างแก่อนุชนรุ่นหลังอีกไม่มีสิ้นสุด

คำที่ว่าพวกเราสกปรกนี้ก็พอจะทราบกันได้ คำว่าสกปรก สกปรกเพราะอะไร? เพราะขี้โลภ ขี้โกรธ ขี้หลง ขี้สามกองนี้เต็มอยู่บนหัว บนหัวอะไร ก็บนหัวใจนั่นแล นี้นักปราชญ์ทั้งหลายท่านตำหนิติเตียน ท่านขยะแขยงมาก แต่พวกเราชอบจึงไม่รู้สึกตัว เมื่อไม่รู้สึกตัวก็ไม่รู้สึกสนใจในสิ่งที่จะนำมาชำระล้าง เห็นผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมก็ดูถูกเหยียดหยาม มีเยอะสมัยจรวดนี้จะว่ายังไง? เพราะความเห็นผิด ต้องผิดไปเรื่อยๆ อะไรทำให้เห็นผิด? ถ้าไม่ใช่หัวใจที่เต็มไปด้วยกิเลสซึ่งเป็นตัวผิดทั้งเพนั้น ถ้าจิตใจผิดไปด้วยก็พาให้แสดงออกทุกแง่ทุกมุมผิดไปตามๆ กัน จนกระทั่งกาย วาจา ที่แสดงออกผิดไปทั้งนั้น เพราะสิ่งที่ทำผิดที่มีอยู่ภายในจิตใจนั้นไม่ต้องมากมายอะไรเลย ตัวนั้นเป็นตัวการ

พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้ชำระให้ล้าง การฟังเทศน์ฟังธรรมก็เป็นการชะล้างจิตใจของตนด้วยธรรม คือในขณะที่ฟังธรรม ท่านว่ามีอานิสงส์เกิดขึ้นจากการฟังธรรม อานิสงส์คือ ผลที่เกิดขึ้นในขณะที่ฟังนั่นแล ทำจิตของเรา อย่างน้อยมีความสงบเย็นใจ รู้เหตุรู้ผล รู้ทางดีทางชั่ว และรู้วิธีจะปฏิบัติต่อตนเอง ข้อสำคัญ ใจมีผ่องใสขึ้น ได้รับความร่มเย็นในขณะฟัง นี่คือผลที่เกิดขึ้นจากการฟังธรรม ท่านว่ามีอานิสงส์ ๕ เราจะคอยเอาอานิสงส์ที่ไหน ถ้าไม่เอาในขณะที่ฟัง เพราะการฟังก็คือการบำเพ็ญอยู่แล้ว ผลต้องเกิดตามมาในขณะนั้นๆ มีความสงบเย็นใจเป็นต้น

หากว่ากิเลสอาสวะเป็นวัตถุ และเป็นตัวข้าศึก เช่นเสือร้ายเป็นต้นแล้ว คนเราจะอยู่ในโลกด้วยกันไม่ได้เลย มองดูคนไหนก็เห็นแต่เสือร้าย ทั้งเหยียบย่ำทั้งเดินเพ่นพ่านทั้งนั่งทั้งนอน ทั้งขับถ่าย ทั้งหยอกเล่นกัน ทั้งกัดฉีกและถลกหนังเล่นอยู่บนหัวเหมือนกันหมด คนทั้งคนมีแต่เสือร้ายที่จดจ้องย่องกัดอยู่บนหัวคน แล้วก็กัดฉีกหัวคนลงไปเรื่อยๆ ไม่หยุด นอนอยู่ก็กัด ยืนอยู่ก็กัด เดินอยู่ก็กัด นั่งอยู่ก็ฉีก อะไรๆ ก็ฉีกทั้งนั้นกิริยาความเคลื่อนไหวต่างๆ มีแต่เสือร้ายมันกัดมันฉีกอยู่ตลอดเวลา จะหาเนื้อหาหนังหาเอ็นหากระดูกมาจากที่ไหน ให้ติดให้ต่อกันเป็นรูปเป็นกาย เป็นหญิงเป็นชาย เป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นท่านอย่างที่เป็นอยู่นี้ได้เล่า มองดูคนนั้นก็เป็นแบบนี้ มองดู

คนนี้ก็เป็นแบบนั้น เยิ้มไปด้วยบุพโพโลหิตน้ำเน่าน้ำหนอง เพราะถูกเสือมันกัดมันฉีกมันทำลายอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของมนุษย์เรา

กรุณาดูลวดลายของกิเลสมันแสดงออกกับโลกทั่ว ๆ ไป เป็นอย่างนี้ ถ้ากิเลสมันเป็นตัวเป็นตนอย่างนี้ แต่มันไม่ได้เป็นตนเป็นตัวอย่างนี้ โลกจึงไม่เห็นโทษของมัน และกลับเห็นว่าเป็นของดีเสียอีก เมื่อไปเสกสรรมันว่าเป็นของดี คือเห็นของชั่วว่าเป็นของดี เห็นของดีว่าเป็นของชั่วแล้ว ผลก็ต้องกลับตาลปัตรกันไป สิ่งที่ควรจะได้รับเป็นความสุข แต่มันกลายเป็นความทุกข์ไปหมด ที่โลกร้อน ร้อนเพราะอะไร? ถ้าไม่ใช่เพราะกิเลสเพราะความโลภมาก เพราะความเห็นแก่ตัวมาก เป็นต้น

ทุกวันนี้เขาพูดว่า "โลกเจริญ" มันเจริญที่ตรงไหน? ถ้าพูดตามหลักความจริงแล้วมันเจริญที่ตรงไหน คนกำลังจะถูกเผาทั้งเป็นกันอยู่แล้ว เพราะความทุกข์มันสุมหัวใจเวลานี้ จะหาความเจริญมาจากไหน ความเจริญก็ต้องเป็นความสงบสุข ความสะดวกสบาย ความเป็นอยู่สบาย หน้าที่การงานสะดวกสบาย การคบค้าสมาคมสะดวกสบายอยู่ด้วยกันเป็นหมู่เป็นคณะมีจำนวนมากน้อย เป็นความสะดวกสบาย ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ไม่แข่งดิบแข่งดีที่เรียกว่า "แข่งกิเลสกัน" ไม่ฆ่าไม่ตี ไม่แย่งไม่ชิง ไม่คดไม่โกง ไม่กดขี่บังคับ ไม่รีดไม่ไถ ซึ่งกันและกัน อันเป็นการทำลายสมบัติและจิตใจของกันและกัน

ในขณะเดียวกัน ต่างก็เห็นอกเห็นใจกัน เมตตาสงสารกัน เฉลี่ยเผื่อแผ่ ให้ความเสมอภาคด้วยความมีเมตตากรุณาต่อกัน ไม่อิจฉาริษยากัน ไม่เบียดเบียนกัน อยู่ด้วยกันฉันพี่น้องเลือดเนื้ออันเดียวกัน จะเรียกว่าโลกเจริญได้ตามความจริง โลกได้รับความสงบสุขทั่วหน้ากัน ทั้งคนมีคนจน คนโง่คนฉลาด โลกไม่ดูถูกเหยียดหยามกันและกัน นำความยิ้มแย้มแจ่มใสออกทักทายกัน ไม่แสดงอาการบูดบึ้งใส่กัน ต่างคนต่างมีเหตุมีผลเป็นหลักดำเนิน

เมื่อพูดตามความเป็นจริงแล้ว ทุกวันนี้โลกเป็นอย่างนี้ไหม? ถ้าเป็นอย่างนี้เรียกว่าโลกเจริญจริง แต่ทั้ง ๆ ที่ว่า "เวลานี้โลกกำลังเจริญ"จึงทำให้สงสัยว่ามันเจริญอะไรบ้าง? เจริญที่ตรงไหน?

ถ้าเจริญด้วยวัตถุเครื่องก่อสร้าง จะสร้างเท่าไหร่ก็ได้ ถ้าไม่แบกกองทุกข์เพราะอะไรท่วมหัวน่ะ

ทีนี้ย้อนเข้ามาหาตัวของเรา วันหนึ่งคืนหนึ่งตั้งแต่ตื่นขึ้นมา หมุนตัวเป็นเกลียวอยู่ตลอดเวลาเหมือนกงจักร การที่กายและใจหมุนเป็นกงจักร ไม่มีเวลาพักผ่อนตัวบ้างเลยเช่นนี้เป็นความสุขหรือ? คนเดินทางไม่หยุด คนวิ่งไม่มีเวลาหยุด เป็นความสุขหรือ? ความจริงต้องมีเวลาพักผ่อนนอนหลับให้สบายบ้าง คนเราถึงจะมีความสุข การ

คิดมากต้องวุ่นมากทุกข์มาก ถ้าหนักเข้าต้องเป็นโรคประสาท ธาตุขันธ์ที่เต็มไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งเจ็บหัว ปวดท้อง เต็มอวัยวะ คนนั้นมีความสุขหรือ?

กิเลสมันชอนมันไชมันกัดมันฉีกอยู่ตลอดเวลา ทุกอาการที่เคลื่อนไหวแห่งจิตใจนั่นมีความสุขหรือ? โลกเจริญแล้วหรืออย่างนั้น? ความกัดฉีกของกิเลส ผลที่เกิดขึ้นจากการกัดการฉีกของกิเลสมันก็มีแต่กองทุกข์ทั้งนั้น หาความสุขไม่มี เมื่อเป็นเช่นนี้จะเอาความสุขมาจากไหน? เวลาที่ย้อนเข้ามาดูที่ตัวเรา มันก็เป็นไฟอยู่ภายในจิตใจเพราะกิเลสก่อไฟเผาใจอยู่ตลอดเวลา **"ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา"** นั่น ฟังซิ! "ไฟคือราคะ ไฟคือโทสะ ไฟคือโมหะ" ไฟคือความโลภ ความโกรธ ความหลง มันเผาอยู่ที่ใจ

ขึ้นชื่อว่า "ไฟ" ไม่ว่าจะก่อที่ไหนเวลาใดมันร้อนที่นั่น ถ้าไฟที่มันลุกโพลงขึ้นมาภายในจิตใจ คือไฟโลภะ โทสะ โมหะ มันต้องเผาที่จิตใจ แม้กายก็จำต้องรับทุกข์ไปด้วย รับประทานไม่ได้ นอนไม่หลับ ไม่มีแรง

ตามหลักธรรมท่านสอนไว้ว่า "**โก นุ หาโส กิมานนฺโท นิจฺจํ ปชฺชลิเต สติ อนฺธกาเรน โอนทฺธา ปทีปํ น คเวสถ**" เป็นต้น เมื่อโลกสันนิวาสนี้ เต็มไปด้วยความมืดมนอนธการ เพราะอำนาจแห่งกิเลสตัณหามันแผดเผาอยู่ตลอดเวลา พวกท่านทั้งหลายเพลิดเพลินหัวเราะร่าเริงกันหาอะไร? ทำไมจึงไม่รีบแสวงหาที่พึ่ง มาเพลินอยู่กับไฟทำไมกัน เพราะ "ความลืมตัว ประมาท" นั่น! ท่านสอนฟังซิ ถึงใจไหม? พระพุทธเจ้าสอนโลกน่ะ

ถ้าเราฟังเพื่อถอดถอนกิเลส มันถึงใจจนน่าละอายตัวเอง เมื่อฟังด้วยความถึงใจแล้ว ทำไมจิตใจจะไม่เห็นโทษ และมีความกระหยิ่มต่อคุณงามความดีทั้งหลาย ทำไมจะไม่มีความพอใจแก้กิเลสตัณหาอาสวะ ซึ่งลุกเป็นไฟทั้งกองอยู่ในจิตใจอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยเล่า และกิเลสทำไมจะไม่หลุดลอยออกไป เมื่อได้ทำความเพียรถอดถอนมันด้วยความถึงใจ ด้วยความเห็นโทษของกิเลสอย่างถึงใจ ของผู้แสวงหาความจริงอย่างเต็มใจ

นี่แหละบรรดาสาวกและพุทธบริษัททั้งหลายที่ท่านรู้เห็นธรรม เวลาท่านเห็นโทษก็เห็นอย่างถึงใจจริง ๆ การทำความเพียรพยายามถอดถอน ก็ทำอย่างถึงใจ เวลารู้จึงรู้ถึงเหตุถึงผลถึงจิตถึงใจจริง ๆ และถึงความหลุดพ้นไปด้วยความถึงใจ **ไม่ใช่เป็นเรื่อง "พิธี"** เช่น รับศีลก็รับศีลพอเป็นพิธี อะไร ๆ ก็ทำเป็นพิธี ฟังธรรมก็พอเป็นพิธี ประพฤติปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นของประเสริฐก็พอเป็นพิธี เหมือนกับเด็กเล่นตุ๊กตากัน

แต่ศาสนาไม่ใช่เด็ก และไม่ใช่เรื่องของเด็ก จึงเข้ากันไม่ได้

พระพุทธเจ้าทั้งพระองค์เป็นผู้ประทานศาสนาไว้ พระพุทธเจ้าไม่ใช่เด็ก ศาสนธรรมไม่ใช่ศาสนธรรมของเด็ก ผู้ปฏิบัติศาสนาคือพุทธบริษัท จึงไม่ควรนำเรื่องของเด็ก

เข้ามาแทรกกับตัวเอง ในกิริยาแห่งการทำเกี่ยวกับศาสนา "พอเป็นพิธี" นี้ โลกเลยเป็นพิธีไปหมดในทางศาสนา แล้วจะหาผลอันแท้จริงมาจากไหน? เมื่อมีแต่พิธีเต็มจิตเต็มใจ เต็มอาการทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในงานต่าง ๆ พากันทราบหรือยังว่า กิเลสมันมีพิธีที่ไหน เวลามันจะกัดหัวคน มันมีพิธีไหม? เราดูซี มันตั้งท่าตั้งทางยกครูยกคันทำพิธีรีตองต่าง ๆ ก่อนไหม เวลามันจะขยี้หัวใจคนน่ะ

ความโลภมันเกิดขึ้นมาทันที เมื่อได้โอกาสที่มันจะแสดงความโลภ แสดงความโกรธ ความหลง มันแสดงอาการออกมา ออกมาด้วยกิเลสประเภทต่าง ๆ ทันที มันไม่ได้คอยหาพิธีรีตองเหมือนกับพวกเราที่จะคอยฆ่ามัน **และแล้วก็ฆ่าพอเป็นพิธี** ตีเพียงหนับ ๆ พอให้มันหัวเราะเยาะเย้ยว่า "มนุษย์นี้มันช่างกลัวเราเสียจริง ๆ ยิ่งกว่าหมากลัวเสือ มาหยอกเราเล่นเพียงหนับ ๆ แล้วก็รีบวิ่งใส่หมอน นอนคอยเราตำน้ำพริกไปจิ้มกันที่นั่น ชนิดหมอบราบไม่มีทางต่อสู้เลย" นั่นฟังดูซิ ความเพียรเราเพื่อจะฆ่ากิเลส มันจะเข้ากันได้ไหม? เรากลัวบ้างไหม? ถ้ากิเลสเป็นเหมือนกับเสือร้ายสักตัวหนึ่ง อยู่บนหัวใคร หัวเราทุกคน มีแต่เสือรุมกัดอยู่ทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน มองไปทางไหนก็มีแต่เสือรุมกัดอวัยวะจนแทบไม่มีเหลือ ทั้งกัดทั้งฉีก ไปไหนมันก็กัดก็ฉีกไปเรื่อย เดินไปมันก็กัดก็ฉีกไปเรื่อย เราจะดูได้ไหม? ตอบแทนว่า "ดูไม่ได้เลย" ต้องพากันวิ่งแน่บยิ่งกว่าหมากลัวเสือนั่นแล ทั้งจะมีอะไรบ้างก็ไม่ทราบจะหลุดเรี่ยราดไปตามทางน่ะ คิดเอาเองเถอะ ขี้เกียจบอกเสียทุกแง่ทุกมุม

แต่นี่กิเลสมันไม่เป็นตนเป็นตัวเช่นนั้น มันกัดมันฉีกอยู่ภายใน เรายังนอนเคลิ้มให้มันกัดมันฉีกอย่างสบายไปอีก แล้วจะหาทางแก้กิเลสได้อย่างไร เมื่อไม่ทราบว่ากิเลส ไม่ทราบความกัดของกิเลส และไม่ทราบความทุกข์ที่กิเลสสร้างขึ้นบนหัวใจ เราจะหาทางแก้กิเลสได้อย่างไร นี่แหละที่พวกเราไม่ทันกลมายากิเลส เราเป็นคนอาภัพ ก็อาภัพเพราะกิเลสมันบังคับนี่แล ธรรมแท้ไม่เคยทำคนให้อาภัพ นอกจากส่งเสริมคนให้ดีอย่างเดียว

ถ้าแก้กิเลสออกจากใจได้เป็นลำดับแล้ว วาสนาไม่ต้องบอกจะค่อยดีขึ้นมาเองดีดขึ้นด้วยความดีของเราที่ทำอยู่เสมอ การให้ทานก็เป็นการสร้างวาสนา การรักษาศีลก็เป็นการสร้างวาสนา การเจริญเมตตาภาวนาก็เป็นการสร้างวาสนา ถ้าทำด้วยเจตนาอันถูกต้อง ไม่ทำสักแต่ว่า " พอเป็นพิธี"

ทานถ้าทำพอเป็นพิธีเฉย ๆ ก็สักแต่ว่าทาน ไม่มีผลมาก ศีลก็สักแต่ว่าพอเป็นพิธี แต่เวลาล่วงเกินศีลไม่ล่วงพอเป็นพิธี มันล่วงเกินจริง ๆ ทำศีลให้ขาดจริง ๆ ภาวนาก็พอเป็นพิธี แต่เวลาง่วง ความง่วงเข้ามาครอบงำนี่ไม่ใช่พิธี ล้มตูมลงจริง ๆ ถ้าหมอนไม่รับไว้ กิเลสต้องยุ่งเผาศพ เพราะไม่ได้นอนพอเป็นพิธีนี่ มันนอนหลับเสียจริง ๆ หลับ

ครอก ๆ เหมือนคนตาย มันไม่เป็นพิธี เมื่อถึงเวลาสิ่งเหล่านี้เข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว แต่เวลาบำเพ็ญธรรมนั้นทำพอเป็นพิธี นี่แหละมันจึงไม่ทันการ ไม่ทันกลมายาของกิเลส จึงต้องยอมเป็นพลพรรคของกิเลส ให้กิเลสย่ำยีขูดรีดกดขี่บังคับทั้งวันทั้งคืนทั้งปีทั้งเดือน ทั้งภพทั้งชาติ ตลอดกัปตลอดกัลป์ ยังไม่สามารถจะทราบได้ว่า วันไหนเราพอจะรู้จักเงาของกิเลสบ้าง มันทำเราด้วยวิธีใดบ้าง มันมีเงาไหม? ถ้าไม่เห็นตัวมันพอเห็นเงาบ้างก็ยังดี เช่นกิเลสมันตั้งหมัดตั้งมวยใส่เรา พอมองเห็นเขาบ้างก็ยังน่าดู แม้ไม่เห็นตัวตนเขาแต่พอมองเห็นเงามันก็ยังน่าดู แต่นี่เราไม่เห็นจนกระทั่งเงาของกิเลสที่มันฆ่าคน ทำลายคน เบียดเบียนคน ทรมานคน กดขี่บังคับคน แล้วเราจะไปแก้กิเลสได้ที่ตรงไหน? เมื่อเงามันเรายังไม่เห็นเลย ไม่ต้องพูดถึงตัวมันว่าอยู่ที่ไหนและทำลายคนด้วยวิธีใดบ้าง

เอ้า! ทีนี้เพื่อให้รู้ เพื่อให้ทราบเงาของมันและตัวของมัน จงกำหนดความรู้คือจิต สติเป็นเครื่องกำกับเข้าสู่ภายในกายภายในใจของตน หูจะออกไปรับกับเรื่องอะไร เจ้าของหูนี่คือความรู้ สติปัญญามีมันออกไปกระทบกับเรื่องอะไร รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เข้ามาสัมผัส จะเข้ามาสัมผัสจิตใจทั้งหมดซึ่งเป็นผู้รับทราบ นอกจากตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจเป็นตัวการสำคัญ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบและรับผลโดยประการทั้งปวงจากอายตนะเหล่านี้ ซึ่งไปก่อเรื่องก่อราว แล้วนำผลโยนมาให้จิตเป็นผู้รับบาปหาบทุกข์ไม่มีวันเวลาปลงวางเท่านั้น ถ้ากำหนดอย่างนี้ เราจะทราบทั้งเงาของกิเลสทั้งตัวของกิเลส ว่ามันมาด้วยเหตุใดผลใด มันมาด้วยอาการอะไร ผู้ที่ออกต้อนรับคือใจเรามันออกต้อนรับกิเลส ยอมรับกิเลส มันยอมรับด้วยเหตุใด เราจะทราบในขณะเดียวกัน เมื่อทราบแล้วก็มีทางที่แก้ไขและถอดถอนได้

เอ้า ตั้งสติลงที่ตัวรู้ คือใจนั้นแล ตัวคะนองอยู่ตรงนั้น ทำไมใจจึงคะนอง เพราะกิเลสทำให้คะนอง พาให้ดิ้นรนกวัดแกว่ง และแสดงขึ้นมาจากตรงนั้น เมื่อมีสติแล้วจะรู้ความกระเพื่อมของจิต เบื้องต้นเรากำหนดรู้อย่างนี้ **พยายามกำหนดให้รู้โดยมีบทธรรมกำกับ** ไม้คอยตี อาศัยไม้คือธรรมบทนั้น ๆ คอยกำกับ ไม่ให้มันโผล่ขึ้นมาได้ ตีด้วยบทธรรมให้ถี่ยิบลงไป เช่น "พุทโธ ๆ" เป็นต้น แล้วจิตจะมีความสงบ เมื่อสงบแล้วจะเย็นลงไป ๆ สงบแน่วลงจริง ๆ นั่นแหละคุณค่าแห่งความสงบจะเห็นประจักษ์ ในขณะเดียวกันจะเห็นโทษแห่งความฟุ้งซ่านของจิต ว่าเที่ยวก่อความทุกข์ให้เรามากน้อยเพียงไร เพราะความฟุ้งซ่าน

นี่เป็นสาเหตุที่จะให้เราทราบในวาระต่อไปของกิเลสประเภทต่าง ๆ ว่า เงาก็พอทราบหรือว่าตัวก็พอทราบแล้ว ความฟุ้งซ่านเราก็ทราบว่ามันเป็นภัย ความสงบเราก็ทราบว่าเป็นคุณ **จะสงบด้วยวิธีใดก็ทราบ คือด้วยวิธีการภาวนาด้วยความมีสติ**

เมื่อทราบในเงื่อนหนึ่งแล้ว ต่อไปก็จะทราบไปโดยลำดับ เพราะสติย่อมมีความแก่กล้าขึ้นได้ในเมื่อได้รับการบำรุงส่งเสริมอยู่เสมอ ปัญญาก็สามารถได้ เฉลียวฉลาดได้ คนเราไม่ใช่คนโง่อยู่ตลอดเวลา ถึงคราวจะฉลาดฉลาดได้ ถ้าเจ้าของสนใจเพื่อความฉลาด นอกจากจะนอนอยู่เฉยๆ เหมือนหมูอยู่ในเล้าในตมในโคลนเท่านั้น จะหาความฉลาดไม่ได้จนกระทั่งวันตาย และตลอดกัปตลอดกัลป์ จะจมอยู่ใน "วัฏสงสาร" ตลอดไปเพราะความโง่พาให้จม เราไม่ใช่ผู้ต้องการจะจมด้วยความโง่เช่นนั้น เรามาเสาะแสวงหาความฉลาดเพื่อจะปลดเปลื้องความโง่ของตน ให้ใจดีดขึ้นจากตมจากโคลนทั้งหลาย คือกิเลสอาสวะประเภทต่างๆ กลายเป็นอิสรเสรีขึ้นมา เราต้องทำความพยายามให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย จิตสงบด้วยการบังคับ ด้วยความมีสติ โดยอาศัยบทธรรมเป็นเครื่องกำกับ เป็นผลขั้นหนึ่งขึ้นมาแล้ว

แต่คำว่า "ขั้นนั้นขั้นนี้" ไม่อยากจะเรียกให้เสียเวลา สงบหรือไม่สงบมันก็ทราบภายในตัวเองนั้นแล เหมือนเรารับประทานอาหาร มันถึงขั้นไหนแล้วเวลานี้? เราก็ไม่เห็นถามกันนี่นา เริ่มรับประทานเบื้องต้นสำเร็จขั้นไหนไม่เห็นว่า รับประทานไปๆ จนกกระทั่งอิ่มก็รู้เอง ไม่จำเป็นต้องเอาขั้นเอาภูมิไปหาความอิ่ม อันนี้ก็เหมือนกันใจรู้ ไม่มีอะไรที่จะรู้ยิ่งกว่าใจ ทุกข์ก็รู้ สุขก็รู้ ดีรู้ ชั่วรู้ ร้อนรู้ หนาวรู้ รู้ไปทั้งนั้น เป็นผู้รู้อยู่ตลอดเวลา **ใจนี่แหละเป็นผู้รับรู้**

เมื่อได้สร้างสติปัญญาเป็นเครื่องกำกับใจด้วยดีแล้ว ใจจะเด่นขึ้นด้วยความรู้ความสงบ และมีความชำนิชำนาญไปโดยลำดับ เอ้า จะพิจารณาแยกแยะเหตุผลต่างๆ ที่จิตไปติดพันเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไรจึงกลายเป็นไฟขึ้นมาเผาตัวเอง ก็จะทราบทั้งร่องรอยและตัวเหตุตัวผลของมันอีกด้วย **จิตมีความรู้อันเดียวเท่านั้น**

สติมีความระลึกแล้วดับไป ๆ เรียกว่า สติ **ปัญญาคือความสอดส่อง ความใคร่ครวญ** ใคร่ครวญก็ใคร่ครวญเรื่องของตัวเองนั่นแหละ

"อนิจฺจํ" ท่านว่า **นี่เป็นแผนที่ของปัญญานะ "ทุกฺขํ อนตฺตา"** นี่เป็นแผนที่แนวทางเดินของปัญญา **จึงเรียกว่า "หินลับปัญญา"**

พิจารณาเรื่อง "อนิจฺจํ" มันเป็นอะไร อนิจฺจํ นี่? ไตร่ตรองไปเรื่อยๆ นับจากชิ้นหนึ่ง สองชิ้น สามชิ้น จนกระทั่งรอบตัว รอบโลกธาตุแต่ละอย่างๆ เป็นอนิจฺจํทั้งสิ้น นี่ก็ทราบด้วยปัญญา เมื่อทราบชัดด้วยปัญญาว่า **ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอนิจฺจํหมดแล้ว** เราจะไปนอนใจตายใจติดกับสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร ทั้งที่รู้ว่ามันเป็นอนิจฺจํอย่างประจักษ์ใจ การพิจารณาธรรมให้ประจักษ์ใจเป็นอย่างนี้

ทุกฺขํก็ทราบ มันแสดงอยู่ตลอดเวลา มันเป็นภัยจริงๆ ก็ทราบ แล้วใจจะชินกับทุกข์ได้อย่างไร ไม่ชิน ไม่เคยได้ยินว่าใครเคยชินกับความทุกข์ ถ้าเราอยากรู้ชัดๆ ก็ลอง

เอามือจ่อเข้าไปในไฟดูซิ มันจะชินไหม? เราอยู่กับไฟมาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้ มันชินกับความร้อนที่จะทำให้เราทุกข์นั้นไหม? ไม่เคยชิน พอมือจ่อลงไปปั๊บมันก็จะถอนมือทันที มือย้อนกลับปั๊บทันที กระตุกตัวเองทันที เพราะความร้อนมันแผดเผาทนอยู่ไม่ได้ นั่น! มันชินไปได้ยังไง? พิจารณาให้เห็นชัดด้วยปัญญาอย่างถึงใจจริง

คำว่า **"อนตฺตา"** มันว่างไปหมด เราเสกสรรเอาเฉยๆ ว่านั้นเป็นตัว นั่นเป็นตน นั่นเป็นสัตว์ นั่นเป็นบุคคล แม้แต่ก้อนธาตุที่อยู่ในร่างกายของเรานี้ มันก็ว่างจากความเป็นตนเป็นตัวอยู่แล้วโดยธรรมชาติของมัน แต่เรามาเสกสรรเอาว่ามันเป็นก้อนเป็นกลุ่ม จากนั้นก็ว่า "เป็นเราเป็นของเรา" ธรรมชาติจริงๆ แล้ว อนตฺตา มันว่างจากความเป็นตนเป็นตัวเป็นสัตว์เป็นบุคคลไปหมดอยู่แล้ว จงพิจารณาให้เห็นตามหลักธรรมชาติอย่างนี้ จิตจะได้ถอยตัวเข้ามาจากความลุ่มหลงนั้นๆ แล้วปล่อยความกังวลได้ในสภาวะทั้งหลายซึ่งเป็น **"อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา"**

ทราบโดยทาง "ปัญญา" ทราบอย่างถึงใจ จิตเมื่อได้ถอดถอนตัวหรือได้เปิดเผยรื้อฟื้นตนจากสิ่งที่ปิดบังทั้งหลาย โดยความรู้ชัดว่าสิ่งเหล่านี้เป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา แล้ว ทำไมจิตจะไม่โล่ง ทำไมจิตจะไม่สว่างไสว ทำไมจิตจะไม่เบา ทำไมจิตจะไม่อัศจรรย์ ทำไมจิตจะไม่ผ่องใสและเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ต้องเป็นของอัศจรรย์อย่างแน่นอนไม่ต้องสงสัย

ที่จิตไม่แสดงความอัศจรรย์ให้เจ้าของเห็นเลย ก็เพราะมีแต่สิ่งสกปรกโสมมที่หาคุณค่าไม่ได้มันครอบจิตอยู่ จิตจึงกลายเป็นนักโทษทั้งดวง แล้วจะมีคุณค่าที่ไหน เพราะมันเป็นนักโทษทั้งดวง เพราะธรรมชาติที่เป็นโทษมันอยู่กับจิต **คือกิเลสทั้งหลายนั้นแล**

พอเปิดออกไป ๆ อุปาทานการยึดมั่นถือมั่นเปิดเผยตัวออกไปโดยลำดับๆ ความสว่างกระจ่างแจ้งของจิต ความเป็นอิสระของจิตตามขั้นนั้นๆ ไม่ต้องถาม เบาหวิวเลย อยู่ที่ไหนก็เพลินและเบาไปหมด แต่ก่อนเคยแบกหามจนหนักแย่ก็หาที่ปลงวางไม่ได้ นอนก็แบก นั่งก็แบก ยืนก็แบก แบกอยู่อย่างนั้นแหละ **แบกอุปาทาน**ความหนัก ภูเขาทั้งลูกว่ามันใหญ่โตมันหนัก เราได้เคยแบกมันบ้างแล้วหรือ? เราถึงจะทราบว่ามันหนัก เรายังไม่เคยแบกเรายังไม่หาญพูดได้ **ดูตัวที่มันหนักๆ คือ "เบญจขันธ์นี่น่ะ"** มันหนักอยู่ตรงนี้ ยิ่งมีความเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วยิ่งลุกไม่ขึ้นเอาเลย ต้องให้คนอื่นช่วยพยุงช่วยก็เจ็บหนักเข้าอีก ด้วยการเจ็บป่วยในอวัยวะต่างๆ มันทั้งหนัก ทั้งเจ็บทั้งปวดเลยเพิ่มเป็นเรื่องหนักไปหมด **นี้แลตัวหนักจริงๆ** ท่านจึงว่า **"ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺ**

ธา'' **ภาระอันหนักจริง ๆ ก็คือเบญจขันธ์** ท่านไม่ได้บอกว่าภาระอันหนักจริงคือภูเขา ท่านไม่เห็นว่า

เราพิจารณาให้เห็นจริงอย่างนี้ อันนี้แลเป็นเครื่องทับจิตใจเรา **พิจารณาให้รู้ในอาการทั้ง ๕ นี้ มันคือไตรลักษณ์ทั้งนั้น** เราอย่าไปอาจหาญ อย่าไปเอื้อม อย่าไปจับ อย่าไปยึด อย่าไปแบกหามมันหนัก เข้าไปแบกมันหนักจริง ๆ ถ้าปล่อยเสียมันก็เบา ปล่อยด้วยปัญญาให้รู้ชัดตามความเป็นจริง จิตจะเพลิน มีความรื่นเริงบันเทิง อยู่ที่ไหนก็รื่นเริง อยู่ในป่าในเขาอดอิ่มเป็นตายอะไร มีแต่ความรื่นเริงบันเทิงในธรรมทั้งหลาย

''**ธมฺมปีติ สุขํ เสติ**'' ผู้มีปีติในธรรมย่อมอยู่เป็นสุข อันนี้ยังหยาบไป เมื่อเข้าถึงขั้นนี้แล้ว คือว่าละเอียดอย่างยิ่ง มีความสุขละเอียดเป็นพื้นฐาน นอนก็เป็นสุข นั่งก็เป็นสุข ยืน เดิน อยู่ก็เป็นสุขทั้งนั้น อดอิ่มเป็นสุข สบายไปหมด หมดความกังวล หมดภาระเป็นเครื่องกดถ่วงจิตใจ

เอ้า! เพื่อให้กิเลสทั้งมวลสิ้นซากไปเสียไม่ให้มีอะไรเหลือ ต้นไม้เราตัดกิ่งตัดก้านตัดต้นมันออกหมด ยังเหลือแต่หัวตอ รากแก้วรากฝอย ขุดต้นมันขึ้นมา เอาเผาไฟเสียให้สิ้นซากหมดเท่านั้น ต้นไม้ต้นนั้นไม่มีทางเกิดได้อีกเลย

จิตก็เหมือนกัน ถอนรากแก้วซึ่งอยู่ภายในจิต ท่านเรียก ''อวิชชา'' ใจปล่อยอะไร ๆ หมด แต่ตัวเองก็มาอัศจรรย์อ้อยอิ่งอยู่กับความสง่าผ่าเผย ความละเอียดลออซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสประเภทละเอียด พิจารณาเข้าอีกให้พอ นี่ก็คือกองไตรลักษณ์อีกเช่นเดียวกัน อย่าถือว่าเป็นเรา มันเราอะไรกัน เป็นกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อันละเอียดต่างหากนี่ กิเลสตัวร้ายยังว่าเป็นเราอยู่หรือ? ความผ่องใสที่ควรจะผ่านไปได้ถือไว้ทำไม อันนี้เป็นกิเลสประเภทหนึ่งที่ละเอียดมากเกินกว่าสติปัญญาธรรมดาจะรู้เห็นได้ ต้องเป็นสติปัญญาอัตโนมัติกำจัดมัน

นี่เวลาย้อนจิตเข้ามา เมื่อไม่มีที่พิจารณาจริง ๆ ก็ต้องย้อนจิตเข้ามาพิจารณาธรรมขั้นละเอียดสุดนั่นคือ กิเลสตัวละเอียดอันเป็นจุดสุดท้าย ''**สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย**''ธรรมทั้งปวงไม่ควรถือมั่น นั่นเมื่อถึงจุดสุดท้ายแล้วก็ ''**สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา**'' ธรรมทั้งปวงเป็น อนตฺตา ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นส่วนหยาบส่วนละเอียด ตลอดความผ่องใส ความเศร้าหมองทั้งสิ้นที่มีอยู่ภายในจิตโดยเฉพาะ เป็น อนตฺตา ทั้งสิ้น

ผู้ปฏิบัติจงพิจารณาจิตดวงผ่องใส ให้เห็นเช่นเดียวกับสภาวธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งปวงเป็น อนตฺตา ธรรมทั้งปวงจึงไม่ควรถือมั่น จากสิ่งนี้เองที่ไม่ควรถือมั่น พอพิจารณาเต็มที่เต็มภูมิของปัญญาแล้ว สลัดพับเดียวหมด เมื่อสมมุติทั้งปวงไม่ว่าหยาบ

กลาง ละเอียดได้สิ้นสุดไปจากใจแล้ว ปัญหาอะไรที่จะมีอีกต่อไป? **ไม่มี! หมด!** นั่นแหละท่านผู้หมดทุกข์ท่านหมดอย่างนี้ นี้แลผู้เหนือกิเลส

กิเลสมากัดมาฉีกเหมือนเสือโคร่งดังที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นอันยุติกันเพียงเท่านี้ เพราะถูกฆ่าหมดฉิบหายไม่มีเหลือเลย กิเลสทุกประเภทที่ท่านเปรียบเหมือนเสือโคร่ง ถูกฆ่าด้วยสติปัญญาอันแหลมคม คือมหาสติมหาปัญญา สิ้นซากไปหมด เสวย อมตธรรม โดยหลักธรรมชาติ นี่คือผลแห่งการปฏิบัติอย่างแท้จริงเป็นอย่างนี้ เพราะธรรมเป็นธรรมชาติที่ถึงใจของสัตว์โลก ธรรมเป็นของจริง ผู้สอนจึงสอนด้วยความจริง ผู้ปฏิบัติปฏิบัติจริงๆ จังๆ ฟังจริงๆ จังๆ แก้กิเลสตัณหาสวะซึ่งเป็นภัยอย่างจริงจัง เพราะเห็นว่าเป็นภัยอย่างจริงใจ แก้อย่างจริงๆ จังๆ ก็พ้นได้จริงๆ อย่างนี้ไม่เป็นอื่น เพราะ “สวากขาตธรรม” นั้นท่านเรียกว่า “มัชฌิมา” ทันต่อเหตุการณ์อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่ากาลใดอาการใดของกิเลสที่แสดงขึ้นมา “มัชฌิมาปฏิปทา” เป็นอาวุธที่ทันสมัย ฟาดฟันกิเลสให้แหลกกระจายไปหมดไม่มีอะไรเหลือเลย ท่านจึงเรียกว่า “มัชฌิมา” เหมาะสมตลอดเวลากับการแก้กิเลสกองทุกข์ที่มีอยู่ภายในใจของสัตว์โลก

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร ขอยุติ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

กิเลสฝังในจิต

ศาสนาในขั้นเริ่มแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศเอง มีสาวกช่วยพุทธภาระให้เบาบางลง ในครั้งนั้นศาสนาไม่ค่อยกว้างขวาง มีแต่เนื้อ ๆ ครั้นต่อมานานเข้า ๆ เนื้อก็ไม่ค่อยปรากฏ มักมีน้ำ ๆ แล้วเลยกลายเป็นมีแต่เปลือก มีแต่กระพี้ไป คือมีแต่พิธีรีตอง ไปไหนมีแต่พิธี ศาสนาจริง ๆ มองไม่ค่อยเห็น มีแต่พิธีเต็มไปหมดในงานต่าง ๆ เกี่ยวกับศาสนา เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้ที่จะยึดเอาเป็นหลักเป็นเกณฑ์กับศาสนาจริง ๆ ก็เลยยึดไม่ได้ ไม่ทราบว่าอะไรเป็นศาสนา คือแก่นแท้ อะไรเป็นกระพี้ เป็นเปลือก คือพิธีรีตองต่าง ๆ เพราะการแสดงออกแห่งพิธีนั้น ๆ มีมากต่อมาก ผู้ยังไม่เข้าใจก็เข้าใจว่าเป็นเรื่องศาสนาทั้งนั้น พิธีรีตองเลยทำให้ผู้ตั้งใจต่อศาสนาจริง ๆ ยุ่งและสับสนไปหมด ไม่อาจจะยึดศาสนาอันแท้จริงได้

นี่เป็นปัญหาหนึ่งในเวลานี้ซึ่งมีมากมาย และถือเป็นหลักเป็นเกณฑ์เสียด้วยไม่ใช่ธรรมดา พิธีต่าง ๆ ซึ่งแฝงศาสนากลายเป็นหลักเกณฑ์ขึ้นมา ส่วนที่เป็นหลักเกณฑ์จริง ๆ จึงคล้ายกับค่อยเสื่อมค่อยหายไปเป็นลำดับ ถ้าไม่มีการปฏิบัติเข้าไปเกี่ยวข้อง ถ้าพูดตามแบบโลก ๆ ก็ว่า การปฏิบัติธรรมกับพิธีรีตองกำลังเป็นคู่แข่งกัน โดยไม่มีเจตนาหรือมีก็ไม่อาจทราบได้ เพราะเวลานี้กำลังอยู่ในความสับสนปนเปกันระหว่างพิธีรีตองต่าง ๆ กับการปฏิบัติ อาจไม่ทราบว่าอะไรจริงอะไรไม่จริง อะไรแท้อะไรปลอม อะไรเป็นเปลือกอะไรเป็นกระพี้ อะไรเป็นแก่น หากไม่มีการปฏิบัติเกี่ยวข้องไปด้วยแล้ว อย่างไร ๆ เปลือก กระพี้จะต้องถูกเสกสรรขึ้นมาเป็นแก่นเป็นหลัก เป็นความจริงของศาสนาโดยไม่สงสัย ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ความจริงเลย **นี่เป็นเรื่องที่น่าวิตกอยู่มาก**

ศาสนาแท้ ๆ ท่านไม่มีอะไรมากมายก่ายกอง นอกจากสิ่งที่จำเป็น ทำลงไปแล้วเกิดประโยชน์เท่านั้น สมัยต่อมาชอบยุ่งไม่เข้าเรื่อง **เช่น รับศีล** ก็ต้องยุ่งไปหมด มาไม่ทันรับศีลก็เสียใจ นั่น! ฟังดูซิ อะไร ๆ ก็รับศีล รับศีลอยู่ตลอดเวลา ดัง

“**มยํ ภนฺต ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม**” ขอวันยังค่ำ แต่การรักษาศีลไม่ทราบว่ารักษาอย่างไร เห็นแต่การขอรับศีล สมาทานศีลอยู่ทำนองนั้น ไม่ว่าที่ไหน ๆ ยุ่งไปหมด

การรับศีลก็มีเจตนาอยู่ภายในใจเป็นผู้ชี้ขาด หรือการ**รับรองในศีลของตนด้วยเจตนาวิรัติ** เรื่องก็มีเท่านั้นเป็นสำคัญ

ถ้าเป็นฆราวาสทั่วๆ ไปและศีลทั่วๆ ไป เช่น **ศีลห้า ศีลแปด ก็ควรรับไว้เพื่อรักษาศีลจริงๆ จะมีประโยชน์**

ส่วนศีลที่เป็นศีลของพระของเณรนั้น **เพื่อประกาศเพศของตนให้โลกทราบ** จึงทำอย่างมีกฎเกณฑ์ไปตามหลักธรรมหลักพระวินัย เช่น ศีลเณร ศีลพระ แต่สุดท้ายก็เจตนาอันเดียวกัน ไม่ได้มากมายอะไรนัก ทำพิธีก็ เอ้า!

ถวายทาน ก็ฟาดกันจนหมดคัมภีร์ ผู้นั่งฟังจนหาวนอน จะนอนหลับคานั่ง คำถวายทานนี้ก็ไม่ทราบว่าถวายอะไรต่ออะไร เป็นคัมภีร์ๆ ไล่มาหมดโลกธาตุ ดีไม่ดีอยากจะอวดภูมิของตัวเองด้วยว่าได้เรียนมามากและรู้มาก ให้คนอื่นเขาอัศจรรย์เสียมั่งภูมิน้ำลาย นั่น! อย่างนี้เป็นต้น

เมื่อได้ผ่านการปฏิบัติมาพอสมควร ได้เห็นว่าอะไรทำให้เสียเวล่ำเวลา อะไรจริงอะไรปลอม หรืออะไรมันยืดเยื้อ กว่าจะเข้าถึงตัวจริงละโอ้โห เป็นชั่วโมงๆ อย่างนี้ไม่ทราบว่าทำเพื่ออะไร **เพราะฉะนั้นในวงกรรมฐานท่านจึงไม่ค่อยมีพิธีรีตอง**อะไรนัก อยากจะพูดว่า ''ไม่มี'' แต่พูดว่า ''ไม่ค่อยมี'' นั้นเป็นความเหมาะสม เพราะบางทีก็ต้องอนุโลมผ่อนผันทั้งๆ ที่ก็ทราบอยู่แล้ว เพื่อจิตใจคนผู้ยังใหม่ต่อศาสนา แม้เช่นนั้นก็ควรนำของจริงมาโชว์กัน **อวดพิธีกันให้โก้หรูไป แต่เอาของปลอมมาโชว์!** เมื่อพอผ่อนผันสั้นยาวก็ผ่อนไปบ้างทั้งที่ขวางใจขวางธรรม ในวาระต่อไปค่อยบอกกันให้รู้เรื่องรู้ราวในความจริง และหลักเกณฑ์ของพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ในขณะที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนสาวก**ตั้งแต่เริ่มเข้าบวช** พระองค์เริ่มมีความจริงจังขึ้นในขณะบวชทีเดียว **ครั้งแรก**พระองค์ทรงบวชเองด้วยพระวาจาว่า ''เอหิภิกขุอุปสัมปทา''.ท่านจงเป็นภิกษุเถิด นี่เป็นวาระแรก **ต่อมาก็** ''ติสรณูอุปสัมปทา'' ถึงสรณะสาม คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็สำเร็จเป็นพระขึ้นมา **ถึงวาระที่สาม**นี้ก็ยกให้สงฆ์เป็นใหญ่ ให้สำเร็จในสงฆ์ ตอนนี้ท่านประกาศ **''รุกฺขมูลเสนาสนํ''** ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ ทั้งๆ ที่แต่ก่อนก็สอนให้อยู่รุกขมูลร่มไม้อยู่แล้ว แต่ไม่ได้ยกขึ้นเป็นกฎเป็นเกณฑ์ในการบวช **พอต่อมาวาระที่สามนี้ขึ้นเป็นกฎเกณฑ์เลย**

''**รุกฺขมูลเสนาสนํ**''อุปัชฌาย์จะไม่สอนอย่างนี้ไม่ได้ ผิด ต้องสอนให้ถูกต้องตามนี้ อุปัชฌาย์ใดก็ตาม แม้เจ้าของจะไม่ชอบ ''**รุกฺขมูลเสนาสนํ**'' ขนาดไหน การบวชกุลบุตรตอนสุดท้ายภายหลัง ก็ต้องบวชต้องสอนอย่างนี้ มี **''รุกฺขมูลเสนาสนํ'' ขึ้นหน้าอนุศาสน์** ไม่เลือกว่าใครหรือนิกายไหน เพราะคำว่า ''นิกาย'' ก็เป็นเพียงชื่ออันหนึ่งเท่านั้น หลักใหญ่คือการบวชนั่นเอง

ท่านเอาจริงเอาจัง สอนแล้วไล่เข้าป่าเข้าเขาไปเลยเพื่อประพฤติปฏิบัติ จนได้บรรลุธรรมแล้วแม้ท่านจะออกประกาศธรรมสอนประชาชน ก็ให้เป็นไปตามอัธยาศัยของท่านผู้มีอำนาจวาสนามากน้อย มีความรู้ความฉลาดลึกตื้นหยาบละเอียดมากน้อยเพียงไร ก็สั่งสอนประชาชนไปตามภูมินิสัยวาสนาของตน

องค์ใดที่ท่านไม่มีนิสัยเกี่ยวข้อง วาสนาท่านไม่มีในทางนั้น ท่านก็ไม่เกี่ยว เช่น **พระอัญญาโกณฑัญญะ** ไปอยู่ที่สระ ''ฉัททันต์'' มีช้าง ''ฉัททันต์'' เป็นหัวหน้าโขลงอุปถัมภ์อุปัฏฐากท่าน ตั้งสิบเอ็ดปี ผ้าสบงจีวรย้อมด้วยดินแดง ถึงวาระแล้วก็มาทูลลาพระพุทธเจ้าเข้าสู่นิพพานไปเลย องค์นี้ปรากฏว่าได้สอนเฉพาะ ''พระปุณณมันตานีบุตร'' ซึ่งเป็นหลานชายเท่านั้น **สอนองค์เดียว** และพระปุณณมันตานีบุตร ปรากฏว่าเป็น ''ธรรมกถึกเอก'' นอกนั้นท่านไม่สนใจกับใครเลย พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็น ''รัตตัญญู'' เป็นพระสาวกองค์แรกที่ได้บรรลุธรรมพระศาสดาใดในต้นพุทธกาล

องค์ที่ท่านมีอำนาจวาสนาในทางใด ท่านก็เป็นไปตามเรื่องของท่านเอง เช่น ''พระสารีบุตร'' ''พระโมคคัลลาน์'' เป็นผู้ที่มีอำนาจวาสนามากเกี่ยวกับบริษัทบริวาร มีความรู้ความฉลาดมากดัง ''พระสารีบุตร'' การแนะนำสั่งสอนก็กว้างขวางลึกซึ้ง ทุกสิ่งทุกอย่างเต็มไปด้วยความเหมาะสม เพราะฉลาดในการสั่งสอน ''พระโมคคัลลาน์'' ก็เป็นผู้ทรงฤทธิ์ทรงเดช เป็นไปตามนิสัยวาสนาของท่านที่เกี่ยวข้องกับบริษัทบริวารพระเณร เมื่อถึงขั้น ''อรหัตภูมิ'' แล้ว เป็นนิสัยวาสนาล้วน ๆ ไม่มีกิเลสเจือปน ท่านจะอบรมสั่งสอนประชาชนมากน้อยเพียงไร ย่อมเป็นไปตามอัธยาศัยของท่าน ไม่มีกิเลสเข้าเคลือบแฝง ไม่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ เพราะท่านสอนท่านได้แล้วค่อยมาสอนคนอื่น จึงไม่มีความผาดโผนโลดเต้นแฝงอยู่ในองค์ท่าน เวลาเกี่ยวข้องกับประชาชนที่มาพึ่งร่มเงาแห่งธรรมท่าน

ในเบื้องต้นท่านฝึกอบรมใจท่าน การอบรมสั่งสอนคนท่านทำอย่างเต็มที่ ท่านฝึกฝนทรมานตนอย่างเต็มฝีมือ ไม่ลูบ ๆ คลำ ๆ การฝึกอบรมตนด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อแก้กิเลสทั้งมวล ก็ต้องเป็นการทรมานตัวอยู่โดยตรง ถ้าไม่ทำอย่างนั้นกิเลสก็ไม่ยอมจำนนและหมดไปจากใจ การทรมานกิเลสกับการทรมานตนในขณะนั้น จะเรียกว่าเป็น ''ความทุกข์ในคน ๆ เดียวกัน'' ก็ได้ไม่น่าจะผิด เพราะขณะที่ทุ่มเทกำลังเพื่อ ''การรบรากับกิเลส'' หรือ ''เพื่อแก้กิเลส'' นั้น ต้องใช้ความ ''อุตส่าห์พยายาม'' อย่างเต็มที่ต้องได้รับความทุกข์มาก สมกับขึ้นเวทีเพื่อชัยชนะโดยถ่ายเดียว แม้ทุกข์มากน้อยหรือจะถึงขั้นตาย เจ้าของต้องยอมรับ ไม่ยอมรับไม่ได้ชัยชนะมาครอง มีบางองค์ท่านเดินจงกรมจนฝ่าเท้าแตก นั่นเห็นไหม! ทั้ง ๆ ที่ฝ่าเท้านั้นไม่ใช่กิเลส แต่จำเป็นก็ต้องได้รับ

ความกระทบกระเทือนไปด้วย ถึงฝ่าเท้าแตกด้วยการรบกิเลส บางองค์ก็ตาแตก "พระจักขุบาล" ตาแตกทั้งสองข้าง เพราะ**ไม่นอน**เป็นเวลาตั้งสามเดือน ท่านฝึกทรมานอย่างเต็มที่จนตาทั้งสองข้างแตก แต่ใจสว่างจ้าขึ้นมาในขณะนั้น เพราะบรรลุขั้นอรหัตธรรม

ถึงคราวที่จะต้องรับความทุกข์ลำบาก เพราะการประกอบความเพียรเพื่อแก้กิเลส ก็ต้องยอมรับกัน จะไม่ยอมรับไม่ได้ ต้องยอมรับ เมื่อถึงขั้นยอมรับเพื่อชัยชนะอันใหญ่หลวง พระพุทธเจ้าก็ทรงยอมรับ พระสาวกทั้งหลายกว่าจะได้มาเป็น "สรณะ" ของพวกเรา ท่านก็ยอมรับความทุกข์ความลำบากในการฝึกฝนทรมานตนเพื่อฆ่ากิเลสทั้งนั้น เพราะกิเลสอยู่กับตัว การฟันกิเลส ถ้าไม่ฟันเข้าไปถูกตัวด้วยก็ไม่กระทบกระเทือนกิเลสที่อยู่กับตัว ฉะนั้นการห้ำหั่นกิเลสไม่กระทบกระเทือนตัวด้วยจึงไม่ได้ ต้องมีการกระทบกระเทือนตัวเป็นธรรมดา

พวกเราก็เหมือนกัน ถ้าจะให้กิเลสมันอยู่ห้องโน้น เรามาอยู่ห้องนี้ ขังกิเลสไว้ในห้องโน้น เรามาอยู่ในห้องนี้ มันเป็นไปไม่ได้ ถ้าเป็นไปได้พระองค์ต้องทรงทราบก่อนใคร ๆ ในโลก เราอยู่ในห้องไหนกิเลสก็อยู่ในห้องนั้น การฝึกทรมานเราตรงไหนก็เป็นการฝึกทรมานกิเลสตรงนั้น และในขณะเดียวกันก็เป็นความทุกข์ในการแก้กิเลสเช่นเดียวกัน คือเราต้องยอมรับทุกข์ เช่น นั่งมากก็ทุกข์ เดินมากก็ทุกข์ นอนมากก็ทุกข์ คือนอนพิจารณาเพื่อแก้กิเลสน่ะ ไม่ใช่นอนแบบหมูขึ้นเขียง เวลากำหนดภาวนามันทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น ชื่อว่า "ประโยคพยายามที่จะแก้กิเลส"แล้ว มันเป็นความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้นจึงไม่ควรท้อใจอ่อนใจ กิเลสจะแข็งข้อต่อสู้เอาจะว่าไม่บอก

แม้จะเป็นการ**อดนอนผ่อนอาหาร** มันก็เป็นเรื่องความทุกข์ทั้งนั้นแหละ **แต่เพื่อดับเชื้อของกิเลสน่ะ ทุกข์ก็ต้องยอมรับ** การขาดตกบกพร่องในสิ่งใดบรรดาที่อาศัย เป็นความฝืดเคืองกับสิ่งใดก็ยอมรับ อะไรจะขาดตกบกพร่องต้องยอมรับ ๆ เมื่อเข็มทิศอันใหญ่ยิ่งมุ่งต่ออรรถต่อธรรม คือแดนแห่งความพ้นทุกข์อยู่แล้ว อะไร ๆ ก็ต้องยอมรับ ต้องยอมรับทั้งนั้นไม่กังวล ไม่ยอมรับไม่ได้ กิเลสมันอยู่กับเรา เราไม่ยอมรับความกระทบกระเทือน ความทุกข์ความลำบากด้วยเพราะการแก้กิเลส ย่อมไม่ได้ ต้องยอมรับ

เอ้า! ทุกข์ก็ทุกข์ ยอมทุกข์ ลำบากก็ยอม ขอให้กิเลสมันค่อยหมดไป ๆ เพราะกิเลสเป็นเครื่องก่อกวนภายในจิตใจ จำพวกบ่อนทำลายก็คือกิเลสนี่แหละ อย่างภายนอกที่เราเห็นนั่นแหละ ล้วนแล้วแต่กิเลสบงการ เพื่อความมักใหญ่ใฝ่สูงเกินมนุษย์มนาเทวดาอินทร์พรหม ไม่ยอมมองดูตัว เดี๋ยวสไตร๊ค์ที่นั่น สไตร๊ค์ที่นี่ เดินขบวนที่นั่น เดินขบวนที่นี่ ก็คือพวกบ่อนทำลาย ทำลายบ้านเมือง ทำลายที่นั่นทำลายที่นี่ ทำลายหลายครั้งหลายหนมันก็แหลกไปเอง นั่น!

กิเลสมันทำลายเรามันทำลายอย่างนั้น มันบ่อนที่ตรงนั้น มันบ่อนที่ตรงนี้ แต่เราไม่ทราบว่ามันบ่อนทำลายเราซิ เราเลยหลงไปเข้าข้างมันเสีย แล้วก็แย่! ตัวเราก็เลยเป็นกองทุกข์ขึ้นมาโดยไม่เห็นโทษของตัว

เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ปัญญาแยกแยะออก เจตสิกธรรมอันใดเป็นไปเพื่อความก่อทุกข์ความลำบากแก่ตน ให้ระมัดระวังว่า เจตสิกธรรมคือความคิดประเภทที่ผิด พยายามแก้ไขโดยถูกทาง ก็จะมีความสุขเย็นใจ ผู้เกี่ยวข้องก็มีความผาสุกเย็นใจเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอุบายแห่งการแก้กิเลสของแต่ละรายจะขวนขวายใส่ตน

คำว่า ''กิเลส'' เราอย่าคิดว่ามันอยู่ที่ไหน ก็คือความคิดความปรุงนี่แหละ เป็นเครื่องมือของกิเลสโดยตรง กิเลสจริง ๆ มีฝังอยู่ในใจ ฝังอย่างจมมิด ไม่ทราบว่าใจคืออะไร กิเลสคืออะไร เพราะมันเป็นอันเดียวกัน ในขณะนี้มันเป็นอันเดียวกัน มันเป็นอย่างนั้นจริง ๆ กระเทือนใจก็กระเทือนกิเลส

เมื่อแยกแยะกันไปโดยลำดับด้วยความเพียรพยายาม เราถึงจะทราบว่า กิเลสเป็นชนิดใด ใจแท้หรือ ''จิตแท้'' เป็นอย่างไร เพราะอำนาจของปัญญาเป็นเครื่องทดสอบ สติเป็นเครื่องระลึกรู้ในวงงานนั้น ๆ ปัญญาเป็นผู้คลี่คลายพิจารณาให้ทราบว่าผิดหรือถูกโดยทางเหตุผล แล้วก็แก้กันไปได้ตามลำดับของกิเลสที่มีประเภทต่าง ๆ กัน เราจะทราบว่า**อันไหนเป็นเรื่องของกิเลส** อันไหนเป็นเรื่องของ**ธรรม** ก็ค่อย**ทราบไปเรื่อย ๆ โดยภาคปฏิบัติจิตตภาวนา** แต่เรื่องความทุกข์เพราะความเพียร ก็ย่อมมีเป็นธรรมดาของการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นความเพียรเพื่อแก้กิเลสขั้นต่ำ ขั้นกลาง หรือขั้นละเอียด เมื่อกิเลสยังมีอยู่ ความทุกข์ในการฝึกฝนทรมานตนก็ต้องมีอยู่โดยดี ถึงจะมีก็ตาม พึงทราบว่าการทำงานไม่ว่างานชนิดใด งานเล็กงานใหญ่ต้องเป็นความทุกข์ตามความหนักเบาของงาน แต่คุณค่านั้นสูงสมกับงาน

ผู้หวังพ้นทุกข์ต้องมีความเข้มแข็ง ไม่เข้มแข็งไม่ได้ การฉุดการลากจิตออกจากสิ่งมัวหมอง ออกจากกิเลส ออกจากสิ่งสกปรกโสมมนี้ เป็นของทำได้ยาก เพราะฉะนั้นโลกจึงไม่อยากทำกัน สู้นอนจมอยู่กับกิเลสไม่ได้ ก็จำเป็นต้องนอน นอนจมอยู่นั่นแลนอนบ่นอยู่นั่นแหละ เฝ้ากองทุกข์ บ่นทุกข์บ่นยาก บ่นว่าลำบากรำคาญ แต่ไม่มีทางที่จะแยกทุกข์ออกจากตัวได้ แม้บ่นกันกระทั่งวันตายก็ตายไปเปล่า ๆ ไม่ได้รับประโยชน์อะไร ฉะนั้นการมีแต่บ่นให้ทุกข์และระบายทุกข์ออกด้วยการบ่น จึงไม่เกิดผลอะไร แต่ก็จำเป็นต้องระบายตามนิสัยที่เคยบ่นกันแก้ไม่ตก ได้ระบายให้ใครฟังนิดหนึ่งก็ยังคิดว่าได้เปลื้องทุกข์บ้าง ทั้งที่ทุกข์ยังมีอยู่อย่างเดิม เพราะ**นั่นไม่ใช่การแก้ทุกข์!** ถ้าไม่แก้กิเลสซึ่งเป็นตัวก่อทุกข์ให้เบาบางและสิ้นไป! **การบ่นเพื่อระบายทุกข์ เป็นการเพิ่มพูนกิเลสขึ้นเสียอีก** ไม่ใช่อุบายแก้ทุกข์!

ถ้าเดินทางสติปัญญาโดยจิตตภาวนา ใคร่ครวญไตร่ตรอง ก็มีทางแก้กิเลสและกองทุกข์ได้ดังท่านพาดำเนินมาแล้ว มีพระพุทธเจ้าและพระสาวกเป็นตัวอย่าง **ท่านแก้กิเลสกองทุกข์ด้วยวิธีปฏิบัติต่อจิตใจ**

ศาสนาในครั้งพุทธกาลท่านปฏิบัติและสอนอย่างนี้ ท่านสอนเข้าในวงจิตโดยเฉพาะ การแสดงออกทางกายทางวาจานั้น เป็นกิริยาที่ส่อออกมาจากใจ เมื่อใจได้รับการอบรมดีแล้ว อันไหนถูกอันไหนผิดใจย่อมทราบเอง

ข้อสำคัญให้จิตได้รับธรรมคือเหตุผลเข้าสู่ดวงใจ ทุกสิ่งทุกอย่างแสดงออกจะเป็นด้วยเหตุด้วยผลและเป็นความราบรื่นดีงาม การแก้กิเลสถ้าไม่มีเหตุผลเป็นเครื่องมือแก้ เช่น โกรธใคร ก็พึงย้อนจิตเข้ามาดูตัวผู้กำลังโกรธอันเป็น**ต้นเหตุไม่ดี** เป็นต้น คนเราย่อมจะเห็นโทษของตัว ความโกรธก็ระงับไป **ไม่ใช่ไปเพ่งเล็งผู้ถูกโกรธ** ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนกิเลสและกองทุกข์ให้แก่ตัวมากขึ้น

อ่านคัมภีร์ไหนก็ว่าแต่เรื่องกิเลส เราเลยเข้าใจว่ากิเลสไปอยู่ในคัมภีร์นั้น ๆ เสีย นั่นซีมันผิดน่ะ อันหนึ่งความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือกิเลสพันห้าตัณหาร้อยแปด อะไรทำนองนี้ เข้าใจว่ามันอยู่ในคัมภีร์ การอ่านชื่อกิเลสได้มาก ๆ เรียนจำได้มาก ๆ ก็ว่าตัวนี้รู้แหลมหลักนักปราชญ์ชาติกวีไปเสีย **แน่ะมันผิดไปแล้วนั่น มันผิดจากหลักธรรมและเจตนาของพระพุทธเจ้า ที่ทรงสั่งสอนเพื่อแก้กิเลสซึ่งมีอยู่กับตัว คืออยู่กับใจ** การเข้าใจดังที่ว่านั้น มันเป็นการสั่งสมกิเลสโดยไม่รู้สึกตัวเลย เช่นสำคัญว่ากิเลสอยู่ในคัมภีร์ ไปจำชื่อกิเลสนั้นแล้วก็ว่าตัวรู้ตัวเข้าใจตัวฉลาดเสีย แน่ะ! ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ให้ใจแตะต้องหรือเขย่าพอให้กิเลสตกใจบ้างสักตัวเดียว หรือพอให้มันหนังถลอกไปบ้าง กิเลสยังอยู่เต็มหัวใจ และมากกว่าที่ยังไม่ได้เรียนชื่อของมันเสียอีก **ทั้งนี้มันผิดพระประสงค์ของพระพุทธเจ้า!**

เพื่อถูกตามความเป็นไปของธรรม หรือนโยบายของพระพุทธเจ้า กิเลสตัวใดก็ตาม เรียนรู้ชื่อมันอยู่ในคัมภีร์ใดก็ตาม นั่นเป็นชื่อของมัน แต่**กิเลสอยู่ภายในใจคน หัวใจสัตว์** ความโลภชื่อมันอยู่ในคัมภีร์ ตัวโลภอยู่ในใจคน ความโกรธในคัมภีร์ไม่ได้โกรธ แต่หัวใจคนมันโกรธต่างหาก ความลุ่มหลงคัมภีร์ไม่ได้ลุ่มหลง ชื่อของกิเลสไม่ได้ลุ่มหลง ตัวกิเลสที่อยู่ภายในตัวของเรานี้เอง เป็นตัวให้ลุ่มหลงต่างหาก

การแก้กิเลสจึงต้องแก้ที่นี่คือใจ แก้ที่อื่นไม่ถูกไม่เกิดผล การแก้ถูกหลักถูกวิธี กิเลสจะค่อยเบาบางลงและหมดไปจากใจ **ผู้ปฏิบัติจิตตภาวนาจึงควรดูใจตัวเองและ**แก้กิเลสที่ใจเป็นสำคัญ ดูภายนอกแล้วก็ย้อนทบทวนเข้าดูภายในจึงชื่อว่า "เรียนธรรมปฏิบัติธรรม" อย่าดูแบบโลก ๆ ที่ดูไปรักไปชังไปเกลียดไปโกรธ อันเป็นการสั่งสมกิเลสให้มากมูนจนลืมเนื้อลืมตัว

ถ้าดูเข้ามาในตัวดูออกไปข้างนอก เทียบเคียงเหตุเทียบเคียงผลเพื่อหาทางแก้ ย่อมมีส่วนที่จะลงกันและแก้กิเลสได้เป็นพัก ๆ ไป ใจก็สบายและเบา ไม่หนักอึ้งด้วยการแบกการหามกิเลสทั้งโคตรแซ่ปู่ย่าตาทวดดังที่เคยแบกหามมา วันหนึ่ง ๆ ให้พิจารณาทบทวนมาก ๆ ทบทวนเรื่องของตัว พิจารณาเรื่องของตัวให้มาก ด้วยสติปัญญาพิจารณาย้อนหน้าย้อนหลังเพื่อรู้ความจริง เพราะวันเวลาหนึ่ง ๆ ใจผลิตความยุ่งเหยิงวุ่นวายขึ้นมาภายในตัวไม่ได้หยุดถ้าเราเผลอ แม้แต่ไม่เผลอกิเลสมันยังโผล่ออกมาได้ซึ่ง ๆ หน้าอย่างกล้าหาญตามสันดานที่หยาบคายของมัน บางทีมันยังแสดงลวดลายออกมาต่อหน้าต่อตาแก้มันไม่ได้ก็มี เพราะกำลังของเราไม่เพียงพอ ขณะนั้นจำต้องยอมไปก่อน อันไหนอยู่ในวิสัยก็พยายามแก้มันไป

นี่แหละการแก้กิเลส ที่ท่านดำเนินมา ท่านไม่ท้อถอยและยอมมันเอาง่าย ๆ จะทุกข์ยากลำบากก็ทนเอา เพราะเป็นงานของตัวโดยเฉพาะ คนอื่นช่วยไม่ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อรื้อสิ่งที่เป็นเสี้ยนหนามอยู่ภายในใจออกนั่นแล เพราะขึ้นชื่อว่า "กิเลส" แล้วมันเป็นเสี้ยนหนามทิ่มแทงจิตใจทั้งนั้นแหละ จงพยายามถอดถอนออกไปโดยลำดับ จนไม่มีอะไรทิ่มแทงใจต่อไป และเป็นใจที่ "สมบูรณ์แบบแท้"

ประการสำคัญก็คือ ชีวิตจิตใจมันหมดไปทุกวัน ๆ เมื่อวานนี้ก็หมดไปแล้ววันหนึ่ง มันมีแต่หมดไปเรื่อย ๆ หมดจนกระทั่ง**ไม่มีเหลือ** ชีวิตสังขารผ่านไปเรื่อย ๆ จนไม่มีอะไรเหลือติดตัว เมื่อไม่มีลมหายใจเหลือติดตัวแล้วเขาเรียกว่า "คนตาย" กันทั้งนั้น

คนตายสัตว์ตายที่ไม่มีกุศลผลบุญติดเนื้อติดตัว ยิ่งเป็นความทุกข์อย่างหาที่ปลงวางไม่ได้ ฉะนั้นจึงต้องรีบเร่งขวนขวายก่อสร้างคุณงามความดีซึ่งจะไม่สูญหายไปไหนเสียแต่บัดนี้ ความดีนี้จะติดแนบกับใจไปในภพหน้า ไม่ลดละปล่อยวางเจ้าของผู้บำเพ็ญ **การสร้างคุณงามความดีท่านเรียกว่า "สร้างวาสนาบารมี"**

"วาสนา" ก็คือธรรมเครื่องอยู่นั่นเองจะเป็นอะไรไป คือธรรมเครื่องอยู่เครื่องอาศัย เครื่องพึ่งพิง เครื่องส่งเสริมจิตใจ เหมือนคนมีบ้านมีเรือนเป็นที่อยู่อาศัยย่อมสบาย ถ้าไม่มีก็ลำบาก บ้านเมืองเขามีที่อยู่ที่อาศัยแต่เราไม่มี ซึ่งเราไม่ใช่กระจ้อนกระแต ไม่ใช่สัตว์ จึงไม่สมควรอย่างยิ่ง แม้แต่สัตว์เขายังมีรวงรัง มนุษย์เราไม่มีบ้านมีเรือนอยู่ได้เหรอ? มันลำบากแค่ไหน จิตใจไม่มีหลักมีเกณฑ์ ไม่มีเหตุมีผล ไม่มีที่พึ่งพิงอาศัย ไม่มีที่เกาะที่ยึดเหนี่ยว อยู่โดยลำพังไม่มีสรณะ จะเป็นทุกข์เพียงไร ลองวาดภาพดูก็ได้ ภาพของคนทุกข์เป็นอย่างไร

เราเคยเห็นทั้งคนและสัตว์เป็นทุกข์ทรมานจนตายต่อหน้าต่อตาก็เคยเห็น มันน่ายินดีเมื่อไหร่! เมื่อมีบารมีธรรมก็พอมีความร่มเย็นเป็นสุขภายในใจบ้าง ยังดีกว่ามีแต่ทุกข์ล้วน ๆ อันเป็นไฟทั้งกองบนร่างกายและจิตใจเป็นไหน ๆ เฉพาะอย่างยิ่งให้สร้างสติ

ปัญญาขึ้นให้มาก แก้กิเลสในปัจจุบันนั่นแหละ ให้เห็นชัด ๆ กับใจ แก้ไปได้มากน้อยก็รู้เอง กิเลสมันเต็มอยู่ที่ในจิตนี้แหละไม่เคยบกพร่องเลย แม้โลกจะพากันบ่นว่า สิ่งนี้บกพร่องสิ่งนั้นบกพร่อง หรือว่าโลกบกพร่อง มันวิ่งออกทาง "ขันธ์" และทาง "อายตนะ" คือทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อยู่ตลอดเวลา ไม่เคยบกพร่องกับใครถ้าไม่ทำลายมัน

แม้เวทนาจะเกิดขึ้น มันก็ไม่เกิดเฉพาะเวทนาเท่านั้น กิเลสมันเกิดด้วยถ้าสติไม่มี ทำให้เกิดความเดือดร้อนเสียใจ เพราะเป็นทุกข์ที่นั่นเจ็บปวดที่นี่ ความเสียใจนั้นเกิดขึ้นจาก**ความหลงขันธ์หลงอายตนะว่าเป็นตนเป็นของตน** กิเลสจึงเกิดขึ้นตรงนี้ ความทุกข์ทางใจจึงเกิดขึ้นได้ เช่นเกิดความกระวนกระวายภายในใจว่า ทุกข์เกิดขึ้นที่นั่นที่นี่บ้าง กลัวทุกข์จะไม่หายบ้าง กลัวตนจะตายบ้าง เหล่านี้มีแต่เรื่องส่งเสริมกิเลสให้เกิดขึ้นซ้ำเติมเจ้าของ เพราะความโง่เขลาเบาปัญญาตามไม่ทันมันนั่นแล!

ถ้าจะเป็นศิษย์พระตถาคตจริงไม่เป็นศิษย์ปลอมละก็ตายซี้! เราเรียนความรู้เรียนเพื่ออะไร ก็เพื่อความรอบรู้ในสิ่งเหล่านี้เอง เป็นก็เป็นมาแล้วตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้ ทราบทุกระยะอยู่แล้ว เวลาตายทำไมจะไม่ทราบ เพราะอยู่ในอวัยวะอันเดียวกัน เอ้า ตายเดี๋ยวนี้ก็ให้ทราบกันเดี๋ยวนี้ซิ จิตไม่เคยอาภัพความรู้แต่ไหนแต่ไรมา

เรื่องความเป็นความตายเป็นเรื่องของธาตุขันธ์ การรู้ความเป็นความตายของตัวเองเป็นหลักวิชา คือสติปัญญาทางพุทธศาสนา เมื่อรู้แล้วตัวเองก็ไม่เสียท่าเสียทีไปกับสิ่งที่เกิดขึ้นดับไป มีเวทนาเป็นต้น หรือร่างกายที่ปรากฏขึ้นแล้วสลายตัวลงไป จิตใจมีความมั่นคงไม่หวั่นไหวโยกคลอนไปตาม จิตมีหลักเกณฑ์เป็นที่อยู่อาศัย มีความมั่นคงภายในตัวเอง ไม่วุ่นวายไปกับธาตุขันธ์ที่มันจะสลายตัวไป ที่กิเลสมันแทรกขึ้นได้นั้นเพราะความสำคัญมั่นหมายของจิตเป็นต้นเหตุ ว่าความทุกข์ที่นั่น ความเจ็บปวดที่นี่กายเราทุกข์ตรงนั้น ขาเราเจ็บตรงนี้ ศีรษะเราปวดข้างนั้น ท้องเราเดินไม่หยุด กลัวจะไม่หาย กลัวจะตาย กลัวจะตายวันนั้น กลัวจะตายวันนี้ หาเรื่องคิดไปไม่มีเวลาจบสิ้นทั้งนี้มีแต่เรื่องก่อความทุกข์ความลำบากให้แก่ร่างกายและจิตใจ รับภาระหนักซ้ำเข้าไปอีก ดีไม่ดีโรคเสียใจเมื่อเกิดมากขึ้น ก็ทำให้ตายเร็วกว่าที่ควรจะเป็น จึงไม่ใช่ของดี ไม่ใช่เรื่องแก้กิเลสให้ระงับหรือสิ้นไป แต่เป็นเรื่องส่งเสริมกิเลสให้ซ้ำเติมทั้งร่างกายและจิตใจให้หนักเข้าโดยลำดับ จึงควรคำนึงให้มากในเวลาไม่สบาย

การแก้กิเลสคืออย่างไร? เอ้า! อะไรเกิดขึ้นก็ให้รู้เรื่องความเกิดขึ้นของสิ่งนั้นเจ็บก็ให้ทราบว่ามันเจ็บขนาดไหน จะรู้ให้ถึงความจริงขนาดนั้น เรื่องของความเจ็บเป็นอันหนึ่งต่างหาก ผู้รู้เจ็บเป็นอันหนึ่งต่างหาก ไม่ใช่อันเดียวกันนี้ จะตายก็ให้ทราบถึง

ขณะตาย อันไหนตายก็ให้มันตายไป ผู้ไม่ตายคือผู้รู้ ก็ให้รู้ว่าไม่ตาย เพราะผู้ที่รู้ไม่ได้ตายไม่มีป่าช้า เป็น ‘‘**อมตํ**’’ (อะมะตัง)

อมตํ ก็หมายถึงจิตนี้เอง แม้มีกิเลสอยู่ใจก็เป็น ‘‘อมตํ’’ ของมัน กิเลสสิ้นไปแล้วก็เป็น อมตํ แต่เป็น‘‘อมตํ’’ ที่ต่างกันเท่านั้นเอง อมตํอันหนึ่งเป็นอมตํวัฏฏะ คือตัวหมุนเวียนอย่างนั้นเรื่อยๆไป อมตํอีกอันหนึ่งไม่เกิดต่อไปอีกและไม่ตายด้วย นี่เป็นอมตํของความบริสุทธิ์แห่งใจ มีอยู่สองอย่างจงเรียนให้รู้ อันใดที่มาเกี่ยวข้องมาทำลายจิตใจ ให้ทราบว่าอันนั้นคือข้าศึก ให้รีบแก้ไขทันที

นี่แหละเรียนธรรม คือเรียนเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เรื่องอายตนะ สำคัญที่สุดก็คือขันธ์ ระหว่างขันธ์กับจิตนี่ มันกระทบกระเทือนกันอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน หรือทุกอิริยาบถ มันกระทบกระเทือนกันอยู่เสมอไม่เคยมีเวลาสงบตัวเลย

ถ้ามีสติปัญญา สิ่งเหล่านั้นก็เป็นหินลับอยู่เสมอ ความกระเทือนทั้งนี้เป็นหินลับปัญญา คือเป็นเครื่องปลุกสติปัญญาให้ตื่นทันกับเหตุการณ์ และให้รู้รอบขอบชิดต่อสิ่งนั้นๆ สิ่งเหล่านั้นก็ไม่ซึมซาบเข้าภายในและปล่อยยาพิษเข้าไปในใจได้ ใจก็ไม่เดือดร้อนกระวนกระวาย

เอ้า! ถึงวาระจะตายก็ตายไปอย่าง ‘‘สุคโต’’ เพราะความรู้รอบคอบแล้ว ความจริงก็เป็นอย่างนั้น เรียนธรรมปฏิบัติธรรมทำอย่างนี้แหละ กิเลสทั้งหลายถึงจะกลัวและล่าถอย ไม่ตั้งหน้าย่ำยีจิตใจดังที่เคยเป็นมา

กิเลสก็คือความสำคัญมั่นหมายต่างๆ นี่แหละ ซึ่งเกิดขึ้นจากจิตดวงเดียว แก้ให้ทันกับเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้น ยิ่งเวลาจนตรอกเข้าจริงๆ เวทนามีมากเท่าไหร่ จะโหมตัวเข้ามาอย่างเต็มที่เวลานั้น แต่พึงทราบว่า ‘‘นั่นตัวเวทนา’’ **อย่าเข้าใจว่าเวทนาเป็นตน** สำคัญมาก!

จงพิจารณาให้เห็นความจริงของเวทนา แม้ทุกข์มากน้อยเพียงไรก็ให้รู้ **เอาจิตกำหนดอยู่ตรงนั้น** พิจารณาอยู่ตรงนั้น จนรู้ความจริงของเวทนา **จิตเป็นธรรมชาติรู้ เวทนาเป็นสิ่งที่แสดงขึ้น** เกิดขึ้นแล้วดับไปตามธรรมชาติของมันเอง ผู้ที่รู้ให้รู้เวลาเวทนาเกิดและดับ ถ้าจะตายก็ให้รู้ว่ามันตาย อะไรมันตายก็ให้รู้ สิ่งที่ไม่ตายก็อยู่ คือผู้รู้นี่!

ให้ทันกันอยู่ทุกเวลา แล้วก็ไม่วิตกกังวล การเป็นการตายเป็นเรื่อง ธรรมด๊าธรรมดา! ถ้าทราบตามหลักธรรมชาติแล้ว จะไม่มีปัญหากับเรื่องการเป็นการตายอะไรเล้ย การจะก่อปัญหาขึ้นมา ก็คือกิเลสเป็นผู้สร้างปัญหาขึ้นมา แล้วก็มาพัวพันจิตใจให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายไปด้วย

ทั้งๆ ที่ยังไม่ตายก็เดือดร้อนแล้ว กลัวตาย แน่ะ! เวลาจะตายจริงๆ ยิ่งเดือดร้อนใหญ่ ซึ่งไม่เกิดประโยชน์อะไร มีแต่ความทุกข์เต็มตัว ตายแล้วก็เสียท่าเสียทีเพราะความร้อนเป็นเหตุอีกนั่นแหละ เพราะเหตุนั้นจึงต้องแก้ความเดือดร้อน ด้วยความรู้ความเข้าใจในธาตุในขันธ์ในอวัยวะต่างๆ ซึ่งอยู่ในกองขันธ์กองสมมุติทั้งมวล

เราอาศัยกองสมมุตินี้ จะให้กองสมมุตินี้เป็นตัวเราได้อย่างไร? มันก็ต้องเป็นเรื่องของเขาอยู่นั่นเอง ธาตุก็เป็นธาตุ ขันธ์ก็เป็นขันธ์ ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ จะให้มาเป็น "เรา" มันเป็นไม่ได้ จะให้ตั้งอยู่ยืนนานถาวรตามที่ความคาดหมายความสำคัญแห่งใจ ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะหลักธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้นมาดั้งเดิม ผู้เรียนวิชาธรรมะจึงต้องเรียนให้รู้ตามหลักธรรมชาติ แล้วอยู่ตามหลักธรรมชาติ

ต่างอันต่างจริงก็สบาย ไม่มีอะไรมาก่อกวน นี่แหละชื่อว่า "เรียนธรรม" ชื่อว่า "แก้กิเลส" ปฏิบัติเพื่อแก้กิเลส แก้อย่างนี้

ถึงเวลาเร่งต้องเร่งเต็มที่ เป็นกับตายไม่ถือเป็นภาระความกังวล เพราะเพื่อความรู้ความหลุดพ้นอย่างเดียว อะไรอื่นๆ ไม่เกี่ยว จนรู้เท่าและปล่อยวางไว้ตามสภาพของสิ่งทั้งปวง

ความดีเหล่านี้แหละ จะเป็นเครื่องสนับสนุนจิตให้พ้นจากโลกได้ พ้นด้วยอำนาจแห่งความดีนี้แล

นี่หลักศาสนาส่วนใหญ่ท่านสอนลงที่นี่ แต่เราอย่าพากันเดินจงกรมแต่พอเป็นพิธีก็แล้วกัน การทำพอเป็นพิธีนั้น คือนั่งก็สักแต่ว่านั่ง สติสตังไม่มีเลย นั่งสัปหงกงกงันแล้วหลับครอกๆ อยู่กับท่านั่ง นั่นแหละมันพิธีอะไรไม่รู้ล่ะ พิธีบ้าน่ะ!จะว่ายังไง? ผู้เป็นคนดีฟังเอง!

เดินจงกรมก็เดิน เดินไปยังงั้นแหละ สติสตังไม่ทราบไปอยู่ไหน แล้วก็มานับคะแนนเอาเองว่า "วันนี้เราเดินจงกรมได้เท่านั้นนาทีเท่านี้นาที ดีใจ!" ดีใจกับลมกับแล้งไป ไม่ได้เรื่องอะไรเลย!

พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ตลอดครูอาจารย์ ท่านเบื่อเจ้าพิธีแทบจะอยู่กับโลกพิธีไม่ได้ ไม่ได้คิดบ้างหรือว่า กิเลสมันไม่ใช่เจ้าพิธีเหมือนพวกเรานี่นา มันคือตัวเหยียบย่ำทำลายผู้เป็นเจ้าพิธีโดยตรง ฉะนั้นต้องแก้มันลงที่ใจนั้น แก้ที่ตรงนั้น โดยถูกทางแล้วด้วยสติปัญญาอันแหลมคม อยู่ไหนก็เป็นความเพียร นั่งอยู่ก็เป็นความเพียร ถ้ามีสติปัญญารักษาจิตใจอยู่โดยสม่ำเสมอ อิริยาบถทั้งสี่เป็นความเพียรด้วยกันทั้งสิ้น

เอ้า! ให้มีความเพียรกันจริงๆ จังๆ นะ นี่แหละเรียกว่า “เดินทางศาสนาแบบศาสดา” เดินตามแนวทางของผู้แก้กิเลส เราจะสิ้นกิเลสด้วยแบบนี้ สิ้นในลักษณะนี้ ไม่สิ้นในแบบอื่นลักษณะอื่น

พระพุทธเจ้าท่านสิ้นไปเพราะเหตุนี้ สาวกท่านสิ้นไปด้วยอุบายวิธีนี้ ด้วยปฏิปทาอันนี้ กิเลสมีประเภทเดียวกัน การดำเนินแบบเดียวกัน กิเลสจะต้องหลุดลอยไปโดยลำดับๆ เช่นเดียวกัน และถึงความพ้นทุกข์เช่นเดียวกัน จึงขอให้เป็นที่ลงใจในการปฏิบัติของตน

ขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

ปลุกใจสู้กิเลส

ความสุขก็ดี ความทุกข์ก็ดี ไม่มีอะไรจะสุขหรือทุกข์ยิ่งกว่าใจ ความสกปรกก็ดี ความสะอาดก็ดี ไม่มีอะไรจะสกปรกและสะอาดยิ่งกว่าจิตใจ ความโง่ก็ดี ความฉลาดก็ดี ก็คือใจ ท่านสอนไว้ว่า **“มโน ปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา”** สิ่งทั้งหลายสำคัญอยู่ที่ใจ สำเร็จแล้วด้วยใจ

ศาสนาก็สอนลงที่ใจ ศาสนาออกก็ออกจากใจ รู้ก็รู้ที่ใจ พระพุทธเจ้ารู้ก็รู้ที่ใจ นำออกจากใจนี้ไปสอนโลก ก็สอนลงที่ใจของสัตว์โลก ไม่ได้สอนที่อื่นใดเลย

ในโลกธาตุนี้จะกว้างแคบขนาดไหนไม่สำคัญ ธรรมมีจุดหมายลงที่ใจแห่งเดียว ใจที่ควรกับธรรมอยู่แล้วก็เข้าถึงกันได้โดยลำดับ ที่ท่านว่า “มีอุปนิสัย” นั้นหมายถึง ผู้ควรอยู่แล้ว เห็นได้อย่างชัดเจน ผู้มีนิสัยสูงต่ำต่างกันอย่างไรพระองค์ทรงทราบ เช่น ผู้มีอุปนิสัยที่จะสามารถบรรลุถึงที่สุดแห่งธรรม ควรจะเสด็จไปโปรดก่อนใคร ๆ เพราะเกี่ยวกับชีวิตอันตรายที่จะมาถึงผู้นั้นในกาลข้างหน้า เร็วกว่าธรรมดาที่ควรจะเป็น ก็รีบเสด็จไปโปรดคนนั้นก่อน ที่ท่านว่า “ทรงเล็งญาณดูสัตวโลก” ผู้ที่มาเกี่ยวข้องกับ “ตาข่าย” คือพระญาณของพระองค์

คำว่า “เล็งญาณดูสัตวโลก” นั้น ท่านเล็งญาณดูจิตใจนั่นเอง ท่านไม่ได้เล็งญาณดูต้นไม้ภูเขา ดินฟ้าอากาศ ซึ่งเป็นวัตถุหยาบ ๆ และใหญ่โตยิ่งกว่าคนและสัตว์ แต่เมื่อเกี่ยวกับธรรมแล้ว ใจเป็นสิ่งที่ใหญ่โตมากกว่าสิ่งใดในโลก และเหมาะสมกับธรรมอย่างยิ่ง การเล็งญาณก็ต้องเล็งดูที่ใจ การสั่งสอนก็ต้องสั่งสอนลงที่ใจ ให้ใจรู้และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่กับใจเอง

สำหรับเจ้าของไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่าอะไรผิดอะไรถูก การแก้ไขจะแก้ด้วยวิธีใดก็ไม่ทราบทางแก้ไข วิธีแก้ไขพระองค์ก็สอน ไม่ใช่สิ่งที่นำมาสอนนั้นไม่มีอยู่กับจิตใจของสัตว์โลก เป็นสิ่งที่มีอยู่ด้วยกัน เป็นแต่เพียงผู้นั้นยังไม่ทราบ ถูกปิดบังหุ้มห่ออยู่ด้วยสิ่งสกปรกทั้งหลาย ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ไม่มีอะไรที่จะสกปรกยิ่งกว่าใจ และสกปรกไม่มีวันสะอาดเลยถ้าไม่ชำระซักฟอกด้วยการบำเพ็ญธรรม ร่างกายเราสกปรกยังมีวันชะวันล้างให้สะอาดได้ เสื้อผ้ากางเกงสถานที่สกปรก ยังมีการชำระซักฟอกเช็ดถูล้างให้สะอาดสะอ้านได้ตามกาลเวลา

แต่จิตใจที่สกปรกโดยที่เจ้าของไม่ได้สนใจนั้นน่ะ มันสกปรกมาตั้งแต่เมื่อไหร่ และสกปรกไปตลอดกาลตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งวันตาย ภพนี้ถึงภพนั้น ภพไหนก็ภพไหน มีแต่เรื่องสกปรกพาให้เป็นไป พาให้เกิดพาให้ตายเรื่อย ๆ ไปอย่างนั้น หาเวลาสะอาดไม่ได้ ท่านเรียกว่า ‘‘ใจสกปรก’’ สิ่งที่สกปรกมันจะพาไปดีได้อย่างไร? อยู่ก็อยู่กับความสกปรก ไม่ใช่ของดี ผลแห่งความสกปรกก็คือความทุกข์ความลำบาก คติที่ไปก็ลำบาก สถานที่อยู่ก็ลำบาก กำเนิดที่เกิดก็ลำบาก มีแต่ของลำบาก ลำบากหมดเพราะความสกปรกของใจ จึงไม่ใช่เป็นของดี ควรจะเห็นโทษของใจที่สกปรก ไม่มีสิ่งใดที่น่าสะอิดสะเอียนยิ่งกว่าใจที่สกปรก อย่างอื่นที่สกปรกไม่ค่อยได้มีครูมีอาจารย์สอนกันเหมือนใจสกปรก

ส่วนจิตใจที่สกปรกนี้ ต้องหาผู้สำคัญมาสอนจึงจะสอนได้ **ใครจะมาสอนเรื่องการซักฟอกจิต**ใจที่สกปรกนี้**ให้สะอาดสะอ้านไม่ได้ นอกจากธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์**ที่ทรงรู้ทรงเห็น และทรงสละเป็นสละตายในการบำเพ็ญ เพื่อรู้ทั้งพระทัยของพระองค์เองตลอดถึงวิธีแก้ไข แล้วก็นำมาสั่งสอนโลกได้ถูกต้อง ตามวิธีที่พระองค์ทรงบำเพ็ญและได้ทรงเห็นผลนั้นมาแล้ว **ใจจึงต้องมีครูอาจารย์สอนอย่างนี้**

ความทุกข์มันก็เป็นผลมาจากสิ่งที่สกปรกนั้นเอง ออกมาจากความโง่ โง่ต่อตัวเองแล้วก็โง่ต่อสิ่งต่าง ๆ ไปเรื่อย ๆ ตัวเองโง่อยู่แล้ว สิ่งที่มาเกี่ยวข้องก็ไม่ทราบว่าอะไรถูกอะไรผิด แม้ไม่ชอบใจก็ต้องได้ยึดต้องได้คว้า คนเราจึงต้องมีทุกข์ทั้ง ๆ ที่ไม่ต้องการกันเลย แต่ทำไมจึงต้องเจอกันอยู่ทุกแห่งทุกหนทุกเวล่ำเวลา ทุกสัตว์ทุกบุคคล ก็เพราะไม่สามารถที่จะหลบหลีกปลีกตัวออกได้ ด้วยอุบายต่าง ๆ แห่งความฉลาดของตน นั้นแลจึงต้องอาศัยคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ได้รับการซักฟอกด้วยความดีทั้งหลายเป็นลำดับ ๆ มา

ทานก็เป็นการซักฟอกกิเลสประเภทหนึ่ง **ศีล**ก็เป็นการซักฟอกกิเลสประเภทหนึ่ง **ภาวนา**ก็เป็นการซักฟอกกิเลสประเภทต่าง ๆ รวมตัวเข้ามาอยู่ในองค์ภาวนานี่! ล้วนแต่เป็น ‘‘น้ำสะอาด’’ ที่ซักฟอกสิ่งสกปรกซึ่งรกรุงรังอยู่ภายในจิตใจของสัตว์โลกนี้แล

อุบายวิธีต่าง ๆ พระพุทธเจ้าจึงได้สอนกันมาเป็นลำดับลำดา องค์นี้ผ่านไปแล้วองค์นั้นก็มาตรัสรู้ ตรัสรู้ก็**ตรัสรู้ในธรรมอันเดียวกัน** ความจริงอันเดียวกัน เพื่อจะแก้กิเลสตัณหาอาสวะของสัตว์โลกอย่างเดียวกัน เพราะฉะนั้นโอวาทของพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงเหมือน ๆ กัน

นี่เรานับว่าเป็นผู้มีวาสนา ได้เป็นผู้ใคร่ต่อศีลต่อธรรม ซึ่งเป็น ‘‘น้ำที่สะอาดที่สุด’’ สำหรับชะล้างสิ่งที่สกปรกที่มีอยู่ภายในใจของตน คนที่ไม่มีความสนใจกับธรรม

ไม่เชื่อธรรมและไม่เชื่อศาสนา เหล่านี้มีจำนวนมากมาย เราไม่ได้เข้ากับคนประเภทนั้น ก็นับว่า ‘‘เป็นวาสนาอย่างยิ่ง’’

แม้คนดีมีธรรมในใจจะมีจำนวนน้อย ก็มีเราคนหนึ่งที่มีส่วนอยู่ด้วย สำหรับผู้ที่ใคร่ต่ออรรถต่อธรรม มีความเชื่อความเลื่อมใสพระโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนไว้ นับว่าเป็นผู้ที่มีวาสนา นี่แหละวาสนาของเรา! คืออันนี้เองเป็นพื้นฐานที่จะให้เราได้บำเพ็ญความดีสืบเนื่องกันเป็นลำดับมา เป็นความเจริญรุ่งเรือง จิตใจก็จะได้มีความสะอาดสะอ้านขึ้น เมื่อจิตใจมีความสะอาดขึ้นโดยลำดับ ความสุขก็ปรากฏขึ้นเป็นเงาตามตัว ความเพลินอันใดจะเหมือนความเพลินของใจ ที่รื่นเริงไปด้วยอรรถด้วยธรรม มีความรักใคร่ใฝ่ใจในธรรม การประพฤติปฏิบัติก็เป็นไปด้วยความอุตส่าห์พยายาม ผลก็ปรากฏขึ้นมาให้เป็นความสงบร่มเย็น เป็นความเพลินอยู่ภายในจิตใจ ท่านจึงว่า ‘‘รสอะไรก็สู้รสแห่งธรรมไม่ได้’’ ‘‘รสแห่งธรรมชำนะซึ่งรสทั้งปวง’’ คือรสอันนี้ไม่มีวันจืดจาง ไม่มีเบื่อ ไม่มีชินชา เป็นรสหรือเป็นความสุข เป็นความรื่นเริงดูดดื่มไปโดยลำดับลำดา แม้ที่สุดจนมาถึงขั้น วิมุตติพระนิพพานแล้ว ความสุขนั้นยิ่งมีความสม่ำเสมอตัว คือคงที่ คงเส้นคงวา ตายตัว

การพยายามจะยากหรือง่ายขึ้นอยู่กับความพอใจ เราพอใจแล้วงานอะไรมันก็ทำได้ทั้งนั้น สำคัญอยู่ที่ความพอใจ เล็งดูเหตุดูผลเข้ากันได้แล้ว ความพอใจหากมาเอง ถึงไม่มีก็บังคับได้ เราบังคับเรา บังคับคนอื่นยังยากยิ่งกว่า เราบังคับเรา เราอยู่กับตัวเราเอง จะบังคับให้ทำอะไรก็ได้

‘‘เอ้า! นั่งภาวนาวันนี้ก็นั่ง’’ ‘‘เอ้า เดินจงกรมก็ได้’’ เอ้า ทำบุญให้ทาน เอ้า รักษาศีลนะ ได้ทั้งนั้น เราเป็นเจ้าของเราเป็นหัวหน้า เป็นผู้บังคับบัญชาจิตใจ เราเป็นเจ้าของ เจ้าของทุกส่วนภายในร่างกายเรา อาการเคลื่อนไหวทั้งภายนอกภายในเราเป็นผู้รับผิดชอบ เราเป็นผู้ระมัดระวัง เราเป็นผู้รักษาเอง ควรหรือไม่ควรอย่างไร เป็นหน้าที่ของเราจักต้องบังคับบัญชาหรือส่งเสริมเราเอง ในสิ่งที่ควรหรือไม่ควร เราทราบอยู่ด้วยดี

หากเราไม่สามารถปกครองตนเองได้ในขณะนี้แล้ว เราจะเอาความสามารถมาจากไหนในวันหน้าเดือนหน้าปีหน้า ชาติหน้าภพหน้า? เราต้องทำความเข้าใจไว้กับปัจจุบันด้วยดีตั้งแต่บัดนี้ **ปัจจุบันนี้แลเป็นรากฐานสำคัญที่จะส่งไปถึงอนาคตให้มี**ความเจริญรุ่งเรืองขนาดไหน ต้องไปจากปัจจุบันซึ่งบำเพ็ญอยู่ทุกวัน **เจริญอยู่**ทุกวัน ส่งเสริมอยู่ทุกวัน บำรุงอยู่ทุกวัน **เจริญขึ้น**ทุกวัน **นี่แหละหลักปัจจุบันอยู่ที่เราเวลานี้**

วันเดือนปี ภพชาติน่ะ มันเป็นผลพลอยได้ที่จะสืบเนื่องกันโดยลำดับ เช่นเดียวกับเมื่อวานนี้สืบเนื่องมาถึงวันนี้ แล้วก็สืบเนื่องไปถึงพรุ่งนี้ ส่วนผลที่จะได้รับดีชั่วมันขึ้น

อยู่กับเรา เราเป็นผู้รับผิดชอบ จึงต้องพิจารณาให้เห็นประจักษ์เสียแต่บัดนี้ที่ยังควรแก่กาลอยู่

ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็น **"สนฺทิฏฺฐิโก"** ประกาศอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่วันพระองค์ทรงประกาศธรรมสอนโลก ก็ประกาศเรื่อง **"สนฺทิฏฺฐิโก"** นี้ด้วยกันตลอดมาจนปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้พึงเห็นภายในใจของตัวเอง กำลังเรามีเท่าไรเราก็ทราบ ผลที่ได้รับมากน้อยเพียงไรก็ทราบภายในจิตใจ เพราะใจเป็นผู้คอยรับทราบอยู่ตลอดเวลาอยู่แล้วทำไมจะไม่ทราบ บกพร่องที่ตรงไหนเร่งเข้าไป การเร่งอยู่โดยสม่ำเสมอ ความบกพร่องนั้นก็ค่อยสมบูรณ์ขึ้นเป็นลำดับ จนกระทั่งสมบูรณ์เต็มที่ได้ ไม่ใช่สมบูรณ์ด้วยความท้อถอย ความท้อถอยเป็นเรื่องที่จะตัดทอนสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ลดลงไป และเป็นสิ่งที่กีดกันสิ่งที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น บรรดาสิ่งที่เราพึงใจทั้งหลายจะไม่มีทางเกิดขึ้นได้ เพราะไม่มีการส่งเสริมอันเป็นเหตุให้ผลเกิดขึ้นได้!

โง่เราก็โง่มาพอ จะเอาไปแข่งกันได้ยังไง เพราะต่างคนต่างโง่เต็มตัวอยู่ภายในใจด้วยกัน จะเอาไปแข่งกันได้อย่างไร ไม่ใช่เรื่องจะแข่งขันกัน เพราะต่างก็มีด้วยกันทุกคน สกปรกก็สกปรก ทุกข์ก็ทุกข์ด้วยกัน รู้ด้วยกันทุกคน ต่างคนต่างทุกข์ ต่างคนต่างรู้ ต่างคนต่างรับภาระเหล่านี้ด้วยกัน ไม่ใช่เรื่องที่จะมาแข่งขันกันได้ เราไม่มีความสงสัยในเรื่องเหล่านี้

เอาให้ฉลาด ไม่ฉลาดกว่าใครก็ตาม ขอให้ฉลาดเหนือเรื่องที่เคยมีอยู่ในจิตใจของเราซึ่งเคยหลอกลวงเรามานาน เราคล้อยตามสิ่งเหล่านี้มานานแล้ว ให้พยายามทำความฉลาดให้ทันกันกับเรื่องของตัวเองนี่แหละสำคัญ! เมื่อทันกับเรื่องของตัวเองแล้วจะเรียกว่า "ชนะตัวเอง" ดังที่ท่านพูดไว้ในหลักธรรมก็ไม่ผิดนี่ ชนะอะไรก็ตาม ที่ท่านพูดไว้ในธรรมบทหนึ่งว่า **"โย สหสฺสํ สหสฺเสน สงฺคาเม มานุเส ชิเน, เอกญฺจ เชยฺยมตฺตานํ, ส เว สงฺคามชุตฺตโม"** การชนะสงครามที่คูณด้วยล้าน ถึงขนาดนั้นล้วนแต่เป็นการก่อเวรทั้งนั้น ไม่ใช่เป็นของดีเลย การชนะตนนี่เพียงผู้เดียวเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุด"

ชนะตนหมายถึงอะไร? ก็หมายถึงชนะสิ่งที่ตัวเราเคยแพ้มาอยู่ภายในใจของเรานี้แล เราแพ้อะไรบ้าง เราทราบเราเองเรื่องอย่างนี้ กิเลสทั้งหมดไม่ว่าแง่ใด ลูกมันเราก็แพ้ หลานมันเราก็แพ้ เหลนมันเราก็แพ้ พ่อแม่ของมันเราก็แพ้ ปู่ย่าตายายของมัน เราก็แพ้ เราแพ้เสียทั้งหมด แพ้อย่างหลุดลุ่ยยังงี้ อะไร ๆ ของมันแพ้หมด ถ้าสมมุติว่ามันมีมูตรคูถเหมือนอย่างคนเราธรรมดานี้ มูตรคูถของมันเราก็แพ้อีก แต่นี่มันไม่มี ก็มีแต่ "ขี้โลภ ขี้โกรธ ขี้หลง" ว่าไปยังงั้นเสีย เราแพ้มันแล้วทั้งนั้นนี่

ความแพ้นี่มันเป็นของดีหรือ? **อยู่กับผู้ใดไม่มีดีเลย คำว่า "แพ้"** นั่งอยู่ก็แพ้ นอนอยู่ก็แพ้ ยืนอยู่ก็แพ้ เดินอยู่ก็แพ้ หาเวลาชนะไม่มีเลย มีศักดิ์ศรีที่ไหน! มีแต่ความแพ้เต็มตัว**คนเรามีสาระที่ไหน** ถ้าเป็นธรรมดาแบบโลก ๆ เขาแล้ว อยากจะไปผูกคอตายนั่นแหละ แต่นี่มันเป็นเรื่องธรรมดา มันสุดวิสัย เราจะว่ายังไงล่ะ พูดกันให้เห็นอย่างนี้แหละ ไม่ยกขึ้นมาอย่างนี้ไม่เห็นโทษจะว่ายังไง?

นำธรรมมาตีพวกเรานี้แหละ พวกนักแพ้นี่แหละ แพ้อยู่ทุกเวล่ำเวลา เราไม่เห็นโทษของความแพ้ของเราบ้างหรือ? **นี่เป็นวิธีปลุกจิต** เราหมายถึงวิธีปลุกจิตใจเรา เรายังจะแพ้อยู่อย่างนี้ตลอดไปหรือ? แพ้อย่างหลุดลุ่ยน่ะ จะแพ้ราบอย่างนี้เรื่อย ๆ ไม่ต้องการชัยชนะบ้างหรือ?

พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีชัยชนะ สาวกอรหัตอรหันต์ท่านเป็นผู้ชนะ พระอริยเจ้าท่านเป็นผู้ชนะไปโดยลำดับ สรณะของเราทั้งสาม "**พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ**" ล้วนแล้วตั้งแต่ชัยชนะทั้งนั้นที่เรานึกน้อมถึงท่าน ตัวเราแพ้อย่างราบตลอดเวลา สมควรแล้วหรือจะเป็นลูกศิษย์ตถาคตน่ะ ? นั่นว่าอย่างนั้นซี นี่แหละวิธีปลุกจิตเจ้าของปลุกอย่างนี้ให้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อชัยชนะ ไม่จมอยู่กับความแพ้อย่างราบคาบเรื่อยไป

จิตมันเป็นสิ่งที่ส่งเสริมได้ กดขี่บังคับได้ เหยียบย่ำทำลายได้ สำคัญที่เราเองเป็นผู้หาอุบายคิดในแง่ต่าง ๆ ที่จะปลุกจิตปลุกใจของเราให้เกิดความอาจหาญร่าเริง ต่อสู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ที่จะเอาชัยชนะขึ้นมาสู่ตนด้วยอุบายต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้

นี่แหละเป็นทางเดินของพระพุทธเจ้า เป็นทางเดินของผู้จะก้าวเข้าสู่ชัยชนะ ชนะไปวันละเล็กละน้อยเรื่อย ๆ ไป ผลสุดท้ายก็ชนะจนไม่มีอะไรเหลือเลย ปัญหานี้แหละสำคัญมาก

สติกับปัญญาเป็นธรรมอันสำคัญอย่างยิ่ง สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป ขึ้นต้นน่ะ พิจารณาเอาให้ได้ชัยชนะสิ่งที่แวดล้อมเราอยู่ตลอดเวลา คอยตบคอยตีเราอยู่ตลอดเวลา คืออะไร ? มันมีที่ไหน ?

มันมีแต่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้เท่านั้น ตัวสำคัญจริงมันอยู่ที่ตรงนี้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย มันเป็นทางเดินเข้ามาแห่งอารมณ์ต่าง ๆ แล้วเข้ามาหาสัญญาอารมณ์ซึ่งเป็นกองขันธ์นี่เอง **สุดท้ายก็กองขันธ์นี่แหละรบกับเรา หรือมันไม่ได้รบก็ไม่ทราบ** เราหมอบราบอยู่แล้วก็ไม่ทราบว่าจะมารบกับอะไร นอนทับถ่ายรดไปเลยไม่มีปัญหาอะไร เพราะยอมมันอย่างราบคาบแล้วนี่!

ทีนี้เราจะไม่ให้เป็นอย่างนั้น เราแก้ตัวเรา เราให้เป็นเท่าที่เป็นมาแล้วเท่านั้นเวลานี้เราได้ศาตราวุธ คืออรรถธรรม สติปัญญาแล้ว เราจะต่อสู้ พิจารณาเอาให้ได้ชัยชนะภายในตัวเรา ไม่เอาชัยชนะกับผู้ใดเลย เอากับผู้ใดจะเป็นเรื่องก่อเวรกับผู้นั้น เอา

กับสัตว์ตัวใดก็เป็นเรื่องก่อเวรกับสัตว์ตัวนั้น ขึ้นชื่อว่า ''อื่น นอกไปจากตัวเอง''แล้วมีแต่เรื่องก่อกรรมก่อเวร ไม่เป็นของดีเลย สิ่งที่เลิศประเสริฐสุดก็คือ **''เอกญฺจ เชยฺยมตฺตานํ ส เว สงฺคามชุตฺตโม''** การชนะเรื่องของเรานี่เท่านั้นเป็นเรื่องประเสริฐสุดในโลก พระพุทธเจ้าก็ชนะแบบนี้ สาวกอรหัตอรหันต์ท่านชนะแบบนี้ ท่านเป็นผู้ไม่ก่อเวรก่อกรรม นอกจากนั้นสัตว์โลกยังได้อาศัยท่านมาเป็นลำดับจนกระทั่งบัดนี้ ท่านเอาชนะตรงนี้

''เอ้า พิจารณา มันเคยหลงอะไรอยู่เวลานี้ ?'' พิจารณาให้เห็นชัด สิ่งเหล่านี้ไม่ปิดบังลี้ลับ มีอยู่ภายในตัวเรา ร่างกายก็เตือนเราอยู่ตลอดเวลา เจ็บนั้นปวดนี้ ความสลาย ความแปรสภาพ แปรที่ไหนกระเทือนที่ตรงนั้น แปรไปนานเท่าไหร่ ก็กระเทือนมากขึ้น ๆ เวทนากับความแปรสภาพมันเป็นคู่เคียงกัน อะไรวิปริตผิดไปนิดหนึ่งเวทนาจะเตือนบอกขึ้นมาเรื่อย ๆ เตือนบอกสติปัญญาของผู้ปฏิบัติ ของผู้ตั้งใจจะส่งเสริมสติปัญญาให้มีกำลังเพื่อรู้เท่าทันกับสิ่งเหล่านี้ จึงเหมือนกับแสดงธรรมเทศนาอยู่ทั้งวันทั้งคืน ไม่จำเป็นจะต้องให้พระท่านขึ้นธรรมาสน์ **''นโม ตสฺสะ ภควโต''**

สิ่งเหล่านี้เป็น ''ธรรมเทศนา'' สอนเราตลอดเวลาอยู่แล้ว เอ้า! ทุกข์เกิดขึ้นที่ตรงไหน ตั้งธรรมาสน์ที่ตรงนั้น วินิจฉัยกัน ปุจฉา วิสัชนา กันลงไป นี่แหละเทศนาสองธรรมาสน์ ระหว่างขันธ์กับจิต ขันธ์ใดก็ตาม รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ นี่แหละปุจฉา วิสัชนา ให้เข้าใจชัดเจนตามสิ่งเหล่านี้ที่มีอยู่ รูปแปร แปรมาโดยลำดับ นี่เราอยู่ด้วยกันนี่กี่วัน กี่วันนั้นคือล่วงไปแล้วเสียไปแล้ว ยกตัวอย่างเช่นท่านอาจารย์หมออุดมท่านไปกรุงเทพฯ ไปวันที่ ๑๗ ท่านกลับมาวันนี้วันที่ ๒ กลับมาวันนี้ ท่านไม่ได้วันสมบูรณ์มาเหมือนแต่ก่อน ตั้งแต่วันที่ ๑๗ ไปจนถึงวันที่ ๒ เป็นกี่วันแน่ะ ล่วงไปเท่านั้นวัน ท่านขาดวันนี้ไปแล้ว เราอยู่นี่ก็ขาดไปเช่นเดียวกันกับท่าน นี่แหละเราอยู่ด้วยความบกพร่องไปทุกวัน ๆ นะ ไม่ได้อยู่ด้วยความสมบูรณ์ วันนี้ขาดไปวันนั้นขาดไป วันหน้าขาดไป วันหลังขาดไป ขาดไปเรื่อย ๆ

เราบกพร่องไปเรื่อย ๆ เรื่องธาตุเรื่องขันธ์เราเรียนอย่างนี้แหละ เรียนธรรม เราไม่ได้อยู่ด้วยความสมบูรณ์ อยู่ด้วยความ ''หมดไป'' ทุกวัน ๆ นี่น่ะ แล้วเราจะนอนใจได้อย่างไร เมื่อเป็นนักธรรมะที่ปฏิบัติเพื่อเอาตัวรอดเป็นยอดคนแล้ว ต้องให้เป็นยอดแห่งความรู้ที่จะแก้สถานการณ์ซึ่งมีอยู่ในตัวของเรานี้ ให้รู้ตามเป็นจริงโดยลำดับ เราพบกันวันนี้ วันหลังมาพบกัน บกพร่องมาแล้ว ขาดไปเท่านั้นวัน ขาดไปเท่านี้ชั่วโมง ผู้อยู่ก็ขาด ผู้ไปก็ขาด กลับมาก็ขาด อยู่ประจำที่ก็ขาด ต่างคนต่างขาด มีแต่ต่างคนต่าง

บกพร่องไปทุกๆ วัน ขาดไปทุกวัน แล้วขาดไป ๆ ขาดไปจะไปถึงไหน? **มันก็ไปถึงที่สุดปลายทางแห่งความขาดสะบั้นเท่านั้นเอง!**

นี่! มันต่างกันแต่ "มืด" กับ "แจ้ง" ที่ล่วงไปวันนั้นวันนี้เท่านั้นแหละ ช้าเร็วต่างกัน มีนิดเดียวเท่านั้น จะต้องไปถึงความขาดสะบั้นเช่นเดียวกันหมด เวลานี้ยังไม่ขาดเป็นแต่ว่าเตือนๆ เรา นาทีเตือน วินาทีเตือน ชั่วโมงเตือน หมดไปเท่านั้นวินาทีเท่านั้นนาที เท่านั้นชั่วโมง เท่านั้นวัน เตือนอยู่เสมอ เท่านั้นเดือน เท่านั้นปี เรื่อย **สุดท้ายก็หมด** มีเท่าไรก็หมด เพราะมันหมดไปทุกวันนี่เอาอะไรมาเหลือ!!!

นี่เป็นสติปัญญาอันหนึ่งที่จะต้องพิจารณา สิ่งที่มันเหลืออยู่นี้น่ะ ที่พอจะได้ประโยชน์จากสิ่งที่เหลืออยู่ ธาตุขันธ์ของเราอันใดที่มันเปลี่ยนแปลงมันก็หมดไป เราก็หมดหวังในอันนั้น เวลานี้อะไรยังอยู่บ้าง? อะไรที่มันยังอยู่พอที่จะทำประโยชน์ได้ เอาสิ่งที่กำลังมีพอที่จะทำประโยชน์อยู่นี่น่ะ มาทำประโยชน์เสียแต่บัดนี้ "**อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณํ สุเว**" ความเพียรที่จะทำให้เป็นประโยชน์แก่ตน ควรทำเสียในวันนี้ ใครจะไปรู้เรื่องความตายจะมาถึงเมื่อไร! ท่านว่าไปอย่างนั้น บอกไม่ให้เราประมาท

เอ้า พิจารณารูป มัน "เหลือ"อยู่เท่าไรเวลานี้ มันเจ็บก็ยังมีเหลืออยู่บ้าง มันสลายหรือมันแปรสภาพไป ส่วนที่ยังอยู่ก็ยังมีอยู่บ้าง พยายามพิจารณาให้ทันกับเหตุการณ์ที่มันยังเหลืออยู่ รู้เท่าทันด้วยปัญญา เวทนา ตั้งสติปัญญาพิจารณาให้ชัดเจน เรื่องเวทนาก็มีเท่ากับเวทนาที่มีอยู่นั่นแหละ ไม่เลยจากนั้น ผู้รู้ รู้ไปหมด มันจะเท่าภูเขาก็สามารถรู้เวทนาเท่าภูเขา ไม่มีอันใดที่จะเหนือผู้รู้ไปได้ มันจะใหญ่โตขนาดไหน เรื่องทุกขเวทนามันจะเหนือความรู้นี้ไปไม่ได้ ความรู้นี้จะครอบเวทนาทั้งหมด นี่ถ้ามีสติรู้นะ ถ้าไม่ได้สติ ก็เลื่อนลอยเหมือนกับว่าวไม่มีเชือก เชือกขาด แล้วแต่มันจะไปทางไหน

นี่เราไม่ใช่ว่าวเชือกขาดนี่ เรามีสติปัญญา พิจารณาให้เห็นชัดตามความเป็นจริง เอ้า เกิดก็เกิด เกิดขึ้นมา เรื่องทุกขเวทนาเป็นธรรมเทศนาประกาศสอนเราอยู่แล้ว เราเป็นนักธรรมะ เอ้า ฟังด้วยดี ด้วยสติปัญญาตามความจริงของมันแล้วแยกตัวออก เมื่อเข้าใจแล้วจะไม่ยึดไม่ถือกัน ไม่เป็นกังวลกับเรื่องทุกขเวทนา เรื่องสัญญา เรื่องสังขาร เรื่องวิญญาณ จะปล่อยวางไปด้วยกันโดยสิ้นเชิง

สิ่งที่เหลือคืออะไร ? คือความบริสุทธิ์ ความรอบตัว นี้แลเป็นสาระเป็นแก่นสาร ถ้าจะพูดก็ว่า "เรา" นี่แหละ "เรา" แท้โดยหลักธรรมชาติ ไม่ใช่เราโดยความเสกสรร ถ้าเป็นความสุขก็เป็นความสุขในหลักธรรมชาติ ไม่ใช่ความสุขที่คอยแต่จะมี

ความทุกข์มาแบ่งเอาไปกิน ๆ เหมือนอย่างวันคืนปีเดือน แบ่งเอาจากร่างกายและจิตใจของเรา สังขารของเราไปกิน

นี่ถ้าพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริง อะไรจะแตกก็แตก ก็เรื่องมันแตก มันเคยแตกมาตั้งกี่กัปกี่กัลป์ ทางเดินของคติธรรมดาเป็นอย่างนี้ จะไปแยกแยะหรือไปกีดขวางไม่ให้มันเป็นได้ที่ไหน จะไปกั้นกางไม่ให้มันเดินได้อย่างไร **''อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา''** มันไปในสายเดียวกัน พอว่า **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็มาพร้อมกัน มันไปด้วยกันให้รู้ความจริงของมันพร้อม ๆ กันไป แล้วปล่อยวางพร้อมกันหมด ไม่ใช่ว่าจะปล่อยแล้วในส่วน **อนิจฺจํ** ยัง**ทุกฺขํ** ยัง**อนตฺตา ไม่ใช่** พิจารณารอบแล้วมันปล่อยไปพร้อม ๆ กัน บริสุทธิ์พร้อมในขณะที่ปล่อยวางโดยสิ้นเชิง

ความบริสุทธิ์ไม่ต้องถามหาว่ามาจากไหน ! นั้นแลคือความฉลาดเต็มภูมิ ความสะอาดเต็มภูมิ ความสุขเต็มภูมิ ความสกปรกหายไป ความโง่หายไป ความทุกข์หายไป หายที่ตรงนี้แหละ ตรงที่แบกทุกข์ แบกความโง่ แบกความสกปรกนี่แหละ สิ่งเหล่านี้หายไปหมดเพราะอำนาจของปัญญา อำนาจของสติ อำนาจของความเพียร เป็นธรรมชาติที่ชะล้างไม่มีสิ่งใดเหลือเลย **ผู้นี้แลเป็นผู้ไม่หมดไม่สิ้น**

อะไรจะหมด หมดไปตามสมมุตินิยมโทษ ร่างกายจะหมดก็หมดไป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จะแปรสภาพไปไหนก็แปรไปเถะ เมื่อรู้ตามเป็นจริงแล้ว สิ่งนั้นจะเป็นไปตามธรรมดาของเขา ซึ่งเขาไม่มีความหมาย ไม่มีความรู้สึกเลยว่าเขาได้แปรไป มีแต่จิตของเราไปรับทราบว่าเขาได้แปรไป ถ้าไม่ยึดถือแล้วเพียงรับทราบเท่านั้น เราก็ไม่แบกทุกข์กับความยึดถือในอะไรทั้งหมดเราก็สุขสบาย นี่แลท่านว่า **''เอกญฺจ เชยฺยมตฺตานํ ส เว สงฺคามชุตฺตโม''** ไม่ก่อเวรก่อกรรมกับอะไรทั้งหมด แม้แต่กับกิเลสก็ไม่ก่อ กิเลสแพ้เรา กิเลสไม่มาก่อกับเราได้ เหมือนคนแพ้คน เราชนะคน ชนะอะไรก็ตามก่อกรรมก่อเวรได้วันยังค่ำ ชนะไปมากเท่าไหร่ก่อกรรมมากเท่านั้น คิดดูคูณด้วยล้าน นั่นแหละ! คือความก่อกรรมก่อเวรคูณด้วยล้าน

อันนี้ไม่มีเลย! **ความสบายคือความชนะตนเองเท่านั้น นี่เป็นจุดสำคัญ**ของผู้ปฏิบัติ จะหาศาสนาใดมาสอนพวกเราให้เห็นถึงขนาดนี้รู้ขนาดนี้ และจะให้ผู้ใดเป็นผู้ปฏิบัติ ให้รู้ให้เห็นอย่างที่ว่านี้ นอกจากเราเท่านั้นจะเป็นผู้ปฏิบัติสำหรับตัวเราเอง เพราะโง่ก็เราเป็นคนโง่เอง จะหาความฉลาดใส่ตนด้วยการแก้ความโง่เขลาออก ก็จะเป็นใครถ้าไม่ใช่เรา ทุกข์ก็เราเป็นคนทุกข์เอง จะเปลี่ยนแปลงตัวเองด้วยความฉลาดให้เป็นความสุขขึ้นภายในใจนี้ ทำไมเราจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ นั่น! เปลี่ยนแปลงได้ทั้งนั้นไม่อย่างนั้นพระพุทธเจ้าหรือสาวกทั้งหลาย ท่านจะถึงความบริสุทธิ์ไม่ได้ ถ้าธรรมะชะ

ล้างสิ่งสกปรกไม่ได้ด้วยความสามารถของเรา เราก็เป็นผู้หนึ่งในพุทธบริษัท ซึ่งเป็นลูกเต้าเหล่ากอของพระพุทธเจ้า ถึงจะไม่มีมากคนก็ขอให้เราเป็น ‘‘คนหนึ่ง ในจำนวนน้อยคน’’ นั้นน่ะ ชื่อว่าเราเป็นผู้มีส่วนแห่งพุทธบริษัทอันแท้จริง ลูกของพระพุทธเจ้าก็คืออย่างนี้เอง พระพุทธเจ้าเดินอย่างไร เราเดินแบบศิษย์มีครู รู้อย่างไร เรารู้อย่างศิษย์มีครู รู้แบบครูรู้ไปโดยลำดับ ๆ จนถึง ‘‘วิมุตติหลุดพ้น’’ สมกับเป็นลูกศิษย์มีครู!

การแสดงธรรมวันนี้ก็เห็นว่าสมควร ขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ปราบ-ขู่

ในมงคลสูตรท่านกล่าวไว้พวกเราฟังจนชินหู สวดสาธยายจนชินปาก คือ **''อเสวนา จ พาลานํ''** แปลความว่า การไม่คบคนพาลสันดานหยาบ การคบบัณฑิตผู้ประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจ **''เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ''** ท่านว่าเป็นมงคลอันสูงสุด

เราอาจคิดแต่ในแง่ภายนอก คบคนพาลสันดานหยาบนอก ๆ อย่างนั้น นั่นก็ถูกในการเกี่ยวกับสังคม เพราะมนุษย์เราอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องมีเพื่อนฝูงญาติมิตรเกี่ยวข้องกับสังคมมากน้อย นี่ท่านสอนแง่หนึ่ง **แต่อาจคิดในแง่เดียวเท่านั้น สำหรับตนเองเป็นพาลหรือเป็นบัณฑิตนั้นเลยลืมคิด** ถ้าหากเราคิดแต่เพียงแง่เดียว เราก็ลืมคิดเรื่องตัวเรา เป็นแต่เพียงไม่ไปคบคนพาลภายนอกแล้วก็ถือว่าดี แต่การที่เราคบคนพาลภายในคือใจเราเองนั้น เราไม่ทราบว่าคบกันมานานเท่าไร ความจริงคบกันมาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้

คนพาลภายในหมายถึงอะไร ? หมายถึง**ตัวเราเอง** ซึ่งเป็นคน ๆ หนึ่ง**ที่มีจิตเป็นพาล คอยกีดกัน**คอยฉุดลาก **คือกีดกันในทางที่ดี ไม่ให้ทำความดีได้โดยสะดวกสบาย** หาเรื่องนั้นมาขัดข้อง หาเรื่องนี้มายุแหย่ให้ล้มเหลวไปตามมันจนได้เรื่อย ๆ มาที่เรียกว่า ''พาลภายใน'' **คำว่า ''พาล'' นั้น** ทางพุทธศาสนาท่านหมายถึง**ความคิดที่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือนร้อนเสียหาย** ท่านเรียกว่าคนพาลหรือคนเขลา จะมีความรู้ความฉลาดมากน้อยเพียงไรไม่สำคัญ ถ้ายังทำตนและคนอื่นให้เดือดร้อนอยู่แล้ว ความรู้นั้นท่านไม่เรียกว่าเป็นความรู้ที่ดีที่ฉลาด เพราะเป็นความรู้ที่ยังผู้นั้นให้เป็นคนเลวลงทางความประพฤติที่แสดงออก ตลอดคนอื่นให้ได้รับความเดือนร้อนเสียหายด้วยความคิดเป็นโจร **ความคิดเป็นข้าศึก ความคิดแอบทำสิ่งไม่ดีแก่ตนอยู่เนือง ๆ** และคล้อยตามความคิดเห็นนั้นโดยไม่ยอมเห็นโทษของมัน บางครั้งถึงกับแสดงออกให้คนอื่นรู้และรังเกียจ นี่ท่านเรียกว่า **''ใจพาลภายใน''ซึ่งมีอยู่กับทุกคน** จะต่างกันบ้างก็เพียงมากหรือน้อย แสดงออกหรือไม่แสดงออกให้คนอื่นรู้หรือไม่เท่านั้น **ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากที่มีอยู่กับตัวเราตลอดมา** เราเคยคบค้าสมาคมกับพาลตัวนี้มานานแสนนานจนบัดนี้ เราก็ยังมีความสนิมกับพาลของเราอยู่ โดยไม่รู้สึกตัวว่าเรามีพาล เราคบกับพาลคือความคิดและการกระทำที่เราไม่รู้สึกตัวว่าเป็นความผิด ท่านเรียกว่า ''พาลภายใน''

จงพยายามเลือกเฟ้นความคิดที่เห็นว่าไม่ดี ทั้งส่วนหยาบ ส่วนกลาง ส่วนละเอียดที่มีอยู่ภายในใจอันนี้ อย่าปล่อยให้ใจสั่งสมความเป็นพาล และตั้งบ้านเรือนอยู่บนหัวใจไปนาน ความคิดใดที่ไม่ดี เป็นไปบนหัวใจตลอดกาล บ้านเรือนคือร่างกาย เจ้าของคือใจที่อาศัยอยู่ด้วยกันจะเสียความมั่นคง ทรงความดีไว้ไม่ได้

ความคิดใดที่เป็นไปเพื่อสั่งสมทุกข์ขึ้นมา ความคิดนั้นท่านเรียกว่า "เป็นพาล" การเชื่อหรือคล้อยตามความคิดที่ไม่ดีไม่ถูกนั้น ท่านเรียกว่า "คบคนพาลภายใน" ซึ่งแยกตัวออกห่างยากกว่าพาลภายนอก ผู้เป็นบัณฑิตท่านเห็นโทษทั้งพาลภายในทั้งพาลภายนอก และหลีกเว้นไม่คบและเชื่อถือ ทั้งคอยระวังอย่างอย่างเข้มงวดกวดขัน ไม่สนิทติดจมอยู่กับคนพาลทั้งสองจำพวกนั้น

ปกติคนเราทุกคนมีพาลรอบด้านทั้งภายในภายนอก ความเป็นอยู่ ความเคลื่อนไหว ทุกคนอยู่ในท่ามกลางแห่งพาลทั้งสองจำพวกดังกล่าวมา ผู้ต้องการความสงบสุขทั้งทางส่วนตน ครอบครัวและส่วนรวม จึงควรระวังภัยจากมารทั้งสองจำพวกนั้น เฉพาะอย่างยิ่งมารภายในที่เกิดกับใจตัวเองสำคัญมาก ควรระวังเสมอ ชื่อว่าเป็นผู้เห็นภัยของคนพาลทั้งภายนอกภายใน และจงคบบัณฑิตนักปราชญ์ ซึ่งหมายถึงภายนอกด้วยภายในด้วย ดังที่เราคบครูอาจารย์เพื่อนฝูงที่มีความรู้ดี ความประพฤติดีงามสม่ำเสมอ ไม่เอียงซ้ายเอียงขวา เอียงหน้าเอียงหลัง อันเป็น**อาการแห่ง "อคติสี่"** ซึ่งเป็นของไม่ดี จะเป็นญาติเป็นมิตรหรือเพื่อนฝูงอะไรก็ได้ สำคัญที่ต้องเป็นคนดีเชื่อถือได้ หรือฝากผีฝากไข้ฝากเป็นฝากตายได้ยิ่งเป็นการดีมาก

ในบรรดาบัณฑิตที่ควรคบค้าสมาคม ตลอดถึงครูอาจารย์ที่ให้อุบายสั่งสอนอันดีงามแก่เรา ชื่อว่าบัณฑิต ไม่ต้องมีความรู้ความฉลาดถึงขนาดต้องแบกตู้พระไตรปิฎกมายืนยัน หรือมีความรู้ความฉลาดขั้นปริญญาตรี โท เอก ก็ตาม สำคัญอยู่ที่ความคิดความเห็น การประพฤติตัวเป็นธรรม ซึ่งเป็นเครื่องชักจูงให้คนอื่นได้คติและได้รับประโยชน์อันชอบธรรม และเห็นเป็นความถูกต้องดีงามไปด้วย เหล่านี้ท่านเรียกว่า "บัณฑิต" เป็นผู้ควรแก่การคบค้าสมาคมระยะสั้นหรือยาว ย่อมเป็นมงคลแก่ผู้คบ ไม่เสียหายล่มจมแต่อย่างใด ยังจัดว่าผู้รู้จักเลือกคบ เป็นผู้มีชีวิตชีวาอันอุดมมงคลเสียอีก ทางพระพุทธศาสนาท่านหมายคนอย่างนั้นว่า "บัณฑิต"

ส่วน **"บัณฑิตภายใน" ได้แก่ความคิดอุบายวิธีต่าง ๆ** ที่จะเป็นไปเพื่อคุณงามความดีแก่ตนและผู้อื่น นับแต่พื้นความคิดเห็นอันเป็นเหตุจะให้เกิดคุณงามความดี จนกระทั่งถึงสติปัญญาที่จะถอดถอนกิเลสออกจากจิตใจเป็นลำดับ ๆ เป็นขั้น ๆ ของสติปัญญา เรียกว่า "บัณฑิต, นักปราชญ์" เป็นชั้น ๆ ไปจนถึงขั้น "มหาบัณฑิต"

“มหาบัณฑิต” ได้แก่ท่านผู้ทรงมหาสติมหาปัญญานั่นแล เลยขั้น “มหาบัณฑิต”ไปแล้วก็ถึง “วิมุตติ” เรียกว่า “จอมปราชญ์” หรือ “อัครมหาบัณฑิต” เลยขั้นมหาบัณฑิตไปแล้วก็เป็น “จอมปราชญ์” ได้แก่ผู้เฉลียวฉลาดรอบตัวภายในใจ คือพระอรหันต์ สิ้นกิเลสอาสวะโดยประการทั้งปวง นี่เป็นมงคลอันสูงสุดทั้งสองอย่าง คือ “อเสวนา จ พาลานํ” ไม่ให้คบคนพาลภายนอก ทั้งคนพาลภายใน “ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา” ให้คบบัณฑิตนักปราชญ์ผู้เฉลียวฉลาดทั้งภายนอกและภายใน พยายามฝึกตัวให้มีความเฉลียวฉลาดทันกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อใจของตนนี้ เรียกว่า “บัณฑิต นักปราชญ์” ให้คบผู้นี้ เพื่อจะได้สั่งสมส่งเสริมความเป็นปราชญ์ให้มีกำลังมากขึ้นโดยลำดับๆ เพราะอาศัยท่านผู้ดีมีสติปัญญาฉลาด “เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ” เป็นมงคลอันสูงสุดอีกข้อหนึ่ง

อีกข้อหนึ่งท่านกล่าวว่า “สมณานญฺจ ทสฺสนํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ” การเห็นสมณะผู้สงบกายวาจาใจ เป็นมงคลอันสูงสุดเช่นเดียวกัน

คำว่า “สมณะ” ตามหลักธรรมที่ท่านแสดงไว้ มี ๔ ประเภท

“สมณะที่ ๑ ได้แก่ พระโสดาบัน สมณะที่ ๒ ได้แก่ พระสกิทาคามี
สมณะที่ ๓ ได้แก่ พระอนาคามี สมณะที่ ๔ ได้แก่ พระอรหันต์

การเห็นสมณะเหล่านี้ชื่อว่าเป็นมงคลอันสูงสุด **นี่เป็นมงคลขั้นหนึ่ง เป็นสมณะขั้นหนึ่งๆ จากภายนอก**

ทีนี้เราพยายามทำให้แจ้งซึ่งมรรคผลทั้งสี่นั้น หรือสมณะทั้งสี่นั้น ได้แก่พระโสดา สกิทา อนาคา อรหัตผล ขึ้นภายในจิตใจของตน นี้ชื่อว่าเป็นผู้ทำให้แจ้งซึ่งมรรคผลทั้ง ๔ รวมเป็น ๘ เป็นมงคลอันสูงสุด

ในมงคลสูตรที่ท่านแสดงไว้นี้มีแต่ธรรมสำคัญๆ ทั้งนั้น **แต่มีแยกดังที่ว่านี้** จงแยกแยะพิจารณาข้างนอกพิจารณาข้างในเทียบเคียงกัน

เทวดาทั้งหลายมีปัญหาถกเถียงกันอยู่ถึง ๑๒ ปี ไม่มีใครสามรถแก้ปัญหานี้ได้เลย จึงพากันมาทูลถามปัญหานี้กับพระพุทธเจ้า โดยที่ทราบว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ขึ้นแล้วในโลก และเป็นผู้สามารถชี้แจงอรรถธรรมหรือปัญหาในแง่ต่างๆ ให้เป็นที่เข้าใจแก่ผู้ข้องใจทั้งหลาย จึงได้พากันมาทูลถามพระพุทธเจ้า ตามมงคลสูตรที่ท่านยกไว้เบื้องต้น

แต่เวลาที่ท่านสวดมนต์ท่านยกเอาตั้งแต่ “อเสวนา จ พาลานํ”เรื่อยมาเลย ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องเทวดาทั้งหลายจากโน้นจากนี้มากมาย มาเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลถามปัญหา

ท่านตัดออกเสียหมด เอาแต่เนื้อ ๆ คือมงคลสูตร ๓๘ ประการนี้ เป็นคุณแก่ทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายจนกระทั่งทุกวันนี้ เราจึงควรเจริญมงคลสูตรนี้

สูตรใดก็ตามเป็นที่แน่ใจ หรือเป็นที่สนิทกับจริตนิสัยดังที่กล่าวใน ๒-๓ บท เบื้องต้นนั้นว่า "ไม่คบคนพาลและให้คบบัณฑิต, การเห็นสมณะให้ปรากฏขึ้นภายในจิตใจ ชื่อว่าเป็นผู้ทรงคุณธรรมอันสูงสุดไว้ภายในใจ

คำว่า "เทวดา" ตั้งแต่วันเกิดมาเราไม่เคยรู้เคยเห็น คิดดูซิมนุษย์ด้วยกัน แม้พระพุทธเจ้าก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง สาวกอรหัตอรหันต์ท่านก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ๆ แต่ทำไมท่านสามารถรู้เห็นเทวดา จนถึงกับแนะนำสั่งสอนเทวดาให้ได้สำเร็จมรรคผลนิพพานเป็นจำนวนล้าน ๆ ไม่ใช่ทำธรรมดา!

บางเรื่องกล่าวไว้ในสูตรต่าง ๆ ว่า "เทวดามาฟังเทศน์พระพุทธเจ้าได้สำเร็จมรรคผลนิพพานเป็นโกฏิ ๆ แล้วไม่ใช่เพียงแต่เทศน์วันหนึ่งวันเดียว เทศน์จนกระทั่งพระองค์ปรินิพพาน ฟัง "พุทธกิจ" ท่านแสดงไว้ว่า "**อฑฺฒรตฺเต เทวปญฺหากํ**" ตั้งแต่หกทุ่มล่วงไปแล้ว ทรงแก้ปัญหาหรือแนะนำสั่งสอนเทวดาชั้นต่าง ๆ ที่มาทูลถามปัญหา ท่านถือเทวดาเหมือนกับมนุษย์ทั้งหลาย สอนเทวดาเหมือนกับสอนมนุษย์ทั้งหลายนี่เอง ท่านถือเป็นธรรมด๊าธรรมดาเช่นเดียวกับเรามองเห็นคนทั่วไปโดยธรรมดา พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นพวกเทวบุตรเทวดาชั้นต่าง ๆ ประจักษ์ด้วยพระญาณของพระองค์คือตาทิพย์ เช่นเดียวกับเรามองเห็นสิ่งต่าง ๆ หรือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยตาเนื้อของเรา

แต่เมื่อเราไม่มีตาทิพย์เหมือนพระพุทธเจ้า ไม่สามารถมองเห็นเทวดาทั้งหลาย จึงกลายเป็นปัญหาโลกแตกอย่างทุกวันนี้ ที่พระพุทธเจ้าแสดงอย่างนั้นด้วยพระจักขุญาณของพระองค์ กับที่เรามาด้นเดาและคาดคะเนด้วยความมืดบอดของเรา จึงเป็นที่น่าสลดสังเวชอย่างยิ่งทีเดียว

นี่แหละระหว่างคนตาดีกับคนตาบอด ระหว่างคนโง่กับคนฉลาด มันผิดกันอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่เป็นมนุษย์ด้วยกันก็ตาม พระองค์สามารถสอนเทวดาอินทร์พรหมยมยักษ์ตลอดถึงสัตว์นรก เปรต อมนุษย์มนา ไม่มีจำกัดขอบเขตมีมากมายก่ายกอง พุทธภาระจึงหนักมากสำหรับพระพุทธเจ้า ตามพุทธวิสัยคือวิสัยของพระพุทธเจ้า ที่ทำประโยชน์แก่โลก

พวกเราเป็นคนหูหนวกตาบอด ไม่สามารถมองเห็นทั้งเทวบุตรเทวดาอินทร์พรหมอะไรต่ออะไร แม้ที่สุดจะสั่งสอนตัวเองก็ยังไม่ได้ แล้วเราจะเอาความรู้อันมืดบอดนี่ไปเทียบกับพระพุทธเจ้าหรือ? ข้อนี้จะเป็นไปได้อย่างไร พระพุทธเจ้าทรงมีพระภาระมากขนาดไหน ยังสามารถนำภาระนั้นไปได้ตลอดทั่วถึงจนกระทั่งวันปรินิพพาน

ไม่มีภาระของผู้ใดที่จะหนักหนายิ่งกว่า "พุทธกิจ-พุทธภาระ" ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ พระพุทธเจ้าเป็น "พุทธวิสัย" ของศาสดา นำพุทธภาระไปได้ตลอดทั่วถึง

สำหรับพวกเราไม่มีความสามารถอย่างท่าน แม้แต่จะสั่งสอนตนเพียงคนเดียวก็ยังล้มลุกคลุกคลาน ให้กิเลสตัณหาเหยียบย่ำทำลาย ขี้รดเยี่ยวรดวันยังค่ำคืนยังรุ่ง บางทีเดินจงกรมมันก็ขี้รดบนหัวอยู่ที่หัวทางจงกรม นอนภาวนามันก็ขี้รดเยี่ยวรดอยู่ที่นอนนั่นคนทั้งคนกลายเป็น "ส้วม" ! เป็น "ถาน" ของกิเลสตัณหาทุกอิริยาบถด้วยความไม่มีสติ **พิจารณาซี** ดูมันต่างกันไหม? พระพุทธเจ้ากับพวกเราชาวส้วมชาวถานของกิเลสน่ะ!

ถ้าหากจะพิจารณาแล้ว นำคติท่านมาเป็นประโยชน์ เป็นคติเครื่องพร่ำสอนตัวเองให้เกิดประโยชน์จากธรรมที่กล่าวมานี้ได้ มีบทสำคัญอยู่ว่า พระพุทธเจ้าทำไมสามารถสั่งสอนพระองค์ได้ แล้วเป็นครูของสัตว์โลกทั้งสามโลกธาตุโดยตลอดทั่วถึง แต่เราจะสามารถสอนตัวเรา และแก้กิเลสตัณหาอาสวะซึ่งมีอยู่ภายในใจเราเพียงดวงเดียวเท่านั้น ทำไมจะทำไม่ได้ ทำไมจะปล่อยตัวให้กิเลสตัณหาอาสวะทั้งหลายขี้รดเยี่ยวรดอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน ตั้งแต่เล็กจนถึงเฒ่าแก่ชรา ตายไปกับขี้กับเยี่ยวของกิเลสคละเคล้าเต็มตัวมีอย่างเหรอ! มันสกปรกขนาดไหนกิเลสอาสวะน่ะ แล้วทำไมให้มันขี้รดเยี่ยวรดเราอยู่ตลอดเวลา เราไม่มีความขยะแขยงต่อมันบ้างเหรอ?

เพียงเราคนเดียวก็ยังเอาตัวแทบไม่รอด ก็ยังนอนยังนั่งให้กิเลสตัณหาอาสวะมันขี้รดเยี่ยวรดตลอดมาในอิริยาบถทั้งสี่ ยังจะเป็นส้วมเป็นถานมันอยู่อีกหรือ? ควรพิจารณาตัวเอง นี่เป็นคติอันสำคัญที่เราจะนำมาใช้สำหรับตัวเอง กิเลสมันมีอำนาจวาสนาขนาดไหน พระพุทธเจ้า พระสาวกอรหัตอรหันต์ หรือพุทธบริษัททั้งหลายตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ท่านก็เป็นคนๆ หนึ่ง แต่ทำไมท่านปราบมันได้ เอามันมาเป็นส้วมเป็นถานได้ ขี้เยี่ยวรดมันได้ ทำไมเราจะทำไม่ได้? คิดค้นจับมันฟัดมันเหวี่ยงด้วยสติปัญญาศรัทธาความเพียร จนมันกลายเป็นส้วมเป็นถานของเราเสียทีไม่ดีหรือ?

เอ้า พยายามมองดู มองไปทางไหนก็มีแต่ห้องน้ำห้องส้วมของกิเลส มันก็น่าสลดสังเวชเหมือนกัน เอ้า ฟิตตัวให้ดี แก้ให้ได้กับมือ วันนี้มันอยู่ที่ไหนกิเลสน่ะ?มันอยู่ที่หัวใจเรานี่! ไม่ได้อยู่ตรงไหน แต่ว่า**เรามักจะเข้าใจว่า กิเลสมันเป็นเพื่อนสนิทของเรา** และเป็นเราเสียทั้งหมด **นี่แหละ! ที่มันแก้ไม่ตก** เพราะเห็นว่ากิเลสมันเป็นเรา จึงไม่กล้าแตะต้องทำลายมัน กลัวจะเป็นการทำลายตนที่รักสงวนมากไปด้วย

ถ้าถือว่ากิเลสเป็นกิเลสและกิเลสเป็นภัยแล้ว ก็มีทางแก้ไขได้ หาอุบายพิจารณาแก้ไขตัวเองให้ได้ พูดถึงการแก้ก็ไม่มีอะไรที่จะแก้ยากยิ่งกว่าแก้กิเลส กิเลสคืออะไร? ก็คือความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้นนั่นแล

มนุษย์เรามีหัวใจ สัตว์มีหัวใจ ทำไมจะไม่อยากได้อยากมี ทำไมจะไม่อยากโลภ "เมืองพอ" ของความโลภมันมีที่ไหน "เมืองพอ" ของความโกรธมันมีที่ไหน? "เมืองพอ"ของความหลงมันมีที่ไหน? มันไม่มีขอบเขต มันกว้างขวางยิ่งกว่าแม่น้ำท้องฟ้ามหาสมุทร เพราะฉะนั้นมันจึงแก้ยาก เพราะมันกว้างแสนกว้างจึงเป็นของแก้ได้ยาก แต่ถึงกว้างขนาดไหนก็ตาม รากฐานของสิ่งเหล่านี้มันก็อยู่ที่ใจดวงเดียวนี้เท่านั้น ประมวลลงมาฆ่าที่ตรงนี้! ตัดรากแก้วของมันออกที่ตรงนี้แล้วมันก็ตายไปหมด เช่นเดียวกับต้นไม้ที่ถูกถอนรากแก้วแล้วต้องตายถ่ายเดียวฉะนั้น!

ความโลภ ความโกรธ ความหลง กิ่งก้านสาขาของมัน แตกกิ่งแตกก้าน แตกใบแตกดอก แตกผลออกไปมากมายเพียงใดก็ตาม มันขึ้นอยู่กับต้นของมัน มันมีต้นมีอาหารที่หล่อเลี้ยงมันจึงเจริญเติบโต แตกกิ่งแตกก้านออกไปได้ แต่ถ้าพยายามตัดสิ่งสำคัญ ๆ ของมันซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจออกแล้ว มันจะไม่มีทางแผ่กระจายไปได้มากมายดังที่เคยเป็นมา จะค่อยอับเฉาหรือค่อยยุบยอบตายลงไปโดยลำดับ จนกระทั่งตายหมดโดยสิ้นเชิงหลังจากถอนรากแก้ว คือ "อวิชชา" ออกหมดแล้ว ด้วยอำนาจของ "มหาสติ มหาปัญญา ศรัทธาความเพียร" ไม่มีอย่างอื่นที่จะยิ่งไปกว่าธรรมดังกล่าวนี้ ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งกับการฆ่ากิเลสทั้งสามประเภทอันใหญ่โตนี้ให้หมดไปจากใจ

คำว่า "สมณะที่ ๑, ที่ ๒, ที่ ๓ ที่ ๔" จะปรากฏขึ้นมาเป็นลำดับ ๆ และปรากฏขึ้นมาอย่างแจ้งชัดประจักษ์ใจเป็น "**สนฺทิฏฺฐิโก**" รู้เองเห็นเอง ในวงผู้ปฏิบัติโดยเฉพาะ "**ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ**" ท่านผู้รู้ทั้งหลายจะไม่รู้ที่อื่น จะรู้ขึ้นกับตัวเองนี้ด้วยกันทั้งสิ้น เพราะธรรมะท่านวางไว้เป็นสมบัติกลาง นี่เป็นจุดที่จะตัดกิเลสอาสวะทั้งหลายต้องสู้มัน! เวลานี้เราได้สติสตังมาพอสมควรแล้ว ได้รับการอบรมจากอรรถจากธรรมได้ศึกษาเล่าเรียนมาพอสมควร ได้ฟังโอวาทจากครูอาจารย์มาพอสมควร ปัญหาอันใหญ่ก็คือเรื่องของเราที่จะฟิตตัวให้มีสติปัญญาทันกับกลมายาของกิเลส ซึ่งมีร้อยเล่ห์พันเหลี่ยมร้อยสันพันคมภายในใจ ให้ขาดลงไปโดยลำดับ ๆ

กิเลสขาดลงไปมากน้อย ความสุขความสบายก็ค่อยปรากฏขึ้นมาภายในใจ ความเย็นใจนี้เย็นยิ่งกว่าสิ่งทั้งหลายเย็น สุขใจสุกไม่มีงอม สุกไม่มีเปื่อยมีเน่า สุขอย่างสม่ำเสมอ สุขสุดยอด จึงเป็น "สุข อกาลิโก"ไม่มีสลายเปลี่ยนแปลงไปไหน เป็นความสุขที่ยอดเยี่ยมคงเส้นคงวา ไม่มีสมมุติใดมาทำลายได้อีก นี่แหละที่ท่านเรียกว่า "ความสุขของนักปราชญ์"

พระพุทธเจ้าท่านทรงค้นพบความสุขประเภทนี้ สาวกอรหัตอรหันต์ทั้งหลายท่านก็ค้นพบความสุขประเภทนี้ ท่านจึงปล่อยวางความสุขสมมุติโดยประการทั้งปวง ที่

เคยเกี่ยวข้องกันมา ไม่เพียงแต่สุข ทุกข์ก็ปล่อยโดยสิ้นเชิงเช่นเดียวกัน เป็นผู้หมดห่วงใยหมดป่าช้า ไม่ต้องมาวนเวียนตาย-เกิดกันไม่หยุดไม่ถอยในกำเนิดต่าง ๆ ภพน้อยภพใหญ่ที่เรียกว่า ‘‘วัฏวน’’วนไปวนมา ตัดกงจักร ‘‘วัฏวน’’ นี้ออกจากใจเสียได้ เป็นความสุขเป็นความสบายอันล้นพ้น

นี่คือความสุขของมนุษย์แท้ สมกับภูมิของมนุษย์ที่มีความเฉลียวฉลาด เจอความสุขนี้แล้ว สิ่งใด ๆ ก็ปล่อยไปหมด นี่ในธรรมบทที่ว่า ‘‘**สมณานญฺจ ทสฺสนํ**’’ ก็เข้าในจิตดวงนี้ แม้ ‘‘**นิพฺพานสจฺฉิกิริยาจ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ**’’ ก็เช่นเดียวกัน การทำพระนิพพานให้แจ้ง คือเวลานี้พระนิพพานถูกปิดบังด้วยกิเลสประเภทต่าง ๆ จนมืดมิดทั้งกลางวันกลางคืน ไม่มีความสง่าผ่าเผยขึ้นภายในจิตใจแม้นิดหนึ่งเลย

พระอาทิตย์แม้จะถูกเมฆปิดบัง แสงสว่างส่องมาไม่เต็มที่เต็มฐานได้ก็ตาม แต่เป็นบางกาลบางเวลา ย่อมมีการเปิดเผยตัวออกได้อย่างชัดเจน ที่เรียกว่า ‘‘ท้องฟ้าอากาศปลอดโปร่ง’’ จิตใจของเราที่ถูกกิเลสหุ้มห่อปิดบังอยู่นี้ ไม่มีวันปลอดโปร่งได้เลย มืดมิดปิดตาอยู่อย่างนั้น นั่นแหละท่านว่า ‘‘ให้ทำพระนิพพานให้แจ้ง’’ พระนิพพานก็หมายถึงจิตนั้นเองไม่ได้หมายถึงอะไรอื่น ที่พระนิพพานยังแจ้งไม่ได้ก็เพราะสิ่งปิดบังทั้งหลายคือกิเลสนี้ ซึ่งเปรียบเหมือนก้อนเมฆปิดบังพระอาทิตย์ เมื่อชำระด้วยความเพียรมีสติปัญญาเป็นผู้บุกเบิกแล้ว **พระนิพพานซึ่งเป็นตัวจิตล้วน ๆ นั้น ก็ค่อยแสดงตัวออกมาโดยลำดับ** จนกระทั่งทำพระนิพพานแจ้งอย่างประจักษ์

นี่ก็ ‘‘**เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ**’’ เป็นมงคลอันสูงสุด ไม่มีมงคลอันใดในโลกนี้จะสูงยิ่งกว่าการพบสมณะสุดท้ายคือพระอรหัต และการทำพระนิพพานให้แจ้ง คือถึงความบริสุทธิ์ของใจ นี่เป็นมงคลอันสูงสุด ทำให้ประจักษ์กับใจเราเอง ทั้งจะได้รู้ชัดเจนว่า**ศาสนาของพระพุทธเจ้านั้นน่ะสอนโลกอย่างปาว ๆ เล่น ๆ หรือว่าสอนจริง ๆ** หรือใครเป็นคนเล่น ใครเป็นคนจริง โอวาทเป็นของเล่น หรือผู้ฟังผู้ถือเป็นคนเล่น หรืออะไรจริงอะไรไม่จริง พิสูจน์กันที่หัวใจเรา นำโอวาทนั้นแหละเข้ามาพิสูจน์ เป็นเครื่องมือเทียบเคียงว่าอะไรจริงอะไรปลอมกันแน่

เมื่อธรรมชาตินี้จริงขึ้นมาล้วน ๆ ที่ใจแล้ว ตำราธรรมของพระพุทธเจ้า แม้ที่เขียนเป็นเศษกระดาษซึ่งตกอยู่ตามถนนหนทางยังไม่กล้าเหยียบย่ำ เพราะนั่นเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เหยียบไม่ลง เพราะลงได้เคารพหลักใหญ่แล้ว ปลีกย่อยก็เคารพไปหมด พระพุทธรูปก็ตาม จะเป็นอะไรก็ตามที่เกี่ยวกับ ‘‘พุทธ ธรรม สงฆ์’’ แล้วกราบอย่างถึงใจเพราะเชื่อหลักใหญ่แล้ว

หลักใหญ่คืออะไร? คือหัวใจเราถึงความบริสุทธิ์ เพราะอำนาจแห่งธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องชี้แจงแสดงบอกแนวทางให้รู้ทั้งเหตุและผล จึงเคารพไปหมด ดังท่านอาจารย์มั่นเป็นตัวอย่างในสมัยปัจจุบัน

ในห้องนอนใดที่ถูกนิมนต์ไปพัก ถ้ามีหนังสือธรรมะอยู่ต่ำกว่าท่าน ท่านจะไม่ยอมนอนในห้องนั้นเลย ท่านจะยกหนังสือนั้นไว้ให้สูงกว่าศีรษะท่านเสมอ ท่านจึงยอมนอน

"นี่ธรรมของพระพุทธเจ้า เราอยู่ด้วยธรรม กินด้วยธรรม เป็นตายเรามอบกับธรรม ปฏิบัติได้รู้ได้เห็นมากน้อยเพราะธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งนั้น เราจะเหยียบย่ำทำลายได้อย่างไร! ท่านว่า "เอาธรรมมาอยู่ต่ำกว่าเราได้อย่างไร!" ท่านไม่ยอมนอนยกตัวอย่างที่ท่านมาพักวัดสาลวันเป็นต้น ในห้องนั้นมีหนังสือธรรมอยู่ ท่านไม่ยอมนอน ให้ขนหนังสือขึ้นไว้ที่สูงหมด นี่แหละ! ลงเคารพละต้องถึงใจทุกอย่าง" **เพราะธรรมถึงใจ**

ความเคารพ ไม่ว่าจะฝ่ายสมมุติไม่ว่าอะไรท่านเคารพอย่างถึงใจ ถึงเรียกว่า "สุดยอด" กราบพระพุทธรูปก็สนิท ไม่มีใครที่จะกราบสวยงามแนบสนิทยิ่งกว่าท่านอาจารย์มั่นในสมัยปัจจุบันนี้ เห็นประจักษ์ด้วยตากับใจเราเอง ความเคารพในอรรถในธรรมก็เช่นเดียวกัน แม้แต่รูปพระกัจจายนะ ที่อยู่ในซองยาพระกัจจายนะ พอท่านได้มา "โอ้โห ! พระกัจจายนะเป็นสาวกของพระพุทธเจ้านี่! ท่านรีบเทยาออก เอารูปเหน็บไว้เหนือที่นอนท่าน ท่านกราบ "นี่องค์พระสาวก นี่รูปของท่าน" นั่น! "มีความหมายแค่ไหนพระกัจจายนะ จะมาทำเป็นเล่นอย่างนี้ได้เหรอ?" แน่ะ! ฟังดูซิ

นี่แหละเมื่อถึงใจแล้ว ถึงทุกอย่าง เคารพทุกอย่าง บรรดาสิ่งที่ควรเป็นของเคารพท่านเคารพจริง นั่น ท่านไม่ได้เล่นเหมือนปุถุชนคนหนาหรอก เหยียบโน่นเหยียบนี่เหมือนอย่างพวกเราทั้งหลาย เพราะไม่รู้นี่ คอยลูบๆ คลำๆ งูๆ ปลาๆ ไปในลักษณะของคนตาบอดนั้นแล ถ้าคนตาดีแล้วไม่เหยียบ อันไหนจะเป็นขวากเป็นหนามไม่ยอมเหยียบ สิ่งใดที่จะเป็นโทษเป็นภัยขาดความเคารพ ท่านไม่ยอมทำ นักปราชญ์ท่านเป็นอย่างนั้น ไม่เหมือนคนตาบอดเหยียบดะไปเลย โดยไม่คำนึงว่าควรหรือไม่ควร (เสียงเครื่องบินดังไม่หยุด ท่านเลยหยุดเทศน์)

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

กิเลสกดถ่วงจิต

โดยปกติ**อากาศภายนอก**ไม่รบกวนประสาท เสียงต่าง ๆ ไม่มีประสาทก็สงบไม่มีการกระทบกระเทือนกัน การกระทบกระเทือนเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ด้านจิตใจและส่วนร่างกาย ความสงบสงัดภายในก็ไม่กวนใจ นอกจากเป็น ‘‘คุณ’’ แก่ใจโดยถ่ายเดียว ใจที่ไม่สงบก็เพราะมีสิ่งรบกวนอยู่เสมอ ความถูกรบกวนอยู่เสมอ ถ้าเป็นน้ำก็ต้องขุ่น น้ำถ้าถูกกวนมาก ๆ ก็ขุ่นเป็นโคลนเป็นตมไปเลย จะอาบดื่มใช้สอยอะไรก็ไม่สะดวกทั้งนั้น เพราะน้ำเป็นตมเป็นโคลน

จิตใจที่เป็นเช่นนั้นก็แสดงว่า ให้ประโยชน์แก่ตนไม่ได้ ขณะที่ถูกรบกวนจนถึงเป็นตมเป็นโคลนอยู่ภายในจิตใจ ต้องแสดงความรุ่มร้อนให้เจ้าของได้รับความทุกข์มากเอาการ ผลของมันทำให้เป็นความทุกข์ความลำบาก เราจะเอาความทุกข์ความลำบากนี้ไปใช้ประโยชน์อะไรเล่า? เพราะความทุกข์ความลำบากภายในจิตใจนี้ โลกกลัวกันทั้งนั้น แล้วเราจะเอาทุกข์นี้ไปทำประโยชน์ที่ไหนได้ ! ไม่กลัวกับโลกผู้ดีและปราชญ์ผู้แหลมคมท่านบ้างหรือ?

การแก้ไขเพื่อไม่ให้มีอะไรกวนใจ**ก็คือ การระวังด้วยสติ** ถ้าจิตสงบก็สบาย เช่นเดียวกับน้ำที่ไม่มีอะไรรบกวน ตะกอนแม้จะมีอยู่ก็นอนก้นไปหมดเพราะน้ำนิ่งไม่ถูกรบกวนบ่อย ๆ ย่อมใสสะอาด

พระพุทธเจ้าผู้ประทานธรรมไว้ ทรงถือเป็นสำคัญอย่างยิ่งสำหรับใจในอันดับแรก ทรงเล็งญาณดูสัตวโลกในขณะที่ตรัสรู้ใหม่ ๆ ก็เล็งญาณดูจิตใจ ไม่ใช่เล็งญาณดูความรู้วิชา ฐานะสูงต่ำ ความมั่งมีดีจนของสัตว์โลกทั่ว ๆ ไปเลย แต่ทรงเล็งญาณดูจิตใจเป็นสำคัญ เช่น ผู้ควรจะได้บรรลุมรรคผลนิพพานในระยะรวดเร็ว และจะมีอันตรายมาทำลายชีวิตในเวลาอันสั้นก็มี หรือผู้มีอุปนิสัยที่ควรจะบรรลุมรรคผลนิพพานได้และไม่มีอันตรายก็มี เหล่านี้ล้วนแต่ทรงถือเรื่องจิตเป็นสำคัญ เล็งญาณก็เล็งดูจิตของสัตว์โลกว่าควรจะได้บรรลุหรือไม่ หรือไม่ควรรับธรรมเลย เป็นจำพวก ‘‘ปทปรมะ’’ คือมืดบอดทั้งกลางวันกลางคืนยืนเดินนั่งนอน เรียกว่า ‘‘มืดแปดทิศแปดด้าน’’ ไม่มีกาลสถานที่เข้ามาเปิด เข้ามาเบิกความมืดนั้นออกได้เลย มืดมิดปิดตาอยู่ภายในจิตใจ ประเภทที่เป็นเช่นนี้พระองค์ทรงทราบ และ ‘‘ชักสะพาน’’ คือไม่ทรงสั่งสอนอะไรทั้งสิ้น ถ้าเป็น

โรค ก็คือโรคหมดหวัง แต่หมอก็ยังต้องรักษาโดยมารยาทด้วยมนุษยธรรม จึงยังต้องให้ออกซิเจนหรือยาอะไรๆ ไปบ้างตามสมควรจนกว่าจะถึงกาล

ส่วนพระพุทธเจ้าไม่ทรงสั่งสอน เพราะเป็นประเภทหมดหวังโดยสิ้นเชิงแล้ว ที่เรียกว่า ''ปทปรมะ'' **คือประเภทที่ไม่มีทางแก้ไขเยียวยา รอเวลาความตายอยู่เพียงเท่านั้น** ประเภทนี้เป็นประเภทที่มืดบอดที่สุด พระองค์ก็ทรงทราบ **ทราบที่จิตใจนั้นเองไม่ทราบที่อื่น เพราะทรงมุ่งต่อจิตใจเป็นสำคัญ**

ศาสนาวางลงที่จิตใจของมนุษย์เป็นสำคัญยิ่งกว่าสิ่งใดในโลกนี้

''ประเภท อุคฆฏิตัญญู'' ที่จะรู้ธรรมได้อย่างรวดเร็ว เมื่อพระองค์ประทานธรรมะเพียงย่อๆ เท่านั้น พระองค์ก็ทรงทราบ และ**รองลงมาประเภท ''วิปจิตัญญู''** ก็ทรงทราบ และทรงสั่งสอนธรรมะที่ควรแก่อุปนิสัยของรายนั้นๆ ''**เนยยะ''** คือผู้ที่ต้องสั่งสอนหลายครั้งหลายหน คือผู้ที่พอแนะนำสั่งสอนได้ พอจะนำไปได้ ฉุดลากไปได้ พูดง่ายๆ ''เนยยะ'' ก็แปลว่า พวกที่จะถูไถไปได้นั่นเอง พระองค์ก็ทรงสั่งสอน ผู้นั้นก็พยายามปฏิบัติตนในทางความดีไม่ลดละปล่อยวาง ก็ย่อมเป็นผลสำเร็จได้

ส่วน ''ปทปรมะ'' นั่นหมดหวัง ถึงจะลากไปไหนก็เหมือนลากคนตาย ไม่มีความรู้สึกอะไรเลย ทั้งใส่รถหรือเหาะไปในเรือบิน ก็คือคนตายนั่นแล ไม่เกิดผลประโยชน์อะไรในทางความดี ตลอดมรรคผลนิพพาน คนประเภทนี้เป็นคนที่หมดหวังทั้งๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่สนใจคิดและบำเพ็ญในเรื่องบุญ บาป นรก สวรรค์ นิพพาน ไม่สนใจกับอะไรเลยขึ้นชื่อว่า ''อรรถ'' ว่า ''ธรรม'' นอกจากตั้งหน้าตั้งตาสั่งสมบาปนรกใส่หัวใจให้เต็มจนจะหายใจไม่ออก เพราะอัดแน่นด้วยเชื้อไฟนรกเท่านั้น เพราะนั่นเป็นงานของคนประเภทนั้นจะต้องทำ เนื่องจากใจอยู่เฉยๆ ไม่ได้ ต้องคิดปรุงและทำงาน

พระองค์ทรงทราบหมดในบุคคลสี่จำพวกนี้ ทรงเล็งญาณดูสัตวโลกเป็นประจำ**ตาม ''พุทธกิจ ห้า''** ซึ่งเป็นกิจของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ ในพุทธกิจห้าประเภทนั้นมีการเล็งญาณตรวจดูอุปนิสัยของสัตว์โลกเป็นข้อหนึ่ง ที่พระองค์ทรงถือเป็นกิจสำคัญว่า **ใครที่ข้องตาข่าย**คือพระญาณของพระองค์ และควรเสด็จไปโปรดก่อน ก่อนที่ภยันตรายจะมาถึงรายนั้นๆ ในไม่ช้า ทั้งนี้หมายถึงจิตนั่นเอง เพราะฉะนั้น ''จิต'' จึงเป็นภาชนะสำคัญอย่างยิ่งของธรรมทั้งหลาย และจิตเป็นผู้บงการ ''จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว'' จิตได้บงการอะไรแล้ว กายวาจาจะต้องหมุนไปตามเรื่องของใจผู้บงการ เพราะฉะนั้นทางโลกเขาจึงสอน ''นาย'' หัวหน้างานเสียก่อน สอนหัวหน้างานให้เข้าอกเข้าใจในงานแล้วก็นำไปอบรมลูกน้องให้ดำเนินตาม

ฝ่าย "ธรรม" เมื่อสั่งสอน "ใจ" ผู้เป็นหัวหน้าให้เป็นที่เข้าใจแล้ว ใจก็ยึดมารักษากายวาจาของตน ให้ดำเนินไปตามร่องรอยแห่งธรรมที่ใจได้รับการอบรมสั่งสอนมาแล้ว การปฏิบัติตัวก็เป็นไปเพื่อความราบรื่นชื่นใจ ดังนั้นใจผู้เป็นใหญ่เป็นประธานของกายวาจา จึงเป็นสิ่งสำคัญมากในตัวเรา พูดฟังง่ายก็ว่า แก่นของคนของสัตว์ที่เป็นอยู่ก็คือใจตัวรู้ๆ อยู่ในร่างกายนั้นแล เป็นตัวแรงงานและหัวหน้างานทุกประเภท ใจจึงควรรับการอบรมด้วยดี

ศาสนธรรมจึงสั่งสอนลงที่ใจ ซึ่งเป็นภาชนะอันเหมาะสมแก่ธรรมทุกขั้นทุกภูมิ นับแต่ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด คือ "วิมุตติพระนิพพาน" ไหลลงรวมที่ใจแห่งเดียว เราทุกคนมีจิตใจ มีความรู้อยู่ทุกขณะไม่ว่าหลับตื่น ความรู้นั้นมีอยู่เป็นประจำไม่เคยอันตรธานหายไปไหนเลย เวลาหลับสนิทก็ไม่ใช่คนตาย ความหลับสนิทผิดกับคนตาย ผู้รู้ก็รู้ว่าหลับสนิท ตื่นขึ้นมาเราพูดได้ว่า "หลับ ไม่ยุ่งกับสิ่งนอกๆ ใจจึงราวกับกับไม่รู้อะไรในเวลาหลับสนิท แต่ความจริงนั้นรู้ เวลาหลับสนิทก็ว่าหลับสนิท ตื่นขึ้นมาเราพูดได้ว่า "แหม คืนนี้หลับสนิทดีเหลือเกิน" บางคนถึงกับพูดว่า "แหม เมื่อคืนนี้นอนหลับสนิทเหมือนตายเลย" มันเหมือนเฉย ๆ แต่ไม่ตาย "ผู้รู้"อันนี้เป็นอย่างนั้นละเอียดถึงขนาดนั้นเทียว จะฝันหรือไม่ฝัน พอตื่นขึ้นมาก็พูดได้ถ้าสัญญาทำหน้าที่ให้คือความจำนั้นน่ะทำหน้าที่ให้ เราก็จำได้และพูดได้ ถ้า "สัญญา" คือความจำไม่อาจทำหน้าที่ได้ หลงลืมไปเสียแล้ว เราก็นำเรื่องราวในฝันมาพูดไม่ได้ สิ่งที่เป็นไปแล้วนั้นก็เป็นไปแล้ว รู้ไปแล้ว จำได้แล้ว แต่มันหลงลืมไปแล้วเท่านั้น ก็เกี่ยวกับเรื่องของความรู้คือใจนั่นเอง ใจเป็นเช่นนั้นแล ละเอียดมาก

การนอนอยู่เฉยๆ ไม่มีผู้รับรู้เช่นกับคนตายแล้ว มันจะไปทำงานทำการ ประสบพบเห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ เป็นเรื่องเป็นราวให้ฝันไปได้อย่างไร มันเป็นเรื่องของใจทั้งนั้นที่แสดงตัวออกไปรู้เรื่องต่างๆ ให้เราจำได้ในขณะที่ฝันและตื่นขึ้นมา "วันนี้ฝันเรื่องนั้นเรื่องนี้ **แต่จิตที่ลงสู่ภวังค์แห่งความหลับสนิทอย่างเต็มที่แล้วก็ไม่มีฝัน** ชื่อว่า "เข้าสู่ภวังค์แห่งความหลับสนิท" **คือภวังค์แห่งความหลับสนิททางจิตเป็นอย่างนี้** ถ้าคนหลับสนิทก็ชื่อว่า**ใจเข้าสู่ภวังค์**ความหลับสนิทอย่างเต็มที่ ก็ไม่มีฝันอะไร ตื่นขึ้นมาร่างกายก็มีกำลัง จิตใจก็สดใส ไม่มีความทุกข์ความร้อนอะไร กำลังใจก็ดี ผิดกับการหลับไม่สนิท ปรากฏเป็นนิมิตในฝันโน่นนี่อย่างเห็นได้ชัด

เวลาหลับไปแล้วฝันไปต่างๆ นั่นคือจิตไม่ได้เข้าสู่ภวังค์แห่งความหลับสนิท จิตออกเที่ยว เร่ๆ ร่อนๆ ไป ปกติของใจแล้วหลับก็รู้ คำว่า "หลับก็รู้" เป็น**ความรู้ในหลับโดยเฉพาะ สติปัญญาไม่เข้าเกี่ยวข้อง**ในเวลานั้น รู้อยู่โดยธรรมชาติ ไม่เหมือน

เวลาตื่น **แต่เวลาตื่นแล้ว สติปัญญามีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องได้ทุกระยะ ถ้ามีสติคอยตามทราบความรู้อันนั้นโดยลำดับ** ใจจะแย็บไปรู้สิ่งใดก็ทราบ **คนมีสติดีย่อมทราบทุกขณะจิตที่เคลื่อนไหว** ไปรู้เรื่องอะไรบ้าง หากไม่มีสติ มีแต่ความรู้ก็ไม่ทราบความหมายว่ามันรู้เรื่องอะไรบ้าง ความไม่มีสติเป็นเครื่องกำกับรักษาใจ จึงไม่ค่อยได้เรื่องอะไร ดัง**คนบ้า นั่นเขาไม่มีสติ มีแต่ความรู้คือใจ กับความมืดบอดแห่งโมหะอวิชชาหุ้มห่อ**โดยถ่ายเดียว คิดจะไปไหนทำอะไร ก็ทำไปตามประสีประสาของคนไม่มีสติปัญญารับผิดชอบว่าถูกหรือผิดประการใด ไม่ใช่คนที่เป็นบ้านั้นเป็นคนตาย เขาเป็นคนมีใจครองร่าง เขารู้เหมือนกัน เป็นแต่เพียงเขาไม่รู้ดีรู้ชั่ว ไม่รู้ผิดรู้ถูกอะไรเท่านั้น เป็นเพียงรู้เฉย ๆ คิดอยากไปอยากมาอยากอยู่ อยากทำอะไร**ก็ทำไปตามความอยากประสาคนบ้า ที่ไม่มีสติปัญญารับผิดชอบตัวเอง**

นี่แหละความรู้มันเป็นอย่างนั้น จิตมันเป็นอย่างนั้น ถ้าไม่มีสติรักษาแล้ว จะไม่รู้เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องผิดเรื่องถูกอะไรเลย ไม่มีการใคร่ครวญเหตุผลต้นปลายลึกตื้นหยาบละเอียดอะไรได้เลย ถ้าไม่มีสติปัญญาแฝงอยู่ในนั้น **เพียงความรู้โดยลำพังก็เป็นอย่างที่ว่านั้นแหละ** ย่อมกลายเป็นคนบ้าคนบอไปได้อย่างง่ายดาย

พอมีสติขึ้นมาคนบ้าก็ค่อยหายบ้า เพราะมีสติรับทราบว่าผิดหรือถูกต่าง ๆ **ความรู้ที่ว่านี้ไม่ใช่ความรู้ที่บริสุทธิ์** เป็นความรู้ของสามัญชนธรรมดา และ**ยังลดลงไปจากความรู้ของสามัญชนตรงที่ไม่มีสติคอยกำกับรักษา** จึงได้เป็นความรู้ประเภทบ้า ๆ บอ ๆ คือไม่มีสติปัญญาปกครองตน ไม่มีอะไรรับผิดชอบเลย มีแต่ความรู้โดยลำพัง จึงเป็นเช่นนั้น

ถ้ามีสติสตังเป็นเครื่องกำกับรักษาอยู่แล้ว ความรู้นั้นจะเป็นอย่างนั้นไม่ได้ เพราะมีผู้คอยกระซิบและชักจูง มีผู้คอยเร่งคอยรั้งอยู่เสมอ เหมือนกับรถที่มีทั้งคันเร่ง มีทั้งเบรกมีทั้งพวงมาลัย จะหมุนไปทางไหนก็ได้ด้วยสติด้วยปัญญาของคนขับ ที่ควบคุมจิตและรถอยู่ตลอดเวลา

ส่วนจิตของท่านผู้ถึงความหลุดพ้นแล้วนั้นไม่ใช่จิตประเภทนี้! ความรู้เฉย ๆ ที่ว่ามีกิเลสแฝงนั้นท่านก็ไม่มี เป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ จะว่าท่านมีสติหรือไม่มีสติ **ท่านก็ไม่เสกสรร ท่านไม่มีความสำคัญมั่นหมายตามสมมุติใด ๆ** หลักใหญ่ก็คือความบริสุทธิ์ล้วน ๆ เท่านั้น ซึ่งไม่มีปัญหาใด ๆ เข้าไปแทรกซึมเลย **ท่านเป็นคนพ้นสมมุติหรือนอกสมมุติแล้ว** คำว่า "ไม่มีสติหรือขาดสติ" จึงไม่เกี่ยวข้องกับจิตดวงนั้น **ใช้เพียงในวงสมมุติพอถึงกาลเท่านั้น**

จิตของสามัญชนต้องอาศัยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษา จึงจะเป็นไปในทางที่ถูกที่ควรในกิริยาอาการที่แสดงออก กิริยาท่าทางนั้น ๆ ถ้ามีสติปัญญาคอยควบคุมอยู่ก็น่าดู

สวยงาม การพูดการกระทำก็รู้จักผิดรู้จักถูก รู้จักควรหรือไม่ควร รู้จักสูงรู้จักต่ำ การพูดจาก็มีเหตุมีผล ทำอะไรก็มีเหตุมีผล **หลักใหญ่จึงขึ้นอยู่กับสติและปัญญาเป็นสำคัญในตัวคน**

เรานับถือพระพุทธศาสนา เราเป็นชาวพุทธ คำว่า "พุทธะ" หมายความว่าอะไร ที่ว่า "**พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ**" เป็นพุทธอันเลิศโลก คือพุทธะที่บริสุทธิ์ พุทธะที่ประเสริฐ เราถือท่านเป็นผู้ประเสริฐ น้อมท่านผู้ประเสริฐเข้ามาไว้เป็นหลักใจ มาเป็นเครื่องยึดเครื่องพึ่งพิงอาศัย **เราจึงควรระลึกถึงความรู้ของเราอยู่เสมอว่า ขณะใดสติสตังไม่บกพร่องไปไม่มี** เวลานั้นเราขาดสรณะ ขณะที่เราขาดสติประจำผู้รู้คือใจ แม้ความโกรธก็โกรธมาก เวลาฉุนเฉียวก็ฉุนเฉียวมาก เวลารักก็รักมาก เวลาชังชังมากเกลียดมาก เพราะความไม่มีสติรั้ง **ถ้ามีสติรั้งไว้บ้าง** ก็พอให้ทราบโทษของมันและพอยับยั้งตัวได้ไม่รุนแรง

วันหนึ่ง ๆ ถ้ามีศาสนาอยู่ภายในใจ จะประกอบหน้าที่การงานอะไร ก็ราบรื่นดีงามและเต็มเม็ดเต็มหน่วยไม่ค่อยผิดพลาด เมื่อเรื่องราวเกิดขึ้นภายในใจ ก็มีสติปัญญารับทราบและกลั่นกรองพินิจพิจารณา พอให้ทราบทางถูกและผิดได้ และพยายามแก้ไขดัดแปลงพอเอาตัวรอดไปได้

พูดตามความจริงแล้ว ธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะทำคนให้เสียหายล่มจม แต่เป็นสิ่งที่ฉุดลากคนให้ขึ้นจากหล่มลึกได้โดยไม่สงสัย เมื่อมีอุปสรรคหรือเกิดความทุกข์ความลำบากประการใด ธรรมะย่อมช่วยโดยทางสติปัญญาเป็นสำคัญ เพราะพระพุทธเจ้ามิได้ทรงสอนให้คนจนตรอกจนมุม แต่สอนให้มีความฉลาดเอาตัวรอดได้โดยลำดับของกำลังสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร

จิตเป็นรากฐานสำคัญในชีวิต กรุณาพากันทราบอย่างถึงใจ ความรู้ที่มีประจำตัวเรานี้แล แม้จะจับต้องความรู้ไม่ได้เหมือนวัตถุต่าง ๆ ก็ตาม ก็คือ**ความรู้อันนี้แลที่เป็นรากฐานแห่งชีวิต และเป็น "นักท่องเที่ยว" ในวัฏสงสาร จะเคยเป็นมานานขนาดไหนก็คือผู้นี้ จะสิ้นสุดวิมุตติตัดเรื่องความสมมุติคือเกิดตายทั้งหมดออกได้ ก็เพราะจิตดวงนี้ได้รับการอบรมและซักฟอกสิ่งที่เป็นภัย** อันเป็นเหตุให้เกิดให้ตายอยู่**ภายในออกได้โดยไม่เหลือ จึงหมดเหตุหมดปัจจัยสืบต่อก่อแขนงโดยสิ้นเชิง ทีนี้คำว่า "ใจ เป็นนักท่องเที่ยว"ก็ยุติลงทันที**

เวลาที่มีกิเลสอยู่ภายในใจ ไม่ว่าใครต้องเตรียมพร้อมอยู่เสมอที่จะไปเกิดในภพน้อยภพใหญ่ไม่มีประมาณ เมื่อต่างทราบอยู่แก่ใจเช่นนี้ **จึงควรทำความระมัดระวังและศึกษาปฏิบัติต่อเรื่องของจิตให้เพียงพอ ในการดำเนินให้ถูกต้องตามหลักของ**

พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง นอกจากนั้นยังจะนำอรรถธรรมนี้ไปใช้เป็นประโยชน์แก่สังคมอย่างกว้างขวาง ตามกำลังความสามารถของตนอีกด้วย

ศาสนธรรมเป็นเครื่องส่งเสริม เป็นเครื่องพยุงโลกให้มีความสงบร่มเย็น ไม่ใช่เป็นเครื่องกดถ่วง ดังที่คนจำนวนมากเข้าใจกันว่า "ศาสนาเป็นเครื่องกดถ่วงความเจริญของโลก" **ความจริงก็คือผู้ที่ว่านั้นเองเป็นผู้กดถ่วงตัวเอง และกดถ่วงกีดขวางความเจริญของโลก** ไม่ใช่ผู้ถือศาสนาและปฏิบัติศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้กดถ่วงโลก! ธรรมไม่ใช่ธรรมกดถ่วงโลก พระสงฆ์สาวกอรหันต์ไม่ได้เป็นผู้กดถ่วงโลก ท่านไม่เป็นภัยต่อโลกเหมือนคนไม่มีศาสนา ซึ่งกำลังเป็นภัยต่อโลกอยู่เวลานี้ ศาสนธรรมจะสิ้นสูญไปจากโลก ก็เพราะคนประเภทไม่มีศาสนาเป็นผู้ทำลาย

เมื่อพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ไม่เป็นภัยต่อโลกแล้ว จะว่าเป็นสิ่งที่โลกน่ากลัวได้อย่างไร และจะกดถ่วงโลกจะทำความทุกข์ร้อนให้แก่โลกได้อย่างไร? ข้อสำคัญ**ก็ความคิดเช่นนั้นของบุคคลผู้นั้นแลคือความเป็นภัยแท้ ผู้ที่หลงผิดคิดเช่นนั้น คนนั้นคือผู้เป็นภัยแก่ตนและส่วนรวมแท้**ไม่อาจสงสัย

การเชื่อถือในคำของบุคคลที่เป็นภัยนั้น ย่อมจะมีความเสียหายแก่ผู้อื่นไม่มีประมาณ เพราะระบาดไปเรื่อย ๆ **นั้นแลคือภัยแท้ที่เห็นได้อย่างชัดเจน**

ส่วนศาสนธรรมมิได้เป็นภัย ถ้าธรรมเป็นภัยแล้ว พระพุทธเจ้าวิเศษได้อย่างไร ถ้าธรรมเป็นภัยพระพุทธเจ้าก็ต้องเป็นภัยต่อพระองค์และต่อโลก แม้พระสงฆ์ก็ต้องเป็นภัยอย่างแยกไม่ออก **เพราะสามรัตนะนี้เกี่ยวโยง**กันอย่างสนิท แต่นี่ไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่าพระพุทธเจ้า พระสาวก เสด็จไปที่ใด ประทานธรรม ณ ที่ใด สัตว์โลกมีความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน ไม่มีใครเบื่อหน่ายเกลียดชังท่าน หากจะมีก็คือผู้เป็นข้าศึกแก่พระศาสนาและแก่ประชาชนเท่านั้น

ส่วนมากที่ประจักษ์ในเรื่องความเป็นภัยนั้นเห็น ๆ กัน แต่คนไม่มีธรรมในใจนั้นแล เป็นภัยทั้งแก่ตนและแก่ส่วนรวม เพราะสติปัญญาเครื่องระลึกรู้บุญบาปไม่มี คุณค่าของใจไม่มี ถูกความเสกสรรทางวัตถุทับถมจนมองไม่เห็น การแสดงออกจึงรักก็เป็นภัย เกลียดก็เป็นภัย โกรธก็เป็นภัย ชังก็เป็นภัย อะไร ๆ เป็นภัยหมดเพราะจิตเป็นตัวภัยด้วย."**ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา**" ผู้นี้แลคือผู้เป็นภัย เพราะกิเลสตัวทับถมเหล่านี้พาให้เป็นภัย

ศาสนธรรมซึ่งเป็นเครื่องแก้สิ่งที่เป็นภัยทั้งหลายโดยตรงอยู่แล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นจะเป็นภัยได้อย่างไร หากเป็นภัยแล้วจะแก้สิ่งไม่ดีเหล่านั้นได้อย่างไร

พระพุทธเจ้าทรงแก้สิ่งเหล่านี้ได้แล้วโดยสิ้นเชิง ไม่มีเหลืออยู่เลยในพระทัยขึ้นชื่อว่าภัยดังที่กล่าวมา จนเป็นผู้บริสุทธิ์วิมุตติพุทโธทั้งดวง จึงเรียกว่าเป็น ‘‘ผู้เลิศ’’ ‘‘ผู้ประเสริฐ’’

พระธรรมของพระองค์ก็เหมือนกัน **‘‘ธมฺโม ปทีโป’’** เป็นธรรม ‘‘กระจ่างแจ้งภายในจิต’’

สังโฆเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความสว่างกระจ่างแจ้งแห่งธรรมทั้งดวง ด้วยความบริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้น นำศาสนธรรมที่ปราศจากภัยมาสอนโลก

ทำไมศาสนธรรมจะเป็นเครื่องกดถ่วงโลกและเป็นภัยต่อโลก นอกจากผู้สำคัญว่าศาสนาเป็นภัยนั้นแลเป็นตัวภัยแก่ตัวและสังคม **เพราะ**ความสำคัญเช่นนี้**เป็นความสำคัญผิด!**

อะไรที่พาให้ผิด? ก็คือหัวใจที่เป็นบ่อเกิดแห่งความคิดนั้นแล เป็นต้นเหตุแห่งความผิดหรือเป็นผู้ผิด การแสดงออกมานั้นจึงเป็นความผิด หากไม่เป็นความผิดเราลองนำความคิดเช่นนี้ไปใช้ในโลกดูซิ โลกไหนจะไม่ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟไม่มี แม้ตัวเองก็ยังร้อน

หากนำศาสนาไปสอนโลกตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนและได้ทรงบำเพ็ญมาแล้วจนได้ตรัสรู้ โลกจะเป็นภัย โลกจะเดือดร้อนได้อย่างไร? โลกวุ่นวายมันถึงเกิดความทุกข์ความร้อน พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสอนให้วุ่นวาย แต่สอนให้มีความสงบร่มเย็น ให้เห็นอกเห็นใจกัน ให้รู้จักรักกัน สามัคคีกลมกลืนเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเสมอ ให้รู้จักเหตุจักผล รู้จักเขารู้จักเรา เพราะโลกอยู่ด้วยกัน ไม่ใช่อยู่คนหนึ่งคนเดียว อยู่ด้วยกันเป็นหมู่เป็นคณะ ตั้งเป็นบ้านเป็นครอบครัว เป็นตำบลหมู่บ้าน เป็นอำเภอเป็นจังหวัด เป็นมณฑลหรือเป็นภาค เป็นเขตเป็นประเทศ ทั้งประเทศนั้นประเทศนี้ ล้วนแต่หมู่ชนที่รวมกันอยู่ทั้งนั้น ซึ่งควรจะเห็นคุณค่าของกันและกัน และของการอยู่ร่วมกันด้วยธรรม มีเมตตากรุณาธรรม เป็นมาตรฐานของการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก

คนที่อยู่ด้วยกันไม่เห็นอกเห็นใจกัน มีแต่ความเบียดเบียนทำลายกัน มีแต่ความคับแคบเห็นแก่ตัวจัด ย่อมเป็นการทำลายคนอื่น เพราะความเห็นแก่ตัว แม้ไม่ทำลายอย่างเปิดเผยก็คือการทำลายอยู่นั่นแล จึงทำให้เกิดความกระทบกระเทือนกันอยู่เสมอในสังคมมนุษย์ ขึ้นชื่อว่า ‘‘คนคับแคบ เห็นแก่ตัวจัด’’ จะไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อนฉิบหายนั้นไม่มี! ไม่ว่าที่ใดถ้ามีคนประเภทนี้แฝงอยู่ด้วย สังคมย่อมเดือดร้อนทุกสถานที่ไป เพราะคนประเภทนี้เคยเป็นภัยแก่สังคมมามาก และนานจนประมาณไม่ได้ สังคมจึงรังเกียจกันเรื่อยมาจนปัจจุบันนี้

ที่ธรรมท่านสอนไม่ให้เบียดเบียนกัน ก็เพราะหัวใจมนุษย์มีคุณค่าด้วยกัน ตลอดสมบัติแต่ละสิ่งละอย่างซึ่งอยู่ในครอบครอง ด้วยเป็นของมีคุณค่าทางจิตใจอยู่มาก จึงไม่ควรทำจิตใจกันให้กำเริบ เพราะใจของใคร ๆ ก็ต้องการอิสรภาพเช่นเดียวกัน ไม่ประสงค์ความถูกกดขี่บังคับด้วยอาการใด ๆ ซึ่งล้วนเป็นการทำลายจิตใจกันให้กำเริบ อันเป็นสาเหตุให้ก่อกรรมก่อเวรไม่มีที่สิ้นสุดยุติลงได้ เพียงสัตว์เขายังกลัวตาย เขายังกลัวความเบียดเบียนการทำลาย

มนุษย์อยู่ด้วยกันไม่กลัวการเบียดเบียน ไม่กลัวการทำลาย ไม่กลัวการเอารัดเอาเปรียบกัน ไม่กลัวการดูถูกเหยียดหยามกัน จะมีได้หรือ! สิ่งเหล่านี้ใครก็ไม่ปรารถนากันทั้งโลก

การที่ทำให้เกิดความกระทบกระเทือนซึ่งกันและกัน จนโลกหาความสงบไม่ได้ เป็นฟืนเป็นไฟอยู่ตลอดเวลามาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ และจะเป็นไปโดยลำดับไม่มีที่สิ้นสุด เพราะอะไรเป็นเหตุ ถ้าไม่ใช่เพราะความเห็นแก่ตัว อันเป็นเรื่องของกิเลสตัวสกปรกตัวหยาบ ๆ นี้จะเป็นเพราะอะไร

ความผิดถูกดีชั่วต่าง ๆ พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนไว้หมด ท่านมีพระเมตตากรุณาสุดส่วนแก่มวลสัตว์ทุกประเภท**แม้ปรมาณู** ก็ไม่ให้เบียดเบียนทำลายกัน เพราะมีกรรม มีวิบากแห่งกรรม อย่างเต็มตัวด้วยกัน อยู่ด้วยกรรมไปด้วยกรรม **สุขทุกข์ด้วยกรรมเหมือนกัน ควรนับถือกันเป็นความเสมอภาค** ดังในธรรมว่า

“สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ไม่ให้เบียดเบียนทำลายกัน” เป็นต้น

เมื่อต่างคนต่างเห็นความสำคัญของชีวิตจิตใจ และสมบัติของกันและกันเช่นนี้ ย่อมไม่เบียดเบียนกัน เพราะทำกันไม่ลง เมื่อต่างคนต่างมีความรู้สึกอย่างนี้แล้ว โลกก็เย็น อยู่ด้วยกันอย่างผาสุก มีการยอมรับผิดรับถูก มีหลักธรรมเป็นกฎเกณฑ์ ต่างคนต่างระมัดระวัง ไม่หาเรื่องหลบหลีกปลีกกฎหมายและศีลธรรมกัน เป็นหลักปกครองให้เกิดความร่มเย็นผาสุก

เช่นไม่ยอมรับความจริงดังที่เป็นอยู่เวลานี้ และที่เคยเป็นเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน ไม่มีใครกล้าเป็นกล้าตายตัดหัวธรรม ด้วยการยอมรับความจริง แม้ไปฉกไปลักเขามาหยก ๆ เวลาถูกจับตัวได้ก็แก้ตัวว่า “เขาหาว่า” คนเราถ้ารับความจริงแล้วจะว่า “เขาหาว่า....” ไปทำไม! ขายตัวเปล่า ๆ ! แม้คนติดคุกติดตะรางลองไปถามดูซิว่า “นี่เป็นอะไรถึงต้องมาติดคุกติดตะรางล่ะ?” ต้องได้รับคำตอบว่า “เขาหาว่าผมลักควาย” เป็นต้น เมื่อถามกลับว่า “เราไม่ได้ลักควายของเขาจริง ๆ หรือ?” “ลักจริง ๆ”

แน่ะ! ลักจริงๆ ทำไมบอก "เขาหาว่า...." ทั้งนี้เพราะไม่ยอมรับความจริง เนื่องจากความเห็นแก่ตัว กลัวเสียเกียรติ ขายขี้หน้า ว่าเป็นคนเลวทรามหยามเหยียด อายเพื่อนมนุษย์นั่นแล แต่การพูดโกหกไม่ยอมรับความจริงซึ่งเป็นความผิดสองซ้ำนั้น ไม่พึงเฉลียวใจและอายบ้าง ความเป็นมนุษย์ผู้ดีจะได้มีทางกระเตื้องขึ้นมาบ้าง

เหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ จึงทำให้หมดยางอายโดยสิ้นเชิง สิ่งเหล่านี้เป็นของสกปรกเลวทรามในวงผู้ดีมีศีลธรรมในใจ **สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งกดถ่วง** เป็นสิ่งทำลายจิตใจและทำลายสมบัติของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน สิ่งสกปรกรุงรังเหล่านี้ **ผู้มีจิตใจใฝ่ต่ำชอบมันอย่างยิ่ง** ทั้งที่มันให้โทษมากไม่มีประมาณ มีมากมีน้อยก็ทำความกระทบกระเทือน และทำความฉิบหายแก่ผู้อื่นไม่สงสัย

จึงขอตั้งปัญหาถามตัวเองเพื่อเป็นข้อคิดว่า "เหล่านี้หรือที่ว่าโลกเจริญ?" เจริญด้วยสิ่งเหล่านี้หรือ? อันนี้หรือที่เรียกว่า "เชิดชูกันและกัน และเชิดชูโลกให้เจริญ?"

คำตอบ "จะเชิดชูโลกอย่างไร เวลานี้โลกกำลังร้อนเป็นฟืนเป็นไฟ ยังไม่ทราบว่ามันกดถ่วงอยู่หรือ? นั่น! ส่วนศาสนามีบทใดบาทใดที่สอนให้โลกเบียดเบียนกัน ให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายแก่กัน เพียงสังเกตตามความรู้สึกธรรมดาก็ไม่ปรากฏเลย"

ทีนี้ทำ "โอปนยิโก" น้อมข้างนอกเข้ามาข้างในเพื่อให้เกิดประโยชน์ ไม่เสียหายไปเปล่า" การแสดงธรรมมีทั้งข้างนอกข้างใน ข้อสำคัญก็ให้น้อมเข้ามาเป็นสาระสำหรับเรา

การแสดงนั้นก็เพื่อแยกข้างนอกให้ดูเสียก่อน แล้วย้อนเข้ามาข้างใน เวลานี้ข้างในของเราเป็นอย่างไรบ้าง? "สวัสดีมีชัยอยู่หรือเป็นประการใดบ้าง?" "เวลานี้กิเลสประเภทต่างๆ ที่เป็นเจ้าอำนาจกดถ่วงจิตใจเรามีบ้างไหม? โลกแห่งขันธ์ และระหว่างขันธ์กับจิต สวัสดีมีชัยอยู่หรือ? ไม่กดถ่วงใจของผู้เป็นเจ้าของขันธ์หรือ?

จงดูให้ดีด้วยสติ พิจารณาด้วยปัญญาอย่างรอบคอบ ขณะใดที่สติปัญญาประลาตไปจากใจ ขณะนั้นแลเราได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน เพราะถูกกดถ่วงย่ำยีโดยอาการต่างๆ ของกิเลสทั้งหลาย ขณะใดมีสติปัญญารักษาใจไม่เผลอตัว แม้สติปัญญาจะยังไม่เพียงพอกับความต้านทาน หรือปราบปรามสิ่งเหล่านั้นให้หมดไป เราก็ยังพอยับยั้งได้ ไม่ทุกข์ถึงขนาด หรือไม่ทุกข์เสียจนเต็มเปา ยังพอลดหย่อนผ่อนเบากันบ้าง ยิ่งมีสติปัญญาพอตัวแล้ว ไม่มีกิเลสตัวใดที่จะมาเป็นข้าศึกต่อใจได้เลย! พอขยับตัวออกมาก็ถูกปราบเรียบในขณะนั้น

นี้แลผู้มีธรรมครองใจเป็นอย่างนี้ **ใจเป็นอิสระเพราะธรรมครองใจ** ใจมีความสงบสุขได้เพราะการรักษาใจด้วยธรรม ตลอดถึงความหลุดพ้นจากความกดถ่วงทั้งหลายโดยประการทั้งปวง ก็เพราะการปฏิบัติธรรม เพราะรู้ธรรม เพราะเห็นธรรมประจักษ์ใจไม่สงสัย ลูบ ๆ คลำ ๆ ดังที่เคยเป็นมาในขั้นเริ่มแรก

ธรรมอยู่ในสถานที่ใด ต้องเย็นในสถานที่นั้น ธรรมอยู่ที่ใจ ใจย่อมชุ่มเย็นผาสุกทุกอิริยาบถไม่มีสิ่งรบกวน **เมื่อจิตก้าวเข้าถึงขั้นธรรมเป็นใจ ใจเป็นธรรม** ยิ่งเย็น ไม่มีกาลสถานที่เข้ามาเกี่ยวข้องเลย เย็นเต็มที่เต็มฐาน ก็คือใจเป็นธรรม ธรรมเป็นใจ นั่นแล

เราคิดดูซิ ธรรมบทใดแง่ใดที่ทำความกดถ่วง ทำโลกให้มีความทุกข์ความเดือดร้อน ไม่ปรากฏแม้แต่นิดหนึ่ง! การทำให้เราและโลกเดือดร้อนวุ่นวายระส่ำระสายจนแทบไม่มีที่ปลงวาง ก็เพราะมันมีแต่เรื่องของกิเลสทั้งนั้นเป็นเจ้าการ!

ผู้ปฏิบัติทั้งหลายที่มีสติปัญญาประคองตัว กิเลสแสดงออกมามากน้อยย่อมทราบทันที และเริ่มแก้ไขถอดถอนไม่นอนใจ จนไม่มีอะไรแสดงแล้วก็อยู่เป็นสุข ดังปราชญ์ว่า ‘‘ฆ่ากิเลสได้แล้วอยู่เป็นสุข’’ ถ้าพลิกกลับก็ว่า ‘‘ฆ่ากิเลสไม่ได้ย่อมเป็นทุกข์ทั้งอยู่ทั้งไป ทั้งเป็นทั้งตาย!’’ ฉะนั้นพวกเราต้องสร้างสติปัญญาให้ดี เพื่อต่อสู้กิเลสที่มีอยู่ภายในตัว จงระวังอย่าให้มันกล่อมเสียหลับทั้งคืนทั้งวัน ทั้งยืนเดินนั่งนอน ให้มีเวลาตื่นบ้าง ให้มีเวลาต่อสู้กับเขาบ้าง ถ้ามีการต่อสู้กัน คำว่า ‘‘แพ้ ชนะ’’ ก็จะปรากฏขึ้นมา ไม่หมอบราบเสียทีเดียว เพราะไม่มีการต่อสู้ มีแต่หมอบราบ และเชื่อมันไปหมด กิเลสว่ายังไงเชื่อไปหมด หากมีการต่อสู้บ้าง ก็มีแพ้มีชนะสับปนกันไป ต่อไปก็ชนะเรื่อย ๆ ชนะไปเรื่อย ๆ และชนะไปเลย ใจเป็นอิสระเต็มภูมิ!

นี่อำนาจแห่งศาสนธรรมที่ผู้นำมาปฏิบัติเป็นอย่างนี้! เป็นที่เชื่อใจ เป็นที่แน่ใจได้ ไม่มีอะไรที่จะแน่ใจได้ยิ่งกว่าศาสนธรรม ถ้าเราปฏิบัติเต็มกำลังความสามารถเราก็เชื่อใจเราได้ เมื่อบรรลุถึงขั้น ‘‘จิตบริสุทธิ์’’ แล้วก็แน่นอนตลอดเวลาไม่สงสัย ไม่อยากไม่หิวโหยกับอะไรทั้งนั้น ไม่อยากรู้ไม่อยากเห็น ไม่อยากศึกษากับใคร ๆ ว่าน่าจะเป็นอย่างนั้น น่าจะเป็นอย่างนี้ อยากรู้นั้นอยากรู้นี้ เพื่อนั้นเพื่อนี้อีกต่อไป!

รู้ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ภายในใจ เมื่อเต็มภูมิความรู้ความเห็นแล้ว ก็ไม่อยากไม่หิวโหย ไม่มีอะไรรบกวนใจก็แสนสบาย ขอให้พากันนำธรรมนี้ไปปฏิบัติรักษาตน อยู่สถานที่ใดไปสถานที่ใดจงทราบเสมอว่า ความผิดถูกชั่วดีนั้นอยู่กับเรา การละวางในสิ่งที่ควรละวาง และการส่งเสริมสิ่งที่ควรส่งเสริม ก็อยู่ที่ตัวของเรา **ไปไหนให้มีวัด อย่าให้ปราศจากวัด อย่างท่านอาจารย์ฝั้นท่านเคยว่า ‘‘**วัดที่นั่น วัดที่นี่ **วัดอยู่ภายในใจ’’**

ท่านพูดถูก ให้มีวัดอยู่ภายในจิตใจเสมอ คือ "วัตรปฏิบัติ" มีสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ใคร่ควรดูเหตุดูผลอยู่เสมอ เวลานั่งรถไปก็ภาวนาไปเรื่อย ๆ ใครจะว่าบ้าว่าบอก็ตาม **ข้อสำคัญผู้รับผิดชอบเรานี้คือเราเอง** อย่าเป็นบ้าไปกับเขาก็แล้วกัน ถ้าเราไม่เป็นบ้าเสียอย่างเดียว คนเป็นร้อย ๆ คนจะมาติเตียนหรือกล่าวตู่ว่าเราเป็นบ้าเป็นบอ คนร้อย ๆ คนนั้นน่ะมันเป็นบ้ากันทั้งนั้นแหละ! เราไม่เป็นบ้าเสียคนเดียวเราก็สบาย

นี่แหละเป็นคติหรืออุดมการณ์อันสำคัญ ฟังแล้วจงพากันนำไปประพฤติปฏิบัติ เวลาถูกใครว่าอะไรก็ให้คำนึงถึงพระพุทธเจ้า อย่าไปโกรธไปเกรี้ยวให้เขา ความโกรธให้เขาก็คือไฟเผาตัว ความไม่พอใจให้เขาก็คือไฟเผาตัวไม่ใช่เผาที่ไหน มันเผาที่นี่ก่อนมันถึงไปเผาที่อื่น ให้ระมัดระวังไฟกองนี้อย่าให้เกิด!

เราจะไป "สุคโต" นั่งรถนั่งราไปก็สุคโตเรื่อยไป นั่งในบ้านก็สุคโต อยู่ก็สบาย อยู่ที่ไหนก็สบาย เวลาตายก็เป็นสุข ไม่วุ่นหน้าวุ่นหลังดิ้นพล่านอยู่ราวกับลิงถูกลูกศรซึ่งดูไม่ได้เลยในวงปฏิบัติ

ฉะนั้นจงระวังไว้แต่บัดนี้ ปฏิบัติให้เต็มภูมิแต่บัดนี้! คำว่า "อาชาไนย" หรือ "ราชสีห์" จะเป็นใจของเราผู้ปฏิบัติเสียเอง!

เอาละ การแสดงธรรมก็พอสมควร!

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

กำจัดกิเลสพ้นทุกข์

ที่ท่านพูดว่า "โลก" ก็คือหมู่สัตว์ "**สตฺต**" แปลว่าผู้ข้อง ผู้ยังติดยังข้อง อะไรทำให้ข้อง? เพียงเท่านั้นก็ทราบแล้ว ท่านพรรณนาไว้หลายสิ่งหลายอย่างหลายภพหลายภูมิ ล้วนแต่ภูมิสถานที่ที่ให้จิตติดจิตข้องและจะต้องไปทั้งนั้น ท่านจึงว่าจิตนี้เป็นนักท่องเที่ยว เพราะเที่ยวไปไม่หยุดไม่ถอย กลัวหรือกล้าก็ต้องไป เพราะกำลังตกอยู่ในความเป็นนักต่อสู้ ขึ้นชื่อว่า "นัก" แล้วมันต้องต่อสู้อย่างไม่ลดละท้อถอย ถ้าไม่เป็นอย่างนั้นก็ไม่เรียกว่า "นัก" คือสู้ไม่ถอย

ภพภูมิต่าง ๆ ไปเกิดได้ทั้งนั้น แม้แต่นรกอเวจีซึ่งเป็นสถานที่มีทุกข์เดือดร้อนมากผิดทุกข์ทั้งหลาย จิตยังต้องไปเกิด! อะไรทำให้จิตเป็นนักต่อสู้?

เชื้อแห่งภพชาติคือกิเลสทั้งมวลนั่นเอง ที่ทำให้สัตว์ทำกรรม กรรมเกิดวิบากเป็นผลดีผลชั่ว วนไปเวียนมาในภพต่าง ๆ ภพน้อยภพใหญ่ไม่มีประมาณ ว่าจะหลุดพ้นจากความเกิดในภพนั้น ๆ ได้เมื่อใด เกิดเป็นภพอะไรตัวประธานก็อยู่ที่ "ใจ" เป็นผู้จะไปเกิด เพราะอำนาจกิเลส กรรม วิบาก พาให้เป็นไป

ในโลกเรานี้มีสัตว์เกิดมากน้อยเพียงไรใครจะไปนับได้! เพียงในบริเวณวัดนี้สัตว์ต่าง ๆ ที่สุดวิสัย "ตาเนื้อ" จะมองเห็นได้มีจำนวนมากเท่าใด สัตว์ที่เกิดที่อยู่ในที่มองเห็นได้ด้วยตาเนื้อนี้ก็มี ที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ เพราะละเอียดก็มี แม้แต่สัตว์เล็ก ๆ ซึ่งเป็นด้านวัตถุ แต่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อก็มี สัตว์ที่เกิดเป็น "ภพ" เป็นทั้งลี้ลับทั้งเปิดเผยในโลกทั้งสามจึงมีมากมาย ถ้าเป็นสิ่งที่มองเห็นด้วยตาเนื้อได้แล้ว จะหาที่เหยียบย่ำลงไปไม่ได้เลย เต็มไปด้วยจิตวิญญาณของสัตว์ เต็มไปด้วยภพด้วยชาติของสัตว์ประเภทต่าง ๆ ทั้งหยาบทั้งละเอียด เต็มไปทั้งสามภพสามภูมิ แม้แต่ช่องลมหายใจเรายังไม่ว่าง

ในตัวของเรานี้ก็มีสัตว์ชนิดต่าง ๆ อยู่มากจนน่าตกใจ ถ้ามองเห็นด้วยตาเนื้อ เช่น เชื้อโรค เป็นต้น ไม่เพียงแต่วิญญาณ คือจิตเราดวงเดียวที่อาศัยอยู่ในร่างนี้เท่านั้น ยังมีอีกกี่พันกี่หมื่นวิญญาณอาศัยอยู่ในร่างนี้ด้วย ฉะนั้นในร่างกายเราแต่ละคน จึงเต็มไปด้วยวิญญาณปรมาณูของสัตว์หลายชนิดจนไม่อาจคณนา มีอยู่ทุกแห่งได้ เพราะมีมากต่อมาก และละเอียดมากจนไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา ฟังได้ด้วยหู

ในอากาศกลางหาว ในน้ำ บนบก ทั่วทิศต่างๆ มีสัตว์เต็มไปหมด แล้วยังมัวสงสัยอยู่หรือว่า ‘‘ตายแล้วสูญไม่ได้เกิดอีก’’ ก็อะไรๆ มันเกิดอยู่เวลานี้เกลื่อนแผ่นดิน **ภพหยาบ**ก็มีมนุษย์ ซึ่งกำลังหาโลกจะอยู่ไม่ได้ ยังจะมาสงสัยอะไรอีก

ความเกิดก็แสดงให้เห็นอยู่ทุกแห่งหน ทั้งหยาบทั้งละเอียด ทั้งในน้ำบนบกมีไปหมด ตลอดบนอากาศ ยังจะสงสัยอยู่หรือว่าตายแล้วไม่เกิด แล้วอะไรมันมาเกิด ดูเอาซี เครื่องยืนยัน ‘‘ไม่สูญ’’ มีอยู่กับทุกคน ถ้าสัตว์ตายแล้วสูญดังที่เข้าใจกัน สัตว์เอาอะไรมาเกิดเล่า? ลงตายแล้วสูญไปจริงๆ จะเอาอะไรมาเกิดได้ สิ่งที่ไม่สูญนั้นเองพาให้มาเกิดอยู่เวลานี้ ไปลบล้างสิ่งที่มีอยู่ให้สูญไปได้อย่างไร ความจริงมันมีอยู่อย่างนั้น ที่ลบไม่สูญก็คือความจริงนั่นแล

จะมีใครเป็นผู้ฉลาดแหลมคม รู้ได้ละเอียดลออทุกสิ่งทุกอย่างตามสิ่งที่มีอยู่เหมือนพระพุทธเจ้าเล่า?

พวกเราตาบอดมองไม่เห็นตัวเอง ได้แต่ลูบคลำไปลูบคลำมา คลำไม่เจอก็ว่าไม่มี แต่ไปโดนอยู่ไม่หยุดหย่อนในสิ่งที่เข้าใจว่าไม่มีนั้น ต่างคนต่างโดน ‘‘ความเกิด’’ อย่างไรล่ะ โดนกันทุกคนไม่มีเว้น เหมือนเราไม่เห็น เดินไปเหยียบขวากเหยียบหนามนั่นน่ะ เราเข้าใจว่าหนามไม่มีขณะที่เหยียบ แต่ก็เหยียบหนามที่ตนเข้าใจว่าไม่มีนั่นแหละ มันปักคนผู้ไม่เห็นแต่ไปเหยียบเข้า เพียงเท่านี้ก็พอทราบได้ว่า ควรเชื่อแล้วหรือความรู้ความเห็นอันมืดบอดของตัวเองน่ะ เพียงหนามอันเป็นของหยาบๆ ยังไม่เห็นและไปเหยียบจนได้ ถ้ารู้ว่าที่นั่นมีหนามจะกล้าไปเหยียบได้อย่างไร เช่น หัวตอไปโดนมันทำไม ไม้ไปโดนมันทำไม ถ้าแน่ใจว่ามีใครจะกล้าไปโดน ใครจะกล้าไปเหยียบหนามซึ่งไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย มันเป็นเรื่องเจ็บปวดขนาดไหน แล้วทำไมถึงโดนกันเรื่อยๆ เล่า? ก็เพราะความเข้าใจว่าหนามไม่มีนั่นเอง

ฉะนั้นสิ่งต่างๆ จึงไม่อยู่ในความสำคัญว่ามีหรือไม่มี มันอยู่ที่ความจริงอย่างตายตัว ไม่มีใครอาจแก้ไขให้เป็นอื่นไปได้

นี่ก็เหมือนกันเรื่องภพเรื่องชาติของคนและสัตว์ มีเกิดให้เห็นมีตายให้เห็นอยู่เกลื่อนแผ่นดิน เฉพาะในโลกเรานี้ก็เห็นเกลื่อนแผ่นดินอยู่แล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้จะปฏิเสธจะไปลบล้างได้อย่างไรว่ามันไม่เกิด ว่ามันตายแล้วสูญสิ้นไป

เราไม่เชื่อพระพุทธเจ้า แต่เราเชื่อเราเป็นอย่างไรบ้าง? ผลของมันที่แสดงตอบ! ความรู้ความเห็นของเรามีสูงต่ำหรือแหลมคมขนาดไหนถึงจะเชื่อตนเอง จนสามารถลบล้างความจริงทั้งหลายที่มีอยู่ให้สูญไปตามความรู้ความเห็นของตน ทั้งๆ ที่ตนไม่สามารถรู้ความจริงนั้นๆ ทำไมจึงสามารถอาจเอื้อมไปลบล้างสิ่งที่เคยมีอยู่ให้สูญไปเมื่อ

เราไม่รู้ ลบเพื่อเหตุผลอันใด? ความรู้นี่มันโง่สองชั้นสามชั้น แล้วยังจะว่าตนฉลาดอยู่หรือ?

ถ้ามุ่งต้องการความจริงด้วยใจเป็นนักกีฬา ก็ควรยอมรับตามความจริงที่ปรากฏอยู่ ลองคิดดู มีนักปราชญ์ที่ไหนบ้างสอนอย่างถูกต้องแม่นยำตามหลักความจริงเหมือนพระพุทธเจ้า จะแห่กันไปหาที่ไหน ลองไปหาดูซี หมดแผ่นดินทั้งโลกนี้จะไม่มีใครเหมือนเลย ใครจะมาสอนให้ตรงตามหลักความมีความเป็นและความจริงดังพระพุทธเจ้า แน่ใจว่าไม่มี!

ประการสำคัญก็คือการคิดว่า "ตายแล้วสูญ" นั้นเป็นภัยอันตรายแก่ผู้คิดและผู้เกี่ยวข้องไม่มีประมาณ เพราะคนเราเมื่อคิดว่าตายแล้วสูญย่อมเป็นคนสิ้นหวัง อยากทำอะไรก็ทำตามใจชอบในเวลามีชีวิตอยู่ ส่วนมากก็มักทำแต่สิ่งที่เป็นโทษเป็นภัยแก่ตัวเองและผู้อื่น เพราะชาติหน้าไม่มี ทำอะไรลงไปผลจะสนองตอบไม่มี ฉะนั้นความคิดประเภทนี้จึงทำคนสิ้นให้หวัง หลังจากนั้นก็ทำอะไรแบบไม่คำนึงดีชั่ว บุญบาป นรกสวรรค์ พอตายแล้วก็ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ผู้สิ้นท่า เช่น สัตว์นรก เป็นต้น อย่างช่วยอะไรไม่ได้ ทั้งนี้พวกเรายังไม่เห็นเป็นของสำคัญอีกหรือ? ถ้ายังไม่เห็นศาสนธรรมซึ่งเป็นของแท้ของจริงว่าเป็นของสำคัญ ตัวเราเองก็หาสาระอะไรไม่ได้นั่นเอง ในขณะเดียวกันการปฏิเสธความจริงก็เท่ากับมาลบล้างสารคุณของเราเอง กลายเป็นคนไม่สำคัญ คนไม่มีสารคุณ คนหมดความหมาย คนทำลายตัวเอง ชนิดบอกบุญไม่รับ เพราะความคิดที่ลบล้างความจริงที่มีอยู่นั้นเป็นความคิดทำลายตนเอง สิ่งที่มีความหมายแต่ไปลบล้างสิ่งที่จริง แต่ไปขัดความจริง สุดท้ายก็สะท้อนกลับสิ่งที่จริงมาหาตัวเอง เป็นผู้รับเคราะห์กรรมเสียเองโดยไม่มีใครอาจช่วยได้ กลายเป็นคนขาดทุนทั้งขึ้นทั้งล่องซี!

พวกเรานับว่าดีมาก วาสนาเรามีความดีคุ้มครองถึงได้มาพบพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ถูกต้องตายตัว บอกขวากหนามให้สัตว์โลกรู้และหลบหลีกกัน และบอกสวรรค์ นิพพาน ให้สัตว์โลกได้ไป ได้น้อมใจเข้ามาประพฤติปฏิบัติ ถวายกาย วาจา ใจ ตลอดชีวิตทุกสิ่งทุกอย่างกับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ดำรงตนอยู่ด้วยศีลด้วยธรรม ประพฤติคุณงามความดีตลอดมา เพื่อเป็นการเพิ่มพูนบุญวาสนาบารมีของตน ๆ ให้สูงส่งยิ่งขึ้นไป

ผู้ไม่มีโอกาสทำได้อย่างนี้มีจำนวนมากมาย อยากจะพูดว่า ราว ๙๙ % ประเภทเป็นอยู่ด้วยความเชื่อบุญเชื่อบาป ยังเหลือเปอร์เซ็นต์เดียวหรือไม่ถึงเปอร์เซ็นต์ก็อาจเป็นได้ **เมื่อเทียบกับโลกทั้งโลก**

ความเกิดความตายมันเห็นอยู่ชัด ๆ ภายในจิต **เพราะฉะนั้นขอให้เรียนความจริงซึ่งมีอยู่ที่จิต** มันเกิดอยู่ที่นั่น มันตายอยู่ที่นั่น เชื้อให้เกิดให้ตายมีอยู่ที่จิต เมื่อเรียนและประพฤติปฏิบัติทางด้านจิตตภาวนา ทดสอบเข้าไปหาความจริงที่มีอยู่ภายในจิต ทั้งเรื่องเกิดเรื่องตาย เรื่องความเกี่ยวข้องพัวพันต่าง ๆ เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องบุญเรื่องบาป เรียนเข้าไปตรงนั้น จะเจอเข้ากับความจริงในแง่ต่าง ๆ ที่นั่นโดยไม่มีทางสงสัย

เมื่อเจอด้วยใจตนเองอย่างประจักษ์แล้ว ก็เหมือนเราไปเห็นด้วยตาเนื้อเราจริง ๆ เราจะลบล้างได้อย่างไร ปฏิเสธได้อย่างไรว่าสิ่งนั้นไม่มี แต่ก่อนเข้าใจว่าไม่มี แต่ไปเห็นด้วยตาแล้วจะปฏิเสธได้อย่างไร เพราะตนเป็นผู้เห็นเอง ถ้าลบก็ต้องลบด้วยการควักลูกตาตนออกเพราะลูกตาโกหก

ที่ลบล้างไม่ลงลบล้างไม่ได้เพราะตนเห็นด้วยตาว่า สิ่งนั้นมันมีอยู่จริง ถ้าเป็นด้านวัตถุที่จับต้องดูได้ก็จับต้องดูได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นตนจะลบล้างได้เหรอ? ว่าสิ่งนั้นไม่มี คือสิ่งที่ตนถือและดูอยู่นั้น ลบล้างไม่ได้ ดังนั้นความจริงที่มีอยู่ ท่านผู้ใดรู้เห็น ท่านผู้นั้นต้องยอมรับความจริงนั้น นอกจากผู้ไม่สนใจอยากรู้อยากเห็นยิ่งกว่าการเชื่อตัวเองเท่านั้น ก็สุดวิสัยที่ธรรมจะช่วยได้

เรื่องของความจริงเป็นอย่างนี้ และพวกที่รู้ความจริงก็รู้อย่างนี้ ท่านจึงไม่ลบล้างและสอนตามความมีความจริง พวกเราเป็นคนมืดบอด จึงควรเชื่อและดำเนินตามท่านจะเป็นทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นความสวัสดีมงคลแก่ตัวเอง ผู้มุ่งหวังความหลุดพ้นทั้งปวงนับแต่ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด เป็นความจริงไปตามขั้นของธรรมและขั้นของผู้เรียน “จิตตภาวนา” นั่นแหละ เป็นผู้จะทราบได้ชัดเจน

ในวงขันธ์มีความกระเพื่อม กระเทือนด้วย**ภพชาติ โดยอาศัยอารมณ์เป็นผู้ชักใยอยู่ตลอดเวลา** ด้วยความเกิดความดับ ๆ อันมีเชื้ออยู่ภายในให้เป็นผู้ผลักดันให้อาการของจิตออกแสดงตัว จิตยังไปไม่ได้เพราะยังมีอัตภาพเป็นความรับผิดชอบอยู่ จิตจึงกระเพื่อมอยู่ อารมณ์เป็นความเกิดดับ ๆ อยู่เพียงเท่านั้น ถ้าใจสามารถออกจากร่างได้ ใจจะเข้าปฏิสนธิสักกี่อัตภาพก็ได้ในวันหนึ่ง ๆ จะได้เป็นล้านอัตภาพในคน ๆ หนึ่ง เพราะมีความติดความข้องความรักความชอบใจเป็นสายใย รักก็ติด ชังก็ติด โกรธก็ติด เกลียดก็ติด ติดได้ทั้งนั้นไม่มีอั้น อะไร ๆ มันติดทั้งนั้น ถ้าใจติดอะไรทำให้เป็นภพเป็นชาติขึ้นมาอย่างเปิดเผยในขณะที่ติดแล้ว วันหนึ่ง ๆ จะมีกี่ล้านอัตภาพในตัวเราเอง แต่นี่มันได้อัตภาพอย่างเปิดเผยเพียงอันเดียวเท่านั้น ใจจึงเป็นเพียงไปติดไปยึดอยู่กับอารมณ์นั้น ๆ เท่านั้น ไม่อาจถอนตัวออกจากอัตภาพนี้ไปเข้าสู่อยู่กับอารมณ์ที่ใจติดได้ คนเราจึงมีได้เพียงอัตภาพเดียว ความเป็นจริงอย่างนี้ การเรียนก็เรียนอย่างนี้ **เรียนให้ทราบวิถีของจิตซึ่งพร้อมที่จะติดอยู่เสมอ**

คิดเรื่องอะไรคอยแต่จะติด ตำหนิติชมสิ่งใดก็ไปติดกับสิ่งนั้น ตำหนิก็ติด ชมก็ติด ถ้าจิตอยู่ในขั้นที่ควรจะติดเป็นติดทั้งนั้น ไม่ถอยในเรื่องติด เพราะฉะนั้นเรื่องเกิดเรื่องตายของจิตจึงไม่มีถอย เรื่องสุขเรื่องทุกข์ของจิตจึงมีประจำตน **เพราะความคิดปรุงพาให้เป็นไป** จิตเป็นผู้ไม่ถอยในการทำกรรมดีชั่ว ผลสุขทุกข์จึงเป็นเงาตามตัวแล้วปฏิเสธได้อย่างไร เรื่องความเป็นของจิตก็เป็นอยู่อย่างนี้ เห็นชัดๆ ภายในตัวเอง การเรียนจึงเรียนลงที่นี่ เมื่อเรียนลงไปที่นี่ซึ่งเป็นเป้าหมายแห่งความจริงทั้งหลาย ก็รู้ชัดเจนโดยลำดับๆ

อันใดที่ควรปล่อย เมื่อมีความสามารถรู้ได้ด้วยสติปัญญาแล้วมันปล่อยของมันเอง เมื่อปล่อยแล้วสิ่งนั้นไม่มีมาข้องใจอีกค่อยๆ หมดไป ๆ ใจหดตัวเข้ามาเลื่อนเข้ามาจากที่เคยอยู่วงกว้าง ปล่อยแล้วปล่อยเข้ามา ๆ วงก็แคบเข้าจนกระทั่งเหลือนิดเดียวคือที่ใจนี้ ก็รู้ว่า **"นี่เชื้อแห่งภพยังมีอยู่ภายในใจ"** นี่เชื้อแห่งภพนี้เป็นสิ่งหลอกตาได้เป็นอย่างดี **ถ้าไม่ใช้สติปัญญาพิจารณาอย่างละเอียดสุขุม จะติดเชื้อแห่งภพอย่างไม่สงสัย** ได้เคยบอกแล้วว่า จิตมันรู้ตัวเองอย่างชัดๆ จากการปฏิบัติ จะลบล้างได้อย่างไรว่า **"จิตนี้เมื่อตายไปแล้วจะไม่พาเกิดอีก"** เพราะตัวเกิดก็อยู่กับจิต จิตก็รู้ว่าการจะเกิดอีกนั้นเพราะเชื้อนี้เป็นเหตุ รู้ๆ เห็นๆ กันอย่างเปิดเผยจากการปฏิบัติทางจิตตภาวนา ซึ่งเป็นทางดำเนินที่ทรงดำเนินแล้ว ทรงรู้ประจักษ์พระทัยมาแล้ว เชื้อแห่งภพชาติมีอยู่ในจิตมากน้อย จิตจะต้องเกิดในภพอีก

เมื่อปฏิบัติจิตตภาวนาเข้าสู่ขั้นละเอียด กิเลสยังมีมากน้อยย่อมรู้ได้ชัดด้วยปัญญา เพราะสติปัญญาอันละเอียดนี้คมมาก ไม่มีอะไรจะหนีรอดไปได้ เพราะปัญญาความรู้เห็นสิ่งต่างๆ ที่มาเกี่ยวข้องกับจิตได้อย่างรวดเร็ว **จิตจะมีสาเหตุให้ไปเกิดที่นั่น** ไปเกิดที่โน่น **สติปัญญาตามแก้ไขทันกับเหตุการณ์ไม่เนิ่นช้า และสามารถตัดขาดได้ในโอกาสที่เหมาะสม**

ประการหนึ่ง จิตขั้นละเอียดนี้พร้อมที่จะหลุดพ้นอยู่แล้ว เมื่อสติปัญญาถึงพร้อมกับสิ่งที่ควรตัดในโอกาสที่ควร จนสามารถตัดขาดเสียได้ **ไม่มีเงื่อนสืบต่อภายในจิต** จนเป็นจิตที่บริสุทธิ์ล้วนๆ ขึ้นมา

เมื่อจิตบริสุทธิ์แล้วจะสูญไปไหน? ถ้ามีการสูญไปอยู่จะเอาอะไรมาบริสุทธิ์? และเอาอะไรมาศักดิ์สิทธิ์วิเศษ? แม้พิจารณาเท่าไรๆ ก็ไม่มีเงื่อนสืบต่อ เพราะกิเลสหมดไปแล้ว จิตถึงความบริสุทธิ์แท้แล้ว จึงเป็นอันหมดปัญหากับจิตดวงนี้ ความที่จิตนี้จะเกิดจะตายต่อไปอีกไม่มี! **ความสูญก็ไม่ปรากฏว่ามี เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้า**ผู้บริสุทธิ์ **จึงไม่ทรงแสดงความสูญไว้กับจิตพระอรหันต์ และจิตของสัตว์โลก** จึงขอย้ำอีกว่าจิตที่จะหมดปัญหาแล้วมันสูญไหม? จิตยิ่งเด่น แล้วจะเอาอะไรมา

สูญเล่า? เมื่อความจริงเป็นอย่างนี้จะเอาอะไรมาสูญ? ขุดค้นเรื่องสูญเท่าไร จิตยิ่งเด่นยิ่งชัดไม่มีอะไรสงสัย เด่นจนพูดไม่ถูก บอกไม่ถูกตามโลกนิยมสมมุติซึ่งหาที่สิ้นสุดยุติไม่ได้ ถ้าใครยังอวดเก่งต่อความคิดว่า "ตายแล้วสูญ" เวลาไปโดยผลที่ไม่คาดฝันในภพหน้า ก็จงเรียก "ความตายแล้วสูญ" มาช่วยถ้าจะสมหวัง

จิตที่เด่นนอกวงสมมุตินี้ แม้เด่นเพียงไรก็พูดให้ถูกต้องความจริงไม่ได้!

เมื่อปัญหาเกี่ยวกับการตายเกิดตายสูญสิ้นไปจากใจแล้ว **ก็เป็นผู้ "สิ้นเรื่อง" โดยประการทั้งปวง** ถึงความบริสุทธิ์เต็มภูมิ จิตที่บริสุทธิ์เต็มภูมินี้สูญไหม? เมื่อรู้ชัดเห็นชัดอย่างนี้แล้วธรรมชาตินี้จะสูญไปไหน? ลงความจริงที่รู้อยู่นี่จะลบได้ไหม? จะให้สูญได้ไหม? ใครจะไปลบเล่า? นอกจากคนตาฝ้าฟางมองไม่เห็นหนทาง เหยียบแต่ขวากแต่หนามแล้วก็บอกว่าหนทางไม่ดี สิ่งที่มีก็คือขวากหนามเต็มฝ่าเท้าเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นเราจะเชื่อคนตาดีหรือคนตาบอด จงตัดสินใจด่วน! อย่าให้เสียดายเดี๋ยวตายเปล่า จะว่าไม่บอกไม่เตือน ที่อธิบายมาทั้งนี้เป็นคำบอกคำเตือนอยู่แล้ว

ความบริสุทธิ์ที่ไม่ต้องฝืนอะไร ๆ ก็คืออันนี้แล แล้วอันนี้จะสูญไปได้อย่างไร แต่จะมาตั้งอยู่เหมือนหม้อไหโอ่งน้ำไม่ได้ เพราะคนไม่ใช่หม้อ และ**นี่เป็นจิต จิตธรรมดากับจิตบริสุทธิ์นั้นผิดกันมากมาย** จะมาตั้งกฎเกณฑ์ให้เป็นอย่างนี้ ให้อยู่แบบนี้ ๆ ไม่ได้ ไม่ว่าแบบใด ๆ **เพราะไม่ใช่ "ฐานะ" ของจิตประเภทนี้**ที่จะมาตั้งแบบนี้หรือแบบใด ๆ ดังท่านว่า "**นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ**" **นิพพานสูญแบบนี้เอง คือสูญแบบนิพพานมิใช่สูญแบบโลก ๆ ที่เข้าใจกัน**

"สูญแบบนิพพาน" คือไม่มีอะไรบรรดาสมมุติเหลืออยู่ภายในจิต ผู้ที่รู้ว่าสิ่งทั้งหลายสูญสิ้นแล้วจากใจนั่นเลย นั่นแหละคือตัวจริง นั่นแหละคือผู้บริสุทธิ์ ผู้นี้จะสูญไปไม่ได้ ยิ่งเด่นยิ่งชัดยิ่งเข้าใจแจ่มแจ้งทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้นี้ไม่สูญ **ผู้นี้แลเป็นผู้ทรงคุณสมบัติอันยอดเยี่ยม ในบทที่สองว่า "นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ"** ผู้นี้แลเป็นสุขอย่างยิ่งนอกสมมุติทั้งปวง

ถ้าจิตบริสุทธิ์ได้สูญไปจริง ๆ ธรรมบทนี้จะขึ้นมารับไม่ได้ เพราะก็สูญไปหมดแล้ว ไม่มีอะไรจะมาเป็นสุขอย่างยิ่งได้เลย การปฏิบัติให้เข้าใจความจริงความแท้ของธรรม ต้องปฏิบัติให้ถูกธรรม อย่าฝืนธรรม จะไม่รู้ความจริงแม้มีอยู่ในตน

คำว่า "โลก" คือ "หมู่สัตว์" ก็หมู่สัตว์ตรงนี้เอง คือตรงที่มีเชื้อได้แก่อวิชชาตัณหาอุปาทานพาให้เกิดอยู่ไม่หยุด **ก่อนจะไปเกิดใหม่ต้องเกิดอยู่ภายในจิตนี้เอง** ท่านเรียกว่า "หมู่สัตว์พากันเกิดอยู่ทั่วโลกดินแดน" "ตายทั่วโลกดินแดน" ก็คือธรรมชาติที่ว่านั่นเอง ไม่มีอันใดเป็นผู้พาให้เกิดพาให้ตาย

ส่วน ความทุกข์ความลำบากที่มาจากธรรมชาติที่ก่อภพ ได้แก่ **"ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ"** ธรรมชาติอันนี้เอง เมื่อละหมดโดยตลอดทั่วถึงไม่มีเชื้อ "วัฏฏะ" ที่จะพาให้เกิดอีกแล้ว **ธรรมชาตินี้ก็เป็น "วิวัฏฏะ"**

คำว่า "โลกคือหมู่สัตว์" ก็พูดไม่ได้อีกแล้ว **หมดปัญหาที่จะพูดว่าโลกคือหมู่สัตว์ของผู้บริสุทธิ์นั้น** ฉะนั้นพวกเราจงพยายามปฏิบัติตามหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วนี้ ในธรรมท่านว่า "**สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม**" พระธรรมอันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว ชอบทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าเบื้องต้น คือ "**อาทิกลฺยาณํ**" ไพเราะเพราะพริ้ง เต็มไปด้วยเหตุด้วยผลในเบื้องต้นแห่งธรรม "**มชฺเฌกลฺยาณํ**" ไพเราะเพราะพริ้ง เต็มไปด้วยเหตุด้วยผล เต็มไปด้วยความถูกต้องดีงามในท่ามกลางแห่งธรรม "**ปริโยสานกลฺยาณํ**" ไพเราะในที่สุด ทำให้ผู้ฟังซาบซึ้ง เต็มไปด้วยเหตุด้วยผล ด้วยความถูกต้องดีงามสุดส่วนแห่งธรรม ทุกชั้นทุกวรรคทุกตอน

สิ่งที่น่าติเตียนและควรแก้ไขอย่างยิ่งก็คือ จิตใจของสัตว์โลกผู้ฝืนหลักธรรมอยู่ตลอดเวลา เพราะกิเลสมีอำนาจมากกว่าจึงทำให้ฝืนธรรม เมื่อฝืนธรรมก็ต้องได้รับความทุกข์ เกิดก็เป็นเรา แก่ก็เป็นเรา เจ็บก็เป็นเรา ตายก็เป็นเรา ทุกข์ยากลำบากชนิดไหน ๆ ตนก็เป็นคนรับเสียเอง กิเลสมันไม่มารับแทนพอจะให้มันกลัวทุกข์ แล้วแสวงหาธรรมเป็นที่พึ่งดังพวกเรา

พระพุทธเจ้าท่านไม่รับทุกข์ สาวกท่านไม่รับทุกข์ ดังที่มวลสัตว์รับกัน!

เพราะฉะนั้นจึงควรเห็นโทษแห่งการฝืนธรรมว่าเป็นของไม่ดี จะทำให้เกิดไปเรื่อย ๆ ตามความฝ่าฝืน จงพยายามแก้ไขดัดแปลงหรือฝึกทรมาน ชำระสะสางสิ่งที่พาให้ฝืนนั้นออกจากใจ เราจะคล้อยตามธรรมซาบซึ้งในธรรมไปเรื่อย ๆ ความซาบซึ้งในธรรมนั้น เพราะธรรมเริ่มเข้าถึงใจเรา และกิเลสก็เริ่มถอยทัพ กิเลสเบาบางลงไปแล้วจึงทำให้มีความซาบซึ้งดื่มด่ำ มีความพอใจบำเพ็ญศีลบำเพ็ญธรรม

ถ้ามีแต่กิเลสล้วน ๆ เต็มหัวใจ ไม่มีธรรมเข้าขัดขวางต้านทานไว้บ้างเลย ย่อมไม่มีใครจะสนใจในอรรถในธรรมกัน ชาตินี้นับว่ามีเราวาสนา เพราะมีธรรมคอยสะกิดใจให้เรามีความชอบความพอใจอยากไปวัดไปวา บำเพ็ญศีล บำเพ็ญทาน บำเพ็ญภาวนา ให้มีช่องทางปฏิบัติบำเพ็ญธรรม มีความดูดดื่ม มีความพอออกพอใจ มีความเชื่อความเลื่อมใสในธรรม อันเป็นธรรมรสภายในใจ มีธรรมคุ้มครองจิตใจ กิเลสแม้ยังมีอยู่ในใจก็จริง แต่ธรรมที่ได้สั่งสมมาจึงพอต่อสู้ต้านทานกัน หากมีแต่เรื่องกิเลสล้วน ๆ แล้ว การทำความดีย่อมเป็นการทำยากยิ่ง ทั้งไม่สนใจจะทำ สนใจแต่ "บาปกรรม" นำตนเข้าสู่ความลามกตกนรกทั้งเป็นทั้งตาย ไม่มีวันผลุบโผล่ได้เลย

ผู้ไม่มีธรรมในใจ ก็คือผู้มีบาปเต็มไปทั้งดวงใจนั้นแล ผลของบาปจึงได้รับแต่ความทุกข์ความลำบากเรื่อยๆ ไป ไม่ว่าอยู่ในภพใดกำเนิดใด แดนใดภาษาใด เพราะใจนั้นมันไม่มีชาติชั้นวรรณะ ไม่มีภาษา แต่เป็นแหล่งผลิตกรรมดีชั่วทั้งปวง และเป็นคลังแห่งวิบากคือผู้รับผล จึงต้องรับทั้งความสุขความทุกข์ที่ตนสร้างขึ้นทำขึ้นมากน้อยจะหลบหลีกปลีกตัวไปที่ไหนไม่ได้ ถ้าไม่สร้างป้อมปราการคือบุญกุศลไว้เสียแต่บัดนี้ซึ่งยังไม่สายเกินไป เพื่อบรรเทาหรือลบล้างบาปให้ลดน้อยลงจนไม่มีบาปติดตัวติดใจ ผู้นี้แลคือผู้มีความสุขแท้ ไม่เพียงแต่ความสุขที่เกิดจากการเสกสรรปั้นยอซึ่งหาความจริงมิได้

การกล่าวทั้งหมดนี้ ให้ต่างคนต่างน้อมเข้าสู่ใจของตนเอง ซึ่งเป็นตัวการก่อกรรมทำเข็ญด้วยกัน เป็นตัวการทั้งเรื่องที่เป็นมานี้ เป็นตัวการทั้งเรื่องชำระคือแก้ไข ต้องฝืนต่อสู้กับกิเลส ต้องฝืน อย่าถอยมันจะได้ใจ เพราะกิเลสเคยฝืนเราและเคยบังคับเรามานานแล้ว คราวนี้เราพอมีทางสู้ เพราะได้อรรถได้ธรรมมาจากพระพุทธเจ้า จากครูบาอาจารย์เป็นเครื่องมือต่อสู้กับกิเลส สู้ไม่ถอย ขึ้นชื่อว่าสู้แล้วจะต้องมีชัยชนะจนได้ในวันเวลาหนึ่ง ทีแรกเรายอมมันแบบหมอบราบเลย ถ้าไม่สู้มันก็ไม่เรียกว่า “ลูกศิษย์พระตถาคต” ผู้เก่งกล้าในการรบกับกิเลส การต่อสู้ยังดีกว่ายอมแพ้เสียทีเดียว คราวนี้แพ้เพราะกำลังยังไม่พอ ก็ต้องยอมแพ้ไปก่อน คิดอุบายขึ้นมาใหม่ สู้เรื่อยๆ สู้กันไปสู้กันมา ย่อมมีทางชนะกันไปเรื่อยๆ เมื่อสู้บ่อยเข้าความชำนาญย่อมตามมา และความชำนะมีมากขึ้น ๆ ต่อไปความแพ้ไม่ค่อยบ่อยไม่ค่อยมี นั่น! ฟังซิ

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น? เพราะจิตถึงธรรมขั้นไม่ยอมถอยทัพกลับแพ้แล้ว ถ้าจะแพ้กิเลสน้อยใหญ่ต่อไปอีก ก็ขอให้ตายเสียดีกว่าที่จะมาเจอความแพ้นี้ ซึ่งเป็นความต่ำต้อยด้อยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร จึงขอให้ตายเสียดีกว่า ขอให้ชนะกิเลสทุกประเภทโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่ขออย่างอื่นที่โลกขอกัน ถ้าไม่ชนะ ก็ให้ตาย นั่น! ฟังซิ เด็ดไหม? จิตดวงเดียวนี่แหละ ดวงที่เคยแพ้ เคยล้มลุกคลุกคลาน นี่แหละ

เมื่อเวลาพลิกตัวขึ้นสู่ธรรม ด้วยได้รับการฝึกฝนอบรมจากครูอาจารย์มาแล้วด้วยดี จิตมีกำลังวังชาพอมีความรู้ความฉลาด ตลอดถึงผลที่ได้รับประจักษ์ใจ เป็นเครื่องสนับสนุนจิตใจให้ถึงขั้นที่ว่า “ให้ตายเสียดีกว่าที่จะเจอความแพ้กับกิเลสน้อยใหญ่อีก” ไม่ประสงค์อีกแล้ว เรื่องความแพ้นี้ ไม่เป็นของดีพอจะส่งเสริมเลย

เขาแข่งกีฬากันแพ้กัน ผู้แพ้ก็ย่อมเสียใจ แม้จะเป็นการเล่นสนุกกันก็ตาม ยังทำให้ผู้แพ้เสียใจได้

เรื่อง “วัฏสงสาร” คือเรื่องความเกิดความตาย เรื่องกิเลสซึ่งเป็นภัยต่อเราโดยตรง ไม่ใช่เรื่องเล่นๆ ดังเขาเล่นกีฬากัน เป็นเรื่องของความทุกข์กองทุกข์ในตัวเราแท้ๆ

การแพ้สิ่งนี้ถือเป็นของเล่นของดีแล้วหรือ เราคิดดูให้ดี ความจริงแล้วไม่ใช่ของดีเลย ความแพ้กิเลสเป็นความเสียหายแก่ตัวเราไม่มีที่สิ้นสุด ฉะนั้นการแพ้กิเลสจึงเป็นเรื่องใหญ่โตมาก ทำไมถึงยอมแพ้มันเรื่อยๆ เอ้า! สู้มันไม่ถอย จนได้ชัยชนะไปเป็นลำดับๆ จนถึงขั้นไม่ให้มีคำว่า “แพ้” กระทั่งชนะไปเลย!

ผู้นี้แลเป็นผู้ประเสริฐ เมื่อชนะไปเลยแล้ว ทีนี้คำว่า “ตายแล้วเกิด ตายแล้วสูญ” นั้นหมด! ไม่มีอะไรเหลืออยู่ในใจเลย เพราะความสำคัญมั่นหมายเป็นกิเลสทั้งนั้น คำว่า “ตายแล้วเกิด ตายแล้วสูญ นรกมีหรือไม่มี สวรรค์มีหรือไม่มี นี้เป็นเรื่องของกิเลสพาไปให้คิดด้นเดาทั้งสิ้น

พอมาถึงขั้น “ชนะไปเลย” เรื่องเหล่านี้ก็หมดไปในทันทีทันใด ไม่มีการเกิดได้อีกเพราะไม่มีสิ่งผลักดันให้เกิด ความลังเลสงสัยปลงใจลงกับธรรมไม่ได้ ท่านเรียกว่า **“นิวรณ์” เครื่องกั้นกางทางดี แต่เปิดทางชั่วให้ทำ** ผู้มีนิวรณ์เข้าเป็นใหญ่ในใจ จึงต้องตัดสินใจเพื่อความดีงามอะไรไม่ได้ นอกจากงานที่จะลงทางต่ำไปเรื่อยๆ นั้น เป็นงานที่สนใจจดจ่อ โดยไม่คิดว่าจะผิดพลาดประการใดและให้ผลเช่นไรบ้าง ด้วยเหตุนี้ความชั่วสัตว์โลกจึงทำได้ง่าย แต่ความดีนั้นทำได้ยาก ผู้โดนทุกข์จึงมีมากแทบทุกตัวคนและมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง แม้จะพูดว่าหลงกองทุกข์กันก็ไม่ผิด แต่ผู้เป็นสุขกายสุขใจนั้นมีน้อยมาก แทบไม่น่าเชื่อว่าจะมีได้

การที่เราเห็นเขาแสดงความรื่นเริงออกมาในท่าต่างๆ และ สถานที่ต่างๆ เช่นในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นต้น นั่นเป็นเพียงเครื่องหลอกกันเล่นไปอย่างนั้นเอง ความจริงต่างอมความทุกข์ไว้ภายในใจแทบระเบิด โดยไม่เลือกชาติชั้นวรรณะใดๆ เลย ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ทำให้ซ่อนความจริงไว้นั้น ได้แก่ความอาย กลัวเสียเกียรติ และเป็นคนใหญ่คนโตที่โลกนิยม นี่ จึงนำออกให้โลกและสังคมเห็นแต่อาการที่เห็นว่าเป็นความสุขรื่นเริงเท่านั้น

ตัวผลิตทุกข์แก่มวลสัตว์มันผลิตอยู่ภายในใครไม่อาจรู้เห็นได้ นอกจากปราชญ์ที่เรียนรู้และปล่อยวางมัน และกลมารยาของมันแล้วเท่านั้น จึงทราบได้อย่างชัดเจนว่าภายในหัวใจของสัตว์โลกคุกรุ่นอยู่ด้วยไฟราคะตัณหา ไฟความโลภ หาความอิ่มเพียงพอไม่เจอ แม้จะแสดงออกในท่าร่าเริง ท่าฉลาดแหลมคม ท่าผู้ดีมีความสุขฐานะดีเพียงไร ก็ไม่สามารถปิดความจริงที่มีอยู่ในหัวใจให้มิดได้เลย ปราชญ์ทั้งหลายรู้เห็นจับได้เพราะกลมายาของกิเลสกับธรรมละเอียดต่างกันอยู่มาก ท่านผู้เป็นปราชญ์โดยธรรมจึงทราบได้ไม่ยากเย็นอะไรเลย

ด้วยเหตุนี้จึงควรพยายามสร้างความดีให้พอแก่ความต้องการ จิตใจเป็นของแก้ไขได้ ใจชั่วแก้ให้ดีก็ได้ ทำไมจะแก้ไม่ได้ ถ้าแก้ไม่ได้พระพุทธเจ้าจะฝึกพระองค์ให้ดีได้

อย่างไร บาปนั้นมีด้วยกัน เพราะเราทุกคนเกิดมาท่ามกลางแห่งบาป เกิดมากับกิเลส และอยู่ในวงล้อมของกิเลสด้วยกัน เกิดมากับบุญกับบาป และอยู่ในท่ามกลางสิ่งที่ดีชั่วเหล่านี้แล เนื่องจากยังไม่มีความดีพอจะให้อยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ได้ แดนมนุษย์เป็นสถานที่และกำเนิดอันเหมาะสมดีอยู่แล้ว จะสร้างอะไรก็ได้เต็มภูมิ แต่การสร้างความดีนั้นเหมาะสมกับภูมิมนุษย์อย่างยิ่ง ดังพวกเราสร้างหรือบำเพ็ญอยู่เวลานี้ อันใดควรแก้ไขดัดแปลง ก็แก้ไขและดัดแปลง สิ่งที่ควรส่งเสริมก็ส่งเสริมไปเรื่อย ๆ ด้วยความไม่ประมาทนอนใจ

การไม่ประมาท สร้างประโยชน์เพื่อโลกและตัวเองอยู่เสมอ แม้ไปเกิดภพใดก็ไม่เสียท่า คนที่มีความดีแล้วไม่เสียที มีแต่ความสุขความเจริญไปเรื่อย ๆ ในภพนั้น ๆ มีความสุขสบายตลอดไป จนอุปนิสัยวาสนาสามารถเต็มที่แล้ว ก็ผ่านไปยังแดนเกษมสำราญ การผ่านไปก็ผ่านไปด้วยดี อยู่ด้วยความดี ความดีเป็นเครื่องสนับสนุนให้ผ่านกองทุกข์ต่าง ๆ ไปได้โดยไม่มีอุปสรรค ถ้าไม่มีความดีก็ไปไม่ได้ การไปสู่ความสุขความเจริญนั้น โลกอยากไปด้วยกันทุกคนนั่นแล แต่ทำไมจึงไปไม่ได้? ก็เพราะกำลังไม่พอที่จะไปนั่นเอง

ถ้าไปได้ด้วยความอยากไปเท่านั้น โลกทั้งโลกใครจะไม่ทนรับความทุกข์ความลำบากที่เป็นอยู่นี้เลย แม้แต่สัตว์เขายังกลัวทุกข์ ทำไมมนุษย์ฉลาดกว่าเขาจึงจะไม่กลัวทุกข์ จะทนแบกหามทุกข์อยู่ทำไม? ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่าทุกข์น่ะ สัตว์อยากพ้นจากทุกข์อย่างเต็มใจด้วยกัน ทำไมไม่พ้นไปเสีย? ทั้งนี้ก็เพราะกรรมยังมี วาสนาบารมียังไม่สมบูรณ์สุดวิสัยที่จะไปได้ จึงยอมอยู่กันและเสวยทุกข์ตามที่ประสบ

ยิ่งหลวงตาบัวซึ่งเป็นคลังแห่งกองทุกข์อย่างเต็มตัวเต็มใจอยู่แล้ว มีใครมากระซิบว่า "โน่น! ความเกษมสำราญอยู่โน่นน่ะ มานอนกอดทุกข์อยู่ทำไม ไปซี!" จะโดดผางเดียวก็ถึงแดนเกษมน่ะ เอ้า! โดด ๆ ๆ เดี๋ยวนี้ จะถึงเดี๋ยวนี้" ถ้าเป็นไปได้ดังที่ว่านี้ ขาขาดแขนขาดไปขณะที่โดดก็ขาดไปเถอะ ขรัวตาบัวต้องโดดผึงเลยอย่างไม่เสียดาย เพื่อไปเสวยความสุขให้บานใจหน่อยก็ยังดี ดีกว่านอนกอดทุกข์อยู่ตลอดภพชาติที่เต็มไปด้วยทุกข์ ไม่มีความสุขมาเยี่ยมเยียนบ้างเลย แต่นี่มันสุดวิสัย จึงยอมนั่งหาเหาเกาหมัดแบบคนสิ้นท่าอยู่อย่างนี้

ฉะนั้นขอทุกท่านจงเห็นคุณค่าแห่งความเพียรเพื่อไปสู่แดนเกษม อย่าเอาเพียงความอยากไปมาหลอกล่อให้จมอยู่ในทุกข์เปล่า ธรรมท่านกล่าวไว้ว่า **"คนจะล่วงพ้นจากทุกข์ไปได้โดยลำดับ ๆ เพราะความเพียรพยายามเป็นหลักใหญ่"** นี่เป็นธรรมของพระพุทธเจ้าผู้พ้นจากความทุกข์เพราะความเพียร ไม่ใช่เพราะความอยากพ้นเฉย ๆ

และความท้อถอยอ่อนแอแย่ลงทุกวัน กระทั่งรับประทานอาหารก็นอนรับเพราะขี้เกียจลุก นี่ขำดี

เราเป็นลูกศิษย์พระตถาคต เป็นพุทธบริษัท ท่านหมายถึงอะไร หมายถึงลูกเต้าเหล่ากอของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงพาเราดำเนินไปอย่างใด พระองค์ทรงดำเนินก้าวหน้า เราเดินถอยหลังมันจะเข้ากันได้ไหม? เราก็ต้องเดินก้าวหน้าไปด้วยความพากเพียรไม่ลดละท้อถอย จะช้าหรือเร็วก็ตาม ขอให้ความพยายามนั้นเป็นไปตามกำลังสติปัญญาความสามารถ อย่าละเว้นความเพียรเท่านั้น ก็เชื่อว่า "เป็นลูกศิษย์ที่มีครูสอน ดำเนินตามครู" วาสนาเราสร้างทุกวัน ทำไมจึงจะไม่เจริญก้าวหน้า พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้สร้างคุณงามความดีเพื่อเป็นอำนาจวาสนา ทำไมวาสนาจะไม่สนับสนุนเรา ความจริงตามธรรมแล้ว ธรรมเหล่านั้นต้องสนับสนุนอยู่โดยดี จงทำให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยลำดับ ผลสุดท้ายก็เป็นไปได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้านั้นแล

ดังที่กล่าวเมื่อสักครู่นี้ว่า ทีแรกก็ยอมแพ้ไปก่อน สู้ไปแพ้ไป ๆ ต่อไปสู้ไปแพ้บ้างชนะบ้างสลับกันไป ทั้งแพ้ทั้งชนะมีสลับขั้นกันไป ทีเขาทีเรา ต่อไปทีเราชนะมากกว่าทีเขาชนะ ต่อไปทีเราชนะมากเข้า ๆ สุดท้ายมีแต่ทีเราชนะ!

กิเลสหมอบลงเรื่อย ๆ นอกจากหมอบแล้ว เราฆ่ามันจนฉิบหายไปหมดไม่มีอะไรเหลือ เมื่อฆ่ากิเลสให้ตายแล้วไม่ต้องบอกเรื่องความพ้นทุกข์ ใจหากพ้นไปเอง เท่าที่หาความสุขอันพึงหวังไม่เจอ ก็เพราะกิเลสเป็นกำแพงขวางกั้นไว้นั่นเอง พอทำลายมันให้วอดวายไปแล้ว ความพ้นทุกข์ก็เจอเองไม่ต้องถามใคร!

การที่สัตว์มาเกิดและทนทุกข์ทรมาน ก็เพราะมาอยู่ใต้อำนาจของกองกิเลสเท่านั้น ไม่มีเรื่องอื่นใดเลยเป็นสำคัญกว่าเรื่องกิเลสชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นนายเหนือหัวสัตว์โลก เราจึงไม่ควรมองข้ามกิเลสว่าเป็นของเล็กน้อย เรื่องของกิเลสก็คือเรื่องกองทุกข์นั่นเอง มองให้ซึ้ง ๆ กิเลสอยู่ในใจของเรานี่แล มองให้เห็นกันที่นี่ ฝึกกันนี่ที่ แก้กันที่นี่ ฆ่ากันที่นี่ ตายกันที่นี่ ไม่ต้องเกิดกันก็ที่นี่แหละ! ที่สิ้นทุกข์ก็อยู่ที่นี่ไม่อยู่ที่อื่น

ขอให้พากันนำไปพินิจพิจารณา และบำเพ็ญคุณงามความดีให้มากเท่าที่จะมากได้ ไม่ต้องกลัวจะพ้นทุกข์เพราะความดีมีมาก นั่นคิดผิด กิเลสหลอกลวงอย่าเชื่อมัน เดี๋ยวจมจะว่าไม่บอก กิจการใดก็ตามที่จะให้เกิดความดี จะเกิดจากการให้ทานก็ตาม ศีลก็ตาม ภาวนาก็ตาม เป็นความดีด้วยกันทั้งนั้น รวมกันเข้าก็เป็นมหาสมบัติ เป็นเครื่องสนับสนุนจิตใจเราให้เป็นสุข เป็นสุขเรียกว่า "สุคโต ๆ" อยู่ก็สุคโต ไปก็สุคโต ถ้าคนมีบุญ เพราะการสร้างบุญ ไม่มีอย่างอื่น มีอันนี้เป็นสำคัญของคนใจบุญ

จึงขอยุติการแสดงแต่เพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

สุญญกัป-ภัทรกัป

ตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้ว่า ‘‘สุญญกัป’’ คือระยะที่ว่างเปล่าจากศาสนา ไม่มีอรรถไม่มีธรรม คำว่า ‘‘ศีล’’ ว่า ‘‘ธรรม’’ ว่า ‘‘บาป’’ ว่า ‘‘บุญ’’ นี้ไม่ปรากฏในความรู้สึกของประชาชนทั้งหลาย คงไม่มีความสนใจกันและไม่ทราบว่า ‘‘ศีลธรรม’’ หรือ ‘‘บาป-บุญ-คุณ-โทษ’’ เป็นประการใดบ้าง ท่านว่าเป็นระยะที่ร้อนมาก แต่ไม่ได้หมายถึงดินฟ้าอากาศร้อนผิดปกติธรรมดาที่เคยเป็น แต่มันร้อนภายในจิตใจของสัตว์โลกที่เต็มไปด้วยกิเลสซึ่งเป็นธรรมชาติที่เผาลนใจสัตว์ เพราะเป็นธรรมชาติที่ร้อนอยู่แล้ว เมื่อเข้าไปสิงในสถานที่ใดจุดใด จุดนั้นต้องร้อน ในหัวใจใดหัวใจนั้นต้องร้อน เพราะไม่มีน้ำดับคือ ศาสนธรรม

คำว่า ‘‘น้ำ’’ ก็ได้แก่ ‘‘ศีลธรรม’’ เป็นเครื่องดับความรุ่มร้อนภายใน คือกิเลสที่สุมใจ แม้ศาสนามีอยู่เช่นทุกวันนี้ ถ้าไม่สนใจนำ ‘‘น้ำศีลธรรม’’ เข้ามาชะล้างเข้ามาดับความรุ่มร้อนนี้ก็ไม่วายที่จะร้อน เช่นเดียวกับ ‘‘สุญญกัป’’ คำว่า ‘‘สุญญกัป’’ ในครั้งโน้นกับ’’สุญญกัป’’ ของเราในบางเวลา หรือของบุคคลบางคนนั้น มีอยู่เป็นประจำ ผู้ที่ไม่เคยสนใจกับศีลกับธรรม หรือกับคุณงามความดีอะไรเลยนั้นน่ะ เป็น ‘‘สุญญกัป’’ **ผู้ไม่สนใจอย่างนั้นเราอย่าเข้าใจว่าเขามีเกียรติ**มีคุณงามความดี เขาเป็นคนเฉลียวฉลาด เขาเป็นคนมีฐานะดี เขาเป็นมนุษย์ที่มีสง่าราศี **ตรงกันข้ามหมด!** คือภายในจิตใจที่ไม่มีศีลธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงและเป็นน้ำดับไฟแล้ว จะให้ความร่มเย็นเกิดขึ้นได้อย่างไร

เพราะกิเลสมันฝังลึกอยู่ภายในจิตใจนั้นเป็นประจำ แม้มีสิ่งที่จะดับแต่ไม่สนใจที่จะนำมาดับ แล้วจะหาความสุขความสบายมาจากที่ไหน โลกเรามองกันส่วนมาก มองอย่างเผิน ๆ คือมองตามความคาดความหมาย ตามความรู้สึกของโลกและของตัวเอง โดยไม่ได้นำเหตุนำผลนำอรรถนำธรรมเข้ามาเทียบเคียง หรือวัดตวงกับคนและสิ่งเหล่านั้น เนื่องจากเราไม่มีความรู้และมีปัญญาลึกซึ้งทางด้านธรรมซึ่งเป็นความจริง และเป็นหลักเกณฑ์อันตายตัว มาทดสอบกับเรื่องทั้งหลาย จึงไม่ทราบความจริงซึ่งมีอยู่ในหัวใจด้วยกันทุกคน

ที่ล้วนแล้วแต่ความจริงคือธรรม ท่านสอนอรรถสอนธรรมแก่สัตว์โลกนั้น ท่านสอนความจริงไม่ได้สอนความปลอม แต่จิตใจของเรามันชอบปลอมกับธรรมอยู่เสมอ

เป็นข้าศึกต่อตัวเองอยู่เรื่อย ๆ เวลาจะประกอบศีลธรรมคุณงามความดีเข้าสู่จิตใจ มักจะหาเรื่องหาราวก่ออุปสรรคให้ขัดข้องต่อการประกอบความดีนั้น ๆ กลายเป็นมารสังหารตนเองโดยไม่รู้สึก โดยที่เราก็คิดว่าเป็นทางออกของเราอย่างดี นี่ก็เป็นเรื่องไฟที่จะทำความรุ่มร้อนให้แก่เราแง่หนึ่ง

เพราะฉะนั้นคำว่า ‘‘สุญญกัป’’ อันเป็นเรื่องใหญ่นั้น จึงมาเป็นได้กับเรื่องย่อย ๆ ในบรรดาเราทั้งหลาย แม้จะนับถือพระพุทธศาสนาอยู่ก็ตาม ระยะใดที่ห่างเหินจากศีลธรรม จากการประกอบคุณงามความดี เฉพาะอย่างยิ่งคือการอบรมจิตใจให้มีความร่มเย็น ระยะนั้นมันก็เป็น ‘‘สุญญกัป’’ ได้ ระยะใดที่เป็นสุญญกัปภายในใจ ระยะนั้นใจก็ร้อน ความร้อนนั้นมันเป็น ‘‘สุญญกัป’’ ในหัวใจคน มันจะร้อนของมันไปเรื่อย ๆ

คำว่า ‘‘สุญญกัป’’ คือว่างเปล่าจากเหตุจากผล จากคำว่า ‘‘อรรถ’’ ว่า ‘‘ธรรม’’ คำว่า ‘‘บาป’’ ว่า ‘‘บุญ’’ ไม่ได้ระลึกพอที่จะหาทางแก้ไขและส่งเสริมเลย ท่านเรียกว่า ‘‘สุญญกัปภายในจิตใจของสัตว์โลก’’ และ เมื่อ ‘‘สุญญกัป’’ เข้าสู่จิตใจได้ แม้จะมีศาสนาอยู่โดยที่ตนก็ปฏิญาณตนว่านับถือศาสนาก็ตาม แต่ขณะที่ไม่มีศาสนา ไม่มีเหตุมีผลเป็นเครื่องยับยั้งชั่งตวงทดสอบตนเองว่าผิดหรือถูกประการใดบ้าง ระยะนั้นเป็นความวุ่นวายรุ่มร้อนของจิตไม่น้อย ที่เรียกว่า ‘‘สุญญกัป’’ ฉะนั้นสุญญกัป คือความว่างเปล่าจากศีลธรรมเครื่องให้ความร่มเย็น จึงมักเด่นอยู่ที่จิตใจคนไม่เลือกกาลว่าเข้าถึงสุญญกัปหรือไม่ **นี่เราเทียบเข้ามาให้ทราบเรื่อง ‘‘สุญญกัป’’ ตามหลักธรรมที่ท่านกล่าวไว้ พอเลยจากนั้นก็มีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้** และทรงสั่งสอนธรรมแก่โลก โลกก็เริ่มรู้ศีลรู้ธรรมแล้วปรับตัวเป็นคนดี มีความร่มเย็นไปโดยลำดับ เพราะอำนาจแห่งศีลธรรมเป็น ‘‘น้ำ’’ สำหรับดับ ‘‘ไฟกิเลสตัณหาอาสวะ’’ ซึ่งเป็นความรุ่มร้อนโดยหลักธรรมชาติของมัน

ท่านกล่าวไว้อย่างนั้น นี่เราย่นเข้ามาด้วย **‘‘โอปนยิโก น้อมเข้ามาสู่ตัวของเรา’’** ในวันหนึ่งคืนหนึ่ง เดือนหนึ่งปีหนึ่ง ตั้งแต่วันเกิดมานี้ กี่วันกี่คืน กี่เดือนกี่ปี กี่ชั่วโมงนาที ระยะใดบ้างในช่วงที่เกิดมาจนกระทั่งบัดนี้ซึ่งเป็น ‘‘สุญญกัป’’ ภายในตัวเรา? ในระยะใดบ้างที่มีศาสนาประจำใจ เฉพาะอย่างยิ่งแม้ในขณะที่นั่งภาวนามันก็เป็น ‘‘สุญญกัป’’ ได้อีก นั่งภาวนา ‘‘พุทโธ ๆ’’ สักประเดี๋ยวเผลอไปลงนรกแล้ว คือยุ่งกับเรื่องนั้น ยุ่งกับเรื่องนี้ วุ่นวายกับอารมณ์นั้น วุ่นวายกับอารมณ์นี้ นั่นแหละมันเป็น ‘‘สุญญกัป’’ แล้วโดยที่เราไม่รู้ตัว ทั้ง ๆ ที่เราก็ว่าเรานั่งภาวนานี่ แต่มันนั่งวุ่นนั่น นั่งวุ่นนี่ จึงกลายเป็นนั่ง นั่งสุญญกัปไป! ในหัวใจของนักภาวนาที่ชอบนั่งสัปหงกงกงัน และจิตใจฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ โดยไม่มีสติปัญญาตามรักษาและแก้ไข

เพื่อให้เข้าใจในเรื่องเหล่านี้ และเพื่อให้ทันกับกลมารยาของกิเลส คือความลุ่มหลงอันเป็นกิเลสประเภทหนึ่ง **จำต้องตั้งสติตั้งท่าตั้งทางระมัดระวังและพินิจพิจารณามีเจตนามุ่งหน้าต่อการงานของตนในขณะที่ทำ** อย่าให้ความพลั้งเผลอเหล่านั้นเข้ามาแบ่งสันปันส่วนเอาไปกิน และเอาไปกินเสียหมดกระทั่งไม่มีอะไรเหลือติดตัว

พอออกมาจากที่ภาวนา "เฮ้อ! ทำไมนั่งภาวนาจึงไม่ได้เรื่องได้ราวอะไรเลยวันนี้!" **สิ่งที่ได้เรื่องไม่พูด**ได้เรื่องอะไร? ก็เรื่องยุ่งเรื่องวุ่นวายนะซี เรื่องไปตกนรกทั้งเป็นที่ไหนบ้างนั้นไม่พูด แล้วจะมาทวงเอาหนี้เอาสินจากอรรถจากธรรม เหมือนศาสนาเป็นหนี้สินของตน ทำเหมือนเราเป็นเจ้าหนี้ศาสนา ทวงอรรถทวงธรรมเอากับท่าน มันก็ไม่ได้น่ะซี เพราะเราทำเหตุไม่ดีให้แก่ตัวต่างหากนี่

"นั่งภาวนาตั้งนมตั้งนานไม่เห็นเกิดผลเกิดประโยชน์อะไร! วาสนาน้อย เรานี่อยู่เฉยๆ ไม่ทำเสียดีกว่า นั่น! เอาอีกแล้วนั่น หลอกไปเรื่อยๆ

แต่นั่งภาวนาอยู่มันยังไม่ได้เรื่อง สิ่งที่ต้องการมันไม่ได้เพราะเหตุไร? เพราะเป็นเพียงเจตนาขณะหนึ่งเท่านั้นที่ว่าต้องการจะทำภาวนา แต่เจตนาที่แฝงขึ้นมาและเพิ่มพูนขึ้นโดยลำดับๆ จนถึงฉุดลากจิตไปสู่ที่ไหนๆ ไม่รู้ **ไม่มีศีลมีธรรมประจำจิตใจในขณะนั้นเลย** ใจไปตกนรกทั้งเป็นอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ นั่นเราไม่คิดไม่เอามาบวกมาลบ ไม่เอามาเทียบเคียงดูทดลองดูพอให้ทราบข้อเท็จจริงกัน แล้วก็ไปทวง "เอาหนี้เอาสิน" จากอรรถจากธรรมว่า "ทำแล้วไม่เกิดประโยชน์ ไม่เกิดความสุขความสบาย ไม่เกิดความสงบเย็นใจ" แน่ะ!

ก็เราไม่หาความสงบ หาแต่ความวุ่น ผลมันก็ได้แต่ความทุกข์ความวุ่นนั่นน่ะซี

ความจริงตามหลักธรรมที่ท่านแสดง ที่ท่านสอนไว้โดยถูกต้องนั้น ท่านไม่ได้สอน "ของปลอม" ให้พวกเราเลย สิ่งใดที่มีอยู่ภายในจิตใจเราทั้งดีทั้งชั่ว ท่านสอนให้เข้าใจดังที่กล่าวมา ซึ่งมีอยู่กับจิตใจของทุกคนที่เรียกว่า "สุญญกัป"ๆ น่ะ ความว่างเปล่าจากอรรถจากธรรม ทั้งๆ ที่นั่งภาวนาอยู่แต่ใจเผลอไปไหนก็ไม่รู้ ปล่อยไปเรื่อย ๆ แล้วว่าตนนั่งภาวนา ผลก็ไม่ปรากฏอยู่โดยดี เพราะใจเป็น "สุญญกัป"!

ถ้าหากมีสติสตังกำหนดดูอยู่นั่น **สมมุติว่าจะกำหนดลมหายใจ** ก็ตั้งหน้าตั้งตา**ให้รู้เฉพาะลมหายใจ**ไม่ยุ่งกับอะไร ก็ย่อมจะปรากฏผลเท่าที่ควรเป็นได้ตามกำลัง อันความอยากมันเป็นเครื่องผลักดันออกมาให้คิดให้ปรุง มันอยากอยู่ตลอดเวลาไม่มีความอิ่มพอในการคิดปรุงเพื่ออารมณ์ **ให้ทราบว่าความอยากนี้เป็นภัยต่อความสงบ** เพราะมันผลักดันจิตใจให้คิดปรุงในเรื่องต่างๆ ตามนิสัยที่เคยเป็นมา **พยายามให้เห็นภัยในจุดนี้ แล้วบังคับไว้ไม่ให้ใจคิดในแง่ที่เราไม่ต้องการจะคิด เราต้องการรู้ในสิ่ง**

ใดให้กำหนดจิตใจไว้ด้วยดีเพื่อรู้สิ่งนั้น เช่น รู้อานาปานสติหรือลมหายใจเข้าออก ลมเข้าออกก็ให้รู้อยู่ด้วยสติ ใจย่อมจะสงบเย็นได้

พระพุทธเจ้าจะหลอกคนโกหกคนจริง ๆ หรือ? หากพระองค์เป็นนักโกหกคน ทำไมพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ด้วยธรรมของจริงล่ะ ถ้า**ไม่ทำจริงจะรู้ "ธรรม" ของจริงได้อย่างไร?** เมื่อรู้ตามความจริงแล้วจะมาโกหกโลกได้อย่างไร มันเข้ากันไม่ได้ **เหตุผลไม่มี! ท่านทำจริง รู้จริงเห็นจริง สอนจริง!ที่มันขัดกันก็ตรงที่เราเรียกเอาผลก่อนทำเหตุนี่เอง!** หากการดำเนินของตนขัดกับธรรมที่ตรงไหน ควรรีบแก้ไขดัดแปลงจนเข้ากับธรรมได้ใจก็สงบ

ส่วนมากผู้ที่ "ปลอม" ก็คือเราผู้รับโอวาทจากท่านมา เอามาขยี้ขยำแหลกเหลวหมด ทั้ง ๆ ที่เราว่าเรานับถือท่าน นับถือศาสนาเทิดทูนศาสนา แต่เราทำลายศาสนาซึ่งมีอยู่ภายในตัวของเรา และทำลาย "ตัวเอง" โดยไม่รู้สึก **เพราะความเผลอความไม่รอบคอบในตัวเรานั้นแลเป็นข้าศึกต่อเรา**

ฉะนั้นเพื่อให้ได้ผลเท่าที่ควรหรือให้ได้ผลยิ่ง ๆ ขึ้นไป **จึงควรคำนึงถึงเหตุที่ตนทำ** คอยจดจ้องมองดูจุดที่ทำอย่าให้เผลอ เช่นกำหนด "พุทโธ" ก็ให้เป็น "พุทโธ" จริง ๆ **ให้รู้อยู่กับ "พุทโธ" เท่านั้น** ไม่ต้องการสวรรค์วิมานที่ไหนละ **นอกจากคำว่า "พุทโธ" ให้กลมกลืนกันกับความรู้ มีสติกำกับงานอยู่เท่านั้น** เราจะเห็นความสงบที่เคยได้ยินแต่ชื่อก็จะมาปรากฏที่ตัวของเรา ความเย็นความสบายความเป็นสุขที่เกิดขึ้นเพราะจิตใจสงบ ก็จะเห็นภายในตัวเรา เราจะเป็นผู้รู้ จะเป็นผู้เห็น เราจะเป็นผู้รับผลอันนี้เพราะเป็นผู้ทำเอง ด้วยเจตนาที่ถูกต้องตามหลักธรรม **จะไม่เป็นอย่างอื่น**

ศาสนาเคยสอนโลกมาอย่างนี้ ถ้าผู้ปฏิบัติทำตามหลักธรรมที่ท่านสอนนี้แล้วจะ**ไม่เป็นอื่น** ใจต้องหยั่งเข้าถึงความสงบเป็นอย่างน้อย และจะสงบขึ้นไปเรื่อย ๆ โทษที่เคยกลุ้มรุมภายในจิตใจก็จะเห็นกันรู้กัน เพราะอยู่กับใจ คุณค่าที่เกิดขึ้นจากใจเพราะการชำระการฝึกทรมานปราบปรามกิเลสออกไปได้มากน้อย ก็จะปรากฏขึ้นภายในใจเราเอง เราจะเป็นผู้เห็นเองรู้เองโดยไม่ต้องฟังข่าวของใคร ๆ ทั้งนั้น เราเป็นตัวจริง เราเป็นตัวรู้ ผู้รับทราบ เราเป็น**ผู้เสวยผลเกิดขึ้นจากการกระทำของเรา เราจะทราบเรื่องต่าง ๆ เอง**

เรื่องภาวนาไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เป็นงานที่อัศจรรย์มากมายในผลที่เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้โลกดีก็เพราะการทำภาวนา ทรงกำหนด "อานาปานสติ" ตามหลักท่านกล่าวไว้อย่างนั้น **แต่ก่อนทรงอดพระกระยาหาร** โดยมุ่งหวังความตรัสรู้จากการอดพระกระยาหารเท่านั้น **ไม่เสวย แต่ไม่ได้ทรงพิจารณาทางใจซึ่งเป็นความถูก**

ต้องประกอบกันเลย จึงไม่ได้สำเร็จ เมื่อย้อนพระทัยหวนกลับไประลึกถึงเรื่องเมื่อคราวยังทรงพระเยาว์ ที่พระราชบิดาทรงพาเสด็จไปแรกนาขวัญ **ได้ทรงเจริญอานาปานสติ จิตใจมีความสงบ จึงทรงนำเรื่องนั้นเข้ามาพิจารณาด้วยอานาปานสติ** และ**ทรงปรากฏผลขึ้นมาแต่เริ่มแรกพิจารณา** เพราะพระจิตมีความสงบ และสงบละเอียดไปโดยลำดับ **ก็ทรงมีทางที่จะทรงพิจารณาไตร่ตรองโดยทางพระสติปัญญา**

ทรงยก ''ปฏิจจสมุปบาท'' ขึ้นมา ''**อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา**'' เป็นต้น เพราะมีอยู่ในพระกาย มีอยู่ในพระจิตนั้นด้วยกัน ทรงไตร่ตรองตามเหตุตามผล ตามความสัตย์ความจริงที่มีอยู่ด้วยพระปัญญาปรีชาสามารถ และได้ตรัสรู้ **''เญยยธรรม''** โดยตลอด**ทั่วถึงในปัจฉิมยามแห่งราตรีของเดือนหกเพ็ญ**

เมื่อ ''**อวิชฺชาปจฺจยา**'' ที่จูงมนุษย์จูงสัตว์ทั้งหลายให้ท่องเที่ยวอยู่ใน ''วัฏวน'' เหมือนกับคนหูหนวกสัตว์ตาบอด มาตั้งกัปตั้งกัลป์ พระองค์ได้ทรงสลัดปัดทิ้งบรรดาความบอดหนวกทั้งปวงในราตรีวันนั้น ปรากฏในพระทัยว่า ''**อาสวักขยญาณ''** ได้สิ้นไปแล้วจากอาสวะความมืดมนอนธการทั้งหลาย นอกจากนั้นยังทรงรู้ **''ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ''** ทรงระลึกชาติย้อนหลังของพระองค์ได้จนไม่มีประมาณ และทรงรู้ **''จุตูปปาตญาณ''** รู้ความเกิดความดับของสัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ ญาณไหน ๆ ก็ทรงทราบโดยทั่วถึง แล้วก็ทรงนำสิ่งที่ทรงทำแล้ว ทรงรู้เห็นแล้วทั้งเหตุทั้งผลนั่นอันเป็นความถูกต้องแม่นยำ มาสั่งสอนโลกให้พอลืมตาอ้าปาก พูดเป็นเสียงผู้เสียงคนขึ้นมาเป็นลำดับ ไม่หลับหูหลับตาอ้าปากพูดแบบป่าเถื่อนเลื่อนลอย เหมือนแต่ก่อนที่ยังไม่มีศาสนธรรมมาโสรจสรง ซึ่งไม่มีโอวาทคำสั่งสอนของผู้ใดที่จะถูกต้องแม่นยำ และสะอาดยิ่งกว่าพระโอวาทของพระพุทธเจ้า ''**เอกนามกึ**'' คือ พระโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เป็นหนึ่งไม่มีสองนั่นแล และ ''พระญาณ'' ความหยั่งทราบในเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็เป็นหนึ่งไม่มีสอง ทรงรู้ทรงเห็นตรัสมาอย่างใด ต้องเป็นไปตามความจริงนั้นโดยไม่เป็นอื่นไปได้เลย นี่แหละ **''เอกนามกึ'' แปลว่า หนึ่งไม่มีสอง**

พระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ขึ้นมา**แต่ละพระองค์นั้น ไม่ได้ตรัสรู้ซ้ำกัน** มีพระองค์เดียวเท่านั้นที่ตรัสรู้แต่ละครั้ง ๆ นี่อันหนึ่งที่เรียกว่า ''**เอกนามกึ**'' มีพระพุทธเจ้าครั้งละพระองค์เดียวเท่านั้น

เอ้า! ทีนี้ย่นเข้ามาหาพวกเรา ที่กล่าวมาทั้งนี้เป็นได้ทั้งเราทั้งพระพุทธเจ้า เป็นแต่เพียงว่ากว้างแคบต่างกัน **สำหรับหลักฐานแห่งความจริงนั้นเหมือนกัน**

''จุตูปปาตญาณ'' ความรู้ความเกิดความดับ รู้ที่ไหนถ้า**ไม่รู้สังขารที่เกิดขึ้นและดับไป**ทั้งดีทั้งชั่วอยู่ภายในจิตใจ **เอาตรงนี้** ปรุงแต่งเรื่องภพเรื่องชาติ เรื่องกิเลส

ตัณหาอาสวะ ก็คือตัวนี้แหละ ปัญญาพิจารณาให้เห็นอย่างนี้ **"อาสวะ"ก็หมายถึงกิเลส** รู้กันที่ตรงไหนก็ดับไป ๆ ที่ตรงนั้น จนกลายเป็น **"อาสวักขยญาณ"** ความรู้แจ้งในความสิ้นอาสวกิเลสทั้งหลายโดยสิ้นเชิง **เราอยู่ในกัปไหนเวลานี้?**

เราต้องทดสอบเราว่า อยู่ในภัทรกัปหรือในสุญญกัป?

"ภัทรกัป" แปลว่า กัปที่เจริญ เจริญในการประกอบความพากเพียร ในความมีสารคุณภายในใจ ในวันหนึ่งๆ ถ้าได้สร้างสารธรรมขึ้นมาภายในจิตใจ **ก็เป็น "ภัทรกัป"เป็นขณะเป็นเวลา เป็นกาลที่เจริญรุ่งเรือง** นั่งสมาธิภาวนาก็เป็นสมาธิภาวนา ไม่เป็น "หัวตอ" ไม่มีสติสตัง ทั้งๆ ที่ไม่หลับแต่ก็หลับอยู่เรื่อยๆ ด้วยความไม่มีสติ คิดฟุ้งซ่านวุ่นวาย ฝันดิบฝันสุกไปเรื่อยๆ เรื่องนั้นเรื่องนี้ต่อกันไป ถึงลูกถึงหลาน ถึงบ้านถึงเรือน ถึงกิจการต่างๆ ตลอดเมืองนอกเมืองนาที่ไหนไปหมด อดีตอนาคตยุ่งไปไม่หยุดหย่อน **นี่เป็น "กัป" อะไร? ดูซี**

ถ้าไม่มีสติสตังก็เป็นอย่างนั้น ถ้ามีสติแล้วจะไม่ไป เราบังคับนี่ เวลานี้เราต้องการจะทำหน้าที่นี่อย่างเดียว "ให้เป็นภัทรกัป อย่าเป็น สุญญกัป" นั่นมันเป็น "สุญญกัป"ที่กล่าวไปแล้วนั้นมันนำ "ไฟ" มาเผาเจ้าของผู้เป็น **"สุญญกัป"ที่ไม่มีศาสนาแฝงเลยขณะนั้นน่ะ** คือไม่มีสติสตัง ไม่มีปัญญาตามรักษาเลย ปล่อยแต่กิเลสให้กิเลสฉุดลากจิตใจถ่ายเดียวโดยเจ้าของไม่รู้สึก กว่าจะรู้สึกน่ะเขากินของดีหมดแล้ว เขาปล่อยแล้วถึงรู้ตัว เวลาถูกเขาฉุดเขาลากไปนั้น ฝันสดไปกับเขา **เวลาเขาปล่อยแล้วจึงมารู้ตัว!**

"โอ๊ยตาย! มันคิดไปอะไร? เรื่องราวอะไร!" ก็ยังดีอยู่ที่รู้ว่าคิดไป ไอ้ที่ไม่รู้เลยนั่นซิ พอรู้ตัวลากกลับมา "เอ!มันยังไง? มานั่งภาวนาเป็นเวลาตั้งหลายนาที หรือเป็นชั่วโมงๆ ไม่เห็นได้เรื่องอะไร นั่งอะไรไม่ได้เรื่องอย่างนี้น่ะ นอนเสียดีกว่า!" ล้มไปเลย สิ่งที่ได้เรื่องได้ราวก็คือ "หมอน" แม้หมอนเองถ้ามีวิญญาณ ก็จะเบื่อ**คนประเภทธรรมไม่ได้เรื่อง**นี้เต็มประดา เพราะ "สุญญกัป" บนหมอนไม่ยอมปล่อย เมื่อเป็นเช่นนั้นมันจะดีกว่ายังไง? นอกจากมัน "ดีหมอน" เท่านั้น

ถ้าดีกว่าด้วยหมอนดังความเข้าใจนั้น ใครๆ ก็พ้นทุกข์ไปได้ด้วยกันทั้งนั้นแหละ! แต่นี่มันไม่ดีกว่า มันเป็นเรื่องกิเลสหลอกเรา กล่อมเราให้หลับว่าเป็นของดีกว่าคือดีกว่าภาวนา!

กิเลสมันต้องแทรกธรรมอยู่เสมอ พวกนี้พวกก่อกวน พวกยุแหย่ พวกทำลายหาทำลายทุกแง่ทุกมุม ทุกกาลทุกเวลาทุกอิริยาบถ ล้วนเป็นเรื่องของกิเลส **พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้ปราบกิเลส**พวกที่แทรกซึมอยู่ภายในใจ ด้วยสติปัญญา มีความเพียร

เป็นเครื่องหนุนหลัง ความอดความทน ความพยายาม เราทำหน้าที่การงานอันเป็นสารประโยชน์สำคัญเพื่อเรา ให้เป็น "ภัทรกัปบุคคล" ขึ้นภายในใจ จึงต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียร

งานทุกด้านที่เป็นผลเป็นประโยชน์ เราอย่าสร้างอุปสรรคมากีดขวางไม่ให้งานนั้น ๆ เป็นผลสำเร็จ

จิตถ้าสงบก็สบาย ถ้าไม่สงบไม่ว่าแต่กาลไหน ๆ จนกระทั่งวันตายก็หาความสบายไม่ได้ เพราะจิตวุ่นนี่จะหาความสบายที่ไหน จงทำความเข้าใจไว้ว่า "สุญญกัป" ก็อยู่กับความไม่เอาไหนนั่นแล ส่วน "ภัทรกัป" ก็อยู่ในผู้มีความเพียร มีสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตัว "สุญญกัป" ก็คือการปล่อยตามเรื่องตามราว ตามอารมณ์ ตามบุญตามกรรม ไม่ทราบบุญที่ไหนกรรมที่ไหน ปล่อยเรื่อยไป **ความปล่อยเรื่อยไปนั้นคือความผูกมัดตนเอง**โดยไม่รู้สึกตัว แล้วก็จนตรอกจนมุม เจอแต่สิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ความทุกข์ใครปรารถนาเล่าในโลกนี้? แต่ทำไมเจอกันทั่วโลกดินแดน นี่ก็เพราะความปล่อยตามบุญตามกรรมนั่นเอง มันไม่มีเหตุผลนี่การปล่อยอย่างนั้น

ถ้าปล่อยกิเลสวางกิเลสด้วยสติปัญญา นั่นมีเหตุมีผล! พระพุทธเจ้าท่านทรงปล่อยอย่างนั้น รู้เหตุรู้ผลทุกสิ่งทุกอย่างแล้วปล่อยไปโดยลำดับ จนกระทั่งปล่อยได้โดยสิ้นเชิง **สุดท้ายก็ปล่อยกิเลสหมด เหลือแต่พระทัยที่บริสุทธิ์** พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ปล่อยอย่างนี้

พวกเรามีแต่เที่ยวยึดเที่ยวถือ เที่ยวแบกเที่ยวหาม หนักเท่าไรอย่างมากก็บ่นเอา แล้วก็ไม่วายที่จะแบกจะหาม หามาเพิ่มเติมเรื่อย ๆ ไม่ว่าหนุ่มสาวเฒ่าแก่ชราเป็นตัวขยันที่สุด ก็คือการแบกการหามอารมณ์ความคิดความปรุงต่าง ๆ นั่นเอง ไม่ได้คิดคำนึงถึงวัย ถึงปีถึงเดือน อายุสังขารเจ้าของบ้างเลย

ขยันที่สุดก็คือเรื่องแบกเรื่องหามกองทุกข์ แบกสัญญาอารมณ์ การพูดเช่นนี้ก็เพื่อให้เราระลึกถึงตัวเรา ให้รู้ว่าเราเคยเป็นอย่างนี้มานานเท่าไร แล้วยังจะฝืนให้เป็นอย่างนี้อยู่หรือ ผลที่เป็นมาเพราะการกระทำอย่างนี้เป็นอย่างไร? เราก็ทราบในตัวเราเองเวลานี้ เราจะแก้ไขตัวเราอย่างไรบ้าง? พอได้มีความผ่อนคลายภายในใจ ได้รับความสะดวกกายสบายใจ

ดังที่ท่านทั้งหลายได้อุตส่าห์มานี้ ก็นับว่าเป็นบุญเป็นกุศล เป็นเจตนาดีที่สุดที่มาบำเพ็ญ นี่ชื่อว่า "มาหาสารประโยชน์" เพราะฉะนั้นจึงกรุณาบำเพ็ญจิตตภาวนาให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่มา **นั่งสมาธิภาวนาดูตัวของเรา** ตัวของเราเป็นอย่างไรถึงต้องดู ถ้าเป็นคนไข้ก็ต้องหมอเป็นผู้ตรวจผู้รักษา เวลานี้จิตเรามันเป็น "โรค" เป็นโรคอะไร ใครจะเป็นผู้ตรวจผู้รักษา นี่แหละสำคัญ

โรคของจิตคือเรื่องของกิเลส ‘‘ยา’’ ก็คือธรรม ‘‘หมอ’’ ก็ได้แก่ครูแก่อาจารย์ หรือตำรับตำราที่ท่านสอนไว้ เรานำมาประพฤติปฏิบัติกำจัดเชื้อโรคอันสำคัญที่ฝังอยู่ภายในอย่างจมมิดนี้ ให้ถอนด้วยความพากเพียรอย่าลดละท้อถอย ความหวังที่ปรารถนาด้วยกันนั้นจะพึงสำเร็จไปโดยลำดับ ๆ

เฉพาะอย่างยิ่งคือการพิจารณาเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เรื่องความเป็นความตายในสกลกายนี้ เป็นสิ่งสำคัญมากยิ่งกว่าไปคิดถึงเรื่องอื่น ๆ **เรื่องความตายติดแนบกับตัวเราทุกคน** ความเจ็บ ความทุกข์ ความลำบาก ในร่างกายและจิตใจ ก็ติดแนบอยู่กับร่างกายและจิตใจเราไม่ได้ปล่อยไม่ได้วาง นอนอยู่มันก็ทับ นั่งอยู่มันก็ทับ อิริยาบถทั้งสี่มีแต่เรื่องความแก่ ความเจ็บ ความตาย นี่ทับเราอยู่ทั้งนั้น ความทุกข์ความลำบากทับเราอยู่ตลอดเวลา เราจะหาอุบายวิธีไหนเพื่อจะให้รู้เท่าทันกับสิ่งเหล่านี้ เพื่อจะถอดถอนสิ่งที่ควรถอดถอนด้วยอุบายวิธีใดบ้าง?

นี่เรียกว่า ‘‘เรียนรู้ตัวเราเอง’’ สิ่งที่เกี่ยวกับตัวเรามีอะไรบ้างให้รู้ให้เข้าใจ สมกับศาสนาที่ออกมาจากท่านผู้ฉลาดแหลมคม มาสอนเราซึ่งเป็นพุทธบริษัท เพื่อความฉลาดแหลมคมให้ทันกับกลมารยาแห่งความโง่ของตนที่มีอยู่ภายใน ความโง่ก็คือกิเลสพาให้โง่ ธรรมพาให้ฉลาด เราว่ากิเลสมันโง่น่ะ แต่ความจริงกิเลสมันฉลาดที่สุด แต่ทำคนให้โง่และโง่ที่สุดได้อย่างสบายมาก เช่น เราถูกกล่อมไว้เรื่อยอย่างนี้ ด้วยความแหลมคมของกิเลสทั้งนั้น แล้วจะว่ากิเลสมันโง่ได้อย่างไร **ผู้ที่เชื่อกิเลสนั้นแลคือผู้โง่** ว่าอย่างนี้ถูกต้องดี แล้วใครล่ะเชื่อกิเลสโดยลำดับลำดา มีใครบ้าง? ก็สัตว์โลกนี้เองเป็นพวกโง่เพราะเชื่อ กิเลส มันกล่อมเมื่อไรก็หลับเมื่อนั้น เคลิ้มเมื่อนั้น ราบไปเมื่อนั้น ยิ่งกว่าเด็กถูกกล่อมด้วยบทเพลง ไม่เคยตื่นเนื้อตื่นตัว ไม่เคยเห็นภัยแห่งการกล่อมของมันก็คือพวกเรานี่แล

พระพุทธเจ้าและพระสาวกท่าน เป็นผู้รู้สึกพระองค์และรู้สึกตัว ได้นำธรรมเข้าไปรื้อถอนตนออกจากไฟทั้งหลายเหล่านี้เสียได้ แล้วนำธรรมเหล่านั้นมาสั่งสอนพวกเรา ประกาศทั้งคุณทั้งโทษ ‘‘โทษ’’ ได้แก่ความลุ่มหลงไปตามกิเลสตัณหาอาสวะ คุณก็ได้แก่สติปัญญาศรัทธาความเพียร ที่จะรื้อถอนสิ่งเหล่านี้ออกจากใจ ให้กลายเป็นผู้ฉลาดแหลมคมขึ้นมา และหลุดพ้นออกจาก **‘‘แอก’’**ที่มันกดถ่วงอยู่บนคอ ได้แก่หัวใจของเรานี่ จนกลายเป็นอิสระขึ้นมาได้ ดังพระพุทธเจ้าและพระสาวกท่าน พระพุทธเจ้าท่านหมด หมดสิ่งกดถ่วงใจ **ยึดอะไรหลงอะไร อันนั้นแหละกดถ่วง** ความยึดความถือของตัวเองนั้นแลมันกดถ่วงตัวเอง ไปยึดภูเขาทั้งลูก ภูเขานั้นไม่ได้มากดถ่วงเรา **แต่ความยึด**ภูเขาทั้งลูกนั้นแลมันมากดถ่วงเรา ยึดอะไรหลงอะไร ความยึดความหลงอันนั้นแหละมันมากดถ่วง มาบีบบังคับจิตใจเรา **สิ่งที่เราไปยึดไปถือนั่นมันไม่ได้มาทำเรา**

เช่น เงินทอง ข้าวของ ตึกราม บ้านช่อง ที่ไร่ที่นาอะไรก็ตาม มันก็อยู่ตามเรื่องของมัน มันไม่ถือว่ามันเป็นข้าศึก หรือเป็นคุณเป็นโทษแก่ผู้ใด **แต่ผู้ที่ไปหลงไปยึดไปถือ**สิ่งเหล่านั้นนั่นแหละมันกลับมาทับตัวเอง **จึงต้องแก้ตัวนี้ด้วยสติปัญญา**

การภาวนาก็เพื่อให้รู้เรื่องความคะนองของใจ ที่คิดไม่เข้าเรื่องเข้าราวอย่างนี้แหละ สั่งสมทุกข์ให้แก่ตัวมากเท่าไรยังไม่เคยเห็นโทษของมัน เมื่อได้เรียนทางด้านภาวนาแล้วเริ่มจะทราบขึ้นโดยลำดับ ๆ จนมาถึงเรื่องธาตุเรื่องขันธ์อันเป็นสมบัติสำคัญของเรา ได้แก่**ร่างกาย** เลื่อนเข้ามาตรงนี้ **ร่างกายทุกส่วนนี้มันก็จะต้องสลายไปในวันหนึ่ง** ทุกวันนี้มันก็เริ่มของมันแล้วตลอดเวลา เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ความเปลี่ยนแปลงของธาตุขันธ์แต่ละชิ้นละอันนี้ มันทำความทุกข์ให้แก่เรามากน้อยเพียงไร ถ้ามันแสดงออกอย่างเปิดเผยก็ทราบชัดว่า นี่มันเจ็บตรงนั้น ปวดตรงนี้ เช่น เจ็บท้อง ปวดหัว เป็นต้น ถ้ามันไม่แสดงอย่างเปิดเผย เป็นไปอยู่อย่างลับ ๆ เราไม่ทราบได้ เรื่องธาตุเรื่องขันธ์เป็นอย่างนี้ **“เวทนา” ก็ความทุกข์** คือทุกขเวทนาบีบอยู่อย่างนั้นแหละ ยืน เดิน นั่ง นอน มันก็บีบบังคับอยู่อย่างนั้น พิจารณาให้รู้นี้แล้ว แม้ธาตุขันธ์จะยังอยู่กับเราก็ตามก็ไม่กดถ่วงเราได้ เพราะความยึดถือของเราไม่มี เนื่องจากเรารู้เท่าทันกับสิ่งเหล่านี้ปล่อยวางได้ตามความเป็นจริงเช่นเดียวกับสภาวธรรมทั้งหลาย ใจก็สบาย อยู่ในท่ามกลางแห่งธาตุขันธ์ก็ไม่หลงธาตุขันธ์ ธาตุขันธ์ก็ไม่มาทับถมเราได้ เราก็เป็นอิสระอยู่ภายในจิตใจ

นี่เรียกว่า “ผู้ฉลาดครองขันธ์ ผู้ฉลาดรักษาขันธ์ ขันธ์ไม่สามารถมาเป็นภัยต่อเราได้ เพราะมีปัญญาความเฉลียวฉลาดทันกับมัน นักปราชญ์ท่านว่า “นี้คือความฉลาด ฉลาดแก้ตัวให้รอดพ้นไปได้” นั้นแลเป็นความฉลาดของนักปราชญ์ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น

ความฉลาดนอกนั้น พาให้เจ้าของเสียมาก พระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงชมเชยว่า นั้นเป็นความฉลาดอย่างแท้จริง ความฉลาดใดที่เป็นไปเพื่อความสุขความเจริญแก่ตนและส่วนรวมนั้นแล เป็นความฉลาดแท้ เฉพาะอย่างยิ่งความฉลาดเอาตัวรอดนี่เป็นสำคัญ! เอาตัวรอดได้ก่อน แล้วก็นำผู้อื่นให้รอดพ้นไปได้โดยลำดับ ๆ นี่ชื่อว่า ความฉลาดแท้!

จึงขอยุติการแสดง ฯ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ปริยัติ, ปฏิบัติ, ปฏิเวธ

วันนี้เทศน์เรื่องมนุษย์สูงกว่าบรรดาสัตว์ โลกสูงกว่ามนุษย์ ธรรมสูงกว่าโลก เพราะฉะนั้นธรรมกับมนุษย์จึงเป็นคู่ควรกัน มนุษย์ก็เหมาะสมกับธรรมที่จะรับธรรมไว้บนดวงใจเพื่อประพฤติปฏิบัติ ธรรมก็สมควรแก่มนุษย์ที่จะเทิดทูนสักการบูชา นอกเหนือจากธรรมแล้วก็ยังมองไม่เห็นอะไรที่เป็นความเลิศประเสริฐในสกลโลกนี้ ไม่มีอะไรที่ยอดเยี่ยมยิ่งกว่าธรรม

ความฉลาดของโลกก็ไม่มีใครจะเยี่ยมยิ่งไปกว่ามนุษย์ ในโลกมนุษย์ที่มีพุทธศาสนาประจำ จึงเหมาะสมกับมนุษย์ผู้ใคร่ธรรมและมีธรรมในใจ แต่ศาสนธรรมไม่เหมาะสมกับผู้เป็นมนุษย์เพียงแต่ร่างไม่มีธรรมภายในใจบ้างเลย ทั้งน่าเสียดายภูมิแห่งมนุษยชาติ สู้สัตว์บางประเภทบางตัวที่มีจิตใจสูงส่งก็ไม่ได้ นับว่าขาดทุนสูญดอก ไม่มีความดีงามงอกเงยได้บ้างเลย เกิดมาเป็นมนุษย์ทั้งที!

เราทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติ ได้นับถือพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่เลิศประเสริฐอยู่แล้วโดยหลักธรรมชาติของธรรม ชื่อว่าเราเป็นผู้เหมาะสม ทั้งได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ทั้งได้นับถือพระพุทธศาสนา ได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมตามกำลังความสามารถของตน ๆ

เฉพาะอย่างยิ่งทางจิตตภาวนาเป็นสิ่งสำคัญมาก ที่จะทำให้มองเห็นเหตุผลต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ภายในตัวเราใกล้ไกลรอบด้าน จะรู้เห็นได้ด้วยภาคปฏิบัติคือ "จิตตภาวนา" การภาวนาท่านถือเป็นสำคัญในภาคปฏิบัติศาสนา **ครั้งพุทธกาลจึงถือภาคปฏิบัติเป็นเยี่ยม** เช่นท่านกล่าวไว้ว่า **"ปริยัติ, ปฏิบัติ, ปฏิเวธ"** แน่ะ!

"ปริยัติ" ได้แก่การศึกษาเล่าเรียน

"ปฏิบัติ" ได้แก่ศึกษาเล่าเรียนมาเป็นที่เข้าใจแล้ว ออกไปประพฤติปฏิบัติตามเข็มทิศทางเดินของธรรมที่ได้เรียนมาแล้วนั้น

"ปฏิเวธ" คือความรู้แจ้งแทงตลอดไปเป็นลำดับ ๆ กระทั่งรู้แจ้งแทงตลอดโดยทั่วถึง ธรรมทั้งสามนี้เกี่ยวเนื่องกัน เหมือนเชือกสามเกลียวที่ฟั่นติดกันไว้

คำว่า "ปริยัติ" นั้นเมื่อครั้งพุทธกาล ส่วนมากท่านเรียนเฉพาะเรียนจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้ามากกว่าอย่างอื่น ผู้จะมาเป็นสาวกอรหัตอรหันต์ ส่วนมากเรียนจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า เรียนอะไร? ขณะที่จะบวชท่านทรงสั่งสอน "ตจปัญจก

กรรมฐาน'' ให้ คือ ''เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ, ตโจ ทันตา นขา โลมา เกสา'' โดยอนุโลมปฏิโลม ย้อนกันไปกันมาเพื่อความชำนิชำนาญ นี่คือท่านสอนธรรมเป็นเครื่องดำเนินของนักบวช การสอนธรรมเป็นเครื่องดำเนินนั้นแลเป็นการให้โอวาท ผู้ที่สดับฟังในขณะที่พระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทก็ได้ชื่อว่า การเรียนด้วยและการปฏิบัติไปในตัวด้วย

การสอนว่า ''สิ่งนั้นเป็นนั้น ๆ'' เช่นท่านสอนว่า ''เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ'' อย่างนี้เป็นต้น นี่คือท่านสอนธรรมซึ่งเป็นปริยัติจากพระโอษฐ์ เราก็เรียนให้ทราบว่า ''เกสาคืออะไร โลมา นขา ทันตา ตโจ แต่ละอย่าง ๆ คืออะไร

ผู้เรียนก็เรียน และปฏิบัติด้วยความสนใจใคร่รู้ใคร่เห็นจริง ๆ ไม่สักว่าเรียนว่าปฏิบัติเพื่อเกียรติยศชื่อเสียงใด ๆ พระพุทธเจ้าทรงสอนสภาพความเป็นจริง ความเป็นอยู่และเป็นไปของสิ่งเหล่านี้ที่มีอยู่กับตัวเอง ตลอดถึงอาการ ๓๒ ทุกแง่ทุกมุมโดยลำดับ ให้ทราบว่าสิ่งนั้นเป็นนั้น สิ่งนั้นเป็นจริง ๆ ตลอดความเป็นอยู่ของสิ่งนั้น ความแปรสภาพของสิ่งนั้นว่าเป็นอย่างไร และธรรมชาตินั้นคืออะไรตามหลักความจริงของมัน ให้พิจารณาทราบอย่างถึงใจ เพื่อจะแก้ ''สมมุติ'' ที่เป็นเครื่องผูกพันจิตใจมานาน

ความสมมุติของโลกว่า สิ่งนั้นเป็นนั้น สิ่งนี้เป็นนี้ ไม่มีสิ้นสุด แม้จะสมมุติว่าสิ่งใดเป็นอะไรก็ยึดถือในสิ่งนั้น รักก็ยึด ชังก็ยึด เกลียดก็ยึด โกรธก็ยึด อะไร ๆ ก็ยึดทั้งนั้น เพราะเรื่องของโลกก็คือกิเลสเป็นสำคัญ มีแต่เรื่องยึดและผูกพัน ไม่มีคำว่า ''ปล่อยวาง'' กันบ้างเลย ความยึดถือเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์กังวล โลกจึงมีแต่ความทุกข์ความกังวลเพราะความยึดถือ **ถ้าความยึดถือเป็นเหมือนวัตถุ**มองเห็นได้ด้วยตาเนื้อแล้ว **มนุษย์เราแบกหามกันทั้งโลก**คงดูกันไม่ได้ เพราะบนหัวบนบ่าเต็มไปด้วยภาระความแบกหามพะรุงพะรัง ที่ต่างคนต่างไม่มีที่ปลงวาง ราวกับเป็นบ้ากันทั้งโลกนั่นแล ยังจะว่า ''ดี มีเกียรติยศชื่อเสียง'' อยู่หรือ? จนปราชญ์ท่านไม่อาจทนดูได้เพราะท่านสงสารสังเวชความพะรุงพะรังของสัตว์โลกผู้หา ''เมืองพอดี'' ไม่มี ภาระเต็มตัวเต็มหัวเต็มบ่า

ธรรมท่านสอนให้รู้และปล่อยวางเป็นลำดับ คือปล่อยวางภาระความยึดมั่นถือมั่นซึ่งเป็นภาระอันหนัก เพราะความลุ่มหลงพาให้ยึด พาให้แบกหาม ตนจึงหนักและหนักตลอดเวลา ท่านจึงสอนให้รู้ทั่วถึงตามหลักธรรมชาติของมัน แล้วปล่อยวางโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการได้ยินได้ฟังมาจากพระพุทธเจ้าแล้วนำไปปฏิบัติ จนกลายเป็น ''ปฏิเวธ'' คือความรู้แจ้งเห็นจริงขึ้นโดยลำดับ

ครั้งพุทธกาลท่านสอนกันอย่างนี้เป็นส่วนมาก สอนให้มีความหนักแน่นมั่นคงในการประพฤติปฏิบัติยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด พระในครั้งพุทธกาลที่ออกบวชจากตระกูลต่าง ๆ

มีตระกูลพระราชา เป็นต้น ท่านตั้งหน้าบวชเพื่อหนีทุกข์จริง ๆ จึงสนใจอยากรู้อยากเห็นธรรมด้วยการปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง **ทั้งตั้งใจฟังทั้งตั้งใจปฏิบัติด้วยความจดจ่อต่อเนื่องในทางความเพียร พยายามสอนตนให้รู้เห็นธรรมก่อน แล้วจึงนำธรรมนั้นมาสั่งสอนโลก** ท่านเป็น "พระธรรมกถึก" เพื่อองค์ท่านเองก่อนแล้วจึงเพื่อผู้อื่น **ธรรมท่านจึงสมบูรณ์ด้วยความจริงมากกว่าจะสมบูรณ์ด้วยความจดจำ**

พระธรรมกถึกในครั้งพุทธกาลเช่น "พระปุณณมันตานีบุตร" ท่านเป็นพระธรรมกถึกเอก ซึ่งได้รับคำยกย่องชมเชยจากพระศาสดา **ท่านมักยก "สัลเลขธรรม" ขึ้นแสดง** กล่าวถึงเรื่องควรขัดเกลากิเลสทั้งนั้น นับแต่ "อัปปิจฉตา" ความมักน้อยขึ้นไปจนถึง "วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ" คือความรู้แจ้งแห่งการหลุดพ้น

พระพุทธเจ้าท่านทรงยกย่องให้เป็น "เอตทัคคะ" ในทางธรรมกถึก เรียกว่าเป็นธรรมกถึกเอก พระปุณณมันตานีบุตรนั้นท่านเป็นพระอรหันต์ด้วย รู้แจ้งสัจธรรมทั้งสี่โดยตลอดทั่วถึงด้วย เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนด้วยเหตุด้วยผล ด้วยความสัตย์ความจริง ซึ่งออกมาจากจิตใจของท่านที่รู้แล้วจริง ๆ ไม่ได้สอนแบบ "ลูบ ๆ คลำ ๆ" ตามที่เรียนมา ซึ่งตนเองก็ไม่แน่ใจว่าเป็นอะไรกันแน่ เพราะจิตใจยังไม่สัมผัสธรรม เป็นแต่เรียนจำชื่อของธรรมได้เท่านั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงอธิบาย **"สัลเลขธรรม ทั้ง ๑๐ ประการ**นี้ได้โดยถูกต้องถ่องแท้ ไม่มีอะไรคลาดเคลื่อนจากหลักความจริง เนื่องจากจิตท่านทรงหลักความจริงไว้เต็มส่วน **นี่ธรรมกถึกที่เป็นอรรถเป็นธรรม เป็นความถูกต้องดีงามแท้เป็นอย่างนั้น**

ส่วนธรรมกถึกอย่างเรา ๆ ท่าน ๆ ที่มีกิเลสนั้นผิดกัน แต่ไม่ต้องกล่าวไปมากก็เข้าใจกัน เพราะต่างคนต่างมี ต่างคนต่างรู้ด้วยกัน ครั้งพุทธกาลก็ยังมีอยู่บ้างที่ท่านเรียนจนจบพระไตรปิฎก และมีลูกศิษย์ลูกหาเป็นจำนวนมากนับร้อย ๆ ที่ไปเรียนธรรมกับท่าน **ท่านสอนทางด้านปริยัติถ่ายเดียว พระพุทธเจ้าทรงตำหนิ**

ที่ทรงตำหนินั้นด้วยทรงเห็นอุปนิสัยของท่านสมควรแก่มรรคผลนิพพาน ท่านชื่อ "โปฐิละ" ซึ่งแปลว่า "ใบลานเปล่า" ท่านเป็นผู้ทรงธรรมไว้ได้มากมายจนเป็น "พหูสูต" แต่ไม่ใช่ "พหูสูต"อย่างพระอานนท์ ท่านเป็นผู้เรียนมาก มีลูกศิษย์บริวารตั้ง ๕๐๐ ท่านมีอุปนิสัยอยู่ แต่ก็ลืมตัวในเวลานั้น เมื่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงแสดงเป็นเชิงตำหนิ เพราะพระพุทธเจ้าทรงตำหนิใครก็ตาม ทรงสรรเสริญใครก็ตาม ต้องมีเหตุมีผลโดยสมบูรณ์ในความติชมนั้น ๆ

เมื่อท่านทรงตำหนิ ''พระโปฐิละ'' พระโปฐิละจึงเกิดสังเวชสลดใจ ขณะที่เข้าไปเฝ้า พระองค์ทรงย้ำแล้วย้ำเล่าอยู่นั่นแหละว่า ''โปฐิละ'' ก็แปลว่า ''ใบลานเปล่า'' **เรียนเปล่า ๆ** ได้แต่ความจำเต็มหัวใจ **ส่วนความจริงไม่สนใจ**

อย่างท่านอาจารย์มั่นท่านเคยเทศน์อย่างนั้นนี่! ''เรียนเปล่า ๆ'', ''หัวโล้นเปล่า ๆ'' ''กินเปล่า ๆ นอนเปล่า ๆ'' ย้ำไปย้ำมาจนผู้ฟังตัวชาไปโน่นแน่ะ ท่านว่าไปท่านแปลศัพท์ของท่าน ''โปฐิละ'' องค์เดียวนี่แหละ คือท่านสอนพระลูกศิษย์ของท่าน ท่านยกเอาเรื่องพระโปฐิละมาแสดง ให้เป็นประโยชน์สำหรับพระผู้ที่ฟังอยู่ในขณะนั้น ซึ่งมุ่งถือเอาประโยชน์อยู่แล้วอย่างเต็มใจ

เมื่อพระพุทธองค์ทรงเรียก ''พระโปฐิละ'' ว่า ''โปฐิละ เข้ามา,โปฐิละ จงไป, อะไร ๆ ก็โปฐิละ ๆ โปฐิละ...ใบลานเปล่า ๆ เรียนเปล่า ๆ แก้กิเลสสักตัวเดียวก็ไม่ได้ เรียนเปล่า ๆ กิเลสมากและพอกพูนขึ้นโดยลำดับ ท่านประทานอุบายให้พระโปฐิละรู้สึกตัว และเห็นโทษแห่งความลืมตัวมั่วสุมเกลื่อนกล่นด้วยพระเณรทั้งหลาย ไม่หาอุบายสั่งสอนตนเองบ้างเพื่อทางออกจากทุกข์ตาม ''สวากขาตธรรม''

เวลาทูลลากลับไปแล้ว ด้วยความสลดสังเวชเป็นเหตุให้ฝังใจลึก พอไปถึงวัดเท่านั้นก็ขโมยหนีจากพระทั้งหลายซึ่งมีจำนวนตั้ง ๕๐๐ องค์ด้วยกันบรรดาที่เป็นลูกศิษย์ ออกปฏิบัติกรรมฐานโดยลำพังองค์เดียวเท่านั้น ท่านมุ่งหน้าไปสู่สำนักหนึ่งซึ่งมีแต่เป็นพระอรหันต์ทั้งนั้น นับแต่พระมหาเถระลงไปจนกระทั่งถึงสามเณรน้อย เป็นพระอรหันต์ด้วยกันทั้งหมด เหตุที่ท่านออกไปท่านเกิดความสลดสังเวชว่า ''เราก็เรียนมาถึงขนาดนี้ แทนที่พระพุทธเจ้าจะทรงชมเชยในการที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาของเรา ไม่มีเลย มีแต่อะไร ๆ ก็ ''โปฐิละ ๆ'' ไปเสียหมด ทุกอาการเคลื่อนไหวไม่มีแง่ใดที่จะทรงชมเชยเลย แสดงว่าเรานี้ไม่มีสารประโยชน์อะไรจากการศึกษาเล่าเรียนมา หากจะเป็นประโยชน์อยู่บ้างพระองค์ย่อมทรงชมเชยในแง่ใดแง่หนึ่งแน่นอน'' ท่านนำธรรมเหล่านี้มาพิจารณาแล้วก็ออกประพฤติปฏิบัติธรรม ด้วนความเอาจริงเอาจัง

พอก้าวเข้าไปสู่สำนักพระมหาเถระดังที่กล่าวแล้วนั้น ก็ไปถวายตัวเป็นลูกศิษย์ท่าน แต่บรรดาพระอรหันต์ท่านฉลาดแหลมคมอย่างลึกซึ้ง ฉลาดออกมาจากหลักธรรมหลักใจที่บริสุทธิ์ เวลาพระโปฐิละเข้าไปมอบกายถวายตัวต่อท่าน ท่านกลับพูดถ่อมตัวไปเสียทุกองค์ เพื่อจะหลีกเลี่ยงภาระหนักนั้น เพราะราวกับสอนพระสังฆราช หรือจะเป็นอุบายอะไรก็ยากที่จะคาดคะเนท่านได้ถูก

ท่านกลับพูดว่า ''อ้าว! ท่านก็เป็นผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาจนถึงขนาดนี้แล้ว เป็นคณาจารย์มาเป็นเวลานาน จะให้พวกผมสอนท่านอย่างไรได้ ผมไม่มีความสามารถ

จะสั่งสอนท่านได้” ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นพระอรหันต์ทั้งองค์ เต็มไปด้วยความสามารถฉลาดรู้ทุกแง่ทุกมุม

“ท่านกลับไปถามท่านองค์นั้นลองดู บางทีท่านอาจมีอุบายแนะนำสั่งสอนท่านได้”

ท่านก็ไปจากองค์นี้แล้วไปถวายตัวต่อองค์นั้น องค์นั้นก็หาอุบายพูดแบบเดียวกัน ให้ไปหาองค์นั้น ๆ ๆ องค์ไหนก็พูดอย่างเดียวกันหมด จนกระทั่งถึงสามเณรองค์สุดท้าย แน่ะ! ยังพูดแบบเดียวกัน คือท่านขอถวายตัวเป็นลูกศิษย์เณร เณรก็พูดทำนองเดียวกัน

ทีนี้พระมหาเถระท่านเห็นท่าจะไม่ได้การ หรือว่าท่านจะหากลอุบายให้เณรรับพระองค์นี้ หรือให้องค์นี้เข้าไปเป็นลูกศิษย์เณรเพื่อดัดเสียบ้าง เพราะท่านเป็นพระที่เรียนมาก อาจมีทิฐิมามากก็คาดไม่ถึง คาดยาก พระมหาเถระท่านว่า “ก็ทดลองดูซิเณร จะพอมีอุบายสั่งสอนท่านได้บ้างไหม?”

พอทราบอุบายเช่นนั้นแล้ว พระโปฐิละก็มอบกายถวายตัวต่อสามเณรนั้นทันที แล้วเณรก็สั่งสอนด้วยอุบายต่าง ๆ อย่างเต็มภูมิ

เราลองฟังซิเณรสอนพระที่เป็นมหาเถระ หาอุบายสอนด้วยวิธีต่าง ๆ เช่นให้พระมหาเถระไปเอาอันนั้นมาให้ ไปเอาอันนี้มาให้บ้าง แล้วให้ครองจีวร เช่นต้องการสิ่งของอะไรที่อยู่ในน้ำ ก็ให้มหาเถระครองผ้าไป ถ้าจะเปียกจีวรจริง ๆ ก็ให้ขึ้นมาเสีย “พอแล้วไม่เอา” ความจริงเป็นการทดลองทั้งนั้น

ท่านมหาเถระที่เป็นธรรมกถึกเอกนั้นไม่มีขัดขืนไม่มีทิฐิมานะ สมกับคำว่า “มอบกายถวายตัว” จริง ๆ เณรใช้ให้ไปไหนไปหมด บางทีให้ไปเอาอะไรอยู่ในกอไผ่หนาม ๆ รก ๆ ท่านก็ไป แล้วให้ครองผ้าไปด้วยท่านก็ทำ เวลาถึงหนามเข้าจริง ๆ เณรก็ให้ถอยมาเสีย “หยุดเสียอาจารย์ ผมไม่เอาละมันลำบาก หนามเกาะผ้า” เณรหาอุบายหลายแง่หลายมุมจนกระทั่งทราบชัดว่าพระองค์นั้นไม่มีทิฐิมานะ เป็นผู้มุ่งหน้าต่ออรรถต่อธรรมจริง ๆ แล้วเณรจึงได้เริ่มสอนพระมหาเถระด้วยอุบายต่าง ๆ

เณรสอนพระมหาเถระโดยอุบายว่า “มีจอมปลวกแห่งหนึ่ง มีรูอยู่ ๖ รู เหี้ยใหญ่มันอยู่ในจอมปลวกนี้ และเที่ยวออกหากินทางช่องต่าง ๆ เพื่อจะจับตัวเหี้ยให้ได้ ท่านจงปิด ๕ ช่องเสีย เหลือเอาไว้เพียงช่องเดียว แล้วนั่งเฝ้าอยู่ที่ช่องนั้น เหี้ยไม่มีทางออกจะออกมาทางช่องเดียวนี้ แล้วก็จับตัวเหี้ยได้”

นี่เป็นข้อเปรียบเทียบ แม้ภายในตัวของเรานี้ก็เป็นเหมือนจอมปลวกนั่นแล

ท่านแยกสอนอย่างนี้ ท่านอุปมาอุปมัยเข้ามาใน "ทวาร ๖" คือ ตาเป็นช่องหนึ่ง หูเป็นช่องหนึ่ง จมูกเป็นช่องหนึ่ง ลิ้นช่องหนึ่ง กายช่องหนึ่ง ใจช่องหนึ่ง ให้ท่านปิดเสีย ๕ ทวารนั้น คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เหลือไว้แต่ใจเพียงช่องเดียว แล้วให้มีสติรักษาอยู่ที่ใจแห่งเดียว ขณะรักษาใจด้วยสติ จงทำเหมือนไม่รู้ไม่เห็นไม่รู้ไม่ชี้อะไรทั้งหมดที่มาสัมผัส ทำเหมือนว่าโลกอันนี้ไม่มีเลย มีเฉพาะความรู้คือใจอันเดียวที่มีสติควบคุมรักษาอยู่เท่านั้น ไม่เป็นกังวลกับสิ่งใดๆ ในโลกภายนอกมีรูป เสียง เป็นต้น **จงตั้งข้อสังเกตดูให้ดีว่าอารมณ์ต่างๆ มันจะเกิดขึ้นที่จิตแห่งเดียว** ไม่ว่าอารมณ์ดีอารมณ์ชั่ว มันจะปรากฏขึ้นที่จิตซึ่งมีช่องเดียวเท่านั้น เมื่อเรามีสติจ้องมองดูอยู่ตลอดเวลาไม่ประมาทแล้ว ก็จะจับเหี้ยคือจิต และความคิดปรุงต่างๆ ของจิตได้

จิตจะปรุงออกในทางดีทางชั่ว อดีตอนาคต ปรุงไปรัก ปรุงไปชัง เกลียดโกรธกับอะไร ก็จะทราบได้ทุกระยะๆ เพราะความมีสติกำกับรักษาอยู่กับความรู้คือใจ ให้ทำอย่างนี้อยู่ตลอดไป จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงโดยทางอารมณ์ และวิธีดัดแปลงแก้ไข

พระเถระพยายามทำตามอุบายที่เณรสอนทุกประการ ไม่มีมานะความถือตัว พระเถระองค์นั้นเมื่อได้ฟังและปฏิบัติตามสามเณร ก็ได้สติและได้อุบายขึ้นมาโดยลำดับ **จนมีหลักใจ** เณรเห็นว่าสมควรที่จะพาไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้แล้ว ก็พาพระเถระนี่ไป **เณรเป็นอาจารย์ พระมหาเถระเป็นลูกศิษย์**

เมื่อไปถึงสำนักพระศาสดา พระองค์ตรัสถามว่า "เป็นอย่างไรเณร, ลูกศิษย์เธอน่ะ?" เณรกราบทูล "ดีมากพระเจ้าค่ะ ท่านไม่มีทิฐิมานะใดๆ ทั้งสิ้น และตั้งใจปฏิบัติดีน่าเคารพเลื่อมใสมาก แม้จะเป็นผู้เรียนมากและเป็นขนาดมหาเถระก็ตาม แต่กิริยาอาการที่ท่านแสดงเป็นความสนใจ เป็นความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นความสนใจที่จะรู้เห็นความจริงทั้งหลายตลอดมา" นั่น! ฟังซิเป็นยังไง นักปราชญ์สนทนากันและปฏิบัติต่อกัน ระหว่างพระมหาเถระกับสามเณรผู้เป็นอาจารย์ ซึ่งหาฟังได้ยาก

หลังจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงสอนพระมหาเถระว่า **"ปญฺญา เว ชายเต ภูริ"** ปัญญาซึ่งมีความหนักแน่นมั่นคงเหมือนแผ่นดิน ย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ใคร่ครวญเสมอ! ฉะนั้นจงพยายามทำปัญญาให้มั่นคงเหมือนแผ่นดิน และสามารถจะแทงทะลุอะไรๆ ได้ **ให้เกิดขึ้นด้วยการพิจารณาอยู่เสมอ** ไม่มีอะไรจะแหลมคมยิ่งกว่าปัญญา ปัญญานี้แลเป็นเครื่องตัดกิเลสทั้งมวล ไม่มีอะไรจะเหนือปัญญาไปได้ **พระองค์ทรงสอน "วิปัสสนา"ในขณะนั้น โดยสอนให้แยกธาตุแยกขันธ์ อายตนะ** ส่วนต่างๆ ออกเป็นชิ้นเป็นอัน อันนี้เป็นอย่างนี้ อันนั้นเป็นอย่างนั้น ให้พระมหาเถระเข้าใจเป็นลำดับๆ โดยทาง "วิปัสสนา" จากนั้นก็แสดงเรื่องรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ **แต่ละ**

อย่าง ๆ อันเป็นอาการของจิต สรุปธรรมที่ทรงแสดงแก่ พระโปฐิละ ก็คือ อริยะสัจสี่ **ปรากฏว่าท่านได้บรรลุอรหัตผลในวาระสุดท้ายแห่งการประทานธรรม**

จะอธิบายขันธ์ห้าต่อ ส่วนมากจิตไปหลงอาการเหล่านี้ จึงไม่ทราบว่าตัวของตัวอยู่ที่ไหน ไปอิงอยู่กับอาการคือรูป ว่ารูปเป็นตนบ้าง ว่าเวทนาเป็นตนบ้าง สัญญาเป็นตนบ้าง สังขาร วิญญาณ เป็นตนบ้าง เลยหาตนไม่ได้ **อะไร ๆ ก็ว่า "ตน" เสียสิ้นเวลาจะจับ "ตน" เพื่อเอาตัวจริงเลยหาตัวจริงไม่ได้!** ทั้งนี้ก็เพราะจิตหลงไปคว้าไปยึดเอาสิ่งไม่ใช่ตนมาเป็นตนเป็นตัวนั่นแล ซึ่งเป็นเพียงอาการหนึ่ง ๆ ที่อาศัยกันอยู่ชั่วระยะกาลเท่านั้น **จึงทำให้จิตเสียเวลาเพราะความเกิดตาย ๆ อยู่เปล่า ๆ แต่ละภพละชาติ!**

นอกจากเสียเวลาเพราะความหลงกับสิ่งเหล่านี้แล้ว ยังได้รับความทุกข์ความบอบช้ำทั้งทางกายและทางจิตใจอีกด้วย เพราะฉะนั้นจงใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นตามความจริงของมันเสียแต่บัดนี้ซึ่งเป็นกาลอันควรอยู่ ตายแล้วหมดวิสัยจะรู้ความจริงได้

พระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทไว้อย่างชัดเจนแล้ว ไม่น่าสงสัยว่าจะมีอะไรดีกว่าความพ้นจากทุกข์ อันมีการเกิดตายเป็นต้นเหตุ เอ้า! พิจารณาลงไป!

"รูป" มีอะไรบ้างที่เรียกว่า "รูป?" มันผสมกับอะไรบ้าง? คำว่า "รูป" นี้มีกี่อาการ? อาการหนึ่ง ๆ คืออะไร? ที่รวมกันอยู่ สภาพความเป็นอยู่ของมันเป็นอย่างไร? เป็นอยู่ด้วยความบำบัดรักษา เป็นอยู่ด้วยความปฏิกูลโสโครก เหมือนกับป่าช้าผีดิบซึ่งเต็มอยู่ภายในร่างกายนี้ แต่ใจเราก็ยังดื้อด้านอาจหาญถือว่า รูปนี้เป็นเราเป็นของเรา ไม่ทราบว่าสิ่งนี้เป็นของสกปรกโสมม เป็นกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เป็นป่าช้าผีดิบบ้างเลย ต่างคนต่างมีป่าช้าเต็มตัว ทำไมมัวเพลิดเพลิน มัวเสกสรรปั้นยอ ชนิดไม่รู้เนื้อรู้ตัวว่าเป็นป่าช้าผีดิบกันบ้างเลย เวลา "เขา" แตกดับไป "เรา" จะเอาสาระอะไรเป็นเครื่องอบอุ่นใจ ถ้าปัญญาไม่ถากถางให้เห็นความจริงไว้ก่อนแต่บัดนี้

ในหลักธรรมชาติของมันก็คือ**ธาตุ** สมมุติเพิ่มเข้ามาก็คือสกลกาย เต็มไปด้วย "ปุพโพ โลหิต" น้ำเหลือง น้ำเลือด แสดงความปฏิกูลโสโครก และความทุกข์ให้รู้ให้เห็นอยู่ตลอดเวลานับแต่วันเกิดมา ไม่เคยขาดวรรคขาดตอนเลย มีอันใดสิ่งใดที่จะควรยึดว่าเป็น "เรา" เป็น "ของเรา" ด้วยความสนิทใจ? ไม่มีเลย!

จึงควรพิจารณาดูตามหลักความจริงนี้ ทั้งความเป็นอยู่ ทั้งความสลายทำลายลงไป มันลงไปเป็นอย่างนั้น คือลงไปเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ

ส่วน **"เวทนา"** ก็พิจารณาแยกแยะให้เห็น ความสุขก็ดี ความทุกข์ก็ดี ความเฉย ๆ ก็ดี มันเกิดขึ้นได้ทั้งทางกายและทางใจ สักแต่ว่าอาการอันหนึ่ง ๆ เกิดขึ้นและ

ดับไปเท่านั้น รู้อยู่เห็นอยู่ประจักษ์ตาประจักษ์ใจ ทุกข์ปรากฏขึ้นมาก็เป็นเพียงความจริงอันหนึ่งของมัน ตัวมันเองก็ไม่ทราบความหมายของมัน การที่เราไปให้ความหมายมันนั้นก็เท่ากับผูกมัดตนเอง เท่ากับเอาไฟมาเผาลนตนเอง เพราะความลุ่มหลงนี้เองจึงไปหมาย ''เขา'' ในทางที่ผิด โดยที่ถือเอาว่าเป็น ''เรา'' ทุกข์ก็เป็นเรา เป็นไฟทั้งกองยังถือว่าเป็นเรา อะไรๆ ก็เป็นเรา ๆ หมดทั้งที่หาตัวเราไม่เจอ ไปเจอแต่ความทุกข์ตลอดเวลาที่สำคัญมั่นหมาย

สัญญา ก็คือความจำ จำแล้วหายไป ๆ เมื่อต้องการก็จำขึ้นมาใหม่ มีความเกิดความดับ ๆ ประจำตัวของเขา ทั้งเวทนา ทั้งสัญญา ทั้งสังขาร ทั้งวิญญาณ มีลักษณะเช่นเดียวกัน ถ้าพิจารณาสิ่งหนึ่งให้เข้าใจแจ่มแจ้งหรือประจักษ์ด้วยปัญญาแล้ว อาการทั้งห้านี้ก็เหมือนกันหมด ความเข้าใจหากกระจายทั่วถึงกันไปเอง

เมื่อสรุปความแล้ว กองธาตุกองขันธ์เหล่านี้ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเราทั้งนั้น เป็นความจริงของเขาแต่ละอย่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรมก็เป็นสาเหตุมาจากจิต แต่เพราะ ''ใจ'' เป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน จึงสุดท้ายก็ใจเป็น ''บ๋อยเขา'' เพราะรับใช้ด้วยความลุ่มหลง ตัวเองยังยืนยันว่า ''เขา'' เป็น ''เรา'' ''เป็นของเรา'' ก็เท่ากับถือ ''เขา'' เป็นนายเรานั่นเอง ฟังซิฟังให้ถึงใจ จะได้ถึงตัวกิเลสเสียบ้างและทำลายมันลงได้ด้วยสติปัญญา

ธรรมของนักปราชญ์ท่านสอนพวกเรา ยังจะพากันมามัวเมาไปหาความวิเศษวิโสจากธาตุขันธ์ ซึ่งเหมือนป่าช้าอะไรกันอีก! นอกเหนือจากความรู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งเหล่านี้เท่านั้น พวกเราพากันหลงตามความเสกสรรธาตุขันธ์ ว่าเป็นเราเป็นของเรา มากี่กัปกี่กัลป์แล้ว ส่วนผลเป็นอย่างไร? เราภาคภูมิใจกับคำว่า ''เรา'' ''ของเรา'' เหมือนเรามีอำนาจวาสนาเหนือสิ่งเหล่านี้ และเป็นผู้ปกครองสิ่งเหล่านี้

ความจริงเราเป็น ''คนรับใช้'' สิ่งเหล่านี้ ลุ่มหลงก็คือเรา ได้รับความทุกข์ความลำบาก ได้รับความกระทบกระเทือนและแบกหามสิ่งเหล่านี้ด้วยความลุ่มหลง ก็คือเรา ผลสุดท้ายเราเป็นคนแย่และแย่กว่าอะไรบรรดามีในโลกเดียวกัน สิ่งทั้งหลายไม่ใช่ผู้หลงผู้ยึดถือ ไม่ใช่ผู้แบกหาม ไม่ใช่ผู้รับความทุกข์ทรมาน ผู้รับภาระทั้งปวงจากสิ่งเหล่านี้ คือเราคนเดียวต่างหากนี่

เพราะฉะนั้นจึงควรแยกสิ่งเหล่านี้ออกให้เห็นตามความจริงของมัน **จิตจะได้ถอนตนออกมาอยู่ตามหลักธรรมชาติ**ไม่มีเครื่องจองจำ การพิจารณานั้นเมื่อถึงความจริงแล้วก็ต่างอันต่างจริง ไม่กระทบกระเทือนกัน และปลดเปลื้องภาระทั้งหลายจากความยึดถือ คืออุปาทานเสียได้ ใจเป็นอิสรเสรีและเรืองฤทธิ์เรืองเดชตลอดกาล

ระหว่างใจกับขันธ์ก็ทราบกันตามความจริงและไม่ยึดไม่ถือกัน การพะวักพะวนกันเรื่องขันธ์เพราะอำนาจแห่งอุปาทานนี้ไม่มี เวลายังครองขันธ์อยู่ก็อยู่ด้วยกันราวกับมิตรสหาย ไม่หาเรื่องร้ายป้ายสีกันดังที่เคยเป็นมา ฉะนั้นจึงอยากให้เราชาวปฏิบัติธรรมพิจารณาเข้าไปถึงตัวจิตนั้นแล **"เหี้ยจริง ๆ คือตัวจิต"**เหี้ยนั้นมันออกช่องนี้ถึงได้พิจารณาช่องนี้ จนกระทั่งเข้าไปหาตัวมัน คือจิต

"จิต" คืออะไร? คือรังแห่ง "วัฏจักร" เพราะกิเลสอาสวะส่วนละเอียดสุดฝังจมอยู่ภายในจิต ต้องใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะ **กำหนดเอาจิตนั้นเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา** เช่นเดียวกับอาการต่าง ๆ ที่เราได้พิจารณาลงไปเป็นลำดับ ๆ ด้วยปัญญามาแล้ว

เมื่อถือจิตเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา ด้วยความไม่สงวนสิ่งใดไว้ทั้งสิ้น ต้องการทราบความจริงจากจิตที่เป็นแหล่งสร้างปัญหาทั้งมวลนี้โดยตลอดทั่วถึง **การพิจารณาไม่หยุดยั้ง ก็จะทราบด้วยปัญญาว่า ในจิตนั้นมีอะไรฝังจมอยู่อย่างลึกลับสลับซับซ้อน อยู่ด้วยกลมารยาของกิเลสทั้งปวง**

จงกำหนดเข้าไป พิจารณาเข้าไป จิตถ้าพูดตามหลักการพิจารณาแล้ว จิตก็เป็นตัว**อนิจฺจํ** เป็นตัว**ทุกฺขํ** เป็นตัว**อนตฺตา** เพราะยังมีสมมุติแทรกอยู่จึงต้องเป็นลักษณะสาม คือ "ไตรลักษณ์" ได้ จงฟาดฟันหั่นแหลกลงไปที่ตรงนั้น โดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่นว่าจิตนี้เป็นเรา จิตนี้เป็นของเรา ไม่เพียงแต่ไม่ยึดมั่นถือมั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นเราเป็นของเราเท่านั้น ยังกำหนดให้เห็นชัดเจนในตัวจิตอีกว่า ควรจะถือเป็นเราเป็นของเราหรือไม่ เพราะเหตุไร! เอ้า กำหนดลงไปพิจารณาลงไป แยกแยะให้เห็นชัดตามความเป็นจริง

สิ่งที่เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ภายในจิตนี้จะกระจายออกหมดไม่มีอะไรเหลือเลย เมื่อธรรมชาตินี้ได้กระจายหายไปไม่มีอะไรเหลือแล้ว **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ที่มีอยู่ภายในจิตก็หายไปพร้อมกัน เป็นจิตที่สิ้นสมมุติโดยประการทั้งปวงแล้ว!

การใช้คำว่า "จิต" เราจะเรียก "จิต" ก็ได้ไม่เรียกก็ได้ เพราะนอกโลกนอกสมมุติไปแล้ว **เมื่อจิตแยกตัวออกจากสมมุติแล้ว** คำว่า **"อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา" จึงไม่มีในจิตอีกต่อไปตลอดอนันตกาล**

เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างสลายตัวไปแล้ว **แต่ความรู้นั้นกลับบริสุทธิ์ขึ้นมา ไม่สลาย**หรือไม่ฉิบหายไปกับสิ่งทั้งหลาย นี่เรียกว่า "จับตัวเหี้ยได้แล้ว!" เหี้ยใหญ่คือจิตนี้เอง! ที่เณรสั่งสอนพระโปฐิละน่ะ! จงจับตัวนี้ให้ได้จะเป็นผู้สิ้นจากทุกข์ พระโปฐิละก็ได้หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะในขณะที่พระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทจบลง เพราะเข้าถึงจุดนี้

คือเหี้ยใหญ่ตัวนี้ และทำลายเหี้ยใหญ่ตัวนี้ได้ด้วยปัญญา ที่ท่านว่า **“ปญฺญา เว ชายเต ภูริ”** ทำปัญญาให้เป็นเหมือนแผ่นดิน มั่นคงต่อความจริงทั้งหลาย พิจารณาให้เข้าถึงความจริงให้รู้ความจริง สมกับปัญญาคือความจริงอันฉลาดแหลมคมมากในองค์ “มรรคแปด”

ที่ท่านสอนให้หยั่งเข้าถึงจุดสุดยอดแห่งกิเลสทั้งหลายคืออะไร? **ก็คือจิตที่เต็มไปด้วย “อวิชชา” นั่นแล** เมื่อพิจารณาธรรมชาตินี้ให้แตกกระจายออกไปแล้ว จิตก็บริสุทธิ์ เมื่อจิตบริสุทธิ์ขึ้นแล้ว คำว่า “เหี้ย” จะเรียกว่า “ถูกจับได้และทำลายได้” ก็ถูก “ถึงตัวจริงของธรรม” ก็ถูก และหมดปัญหา!

นี่แหละการพิจารณาธรรม พระพุทธเจ้าของพวกเราชาวพุทธท่านสอนอย่างนี้

ส่วนพวกเราชาวพุทธพากันงัวเงีย ตื่นหรือยัง? หรือยังหลับสนิทพากันฝันเพลินวาดวิมานเพื่อราคะตัณหาอยู่ร่ำไป?

วันนี้พูดเรื่อง “ปริยัติ, ปฏิบัติ, ปฏิเวธ” ในครั้งพุทธกาลก็มีมาอย่างนั้นเหมือนกัน แต่ท่านมีความหนักแน่นในการประพฤติปฏิบัติมากกว่าอย่างอื่น ไม่เหมือนสมัยปัจจุบันนี้ซึ่งมีแต่การเรียนมาก ๆ ไม่สนใจในการประพฤติปฏิบัติกันบ้างเลย ความจำอรรถจำธรรมได้มันก็ไม่ผิดอะไรกับนกขุนทองที่ว่า “แก้วเจ้าขา ๆ”แต่เวลาเอาแก้วมาให้นกขุนทองดูจริง ๆ แล้ว มันก็ไม่ทราบเลยว่านั่นคืออะไร นอกจากเป็นผลไม้นกขุนทองจะทราบและทราบดีกว่าคน แต่แก้วนกขุนทองไม่สนใจทราบ!

ธรรมเปรียบเหมือนแก้วดวงประเสริฐ อย่าพากันจำแต่ชื่อจะเป็นนกขุนทองไป

จงค้นดูแก้ว คือธรรมภายในใจให้รู้ เมื่อรู้แล้ว ชื่อของธรรมก็เจอกันที่นั่นเอง

คำว่าธรรมคืออะไร? ถ้าไม่สนใจกับการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมที่ได้ร่ำเรียนมา ก็เท่ากับว่า “แก้ว คืออะไร” นั้นเอง “ธรรมคืออะไรก็ไม่ทราบ “สมาธิ” คืออะไรใจไม่เคยสัมผัส เพราะไม่เคยนั่งสมาธิ “ปัญญา” คืออะไร?ก็ไม่ได้สัมผัสอีก เพราะไม่ได้เจริญปัญญาทางด้านการปฏิบัติ “วิมุตติ” คืออะไร? ไม่ทราบ เพราะจิตไม่เคยหลุดพ้น นอกจากจะสั่งสมกิเลสให้เต็มหัวใจจนแบกไม่ไหว นั่งอยู่ก็คราง นอนอยู่ก็คราง ไปไหนก็บ่นเป็นทุกข์ยุ่งไปตลอดกาลสถานที่ ทั้ง ๆ ที่เข้าใจว่าตนฉลาดเรียนรู้มาก แต่ก็บ่นว่า “ทุกข์ ๆ” ไม่ได้วายแต่ละวัน

เพราะฉะนั้นเพื่อทราบธรรมชาติความจริงนี้และหายบ่น จึงต้องเรียนและปฏิบัติให้เข้าถึงความจริง ให้สัมผัสสมาธิถึงความสงบเย็นใจ ด้วยการปฏิบัติ ให้สัมผัสปัญญาคือความฉลาดแหลมคม ด้วยการปฏิบัติภาวนา ให้สัมผัส “วิมุตติ” ความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งมวล ด้วยการปฏิบัติภาวนา

การสัมผัสสมาธิ ปัญญา วิมุตติ ด้วยการปฏิบัติของตัว และธรรมเหล่านี้เป็นสมบัติของตัวแท้แล้ว ย่อมหายสงสัยไม่ถามใคร แม้พระพุทธเจ้าประทับอยู่ตรงหน้าเรานี้ก็ตาม จะไม่ทูลถามพระพุทธเจ้าให้ทรงรำคาญและเสียเวล่ำเวลาเลย เพราะเป็นการแสดงความโง่ออกมาทั้งๆ ที่ตนรู้แล้ว ใครจะแสดงออกมาล่ะก็รู้แล้ว ถามทำไม นั่น! เพราะความจริงเหมือนกันและเสมอกัน กี่หมื่นกี่แสนองค์ กี่พันกี่หมื่นคน ที่ได้สัมผัสวิมุตติธรรมด้วยใจตัวเองแล้ว ไม่มีแม้รายหนึ่งจะทูลถามพระพุทธเจ้าให้ทรงลำบากรำคาญเลย

เพราะคำว่า "**สนฺทิฏฺฐิโก**" ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเองนั้น พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด แต่มีไว้สำหรับผู้ปฏิบัติโดยทั่วกัน ตั้งแต่ครั้งนั้นมาจนกระทั่งบัดนี้ ตามหลักธรรมที่ท่านทรงสอนไว้ไม่มีเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงบัดนี้ ธรรมเป็นธรรมชาติที่คงเส้นคงวาเสมอมา ถ้าผู้ปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักธรรมนั้น เรื่องมรรคผลนิพพานไม่ต้องไปถามใคร ผู้ปฏิบัติจะพึงขุดค้นขึ้นมาชมอย่างเต็มใจได้ด้วยการปฏิบัติโดยทางศีล สมาธิ ปัญญา ที่เป็น "สวากขาตธรรม" ไม่ต้องสงสัย และไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะมีอำนาจมาปิดกั้นมรรคผลนิพพานให้สิ้นเขตสิ้นสมัยได้ และไม่มีสิ่งใดที่จะขุดค้นมรรคผลนิพพานขึ้นมาให้รู้เห็นได้ นอกจากการประพฤติปฏิบัติด้วยศีล สมาธิ ปัญญา นี้เท่านั้น

เพราะฉะนั้นหลักมรรคแปด มีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น มีสัมมาสมาธิเป็นที่สุด ที่ท่านเรียกว่า "มัชฌิมา" จึงเป็นธรรมคงเส้นคงวาต่อทางมรรคทางผลอย่างสมบูรณ์ และเป็นธรรมสม่ำเสมอ เป็นธรรมศูนย์กลางในการแก้กิเลสอาสวะทุกประเภทตลอดมา ตั้งแต่โน้นจนบัดนี้และตลอดไปไม่มีทางสิ้นสุด ต้องเป็น "มัชฌิมาปฏิปทา" แก่ผู้ปฏิบัติถูกต้องตามนั้นตลอดกาลสถานที่

ผลที่พึงได้รับจากการปฏิบัติจะไม่ต้องไปถามใคร ขอให้ดำเนินไปตามหลักธรรมนี้ให้ถูกต้องเท่านั้น จะเหมาะสมอย่างยิ่งต่อมรรคผลนิพพาน อันเป็นสมบัติล้นค่าของตน ๆ แต่ผู้เดียวไม่มีใครเข้ายุ่งได้

ที่ว่า "มรรคผลนิพพานสิ้นเขตสิ้นสมัยไปแล้ว" นั้น ก็คือคนที่ไม่เคยปฏิบัติ คนไม่เคยสนใจกับธรรมเลย แต่อุตริตั้งตนเป็นศาสดาเหนือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ คอยให้คะแนนตัดคะแนนพระรัตนตรัยและชาวพุทธทั้งหลาย เขาคนนั้นคือ "ตัวแทนเทวทัต" จะไปรู้เรื่องมรรคผลนิพพานสิ้นเขตสิ้นสมัยได้อย่างไร ไม่มีอะไรมาคุยอวด มีอย่างไรก็พูดไปอย่างนั้นตามประสาของคนที่มีนิสัยต่างกัน เพื่อคนอื่นแม้ไม่เชื่อแต่สนใจฟังบ้างชั่วขณะก็ยังดี

พระพุทธเจ้า สัตว์โลกรู้และกราบไหว้กันทั้งนั้น แต่สัตว์แปลกประหลาดไม่มีตนมีตัว ปรากฏแต่คำอวดฉลาด ไม่มีใครนับถือและกราบไหว้ก็พูดอย่างนั้นเอง ผลของการพูดก็ทำให้คนอื่นพลอยโง่ไปด้วย ถ้าผู้ต้องการจะโง่อยู่แล้วก็โง่ได้จริง ๆ เพราะคำพูดคำนี้เป็นคำพูดที่ทำคนให้โง่ ไม่ใช่เป็นคำพูดให้คนฉลาด ถ้าผู้ปฏิบัติมีเหตุมีผลถอดแบบ **''พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ''** แล้วจะไม่สนใจกับคำนี้เลย แต่สนใจกับหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ แล้วปฏิบัติตามนั้น นั่นแลเป็นสิ่งที่เหมาะสมหรือถูกต้องที่สุด เราทั้งหลายได้รับพระโอวาท คือศาสนธรรมจากพระพุทธเจ้ามาโดยถูกต้องแล้ว จึงพากันนำไปประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งที่เป็นภัยแก่ตน ผลที่จะพึงได้รับจะเป็นที่พึงพอใจ เพราะเราจะเป็นผู้รับ จะเป็นผู้ครอง จะเป็นเจ้าของสมบัติที่ตนปฏิบัติได้โดยทั่วกัน ตามหลักธรรมว่า ''ผู้ทำดีย่อมได้ดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ผู้ทำตนถึงขั้นบริสุทธิ์ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งมวล''

จงจำให้ถึงใจ ปฏิบัติให้ถึงธรรม ผลพึงใจทั้งมวลคือเราเป็นผู้เสวย ไม่มีใครแย่งชิงได้ตลอดไป จึงขอยุติเพียงนี้

ภาค ๒ "เรา กับ จิต"

รูปเนื่องในงานมุทิตาจิตหลวงตามหาบัว เนื่องในโอกาสครบรอบอายุ 96 ปี ณ วัดป่าบ้านตาด

รูปจาก คุณ *Blessing (www.larndham.com)*

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๘

อะไรคือจิต –จิตพระอรหันต์

ท่านอาจารย์มั่นท่านว่า "ใจ" มีภาษาเดียวเหมือนกันหมด ไม่ว่าจะเป็นชาติใดภาษาใด มีเพียงความรู้คือใจนี้ ฉะนั้นท่านจึงว่าเป็นภาษาเดียว พอนึกออกมาก็เข้าใจ แต่เวลาแยกออกมาพูดต้องเป็นภาษานั้นภาษานี้ ไม่ค่อยเข้าใจกัน ความรู้สึกภายในจิตใจนั้นเหมือนๆ กัน ธรรมกับใจจึงเข้ากันสนิท เพราะธรรมก็ไม่ได้เป็นภาษาของอะไร ธรรมก็คือภาษาของใจ ธรรมอยู่กับใจ"

ความสุขความทุกข์อยู่กับใจ การทำให้สุขหรือให้ทุกข์เกิดขึ้นก็ใจเป็นผู้คิดขึ้นมา ผลที่ปรากฏขึ้นเป็นสุขเป็นทุกข์ ใจเป็นผู้รับรู้ เป็นผู้รับภาระในผลของตนที่คิดขึ้นมา ใจกับธรรมจึงเข้ากันได้สนิท ไม่ว่าจะเป็นชาติใดภาษาใด เรื่องธรรมนั้นเข้ากันได้ทั้งนั้น เพราะใจกับธรรมเป็นของคู่ควรกันอยู่แล้ว

ใจนี้คือแก่นในสกลกายของเรา เป็นแก่นอันหนึ่งหรือเป็นของแข็ง หรือเป็นสาระสำคัญที่มีอยู่ในร่างกายนี้ ได้แก่ใจเป็นหลักใหญ่ อาการที่เกิดขึ้นจากใจ เช่น ความคิดความปรุง เกิดแล้วดับ ๆ ก็หมายถึงความกระเพื่อมของใจกระเพื่อมขึ้นมา คือความคิดปรุง ความหมายเกี่ยวกับการคาดการจดจำนั้นหมายถึงสัญญา **ยาวออกไปก็เป็นสัญญา สั้นก็เป็นสังขาร** คือปรุงแพล็บก็เป็นสังขาร สัญญา คือความหมายความจำ วิญญาณหมายถึงการรับรู้ในขณะที่สิ่งภายนอกเข้ามาสัมผัสอายตนะภายใน เช่น ตากับรูปสัมผัสกันเกิดความรู้ขึ้นมา เป็นต้น เหล่านี้มีการเกิดการดับอยู่ประจำตัวของเขาเอง ท่านจึงเรียกว่า "ขันธ์" แต่ละหมวดแต่ละกองรวมแล้วเรียก ว่า "ขันธ์"

ขันธ์ห้ากองนี้มีการเกิดการดับกันอยู่เป็นประจำ แม้แต่พระขีณาสพท่านก็มีอาการเหล่านี้เช่นเดียวกับสามัญชนทั่วๆ ไป เป็นแต่ว่าขันธ์ของท่านเป็นขันธ์ล้วนๆ ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องบังคับบัญชาใช้ให้ทำนี้ ปรุงนี้คิดนั้น เป็นขันธ์ที่คิดโดยธรรมชาติของมันเอง เป็นอิสระของขันธ์ ไม่มีอะไรมาบังคับให้คิดนั่นปรุงนี่เหมือนจิตสามัญชนทั่วๆ ไป ถ้าจะเทียบขันธ์ของสามัญชนทั่วไป ก็เหมือนนักโทษที่ถูกบังคับบัญชาอยู่ตลอดเวลา ความคิดความปรุง ความสำคัญมั่นหมายต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแต่มีผู้บังคับบัญชาออกมาให้คิดอย่างนั้นให้ปรุงอย่างนี้ ให้สำคัญมั่นหมายอย่างนั้นอย่างนี้ คือมีกิเลสเป็นนาย หัวหน้า บังคับบัญชาขันธ์เหล่านี้ให้แสดงตัวขึ้นมา

ส่วนพระขีณาสพคือพระอรหันต์ท่านไม่มี ปรุงก็ปรุงธรรมดา พอปรุงแล้วก็ดับไปธรรมดาไม่มีเชื้อต่อ ไม่มีเชื้อกดถ่วงจิตใจ เพราะไม่มีอะไรบังคับเหมือนดังขันธ์ที่มีกิเลสปกครองหรือมีกิเลสเป็นหัวหน้า ผิดกันตรงนี้ แต่ความจริงนั้นเหมือนกัน

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นอนิจจัง คือความไม่เที่ยง ความแปรสภาพของแต่ละขันธ์ๆ มีประจำตัวด้วยกัน นับแต่รูปขันธ์คือกายของเรา เวทนาขันธ์ ได้แก่ความสุข ความทุกข์ ความเฉยๆ นี่ก็เกิดดับๆ สัญญา สังขาร วิญญาณ มีเกิดมีดับประจำตนอยู่ตลอดไป

ส่วน**ความ**รู้จริงๆ ที่เป็นรากฐานแห่งความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดดับๆ นี้ไม่ดับ เราจะพูดว่า "จิตนี้ดับไม่ได้" เราจะพูดว่า "จิตนี้เกิดไม่ได้" เพราะฉะนั้นจิตที่บริสุทธิ์แล้วจึงหมดปัญหาในเรื่องเกิดเรื่องตาย ที่เกี่ยวกับธาตุขันธ์ไปถือกำเนิดเกิดที่นั่นที่นี่แสดงตัวอันหยาบออกมา เช่น เป็นสัตว์เป็นบุคคลเหล่านั้น เป็นต้น จึงไม่มีสำหรับจิตท่านที่บริสุทธิ์แล้ว

แต่ถ้าไม่บริสุทธิ์ ก็พวกนี้แหละ**ไปเกิดไปตาย** หมายป่าช้าอยู่ไม่หยุด **เพราะจิตที่ไม่ตายนี้แหละ**

ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงสอนโลก เฉพาะอย่างยิ่งคือโลกมนุษย์เรา ผู้ที่รู้ดีรู้ชั่ว รู้บาปบุญคุณโทษ และรู้วิธีการที่จะแก้ไขดัดแปลงหรือส่งเสริมได้ เข้าใจในภาษาธรรมที่ท่านแสดง ท่านจึงได้ประกาศสอนโลกมนุษย์เป็นสำคัญกว่าโลกอื่นๆ เพื่อจะได้พยายามดัดแปลงหรือแก้ไขสิ่งที่เห็นว่าไม่เกิดประโยชน์และเป็นโทษ ออกจากจิตใจกายวาจา และสอนให้พยายามบำรุง ส่งเสริมความดีที่พอมีอยู่บ้างแล้วหรือมีอยู่แล้ว และที่ยังไม่มีให้มีให้เกิดขึ้น สิ่งที่มีแล้วบำรุงรักษาให้เจริญ เพื่อเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจให้มีความชุ่มเย็นมีความสงบสุข มีหลักมีเกณฑ์ด้วยคุณธรรมคือความดี หากได้เคลื่อนย้ายจากธาตุขันธ์ปัจจุบันนี้ไปสู่สถานที่ใด ภพใดชาติใด จิตที่มีความดีเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงอยู่เสมอย่อมเป็นจิตที่ดี ไปก็ไปดี แม้จะเกิดก็เกิดดี อยู่ก็อยู่ดี มีความสุขเรื่อยๆไป

จนกว่าจิตนี้จะมีกำลังสามารถอำนาจวาสนา มีบุญญาภิสมภารที่ได้สร้างโดยลำดับลำดา นับตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ต่อเนื่องกันมา เช่นวานนี้เป็นอดีตสำหรับวันนี้ วันนี้เป็นอดีตสำหรับวันพรุ่งนี้ ซึ่งเป็นวันที่เราได้สร้างความดีมาด้วยกันทั้งนั้น และหนุนกันเป็นลำดับ จนกระทั่งจิตมีกำลังกล้าสามารถ เพราะอำนาจแห่งความดีนี้เป็นเครื่องสนับสนุน แล้วผ่านพ้นไปได้

คำว่า "สมมุติ" คือการเกิดการตายดังที่เป็นอยู่นั้น จะไปเกิดในภพที่เงียบๆ ละเอียดขนาดไหนก็ตาม ที่เป็นเรื่องของสมมุติแฝงอยู่นั้นจึงไม่มี ท่านผ่านไปหมดโดยประการทั้งปวง นี่ได้แก่จิตพระอรหันต์และจิตพระพุทธเจ้า พูดถึงเรื่องนี้ก็ยังมีเรื่องของ

"พระวังคีสะ" พระวังคีสะ ท่านเก่งมากในการที่ดูจิตผู้ที่ตายแล้ว ไปเกิดในภพใดแดนใด ตั้งแต่ท่านเป็นฆราวาส ใครตายก็ตาม จะว่าท่านเป็นหมอดูก็พูดไม่ถนัด ท่านเก่งทางไสยศาสตร์นั่นแหละ เวลาใครตายเขานำเอากะโหลกศีรษะมาให้เคาะ ป๊อก ๆ ๆ กำหนดดูทราบว่าอันนั้นไปเกิดที่นั่น ๆ เช่นไปเกิดเป็นสัตว์นรกก็บอก ไปเกิดในสวรรค์ก็บอก ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ไปเกิดเป็นเปรตเป็นผีอะไรท่านบอกหมดไม่มีอัดมีอั้น บอกได้ทั้งนั้น ขอให้ได้เคาะกะโหลกศีรษะของผู้ตายนั้นก็แล้วกัน

พอท่านวังคีสะได้ทราบจากเพื่อนฝูงเล่าให้ฟังว่า พระพุทธเจ้ายังเก่งกว่านี้อีกหลายเท่า ท่านอยากได้ความรู้เพิ่มเติม จึงไปยังสำนักพระพุทธเจ้าเพื่อขอเรียนวิชาแขนงนี้เพิ่มเติมอีก พอไปถึงพระพุทธเจ้าท่านก็เอาศีรษะพระอรหันต์มาให้เคาะ "เอ้าลองดูซิไปเกิดที่ไหน?" เคาะแล้วฟัง เงียบ, เคาะแล้วฟัง เงียบ, คิดแล้วเงียบ กำหนดแล้วเงียบ ไม่ปรากฏว่าเจ้าของกะโหลกศีรษะนี้ไปเกิดที่ไหน!

ท่านจนตรอก ท่านพูดสารภาพอย่างตรงไปตรงมาว่า "ไม่ทราบที่เกิด"

ทีแรกพระวังคีสะนี้ว่าตัวเก่งเฉลียวฉลาด จะไปแข่งกับพระพุทธเจ้าเสียก่อนก่อนจะเรียนต่อ พอไปถึงพระพุทธเจ้า พระองค์เอากะโหลกศีรษะพระอรหันต์มาให้เคาะนี่ซิ ! ท่านมาติดตรงนี้! ทีนี้ก็อยากจะเรียนต่อ ถ้าเรียนได้แล้วก็จะวิเศษวิโสมาก เมื่อการณ์เป็นไปเช่นนั้นก็ขอเรียนที่สำนักพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนวิชาให้ สอนวิธีให้ คือสอนวิชาธรรมนี่ให้ ฝึกปฏิบัติไป ๆ พระวังคีสะก็เลยสำเร็จพระอรหันต์ขึ้นมา เลยไม่สนใจจะไปเคาะศีรษะใครอีก นอกจากเคาะศีรษะเจ้าของ รู้แจ้งชัดเจนแล้วหมดปัญหาไปเลย นี่เรียกว่า "เคาะศีรษะที่ถูกต้อง"!

เมื่อยกเรื่องจิตที่ไม่เกิดขึ้นมา กะโหลกศีรษะของท่านผู้บริสุทธิ์แล้ว **เคาะเท่าไรก็ไม่รู้ว่าไปเกิดที่ไหน!** ทั้ง ๆ ที่พระวังคีสะแต่ก่อนเก่งมาก **แต่จิตที่บริสุทธิ์แล้วหาที่เกิดไม่ได้ !** เช่น "พระโคธิกะ" ก็เหมือนกัน นี้ก็น่าเป็นคติอยู่ไม่น้อย ท่านไปบำเพ็ญสมณธรรมเจริญขึ้นไปโดยลำดับ ๆ แล้วเสื่อมลง เจริญขึ้นเสื่อมลง ฟังว่าถึงหกหน **หนที่เจ็ด**ท่านจะเอามีดโกนมาเชือดคอตนเอง "โอ้ เสียใจ" แต่กลับได้สติขึ้นมา จึงได้พิจารณาธรรมจนได้เป็นพระอรหันต์ในวาระสุดท้าย อันนี้เราพูดย่อเอาเลย ตอนท่านนิพพาน พวกพญามารก็มาค้นหาวิญญาณของท่าน พูดตามภาษาเราก็ว่า "ตลบเมฆเลย" การขุดการค้นหาวิญญาณของท่านนั้นไม่เจอเลย ไม่ทราบว่าท่านไปเกิดที่ไหน

พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งว่า "การที่จะค้นหาวิญญาณของพระโคธิกะที่เป็นบุตรของเรา ซึ่งเป็นผู้สำเร็จเสร็จสิ้นไปแล้วโดยประการทั้งปวงนั้น จะขุดจะค้นจะพิจารณาเท่าไร

หรือพลิกแผ่นดินค้นหาวิญญาณท่านก็ไม่เจอ **มันสุดวิสัยของ "สมมุติ" แล้วจะเจออย่างไร! มันเลยวิสัยของคนที่มีกิเลสจะไปทราบอำนาจจิตของพระอรหันต์ท่านได้!**

ในวงสมมุติทั้งหลาย ไม่มีผู้ใดจะสามารถตามวิถีจิตของพระอรหันต์ท่านได้ เพราะท่านนอกสมมุติไปแล้ว จะเป็นจิตเหมือนกันก็ตาม ลองพิจารณาดูซิ จิตของเราที่กำลังล้มลุกคลุกคลานอยู่เวลานี้ก็ตาม เมื่อได้ถูกชำระเข้าไปโดยสม่ำเสมอไม่หยุดไม่ถอย ไม่ละความเพียรแล้ว จะค่อยละเอียดไปได้ จนละเอียดถึงที่สุด ความละเอียดก็หมดไป เพราะความละเอียดนั้นเป็นสมมุติ เหลือแต่ธรรมชาติทองทั้งแท่งหรือธรรมทั้งดวง ที่เรียกว่า "จิตบริสุทธิ์" แล้วก็หมดปัญหาอีกเช่นเดียวกัน เพราะกลายเป็นจิตประเสริฐ เช่นเดียวกับจิตของท่านที่พ้นไปแล้วนั้นนั่นแล

จิตประเภทนี้เป็นเหมือนกันหมด ไม่นิยมเป็นผู้หญิงผู้ชาย นี่เป็นเพศหรือสมมุติอันหนึ่งต่างหาก ส่วนจิตนั้นไม่ได้นิยมว่าเป็นหญิงเป็นชาย ความสามารถในอรรถในธรรมจึงมีได้ทั้งหญิงทั้งชาย และความสามารถที่บรรลุธรรมขั้นต่าง ๆ จนกระทั่งถึงวิมุตติหลุดพ้นไปได้ ก็เป็นไปได้ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ไม่มีกฎเกณฑ์ที่จะบังคับกันได้ ขอแต่ความสามารถอำนาจวาสนาของตนพอแล้ว เป็นอันผ่านไปได้ด้วยกันทั้งนั้น

เพราะฉะนั้นเราจึงควรพยายามอบรมจิตใจของเรา อย่างน้อยก็ให้ได้ความสงบเย็น จะด้วยธรรมบทใดก็ตาม ที่เป็นธรรมซึ่งจะกล่อมให้จิตมีความสงบ แล้วปรากฏเป็นความร่มเย็นเป็นสุขขึ้นมาภายในจิตใจ พึงนำธรรมบทนั้นมาเป็นเครื่องกำกับ มาเป็นเครื่องพึ่งพึง เป็นเครื่องยึดของจิต เช่น **อานาปานสติ** ซึ่งเป็นกรรมฐานสำคัญบทหนึ่งในวงปฏิบัติทั้งหลาย รู้สึกว่าอานาปานสติจะเป็นธรรมที่ถูกกับจริตนิสัยของคนจำนวนมากกว่าธรรมบทอื่น ๆ และนำเข้ามาประพฤติปฏิบัติภายในจิตใจของเราให้ได้รับความสงบเย็น

เมื่อใจเริ่มสงบ เราก็จะเริ่มเห็นสาระของใจ **หรือจะเริ่มเห็นใจว่าเป็นอะไร เป็นอย่างไร ก็คือความที่จิตรวมกระแสของตัวเข้ามาสู่จุดเดียว เป็นความรู้ล้วน ๆ อยู่ภายในตัว นั้นแหละท่านเรียกว่า "จิต"** ความรวมตัวเข้ามาของจิตนี้ รวมเข้ามาตามขั้นตามความสามารถ ตามความละเอียดของจิต ตามขั้นของจิตที่มีความละเอียดเป็นลำดับ **ถ้าจิตยังหยาบ** รวมตัวเข้ามาก็พอทราบได้เหมือนกัน เมื่อจิตละเอียดเข้าไปก็ทราบความละเอียดลงไปอีกว่า จิตนี้ละเอียด จิตนี้ผ่องใส จิตนี้สงบยิ่ง จิตนี้เป็นของอัศจรรย์ยิ่ง ยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ ๆ จิตดวงเดียวนี้แหละ!

การชำระการอบรมเพื่อความสงบ การพิจารณาค้นคว้าแก้ไขสิ่งที่ขัดข้องภายในจิตด้วยปัญญา ซึ่งเป็น**วิธีที่จะทำให้จิตก้าวหน้า** หรือ**ทำให้ถึงความจริงของจิตได้โดยลำดับ** ด้วยการกระทำดังที่กล่าวนี้ ใจจะหยาบขนาดไหนก็หยาบเถอะ ถ้าลงความเพียร

ได้พยายามติดต่อกันอยู่เสมอด้วยความอุตส่าห์พยายามของเราอยู่แล้ว ความหยาบนั้นก็จะค่อยหมดไป ๆ ความละเอียดจะค่อยปรากฏขึ้นมาเพราะการกระทำหรือการบำเพ็ญของเรา จนกระทั่งสามารถผ่านพ้นด้วยการฟาดฟันกิเลสให้แหลกไปได้เช่นเดียวกันหมดไม่ว่าผู้หญิงผู้ชาย

ในขณะที่เรายังไม่สามารถจะทำอย่างนั้นได้ก็ไม่ต้องเดือดร้อนใจ ขอให้ทำใจให้มีหลักมีเกณฑ์ เป็นที่ยึดเป็นที่พึ่งของตนเองได้ ส่วนสกลกายนี้เราก็พึ่งเขามาแล้วตั้งแต่วันเกิด ทราบได้ด้วยกัน พาอยู่พานอน พาขับพาถ่าย พาทำงานทำการ ทำมาหาเลี้ยงชีพ ทั้งเราใช้เขา ทั้งเขาใช้เรา ทั้งเขาบังคับเรา ทั้งเราบังคับเขา เช่น บังคับให้ทำงาน แล้วเขาก็บังคับเราให้เป็นทุกข์ ปวดนั่นเจ็บนี่ ต้องไปหาหยูกหายามารักษา ก็เขานั่นแหละเป็นคนเจ็บ และก็เขานั่นแหละเป็นคนหาหยูกหายา เงินทองข้าวของก็เขาแหละหามา มันหนุนกันไปหนุนกันมาอยู่อย่างนี้

ไม่ทราบว่าใครเป็นใหญ่กว่าใคร ธาตุขันธ์กับเรา? เราบังคับเขาได้ชั่วกาล และเขาก็บังคับเราได้ตลอด! การเจ็บไข้ได้ป่วย การหิวกระหาย การอยากหลับอยากนอน ล้วนแต่เป็นเรื่องกองทุกข์ซึ่งเขาบังคับเราทั้งนั้น และบังคับทุกด้าน แต่เราบังคับเขาได้เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ฉะนั้นในกาลอันควรที่เราจะบังคับเขา ให้พาเขาภาวนา เอ้า ทำลงไป เมื่อธาตุขันธ์มันปกติอยู่ จะหนักเบามากน้อยเพียงไรก็ทำลงไป แต่ถ้าธาตุขันธ์ไม่ปกติ มีการเจ็บไข้ได้ป่วย เราก็ต้องรู้ความหนักเบาของธาตุขันธ์ **เรื่องใจให้เป็นความเพียรอยู่ภายในตัวอย่าลดละปล่อยวาง เพราะเป็นกิจจำเป็น**

เราอาศัยเขามานานแล้ว เวลานี้มันชำรุดทรุดโทรมก็ให้ทราบว่ามันชำรุด อันไหนที่ควรจะใช้ได้ อันไหนที่ใช้ไม่ได้ เราเป็นเจ้าของทราบอยู่แก่ใจ ที่ควรลดหย่อนผ่อนผันก็ผ่อนผันไป

ส่วนใจที่ไม่เจ็บป่วยไปตามขันธ์ ก็ควรเร่งความเพียรอยู่ภายใน ไม่ขาดประโยชน์ที่ควรได้รับ ให้ใจมีหลักมีเกณฑ์ อยู่ก็มีหลัก ตายก็มีหลัก เกิดที่ไหนก็ให้มีหลักเกณฑ์อันดีเป็นที่พึงพอใจ คำว่า "บุญ"ก็ไม่ให้ผิดคาดผิดหมาย ไม่ให้ผิดหวัง ให้มีสิ่งที่พึงพอใจอยู่ตลอดเวลา สมกับเรา "สร้างบุญ" คือความสุขที่โลกต้องการด้วยกัน ไม่มีใครอิ่มพอก็คือความสุขนี่แหละ จะเป็นสุขทางไหนก็ตามเป็นสิ่งที่โลกต้องการ เฉพาะอย่างยิ่งสุขทางใจ ซึ่งจะเกิดขึ้นเพราะการทำคุณงามความดีเป็นลำดับ ๆ มีภาวนา เป็นต้น

นี่เป็นความสุขอันเป็นแก่น หรือเป็นสาระสำคัญภายในใจ ฉะนั้นให้พากันบำเพ็ญในเวลาร่างกายหรือธาตุขันธ์ยังเป็นไปอยู่ เมื่อถึงอวสานแห่งชีวิตแล้วมันสุดวิสัยด้วยกัน ทำได้มากน้อยก็ต้องหยุดในเวลานั้น เรียกว่าหยุดงานพักงาน และเสวยผลในอันดับต่อไป

โน่น! ภพต่อไปโน่น! ควรจะทำได้เราก็ทำ ถ้าผ่านไปเสียหรือหลุดพ้นไปได้ ก็หมดปัญหาด้วยประการทั้งปวง ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องยุ่งเหยิงต่อไป นี่พูดถึงเรื่องจิต เพราะจิตเป็นหลักใหญ่ ที่จะพาเราไปดีไปชั่ว ไปสุขไปทุกข์ ก็คือจิต ไม่ใช่สิ่งอื่นใดที่จะพาให้เป็นไป

คำว่า "กรรม" ว่า "เวร" ก็อยู่ที่จิตเป็นผู้สร้างไว้ ตนจะจำได้หรือไม่ได้ก็ตาม แต่เชื้อของมันซึ่งมีอยู่ภายในใจนั้นก็ปิดไม่อยู่ในการให้ผล เพราะเป็นรากเหง้าอยู่ในจิต เราก็ยอมรับไปตามกรรมนั้น แต่เราอย่าไปตำหนิมัน เมื่อเราทำลงไปแล้วก็เป็นอันทำ จะไปตำหนิได้อย่างไร มือเขียนต้องมือลบ ยอมรับกันไปเหมือนนักกีฬา เรื่องของกรรมเป็นอย่างนั้น จนกว่าจะพ้นไปได้ มันก็หมดปัญหานั่นแหละ

ต่อไปให้ท่านปัญญา (ภิกษุปัญญาวัฑโฒ Peter John MORGAN ชาวอังกฤษ) อธิบายให้ท่านเหล่านี้ฟัง เพราะมีชาวต่างประเทศอยู่ด้วย

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

จะฝึกจิต ต้องฝืน

เราเป็นชาวพุทธ พระพุทธเจ้าของเราเป็นนักเหตุผล เป็นนักอรรถนักธรรม นักรู้ นักฉลาดแหลมคม และเป็นคลังแห่งธรรม ผลธรรมที่อยู่ในคลัง คือพระทัยอันบริสุทธิ์ของพระองค์นั้น มีแต่พระธรรมดวงประเสริฐเลิศโลก ท่านได้มาด้วยเหตุผลอันใดท่านจึงได้ร่ำลือ เราก็เป็นคนๆ หนึ่งไม่เห็นเป็นที่ร่ำลือ พระพุทธเจ้าก็เป็นคนๆ หนึ่ง แต่ทำไมท่านจึงร่ำลือทั่วโลกธาตุ **"สตฺถา เทวมนุสฺสานํ"** เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ท่านร่ำลือทุกอย่างบรรดาความดีทั้งหลายไม่ว่าฝ่ายเหตุไม่ว่าฝ่ายผล ท่านเป็น "คลังแห่งพระธรรมดวงประเสริฐ"

พระธรรมที่ปรากฏให้โลกผู้สนใจกราบไหว้บูชาอยู่นี้ พระพุทธเจ้าทรงขุดค้นได้มาก่อนใครทั้งโลก แล้วทรงนำออกแจกจ่ายโลก แม้กระนั้นโลกยังไม่เห็นสำคัญในธรรมดวงประเสริฐนั้น เห็นสำคัญแต่เรื่องไม่ประเสริฐเรื่องเหลวไหล ที่กุมอำนาจอยู่ภายในจิตใจ ความเคลื่อนไหวไปมาของใจกายวาจา จึงเป็นไปตามอำนาจเหล่านี้เสียโดยมาก

เมื่อเช่นนั้น แม้ความต้องการสิ่งประเสริฐเลิศโลกก็ "สักแต่ความต้องการเท่านั้น" เพราะไม่ได้สนใจดำเนินตามเท่าที่ควร ไม่ได้ฝืนสิ่งที่กุมอำนาจไว้ภายในใจเพื่อการปฏิบัติบำเพ็ญธรรม สมกับเป็นลูกศิษย์พระตถาคตผู้ทรงฝืนอย่างยิ่ง

การฝืนเพื่อเหตุเพื่อผลเพื่ออรรถเพื่อธรรมนั้นแล เป็นความดียิ่งสำหรับเรา เพราะครูเราคือพระศาสดาและสาวก ท่านพาฝืนและได้ดีสิริมหามงคลสูงเด่นแก่โลกเพราะความฝืน ความดีมีคุณค่าของคนเรามีอยู่ที่ตรงนี้ ไม่ใช่มีอยู่ที่เนื้อที่หนังเหมือนสัตว์ ตายแล้วนำเข้าสู่ตลาด ผลปรากฏออกมาเป็นเงินเป็นทอง เป็นอาหารการบริโภคที่สำเร็จประโยชน์ได้ทั่วโลกดินแดน

ส่วนมนุษย์เรานี้ ไม่ได้มีคุณค่าอยู่ที่เนื้อที่หนังอย่างสัตว์เหล่านั้น แต่มีคุณค่าทางจิตใจ มีคุณค่าทางความประพฤติอัธยาศัยหน้าที่การงาน อันเป็นประโยชน์แก่ตนและส่วนรวม

ความประพฤติ ถ้าไม่ดำเนินมาจากจิตใจก็ไม่มีทางดำเนิน จิตใจถ้าไม่มีเหตุผลเป็นเครื่องดำเนินก็ไม่ปลอดภัย เพราะฉะนั้นมนุษย์เราจึงควรมีเหตุผลแนบสนิทกับใจ ใจต้องใคร่ครวญเหตุว่าดีหรือไม่ดีอยู่เสมอ ทุกอาการที่เคลื่อนไหวไปมา ผลที่สำเร็จออกไปจากเหตุนี้จะเป็นอย่างไร? เมื่อเหตุไม่ดีแล้วผลก็ต้องไม่ดี เพราะไม่ขึ้นอยู่กับ

ความเสกสรรปั้นยอหรือเสกเป่าแล้วก็ว่าดี ดังที่โลกๆ มักนิยมใช้กันเสมอมา แต่ดีและชั่วอยู่ที่การทำเหตุเป็นสำคัญกว่าการ "เสก" ใดๆ นี่เป็นหลักธรรมชาติที่ใครๆ ไม่ควรฝืน เพราะเป็นความจริง เมื่อเหตุดีผลต้องดี ใครจะติเตียนวันยังค่ำ หรือยกโลกธาตุมาตำหนิติเตียนว่า "ทำชั่วได้ดี ทำดีกลับได้ชั่ว" อย่างนี้ ก็สักแต่คำพูดหรือความเสกสรรปั้นยอของคนต่างหาก แต่นำมาใช้เป็นการยืนยันรับรองไม่ได้ เพราะเป็นความคิดการกระทำของคนผู้จะทำลายตนและสังคมต่างหาก ธรรมแท้ไม่เกี่ยวกับเรื่องจอมปลอมอย่างนี้ เพราะความจริงเป็นเรื่องใหญ่โตมาก ในโลกทั้งสามไม่มีอะไรจะจริงยิ่งกว่าความจริงดังที่กล่าวมานี้

พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงสั่งสอนโลกตามหลักความจริงนี้ทั้งนั้น ไม่ว่าธรรมในแง่ใด ไม่ว่าพระสูตร พระวินัย พระปรมัตถ์ ล้วนแสดงตามหลักความจริง จะเคลื่อนคลาดจากนี้ไปไม่มี ฉะนั้นพวกเราที่เป็นชาวพุทธ จึงต้องพยายามประพฤติปฏิบัติตน และพึงคำนึงถึงพระพุทธเจ้าเสมอ แม้จะไม่ได้มุ่งความเป็นพระพุทธเจ้าเหมือนพระองค์ก็ตาม แต่ก็ควรคำนึงถึงความเป็น "ลูกศิษย์ของตถาคต" คือพุทธบริษัท ได้แก่อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้น แล้วพยายามปฏิบัติบำเพ็ญตามธรรมของพระองค์ พระพุทธเจ้าทรงฝืนทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาที่เป็นข้าศึกต่อความดี เราก็ต้องฝืนเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า เพราะต้องการความดีหรือของดีที่ปราชญ์ท่านว่าดี ไม่ใช่ดีแบบเสกสรรปั้นยอเสกเป่าแล้วก็ตื่นลมกัน โดยไม่ยอมเหลือบมองดูปราชญ์ท่านว่าเป็นอย่างไรบ้าง

อันความไม่ดีนั้นมีอยู่แล้วภายในจิตใจ สิ่งที่ฝืนไม่ให้ทำความดีนี้ล้วนแต่สิ่งที่ชั่วทั้งนั้น ถ้าเราไม่ยอมฝืนก็แสดงว่า เรายอมจำนนต่อความชั่วความต่ำทรามที่มีอยู่ภายในจิตใจมากน้อยนั้น ถ้าเราฝืนก็แสดงว่าเราเห็นโทษแห่งความไม่ดีนั้น และฝืนให้หลุดพ้นจากความไม่ดี หรือทำลายความไม่ดีโดยลำดับด้วยความฝืน ความบากบั่น กลั่นกรองตัวเอง ความเห็นโทษเป็นเหตุปัจจัยให้ฝืนสิ่งต่ำทรามเหล่านี้ เพื่อความดีทั้งหลาย

เรื่องของศาสนาเป็นเรื่องฝืนสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย ไม่ใช่เป็นสิ่งที่คล้อยตามของไม่ดี แต่เป็นสิ่งที่ฝืน ฝืนตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุด จนหาสิ่งที่ให้ฝืนไม่ได้ จิตก็สะดวกสบาย ไม่มีอะไรมาฝืนกันอีกต่อไป สิ่งที่ฝืนมีมากมีน้อยเพียงไรนั้นแลคือตัวภัย สิ่งนั้นเมื่อเราดำเนินไปตามหรือคล้อยไปตาม จะมีกำลังมากขึ้นโดยลำดับจนกลายเป็นนิสัย คำว่า "กลายเป็นนิสัย" คือที่โลกเขาว่า "ตามใจตัวเองจนเป็นนิสัย" แต่ความจริงก็ตามธรรมชาติฝ่ายต่ำนั้นแหละ เพราะใจไม่มีอำนาจเหนือสิ่งนั้น และสิ่งนั้นอยู่เหนือใจ โลกเลยพูดเสียว่า "เอาแต่ใจตัวเอง ไม่คำนึงถึงเหตุผลบ้างเลย"

ทีนี้การที่เรามาประพฤติปฏิบัติ เราจำต้องฝืน ดังที่ท่านทั้งหลายมาสู่สถานที่นี้ หรือไปสู่สถานที่ใดเพื่อคุณงามความดีทั้งหลาย ก็ต้องฝืนเช่นเดียวกัน ถ้าไม่ฝืนก็ไม่ได้

ของดี ปกติของคนส่วนมาก เวล่ำเวลาจะมีมากน้อยเท่าไร สิ่งที่มันกดขี่บังคับอยู่ภายในใจ ซึ่งเป็นผู้กุมอำนาจหรือผู้คุมอำนาจนั้น จะแย่งชิงเอาไปกินจนหมดไม่มีเหลือเลย จนกระทั่งโน้นละ ขณะที่จะสิ้นลมหายใจมันจึงจะปล่อย ก่อนนั้นมันไม่ค่อยปล่อยให้มีเวลาว่างกัน! ด้วยเหตุนี้โลกจึงไม่ค่อยมีเวลาทำความดีกัน จำต้องมืดทั้งมา มืดทั้งอยู่และมืดทั้งเวลาจะไปและไปกัน ไม่มีเวลาสว่างสร่างซา

วันคืนปีเดือนมีอยู่เท่าเดิม ปีหนึ่งมี ๓๖๕ วัน วันหนึ่งคืนหนึ่งมี ๒๔ ชั่วโมง ก็ไม่มีว่าง! สำหรับธรรมชาติเจ้าอำนาจนี้จะไม่ยอมว่างให้ใครเลย กุมอำนาจอยู่ตลอดเวลาจนขณะจะสิ้นลมหายใจถึงจะเปิดโอกาสให้ว่า "เวลานี้ว่าง จึงได้ตาย!" นั่น จงพิจารณาให้ถึงใจ เคียดแค้นให้ถึงธรรม ดำเนินให้ถึงแดนปลดปล่อยอย่าถอยมันเป็นอันขาด ชาติมนุษย์พุทธบริษัทที่ฉลาดและแข็งแกร่งในโลก มีศาสดาเป็นจอมทัพ ไม่เคยพาพวกเราให้กลับแพ้นี่

เมื่อคิดเรื่องเหล่านี้มันน่าสลดสังเวชมากที่สุด เพราะสิ่งเหล่านี้เคยกดถ่วง เคยทรมาน เคยทำให้เราได้รับความทุกข์มามากต่อมากจนไม่อาจคณนาได้ แม้เช่นนั้นก็ยังไม่ทราบว่าสิ่งเหล่านี้เป็นภัยแก่ตัวเอง ถึงจิตใจจะวุ่นวายเดือดร้อนขนาดหนักแทบไม่มีสติ ก็ว่า "วันนี้ใจไม่ดีเลย!" แล้วก็ไม่ทราบว่า ไม่ดีเพราะอะไรเป็นเหตุทำให้ใจไม่ดี

ความจริงก็คือธรรมชาติอันนั้นแลทำคน จะเป็นอะไรมาจากโลกไหนเล่า? แต่เราไม่อาจทราบได้ จึงต้องอาศัยการอบรมให้ทราบว่า สิ่งไหนผิดสิ่งไหนถูก สิ่งไหนดีสิ่งไหนชั่ว ความดีเป็นคุณแก่จิตใจ ความชั่วเป็นภัยต่อจิตใจ มันติดอยู่กับใจดวงเดียวทั้งสองอย่าง มีเพียงมากกับน้อยที่ต่างกัน

เพราะฉะนั้นเราจะหาอุบายวิธีใด แก้สิ่งไม่ดีซึ่งมีอยู่ในจิตอันเดียวกัน ให้ออกไปได้โดยลำดับ? นอกจากอรรถธรรมและตัวเราเองที่จะฝืน โดยอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องมือเท่านั้น ไม่มีวันที่จะได้รับการปลดปล่อยตัวออกสู่ความว่างได้ตลอดไป

"พระพุทธเจ้าท่านทำไมจึงว่าง?" เราต้องคิดไปเช่นนั้นเพื่อแก้ตัวเอง "ท่านก็เป็นถึงพระมหากษัตริย์ ทำไมท่านถึงว่างและออกบำเพ็ญพระองค์ได้" เราไม่มุ่งบำเพ็ญตามแบบพระพุทธเจ้าก็ตาม แต่เรายกท่านเป็นครูในส่วนที่เราจะยึดได้ มาปฏิบัติเพื่อตัวเอง

ทำไมพระพุทธเจ้าท่านว่าง ท่านไม่มีกิเลสหรือ? ท่านไม่หึงไม่หวงอะไรบ้างหรือ? ลูกก็มี เมียก็มี สมบัติพัสถานมากน้อย ไพร่ฟ้าประชาชีทั้งหลายเต็มแผ่นดิน ซึ่งเป็นสมบัติอันมีค่ามหาศาลของพระองค์ทั้งนั้น ทำไมพระองค์ว่างได้ พระองค์ปล่อยได้และว่างได้ จนได้ตรัสรู้และสะเทือนโลกธาตุ

เราไม่ถึงกับจะต้องปล่อยอย่างพระพุทธเจ้า แต่ปล่อยแบบลูกศิษย์มีครู จึงควรหาเวลาว่างสำหรับตนให้ได้บ้าง อะไรที่มีสาระสำคัญที่สุดในโลกนี้? จิตของเรามุ่งต่ออะไรทุกวันนี้?ว่าอะไรเป็นศักดิ์สิทธิ์และวิเศษที่สุด ที่จะเป็นสารคุณอันสำคัญพึ่งเป็นพึ่งตายได้จริง ๆ มีอะไรบ้างอยู่ในโลกนี้? เราเป็นมนุษย์พุทธบริษัททั้งคน ควรคิดให้เต็มใจก่อนจะหมดโอกาสคิดและทำ เพื่อสิ่งที่พึงหวังดังใจหมาย คิดรอบ ๆ ตัวก็พอสะดุดสะเทือนใจไม่เสียผล ดูเอาซีไปที่ไหนเห็นมีแต่ป่าช้าเกลื่อนไปหมด ไม่ว่าสัตว์ว่าบุคคล "ป่าช้า" เต็มตัวด้วยกัน เราหวังอะไรเป็น "สรณะ" เราหวังอะไรเป็นหลักเป็นฐานเป็นที่มั่นใจเรา?เมื่อมองไปไหนมีแต่ภัยรอบด้าน จนจะหาทางคืบคลานออกไม่มี

ทั้งนี้ถ้าไม่มีอรรถมีธรรมภายในใจบ้างแล้ว คนเราจะหาหลักเกณฑ์ไม่ได้เลย จะรวนเรเลื่อนลอย จนกระทั่งวันสิ้นชีพวายชนม์ก็เลื่อนลอยไปอย่างนั้น ไม่มีอะไรเป็นหลักในอนาคต ถ้าไม่รีบสร้างหลักยึดไว้เสียแต่ในบัดนี้ เมื่อจิตใจในปัจจุบันมันเลื่อนลอยอย่างไร ไม่มีหลักเกณฑ์อย่างไร อนาคตไม่ต้องพูด ก็คือผู้นี้แหละ ผู้เลื่อนลอยนี้แหละจะไปเป็นผู้เดือดร้อนระทมขมขื่นในอนาคต ไม่ใช่อะไรจะพาให้เป็น ต้องใจดวงรวนเรเลื่อนลอยนี้แลจะพาให้เป็น

พระสาวกท่านมีจำนวนมาก ท่านทำไมว่างได้?ท่านทำไมฝืนได้ คำว่า "ฝืน"เป็นสิ่งสำคัญมาก ทำไมท่านฝืนได้ กิเลสของท่านเป็นกิเลสประเภทใดท่านจึงฝืนได้? กิเลสของเราเป็นกิเลสประเภทใดเราจึงฝืนไม่ได้ ก็เป็นกิเลสประเภทเดียวกัน ธรรมเครื่องแก้ไขก็เป็นประเภทเดียวกัน ทำไมจะนำมาแก้สิ่งที่ฝืนธรรมไม่ได้!

บุคคลผู้จะต่อสู้แก้ไข หาเวล่ำเวลาหรือหาโอกาสเพื่อตัวเอง ก็เป็นบุคคลเช่นเดียวกับเราไม่ผิดกันเลย ถ้าผิดก็ผิดแต่ว่าท่านมีความเข้มแข็ง เรามีความอ่อนแอ ท่านเป็น "นักต่อสู้" เราเป็น "นักถอยหลัง" ท่านกล้าหาญ เราขี้ขลาดหวาดกลัวเท่านั้นที่ผิดกัน! แล้วจะทำอย่างไรกับตัวเราจึงจะเข้ากันได้กับท่านและหลักธรรมของท่าน จะไม่เป็นข้าศึกกัน

ความอ่อนแอ เป็นต้น นี้แลเป็นสิ่งที่จะทำให้เราได้รับความทุกข์ความลำบากบ่นเพ้ออยู่ตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่ความบ่นไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย แต่เมื่อได้บ่นบ้างก็อาจเป็นทางระบายออกแห่งความทุกข์ทางหนึ่ง ความจริงไม่ใช่ทางระบายออกแห่งทุกข์ ความบ่นมันเป็นแง่ที่น่าคิดอันหนึ่งเหมือนกัน เพราะความคิดที่จะบ่นก็เป็นงานของจิต การบ่นออกมาก็เป็นงาน นอกจากนั้นยังทำให้บางคนรำคาญ อีกอย่างหนึ่งเขาก็มีอะไรอยู่ในใจของเขา พอมาพบเรื่องของเราก็มาบวกกันเข้า เลยไปกันใหญ่ สุดท้ายมีแต่กองทุกข์ทั้งสองฝ่าย จึงต่างคนต่างหาบหามอย่างเต็มกำลังไม่มีคำว่า "ปลง"!

เพราะฉะนั้นเพื่อปลดเปลื้องสิ่งที่เราไม่พึงปรารถนาทั้งหลาย จึงขึ้นอยู่กับ "ความฝืน"ฝืนมากฝืนน้อย ฝืนเถอะ การฝืนเรา ฝืนสิ่งไม่ดีของเราเป็นความชอบธรรม ไม่ผิด ฝืนได้มากได้น้อยเป็นสิริมงคล เป็นความดีประจำตัวของเรา จนกลายเป็นนิสัย แห่งการฝืนสิ่งไม่ดีทั้งหลาย ใจจะมีความองอาจกล้าหาญขึ้นมา ผลสุดท้ายเรื่องที่เราฝืนนั้นก็เลยยอมจำนน

จะไปไหนมาไหน จะพูดอะไร มีเหตุผลอย่างไร ที่เห็นว่าถูกว่าควรแล้วก็ดำเนินตามนั้น ไม่มีอะไรมาขัดแย้งกีดขวาง ย่อมเป็นไปตามเหตุผลนั้นอย่างเดียว สิ่งที่จะมาฝืน สิ่งที่มาคอยกีดกันขวางทางเดินของเรานั้น มันค่อยสลายค่อยละลายไป ในที่สุดก็ล้มละลายไป เมื่อเราเคยฝืนเสมอ ๆ เคยต่อสู้ต้านทานมันเสมอ และเคยได้รับชัยชนะมาแล้ว สิ่งนั้นจะมาชนะเราอีกไม่ได้ เราได้ชัยชนะโดยลำดับ ชนะไปเรื่อย ๆ และชนะจนไม่มีอะไรจะต่อสู้กับเราอีก นั่น! ความฝืนเป็นผลอย่างนี้แล

ใจชอบอย่างนี้ แต่เหตุผลเป็นอย่างนั้น เราต้องฝืนความชอบใจเพื่อเหตุผลนั้น ๆ ซึ่งเป็นความถูกต้อง ถ้าจะดำเนินหรือทำไปตามความชอบใจ ก็ความชอบใจนี้มีเหตุผลอะไรบ้าง? ส่วนมากไม่มี นอกจากเหตุผลของกิเลสเพื่อหาทางเล็ดลอดธรรมเท่านั้น ซึ่งมีอะไรก็อ้างมาตามเรื่องของมัน ส่วนมากเราชอบเหตุผลของกิเลสมากกว่าเหตุผลของธรรม ฉะนั้นผลที่ได้รับจึงมีแต่ความทุกข์ความร้อนภายในใจ ที่เกิดขึ้นจากการทำตามเหตุผลของกิเลส

แม้นั่งอยู่นิ่ง ๆ แต่จิตไม่ได้นิ่ง จิตมีความคิดปรุงยุ่งเหยิงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีอิริยาบถใดมาห้ามมันได้นอกจาก "สติปัญญา" ปกติแล้วจิตล้วนสร้างความทุกข์ขึ้นแก่ตน ด้วยความคิดปรุงในแง่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นทางไม่ดี เราก็ไม่ยอมเห็นโทษ นี่แหละเหตุผลของกิเลสเป็นอย่างนี้ หาความถูกต้องไม่ได้เลยแต่ไหนแต่ไรมา

ส่วนเหตุผลของธรรมนั้นมีความถูกต้อง ผลที่ได้รับคือความสุขความเย็นใจตลอดไป ตั้งแต่ขั้นเริ่มฝึกหัดจนถึงขั้นสูงสุด

การปฏิบัติตัวหรือการปฏิบัติศาสนา เป็นความลำบากผิดธรรมดาอยู่บ้าง ถึงจะผิดธรรมดา เราก็ทราบว่าเราหักห้ามใจ ไม่ให้เป็นไปตามสิ่งต่ำทรามที่กิเลสตั้งชื่อตั้งนามในสิ่งที่ตนชอบว่า "ธรรมดา" ฉะนั้นจำต้องฝืนกัน เมื่อฝืนครั้งนี้ได้ผล ครั้งต่อไปสิ่งที่จะให้เราฝืนก็อ่อนลง ๆ ความเข้มแข็งทางด้านเหตุผลและความเพียรก็เพิ่มขึ้น เลยไม่คำนึงถึงสิ่งที่จะมาขัดขวางเรายิ่งกว่าเหตุผลที่จะดำเนินไปตามที่เห็นว่าถูกต้อง นี่แหละนักธรรมะมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท่านทรงดำเนินอย่างนี้!

ทำไมท่านจึงไม่หึงไม่หวงไม่ห่วงไม่ใยครอบครัวเหย้าเรือน ท่านเป็นมนุษย์ปุถุชนเช่นเดียวกัน ท่านต้องห่วง ท่านต้องฝืนอย่างยิ่ง เพื่อธรรมดวงเลิศ นั่นแลครูของพวกเรา! สาวกทั้งหลายท่านก็ฝืนเต็มกำลังของท่าน จนได้เป็น **"พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ"** เข้ามาสู่ใจของพวกเรา

เราที่เป็นผู้รับเอา **"พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ"** เข้ามาสู่ใจ ก็อย่าเอาเข้ามาเหยียบย่ำทำลายท่านเล่น โดยไม่คำนึงถึงคุณสมบัติแห่งธรรมนั้น ๆ หรือแห่งพุทธ แห่งธรรม แห่งสงฆ์ ว่ามีคุณค่ามากเพียงไร จึงเอามาเหยียบย่ำทำลายกับความขี้เกียจอ่อนแอ ความเห็นแก่ตัว ความไม่มีเหตุผล นำพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มาสกปรกด้วยทำไม ต้องคิดอย่างนี้เสมอ ซึ่งเป็นเครื่องเตือนใจเราให้ตื่นตัว จะได้พยายามแก้ไขตนตามท่านไปโดยลำดับ

อะไรโล่งก็สู้จิตใจโล่งไม่ได้ อะไรคับแคบตีบตันก็สู้จิตใจคับแคบตีบตันไม่ได้ อะไรจะทุกข์ก็สู้จิตทุกข์ไม่ได้ อะไรจะสุขก็สู้จิตสุขไม่ได้ แน่ะ! รวมลงที่จิตแห่งเดียว!

ดินฟ้าอากาศก็โล่งอย่างนั้นเอง เมื่อมีความทุกข์ภายในจิตใจ แม้จะอยู่ในกลางทุ่งโล่ง ๆ นั้น อากาศโล่ง ๆ ก็ช่วยอะไรไม่ได้ จึงว่ามันอยู่ที่จิต ถ้าจิตมีความปลอดโปร่งโล่งสบายแล้วอยู่ที่ไหนก็สบาย อยู่ในถ้ำ ในเหว ในกระต๊อบ อยู่ในร่มไม้ชายภูเขา ก็สบายทั้งนั้น ไม่จำเป็นต้องคิดหาว่าอากาศโปร่งที่นั่น อากาศโปร่งที่นี่ เพราะผู้ขัดข้องจริง ๆ ก็คือจิตซึ่งเป็นตัวก่อเรื่องเท่านั้น ฉะนั้นความสุขความทุกข์ ตลอดทั้งสาเหตุให้เกิดสุขเกิดทุกข์ จึงรวมอยู่ที่จิตเป็นสำคัญกว่าสิ่งอื่น ๆ ปราชญ์ท่านจึงสอนลงที่ใจอันเป็นตัวการสำคัญ ใครจะสอนได้ถูกต้องยิ่งกว่าปราชญ์คือพระพุทธเจ้าไม่มี! อย่าพากันลูบคลำที่นั่นที่นี่ เดี๋ยวเวลามือไปโดนเอาแมงป่องเข้าจะร้องไม่เป็นเสียงคน จะว่า "ไม่บอก"

สมบัติอันมีค่ามากก็คือใจ เป็นหลักเป็นประธานของสิ่งทั้งหลายก็คือใจ จึงไม่ควรปล่อยใจให้สิ่งเลวทรามทั้งหลายเข้ามาเหยียบย่ำทำลาย จนแหลกเหลวไปอย่างน่าเสียดาย ส่วนผลอันไม่พึงปรารถนามันโยนให้เราเป็นคนรับเคราะห์ แม้ทุกข์แทบเป็นแทบตายก็คือเราเองเป็นผู้รับ! ส่วนกิเลสความต่ำทรามเหล่านั้นไม่ได้มารับทุกข์กับเราเลย ผู้เสียเปรียบจึงคือเรา ผู้โง่เขลาต่อเล่ห์เหลี่ยมของมันอยู่เรื่อยไป

ฉะนั้นจงพยายามแก้ไขถอดถอนมันด้วยเหตุด้วยผล ความสุขอันพึงหวังนั้นเราจะไปหาที่ไหนในโลกนี้ มันก็เพียงผ่าน ๆ ไปดังที่เคยได้ประสบพบเห็นกันมาแล้ว ผ่านมาชั่วขณะ ๆ เท่านั้นแล้วก็ผ่านไป มันไม่เป็นความสุขที่จีรังถาวรอะไรเลย

แต่ความสุขที่เป็นขึ้นในจิตใจ เกิดขึ้นตามหลักธรรมชาติของจิตด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรม นี้เป็นความสุขที่จีรังถาวร จนกลายเป็นความสุขอันตายตัว เป็น

"อกุปปธรรม" คือเป็นความสุขที่ไม่กำเริบ เพราะจิตใจไม่กำเริบไม่เปลี่ยนแปลงตลอดอนันตกาล

สมบัติในโลกนี้ก็คือใจซึ่งเป็นสมบัติอันล้นค่า จงพยายามรักษาใจให้ดีโดยสม่ำเสมอ เฉพาะอย่างยิ่งจิตตภาวนาอย่าถือเป็นเรื่องเล็กน้อย เช่น ทำพอเป็นพิธีรีตอง ก็เราไม่ใช่เป็นคนพิธี แต่เราเกิดมาเป็นคนทั้งคนไม่ใช่ตุ๊กตา พอจะภาวนาเป็นพิธี นั่งภาวนาทีละ ๕ นาที ๑๐ นาที ๑๕ นาที ก็แทบล้มแทบตาย แทบจะหามกายเข้าโรงพยาบาล ซึ่งเป็นเรื่องอับอายขายหน้าชาวพุทธและนักปฏิบัติจริง ๆ เกินกว่าจะอภัยกันได้

เวลากิเลสพาเอาไปถลุงทั้งวันทั้งคืน ยังสนุกกับมันได้ชนิดลืมตัวลืมตายลืมป่าช้าที่มีอยู่กับตัว นั่นเรารู้ไหม? กิเลสมันกล่อมคนดีขนาดไหนดูเอาก็รู้เอง เพราะเคยถูกกล่อมถูกถลุงมาด้วยกัน แม้ผู้เทศน์ก็ไม่มีการยกเว้นในการถูกต้มตุ๋น ฟังเอามันกล่อมดีขนาดนั้นแหละ กล่อมจนเคลิ้มหลับไม่รู้สึกตัวเลย แม้จะเข้าโลงผีอยู่แล้ว ยังอยากฟังเสียงเพลงลูกทุ่งมันอยู่เลยไม่มีวันเวลาอิ่มพอ จนหมดลมหายใจไปเปล่า ๆ

สิ่งเหล่านี้นักปราชญ์ท่านตำหนินัก แต่พวกเราทำไมจึงชอบนัก ชอบอะไรมันก็ไม่รู้ ตามความจริงแล้วคนเราชอบอะไรย่อมจะเจอสิ่งนั้น ชอบกิเลสก็เจอกิเลสและทุกข์ที่แฝงมากับกิเลส ชอบธรรมก็เจอธรรมและสุขที่แฝงมากับธรรม เพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในโลกไม่บกพร่องจึงหาได้ด้วยกัน สุขก็หาได้จากเราคนเดียว ทุกข์ก็หาได้จากเราคนเดียวตามสาเหตุที่เราดำเนินไป ผลก็ต้องเป็นอย่างนั้นไม่เป็นอย่างอื่น

นี่เราแน่ใจแล้วว่าเราเกิดเป็นมนุษย์ เป็นภูมิที่สูงส่ง ในโลกนี้ถือว่ามนุษย์สูงกว่าสัตว์ และได้พบพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นคำสั่งสอนที่ถูกต้องแม่นยำมาจากหลักแห่ง "สวากขาตธรรม" พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว พยายามดำเนินให้เป็นไปตามหลักแห่ง "สวากขาตธรรม" ผลที่พึงได้รับจะเป็นที่พึงพอใจ เราอย่าถือใครเป็นหลักเป็นเกณฑ์ยิ่งไปกว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในการยึดและการดำเนิน

วิถีทางแห่งการครองชีพก็ตาม วิถีทางแห่งการปฏิบัติธรรมเพื่อความอบอุ่นแก่จิตใจก็ตาม ไม่มีใครจะเกินพระพุทธเจ้าไปได้ในความฉลาดแหลมคม ด้วยอุบายวิธีป้องกันหรือรักษาตัว ทั้งเกี่ยวกับสิ่งภายนอกและสิ่งภายใน พระพุทธเจ้าเป็น "นักรู้นักฉลาดแหลมคมทุกอย่าง" "นักปกครองบ้านเมือง" ก็เป็นพระองค์หนึ่ง "นักปกครองด้านจิตใจ" ก็เป็นพระองค์หนึ่ง นักปกครองโลกทั่ว ๆ ไปด้วยอุบายวิธีการอบรมสั่งสอนโดยถูกต้องเหมาะสม ไม่มีศาสดาองค์ใดจะแซงพระองค์ไปได้ โดยความฉลาดแหลมคมยิ่ง

กว่าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงสอนจนถึงขั้น "นิพพาน" เราจะหาขนาดไหนอีก มีใครที่จะสอนให้เลย 'นิพพาน" ไปเคยได้ยินบ้างไหม? ไม่เคยได้ยิน!

เพราะถึงที่นั่นแล้วเป็นสถานที่สุดจุดหมายปลายทางโดยสมบูรณ์แล้ว เช่นเดียวกับเราขึ้นมาถึงบนบ้านแล้ว เป็นที่เหมาะสมและถึงจุดที่หมายแล้ว เพราะไม่ใช่ขรัวตา ดังที่ท่านอาจารย์มั่นท่านเคยนำมาพูดเป็นอุบายเพื่อเป็นคติแก่พระเสมอว่า "ทำอะไรทำแบบเถรตรงนี่ มันไม่ได้เรื่องอะไร? ท่านว่า แล้วท่านก็ยกนิทานขรัวตาขึ้นมาว่า "ขรัวตาคนนั้นเดินเข้าไปในบ้าน ถูกเขานิมนต์ขึ้นไปบนบ้าน การนิมนต์ขึ้นไปบนบ้านก็คือนิมนต์ขึ้นนั่งบนบ้านนั่นเอง แต่ขรัวตาไม่เข้าใจอย่างนั้น พอถูกเขานิมนต์ให้ขึ้นไปบนบ้านก็ปีนขึ้นไปบนขื่อโน่น "อ้าว! ท่านปีนขึ้นไปบนขื่อโน้นทำไมล่ะ แล้วกันพิสดารเกินเหตุแล้วนี่ นิมนต์ท่านลงมา" พอขรัวตาองค์นั้นลงมาแล้ว ก็เผ่นออกจากบ้านเขาไปเลยไม่มองหน้ามองหลัง นั่น! เป็นอย่างนั้นไปเสีย

ความจริงเขานิมนต์ขึ้นไปนั่งบนบ้านเขาต่างหาก แต่ท่านกลับปีนขึ้นไปบนขื่อบ้านเขาโน่น เวลาถูกนิมนต์ให้ลงมาก็ลงและเตลิดเลยบ้านเขาไปเสีย นี่คือความไม่พอดีไม่มีประมาณ ไม่มีเหตุมีผลเอาเลย เพราะความซื่อเสียจนเซ่อไปแบบไม่รู้สึกตัว

การสั่งสอนนั้น เมื่อสอนถึงนิพพานแล้วจะสอนไปไหนกันอีก เมื่อจิตบรรลุถึงนิพพานแล้วจะเตลิดไปไหนกันอีก ถ้าไม่คว้าเอาแบบขรัวตามาใช้ก็ต้องยุติการก้าวไปเพียงเท่านี้ เพราะสุดยอดแห่งธรรมแล้ว หรือสุดยอดแห่งสมมุติ จิตเป็นวิมุตติเต็มภูมิอรรถภูมิธรรมแล้ว ปัญญาทั้งมวลก็ยุติกันลงแค่นี้

การกล่าวนิทานเรื่องขรัวตามาแทรกก็เพื่อให้ทราบว่า เรื่องความไม่ใคร่ครวญคนไม่ใคร่ครวญพินิจพิจารณา คนแบบ "เถรตรง" ตรงเสียจนเซ่อนั้น ไม่ยังประโยชน์ใด ๆ ให้เกิดขึ้น จึงควรถือเป็นคติตัวอย่างได้ดี

ในวงปฏิบัติของเรานี้มีบ้างไหมที่ปีนขึ้นบนขื่อ มีซิ! มีแต่จำพวกที่คอยจะปีนขึ้นบนขื่อนั่นแหละเป็นส่วนมาก ไม่ไปกันละตามหลัก "มัชฌิมา" ตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ชอบปีนขึ้นบนขื่อกันแทบทั้งนั้น ท่านยกนิทานขรัวตาปีนขึ้นบนขื่อมาประกอบการแสดงธรรม น่าฟัง! เพราะขบขันดี "พวกบนขื่อ" ท่านว่าอย่างนั้น เป็นคติสำคัญน่าฟังมาก ฟังแล้วซึ้งใจ ทั้งอดหัวเราะอยู่ภายในไม่ได้ นี่ท่านพูดถึงเรื่องคนไม่ใช้ความคิดไม่ใช้ความพินิจพิจารณาเหตุผลว่าควรไม่ควร เรียกว่า "เถรตรง" คำว่า "เถรตรง" นี้บางท่านก็จะไม่เข้าใจ นี่ท่านพูดถึงครูบาอาจารย์

ท่านล้างบาตรและเช็ดบาตรแห้งแล้ว ท่านเอาปากบาตรคว่ำลง แล้วท่านส่องดูก้นบาตรท่าน ส่องให้ตรงกับตะวัน การส่องดูก้นบาตรตรงตะวันนั้น ท่านมีความหมาย

ว่าบาตรนี้อาจมีก้นทะลุ เป็นช่องเป็นรูตรงไหนบ้าง ส่องออกไปที่แจ้งหรือส่องกับแสงพระอาทิตย์ มองออกไป ถ้ามีช่องทะลุก็จะมองเห็นชัดเจนตรงที่ทะลุนั้น แล้วก็จะได้อุดยาเสีย

ทีนี้ลูกศิษย์ "เถรตรง" เห็นอาจารย์ส่องดูก้นบาตร ตนก็ทำตามบ้างโดยไม่ทราบเหตุผลความมุ่งหมายว่าท่านทำเพื่ออะไร เวลาถูกถามว่า "ทำเพื่ออะไร?" ก็บอกแบบเถรตรงว่า "เห็นครูอาจารย์ท่านส่องเราก็เลยส่องบ้าง เพราะท่านขลังดี บางทีเราอาจขลัง" นี่ฟังซิ เรื่องบนขื่อขำดีไหม? ฟังได้ไหม ในวงผู้ปฏิบัติเพื่ออรรถเพื่อธรรม ในคำที่ว่า "บางทีเราอาจขลังอย่างท่านบ้าง" ถ้าอย่างนี้ก็ปฏิบัติเพื่อ "ความขลัง" ไม่ได้ปฏิบัติเพื่อ "ความหลุดพ้น" อย่างน้อยก็เพื่อความเป็นคนดีมีความสงบสุข

ครูอาจารย์ผู้ฉลาดมีเหตุผล ท่านทำอะไรย่อมเป็นไปตามเหตุผลทุกอย่าง ไม่ได้ทำแบบลอย ๆ เราผู้มาศึกษากับท่านควรพิจารณาด้วยดีในสิ่งที่ตนทำ ไม่สักแต่ว่าพูดว่าทำไปแบบสุ่มเดา เพราะความไม่สนใจดูตัวอย่างท่าน จึงเป็นราวกับทัพพีอยู่กับแกง ไม่รู้รสชาติของแกงว่า เปรี้ยวหวานเค็มประการใดบ้างเลย จึงหาความฉลาดรอบรู้อะไรไม่ได้ นอกจากแสวงหาความขลังไปแบบโลก ๆ ที่ทำกัน

การศึกษาขึ้นอยู่กับสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เป็นสำคัญ มิได้ขึ้นอยู่กับการกินอยู่หลับนอนในสำนักของท่านเฉย ๆ โดยไม่สนใจกับอะไร การปฏิบัติธรรมของพวกเราทุกวันนี้ก็เหมือนกัน เห็นท่านเดินจงกรมก็เดิน แต่ไม่มีสติสตัง มีแต่ความคิดผิดคิดเพลินเลินเล่อเผลอตัวยุ่งไปหมด พอออกจากทางจงกรม "แหม วันนี้จิตไม่เห็นมีความสงบบ้างเลย เราเดินจงกรมตั้งนานไม่เห็นได้เรื่องอะไร?" จะได้เรื่องอะไร้ เพราะไม่เอาเรื่องอรรถเรื่องธรรมเรื่องความสงบเป็นอารมณ์บ้างเลย เอาแต่เรื่องวุ่นวายมาพัวพันหั่นแหลกอยู่กับจิตตลอดเวลาในทางจงกรม

จากนั้นก็มานั่งภาวนา พอนั่งก็ "เอาละ เท่านี้พอ!" เวลานั่งก็นั่งคิดนั่งปรุงยุ่งเหยิงวุ่นวายแบบ "ตามรอยโคในคอก" นั่นแล แล้วก็มาตำหนิแบบลม ๆ แล้ง ๆ ไปว่า "นั่งได้เท่านั้นนาทีเท่านี้นาที ไม่เห็นได้เรื่องอะไร นอนเสียดีกว่า" นั่น! ไปลงเอยที่หมอนนั่นแล เลยกลายเป็นที่ตัดสินกิเลสอยู่บนหมอนไปเสีย คำว่า "นอนเสียดีกว่า" นั้น แม้นอนก็ไม่ได้เรื่องอยู่นั่นแล เพราะคนไม่ได้เรื่องอยู่แล้ว ก็ได้แต่เรื่อง "หมอน" เท่านั้นน่ะซี ไม่ได้มรรคผลนิพพานอะไร จิตลง "ภวังค์หลวง" หลับครอก ๆ จนตะวันส่องก้นก็ไม่ถอนขึ้นมา (ไม่ตื่นนอนนั่นเอง)

อยู่ที่ใดไปที่ใดก็มีแต่กิเลสตามเหยียบย่ำทำลายอยู่ตลอดเวลา ที่จะได้เหยียบย่ำทำลายกิเลสบ้างไม่ปรากฏ เพราะสติสตังไม่มี ความจงใจไม่มี มีแต่กิเลสตามล่าอยู่ตลอดทุกอิริยาบถ เรามันพวก 'กิเลสตามล่า' จะว่ายังไง? ถ้าไม่ว่าอย่างนั้น

เอ้า! พยายามตามล่ากิเลสนะ ทีนี้เป็นนายกิเลสเสียบ้าง ต้องฝืนกันบ้าง! ทนและฝืนตรงนี้! จิตไม่อยากคิดไปในอรรถในธรรม เราต้องบังคับให้คิด ทำไมจะบังคับไม่ได้จิตเป็นของเรา เราเป็นเจ้าของจิต เราบังคับไม่ได้ ใครจะบังคับได้ล่ะ ถ้าจิตแหวกแนวแล้วจิตจะมีหลักแหล่งที่ตรงไหน ผลที่เกิดขึ้นจากการแหวกแนวจะเป็นอย่างไร เราต้องรับเคราะห์กรรมอยู่ดี ฉะนั้นเราต้องคิดต้องรู้ไว้ล่วงหน้า จึงเรียกว่า "ปัญญา" มันอยากไปไม่ยอมให้ไป เอ้า! มันอยากทำสิ่งนั้นไม่ยอมให้ทำ มันจะฝืนเราไปได้อย่างไร! เมื่อเหตุผลพร้อมแล้วที่จะไม่ทำ เราต้องไม่ทำ เมื่อเหตุผลพร้อมแล้วที่จะทำ ต้องทำลงไป เป็นก็เป็น ตายก็ตาย! นี่คือนักธรรมะแท้ อย่างไรกิเลสก็ไปไม่พ้นมือ ต้องตายในเงื้อมมือไม่วันใดเวลาหนึ่งแน่นอน

ทำไมโลกเขาทำได้ ทำไมเราทำไม่ได้ โลกเขาทำไม่ตาย ทำไมเราทำจะตาย ตายก็ให้ตาย ป่าช้ามีทุกหนทุกแห่งไม่ต้องเป็นกังวลกับความเป็นความตาย ขอให้ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงามอย่างสมใจเถอะ ถ้าทำอย่างนั้นบ้างกิเลสมันก็หมอบและต้องได้ผล ไม่มีอะไรมีอำนาจเหนือธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นเครื่องแก้และปราบปรามกิเลส เพราะกิเลสทุกประเภทกลัวธรรมเท่านั้น อย่างอื่นกิเลสไม่ยอมและไม่กลัว ยิ่งความคล้อยตามด้วยแล้ว กิเลสยิ่งร้องเพลงรื่นเริงสนุกสนานอยู่บนหัวใจ ไม่มีวันจบเพลงเลยนั่นแล

ขณะที่ฟังเทศน์นี้จิตมีความสงบจิตอยู่กับตัว ถ้าจิตอยู่กับตัว เวลาฟังท่านอธิบายก็เข้าอกเข้าใจไปโดยลำดับ ๆ ให้จิตอยู่กับตัวนั่นแหละถูกต้อง ในการฟังเทศน์ไม่จำต้องส่งใจออกมาข้างนอก ให้อยู่กับตัว กระแสธรรมจะเข้าไปสัมผัสกับความรู้คือใจ เมื่อสัมผัสกันเรื่อย ๆ จิตจะได้รับความสงบในขณะที่ฟัง เมื่อจิตสงบแล้วความสุขนั้นเกิดขึ้นเอง ที่ความสุขไม่เกิดความสุขไม่มีเพราะจิตไม่สงบ จิตยุ่งอยู่ตลอดเวลา ก่อกวนตนเองอยู่ไม่หยุด ความทุกข์ก็มีเรื่อย ๆ น่ะซี เพราะป้อนเหตุให้เรื่อย ๆ ท่านจึงว่า

"การฟังธรรมมีผล ๕ ประการ ประการสุดท้ายคือจิตผู้ฟังย่อมผ่องใส" จิตจะผ่องใสได้จิตจะต้องอยู่กับตัว รับสัมผัสกระแสแห่งธรรมที่ท่านแสดงไปโดยลำดับไม่ให้ขาดวรรคขาดตอน ตั้งความรู้ไว้เท่านั้นแหละ ไม่ต้องไปเสียดายอะไรกับสิ่งภายนอก ไม่ต้องไปวุ่นวายกับสิ่งใด ที่เราเคยรู้เคยคิดเคยปรุงเคยเห็นมาแล้ว ไม่เห็นเกิดประโยชน์!

คราวนี้เราต้องการให้รู้ให้เห็นให้เข้าใจในอรรถในธรรม จึงให้ธรรมเหล่านั้นสัมผัสจิตใจ เพราะใจถูกสิ่งอื่นมาสัมผัสเสียมากมายจนใจไม่เป็นใจของตน มันเป็นใจ

กิเลสตัณหาอาสวะ หรือเป็นใจเปรตใจผีอะไรไปก็ไม่รู้ล่ะ ใจเป็นนรกอเวจีไปหมดเพราะสิ่งไม่เป็นท่าเข้ามาก่อกวนวุ่นวาย เวลานี้ให้จิตเป็นภาชนะสำหรับรับธรรม ตั้งหน้าตั้งตาฟังโดยเฉพาะ จิตก็สงบ เมื่อสงบแล้วก็เย็น พอจิตเย็นเท่านั้นแหละก็สบายไปเองคนเรา! เราหาความสบายไม่ใช่เหรอ? เราไม่หาความทุกข์!

นี่แหละจุดแห่งความสบายอยู่ที่ตรงนี้ ให้พยายามระงับจิต อย่าปล่อยให้คิดมากเกินไป ความคิดมากไม่ใช่ของดี คิดมาก ๆ ไปจนจะเป็นบ้าก็มี เพราะเหตุไร? เพราะสิ่งที่ไม่ดีนั่นแหละจิตชอบคิด จิตชอบไปเกี่ยวข้องพัวพัน ยิ่งความโกรธแค้นจิตยิ่งติดยิ่งชอบคิด ก็ยิ่งเพิ่มความร้อนให้จิตใจมากขึ้นโดยลำดับไม่มีประมาณ ตั้งตัวไว้ไม่ได้ ฉะนั้นต้องหักห้ามด้วยการฝืนใจ ใจจะขาดก็ให้ขาดไป จิตเป็นสมบัติของเราทำไมเราจะบังคับไม่ได้ และจะมอบให้ใครเป็นคนบังคับให้เรา? ใครเป็นคนรับผิดชอบในจิตของเรา? เราเองเท่านั้นเป็นผู้รับผิดชอบ

จงทุ่มกำลังลงไปไม่ท้อถอยจิตจะยอมจำนนเอง แล้วสงบตัวลง เห็นผลละทีนี้! ว่า "อ้อ! ผลแห่งการบังคับจิตเป็นอย่างนี้หรือ!" ต่อไปก็มีแก่ใจ หรือเกิดความกล้าหาญที่จะบังคับทรมานตน สุดท้ายจิตก็เป็นสมบัติอันมีค่าขึ้นมาเป็นลำดับ ๆ อยู่ไหนก็สบายและมีความยับยั้งตั้งตัวได้ด้วยเหตุด้วยผล ด้วยสติปัญญาซึ่งเคยได้บำเพ็ญมาและเคยได้หลักได้เกณฑ์มาแล้ว

นี่คือการปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ความอดความทนต่อหลักศาสนา การพร่ำสอนตามหลักศาสนาดีกว่าการพร่ำสอนใครทั้งนั้น ยิ่งผู้ที่สอนตนดีแล้ว พูดให้คนอื่นฟังหรือสั่งสอนก็จับใจไพเราะและเชื่อถือไม่จืดจาง

ถ้าตนยังเหลวไหลพูดออกไปก็ไม่มีรสชาติแก่ผู้ฟัง ถึงแม้จะนำคำสอนของพระพุทธเจ้าไปพูดเป็นตู้ ๆ หีบ ๆ มันก็ไม่น่าฟัง มันมีลักษณะ จืด ๆ ชืด ๆ ราวกับอาหารไม่มีรสอร่อยนั่นแล ถ้าจิตใจเข้มแข็ง ความรู้สึกอยู่ภายในก็มั่นคง ใจมีพลังธรรมการแสดงออกก็มีรสชาติดี จับใจซาบซึ้ง เพราะธรรมออกไปจากใจที่เป็นตัวการสำคัญ ซึ่งบรรจุไว้แล้วหรือบรรจุเต็มแล้ว

จึงขอให้พยายามรักษาจิตใจให้มีสารคุณปรากฏเด่นขึ้นโดยลำดับ ๆ จากการปฏิบัติ มีจิตตภาวนาเป็นต้น อย่าเห็นว่าเป็นกิจนอกประเด็นหรือเป็นกิจพิเศษนอกจากความสำคัญไปเสีย การภาวนานั้นแหละคือเรื่องสำคัญที่สุดในชีวิตจิตใจของเรา มีธรรมนี้แหละเป็นสำคัญมากกว่าสิ่งอื่นใด นอกนั้นก็เป็นเพียงปริยาย อาศัยกันไปชั่วคราวชั่วกาลชั่วเวลา แล้วก็พลัดพรากจากกันไปทั้งเขาทั้งเรา จะหาความจีรังถาวรไม่ได้ ทั่วทั้งแดนโลกธาตุอันเป็นสมมุติมันเป็นอย่างเดียวกัน จึงขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

จิตวุ่นวาย

คนที่มีนิสัยวาสนาพร้อมแล้ว คือจำพวก **"อุคฆฏิตัญญู"** เช่นพระยสกุลบุตร และพระสารีบุตร พระโมคคัลลาน์ เป็นต้น นี่คือท่านผู้ที่เป็น "อุคฆฏิตัญญู"ซึ่งคอยจะรู้จะเข้าใจในธรรม และบรรลุมรรคผลนิพพานได้อย่างรวดเร็วกว่าทุก ๆ จำพวกที่เป็นเวไนยชน ที่ควรจะรู้หรือบรรลุธรรมตามศาสนธรรม

พระยสกุลบุตร อยู่ในบ้านอยู่ไม่ได้ เมื่อถึงกาลแล้วบ่นว่า "วุ่นวาย ๆ,ขัดข้อง ๆ" จนถึงกับออกจากบ้านหนีไปในเวลาเช้าตรู่ โดยไม่มีจุดหมายปลายทางว่าจะกลับมาอยู่บ้านอีกหรือไม่กลับ เพราะความขัดข้องวุ่นวายภายในใจ พอดีไปพบพระพุทธเจ้าซึ่งกำลังทรงจงกรมอยู่ข้างทางที่พระยสกุลบุตรเดินผ่านไป พระองค์จึงรับสั่งว่า "มาที่นี่ ที่นี่ไม่ยุ่งไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง ที่นี่แสนสบาย เธอจงเข้ามาหาเราที่นี่"

พระยสกุลบุตรเข้าไป ก็ประทานพระโอวาท จนสำเร็จมรรคผลขึ้นในขณะนั้นอย่างรวดเร็ว

ถ้าอย่างนี้ก็เหมือนง่าย ๆ ง่ายนิดเดียว และง่ายจนอาจลืมความทุกข์ความลำบากของผู้เป็นศาสดา ซึ่งได้สลบไสลไปถึงสามครั้ง ก่อนได้ตรัสรู้ธรรมนำมาสอนโลกที่มีนิสัยมักง่ายเป็นเจ้าเรือน พระยสกุลบุตรนั้นเหมือนกับคนเป็นโรคซึ่งคอยรับยาอยู่แล้ว ยาก็พร้อมที่จะยังโรคให้หายอยู่ด้วย พอรับประทานยาเข้าไป โรคก็หายวันหายคืนและระงับดับไปโดยลำดับจนหายขาด ไม่ยากอะไรเลย! ถ้าเป็นอย่างนี้หมอก็ไม่ต้องเรียนมากมายนัก คนไข้ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์เดือดร้อนและทรมานไปนาน พอเป็นขึ้นหมอให้รับประทานยาก็หายไปเลย

นี่ถ้าเราพูดขั้นง่ายก็เป็นอย่างนี้ แต่พึงทราบในหลายแง่ของโรคที่เกิดและฝังกายฝังใจในมวลสัตว์ ว่ามีประเภทต่าง ๆ กัน ทั้งรักษายากทั้งรักษาง่าย เพราะมิใช่โรคหวัดแต่อย่างเดียว พอจะนัดยาแล้วก็หายไปเลยอย่างนั้น

อีกขั้นหนึ่งก็หนักลงไปกว่านี้ หนักลงไปเป็นขั้น ๆ **จนถึงขนาดที่กิเลสไม่ฟังเสียงธรรม** โรคไม่ฟังยา ธรรมจะดี ยาจะดีวิเศษวิโส พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ และหมอ จะมีความรู้ดีเชี่ยวชาญฉลาดขนาดไหน มันก็เข้ากันไม่ได้กับกิเลสและโรคชนิดไม่รับยารับธรรม สุดท้ายก็ต้องปล่อยไปตามบุญตามกรรมไม่มีใครช่วยไว้ได้ นอกจาก **"กุสลา ธมฺมา"** ที่เชื่อถือกันว่ารับได้ทั้งคนตายคนเป็นไม่เลือกหน้า จนพระที่มุ่งต่อ

"ธรรมาภิสมัย" ยุ่งแทบเป็นแทบตายเพราะหาเวลาบำเพ็ญ ไม่ยุ่งกับ **กุสลา ธมฺมา** มาติกาบังสุกุล แทบเป็นลมตาย

จิตของสัตว์โลกที่มีกิเลสเครื่องวุ่นวายสับสน ก็มักเป็นกันอย่างนี้แต่ไหนแต่ไรมาตำหนิกันไม่ลง เพราะต่างคนต่างมี

โรคที่คอยรับยาคือธรรมอยู่แล้ว เช่นประเภท "อุคฆฏิตัญญู" ถัดลงมาคือ "วิปจิตัญญู" และถัดลงมาประเภท "เนยยะ" ที่พอแนะนำสั่งสอนหรือพอฉุดลากกันไปได้ ดังเราทั้งหลายที่ได้พากันอุตส่าห์พยายามตะเกียกตะกายด้วยวิธีต่าง ๆ หลายครั้งหลายหน บำเพ็ญและฟังการอบรมซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่ลดละท้อถอย ธรรมก็ค่อย ๆ หยั่งเข้าถึงใจ ๆ เมื่อรับธรรมด้วยการปฏิบัติบำเพ็ญไม่หยุดไม่ถอย ธรรมก็เข้าถึงใจและหล่อเลี้ยงใจให้ชุ่มชื่นเบิกบานด้วยคุณธรรมในอิริยาบถต่าง ๆ กิเลสทั้งหลายภายในใจที่เคยหนาแน่น ก็ค่อย ๆ จางออกไป เบาบางลงไป ใจค่อยดีดตัวขึ้นสู่ธรรม นำความสุขเข้าไปหล่อเลี้ยงน้ำใจไม่ขาดสาย ราวกับน้ำซับน้ำซึมไหลรินเย็นฉ่ำอยู่ตลอดเวลา ความหวังทั้งหลายก็ค่อยเต็มตื้นขึ้นมาเรื่อย ๆ

ความจริง**ธรรมมีมากเพียงไร อำนาจใจก็มีมาก กิเลสก็มีอำนาจน้อยลง** ถ้าธรรมไม่มีเลย กิเลสก็มีอำนาจเต็มที่ อยากแสดงอำนาจอย่างไรก็แสดงออกมาอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ความเดือดร้อนจึงมีมาก เพราะกิเลสมีมากและมีอำนาจมาก ก่อความเดือดร้อนให้แก่โลกได้มาก เมื่อธรรมแทรกซึมเข้าถึงใจมากน้อย กิเลสก็ค่อยอ่อนกำลังลงไป ธรรมก็มีอำนาจมากขึ้นไปโดยลำดับ ๆ

ฉะนั้นการปฏิบัติธรรมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะพยายามให้ธรรมเข้าสู่ใจอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใด ๆ ควรมีธรรมเป็นสรณะ เป็นที่ยึดเหนี่ยวใจอยู่เสมอ เพราะกิเลสไม่ได้มีกาล ไม่มีสถานที่ เวล่ำเวลา อดีต อนาคต ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใดทั้งสิ้น แต่ขึ้นอยู่กับการผลิตการกระทำของมันเท่านั้น อยู่ไหนกิเลสก็สร้างตัวให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงบนหัวใจของสัตว์โลกไม่เว้นวันเวลาเลย กิเลสจึงไม่มีขาดแคลนบนหัวใจสัตว์แต่ไหนแต่ไรมา

ถ้าเราไม่ระมัดระวังตัว มันต้องผลิตผลออกมาเรื่อย ๆ ให้ได้รับความทุกข์ความลำบากไม่มีสิ้นสุดจุดหมายปลายทางเลย ความหวังในสิ่งที่พึงใจของสัตว์โลก ก็มีแต่นับวันเลือนรางหายไป เพราะกิเลสที่ตนผลิตขึ้นลบล้างไปเสียหมด

การสั่งสมธรรม การประพฤติปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นคู่แข่งหรือเครื่องปราบปรามกิเลส จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเราผู้มีความหวังประจำใจ และต้องการความสงบร่มเย็นเป็นมิ่งขวัญของใจ ตลอดหน้าที่การงานที่เป็นไปเพื่อความราบรื่นดีงามสม่ำเสมอและผลที่พึงพอใจ ต้องอาศัยการอบรมการประพฤติปฏิบัติทางด้านศีลธรรม เมื่อธรรมเข้าสู่

จิตใจมากน้อย **ใจก็ค่อย ๆ เกิดความยิ้มแย้มแจ่มใส มีรัศมีแพรวพราว เพราะมีความสงบร่มเย็นภายในตัวเป็นพื้นฐานแห่งธรรม** พร้อมกับเห็นคุณค่าแห่งใจและคุณค่าแห่งความพากเพียรไปโดยลำดับ **ธรรมเป็นสมบัติที่จำเป็นสำหรับผู้ต้องการความสุขความเจริญทั้งภายในและภายนอกโดยทั่วกัน จึงควรอบรมศีลธรรมให้มีขึ้นภายในจิตใจอย่าได้ลดละปล่อยวาง** แม้จะยากแสนยาก ลำบากกายใจเพียงไร ก็ควรทำความดีเป็นคู่เคียงกันไป จะเป็นผู้สมหวังทั้งเบื้องหลังเบื้องหน้า ไม่ขาดทุนสูญดอกไปเปล่าจากความเป็นมนุษย์

ความยากลำบากเราไม่ต้องยึดมาเป็นอุปสรรค ที่เคยได้อธิบายมาหลายครั้งหลายหนแล้ว การแก้กิเลสจะไม่ยากได้อย่างไร เพราะกิเลสมันก่อตัวและแสนเหนียวแน่นมาแต่เมื่อไรไม่มีใครทราบได้เลย และไม่ทราบจนกระทั่งปู่ย่าตายายของมันคืออะไร โคตรแซ่ของกิเลสคืออะไร ไม่ทราบได้เลย ทราบได้แต่เพียงว่า มันเป็นโคตรแซ่ที่เหนียวแน่นแสนเอาเปรียบสัตว์โลกมาเป็นประจำ ไม่ยอมเสียเปรียบใครอย่างง่าย ๆ เลยแต่ไหนแต่ไรมาเท่านั้น ฉะนั้นจงพากันผูกอาฆาตมันให้ถึงใจทีเดียว

เราจะทำลายกิเลสซึ่งฝังรากฐานลงอย่างลึกทะลุขั้วหัวใจ จะทำลายเอาอย่างใจคิดใจหวัง ให้ง่ายอย่างปอกกล้วย**มันเป็นไปไม่ได้** เพราะกิเลสไม่ใช่กล้วยพอที่จะปอกแล้วเอามารับประทานเลยอย่างนั้นได้ ผู้ปฏิบัติธรรมจึงต้องเป็นผู้มีหลักใจแน่นหนามั่นคง **มีความมุ่งมั่นเป็นต้น นี่คือคนมีหลักใจ**หรือใจมีหลัก ใจหนักแน่น พูดง่าย ๆ มีเหตุมีผลประจำใจเสมอ เป็นเครื่องบังคับให้ใจดำเนินตาม หรือเดินตามเหตุผลที่พิจารณาเห็นว่าถูกต้องแล้วนั้น ๆ เมื่อใจดำเนินตามหลักของเหตุผลอยู่โดยสม่ำเสมอ ความเคยชินของใจก็มีด้วย สิ่งที่จะมาก่อกวนจิตใจให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก ก็จะมีน้อยลงเป็นลำดับด้วย ไม่กำเริบเสิบสานดังที่มันมีอำนาจสังหารโลกให้ย่อยยับทางจิตใจ และศีลธรรมอยู่ในท่ามกลางที่ใคร ๆ ก็ว่า "โลกเจริญ ๆ" อยู่เวลานี้แบบไม่ลืมหูลืมตาดังผู้เทศน์อยู่เวลานี้เองซึ่งกำลังมืดบอดเต็มที่

นี่แหละที่ท่านสอนให้ไปอยู่ป่า หาที่สงบสงัดดังที่พระท่านอยู่กันเรื่อยมา เช่นพระในครั้งพุทธกาลมีจำนวนมากมายที่มุ่งต่อแดนพ้นทุกข์ ได้ประพฤติปฏิบัติตนด้วยวิธีที่ได้กล่าวมานี้ องค์นั้นสำเร็จมรรคผลอยู่ที่ป่านั้น องค์นี้บรรลุธรรมอยู่ที่ภูเขาลูกนั้นเรื่อยมาโดยลำดับ ข่าวของท่านมีแต่ข่าวดีวิเศษวิโส บทข่าวของเรามีแต่ความโลภโกรธหลงเต็มตัว แทบเคลื่อนย้ายตัวไปไม่ได้ เพราะมันหนักสิ่งเหล่านี้เหลือประมาณเกินกว่าจะหาบหามไปได้

ถ้าดูเผิน ๆ แบบคนขี้เกียจทั้งหลายสมัยจรวดดาวเทียม ก็เหมือนท่านล้างมือเปิบเอา ๆ ง่ายเหลือเชื่อ ของคนสมัยที่ไม่อยากเชื่อใคร นอกจากเชื่อตัวผู้เดียวที่กำลัง

จะพาจมลงเหวลึกทั้งเป็นๆ อยู่ทุกขณะไม่มีขอบเขตอยู่แล้ว แต่เหตุคือการบำเพ็ญของท่าน ท่านสละเป็นสละตายมาแทบทุกองค์ ไม่ว่าจะออกมาจากสกุลใดๆ เมื่อได้มุ่งหน้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม ด้วยความเชื่อความเลื่อมใสต่อพระโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว **ต้องเป็นผู้เปลี่ยนเครื่องแบบใหม่เสียทั้งหมด จริตนิสัยใจคอที่เคยเป็นอะไรบ้าง** ซึ่งไม่ดีไม่งามมาแต่ก่อน **ท่านพยายามสลัดปัดทิ้งหมด เหลือแต่นิสัยดีประจำเพศความเป็นนักบวช** ที่กล้าหาญต่อความเพียรเพื่อแดนพ้นทุกข์โดยถ่ายเดียว ท่านพยายามดำเนินตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเท่านั้น

เอ้า! หนักก็หนัก,เป็นก็เป็น, ตายก็ตาย, อดก็ยอมอด อิ่มก็ยอมรับว่าอิ่ม ขอให้ได้บำเพ็ญธรรมเพื่อความพ้นทุกข์สมความมุ่งหมายก็เป็นที่พอใจแล้ว สาวกท่านดำเนินอย่างนี้ แล้วก็ถ่ายทอดข้อปฏิบัติปฏิปทาเครื่องดำเนินอันดีงามนั้นมาจนถึงพวกเรา ซึ่งเป็นปฏิปทาที่ราบรื่นดีงามสม่ำเสมอควรแก่มรรคผลนิพพาน และเป็นปฏิปทาที่สามารถแก้กิเลส ถอดถอนกิเลสทุกประเภทออกจากใจได้โดยสิ้นเชิงไม่สงสัย ไม่ว่ากาลใดสมัยใด เมื่อผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระองค์ทรงสอนไว้แล้ว ต้องได้ผลเป็นที่พอใจโดยลำดับทุกยุคทุกสมัย เพราะ "สวากขาตธรรม"ไม่ขึ้นกับโลกกับสมัย แต่ขึ้นกับความจริงอย่างเดียว

คำว่า "ที่นั่นวุ่นวาย ที่นี่วุ่นวาย" จะหมายถึงอะไร? ถ้าไม่หมายถึงใจตัวก่อเหตุนี้เท่านั้นพาให้เป็นไปต่างหาก **สถานที่เขาไม่ได้วุ่นวาย** นอกจากใจเป็นผู้วุ่นวายแต่ผู้เดียว ดินฟ้าอากาศเขาไม่ได้ว่าเขาเป็นทุกข์เป็นร้อนและวุ่นวายอะไร ถ้าดูแบบนักปฏิบัติธรรมเพื่อธรรมอย่างจริงใจ จะเห็นแต่ใจดวงเดียวนี้เท่านั้นดิ้นรนวุ่นวายอยู่ตลอดเวลา ยิ่งกว่าหางจิ้งเหลนขาด (หางจิ้งเหลนขาดมันดิ้นริดๆ) สถานที่ใดก็เป็นสถานที่นั้นอยู่ตามสภาพของเขา ผู้ที่วุ่นวายก็คือหัวใจที่เต็มไปด้วยกิเลสเครื่องก่อกวนให้วุ่นวายนั้นเอง ขึ้นชื่อว่า "กิเลส" แล้ว ทุกประเภทต้องทำคนและสัตว์ให้อยู่เป็นปกติสุขได้ยาก ต้องลุกลี้ลุกลนกระวนกระวายส่ายแส่ไปตามความผลักดันของมันมากน้อยอยู่นั่นเอง

ที่พระพุทธเจ้าท่านว่า "จงมาสู่สถานที่นี้ ที่นี่ไม่วุ่นวาย!" คือพระองค์ไม่วุ่นวาย พระองค์ได้ชำระความวุ่นวายหมดแล้ว บรรดาสิ่งที่ทำให้วุ่นวายภายในพระทัยไม่มีเหลือแล้ว สถานที่นี้จึงไม่วุ่นวายไม่ขัดข้อง

"ยสกุลบุตร" ถ้าพูดถึงชื่อ ก็ว่า "ยส" เข้ามานี่ ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง ที่นี่ไม่เศร้าหมองขุ่นมัวไปด้วยตมด้วยโคลนคือกิเลสโสมมต่างๆ แต่ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าจะทรงทราบชื่อทราบนามของเขาหรือไม่ก็ตาม ก็หมายเอาผู้นั้นนั่นแหละ เมื่อเราทราบชื่อของท่านแล้วก็ถือเอาความว่า สถานที่นั้นก็คือสถานที่บำเพ็ญเพื่อความไม่วุ่นวายนั่นเอง

สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่เวลานั้น ก็เป็นสถานที่ที่ฆ่ากิเลส ทำลายกิเลสทั้งมวล ไม่ใช่เป็นที่สั่งสมกิเลส เป็นสถานที่ไม่วุ่นวายกับอะไรบรรดาข้าศึกเครื่องก่อกวน จึงทรงเรียกพระยสเข้ามาว่า

"มาที่นี่ ที่นี้ไม่ยุ่งเหยิง ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่เดือดร้อน" ที่นี่เป็นที่อบรมสั่งสอนธรรมเพื่อแก้ความเดือดร้อนวุ่นวายภายในใจโดยตรง จนยสกุลบุตรได้บรรลุธรรมเป็นที่พอใจในที่นั้น

ที่นั้นควรเป็นเครื่องระลึก ให้เราทั้งหลายได้คิดถึง**เรื่องความวุ่นวายว่า มันอยู่ในสถานที่ใดกันแน่? ถ้าไม่อยู่ในหัวใจนี้ไม่มีในที่อื่นใด** เมื่อความวุ่นวายที่ก่อกวนอยู่ภายในใจระงับดับลงไปแล้ว ด้วยความประพฤติปฏิบัติธรรมในสถานที่อันเหมาะสม ความสงบเย็นใจก็เกิดขึ้น **ไปที่ใดอยู่ที่ใดก็ไม่วุ่นวาย เมื่อหัวใจไม่วุ่นวายเสียอย่างเดียว** อยู่ที่ไหนก็อยู่เถอะไม่วุ่นวายทั้งสิ้น สบายไปหมด! จะอดบ้างอิ่มบ้างก็สบาย **เพราะใจอิ่มธรรม ไม่หิวโหยในอารมณ์เครื่องก่อกวน**ให้วุ่นวาย เราสังเกตดูเผินๆ ก็พอทราบได้ ด้วยอาการที่แสดงออกของสัตว์และบุคคล ในเวลามีความทุกข์เข้าทับถมมากน้อย **เฉพาะอย่างยิ่งขณะจะตาย**สัตว์จะดิ้นรน คนจะอยู่เป็นปกติสุขไม่ได้ ต้องกระวนกระวายทิ้งเนื้อทิ้งตัว จนไม่มีสติประคองใจ กระทั่งตายไป

ฉะนั้นจึงมีใจดวงเดียวเป็นตัวก่อเหตุให้เกิดความวุ่นวาย **แต่ใจนั้นมีสิ่งที่พาให้ก่อเหตุ** ไม่ใช่เฉพาะใจเฉยๆ จะก่อเหตุขึ้นมาอย่างดื้อๆ สิ่งที่แทรกสิงอยู่นั้นคือสิ่งวุ่นวายหรือตัววุ่นวาย เมื่อเข้าไปสิงในจิตใจของผู้ใด ผู้นั้นก็ต้องวุ่นวายไปด้วยมัน **การแก้กิเลสคือธรรมชาติที่ทำให้วุ่นวายนี้ จึงแก้ลงที่ใจด้วยข้อปฏิบัติ** เช่น ท่านสอนให้กำหนด "พุทโธ,ธัมโม,สังโฆ" เป็นเครื่องบริกรรม หรือกำหนด "อานาปานสติ" เป็นอารมณ์ เพื่อใจได้รับความสงบระงับ**ในขั้นเริ่มแรก** ซึ่งเป็นธรรมเครื่องระงับความวุ่นวาย **ต่อไปก็ตามดูใจว่ามันวุ่นวายกับเรื่องอะไร? นี่คือขั้นเริ่มแรกที่ปัญญาจะเริ่มออกก้าวเดิน**เพื่อค้นหาสาเหตุ คือตัวกิเลสที่ทำให้ใจวุ่นวายไม่หยุดหย่อน จนกว่าจะรู้เรื่องของมันไปโดยลำดับ ไม่ยอมถอยทัพกลับแพ้ข้าศึก ตัวแทรกซึมก่อกวนที่แอบซ่อนอยู่ภายในจิต

เช่นใจวุ่นวายกับเรื่องรูป รส กลิ่น เสียง เครื่องสัมผัส ซึ่งเข้าใจว่าอันนั้นดี อันนี้ชั่ว อันนั้นเป็นอย่างนั้น อันนี้เป็นอย่างนี้ **ด้วยความสำคัญต่างๆ ปัญญา พิจารณาคลี่คลายดูให้เห็นตามความเป็นจริงในสิ่งนั้นๆ แล้วย้อนเข้ามา**ดูจิตใจผู้มีความสำคัญมั่นหมายในสิ่งนั้นๆ ว่าเป็นนั่นเป็นนี่ จนเกิดความวุ่นวายขึ้นภายในตัว ให้เห็นชัดเจน

ทั้งภายในภายนอก ใจก็สงบระงับลงไปได้ เป็นอรรถเป็นธรรม พอมีที่ผ่อนคลายหายทุกข์ไปได้ไม่รุนแรง

การแก้ความวุ่นวายแก้ตรงที่ความวุ่นวายมีอยู่ คือใจนี่เอง แก้ไม่หยุดไม่ถอย ใจจะฝืนเราไปที่ไหน จะต้องสงบระงับความกำเริบลงจนได้ไม่เหนือธรรมเครื่องฝึกทรมานไปได้ ปราชญ์ท่านเคยฝึกทรมานจนเห็นผลมาแล้ว จึงได้นำอุบายวิธีนั้น ๆ มาสอนสัตว์โลกเช่น**พวกเรา ชาวปฏิบัติธรรมทางใจ**

อย่าลืม! **อย่าหนีจากจุดนี้! "วัฏจักร" ก็คือจิต เรื่องเกิดเรื่องตาย เรื่องทุกข์ลำบากทั้งหมด คือจิตเป็นสำคัญ** เอา! เอาลงที่นี่เลย! ตัวนี้เป็นตัวก่อเหตุ คำว่า **"คือจิตนี้" ก็คือกิเลสมีอยู่ในจิตนั่นเอง จิตยังสำรอกปอกกิเลสออกไม่ได้หมด** จึงต้องมีเรื่องไม่พึงปรารถนาเกิดขึ้นภายในจิตอยู่เสมอ ทั้ง ๆ ที่ไม่ต้องการให้มันเกิดแต่มันก็เกิด เพราะธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้น **ทางเดินของมันอยู่ที่นั่น** จึงลบล้างไม่ได้ด้วยความสำคัญ ด้วยความต้องการเฉย ๆ

แต่ต้องลบล้างด้วยการปฏิบัติ กำจัดสิ่งนั้น ๆ ด้วยเหตุผลที่ควร **ได้แก่อรรถธรรมนี่แหละเป็นหลักใหญ่** เอ้า! บำเพ็ญลงไป คำว่า **"อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ" "ตนเป็นที่พึ่งของตน"** ดังที่เคยแสดงแล้ว ให้เด่นภายในใจและความสามารถของเราเอง **อย่าหวังพึ่งใครอื่นอันเป็นการอ่อนความสามารถไม่ฟิตตัวให้เข้มแข็ง** ดังธรรมท่านสอน

มนุษย์เราเกิดมาชอบอาศัยผู้อื่นอยู่เป็นนิสัย อะไร ๆ ต้องพึ่งผู้อื่น อาศัยผู้อื่น ตั้งแต่เล็กจนโต ราวกับไม่มีแข้งมีขาไม่มีมือมีเท้า ไม่มีสติปัญญาใด ๆ เลย **มีแต่ปากกับท้อง** เวลาเข้าจนตรอกจนมุมไม่มีผู้อาศัยจะไม่จมไปละหรือ? ฉะนั้นเราเป็นนักปฏิบัติธรรม ต้องหัดพึ่งตัวเองตามหลักธรรมที่สอนไว้ จะเป็นผู้ไม่จนมุมในเวลาจำเป็น พยายามสร้าง **"อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ"** ขึ้นในตัว สติไม่มีพยายามสร้างให้มี ปัญญาไม่มีพยายามสร้างให้มี ความขี้เกียจพยายามปราบปรามมันลงไปให้สิ้นซาก อย่าให้มากีดขวางลวงใจอีกต่อไป ความขยันผลิตขึ้นมาด้วยความมีเหตุมีผล เมื่อมีเหตุมีผลความขยันมันเกิดขึ้นได้เอง

ความขี้เกียจขี้คร้านนี้ เราเคยได้เงินหมื่นเงินแสนเงินล้านจากมันบ้างไหม? ถ้าเราสร้างโลกด้วยความขี้เกียจ จะเป็นคนมั่งมีได้ไหม? ความโง่มันจะทำให้คนฉลาดแหลมคมได้ไหม? คนโง่จะทำอะไรให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความน่าชมมีไหม? ความโง่ความขี้เกียจอ่อนแอนำหน้า ทำอะไรทันเขาไหม? ความโง่ ความขี้เกียจ เมื่อได้เข้าเป็นอันเดียวกันแล้วทำอะไรไม่สำเร็จ ที่สำเร็จของมันคือบนหมอน "ก่อนแล้วนิน กินแล้ว

นอน!" อยู่นั่นแล นี่แหละโทษของมันเป็นอย่างนี้ แต่คุณของมันยังมองไม่เห็น อาจเป็นเพราะขรัวตาเรียนน้อยจึงไม่อาจรู้เท่าทันมัน จึงขอมอบให้ผู้เรียนมากนำไปวินิจฉัยเองจะเหมาะสมกว่า

ที่ต้องการเห็นอรรถเห็นธรรม เห็นความจริงของศาสนธรรมซึ่งมีอยู่ภายในใจเรา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนไว้ **เราจะทำวิธีไหน?** จะนำความขี้เกียจขี้คร้านนี้เข้ามาเป็นผู้นำทางเหรอ? หรือจะเอาความโง่เข้ามาเป็นเครื่องบุกเบิกทาง นอกจากมันจะเพิ่มความขี้เกียจและความโง่ขึ้นอีก หาอะไรเป็นชิ้นเป็นอันบ้างไม่ได้เท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นจะเป็นสารคุณของทั้งสองสิ่งนี้

เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่จะแก้สิ่งทั้งสองนี้ได้ จะต้องพยายามผลิตสิ่งนั้นขึ้นมา **ความฉลาดผลิตได้** ความพยายามคิดอ่านไตร่ตรองอยู่เสมอ เป็นสิ่งที่ผลิตได้ทำได้ไม่สุดวิสัยมนุษย์เรา ทีแรกต้องพยายามพาคิดพาค้นไปก่อนเพราะยังไม่เห็นผล ก็ยังไม่มีกำลังใจดูดดื่มในงานคิดค้นไตร่ตรองเป็นธรรมดา จนกว่าผลปรากฏขึ้นมาแล้ว เรื่องความอุตส่าห์พยายาม ความบึกบึน ความเชื่อความเลื่อมใส ความดูดดื่มภายในจิต จะเป็นไปเอง เพราะผลเป็นเครื่องดึงดูดให้เป็นไป

จงนำสติปัญญาแก้ลงที่นี่ **กิเลสมันอยู่ที่ใจ** อย่าไปคาดไปหมายที่โน่นที่นี่ เป็นความผิดทั้งนั้น **กิเลสตัวพาเป็นพาคาดพาหมาย**เราไม่ดูมัน คาดว่าที่นั่นจะดี ที่นี่จะดี ที่นั่นจะเป็นสุข ที่นี่จะสบาย ล้วนแต่มันหลอกเรา เมื่อไปแล้วก็อย่างว่านั่นเอง เพราะ "ตัวนี้" มันร้อน ไปไหน ๆ ก็ต้องร้อน ตัวนี้มันทุกข์ ไปไหน ๆ ก็ทุกข์ ถ้าไม่ดูตัวมันก่อทุกข์ก่อเหตุก่อความวุ่นวายอยู่เสมอภายในใจนี้ จะไม่เห็นที่จอดแวะ จะไม่เห็นที่แก้ไขจะไม่เห็นที่ระงับดับมันลงไปได้เลย ความสงบสุขความเย็นใจจะไม่ปรากฏ ถ้า**ไม่ระงับดับลงที่นี่ ด้วยการพิจารณาที่นี่ แก้มันที่ตรงนี้**

มันร้อนที่จุดไหนกำหนดดูที่มันร้อนนั้น มันวุ่นวายที่ตรงไหนกำหนดดูที่มันวุ่นวายนั้น **ตั้งสติจ่อเข้าไป!ที่ตรงนั้น** ให้เห็นความจริงและความวุ่นวายนี้ว่า มันเกิดขึ้นมาจากอะไร? ความทุกข์เกิดขึ้นมาจากอะไร? อะไรเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ ค้นมันลงไปที่จิตนั้น ทุกข์นั้นมันเป็นสนามรบด้วยดีแล้วนี่ ความทุกข์เกิดขึ้นก็เอาความทุกข์เป็นเป้าหมาย กำหนดลงไป **หาเหตุ**มันเกิดขึ้นมาจากอะไร ค้นคว้ามันอยู่ที่ตรงนั้น ค้นมันที่ตรงนั้น ความวุ่นวายกับความทุกข์มันเกี่ยวพันกันอยู่ มันเกิดขึ้นมาจากอะไร **เกิดมาจากความสำคัญมั่นหมายนั้นแล**ไม่ใช่เกิดจากอื่น ว่าอันนั้นเป็นนั้น อันนี้เป็นอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่มันไม่เป็น จิตไปสำคัญเอาเองแล้วหลงความสำคัญของตัว ก็โกยทุกข์ขึ้นมาเผาลนตน

เองให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน **มีเท่านี้ เรื่องสำคัญอยู่ที่ตรงนี้ เพราะฉะนั้นจึงให้ย้อนจิตเข้ามาดูที่จุดนี้**

เอ้า! เป็นก็ให้รู้ ตายก็ให้รู้ ให้เห็นความจริงกับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้ มันทุกข์แค่ไหนให้ดูตัวทุกข์ แต่ก่อนมันยังไม่เกิด ทำไมมาเกิดในขณะนี้ แล้วมันเกิดขึ้นมาจากอะไร ตัวทุกข์มันเป็น **"ทุกฺขํ"** อยู่แล้วนี่ และเป็นตัว **"อนิจฺจํ อนตฺตา"** อยู่แล้วนี่ ดูให้ชัดด้วยปัญญาจริง ๆ **นี่แหละเป็นหินลับปัญญา** กำหนดพิจารณาลงที่จุดนั้น แล้วความเปลี่ยนแปลงของมันจะแสดงให้เราเห็น **เมื่อสติจดจ่ออยู่ที่ตรงนั้น ไม่ยอมให้จิตคิดไปทางอื่น** ซึ่งเป็นการเพิ่มกิเลสขึ้นมาอีก ไม่มีสิ้นสุดยุติลงได้สักที

จงดูเฉพาะจิตที่ว่ามันเป็นทุกข์นั้นด้วยปัญญา ด้วยสติ ใคร่ครวญด้วยความละเอียดถี่ถ้วน **นี่แหละชื่อว่าพิจารณาถูกต้อง** และเป็นทางระงับดับทุกข์ลงได้โดยไม่ต้องสงสัย **ปราชญ์ท่านดับทุกข์ท่านดับที่นี่** ผู้มีสติปัญญาท่านดับกันที่นี่ ตรงนี้แหละคือสถานที่ทำความเพียรให้เกิดปัญญา **ไม่ต้องไปปรารถนาว่า ให้ทุกข์นี้ดับไปเสีย** ไม่ต้องไปตั้งความอยากให้ทุกข์มันดับ **ความอยากนี้เป็นสิ่งก่อกวนและเป็นสมุทัย** จะเพิ่มทุกข์ขึ้นมาเมื่อมันไม่ดับอย่างใจหมาย เพราะฉะนั้นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมกับสิ่งที่ปรากฏอยู่คือความทุกข์เวลานี้ ก็คือการกำหนดให้รู้เรื่องราวรู้ราวของความทุกข์ว่าเกิดขึ้นมาจากอะไร **จะเห็นความจริงทั้งทุกข์ด้วย** จะเห็นความจริง**ทั้งสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ด้วยปัญญา** นี่แหละเป็นอุบายที่จะยุติความทุกข์ได้ และเป็นอุบายที่จะระงับดับทุกข์ลงได้โดยไม่ต้องสงสัย **มีจุดนี้เป็นจุดสำคัญ**

ไม่ต้องไปปรารถนา ไม่ต้องไปหมาย มันจะเพิ่มทุกข์ ต้องการแต่ความจริง ให้รู้ความจริง ดูความจริงให้เห็น เมื่อทุกข์ไม่ดับมันจะตายไปด้วยกันก็ให้รู้ "มันจะไปไหนวะ?" เอายังงี้เลย เอาลงให้เด็ดถึงคราวเด็ด **จิตไม่ตายไม่ต้องกลัว!** เอ้า! **พิจารณาในสนามรบนี้ ระหว่างขันธ์กับจิต**นี่เป็นสนามรบของสติปัญญากับกิเลสที่ต่อสู้กัน **สติปัญญา กิเลส นั้นเป็นอันหนึ่ง ขันธ์เป็นอันหนึ่ง มันเป็นคนละอย่างกันตามความจริง**

ถ้าขันธ์ไม่ปกติจะเป็นขันธ์ใดก็ตาม จิตต้องกระเทือน ถ้าสติปัญญาไม่ทันจิตต้องกระเทือนและทุกข์ร้อนไปด้วย เพราะตามปกติจิตแล้ว ต้องยึดถือขันธ์เหล่านี้ว่าเป็นตนอย่างฝังใจ เพราะอะไร? **เพราะกิเลสพาให้ฝัง** การพิจารณาสิ่งเหล่านี้โดยแยกส่วนแบ่งส่วนออกไป ย่อมเป็นการถอดถอนกิเลส คือความสำคัญนั้น ๆ ให้เบาบางลง จนกระทั่งความสำคัญเหล่านี้หมดไป คำว่า "นั่นเป็นเรา,นี่เป็นเรา" ก็หมดไปไม่ต้องบังคับ แต่มันหมดไปด้วยการพิจารณา นี่แหละที่ว่า "ปัญญาตัดขาด ตัดขาดอย่างนี้เอง"

กรุณาฟังให้ถึงใจ เพราะเทศน์อย่างเต็มภูมิแบบถึงใจ ที่ได้ปฏิบัติหรือสู้รบกับสิ่งเหล่านี้ ชนิดเอาชีวิตเข้าประกันความเป็นความตาย ไม่อาลัยเสียดายชีวิตมาแล้ว จงตัดความสำคัญว่า "นั้นเป็นเรา นี้เป็นของเรา" ออกให้ได้ เพราะทุกข์จะพาให้จม ยังว่าเป็นเราเป็นของเราอยู่อีกหรือ? ยึดเอามาทำไม ทุกข์นั้นเป็นเหมือนไฟ ยังว่าเป็นเราและนำมาเผาเราทำไมกัน ความร้อนก็รู้ว่าร้อน ความทุกข์ก็รู้ว่าทุกข์ ยังจะกวาดเข้ามาเผาเจ้าของเข้าไปอีกหรือ ทุกข์ก็ให้รู้ว่ามันเป็นทุกข์ กำหนดดูตรงที่ว่ามันทุกข์ด้วยปัญญา นั่นเป็นความถูกต้องที่สุดแล้ว อย่าไปลูบคลำ หาขวากหาหนามมาทิ่มแทงหัวใจเพิ่มเข้าอีก ถ้าไม่อยากจมไปกับกองทุกข์ไม่มีวันโผล่ขึ้นมาได้น่ะ

เอ้า ทุกข์ตั้งอยู่ก็ให้รู้ว่าทุกข์ตั้งอยู่ ทุกข์เกิดขึ้นขณะนี้ ตั้งอยู่ขณะนี้ แล้วมันจะดับไปขณะต่อไปนั้น **ก็ควรจะรู้เห็นตามความเคลื่อนไหวของมัน แต่จิตทำไมไม่เห็นมันเกิดมันดับ** จิตกับทุกข์มันเป็นผู้เดียวกันหรือ? ทุกข์เกิดทุกข์ดับ **ทำไมไม่เห็นจิตดับไปด้วยกัน? นอกจากรู้อยู่ตลอดเวลาเท่านั้น** ถ้ามีสติคอยดูจ้องดูมัน ฉะนั้นจงพิจารณาให้ชัดเจน เมื่อทุกข์ไม่ดับและมันจะตายไปด้วยกันก็ให้มันตายไป จิตยังไงมันก็ไม่ตายแน่นอน ขอให้รู้ตามความจริงอันนี้เถิด อย่ากลัวทุกข์กลัวตายซึ่งเป็นสัจธรรม

นี่คือวิธีเผาผลาญกิเลสในหลักปัจจุบันธรรมตามทางของพระพุทธเจ้า ท่านสอนอย่างนี้ ท่านประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ ท่านรู้เห็นมาอย่างนี้ ได้ผลมาอย่างนี้ ไม่เป็นอย่างอื่น เพราะกิเลสไม่เป็นอย่างอื่น คือเป็นกิเลสอยู่โดยดี และธรรมคือสติปัญญาก็สามารถแก้ได้จริง ๆ ไม่สงสัย

การแก้กิเลสชนิดต่าง ๆ ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ที่เราบำเพ็ญปฏิบัติอยู่เวลานี้ เป็นการกระทำที่ถูกต้อง และเหมาะสมแก่การแก้กิเลสทุกประเภทดังพระพุทธเจ้าพาดำเนินมา อยู่ที่ไหนก็ตามอย่าละกิจที่ควรแก้ไข ควรถอดถอน กิจที่ควรจดจ่อ กิจที่ควรสอดรู้ กิจที่ควรพยายามให้เข้าใจ อย่าเผลอตัวนอนใจว่ากิเลสจะตายไปเองโดยไม่ถูกฆ่าด้วยความเพียรท่าต่าง ๆ เพราะกิเลสไม่ใช่หนูพอจะให้แมวช่วยกัดช่วยฆ่าได้ โดยเจ้าตัวไม่ต้องทำงาน

ส่วนอาการของจิตจะมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ถ้ามีการชำระสะสางด้วยข้อปฏิบัติอยู่เสมอ แม้แต่สมาธิก็ยังต้องเปลี่ยนสภาพไป จากความหยาบในเบื้องต้นจนเข้าสู่ความละเอียดขึ้นไปเรื่อย ๆ **ฐานของจิตคือความแน่นหนามั่นคง** ก็จะแน่นหนามั่นคงขึ้นไปเรื่อย ๆ **ตามความละเอียดของสมาธิ**

สติปัญญาเมื่อเรานำมาใช้อยู่เสมอ ก็จะค่อยมีกำลังขึ้นเรื่อย ๆ และรวดเร็วขึ้นโดยลำดับเพราะฝึกซ้อมอยู่เสมอ นี่แหละสิ่งที่จะทำหน้าที่ปราบปรามกิเลสคือสติกับปัญญา มีมากเพียงไรกิเลสยิ่งกลัวมากขึ้น ถ้ามีน้อยกิเลสก็เหยียบย่ำทำลายจนแทบไม่

ปรากฏสติปัญญาเลย มีแต่นั่งเฝ้าทุกข์อยู่เท่านั้น ปล่อยให้ทุกข์มันเหยียบย่ำทำลายเอา และบ่นอยู่เท่านั้น บ่นเท่าไรก็ไม่เป็นประโยชน์ จะบ่นไปทำไม

หน้าที่ของเรามียังไง ฟาดฟันมันลงไปให้เห็นเหตุเห็นผล เห็นความสัตย์ความจริงซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจดวงนี้ เมื่อเห็นชัดเจนแล้วกิเลสไม่ต้องบอก มันแตกกระจายไปหมด นั่น! และจะสู้เหนือปัญญาไปไม่ได้

นั่นแหละจึงเห็นได้ชัดว่าอะไรเป็นกิเลส อะไรเป็นกงจักร อะไรเป็นตัวพาให้เกิดให้ตาย อะไรเป็นตัวทุกข์ตัวลำบากทั้งหลาย อะไรเป็นตัวยุ่งเหยิงวุ่นวาย ที่ไหนเป็นที่เดือดร้อน ที่ไหนเป็นที่วุ่นวาย ปัญญารู้ชัดประจักษ์ใจสิ้นสงสัย เพราะความเดือดร้อนวุ่นวายหมดไป เพราะกิเลสตัวก่อให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย สิ้นไปด้วยอำนาจของปัญญา นั่น!

ความหมดทุกข์หมดที่ใจ ร่างกายมีก็เป็นเรื่องของมันจะเป็นไรไป **มันมีของมันอยู่จนกระทั่งวันสลาย**นั่นแหละ ยังเป็นอยู่เดี๋ยวแสดงนู้น เดี๋ยวแสดงนี้ เดี๋ยวเจ็บท้อง เดี๋ยวปวดหัวไหล่ ปวดหลัง ปวดเอว ปวดนี้ปวดนั้นอยู่ยังงั้น เรื่องของขันธ์ไม่มีเวลาเป็นปกติสุขได้จะว่ายังไง เราอย่าไปสำคัญมั่นหมายมัน ให้เห็นความจริงของมันจะไม่เดือดร้อน ถึงคราวจริง ๆ มันก็เป็นอย่างนั้น นี่เราเห็นชัดตามเป็นจริงอยู่แล้ว มันจะแตกก็แตก ยิ้มกับมันได้จะว่ายังไง **เพราะไม่มีอะไรจะมาทำลายใจได้นี่**

การตายของธาตุของขันธ์ การสลายของธาตุของขันธ์ ไม่ใช่สิ่งที่จะมาลบล้างหรือทำลายจิตใจให้ฉิบหายไป มันเป็นเรื่องของเขาทำหน้าที่ตามธรรมชาติของเขา คือเขาทำหน้าที่ตาม "ไตรลักษณ์" ได้แก่ **"อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา"** เขาก็ทำของเขาไป สติปัญญาเรามีเพียงไรก็พิจารณาไปไม่หยุดยั้ง จนรู้รอบตัวโดยสมบูรณ์

ผู้ที่รู้กฎไตรลักษณ์ก็พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงไปชื่อว่า "ผู้ฉลาด" นี่แหละท่านว่า **"กุสลา ธมฺมา"** ให้ฉลาดที่ตรงนี้ สวดให้ดีนะ **"กุสลา ธมฺมา"** อย่าคอยแต่จะให้เขาเอาพระไปสวดให้เวลาตาย เคาะโลง ป๊ก ๆ แป๊ก ๆ เฮ้อ! รำคาญจะตายไป เราน่ะไม่อยากพบอยากเห็น "กุสลา" แบบนั้น นั่นมันแบบคนตายสิ้นท่าแล้ว **ต้อง "กุสลา" แบบมีท่า น่ากิเลสกลัวซิ!** คือคิดค้นลงที่ "เบญจขันธ์" ให้เกิดความฉลาดขึ้นมา และฆ่ากิเลสไปด้วยซิ ตอนยังเป็นคนอยู่ไม่อยากฉลาด เวลาตายแล้วไปกว้านเอาพระมาสวด **"กุสลา ธมฺมา"** ยุ่งไปหมด **กุสลา ธมฺมา** ก็เท่าเดิมนั่นแหละจะว่ายังไง **ต้องสวดให้ถูกจุดประสงค์และความหมายซิ**

สวด **"กุสลา ธมฺมา" แปลว่าความฉลาด** เรียนเรื่องของตัวให้รอบคอบให้รู้รอบ ความโง่ก็อยู่ในตัวนี่ ความฉลาดก็อยู่ในตัว ผลิตขึ้นมาได้ **"อกุสลา ธมฺมา"** ก็อยู่ที่จิต

แก้จิตจนบริสุทธิ์แล้วไม่ต้องพูดไม่ต้องสวด! "กุสลา ธมฺมา" ให้เสียเวลา "อกุสลา ธมฺมา" ก็เสียเวลา "อพฺยากตา ธมฺมา" ก็เสียเวลา ถ้าตัวเราเป็น "โมฆะ" ไม่สนใจกับ "กุสลา ธมฺมา" เพื่อความฉลาดด้วยสติปัญญา ดังพระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้ ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่และสามารถทำได้อยู่ขณะนี้ย่อมฉลาด รอบรู้ตามความจริงแล้วสบายดี ตายแล้วไม่ต้องหาพระมา กุสลา ธมฺมา นะ ! จงทำให้ถึงเหตุถึงผลเถอะ เวลารู้มันรู้จริง ๆ นะภายในจิตใจนี่ เพราะความจริงมีอยู่กับทุกคน ถ้าตั้งใจค้นหาต้องเจอ

พระพุทธเจ้าไม่หลอกลวงโลกนี่ พระองค์เห็นก่อนแล้วรู้ก่อนแล้ว จึงนำความรู้จริงเห็นจริงมาสอนโลก แล้วธรรมนั้น ๆ จะปลอมไปไหน! นอกจากจิตใจเรามันถูกกิเลสพาให้ปลอมเท่านั้นเอง มันถึงปลอมได้วันยังค่ำคืนยังรุ่ง ได้ยินได้เห็นอะไรปลอมไปหมด เพราะกิเลสมันพาให้ปลอม ถ้าสติปัญญาได้หยั่งเข้าไปตรงไหน ความจริงก็ชัดขึ้นมาตรงนั้น ปัญญาเต็มที่ความจริงแสดงเต็มภูมิไม่สงสัย นี่แหละท่านเรียกว่า **"เรียนธรรมปฏิบัติธรรมจบ"** จบที่ดวงใจนี้

เรียนเรื่องของ "วัฏจักร" "แก้ วัฏจักร" จบที่จิตแล้วแสนสบาย! ท่านว่า **โลกุตรธรรม ธรรมเหนือโลก"** ทั้ง ๆ ที่อยู่ในโลกอยู่ในขันธ์ ก็เหนือโลกเหนือขันธ์ ไม่ยอมให้ขันธ์กดขี่บังคับได้เหมือนแต่ก่อน รู้ตามความจริงของมันเสียทุกอย่างแล้วไม่มีอะไรมากระเทือนจิตใจ ไม่มากดขี่บังคับจิตใจได้เลย จึงเรียกว่า "เหนือโลก" **"โลก"** คือ **"ขันธ์"** เหนือที่ตรงนี้เอง

"โลกุตรธรรม" แปลว่า "ธรรมเหนือโลก" **"นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ"** ถามหาอะไร? ขอให้จิตบริสุทธิ์เท่านั้น กับคำ **"นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ"** ก็เข้ากันได้เอง เพราะเป็นธรรมอันเดียวกัน

สวดไม่สวด ว่าไม่ว่าก็อันเดียวกัน จงพยายามสวด "กุสลา ธมฺมา" ให้ตัวเองนะ อย่าไปคอยเอาพระมาสวด "กุสลา ธมฺมา" ให้ยุ่งไป โดยที่ตนไม่สนใจกับ "กุสลา ธมฺมา" ที่มีอยู่ในตนนี้เลย

ถ้าเป็นพระผู้มุ่งอรรถมุ่งธรรมจริง ๆ ท่านไม่อยากยุ่ง ท่านรำคาญท่านไม่อยากไป เพราะเสียเวลาบำเพ็ญเพียร นอกจากเป็น "พระหากิน" นั่นแลที่อยากไป เช่นหลวงตาบัวอย่างนี้น่ะ ไม่แน่นะอาจเป็น ขรัวตา "กุสลา" ก็ได้ใครอย่าด่วนเชื่อนัก ให้ใช้สติปัญญาด้วยดี

"เฮ้อ! วันนี้คนตายนะ กุสลาอาหารว่างเถิด วันนี้!" มันอาจเป็นไปได้

แต่พระท่านมุ่งอรรถมุ่งธรรมท่านไม่สนใจอะไร ท่านขี้เกียจยุ่ง เวลาสอนให้ "กุสลา ธมฺมา" ไม่สนใจ เวลาตายแล้วมากว้านพระไป "กุสลา ธมฺมา" ให้ยุ่งทำไม? นั่น! ท่านว่าอย่างนี้ เพราะท่านแสวงธรรม ไม่ได้แสวงอะไรอื่นนี่

เอาละ เอวัง จบเสียที ขืนพูดไปมากคนเขาจะแช่งเอา

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

อุบายฝึกจิตทางลัด

มีผู้ถามปัญหาพอระลึกได้บ้างก็ปัญหา "ปากคอก" นี่แหละ มีอยู่กับทุกคน ว่า "โลกหน้ามีไหม? โลกหน้ากับผู้ไปโลกหน้าโลกหลังอะไรเหล่านี้ มันก็ไม่ใช่เรื่องของใคร แต่เป็นเรื่องของเราทุกคนที่กำลังแบกภาระอยู่นี้ มีผู้ถามอย่างนั้น เราก็ถามเขาว่า "เมื่อวานนี้มีไหม แล้วเมื่อเช้านี้มีไหม? ปัจจุบัน ณ บัดนี้มีไหม?" เขาก็ยอมรับว่ามี "แล้ววันพรุ่งนี้จะมีไหม วันมะรืน เดือนนี้เดือนหน้า ปีนี้ปีหน้า ปีต่อ ๆ ไปจะมีไหม?

สิ่งที่มีมาแล้วพอจำได้ก็พอเดาไปได้ ถึงเรื่องยังไม่มาถึงก็ตาม ก็เอาสิ่งที่จำได้ซึ่งผ่านมาแล้ว มาเทียบเคียงกับสิ่งที่เคยมีเคยเป็นมาแล้ว ข้างหน้าจะต้องเป็นไปตามที่เคยเป็นมานี้ เช่นเมื่อวานนี้มีมาแล้ว วันนี้ก็มี มันเคยผ่านมาอย่างนี้เป็นลำดับ เรารู้และจำได้ไม่ลืม แล้วตอนบ่าย ตอนค่ำ ตอนกลางคืนจนถึงวันพรุ่งนี้เช้า เราก็เคยรู้เคยเห็นมาแล้ว เรื่องมันเป็นมาผ่านมาอย่างนั้นซึ่งไม่มีอะไรผิดกัน และยอมรับว่ามีด้วยกัน

ความสงสัยโลกนี้โลกหน้า หรือเกี่ยวข้องกับตัว ก็**คือความหลงเรื่องของตัวนั่นแหละ** มันจึงกลายเป็นเรื่องใหญ่โต และกวนใจให้ยุ่งอยู่ไม่หยุดทั่วโลกสงสาร ว่า "โลกหน้ามีไหม? คนตายแล้วไปเกิดอีกไหม?" นั่นมันคู่กัน ก็ที่เกิดที่ตายนี้คือใครล่ะ? **ก็คือเรานั่นเองที่เกิดที่ตายอยู่ตลอดมา** มาโลกนี้ไปโลกหน้าก็คือเราจะเป็นใคร ถ้าไม่ใช่ "สัตว์โลก" ผู้เป็นนักท่องเที่ยวนี้ ไม่มีใครเป็นผู้แบกหามปัญหาและภาระเหล่านี้!

นี่โทษแห่งความหลง ความจำไม่ได้ มันมาแสดงอยู่กับตัวเรา **แต่เราจับสาเหตุของมันไม่ได้ว่าเป็นมาเพราะเหตุใด** สิ่งที่เป็นมาที่ผ่านมาแล้วมันก็จำไม่ได้ เรื่องของตัวเลยหมุนตัวเอง พันตัวเอง ไม่ทราบจะไปทางไหน ความหลงตัวเองจึงเป็นเรื่องยุ่งยากอยู่ไม่หยุด หลงสิ่งอื่นก็ยังค่อยยังชั่ว หลงตัวเองนี้มันปิดตันหาทางออกไม่ได้ ผลก็สะท้อนกลับมาหาตัวเราเองไม่ไปที่อื่น คือนำความทุกข์มาสู่ตัวเรานั่นแล เพราะความสงสัยเช่นนี้เป็นปัญหาผูกมัดตัวเอง มิใช่ปัญหาเพื่อแก้ตัวเองให้หลุดไปได้เพราะความสงสัยนั้น **ถ้าไม่พิสูจน์ด้วยธรรมทางจิตตภาวนาไม่มีหวังเข้าใจได้**

พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้คลี่คลายดูเรื่องของตัว แต่การจะคลี่คลายเรื่องของตัวนั้น**สำคัญมาก** จะทำแบบด้นเดาเอาด้วยวิธีคาดคิด หรือด้วย**วิธีอื่นใดไม่สำเร็จได้!** นอกจากจะทำคุณงามความดีขึ้นมาโดยลำดับเป็นเครื่องสนับสนุน และย่นเข้ามาสู่

"จิตตภาวนา" เพื่อคลี่คลายดูเรื่องของตัว อันรวมอยู่ในวงของจิตตภาวนา ซึ่งจะพาให้รู้แจ้งแทงความสงสัยนั้นให้ทะลุไปได้ พร้อมทั้งผลอันเป็นที่พึงใจ หายสงสัยทั้งการตายเกิดตายสูญ

เรื่องของตัวคืออะไร? ก็**คือเรื่องของใจ** ใจเป็นผู้แสดง เป็นผู้ก่อเหตุก่อผลใส่ตัวอยู่ตลอดเวลา ทั้งความสุขความทุกข์ ความยุ่งเหยิงวุ่นวายต่าง ๆ **ส่วนมากมักแสดงความผูกมัดตัวเองมากกว่าการบำรุงส่งเสริม** ถ้าไม่ใช้ความบังคับบัญชาในทางที่ดี ใจจึงมีแต่ความรุ่มร้อนเป็นผล คือความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากความฟุ้งซ่านวุ่นวาย ใจคิดส่ายแส่ไปในแง่ต่าง ๆ โดยหาเหตุหาสาระไม่ได้ แต่ผลที่จะพึงได้รับนั้น มันเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่จะทำให้เราเกิดความทุกข์ความกระทบกระเทือนได้ จึงเป็นเรื่องยากเรื่องหนักสำหรับบรรดาผู้ยังหลงโลกหลงตัวเอง และตื่นโลกตื่นตัวเองอยู่ โดยไม่สนใจพิสูจน์ตัวเองด้วยหลักธรรมอันเป็นหลักรับรองความจริงทั้งหลาย เช่น ตายแล้วต้องเกิดอีกเป็นต้น เมื่อยังมีเชื้อให้งอกที่พาให้เกิดอยู่ภายในใจ ต้องเกิดอีกอยู่ร่ำไปไม่เป็นอย่างอื่น เช่น ตายแล้วสูญ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนให้ดูตัวเรื่อง คือดูใจตัวเองผู้พาให้เกิดตาย ถ้ายังไม่เข้าใจก็ต้องบอกวิธีการในแง่ต่าง ๆ จนเป็นที่เข้าใจและปฏิบัติได้ถูกต้อง **เฉพาะอย่างยิ่ง**การสอนให้ภาวนา โดยนำธรรมบทใดก็ตามมาบริกรรมภาวนา เพื่อให้จิตดวงที่หาหลักยึดยังไม่ได้ กำลังวุ่นวายหาที่พึ่งยังไม่เจอ จนกลายเป็นความหลงใหลใฝ่ฝันไม่มีประมาณ ได้ยึดเป็นหลักพอตั้งตัวได้ และมีความสงบเย็นใจไม่วอกแวกคลอนแคลนอันเป็นการทำลายความสงบสุขทางใจที่เราต้องการ เช่น ท่านสอนให้ภาวนา "พุทโธ ธัมโม สังโฆ" หรือ "อัฏฐิ เกสา โลมา" บทใดบทหนึ่งตามแต่จริตชอบ โดยความมีสติควบคุมในคำบริกรรมภาวนาของตน อย่าให้เผลอส่งใจไปที่อื่นจากคำบริกรรมภาวนา **เพื่อให้จิต**ที่เคยส่งไปในที่ต่าง ๆ นั้น **ได้เกาะหรืออาศัยอยู่กับอารมณ์แห่งธรรม คือคำบริกรรมภาวนานั้น ๆ ความรู้**ที่เคยฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ **ก็จะรวมตัวเข้ามาอยู่ในจุดนั้น คือจิตซึ่งเป็นที่รวมแห่งความรู้** กระแสแห่งความรู้ทั้งหมดจะรวมตัวเข้ามาสู่อารมณ์แห่งธรรม ที่บริกรรมหรือภาวนาอยู่ด้วยความสนใจ **ก็เพราะบทธรรมบริกรรม**อันเป็นเครื่องเกาะของจิต **เป็นเครื่องยึดของจิต ให้ตั้งหลักขึ้นมา** เป็นความรู้อย่างเด่นชัดเป็นลำดับนั้นแล **ฉะนั้นขั้นเริ่มแรกของการภาวนา คำบริกรรมจึงสำคัญมาก**

เมื่อได้เห็นคุณค่าสารธรรม ที่ปรากฏขึ้นเป็นความสงบสุขเช่นนี้แล้ว ในขณะเดียวกัน**ก็เห็นโทษแห่งความฟุ้งซ่านวุ่นวายของจิตที่หาหลักยึดไม่ได้** และก่อความเดือดร้อนให้แก่ตัวอย่างประจักษ์ใจในขณะนั้น โดยไม่ต้องไปถามใคร คุณและโทษของ

จิตที่สงบและฟุ้งซ่าน **เราทราบภายในจิตของเราเองด้วยการปฏิบัติจิตตภาวนา นี่เป็นขั้นหนึ่งอันเป็นขั้นเริ่มแรกที่ท่านสอนให้รู้เรื่องของจิต**

แล้วพยายามทำจิตให้มีความสงบแน่วแน่ลงไปเป็นลำดับ ด้วยการภาวนากับบทธรรมดังที่กล่าวมานี้ เจริญแล้วเจริญเล่าจนมีความชำนิชำนาญ กระทั่งจิตสงบได้ตามความต้องการ ความสุขเกิดขึ้นเพราะใจสงบก็ยิ่งเด่นชัดขึ้นทุกวันเวลา **พอจิตสงบตัวขึ้นมาปรากฏเป็นความรู้เด่นชัดแล้ว ในขณะเดียวกันก็เป็นการรวมกิเลสเข้ามาสู่จุดเดียวกันเพื่อเห็นได้ชัด** และสังเกตความเคลื่อนไหวของมันได้ง่ายขึ้น และสะดวกแก่การแก้การถอดถอนด้วยปัญญา ตามขั้นของปัญญาที่ควรแก่กิเลสประเภทหยาบ กลาง ละเอียด ตามลำดับไป

คำว่า **"กิเลส"** ซึ่งเป็นเครื่องบังคับจิตใจให้ฟุ้งซ่านไปในแง่ต่าง ๆ จนคำนึงคำนวณไม่ได้นั้น **เราไม่สามารถที่จะจับตัวของมันได้ว่าอะไรเป็นกิเลส อะไรเป็นจิตเป็นธรรม ต้องอาศัยความสงบของใจเป็นพื้นฐานก่อน** เมื่อจิตสงบตัวเข้ามา กิเลสก็สงบตัวเข้ามาด้วย **เมื่อจิตหดตัวเข้ามาเป็นตัวของตัว หรือเป็นจุดหมายพอเข้าใจได้เรื่องของกิเลสก็รวมตัวเข้าสู่วงแคบในจุดเดียวกัน** คือรวมตัวเข้ามาที่จิต ไม่ค่อยออกเพ่นพ่านก่อกวนจิตใจเหมือนแต่ก่อนที่จิตยังไม่สงบ **พอจิตสงบเย็น**พอตั้งตัวได้บ้างแล้ว **หรือตั้งตัวได้แล้ว จากนั้นท่านสอนให้พิจารณาคลี่คลายดูอาการ**ต่าง ๆ ของร่างกายอันเป็นที่ซุ่มซ่อนของกิเลส**ทางด้านปัญญา**ว่า 'จิตไปสนใจกับอะไร? ในขณะที่ไม่สงบใจไปยุ่งกับเรื่องอะไรบ้าง?' **แต่ในขณะที่ใจสงบเป็นอย่างนี้ ไม่ก่อกวนตัวเอง**

แต่ปกตินิสัยของคนเรา พอมีความสงบสบายบ้างมักขี้เกียจ คอยแต่ล้มลงหมอน ไม่อยากคลี่คลายร่างกายธาตุขันธ์ด้วยสติปัญญาเพื่อรู้ความจริง และถอดถอนกิเลสต่าง ๆ ออกจากใจ โดยไม่คำนึงว่าการละการตัดกิเลสประเภทต่าง ๆ ที่แทรกสิงอยู่ในกายในขันธ์นั้น **ท่านละท่านถอนด้วยสติปัญญา** ส่วน**ความสงบของจิตหรือ "สมาธิ" นั้น เป็นเพียงการรวมตัวของกิเลสเข้ามาสู่วงแคบเท่านั้น มิใช่เป็นการละการถอนกิเลส** จึงกรุณาทราบไว้อย่างถึงใจ

ใจขณะที่ยังไม่สงบ มักไม่ยุ่งกับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส แล้วนำมาเป็นอารมณ์กวนใจ บรรดารูป เสียง ฯลฯ นั้น จิตไปหนักในอารมณ์อะไร ซึ่งพอทราบได้ด้วยสติปัญญา ขณะพิจารณาจิตแสดงออกไปเกี่ยวข้องกับอารมณ์อันใด ก็พอทราบกันได้โดยทางสติปัญญา เรื่องราวของจิตก็พอมองเห็นได้ เพราะจิตเคยสงบ พอเริ่มออกไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ ก็ทราบ ท่านจึงสอนให้พิจารณาคลี่คลายด้วยปัญญาเพื่อให้ทราบว่า สิ่งที่จิตไปเกี่ยวข้องนั้นคืออะไรบ้าง พยายามดูให้รู้ให้เห็นอย่างชัดเจนด้วยสติปัญญาขณะ

ออกพิจารณา เว้น**แต่ขณะทำใจให้สงบโดยทางสมาธิก็ไม่พิจารณา เพราะ "สมาธิ" กับ "ปัญญา" นั้นผลัดเปลี่ยนทำงานคนละวาระ** ดังที่ได้เคยอธิบายแล้ว

ขณะที่พิจารณา "รูป" คือรูปอะไรที่ใจไปเกี่ยวข้องมากกว่าเพื่อน เพราะเหตุใด? **ดูรูปขยายรูป แยกส่วนแบ่งส่วนรูปนั้น** ให้เห็นชัดเจนตามความจริงของมัน เมื่อแยกแยะส่วนรูป จะเป็นรูปอะไรก็ตาม ให้เห็นตามเป็นจริงของมันด้วยปัญญา ในขณะเดียวกันก็จะได้เห็นความเหลวไหลหลอกลวงของจิต ที่ไปยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดต่างๆ โดยหาสาเหตุอะไรไม่ได้ หามูลความจริงไม่ได้ **เพราะเมื่อพิจารณาละเอียดแล้ว ไม่มีอะไรเป็นสาระตามที่ใจไปสำคัญมั่นหมาย** มีแต่ความสำคัญของจิตไปลุ่มหลงเขาเท่านั้น เมื่อพิจารณาแยกแยะส่วนต่างๆ ของร่างกาย "เขา" หรือร่างกาย "เรา" ออกดูโดยละเอียดถี่ถ้วนแล้ว**ไม่เห็นสาระอะไร** ใจก็เห็นโทษของความสำคัญมั่นหมาย ความยึดมั่นถือมั่นของใจไปเอง เมื่อพิจารณาหลายครั้งหลายหนเท่าไรก็ยิ่งชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งรูปและเสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสต่างๆ ทั้งอาการของจิตที่ไปเกี่ยวข้องกับอาการนั้นๆ จนรู้แจ้งเห็นชัดด้วยปัญญา เพราะคลี่คลายอยู่อย่างสม่ำเสมอทั้งภายนอกและภายใน รู้แจ้งเห็นชัดอาการของจิตทางภายในที่ไปเกี่ยวข้องว่า เป็นเพราะเหตุนั้นๆ อันเป็นเรื่องเหลวไหลทั้งเพ

แต่ก่อนไม่ทราบว่ามันเกี่ยวข้องกันเพราะเหตุไร ต่อมาก็ทราบชัดว่ามันไปเกี่ยวข้องเพราะเหตุนั้นๆ คือเพราะความหลงความสำคัญผิด เมื่อพิจารณาตามความจริงเห็นความจริงในสิ่งภายนอกแล้ว ก็ทราบชัดทางภายในว่า "จิต ไปสำคัญว่าสภาวธรรมต่างๆ เป็นอย่างนั้นๆ จึงเกิดอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น หรือเกิดความรักความชังขึ้นมา เป็นกิเลสเพิ่มพูนไปเรื่อยๆ ใจก็ทราบถึงความเหลวไหลของตน

จิตเมื่อทราบว่าตัวเป็นผู้ลุ่มหลงเหลวไหลแล้วก็ถอนตัวเข้ามา เพราะแม้จะฝืนคิดไปยึดมั่นถือมั่น สิ่งเหล่านั้นก็ถูกปัญญาแทงทะลุไปหมดแล้ว ไปยึดมั่นถือมั่นหาอะไร! การพิจารณาทราบชัดแล้วว่าสิ่งนั้นเป็นนั้น สิ่งนี้เป็นนี้ ตามความจริงของแต่ละสิ่งละอย่าง **นี่แหละคือวิธีคลี่คลาย "กองปัญหาใหญ่"** ที่รวมแล้วเป็นผลคือกองทุกข์ภายในใจ ท่านสอนให้คลี่คลายอย่างนี้

เมื่อปัญญาคลี่คลายอยู่โดยสม่ำเสมอไม่ลดละ จนเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนแล้ว ไม่ต้องบอกให้ปล่อย จิตรู้แล้วปล่อยเอง ย่อมปล่อยเอง จิตที่ยึดคือจิตที่ยังไม่รู้ไม่เข้าใจด้วยปัญญา เมื่อรู้อย่างเต็มใจแล้วก็ต้องปล่อยเต็มที่ ไม่มีอาลัยเสียดาย ความกังวลทั้งหลายที่จิตเคยกังวลเสียดายนั้นก็หายไปเอง เพราะปัญญาสอดส่องมองทะลุเห็นแจ้ง

เห็นชัดไปหมดแล้วจะไปงมอะไรอีก ปัญหาของใจที่เคยกว้างขวางก็แคบเข้ามา เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ภายนอกก็หมดไป ๆ เข้าทำนองที่เคยเทศน์นั้นเอง

จากนั้นก็มาคลี่คลายดูจิต อันเป็นที่รวมของกิเลสส่วนละเอียดว่า **แย็บออกไปหาเรื่องอะไรบ้าง?"** และ **"แย็บออกไปจากที่ไหน? มีอะไรเป็นเครื่องผลักดันให้จิตคิดปรุงเรื่องต่าง ๆขึ้นมา?" พอสติปัญญาทันความคิดปรุงที่แย็บออกในขณะนั้น มันก็ดับในขณะนั้น** ไม่ถึงกับเป็นเรื่องเป็นราวอะไรขึ้นมาให้ยุ่งยากเหมือนแต่ก่อน **เพราะสติทันปัญญาทัน** คอยตีต้อนปราบปรามกันอยู่เสมอ เพราะ**ขยับตามร่องรอยแห่งต้นเหตุเข้าไปเรื่อย ๆ จนถึง "ต้นตอกิเลส" ว่ามีอยู่ ณ ที่ใดกันแน่** ลูกเต้าหลานเหลนกิเลสมันออกมาจากไหน สัตว์ต่าง ๆ ยังมีพ่อแม่ **พ่อแม่ของกิเลสเหล่านี้คืออะไร?** และอยู่ที่ไหน? ทำไมจึงปรุงแล้วปรุงเล่า คิดแล้วคิดเล่า ทำให้เกิดความสำคัญมั่นหมายขยายทุกข์อยู่ไม่หยุดไม่ถอย?

ความจริงการคิดปรุงก็คิดปรุงขึ้นที่จิต ไม่ได้คิดปรุงจากที่อื่น จงพิจารณาตามเข้าไปโดยลำดับ ๆ **ไม่ลดละร่องรอยอันจะเข้าหาความจริงจนถึงตัว นี่คือการคิดค้นดูเรื่องของกิเลสทั้งมวลด้วยกำลังของสติปัญญา**อย่างแท้จริง **จนทราบว่าจิตนี้ได้ขาดจากสิ่งใดแล้ว** สิ่งใดที่ยังมีความสัมผัสสัมพันธ์ และสนใจอยากรู้อยากเห็นกันอยู่เวลานี้ **จึงตามสื่อตามเชื้อนี้เข้าไป กิเลสก็นับวันเวลาแคบเข้ามา ๆ เพราะถูกตัดสะพานที่สืบต่อกับ**รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสสัมพันธ์ และสิ่งต่าง ๆ ทั่วโลกดินแดน ออกจากใจด้วยสติปัญญาไปเรื่อย ๆ จนหายสงสัย เหมือนโลกภายนอกไม่มี เหลือแต่อารมณ์ที่ปรุงยิบแย็บ ๆ ไปภายในจิตเท่านั้น ซึ่ง "กษัตริย์ใหญ่ตัวคะนอง" ก็อยู่ที่นี้ ตัวปรุงแต่ง ตัวดิ้นรนกระวนกระวายน้อยใหญ่ จึงอยู่ที่นี่

แต่ก่อนใจดิ้นไปไหนบ้างก็ไม่ทราบ ทราบแต่ผลที่ปรากฏขึ้นมาเท่านั้น ซึ่งไม่เป็นที่พึงใจเลยทุกระยะไป คือมีแต่ความทุกข์ซึ่งโลกไม่ต้องการกัน ใจเราเองก็แบกแต่กองทุกข์จนหาทางออกไม่ได้ เพราะไม่ทราบเงื่อนแก้เงื่อนไขกัน ทีนี้พอทราบแล้ว เรื่องเหล่านี้ค่อยหมดไปสิ้นไป ก็ยิ่งรู้ชัดเห็นชัดที่จิต ซึ่ง "อวิชชา" มาแสดงเป็นตัวละคร เป็นตัวเรื่องราวอยู่ภายในตัวเอง หาที่ยึดที่เกาะอะไรกับภายนอกไม่ได้ เป็นแต่แสดงอยู่ภายในตัว เพราะเหตุใดจึงไม่ยึดไม่เกาะ ก็เพราะสติปัญญาเข้าใจและหว่านล้อมไว้แล้ว จะไปยึดไปเกาะอะไรได้อีก เรื่องมันก็มีแต่ "ยิบแย็บ ๆ ๆ" อยู่เฉพาะภายในจิต **ยิ่งเห็นได้ชัด กำหนด**เข้าไป**พิจารณา**เข้าไป **คุ้ยเขี่ยขุดค้นด้วยสติปัญญา**เข้าไป**จนรอบตัว ทุกขณะ**ที่อาการของจิตเคลื่อนไหว**ไม่มีการพลั้งเผลอ** ดังสติปัญญาขั้นเริ่มแรกที่ล้มลุกคลุกคลาน

ความเพียรขณะนี้ไม่ว่าทุกอิริยาบถเสียแล้ว แต่กลายเป็นทุกขณะที่จิตกระเพื่อมตัวออกมา สติปัญญาต้องรู้ทั้งขณะที่กระเพื่อมออก รู้ทั้งขณะที่ดับไป เรื่องราวที่จะเกิดขึ้นขณะที่จิตปรุงแต่งและสำคัญมั่นหมายจึงไม่มี เพราะสติปัญญาประเภทจรวดดาวเทียมตามทันกัน พอกระเพื่อมก็รู้ รู้แล้วก็ดับ เรื่องราวไม่เกิดไม่ต่อ เกิดขึ้นมาขณะใดก็ดับไปพร้อมขณะนั้น ไม่แตกกิ่งแตกก้านออกไปไหนได้ เพราะถูกตัดสะพานออกแล้วจากเรื่องภายนอกด้วยปัญญา

เมื่อสติปัญญาค้นคว้าอยู่อย่างไม่ลดละไม่ท้อถอย ด้วยความสนใจ**อยากรู้อยากเห็น และอยากทำลายสิ่งที่เป็นภัย ที่ให้ก่อกำเนิดเกิดเป็นสัตว์เป็นบุคคล พาท่องเที่ยวในวัฏสงสาร คืออะไรกัน? อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สืบต่อ และมีอยู่ที่ไหนเวลานี้?** นี่เรียกว่า **"คุ้ยเขี่ยขุดค้น" จิตอวิชชา**ด้วยสติปัญญา **ก็ไม่พ้นที่จะรู้จะเห็นและตัดขาดตัวเหตุปัจจัยอันสำคัญที่ก่อทุกข์ให้แก่สัตว์โลก คือกิเลสอวิชชา ที่แทรกอยู่ในจิตอย่างลึกลับนี้ไปได้** นั่น**!** เห็นไหม อำนาจของสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรขั้นนี้ที่ผู้ปฏิบัติทั้งหลายไม่เคยคาดคิดมาก่อน ว่าจะเป็นไปได้ถึงขนาดนี้

ทีนี้กิเลสเริ่มเปิดเผยตัวขึ้นมาแล้ว เพราะไม่มีที่หลบซ่อน รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ซึ่งเป็นที่เคยหลบซ่อนแต่ก่อนไม่มีแล้ว เพราะได้ตัดสะพานออกหมดแล้ว ก็มีที่หลบซ่อนอยู่เฉพาะจิตแห่งเดียวเท่านั้น คือจิตเป็นที่หลบซ่อนของ "อวิชชา" เมื่อค้นคว้าลงไปที่จิตจนแหลกแตกกระจายไปหมดไม่มีอะไรเหลือ เหมือนกับพิจารณาสภาวธรรมทั่ว ๆ ไปที่เคยดำเนินมาโดยทางปัญญา **"จิตอวิชชา" นี่ก็ถูกพิจารณาแบบนั้น สุดท้าย**กิเลสชั้นยอดคือ**อวิชชา** จอมกษัตริย์ของวัฏจักร **ก็แตกกระจายออกจากใจหมด! ทีนี้เราจะไม่ทราบยังไงว่า ตัวไหนเป็นตัวก่อเหตุให้เกิดภพนั้นภพนี้** ส่วนจะเกิดที่ไหนไม่เกิดที่ไหนนั้นไม่สำคัญ **สำคัญที่ตัวนี้เป็นตัวเหตุให้เกิดตาย**อย่างประจักษ์ใจ

นี้แลการพิสูจน์การตายแล้วเกิดอีก หรือตายแล้วสูญ ต้องพิสูจน์ตัวจิตด้วยการปฏิบัติตามหลักจิตตภาวนา ดังพระพุทธเจ้าและสาวกทรงปฏิบัติและทรงรู้เห็นประจักษ์พระทัยมาแล้ว **อย่างอื่น ๆ ไม่มีทางรู้ได้** อย่าพากันลูบคลำด้นเดาเกาหมัด จะกลายเป็นขี้เรื้อนเปื้อนไปทั้งตัว โดยไม่เกิดผลใด ๆ เลย

เมื่อถึงขั้นนี้ เรียกว่าได้ทำลายความเกิดซึ่งเป็นเชื้อสำคัญอยู่ภายใน ออกโดยสิ้นเชิงแล้ว ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปไม่มีสิ่งใดจะสืบต่อก่อแขนงไปอีกแล้ว สติปัญญาขั้น "ธรรมภิสมัย" ทราบได้อย่างสมบูรณ์

นี่แหละที่ว่า **"โลกหน้ามีไหม?"** คือตัวนี้แลเป็นผู้ไปจับจองโลกหน้า ตัวนี้แลเป็นผู้เคยจองโลกที่ผ่านมาแล้ว ตัวนี้แลเป็นตัวที่เคยเกิดเคยตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่หยุดไม่ถอย จนไม่สามารถจดจำเรื่องความเกิดความตาย ความสุขความทุกข์ ความลำบากมากน้อยในภพกำเนิดนั้น ๆ ของตนได้ **คือตัวนี้แล!**

กรุณาจำหน้าตาของมันไว้ให้ถึงใจ และขุดค้นฟันลงไปอย่างสะบั้นหั่นแหลกอย่าออมแรง จะเป็นการทำอาหารไปเลี้ยงมันให้อิ่มหมีพีมัน แล้วกลับมาทำลายเราอีก

เมื่อประมวลกิเลสทั้งหลายก็มาอยู่ที่จิตดวงเดียว รวมกันที่นี่ ทำลายกันที่นี่ พอ**ทำลายมันเสร็จสิ้นลงไป**โดยไม่มีอะไรเหลือแล้ว **ปัญหาเรื่อง**ความเกิดความตาย ความทุกข์ความลำบาก อันเป็นผลมาจากความเกิดความตายนี้**ก็ไม่มี** รู้ได้อย่างชัด ๆ โดย **"สนฺทิฏฺฐิโก"**อย่างเต็มภูมิ

เรื่องโลกหน้ามีไหม? ก็หมดปัญหา โลกที่เคยผ่านมาแล้วก็ละมาแล้ว โลกหน้าก็ตัดสะพานขาดกระเด็นออกไปหมดแล้ว ปัจจุบันก็รู้เท่า ไม่มีอันใดเหลืออยู่ในจิตนั้นเลยขึ้นชื่อว่า "สมมุติ" แล้วแม้ละเอียดเพียงไร! นี่แลคือจิตที่หมดปัญหาแท้! การแก้ปัญหาให้จิตก็แก้ที่ตรงนี้ เมื่อแก้ตรงนี้หมดแล้วจะไม่มีปัญหาอะไรอีก!

โลกจะกว้างแสนกว้างหรือมีกี่จักรวาลนั้น เป็นเรื่องหนึ่งต่างหากของ "สมมุติ" ซึ่งหาประมาณไม่ได้ ใจที่รู้รอบตัวแล้วไม่ยุ่งเกี่ยวด้วย

เรื่องสำคัญที่ทำความกระทบกระเทือนแก่ตนอยู่เสมอมาไม่ลดละกระทั่งปัจจุบันและจะเป็นไปข้างหน้าก็คือเรื่องของจิต ตัวมีภัยฝังจมอยู่ภายในตัวนี้เท่านั้น เมื่อแก้ภัยนี้ออกหมดแล้ว ก็ไม่มีอะไรจะเป็นพิษเป็นภัยต่อไปอีก เรื่องโลกหน้าโลกหลังจะมีหรือไม่มีนั้นหมดความสนใจที่จะคิด เพราะทราบอย่างถึงใจแล้วว่าตัวนี้หมดปัญหาที่จะไปสืบต่อในโลกไหน ๆ อีกแล้ว **นี่แหละการเรียนแก้ปัญหาตนเอง** จงแก้ลงที่ตรงนี้จะมีทางสิ้นสุดลงได้ ทั้งไม่เป็นโทษภัยแก่ตัวและผู้อื่นแต่อย่างใด

พระพุทธเจ้าก็ทรงแก้ที่ตรงนี้ สาวกอรหัตอรหันต์ท่านก็แก้ที่ตรงนี้ รู้กันที่ตรงนี้ ตัดได้ขาดโดยสิ้นเชิงที่ตรงนี้ การประกาศองค์ศาสดาขึ้นมาว่า **"เป็นผู้สิ้นแล้วจากทุกข์ เป็นศาสดาเอกของโลก"**ก็ประกาศขึ้นมาจากความรู้และความหมดเรื่องอันนี้เอง **การเรียน"โลก"จบก็จบลงที่จิตอันนี้เอง!**การเรียนธรรมจบก็จบโดยสมบูรณ์ที่ตรงนี้

"โลก" คือหมู่สัตว์ สัตว์แปลว่า "ผู้ข้อง" ข้องอยู่ที่จิต ตัดขาดกันตรงนี้ เรียนรู้กันที่นี่ สาวกอรหัตอรหันต์ก็เรียนรู้กันที่นี่อย่างเต็มใจ หมดปัญหา! ท่านเหล่านี้เป็นผู้แก้ปัญหาตก ไม่มีสิ่งใดเหลือหลอเลย

พวกเราเป็นผู้รับเหมากองทุกข์ทั้งมวล เป็นผู้รับเหมา**ปัญหาทั้งมวล แต่ไม่ยอมแก้ปัญหา** มีแต่จะกวาดต้อนเข้ามาแบกหามอยู่ตลอดเวลา กองทุกข์จึงเต็มที่หัวใจอะไรก็ไม่เท่า เพราะไม่หนักเท่าหัวใจที่แบกกองทุกข์ การแบกกองทุกข์และปัญหาทั้งหลายมันหนักที่หัวใจ เพราะเรียนไม่จบ แบกแต่กองทุกข์เพราะความลุ่มหลง!

เรื่อง **"วิชชา" คือ ความรู้จริงได้ปรากฏขึ้นแล้ว และทำลายสิ่งที่เป็นภัยทั้งหมดออกจากใจแล้ว** ชื่อว่า 'เป็นผู้เรียนจบ"โดยหลักธรรมชาติ ไม่มีการเสกสรรปั้นยอทั้งที่หลอกตัวเองให้ลุ่มหลงเพิ่มเข้าไปอีก แต่การเรียน "ธรรมในดวงใจ" จบ เป็นการลบล้างความลุ่มหลงออกได้โดยสิ้นเชิงไม่มีซากเหลืออยู่เลย

คำว่า **"ไตรภพ"**กามภพ รูปภพ อรูปภพ **ก็หมดปัญหาลงในขณะนั้น เพราะมันอยู่ที่ใจ "กามภพ"**ก็คือจิตใจที่ก่อตัวด้วยสิ่งนั้น(กาม) **"รูปภพ อรูปภพ"ก็คือ**สมมุติสิ่งนั้น ๆ ในสามภพนี้ฝังอยู่ที่ใจ เมื่อใจได้ถอดถอนสิ่งเหล่านี้ออกไปแล้ว ก็เป็นอันหมดปัญหา นี่แก้ปัญหาแก้ที่ตรงนี้ โลกนี้โลกหน้าอยู่ที่นี่ เพราะการก้าวไปในโลกไหน ๆ ก็อยู่ที่นี่ **จะก้าวไปรับทุกข์มากน้อย ก็ตัวจิตนี้แล กงจักรเครื่องพัดผันมีอยู่ภายในใจนี้**ไม่มีในที่อื่น

พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนลงที่จุดอันถูกต้องเหมาะสมที่สุด คือใจ อันเป็นตัวการสำคัญ สิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้มีอยู่กับใคร ถ้าไม่มีอยู่กับเราทุก ๆ คน การแก้ถ้าไม่แก้ที่ตรงนี้จะไปแก้ที่ไหนกัน?

สัตว์โลกจำเป็นที่จะต้องไปตามโลกนั้น ๆ ด้วยอำนาจแห่งกรรมดี-ชั่วที่มีอยู่กับใจ ผู้ที่จะไปสู่โลกสู่กองฟืนกองไฟคือใจนี้ ถ้าไม่แก้ตรงนี้แล้วก็ไม่พ้นจะไปโดนกองไฟคือความทุกข์ร้อน ถ้าแก้ตรงนี้ได้แล้วก็ไม่มีปัญหาว่าไฟอยู่ที่ไหน **เพราะรักษาตัวได้แล้ว** มันก็มีเท่านั้น! **เหล่านี้เป็นโลกหนักมากสำหรับมวลสัตว์** ปัญหาอะไรเกิดขึ้นมันก็เกิดขึ้นที่ตรงนี้ ว่า "ตายแล้วเกิดหรือตายแล้วสูญ" "โลกหน้ามีไหม?" นรกมีไหม? สวรรค์มีไหม?"บาป บุญ มีไหม?"

ไปที่ไหนมีแต่คำถามว่า "นรก สวรรค์ มีไหม?" เราขี้เกียจจะตอบ ไม่ทราบจะตอบไปทำไมกัน **ก็ผู้แบกนรก สวรรค์ ก็คือหัวใจซึ่งมีอยู่กับทุกคนอยู่แล้ว** จะตอบไปให้เสียเวล่ำเวลาทำไมกัน เพราะเราไม่ได้เป็น "สมุห์บัญชีนรก สวรรค์ นี่"

แก้ตัวเหตุที่จะไปนรกสวรรค์นี่ซิ! **แก้เหตุชั่วและบำรุงเหตุดี คำว่า "ทุกข์"มันก็ไม่มี** ถ้าแก้ถูกจุดแล้วมันจะผิดไปไหน! **เพราะ "สวากขาตธรรม"สอนให้แก้ถูกจุด ไม่ผิดจุด!** คำว่า "นิยยานิกธรรม" ก็เป็นเครื่องนำผู้ที่ติดอยู่ในความทุกข์ร้อนด้วยอำนาจ

แห่งความลุ่มหลงออกไป ด้วย "สวากขตธรรม" อยู่แล้ว จะแก้ที่ไหนถ้าไม่แก้ที่จิต ปัญหาอันใหญ่โตก็มีอยู่ที่จิตนี่เท่านั้น ความรู้อันนี้แหละ หยาบก็อยู่กับความรู้นี้ ละเอียดก็อยู่กับความรู้นี้ ทำให้คนหยาบทำให้คนละเอียดก็คือ**ความรู้นี้ เพราะกิเลสเป็นผู้หนุนหลัง** ทำให้คนละเอียดใจละเอียด ก็เพราะความดีเป็นเครื่องหนุน **ละเอียดจนกระทั่งสุดความละเอียดแล้วก็สุดสมมุติ ยุติด้วยความพ้นทุกข์ ไม่มีเชื้อสืบต่ออีกต่อไป**

มีปัญหาที่มีคนมักถามอยู่เสมอว่า การแก้ความขี้เกียจจะแก้วิธีไหน? ถ้าจะเอาความขี้เกียจไปแก้ความขี้เกียจ มันก็เท่ากับสอนคนนั้นให้เป็นข้าศึกกับที่นอนหมอนมุ้ง ด้วยการนอนจนไม่รู้จักตื่น และเหมือนคนนั้นตายแล้วนั่นเอง เพราะความขี้เกียจมันทำให้อ่อนเปียกไปหมดเหมือนคนจะตายอยู่แล้ว จะเอาความขี้เกียจไปแก้ความขี้เกียจอย่างไรกัน เมื่อได้ที่นอนดี ๆ ก็เป็นเครื่องกล่อมให้คนนอนจมแบบตายแล้วนั่นเอง ตายอยู่บนหมอน น่ะ! จะว่ายังไง! ตื่นแล้วก็ยังไม่ยอมลุก ก็ความขี้เกียจมันเหยียบย่ำทำลายและบังคับไม่ให้ลุกนี่ การเอาความขี้เกียจไปแก้ความขี้เกียจมันก็เป็นอย่างนั้นแหละ

ถ้าเอาความขยันหมั่นเพียรเข้าไปแก้ ก็ลุกปุ๊บปั๊บขึ้นมาสู้กัน ถ้ามีการต่อสู้มันก็มีหวังชนะจนได้ ถ้ายอมหมอบราบไปเลยมันก็มีแต่แพ้ท่าเดียว แต่จะเรียกว่า "แพ้" หรือเรียกอะไรก็เรียกไม่ถูก **เพราะไม่มีการต่อสู้**จะว่าแพ้อย่างไรได้ ถ้ามีการต่อสู้ สู้เขาไม่ได้ เช่น คนนี้แพ้ คนนั้นชนะ แต่นี่หาทางต่อสู้ไม่มีเลย ยอมราบไปโดยถ่ายเดียว จะไม่ว่า "บ๋อยกลางเรือนของกิเลส" จะว่าอะไร? มัน ก็บ๋อยกลางเรือนของมันนั่นแหละ จะเอาความขี้เกียจจนเป็นบ๋อยมันไปแก้กิเลส ก็ยิ่งกลับเสริมกิเลสให้มากมูนยิ่งขึ้นจะว่ายังไง! โดยปกติมันก็เต็มหัวใจอยู่แล้ว จะส่งเสริมให้มากมายอะไรอีก จะเอาไปไว้ที่ตรงไหน? ใจก็มีดวงเดียว นอกจากจะแก้มันออกพอให้หายใจได้บ้าง ไม่ยอมให้มันนั่งทับนอนทับจมูกจนหายใจไม่ได้ตลอดไป

จงปลดเปลื้องมันออกพอให้มองดูตัวเองได้บ้างว่า 'โอ้โห! นับแต่เริ่มภาวนามาวันนี้เห็นเหลนของกิเลส คือตัวขี้เกียจ หลุดลอยจากตัวไปหนึ่งสะเก็ด เท่ากันกับสะเก็ดไม้หลุดออกจากต้นของมัน วันนี้พอดูตัวเองได้บ้าง ไม่มีแต่กิเลสเอาปากเอาจมูกไปใช้เสียหมด น่าโมโห!"

ความขยันหมั่นเพียร ความอุตส่าห์พยายาม โดยทางเหตุผลที่เกิดประโยชน์เป็นทางของปราชญ์ท่านดำเนินกัน แม้ยากลำบากเราก็สู้ เหมือนถอนหัวหนามออกจากเท้าของเรา เจ็บก็ต้องทนเอา ถ้าจะยอมให้มันฝังจมอยู่อย่างนั้น ฝ่าเท้าก็จะเน่าเฟะไปทั้งเท้าแล้วก้าวไปไหนไม่ได้เลย และเสียกระทั่งเท้าด้วย เพราะฉะนั้นเหตุผลมีอยู่อย่าง

เดียว คือ**ต้องถอนหนามออกให้ได้! เจ็บขนาดไหนต้องอดทน ถอนหนามออกให้ได้** เหตุผลนี้ต้องยอมรับ เมื่อถอนออกหมดแล้วมันก็หมดพิษ ใส่ยาลงไปเท้าก็จะหายเจ็บ ไม่มีการกำเริบอีกต่อไปเหมือนที่หนามยังจมอยู่

กิเลสก็คือหัวหนามเราดี ๆ นี่เอง เราจะยอมให้มันฝังจมอยู่ในหัวใจตลอดเวลา มันก็ฝังจมอยู่อย่างนั้น ใจเน่าเฟะอยู่ใน "วัฏสงสาร" เป็นที่น่าเบื่อหน่ายรำคาญไม่มีที่สิ้นสุด เราต้องการอยู่หรือ? การเป็นคนเน่าเฟะน่ะ จงถามตัวเองอย่าไปถามกิเลส จะเพิ่มโทษเข้าอีก **ถ้าไม่ต้องการต้องต่อสู้มัน** เมื่อต่อสู้แล้วต้องมีทางชนะจนได้ หรือจะแพ้กี่ครั้งก็ตาม แต่จะต้องมีทางชนะมันครั้งหนึ่งจนได้ ลงชนะครั้งนี้ต่อไปก็ชนะไปเรื่อย ๆ ชนะ ๆ ๆ เรื่อยไปเลย กระทั่งไม่มีอะไรจะมาให้เราต่อสู้ **เพราะกิเลสหมดประตูสู้แล้ว!**

คำว่า "ชนะ" นั้นชนะอะไร! ก็ชนะความขี้เกียจด้วยความขยัน ชนะกิเลสด้วยวิริยธรรมน่ะซี แล้วก็พ้นจากทุกข์ นี่แหละการแก้ปัญหาเรื่องความเกิดตาย คือแก้ที่ดวงใจมีจุดนี้เท่านั้นที่ควรแก้ที่สุด เป็นจุดที่เหมาะสมอย่างยิ่ง เป็นจุดที่ถูกต้องในการแก้ แก้ที่ตรงนี้ แก้ที่อื่นไม่มีทาง จะสำคัญมั่นหมายไปตั้งกัปตั้งกัลป์ ก็แบกปัญหาพาเกิดพาตายพาทุกข์พาลำบากไปอยู่นั่นแหละ จึงไม่ควรหาญคิดด้นเดาเสียเวลาและตายเปล่า เพราะเป็น "อฐานะ" คือสิ่งเป็นไปไม่ได้ตามความคาดหมายด้นเดา

ว่า "ทุกข์ไม่มี บุญบาปไม่มี หรือทุกข์มี บุญบาปมี" เราก็เสวยกันอยู่ทุกคนไม่มีการหลีกเว้นได้ คำว่า 'บาป" ก็คือความเศร้าหมองความทุกข์ "คำว่าบุญ" ก็คือความสุขความสบายใจนั่นเอง ก็มีอยู่ในกายในใจของคนทุกคนแล้วจะปฏิเสธอย่างไร? คำว่า "บุญ" ก็ชื่อความสุขนั้นแลท่านให้ชื่อว่า 'บุญ" ความทุกข์ท่านให้ชื่อว่า "บาป" ทั้งบุญทั้งบาปเราก็สัมผัสอยู่ทุกวันเวลา จะอยู่โลกนี้หรือไปโลกหน้าก็ต้องเจอ "บุญบาป" อยู่โดยดี!

นรกหรือไม่นรกก็ตามเถอะ ถ้ามีทุกข์อยู่เต็มกายเต็มใจแล้ว ใครอยากมาเกิดมาเจอล่ะ? เรารู้อยู่ด้วยกันอย่างนี้ จะไปถามเรื่องนรกนเรกที่ไหนอีกเล่า เพราะอยู่ด้วยกันอย่างนี้ ทุกข์มันเผาอยู่ที่ไหนก็ร้อนเช่นเดียวกับไฟจี้นั่นแล จี้เข้าตรงไหนก็จี้เข้าซิ มันต้องร้อนเหมือนกันหมด จะว่านรกหรือไม่นรกก็ตามใจ แต่ใครก็ไม่ต้องการ เพราะความทุกข์รู้อยู่กับตัว จะหาสวรรค์ที่ไหน?ให้ยุ่งยากในหัวใจล่ะ

เจอความสุขซึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิบัติธรรม เฉพาะอย่างยิ่งคือความสุขทางใจนับตั้งแต่ความสงบเย็นใจขึ้นไปโดยลำดับ จนกระทั่งตั้งหลักตั้งฐานของจิตได้แน่นหนามั่นคงภายในใจ **แน่ใจในตัวเอง ยิ่งกว่านั้นเราได้หลุดพ้นไป** แล้วจะไปถามหาที่ไหน

สวรรค์ นิพพานน่ะ ไม่จำเป็นต้องถาม เรารู้อยู่กับใจของเรา เราเป็นเจ้าของใจ ซึ่งเป็นตัวเหตุตัวการอยู่อย่างชัด ๆ และครองกันอยู่เวลานี้ จะไปหากันที่ไหนอีกชื่อนรกสวรรค์น่ะ งมหาอะไร!

เราได้ตัวมันแล้วก็อยู่กับตัวนั่นซิ เรื่องก็มีเท่านั้น ธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ได้หลอกคนให้ลูบนั้นคลำนี้ เอาตัวจริงที่ตรงนี้!

เอาละ การแสดงก็เห็นว่าสมควรฯ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

อุบายชำระจิตให้เป็นธรรม

จิตที่ได้ชำระด้วยดีมีความผ่องใสเป็นประจำ ขณะที่เราอยู่ในสถานที่ที่เงียบ ๆ ไม่มีเสียงต่าง ๆ ปรากฏเลย เช่นเวลากลางคืนดึกสงัด จิตทั้ง ๆ ที่ไม่รวมไม่สงบลงเป็นสมาธิก็ตาม **เมื่อกำหนดดูที่จุดแห่งความรู้นั้น** จะเห็นว่าเป็น**ความละเอียดอ่อนมากที่สุด**จนพูดอะไรไม่ถูก **ความละเอียดนั้นเลยกลายเป็นเหมือนกับรัศมีแผ่กระจายไปรอบตัวและรอบทิศ** สิ่งที่มากระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็ไม่ปรากฏในขณะนั้น **ทั้ง ๆ ที่จิตไม่ได้รวม ไม่ได้เป็นองค์แห่งสมาธิ แต่เป็นฐานมั่นคงของจิตที่ชำระกันด้วยดีมาแล้ว แสดงความรู้ความสง่างามอ้อยอิ่งให้เด่นชัดอยู่ภายในตัวเอง**

ความรู้ชนิดนี้เหมือนไม่มีร่างมีกายเป็นที่อาศัยอยู่เลย เป็นความรู้ที่ละเอียดมาก เด่นอยู่เฉพาะตัว แม้จิตไม่รวมเป็นสมาธิก็ตาม เพราะความละเอียดของจิต เพราะความเด่นของจิต เลยกลายเป็น**ความรู้เด่นที่ไม่มีภาพนิมิตใด ๆ มาปรากฏ รู้เด่นอยู่โดยลำพังตนเอง นี่เป็นระยะหนึ่งของจิต**

อีกระยะหนึ่งจิตที่ได้ชำระด้วยดีแล้วนี้หยั่งเข้าสู่ความสงบ ไม่คิดไม่ปรุงอะไร พักกิริยาคือความกระเพื่อมความคิดความปรุงต่าง ๆ ภายในจิต พักโดยสิ้นเชิง เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ **ที่เรียกว่า "จิตเข้าสู่ความสงบ"** ยิ่งไม่มีอะไร ๆ ปรากฏเลย จะปรากฏเฉพาะความรู้นั้นอย่างเดียว เหมือนครอบโลกธาตุไปหมด **เพราะกระแสของจิตไม่เหมือนกระแสของไฟ กระแสของไฟมีที่สิ้นสุด มีระยะใกล้หรือไกลตามกำลังของไฟ** เช่น แสงสว่างของไฟฟ้า ถ้าแรงเทียนสูงก็สว่างไปไกล แรงเทียนต่ำก็สว่างใกล้

แต่กระแสจิตนี้ไม่เป็นเช่นนั้น คำว่า "ใกล้ ไกล" ไม่มี **ที่พูดได้ชัด ๆ ก็ว่าไม่มีกาลสถานที่**นั่นแหละ จิตครอบไปได้หมด **ไกลก็เหมือนใกล้** ใกล้หรือไกลพูดไม่ถูก **เห็นแต่ความรู้นั้นครอบไปหมดสุดขอบจักรวาล** โลกทั้งโลกเลยปรากฏมีแต่ความรู้อันเดียวเท่านั้น เหมือนไม่มีอะไรเลยในความรู้สึก ทั้งที่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยมีก็มีอยู่ตามปกติของ**ตน นี่แหละอำนาจของจิต กระแสของจิตที่ชำระสิ่งปิดบังมัวหมองออกไปแล้ว เป็นอย่างนั้น**

ยิ่งจิตมีความบริสุทธิ์หมดจดด้วยแล้ว อันนี้ยิ่งพูดไม่ถูกเลย ไม่ทราบจะพูดจะคาดว่าอย่างไร เพราะไม่ใช่สิ่งที่คาดไม่ใช่สิ่งที่หมาย ไม่ใช่สิ่งที่จะนำมาพูดได้เช่นสมมุติ

ทั่วๆ ไป **เนื่องจากสิ่งนั้นไม่ใช่สมมุติแล้ว เป็นวิสัยของผู้มิใช่สมมุติ รู้เรื่องความไม่ใช่สมมุติของตนเท่านั้น จึงนำมาพูดอะไรไม่ได้**

ทีนี้โลกเต็มไปด้วยสมมุติ พูดอะไรก็ต้องมีภาพสมมุติขึ้นมาเปรียบเทียบทุกๆ เรื่องไป เช่นเห็นจะเป็นอย่างนั้น เห็นจะเป็นอย่างนี้ หรือเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ คล้ายกับสิ่งนั้น เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น ยกคำว่า "นิพพาน" ขึ้นมาพูด เรื่องของกิเลสสามัญ คือจิตสามัญธรรมดาเรา จะต้องคาดว่านิพพานจะต้องกว้างขวางเวิ้งว้างไปหมด ไม่มีอะไรปรากฏอยู่ในนั้นเลย แต่ไม่ได้คิดในคำว่า "นิพพาน" ที่เป็นคำสมมุติที่ยังมีหลงเหลืออยู่ ดีไม่ดีก็อาจคิดไปว่า มีแต่ผู้คนที่บริสุทธิ์เดินขวักไขว่กันอยู่ในพระนิพพานนั้นเท่านั้น ซึ่งมีทั้งหญิงทั้งชายเพราะถึงความบริสุทธิ์ด้วยกัน มีแต่พวกที่บริสุทธิ์เท่านั้นเดินขวักไขว่กันไปมา หรือนั่งอยู่อย่างสะดวกสบายผาสุกเจริญ ไม่มีความโศกเศร้าเหงาหงอยเข้าไปเกี่ยวข้องพัวพันเหมือนโลกสมมุติเรา ที่เต็มไปด้วยความทุกข์วุ่นวาย

ความจริงหาได้ทราบไม่ว่า ความที่ว่ามีผู้หญิงผู้ชายที่บริสุทธิ์เดินขวักไขว่ หรือนั่งอยู่ตามธรรมชาติตามธรรมดาของตน ด้วยความสุขความเกษม ไม่มีอะไรเข้าไปยุ่งกวน**นั้น ก็เป็นสมมุติอันหนึ่ง ซึ่งเข้ากับ "วิมุตติ" นิพพานแท้ๆ ไม่ได้** การที่นำมากล่าวในสิ่งที่สุดวิสัยของสมมุติ แม้ผู้นั้นไม่สุดวิสัยแห่งความรู้ก็ตาม เป็นวิสัยแห่งความรู้ของตนด้วยดีก็ตาม แต่ไม่สามารถที่จะนำออกมาพูดได้ในทางสมมุติ พูดออกมาก็ตีความหมายไปผิดๆ ถูกๆ เพราะตามธรรมดาจิตก็คอยแต่จะผิดอยู่แล้ว หรือยังมีความผิดภายในตัวอยู่ พอแย็บอะไรออกมาก็ต้องคาด และด้นเดาไปตามความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องไม่แน่นอนเสมอไป

อย่างพระยมกพูดกับพระสารีบุตรว่า "พระอรหันต์ตายแล้วสูญ" เพราะพระยมกเป็นปุถุชนอยู่ พระสารีบุตรเป็นพระอรหันต์ และเป็นผู้ชี้แจงให้ฟังยังไม่ยอมเข้าใจ จนพระพุทธเจ้าเสด็จมาชี้แจงให้ฟังเสียเอง แม้เช่นนั้นถ้าจำไม่ผิดก็ปรากฏว่าพระยมกยังไม่เข้าใจตามความจริงที่ทรงชี้แจงนั้น ตามคัมภีร์ว่า พระยมกก็ดูเหมือนไม่ได้สำเร็จมรรคผลนิพพานอะไร แต่ต้องมีเหตุผลพระพุทธเจ้าจึงจะทรงแสดง หากไม่มีความหมายในการแสดงนั้นพระองค์จะไม่แสดงเลย เพราะธรรมบางอย่างแม้ผู้ฟังนั้นจะไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควร แต่ผู้อื่นที่เกี่ยวข้องย่อมได้รับ วิสัยของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนั้น จะรับสั่งเรื่องอะไรออกมาต้องมีเหตุมีผล คือมีสิ่งที่จะได้รับประโยชน์สำหรับผู้ฟัง จึงจะทรงแสดงออกมา หากไม่มีอะไรเลยก็ไม่ทรงแสดง

นี่เป็นเรื่องของพระพุทธเจ้าที่พร้อมด้วยเหตุด้วยผล รู้รอบขอบชิดทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่พูดไปแบบปาวๆ เปล่าๆ เหมือนโลกทั่วๆ ไป เพราะฉะนั้นในเวลารับสั่งอะไรกับพระยมกนั้น เราชักลืมเสียแล้ว เพราะผ่านเรื่องนี้มานานแล้ว จนลืมว่ามีใครได้ผล

บ้างในเวลานั้น หรือว่าพระยมกก็ได้ นี่สงสัยไม่แน่ใจแล้ว **เรามาถือเอาตอนที่ว่า "พระอรหันต์ตายแล้วสูญ"** เป็นธรรมอันสำคัญก็แล้วกัน

พระองค์ทรงแสดงว่า "พระอรหันต์เป็นรูปหรือถึงตายแล้วสูญจากรูป พระอรหันต์เป็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ" หรือ พระอรหันต์เป็น ดิน น้ำ ลม ไฟหรือเมื่อตายแล้วจึงได้สูญจากสิ่งนั้น ๆ" รับสั่งถามไปเรื่อย สรุปความแล้วว่า รูปไม่เที่ยง รูปก็สลายไป,เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง ก็มีความสลายไป เมื่อเรื่องของสมมุติ เป็นไปตามสมมุติอย่างนั้น

ส่วนเรื่องของ "วิมุตติ" คือเรื่องของความบริสุทธิ์ จะให้เป็นอย่างนั้นไม่ได้เพราะไม่ใช่อันเดียวกัน จะนำเรื่อง "วิมุตติธรรม" หรือ "วิมุตติจิต" เข้ามาคละเคล้าหรือมาบวกกับขันธ์ห้าซึ่งเป็นเรื่องของสมมุติย่อมไม่ถูก ไม่ใช่ฐานะจะเป็นไปได้ **ขันธ์ห้าเป็นสมมุติขั้นหนึ่ง จิตแบบเป็น "สามัญจิต" ก็เป็นสมมุติขั้นหนึ่ง**

ความละเอียดของจิต ละเอียดจนอัศจรรย์ แม้ขณะที่ยังมีสิ่งพัวพันอยู่ ก็ออกแสดงความอัศจรรย์ตามขั้นภูมิของตนให้เห็นได้อย่างชัดเจน **ยิ่งสิ่งที่พัวพันทั้งหลายหมดไปแล้ว ก็จิตนั้นแลเป็นดวงธรรม หรือธรรมนั้นแลคือจิต หรือจิตนั้นแลคือธรรม** ธรรมทั้งแท่งก็คือจิตทั้งดวง จิตทั้งดวงก็คือธรรมทั้งแท่งอยู่โดยดี **ทีนี้ก็สมมุติอะไรไม่ได้ เพราะเป็นธรรมล้วน ๆ แล้ว แม้ท่านจะครองขันธ์อยู่ ธรรมชาตินั้นก็เป็นอย่างนั้นโดยสมบูรณ์**

ขันธ์ก็เป็นขันธ์อยู่อย่างพวกเรา ๆ ท่าน ๆ นี้เอง ใครมีรูปลักษณะมีกิริยามารยาทมีจริตนิสัยอย่างใด ก็แสดงออกตามจริตนิสัยของตน ตามเรื่องของสมมุติที่มีการแสดงตัวอย่างนั้น จึงนำมาคละเคล้าให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่ได้ **เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วธรรมชาติของ "วิมุตติ" นั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง**

ขันธ์โลกก็เป็นอีกโลกหนึ่ง แม้ใจที่บริสุทธิ์จะอยู่ในโลกแห่งขันธ์ ก็เป็น "จิตวิมุตติ" อยู่ตลอดเวลา จะเรียกว่า "โลกุตรจิต" ก็ไม่ผิด เพราะอยู่เหนือสมมุติคือธาตุขันธ์แล้ว

"โลกุตรธรรม" คือธรรมเหนือโลก **ท่านถึงทราบได้ในเรื่องความสืบต่อของจิต** เมื่อชำระเข้ามาโดยลำดับ ๆ **ย่อมเห็นเงื่อนต้นเงื่อนปลาย เห็นความแสดงออกของจิตว่าหนักไปทางใด ยังมีอะไรเป็นเครื่องให้สืบต่อหรือเกี่ยวข้องกันอยู่** ท่านก็ทราบท่านทราบชัด **เมื่อทราบชัดท่านก็หาวิธีตัดวิธีปลดเปลื้องสิ่งที่สืบต่อนั้นออกจากจิตโดยลำดับ**

เวลากิเลสมันหนาแน่น ภายในจิตมืดดำไปหมด ระยะนี้ไม่ทราบว่าจิตเป็นอะไร และสิ่งที่มาเกี่ยวข้องพัวพันคืออะไร เลยถือเป็นอันเดียวกันหมด ทั้งสิ่งที่มาข้องทั้งตัวจิตเองคละเคล้าเป็นอันเดียวกัน ไม่มีทางทราบได้ ต่อเมื่อได้ชำระสะสางไปโดยลำดับ ๆ จึงมีทางทราบได้เป็นระยะ ๆ ไป จนทราบได้อย่างชัดเจนว่า เวลานี้จิตยังมีอะไรอยู่ภายในตัวมากน้อย แม้ยังมีอยู่นิดก็ทราบว่ามีอยู่นิด เพราะความสืบต่อให้เห็นชัดเจนว่า นี่คือเชื้อที่จะทำให้ไปเกิดในสถานที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งบอกอยู่ภายในจิต เมื่อได้ทราบชัดอย่างนี้ก็ต้องพยายามแก้ไข ด้วยวิธีการต่าง ๆ ของสติปัญญา จนกระทั่งสิ่งนั้นขาดไปจากจิตไม่มีอะไรติดต่อกันแล้ว จิตก็เป็นจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ หมดทางติดต่อ เห็นได้อย่างชัดเจนแล้ว **นี่คือ "ผู้หลุดพ้นแล้ว"นี่คือผู้ไม่ได้ตาย**

เพราะการปฏิบัติจริง เป็นผู้รู้จริง ๆ ตามหลักความจริง เห็นได้ชัดเจนประจักษ์ใจ ท่านพูดจริงทำจริงและรู้จริง แล้วนำสิ่งที่รู้จริงเห็นจริงออกมาพูด จะผิดไปได้อย่างไร! พระพุทธเจ้าของเราแต่ก่อนพระองค์ก็ไม่ทรงทราบว่าเคยเกิดมากี่ภพกี่ชาติ เกิดเป็นอะไรบ้าง แม้ปัจจุบันจิตมีความติดต่อเกี่ยวเนื่องกับอะไรบ้าง เพราะกิเลสมีมากต่อมาก ในระยะนั้นพระองค์ก็ยังไม่ทราบได้เหมือนกัน

ต่อเมื่อทรงบำเพ็ญ จนกระทั่งตรัสรู้เป็นธรรมทั้งดวงขึ้นมาในพระทัยแล้ว จึงทราบได้ชัด เมื่อทรงทราบอย่างชัดเจนแล้ว จึงทรงนำความจริงอันนั้นออกมาประกาศธรรมสอนโลก และใครผู้ที่จะสามารถรู้ธรรมประเภทนี้ได้อย่างรวดเร็ว ก็ทรงเล็งญาณทราบ ดังท่านทราบว่าดาบสทั้งสองและปัญจวัคคีย์ทั้งห้า มีอุปนิสัยพร้อมจะบรรลุธรรมอยู่แล้ว เป็นต้น แล้วเสด็จมาโปรดปัญจวัคคีย์ทั้งห้า ก็สมพระประสงค์ที่ทรงกำหนดทราบด้วยพระญาณไว้แล้ว

ท่านเหล่านี้ก็ได้บรรลุธรรมเป็นขั้น ๆ โดยลำดับ จนกระทั่งบรรลุธรรมเป็น "พระขีณาสพ" ด้วยกันทั้ง ๕ องค์ เพราะเอาของจริงออกมาแสดงต่อผู้มุ่งความจริงอยู่ด้วยกันอย่างเต็มใจอยู่แล้ว จึงรับกันได้ง่าย ผู้ต้องการหาความจริงกับผู้แสดงความจริงสมดุลกันแล้ว เมื่อแสดงออกตามหลักความจริง ผู้นั้นจึงรับได้อย่างรวดเร็ว และรู้ตามพระองค์เป็นลำดับจนรู้แจ้งแทงตลอด บรรดากิเลสที่มีอยู่มากน้อยสลายตัวไปหมด คว่ำ "วัฏจักร" ลงได้อย่างหายห่วง นี้แลผู้รู้จริงเห็นจริงแสดงธรรม ไม่ว่าจะเป็นแง่ธรรมเกี่ยวกับทางโลกหรือทางธรรม ย่อมเป็นที่แน่ใจได้ เพราะเห็นมาด้วยตา ได้ยินมาด้วยหู ได้สัมผัสด้วยใจตัวเอง แล้วจำนำมาพูดจะผิดไปไหน ผิดไม่ได้ เช่นรสเค็ม ได้ทราบที่ลิ้นแล้วว่าเค็ม พูดออกมาจากความเค็มของเกลือนั้นจะผิดไปไหน รสเผ็ด พริกมันเผ็ด มาสัมผัสลิ้นก็ทราบแล้วว่าพริกนี้เผ็ด แล้วพูดออกด้วยความจริงว่าพริกนี้เผ็ด จะผิดไปที่ตรงไหน

การรู้ธรรมก็เหมือนกัน ปฏิบัติถึงขั้นที่ควรรู้ต้องรู้เป็นลำดับลำดา รู้ธรรมหรือการละกิเลสย่อมเป็นไปในขณะเดียวกันนั้น กิเลสสลายตัวลงไป ความสว่างที่ถูกปิดบังอยู่นั้น ก็แสดงขึ้นมาในขณะเดียวกันกับกิเลสสลายตัวไป ความจริงได้ปรากฏอย่างชัดเจน กิเลสซึ่งเป็นความจริงอันหนึ่งก็ทราบอย่างชัดเจน แล้วตัดขาดได้ด้วย "มรรค" อันเป็นหลักความจริง คือสติปัญญา แล้วนำมาพูดมาแสดงเพื่อผู้ฟังด้วยความตั้งใจต้องเข้าใจ

ธรรมเหล่านี้พระองค์แสดงไว้ **๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ไม่ได้นอกเหนือไปจาก "เบญจขันธ์ของเรา"** มีใจเป็นประธานสำหรับรับผิดชอบชั่วดีทุกสิ่งที่มาเกี่ยวข้องสัมผัส ธรรมแม้จะมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ก็ตาม **ท่านแสดงไปตามอาการของจิต อาการของกิเลส อาการของธรรม เพื่อบรรดาสัตว์ที่มีนิสัยต่าง ๆ กัน** จึงต้องแสดงออกอย่างกว้างขวางถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เพื่อให้เหมาะสมกับจริตนิสัยนั้น ๆ จะได้นำไปประพฤติปฏิบัติและแก้ไขตนเองในวาระต่อไป **และควรจะทราบไว้ว่า** ผู้ฟังธรรมจากผู้รู้จริงเห็นจริง ควรจะแก้กิเลสอาสวะได้ ในขณะสดับธรรมจากพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ หรือครูอาจารย์ทั้งหลาย โดยไม่เลือกกาลสถานที่

ธรรมทั้งหลายรวมลงที่จิต จิตเป็นภาชนะที่เหมาะสมอย่างยิ่งในธรรมทุกขั้น การแสดงธรรมมีอะไรเป็นเครื่องเกี่ยวเนื่องพัวพันกันอยู่ ที่จำต้องพูดถึงสิ่งนั้น ๆ เพื่อความเข้าใจและปล่อยวาง สำหรับผู้ฟังทั้งหลายก็มีธาตุขันธ์ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสภายนอกอันหาประมาณมิได้ เข้ามาเกี่ยวข้องกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา ซึ่งเป็นภายในตัวเรา จึงต้องแสดงทั้งภายนอกแสดงทั้งภายใน เพราะจิตหลงและติดได้ทั้งภายนอกและภายใน รักได้ชังได้ทั้งภายนอกภายใน

เมื่อแสดงให้ทราบตามเหตุผลทั้งข้างนอกข้างในตามหลักความจริง จิตที่ใคร่ครวญหรือพิจารณาตามหลักความจริงอยู่โดยเฉพาะแล้ว ต้องทราบได้โดยลำดับและปล่อยวางได้ เมื่อทราบสิ่งใดแล้วก็ย่อมปล่อยวางสิ่งนั้น และหมดปัญหาในการที่จะพิสูจน์พิจารณาอีกต่อไป คือสิ่งใดที่เข้าใจแล้ว สิ่งนั้นก็หมดปัญหา เพราะเมื่อเข้าใจแล้วก็ปล่อยวางสิ่งนั้น ๆ ปลดปล่อยไปเรื่อย ๆ เพราะความเข้าใจถึงความจริงของสิ่งนั้น ๆ โดยสมบูรณ์แล้ว

การพิจารณาธรรมในขั้นที่ควรแคบก็แคบ ในขั้นที่ควรกว้างก็ต้องกว้างขวางเต็มภูมิจิตภูมิธรรม ดังนั้นใจของนักปฏิบัติธรรมที่ควรให้อยู่ในวงแคบ ก็ต้องจำกัดให้อยู่ในวงนั้น **เช่น การอบรมในเบื้องต้น จิตมีแต่ความว้าวุ่นขุ่นมัวอยู่ตลอดเวลาหาความสงบสุขไม่ได้ จึงต้องบังคับให้จิตอยู่ในวงแคบ** เช่น ให้อยู่กับคำบริกรรม "พุทโธ" หรือลมหายใจเข้าออก เป็นต้น **เพื่อจะตั้งตัวได้ด้วยบทบริกรรม เพื่อความสงบนั้น**

เป็นบาทเป็นฐานหรือเป็นรากฐานของใจพอตั้งตัวได้ในการปฏิบัติต่อไป จึงต้องสอนให้จิตมีความสงบจากอารมณ์ต่าง ๆ ด้วยธรรมบทใดบทหนึ่งตามจริตชอบไปก่อน พอเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจทางความสงบ

เมื่อจิตได้รับความสงบเพราะธรรมบทนั้น ๆ พอเป็นปากเป็นทางแล้ว ก็เริ่มพินิจพิจารณาปัญญา ความรู้ก็ค่อยแตกแขนงออกไปโดยลำดับ หรือตีวงกว้างออกไปจนไม่มีประมาณ เมื่อถึงกาลอันควรที่จะพักจิตด้วยสมาธิภาวนา ก็กำหนดทาง "สมถะ" ด้วยบทธรรมดังที่เคยทำมาแล้ว โดยไม่ต้องสนใจทางด้านปัญญาแต่อย่างใด ในขณะนั้นตั้งหน้าตั้งตาทำความสงบด้วยธรรม บทที่เคยเป็นคู่เคียงของใจ หรือที่เคยได้ปฏิบัติเพื่อความสงบมาแล้ว กำหนดธรรมบทนั้นเข้าไปโดยลำดับ ด้วยความมีสติควบคุม จนปรากฏเป็นความสงบขึ้นมา แล้วมีความสุขความเย็นใจ เรียกว่า **"การพักผ่อนหย่อนจิตด้วยสมาธิภาวนา"**

เมื่อจิตถอนออกจากการพักสงบนั้นแล้ว ปัญญาก็ต้องคลี่คลายพิจารณาดูสิ่งต่าง ๆ อันใดที่ควรจะพิจารณาในระยะใดเวลาใด ก็พิจารณาในเวลานั้น ๆ จนเป็นที่เข้าใจ **เมื่อปัญญาได้เริ่มไหวตัวเพราะพลังคือสมาธิเป็นเครื่องหนุนแล้ว** ปัญญาจะต้องทำการพิจารณาอย่างกว้างขวางโดยลำดับ ๆ ตอนนี้ปัญญาจะว่ากว้างก็กว้าง ธรรมจะว่ากว้างก็กว้างตอนนี้ ปัญญามีความเฉลียวฉลาดมากน้อยเพียงใด ก็ยิ่งพิจารณากระจายออกไปจนรู้เหตุรู้ผลในสภาวธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง แล้วหายสงสัยและปล่อยวางไปโดยลำดับ ตามขั้นของสติปัญญาที่ควรแก่การถอดถอนกิเลสประเภทนั้น ๆ ออกจากใจเป็นลำดับ ๆ ไป

จิตค่อยถอนตัวเข้ามาสู่วงแคบเท่าที่เห็นจำเป็นโดยลำพัง ไม่ต้องถูกบังคับเหมือนแต่ก่อน ก็เมื่อพิจารณารู้ตามความเป็นจริงแล้ว จะไปพัวพันไปกังวลกับสิ่งใดอีกเล่า เท่าที่กังวลวุ่นวายนั้น ก็เพราะความไม่เข้าใจจึงได้เป็นเช่นนั้น เมื่อเข้าใจด้วยปัญญาที่ได้พิจารณาคลี่คลายเห็นความจริงของสิ่งนั้น ๆ แล้ว จิตก็ถอยและปล่อยกังวลเข้ามาเรื่อย ๆ จนกลายเป็นวงแคบเข้ามา ๆ จนถึงธาตุถึงขันธ์ถึงจิตตัวเองโดยเฉพาะ ระยะนี้จิตทำงานในวงแคบ เพราะตัดภาระเข้ามาโดยลำดับแล้ว

ธาตุขันธ์มีอะไรบ้าง? แจงลงไป ทั้งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ พิจารณาจนหายสงสัยในเงื่อนหนึ่งเงื่อนใดก็ตาม เช่น พิจารณาในรูป เรื่องเวทนานั้นก็เป็นอันเข้าใจไปตาม ๆ กัน หรือพิจารณาเวทนา ก็วิ่งมาถึงรูป ถึงสัญญา สังขาร วิญญาณ อันมีลักษณะเช่นเดียวกัน เพราะออกจากกระแสจิตอันเดียวกัน สรุปความแล้วขันธ์ทั้งห้าท่านก็บอกว่า "เป็นคลังแห่งไตรลักษณ์ หรือเป็นกองแห่งไตรลักษณ์" ทั้งสิ้นอย่างสมบูรณ์อยู่แล้ว

มีสิ่งใดที่ควรจะถือเอา รูปธาตุรูปขันธ์ รูปทั้งปวง ก็เป็นกองแห่งธาตุอยู่แล้ว เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ก็เป็นเพียงนามธรรม ปรากฏ "ยิบแย็บ ๆ ๆ" แล้วหายไปในขณะ ๆ จะถือเป็นสาระแก่นสารอะไรจากสิ่งเหล่านี้เล่า ปัญญาหยั่งทราบเข้าไปโดยลำดับคือทราบความจริง และซึ้งถึงจิตจริง ๆ แล้วก็ปล่อยวางด้วยความรู้ซึ้งนั้น คือปล่อยวางอย่างถึงใจ เพราะรู้อย่างถึงใจก็ปล่อยอย่างถึงใจ งานก็แคบเข้าไป ๆ ตามความจำเป็นของการทำงานทางด้านปัญญา

นี่แหละการพิจารณาและรู้วิถีทางเดินของจิต ที่ไปเกี่ยวข้องกับอารมณ์ต่าง ๆ ย่อมทราบเข้ามาและปล่อยวางเข้ามาโดยลำดับ ตัดทางเสือโคร่งที่เคยออกเที่ยวหากิน ดังท่านว่าไว้ในหนังสือธรรมบทหนึ่ง "ตัดทางเสือโคร่งออกเที่ยวหากิน" คือออกจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ไปเที่ยวเกี่ยวข้องกับทางรูป ทางเสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส แล้วกว้านเอาอาหารที่เป็นพิษเข้ามาเผาใจ ปัญญาจึงต้องเที่ยวพิจารณาตามรูป ตามเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพื่อตัดทางเสือโคร่งที่เคยหากิน โดยการคิดค้นเข้าไป ๆ ตามสายทางเสือโคร่งเสือดาวที่ชอบเที่ยวทางนี้ ท่านว่า ค้นเข้ามาตัดทางของมันเข้ามา จนกระทั่งเอาเสือโคร่งเข้าใส่กรงได้ **คือ "อวิชชา" ที่เปรียบเหมือนเสือโคร่งเข้ารวมตัวในจิตดวงเดียว** กิเลสอาสวะทั้งมวลรวมลงในจิตดวงเดียว กิ่งก้านสาขาตัดขาดไปหมด เหลือแต่จิต กิเลสอยู่ในจิตดวงเดียว ไม่มีที่ออกเที่ยวเพ่นพ่านหาอาหารกินได้ดังแต่ก่อน

"จิตอวิชชา" นี้จะว่าเป็นเหมือนลูกฟุตบอลก็ได้ เพราะปัญญาคลี่คลายถีบเตะไปเตะมาจนแตกแหลกละเอียด คือกิเลสอวิชชาแตกกระจายภายในนั้น **จิตขั้นนี้เป็นขั้นรวมตัวของกิเลส** ขณะที่ถูกปัญญาคลี่คลายไปมา จึงเหมือนลูกฟุตบอลถูกถีบถูกเตะนั่นแหละ **ถูกเตะไปเตะมาอยู่ในวงขันธ์**เสียจนแตกกระจายด้วยปัญญา **เมื่อจิตที่เป็น "สมมุติ" แตกกระจายไป จิตที่เป็น "วิมุตติ" ก็แสดงตัวขึ้นมาอย่างเต็มที่**

ทำไมจึงเรียกว่า "จิตเป็นสมมุติ" กับ **"จิตเป็นวิมุตติ" เล่า?** มันกลายเป็นจิตสองดวงอย่างนั้นเหรอ? **ไม่ใช่อย่างนั้น! จิตดวงเดียวนั้นแหละที่มี "สมมุติ คือกิเลสอาสวะครอบอยู่นั้น"** เป็นจิตลักษณะหนึ่ง แต่เมื่อได้ถูกชำระขยี้ขยำด้วยปัญญาจนจิตลักษณะนั้นแตกกระจายไปหมดแล้ว **ส่วนจิตแท้ธรรมแท้ที่ทนต่อการพิสูจน์ไม่ได้**สลายไปด้วย **สลายไปแต่สิ่งที่เป็น "อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา"** ที่แทรกอยู่ในจิตเท่านั้น เพราะกิเลสอาสวะแม้จะละเอียดเพียงใดก็ตาม มันก็เป็น **"อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา"** และเป็น "สมมุติ" อยู่โดยดีนั่นแล

เมื่อสิ่งนี้สลายไป จิตแท้เหนือสมมุติจึงปรากฏตัวอย่างเต็มที่ ที่เรียกว่า "วิมุตติจิต" สิ่งนี้แลท่านเรียกว่า **"จิตบริสุทธิ์" ขาดจากความสืบต่อเกี่ยวเนื่องใด ๆ ทั้งสิ้น เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ที่บริสุทธิ์สุดส่วนอย่างเดียว**

ความรู้ล้วน ๆ นี้ เราพูดไม่ได้ว่าเป็นจุดอยู่ ณ ที่ใดในร่างกายเรา แต่ก่อนเป็นจุดเด่นรู้เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น สมาธิ เราก็ทราบว่า**อยู่ในท่ามกลางอก** ความรู้เด่นอยู่ตรงนั้น ความสงบเด่นอยู่ที่ตรงนั้น ความสว่างความผ่องใสของจิตเด่นอยู่ที่ตรงนั้นอย่างชัดเจนโดยไม่ต้องไปถามใคร บรรดาท่านผู้มีจิตสงบเป็นฐานแห่งสมาธิแล้ว จะปรากฏชัดเจนว่า **จุดผู้รู้เด่นอยู่ในท่ามกลางอกนี้จริง ๆ** ทั้งสิ้น ไม่มีการถกเถียงกันว่าอยู่มันสมอง เป็นต้น ดังที่ผู้ไม่เคยรู้เห็นทางด้านสมาธิภาวนาพูดกัน หรือถกเถียงกันเสมอในที่ทั่วไป

ทีนี้เวลาจิตนี้กลายเป็นจิตที่บริสุทธิ์แล้ว จุดนั้นหายไป จึงพูดไม่ได้ว่าจิตอยู่เบื้องบน เบื้องล่าง หรืออยู่สถานที่ใด เพราะเป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ด้วย เป็นความรู้ที่ละเอียดสุขุมเหนือสมมุติใด ๆ ด้วย แม้เช่นนั้นก็ยังแยกเป็นสมมุติมาพูดว่า "ละเอียดสุด" ซึ่งไม่ตรงต่อความจริงนั้นนักเลย คำว่า "ละเอียดสุด" นี่มันต้องเป็นสมมุติอันหนึ่งน่ะซิ **พูดไม่ได้ว่าอยู่สูงอยู่ต่ำ มีจุดมีต่อมอยู่ที่ไหน ไม่มีเลย!** มีแต่ความรู้เท่านั้นไม่มีอะไรเข้าไปแทรกซึม **แม้จะอยู่ในธาตุในขันธ์**ซึ่งเคยคละเคล้ากันมาก่อน ก็**ไม่เป็นเช่นนั้นอีกแล้ว กลับเป็นคนละโลกไปแล้ว!**

ทราบได้อย่างชัดเจน ขันธ์ก็เป็นขันธ์ จิตก็เป็นจิต กายก็เป็นกาย เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่มีอยู่ภายในร่างกายนี้ ก็เป็นขันธ์แต่ละอย่าง ๆ **ส่วนเวทนาในจิตนั้นไม่มี นับแต่จิตได้หลุดพ้นกิเลสทั้งมวลไปแล้ว** เพราะฉะนั้นคำว่า **"ไตรลักษณ์"** ใดก็ตาม**ซึ่งเป็นตัวสมมุติ จึงไม่มีในจิตดวงนั้น จิตดวงนั้นไม่มีการเสวยเวทนา** นอกจาก **"ปรมํ สุขํ"** อันเป็นธรรมชาติของตัวเอง และคำว่า **"ปรมํ สุขํ" ไม่ใช่สุขเวทนา**

ที่ท่านว่า **'นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ'** พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง คำว่า **"สุขอย่างยิ่ง" นั้นไม่ใช่สุขเวทนา เหมือนเวทนาของจิตที่ยังมีกิเลส และเวทนาของกาย**ซึ่งเป็นสุขเป็นทุกข์แสดงอยู่เสมอ ๆ **"ปรมํ สุขํ" นั้นไม่ใช่เวทนาเหล่านี้** ท่านนักปฏิบัติพึงทราบอย่างถึงใจ **และปฏิบัติให้รู้ด้วยตัวเองนั่นแล**จะหมดปัญหา สมดังธรรมท่านว่า **"สนฺทิฏฺฐิโก"** ซึ่งไม่ทรงผูกขาดไว้โดยเฉพาะพระองค์ผู้เดียว

จิตที่ "บริสุทธิ์ล้วน ๆแล้ว" เราจะเรียกว่า "จิตมีเวทนา" จึงเรียกไม่ได้ **จิตนี้ไม่มีเวทนา** คำว่า **"ปรมํ สุขํ"** นั้น เป็นสุขในหลักธรรมชาติแห่งความบริสุทธิ์ **จึงหา อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา เข้าไปแทรกใน "ปรมํ สุขํ" นั้นไม่ได้**

นิพพานเที่ยง **ปรมํ สุขํ** เที่ยง อันเดียวกัน ท่านว่า "นิพพานเที่ยง **ปรมํ สุขํ** ก็เที่ยง **ปรมํ สุญฺญํ** ก็เที่ยง เป็นอันเดียวกัน" แต่สูญแบบพระนิพพานที่นอกสมมุติ **ไม่ได้สูญแบบโลกสมมุติกัน**

จะพูดอะไรแยกอะไรก็ได้ถ้ารู้ประจักษ์ใจแล้ว ถ้าไม่เข้าใจพูดวันยังค่ำก็ผิดวันยังค่ำไม่มีทางถูก เพราะจิตไม่ถูก พูดออกมาด้วยความเข้าใจว่าถูกตามอรรถตามธรรมเพียงใดก็ตาม แต่จิตผู้แสดงตัวออกมานั้นไม่ถูกอยู่แล้ว จะถูกได้อย่างไร เหมือนอย่างเราเรียกคำว่า **"นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ"** เรียกจนติดปากติดใจก็ตาม จิตก็คือจิตที่มีกิเลสอยู่นั่นแล มันถูกไปไม่ได้ เมื่อจิตไม่พาถูกเสียอย่างเดียวอะไรก็ถูกไปไม่ได้!

พอจิตถูกเสียอย่างเดียว ไม่พูดก็ถูก เพราะธรรมชาตินั้นถูกอยู่แล้ว พูดหรือไม่พูดก็ถูก เมื่อถึงขั้นที่ถูกแล้วไม่มีผิด **นี่แหละความอัศจรรย์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติศาสนธรรม**

พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนถึงภูมินี้เท่านั้น ไม่ทรงสอนอะไรต่อไปอีก **หมดสมมุติ หมดบัญญัติ หมดกิเลส หมดทุกข์ ด้วยประการทั้งปวง!** จึงไม่ทรงแสดงอะไรต่อไปอีก **เพราะถึงจุดที่มุ่งหมายอย่างเต็มที่แล้ว หรือเต็มภูมิของจิตของธรรมแล้ว**

ในเวลาจะปรินิพพานทรงแสดงพระโอวาท เรียกว่า "ปัจฉิมโอวาท" ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราเตือนท่านทั้งหลาย สังขารมีความเกิดขึ้นและดับไปตลอดเวลา ท่านทั้งหลายจงพิจารณาสังขารที่เจริญขึ้นแล้วเสื่อมไป หรือเกิดแล้วดับไปด้วยความไม่ประมาทเถิด!"

เท่านั้น แล้วปิดพระโอษฐ์ไม่รับสั่งอะไรอีกต่อไปเลย

ในพระโอวาทที่เป็นขนาดนั้น "ปัจฉิมโอวาท" แล้ว เราจะถือหรือเข้าใจคำว่า "สังขาร" นี้เป็นสังขารประเภทใด โดยแยกออกเป็น สังขารภายนอกหรือสังขารภายในก็ได้ไม่ผิด

แต่ในขณะนั้นส่วนมากแน่ใจว่า มีแต่พระสงฆ์ผู้เป็นนักปฏิบัติที่มีภูมิจิตภูมิธรรมสูงทั้งนั้น นับแต่พระอรหันต์ลงมา ที่เข้าเฝ้าพระองค์ในขณะที่ประทาน "ปัจฉิมโอวาท" ในปัจฉิมยามนั้น

หลักใหญ่จึงคิดว่า พระองค์ประทานเพื่อสังขารภายในที่คิดปรุงอยู่ภายในจิต รบกวนจิตอยู่ตลอดเวลา ให้พิจารณาถึงความเกิดความดับแห่งสังขารอันนั้น ด้วยความไม่ประมาท คือพิจารณาด้วยสติปัญญาอยู่ตลอดเวลานั่นเอง **สังขารอันนี้ครอบโลกธาตุ!**

ถ้าเราจะแยกไปเป็น "สังขารภายนอก" ก็ได้ เช่น ต้นไม้ ภูเขา สัตว์ บุคคล ก็ได้ แต่ไม่เหมาะกับภูมิพระสงฆ์ที่สันนิบาตอยู่ในที่นั่น และไม่เหมาะกับกาลเวลาที่เป็นเวลาสุดท้ายของพระพุทธเจ้าที่จะปรินิพพาน แล้วประทานพระโอวาทอันเป็นยอดคำสอนในวาระสุดท้ายให้แก่พระสงฆ์ในขณะนั้น

การแสดงปัจฉิมโอวาทเกี่ยวกับเรื่องสังขารในขณะที่จะปรินิพพานนั้น จึงควรหมายถึงสังขารที่ละเอียดที่สุดที่มีอยู่ภายในใจโดยเฉพาะ เมื่อทราบ "สังขารภายใน" นี้ชัดเจนแล้ว ทำไมจะไม่ทราบรากฐานของสังขารนี้ว่ามันเกิดขึ้นมาจากอะไร ก็ต้องหยั่งเข้าไปถึง 'บ่อแห่งวัฏจักร" คือ "จิตอวิชชา" อันเป็นทางที่จะหยั่งเข้าในจุดสำคัญนั้น ผู้ที่อยู่ในภูมินั้นจะต้องทราบ ผู้ที่กำลังก้าวเข้าไปโดยลำดับลำดาที่ยังไม่ถึงภูมินั้นสนิท ก็ทราบชัดเจน เพราะกำลังพิจารณาอยู่แล้ว ซึ่งเป็นพระโอวาทในท่ามกลางเหตุการณ์อันสำคัญอย่างยิ่งด้วย

นี่คิดว่าเหมาะกับโอกาสและเวล่ำเวลาที่พระองค์ประทานพระโอวาท เพราะเหตุใด เพราะปกติของจิตที่ได้พิจารณา มีภูมิธรรมสูงขึ้นไปโดยลำดับแล้ว สังขารภายในคือความคิดปรุงต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญมากต่อการพิจารณา เพราะอันนี้แสดงอยู่ทั้งวันทั้งคืน และเป็นไปอยู่ทุกระยะภายในจิต จิตที่มีภูมิควรพิจารณาธรรมขั้นภายในแล้ว ก็ต้องถือเอาสังขารนั้นเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกันกับปัจฉิมโอวาทอย่างยิ่งทีเดียว

การที่จะ "คว่ำอวิชชา" ให้ล่มจมลงไปได้ **ก็ต้องสืบทอดไปจากการพิจารณา "สังขารภายใน" เป็นสำคัญ** พอกำหนดตามลงไป ๆ เข้าไปถึงรากเหง้าเค้ามูลของกิเลสและทำลายสังหารกันลงได้ **หลังจากนั้นสังขารนี้ก็ไม่มีความหมายที่จะยังกิเลสให้เกิดอีก** นอกจากนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในด้านอรรถธรรม ใช้คิดปรุงแต่งอรรถธรรมเพื่อประโยชน์แก่โลก การแสดงธรรมก็ต้องใช้สังขาร สังขารประเภทนี้ก็เลยกลายเป็นเครื่องมือของธรรมไป

สังขารที่เป็นเครื่องมือของ "อวิชชา" บังคับให้ใช้นั้น เป็นอันว่าเปลี่ยนตัวผู้ปกครองขันธ์ไปแล้ว กลายมาเป็นสังขารซึ่งเป็นเครื่องมือของธรรมไป คือเครื่องมือของใจที่บริสุทธิ์ ท่านนำสังขารนี้ออกแสดงธรรมแก่โลก ด้วยการปรุงอรรถปรุงธรรมต่าง ๆ ธรรมที่กล่าวมาทั้งนี้ไม่ได้มีอยู่ในครั้งพุทธกาล หรืออดีตที่ผ่านมาแล้ว ไม่ได้มีอยู่

อนาคตที่ยังไม่มาถึงโดยถ่ายเดียว พอที่จะให้ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบหมดหวัง แต่มีอยู่ในระหว่างขันธ์กับจิตของเราเอง หรืออยู่ในธาตุในขันธ์ในจิตใจของเรานี้ ไม่มีอยู่ที่อื่นใดนอกจากกายกับจิตของมนุษย์หญิงชาย ทั้งฝ่ายกิเลสทั้งฝ่ายมรรค ทั้งความบริสุทธิ์มีอยู่ที่ใจนี้ ไม่อยู่ที่กาลโน้นสมัยโน้น กับคนโน้นคนนี้ แต่อยู่กับผู้ปฏิบัติ ผู้มีสติปัญญาพิจารณาอยู่เวลานี้

เพราะเหตุไร เพราะว่าเราต่างคนต่างมุ่งต่ออรรถต่อธรรม มุ่งต่อความจริง เช่นเดียวกับธรรมของจริงที่ท่านแสดงไว้แล้วในสมัยนั้นๆ และเข้ากับหลักว่า “มัชฌิมา” เป็นศูนย์กลางเสมอ ไม่เอียงไปสมัยโน้น ไม่เอียงมาสมัยนี้ ไม่เอียงไปกาลโน้น สถานที่นี้ เป็นธรรมคงเส้นคงวา เพราะอยู่ในท่ามกลางแห่งธาตุแห่งขันธ์ของเรานี้ มัชฌิมาท่ามกลางหรือเหมาะกับการแก้กิเลสอยู่ตลอดเวลา ขอจงปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมนี้เถิด จะเห็นผลแห่ง “มัชฌิมา” อันเป็นธรรมเหมาะสมตลอดกาลสถานที่แสดงออก ดังกล่าวมาว่า **“นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ”** จะไม่พ้นไปจากจิตดวงรู้ๆ นี้เลย จึงขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

จิตตานุปัสสนา

“จิต” “ธรรม”

จิตที่หิวธรรมและอิ่มธรรม ผิดกับความหิวและอิ่มในสิ่งทั้งหลาย

คำว่า “หิวธรรม” นี่เรามาแยกออกพูด จิตมีความรักใคร่ชอบใจพอใจในธรรม อ่านธรรมฟังธรรมปฏิบัติธรรมไม่เบื่อหน่ายจืดจาง จิตมีความดูดดื่มอยู่กับธรรมมากน้อยเพียงไร ย่อมมีความสุขมากน้อยเพียงนั้น ไม่เหมือนความดูดดื่มกับสิ่งอื่น ๆ มี รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ซึ่งมีเคลือบแฝงกันไป และอย่างหลังนี้มีทุกข์สอดแทรกสับปนไปด้วยเสมอ

ความ “อิ่มธรรม” ตั้งแต่เริ่มแรกปฏิบัติบำเพ็ญ ท่านเรียกว่า “ปีติ” คือความอิ่มใจ ปีตินี้จะมีไปเรื่อย ๆ ตามขั้นแห่งธรรม ถ้าทำจิตใจให้ละเอียด ปีติก็ละเอียด จิตใจหยาบคือยังหยาบอยู่ ปีติแสดงขึ้นก็หยาบ บางรายและบางครั้งท่านก็เรียก “อุเพงคาปีติ” คือเกิดปีติอย่างผาดโผนก็มี อันนี้ก็ขึ้นอยู่กับนิสัยเป็นราย ๆ ไป ไม่ใช่จะปรุงแต่งให้เป็นดังนั้นได้

การแนะนำสั่งสอนบรรดาท่านผู้มาอบรมศึกษาไม่ว่าพระไม่ว่าฆราวาส มีความมุ่งหวังอย่างเต็มใจ อยากให้ได้อยากให้เห็น อยากให้รู้ในธรรมทั้งหลาย เพราะความรู้ความเห็นความได้ธรรม ผิดกับความรู้ความเห็นความได้สิ่งอื่นใดในโลก ฉะนั้นเวลาครูบาอาจารย์ท่านแสดงธรรม ยิ่งแสดงธรรมขั้นสูงเท่าไร ลักษณะสุ้มเสียงและเนื้อธรรมจะมีความเข้มข้นขึ้นเป็นลำดับ ๆ จนถึงกับอาจคิดได้ว่าท่านอาจมีโทสะ หรือมีอะไรในทำนองนั้น ขณะได้ยินสุ้มเสียงและเนื้อธรรมเข้มข้นมาก ๆ ความจริงแล้วเพราะความอยากให้รู้อยากให้เห็นเป็นพลังอันหนึ่งเหมือนกัน ที่ให้แสดงออกมาด้วยความเข้มข้นนั้น ท่านแสดงออกมาจากจิตใจที่มีความมุ่งมั่น มีความหวังต่อบรรดาท่านผู้ฟังทั้งหลาย และถอดออกมาจากความจริงที่ได้รู้ได้เห็นอยู่แล้วประจักษ์ใจ ไม่ต้องไปคว้าเอามาจากที่ใด ไม่ว่าฝ่ายเหตุและฝ่ายผล เป็นสิ่งที่สมบูรณ์อยู่กับใจที่ได้รู้ได้เห็นจากการบำเพ็ญมาแล้วทั้งนั้น

การรู้การเห็นซึ่งเป็นผลของการปฏิบัติจากหลักธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เปิดเผยอยู่กับใจตลอดเวลา ไม่มีความปิดบังลี้ลับแม้แต่วินาทีหนึ่ง เป็นสิ่งเปิดเผยอยู่ตามความจริงของตน

ทุกๆ สภาวธรรม ไม่ว่าภายในร่างกายและจิตใจ ตลอดจนกิจการภายนอก เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามหลักธรรมชาติของตน และรู้ได้ตามหลักธรรมชาติของจิตที่ได้รับการอบรมมาจนพอตัวแล้ว

แต่ความลุ่มหลง ที่จะไปติดอยู่ในสิ่งต่างๆ ของผู้ไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาก่อน หรือเคยอบรมแต่ยังไม่สมบูรณ์ จึงมักหลงและติดได้ไม่เลือกกาลสถานที่ ที่ใจมีความคิดความปรุงได้ สำคัญมั่นหมายได้ รักได้ ชังได้ เกลียดได้ โกรธได้ ทุกกาลสถานที่และอิริยาบถต่างๆ เพราะสิ่งที่จิตไปคิดไปเกี่ยวข้อง ก็เป็นของที่มีอยู่ตามธรรมชาติของตน สิ่งที่คิดที่ปรุงขึ้นมาภายในจิตใจ ก็ปรุงออกจากสิ่งที่มีอยู่ ต่างอันต่างมีอยู่ด้วยกันจึงคิดได้ติดได้ด้วยกัน

ท่านว่า "ธรรม" นั้นเปิดเผยอยู่ตลอดเวลา นอกจากสติปัญญาของเรายังไม่สามารถที่จะทราบความจริงนั้นได้ แม้สิ่งนั้นๆ จะเปิดเผยความจริงนั้นออกมาตลอดเวลานาที สิ่งเหล่านั้นเราจะพึงทราบได้ด้วยอำนาจของสติปัญญานี้เท่านั้น ฉะนั้นใจของปุถุชนเราจึงมักเป็นลักษณะลุ่มๆ ดอนๆ อยู่เสมอ วันนี้ภาวนาเป็นอย่างนี้ แต่วันนั้นเป็นอย่างนั้น ไม่สม่ำเสมอ บางวันไม่รู้เรื่องอะไรเลย บางวันใจมีความสว่างไสว บางวันมีความสงบเย็นใจ เพราะจิตขั้นนี้เป็นลุ่มๆ ดอนๆ ยังไม่สม่ำเสมอ เรียกว่า "ตั้งตัวยังไม่ได้" จึงต้องมีได้บ้างเสียบ้างเป็นธรรมดา

อย่างไรก็ตามเราไม่ต้องเสียอกเสียใจกับการได้การเสียเหล่านี้ เพราะเป็นการเริ่มแรก จิตของเรายังตั้งตัวไม่ได้แน่นอน หรือยังเกาะธรรมไม่ได้ถนัด ก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน แม้ครูอาจารย์ที่สั่งสอนพวกเราท่านก็เคยเป็นอย่างนั้นมาแล้ว ไม่ใช่ปุบปับก็จะตั้งเนื้อตั้งตัวได้ปัจจุบันทันที แล้วเป็นครูสอนโลกได้ดีเต็มภูมิจิตภูมิธรรมถ่ายเดียว ต้องผ่านความล้มลุกคลุกคลานมาด้วยกันแทบทั้งนั้น

คิดดู พระพุทธเจ้าก็ทรงบำเพ็ญด้วยความลำบากอย่างยิ่งอยู่ถึง ๖ พรรษา ชนิดเอาจริงเอาจังเอาเป็นเอาตายเข้าว่า ที่เรียกว่า "ตกนรกทั้งเป็น" ด้วยความอุตส่าห์พยายามตะเกียกตะกายทุกด้านทุกทาง ซึ่งล้วนแต่เป็นความทุกข์เพราะความเพียรทั้งนั้นตลอดเวลา ๖ ปี จะไม่เรียกว่าลำบากลำบนได้อย่างไร ขนาดสลบไสลไปก็มี พวกเราก็เป็นลูกศิษย์ท่านมีความหนาบางต่างกันตามจริตนิสัยหรืออุปนิสัยของแต่ละคน เช่นเดียวกับน้ำในพื้นดิน

ในพื้นดินนี้น้ำมีอยู่ ขุดลงไปก็เจอ เป็นแต่ลึกตื้นต่างกัน บางแห่งขุดลงไปไม่กี่เมตรก็เจอน้ำ บางแห่งขุดลงไปเสียจนลึกแสนลึกถึงเจอน้ำก็มี เรื่องเจอน้ำนั้นต้องเจอเพราะแผ่นดินนี้เต็มไปด้วยน้ำทำไมจะไม่เจอ **ถ้าขุดไม่หยุดก่อนที่จะถึงน้ำ !**

ความเพียรเพื่อเจออรรถเจอธรรมก็เช่นเดียวกัน ต้องเจอโดยไม่ต้องสงสัย เพราะธรรมมีอยู่ตลอดเวลา ‘‘อกาลิโก’’ เรื่องความจริงมีอยู่ เป็นแต่สติปัญญาของเราอาจรู้ได้เพียงเท่านั้น ซึ่งต่างกันเกี่ยวกับ ‘‘อุปนิสัย’’ การปฏิบัติจึงมียากมีง่าย มีช้ามีเร็ว ต่างกัน ดังที่ท่านสอนไว้ว่า

‘‘ทุกขาปฏิปทา ทันธาภิญญา’’ ทั้งปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า นี่ประเภทหนึ่ง

‘‘ทุกขาปฏิปทา ขิปปาภิญญา’’ ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว นี่ประเภทหนึ่ง

‘‘สุขาปฏิปทา ขิปปาภิญญา’’ ทั้งปฏิบัติสะดวก ทั้งรู้ได้เร็ว นี่ประเภทหนึ่ง

‘‘สุขาปฏิปทา ทันธาภิญญา’’ ปฏิบัติสะดวก แต่รู้ได้ช้า นี่ประเภทหนึ่ง

นี่เป็นพื้นฐานแห่งอุปนิสัยของสัตว์โลกผู้จะควรบรรลุธรรมทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นไปตามธรรมสี่ประการนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นแต่เพียงไม่ทราบว่ารายใดจะเข้าในลักษณะใดแห่งการปฏิบัติและรู้ธรรมตามปฏิปทาสี่นี้ เราเองก็น่าจะอยู่ในข่ายแห่งปฏิปทาทั้ง ๔ นี้อย่างใดอย่างหนึ่ง

แต่จะเป็นประการใดก็ตาม ก็เป็นหน้าที่ของเราควรประพฤติปฏิบัติ ตะเกียกตะกายไปตามความสามารถและวาสนาของตน เพราะไม่ใช่ ‘‘อภัพบุคคล’’ ถ้าเราอยู่ประเภทที่ว่า ‘‘ตาน้ำอยู่ลึก’’ก็ต้องขุดลงไปจนถึงน้ำ ถ้าอยู่ในประเภท ‘‘ตาน้ำตื้น’’ เราก็ขุดได้สะดวกและเจอน้ำเร็ว น่าน !

เรื่องสัจธรรมนั้นน่ะมีอยู่ตื้นๆ รู้ได้เห็นได้ด้วยตาด้วยใจธรรมดาอย่างชัดเจน แต่ความรู้ความเข้าใจ ความสามารถของสติปัญญา อาจมีกำลังยังไม่พอ ซึ่งกว่าจะพอให้ขุดค้นสัจธรรม คือความจริงนี้ขึ้นมาอย่างเปิดเผยและประจักษ์ภายในเวลาอันสมควร จึงต้องอาศัยความพยายาม แต่สำคัญที่ความพากเพียรพยายามเป็นเครื่องหนุน

เราอย่าท้อถอย นี่เป็นทางของนักปราชญ์ เป็นทางแห่งความพ้นทุกข์ไปโดยลำดับ ไม่ใช่ทางอับเฉาเบาปัญญาหรือตกนรก เป็นทางที่จะพยุงเราให้มีความเจริญรุ่งเรืองโดยลำดับ การปฏิบัติเราอย่าไปคาดวันนั้น เดือนนี้ ปีนั้น ซึ่งจะทำให้เรามีความท้อถอยอ่อนแอท้อใจ แล้วหมดกำลังใจไปด้วย

เมื่อหมดกำลังใจเสียอย่างเดียว ความพากเพียรโดยวิธีต่างๆ นั้นจะลดลงไปโดยลำดับ จนกระทั่งไม่มีความพากเพียรเอาเลยซึ่งไม่ใช่ของดี พึงระมัดระวังเรื่องความคิดที่จะเป็นภัยต่อการดำเนินของตน!

เราตั้งหน้าเข้าสู่แนวรบด้วยกันอยู่แล้ว ตั้งหน้าจะถอดถอนสิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่แล้วด้วยกัน ทำไมเราจะเป็นคนนอกบัญชีไปได้ บัญชีมีอยู่กับการกระทำของเราอยู่แล้วเวลานี้ **บัญชีเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริง** เพื่อความปลดเปลื้องทุกข์ไปโดยลำดับ ๆ อยู่กับการกระทำของเราซึ่งกระทำอยู่ทุกวันทุกเวลา เราเองจะเป็นผู้รับรอง หรือเป็นผู้ประกันตัวของเรา โดยอาศัยธรรมของพระพุทธเจ้ามาเป็นเครื่องมือพิสูจน์หรือขุดค้น

ท่านได้มอบให้แล้ว เป็นหน้าที่ของเราจะเข้าสู่แนวรบ เมื่อได้อาวุธแล้วก็ไม่ใช่หน้าที่ของผู้อื่นใด ที่จะทำหน้าที่ในการรบด้วยเครื่องมือที่ได้รับมาแล้วนั้น ทุกข์เพียงไรก็ให้ทราบ ทุกข์เพราะความเพียรไม่ใช่ทุกข์ที่ไร้ประโยชน์ ไม่ใช่ทุกข์ที่ทรมานอย่างการเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งไม่มีประโยชน์อะไรสำหรับผู้ที่ไม่พิจารณาให้เป็นอรรถเป็นธรรม นี่เราพิจารณาเป็นอรรถเป็นธรรมอยู่แล้ว ทุกข์จะเกิดขึ้นมากน้อย ก็ให้ทราบไปในตัวว่านี้คือสัจธรรม ซึ่งเป็น "หินลับสติปัญญา" ให้คมกล้าไปกับความเพียรของเรา

คนมีความเพียร คนมีสติปัญญา ย่อมจะทราบเรื่องต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นกับตัวได้เป็นอย่างดีมีทุกขสัจ เป็นต้น เราอย่าไปท้อถอยในเรื่องความทุกข์ อย่าไปอ่อนใจในเรื่องความทุกข์ การอ่อนใจในเรื่องความทุกข์ คือการอ่อนใจต่อการประพฤติปฏิบัติ **คือความอ่อนใจต่อทางดำเนินเพื่อความพ้นทุกข์ของตน** ซึ่งไม่ใช่ของดีเลย

ทุกข์มากทุกข์น้อยในขณะปฏิบัติ เป็นหน้าที่ของสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร หรือกำลังวังชาของเราจะขุดค้น เพื่อเห็นความจริงของทุกข์ทุกด้าน จะเกิดในด้านใดส่วนใดของอวัยวะ หรือจะเกิดขึ้นภายในจิต ก็เรียกว่า "ทุกข์" เช่นเดียวกัน สิ่งเหล่านี้จะเห็นจริงเห็นแจ้งกันด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรของเราเท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นที่จะขุดค้นความจริงที่มีอยู่นี้ให้เห็นได้อย่างประจักษ์ใจจนกระทั่งปล่อยวางกันได้ เรียกว่า "หมดคดีเกี่ยวข้องกัน" ที่จะพาเราให้หมุนเวียนเกิดตาย ซึ่งเป็นเหมือนหลุมถ่านเพลิงเผามวลสัตว์

ครูบาอาจารย์ที่พาดำเนิน และที่ดำเนินมาแล้วมาสอนพวกเรา องค์ไหนที่ปรากฏชื่อลือนามว่าเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนพระเณรมาก ๆ รู้สึกว่าท่านจะเป็น "พระที่เดนตาย" มาแล้วด้วยกัน ไม่ใช่ค่อย ๆ ทำความเพียรธรรมดา แล้วรู้ขึ้นมาเป็นครูเป็นอาจารย์ของบรรดาลูกศิษย์ทั้งหลาย ควรเรียกได้ว่า "เป็นอาจารย์เดนตายมาแล้ว" ด้วยกันแทบทั้งนั้น

องค์ท่านเองมีแต่บาตร บาตรก็มีแต่**บาตรเปล่า ๆ** **ผ้าสามผืน**เป็นไตรจีวร คือ สบง จีวร สังฆาฏิ **และผ้าอาบน้ำ**เท่านั้น ความที่ไม่มีอะไรเป็นของของตัว ต้องอาศัยคนอื่น

ทุกชิ้นทุกอันเช่นนี้ จะหาความสะดวกความสบายมาจากไหน **เพราะเรื่องของพระจะต้องเป็นผู้สม่ำเสมอ เป็นผู้อดผู้ทน** จะหิวกระหาย จะลำบากลำบนแค่ไหน ต้องอดต้องทนเต็มความสามารถ **ด้วยความพากเพียรแห่งสมณะ** หรือแห่ง **"ศากยบุตร"**หรือ**"ลูกตถาคต"** เพื่ออรรถเพื่อธรรมที่ตนมุ่งหวังเป็นสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด

เวลาทำความเพียรก็ไปทุกข์อยู่กับความเพียร การแก้กิเลส สู้กันกับกิเลสประเภทต่างๆ เพราะกิเลสบางประเภทนั้นผาดโผนมาก เนื่องจากเคยอยู่บนหัวใจของเรามานาน การที่จะกดเขาลงอยู่ใต้อำนาจนั้นย่อมเป็นของลำบากไม่ใช่น้อย แม้เราเองก็ยังไม่อยากจะปลดเปลื้องเขาอีกด้วย ความรู้สึกบางเวลาแทรกขึ้นมาว่า "เขาดีอยู่แล้ว" บ้างว่า"เขาก็คือเรานั่นเอง" บ้าง "ความขี้เกียจ" ก็คือเรานั่นเองบ้าง "เห็นจะไปไม่ไหว" ก็คือเรานั้นเองบ้าง "พักผ่อนนอนหลับให้สบาย" ก็คือเรานั่นเองบ้าง "ทอดธุระเสียบ้าง" "วาสนาน้อยค่อยเป็นค่อยไปเถอะ" ก็คือเราบ้าง หลายๆ อย่างบวกกันเข้า แทนที่จะเป็นความเพียรเพื่อแก้กิเลส เลยกลายเป็นเรื่อง "พอกพูนกิเลส" โดยเจ้าตัวไม่รู้ตัว เพราะฉะนั้นในการประกอบความเพียรในท่าต่างๆ เช่น ในท่ายืน ท่าเดิน ท่านั่ง หรือท่านอน จึงเป็นความลำบากไปตามกัน

คำว่า "ท่านอน"ไม่ใช่นอนหลับ ท่านอนคือท่าทำความเพียรของผู้ปฏิบัติธรรม เช่นเดียวกับท่ายืน ท่าเดิน ท่านั่ง นั่นเอง บางจริตนิสัยชอบนอนก็มี แต่ไม่หลับ นอนพิจารณาอยู่อย่างนั้นเช่นเดียวกับนั่งพิจารณา ท่านจึงเรียกว่า "จริตนิสัยต่างกัน" ชอบภาวนาดีเวลานอน เวลานั่ง เวลายืน เวลาเดิน ต่างกันอย่างนี้ตามจริตนิสัย และความพากเพียรทุกประเภทเป็นเรื่องที่จะถอดถอนกิเลส ขุดค้นกิเลสออกจากใจของตน จะเป็นเรื่องง่ายๆ เบาๆ สบายๆ ได้อย่างไร ต้องลำบาก เพราะความรักก็เหนียว ความเกลียดก็เหนียว ความโกรธก็เหนียว ขึ้นชื่อว่า "กิเลส" แล้วเหนียวแน่น และฝังหยั่งลึกลงถึงขั้วหัวใจนั่นแล

เราจะถอดถอนได้ง่ายๆ เมื่อไร และเคยฝังมากี่กัปกี่กัลป์ ฝังอยู่ที่หัวใจของสัตว์โลกน่ะ การถอดถอนสิ่งที่ฝังจมลึกอย่างนี้ต้องเป็นของยาก เป็นภาระอันหนักไม่ใช่น้อย เมื่อเป็นภาระอันหนัก ความทุกข์เพราะความเพียรก็ต้องมาก ไม่ว่าจะเป็นกิเลสประเภทใดก็ตาม มันออกมาจากรากเหง้าเค้ามูลของมันคือหัวใจ ฝังอย่างลึกด้วยกันทั้งนั้น เพราะฝังจมกันมานาน เราต้องใช้ความพยายามเต็มที่เพื่อถอดถอนตัวอุบาทว์เหล่านี้ออกให้ได้ จะได้เป็นบุคคลสิ้นเคราะห์สิ้นกรรมเสียที ไม่เป็นคนอุบาทว์โดนแต่ทุกข์ถ่ายเดียวตลอดไป

แต่การกล่าวดังนี้อย่าคาดคะเนหรือสำคัญเอาว่า "เรานี้ยิ่งลึกกว่าเพื่อน" นี่ก็จะยิ่งเป็นการจมลงไปอีกด้วยอุบายของกิเลสหลอกเรา

นี่เราพูดถึงความเพียร หรือความทุกข์ความลำบากของครูของอาจารย์ ที่ท่านมาแนะนำสั่งสอนให้เรา ท่านต้องใช้ความอุตส่าห์พยายาม จนกระทั่งได้เหตุได้ผลจากการประพฤติปฏิบัติ เรียกว่า "มีต้นทุนขึ้นมาภายในจิตใจ" ใจก็ตั้งหลักได้ สติปัญญาก็พอคิดอ่านไตร่ตรองได้

ตอนนั้นแหละเป็นตอนที่เพลิน เพลินต่อการถอดถอนกิเลสทุกประเภท ไม่มีการท้อถอยอ่อนใจ มุ่งหน้ามุ่งตาที่จะถอดถอนให้หมด จนไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในจิตใจเลย ทีนี้ความเพียรก็เก่ง ไม่ว่าท่าไหนเก่งทั้งนั้น อุตส่าห์พยายามพากเพียร ความคิดใคร่ครวญต่าง ๆ ละเอียดลออไปตาม ๆ กัน หรือ "สุขุมไปตาม ๆ กัน" เพราะธรรมรวมตัวเข้าแล้วมีกำลังด้วยกัน ศรัทธาก็รวม วิริยะก็รวม รวมไปในจุดเดียวกัน **"พละ ๕"** รวมอยู่ในนั้น **"อิทธิบาท ๔"** รวมลงไปภายในจิตที่เคยเต็มไปด้วยกิเลสทั้งหลาย

แม้จะยากก็เถิด ! อารมณ์คำว่า "ยาก" ก็ค่อยหมดไปเมื่อปรากฏผลขึ้นภายในที่เรียกว่า "ต้นทุน" นั้นแล้ว ยากก็เหมือนไม่ยาก แต่ก่อนเรายังไม่มีต้นทุน ค้าด้วยกำปั้นมันก็ลำบากอยู่บ้าง พอมีเครื่องมือมีต้นทุนบ้างแล้ว ถึงจะลำบากก็เหมือนไม่ลำบาก เพราะความพอใจ สติปัญญามีพอต่อสู้ ความพากเพียรไม่ถอยหลังไม่ลดละ จิตใจก็มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับ ๆ เป็นความสง่าผ่าเผยขึ้นที่ดวงใจดวงที่เคยอับเฉามาเป็นเวลานานนั้นแล นี่คือผลที่เกิดขึ้นกับการปฏิบัติด้วยความทุกข์ยากลำบาก ด้วยความเพียรท่าต่าง ๆ **จิตโล่งด้วยความสงบเย็น** พูดถึงความสงบก็สงบ คือสงบจิต **ไม่ใช่สงบแบบคนสิ้นท่า** สงบอย่างเยือกเย็น เวลาถึงกาลปัญญาจะออกพิจารณาค้นคว้าก็เต็มเม็ดเต็มหน่วย สู้ไม่ถอยกลางคืนกลางวันเต็มไปด้วยความพากเพียร ความลำบากลำบนด้วยปัจจัยสี่ไม่สนใจ ขอให้ได้ประกอบความพากเพียรเต็มสติกำลังความสามารถ เป็นที่พอใจของนักปฏิบัติเพื่อหวังรู้ธรรม ผู้หวังรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมโดยถ่ายเดียวเท่านั้น

ผลสุดท้ายจิตที่เคยมืดดำก็เปิดเผยตัวออกมา ให้เห็นเป็นความสว่างกระจ่างแจ้งเป็นความอัศจรรย์ ! อุบายสติปัญญาที่เคยมืดมิดปิดตาคิดอะไรไม่ออก ก็กลายเป็นสติปัญญาที่หมุนตัวออกมาด้วยลวดลายแห่งความเฉลียวฉลาด ทันกับเหตุการณ์ของกิเลสที่แสดงตัวออกมาทุกแง่ทุกมุม

เมื่อสติปัญญาเข้าขั้นนี้แล้ว กิเลสที่เคยสั่งสมตัว สั่งสมกำลังมานั้น ก็ลดน้อยลงไปโดยลำดับ ๆ จนสามารถพูดได้ว่ากิเลสไม่มีทางสั่งสมตัวได้ แม้แต่กิเลสที่มีอยู่ก็ถูกทำลายไปโดยลำดับด้วยสติปัญญาขุดค้น ไม่มีวันมีคืน มีปีมีเดือน มีอิริยาบถใด ๆ เป็นอุปสรรคกีดขวางความเพียร มีแต่ธาตุแห่งความเพียรไปทั้งวันทั้งคืน **นี่หมายถึงสติปัญญาหมุนตัวอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าอิริยาบถใด ๆ**

ยิ่งเห็นชัดเจน จิตยิ่งเด่น เหนือกิเลสขึ้นมาเป็นลำดับ ๆ เพราะฉะนั้นคำว่า ‘‘ไม่ยอมแพ้กิเลสนี้’’ ทำไมจะพูดไม่ได้ ! เมื่อเห็นประจักษ์ใจในกำลังของตัวว่าเป็นผู้สามารถแค่ไหนอยู่แล้ว

สติปัญญาที่ออกตระเวนค้นคว้าหากิเลสนั้นหมุนรอบตัวอยู่ตลอดเวลา กิเลสตัวไหนจะสามารถออกมาเพ่นพ่านกล้าหาญต่อสติปัญญาประเภทนี้ก็ออกมา ต้องโดนดีกับสติปัญญาชนิดสะบั้นหั่นแหลกแตกกระจายไม่สงสัย นอกจากจะหลบซ่อนตัว แม้หลบซ่อนก็ต้องตามขุดค้นกันไม่หยุดหย่อนอยู่นั่นแล เพราะถึงคราวธรรมะได้ทีแล้ว นี่แหละที่ท่านว่า ‘‘สติปัญญาอัตโนมัติ’’ หรือ ‘‘มหาสติ มหาปัญญา’’ ต้องทำงานขุดค้นไม่หยุดไม่ถอยอย่างนี้แล

เวลาไปเจอกับกิเลสชนิดใดเข้าแล้ว นั่นถือว่าเจอข้าศึกเข้าแล้ว และพัลวันหรือตะลุมบอนกันเลยจนเห็นเหตุเห็นผล จนกระทั่งถึงความปล่อยวาง หรือละกิเลสประเภทนั้นได้ เมื่อหมดประเภทนี้แล้วก็เหมือนไม่มีอะไรปรากฏ แต่สติปัญญาขั้นนี้จะไม่มีหยุดไม่มีถอย จะคุ้ยเขี่ยขุดค้นอยู่อย่างนั้น มันอยู่ที่ตรงไหนขุดค้นหาสาเหตุ เสาะท่านั้นแสวงท่านี้ขุดค้นไปมาจนเจอ พอปรากฏตัวกิเลสขึ้นมาปั๊บ จับเงื่อนนั้นปุ๊บ ตามเข้าไปค้นคว้าเข้าไปทันทีจนได้เหตุได้ผลแล้วปล่อยวาง

นี่การแก้กิเลสขั้นนี้ ต้องแก้ไปเป็นลำดับ ๆ เช่นนี้ก่อน **จนกระทั่งกิเลสมันรวมตัว ที่เคยพูดเสมอว่า ‘‘อวิชชา’’ นั่นน่ะรวมตัว ธรรมชาตินั้นต้องผ่านการขุดค้นภายในจิต ขุดค้นเฉพาะจิต** เมื่อได้ที่แล้ว เวลาถอนก็ถอนพรวดเดียวไม่มีเหลือเลย ส่วนกิ่งก้านของมันนั้น ต้องได้ตัดก้านนั้นกิ่งนี้เรื่อยไป สาขาไหนที่ออกมากน้อย เล็กโตขนาดไหน ตัดด้วยปัญญา ๆ ขาดลงไป ๆ ผลสุดท้ายก็ยังเหลือ ‘‘หัวตอ’’ ถอดหัวตอถอนหัวตอนี้ยากแสนยาก แต่ถอนเพียงครั้งเดียวเท่านั้น คือพรวดเดียวหมด ! ก็ไม่มีอะไรเหลือแล้ว ! **สิ้นวัฏจักรสิ้นที่จิต พ้นที่จิต บริสุทธิ์ที่จิต หมดปัญหา**เกิดตายทั้งมวลที่จิตนี่แล

นี่แหละความทุกข์ความลำบากในการประกอบความเพียรมามากน้อย เราจะไม่เห็นคุณค่าอย่างไรเล่า เมื่อกองทุกข์ทั้งมวลมากน้อยซึ่งทับอยู่บนหัวใจ ได้ทลายลงไปหมดด้วยอำนาจแห่งความเพียรที่ว่า ทุกข์ๆ ยากๆ ลำบากของเรานั้นคุ้มค่า ! ตายก็ตายไปเถอะตายด้วยความทุกข์เพราะความเพียร ไม่เสียดายชีวิต เพราะได้เห็นคุณค่า หรือได้เห็นผลของความเพียรเป็นอย่างไรบ้างประจักษ์กับจิตของตนเองแล้ว

ฉะนั้นการบำเพ็ญเพียร ต้องเป็นผู้ไม่ท้อถอย มีอะไรพิจารณากันภายในจิตใจ มืดเราก็ทราบว่ามืด จิตไม่เคยมืด ความรู้จริงๆ ไม่ปิดตัวเอง ทุกข์ขนาดไหนก็ทราบว่าทุกข์ สุขขนาดไหนก็ทราบ มืดก็ทราบว่ามืด สว่างก็ทราบว่าสว่าง หนักเบาแค่ไหน ผู้รับรู้ รับรู้อยู่ตลอดเวลา ไม่ยอมอาภัพกับสิ่งใดทั้งหมด ไม่ปิดกั้นตัวเองเลย ผู้นี้คือผู้รับรู้อยู่ตลอดเวลา แม้จะถูกกิเลสรุมล้อมอยู่ขนาดไหน ความรู้อันนี้จะรู้เด่นอยู่เสมอ รู้ตัวเองอยู่เสมอ สมกับชื่อว่า **“ผู้รู้คือจิต”**

นี่แหละจะเอาผู้นี้แหละให้พ้นจากสิ่งเกี่ยวข้องหรือสิ่งพัวพันทั้งหลาย มาเป็นอิสระภายในตนเอง เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ นี้ จึงต้องได้พิจารณาแก้ไขกันเต็มกำลัง ยากง่ายลำบากเพียงไรก็ต้องทำ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นภัยต่อเรา ไม่มีชิ้นส่วนที่ปราชญ์ทั้งหลายน่าจะยกย่องกันบ้างเลย! เรารู้เห็นมันว่าเป็นตัวทุกข์ประจักษ์ใจ ถ้าไม่ถอดถอนพิษภัยออกจากจิตใจแล้ว เราก็ไม่มีทางก้าวเดินออกจากทุกข์ได้เลย เช่นเดียวกับการถอนหัวหนามออกจากเท้าเรานั่นแล

การถอดถอนหัวหนามออกจากเท้า ถ้าเราถือว่าเจ็บปวดมากไม่กล้าถอน นั่นแหละคือเท้าจะเสียหมด เพราะหนามฝังจมอยู่ที่นั่น เป็นต้นเหตุสำคัญที่จะทำให้เท้าเรากำเริบมากถึงกับเสียไปหมด เพราะฉะนั้นโดยทางเหตุผลแล้ว จะทุกข์ลำบากขนาดไหน ต้องถอนหัวหนามออกจากเท้าจนได้ ไม่ถอนหนามนั้นออกเสียเป็นไปไม่ได้ เท้าจะกำเริบใหญ่ และจะทำให้อวัยวะส่วนอื่นเสียไปด้วยมากมาย ฉะนั้นแม้จะทุกข์ขนาดไหน ก็ต้องถอนออกให้ได้โดยถ่ายเดียว

การบำเพ็ญเพียรเพื่อถอดถอนหนาม คือกิเลสเป็นเครื่องเสียดแทงจิตใจอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่ถอนมันเสียจะเป็นอย่างไร? การถอนหัวหนามคือกิเลสด้วยความเพียร จะทุกข์ยากลำบากขนาดไหนก็ต้องทำโดยเหตุผล ตายก็ต้องยอม เพื่อให้หนามนี้ออกจากจิตใจ จะไม่ต้องเสียดแทงกันไปนานตลอดกัปนับไม่จบสิ้นได้!

พูดถึงกิเลส มีอยู่ทุกแห่งหนในบรรดาสัตว์บุคคล มีอยู่รอบตัวของเรามากมายไม่มีเวลาบกพร่องเบาบางลงบ้างเลย แต่หาได้ทราบไม่ว่านั่นคือกิเลสทั้งมวล เวลาพิจารณาแล้ว

ถึงได้รู้ว่ามันมีอยู่รอบตัวเรา และกวาดเข้ามาหาตัวเราทุกวันเวลา ไม่มีคำว่า "หนัก" ว่า "พอแล้ว" เลย มันติดรูป ติดเสียง ติดกลิ่น ติดรส ติดสมบัติพัสถานต่างๆ มากต่อมากจนกลายเป็นกิเลสไปหมด เพราะจิตพาให้เป็น **สิ่งเหล่านั้นเขาไม่เป็นกิเลส แต่จิตไปติดกับสิ่งใด เราก็ถือว่าสิ่งนั้นเป็นกิเลส** จำต้องพิจารณาให้เห็นชัดเจนตามสิ่งนั้น เพื่อจิตจะได้หายสงสัยและถอนตัวเข้ามาส่วนแคบ และพิจารณาง่ายเข้า จนสุดท้ายก็มาอยู่ที่ในธาตุขันธ์ของเรานี่แหละ!

กิเลสคือความรักความสงวนตัวนี่สำคัญมาก ไม่มีอันใดจะเหนือความรักตัวสงวนตัวไปได้ เมื่อกิเลสประเภทนี้ไม่มีที่เกาะแล้ว จึงต้องย้อนกลับเข้ามารวมตัวอยู่ในใจดวงเดียว มันต้องได้ใช้สติปัญญาขับไล่กันที่ตรงนี้ ไล่ตรงนี้ไล่ยากหน่อย ยากก็ไล่ เพราะแม้ตัวจัญไรเข้ามารวมที่นี่ ก็มาเป็นกิเลสอยู่ที่นี่เหมือนกันกับเวลาซ่านอยู่ข้างนอก เป็นเสี้ยนเป็นหนามทิ่มแทงเหมือนกัน เป็นพิษเป็นภัยเหมือนกัน ต้องไล่ให้ออกด้วยการพิจารณาเรื่องธาตุขันธ์ แยกแยะออกดูให้เห็นตามความเป็นจริงทุกแง่ทุกมุม พิจารณาแล้วพิจารณาอีกจนเป็นพื้นเพของจิตได้อย่างมั่นคงและชัดเจนว่า "สักแต่ว่าธาตุ สักแต่ว่าขันธ์ เท่านั้น"!

เมื่อพิจารณาเต็มเม็ดเต็มหน่วยแล้วมันเป็นเช่นนั้น "มันสักแต่ว่า.ๆ" เมื่อพิจารณาถึงขั้น "สักแต่ว่าแล้ว" จะไปยึดมั่นถือมั่นได้อย่างไร! เพราะปัญญาหว่านล้อมไปหมด ปัญญาชำระไปหมด ชะล้างไปหมด มลทินคือกิเลสที่ไปติดพันอยู่กับใจ ความสำคัญมั่นหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องติดพันอยู่ที่ตรงไหน สติปัญญาชะล้างไปหมด ปลดเปลื้องไปโดยลำดับๆ **สุดท้ายก็รู้ขึ้นมาอย่างชัดเจน "สวากขาตธรรมทั้งปวง ก็เป็นธรรมที่ซึ้งใจสุดส่วน ใจไม่ยึดมั่นถือมั่นในธรรมและสิ่งใด"**

รูปก็สักแต่ว่ารูป ไม่ว่าอาการใดที่เป็นอยู่ในร่างกายเราที่ให้นามว่า "รูป" ก็สักแต่ว่าเท่านั้น ไม่ยิ่งกว่านั้นไป จะยิ่งไปได้อย่างไรเมื่อจิตไม่ส่งเสริมให้มันยิ่ง **ความจริงจิตเป็นผู้ส่งเสริม จิตเป็นผู้กดถ่วงตัวเองต่างหาก** เมื่อสติปัญญาพิจารณารู้ตามหลักความจริงแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็จริงของมันเอง "สักแต่ว่า" นั่น! เมื่อ "สักแต่ว่า" แล้ว **จิตไม่เห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้มีคุณค่ามีราคายิ่งกว่าตนพอจะไปหลงยึดถือ จิตก็หายกังวล** รูปก็สักแต่ว่า ถึงยังเป็นอยู่ก็สักแต่ว่า ตายไปแล้วก็สักแต่ว่าความเปลี่ยนแปรสภาพของมันเท่านั้น

เวทนาเกิดขึ้นมาก็สักแต่ว่า เมื่อสลายลงไปก็สักแต่ว่า ตามสภาพของมันและตามสภาพของทุกอาการ ๆ ปัญหาทั้งปวงในขันธ์ในจิตก็หมดไปโดยลำดับ

สุดท้ายจิตที่มีความรักความสงวนด้วยอำนาจแห่งกิเลสประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่เกาะอยู่ในนั้น ก็พิจารณาลงไป ซึ่งเรียกว่า "จิตตานุปัสสนา" คือความเห็นแจ้งในจิตและอาการของจิตทุกอาการว่า **"สักแต่ว่าจิต" คือเป็นสภาพหนึ่ง ๆ เช่นเดียวกับสภาวธรรมทั้งหลาย** ไม่ถือจิตเป็นตน ไม่สำคัญจิตว่าเป็นตน **ถ้าถือจิตว่าเป็นตนเป็นของตนจะพิจารณาไม่ได้** เพราะความรักความสงวนความหึงหวง กลัวว่าจิตจะเป็นอะไรต่ออะไรไปเสีย แล้วกลายเป็นกำแพงกั้นไว้ จึงต้องพิจารณาตามที่ท่านว่า "จิตตานุปัสสนา" **พิจารณาลงไปให้เห็น "สักแต่ว่าจิต"** คิดก็สักแต่ว่าคิด ปรุงขึ้นมาดีชั่วก็สักแต่ว่าปรุง แล้วก็ดับไป ๆ สักแต่ว่า ๆ **จนถึงรากฐานของ "จิตอวิชชา"**

รากฐานของ "จิตอวิชชา" คืออะไร? คือกิเลสชนิดละเอียดสุดอยู่ภายในจิต ไม่พิจารณาจิตนั้นไม่ได้ จิตจะสงวนจิตไว้ แล้วพิจารณากิเลสประเภทนี้ต่างหากนั้นย่อมหาทางไม่ได้! เพราะกิเลสประเภทสงวนตัวมันหลบอยู่ในอุโมงค์ คือจิตนี้แหละ! จะเสียดายอุโมงค์อยู่ไม่ได้ **ถ้าโจรเข้าไปอาศัยอยู่ในอุโมงค์นี้เราจะเสียดายอุโมงค์ไม่ได้ ต้องระเบิดหมดทั้งอุโมงค์นั่นน่ะ** ให้มันแตกทลายกลายเป็นชิ้นส่วนไปหมด นี่ก็เหมือนกัน ระเบิดด้วยสติปัญญาให้หมดเลยที่ตรง "อุโมงค์ คือจิตอวิชชา" นี้ให้สิ้นซากไป

เอ้า **ถ้าจิตเป็นจิตจริง** ทนต่อการพิสูจน์ ทนต่อความจริงจริง ๆ **จิตจะไม่ฉิบหาย จะฉิบหายไปแต่สิ่งที่เป็นสมมุติเท่านั้น! ธรรมชาติตัวจริงของจิตแท้ ๆ จะไม่ฉิบหาย** และอะไรจะเป็น "วิมุตติ"? ถ้าจิตสามารถเป็นวิมุตติได้ ทนต่อการพิสูจน์ ทนต่อการพิจารณาทุกอย่างได้ ก็ให้จิตรู้ตัวเอง จิตนั้นจะยังคงเหลืออยู่

อันใดที่ไม่ทนต่อการพิจารณา อันใดที่เป็นสิ่งจอมปลอม ก็จะสลายตัวของมันไป จง**พิจารณาลงที่จิต** ดีชั่วเกิดขึ้นก็แต่เพียงแย็บ ๆ ๆ อยู่ภายในจิต ดับไปก็ดับที่จิต ค้นลงไปพิจารณาลงไป **เอาจิตเป็นสนามรบ**

เราเอาเสียง เอากลิ่น เอารส เป็นสนามรบ พิจารณาด้วยปัญญา ผ่านเข้ามาถึงขั้นเอารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นสนามรบ พิจารณาจนรู้แจ้งเห็นจริงแล้วปล่อยวาง ๆ ปล่อยวางไปตามเป็นจริง

อ้าว!ที่นี่กิเลสมันไม่มีที่ซ่อนก็วิ่งเข้าไปอยู่ในจิต ต้องเอาจิตเป็นสนามรบอีก ฟาดฟันกันด้วยปัญญาสะบั้นหั่นแหลกลงไปเป็นลำดับ ๆ โดยไม่มีข้อแม้ข้อยกเว้นว่าจะควรสงวนอะไรไว้เลย อันใดที่ปรากฏจะพิจารณาฟาดฟันให้อันนั้นแหลกไปหมด ให้รู้เข้าใจไปหมด นั่น!

สุดท้ายกิเลสก็ทนตัวอยู่ไม่ได้ กระจายออกไป นั่น ! ของจอมปลอมต้องสลายตัวไป **ของจริงอันดั้งเดิมแท้ได้แก่จิต ก็เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ขึ้นมาแทนที่**ที่กิเลสหายไป **หาความสลายหาความฉิบหายไปไม่มีเลย** นี้แลคือความประเสริฐแท้ **เราชนะเพื่ออันนี้ ธรรมชาติแท้ไม่ตาย**ไม่ฉิบหาย **ถึงจะถูกพิจารณา**ขนาดไหนก็ตาม **แต่สติปัญญาจะฟาดฟันจิตให้แหลกละเอียดจนฉิบหายไปหมดนั้นเป็นไปไม่ได้** นั่น

สุดท้ายจิตก็บริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา พอจิตบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว ปัญญาก็หมดหน้าที่ไปเอง หรือหมดภาระหน้าที่ของตนไปเองตามหลักธรรมชาติของสติปัญญา พอจิตบริสุทธิ์เต็มที่แล้วปัญญาก็หมดหน้าที่ไปเอง หน้าที่ของตนไปเอง ตามหลักธรรมชาติของสติปัญญาที่เป็นสมมุติฝ่ายแก้กิเลสทั้งมวล นอกจากเราจะนำไปใช้บางกาลบางเวลาในแง่ธรรมต่าง ๆ หรือธุระหน้าที่ต่าง ๆ เท่านั้น

ที่จะนำมาแก้ มาทำลายกิเลส ถอดถอนกิเลสด้วยปัญญาดังที่ได้ทำมาแล้วนั้น ไม่มีกิเลสจะให้แก้ให้ถอน สติปัญญาจะถอนอะไร ต่างอันต่างหมดหน้าที่ของตัวไปเองโดยอัตโนมัติหรือธรรมชาติ

สิ่งที่ยังเหลืออยู่ เหนือสัจธรรมทั้งสี่ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็ได้แก่ความบริสุทธิ์ คือผู้รู้ล้วน ๆ ผู้นี้แลเป็นผู้พ้นจากสมมุติโดยประการทั้งปวง พ้นจากกิเลสโดยประการทั้งปวง **ทรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ที่ท่านเรียกว่า“วิมุตติ”** เราจะไปหา “วิมุตติ”ที่ไหน? ความหลุดพ้นอยู่ที่ไหน? ก็มันติดข้องอยู่ที่ไหน? เมื่อพ้นจากความติดข้องแล้ว มันก็เป็นความหลุดพ้นที่เรียกว่า “วิมุตติ” เท่านั้นเอง การแสดงธรรมจึงยุติเพียงเท่านี้ ไม่มีความรู้ความสามารถแสดงให้ยิ่งกว่านี้ได้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

จิตผ่องใส คือ อวิชชา

ปกติจิตเป็นสิ่งที่ผ่องใส และพร้อมที่จะสัมผัสสัมพันธ์กับทุกสิ่งทุกอย่างอยู่เสมอ สภาพทั้งหลายเป็น “ไตรลักษณ์” ตกอยู่ในกฎแห่ง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ด้วยกันทั้งนั้นไม่มีเว้น แต่ธรรมชาติของจิตที่แท้จริงนั้นไม่ได้อยู่ในกฎนี้ เท่าที่จิตเป็นไปตามกฎของ “**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ” ก็เพราะสิ่งที่เป็นไตรลักษณ์ คือสิ่งที่หมุนเวียนเข้าไปเกี่ยวข้องกับจิต จิตจึงหมุนเวียนไปตามเขา แต่หมุนเวียนไปด้วยธรรมชาติที่ไม่แตกไม่สลาย หมุนไปตามสิ่งที่มีอำนาจให้หมุนไป แต่ที่เป็นอำนาจของจิตอยู่โดยหลักธรรมชาตินั้น คือ “รู้และไม่ตาย” ความไม่ตายนี้แลเป็นสิ่งที่เหนือความแตก ความไม่แตกสลายนี้แลเป็นสิ่งที่เหนือกฎไตรลักษณ์และ “หลักสากลนิยม” ทั้งหลาย แต่ที่ไม่ทราบก็เพราะธรรมชาติที่เป็นสมมุติเข้าไปเกี่ยวข้องรุมล้อมจิตเสียหมด จิตจึงกลมกลืนกับเรื่องเหล่านี้ไปเสีย

ที่เราไม่ทราบว่าการเกิดตายเป็นของมีมาดั้งเดิมประจำจิตที่มีกิเลสเป็นเชื้อ ก็เพราะความไม่ทราบเป็นเรื่องของกิเลส ความเกิดตายเป็นเรื่องของกิเลส เรื่องเราจริง ๆ เรื่องเราล้วน ๆ คือเรื่องจิตล้วน ๆ ไม่มีอำนาจเป็นตัวของตัวเองได้ อาศัยของจอมปลอมมาเป็นตัวของตัวเรื่อยมา การแสดงออกของจิตจึงไม่ตรงตามความจริง มีการแสดงออกต่าง ๆ ตามกลมารยาของกิเลส เช่นทำให้กลัว ทำให้สะทกสะท้าน กลัวจะเป็นกลัวจะตาย กลัวอะไรกลัวไปหมด แม้ทุกข์น้อยทุกข์ใหญ่อะไรมาปรากฏก็กลัว อะไรกระทบกระเทือนไม่ได้เลยมีแต่กลัว ผลที่สุดในจิตจึงเต็มไปด้วยความหวาดความกลัวไปเสียสิ้น นั่น! ทั้ง ๆ ที่เรื่องความหวาดความกลัวเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องของจิตโดยตรงเลย แต่ก็ทำให้จิตหวั่นไหวไปตามจนได้

เราจะเห็นได้เวลาที่จิตชำระจนบริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้ว ไม่มีอะไรเข้าไปเกี่ยวข้องได้แล้วจะไม่ปรากฏเลยว่าจิตนี้กลัว กล้าก็ไม่ปรากฏ กลัวก็ไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ธรรมชาติของตัวเองอยู่โดยลำพังหรือโดยหลักธรรมชาติตลอดเวลา “อกาลิโก” เท่านั้น นี้เป็นจิตแท้ จิตแท้นี้ต้องเป็น “ความบริสุทธิ์” หรือ “สอุปาทิเสสนิพพาน” ของพระอรหันต์ท่านเท่านั้น นอกจากนี้ไม่อาจเรียก “จิตแท้” อย่างเต็มปากเต็มใจได้ สำหรับผู้แสดงกระดากใจไม่อาจเรียกได้

"จิตดั้งเดิม" หมายถึงจิตดั้งเดิมแห่ง "วัฏฏะ" ของจิตที่เป็นอยู่นี่ ซึ่งหมุนไปเวียนมา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในหลักธรรมว่า "ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย จิตเดิมแท้ผ่องใส" นั่น! "แต่อาศัยความคละเคล้าของกิเลสหรือกิเลสจรมา จึงทำให้จิตเศร้าหมอง" ท่านว่า

"จิตเดิมแท้" นั้นหมายถึงเดิมแท้ของสมมุติต่างหาก ไม่ได้หมายถึงความเดิมแท้ของความบริสุทธิ์ เวลาท่านแยกออกมา **"ปภสฺสรมิทํ จิตฺตํ ภิกฺขเว" "ปภสฺสร"** หมายถึงประภัสสร คือความผ่องใส ไม่ได้หมายถึงความบริสุทธิ์ นี่หลักเกณฑ์ของท่านพูดถูกต้องหาที่แย้งไม่ได้เลย ถ้าว่าจิตเดิมเป็นจิตที่บริสุทธิ์นั้นจะมีที่ค้านกันว่า "ถ้าบริสุทธิ์แล้วมาเกิดทำไม?" นั่น แน่ะ!

ท่านผู้ชำระจิตบริสุทธิ์แล้วท่านไม่ได้มาเกิดอีก ถ้าจิตบริสุทธิ์แล้วชำระกันทำไม มันมีที่แย้งกันตรงนี้ จะชำระเพื่ออะไร? ถ้าจิตผ่องใสก็ชำระ เพราะความผ่องใสนั้นแลคือตัว "อวิชชา" แท้ไม่ใช่อื่นใด ผู้ปฏิบัติจะทราบประจักษ์ใจของตนในขณะที่จิตได้ผ่านจากความผ่องใสนี้ไปแล้วเข้าถึง "วิมุตติจิต" ความผ่องใสนี้จะไม่ปรากฏตัวเลย นั่น! ทราบได้ตรงนี้อย่างประจักษ์กับผู้ปฏิบัติ และค้านกันได้ก็ค้านกันตรงนี้ เพราะความจริงนั้นจะต้องจริงกับใจของบุคคล เมื่อใครทราบใครรู้ก็ต้องพูดได้เต็มปากทีเดียว

ฉะนั้นจิตของพวกเรากำลังตกอยู่ในวงล้อม ทำให้หวาดให้กลัว ให้รักให้ชัง ให้เป็นทุกสิ่งทุกอย่างชื่อว่าเป็นอาการของสมมุติ เป็นอาการของกิเลสโดยสิ้นเชิง ตัวเราเองไม่ได้พลังจิตเป็นของตนเอง มีแต่พลังของกิเลสตัณหาอาสวะ มันผลักมันดันอยู่ทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน แล้วเราจะหาความสุขความสบายมาจากที่ไหน เมื่อธรรมชาตินี้ซึ่งเป็นของแปรสภาพอยู่ตลอดเวลา ยังมายั่วยุจิตให้เป็นไปตามอีกด้วยโดยที่เราไม่รู้สึก

โลกนี้จะหาความสุขที่ไหน หาไม่ได้ ถ้าไม่ได้ถอดถอนธรรมชาติเหล่านี้ออกจากจิตใจโดยสิ้นเชิงเสียเมื่อไร จะหาความทรงตัวอยู่อย่างสบายหายห่วงไม่ได้เลย จะต้องกระดิกพลิกแพลงหรือต้องเอนโน้นเอนนี้ ตามสิ่งที่มาเกี่ยวข้องยั่วยวนมากน้อย ฉะนั้นท่านจึงสอนให้ชำระจิต ซึ่งเป็นการชำระความทุกข์ทรมานของตนนั้นแล

ไม่มีผู้ใดที่จะหยั่งถึงหลักความจริงได้อย่างแท้จริงดั่งพระพุทธเจ้า มีพระองค์เดียวที่เรียกว่า "สยัมภู" โดยไม่ต้องได้รับการอบรมสั่งสอนจากผู้หนึ่งผู้ใดเลย ในการแก้กิเลสออกจากพระทัยของพระองค์ ทรงทำหน้าที่ทั้งเป็นนักศึกษาทั้งเป็นครูไปในตัวลำพังพระองค์เดียว จนได้ตรัสรู้ถึงขั้น "ยอดธรรม ยอดคน ยอดศาสดา"

ส่วนทางสมาธิด้านความสงบนั้น ท่านคงได้ศึกษาอบรมมาบ้างเหมือนกันกับดาบสทั้งสอง ไม่ปฏิเสธ แต่นั่นไม่ใช่ทางถอดถอนถึงความเป็น "สัพพัญญู" ได้ เวลาจะเป็น

“สัพพัญญู” ก็เสด็จออกจากดาบสทั้งสองไปบำเพ็ญลำพังพระองค์เดียว และทรงรู้เองเห็นเองโดยไม่มีครูสั่งสอนเลย แล้วนำธรรมนั้นมาสั่งสอนโลก พอได้รู้บุญรู้บาป รู้นรกสวรรค์ตลอดนิพพานมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ หากไม่มีใครมาสั่งสอนเลย สัตว์โลกก็จะแบกแต่กองเพลิงเต็มหัวใจไม่มีวันเวลาปล่อยวางได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ควรจะเห็นคุณค่าแห่งธรรมที่ท่านนำมาสอนโลกได้โดยยาก ไม่มีใครในโลกสามารถทำได้อย่างท่านเลย

เวลานี้อะไรเป็นเครื่องหุ้มห่อจิตใจ หาความ “ผ่องใส” และ “ความบริสุทธิ์” ไม่ได้ทั้ง ๆ ที่เราต้องการหาความบริสุทธิ์ด้วยกันทุกคน อะไรเป็นเครื่องปิดบังอยู่เวลานี้? ถ้าพูดตามหลักธรรมชาติแล้ว ก็มีขันธ์ห้าเป็นที่หนึ่ง ส่วน “จิตอวิชชา” นั้นยกไว้ก่อน เอาแต่ที่เด่น ๆ คือขันธ์ห้านั้นเป็นที่หนึ่ง และที่เป็นสหายกันนั้นก็คือรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสซึ่งติดต่อสื่อสารกันกับตา หู จมูก ลิ้น กาย และเข้าไปประสานกับใจ จากนั้นก็เป็น “ความสำคัญ” ขึ้นมาอย่างนั้นอย่างนี้จากรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส แล้วนำเอาอารมณ์ที่ผ่านไปแล้วนั้นแล เข้ามาผูกมัดวุ่นวาย หรือมาหุ้มห่อตัวเองให้มืดมิดปิดตาไปด้วยความรักความชัง ความเกลียด ความโกรธ และอะไร ๆ เต็มไปหมด ซึ่งได้มาจากสิ่งดังกล่าวทั้งนั้น

ส่วนที่ฝังอยู่ลึกก็คือขันธ์ของเรานี้ เราถือว่าเป็นตัวเป็นตนของเรามาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์กาลไหน ๆ ทุกชาติทุกภาษา แม้จะเป็นสัตว์ก็ต้องถือว่าเรานี้เป็นของเรา นี้เป็นสัตว์เป็นตัวของสัตว์ เป็นตัวของเรา จะเป็นกายทิพย์ ร่างกายทิพย์ก็เป็นตัวของเรา จะเป็นเปรตเป็นผีเป็นอะไรก็ตามเถอะ สิ่งที่อาศัยอยู่ร่างหยาบร่างละเอียด ต้องถือว่าเป็นเราเป็นของเราด้วยกันทั้งนั้น จนกระทั่งที่มาเป็นมนุษย์ที่รู้จักดีรู้จักชั่วบ้างแล้ว ก็ยังต้องถือว่า “นี้เป็นเราเป็นของเรา” ในขันธ์ห้า รูปก็เป็นเรา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นเราเป็นของเรา เหล่านี้ยังฝังอยู่อย่างลึกลับ

ฉะนั้นท่านจึงสอนให้พิจารณา การพิจารณาก็เพื่อจะให้รู้ชัดเจนตามความจริงของมัน แล้วถอนความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดว่าตน เพื่อความเป็นอิสระนั่นเองไม่ใช่เพื่ออะไรตามปกติของเขาแล้วจะพิจารณาเขาทำไม? รูปก็เป็นรูป เสียงเป็นเสียง กลิ่นเป็นกลิ่น รสก็เป็นรส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ เป็นธรรมชาติของเขาอยู่ดั้งเดิม เขาไม่ได้ว่าเขาเป็นข้าศึกอะไรต่อเราเลย ไปพิจารณาเขาทำไม?

การพิจารณาก็เพื่อให้ทราบความจริงของสิ่งนั้น ๆ ตามความเป็นจริงของเขา แล้วทราบความลุ่มหลงของตนด้วยการพิจารณานี้ และถอนตัวเข้ามาด้วยความรู้ การที่จิตเข้าไปจับจองยึดขันธ์ว่าเป็นตนเป็นของตน ก็เพราะความลุ่มหลงนั่นเอง

เมื่อพิจารณาเข้าใจว่าสิ่งนั้นเป็นอะไรอย่างชัดเจนแล้ว จิตก็ถอนตัวเข้ามาด้วยความรู้ความเข้าใจด้วยปัญญา หมดกังวลกับสิ่งเหล่านั้น การพิจารณาอันใดที่เด่นชัดในบรรดาขันธ์ห้านี้ ไม่ต้องไปสำคัญมั่นหมาย คือคาดคะเนว่าเราไม่ได้พิจารณาขันธ์ห้าโดยทั่วถึง คือทุกขันธ์ไปโดยลำดับ ไม่ต้องไปทำความสำคัญ ขอแต่ว่าขันธ์ใดเป็นที่เด่นชัดซึ่งควรพิจารณาในเวลานั้น และเหมาะสมกับจริตนิสัยของเรา ก็ให้พิจารณาค้นคว้าในขันธ์นั้นให้ชัดเจน เช่น รูปขันธ์ เป็นต้น

ในรูปขันธ์ มีอาการใดเด่นในความรู้สึกของเรา ที่เกิดความสนใจอยากจะพิจารณามากกว่าอาการอื่นๆ เราพึงจับจุดนั้น กำหนดพิจารณาให้เห็นความจริงของมันว่า **"ทุกฺขํ** คืออะไร?"

ตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้ว่า **"ทุกฺขํ"** คือความทนไม่ได้ มันไม่ค่อยสนิทใจเราซึ่งเป็นคนมีนิสัยหยาบ จึงชอบแปลแบบลางเนื้อชอบลางยาเป็นส่วนมากกว่า **"ทุกฺขํ** คือความบีบบังคับอยู่ตลอดเวลานี้แล" นี่เหมาะกับใจเราที่หยาบมาก ดังธรรมบทว่า **"ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ"** นี้ตรงกับคำที่ว่านี้ คือปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สมใจก็เป็นทุกข์ เป็นทุกข์คืออะไร? ก็คือบีบคั้นตัวเองนั่นแล หรือเกิดความไม่สบายนั่นแล้ว ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็ไม่สบาย ปรารถนาสิ่งใดแม้ได้แล้ว แต่สิ่งนั้นพลัดพรากจากไปเสียก็เป็นความทุกข์ขึ้นมา ความทุกข์อันนี้เข้ากันได้กับคำว่า "มันบีบบังคับ" ความบีบบังคับนั้นแลคือความทุกข์ ความทนไม่ได้ เมื่อทนไม่ได้ก็เป็นไปตามเรื่องของเขา ไปยุ่งกับเขาทำไม! ความจริงจะเป็นขันธ์ใดหรือไตรลักษณ์ใดก็ตาม ใจของเราไปยึดไปถือเขาต่างหาก จึงต้องมาพิจารณาให้ชัดเจนในขันธ์

รูปขันธ์ อาการใดดูให้เห็นชัดเจน ถ้ายังไม่ทราบชัดใน "ปฏิกูล" ซึ่งมีอยู่ในรูปขันธ์ของเรา ก็ให้ดูป่าช้าในตัวของเรานี้ให้เห็นชัดเจน คำว่า "เยี่ยมป่าช้า" ให้เยี่ยมที่นี่ แม้เยี่ยมป่าช้านอกก็เพื่อน้อมเข้ามาสู่ป่าช้าในตัวของเรา "ป่าช้านอก" คนตายในครั้งพุทธกาล มันป่าช้าผีดิบทิ้งเกลื่อน ไม่ค่อยจะเผาจะฝังกันเหมือนอย่างทุกวันนี้ ท่านจึงสอนให้พระไปเยี่ยมป่าช้า ที่ตายเก่าตายใหม่เกลื่อนกลาดเต็มไปหมดในบริเวณนั้น เวลาเข้าให้เข้าทางทิศนั้นทิศนี้ ท่านก็สอนไว้โดยละเอียดถี่ถ้วน ด้วยความฉลาดแหลมคมของพระพุทธเจ้าผู้เป็น "สยัมภู" หรือ "ผู้เป็นศาสดาของโลก" ท่านสอนให้ไปทางเหนือลม ไม่ให้ไปทางใต้ลม จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ เพราะกลิ่นซากศพที่ตายเก่าตายใหม่นั้นๆ

เมื่อไปเจอซากศพเช่นนี้เข้าแล้ว ความรู้สึกเป็นอย่างไร แล้วให้ไปดูซากศพชนิดนั้นๆ ความรู้สึกเป็นอย่างไร ให้ประมวลหรือ "โอปนยิโก" น้อมเข้ามาสู่ตัวเองซึ่งเป็นซาก

อันหนึ่ง ท่านสอนให้พิจารณาอย่างนี้ เมื่อเราได้สักขีพยานคือตัวเราเอง ว่าซากศพที่อยู่ในป่าช้าภายนอกนั้นเป็นอย่างไรแล้ว น้อมเข้ามาสู่ป่าช้าภายในคือตัวเราเอง เมื่อได้หลักเกณฑ์ที่นี่แล้ว การเยี่ยมป่าช้านั้นก็ค่อยจางไป ๆ แล้วมาพิจารณาป่าช้านี้ให้เห็นชัดเจนขึ้นโดยลำดับ คือกายนี้เป็นบ่อปฏิกูลน่าเกลียด ต้องชะล้างอาบสรง ทำความสะอาดอยู่ตลอดเวลา

ทุกสิ่งทุกอย่างที่มาเกี่ยวข้องกับทุกส่วนของร่างกายเรานี้ มีอะไรที่เป็นของสะอาด แม้เครื่องอุปโภคบริโภคเมื่อนำมาบริโภคก็กลายเป็นของปฏิกูล นับแต่ขณะเข้าทางมุขทวารและผ่านลงไปโดยลำดับ เครื่องนุ่งห่มใช้สอยต่างๆ มันก็สกปรก ต้องไปชะล้างซักฟอกยุ่งไปหมด ที่บ้านที่เรือนก็เหมือนกัน ต้องชะล้างเช็ดถูปัดกวาดอยู่เสมอ ไม่เช่นนั้นก็จะกลายเป็นป่าช้าขึ้นที่นั่นอีก เพราะความสกปรกเหม็นคลุ้งทั่วดินแดน มนุษย์ไปอยู่ที่ไหนต้องทำความสะอาด เพราะมนุษย์สกปรก แน่ะ! ในตัวเราซึ่งเป็นตัวสกปรกอยู่แล้ว สิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับตัวเรามันจึงสกปรก แม้แต่อาหารหวานคาวที่มีรสเอร็ดอร่อยน่ารับประทาน สีสันวรรณะก็น่าดูน่าชม พอเข้ามาคละเคล้ากับสิ่งสกปรกที่มีอยู่ภายในร่างกาย เช่น น้ำลายเป็นต้น ก็กลายเป็นของสกปรกไปด้วย อาหารชนิดต่างๆ ที่ผ่านมุขทวารเข้าไปแล้ว เวลาคายออกมา จะนำกลับเข้าไปอีกไม่ได้ รู้สึกขยะแขยงเกลียดกลัว เพราะเหตุไร? ก็เพราะร่างกายนี้มีความสกปรกอยู่แล้วตามหลักธรรมชาติของตน อันใดที่มาเกี่ยวข้องกับร่างกายนี้จึงกลายเป็นของสกปรกไปด้วยกัน

การพิจารณาอย่างนี้เรียกว่า “พิจารณาป่าช้า” “พิจารณา อสุภกรรมฐาน”

เอ้า กำหนดเข้าไป ในหลักธรรมชาติของมันเป็นอย่างไร ดูทุกแง่ทุกมุมตามความถนัดใจ คือปกติเมื่อเราดูในจุดนี้แล้ว มันจะค่อยซึมซาบไปจุดนั้นๆ โดยลำดับ ถ้าสติกับความรู้สึกสืบต่อกันอยู่แล้ว ปัญญาจะต้องทำงานและก้าวไปไม่ลดละ จะมีความรู้สึกซาบซึ้งในการรู้จริงเห็นจริงโดยลำดับ นี่เป็นปัญญาระดับแรกของการพิจารณา

เมื่อพิจารณาในขั้น “ปฏิกูล” แล้ว พิจารณาความเปลี่ยนแปรสภาพของร่างกาย คือความปฏิกูลก็อยู่ในร่างกายนี้ ป่าช้าผีดิบก็อยู่ในร่างกายนี้ ป่าช้าผีแห้งผีสดผีร้อยแปดอะไรก็รวมอยู่ในนี้หมด เวลานำไปเผาไปต้มแกงในเตาไฟ ไม่เห็นว่าเป็นป่าช้ากันบ้างเลย แต่กลับว่า“ครัวไฟ” ไปเสีย ความจริงก็คือป่าช้าของสัตว์นั่นแหละ และขนเข้ามาเก็บเอาไว้ที่นี่ (ท้องคน) ในหลุมในบ่ออันนี้เต็มไปหมด นี่ก็คือที่ฝังศพของสัตว์ต่างๆ เราดีๆ นั่นแลถ้าคิดให้เป็นธรรม คือให้ความเสมอภาค เพราะศพใหม่ศพเก่าเกลื่อนอยู่ที่นี่ เมื่อพิจารณาอย่างนี้แล้วจะไม่เกิดความสะอิดสะเอียน ไม่เกิดความสังเวชสลดใจแล้วจะเกิดอะไร? เพราะความจริงเป็นอย่างนั้นแท้ๆ

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ถึงความจริง เพราะความจริงมีอยู่อย่างนี้ ถ้าเราไม่ปีนเกลียวกับความจริง ใคร ๆ ก็จะได้ปลดเปลื้องความยึดมั่นถือมั่นความสำคัญผิด อันเป็นความโง่เขลาเบาปัญญาของตนออกได้เป็นลำดับ ๆ จิตใจจะมีความสว่างกระจ่างแจ้ง ฉายแสงออกมาด้วยความสง่าผ่าเผยองอาจกล้าหาญต่อความจริง ที่สัมผัสสัมพันธ์กับตนอยู่ตลอดเวลา พอใจรับความจริงทุกแง่ทุกมุมด้วยความเป็นธรรมไม่ลำเอียง แม้ยังละไม่ขาดก็พอมีความเบาใจ มีที่ปลงที่วางบ้าง ไม่แบกหามอุปาทานในขันธ์เสียจนย่ำแย่ตลอดไป แบบภาษิตท่านว่า "คนโง่นั้นหนักเท่าไรยิ่งขนเข้า" "ปราชญ์ท่านเบาเท่าไรยิ่งขนออกจนหมดสิ้น!"

เมื่อพิจารณาอย่างนี้แล้ว จงพิจารณาความแปรสภาพของขันธ์ ขันธ์แปรทุกชิ้นทุกอันทุกสัดทุกส่วนบรรดาที่มีในร่างกายนี้ แม้แต่ผมเส้นหนึ่งไม่ได้เว้นเลย แปรสภาพเหมือนกันหมด อันไหนที่เป็นเรา อันไหนที่เป็นของเรา ที่ควรยึดถือ?

คำว่า "**อนตฺตา**" ก็เหมือนกัน ยิ่งสอนย้ำความไม่น่ายึดถือเข้าไปอย่างแนบสนิท อนตฺตาก็อยู่ในชิ้นเดียวกัน ชิ้นเดียวกันนี่แหละที่เป็นอนตฺตา ไม่ใช่เรา! และของใครทั้งสิ้น! เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง ๆ ที่คละเคล้ากันอยู่ตามธรรมชาติของตน ๆ ไม่สนใจว่าใครจะรักจะชัง จะเกลียดจะโกรธ จะยึดถือหรือปล่อยวาง

แต่มนุษย์เรานั้นมือไวใจเร็ว อะไรผ่านมาก็คว้ามับ ๆ ไม่สนใจคิดว่าผิดหรือถูกอะไรบ้างเลย มือไวใจเร็วยิ่งกว่าลิงร้อยตัว แต่มักไปตำหนิลิงว่าอยู่ไม่เป็นสุขกันทั้งโลก ส่วนมนุษย์เองอยู่ไม่เป็นสุข ทุกอิริยาบถเต็มไปด้วยความหลุกหลิก คึกคะนองน้ำล้นฝั่งอยู่ตลอดเวลา ไม่สนใจตำหนิกันบ้างเลย "ธรรม" ที่ท่านสอนไว้ จึงเปรียบเหมือนไม้สำหรับตีมือลิงตัวมือไวใจคะนองนั้นแล!

"ไตรลักษณ์" มี อนตฺตา เป็นต้น ท่านขู่ไว้ตบไว้ ตีข้อมือไว้ "อย่าไปเอื้อม!" ตบไว้ตีไว้ "อย่าไปเอื้อมว่าเป็นเราเป็นของเรา" นั่น! คำว่า "**รูปํ อนตฺตา**" ก็อุปมาเหมือนอย่างนั้นเอง "อย่าเอื้อม" "อย่าเข้าไปยึดถือ!" นั่น! ให้เห็นว่ามันเป็นอนตฺตาอยู่แล้ว นั่นแน่ะ! ธรรมชาติของมันเป็นอนตฺตา ไม่เป็นของใครทั้งหมด "อนตฺตา ไม่เป็นตน" ก็บอกอยู่แล้ว นี่คือการพิจารณาร่างกาย

เอาละที่นี่กำหนดให้มันสลายไป จะสลายลงไปแบบไหนก็เอาตามความถนัดใจ อันนั้นเปื่อยลง อันนี้เปื่อยลง อันนั้นขาดลง อันนี้ขาดลง กำหนดดูอย่างเพลินใจด้วยปัญญาของตน อันนั้นขาดลง อันนี้ขาดลง ขาดลงไปจนขาดลงไปทุกชิ้นทุกอัน ตั้งแต่กะโหลกศีรษะขาดลงไป กระดูกแต่ละชิ้นละอันเมื่อหนังหุ้มมันเปื่อยลงไปแล้ว เนื้อก็เปื่อยลงไปแล้ว

เส้นเอ็นที่ยึดกันขาดเปื่อยลงไปแล้ว มันทนไม่ได้ต้องขาดไป ๆ เพราะมีชิ้นติดชิ้นต่อกันอยู่อย่างนี้ด้วยเอ็นเท่านั้น เมื่อเส้นเอ็นเปื่อยลงไป ส่วนต่าง ๆ ต้องขาดลงไป ขาดลงไปกองอยู่กับพื้น และเรี่ยราดกระจัดกระจายเต็มบริเวณ มิหนำยังกำหนดให้แร้งกาหมากินและกัดทิ้งไปทั่วบริเวณ ใจจะมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง

เอ้า กำหนดดู! ส่วนที่เป็นน้ำมันก็กระจายลงไป ซึมซาบลงไปในดินด้วย เป็นไอขึ้นไปบนอากาศด้วย แล้วก็แห้งเข้าไป ๆ จนไม่ปรากฏสิ่งที่แข็ง เมื่อแห้งเข้าไปแล้วก็กลายเป็นดินตามเดิม ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ซอยลงไป อันใดก็ตามในธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟนี้ เป็นสิ่งประจักษ์ในทางสัจธรรมด้วยกันทั้งนั้น เราไม่ต้องคิดว่าเราพิจารณาดินชัด แต่ส่วนนั้นไม่ชัดส่วนนี้ไม่ชัด ไม่ต้องว่า พิจารณาให้มันชัดไปส่วนใดส่วนหนึ่งก็ตาม มันต้องทั่วถึงกันหมด เพราะดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นที่เปิดเผยอยู่แล้วในสายตาของเราก็เห็น ภายในร่างกายนี้น้ำเราก็มีอยู่แล้ว ลมคือลมหายใจ เป็นต้น ก็มีชัด ๆ เห็นชัด ๆ อยู่แล้ว แน่ะ! ไฟคือความอบอุ่นในร่างกายเป็นต้น แน่ะ! ต่างก็มีอยู่แล้วภายในร่างกายนี้ ทำไมจะไม่ยอมรับความจริงของมันด้วยปัญญาอันชอบธรรมเล่า เมื่อพิจารณาหลายครั้งหลายหนมันต้องยอมรับ ฝืนความจริงไปไม่ได้ เพราะต้องการความจริงอยู่แล้วนี่

พิจารณาลงไป ค้นหาชิ้นใดว่าเป็นเราเป็นของเรา หาดูซิไม่มีเลยแม้แต่ชิ้นเดียว ! มันเป็นสมบัติเดิมของเขาเท่านั้น คือดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสมบัติเดิมของธาตุต่าง ๆ นี่อันหนึ่ง ดูอย่างนี้ จิตสงบแน่วลงไปได้ และไม่ใช่อารมณ์ที่พาให้จิตฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมคะนอง แต่เป็นธรรมที่ทำให้ใจสงบเย็นต่างหาก ท่านจึงสอนให้พิจารณาเนือง ๆ จนเป็นที่เข้าใจและชำนาญ

เมื่อจิตได้เห็นประจักษ์ด้วยปัญญาแล้ว จิตจะเป็นอื่นไปไม่ได้ ต้องถอนตัวเข้าไปสู่ความสงบแน่วแน่อยู่ภายใน ปล่อยความกังวลใด ๆ ทั้งหมด นี่เป็นขั้นหนึ่งในการพิจารณาธาตุขันธ์!

เอ้า วาระต่อไปพิจารณาทุกขเวทนา เฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่เจ็บไข้ได้ป่วย หรือขณะที่นั่งมาก ๆ เกิดความเจ็บปวดมาก เอาตรงนี้แหละ ! นักรบต้องรบในเวลามีข้าศึก ไม่มีข้าศึกจะเรียกนักรบได้อย่างไร อะไรเป็นข้าศึก? ทุกขเวทนาคือข้าศึกของใจ เจ็บไข้ได้ป่วยมีทุกข์ตรงไหน นั้นแหละคือข้าศึกอยู่แล้ว ถ้าเราเป็นนักรบเราจะถอยไปหลบอยู่ที่ไหน? ต้องสู้จนรู้และชนะด้วยความรู้นี้

เอ้า เวทนามันเกิดขึ้นจากอะไร? ตั้งแต่เกิดมาจนเราเริ่มนั่งทีแรกไม่เห็นเป็น แต่ก่อนเรายังไม่เริ่มเป็นไข้ ไม่เห็นปรากฏทุกขเวทนาขึ้นมา นี่เวลาเราเจ็บไข้ได้ป่วย

ทุกขเวทนาจึงปรากฏขึ้นมา แต่ก่อนนี้มันไปหลบซ่อนอยู่ที่ไหน? ถ้าเป็นตัวของเราจริง จิตเรารู้อยู่ตลอดเวลา ทุกขเวทนาชนิดนี้ทำไมไม่ปรากฏอยู่ตลอดเวลา ทำไมจึงมาปรากฏในขณะนี้? ถ้าทุกขเวทนาเป็นเรา เวลาทุกขเวทนาดับไปทำไมจิตจึงไม่ดับไปด้วย ถ้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจริง ๆ ต้องดับไปด้วยกัน จิตยังมีความรู้สึกอยู่ตราบใด ทุกขเวทนาก็ควรจะมีอยู่ตราบนั้น ถ้าเป็นอันเดียวกันแล้วไม่ควรดับไป ต้องพิจารณาดูให้ชัด และแยกดูกายด้วย ขณะที่ทุกข์เกิดขึ้น เช่น เจ็บแข้งเจ็บขา ปวดกระดูกชิ้นนั้นชิ้นนี้ จงกำหนดดูกระดูก ถ้ามันปวดกระดูกเจ็บกระดูกมาก ๆ ในเวลานั้น

"กระดูกนี้หรือเป็นตัวทุกข์?" เอ้าถามดู และถามที่ตรงไหนให้จ่อจิตลงที่นั่นด้วยนะ อย่าถามแบบเผอเรอไปต่าง ๆ ให้ถามด้วย "จ่อจิตเพื่อรู้ความจริง" จ่อจิตแน่วอยู่กับทุกข์ จ้องอยู่กับกระดูกชิ้นนั้นท่อนนั้นที่เข้าใจว่าเป็นตัวทุกข์ ดูให้ดีว่ากระดูกชิ้นนี้หรือเป็นทุกข์ กำหนดดูเพื่อเป็นข้อสังเกตด้วยปัญญาจริง ๆ ถ้ากระดูกนี้เป็นทุกข์จริง ๆ แล้ว เวลาทุกข์ดับไปทำไมกระดูกนี้ไม่ดับไปด้วย นั่น! ถ้าเป็นอันเดียวกันจริง เมื่อทุกข์ดับไปกระดูกนี้ต้องดับไปด้วยไม่ควรจะยังเหลืออยู่ แต่นี่เวลาโรคภัยไข้เจ็บหายไป หรือเวลาเราลุกจากที่นั่งภาวนาแล้ว ความเจ็บปวดมาก ๆ นี้หายไป หรือทุกข์นี้หายไป กระดูกทำไมไม่หายไปด้วยถ้าเป็นอันเดียวกัน นี่แสดงว่าไม่ใช่อันเดียวกัน เวทนาก็ไม่ใช่อันเดียวกันกับกาย กายก็ไม่ใช่อันเดียวกันกับเวทนา กายกับจิตก็ไม่ใช่อันเดียวกัน ต่างอันต่างจริงของเขา แล้วแยกดูให้เห็นชัดเจนตามความจริงนี้ จะเข้าใจความจริงของสิ่งเหล่านี้โดยทางปัญญาไม่สงสัย

เวทนาจะปรากฏเป็นความจริงของมัน ผลสุดท้ายการพิจารณาก็จะย่นเข้ามา ๆ ย่นเข้ามาสู่จิต เวทนานั้นจะค่อยหดตัวเข้ามา ๆ จากความสำคัญของจิต คือจิตเป็นเจ้าตัวการ จิตเป็นเจ้าของเรื่อง เราก็จะทราบ ทุกขเวทนาในส่วนร่างกายก็ค่อย ๆ ยุบยอบ ค่อยดับไป ๆ ร่างกายก็สักแต่ว่าร่างกาย มีจริงอยู่อย่างนั้นตั้งแต่ทุกขเวทนายังไม่เกิด แม้ทุกขเวทนาดับไปแล้ว เนื้อ หนัง เอ็น กระดูก ส่วนไหนที่ว่าเป็นทุกข์ ก็เป็นความจริงของมันอยู่อย่างนั้น มันไม่ได้เป็นทุกข์นี่ กายก็เป็นกาย เวทนาก็เป็นเวทนา ใจก็เป็นใจ กำหนดให้เห็นชัดเจนตามเป็นจริงนี้ เมื่อจิตพิจารณาถึงความจริงแล้วเวทนาก็ดับ นี่ประการหนึ่ง

ประการที่สอง แม้เวทนาไม่ดับก็ตาม นี่หมายถึงเวทนาทางกาย แต่ก็ไม่สามารถทำความกระทบกระเทือนให้แก่จิตได้ สุดท้ายใจก็มีความสงบร่มเย็น สง่าผ่าเผยอยู่ในท่ามกลางแห่งทุกขเวทนาซึ่งมีอยู่ภายในร่างกายของเรานี้ จะเป็นส่วนใดหรือหมดทั้งตัวก็ตามที่ว่าเป็นทุกข์ ใจของเราก็ไม่หวาดหวั่นพรั่นพรึงอะไรทั้งหมด มีความเย็นสบาย เพราะรู้เท่าทุกขเวทนาด้วยปัญญาในเวลานั้น นี่คือการพิจารณาทุกขเวทนาที่ปรากฏผลอีกแง่หนึ่ง

การพิจารณาทุกขเวทนา ยิ่งเจ็บปวดมากเท่าใดสติปัญญาเราจะถอยไม่ได้ มีแต่ขยับเข้าไปเรื่อย ๆ เพื่อรู้ความจริง ไม่ต้องไปตั้งกฎเกณฑ์ ตั้งความสำคัญมั่นหมายขึ้นว่า "ให้ทุกขเวทนาดับไป" ด้วยความอยากของตนนั้น จะเป็นเครื่องช่วยเสริมทุกขเวทนาให้หนักขึ้นโดยลำดับ ความจริงก็พิจารณาให้เห็นความจริงเท่านั้น ทุกข์จะดับหรือไม่ก็ตาม ขอให้ทราบความจริงที่เป็นทุกข์หรือเกิดทุกข์ขึ้นมา ด้วยการรู้เท่าทางปัญญาของเราเป็นที่พอใจเรากำหนดที่ตรงนั้น และสิ่งเหล่านี้มันเกิดมันดับอยู่อย่างนั้นภายในขันธ์

กายมันเกิดขึ้นมาเป็นเวลาชั่วกาลชั่วระยะก็แตกสลายลงไป ที่เรียกว่า "แตกดับ" หรือ "ตาย" ทุกขเวทนาเกิดร้อยครั้งพันครั้งในวันหนึ่ง ๆ ก็ดับร้อยครั้งพันครั้งเหมือนกัน จะจีรังถาวรที่ไหน เป็นความจริงของมันอย่างนั้น เอาให้ทราบความจริงของทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนด้วยปัญญาอย่าท้อถอยเลื่อนลอย สัญญามันหมายอะไรบ้าง สัญญานี่เป็นตัวการสำคัญมาก พอสังขารปรุงแพล็บเท่านั้นแหละ สัญญาจะยึดเอาเลย แล้วหมายนั่นหมายนี่ยุ่งไปหมด ที่ว่าพวกก่อกวนพวกยุแหย่ให้เกิดเรื่องนั้นให้เกิดเรื่องนี้ขึ้นมา ก็คือพวกนี้เอง คือพวกสังขารกับพวกสัญญา ที่สำคัญมั่นหมายว่านั้นเป็นเรานั้นเป็นของเรา หรือนั้นเป็นทุกข์ เจ็บปวดที่ตรงนั้นเจ็บปวดที่ตรงนี้ กลัวเจ็บกลัวตาย กลัวอะไร ๆ ไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง กลัวไปหมด คือพวกนี้เป็นผู้หลอกให้กลัว จิตก็เลยหวั่นไปตามและท้อถอยความเพียรแล้วแพ้ นั่น! ความแพ้ดีละหรือ? แม้แต่เด็กเล่นกีฬาแพ้ เขายังรู้จักอับอายและพยายามแก้มือ ส่วนนักภาวนาแพ้กิเลสแพ้ทุกขเวทนา ไม่อายตัวเองและกิเลสเวทนาบ้าง ก็นับจะด้านเกินไป

จงทราบว่าเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอาการหนึ่ง ๆ ของจิตที่แสดงออกเท่านั้น เกิดขึ้นแล้วก็ดับ **"สญฺญา อนตฺตา"** นั่น ! มันก็เป็นอนตฺตาอย่างนั้นเอง แล้วไปถือมันยังไง ไปเชื่อมันยังไงว่าเป็นเราเป็นของเรา ว่าเป็นความจริง จงกำหนดตามให้รู้อย่างชัดเจน ด้วยสติปัญญาอันห้าวหาญชาญชัย ใจเพชรเด็ดดวงไม่ย่อท้อง้อกิเลสและเวทนาทั้งมวล สังขารความปรุง เพียงปรุงแพล็บ ๆ ๆ "ขึ้นมาภายในใจ" ใจกระเพื่อมขึ้นมา "แย็บ ๆ ๆ" ชั่วขณะ เกิดขึ้นในขณะไหนมันก็ดับไปขณะนั้น จะเอาสาระแก่นสารอะไรกับสังขารและสัญญาอันนี้เล่า

วิญญาณเมื่อมีอะไรมาสัมผัส ก็รับทราบแล้วดับไป ๆ ผลสุดท้ายก็มีแต่เรื่องเกิดเรื่องดับเต็มขันธ์อยู่อย่างนี้ ไม่มีอันใดที่จีรังถาวรพอเป็นเนื้อเป็นหนังแก่ตัวเราอย่างแท้จริงได้เลย หาชิ้นสาระอันใดไม่ได้ในขันธ์อันนี้ เรื่องปัญญาจงพิจารณาให้เห็นชัดโดยทำนองนี้

จะเห็น “ธรรมของจริง” ดังพระพุทธเจ้าสอนไว้ไม่เป็นอื่นมาแต่กาลไหน ๆ ทั้งจะไม่เป็นอื่นไปตลอดกาลไหน ๆ อีกเช่นกัน

เมื่อพิจารณาจนถึงขนาดนี้แล้ว ทำไมจิตจะไม่หดตัวเข้ามาสู่ความสงบจนเห็นได้ชัดเจนเล่า ต้องสงบและต้องเด่น ความรู้สึกที่จิตนี้ต้องเด่นดวงเพราะหดตัวเข้ามา เพราะความเห็นจริงในสิ่งนั้น ๆ แล้ว จิตต้องเด่น เวทนาจะกล้าแสนสาหัส ก็จะสลายไปด้วยการพิจารณาเห็นประจักษ์อยู่กับจิตแล้วตามความจริง ถ้าไม่ดับก็ต่างคนต่างจริงใจ ก็มีความสง่าผ่าเผยอาจหาญอยู่ภายในไม่สะทกสะท้าน ถึงกาลจะแตกก็แตกไปเถอะ ไม่มีอะไรสะทกสะท้านแล้ว เพราะเรื่องแตกไปนั้นล้วนแต่เรื่องของรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องผู้รู้คือใจนี้แตกไป ไม่ใช่ผู้รู้คือใจนี้ตายไป! มีแต่สิ่งเหล่านั้นเท่านั้นที่แตกดับสลายลงไป มีความสำคัญมั่นหมายของใจที่หลอกตนเองนี้เท่านั้นทำให้กลัว ถ้าจับจุดแห่งความสำคัญมั่นหมายนี้ว่าเป็นตัวมารยาที่ไม่น่าเชื่อถือแล้ว จิตก็ถอยตัวเข้ามาไม่เชื่อสิ่งเหล่านี้ แต่เชื่อความจริงเชื่อปัญญาที่พิจารณาโดยตลอดทั่วถึงแล้ว

เอ้า เมื่อจิตพิจารณาหลายครั้งหลายหนไม่หยุดไม่ถอย ความชำนิชำนาญในขันธ์ห้าจะปรากฏขึ้น รูปขันธ์จะถูกปล่อยไปก่อนด้วยปัญญาในขั้นเริ่มแรกพิจารณารูปขันธ์ ปัญญาจะรู้เท่าก่อนขันธ์อื่นและปล่อยวางรูปได้ จากนั้นก็ค่อยปล่อยเวทนาได้ สัญญาได้ สังขารได้ วิญญาณได้ในระยะเดียวกัน คือรู้เท่า พูดง่าย ๆ พอรู้เท่าก็ปล่อยวาง ถ้ายังไม่รู้เท่ามันก็ยึด พอรู้เท่าด้วยปัญญาแล้วก็ปล่อย ปล่อยไปหมด เพราะเห็นแต่จิตกระเพื่อมแย็บ ๆ ๆ ไม่มีสาระอะไรเลย คิดดีขึ้นมาก็ดับ คิดชั่วขึ้นมาก็ดับ คิดอะไร ๆ ขึ้นมาขึ้นชื่อว่าสังขารปรุงแล้วดับด้วยกันทั้งนั้นร้อยทั้งร้อย ไม่มีอะไรตั้งอยู่ได้นานพอจะเป็นสาระแก่นสารให้เป็นที่ตายใจได้เลย

แล้วมีอะไรที่คอยป้อนหรือผลักดันสิ่งเหล่านี้ออกมาเรื่อย ๆ เดี๋ยวผลักดันสิ่งเหล่านี้และสิ่งเหล่านั้นออกมาหลอกเจ้าของอยู่เรื่อย นี่แหละท่านว่า “ประภัสสรจิต” จิตเดิมแท้ผ่องใส ภิกษุทั้งหลาย แต่อาศัยความคละเคล้าของกิเลส หรือความจรมาของกิเลส มาจากรูปเสียงกลิ่นรส จากเครื่องสัมผัสต่าง ๆ จรมาจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ ไปกว้านเอามาเผาลนตัวเองนี่แหละ ที่มาทำให้จิตเศร้าหมองเศร้าหมองด้วยสิ่งเหล่านี้เอง

ดังนั้นการพิจารณา จึงเพื่อจะถอดถอนสิ่งเหล่านี้ออกเพื่อเปิดเผยตัวจิตขึ้นมาด้วยปัญญาอย่างประจักษ์ จึงจะเห็นได้ว่า ในขณะจิตที่ยังไม่ได้ออกเกี่ยวข้องกับอารมณ์ใด ๆ เพราะเครื่องมือคืออายตนะยังไม่สมบูรณ์ ยังอ่อนอยู่ จิตประเภทนี้ย่อมสงบตัวและผ่องใส

ที่เรียกว่า “จิตเดิมเป็นจิตผ่องใส” แต่เป็นจิตเดิมของ “วัฏจักร” เช่นจิตเด็กแรกเกิดนั้นแล ซึ่งความเคลื่อนไหวต่างๆ ยังไม่สมบูรณ์พร้อมพอรับอารมณ์ต่างๆ ได้เต็มที่ ไม่ใช่จิตเดิมของวิวัฏจักรที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้ว

ทีนี้เวลาพิจารณารอบไปโดยลำดับแล้ว อาการของกิเลสที่เคยเพ่นพ่านจะรวมตัวเข้าสู่จุดนั้น เป็นความผ่องใสขึ้นมาภายในใจ และความผ่องใสนี้แล แม้แต่เครื่องมือประเภท “มหาสติ มหาปัญญา” ก็ยังต้องลุ่มหลงความผ่องใสในระยะเริ่มแรกที่เจอกัน เพราะเป็นสิ่งที่ไม่เคยเห็นไม่เคยพบมาก่อนเลย นับแต่วันเกิดและเริ่มแรกปฏิบัติ จึงเกิดความแปลกประหลาดและอัศจรรย์ ดูเหมือนสง่าผ่าเผยไม่มีอะไรจะเปรียบเทียบได้ในขณะนั้น ก็จะไม่สง่าผ่าเผยยังไง เพราะเป็น “ราชาแห่งวัฏจักร” ทั้งสามโลก คือกามโลก รูปโลก อรูปโลก มาแล้วเป็นเวลานานแสนกัปนับไม่ได้โน่นน่ะ เป็นผู้มีอำนาจเหนือจิต ครอบครองจิตอยู่ตลอดมา ในเวลาที่จิตยังไม่มีสติปัญญาเพื่อถอนตัวออกจากใต้อำนาจนั้น ก็จะไม่สง่าผ่าเผยยังไง! จึงสามารถบังคับถูไถจิตให้ไปเกิดในที่ต่างๆ โดยไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ แล้วแต่อำนาจแห่ง “วิบากกรรม” ที่ตนสร้างไว้มากน้อย เพราะกิเลสประเภทนางบังเงาเป็นผู้บงการ ความที่สัตว์โลกเร่ร่อนเกิดตายอยู่ไม่หยุด ก็เพราะธรรมชาตินี้แลทำให้เป็นไป

เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงต้องพิจารณาให้เห็นชัด ความจริงแล้ว “ความผ่องใส” กับ “ความเศร้าหมอง” เป็นของคู่กัน เพราะต่างก็เป็นสมมุติด้วยกัน ความผ่องใสเพราะการรวมตัวของกิเลสต่างๆ นี้ จะเป็นจุดให้เราทราบได้อย่างชัดเจนว่า “นี้ คือจุดแห่งความผ่องใส” เมื่อมีความเศร้าหมองขึ้นมา ตามสภาพของจิตหรือตามขั้นภูมิของจิต ก็จะเกิดความทุกข์อันละเอียดในลักษณะเดียวกันขึ้นมาในจุดที่ว่าผ่องใสนั้นแล ความผ่องใส ความเศร้าหมอง และความทุกข์อันละเอียด ทั้งสามนี้เป็นสหายกัน คือเป็นคู่กัน เพราะฉะนั้นจิตที่เป็นความผ่องใสนี้ จึงต้องมีความพะวักพะวนระมัดระวังรักษาอยู่ตลอดเวลา กลัวจะมีอะไรมารบกวนให้กระทบกระเทือน และทำให้จิตที่ผ่องใสนี้เศร้าหมองไป แม้จะเป็นความเศร้าหมองอันละเอียดเพียงใด แต่เป็นเรื่องของกิเลสที่ผู้ปฏิบัติทั้งหลายไม่ควรนอนใจทั้งนั้น จำต้องพิจารณาด้วยปัญญาอยู่ไม่หยุดหย่อน

เพื่อให้ตัดภาระกังวลลงไปโดยเด็ดขาด จงตั้งปัญหาถามตัวเองว่า “ความผ่องใสนี้คืออะไร?” จงกำหนดให้รู้ ไม่ต้องกลัวความผ่องใสนี้จะฉิบหายวายปวงไป แล้ว “เราที่แท้จริง” จะล่มจมฉิบหายไปด้วย การพิจารณาจงกำหนดลงไปในจุดนั้นให้เห็นชัดเจน ความผ่องใสนี้ก็เป็น “อนิจจลักขณะ ทุกขลักขณะ อนัตตลักขณะ” เหมือนกันกับสภาพธรรมทั้งหลายที่เราเคยพิจารณามาแล้วไม่มีอะไรผิดกันเลย นอกจากมีความละเอียดต่างกันเท่านั้น

จึงไม่ควรไว้ใจกับอะไรทั้งสิ้นขึ้นชื่อว่า "สมมุติ" แล้ว ปัญญาให้ฟาดฟันลงไป กำหนดลงไปที่ตัวจิตนี่แหละ สิ่งจอมปลอมแท้ๆ มันอยู่ที่ตัวจิตนี้เอง ความผ่องใสนั่นแหละคือตัวจอมปลอมแท้ ! และเป็นจุดเด่นที่สุดในเวลานั้นแทบไม่อยากแตะต้องทำลาย เพราะเป็นสิ่งที่รักสงวนมากผิดสิ่งอื่นใด ในร่างกายนี้ไม่มีอะไรที่จะเด่นยิ่งไปกว่าความผ่องใสนี้ จนถึงกับให้เกิดความอัศจรรย์ ให้เกิดความรักความสงวนอ้อยอิ่งอยู่ภายใน ไม่อยากจะให้อะไรมาแตะต้อง นั่นน่ะ จอมกษัตริย์คืออวิชชา !

เคยเห็นไหม? ถ้าไม่เคยเห็น เมื่อปฏิบัติมาถึงจุดนี้ ก็จะหลงเองแล้วก็จะรู้เอง ไม่มีใครบอกก็รู้เมื่อสติปัญญาพร้อมแล้ว นี่แหละท่านเรียกว่า "อวิชชา" คือตรงนี้ที่เป็นอวิชชาแท้ ไม่ใช่อะไรเป็นอวิชชาแท้ อย่าพากันวาดภาพ "อวิชชา" เป็นเสือโคร่งเสือดาว หรือเป็นยักษ์เป็นมารไป ความจริงแล้วอวิชชา ก็คือนางงามจักรวาลที่น่ารักน่าหลงใหลใฝ่ฝันของโลกดีๆ นี่เอง อวิชชาแท้กับความคาดหมายผิดกันมากมาย เมื่อเข้าถึงอวิชชาแท้แล้ว เราไม่ทราบว่าอวิชชาคืออะไร? จึงมาติดกันอยู่ที่ตรงนี้ ถ้าไม่มีผู้แนะนำสั่งสอน ไม่มีผู้ให้อุบายจะต้องติดอยู่เป็นเวลานานๆ กว่าจะรู้ได้พ้นได้ แต่ถ้ามีผู้ให้อุบายแล้วก็พอเข้าใจและเข้าตีจุดนั้นได้ ไม่ไว้ใจกับธรรมชาตินี้ การพิจารณาต้องพิจารณาเช่นเดียวกับสภาวธรรมทั้งหลาย

เมื่อพิจารณาด้วยปัญญาอันแหลมคมจนรู้เห็นประจักษ์แล้ว สภาพนี้จะสลายตัวลงไปโดยไม่คาดฝันเลย ขณะเดียวกันจะเรียกว่า "ล้างป่าช้าของวัฏจักรของวัฏจิตสำเร็จเสร็จสิ้นลงแล้วใต้ต้นโพธิ์ คือความรู้แจ้งเห็นจริง" ก็ไม่ผิด เมื่อธรรมชาตินี้สลายตัวลงไปแล้ว สิ่งที่อัศจรรย์ยิ่งกว่าธรรมชาตินี้ซึ่งถูกอวิชชาปกปิดเอาไว้ จะเปิดเผยขึ้นมาอย่างเต็มตัวเต็มภูมิทีเดียว นี้แลที่ท่านว่า "เหมือนโลกธาตุหวั่นไหว" กระเทือนอยู่ภายในจิต เป็นขณะจิตที่สำคัญมากที่ขาดจาก "สมมุติ" ระหว่าง "วิมุตติกับสมมุติขาดจากกัน" เป็นความอัศจรรย์สุดจะกล่าว ที่ท่านว่า "อรหัตมรรคพลิกตัวเข้าถึงอรหัตผล" หมายความถึงขณะจิตขณะนี้เอง ขณะที่อวิชชาดับไปนั้นแล! ท่านเรียกว่ามรรคสมบูรณ์เต็มที่แล้ว ก้าวเข้าถึงอรหัตผล "อันเป็นธรรมและจิตที่สมบูรณ์แบบ" จากนั้นก็หมดปัญหา

คำว่า "นิพพานหนึ่ง" ก็สมบูรณ์อยู่ภายในจิตดวงนี้ ขณะที่อวิชชากำลังสลายตัวลงไปนั้น ท่านเรียกว่า "มรรคกับผลก้าวเข้าถึงกัน" ซึ่งเป็นธรรมคู่ ถ้าเปรียบกับการเดินขึ้นบันได เท้าข้างหนึ่งกำลังเหยียบอยู่บันไดขั้นสุด เท้าอีกข้างหนึ่งก้าวขึ้นไปเหยียบบนบ้านแล้ว แต่ยังไม่ได้ก้าวขึ้นไปทั้งสองเท้าเท่านั้น พอก้าวขึ้นไปบนบ้านทั้งสองเท้าแล้ว นั้นแลเรียกว่า "ถึงบ้าน" ถ้าเป็นจิตก็เรียกว่า "ถึงธรรม" หรือบรรลุธรรมขั้นสุดยอด ขณะเดียว

กับการบรรลุธรรมสิ้นสุดลง” ท่านเรียกว่า “นิพพานหนึ่ง” คือเป็นอิสระอย่างเต็มที่แล้ว ไม่มีกิริยาใดที่แสดงอีกต่อไปในการถอดถอนกิเลส นั่นท่านเรียกว่า “นิพพานหนึ่ง” จะว่า “อรหัตผล” ก็ได้ เพราะไม่มีกิเลสตัวใดมาแย้งแล้ว “นิพพานหนึ่ง” ก็ได้ แต่เมื่อจะแยกให้เป็นสมมุติโดยสมบูรณ์ตามหลักธรรมชาติ ไม่ให้มีความบกพร่องโดยทางสมมุติแล้ว ต้องว่า “นิพพานหนึ่ง” ถึงจะเหมาะเต็มภูมิ “สมมุติ” กับ “วิมุตติ” ในวาระสุดท้ายแห่งการล้างป่าช้าของ “จิตอวิชชา”

พระพุทธเจ้าท่านว่า **“นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ”** สุขอื่นนอกจากความสงบไม่มี นี้หมายถึงความเป็นผู้สิ้นกิเลสของผู้ได้ “สอุปาทิเสสนิพพาน” ซึ่งยังทรงขันธ์อยู่ ดังพระอรหันต์ท่าน

การปฏิบัติศาสนาคือการปฏิบัติต่อจิตใจเราเอง ใครเป็นผู้รับทุกข์รับความลำบาก เป็นผู้ต้องหาถูกจองจำอยู่ตลอดเวลา คือใคร? ใครเป็นผู้ถูกจองจำถ้าไม่ใช่จิต! ใครเป็นผู้จองจำจิตถ้าไม่ใช่กิเลสอาสวะทั้งปวง! การแก้ก็ต้องแก้ที่ตัวของข้าศึกที่มีต่อจิตใจนั้นด้วยปัญญา มีปัญญาอันแหลมคมเท่านั้นที่จะสามารถแก้กิเลสได้ทุกประเภท จนกระทั่งสลายตัวเองไปดังที่กล่าวมาแล้ว หมดปัญหาใด ๆ ทั้งสิ้น !

เรื่องรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นแต่เพียงอาการ ๆ เท่านั้น ไม่อาจมากระทบกระเทือนจิตใจให้กำเริบได้อีกเลย รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ก็เช่นเดียวกัน ต่างอันต่างจริง ต่างอันต่างว่า “มีก็มี ไม่มีก็ไม่มีปัญหาอะไร มีแต่จิตไปสำคัญมั่นหมายเพราะความโง่เขลาของตน เมื่อจิตฉลาดพอตัวแล้ว จิตก็จริง สภาวธรรมทั้งหลายทั้งในและนอกก็จริง ต่างอันต่างจริงไม่ขัดแย้งกัน ไม่เกิดเรื่องกันดังที่เคยเป็นมา

เมื่อถึงขั้นต่างอันต่างจริงแล้วก็เรียกได้ว่า “สงครามกิเลสกับจิตเลิกรากันแล้ว ถึงกาลสลายก็สลายไป เมื่อยังไม่ถึงกาลก็อยู่ไปดังโลก ๆ เขาอยู่กัน แต่ไม่โกรธกันเหมือนโลกเขาเพราะได้พิจารณาแล้ว

คำว่า **“อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา”** ถ้าไม่หมายถึงขันธ์ที่เรารับผิดชอบนี้จะหมายถึงอะไร? เราก็เรียนจบแล้ว คือจบ “ไตรลักษณ์” ไม่ใช่จบพระไตรปิฎก แต่พระไตรปิฎกก็คือพระไตรลักษณ์อยู่นั่นเอง เนื่องจากพระไตรปิฎกพรรณนาเรื่องของพระไตรลักษณ์ตลอดเรื่อง

อนิจฺจํ คือความแปรสภาพ **ทุกฺขํ อนตฺตา** ก็ไม่ใช่เราอยู่แล้ว ยังอยู่ก็ไม่ใช่เรา ตายแล้วจะไปยึดอะไร เมื่อทราบความจริงอย่างนี้แล้วก็ไม่หวั่นไหวพรั่นพรึง ทั้งความเป็นอยู่แห่งขันธ์ ทั้งความสลายไปแห่งขันธ์ จิตเป็นแต่เพียงรู้ไปตามอาการที่ขันธ์เคลื่อนไหวและแตกสลายไปเท่านั้น ธรรมชาตินี้ไม่ได้ฉิบหายไปตามธาตุขันธ์ จึงไม่มีอะไรที่น่ากลัวในเรื่อง

ความตาย เอ้า จะตายเมื่อไรก็ตายไปไม่ห้าม ยังอยู่ก็อยู่ไปไม่ห้าม เพราะเป็นความจริงด้วยกัน

การเรียนให้จบเรื่องความตายเป็นยอดคน คือยอดเรา ผู้เรียนจบเรื่องความตายแล้วไม่กลัวตาย ยังเป็นอยู่ก็อยู่ไป ถึงวาระที่ตายก็ตายไป เพราะได้กางข่ายด้วยปัญญาไว้รอบด้านแล้ว เราจะไม่หวั่นไหวต่อความจริงนั้น ๆ ซึ่งรู้อยู่กับใจทุกวันเวลานาทีอยู่แล้วโดยสมบูรณ์

เอาละ การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร พอดีเทปก็หมด

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

จิตว่างเพราะวางกาย

ขณะฟังเทศน์ให้จิตอยู่กับตัวไม่ต้องส่งออกไปที่ไหน ให้รู้อยู่จำเพาะตัวเท่านั้น แม้แต่ที่ผู้เทศน์ก็ไม่ให้ส่งออกมา จะเป็นทำนองคนไม่อยู่บ้าน ใครมาที่บ้านก็ไม่ทราบทั้งคนร้ายคนดี จิตส่งออกมาอยู่ข้างนอก ความรู้สึกภายในก็ด้อยลงไปไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ถ้าจิตอยู่กับที่ความรู้สึกภายในมีเต็มที่ ความสัมผัสแห่งธรรมก็เต็มเม็ดเต็มหน่วย ผลประโยชน์เกิดจากการฟังธรรมก็ต้องเกิดขึ้น ในขณะที่จิตเรามีความรู้สึกอยู่กับตัวไม่ส่งออกภายนอก มีแต่กระแสธรรมที่เข้าไปสัมผัสใจเต็มเม็ดเต็มหน่วย จิตใจก็มีความสงบเย็นในขณะฟังธรรมทุก ๆ ครั้งไป

เพราะ**เสียงธรรมกับเสียงโลก**ผิดกัน เสียงธรรมเป็นเสียงที่เย็น เสียงโลกเป็นเสียงที่แผดเผาเร่าร้อน **ความคิดในแง่ธรรมกับความคิดในแง่โลก**ก็ต่างกัน ความคิดในแง่โลกเกิดความไม่สงบทำให้วุ่นวาย ผลก็ทำให้เป็นทุกข์ ความคิดในแง่ธรรมให้เกิดความซาบซึ้งภายในใจ จิตมีความสงบเยือกเย็น ท่านจึงเรียกว่า "ธรรม" เรียกว่า "โลก" **แม้อาศัยกันอยู่ก็ไม่ใช่อันเดียวกัน** โลกกับธรรมต้องต่างกันเสมอไป เช่นเดียวกับผู้หญิงและผู้ชายที่อยู่ด้วยกันมองดูก็รู้ว่า นั่นคือผู้หญิง นี่คือผู้ชาย อยู่ด้วยกันก็รู้ว่าเป็นคนละเพศ เพราะลักษณะอาการทุกอย่างนั้นต่างกัน เรื่องของธรรมกับเรื่องของโลกจึงต่างกันโดยลักษณะนี้เอง

วันนี้เป็นวันถวายเพลิงศพท่านอาจารย์กว่า ไปปลง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** และเคารพศพท่าน ขณะไปถึงพอก้าวขึ้นไปสู่เมรุท่านก็ไปกราบ เพราะมีความสนิทสนมกับท่านมานาน อาจล่วงเกินท่านโดยไม่มีเจตนาก็เป็นได้ เลยต้องไปกราบขอขมาท่าน

ท่านเป็นคนไม่ชอบพูด มาคิดดูเรื่องปฏิปทาการดำเนินของท่านโดยลำดับ ท่านไม่เคยมีครอบครัว ท่านเป็นพระปฏิบัติมาอยู่กับท่านอาจารย์มั่น ท่านอาจารย์ได้ชมเชยเรื่องการนวดเส้นถวายท่าน เพราะบรรดาลูกศิษย์ที่มาอยู่อุปถัมภ์อุปัฏฐากท่านมีมากต่อมากเรื่อยมา ซึ่งมีนิสัยต่าง ๆ กัน ท่านเคยพูดเสมอว่าการนวดเส้นไม่มีใครสู้ท่านอาจารย์กว่าได้เลย ท่านว่า "ท่านกว่านี้ เราทำเหมือนกับหลับ ท่านก็เหมือนกับหลับอยู่ตลอดเวลา เราไม่ทำหลับท่านก็เหมือนหลับตลอดเวลา แต่มือที่ทำงานไม่เคยลดละความหนักเบา พอให้ทราบว่าท่านกว่านี้หลับไปหรือง่วงไป"

นี่ท่านอาจารย์มั่นท่านชมท่านอาจารย์กว่า แต่ดูอาการนั้นเป็นเรื่องของคนสัปหงก ‘‘เวลานวดเส้นให้เรานี้สัปหงกงกงันเหมือนคนจะหลับ แต่มือนั้นทำงานอย่างสม่ำเสมอ แสดงว่าไม่หลับ พระนอกนั้นถ้าลงมีลักษณะสัปหงกแล้ว มือมันอ่อนและตายไปกับเจ้าของแล้ว’’ ท่านว่า

ท่านอาจารย์มั่นท่านเป็นพระพูดตรงไปตรงมาอย่างนั้น ว่า‘‘มือมันตาย เจ้าของกำลังสลบ’’ ก็คือกำลังสัปหงกนั่นเอง ว่าเจ้าของกำลังสลบแต่มือมันก็ตายไปด้วย ตายไปก่อนเจ้าของ ท่านว่า ‘‘ท่านกว่าไม่เป็นอย่างนั้น การอุปถัมภ์อุปัฏฐากเก่งมาก!

ทำให้เราคิดย้อนหลังไปว่า เวลาท่านอุปถัมภ์อุปัฏฐากท่านอาจารย์มั่น ดูจะเป็นสมัยที่อยู่ทางอำเภอ ‘‘ท่าบ่อ’’ หรือที่ไหนบ้างออกจะลืม ๆ ไปเสียแล้ว

จากนั้นจิตใจของท่านก็เขวไปบ้าง การปฏิบัติก็เขวไปในตอนหนึ่ง คือท่านคิดอยากจะสึก ตอนเหินห่างจากท่านอาจารย์มั่นไปนาน แต่แล้วท่านก็กลับตัวได้ตอนที่ท่านอาจารย์มั่นกลับมาจากเชียงใหม่ เลยกลับตัวได้เรื่อยมาและไม่สึก อยู่มาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้และถึงวาระสุดท้ายของท่าน

ได้ไปดูเมรุท่านดูหีบศพท่าน กราบแล้วก็ดูพิจารณาอยู่ภายใน นี่เป็นวาระสุดท้ายของชีวิตมาถึงแค่นี้ เดินไปไหนก็เดิน เที่ยวไปไหนก็ไป แต่วาระสุดท้ายแล้วจำต้องยุติกันไม่มีความเคลื่อนไหวไปมาวาระที่ขึ้นเมรุนี้ **แต่จิตจะไม่ขึ้นเมรุด้วย!**

ถ้าจิตยังไม่สิ้นจากกิเลสอาสวะ จิตจะต้องท่องเที่ยวไปอีก ที่ขึ้นสู่เมรุนี้มีเพียงร่างกายเท่านั้น ทำให้คิดไปมากมาย แม้แต่นั่งอยู่นั่นก็ยังเอามาเป็นอารมณ์คิดเรื่องนี้อีก ปกติจิตทุกวันนี้ไม่เหมือนแต่ก่อน ถ้ามีอะไรมาสัมผัสแล้วใจชอบคิดหลายแง่หลายทางในธรรมทั้งหลาย จนเป็นที่เข้าใจความหมายลึกตื้นหยาบละเอียดแล้ว จึงจะหยุดคิดเรื่องนั้น ๆ

ขณะนั้นพิจารณาถึงเรื่อง ‘‘วัฏวน’’ ที่วนไปวนมา เกิดขึ้นมาอายุสั้นอายุยาว ก็ท่องเที่ยวไปที่นั่นมาที่นี่ ไปใกล้ไปไกล ผลสุดท้ายก็มาที่จุดนี้ จะไปไหนก็มีกิเลสครอบงำเป็นนายบังคับจิตไปเรื่อย ๆ จะไปสู่ภพใดก็เพราะกรรมวิบาก ซึ่งเป็นอำนาจของกิเลสพาให้เป็นไป ส่วนมากเป็นอย่างนั้น **มีกรรม วิบาก และกิเลส ควบคุมไปเหมือนผู้ต้องหา** ไปสู่กำเนิดนั้นไปสู่กำเนิดนี้ เกิดที่นั่นเกิดที่นี่ ก็เหมือนผู้ต้องหา **ไปด้วยอำนาจกฎแห่งกรรม** โดยมีกิเลสเป็นผู้บังคับบัญชาไป สัตว์โลกเป็นอย่างนี้ด้วยกัน ไม่มีใครที่จะเป็นคนพิเศษในการท่องเที่ยวใน ‘‘วัฏสงสาร’’ นี้ ต้องเป็นเช่นเดียวกัน ผู้ที่เป็นคนพิเศษคือผู้ที่พ้นจากกงจักร คือเครื่องหมุนของกิเลสแล้วเท่านั้น

นอกนั้นร้อยทั้งร้อย มีเท่าไรเหมือนกันหมด เป็นเหมือนผู้ต้องหา คือไม่ได้ไปโดยอิสระของตนเอง ไปเกิดก็ไม่ได้เป็นอิสระของตนเอง อยู่ในสถานที่ใดก็ไม่เป็นอิสระของตนเอง ไม่ว่าภพน้อยภพใหญ่ภพอะไรก็ตาม ต้องมีกฎแห่งกรรมเป็นเครื่องบังคับบัญชาอยู่เสมอ ไปด้วยอำนาจของกฎแห่งกรรม เป็นผู้พัดผันพาให้ไปสู่กำเนิดสูงต่ำอะไรก็ตาม กรรมดีกรรมชั่วต้องพาให้เป็นไปอย่างนั้น ไปสู่ที่ดีมีความสุขรื่นเริง ก็เป็นอำนาจแห่งความดี แต่ที่ยังไปเกิดอยู่ก็เพราะอำนาจแห่งกิเลส ไปต่ำก็เพราะอำนาจแห่งความชั่ว และกิเลสพาให้ไป

คำว่า "กิเลส" ๆ นี้จึงแทรกอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะไปภพใด **แม้ที่สุดพรหมโลก** ก็ยังไม่พ้นที่กิเลสจะต้องไปปกครอง ถึงชั้น "สุทธาวาส" ก็ยังต้องปกครองอยู่ "สุทธาวาส ๕ ชั้นคือ อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิษฐา" เป็นชั้น ๆ สุทธาวาส แปลว่าที่อยู่ของผู้บริสุทธิ์ ถ้าแยกออกเป็นชั้น ๆ **อวิหา** เป็นชั้นแรก ผู้ที่สำเร็จพระอนาคามีขั้นแรก **อตัปปา** เป็นชั้นที่สอง เมื่อบารมีแก่กล้าแล้วก็ได้เลื่อนขึ้นชั้นนี้ เลื่อนขึ้นชั้นนั้น ๆ จนถึงชั้นสุทธาวาส **ก็ยังไม่พ้นที่กิเลสจะไปบังคับจิตใจ** เพราะเวลานั้นยังมีกิเลสอยู่ ถึงจะละเอียดเพียงใดก็เรียกว่า "กิเลส" อยู่นั่นแล จนกระทั่งพ้น **เมื่อจิตเต็มภูมิแล้วในชั้นสุทธาวาส ก็ก้าวเข้าสู่อรหัตภูมิและถึงนิพพาน** นั่นเรียกว่า "เป็นผู้พ้นแล้วจากโทษแห่งการจองจำ"

นี่พูดตามวิถีความเป็นไปของกิเลสที่เรียกว่า "วัฏฏวน" แล้วพูดไปตามวิถีแห่งกุศลที่สนับสนุนเราให้เป็นไปโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งผ่านพ้นไปได้ ด้วยอำนาจของบุญกุศลที่ได้สร้างไว้นี้ **ส่วนอำนาจของกิเลสที่จะให้คนเป็นอย่างนั้น ไม่มีทาง** มีแต่เป็นธรรมชาติที่กดถ่วงโดยถ่ายเดียว

บุญกุศลเป็นผู้ผลักดันสิ่งเหล่านี้ออกช่วยตัวเองเป็นลำดับ ๆ ไป เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้บำเพ็ญกุศลให้มาก หากจะยังตะเกียกตะกายเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอยู่ ก็มีสิ่งที่ช่วยต้านทานความทุกข์ร้อนทั้งหลายพอให้เบาบางลงได้ เช่น เวลาหนาวมีผ้าห่ม เวลาร้อนมีน้ำสำหรับอาบสรง เวลาหิวกระหายก็มีอาหารรับประทาน มีที่อยู่อาศัย มีหยูกยาเครื่องเยียวยารักษา พอไม่ให้ทุกข์ทรมานอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย **บุญกุศลคอยพยุงอยู่เช่นนี้**จนกว่าจะพ้นไปได้ตราบใด ตราบนั้นจึงจะหมดปัญหา แม้เช่นนั้นบุญกุศลก็ยังปล่อยไม่ได้ จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายที่บุญกุศลจะสนับสนุนได้

ที่กล่าวมาทั้งนี้เป็นคำพูดของนักปราชญ์ ผู้เฉลียวฉลาดแหลมคมในโลกทั้งสามไม่มีใครเสมอเหมือนได้ คือพระพุทธเจ้า ถ้าใครไม่เชื่อพระพุทธเจ้าแล้วก็แสดงว่า ผู้นั้นหมด

คุณค่าหมดราคา ไม่มีสาระอันใดเลยพอที่จะรับความจริงไว้ได้ แสดงว่ากายก็ปลอมทั้งกาย จิตก็ปลอมทั้งจิต ไม่สามารถรับความจริงอันถูกต้องนั้นได้ เพราะความจริงกับความปลอมนั้นต่างกัน

ธรรมเป็นของจริง แต่จิตเป็นของปลอม ปลอมเต็มที่จนไม่สามารถจะรับธรรมไว้ได้ อย่างนี้มีมากมายในโลกมนุษย์เรา ส่วนใจด้านหนึ่งจริงอีกด้านหนึ่งปลอม ยังพอจะรับธรรมไว้ได้ รับธรรมขั้นสูงไม่ได้ ก็ยังรับขั้นต่ำได้ตามกำลังความสามารถของตน นี่ก็แสดงว่ายังมีขาวมีดำเจือปนอยู่บ้างภายในจิต ไม่ดำไปเสียหมดหรือไม่ปลอมไปเสียหมด คนเราถ้าไม่เชื่อพระพุทธเจ้าก็แสดงว่าหมดคุณค่าภายในจิตใจจริง ๆ ไม่มีชิ้นดีอะไรพอที่จะรับเอาสิ่งที่ดีไว้ได้เลย ใจไม่รับธรรมไม่รับสงฆ์ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

แต่เรานับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ที่เรียกว่า “**พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ**” อย่างเทิดทูนฝังไว้ในจิตใจ แสดงว่าจิตของเรามีความจริงมีหลักมีเกณฑ์ มีสาระสำคัญ จึงรับเอา “ธรรมสาระ” มีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น เข้าสู่จิตใจฝากเป็นฝากตายมอบกายถวายตัวประพฤติปฏิบัติตามท่าน ยากลำบากเพียงไรก็ไม่ท้อถอย เพราะความเชื่อในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นสำคัญ เรียกว่า “จิตนั้นมีสาระสำคัญกับธรรมตามกำลังความสามารถของตนอยู่แล้ว จึงไม่ควรตำหนิติเตียนตนว่าเป็นผู้มีวาสนาน้อย”

การติเตียนตนโดยที่ไม่พยายามพยุงตัวขึ้น และกลับเป็นการกดถ่วงตัวเองให้ท้อถอยลงไปนั้น เป็นการติเตียนที่ผิด ไม่สมกับคำว่า “รักตน” ความรักตนต้องพยุง จุดไหนที่มีความบกพร่องต้องพยายามพยุง ส่งเสริมจุดบกพร่องให้มีความสมบูรณ์ขึ้นมาเป็นลำดับ สมชื่อสมนามว่าเป็นผู้รักตน และสมกับว่า “**พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ**” เราถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นหลักชีวิตจิตใจ หวังท่านช่วยประคับประคอง หรือพยุงจิตใจของตนให้เป็นไปตามหลักธรรม อันเป็นธรรมมหามงคลสูงส่งที่สุดในโลกทั้งสาม

ในสากลโลกนี้ถ้าพูดถึง “สาระ” หรือสาระสำคัญแล้ว ก็มีอยู่เพียงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เท่านั้น สรุปแล้วมี “ธรรม” เท่านั้นเป็นธรรมฝากเป็นฝากตายได้ตลอดกาลตลอดภพตลอดชาติ จนถึงที่สุดคือวิมุตติพระนิพพาน

ใน “วัฏฏวน” ที่เราวกวนกันอยู่นี้ ไม่มีอันใดที่จะเป็นเครื่องยึดด้วยความแน่ใจและร่มเย็นใจเหมือนธรรมะนี้เลย “**ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ**” พระธรรมย่อมรักษาผู้

ปฏิบัติธรรม คำว่า ‘‘พระธรรมรักษาคืออย่างไร?’’ ทำไมธรรมจึงมารักษาคน ต้นเหตุเป็นมาอย่างไร?

ต้นเหตุคือคนต้องรักษาธรรมก่อน เช่นเราทั้งหลายรักษาธรรมอยู่ในเวลานี้ **รักษาธรรมคือรักษาตัว** ดำเนินตามหลักธรรมที่ท่านสั่งสอนไว้ ไม่ให้เคลื่อนคลาดจากหลักธรรม พยายามรักษาตนให้ดีในธรรม ด้วยความประพฤติทางกายทางวาจา ตลอดถึงความคิดทางใจ **อันใดที่เป็นข้าศึกต่อตนและผู้อื่นอันนั้นไม่ใช่ธรรม ท่านเรียกว่า ‘‘อธรรม’’** เราพยายามกำจัดสิ่งเหล่านี้ออก ดำเนินตามหลักธรรมที่ท่านสั่งสอน ดังที่เราทั้งหลายทำบุญให้ทาน รักษาศีล และอบรมสมาธิภาวนา ฟังเทศน์ฟังธรรมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรม **นี่คือการรักษาธรรม**

การปฏิบัติธรรมด้วยกำลังและเจตนาดีของตนเหล่านี้ชื่อว่ารักษาธรรม ผลต้องเกิดขึ้นเป็นธรรมรักษาเราขึ้นมา คำว่า ‘‘ธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว’’ นั้นก็คือผลของธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติของเรานี้แล เป็นเครื่องสนับสนุนและรักษาเรา ไม่ใช่อยู่ ๆ พระธรรมท่านจะโดดมาช่วยโดยที่ผู้นั้นไม่สนใจกับธรรมเลย ย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นเหตุที่พระธรรมจะรักษา ก็คือเราเป็นผู้รักษาธรรมมาก่อน ด้วยการปฏิบัติตามธรรม ผลที่เกิดขึ้นจากการรักษาธรรมนั้น ก็ย่อมนำเราไปในทางแคล้วคลาดปลอดภัย มีความอยู่เย็นเป็นสุข ที่ท่านเรียกว่า ‘‘ธรรมรักษาผู้ปฏิบัติธรรม’’ การปฏิบัติธรรมมีความหนักแน่นมั่นคงละเอียดลออมากน้อยเพียงไร ผลเป็นเครื่องสนองตอบแทนที่เห็นชัดประจักษ์ใจ ก็ยิ่งละเอียดขึ้นไปโดยลำดับ ๆ ตามเหตุที่ทำไว้นั้น ๆ จนผ่านพ้นไปจากภัยทั้งหลายได้โดยสิ้นเชิงที่เรียกว่า ‘‘นิยยานิกธรรม’’ นำผู้ปฏิบัติธรรมเต็มสติกำลังความสามารถนั้นให้ผ่านพ้นจาก ‘‘สมมุติ’’ อันเป็นบ่อแห่ง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** หรือแหล่งแห่งการเกิด แก่ เจ็บ ตายนี้ไปเสียได้อย่างหายห่วงถ่วงเวลา

พระพุทธเจ้าเป็นผู้หายห่วง พระอริยสงฆ์เป็นผู้หายห่วงได้ด้วยการปฏิบัติธรรม ธรรมรักษาท่านพยุงท่านจนถึงภูมิแห่งความหายห่วง ไม่มีอะไรเป็นอารมณ์เยื่อใยเสียดาย **เป็นผู้สิ้นภัย สิ้นเวรสิ้นกรรม สิ้นวิบากแห่งกรรม**โดยตลอดทั่วถึง คือพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกท่าน

ธรรมจึงเป็น ‘‘ธรรมจำเป็น’’ ต่อสัตว์โลกผู้หวังความสุขเป็นแก่นสาร ฝังนิสัยสันดานเรื่อยมาแต่กาลไหน ๆ ผู้หวังความสุขความเจริญจำต้องปฏิบัติตนตามธรรมด้วยดี

เพื่อความหวังดังใจหมายไม่ผิดพลาด ซึ่งเป็นการสร้างความเสียใจในภายหลังไม่มีประมาณ ซึ่งสัตว์โลกไม่พึงปรารถนากัน

อันความหวังนั้นหวังด้วยกันทุกคน แต่สิ่งที่จะมาสนองความหวังนั้น ขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติของตนเป็นสำคัญ เราอย่าให้มีความหวังอยู่ภายในใจอยู่อย่างเดียว ต้องสร้างเหตุอันดี ที่จะเป็นเครื่องสนองตอบแทนความหวังนั้นด้วยดี ดังเราทั้งหลายได้ปฏิบัติธรรมเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันและปฏิบัติต่อไปโดยลำดับ นี้แลคือการสร้างความหวังไว้โดยถูกทาง ความสมหวังจะไม่เป็นของใคร จะเป็นสมบัติอันพึงใจของผู้สร้างเหตุ คือกุศลธรรมไว้ดีแล้วนั่นแล ไม่มีผู้ใดจะมาแย่งไปครองได้ เพราะเป็น "อัตสมบัติ" ของแต่ละบุคคลที่บำเพ็ญไว้เฉพาะตัว ไม่เหมือนสมบัติอื่นที่โลกมีกัน ซึ่งมักพินาศฉิบหายไปด้วยเหตุต่าง ๆ มีจากโจรผู้ร้าย เป็นต้น ไม่ได้ครองด้วยความภูมิใจเสมอไป ทั้งเสี่ยงต่อภัยอยู่ตลอดเวลา

ไปกราบที่เมรุท่านวันนี้ ก็เห็นประชาชนมากมาย และเกิดความสงสาร ทำให้คิดถึงเรื่องความเป็นความตาย เฉพาะอย่างยิ่งคิดถึงองค์ท่านที่ประพฤติปฏิบัติมาก็เป็นวาระสุดท้าย ร่างกายทุกส่วนมอบไว้ที่เมรุ เป็นอันว่าหมดความหมายทุกสิ่งทุกประการภายในร่างกาย จิตใจเรายังจะต้องก้าวไปอีก ก้าวไปตามกรรม ตามวิบากแห่งกรรมไม่หยุดยั้ง ไม่มาสุดสิ้นอยู่ที่เมรุเหมือนร่างกาย แต่จะอยู่ด้วยกรรมและวิบากแห่งกรรมเท่านั้น เป็นผู้ควบคุมและส่งเสริม

กรรมและวิบากแห่งกรรมอยู่ที่ไหนเล่า? ก็อยู่ที่จิตนั่นแหละจะเป็นเครื่องพาให้เป็นไป ที่ไปดูไปปลงอนิจจังธรรมสังเวชกันที่นั่น ก็ด้วยความระลึกรู้สึกตัวว่าเราทุกคนจะต้องเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นจงพยายามสร้างความดีไว้ให้เต็มที่ จนเพียงพอแก่ความต้องการเสียแต่บัดนี้ จะเป็นที่ภูมิใจทั้งเวลาปกติและเวลาจวนตัว

ใครก็ตามที่พูดและกระทำ**ไม่ถูกต้องตามอรรถตามธรรม อย่าถือมาเป็นอารมณ์**ให้เป็นเครื่องก่อกวนใจโดยไม่เกิดประโยชน์อะไร นอกจากเกิดโทษขึ้นมากับตัวเอง เพราะความคิดไปพูดไปกับอารมณ์ไม่เป็นประโยชน์นั้น

ผู้ใดจะเป็นสรณะของเรา **ผู้ใดจะเป็นที่พึ่งที่ยึดที่เหนี่ยวของเรา เป็นคติเครื่องสอนใจเรา**ในขณะที่เราได้เห็นได้ยินได้ฟัง **ผู้นั้นแลคือกัลยาณมิตร** ถ้าเป็นเพื่อนด้วยกันนับแต่พระสงฆ์ลงมาโดยลำดับ จะเป็นเด็กก็ตาม ธรรมนั้นไม่ใช่เด็ก คติอันดีงามนั้นยึดได้ทุกแห่งทุกหนทุกบุคคล ไม่ว่าผู้หญิงผู้ชาย ไม่ว่าเด็กว่าผู้ใหญ่ยึดได้ **แม้แต่กับสัตว์เดรัจฉาน** ตัวใดมีอัธยาศัยใจคอดีก็น่ายึดเอามาเทียบเคียง **ถือเอาประโยชน์จากเขาได้**

ผู้ที่เป็นคนรกโลก อย่านำเข้ามาคิดให้รกรุงรังภายในจิตใจเลย **รกโลกให้มันรกอยู่เฉพาะเขา** โลกของเขาเอง รกในหัวใจของเขาเอง อย่าไปนำอารมณ์ของเขามารกโลกคือหัวใจเรา นั้นเป็นความโง่ไม่ใช่ความฉลาด เราสร้างความฉลาดทุกวัน พยายามเสาะแสวงหาความฉลาด ทำไมเราจะไปโง่กับอารมณ์เหล่านี้ ปฏิบัติไปอย่ามีความหวั่นไหวต่อสิ่งใด **ไม่มีใครรับผิดชอบเรายิ่งกว่าเราจะรับผิดชอบตัวเองในขณะนี้โดยธรรม จนถึงวาระสุดท้าย**ปลายแดนแห่งชีวิตของเราหาไม่ เราจะต้องรับ รับผิดชอบตัวเราเองอยู่ตลอดสาย จะเป็นภพหน้าหรือภพไหนก็ตาม **ความรับผิดชอบตนนี้จะต้องติดแนบไปกับตัว แล้วเราจะสร้างอะไรไว้**เพื่อสนองความรับผิดชอบของเราให้เป็นที่พึงพอใจ **นอกจากคุณงามความดีนี้ไม่มี!**

เราไม่ได้ตำหนิเรื่องโลก เราเกิดมากับโลกธาตุขันธ์ทั้ง ๕ ร่างกายนี้ก็เป็นโลกทั้งนั้น พ่อแม่เราก็เป็นโลก ทุกสิ่งทุกอย่างที่มารักษาเยียวยาก็เป็นโลก เราเกิดมากับโลกทำไมจะดูถูกโลกว่าไม่สำคัญ? ทั้งนี้เพื่อจะเป็นเครื่องเตือนตนว่า จะไม่อาจยึดเป็นหลักเป็นฐานเป็นกฎเกณฑ์ได้ตลอดไป **การหวังพึ่งเป็นพึ่งตายกับสิ่งนั้นจริง ๆ มันพึ่งไม่ได้!** เพราะฉะนั้น **เราจึงเห็นความสำคัญของมันในขณะปัจจุบัน**ที่เป็นเครื่องมือ **ที่จะใช้ทำงานให้เป็นผลเป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรม แต่เราอย่าถือว่าเป็นสาระสำคัญ**จนกระทั่งลืมเนื้อลืมตัว**และหลงไปตามโลก ไม่คิดถึงอนาคตของตนว่าจะเป็นอย่างไรภายในใจซึ่งเป็นส่วนสำคัญ ว่าจะได้รับผลอะไรบ้าง**

ถ้ามีแต่ความเพลิดเพลินจนไม่รู้สึกตัว มัวยึดแต่ร่างกายนี้ว่าเป็นเราเป็นของเรา ก็จะเป็นความเสียหายสำหรับเราเองที่ไม่ได้คิดให้รอบคอบต่อธาตุขันธ์อันนี้ เราทุกคนเป็นโลก พึ่งพาอาศัยกันไปตามกำลังของมันไม่ปฏิเสธ โลกอยู่ด้วยกันต้องสร้างอยู่สร้างกิน เพราะร่างกายนี้มีความบกพร่องต้องการอยู่ตลอดเวลาจะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ต้องพานั่ง พานอน พายืน พาเดิน พาขับถ่าย พารับประทาน อะไรทุกสิ่งทุกประการล้วนแต่จะนำมาเยียวยารักษาความบกพร่องของร่างกายซึ่งเป็นโลกนี้เอง

เมื่อเป็นเช่นนั้นไม่ทำงานได้หรือคนเรา อยู่เฉย ๆ อยู่ไม่ได้ ต้องทำงานเพื่อธาตุขันธ์นี่เป็นความ**จำเป็นสำหรับเราทุกคน ในขณะเดียวกันก็เป็นความจำเป็นสำหรับจิต**ที่ต้องเรียกหาความสุขความเย็นใจ **ร้องเรียกหาความหวัง** หาความสมหวัง **ร้องเรียกหาความช่วยเหลือจากเราเช่นเดียวกับธาตุขันธ์นั้นแล เราอย่าลืมความรู้สึกอันนี้**ซึ่งมีอยู่ภายในใจของโลกที่ยังปรารถนากัน

แม้จะมีวัตถุสมบัติอะไรมากมาย ความหิวโหยของจิต ความเรียกร้องของจิต จะแสดงอยู่ตลอดเวลา เพื่อเป็นเครื่องสนองตอบแทนกันให้เหมาะสมทั้งภายนอกและภายในจำต้องขวนขวายไปพร้อม ๆ กันด้วยความไม่ประมาท **ภายนอกได้แก่ร่างกาย ภายในได้แก่จิตใจ** เราจึงต้องสร้างสิ่งเยียวยารักษา เป็นเครื่องบำรุงไว้ให้พร้อมมูลทั้ง ๒ ประการ

ส่วนร่างกายก็เสาะแสวงหาทรัพย์สมบัติเงินทองมาไว้สำหรับเวลาจำเป็น **คุณงามความดีก็เสาะแสวงหาเพื่อเป็นเครื่องบรรเทาจิตใจ หรือพยุงส่งเสริมจิตใจให้มีอาหารเครื่องหล่อเลี้ยงเช่นเดียวกับส่วนร่างกายจนมีความสุขสบาย** เฉพาะอย่างยิ่งสร้างสติสร้างปัญญาขึ้นให้รอบตัว เราเกิดมาไม่ได้เกิดมาเพื่อความจนตรอกจนมุม เราเกิดมาเป็นคนทั้งคน เฉพาะอย่างยิ่งหลักวิชาทุกแขนงสอนให้คนฉลาดทั้งนั้น ทางโลกก็ดี ทางธรรมก็ดีสอนแบบเดียวกัน

เฉพาะทางธรรมที่พระพุทธเจ้าผู้ซึ่งฉลาดแหลมคมที่สุด ทรงสั่งสอนวิชาชนิดที่มนุษย์ไม่สามารถสอนกันได้ รู้อย่างที่มนุษย์ไม่สามารถรู้กันได้ ถอดถอนสิ่งที่มนุษย์หึงหวงที่สุด ไม่สามารถจะถอดถอนกันได้ แต่พระพุทธเจ้าถอดถอนได้ทั้งสิ้น เวลามาสอนโลกไม่มีใครที่จะสอนแบบพระองค์ได้ ผู้นี้เป็นผู้ที่น่ายึดถือกราบไหว้อย่างยิ่ง ผลที่ปรากฏจากความฉลาดแหลมคมของพระพุทธเจ้าก็คือ ได้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นศาสดาเอกของโลก สั่งสอนโลกจนสะเทือนกระทั่งวันปรินิพพาน แม้นิพพานแล้วยังประทาน “ธรรม” ไว้เพื่อสัตว์โลกได้ปฏิบัติตามเพื่อความเกษมสำราญแก่ตน ไม่มีอะไรบกพร่องสำหรับพระองค์เลย **ท่านผู้นี้แลสมพระนามว่า“เป็น สรณํ คจฺฉามิ” โดยสมบูรณ์ของมวลสัตว์ในไตรภพไปตลอดอนันตกาล**

เราพยายามสร้างเนื้อสร้างตัวคือจิตใจ ให้มีความสมบูรณ์พูนสุขไปด้วยคุณงามความดี ความฉลาดภายในอย่าให้จนตรอกจนมุม พระพุทธเจ้าไม่พาจนตรอก ไม่เคยทราบว่าพระพุทธเจ้าจนตรอก ไปไม่ได้และติดอยู่ที่ตรงไหนเลย ติดตรงไหนท่านก็ฟันตรงนั้นขุดตรงนั้นจนทะลุไปได้ไม่จนมุม ไม่ใช่ติดอยู่แล้วนอนอยู่นั่นเสีย จมอยู่นั่นเสีย อย่างสัตว์โลกทั้งหลายที่จนตรอกจนมุมแล้วท้อถอยอ่อนแอถอนกำลังออกไปเสีย **อย่างนี้ใช้ไม่ได้ !** สุดท้ายก็ยิ่งจมใหญ่ ยิ่งกว่าคนตกน้ำท่ามกลางมหาสมุทรทะเลหลวง

ที่ถูกติดตรงไหน ขัดข้องตรงไหน นั้นแลคือคติธรรมอันหนึ่ง เป็นเครื่องพร่ำสอนเราให้พินิจพิจารณา สติปัญญาจงผลิตขึ้นมาให้ทันกับเหตุการณ์ที่ขัดข้อง แม้จะประสบเหตุการณ์อันใดก็ตาม อย่าเอาความจนตรอกจนมุมมาขวางหน้าเรา จงเอาสติปัญญาเป็นเครื่อง

บุกเบิก อะไรมันขวางบุกเบิกเข้าไปเรื่อยๆ **คนเราไม่ใช่จะโง่ไปเรื่อยๆ แต่ไม่ใช่จะฉลาดมาตั้งแต่วันเกิด** ต้องอาศัยการศึกษาอบรม อาศัยการพินิจพิจารณา อาศัยการอบรมสั่งสอนของครูอาจารย์ อาศัยการค้นคว้า **ความฉลาดจะเกิดขึ้นโดยลำดับๆ และไม่มีประมาณ** ในน้ำมหาสมุทรจะว่ากว้างแคบอะไรก็ตาม ปัญญายังแทรกไปได้หมด และกว้างลึกยิ่งกว่าแม่น้ำมหาสมุทร!

ความโง่ อะไรจะโง่ยิ่งกว่าจิตไม่มี ถ้าทำให้โง่ โง่จนตั้งกัปตั้งกัลป์ เกิดด้วยความโง่ ตายด้วยความโง่ อยู่ด้วยความโง่ โง่ตลอดไปถ้าจะให้โง่ ใจต้องโง่อย่างนั้น! **ถ้าจะให้ฉลาด ฉลาดที่สุดก็ที่ใจดวงนี้! ฉะนั้นจงพยายาม** เราต้องการอะไรเวลานี้นอกจากความฉลาด? เพราะความฉลาดพาให้คนดี พาคนให้พ้นทุกข์ ไม่ว่าทางโลกทางธรรมพาคนผ่านพ้นไปได้ทั้งนั้นไม่จนตรอกจนมุมถ้ามีความฉลาด นี่เรากำลังสร้างความฉลาดให้กับเรา จงผลิตความฉลาดให้มากให้พอ เฉพาะอย่างยิ่งเราแบกหามเบญจขันธ์อันนี้มานาน เราฉลาดกับมันแล้วหรือยัง?

ส่วนมากมีแต่บ่นให้มันโดยที่มันไม่รู้สึกตัวกับเราเลย บ่นให้แข้งให้ขาอวัยวะส่วนต่างๆ ปวดนั้นปวดนี้บ่นกันไป มันออกมาจากใจนะความบ่นน่ะ ความไม่พอใจน่ะ การบ่นนั้นเหมือนกับเป็นการระบายทุกข์ ความจริงไม่ใช่การระบายทุกข์ มันกลับเพิ่มทุกข์ แต่เราไม่รู้สึกตัวว่ามันเป็นทุกข์สองชั้นขึ้นมาแล้ว ขณะนี้รู้หรือยัง? ถ้ายังขณะต่อไป วันเวลาเดือนปีต่อไป จะเจอกับปัญหาเพิ่มทุกข์สองชั้นอีก ชนิดไม่มีทางสิ้นสุดยุติลงได้

เรื่องของทุกข์น่ะเรียนให้รู้ตลอดทั่วถึง ขันธ์อยู่กับเรา สมบัติเงินทองมีอยู่ในบ้านเรามีมากน้อยเพียงไรเรายังมีทะเบียนบัญชี เรายังรู้ว่าของนั้นมีเท่านั้น ของนี้มีเท่านี้ เก็บไว้ที่นั่นเท่านั้น เก็บไว้ที่นี่เท่านี้ เรายังรู้เรื่องของมันจำนวนของมัน เก็บไว้ในสถานที่ใด ยังรู้ได้ตลอดทั่วถึง

แต่สกลกายนี้ ธาตุขันธ์ของเรานี้ เราแบกหามมาตั้งแต่วันเกิด เรารู้บ้างไหมว่ามันเป็นอย่างไร มีอะไรอยู่ที่ไหน มันมีดีมีชั่ว มีความสกปรกโสมม หรือมีความสะอาดสะอ้านที่ตรงไหน มีสาระสำคัญอยู่ที่ตรงไหน ไม่เป็นสาระสำคัญมีอยู่ที่ตรงไหน มี อนิจฺจํ หรือ นิจฺจํ ที่ตรงไหนบ้าง มีทุกฺขํ หรือ สุขํ ที่ตรงไหนบ้าง มีอนตฺตา หรือ อตฺตา อยู่ที่ตรงไหนบ้าง ควรค้นให้เห็นเหตุผล เพราะมีอยู่กับตัวด้วยกันทุกคน

ในธาตุในขันธ์ จงใช้สติปัญญาขุดค้นลงไป พระพุทธเจ้าทรงสอนส่วนมากอยากจะว่าร้อยทั้งร้อยว่า **“รูปํ อนตฺตา”** นั่น! ฟังซิ **“รูปํ อนิจฺจํ”** คำว่า ‘‘อนิจฺจํ’’ คืออะไร? มันเตือนเราอยู่ตลอดเวลา ความ อนิจฺจํ มันเตือน ถ้าหากจะพูดแบบนักธรรมกันจริงละก็ มัน

เตือนเราอยู่ตลอดเวลา‘‘อย่าประมาท **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อย่าไปถือไฟ รู้ไหม? อนตฺตามันเป็นไฟ ถือแล้วร้อนนะ ปล่อยๆ ซิถือไว้ทำไมไฟน่ะ’’

รูป๋ แยกออกไป รูปมันมีกี่อาการ อาการอะไรบ้าง ดูทั้งข้างนอกข้างใน ดูให้เห็นตลอดทั่วถึง พระพุทธเจ้าท่านดูและรู้ตลอดทั่วถึง **ปัญญาไม่มีจนตรอก** รู้ทั่วถึงไปหมดถ้าจะพาให้ทั่วถึง ถ้าจะให้ติดตันอยู่ตลอดเวลา**ก็ติด เพราะไม่ได้คิดได้ค้น**

สำคัญจริงๆ ก็คือร่างกายมันมีหนังหุ้มดูให้ดี สอนมูลกรรมฐาน ท่านว่า ‘‘เกสา โลมา นขา ‘‘ทันตา ตโจ’’ พอมาถึง ‘‘ตโจ’’ เท่านั้น**หยุด!** ท่านเรียกว่า ‘‘ตจปัญจกกรรมฐาน’’ แปลว่า กรรมฐานมีหนังเป็นที่ห้า นี่แปลตามศัพท์นะ พอมาถึง ‘‘ตโจ’’ แล้วทำไมถึงหยุดเสีย? **ท่านสอนพระสงฆ์ผู้บวชใหม่** ก็เป็นเช่นเดียวกัน **และอนุโลมปฏิโลม** คือว่าถอยหลังย้อนกลับ

พอถึง ‘‘หนัง’’ แล้วหยุด เพราะเหตุใดท่านถึงหยุด มีความหมายอย่างไร? หนังนั้นเป็นเรื่องสำคัญมากของสัตว์โลก **ที่ติดกันก็มาติดที่ตรง ‘‘หนัง’’** ที่คลุมกายไว้ก็คือหนังผิวพรรณวรรณะข้างนอกน่าดู แต่ไม่ได้หนาเท่าใบลานเลยส่วนที่หุ้มนั้น ทีนี้ลองถลกหนังออกดูซิ เราดูกันได้ไหม เป็นสัตว์ก็ดูไม่ได้ เป็นคนก็ดูไม่ได้ เป็นหญิงเป็นชายดูกันไม่ได้ทั้งนั้น เมื่อถลกเอาหนังออกแล้วเป็นอย่างไร นี่แหละพอมาถึง ‘‘ตโจ’’ ท่านจึงหยุด เพราะอันนี้มันครอบสกลกายแล้ว เรียกว่า ‘‘ครอบโลกธาตุ’’ แล้ว

พิจารณาตรงนั้น **คลี่คลายออกดูทั้งข้างนอกข้างในของหนัง**เป็นอย่างไรบ้าง หนังรองเท้ามันไม่สกปรก มันไม่เหมือนหนังคนหนังสัตว์ที่ยังสดๆ ร้อนๆ อยู่ ดูนี่แหละกรรมฐาน ดูทั้งข้างล่างข้างบน คนทั้งคนถลกหนังให้หมด ทั้งเราทั้งเขาดูได้ไหม อยู่กันได้ไหม เรายังไม่เห็นหรือความจริงที่แสดงอยู่ภายในตัวของเรา เรายังยึดยังถือว่าเป็นเราอยู่ได้เหรอ? ไม่อายต่อความจริงบ้างเหรอ? **นี่ความจริงเป็นอย่างนั้น แต่เราฝืนความจริงเฉยๆ เพราะอะไร?**

เพราะกิเลสตัณหาความมืดดำต่างๆ มันพาดื้อด้าน เราต้องทนด้านกับมันที่ทำให้ฝืน ไม่อายพระพุทธเจ้าบ้างหรือ พระพุทธเจ้ามีพระเมตตาสั่งสอนสัตว์โลกให้ปล่อยวางสิ่งเหล่านี้ แต่พวกเรายึดถือไปเรื่อย บางคนแทบจะตายยังตายไปไม่ได้ เวลานี้ยังมีธุระอยู่อย่างนั้นๆ จะตายไปไม่ได้ ฟังดูซีมันขบขันดีไหม?

จะตายไปไม่ได้ยังไง? ตั้งแต่เป็นมันยังเป็นอยู่ได้ เจ็บมันยังเจ็บได้ ทำไมมันจะตายไม่ได้! ไม่คิดบ้างหรือ นี่แหละความโง่ ความโง่เขลาของพวกเราเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึง

ต้องแจงออกให้เห็นความโง่ของตัวเอง เพื่อสติปัญญาจะกลายเป็นความฉลาดแหลมคมขึ้นมา "กรรมฐานห้า" ท่านสอนถึง "ตโจ" เป็นประโยชน์อย่างมากทีเดียว

เอ้า ดูเข้าไปเนื้อ เอ็น กระดูก เข้าไปดูข้างใน ดูได้พิจารณาดู นี่เรียกว่า "เที่ยวกรรมฐาน" เที่ยวอย่างนี้ ให้ดูข้างบนข้างล่าง ให้เพลินอยู่กับความจริง แล้ว "อุปาทานความกอดรัดไว้มั่น" มันจะค่อย ๆ คลายออก คลายออกเรื่อย ๆ พอความรู้ความเข้าใจซึมซาบเข้าไปถึงไหน ความผ่อนคลายของใจก็เบาลง ๆ เบาไปโดยลำดับเหมือนคนจะสร่างจากไข้นั่นแล

ความสำคัญนี้เป็นเครื่องทำให้หนักอยู่ภายในใจเรา พอมีความเข้าใจในอันนี้แล้วจึงปล่อยวางได้โดยลำดับ แล้วก็มีความเบาภายในใจ นี่เป็นประโยชน์ในการพิจารณากรรมฐานมาก

ไม่ว่าเป็นชิ้นเป็นอันใด กำหนดให้เปื่อยพังไปเรื่อย ๆ มันเปื่อย ๆ อยู่ตลอดเวลา จนอยู่ไม่ได้ อะไรที่จะเกิดความขยะแขยงซึ่งมีอยู่ในร่างกายจะปรากฏขึ้นมา ซึ่งแต่ก่อนก็ไม่ขยะแขยง ทำให้เกิดให้มีด้วยสติปัญญาของเรา พิจารณาให้เห็นชัดตามความจริงเป็นอย่างนี้

ความปลอมมันเกิดขึ้นได้ ใครก็เกิดได้ด้วยกันทั้งนั้น ความปลอมมันเกิดง่ายติดง่าย แท้จริงมันไม่ค่อยอยากเกิด แต่เราไม่ค่อยพิจารณา ไม่ค่อยสนใจไม่ค่อยชอบ ไปชอบสิ่งที่ไม่น่าชอบ แล้วมันก็ทุกข์ในสิ่งที่เราไม่ชอบอีกนั่นแล

ความทุกข์ไม่มีใครชอบแต่ก็เจออยู่ด้วยกัน เพราะมันปีนเกลียวกับความจริง เรากำหนดให้เปื่อยลงโดยลำดับ ๆ ก็ได้ จะกำหนดแยกออก เฉือนออก เฉือนออกเป็นกอง ๆ กองเนื้อกองหนัง อะไร ๆ เอาออกไป เหลือแต่กระดูกก็ได้ กระดูกก็มีชิ้นใหญ่ชิ้นเล็ก มันติดต่อกับที่ตรงไหน กำหนดออกไป ดึงออกไปกอง เอาไฟเผาเข้าไป นี่คืออุบายแห่ง "มรรค" ได้แก่ปัญญา ความติดพันในสิ่งเหล่านี้จนถึงกับเป็นอุปาทานยึดมั่นถือมั่น หนักยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูก ๆ **ก็เพราะ "ความสำคัญ ความปรุงความแต่งของใจ"** ความสำคัญมั่นหมายของใจซึ่งเป็นตัวจอมปลอมนั้นแล เรายังพอใจติดใจได้ เรายังพอใจคิดพอใจสำคัญมั่นหมายได้ และพอใจอยู่ได้

ปัญญาหรืออุบายวิธีดังที่ได้อธิบายมานี้ คือการคลี่คลายออกให้เห็นตามความจริงของมัน นี่เป็นความคิดความปรุงที่ถูกต้องเพื่อการถอดถอนตัวเอง ทำไมจะถือว่าเป็นความคิดเฉย ๆ สิ่งที่เป็นความคิดเฉย ๆ เราคิดนั่นเป็นเรื่องของ **"สมุทัย"** เรายังยอม

คิด สิ่ง**ที่เป็นมรรค**เพื่อจะถอดถอนความผิดประเภทนั้น **"สังขารแก้สังขาร ปัญญาแก้ความโง่ ทำไมเราจะทำไม่ได้** มันจะขัดกันที่ตรงไหน **นี่แหละท่านเรียกว่า "ปัญญา"**

เอ้า กำหนดเผาไฟลงไป ได้กี่ครั้งกี่หน**ไม่ต้องไปนับครั้งนับหน ทำจนชำนาญเป็นของสำคัญ** ชำนาญจนกระทั่งมันปล่อยวางได้ **จากนั้นก็เป็น สุญญากาศ ว่างเปล่า**

ร่างกายของเรานี้ทีแรกมันก็เป็นปฏิกูล ทีแรกไม่ได้พิจารณาเลยมันก็สวยก็งาม พอพิจารณาตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเข้าไปที่เรียกว่า "ปฏิกูล" มันก็เห็นชัดคล้อยตามซึ้งเข้าไปเป็นลำดับ ๆ จนกระทั่งเกิดความเบื่อหน่าย มีความขยะแขยง เกิดความสลดสังเวช น้ำตาร่วงพรู ๆ ในขณะที่พิจารณาเห็นประจักษ์ภายในใจจริง ๆ "โอ้โห ! เห็นกันแล้วหรือวันนี้ แต่ก่อนไปอยู่ที่ไหน ร่างกายทั้งร่างอยู่ด้วยกันมาตั้งแต่วันเกิด ทำไมไม่เห็น ทำไมไม่เกิดความสลดสังเวช วันนี้ทำไมจึงเห็น อยู่ที่ไหนถึงมาเจอกันวันนี้ ทั้ง ๆ ที่อยู่ด้วยกันมา "นั่น! รำพึงรำพันกับตัวเอง พอเห็นชัดเข้าจริงแล้วเกิดความขยะแขยง เกิดความสลดสังเวช**แล้วใจเบา** ไม่มีอะไรจะบอกให้ถูกได้ เพราะความหนักก็ได้แก่ความยึดความถือ พอเข้าใจสิ่งเหล่านี้ชัดเจนประจักษ์ใจในขณะนั้น จิตมันก็ถอนออกมา จิตเบาโล่งไปหมด จากนั้นกำหนดลงไปทลายลงไปจนแหลกเหลวไปหมด กลายเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ

จิตปรากฏเป็นเหมือนกับอากาศ อะไร ๆ เป็นอากาศธาตุไปหมด จิตว่างไปหมด! นี่เป็นอุบายของสติปัญญาทำให้คนเป็นอย่างนี้ ทำความรู้ความเห็นให้เป็นอย่างนี้ ทำผลให้เกิดเป็นความสุขความสบาย ความเบาจิตเบาใจอย่างนี้!

เมื่อกำหนดเข้าไปนาน ๆ จะมีความชำนาญละเอียดยิ่งไปกว่านี้ แม้ที่สุดร่างกายที่เรามองเห็นด้วยตาเนื้อนี้**มันหายไปหมด จากภาพทางรูป กลายเป็นอากาศธาตุ ว่างไปหมดเลย** ดูต้นไม้ก็มองเห็นเพียงเป็นราง ๆ เหมือนกับเงา ๆ ดูภูเขาทั้งลูกก็เหมือนกับเงา ไม่ได้เป็นภูเขาจริงจังเหมือนแต่ก่อน เพราะจิตมันแทงทะลุไปหมด ร่างกายทั้งร่างก็เป็นเหมือนเงา ๆ เท่านั้นเอง ปัญญาแทงทะลุไปหมด **จิตว่าง ว่างเพราะวางกายด้วย เพราะจิตทะลุร่างกายทั้งหมดด้วย** ความเป็นชิ้นเป็นอัน เป็นท่อนเป็นก้อน เป็นอะไรอย่างนี้ ทะลุไปหมดหาชิ้นหาก้อนไม่มี กลายเป็นอากาศธาตุไปทีเดียว **นี่หมายถึงร่างกาย !**

เวทนา มันก็เพียงยิบยับ ๆ นิด ๆ เกิดในร่างกาย มันก็ว่างของมันอีกเหมือนกัน เวทนาเกิดขึ้นก็ทราบว่าเกิด แต่ก่อนเวทนานี้ที่มันเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาก็ไม่มี เพราะอำนาจแห่งปัญญานี้เองแทงทะลุไปอีก มีลักษณะเป็นเงา ๆ ของเวทนา

สัญญาก็เป็นเงา ๆ สังขาร ก็เป็นเพียงเงา ๆ นี่เวลาปัญญามันครอบเข้าไป ครอบเข้าไปละเอียดเข้าไป อะไรก็กลายเป็นเงา ๆ ไปทั้งนั้น

จากนั้นก็ทะลุถึงจิต มันเป็นก้อนอีก คือ "ก้อนอวิชชา" ก้อนสมมุติ ก้อนภพ ก้อนชาติ **มันอยู่ที่จิต** ปัญญาฟาดฟันลงไปที่นั่น คำที่ว่า **"เงา ๆ หมดไป ก้อนสมมุติทั้งก้อนหมดภายในจิต"** ไม่มีอะไรเหลือ **เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ความรู้ล้วน ๆ อันนี้คือความรู้บริสุทธิ์**

อันใดที่เป็นราง ๆ หรือเป็นเงา ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของสมมุติเป็นเรื่องของกิเลส ต้องถูกชำระออกหมดด้วยปัญญา **ไม่มีอะไรปิดบังจิตใจดวงที่บริสุทธิ์นี้ได้เลย! นั่นคือที่สุดแห่งทุกข์ ที่สุดแห่งภพแห่งชาติ ที่สุดแห่ง "วัฏจักร" ทั้งหลาย สิ้นสุดลงที่จุดนี้** หมดปัญหา การปฏิบัติธรรมเมื่อถึงขั้นนี้แล้วอยู่ที่ไหนก็อยู่เถอะ!

พระพุทธเจ้ากับธรรมชาตินี้เป็นอันเดียวกัน พระธรรม พระสงฆ์ เป็นอันเดียวกันกับธรรมชาตินี้ ผู้ใดเห็นธรรม "ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเราตถาคต" **หมายถึงธรรมชาติอันนี้แล** พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานนานเพียงใดก็ตามไม่สำคัญเลย เพราะนั้นเป็นกาลเป็นสถานที่เป็นพระกายคือเรือนร่างแห่งพุทธะเท่านั้น **พุทธะอันแท้จริงคือความบริสุทธิ์นี้ อันนี้เป็นฉันใดอันนั้นเป็นฉันนั้น พระพุทธเจ้าจะสูญไปไหน เมื่อธรรมชาตินี้ตนผู้บริสุทธิ์ก็รู้อยู่แล้วว่าไม่สูญ** แล้วพระพุทธเจ้าจะสูญไปได้อย่างไร คำว่า "พระธรรม ๆ" นั้นสูญไปได้อย่างไร รู้อะไรถ้าไม่รู้ธรรม! แล้วธรรมไม่มีจะรู้ได้อย่างไร ถ้าว่าธรรมสูญจะรู้ได้อย่างไรลงที่จุดนี้!

อยู่ที่ไหนก็เหมือนอยู่กับพระพุทธเจ้า กับพระธรรม กับพระสงฆ์ ไม่ว่า "เหมือนอยู่" นะ **คือ**อยู่กับพระพุทธเจ้า ว่ายังงั้นเลย ให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยตามความรู้สึกของจิตนั้น เราจะเชื่อพระพุทธเจ้าว่าสูญหรือไม่สูญได้ ก็เมื่อธรรมชาตินี้เป็นเครื่องยืนยันเทียบเคียงหรือเป็นสักขีพยาน พุทธะของพระองค์ กับธรรมะ สังฆะทั้งหลาย เป็นอันเดียวกันอยู่แล้ว เราจะปฏิเสธพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ได้อย่างไร เมื่อ**เราปฏิเสธธรรมชาตินี้ไม่ได้** เมื่อรับรองธรรมชาตินี้ ก็รับรองพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าอันเดียวกัน

ถ้าจะปฏิเสธพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าไม่มีในโลก ก็ปฏิเสธอันนี้เสียว่าไม่มี แล้วปฏิเสธได้หรือทั้ง ๆ ที่รู้ ๆ อยู่ ยังจะว่าไม่มีได้หรือ นี่ยอมรับกันตรงนี้

บรรดาพระสาวกทั้งหลายเมื่อรู้ธรรมโดยทั่วถึงแล้ว จะไม่มีอะไรสงสัยพระพุทธเจ้าเลย แม้จะไม่ได้เคยพบเห็นพระพุทธเจ้าก็ตาม **พระพุทธเจ้าแท้จริง**ไม่ใช่เรือนร่าง **ไม่ใช่**

ร่างกาย เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ดังที่ตัวได้รู้ได้เห็นอยู่แล้วนี้แล นี่คือธรรมชาติที่อัศจรรย์

เรื่องการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ยังไม่ยุติ ร่างกายขึ้นบนเมรุแล้วมันยังขยันหาเอาซากศพอื่นอยู่เรื่อย **เรื่องจิตเป็นคลังกิเลสนี้สำคัญมากทีเดียว** ศพบางศพไม่ได้ขึ้นเมรุ ถ้าเป็นศพเป็ดศพไก่มันขึ้นเตาไฟเผากันที่นั่น แต่เราไม่ได้เห็นว่าเป็นป่าช้า ถ้าเป็นมนุษย์เอาไปเผาไปฝังตรงไหน นั่นเป็นป่าช้า กลัวผีกันจะตายไป สัตว์ต่าง ๆ ถูกขนเข้าเตาไฟไม่เห็นกลัวว่าเป็นป่าช้า ยิ่งสนุกสนานกันไปใหญ่ **นี่เพราะความสำคัญมันผิดกันนั่นเอง** และจิตมันก็ชอบ ขึ้นเมรุแล้วร่างนี้มันไปกว้านหาใหม่ ๆ **เอาไปขึ้นเมรุเรื่อย ๆ** ที่ไหนก็ไม่รู้ละ ถ้าธรรมชาตินี้ไม่ได้หลุดพ้นจากกิเลสอย่างเต็มใจแล้ว ความขึ้นเมรุไม่ต้องสงสัย ความจับจองป่าช้าก็ไม่ต้องสงสัย ภพใดก็ตามก็คือภพอันเป็นป่าช้านี้เอง **ป่าช้าเป็นวาระสุดท้ายแห่งกองทุกข์ในชาตินั้น**

เราขยันนักหรือในการเกิดการตายโดยหาหลักฐานไม่ได้ หากฎเกณฑ์ไม่ได้ หาความแน่นอนไม่ได้ ถ้าเรามีความแน่นอนในการเกิด จะเกิดเป็นนั้นเป็นนี้ก็ยังพอทำเนา เพราะภพที่เราต้องการนั้นเป็นความสุข แต่นี่จะปรารถนาอะไรได้สมหวัง **ถ้าเราไม่เร่งสร้างเหตุให้เป็นความสมหวังเสียแต่บัดนี้** คือ

สร้างจิตสร้างใจ สร้างคุณงามความดี ของเราไว้เสียแต่บัดนี้! นี่คือสร้างความสมหวังไว้สำหรับตน แล้วจะเป็นผู้สมหวังเรื่อย ๆ ไป **จนกระทั่งถึงแดนสมหวังในวาระสุดท้ายอันเป็นที่พึงพอใจ ได้แก่ "วิมุตติ" หลุดพ้น คือพระนิพพาน**

ในอวสาน ก็เห็นว่าสมควร เอาละ ยุติ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

กายวิเวก จิตวิเวก อุปธิวิเวก

ธรรมท่านกล่าวไว้ว่า "กายวิเวก จิตวิเวก อุปธิวิเวก" คือ ความสงัด ๓ อย่าง เป็น ๓ ขั้น การปฏิบัติเพื่อความสงัดทั้งสามประการนี้ก็มี

กายวิเวก ถ้าเป็นนักบวชท่านก็สอนดังที่ปรากฏในอนุศาสน์ ซึ่งเป็นเทศน์มหัศจรรย์สำหรับพระผู้เป็นนักรบอย่างพร้อมแล้วเท่านั้น เรื่องกายวิเวกท่านหยิบยกเอา**รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ธรรมารมณ์** ซึ่งเกี่ยวกับประสาทที่ผ่านเข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แล้วเข้าไปสัมผัสหรือฟ้องใจ ใจเป็นผู้รับเรื่องของสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาไม่หยุดหย่อน ต่อกันเป็นลูกโซ่ตามลำดับ เมื่อกายวิเวกได้ดำเนินไปด้วยความสะดวกสบายในสถานที่เหมาะสม ไม่มีสิ่งดังกล่าวรบกวนประสาท ก็ย่อมเป็นบาทฐานของ "จิตวิเวก" **การเข้าไปเพื่อกายวิเวก ก็เพื่อจิตวิเวก และเพื่ออุปธิวิเวก** ในขณะเดียวกันกายได้รับความสะดวกในการบำเพ็ญ ไม่มีอะไรรบกวนประสาทส่วนต่าง ๆ ย่อมตัดอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายเสียได้ ใจก็ไม่วุ่นวาย ตั้งหน้าตั้งตาบำเพ็ญจิตตภาวนาเพื่อความสงัดทางใจ ใจไม่คิดไม่ปรุงก่อความวุ่นวายแก่ตนเอง เพราะไม่มีอารมณ์กับทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เข้าไปฟ้องที่ใจให้ยุ่งไปตาม

การบำเพ็ญอยู่อย่างนี้โดยสม่ำเสมอ และหาสถานที่เหมาะสมเพื่อกายวิเวกได้โดยสม่ำเสมอ คือสงัดจากสิ่งรบกวน นักปฏิบัติหรือนักบวชซึ่งมีหน้าที่อันเดียว บำเพ็ญไม่ขาดวรรคขาดตอน ย่อมเป็นเครื่องส่งเสริมงานของตนให้ก้าวหน้า ตลอดถึงผลที่พึงได้รับย่อมมีความก้าวหน้าขึ้นไปโดยลำดับ เมื่อกายวิเวกกับสถานที่เปล่าเปลี่ยววิเวกวังเวงเป็นที่บำเพ็ญ ย่อมเป็นความเหมาะสมที่จะยังธรรมให้เกิดได้โดยสะดวก

จิตวิเวก คือความสงัดจิตด้วยอำนาจแห่งจิตตภาวนา เพราะได้สถานที่เหมาะสมเป็นที่บำเพ็ญ ก็ย่อมมีความสงัดภายในจิตใจ สงัดจากอารมณ์ก่อกวนตัวเอง **ใจเป็นสมาธิ** มีความละเอียดเข้าไปเป็นลำดับ ปกติจิตสร้างความวุ่นวายให้แก่ตนเองอยู่ตลอดเวลา ไม่ได้มีอิริยาบถหรือมีสิ่งใดเป็นเครื่องกีดขวาง หรือห้ามปรามงานของจิตที่สั่งสมอารมณ์เพราะการคิดปรุงได้ นอกจากจิตตภาวนาเท่านั้นที่เป็นเครื่องห้ามปรามจิต ให้งานของจิตที่สร้างเรื่องวุ่นวาย หรือความวุ่นวายให้แก่ตนนั้นเบาบางลงได้ เพราะฉะนั้นจิตวิเวกจึงมีความจำด้วยจิตตภาวนาในขั้นที่ควรบังคับ เช่นเดียวกับเราจับสัตว์มาฝึกหัดใส่คราด ใส่ไถ ใส่เกวียนอะไรตามแต่เจ้าของต้องการ

ขณะที่ฝึกหัดเบื้องต้น สัตว์มันต้องผาดโผนโลดเต้น ดีไม่ดีชนจนกระทั่งเจ้าของ เพราะเข้าใจว่าเจ้าของจะทำลายมัน หรืออะไรทำนองนั้น แล้วเจ้าของต้องฝึกอย่างหนักมือประมาทไม่ได้ในขณะนั้น แม้แต่สัตว์เลี้ยงในบ้านมาดั้งเดิมก็เป็นข้าศึกต่อเจ้าของได้ เพราะเขาเข้าใจว่าเราเป็นข้าศึกต่อเขา จะทำร้ายเขา มันต้องมีความรุนแรงต่อกันไม่น้อยในเวลานั้น

สุดท้ายก็สู้คนไม่ได้ เพราะคนมีความฉลาดเหนือสัตว์ สัตว์ก็ค่อยรู้เรื่องรู้ราวไปเองว่า คนไม่ได้ทำไม ไม่ได้ทำอันตรายเขาแต่อย่างใด เป็นแต่เพียงฝึกหัดให้ทำงานที่สัตว์นั้นจะพึงทำได้ตามวิสัยหรือความสามารถของตนเท่านั้น ต่อไปเขาก็ค่อยรู้เรื่องของคนและงานของคนของตน แล้วก็ค่อยทำงานตามคนไปเรื่อย ๆ ไม่ตื่นตกใจและผาดโผนโลดเต้นดังแต่ก่อน เช่น ใส่ล้อใส่เกวียน ก็ดันไปตามเรื่อง พอชำนิชำนาญแล้วเจ้าของก็ไม่ทำแบบฝึกหรือทรมาน เมื่อถึงคราวจะใช้การใช้งาน ก็จับมาใส่ล้อใส่เกวียนและไล่ไปธรรมดา จะลากเข็นอะไรก็ได้ทั้งนั้น ไม่ฝ่าฝืนดื้อดึงเหมือนแต่ก่อนที่ยังไม่เคยได้ฝึกหัดให้รู้หน้าที่การงาน

จิตใจในเบื้องต้นซึ่งยังไม่เคยรับการฝึกหัด ฝึกฝนทรมาน หรือห้ามปรามด้วยวิธีที่ถูกที่ดีใด ๆ ทั้งสิ้น ตั้งแต่วันเกิดมาจนถึงขณะที่เราเริ่มฝึกหัดภาวนา จึงเป็นจิตที่ดื้อดึงฝ่าฝืนและผาดโผนอยู่ไม่น้อย เพราะความเคยชินของจิตกับอารมณ์ต่าง ๆ ที่เคยคิดเคยสั่งสมมานาน เราจะแยกแยะหรือบังคับบัญชาไม่ให้เขาคิดเขาปรุงนั้น จึงเป็นการยากและต้องฝึกทรมานหรือ**สู้กันอย่างหนัก ระหว่างความคิดปรุงกับควรระงับด้วยธรรมบทใด** หรือด้วยวิธีการใดก็ตาม จึงเป็นความรุนแรงต่อกันไม่น้อย

นี่แหละการภาวนาเกิดความทุกข์ก็เพราะเหตุนี้ แต่จะทุกข์อย่างไรก็ตาม พึงเทียบกันกับระหว่างสัตว์พาหนะกับเจ้าของที่เขาฝึกเพื่องานต่าง ๆ ของเขา สุดท้ายก็เป็นการเป็นงานขึ้นมาได้

จิตใจในเวลาที่ถูกฝึกฝนทรมาน ถึงจะลำบากลำบนแค่ไหนก็ตาม สุดท้ายก็เป็นการเป็นงานขึ้นมาภายในจิต จิตได้เห็นผลประโยชน์จากการฝึกทรมานตน จึงมีความสงบขึ้นมา **จิตวิเวก คือจิตมีความสงบสงัดจากอารมณ์เครื่อง**ก่อกวน ไม่ฟุ้งซ่านรำคาญไปตามอารมณ์ของตนโดยถ่ายเดียว เวลาคิดก็มีความยับยั้ง มีความใคร่ครวญว่าควรหรือไม่ควร การคิดนั้นจะคิดเรื่องใดประเภทใดบ้าง ที่จะก่อให้เกิดกิเลสอาสวะหรือจะให้เป็นศีลเป็นธรรมซึ่งเป็นเครื่องแก้กิเลสขึ้นมา จิตก็เป็นผู้ใคร่ครวญพิจารณาเอง คือสติปัญญาเป็นเครื่องใคร่ครวญ จิตเมื่อได้รับการอารักขาพยายามป้องกันสิ่งที่เป็นภัยไม่ให้เกิดขึ้นจากจิต และพยายามส่งเสริมสิ่งที่เป็นคุณแก่จิตใจให้เกิดให้มีขึ้นเรื่อย ๆ **จิตก็ได้รับความสงบเย็นใจขึ้นมาเป็นจิตวิเวก** นั่นคือจิตที่สงบ และมีความ

สงบเป็นพื้นฐานมั่นคงไปโดยลำดับ ไม่วอกแวกคลอนแคลนเหมือนก่อนที่ไม่เคยได้รับการฝึกฝนอบรม

คำว่า "จิตวิเวก" ก็มีความละเอียดขึ้นไปโดยลำดับ จนเป็นความละเอียดสุขุมของจิตในอิริยาบถต่าง ๆ **เนื่องมาจาก "กายวิเวก"** ที่ควรแก่การงาน**เป็นเครื่องอุดหนุน** แม้จิตวิเวกก็จำต้องใช้ปัญญาค้นคิด ตามกาลเวลาที่เห็นว่าเหมาะสมหรือโอกาสอันควร

เมื่อจิตมีความสงบเย็นใจพอสมควร พอจะทำหน้าที่ทางปัญญาได้แล้ว **ก็ต้องฝึกหัดคิดต่าง ๆ ด้วยปัญญา** โดยถือธาตุขันธ์ซึ่งเคยเป็นข้าศึกกันนั้น ให้กลับมาเป็นธรรมเป็นเครื่องแก้ ให้เข้าใจความเป็นจริงของเขา นั่นเรียกว่า "ปัญญาขุดคุ้ยสิ่งที่ยังนอนจมอยู่ภายในจิตใจซึ่งมีมากมายเต็มหัวใจ" พูดง่าย ๆ ที่ใจมีความสงบก็เพราะสิ่งเหล่านี้อ่อนกำลัง ไม่สามารถแสดงตัวอย่างผาดโผนดังที่เคยเป็นมาเท่านั้น นอกจากนั้น "สัจธรรม" คือสติปัญญายังกดขี่บังคับเอาไว้ เราจึงพอมีทางได้รับความสุขความสบายและมีโอกาสที่จะพิจารณาทางด้านปัญญาต่อไปได้ด้วยความสะดวก

ต่อไปพอจิตได้รับความวิเวกสงัด จิตควรมีสติปัญญาประกอบด้วยการฝึกหัดคิดค้นเพื่อความแยบคายต่าง ๆ คือทราบความผิดถูกดีชั่วของตน และทราบความติดข้องภายในใจว่าใจติดข้องเพราะเหตุใด จะต้องพิจารณาอย่างไรจิตจึงจะผ่านพ้นไป และปล่อยวางสิ่งนั้นได้ นำปัญญาเข้ามาพิจารณาทบทวนไปมา เหมือนเขาคราดนา คราดกลับไปกลับมาจนกระทั่งมูลคราดมูลไถแหลกละเอียดพอแก่ความต้องการแล้ว เขาก็หยุด

ส่วนสัตว์พาหนะที่รับภาระในการคราดการไถ จะช้าหรือเร็วไม่สำคัญ สำคัญที่มูลคราดมูลไถต้องแหลกละเอียดเป็นที่พอใจ เหมาะแก่การเพาะปลูกนั่นแหละ เขาจึงหยุด

เรื่องปัญญาของเรา จะช้าหรือเร็วไม่สำคัญ จะพิจารณากี่ครั้งกี่หน โดยถือธาตุขันธ์ของเรานี้เป็นเหมือนกับพื้นที่ทำงานคราดไถของชาวนา สติปัญญาเป็นเหมือนกับเราคราดเราไถ ค้นคว้าทบทวนไปมาอยู่นั่นแหละ **ครั้งแล้วครั้งเล่าจนเป็นที่เข้าใจอย่างแน่ชัดแล้วก็หยุด** จะขืนพิจารณาไปได้อย่างไรเมื่อทราบว่าเข้าใจด้วยปัญญาจนพอแล้ว เช่นเดียวกับการรับประทาน หิวเราก็ทราบว่าหิว หิวมากหิวน้อยเราก็ทราบเวลารับประทานพอแก่ความต้องการแล้ว จะฝืนให้รับประทานได้อีกอย่างไร การพิจารณาจนเป็นที่เข้าใจในสิ่งนั้นอย่างชัดเจนด้วยปัญญาก็เช่นเดียวกัน

คำว่า "ฝืน" เจ้าของก็ทราบ เพราะคำว่า "พอแก่ธาตุขันธ์แล้ว" เจ้าของก็ทราบอยู่แล้ว ยังจะฝืนไปได้อย่างไรอีก การพิจารณาเมื่อถึงขั้นที่ควรปล่อยวาง หรือหยุดกันได้ในขันธ์ใด มีรูปขันธ์เป็นต้น มันก็รู้และหยุดอย่างนั้นเช่นกัน เราไม่ได้คาดฝันหรือหมาย

ไว้ก่อนก็ตาม การพิจารณานี้เป็น **"ปจฺจตฺตํ"** คือการเข้าใจด้วยตนเอง เรื่องธาตุเรื่องขันธ์เป็นสำคัญก็เข้าใจด้วย **ปจฺจตฺตํ** เมื่อถึงขั้นพอตัวในธรรมขั้นใดในขันธ์ใดจิตย่อมปล่อยวางได้ ปล่อยวางด้วยการพิจารณานั้นได้ เช่นเดียวกับเขาหยุดคราดนา

การช้าการเร็วของสติปัญญา เราอย่าไปตำหนิติเตียน หน้าที่ของสติปัญญาจะเป็นผู้ทำหน้าที่เอง หน้าที่ใดเป็นการแก้กิเลสอาสวะ**ที่ควรเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ของกิเลส เป็นหน้าของสติปัญญาจะกลั่นกรองไปตามสติกำลังความสามารถของตน เราเป็นผู้บังคับบัญชา**หรือเป็นนายงาน หัวหน้างาน **คอยสอดส่องดูแล**

สติเป็นสำคัญให้ความรู้นั้นจดจ่ออยู่กับงาน แล้ว**ปัญญา**เป็นผู้คลี่คลายดูสิ่งนั้น ๆ ที่ความรู้กำลังจับกำลังจดจ้องดูสิ่งที่กำลังสัมผัสสัมพันธ์กันอยู่นั้นจนเป็นที่เข้าใจ โดยไม่ต้องบอกจะปล่อยเอง ไม่มีใครบรรดาผู้บำเพ็ญธรรมจะกลายเป็นบ้าเป็นบอไปถึงกับกอดธรรมนั้นอยู่ทั้ง ๆ ที่พิจารณารอบแล้วพอตัวแล้ว

คิดดูซิที่โลกเขาขึ้นบันได พอถึงที่แล้วเขายังปล่อยวางบันไดเอง โดยไม่ต้องมีเจตนาอะไรว่าจะปล่อยวาง มาถึงที่แล้ว แม้สายทางที่เราเดินมามันก็ปล่อยวาง หมดปัญหากันไปเอง การพิจารณานี้ก็เช่นเดียวกัน เมื่อพอแก่ความต้องการแล้วมันก็หมดปัญหากันไปเอง โดยไม่ต้องมีเจตนาอะไรจะให้หมดปัญหาและให้ปล่อยวางใด ๆ ทั้งสิ้น

นี่เรียกว่าจิตนี่เป็น "จิตวิเวก" แล้ว กำลังก้าวเดินเพื่อบรรลุถึง "อุปธิวิเวก" คือความสงัดจากกิเลสไปโดยลำดับ กิเลสจะเป็นประเภทใดก็ตาม ต้องเป็นข้าศึกต่อใจอยู่โดยดี ไม่ว่าจะเป็นส่วนหยาบ ส่วนกลาง หรือส่วนละเอียด เป็นข้าศึกทั้งนั้น

พระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงชมเชยว่ากิเลสอันใดเป็นของดี มีค่าควรแก่การส่งเสริมเทิดทูน ท่านสอนให้ละโดยสิ้นเชิงไม่ให้เหลืออยู่เลย สมกับว่าสิ่งนั้นเป็นข้าศึกจริงเหมือนกับเสือ พ่อมันก็เป็นเสือ แม่มันก็เป็นเสือ ลูกเกิดมามันก็ต้องเป็นเสือ เสือมันกินอะไรมันกัดอะไร มันเป็นอันตรายต่อสิ่งใดบ้างทราบไหม? เรื่องของกิเลสก็เป็นทำนองเดียวกัน มันเป็นอันตรายต่อจิตใจและขยายไปถึงทั้งแก่ผู้เกี่ยวข้องและหน้าที่การงาน เป็นพิษเป็นภัยระบาดออกไปไม่มีที่สิ้นสุด เรื่องของกิเลสไม่ใช่เป็นของดี จึงต้องชำระจึงต้องกำจัดโดยลำดับด้วยสติปัญญาศรัทธาความเพียรไม่ลดละ

นี่เราหมายถึงการพิจารณาโดยธรรมดาของการภาวนาเพื่อ "อุปธิวิเวก" หากถึงคราวจำเป็นขึ้นมาที่จะต้องนำมาใช้แบบผาดโผน แบบเอาเป็นเอาตาย ต้องสู้กันจริง ๆ เวลาจนตรอกจนมุม เช่นในเวลาที่เจ็บป่วยขึ้นมาอย่างเต็มที่อย่างนี้ หรือทุกขเวทนาเกิดขึ้น จะเกิดขึ้นด้วยการนั่งสมาธิภาวนานาน หรือสาเหตุใดก็ตาม มันเป็น "สัจธรรม" ด้วยกัน ถ้าเราไม่แก้ไม่พิจารณาในตอนนี้ให้เป็นเหตุเป็นผลอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มภูมิ

ของสติปัญญาแล้ว จะไม่มีทางได้ผลและจะเป็นความเสียหายแก่เราไม่น้อย นี่คือเหตุผลที่บอกขึ้นมาภายในตัวเอง

เพราะฉะนั้นมีอะไรเราต้องทุ่มลงให้หมด เมื่อจิตได้ปลงใจลงอย่างนั้นแล้ว อะไรก็เถอะจะไม่มีถอยเลย ทุกขเวทนาจะยกเมฆกันมาก็ตาม เมฆก็เท่ากับชิ้นส่วนในร่างกายในขันธ์ห้าเท่านั้น เทศนากัณฑ์ใหญ่ก็คือ 'เมฆธาตุ เมฆขันธ์" นี้เอง ปัญญาเท่านั้นจะเป็น "สัจธรรม" หรือทำนบปิดกั้นได้ พิจารณาให้เห็นตามความจริงของทุกขเวทนาทุกข์กว่านี้ ทุกแง่ทุกมุมที่ทุกขเวทนาปรากฏขึ้นมา เฉพาะอย่างยิ่งเราคือเรา เอาตรงความจริงนี้แหละ

กองธาตุนี้แลคือกองทุกข์ เอาตรงนี้!ความหลงนี้แหละที่พาเราให้ตกอยู่ในกองทุกข์ ความหลงนี้เท่านั้นเป็นผู้ส่งเสริมทุกข์ด้วย สั่งสมทุกข์ด้วย ทั้งส่งเสริมทุกข์ให้มากขึ้นด้วย และมีสติปัญญานี้เท่านั้นที่จะแก้ความหลงทั้งหลาย เกี่ยวกับทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในธาตุในขันธ์ในร่างกายของเรานี่ให้เสื่อมไปสิ้นไป เราต้องพิจารณาให้เห็นชัดเจนดังที่ได้เคยอธิบายให้ฟังแล้ว

ในขณะที่ทุกข์เกิดขึ้นมากน้อย เราถือเอาจุดสำคัญของทุกข์ที่มีมากกว่าเพื่อนนั้นแลเป็นจุดพิจารณาเป็นสนามรบ **จดจ่อสติ หรือตั้งสติปัญญาลงที่จุดนั้น** เราไม่ต้องมุ่งหมายว่าจะให้ทุกขเวทนานี้ดับไป เพราะไม่ได้พิจารณาเพื่อให้ทุกขเวทนานี้ดับไป เราพิจารณาเพื่อจะเห็นจริงตามสัจธรรมที่เป็นของจริงเท่านั้น อย่างนี้เราจะสะดวกมากในการพิจารณา เป็นก็เป็น ตายก็ตาย อันนี้มันอยู่ในกรอบแห่ง "**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**" ซึ่งมีอยู่ประจำธาตุประจำขันธ์ **เราต้องการแต่ความจริงในขันธ์อันนี้ด้วยสติปัญญาเท่านั้น** ส่วนทุกขเวทนาจะดับหรือไม่นั้น เป็นความจริงของเขาแต่ละอย่าง ๆ จะเป็นไปตามเหตุการณ์โดยไม่ต้องบังคับ

ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นโดยอาศัยรูปขันธ์อันเป็นสถานที่อยู่ ที่อาศัย ที่เกิดขึ้น และรูปขันธ์อันได้แก่ร่างกายของเรานี้ คืออันใดเป็นภาชนะในเวลานั้นที่เด่นมากที่สุด คือเป็นทุกข์อยู่ในอวัยวะส่วนใดซึ่งมากที่สุด เรากำหนดแยกแยะดูให้ละเอียด สมมุติว่าเจ็บอยู่ในกระดูก ค้นลงไปในกระดูกให้เห็นชัดเจน กระดูกท่อนอื่น ๆ ทำไมไม่เป็นทุกข์? ทำไมจึงมาเป็นเฉพาะท่อนนี้? ถ้ากระดูกนี้เป็นตัวทุกข์จริง ทุกท่อนทุกชิ้นของกระดูกที่มีอยู่ในร่างกายของเรานี้ ต้องเป็นตัวทุกข์ทั้งหมดในขณะเดียวกัน แต่แล้วทำไมจึงมาเป็นเฉพาะจุดซึ่งไม่ใช่ความเสมอภาคเลย นี่แสดงว่าความสำคัญความเข้าใจของเรานี้ไม่ถูก ไปหาว่ากระดูกท่อนนี้ชิ้นนี้เป็นทุกข์ ความจริงไม่ได้เป็นทุกข์

กระดูกต้องเป็นกระดูกอยู่ร้อยเปอร์เซ็นต์ ตั้งแต่วันที่เราอุบัติขึ้นมาจนถึงวันสลายกลายเป็นดินไป เป็นอยู่อย่างนี้ ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นจะเกิดขึ้นในจุดใดก็ตามก็คือ

"ทุกขเวทนา" เรียกว่า **"เวทนาขันธ์"** กองทัพแห่งทุกขเวทนา เอ้า พูดอย่างนี้ให้ถึงใจทั้งผู้เทศน์ผู้ฟัง!

นี่แหละ "ขันธ์" แปลว่ากอง แปลว่ากลุ่มว่าก้อน แปลว่าหมวดอะไรก็แล้วแต่ นี่ก็กองทุกข์ ที่มันเกิดขึ้นมาก็เป็นเรื่องความทุกข์อันหนึ่ง ที่มันเกิดขึ้นมาในจุดนั้น แต่มันไม่ใช่จุดนั้นเป็นตัวทุกข์ "เวทนา" คือ "ทุกขเวทนา" ต่างหากเป็นเรื่องทุกข์ เพราะเป็นหลักธรรมชาติของมัน มันไม่ได้มีความมุ่งหมาย ไม่ได้มีเจตนา ไม่ได้มีความสำคัญอันใดที่จะให้ผู้หนึ่งผู้ใดได้รับความทุกข์ความลำบาก เพราะมันเกิดขึ้นมามากน้อย

จิตถ้าไม่มีเจ้าของ ไม่มีเครื่องป้องกัน ไม่มีผู้รักษา คือสติปัญญา ก็หลวมตัวเข้าไปสู่จุดนั้นว่าทุกข์นี้เป็นตน ว่าตนเป็นทุกข์ ว่ากายของตนเป็นทุกข์ เพราะตนถือว่ากายนี้เป็นตนเป็นของตน มันจึงคละเคล้ากันไป ด้วยเหตุนี้เอง**เพียงความรู้เท่านั้นไม่รักษาตนได้** ดังที่ได้เคยอธิบายให้ฟังแล้ว เช่น คนเป็นบ้า เขามีความรู้อยู่เหมือนกันกับมนุษย์ทั่ว ๆ ไป เป็นแต่สติ ปัญญา ความรับผิดชอบในผิดถูกดีชั่วใด ๆ ของเขาไม่มีเท่านั้น ส่วนความรู้นั้นมีอยู่ เดินไปตามประสีประสาของคนไม่มีสติอยู่กับตัว แม้ที่สุดกลางถนนเขาก็นั่งก็นอนได้อย่างสบาย ไม่ได้คำนึงว่าบ้านใครเรือนใคร หน้าบ้านหลังเรือนใคร เขาไม่ได้สำคัญว่านั่นเป็นของใคร มีแต่รู้ๆ อยู่เท่านั้น

นี่แหละจิตที่มีแต่เพียง "รู้ๆ ๆ" นี่แหละ เราดูแต่คนที่เป็นบ้าเพียงเท่านี้ก็รู้ ทีนี้จิตของเราขณะที่เจอะกับทุกขเวทนา เจอกับสภาพเช่นนั้น ถ้ามีแต่ความรู้ล้วน ๆ เพียงเท่านั้น ไม่มีสติปัญญาเป็นเจ้าของคอยป้องกันคอยรักษาแล้ว มันจะต้องยึดตุ่มยึดไหจนสิ่งนั้น ๆ ทับมันจนได้ กลายเป็นความทุกข์ขึ้นมา

ถ้ามีสติปัญญาเราพอทราบได้ว่าอันนั้นเป็นทุกข์ อันนี้เป็นทุกข์ เวลานี้เราทุกข์มากทุกข์น้อย แต่เรายังไม่มีความสามารถทราบด้วยอุบายต่าง ๆ ในการพิจารณาเรื่องของทุกข์ให้เห็นตามความจริงของทุกข์ เห็นตามความจริงของกาย เห็นตามความจริงของจิต ปัญญาขั้นนี้ยังไม่มี จิตจึงต้องได้รับทุกข์ เพราะทุกขเวทนาทั้งหลายเหล่านั้นครอบจิต

เพื่อการปลดเปลื้องทุกข์ **ให้เป็นความทุกข์ตามความจริงของตน** อวัยวะส่วนต่าง ๆ จะเป็นเนื้อเป็นหนังเป็นกระดูกก็ตาม ให้เป็นความจริงอยู่ตามสภาพของตน ด้วยอาศัยปัญญาซึ่งเป็นความแหลมคม เข้าแยกแยะออกสู่ความจริงของแต่ละชิ้นแต่ละอัน ไม่ให้คละเคล้ากัน จนถึงจิตให้ทราบความจริงตามส่วนแห่งความจริงทั้งหลาย **ทั้งเวทนา ทั้งกาย ทั้งจิต** ด้วยปัญญาอันเห็นแจ้งชัดเจนแล้ว ไม่สักแต่ว่าเดาเอาด้วยความสำคัญเปล่า ๆ

ความเห็นแจ้งชัดนี้ไม่ต้องบอก แยกเองทีเดียว ขอให้เห็นแจ้งชัดเถอะ ถ้าชัดด้วยปัญญาไม่มีอะไรติดค้าง ปัญญาสามารถแทงทะลุฟันขาดกระจาย**ไปได้ ตามกำลังของสติปัญญาที่เราฝึกขึ้นมาให้มีกำลังมากน้อย**

เมื่อถึงวาระสำคัญเช่นนี้ เราจะต้องทุ่มเทกำลังสติปัญญาลงให้ถึงเหตุถึงผลถึงอรรถถึงธรรม ถึงความจริงเต็มเม็ดเต็มหน่วย โดยไม่คำนึงถึงเรื่องการเป็นการตาย เพราะอันนั้นเป็นเรื่องสมมุติอันหนึ่ง อยู่ที่ไหนก็ไม่ทราบ เป็นโน้น ตายนี้ หลอกกันอยู่ภายนอกเท่านั้น ส่วนความจริงไม่มองกันน่ะซิ โลกถึงได้มีทุกข์ ถึงมีความลำบากมากมายจนหาที่ปลงวางไม่ได้ ต่างคนต่างมีเต็มกายเต็มใจด้วยกัน

ถ้าพิจารณาความจริงตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแล้ว ใครจะไปกลัวตาย ใครจะกลัวทุกข์ทำไม มันเป็นความจริงด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครกลัว ถ้าตามหลักธรรมแล้วเป็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าเมื่อทรงทราบความจริงนี้แล้ว ไม่ทรงกลัวเรื่องความตายเลย สาวกอรหัตอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งเคยกลัวมาด้วยกันทั้งนั้นในเรื่องความตาย แม้แต่สัตว์มันยังกลัว พอท่านเรียนเข้าถึงความจริงเต็มส่วนแล้ว ท่านไม่ได้กลัวกันเลย ท่านถือเป็นคติธรรมดาไปหมด เพราะเป็นเรื่องธรรมดาแท้ ๆ โดยหลักธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้น

การพิจารณาให้ถึงความจริงเช่นนี้ จึงเข้าใจได้อย่างอาจหาญ เมื่อไม่นำความตายซึ่งเป็นสมมุติหลอกลวงนั้นเข้ามาปิดกั้นตัวเองให้เกิดความขยะแขยง ให้เกิดความท้อแท้ และความกลัวก็ส่งเสริมกิเลส ให้เกิดความทุกข์ความลำบากขึ้นอีกมากมาย เราก็ไม่เห็นโทษแห่งความกลัวนั้นว่า เป็นตัวสั่งสมกิเลสขึ้นมาให้เกิดความทุกข์ เราจึงได้ทุกข์ ๆ เรื่อยไป กลัวเรื่อยไป ไม่เห็นใครจะพ้นได้สักคนเดียว ความตายกลัวก็ตายไม่กลัวก็ตายมันไปไม่พ้น เพราะเป็นความจริง

แต่ถ้ามีปัญญาพินิจพิจารณาดังที่ว่ามานี้แล้ว ถึงจะไม่พ้นในชาตินี้ก็ตาม ก็พ้นอยู่ภายในจิตให้เห็นอย่างชัดเจน ไม่มีอะไรเข้าไปเกี่ยวข้องพัวพันอยู่ภายในจิต ให้ได้รับความทุกข์ความลำบากเลย เพราะปัญญามีความเฉลียวฉลาดเฉียบขาดแหลมคม ฟาดฟันสิ่งเหล่านั้นให้แตกกระจายออกไปหมด คือเจ้าจอมปลอม ความยึดความถือด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก็ขาดสะบั้นออกจากกัน เหลือแต่ความจริงล้วน ๆ แล้วกลัวตายไปหาอะไร นั่น! คำว่า “ตาย” นี่ก็โกหกกัน เราจะพูดอย่างนี้ก็ได้ ถ้าเราไม่ได้พูดเพื่อทำร้ายป้ายสีผู้หนึ่งผู้ใด เพราะต่างคนมักพูดว่า “กลัวตาย” กันทั้งนั้น จึงเหมือนโกหกกันโดยไม่มีเจตนา

ทีนี้เราอยากเรียนความจริงให้ถึงเหตุถึงผลด้วยกัน จงทุ่มสติปัญญาลงไปโดยไม่ต้องกลัวตายเลย กลัวหาอะไร กลัวแบบผิด ๆ กลัวลมกลัวแล้งไปทำไม ความจริงมีอย่างไรให้รู้ให้เห็นให้ถึงที่สุดของความจริง เอ้า อะไรจะตายก่อนตายหลัง **ถ้าเราคือใจจะ**

ตายจริง ๆ ก็ให้มันรู้ไปในขณะที่เข้าถึงธรรมของจริงเต็มส่วน ด้วยใจที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้ว !

ขันธ์คือกองธาตุ **รูปขันธ์ของเรา**มันก็เป็นรูปอยู่อย่างนี้ตั้งแต่วันเกิดมา จะให้มันเป็นอะไรอีก มันไม่ได้แปรสภาพจากนี่ไปเป็นอื่นเป็นไหนเลย ก็เป็นสภาพอยู่อย่างนี้จนกว่าจะถึงกาลอวสาน จึงสลายลงไปเป็นดินธรรมดา ส่วนน้ำก็เป็นน้ำธรรมดา ลมก็เป็นลม ไฟก็เป็นไฟธรรมดา

เวทนาก็เกิดดับ ไปตามธรรมดาของเขาเท่านั้น อะไร ๆ ก็ดับไปตามธรรมชาติของมัน**ที่เกิดขึ้นแล้วดับไป** ซึ่งเป็นของคู่กันมาแต่ดั้งเดิม เราจะไปยึดเอาเงา ๆ มาเป็นตัวเป็นตนแล้วกลัวเงากันไปทำไม มีแต่เรื่องเงา ๆ กันทั้งนั้น เรากลัวเงา!**ตัวมันจริง ๆ ทำไมไม่กลัวกัน?** ตัวจริง ๆ ก็คือ **"ความหลง"**นั่นแหละ เราไม่กลัวตัวนี้เราก็ต้องได้แบกหามทุกข์อยู่เรื่อยไป หลงธาตุหลงขันธ์อยู่เรื่อยไป เวลาจะเป็นจะตายก็ไม่ได้อะไร จะได้แต่ความทุกข์ความร้อน ความลำบากลำบน ความกลัวเป็นกลัวตาย ผลสุดท้ายก็ตายไปทั้ง ๆ ที่กลัว ๆ แล้วหอบทุกข์ไปด้วยมืออย่างเหรอ! นั่น!**ดูเอาโทษแห่งความหลงของจิตเป็นอย่างนี้แล**

เพื่อให้เข้าใจสิ่งนี้อย่างชัดเจน จึงต้องตั้งหลัก คือนามรูปลงในระหว่างขันธ์กับจิต ขันธ์เป็นขันธ์ จิตเป็นจิต เอาตั้งกันลงที่ตรงนี้ ป่าช้าไม่มี **เมื่อถึงที่สุดกันแล้ว ป่าช้าของขันธ์ก็ไม่มี ป่าช้าของจิตก็ไม่มี** ขันธ์สลายตัวลงไปตามธรรมชาติของมัน มีป่าช้าที่ตรงไหน? ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ มีป่าช้าที่ไหน ถ้าเราเป็นป่าช้า ป่าช้าก็เต็มไปหมดทั้งแผ่นดิน ที่เรานั่งอยู่นี้ก็เป็นป่าช้า เพาะมันเป็นธาตุดินธาตุน้ำธาตุลมธาตุไฟที่ควรสมมุติเป็นป่าช้าได้ด้วยกัน

เวทนา เกิดขึ้นดับไป ๆ เวทนามีป่าช้าที่ไหน มันเกิดขึ้นจากจิตดับไปที่จิต แน่ะ! **เป็นอาการของจิตเท่านั้นเอง ไม่ใช่ตัวจริงของจิต** เป็นอาการของจิตต่างหาก เพราะฉะนั้นจิตจึงรู้เท่าได้ ถ้าลงเป็นตัวจิตจริง ๆ แล้ว มันแก้กันไม่ออก มันแยกกันไม่ได้ระหว่างเวทนากับจิต **แต่นี่เป็นของที่แยกกันได้โดยไม่ต้องสงสัย** เพราะเป็นอาการอันหนึ่ง ๆ แสดงขึ้นทางกาย ทุกขเวทนาแสดงขึ้นทางกายก็รู้ แสดงขึ้นทางใจก็รู้ ทีนี้เวลาแยกกันได้อย่างเด็ดขาดแล้ว แสดงขึ้นทางกายนั้นมีและรู้เท่าด้วย แต่ที่แสดงขึ้นทางใจนั้นไม่มี เพราะหมดเชื้อแห่งสมมุติทั้งปวง ซึ่งจะให้เป็นทุกขเวทนา สุขเวทนา หรืออุเบกขาเวทนา เพราะไม่มีเชื้อให้สมมุติเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้ นี่แหละจงพากันเข้าใจตามนี้

สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้มีป่าช้าที่ไหน มันแสดงอาการเกิดดับของมันโดยอาศัยจิตเป็นต้นเหตุหรือรากฐาน แล้วแสดงอาการขึ้นมา มาทางตาก็ตาเป็นเครื่อง

มือ แล้วเป็นสื่อเข้ามาทางใจ ใจถ้าเป็น**ผู้ฉลาดก็เพียงรับทราบ** ๆ วินิจฉัยตามหลักธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับตน รู้เรื่องตามความเป็นจริงโดยลำดับแล้วปล่อยวางไป โดยไม่ต้องไปบังคับให้ปล่อยวาง รู้เท่า ๆ รู้เท่าทัน รู้ตามเป็นจริง ๆ อันนั้นก็เป็นเพียง **"สักแต่ว่าผ่านไปผ่านมาธรรมดาเท่านั้น**

เราก็ไม่มีอะไร ค้นเข้าไปซิมันอยู่ที่ไหน? มันไม่มีอะไรหลอกให้กลัวให้กล้า ก็เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ แล้วกลัวที่ไหน กลัวตายกลัวอะไร กลัวลมกลัวแล้งไปทำไมกัน! **ให้กลัวตัวจริงของมัน คือความหลงเป็นตัวของ**สำคัญ ความหลงทำให้สำคัญ คือสำคัญว่านี่เป็นเรา นั่นเป็นของเรา อะไรปรากฏขึ้นมาก็ว่าเรา อะไรผิดปกตินิดหนึ่งก็เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายขึ้นมา เพราะความสำคัญนั้นแหละเป็นเหตุอันสำคัญ **ซึ่งออกมาจาก "โมหะอวิชชา"** ที่เป็นเค้ามูลหรือเป็นรากเหง้าสำคัญฝังอยู่ภายในจิต แสดงออกมาในท่าต่าง ๆ เช่น ความสำคัญมั่นหมาย สิ่งนั้นเป็นเราเป็นของเรา นี่แหละมีเยอะ ตามแต่ผู้ปฏิบัติจะพิจารณาให้รอบคอบด้วยปัญญา เพื่อความปล่อยวางไปโดยลำดับ ๆ เถิด

ถ้าเราหาความจริงด้วยสติปัญญาอย่างจริงจังแล้ว เราจะไปหลงความจอมปลอมที่ไหนกัน ต้องรู้ความปลอมนี้เรื่อยไป ปัญญามีไว้เพื่ออะไร ถ้าไม่มีไว้เพื่อแก้ของปลอมซึ่งมีเต็มหัวใจด้วยกันทุกคน นี่เวลาจำเป็นควรจะได้ทุ่มเทสติปัญญาลงตรงนี้ ต้องเอาให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มเหตุเต็มผล ถึงขั้นไห ก็ให้มันทราบกันกับจิตของเรานี่ ตายจริง ๆ ก็ให้ทราบกัน ไม่ตายก็ให้ทราบกัน จึงสมนามว่าเราหาของจริง **ต้องทำให้รู้ความจริงในตัวของเราเอง**

เราอย่าไปเชื่อคนอื่นยิ่งกว่าเชื่อธรรม พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "อย่าเชื่อตามตำรับตำราจนขาดสติปัญญาไตร่ตรอง" ในกาลามสูตรท่านแสดงไว้ ให้เชื่อตามที่เห็นว่าควรคิด ควรเชื่อได้ **นั่นท่านหมายถึงธรรมขั้นที่ควรเชื่อตัวเองได้แล้ว** ไม่ควรจะไปเชื่อแบบแผนซึ่งเป็นการหยิบยืม **แต่ท่านก็ไม่ได้ปฏิเสธด้วยประการทั้งปวงว่า ไม่ให้เชื่อครูเชื่ออาจารย์!** เชื่อตำรับตำรา แต่ก็ต้องเชื่อตามขั้น จะไม่เชื่อเลยไม่ได้ เมื่อถึงขั้นซึ่งควรจะเชื่อตัวเองได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มอรรถเต็มธรรม เต็มภูมิของใจที่รู้อย่างเต็มตัวจริง ๆ แล้ว แต่ยังไปหาลูบคลำ เชื่ออันนั้นสิ่งนั้นอยู่ ต้องแสดงว่าเรายังบกพร่องอยู่มาก ยังช่วยตัวเองไม่ได้ **ทั้งไม่เป็น "สนฺทิฏฺฐิโก" ดังท่านตรัสไว้ ธรรมข้อนั้นจึงสรุปลงในจุดนี้**เหมาะสมอย่างยิ่งว่าไม่เชื่อใคร เชื่อปัญญาที่พิจารณารู้เห็นตามความจริงที่มีอยู่ภายในใจ ในธาตุในขันธ์ของเรานี้เท่านั้น เมื่อรู้ชัดเจนแล้วย่อมหายสงสัยไปหมด อะไรจริงอะไรปลอมรู้หมดทั้งสิ้น (ในกาลามสูตร มุ่งรู้ธรรมภาคปฏิบัติด้วย "สนฺทิฏฺฐิโก" จึงปฏิเสธการเชื่อภายนอก มีเชื่อครูอาจารย์เป็นต้น)

ผลสุดท้ายสิ่งที่เรากลัวเรื่องความเป็นความตาย มันก็หมดปัญหาไปตามกัน เพราะความกลัวมันเป็นกิเลสนี่ เมื่อกิเลสประเภทนี้หมดไปแล้ว จะเอาอะไรมากลัว! ถึงคราวจะพิจารณาเอาให้เต็มที่เต็มฐาน ต้องพิจารณาอย่างนั้น ไม่เสียดายอะไรทั้งหมด ไม่ต้องกลัวเรื่องเป็นเรื่องตาย **เป็นคติธรรมดา**ของโลกที่สมมุติกันมา เราพิจารณาให้เห็นความจริงของสมมุติซึ่งมีอยู่ภายในตัวเราเอง เมื่อประจักษ์แล้วก็หายสงสัย

นี้แลการสงครามระหว่างเรากับขันธ์และจิต ระหว่างจิตกับกิเลสที่มีอยู่ในจิต ซึ่งเป็นขั้นละเอียด เป็นขั้นสุดยอดของกิเลสที่ได้อธิบายไปแล้ว ยอดของปัญญาก็เน้นหนักกันลงที่ตรงนั้น ฟาดฟันกันลงที่ตรงนั้น จนกิเลสกระจายไปหมด**ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย**

คำที่ว่า "สมมุติ" หรือจุดที่ว่า "สมมุติ" ไม่มีเหลือ คำว่า "อนิจฺจํ" ก็ดี ทุกฺขํ ก็ดี อนตฺตา ก็ดี" ข้างนอก คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ดี ที่มีอยู่ภายในใจก็ดี ย่อมหมดปัญหาไปโดยประการทั้งปวง ไม่ได้ไปตำหนิและไม่ได้ไปชมว่า "**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**" เป็นอะไร หมดการตำหนิติชม เพราะเชื้อแห่งความตำหนิติชมได้หมดไปแล้ว จะหาความตำหนิติชมมาจากไหน นอกจากมีแต่หลักความจริงล้วน ๆ ตามหลักธรรมชาติเท่านั้น

การเอาชัยชนะ เอากันที่ตรงนี้ ชนะตัวเอง ชนะอย่างนี้ มันแสนสุข และชนะอย่างประเสริฐสุด ไม่ต้องกลัวตาย จงพิจารณาอย่างนี้

ที่กล่าวมาทั้งมวล รวมลงยอดของกิเลสตัณหาอาสวะซึ่งมีอยู่ภายในใจ และได้พิจารณากันด้วยยอดแห่งสติปัญญาจนสิ้นสุดลงไป นั่นแหละที่ว่า "ลบล้างสมมุติ" "ลบล้างป่าช้า" ลบล้างกันที่ตรงนั้น **ตรงที่ทำให้เกิดตาย**ภายในใจนี้

ความเกิดจะเกิดที่จุดนั้น เกิดเป็นอะไรก็ตาม จะเกิดที่จุดนั้น ความดับก็ดับที่ตรงนั้น ที่อื่นไม่มี ตามที่ท่านว่า "**ทุกฺขํ นตฺถิ อชาตสฺส** ทุกข์ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่เกิด" ก็อยู่ที่จุดนั้นแหละ

เมื่อลบล้างป่าช้าได้หมดด้วยปัญญาอันแหลมคมแล้ว ทุกข์ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่เกิด ก็อยู่ตรงนั้น จิตจะเกิดเรื่องอะไรขึ้นมาอีกเล่า เมื่อไม่มีกิเลสเป็นตัวเหตุให้เกิด

พูดถึงเรื่องจิตที่บริสุทธิ์แล้ว แม้จะมีความคิดความปรุงแต่งต่าง ๆ ตามหน้าที่ของขันธ์ ก็เป็นขันธ์ล้วน ๆ ไม่มีกิเลสเป็นผู้ผลักดันให้คิดให้ปรุงอะไรทั้งสิ้น ท่านจึงไม่เรียกว่า "เกิด" เมื่อธาตุขันธ์สลายไปแล้ว ล้างธาตุล้างขันธ์ไปด้วยความตายโดยทางสมมุติแล้ว ก็เป็นอันว่าล้างป่าช้าโดยสิ้นเชิง ป่าช้าที่จะเอาธาตุขันธ์มาตั้งเป็นป่าช้าขึ้นภายในตัวเองอย่างที่เคยเป็นมา เป็นอันว่าหมดปัญหากันไป ป่าช้าในจิตมีที่ไหนกัน นอกจาก "**นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ**" เท่านั้น ไม่มีความเป็นอื่นเลย

ฉะนั้นขอให้เราทั้งหลายพินิจพิจารณาค้นคว้าและปล่อยวางที่จุดนี้ เรื่องชัยชนะ เรื่องความจริง จะรู้เห็นกันที่จุดนี้เอง ไม่มีที่อื่นใดเป็นที่รับรองความบริสุทธิ์หลุดพ้น มีนี่เท่านั้น

จึงขอยุติ เพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

สร้างธรรมให้จิตให้พอก่อนตาย

พระวัชชีบุตร ท่านเป็นบุตรแห่งชาว "วัชชี" สกุลนั้นมีลูกชายคนเดียวของพ่อแม่ บวชแล้วไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ที่ป่าช้า ท่านเคยมีเพื่อนฝูงที่เป็นชาววัชชีมากมายในคราวที่ท่านเป็นฆราวาส คืนนั้นท่านกำลังเดินจงกรมอยู่ในป่าช้าคนเดียว คืนวันนั้นมีงานนักษัตร ประชาชนและหนุ่มสาวชาววัชชีพากันเดินมาที่ข้างป่าช้าที่ท่านพักอยู่ เขาส่งเสียงเอ็ดตะโรได้ยินไปถึงในป่าช้า

ขณะนั้นท่านกำลังเดินจงกรมอยู่ จึงเกิดความวิตกและน้อยใจว่าโลกเขามีความสุขรื่นเริงกัน แต่เรามาอยู่ในป่าช้าซึ่งมีแต่ผีตายทั้งนั้น จึงเป็นผู้ที่ไร้ค่าหาราคามิได้ เราอยู่ในป่าช้าคนเดียวราวกับผีดิบอยู่กับผีที่ตายแล้ว เรามาอยู่กับคนที่ตายแล้วทั้งนั้น โลกเขามีความสุขรื่นเริงกัน แต่เรามาอยู่กับคนตาย หาความสุขความรื่นเริงมิได้ ราวกับคนตายทั้งเป็นในป่าช้า ซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของคนที่หมดความหมายแล้วทั้งนั้น เราเป็นคนหาค่าหาราคามิได้ ท่านตำหนิตัวเองด้วยความโศกเศร้าเหงาหงอย และน้อยใจในขณะนั้น

ขณะที่กำลังถูกกิเลส คือความน้อยเนื้อต่ำใจครอบงำอยู่ ก็ปรากฏเสียงเทวดาที่ชาติปางก่อนเคยเป็นสหายกันมา ประกาศเตือนท่านอยู่บนอากาศว่า "เราไม่เห็นมีบุคคลใดซึ่งมีคุณค่ามากยิ่งกว่าท่าน ที่กำลังบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่าช้าเวลานี้เลย พวกเหล่านั้นเขาส่งเสียงเป็นท่ารื่นเริงบันเทิงไปตามความโง่เขลาเบาปัญญา เพราะกิเลสครอบงำเขาต่างหาก เขาไม่ได้ไปด้วยอรรถด้วยธรรม ด้วยความรู้ความฉลาด ที่จะยังตนให้พ้นจากทุกข์เหมือนท่าน ซึ่งกำลังจะเป็นปราชญ์อยู่แล้วด้วยการสิ้นกิเลส เพราะความพากเพียรตามธรรมของพระพุทธเจ้า ขอท่านจงภาคภูมิใจในความเป็นอยู่ และความพากเพียรของท่านเถิด เราอนุโมทนากับท่านเป็นอย่างยิ่งที่เป็นมนุษย์ฉลาดสามารถปลีกตนออกจากโลกอันเต็มไปด้วยความเกลื่อนกล่นวุ่นวาย มาบำเพ็ญสมณธรรม เพื่อเอาตัวรอดเป็นยอดคน พ้นทุกข์ไปแต่ผู้เดียว

การสั่งสม "วัฏฏะ ความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลง เกี่ยวกับเรื่องความเกิด ความตาย ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่มีวันเลิกแล้วนั้น เป็นทางเดินของคนโง่ซึ่งหาทางไปไม่ได้ เดินกันต่างหาก ซึ่งมิใช่ทางอันประเสริฐเลิศเลออะไรเลย ส่วนท่านกำลังดำเนินตามเส้นทางของท่านผู้เห็นภัยในความทุกข์ ทำไมท่านจึงไปชมเชยผู้กำลังหลงอยู่ในความทุกข์อย่าง

นั้นเล่า” “การทำความเพียร เพื่อสมณธรรมให้จิตใจได้รับความสงบ เห็นโทษเห็นภัยในความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นความชอบธรรมแล้ว ที่ท่านกำลังดำเนินอยู่เวลานี้ จะมีใครเล่าเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง เสาะแสวงหาความหลุดพ้นอย่างท่านนี้ ท่านควรจะยินดีในการบำเพ็ญของท่าน เพราะทำให้ท่านเป็นผู้มีคุณค่ามากในการที่ท่านบำเพ็ญอยู่เช่นนี้”

พระวัชชีบุตร กลับได้สติทันที เมื่อถูกเทวดาเตือนเช่นนั้น แล้วบำเพ็ญธรรมต่อไปด้วยความห้าวหาญตลอดคืน ปรากฏว่าท่านได้บรรลุถึงที่สุดแห่งธรรมในคืนวันนั้น

นี่ก็แสดงว่า จิตของท่านเป็นไปอย่างรวดเร็ว เรื่องท่านเป็นอย่างนี้เอง ที่กิเลสมันมากระซิบหลอกท่านว่า การทำอย่างนั้นดี การทำอย่างนี้ไม่ดี แต่ฝ่ายธรรมที่เป็นวาสนาบารมีของท่าน หากช่วยบันดาลให้มีเทวดามาเตือนสติให้รู้สึกตัว กลับบำเพ็ญเพียรอย่างกล้าหาญ จนได้บรรลุธรรมในคืนนั้น

นี่เรื่องของพระวัชชีบุตร เป็นลูกชายคนเดียวของเศรษฐีสกุลนั้น ซึ่งมีสมบัติเงินทองมากมาย เวลากิเลสมันกล่อม มันก็กล่อมได้อย่างสนิท ดังที่รู้ๆ กันอยู่นั่นแล เรื่องของกิเลสต้องเป็นเช่นนั้นเรื่อยมาไม่เคยเป็นอื่น คือ เซ่อๆ ซ่าๆ เหมือนพวกเราเลยมันฉลาดแหลมคมมาก ท่านต้องอาศัยคติธรรมที่เทวดามาช่วยชี้แจงให้เห็นโทษเห็นภัยเห็นคุณเห็นประโยชน์ทั้งสองด้านด้วยความเข้าใจซาบซึ้ง และบำเพ็ญธรรมต่อไปจนได้บรรลุถึงธรรมสุดยอด

รู้สึกว่าท่านเป็นประเภท “ขิปปาภิญญา รู้ได้อย่างรวดเร็ว” นี่ถ้าจิตของท่านมีภูมิธรรมสูงละเอียดมาก่อนเหตุการณ์นี้อยู่แล้ว และสมควรจะได้บรรลุธรรมในคืนวันนั้นโดยลำพัง ท่านก็ไม่ควรจะวิตกวิจารณ์ไปในทางต่ำอย่างนั้น **จึงแน่ใจว่า ภูมิธรรมในจิตตภาวนาท่านยังไม่มีในเวลานั้น มีแต่ภูมิวาสนาบารมี**ที่เคยบำเพ็ญมาแต่อดีตชาติ

ความวิตกวิจารณ์อย่างนั้น หมายถึงจิตที่ยังไม่มีภูมิรู้ ยังไม่พ้นจากสิ่งเหล่านี้ไป ท่านจึงต้องตำหนิตนซึ่งกำลังบำเพ็ญในทางที่ชอบ แต่เมื่อได้สติแล้ว ท่านก็จะพิจารณาเห็นโทษแห่งความเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว จึงคิดว่าท่านมีนิสัยวาสนามาดั้งเดิมที่ควรแก่การบรรลุธรรม ยังไม่ใช่ภูมิธรรมที่ท่านบำเพ็ญได้ในขณะที่เป็นเพศสมณะ จึงมีวิตกในทางโลกๆ ได้เป็นธรรมดา

การอยู่ในสถานที่อันเหมาะสมแก่การบำเพ็ญธรรมนั้น เป็นความชอบยิ่ง

พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้ไปอยู่ในป่าช้า เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติ และเทียบกันระหว่างคนที่ตายแล้วกับคนที่กำลังเป็นอยู่ได้ดี เช่นเทียบว่าเราที่ยังไม่ตายกับเขาที่ตายแล้วเป็นอย่างไร เป็นต้น

จิตเมื่อได้อยู่ในสถานที่เช่นนั้น ย่อมไม่เกิดความเพลิดเพลิน ทั้งจะเป็นความสลดสังเวชในความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเขาของเราได้ดี จิตจะมีทางออกจากกองทุกข์

ได้เร็วผิดกับที่ธรรมดาทั่วไป และมีความยับยั้งชั่งตวง และใคร่ครวญในธรรมทั้งหลายโดยสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นทางออกโดยชอบธรรม ท่านจึงสอนให้อยู่ในป่าช้า เนื่องจากจิตเวลาไปอยู่สถานที่หนึ่งเป็นอย่างหนึ่ง ไปอยู่อีกที่หนึ่งเป็นอีกอย่างหนึ่ง เกี่ยวกับสิ่งที่เกี่ยวข้องหรือสิ่งแวดล้อมต่างกัน

การไปอยู่ในสถานที่เปลี่ยว ๆ ก็ไม่ทราบจะไปคิดหากิเลสตัณหาอาสวะ ซึ่งเปรียบเหมือนยักษ์เหมือนผีกันทำไม ในป่าเปลี่ยว ๆ มีสิ่งบังคับให้ระมัดระวังตัวหลายด้านอยู่ตลอดเวลา แล้วใครจะไปมีโอกาสคิดสั่งสมกิเลสขึ้นมาเล่า นอกจากจะพิจารณาโดยธรรมเพื่อถอดถอนกิเลสของตัวออกไปโดยลำดับเท่านั้น ท่านจึงสอนให้ไปอยู่ที่เช่นนั้นเพื่อเป็นความไม่ประมาทนอนใจ ประคองความเพียรดี จิตใจก้าวหน้า ทั้งนี้จะเห็นได้ด้วยตัวเราเองที่บำเพ็ญสมณธรรมอยู่กับหมู่เพื่อน ในที่ที่มีเพื่อนฝูงหรือในที่ที่ไม่น่ากลัว ถึงจะมีความเพียรดีจิตมีพื้นฐานอยู่แล้วก็ตาม ความเพียรก็ไม่คืบหน้าไปอย่างรวดเร็ว ไม่เหมือนไปอยู่ในสถานที่เปลี่ยว ๆ ใจรู้สึกมีความอืดอาดเนือยนายพิกล

ขณะที่อยู่กับเพื่อนฝูงมาก ๆ ในสถานที่ที่ไม่ต้องระมัดระวังอะไร เป็นสถานที่ปลอดภัยจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ มีเสือ เป็นต้น การบำเพ็ญก็เป็นไปอย่างเชื่องช้า **แต่พอก้าวเข้าไปอยู่ในสถานที่ที่ต้องระมัดระวังทั้งวันทั้งคืน ใจเป็นความเพียรประจำอยู่ตลอดเวลา** แม้กลางวันก็มีสติระมัดระวังอยู่เสมอ ยิ่งกลางคืนด้วยแล้ว จิตยิ่งตั้งท่าตั้งทางระมัดระวังมาก คือระวังอยู่ภายในตัวในใจ ไม่ให้จิตเผลอไปคิดเรื่องอะไร ๆ แม้คิดเรื่องเสือ ทั้ง ๆ ที่เสือไม่มีในเวลานั้น ความคิดเช่นนี้ก็เป็นภัยแก่ตัวแล้ว คือความคิดนั้นเขย่าเราให้สะดุ้งหวาดกลัวขึ้นมาให้เป็นทุกข์ และเป็นการสั่งสมกิเลส คือความกลัวขึ้นมา แล้วก็เป็นผลให้เกิดความทุกข์อันเนื่องมาจากความกลัวนั้น เพราะฉะนั้นความคิดในแง่ต่าง ๆ ที่เป็นภัยแก่ตัว จึงต้องรีบแก้ไขในขณะนั้น ๆ ไม่ปล่อยให้ใจเร่ร่อนไปตามความคิดที่เห็นว่าเป็นภัย ซึ่งเป็นเหตุให้ก่อความวุ่นวายให้แก่ใจตัวเองจนหาทางสงบสุขไม่ได้

ส่วนมากผู้ไปอยู่ในป่าในเขาเช่นนั้นได้ ต้องเป็นผู้ที่ได้พิจารณาตัวเองพอสมควรว่าจะไม่ถอยหลัง ถ้ายังมีความขยาดครั่นคร้ามต่อภัยอยู่ก็ไม่กล้าไป ต้องเป็นผู้ตัดสินใจตัวเองอย่างเด็ดเดี่ยวแล้วว่า “เป็นก็เป็น ตายก็ตาย” แล้วตัดสินใจลงไปอย่างเด็ดขาดไม่ลังเลสงสัย เมื่อไปแล้วเจตนาเดิมกับการที่อยู่นั้นต้องเป็นอันเดียวกัน คือคงเส้นคงวาไม่หวั่นไหว โดยทำความเข้าใจกับตัวเองว่า “ก็เรามาแล้วด้วยความเสียสละ ทำไมไม่อยู่ด้วยความเสียสละ จะหวงอะไร ? จะเสียดายอะไร เวลาอยู่โน้นก็ได้พิจารณาแล้วว่าร่างกายอันนี้ ชีวิตอันนี้ เป็นของไม่มีค่าสาระแก่นสารใด ๆ กล้าเสียสละได้ จนถึงเข้ามาอยู่ในสถานที่นี้ เมื่อก้าวเข้ามาอยู่ในสถานที่นี้แล้วร่างกายจิตใจนี้กลับมีคุณค่ามากเชียว

หรือ ถึงต้องรักต้องสงวนไม่ยอมเสียสละเล่า ความจริงคือร่างกายและจิตใจอันเก่านี้แล เหตุใดจึงเสียสละไม่ได้ อยู่โน้นก็มีความตาย อยู่นี้ก็มีความตาย ไปอยู่ในสถานที่ใด ๆ ก็มีความตายเท่ากัน จะคิดกลัวตายเพื่ออะไรอีก นี่คืออุบายสอนตัวเอง “อะไรอยากกิน ก็กินไปซี เพราะเขากินก็อิ่มท้องเขาไปวันหนึ่ง แล้วก็ตายในวันต่อไป เราตายในวันนี้ เขาก็จะตายในวันหน้า ความตายมีเสมอกัน ขอให้ตายอยู่ในสนามรบ คือสงครามระหว่างกิเลสกับธรรมเถิด ให้ได้ชัยชนะ อย่าได้พลั้งพลาดท้อถอยเลย ตายก็ตายอย่างนักรบ คือตายในสงครามไม่หวั่นไหว”

เมื่อได้พร่ำสอนจิตเราอยู่ทุกระยะที่จะคิดออกไปนอกลู่นอกทาง ให้เกิดความกลัวขึ้นมาอยู่แล้ว จิตก็ไม่กล้าจะคิด **เพราะสติคอยบังคับบัญชาอยู่เสมอ นั่นแลคือความเพียร**

เมื่อความเพียรเป็นอยู่ด้วยสติ ด้วยปัญญา ระมัดระวังตัวอยู่ จิตของผู้นั้นย่อมก้าวไปสู่ความสงบได้ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยสงบก็สงบได้อย่างประจักษ์ใจ ซึ่งไม่ต้องไปถามใครเลย เพราะขณะจิตสงบนั้นเป็นความไม่ก่อกวนตัวเอง เรื่องอะไรก็หายหมด เรื่องกลัวก็หาย มีแต่ความรู้ล้วน ๆ ที่เด่นอยู่ด้วยความเที่ยงตรงของจิต ขณะนั้นเป็นความสุขความสบายปราศจากความวุ่นวาย และสิ่งก่อกวนต่าง ๆ โดยสิ้นเชิง เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ที่เด่นอยู่ด้วยความเที่ยงตรงของจิต ขณะนั้นเป็นความสุขความสบาย ปราศจากความวุ่นวายและสิ่งก่อกวนต่าง ๆ โดยสิ้นเชิง เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ กับความสบาย นี่คือ ผลแห่งความระมัดระวังความคิดปรุงที่ออกไปนอกลู่นอกทาง ด้วยสติปัญญาที่คิดอ่านไตร่ตรองหักห้ามใจ ทำความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ด้วยสติ คิดออกมาประเภทใด สติคอยรับรู้ ปัญญาก็คอยตัดฟันคอยหักห้ามด้วยเหตุผล จิตจะเหนือเหตุผลไปไม่ได้ ย่อมจะก้าวเข้าสู่ความสงบได้อย่างสบาย ๆ หายห่วง

เมื่อจิตได้ก้าวเข้าสู่ความสงบด้วยเหตุผลอันเหมาะสมแล้ว จะอยู่ในที่เช่นไร ก็อยู่ได้ทั้งนั้น ไม่ได้ถือว่าที่นี่เป็นภัย ที่นี่มีเสือมีช้าง ที่ว่ามีอะไรหรือสัตว์ร้ายต่าง ๆ นั้น ก็คือความคิดปรุงของตัวที่คอยหลอกตัวเท่านั้น แม้จะเป็นความจริงที่จะมีอันตรายก็ตายไปซี อยู่เฉย ๆ เราก็จะตายอยู่แล้วเมื่อถึงกาลเวลา มันจะตายเวลานี้ก็ถึงกาลของมันที่เหมาะสมกันอยู่แล้ว เราจะไปกั้นกางหักห้ามมันทำไม เรื่องความตายเป็นคติธรรมดา จะตายในทางจงกรมนี้ก็ตายซิเมื่อถึงกาลแล้ว เมื่อยังไม่ถึงกาลมันก็ยังไม่ตาย จะตายอยู่ในร่มไม้ชายเขาที่ไหนก็ตายเถิด เมื่อถึงกาลแล้วไม่ต้องกลัว จะไปคัดค้านคติธรรมดาที่เคยมีมาดั้งเดิมอย่างไรอีก จะรอตายวันพรุ่งนี้ เมื่อถึงวันพรุ่งนี้ขึ้นมาแล้ว จะเอาอะไรมาคัดค้านก็ค้านไม่ได้ มันก็ต้องตายอยู่นั่นเอง เพราะตัวเรามันเป็น “ก้อนตาย” นี่เป็นอุบายวิธีหักห้าม ปราบปรามใจของตน ไม่ให้ออกนอกลู่นอกทาง เพื่อสั่งสมกิเลสขึ้นมา

เวลาไปเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาในป่า เราก็ไปเพื่อถอดถอนกิเลส ไม่ใช่ไปสั่งสมกิเลส คือความหวาดกลัวเป็นต้น ขึ้นมาเผาลนจิตใจ ซึ่งผิดความหมายของธรรมที่สอนเพื่อแก้กิเลส

พระธุดงคกรรมฐานที่มุ่งต่อแดนพ้นทุกข์ ท่านปฏิบัติเพื่อเห็นคุณค่าแห่งการชำระแห่งการดัดแปลง แห่งการฝึกฝนทรมานตนจริง ๆ ท่านจึงไม่สะทกสะท้านในการที่จะไปอยู่ในสถานที่ใดก็ตาม ขอให้เป็นที่เหมาะสมต่อการประกอบความเพียรเท่านั้นเป็นที่พอใจท่าน ความสุข ความอดอยาก ขาดแคลนทางร่างกาย ท่านไม่ถือเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งกว่าการบำเพ็ญสมณธรรมด้วยความสะดวกสบายใจ ธรรมจึงมีความเจริญขึ้นภายในใจเรื่อย ๆ

คำว่า "ธรรม" ส่วนผล ก็คือความสงบร่มเย็น เป็นต้น ส่วนเหตุ คืออุบายแยบคายต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องประหัตประหารกิเลส ได้แก่ สติ ปัญญา นี้แล ซึ่งทำงานแก้กิเลสฆ่ากิเลสไปเรื่อย ๆ ทำให้รู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ภายในใจที่ไม่เคยรู้เคยเห็นมาแต่ก่อน

การภาวนาอยู่ในสถานที่ธรรมดาเป็นอย่างหนึ่ง จิตใจมักเฉื่อยชา ไม่ค่อยมีความตื่นเต้นและกระตือรือร้นในธรรมทั้งหลาย พอก้าวเข้าไปอยู่ในที่เช่นนั้น ความรู้ความเห็นที่แปลกประหลาดมักปรากฏขึ้นเรื่อย ๆ อุบายต่าง ๆ ของปัญญาที่จะเกิดขึ้นมาส่งเสริมให้ทันกับกลมายาของกิเลสก็เกิดขึ้นเรื่อย ๆ สติก็ต่อเนื่องกันเป็นลำดับลำดา กิเลสค่อย ๆ หมอบลงไปเป็นลำดับ พอกิเลสหมอบเท่านั้นใจก็เย็น พอกิเลสออกพลุกพล่านใจต้องรุ่มร้อน เพราะพลุกพล่านหาเหตุเพื่อทำลายใจนี่แล

คำว่า "กิเลส" กิเลสมันต้องหาเหตุ นำความทุกข์ร้อนเข้ามาใส่ใจเสมอ ถ้าปล่อยให้กิเลสพลุกพล่านมากเพียงใด ก็แสดงว่าปล่อยให้กิเลสออกไปกอบโกยเอาความทุกข์เข้ามาเผาลนตนเองให้ร้อนมากขึ้นเพียงนั้น ทั้ง ๆ ที่ไม่มีกองไฟอยู่ในหัวใจ แต่ใจก็ร้อนยิ่งกว่าไฟ **เพราะไฟของกิเลสร้อนยิ่งกว่าไฟใด ๆ ทั้งสิ้น**

ฉะนั้นจึงต้องระมัดระวังไม่ให้มีไฟ คือกิเลสลุกลามขึ้นมา เมื่อฝึกฝนทรมานใจไม่ลดละท้อถอยโดยสม่ำเสมอ ใจก็กลายเป็นความเคยชินขึ้นมา สติสตังก็มีขึ้น ไปอยู่ในที่เช่นไรสติก็มีไปเรื่อย ๆ **ความเย็นใจนั้น ไม่มีอะไรที่จะเย็นยิ่งกว่าใจสงบ**

ใจสงบในขณะใด ย่อมแสดงความเย็นให้เห็นประจักษ์ ใจที่เย็นตามฐานะของตนที่มีพื้นเพอันดีอยู่แล้ว เพราะ**อำนาจแห่งสมาธิที่สงบหลายครั้งหลายหน จนกลายเป็นการสร้างฐานมั่นคง**ขึ้นมานั้น ย่อมเป็นความสุขอันละเอียดอ่อนอยู่ประจำใจ ทั้งที่ใจไม่ได้รวมลงเป็นสมาธิด้วยการภาวนาเหมือนขั้นเริ่มแรก

เมื่อถอยออกพิจารณาทางด้านปัญญา ก็สามารถแยกแยะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายลงในกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ได้ ตลอดสิ่งภายนอก เช่น ต้นไม้ ภูเขา ก็แยกแยะออก

ให้เห็นเป็น "ไตรลักษณ์" ได้เช่นเดียวกับส่วนภายใน **พิจารณาประสานกันไปทั้งภายในภายนอก** เช่น จำพวกสัตว์ พวกเสือ เป็นต้น ก็เป็นธาตุเป็นขันธ์ เป็นสภาวธรรมอันหนึ่ง ๆ เช่นเดียวกับธาตุขันธ์ของเราจะไปกลัวไปเกรงกันหาอะไรไม่เข้าเรื่อง หาเหตุหาผลไม่ได้ ไร้สารคุณของผู้แสวงธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ น่าอับอายสัตว์ป่าเขาที่อยู่กันได้ไม่กลัวแบบพระกรรมฐานปลอม

เหล่านี้คืออุบายสติปัญญาของผู้แสวงธรรมฆ่ากิเลส ไม่ใช่อุบายกิเลสสังหารธรรม สังหารพระธุดงคกรรมฐานปลอม เพราะหลงกลมายาของกิเลส เช่น ความกลัวเสือ กลัวตาย เป็นต้น

พระพุทธองค์ทรงสอนพระผู้เริ่มบวชว่า "**รุกฺขมูลเสนาสนํ**" เป็นต้น ท่านไล่เข้าไปอยู่บำเพ็ญธรรมในป่าในเขา อยู่ตามร่มไม้ ชายป่า ชายเขา ที่ไหนก็ได้ ที่เป็นความสะดวกในการบำเพ็ญสมณธรรม อันเป็นสถานที่ฆ่ากิเลสภายในใจ กระทั่งไม่มีกิเลสตัวใดเหลือหลออยู่ภายในใจเลย เพราะสถานที่เช่นนั้น

แต่ระวัง! **แต่อย่าไปอยู่แบบผู้ขึ้นเขียงให้กิเลส** คือความสะดุ้งกลัวตัวสั่น ไม่เป็นอันภาวนา**สับยำแหลก**ก็แล้วกัน! อุบายแห่งธรรมต่าง ๆ ที่ท่านสอนสอนเพื่อฆ่ากิเลสทำลายกิเลสภายในใจให้สิ้นไปทั้งนั้น ไม่ได้สอนเพื่อให้กิเลสฆ่าคน ฆ่าพระ ในสถานที่และอิริยาบถต่าง ๆ ไว้เลย แต่พวกเรามักจะเป็นกันทำนองนี้ โดยที่เจ้าตัวก็ไม่รู้ว่าเป็น

"ธรรม" แทนที่จะเป็นเครื่องแก้กิเลส จึงมักกลายมาเป็นเครื่องมือของกิเลสและสั่งสมกิเลสไปเสีย **เพราะหัวใจมีกิเลส กิเลสจึงมีอำนาจที่จะฉุดลากธรรมเข้ามาเป็นกิเลสได้**

ฉะนั้นจึงขอเน้นความจริงให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายทราบไว้อย่างถึงใจว่า ไม่ว่าสมัยโน้นสมัยนี้ **"ธรรม" คือ "ธรรมร้อยเปอร์เซ็นต์" อยู่เรื่อยมาและเรื่อยไป** ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมจึงสามารถแก้กิเลสได้โดยลำดับ ๆ ไม่สงสัย **นับตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนกระทั่งปัจจุบันไม่เป็นอื่น กิเลสทุกประเภทยอมหรือกลัวแต่ธรรมเท่านั้น** นอกจากธรรมแล้วกิเลสไม่กลัวอะไร กิเลสครอบโลกธาตุอย่างสง่าผ่าเผย ไม่กลัวอะไร! กลัวแต่ธรรมอย่างเดียว

"ธรรม" คืออะไร? คือ วิริยธรรม ขันติธรรม วิริยะ คือความเพียร ขันติ คือความอดทน สติธรรม ปัญญาธรรมหนุนกันเข้าไป กิเลสอยู่ที่ตรงไหน จงนำเครื่องมือเหล่านี้ หรือธรรมเหล่านี้หมุนตัวเข้าไปตรงนั้น กิเลสขยับขยายออกไป ธรรมไล่ส่งออกไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งไม่มีกิเลสตัวใดเหลืออยู่ แม้พ่อแม่ ปู่ย่าตายายของกิเลส ที่เคยเข้า

มาตั้งรากตั้งฐาน ตั้งโคตรตั้งแซ่ อยู่ในหัวใจเรามากมายเพียงไร ก็สู้วิริยธรรม ขันติธรรม สติธรรม ปัญญาธรรมไปไม่ได้ **ธรรมเหล่านี้กวาดล้างไปหมด** คือกวาดล้างผู้ก่อการร้ายซึ่งมีอยู่ภายในใจ และก่อกวนความสงบอยู่ตลอดเวลา

ผู้ก่อการร้าย ยุนั้น ยั่วนี้ แหย่นั้น หลอกหลอนเราให้หลงกลของมันอยู่ตลอดเวลา ถ้าธรรมชาตินี้มีอยู่ในหัวใจใด หัวใจนั้นจะหาความสงบร่มเย็นไม่ได้เลย เหมือนเชื้อโรคที่ชอนไชร่างกายให้หาความปกติสุขไม่ได้นั่นเอง **ปราชญ์ท่านจึงถือว่า กิเลสทุกประเภทเป็นภัยต่อจิตใจมาแต่ไหนแต่ไร**

นักปราชญ์ที่กล้าหาญไม่รู้เรื่องรู้ราว ไม่เข้าท่าเข้าที ไม่รู้จักเป็นจักตาย ก็คือพวกเรา จึงต้องแบกหามโทษทุกข์อยู่ตลอดเวลา แล้วยังพากันอาจหาญต่อกิเลส ส่งเสริมกิเลสอย่างออกหน้าออกตาไม่ละอายปราชญ์ท่านบ้างเลย ไปอยู่ที่ไหนก็บ่นว่าทุกข์ จะไม่บ่นยังไง ก็เราเป็นผู้เสาะแสวงหาทุกข์กันทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน ด้วยการสั่งสมกิเลส อันเป็นตัวเหตุต้นเพลิงกันทั้งนั้น

เมื่อกิเลสเกิดขึ้น เพิ่มขึ้น และสร้างบ้านเรือนบนหัวใจเรา จนเกิดความทุกข์ขึ้นมาอย่างเด่นชัดแทบยกไม่ไหวแล้ว ก็บ่นกันว่าเป็นทุกข์เป็นร้อน แม้บ่นมันก็ไม่กลัวถ้าไม่ทำลายมัน ถ้ากิเลสเป็นเหมือนด้านวัตถุแล้ว โลกนี้โลกไหนก็ไม่มีที่เหยียบย่างไปได้เลย เพราะมันอัดแน่นไปด้วยกิเลสของคนและสัตว์

พระอรหันต์ท่านบำเพ็ญเพียรเพื่อความเป็นพระอรหันต์น่ะ ท่านมีความเพียรแก่กล้าสามารถขนาดไหน ท่านจึงเอื้อมถึงภูมินั้นได้ ทั้งนี้ท่านต้องเป็นนักรบจริง ๆ เหนือคนธรรมดาอยู่มาก ต่างองค์ก็มีความเพียรสมเหตุสมผล ความเพียรมีมาก กิเลสก็ตายไปเรื่อย ๆ ตามทางจงกรม สถานที่นั่งที่นอนมีแต่ป่าช้าของกิเลส ที่ท่านฟาดฟันหั่นแหลกกันอยู่เป็นลำดับไม่ลดละความเพียร เพราะสติอันเป็นความพากเพียรนี้ทำงานอยู่ตลอดเวลา ยืนอยู่ท่านก็ทำ เดินอยู่ท่านก็ทำ นั่งอยู่ท่านก็ทำ เข้าไปเดินจงกรมอยู่ท่านก็ฆ่ากิเลส นอนอยู่ท่านก็ฆ่ากิเลส เว้นแต่เวลาหลับเท่านั้น แม้แต่เวลาขบฉันอยู่ท่านก็ฆ่ากิเลสด้วยสติปัญญาซึ่งทำงานอยู่ตลอดเวลา ในอิริยาบถต่าง ๆ เป็นอิริยาบถของนักรบเพื่อฆ่าแต่กิเลสอาสวะทั้งนั้น ไม่ได้นั่งสั่งสมกิเลส ยืนสั่งสมกิเลส นอนสั่งสมกิเลส แม้ขณะกำลังเดินจงกรมอยู่ ก็สั่งสมกิเลสเหมือนอย่างพวกเรา **เพราะความไม่มีสติมันผิดกันอย่างนี้!**

เดินจงกรม แย็บ ๆ สามสี่ก้าวเพลียแล้ว ง่วงนอนแล้วนี่ นอนเสียดีกว่า มันดีกว่ายังไง? ก็เคยดีกว่าด้วยการนอนแบบตายแต่หัวค่ำ ตลอดตะวันโผล่เป็นเวลานานแล้วถึงฟื้นตัวขึ้นมา ก็ไม่เห็นเป็นท่าเป็นทาง นี่แหละ “ดีกว่า” ไม่เป็นท่าเป็นทาง คือพวกเรานี่แล **นั่งภาวนา**ไม่กี่นาที “โอ๊ย เหนื่อยแล้วนอนดีกว่า” **มันดีกว่าอะไร ?** แปลไม่ออก

มันศัพท์ลึกลับ นี่คือ "พวกดีกว่า" แต่ไม่เห็นดีอะไรพอได้ชมเชยบ้างเลย นี้ได้แก่พวกเรามันดีแต่ชื่อ ดีแต่เรื่องของกิเลส เรื่องของธรรมไม่ดี แล้วจะเอาไปเทียบกับครั้งพุทธกาล

ว่า "ท่าน...นั้น บรรลุที่นี่ที่นั่น ฟังเทศน์ฟังธรรม ก็ได้บรรลุมรรคผลนิพพาน เราฟังแทบล้มแทบตาย เรียนแทบล้มแทบตาย ปฏิบัติแทบล้มแทบตายไม่เห็นได้อะไร!" มันขนาดไหนก็ไม่รู้ คำว่า "แทบล้มแทบตาย" น่ะ เอะอะก็ "แทบล้ม" นอกจากล้มลงบนหมอน "แทบตาย" ก็ตายลงบนหมอนเท่านั้นเอง มันยังมองไม่เห็นความที่ว่า "ลำบากลำบน" จริง ๆ อย่างที่ว่า ดังพระพุทธเจ้าและสาวกท่านดำเนินมา

ถ้าหากทำ "แบบแทบล้มแทบตาย" ด้วยความถูกต้องดีงามจริง ๆ ชอบธรรมจริง ๆ อย่างท่านนั้น กิเลสมันจะทนอยู่ได้หรือ เพราะกิเลสก็เป็นประเภทเดียวกันกับครั้งพุทธกาล ธรรมที่นำมาประหัตประหารกิเลส ก็คือสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรเหมือนกัน หากธรรมเหล่านี้มีกำลังเพียงพอ กิเลสจะต้านทานได้อย่างไร มันจะต้องล่มจมฉิบหายไปเช่นเดียวกับในครั้งพุทธกาล

แต่นี่เราเพียงแต่เหยาะแหยะ เพียงแต่แหย่ ๆ มัน พอมันตื่นขึ้นมาตวาดเอา "เหนื่อยแล้วนะ ไม่เป็นท่านแล้วนี่!" " เราพักผ่อนเสียหน่อยเถอะพอให้สบาย นอนดีกว่า!" นี่มันตวาดเราให้เผ่นออกจากความเพียรเสีย เหลือแต่เรื่องกิเลสตัณหาอาสวะอยู่รอบตัว และรอบเขตจักรวาล จนไม่อาจคำนึงคำนวณได้

พอได้สติขึ้นมา "โอ๊ย ! นี่ นั่งภาวนามานานแสนนานไม่เห็นได้เรื่องอะไร ครั้งพุทธกาลท่านภาวนาได้อรรถได้ธรรมจนบรรลุมรรคผลนิพพาน เรานี้ภาวนาแทบตายมันไม่เห็นได้อะไร" ก็คิดยุ่งจนแทบตาย ปล่อยจิตส่งไปโน่นไปนี่จนจะเป็นบ้า ไม่เคยได้ยินว่าเราฆ่ากิเลสจนแทบตาย แล้วมันจะได้อะไรเล่า เพราะเหตุไม่ตรงกับความจริง ผลจะตรงกับความจริงได้อย่างไร **เหตุตรงกับความจริง ก็ดังที่ท่านพาดำเนินมา** สติก็มีดังท่าน ปัญญาก็ขุดค้นกิเลสประเภทต่าง ๆ มีความแยกคายทันกับมายาของกิเลส กิเลสจะต้องหลุดลอยไปโดยไม่ต้องสงสัย

การทำที่ควรแก่เหตุเป็นอย่างนี้ ผลก็เป็นที่พึงพอใจเกิดขึ้นโดยลำดับ อะไรที่จะแก้ยากยิ่งกว่าแก้กิเลสไม่มี ฆ่ายากที่สุดก็คือฆ่ากิเลส มันไม่ได้ตายง่าย ๆ มันเหนียวแน่นแก่นกิเลส จริง ๆ ! เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ประโยค "พยายามอย่างถึงที่ถึงฐานให้ทันและเหนือกิเลส ไม่อ่อนข้อต่อรองกับมันพอให้มันได้ใจ และปีนขึ้นบนหัวใจเราอีก" การทำความเพียรนั้นต้องทุ่มเทกัน **จนบางครั้งต้องมอบชีวิตจิตใจลงไปเพื่อแลกกับธรรม**

จะตายก็ตายเถอะ ถึงเวลาที่จะสู้กันแล้ว เอ้า ตายเป็นตาย ไม่ตายก็ให้รู้ ไม่ตายให้ชนะ ให้ทราบกันในแนวรบนี้ จิตเมื่อได้ทุ่มเทลงถึงขนาดนั้นแล้ว กิเลสมันอ่อนข้ออย่างเห็นได้ชัด สิ่งที่ไม่เคยรู้ก็รู้ขึ้นมา สิ่งที่อัศจรรย์ซึ่งไม่เคยรู้เคยเห็น ก็ปรากฏขึ้นมาเรื่อย ๆ ในขณะนั้น

ธรรมอัศจรรย์ตามนั้นก็ปรากฏขึ้นเรื่อย ๆ บนเวทีการต่อสู้ เพราะสติปัญญาทันกับเหตุการณ์ควรแก่การฆ่ากิเลสได้โดยชอบธรรม กิเลสค่อยหลุดลอยไป ๆ ความสว่างกระจ่างแจ้งปรากฏขึ้นมา ใจมีความผาสุก รื่นเริงตามขั้นของธรรมที่ปรากฏเป็นพัก ๆ ไม่ขาดสาย จนกลายเป็นความอัศจรรย์ขึ้นมาในตน ความอัศจรรย์จะไม่เกิดขึ้นได้อย่างไร เมื่อถึงกาลเวลาและเหตุผลที่ควรเกิด ต้องเกิดให้ได้ชมไม่สงสัย เพราะความเพียรกล้า สติปัญญาทันกับเหตุการณ์ที่กิเลสแสดงขึ้นมา

ธรรมประเภทต่าง ๆ ต้องปรากฏเมื่อเหตุผลเพียงพอกันแล้ว ไม่ว่าครั้งพุทธกาล ไม่ว่าครั้งนี้ไม่ว่าครั้งไหน ธรรมก็คือธรรมอันเดียวกัน จากพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวกัน ตรัสไว้แล้วด้วยความชอบธรรมอย่างเดียวกัน กิเลสที่เป็นตัวต้านทานธรรมทั้งหลายก็มีประเภทเดียวกัน

เมื่อนำธรรมเข้ามาแก้หรือถอดถอน ให้พอแก่เหตุแก่ผลกันแล้ว ทำไมกิเลสจะไม่ตาย จะไม่สลายเพราะถูกทำลาย ต้องฉิบหายไปอย่างแน่นอนไม่สงสัย ไม่เช่นนั้นความแม่นยำแห่ง “สวากขาตธรรม” ที่ตรัสไว้ชอบแล้วก็ไม่มีความหมาย และไม่เรียกว่า “นิยยานิกธรรม” เครื่องนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์ไปได้โดยลำดับ จนพ้นทุกข์ไปโดยสิ้นเชิงได้

จะมีความสงสัยอะไรอีกในพระธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะธรรมเป็นธรรมแท้ที่ปราศจากความสงสัย! พวกเราจะสงสัยอรรถสงสัยธรรม สงสัยมรรคผลนิพพาน ให้ล่าช้าฆ่าตัวเองไปทำไมกัน! นั่นมันเป็นเรื่องของกิเลสยุแหย่หลอกลวงต่างหาก เพื่อไม่ให้เราปฏิบัติตามนี่ เช่น “อย่าทำดีอย่างนั้น อย่าทำภาวนาอย่างนี้ มรรค ผล นิพพานหมดแล้ว สิ้นแล้ว ทำไปเท่าไรก็ไม่เกิดผล เสียเวลาและกำลังวังชาไปเปล่า ๆ “นั่น ! ฟังซิเสน่ห์เล่ห์กลของกิเลสน่ะแหลมคมขนาดไหน ตามทันไหม?

เราต้องคิดย้อนกลับว่า “เวลาผลิตกิเลส สร้างกิเลส” มันทำไมเกิดผล สร้างความโลภก็เกิดความโลภขึ้นมา สร้างความโกรธก็เกิดความโกรธขึ้นมา สร้างความหลงก็เกิดความหลงขึ้นมา ความโลภ ความโกรธ ความหลง มันเจริญเติบโตขึ้นมาเรื่อย ๆ ด้วยการสร้างการผลิต ไม่เห็นเลือกกาลเลือกสมัยเล่า จนเต็มหัวใจสัตว์โลกแทบหาที่เก็บไม่ได้อยู่แล้ว

บทเวลาจะสร้างอรรถสร้างธรรม สั่งสมอรรถสั่งสมธรรม ทำไมจะไม่เกิดผล ทำไมหากาลหาเวลา ทั้งที่ธรรมก็มีอยู่ในคนเดียวกัน ?

พึงทราบว่า อะไรก็ตามไม่ว่าบุญหรือบาป กิเลสอาสวะ มรรค ผล นิพพานเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ดั้งเดิมแล้วตามหลัก “สวากขาตธรรม” **สร้างอะไรต้องได้สิ่งนั้น** ถ้าไม่สร้างไม่ทำก็ไม่ได้ ไม่มี เพราะขึ้นอยู่กับเราผู้สร้างผู้ทำ อย่าเปิดทางให้กิเลสจอมมายามาหลอกลวงได้ สิ่งเหล่านี้ไม่ขึ้นอยู่กับ วัน เดือน ปี แต่ขึ้นอยู่กับการสร้างการทำอย่างเดียว

เราผู้รับผิดชอบเราเองต้องระวังรักษาตัวเอง อย่าปล่อยให้กิเลสและสถานที่เวลามารับรอง ความรับผิดชอบเรามีเต็มตัว และรับผิดชอบกันอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่ถึงปีนั้น ๆ จึงจะรับผิดชอบตัว ใคร ๆ ก็ต้องรับผิดชอบตัวมาตั้งแต่วันรู้เดียงสาภาวะจนตลอดวันตาย ไม่เคยลดละปล่อยวาง ฉะนั้นการจะทำดีหรือทำชั่ว ต้องใช้ความพิจารณาให้รอบคอบทุกกรณี ไม่หลวมตัวทำไปอย่างง่าย ๆ ในฐานะที่เราเป็นผู้รับผิดชอบเรา เช่น เวลาหิวก็รับประทาน หิวน้ำก็ดื่ม หิวข้าวก็รับประทานข้าว หิวนอนก็นอน เจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องหาหยูกหายามารักษา เราต้องรับผิดชอบเราอยู่ตลอดเวลาอย่างนี้เอง

การประพฤติปฏิบัติธรรม เราจะหาเวล่ำเวลาให้กิเลสกดถ่วงลวงใจทำไม ตลอดมรรคผลนิพพาน เป็นหน้าที่ของเราจะถือเป็นความหนักแน่น พยายามบำเพ็ญให้เกิดให้มีขึ้นกับตัว และรู้เห็นประจักษ์ใจ เป็นที่อบอุ่น สมกับความรับผิดชอบตน เพราะจิตหวังความสุขอยู่ตลอดเวลาไม่เคยจืดจางเลย

ความหวังนี้มีประจำอยู่ภายในใจ ไม่มีใครจะไม่หวังนอกจากคนตายเท่านั้น คนมี คนจน คนโง่ คนฉลาด ใครอยู่ในฐานะใด ย่อมหวังความสุขความเจริญให้สมใจหมายด้วยกันทั้งสิ้น ฉะนั้นความสุขความเจริญ จึงไม่เป็นแต่เพียงความหวังแบบลม ๆ แล้ง ๆ ว่า “นั่นเป็นไปไม่ได้” แต่เป็นสิ่งที่ไม่เคยล้าสมัยสำหรับโลกทั่วไป เป็นแต่เป็นไปได้บ้างไม่ได้บ้าง **เพราะความเหมาะสมแห่งธรรมทั้งมวลมีแห่งเดียวคือใจ** แต่เพียงความหวังแบบลม ๆ แล้ง ๆ ว่า “นั่นเป็นไปไม่ได้” แต่เป็นสิ่งที่ไม่เคยล้าสมัยสำหรับโลกทั่วไป เป็นแต่เป็นไปได้บ้างไม่ได้บ้าง ตามกำลังสติปัญญาหรือบุญวาสนาสร้างมาต่าง ๆ กัน ดีบ้างชั่วบ้าง บางคนเกียจคร้านแทบร่างกายผุพัง ยังอยากเป็นเศรษฐีกับเขา บางคนสร้างแต่บาปหาบแต่ความชั่วจนท่วมหัว ยังหวังความสุขความเจริญ และอยากไปสวรรค์นิพพานกับเขา ทั้งที่ตนเองทำลายความหวังด้วยการทำบาปหาบนรกอยู่ตลอดเวลา

การสร้างความดีงามประเภทต่าง ๆ สำหรับตนอยู่เสมอไม่ประมาทนั้น ชื่อว่า “สร้างความหวังให้แก่ตนโดยลำดับ ๆ” ความหวังเมื่อบรรจุเข้าในใจของผู้สร้างผู้บำเพ็ญ

ย่อมมีหวังและเป็นผู้สมหวังไปเรื่อย ๆ จนบรรลุความสมหวังอย่างพึงใจ ดังพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ท่านเป็นผู้หวังอย่างพึงพอใจ สมกับท่านรับผิดชอบตนจนถึงที่สุดจุดหมายปลายทาง

เราต้องพยายามสร้างความดีให้พอ สร้างขึ้นที่ใจนี่แหละ **ใจนี้แลคือภาชนะอันเหมาะสมกับธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายบรรจุที่ใจแห่งเดียว** เพราะความเหมาะสมแห่งธรรมทั้งมวลมีแห่งเดียว คือใจ

แต่ก่อนกิเลสเคยบรรจุที่ใจมากมาย ใจจึงกลายเป็นของสกปรก เป็นภาชนะที่สกปรกด้วยสิ่งสกปรกทั้งหลายคือกิเลส จงพยายามชะล้างสิ่งที่สกปรกภายในภาชนะคือจิต ให้สะอาดโดยลำดับ ๆ นำเอาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ ฝึกฝนใจด้วยธรรมให้เกิดให้มีขึ้นภายในใจ จนกลายเป็นภาชนะแห่งธรรมขึ้นมาแทนที่ ใจจะมีแต่ความเกษมสำราญทั้งปัจจุบันและอนาคตตลอดกาลไหน ๆ ผู้มีธรรมคือความดีงามภายในใจ ไปไหนก็ไม่จนตรอกจนมุม เพราะความสุขความสบายมีอยู่กับใจนั้นแล ไม่ว่าจะไปเกิดในสถานที่ใด ๆ ไม่สำคัญ สำคัญที่ให้มีธรรมคือความดีอยู่ภายในใจ เมื่อใจมีธรรมแล้ว ใจนี้แลจะเป็นผู้มีความสุข ไปอยู่สถานที่ใดก็ไม่ปราศจากสุข เพราะสุขอยู่ที่ธรรม ธรรมอยู่ที่ใจ ใจเป็นผู้รู้ผู้เห็น เป็นผู้เสวยผลธรรมนั้น ๆ ไม่มีอะไรเป็นผู้เสวย นอกจากใจเพียงดวงเดียวที่เป็นสารธรรมหรือสารจิต จะเป็นเจ้าของธรรมสมบัติแต่ผู้เดียว

ขอย้ำตอนสุดท้ายให้เป็นที่มั่นใจว่า ศาสนธรรมเท่านั้นเป็นอาวุธยอดเยี่ยม ทันการปราบปรามกิเลสที่เป็นเชื้อแห่ง “วัฏจักร” ความเกิดตายให้ขาดสะบั้นลงไป กลายเป็น ”วิวัฏจักร” “วิวัฏจิต” ขึ้นมาประจักษ์ใจ ดังธรรมท่านว่า “**สนฺทิฏฺฐิโก**” รู้เองเห็นเองไม่จำต้องไปถามใครให้เสียเวลา เอาละสมควรยุติ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

จงสร้างวาสนาที่ใจ

จงพยายามทำใจให้เป็นหลัก เพื่อเป็นเครื่องยึด ทำอะไรต้องให้มีหลักเกณฑ์ ให้มีเหตุผล ถ้าไม่มีเหตุมีผลก็หาความแน่นอนไม่ได้ การอยู่ด้วยความไม่แน่นอน ไปด้วยความไม่แน่นอน ทำอะไรด้วยความไม่แน่นอน เป็นสิ่งที่เสี่ยงต่อความผิดพลาดทั้งนั้น ผลแห่งความผิดพลาดก็คือความทุกข์ความผิดหวัง **ต้องย้อนเข้ามาหาตัวเหตุคือผู้ทำ**อยู่เสมอ อย่ามองข้ามไป ใจมีความสำคัญที่จะสร้างความแน่นอนให้แก่ตัวเอง คนที่มีจิตเป็นหลักมีธรรมเป็นหลัก มีธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ไม่ว่าจะทำหน้าที่การงานอะไรย่อมเป็นไปด้วยหลักด้วยเกณฑ์ด้วยเหตุด้วยผล เป็นความแน่ใจและแน่นอน

การอบรมจิตใจด้วยศีลด้วยธรรม ก็เพื่อให้ใจมีหลัก ใจนั้นมีอยู่แล้ว รู้อยู่แล้ว แต่ชอบเอนเอียงไปตามสิ่งต่าง ๆ ไม่มีประมาณ อะไรมาผ่านก็เอนเอียงไปตาม ถูกอะไรพัดผันนิด ๆ หน่อย ๆ ก็เอนเอียงไปตาม **นั่นคือจิตไม่มีหลักเกณฑ์** ตั้งตัวไม่ได้ ถูกฟัดถูกเหวี่ยงไปมาอยู่เสมอ ความเอนเอียงไปมาเพราะการถูกสัมผัสต่าง ๆ นั้น ยังมีผลสะท้อนกลับมาถึงตัวเราให้เดือดร้อนด้วย ฉะนั้นจึงต้องสร้างความแน่นอนให้แก่จิตใจโดยทางเหตุผลอรรถธรรมเป็นเครื่องดำเนิน

ที่พึ่งพิงของใจก็คือ "ธรรม"ธรรมมีทั้งเหตุทั้งผล **เหตุ**คือการกระทำที่ชอบด้วยเหตุผล ที่เห็นว่าถูกต้องดีงามตามที่ท่านสอนไว้แล้ว อย่านำความยากความลำบากเข้ามาเป็นอุปสรรคกีดขวางทางเดินที่ถูกต้องดีงามโดยเหตุโดยผลของเรา เพื่อจะผลิต**ผลอันดี**ให้เกิดขึ้นแก่ตัวเราเอง

เราอย่าตำหนิตนว่า "อำนาจวาสนาน้อย" ซึ่งไม่เข้าท่าเข้าทาง และตัดกำลังใจให้ด้อยลง ทั้งเป็นลักษณะของคนอ่อนแอ ขี้บ่น อยู่ที่ไหนก็บ่น เห็นอะไรก็บ่น เกี่ยวข้องกับใครก็บ่น ทำหน้าที่การงานก็บ่นให้คน บ่นไม่หยุดไม่ถอย บ่นให้ลูกให้หลาน บ่นให้สามีภรรยา ส่วนมากมักเป็นผู้หญิงที่ช่างบ่น เพราะงานจุกจิกส่วนมากมารวมอยู่กับผู้หญิง จึงต้องขออภัยที่พูดเป็นลักษณะตำหนิ และเอารัดเอาเปรียบผู้หญิงมากไป ทั้งที่ผู้ชายทั้งหลายยิ่งไม่เป็นท่าน่าเบื่อเสียจริง ๆ ยิ่งกว่าผู้หญิงหลายเท่าตัว

การบ่นให้ตนเอง โดยไม่เสาะแสวงหาเครื่องส่งเสริมในสิ่งที่บกพร่องให้สมบูรณ์ขึ้นนั้น ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร ใครไม่ได้หาบ "อำนาจวาสนา" มาออกร้านให้เห็นได้อย่างชัดเจน ดังเขาหาบสิ่งของต่าง ๆ ไปขายที่ตลาด

"วาสนาบารมี" ก็มีอยู่ภายในใจด้วยกันทั้งนั้น **หากไม่มีวาสนาแล้วไหนจะมาสนใจกับอรรถกับธรรม** เบื้องต้นก็ได้เกิดมาเป็นมนุษย์สมบูรณ์ไม่เสียจริตจิตวิกลวิการต่าง ๆ ยังมีความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นของเลิศประเสริฐ ไม่มีสิ่งใดประเสริฐยิ่งกว่าศาสนธรรม ซึ่งเป็นธรรมรื้อขนสัตว์โลกให้พ้นจากทุกข์โดยลำดับ ดังที่เคยกล่าวว่า "นิยยานิกธรรม" ผู้ปฏิบัติศาสนธรรม นำธรรมเหล่านี้ไปบำรุงซ่อมแซมจิตใจของตนที่เห็นว่าบกพร่อง ให้สมบูรณ์ขึ้นโดยลำดับ ก็เท่ากับขนทุกข์ออกจากใจเรื่อย ๆ **ใจมีความบกพร่องที่ตรงไหน นั้นแลคือความอาภัพของจิตที่ตรงนั้น ความเป็นอยู่และการกระทำของจิตก็บกพร่องไปด้วย**

ควรมองดูจิตนี้ให้มากยิ่งกว่าการมองสิ่งอื่นแบบลม ๆ แล้ง ๆ และตำหนิ "อำนาจวาสนาของตน" ว่าน้อย คนอื่นเขาดีกันหมด แต่ตัวไม่ดี ทั้ง ๆ ที่ตัวก็ทำดีอยู่แต่ตำหนิว่าตัวไม่ดี เราไปทำความเสียหายอะไรถึงว่าไม่ดี การทำดีอยู่ จะไม่เรียกว่าดีจะเรียกอะไร? ความทำดีนั้นแลเป็นเครื่องรับรองผู้นั้นว่าดี ไม่ใช่การกระทำชั่วแล้วกลับเป็นเครื่องรับรองคนว่าดี นี้ไม่มีตามหลักธรรม นอกจากเสกสรรปั้นยอขึ้นมาด้วยอำนาจของกิเลสพาให้ชมเชยอย่างนั้น กิเลสชอบชมเชยในสิ่งที่ไม่ดีว่าเป็นของดี ตำหนิสิ่งที่ดีว่าเป็นของไม่ดี เพราะฉะนั้นกิเลสกับธรรมจึงเป็นข้าศึกกันเสมอ อันใดที่ธรรมชอบกิเลสไม่ชอบ **ทั้งที่กิเลสก็อยู่กับใจ ธรรมก็อยู่กับใจ**ของพวกเราเอง

ถ้ากิเลสมีมาก ก็คอยแต่จะตำหนิติเตียนธรรม เหยียบย่ำทำลายธรรมภายในจิตใจ การที่เราจะบำเพ็ญตนให้เป็นไปเพื่อความดีงาม ให้ได้มรรคได้ผลตามความมุ่งมาดปรารถนา **จึงมีการคัดค้านตนอยู่เสมอ** เฉพาะอย่างยิ่งก็คือการตำหนิติเตียนตนว่า "มีอำนาจวาสนาน้อย" "เกิดมาอาภัพวาสนา ใคร ๆ เขารู้เขาเห็น ไอ้เราไม่รู้ไม่เห็นอะไร ใคร ๆ เขาเป็นใหญ่เป็นโตภายในใจ แต่เราเป็นเด็กเล็ก ๆ ตามพรรษา ก็เท่ากับเณรน้อยองค์หนึ่งภายในใจ" นี่คือการตำหนิติเตียนตัวเอง และเกิดความเดือดร้อนขึ้นมาด้วยทำให้น้อยอกน้อยใจตัวเอง!

การน้อยใจนี้ ไม่ใช่จะทำให้เรามีความขยันหมั่นเพียร มีแก่จิตแก่ใจเพื่อบำเพ็ญตนให้มีระดับสูงขึ้นไป แต่เป็นการเหยียบย่ำทำลายตน ทำให้เกิดความท้อแท้อ่อนใจ ซึ่งไม่ใช่ของดีเลย **ทั้งนี้เป็นกลอุบายของกิเลสทั้งนั้น** พร่ำสอนคนให้ด้อยวาสนาบารมีลงไป เพราะความไม่มีแก่ใจบำเพ็ญเพื่อส่งเสริม

พวกเราจงทราบไว้ว่า นี้คืออุบายของกิเลสหลอกคน มันบกพร่องที่ตรงไหน ให้พยายามแก้ไขดัดแปลงที่ตรงนั้น ซึ่งเป็นความถูกต้องกับหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแท้

ไม่ผิด วาสนาบารมีจะต้องสมบูรณ์ขึ้นมาวันหนึ่งแน่นอนเมื่อได้รับการบำรุงอยู่เสมอ **นี่คือทางที่ถูกต้อง** ใครไม่ได้ไปที่ไหน **ไม่ได้รู้ที่ไหน รู้ที่จิต วาสนาก็รวมอยู่ที่จิต**

ร่างกายแตกสลายไปแล้ว อำนาจวาสนาที่สร้างไว้ในจิตนั้น ต้องติดแนบกับจิตไป จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายที่จะผ่านพ้นโลกที่สับสนวุ่นวายนี้ไป เรื่อง "อำนาจวาสนา" ซึ่งเป็นสมมุติและเป็นเครื่องสนับสนุนเราในเวลาที่ยังท่องเที่ยววกเวียนอยู่ใน "วัฏสงสาร" ก็ต้องผ่านไปหมด เมื่อถึงขั้นที่พ้นจากโลกสมมุติโดยประการทั้งปวงแล้ว **จะตำหนิที่ตรงไหน มีทางตำหนิตนได้ที่ตรงไหน** ต่อนี้ไปไม่มีเลย เพราะสมบูรณ์เต็มที่แล้ว

ฉะนั้นให้พยายามเร่งบำเพ็ญตนด้วยความพากเพียร อย่าไปคิดทางอื่นเรื่องอื่นนอกจากเรื่องของตัว ให้เสียเวลาและทำให้จิตท้อถอยอ่อนแอไปด้วย

การสร้างวาสนาให้สมบูรณ์ขึ้นมา ให้มีอำนาจวาสนามาก ก็สร้างที่ตัวเราเอง สร้างทีละเล็กละน้อย สร้างไม่หยุดไม่ถอยก็สมบูรณ์ไปเอง เช่นเดียวกับ**ปลวก**มันสร้าง "จอมปลวก" ได้ใหญ่โตขนาดไหน ขุดเป็นเดือน ๆ ก็ไม่ราบ เมื่อจะขุดให้มันราบเหมือนที่ดินทั้งหลาย ฟันมันสองซี่เท่านั้นแหละ มันสามารถสร้างจอมปลวกได้เกือบเท่าภูเขา นี่แหละความพากเพียรของมัน เรามีความสามารถฉลาดในอุบายวิธีต่าง ๆ ยิ่งกว่าปลวก ฟันเราก็หลายซี่ กำลังของเราก็มากยิ่งกว่าปลวก ทำไมเราจะสร้างตัวเราให้มีความสูงเด่นขึ้นไม่ได้ ถ้าเรามีความเพียรเหมือนกับปลวกน่ะ! นอกจากไม่เพียรเท่านั้นจึงจะสู้มันไม่ได้ ต้องสร้างให้สูงได้ด้วยอำนาจแห่งความเพียร **จะหนีความเพียรไปไม่พ้น**

พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ด้วยความเพียร เราทำไมจะกลายเป็นคนอาภัพไปจากความเพียร ทั้ง ๆ ที่กำลังและความฉลาดมีมากกว่าสัตว์ และทำได้มากกว่าสัตว์ ต้องเพียรได้เต็มภูมิมนุษย์เราไม่สงสัย ถ้าลงได้เพียรตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้แล้วไม่มีทางอื่น นอกจากจะทำให้ผู้นั้นมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นภายในใจ จนกลายเป็นจิตที่มีหลักฐานมั่นคงโดยถ่ายเดียว

เราเห็นได้ชัด ๆ ในเวลาที่เราไม่เคยประพฤติปฏิบัติเลย เช่น ภาวนา "พุทโธ ธัมโม สังโฆ" จิตไม่เคยรวมไม่เคยสงบให้เห็นปรากฏบ้างเลยแม้แต่น้อย เวลาเราฟังธรรมที่ท่านแสดงทางภาคการปฏิบัติ **พูดถึงเรื่องสมาธิ**ก็ได้ยินแต่ชื่อ ยังไม่รู้เรื่องรู้ราว ท่านแสดงถึงวิถีจิตที่ดำเนินไปด้วยความจริงว่า "เวลาภาวนาจิตที่มีสมาธิจะมีความสงบอย่างนั้น อาการของจิตเป็นอย่างนั้น ๆ ตามจริตนิสัยต่าง ๆ กัน สุดท้ายจิตได้ลงสู่ความสงบอย่างแนบแน่น มีความสุขความสบายอย่างนั้น ๆ" เราก็ไม่เข้าใจ **พูดถึงเรื่องปัญญา** การพิจารณาคลี่คลายดูเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ และพิจารณากระจายทั่วโลกธาตุ ซึ่งเป็น

สภาวธรรมทั่ว ๆ ไป อันควรแก่ปัญญาซึ่งจะพิจารณาให้รู้แจ้งเห็นจริง เราก็เพียงแต่เข้าใจในคำพูดเฉย ๆ แต่ความหมายอันแท้จริงนั้นเรายังไม่ทราบ หรือบางทีอาจไม่เข้าใจเลยก็ได้

ทีนี้เมื่อเราได้รับการอบรมด้วยจิตตภาวนาอยู่โดยสม่ำเสมอ จิตค่อยมีความสงบเย็นใจบ้าง อันเป็นผลเกิดขึ้นจากการภาวนา พอท่านแสดงธรรมถึงภาคปฏิบัติ **จิตของเรากับกระแสแห่งธรรมจะเข้ากันได้** เริ่มเข้ากันได้เป็นลำดับ ๆ กระแสแห่งธรรมเลยกลายเป็นเหมือน “เพลง” ที่แม่กล่อมลูกให้หลับสนิท จิตใจของเรามีความสงบได้ด้วยกระแสแห่งธรรมที่ท่านแสดง

เมื่อสงบได้ ใจก็เย็นสบาย เห็นผลในขณะที่ฟังธรรม แล้วค่อยเห็นคุณค่าของการฟังธรรมเป็นลำดับ ๆ ไป และเห็นคุณค่าของการปฏิบัติโดยลำดับ จนกระทั่งจิตมีความสงบเย็นจริง ๆ แทบทุกวันทุกครั้งที่ฟังเทศน์ภาคปฏิบัตินั้นแล จิตยิ่งมีความดูดดื่มและซาบซึ้งขึ้นเป็นลำดับ เพียงขั้นนี้จิตก็ยอมรับและพอใจในการฟังธรรมทางภาคปฏิบัติ ยิ่งจิตมีความละเอียดมากเพียงไร สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี ย่อมมีความละเอียดไปตามขั้น เช่น สมาธิมีความละเอียดขึ้นโดยลำดับ ผู้พิจารณาทางด้านปัญญาก็มีความละเอียดทางด้านปัญญาไปโดยลำดับเช่นกัน

การฟังธรรมที่ท่านแสดงทางภาคปฏิบัติ เช่น แสดงเรื่องสมาธิ และปัญญาขั้นใดก็ตาม จิตรู้สึกว่าคล้อยตามไปโดยลำดับ เคลิบเคลิ้มเพลิดเพลินอะไรพูดไม่ถูก ซึ้งจนลืมเวล่ำเวลา มีแต่ความรู้สึกกับธรรมที่สัมผัสกัน เกิดความเข้าใจทุกขณะ ๆ ที่ท่านแสดงไป ซึ่งเป็นการซักฟอกจิตใจไปในตัวและกล่อมจิตให้สงบเย็นไปด้วย

ถ้าจิตกำลังอยู่ในขั้นจะควรสงบ ธรรมก็กล่อมให้มีความสงบ จิตกำลังก้าวทางด้านปัญญา ก็เหมือนกับธรรมนั้นขัดเกลาซักฟอก บุกเบิกทางเดินให้จิตก้าวไปตามด้วยความสะดวก เวลาฟังเทศน์จึงเหมือนกับเอาน้ำที่สะอาดมาชะล้างสิ่งสกปรกที่อยู่ภายในจิตใจให้ผ่องใสขึ้นโดยลำดับ **เห็นผลประจักษ์ในขณะฟัง** จิตยิ่งมีความรักความชอบในการฟัง และมีความจดจ่อต่อเนื่องกันไปไม่ขาดวรรคขาดตอน กระทั่งฟังเทศน์จบลง จิตยังอยากได้ยินได้ฟังอยู่โดยสม่ำเสมอทุกวันเสียด้วย นอกจากนั้นยังอยากจะฟังคำอธิบายธรรมในแง่ต่าง ๆ ไปตามโอกาสที่ท่านว่างอีกด้วย

กรุณาคิดดูจิตดวงเดียวนี่แหละ ขนาดที่ฟังไม่รู้เรื่องก็มี นี่เคยเป็นมาแล้ว จึงขอเรียนเรื่องความโง่ของตนให้ท่านทั้งหลายฟัง ขณะที่ไปหาท่านอาจารย์มั่นทีแรก ได้ฟังท่าน**เทศน์เรื่องสมาธิเรื่องปัญญา** ไม่ว่าขั้นไหนไม่รู้เรื่องเลย เหมือนกับร้องเพลงให้ควายฟังนั่นแล แต่ดีอย่างหนึ่งที่ไม่เคยตำหนิติเตียนท่านว่า ท่านเทศน์ไม่รู้เรื่องรู้ราว แต่ย้อนกลับมาตำหนิเจ้าของว่า “นี่เห็นไหม ท่านอาจารย์มั่นชื่อเสียงท่านโด่งดัง

กิตติศัพท์กิตติคุณท่านลือกระฉ่อนไปทั่วโลกมาเป็นเวลานานตั้งแต่เรายังเป็นเด็ก เรามีความพอใจที่จะได้พบได้เห็นได้ฟังโอวาทของท่าน ทีนี้เราได้มาฟังแล้วไม่เข้าใจ เราอย่าเข้าใจว่าเราฉลาดเลย นี่เราโง่แค่ไหน รู้หรือยังทีนี้!

เราเคยฟังเทศน์ทางด้านปริยัติ ฟังจนกระทั่งเทศน์ของสมเด็จ เราเข้าใจไปหมด แต่เวลามาฟังเทศน์ท่านอาจารย์มั่น ซึ่งเป็นองค์ประเสริฐทั้งภาคปฏิบัติและจิตใจ แต่ไม่เข้าใจ เราเชื่อแล้วว่าท่านเป็นพระประเสริฐที่ปรากฏชื่อเสียงมานานถึงขนาดนั้น เรายังไม่เข้าใจ **นี่เห็นแล้วหรือยัง ความโง่ของเรา!**เราหาบ "ความโง่" เต็มตัวมาหาท่าน ความฉลาดนิดหนึ่งไม่มี จึงไม่สามารถเข้าใจอรรถธรรมของท่านที่แสดงอย่างลึกซึ้ง ดังที่พระทั้งหลายซึ่งอยู่กับท่านมานานแล้วเล่าให้ฟังว่า "แหม! วันนี้ท่านแสดงธรรมลึกซึ้งมาก ฟังแล้วซาบซึ้งบอกไม่ถูก!" ดังนี้ แต่เรามันลึกซึ้งที่ไหน มันไม่ซึ้งจึงไม่เข้าใจ นี่เราโง่ไหม? ทราบหรือยังว่าตัวโง่ อันเป็นคำตำหนิเจ้าของ ดีอย่างหนึ่งที่ไม่ไปตำหนิท่าน แล้วกอบโกยเอาบาปกรรมเข้ามาทับเข้าไปอีก ทั้ง ๆ ที่ก็หนักอยู่แล้ว

ครั้นฟังท่านไปนาน ๆ เราก็ปฏิบัติไปทุกวี่ทุกวันทุกเวลา ฟังเทศน์ท่านค่อยเข้าใจ จิตค่อยได้รับความสงบเย็นเข้าไป ๆ เป็นลำดับ ทีนี้รู้สึกว่าเริ่มค่อยซึ้ง เพราะฟังธรรมเทศนาของท่านก็เข้าใจ พูดถึงเรื่องสมาธิแล้ว "แจ๋ว" ภายในจิตใจ จากนั้นก็เริ่มเข้าใจโดยลำดับ ๆ ซาบซึ้งโดยลำดับ ๆ เลยกลายเป็น "คนหูสูง" ไป! สูงยังไง? คือนอกจากท่านแล้วไม่อยากฟังเทศน์ของใครเลย **เพราะเทศน์ไม่ถูกจุดที่ต้องการ เทศน์ไม่ถูกจุดของกิเลสที่ซุ่มซ่อนตัวอยู่** นั่น! **เทศน์ไม่ถูกจุดของสติปัญญาซึ่งเป็นธรรมแก้กิเลส เทศน์ไม่ถูกจุดแห่งมรรคผลนิพพาน** นั่น! เพราะความซึ้งความเชื่อ เหตุที่จะเชื่อจะซึ้งก็เพราะเห็นเหตุเห็นผลปรากฏภายในใจของตนในขณะที่ฟังโดยลำดับ ๆ นั้นแล

นี่แหละจิตดวงเดียวนี้ เวลาหนึ่งเป็นอย่างหนึ่ง มาเวลาหนึ่งเป็นอีกอย่างหนึ่ง ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น? **ก็เพราะเบื้องต้น**สิ่งที่เกี่ยวข้องหุ้มห่อจิตมันมีแต่สิ่งดำ ๆ ทั้งนั้น สกปรกทั้งนั้น ธรรมที่สะอาดเข้าไปไม่ถึง เพราะความสกปรกของจิตมีมาก เทน้ำลงขนาดครุหนึ่ง ยังไม่ปรากฏว่าความสกปรกนั้นจะหลุดลอยออกบ้างเลย ต้องเทลง ๆ ชะล้างขัดถูกันอย่างเต็มที่ เต็มกำลังความสามารถไม่หยุดไม่ถอย จึงค่อยสะอาดขึ้นมา ๆ

นี่แหละธรรมที่ท่านแสดง เหมือนกับเทน้ำล้างสิ่งสกปรกภายในจิตใจเรา ซึ่งมันไม่ยอมเข้าใจอรรถธรรมอะไรง่าย ๆ ทั้ง ๆ ที่เป็นธรรมอันประเสริฐ แต่จิตมันไม่ประเสริฐ จิตมันยังสกปรก จิตมันยังเป็นของไม่มีคุณค่า ธรรมแม้จะมีคุณค่า ใจก็ไม่ยอมรับ **เพราะสิ่งที่ต่ำกับสิ่งที่สูงมันเข้ากันไม่ได้** ขณะที่มันโง่มันจะเอาความฉลาดมาจากไหน ขณะที่มันเศร้าหมองมันดำ มันจะเอาความแจ้งขาวมาจากไหน **ต้องอาศัยการ**

ชะล้างเรื่อย ๆ มันก็ค่อยสะอาดขึ้นมา ๆ ใจปรากฏเป็นของมีคุณค่าขึ้นมา **อะไร ๆ เมื่อจิตเริ่มมีคุณค่าเสียอย่างเดียวเท่านั้น สิ่งที่มาเกี่ยวข้องก็ค่อยมีคุณค่าขึ้นมาโดยลำดับ** แม้ที่สุดได้ยินเขาร้องไห้ เขาด่ากัน ทะเลาะกันเถียงกัน ก็ยังนำเข้ามาเป็นอรรถเป็นธรรมได้ **เป็นสิ่งที่มีคุณค่าขึ้นได้จากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนานั้น ๆ**

นี่แหละความเปลี่ยนแปลงของจิต เปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้ จากการประพฤติปฏิบัติ จากการอบรมตนอยู่โดยสม่ำเสมอ **นี่คือการสร้าง "วาสนา" สร้างอย่างนี้**

การตำหนิตัวเองไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไรเลย นอกจากจะทำให้เกิดความอับเฉาน้อยเนื้อต่ำใจ ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น เราตั้งใจจะมาสลัดตัดกิเลสออกจากจิตใจ แต่กลับมาเอากิเลสเข้าสู่จิตใจ ด้วยอาการต่าง ๆ อย่างที่กล่าวมานี้ จึงไม่สมเหตุสมผลที่เราต้องการ ที่เรามุ่งประพฤติปฏิบัติเพื่อส่งเสริมตนนั้นเลย

วาสนามีอยู่กับใจ สร้างตรงนี้แหละ ตรงที่พูดถึงนี่แหละ พยายามสร้างพยายามขัดเกลาลงไป กิเลสมีหลายชนิด ที่ดื้อก็มี โดยมากมันดื้อทั้งนั้นแหละกิเลสน่ะ ถ้ามีกำลังมากก็ดื้อมาก มีกำลังน้อยก็ดื้อน้อย แล้วแต่กิเลสมีมากน้อย ของไม่ดีมีมากเท่าไรมันยิ่งแสดงความไม่ดีให้เห็นมาก นั่นแหละเราต้องสู้ตรงที่มันไม่ดี เพื่อเอาของดีขึ้นมาครองภายในใจ

เรื่องความขยันหมั่นเพียร ความอดความทน การเจริญเมตตาภาวนาทุกด้าน ก็เพื่อแก้สิ่งที่มันดื้อด้านภายในจิตใจเรานั่นแล มันคอยทำลายเราด้วยวิธีต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่เราเข้าใจว่าเรามาบำเพ็ญความดี แต่มันก็ติดมาด้วยเหมือนกัน เพราะฉะนั้นมีโอกาสเมื่อไรมันต้องทำลายเราจนได้ จึงไม่น่าไว้ใจและไม่ควรนอนใจ

เพราะกิเลสมันแทรกอยู่ในใจนั้น เรามาอยู่ป่ามันก็มาด้วย เพราะมันอยู่ที่จิต เราอยู่ที่ไหนมันก็อยู่ด้วย **เราว่าเราไปเรียนธรรม**ไปบำเพ็ญธรรม **กิเลสมันไม่เป็นผู้บำเพ็ญธรรม** แต่มันติดแนบไปด้วยกับผู้บำเพ็ญธรรม และไปเป็นข้าศึกต่อผู้บำเพ็ญธรรม แต่ผู้นั้นก็ไม่ทราบว่า กิเลสมันมาทำลายตัวตั้งแต่เมื่อไร **เราเลยถือความคิดที่ทำลายตน**เองนั้นว่าเป็นของเราเอง **เลยติดปัญหาตัวเองในข้อนี้ โดยไม่เข้าใจว่าเป็นปัญหาติดกิเลสตัวเอง** ตนเองถูกทำลายก็ยังไม่เข้าใจว่าถูกทำลาย นั่น! เรื่องกิเลสมันสลับซับซ้อนหลายสันพันคมอย่างนี้แล

การปฏิบัติธรรมต้องใช้สติปัญญา ที่จะทราบความดีความชั่ว ความผิดความถูก **อันใดเป็นกิเลส** อันใดเป็นธรรม **ซึ่งมีอยู่ภายในจิตของเราเอง** ความมีวาสนาน่ะมีทุกคน อยู่ที่ใจนี่ ใครจะไปแข่งกันไม่ได้ ท่านห้ามไม่ให้แข่งอำนาจวาสนากัน แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ท่านก็ไม่ให้ไปดูถูกเหยียดหยามเขาว่าเขาเป็นสัตว์ เพราะการท่องเที่ยวใน "วัฏสงสาร" เปรียบเหมือนกับเราเดินทาง ย่อมมีสูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ขรุขระบ้าง

สะดวกบ้าง เป็นธรรมดาอย่างนั้นตลอดไป ในขณะที่เขาเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็คืออยู่ในสถานที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ หรือขรุขระลำบากลำบน แต่**ผู้เดินทางก็คือจิต**

พระมหากษัตริย์ที่เรายกย่องว่าท่านเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง หรือเป็นพ่อบ้านพ่อเมือง เวลารถที่ท่านเสด็จไปตามถนนหนทางลงไปที่ต่ำ พระมหากษัตริย์ก็ต้องลงไปที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ก็ต้องไปตามสายทางที่พาให้ไป ขึ้นที่สูงก็ขึ้น ลงที่ต่ำก็ลง แต่พระมหากษัตริย์องค์นั้นแหละลงต่ำ ก็พระมหากษัตริย์ขึ้นสูง ก็พระมหากษัตริย์องค์เก่านั้นแหละ

นี่จิตเวลามันขรุขระ ก็คือจิตดวงนั้นแหละ มีวาสนาอยู่ภายในตัว แต่ถึงคราวลำบากก็ต้องมีบ้างเป็นธรรมดา เพราะโลกนี้มันมีทั้งดีทั้งชั่วสับปนกันอยู่ เมื่อโลกนี้มีทั้งดีทั้งชั่วปะปนกันอยู่ จิตใจของเรามีทั้งดีทั้งชั่ว จะไม่ให้มันแสดงตัวได้อย่างไร มันต้องแสดง

ถ้าเราเป็นนักประพฤติปฏิบัติเพื่อรู้เพื่อเข้าใจในสิ่งที่มีอยู่กับตัวนั้น ว่าสิ่งไหนควรแก้ สิ่งไหนควรถอดถอน สิ่งไหนควรบำเพ็ญ เราก็ควรจะยินดีตามความจริงที่แสดงขึ้นมาให้เราได้แก้ไข ให้เราได้ส่งเสริม **นี่ชื่อว่า *"นักธรรมะ"*** กล้าเผชิญหน้ากับทุกสิ่งทุกอย่าง จนกระทั่งหาที่เผชิญไม่ได้ **หมดภัยหมดเวร**ทุกสิ่งทุกอย่าง **แล้วก็ไม่ทราบว่าจะต่อสู้กับอะไรอีก**

เวลาที่ยังมีข้าศึกอยู่ก็ต้องสู้ สิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายนั้นแลคือข้าศึกต่อตัวเรา เวลานี้เรามารบกับกิเลส กิเลสมีอยู่ในตัวเรา เราอย่าหลงมายาของกิเลสที่หลอกเรา จะได้ชื่อว่า "เป็นผู้แสวงหาความฉลาดเพื่อแก้กิเลส อย่าให้กิเลสมาหาอุบายมัดตัวเรา ถูกมัดดีหรือ เราเห็นไหมคนอยู่ในห้องขังดีหรือ ถูกข้อหายังดีมีทางแก้ ถูกเข้าห้องขังนั่นซิหมดท่า!

กิเลสกับเรามันต่อสู้กันเหมือนผู้ต้องหาเวลานี้ ใจน่ะเหมือนผู้ต้องหา กิเลสก็มีธรรมก็มี ทางหนึ่งทางช่วย ทางหนึ่งทางย่ำยี ทางไหนที่มีกำลังมากกว่าทางนั้นก็ชนะ แต่เวลานี้เราจะเอาทางไหนเป็นทางชนะ ทางไหนเป็นทางแพ้ **กิเลสกับธรรมอยู่ในใจดวงเดียวกัน** เราจะพยายามต่อสู้เพื่อชิงชัย ได้หลักเกณฑ์ขึ้นมาจากการประพฤติปฏิบัติของเรา ใจก็มีหลัก เริ่มเชื่อถือได้ มีหลักด้วยธรรม ถ้าใจมีหลักด้วยธรรมใจก็เย็น อยู่ที่ไหนก็เย็นสบาย **นี้คือการสร้างบารมีสร้างอย่างนี้**

สติปัญญามีเท่าไร เอ้า ขุดค้นขึ้นมาแก้กิเลสจนกิเลสยอม ขึ้นชื่อว่าสติปัญญาแล้วกิเลสต้องยอม อย่างอื่นมันไม่ยอม จงขุดค้นขึ้นมาพิจารณา ใจเรามันมีเรื่องอยู่ตลอดเวลาถ้าจะพิจารณาดูเรื่อง ไม่ใช่เรื่องอะไรดอก เรื่องกิเลสแทบทั้งนั้นเต็มหัวใจ

ถ้าเราสร้างสติปัญญาขึ้นมา **จะได้มองเห็นเรื่องของกิเลสที่แสดงตัวเป็นข้าศึกต่อเรา** อยู่มากน้อยเพียงไร ตลอดกาลมา เราจะได้พยายามแก้ไข พยายามต่อสู้จนได้

ชัยชนะเป็นลำดับ ๆ จนรู้แถวทางของกิเลสที่มันออกในแง่ใดบ้าง พอจะทราบ พอจะดัก ต่อสู้และทำลายกันได้ พอจะมีวันแพ้บ้างชนะบ้าง ตลอดถึงชนะไปเรื่อย ๆ และชนะไป เลยได้ด้วยอำนาจของสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร

อย่าลดละท้อถอย อย่าให้ขาดทุนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ได้อัตภาพร่างกายนี้ ก่อนที่เขาจะแตกดับไป อย่าให้แตกสลายทิ้งไปเปล่า อย่างต้นไม้ที่ล้มทิ้งเกลื่อนอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรเลย ก็เสียทรัพยากรของชาติไปเปล่า ๆ **นี่ก็เป็นทรัพยากรอันหนึ่งภายในใจเรา ได้แก่ร่างกาย พยายามนำสิ่งนี้มาบำเพ็ญประโยชน์** มีเท่านี้**ที่เราจะได้ประโยชน์จากร่างกายอันนี้** ทำเสียตั้งแต่บัดนี้ เวลาถูกมัดแล้วไม่มีทางทำได้ เหมือนกับนักโทษ ถ้าเขาได้ตัดสินแล้วเท่านั้นแหละ ใครจะไปคัดค้านหรือฉุดลากตัวออกมาก็ไม่ได้ ต้องเป็นนักโทษนอนจมปลักอยู่ในตะรางนั่นเอง จนกว่าจะพ้นโทษจึงจะได้รับการปลดปล่อยออกมาเป็นอิสระ

เวลานี้จิตของเราก็เหมือนกัน กำลังเป็นผู้ต้องหา เอ้า ต่อสู้ หาทนายขึ้นมาพร้อมกัน ด้วยสติปัญญาอุบายวิธีการต่าง ๆ มีความเพียรสนับสนุน สู้กันจนถึงที่สุด เพราะศาลนี้เป็นศาลสำคัญมาก ศาลต้นก็อยู่ที่นี่ ศาลอุทธรณ์ก็อยู่ที่นี่ ศาลฎีกาก็อยู่ที่นี่

ศาลต้นคืออะไร คือสู้กิเลสอย่างหยาบ ๆ สู้ที่นี่ไม่ได้ เอ้า ขึ้นอีกศาลหนึ่ง สติปัญญามีหาอุบายใช้ใหม่เอาจนชนะ ขึ้นถึงศาลสูงสุด ตัดสินกันเด็ดขาดโดยประการทั้งปวง กิเลสอย่างหยาบแก้ด้วยปัญญาอย่างหยาบ กิเลสอย่างกลางแก้ด้วยปัญญาอย่างกลาง กิเลสอย่างละเอียดและละเอียดสุด แก้ด้วยปัญญาอันสูงสุด ได้แก่สติปัญญาอันเก่งกล้าสามารถที่ท่านเรียกว่า “มหาสติ มหาปัญญา”

เมื่อถึงศาลฎีกาแล้ว ตัดสินกันขาดสะบั้นไปเลยไม่มีอะไรเหลือ ไม่ต้องไปศาลไหนอีก อยู่อย่างสบาย นี่โรงศาลใหญ่เราเห็นไหม?

อัตภาพร่างกายของเรา **ธาตุ ๔** ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นเครื่องค้ำประกันเราให้เป็นมนุษย์ขึ้นมา **ขันธ์ ๕** เป็นเครื่องค้ำประกันเราให้เป็นมนุษย์ เป็นศาลสถิตยุติธรรมอยู่ที่ตรงนี้ ว่ากันโดยอรรถโดยธรรม ว่ากันโดยเหตุโดยผล พิจารณากันโดยเหตุโดยผล ไม่ต้องย่อท้อต่อกิเลสตัวใด ไม่ต้องตำหนิติเตียนตนว่า เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อันเป็นการเข้ากับฝ่ายกิเลสให้มันได้ใจ แล้วเอาชนะเราไปโดยที่เราไม่รู้สึกตัว ผลที่เราทำได้ก็คือความเสียอกเสียใจ ความทุกข์ ความลำบาก ทรมานใจ นั่นคือเราแพ้!

จงขุดค้นขึ้นมาพิจารณา คดีมันมีมูลอยู่แล้ว **กิเลส**มันมีเหตุมีผลของมันมันจึงเกิดขึ้น นี่เรียกว่า “คดีมีมูล” ปัญญา ก็มีเหตุมีผลที่ควรแก้กิเลสได้อยู่แล้ว ให้พิจารณาลงไปที่กิเลสมันหลอกเราว่า ร่างกายนี้เป็นของเราน่ะ “ร่างกายทั้งหมดนี้น่ะ หนังก็เป็น

เรา เนื้อก็เป็นเรา กระดูกก็เป็นเรา ผม ขน เล็บ อะไรเป็นเราทั้งนั้น เป็นเรามาตั้งกัปตั้งกัลป์แล้ว" เรายอมแพ้มันตลอด ไม่ว่าศาลไหน ภพใด แพ้มันมาเรื่อย ๆ

คราวนี้เราสู้ในอัตภาพนี้ เรียกว่าศาลต้น ศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา ก็ว่ากันไปตรงนี้ เอ้า แต่งทนายขึ้นมา สติ ปัญญา ขุดค้นขึ้นมา นั่นแหละคือทนายอันสำคัญ ๆ ผู้จะตัดสินจริง ๆ คือผู้พิพากษา ได้แก่ "ปัญญาอันเฉียบแหลม" ค้นลงไปให้เห็นชัดจริง ๆ

"ไหน คนจริง ๆ อยู่ที่ไหน? อัตภาพร่างกายนี้หรือเป็นเรา เราจริง ๆ หรือ ถ้าอัตภาพร่างกายนี้แตกลงไปแล้ว เราจะไม่หมดความหมายไปหรือ ร่างกายนี้ไม่ใช่เรานั่นเอง แม้มันจะแตกสลายลงไป เราจึงไม่หมดความหมาย เราจึงยังคือเราอยู่โดยดี เพราะเราแท้ไม่ใช่ร่างกาย"

ความหมายว่า "เรา" นั้นไม่ได้อยู่กับร่างกาย **เรานั้นอยู่กับผู้รู้** ผู้รู้อย่าไปหลงอย่าไปกอบโกยเอาทุกข์ขึ้นมา ทุกข์อยู่ภายในจิต เพราะการยึดถือก็มากพอแล้ว ยังจะไปหลงแบกหามอะไรไปอีก มันก็ยิ่งเป็นทุกข์เพิ่มขึ้นอีก อะไร ๆ ก็เป็นเรา เป็นของเราไปเสียหมด กอบโกยเข้ามาเป็นกองทุกข์ **นี่แหละคือแพ้กิเลส** ตลอดวัน ตลอดภพตลอดชาติ จงค้นคว้าลงไปให้เห็นตามความจริงของมัน

ดูหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก ทุกสิ่งทุกส่วน **อันไหนเป็นเราจริง ๆ ?** ค้นลงไปด้วยปัญญาให้เห็นชัด ดูลักษณะของมันสีสันวรรณะ ดูให้ชัดเจนว่ามันเป็นเราจริงหรือ **ความรู้อันนี้กับธรรมชาติที่เป็นรูปเป็นร่าง** เป็นลักษณะสีนั้นสีนี้ มันเข้ากันได้หรือ? **ถ้าหากเป็น "เรา" จริง ๆ ความรู้กับสิ่งเหล่านั้นต้องเป็นสภาพอันเดียวกัน** แต่นี่สภาพมัน**ก็ไม่เหมือนกัน ความรู้รู้อยู่ มีเท่านั้น** มันไม่มีสีสันวรรณะ แต่ร่างกายนั้นมีทุกสิ่งทุกอย่าง มีทั้งกลิ่นทั้งอะไรเต็มไปหมด เมื่อร่างกายมันแตก เอ้า ถ้าหากเราถือว่าร่างกายนี้เป็นเรา เมื่อร่างกายแตกเราก็หมดความหมาย ฉิบหายวายปวงไปด้วยไม่มีอะไรเหลือ เราจะเอาอะไรไปต่อภพต่อชาติมีอำนาจวาสนาต่อไปข้างหน้าล่ะ เพราะร่างกายมันจบไปแล้ว

ที่ว่าเรานั่นน่ะ จงพิจารณาแยกให้เห็นชัดเจน ถ้าเราไม่ถือ "ร่างกาย" ว่าเป็น "เรา" เอ้า ร่างกายจะแตกก็แตกไป **ตัวเรายังมีอยู่ นี้แลคือตัววาสนา เวทนา** ความสุข ความทุกข์ เกิดขึ้น ดับไป เอ้า ดับไป นั่นไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา เห็นชัดเจน **นี่แหละคือ "ไตรลักษณ์"**

ที่จะก้าวเข้าสู่ "ชัยสมรภูมิ" ก็คือพิจารณาให้เห็นตามความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วนี้โดยถูกต้อง "**รูปํ อนิจฺจํ รูปํ อนตฺตา**" แน่ะ! ฟังซิ ประกาศกังวานอยู่ทั่วโลกธาตุ เฉพาะอย่างยิ่งทั่วสกลกายของเรา ทั่วขันธ์ ๕ ไม่ว่าขันธ์ใดที่จะปฏิเสธ

“**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**” นี้ไม่มีเลย เต็มไปด้วย “ไตรลักษณ์” ประกาศอยู่ เหมือนกับว่า “อย่าเอื้อมมานะมือน่ะ ตีข้อมือนะ!” ไม่อายหรือไปยึดเขาว่าเป็นเราเป็นของเราน่ะ เขาไม่ใช่เรา เราไม่ใช่เขา ต่างอันต่างจริง นี่ท่านผู้รู้สอนไว้ ท่านผู้รู้เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างแล้วละได้แล้ว เห็นความสุขอันสมบูรณ์แล้ว ด้วยการละการถอนด้วยสติปัญญาประเภทนี้

จงพิจารณาตามนี้ อย่าฝืนหลักธรรมของพระพุทธเจ้า อย่าไปยอมตัวเป็นลูกน้องของกิเลสว่า “นั้นเป็นเรา นี้เป็นของเรา” นั่นคือเรื่องของกิเลสที่พาเราให้จมอยู่ตลอดมา ไม่เข็ดไม่หลาบบ้างหรือ ? **“อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา”** ท่านว่าที่ไหน ถ้าไม่ว่าที่ขันธ์ ๕ “**รูปํ อนิจฺจํ รูปํ อนตฺตา เวทนา อนิจฺจา เวทนา อนตฺตา สญฺญา อนิจฺจา สญฺญา อนตฺตา สงฺขารา อนิจฺจา สงฺขารา อนตฺตา วิญฺญาณํ อนิจฺจํ วิญฺญาณํ อนตฺตา**” นั่น! ฟังซิ คำว่า “**สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา**” เมื่อถึงขั้นเต็มที่ที่จะปล่อยวางโดยประการทั้งปวงแล้ว ขึ้นชื่อว่า “สมมุติ” ทั้งปวง ไม่ว่าดีไม่ว่าชั่ว เป็น อนตฺตา ทั้งสิ้น นั่น! ท่านว่า “**สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ธรรมทั้งปวงขึ้นชื่อว่าสมมุติ ไม่ว่าภายนอกภายในเป็น อนตฺตา ทั้งสิ้น ไม่ควรไปยึดว่าเป็นเราเป็นของเรา”

สุดท้ายท่านว่า **“ธรรมทั้งปวงไม่ควรถือมั่น สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย”** ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น **นี่ถึงขั้นที่ควรปล่อยวางแล้ว** ปล่อยวางโดยประการทั้งปวงไม่ให้มีอะไรเหลืออยู่เลย **จิตจะได้พ้นจากความกดถ่วงทั้งหลาย** เป็น “อิสรจิต” **อิสรเสรี นั่นแลคือกองมหาสมบัติ นั้นแลคือหลักใจที่เลิศประเสริฐสุดในโลก**

การสร้างจิตใจ สร้างหลักใจ สร้างด้วยอรรถด้วยธรรม สร้างด้วยความรู้ความฉลาด สร้างด้วยความพากเพียร สร้างด้วยความอุตส่าห์พยายาม สร้างด้วยความเป็น “นักต่อสู้” !

เราไม่ต้องกลัวตาย ป่าช้ามีอยู่ทุกคนจะกลัวตายไปทำไม กลัวก็ไม่พ้น ความตายเป็นคติธรรมดา เราต้องรู้ ผู้รู้ความตาย**มีอยู่ ไม่ใช่จะฉิบหาย**จะตายไปด้วยความตายนั้นเมื่อไร ความรู้เป็นความรู้ ไม่ตาย เราอย่าไปกลัวตาย อันใดที่ปรากฏขึ้นมา พิจารณาให้เห็นชัดตามความจริงของความรู้ที่มีอยู่ สติปัญญาที่มีอยู่ไม่ถอยหลัง ผู้นั้นแลผู้จะปลดเปลื้องถึงความอิสรเสรีได้ เพราะความไม่ท้อถอยที่จะพิจารณาด้วยปัญญา

นี่เมื่อสร้างให้เต็มที่แล้ว เราจะไปหาวาสนาจากไหนอีก เมื่อเต็มแล้วก็เต็มอย่างนี้เอง! ไม่ได้ตั้งร้านขายกันเหมือนกับสิ่งของทั้งหลาย **มีอยู่ภายในใจเป็นมหาสมบัติอยู่นี่ จ่ายไปเท่าใดก็ไม่หมด**

อย่างพระพุทธเจ้า นั่นท่านสั่งสอนโลกสั่งสอนเท่าไร ตั้งสามโลกก็ไม่หมด ธรรมของพระพุทธเจ้าออกมาจากมหาสมบัติ คือธรรมชาติที่บริสุทธิ์ของพระองค์ นั่นแล

วาระนี้เราพยายามสั่งสอนเรา เอาให้เต็มภูมิ ปลดเปลื้องกันให้เต็มภูมิ ขั้นศาลฎีกาตัดสินกันให้ราบลงไป อย่าให้มีอะไรมาค้านได้อีกเลย กิเลสเอาให้เรียบวุธ ถึงขั้นอิสรเสรีแล้ว พอ ! นั่นแหละ "เมืองพอ" ! เราจะไปหาในโลก หาที่ไหนเมืองพอก็ไม่มี ได้เท่านี้อยากได้เท่านั้น ได้เท่านั้นอยากได้อีกเท่าโน้น อยากได้ตะพืดตะพือเหมือนกับไฟได้เชื้อ เราเคยเห็นว่า ไฟมันพอเชื้อ มีที่ไหน? เอาเชื้อใส่ลงไปซิ ไฟจะแสดงเปลวขึ้นมาท่วมเมฆ ท่านว่า "ไฟ ไม่ได้ดับเพราะการเพิ่มเชื้อ" **กิเลสไม่ได้ดับเพราะการกระทำตามความอยาก** ได้เท่าไรก็ไม่พอ อยากนั้นอยากนี้ จนกระทั่งวันตายยังไม่พอ นั่นขึ้นชื่อว่า **"กิเลส" แล้วไม่มีเมืองพอ**

ความเป็นผู้สิ้นกิเลสแล้วนั้น คือ "เมืองพอ" อยู่ที่ไหนก็พอ ความพอคือความสบายจริง ความบกพร่องความหิวโหยคือการรบกวนตัวเอง อย่างเราหิวข้าวเป็นอย่างไรสบายหรือ หิวหลับหิวนอน สบายหรือ นั่น! เป็นความรบกวนทั้งนั้น ไม่มีอะไรรบกวนนั้นแสนสบาย **นี่แหละเมืองพอ**

สร้างจิตให้พอตัว ชื่อว่า "เมืองพอ" พออยู่ที่จิต วาสนา พออยู่ที่จิต เต็มสมบูรณ์อยู่ที่จิต ไม่อยู่ที่อื่น ให้สร้างที่ตรงนี้ นี่แลเป็น "วาสนา" แท้ อยู่ที่ใจของเรา

เอาละ การแสดงธรรมก็เห็นว่าพอสมควร

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

จงสร้างใจ ให้ช่วยตัวเอง

การปฏิบัติเพื่อช่วยสังคม อันดับแรกเราต้องช่วยตัวเองอย่างเต็มกำลังความสามารถ เมื่อมีกำลังทางใจแล้ว **อันดับต่อไป**ก็ช่วยโลกช่วยสงสาร ญาติมิตร เพื่อนฝูงเป็นลำดับลำดา ตามกำลังความสามารถของตน เมื่อเวลาเราปฏิบัติต้องพยุงจิตใจจนเป็นที่แน่ใจได้ มีความเข้มแข็งมีความแน่ใจอย่างเต็มที่ ใจก็ไม่หวังพึ่งอะไรทั้งนั้นเพราะพึ่งตัวเองได้แล้ว **นี่คือหลักใหญ่ของการปฏิบัติธรรม** เพื่อเป็นหลักใจอันแน่นหนามั่นคง **ดำรงตนอยู่อย่างอิสรเสรีเต็มตัว**

เมื่อยังไม่สามารถพึ่งตัวเองได้ ก็ต้องพึ่งครูพึ่งอาจารย์ ให้ท่านอธิบายแนะนำสั่งสอนตลอดถึงวิธีการปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะต้องบำเพ็ญโดยลำดับลำดาตามขั้นตามภูมิ ทั้งนี้ต้องได้รับคำสั่งสอนตักเตือนจากครูอาจารย์ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงที่สุดจุดหมายปลายทางไม่มีทางไปอีกแล้ว เป็นอันว่าสิ้นสงสัย นั่นเรียกว่า “ไม่หวังพึ่งอะไรทั้งสิ้น” คือพึ่งตัวเองได้แล้ว ประจักษ์ใจทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีอะไรบกพร่องภายในใจ ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว อยู่ที่ไหนก็อยู่ได้ ตายที่ไหนก็ตายได้ ไม่มีอะไรเป็นปัญหาทั้งการเป็นอยู่และการตายไป

ที่สำคัญมันเป็นปัญหาของความห่วงใยในธาตุในขันธ์ ในคนนั้นคนนี้ เพราะความเป็นอยู่ภายในจิตใจของเราเองพาให้เป็นอย่างนั้น เมื่อบำเพ็ญตนได้ผลเต็มที่แล้วก็ปล่อยได้หมด การตายก็เป็นของง่าย ไม่หนักใจ ไม่สร้างปัญหาความยุ่งยากให้แก่ตัวและผู้เกี่ยวข้องใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากเป็นเรื่องของคนอื่นเสียเองจะมาทำให้ยุ่ง ดังที่เคยเห็นเคยพิจารณาแล้ว การพิจารณาจนเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างแล้วจะไปยากอะไร ไม่มีอะไรยากเลย **พระอรหันต์ท่านตายไม่ยาก** ทุกท่าอิริยาบถตามแต่ท่านถนัดในอิริยาบถใด

ความแก่ก็ทราบว่าแก่ลงทุกขณะ **การพิจารณาก็วางตาข่ายคือ “ญาณ”**ความรู้ **“ปัญญา”**ความเข้าอกเข้าใจซาบซึ้งในทุกสิ่งทุกอย่าง **ครอบไว้หมดแล้ว แต่ยังไม่แก่ไม่ตาย**

ความเจ็บ ความทุกข์ ความลำบาก ในธาตุขันธ์ไม่มีใครผู้ใดหลีกเลี่ยงได้ เพราะมีอยู่กับทุกคน เราเรียนเรื่องนี้ให้รู้ตามความจริงทุกแง่ทุกมุมแล้ว ก็ปล่อยได้ตั้งแต่ยังไม่ตาย **เป็นเพียงรับผิดชอบกันไปตามหลักธรรมชาติธรรมดาเท่านั้นเอง** เอ้า!

แก่จะแก่ไปถึงไหนก็แก่ไปเถอะ **"ตาข่าย" คือ "ปัญญาญาณ" หยั่งทราบไว้โดยตลอดทั่วถึง**แล้ว ท่านรับทราบไว้แล้ว รู้ไว้แล้ว ประจักษ์ใจอยู่แล้วไม่สงสัย **เจ็บ**ทุกข์ทรมานในร่างกายส่วนต่าง ๆ ก็ทราบแล้วด้วยปัญญา **ตาย**ก็ทราบแล้วด้วยปัญญา ก็เมื่อทราบด้วยปัญญาอันเป็นของแน่นอนแล้ว จะโอนเอนโยกคลอนไปที่ไหนอีก ถ้าเป็นเช่นนั้นคำสอนของพระพุทธเจ้า โลกก็ไว้ใจไม่ได้ละซี

ถ้าผู้ปฏิบัติตามหลักธรรม รู้ตามหลักธรรมแล้ว ยังจะโอนเอนเอียงหน้าเอียงหลัง ล้มซ้ายล้มขวาอยู่แล้ว ธรรมก็เป็นเครื่องยึดของโลกไม่ได้ **เท่าที่จิตเราเชื่อตัวเองไม่ได้ ก็เพราะจิตยังไม่เข้าถึงธรรมในขั้นที่เชื่อตัวเองได้นั่นเอง** ฉะนั้นการปฏิบัติจิตใจเพื่อให้เข้าสนิทสนมกลมกลืนกับธรรมเป็นขั้น ๆ ไป เพื่อความเชื่อตัวเองได้ตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้นั้น จึงเป็นสิ่งสมควรอย่างยิ่งสำหรับเราทุกคน ผู้จะต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติที่เต็มอยู่ในขันธ์ของแต่ละราย

เราเกิดมาทุกคนไม่มีใครต้องการความทุกข์ความลำบากเลย ไม่ว่าทางร่างกายและจิตใจ แต่ต้องการความสุขความสบายความสมหวังทุกสิ่ง สิ่งใดที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเรา ขอให้เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาด้วยกันทั้งนั้น แต่ทำไมไม่เป็นไปตามใจหวัง! ก็เพราะแม้แต่ใจเราเองยังไม่เป็นไปตามใจหวังนั่นเอง ไม่ใช่สิ่งเหล่านั้นไม่เป็นไปตามใจหวังโดยถ่ายเดียว คือจิตใจไม่เป็นไปตามความหวัง มีความบกพร่องในตัวเอง จึงต้องการสิ่งนั้น ต้องการสิ่งนี้ เมื่อต้องการแบบไม่เข้าหลักเข้าเกณฑ์ สิ่งที่ไม่พึงหวัง เช่นความหิวโหยโรยแรงก็เกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมาจนได้ ใคร ๆ ก็หลีกไม่พ้นต้องโดนอยู่โดยดี!

"**ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ**" ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เกิดความทุกข์ คนเรามีความบกพร่องจึงต้องมีความปรารถนา จึงต้องการ เมื่อไม่ได้ดังใจหวังก็เป็นทุกข์ **นี่เป็นทุกข์ประเภทหนึ่ง** เพราะเหตุไรจึงเป็นเช่นนั้น? เพราะเรื่องของกิเลส ความต้องการสิ่งนั้น ๆ ด้วยความอยาก ด้วยอำนาจของกิเลส เวลาได้มาก็ได้มาด้วยอำนาจของกิเลส รักษาด้วยอำนาจของกิเลส สูญหายไปด้วยอำนาจของกิเลส มันก็เกิดทุกข์กันทั้งนั้น

ถ้าเรียน "ธรรม" รู้ธรรมเป็นหลักใจแล้ว ได้มาก็ตาม ไม่ได้มาก็ตาม หรือเสียไปก็ตาม**ก็ไม่เป็นทุกข์ ผิดกันตรงนี้** จิตที่มีธรรมกับจิตที่ไม่มีธรรมผิดกันอยู่มาก ฉะนั้นธรรมกับโลกแม้อยู่ด้วยกัน จำต้องต่างกันอยู่โดยดี ความสมบูรณ์ของจิตกับความบกพร่องของจิต จึงต่างกันคนละโลก แม้จะชื่อว่า "จิต" ด้วยกันก็ตาม จิตดวงหนึ่งเป็นจิตที่สมบูรณ์ด้วยธรรม แต่จิตดวงหนึ่งเต็มไปด้วยความบกพร่อง ทั้งสองอย่างนี้ความ

เป็นอยู่และการทรงตัวต่างกันอยู่มาก **ดวงหนึ่งทรงตัวอยู่ไม่ได้** ต้องเอนเอียงต้องวุ่นวาย คว้านั้นมาเกาะคว้านี้มายึด อาศัยยุ่งไปหมด แทนที่จะอยู่สะดวกสบายตามที่อาศัยโน้นอาศัยนี้แต่กลับเป็นทุกข์ เพราะจิตนี้เป็นความบกพร่องอยู่แล้ว จะอาศัยอะไรก็บกพร่องในตัวของมันอยู่นั่นแล **ไม่เหมือนจิตที่มีธรรมเป็นเครื่องยึด** หรือจิตที่มีธรรมสมบูรณ์ในใจแล้ว อยู่ที่ไหนก็ปกติสุข ไม่ลุกลี้ลุกลนขนทุกข์ใส่ตัว

ท่านจึงสอนให้ทำใจให้ดี ให้ดีไปโดยลำดับ **จนกระทั่งถึงขั้นสมบูรณ์แล้ว** แม้อะไรจะบกพร่อง อะไรจะวิกลวิการไปก็ตาม เครื่องใช้ไม้สอยที่เราเคยอาศัยมาดั้งเดิมจะขาดตกบกพร่องไป ก็ไม่มีอะไรเป็นปัญหา เพราะจิตไม่มีปัญหากับสิ่งเหล่านั้น แล้วสิ่งเหล่านั้นจะมาเป็นอันตรายต่อจิตได้อย่างไร เรื่องเป็นอันตรายก็จิตเป็นผู้สร้างขึ้นมาเอง สร้างขึ้นมาเป็นพิษเป็นภัยต่อตัวเอง **นี่แหละหลักธรรมของพระพุทธเจ้าท่านสอนไว้อย่างนี้** ถ้าต้องการความสุขความสมหวัง จงยึดไปปฏิบัติตัวด้วยดี ผลจะเป็นที่พึงพอใจ

เราได้ยินแต่ชื่อว่า "ธรรม ๆ" แต่ธรรมไม่เคยเข้าสัมผัสใจ "สมาธิ" ก็ได้ยินแต่ชื่อ อ่านแต่ชื่อของสมาธิทั้งวันทั้งคืน แต่ไม่เคยเห็นองค์ของสมาธิแท้ปรากฏขึ้นที่ใจ **อ่านชื่อ "ปัญญา"** เราก็อ่าน ท่านว่าฉลาดอย่างนั้นฉลาดอย่างนี้ เราก็อ่านชื่อของความฉลาด แต่ใจของเรามันโง่อยู่นั่นแล เพราะไม่สนใจปฏิบัติตามที่ท่านบอกไว้ **อ่านมรรค** อ่านผล อ่าน "สวรรค์" อ่าน "วิมาน" อ่าน "นิพพาน" เราอ่านกันได้ทั้งนั้นแหละ แต่ตัวมรรคตัวผลตัวสวรรค์ตัวนิพพานจริง ๆ ไม่ปรากฏ ไม่สัมผัสกับจิตใจเลย ใจก็ฟุบก็หมอบอยู่อย่างเดิม **ฉะนั้นจะต้องค้นหาตัวจริงให้เจอ** ได้ชื่อแล้วไม่ได้ตัวจริงมันก็เช่นเดียวกับการจำชื่อของโจรของเสือร้ายได้ แต่ไม่เคยจับตัวของโจรของเสือร้ายนั้น ๆ ได้ โจรหรือเสือร้ายกี่คน ก็เที่ยวฉกเที่ยวลักเที่ยวปล้นสะดม ให้บ้านเมืองเดือดร้อนวุ่นวายอยู่นั่นแล เราจำชื่อมันได้กระทั่งโคตรแซ่มันมาหมดก็ไม่ทำอะไรให้ดีขึ้น มันยังคงฉกคงลักคงปล้นสะดมอยู่ตามเดิม นอกจากจะจับได้ตัวมันมาเสียเท่านั้นนั่นแหละ บ้านเมืองจะร่มเย็นสงบสุข ไม่ทำลายสมบัติเงินทองและทำลายจิตใจประชาชนให้เสียหายและช้ำใจต่อไป

ที่เราเรียนได้แต่ชื่อของ "มรรค ผล สวรรค์ นิพพาน สมาธิ ปัญญา" ได้แต่ชื่อของกิเลสต่าง ๆ แต่ไม่เคยสัมผัสกับ "สมาธิ ปัญญา" และไม่เคยสัมผัส "สวรรค์ นิพพาน" ให้เป็นสมบัติของใจ เพราะไม่เคยฆ่ากิเลสตายแม้ตัวเดียว จึงไม่วายที่กิเลสจะมาทำลายตน เราได้แต่ชื่อ "มรรค ผล สวรรค์ นิพพาน" ก็ไม่วายที่เราจะเป็นทุกข์ เพราะใจไม่ได้เป็นอย่างนั้น

เพื่อความถูกต้องดีงาม จึงต้องบำเพ็ญตัวเราให้เป็นไปตามนั้น ท่านว่า "สมาธิภาวนา" เป็นอย่างไร ผลของการภาวนาทำจิตใจให้มีความสงบร่มเย็น และวิธีทำทำอย่างไรจึงจะมีความสงบร่มเย็น เราก็ศึกษาวิธีทำแล้วก็ทำ เช่น กำหนด "พุทโธ" หรือ "ธัมโม,สังโฆ" บทใดก็ตาม หรือกำหนด "อานาปานสติ" แล้วแต่จริตจิตใจเราชอบ นำมากำกับรักษาจิตเรา ซึ่งเคยเที่ยวเกาะนั้นเกาะนี้ ที่ไม่เป็นสาระมากไปกว่าเป็นยาพิษทำลายตน

ทีนี้ให้เกาะ "ธรรม" คือคำบริกรรมภาวนา ด้วยความมีสติตั้งอยู่กับธรรมบทนั้น ๆ ไม่ยอมให้จิตส่ายแส่ไปในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเคยนำเรื่องราวมาก่อกวนตัวเอง หรือยุแหย่ก่อกวนใจให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก **ให้จิตอยู่ในจุดเดียว** คือคำภาวนานั้น นี่เรียกว่าเราทำตามวิธีเพื่อความสงบเย็นใจ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้

จิตเมื่อได้รับการบังคับบัญชาด้วยสติในทางที่ถูกต้อง ย่อมเข้าสู่ความสงบเย็น เมื่อความสงบเริ่มปรากฏขึ้นในจิต เราก็ทราบว่า "ความสงบเป็นอย่างนี้" ในขณะเดียวกันเมื่อจิตมีความสงบ ความสุขสบายก็ปรากฏขึ้นมาในใจนั้น **นี่เริ่มเห็น "ตัวจริงของความสงบ" บ้างแล้ว** เริ่มเห็น **"ตัวความสงบของจิต" ด้วย** เห็นความสุขที่ปรากฏขึ้นจากความสงบนั้นด้วย จะเรียกว่า "จิตของเราเริ่มเป็นสมาธิ" ก็ได้ ไม่เรียกก็ได้ จิตมีความสงบเยือกเย็นอยู่ภายใน คือจิตที่ได้หลักฐาน หรือได้อาหารที่เหมาะสมกับจิตใจ ใจย่อมสงบเย็นไม่เดือดร้อน เพราะไม่ใช่อาหารอันเป็นพิษเหมือนอาหารที่เคยคิดเคยปรุงแต่งทั้งหลายนั้น ซึ่งส่วนมากเป็นอาหารพิษ คิดออกมาเท่าไรก็มาเผาลนตนเองให้เดือดร้อนวุ่นวายระส่ำระสายอยู่อย่างนั้น

บางทีจนนอนไม่หลับเพราะความคิดมาก แต่ก็ไม่รู้วิธีดับรู้แต่วิธีก่อ อย่างก่อไฟน่ะ แต่วิธีดับไม่รู้ รู้แต่วิธีคิดวิธีปรุง ยุ่งไปหมด **แต่วิธีระงับดับความคิดความปรุงของตนเพื่อความสงบนั้นไม่รู้** ทุกข์มันจึงตามมาอยู่เรื่อย ๆ บ่นเท่าไรก็ไร้ผล ไม่สำเร็จประโยชน์ หากว่า "ความบ่น" นี้มีคุณค่าสำเร็จประโยชน์ได้ ทุกข์ต้องดับไปนานแล้ว เพราะใคร ๆ ก็บ่นกันได้ทั้งนั้น ไม่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น บ่นให้ทุกข์พินาศฉิบหายไปหมด คนจะได้มีความสุขกันทั้งโลก **เพราะ "บ่นได้ผลและบ่นได้ด้วยกัน"**

แต่นี้ไม่สำเร็จประโยชน์เพราะการบ่นเฉย ๆ **ต้องทำตามหลักที่ท่านสอน** วิธีทำก็ดังได้อธิบายมาแล้ว

ขั้นที่จิตจะเป็น "สมาธิ" จิตจะสงบ ท่านสอนอย่างนี้

ถ้าจิตมีความสงบแล้วความสุขไม่ต้องถาม ความสุขภายในจิตที่เกิดขึ้นจากความสงบด้วยการภาวนานี้ เป็นความสุขที่แปลกประหลาดยิ่งกว่าความสุขอื่นใดที่เคยผ่านมาแล้วในโลกนี้ เมื่อปรากฏหรือสัมผัสเข้าภายในใจเท่านั้น กี่ปีกี่เดือนก็ไม่ลืม ถ้าความสงบนี้ไม่เขยิบขึ้นไป คือจิตไม่สงบขึ้นมากกว่านี้ หรือความสงบนี้เสื่อมไป ไม่ปรากฏขึ้นมาอีก ความจำความอาลัยนี้จะฝังอยู่ภายในจิตเป็นเวลานาน แม้ไม่ตั้งใจจะจำก็จำได้อย่างติดใจ เพราะเป็นความสุขที่แปลกประหลาดกว่าความสุขทั้งหลายที่เคยผ่านมา

การทำสมาธิ สมาธิจะเกิดขึ้นได้ด้วยการภาวนา โดยการ**บังคับจิตใจให้เข้าสู่จุดเดียวในคำบริกรรม** เช่น อานาปานสติ กำหนดลมหายใจเข้าออก การกำหนดลมหายใจเข้าออก เราไม่ต้องไปคิดว่า “ลมสั้น หรือ ยาว” หายใจเข้า หายใจออก ไปถึงไหนบ้าง **ไม่ต้องไปตามลมเข้าและลมออก ขอให้รู้อยู่กับความสัมผัสของลม** ที่ไหนลมสัมผัสมากเวลาผ่านเข้าออก ส่วนมากก็เป็น “ดั้งจมูก” จงกำหนดไว้ที่ตรงนั้น ให้ “รู้” อยู่ตรงนั้น อะไรจะเป็นอย่างไรก็ให้รู้เฉพาะลมที่เข้าออกนี้เท่านั้น ไม่ต้องส่งไปทางไหน ไม่ต้องไปปรุงไปแต่งเรื่องมรรค เรื่องผล

การบำเพ็ญด้วยความถูกต้อง ด้วยความมีสติอยู่ในจุดลมรวมแห่งเดียวนั้น เป็นการสร้าง “มรรค” คือ สร้างหนทางเพื่อความสงบอยู่แล้ว เมื่อสติมีความสืบต่ออยู่ด้วยลม รู้ลมอยู่ตลอดเวลา ลมละเอียดก็ทราบ แต่อย่าไปปรุงไปแต่งว่า ลมจะละเอียดอีกแค่ไหนต่อไป ให้ทราบอยู่เพียงกับลมเท่านั้น ลมละเอียดใจก็ละเอียด ความสุขก็ค่อยปรากฏขึ้นมาเอง **นี้เรียกว่า “อุบายที่ถูกต้อง”**

ถ้าผู้ที่กำหนด “พุทโธ” หรือธรรมบทใด **ก็ให้รู้อยู่กับธรรมบทนั้น** จิตจะหยั่งเข้าสู่ความสงบ พอจิตสงบแล้วใจก็เย็นไปเอง เกิดความแปลกประหลาด เกิดความอัศจรรย์ในตัวเอง ใจปรากฏว่ามีคุณค่าขึ้นมาแล้วบัดนี้ แต่ก่อนไม่ได้คิดว่าเรามีคุณค่า ถ้าคิดว่ามีคุณค่าก็เป็นการเสกสรรเอาเฉย ๆ พอความสงบเกิดขึ้นมาภายในจิต ได้เห็นดวงจิตเด่นชัดแล้ว ใจมีความสุขเกิดขึ้นในจุดความรู้ที่เด่นชัดนั้นแล เป็นจุดที่มีคุณค่ามาก “อ้อ เรามีคุณค่า” เรามีราคา และมีความแปลกประหลาดขึ้นภายในใจ ใจยิ่งเกิดเกิดความสนใจในจุดนั้นมากขึ้น แล้วพยายามบำเพ็ญให้มากขึ้นโดยลำดับ จุดนี้จะเด่นขึ้นไปเรื่อย จนกลายเป็นความอัศจรรย์ขึ้นมาภายในใจ แม้ใครไม่เห็นก็ตาม เป็นความกระหยิ่มอยู่ภายในจิตเอิบอิ่มอยู่ทั้งวันทั้งคืน ใจเย็นสบาย เย็นภายในจิตนี้ผิดกับเย็นทั้งหลาย! ร่างกายก็เบา อารมณ์ก็เบา จิตใจก็เบา ถูกใครว่าอะไร ก็ไม่ค่อยจะโกรธเอาง่าย ๆ เพราะมีอารมณ์มีอาหารเป็นเครื่องดื่มของใจ ใจไม่ได้หิวโหย

ในขณะที่หิวโหยเราสังเกตดูซี ในธาตุขันธ์ของเรานี้ขณะที่ธาตุขันธ์ของเรากำลังหิวโหยมาก เห็นใบไม้ก็เข้าใจว่าเป็นผักไปเลย เพราะความหิวโหยบังคับให้สำคัญว่านั้นเป็นอาหาร กินอะไรก็อร่อยหมด ทีนี้พออิ่มแล้ว มันรู้ว่าอะไรเป็นผักไม่เป็นผัก อะไรอร่อยไม่อร่อย จิตใจก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน เวลามีความอิ่มตัวพอสมควร มีอาหารคือธรรมเป็นเครื่องดื่ม อารมณ์อะไรเข้ามาสัมผัสก็ไม่วอกแวกคลอนแคลน และไม่ไปคว้าเอาง่าย ๆ ไม่ฉุนเฉียวง่ายอย่างที่เคยเป็นมา อย่างมากก็คิดเหตุคิดผลก่อนที่จะโกรธหรือไม่โกรธ หรือใครพูดอะไรมา ก็ไม่ได้เอาความโกรธออกต้อนรับโดยถ่ายเดียว นำคำพูดของเขาที่พูดมานั้นมาเทียบเคียงโดยเหตุโดยผล หากว่าสมควรจะยึดก็ยึดเอา ไม่ควรจะยึดก็ปล่อยทิ้งเสีย เพราะไม่เกิดประโยชน์ ขืนเอามายุ่งกับตัวเอง ตัวก็กลายเป็นคนยุ่งไปอีกคนหนึ่ง เพราะนอกจากจะไม่เกิดประโยชน์แล้ว ยังเกิดโทษกับตัวเองอีกมีอย่างหรือ! ใจสลัดไปเสีย นักภาวนาท่านเป็นอย่างนั้น ท่านแสวงหา “อาหารภายใน คือ ธรรม” เป็นเครื่องเสวย ซึ่งมีคุณค่ากว่ายาพิษที่พ่นออกมาจากปาก จากกิริยาอาการของคนอื่นเป็นไหน ๆ และนี้คืออุบายแห่งความฉลาดของธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพึงได้รับ

ขั้นสมาธิปรากฏขึ้นภายในใจ คือมีความสงบขึ้นมา เราก็เห็นเราเป็นคนหนึ่งขึ้นมาแล้ว โดยที่ไม่เกิดเพราะความสำคัญมั่นหมายอะไรเลย มันหากเป็นในตัวเอง เป็นความสำคัญขึ้นมาภายในตัวเองด้วยอำนาจแห่งธรรม คือความสงบของใจในขณะทำภาวนา

“ใจ” ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย ใจเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากโดยหลักธรรมชาติ เท่าที่ใจไม่ปรากฏว่ามีคุณค่าอะไร ก็เพราะสิ่งที่ไม่มีคุณค่านั้นแลมันครอบคลุมจิต จนกลายเป็นจิตเหลวไหลไปทั้งดวง ตัวก็เลยกลายเป็นคนเหลวไหลไปด้วย เป็นคนอาภัพอำนาจวาสนาไปด้วย ทีนี้ก็ตำหนิเจ้าของไปเรื่อย ๆ ตำหนิเท่าใดก็ยิ่งด้อยลงไป ๆ เพราะไม่กลับตัวไม่พยุงตัวให้สูงขึ้น เหตุที่จะตำหนิ ก็เพราะมันไม่มีอะไรปรากฏความดีพอมีคุณค่าภายในจิต เป็นความทุกข์ร้อนเสียสิ้นตลอดทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน ยุ่งไปหมด ยิ่งกว่านั้นก็คิดอยากตายให้รู้แล้วรู้รอดไปเสีย ทั้งที่ตายไปแล้ว ก็ไม่พ้นจะเป็นทุกข์ที่มีอยู่กับใจดวงเหลวไหล พาให้เสวยกรรมต่อไป

แต่พอจิตได้รับความสงบเยือกเย็นขึ้นมาเท่านั้น จะมองดูโน้น มองดูนี้ ฟังอะไรก็ฟังได้เต็มหู ดูอะไรก็ดูได้เต็มตา พิจารณาได้ด้วยปัญญา ไม่ค่อยฉุนเฉียวอย่างง่ายดายนี่คืออำนาจแห่งความสงบของใจ อำนาจแห่งความสุขของใจที่มีอาหารดื่ม ทำให้คนมีความเชื่อง ทำใจให้มีความเชื่องต่อเหตุต่อผลต่ออารมณ์ทั้งหลายได้ดี ยิ่งก้าวเข้าทางด้านปัญญาด้วยแล้ว ก็ยิ่งมีความเฉลียวฉลาดแพรวพราว พิจารณาอะไร ค้นคว้าอะไรเห็นได้ชัดเจน รู้ได้รวดเร็ว

อันความตายนั้น พิจารณาเฉพาะตัวก็กระจายไปหมดทั่วโลกธาตุ ว่าเป็นอย่างเดียวกัน คือเป็นโลกตาย เพราะเป็นโลกเกิดมาแล้วดั้งเดิม **การเกิดเป็นต้นเหตุแห่งความตาย** ใครเกิดมาอะไรเกิดมา ต้องตายด้วยกันทั้งนั้น แต่ว่ามนุษย์และสัตว์นี้สำคัญเพราะมีวิญญาณเข้าครอบเข้าสิงอยู่นั้น ใจรับทราบทั้งความสุขความทุกข์ทุกสิ่งทุกอย่างก่อนที่จะตายแต่ละร่าง ๆ แต่ละคน ๆ "โอ้โห! ทุรนทุรายเอาการ จนกระทั่งทนไม่ไหวแล้วก็ตายไป นี้เป็นความทุกข์ บางรายถึงกับไม่มีสติประคองตัว ตายอย่างอเนจอนาถราวกับสัตว์ตาย ทั้งนี้เพราะขาดการเอาใจใส่ทางจิตทางธรรมนั่นแล จึงทำให้คนทั้งคนหมดความหมาย ตายแบบล่มจม

ความเกิดก็เป็นความทุกข์ ในขณะที่เกิดขึ้นมาทีแรก แต่เราไม่รู้เฉยๆ มันรอดตายถึงได้เป็นมนุษย์ ก็ออกมาจากช่องแคบๆ ทำไมจะไม่สลบไสล แต่เราไม่ได้เคยคิดและมองข้ามไปเสีย จึงต้องการแต่จะเกิดๆ ทุกข์ที่ปรากฏขึ้นมาในขณะที่เกิดนั้น เราไม่ทราบเพราะไม่มอง ทั้งที่ความจริงมันเป็นอย่างนั้น จึงกลัวแต่ความตาย ความเกิดไม่กลัวกัน

การพิจารณาให้เสมอต้นเสมอปลายโดยเป็นอรรถเป็นธรรมแล้ว **เกิดนั่นแหละเป็นทุกข์** และเป็น**ต้นเหตุแห่งความทุกข์มาก่อน** แล้วจึงส่งผลไปถึงความตาย ทุกข์จะต้องเป็นไปในระยะนั้นอีกมากมาย เรื่องปัญญาพิจารณาอย่างนี้ แก่ก็แก่ไปด้วยกันนั่นแหละ ต้นไม้ใบหญ้าก็ยังแก่ แต่มันไม่ทราบความหมายของมันว่า "แก่" เรานี้ทราบ แก่เท่าไรทุกข์ก็แก่ไปด้วย ทุกข์ก็แก่ขึ้นทุกวันเวลา คนแก่ลงมากเท่าไรทุกข์ยิ่งแก่ขึ้นโดยลำดับ ดีไม่ได้แบกขันธ์ของตัวไปไม่ไหว เพราะมันทุกข์มันลำบากมากๆ ทุกข์จนไม่มีกำลังจะทรงร่างอยู่ได้ ต้องอาศัยคนอื่นช่วยพยุง เวลาจะเคลื่อนย้ายไปไหนมาไหนแต่ละครั้ง เป็นกองทุกข์อันใหญ่หลวง

แก่ เจ็บ ตาย คือโลกอันนี้ โลกนี้เต็มไปด้วยป่าช้า **มีช่องไหนที่พอจะว่างให้เราอยู่ได้**พอมีความผาสุกสบายบ้าง? **ไม่ต้องแก่** ไม่ต้องชราคร่ำคร่า ไม่ต้องได้รับความทุกข์ความลำบาก ไม่ต้องล้มหายตายจากกัน ให้เป็นความทุกข์ลำบากทั้งผู้จากไป และผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ซึ่งแสนอาลัย**ในโลกนี้ ไม่มี!**มันมีแต่ความตายเต็มไปหมด นอกจากก่อนหรือหลังกันเท่านั้น โลกเป็นไปอย่างนี้ด้วยกัน **นี่คือปัญญาพิจารณาให้เห็นเหตุเห็นผล!**

จิตก็ค่อยถอยตัวเข้ามา ไม่เพลิดเพลินจนเกินเหตุเกินผล ลืมเนื้อลืมตัว เมื่อจิตถอยเข้ามาก็ถอยด้วยความรู้เรื่องรู้เหตุผล ถอยเข้ามาด้วยความฉลาดและสงบ เป็นที่พึ่งของตนได้ เพราะอำนาจแห่งปัญญาเป็นเครื่องซักฟอกความหลงงมงายภายในจิตออก **ใจก็มีความแพรวพราวขึ้น อาจหาญขึ้น ไม่อับเฉาเมามัว** และ**พึ่งตัวเองได้**

การพิจารณาเรื่อง การเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี้ **ก็เพื่อจะสลัดความลุ่มหลง**ในสิ่งเหล่านั้นออก **ถอนตัวออกมาอยู่โดยเอกเทศ**ไม่ต้องไปยึดอะไร ด้วยอำนาจของปัญญาที่กลั่นกรองสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ทั้งหลายออกจากจิตใจเป็นลำดับ ๆ จนจิตมีความบริสุทธิ์ขึ้นมาด้วยอำนาจของปัญญาที่ฉลาดเต็มภูมิแล้ว ใจกับขันธ์ก็หมดปัญหาต่อกัน

ฉะนั้นการดำเนินตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ย่อมจะเป็นสาระของใจตัวเองไปเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นการสร้างที่พึ่งให้แก่ตนแน่นหนามั่นคงยิ่งขึ้น ปัญญาเครื่องพิจารณามีความเฉลียวฉลาดรอบตัวเท่าใด ยิ่งชำระจิตให้เข้าสู่ความละเอียด และชำระสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลาย ซึ่งเกาะหุ้มห่ออยู่ภายในจิตนี้ออกไปได้เป็นลำดับลำดา จนที่สุดแม้แต่ธาตุขันธ์ซึ่งอยู่กับตัวเราและรับผิดชอบกันอยู่นี้ ก็สามารถรู้รอบขอบชิดและปล่อยวางไม่ยึดถือว่าเป็นตน แม้จะพาไปมาเป็นอยู่ตลอดเวลา **ในความรับผิดชอบก็รับตามฐานะที่ได้อาศัยกันมาตามหลักธรรมชาติต่างหาก** ไม่ได้ไปยึดถือด้วยความสำคัญมั่นหมายจนเป็น "อุปาทาน" ดังสามัญจิตทั้งหลาย

ความหนักภายในใจดังที่เคยเป็นมาก็คือ **"อุปาทาน"** จงรู้เท่าทันด้วยปัญญาโดยแยกแยะให้เห็นเป็นเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เวลานี้ขันธ์ยังเป็นอยู่ ต่อไปเขาจะแตกจะดับจากเรา จงบอกตัวเองให้เข้าใจเรื่องความจริง **อย่าหลง!** ป่าช้าอยู่กับตัวของขันธ์โดยสมบูรณ์อยู่แล้ว การไปจับจองว่า "ไม่ให้ตาย" นั้น**ผิด** เพราะเป็นการฝืนคติธรรมดาจะเกิดทุกข์แก่เราเอง ปัญญาจงสอดแทรกเข้าไป เมื่อเห็นชัดตามความจริงแล้วก็ปล่อยวางรูปกายก็ปล่อยวาง เวทนาเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ๆ รู้ตามหลักธรรมชาติของมัน จะเกิดขึ้นภายในกายก็ตาม จะเกิดขึ้นภายในจิตก็ตามก็คือ "เวทนา" อันเป็น "**วิปริณามธรรม**" เป็นของแปรปรวน เป็นของไม่แน่นอนนั่นเอง ไม่ควรจะไปยึดไปถือ ไม่ควรจะไปพึ่งพิงอาศัยมันให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา

ธรรมที่เป็นหลักสำคัญในการแก้สิ่งผูกพันทั้งหลายก็คือ "สติปัญญา" ควรจะสนใจให้มากเท่าที่จะมากได้ สิ่งที่จะเป็นความผ่องใสขึ้นมาภายในให้ได้ชมก็คือ ใจ เมื่อปัญญาซักฟอกสิ่งทั้งหลายที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับจิตนั้นออกได้มากน้อย ใจก็สว่างไสวและพึ่งตัวเองได้โดยลำดับ

บรรดาธาตุขันธ์และกิเลสอาสวะที่มีอยู่ภายในใจ สติปัญญาสามารถกำจัดได้โดยสิ้นเชิง นั่นคือ "จิตที่พึ่งตนเองได้เต็มที่" แล้วก็ไม่ต้องพึ่งใครอีก **ไม่พึ่งผู้ใดทั้งสิ้น?** แม้จะอยู่เฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้าก็ไม่ทูลถามท่าน ไม่หวังพึ่งท่านอีกในการแก้ ในการถอดถอนกิเลส เพราะเราสร้างที่พึ่งแก่ตนอย่างเพียงพอแล้วภายในใจ

นี่แหละสาวกทั้งหลายท่านสร้างตัวท่าน ท่านสร้างอย่างนี้ สร้างให้เห็นประจักษ์ตั้งแต่ความสุขในขั้นเริ่มแรก จนกระทั่งความสุขอันสมบูรณ์ภายในใจ **การสร้างใจจึงเป็นการสร้างยาก** ปฏิบัติต่อใจเป็นการปฏิบัติยาก งานของใจเป็นงานที่ยาก **แต่เวลาได้ผลแล้วคุ้มค่า** คนไม่อยากทำเพราะเห็นว่ายาก แต่นักปราชญ์หรือผู้เล็งเห็นการณ์ไกล ก็อดสร้างความดีไว้ให้เป็นที่พึ่งของตนไม่ได้ ต้องทุ่มเทกำลังเพื่อความเห็นการณ์ไกลจนสุดกำลัง ฝังกิเลสให้จมมิดหมดแล้ว จะตายหรือนิพพานเมื่อไร ใจก็ไม่เป็นปัญหาและไม่ล้าสมัย

ฉะนั้นพวกเราชาวพุทธ จงพยายามสร้างใจให้สมบูรณ์ เพื่อความสุขอันสมบูรณ์ ร่างกายนี้อาศัยได้เพียงเท่านั้นๆ วัน ต่อจากนี้ไปจะอาศัยอะไรถ้าความดีไม่มี คือเชื้ออันดีไม่มีภายในจิต แล้วอันใดจะเป็นเครื่องสนับสนุนจิต อันใดที่เป็นเครื่องสนองความต้องการของเราที่มีความต้องการอยู่เสมอ ความต้องการก็ต้องการแต่สิ่งที่พึงปรารถนาทั้งนั้น อันใดเป็นที่พึงปรารถนาของเรา ก็คือ ***“ความสุข”***

ความสุขจะได้มาด้วยเหตุใด ถ้าไม่ได้มาด้วยสาเหตุแห่งการกระทำความดี ไม่มีทางอื่นที่จะให้เกิดความสุขได้ นี่แหละเป็นสาเหตุที่จะให้เราต้องสร้างความดี เราก็สร้างตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ เราเชื่อธรรม เชื่อพระพุทธเจ้า ยากลำบากเราก็ทำ ดังที่ท่านทั้งหลายที่อุตส่าห์มาจากกรุงเทพฯ มาถึงนี่ก็ไกลแสนไกล ทำไมมาได้ ก็มาด้วยความเชื่อความเลื่อมใส มาด้วยความอุตส่าห์พยายาม เพราะความเชื่อพระพุทธเจ้านั้นแล ลำบากแค่ไหนก็มา สละเป็นสละตาย สละเวล่ำเวลา สละทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อถึงกาลแล้ว พร้อมเสมอที่จะให้เป็นไปตามความจำเป็นหรือเหตุการณ์นั้นๆ เราจึงมาได้ ถ้าไม่ได้คิดสละอย่างนี้ก็มาไม่ได้

ใครจะไม่รักไม่สงวนชีวิตของตัว ใครจะไม่รักไม่สงวนสมบัติเงินทองข้าวของเสียไปแต่ละบาทละสตางค์ย่อมเสียดายกันทั้งนั้น เพราะเป็นสมบัติของเรา แต่ทำไมเราถึงสละได้ ก็เพราะน้ำใจที่เชื่อต่อพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และเชื่อตัวเองนี้แล เราจึงมาได้ **นี่พูดถึงเรื่อง *“ศรัทธา”***ซึ่งมีใจเป็นผู้พาให้เป็นไป สมกับใจเป็นใจ ใจเป็นประธานในตัวเรา

พูดถึงเรื่อง “ปัญญา” แม้พิจารณายากลำบากเราก็พยายามทำได้ การบำเพ็ญจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ ขออย่าได้ละเลยในสิ่งสำคัญนี้ ขอให้เห็นว่าสิ่งสำคัญนั้นแลเป็นสิ่งที่ควรรักสงวน เป็นสิ่งที่ควรทะนุถนอมบำรุงรักษาให้ดีขึ้นโดยถ่ายเดียว ชาตินี้เราก็อาศัยใจเราอาศัยความสุข ชาติหน้าเราก็ต้องอาศัยใจ และอาศัยความสุขเหมือนกัน ชาตินี้กับชาติหน้ามันก็เหมือนวันนี้กับพรุ่งนี้ แยกกันไม่ออก จากวันนี้ไปถึงวันพรุ่งนี้ มะรืนนี้ สืบทอดกันเรื่อยๆ ไป สืบเนื่องมาจากวานนี้ก็มาเป็นวันนี้ สืบเนื่องจากชาติก่อนก็มาเป็น

ชาตินี้ สืบเนื่องจากชาตินี้ก็เป็นชาติหน้าชาติโน้นเรื่อยไป นี่เป็นหลักธรรมชาติของจิตที่มีเชื้อแห่ง "วัฏฏะ" อยู่ภายในตัว จะแยกไม่ออกในเรื่องการเกิด การตาย สืบต่อเนื่องกันโดยลำดับ

หากจะมีภพมีชาติต่อเนื่องกันไปเป็นลำดับก็ตาม ขอให้มีคุณงามความดีเป็นสิริมงคล เป็นเครื่องพยุงจิตใจอยู่ภายใน ไปภพใดชาติใดหากยังต้องเกิดใน "วัฏสงสาร" ก็ยังพอมีความสุขเป็นเครื่องสนองความต้องการ จะไม่ร้อนรนอนธการมากนัก จะไม่ได้รับความทุกข์ความทรมานมาก เพราะมีความสุขเป็นเครื่องบรรเทากันไป เราก็พอเป็นไปได้ เพราะอาศัยความสุขซึ่งเกิดจากความดี ที่เราอุตส่าห์บำเพ็ญมาโดยลำดับ

เวลานี้เรากำลังสร้างความดี พยายามสร้างให้มากโดยลำดับ จนกระทั่งเป็น "มหาเศรษฐีความดี" นั่นแล ทีนี้ก็ไม่ต้องพึ่งใครอาศัยใคร ดังพระพุทธเจ้า และ พระสาวกทั้งหลายท่านจะนิพพาน ก็ไม่ยาก นิพพานได้อย่างสะดวกสบาย ธรรมด๊าธรรมดา

เราเมื่อได้สร้างจิตใจให้เต็มภูมิแล้ว ไม่หวังจะพึ่งอะไรทั้งหมด เพราะพึ่งตนเองได้แล้ว เต็มภูมิของใจแล้ว การเป็นไปของเราก็ไม่ยาก ตายที่ไหนเราก็ตายได้ทั้งนั้นแหละ **เพราะการตายไม่ใช่จะทำให้เราล่มจม** ความตายเป็นเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ **เรื่องความบริสุทธิ์เป็นเรื่องของใจ** ดีต้องดีเสมอไป ไม่มีความล่มจม บริสุทธิ์ต้องบริสุทธิ์เสมอไป ไม่ใช่ความบริสุทธิ์เพื่อความล่มจม เราจะไปล่มจมที่ไหนกัน เมื่อมีความดีอย่างเต็มใจอยู่แล้ว

ถ้าเป็นของล่มจม เราเกิดมากี่ภพกี่ชาติ ทำไมเรามาเกิดได้อีก ทำไมไม่ล่มจมไปเสีย ชาตินี้เรามาเกิดได้อย่างไร ชาติหน้าก็มีอยู่เช่นเดียวกับชาตินี้ วันพรุ่งนี้ก็ต้องมีเช่นเดียวกันกับวันนี้

ขอให้พากันพินิจพิจารณา การบำเพ็ญจิตตภาวนาเป็นสำคัญ สร้างจิตของเราให้เป็นสาระขึ้น จะเป็นที่อบอุ่นสบายจิตสบายใจ การทำหน้าที่การงานอะไรก็ตาม สมาธิภาวนา การบำเพ็ญคุณงามความดีนี้ ไม่เป็นอุปสรรคต่อหน้าที่การงานอะไรทั้งนั้น นอกจากเป็นเครื่องส่งเสริมหน้าที่การงานนั้นให้มีความสมบูรณ์ ให้มีความรอบคอบ ให้ถูกต้องดีงามขึ้นไปโดยลำดับเท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นที่การบำเพ็ญธรรมจะเป็นข้าศึกต่อหน้าที่การงานและผลประโยชน์ทั้งหลาย

ขอยุติธรรมเทศนาเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

จิตบริสุทธิ์

ท่านที่ถือการฟังธรรมเป็นเนื้อเป็นหนังจริง ๆ คือ ท่านนักปฏิบัติ ซึ่งเคยฟังการอบรมจากครูอาจารย์มา และฟังธรรมด้านปฏิบัติ ไม่ใช่ฟังธรรมทั่ว ๆ ไป เพราะขณะที่นั่งฟังนั้นเป็นภาคปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ยิ่งกว่าการปฏิบัติโดยลำพังตนเอง เพราะเกี่ยวกับธรรมะที่ท่านแสดงเข้าไปสัมผัสภายในใจเป็นลำดับ ๆ ใจรับทราบ และทราบทั้งความหมายด้วยไปในตัว จิตที่รับกระแสแห่งธรรมที่ท่านแสดงไปไม่ขาดวรรคขาดตอนนั้น ย่อมทำให้จิตลืมความคิดต่าง ๆ ซึ่งเคยคิดโดยปกติของจิต จนกลายเป็นความเพลินต่อธรรม และเป็นความสงบลงไปได้

แม้ผู้ที่ยังไม่เคยฟังการอบรมเลย เวลานั่งภาวนาฟังก็เกิดความสงบได้ สำหรับผู้ที่เคยอยู่แล้วนั้นก็เป็นอีกแง่หนึ่ง **การนั่งปฏิบัติกรรมฐานในขณะฟังธรรม จึงเป็นภาคปฏิบัติอันดับหนึ่งของการปฏิบัติทั้งหลาย** เพราะเราไม่ได้ปรุงได้แต่ง ท่านปรุงท่านแต่งให้เสร็จ เนื้ออรรถเนื้อธรรมท่านแสดงเข้าไปสัมผัส ซึมซาบถึงจิตใจให้เกิดความซาบซึ้ง ให้เกิดความสงบเย็นใจลงโดยลำดับ **ถ้าจิตเกี่ยวกับสมาธิ**ก็สงบได้อย่างรวดเร็วและง่ายกว่าที่เราบังคับบัญชาโดยลำพังที่ภาวนาเพียงคนเดียว **ถ้าเป็นด้านปัญญา** ท่านอธิบายไปในแง่ใด ปัญญาก็ตามท่าน คือขยับตามท่านเรื่อย ๆ เพลินไปตามนั้น เหมือนกับท่านพาบุกเบิกและท่านบุกเบิกให้ เราก็ติดต้อยตามหลังท่านไป เพราะฉะนั้นครั้งพุทธกาลเวลาพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม พุทธบริษัทจึงสำเร็จมรรคผลกันมาก การแสดงธรรมจึงเป็นพื้นฐานมาโดยลำดับ จนถึงพระปฏิบัติในสมัยปัจจุบันที่เกี่ยวกับการฟังเทศน์

ครั้งพุทธกาลฟังเทศน์จากพระพุทธเจ้า เพราะคำว่า “ศาสดา” แล้วก็พร้อมหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้ปฏิบัติและฟังธรรมอยู่ในขณะนั้น เป็นผู้มีภูมิจิตภูมิธรรมเหลื่อมล้ำต่ำสูงต่างกัน การฟังเทศน์จึงต้องได้รับประโยชน์ในขณะที่ฟังต่าง ๆ กันไป บางท่านที่มีอุปนิสัยสามารถที่ท่านเรียกว่า “อุคฆฏิตัญญู วิปจิตัญญู” คือ ผู้ที่จะสามารถรู้ได้อย่างรวดเร็ว และรองกันลงมา เวลาฟังธรรมจากพระโอษฐ์ ท่านก็สามารถบรรลุธรรมได้ในขณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง แม้ในขณะนั้นยังไม่สำเร็จหรือยังไม่ผ่าน ก็เป็นการเขยิบขั้นภูมิขึ้นไป ฟังครั้งนี้ขยับขึ้นไป ฟังครั้งนั้นขยับขึ้นไป หลายครั้งหลายหนก็ทะลุไปได้

พระมีจำนวนเท่าไรที่ฟังเทศน์นั้น ล้วนแต่ผู้ปฏิบัติผู้มุ่งต่ออรรถต่อธรรมอย่างยิ่งอยู่แล้ว ไม่เหมือนกับสมัยปัจจุบันเรานี้ ซึ่งผู้เทศน์ก็รู้สึกจะเทศน์พอเป็นพิธี ผู้ฟังก็ฟังพอเป็นพิธี จึงกลายเป็นเทศน์เป็นพิธี ฟังเป็นพิธี ศาสนาเป็นพิธี **ธรรมจึงกลายเป็นโลกไปเสีย** หรือกลายเป็น "ธรรมพิธี" ไปตามโลกที่พาให้เป็นไป

ทางภาคปฏิบัติ ผู้ที่จะแสดงอรรถธรรมตามหลักความจริงที่ได้ปฏิบัติและรู้เห็นมานั้นให้ฟังก็มีจำนวนน้อย ไม่เหมือนครั้งพุทธกาลซึ่งมีสาวกมากมายที่ได้สำเร็จไปโดยสมบูรณ์แล้ว การฟังธรรมจากสาวกทั้งหลายในครั้งพุทธกาล จึงฟังได้อย่างสะดวกและเป็นอรรถเป็นธรรมจริง ๆ เพราะผู้รู้ธรรมมีจำนวนมาก และสถานที่ที่บำเพ็ญก็สะดวกสบาย เป็นในป่าในเขาในที่เงียบสงัด

สมัยทุกวันนี้ ผู้ปฏิบัติที่จะรู้จริงเห็นจริงดังครั้งพุทธกาล ก็มีจำนวนน้อย นอกจากนั้นผู้ปฏิบัติที่สนใจต่ออรรถต่อธรรมอย่างจริงจังเหมือนในครั้งนั้น ก็มีจำนวนน้อยอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามผู้มุ่งต่ออรรถต่อธรรม ฟังอรรถฟังธรรมจากการปฏิบัติของครูอาจารย์ที่ได้ปฏิบัติและรู้เห็นมาด้วยดีนั้น ย่อมมีผลประจักษ์โดยลำดับ ตามกำลังความสามารถของผู้ฟังเช่นเดียวกับครั้งพุทธกาล

จะเห็นได้ในขณะที่ท่านอาจารย์มั่นแสดง **เรากำลังปฏิบัติอยู่ในจุดใด หรือมีข้อข้องใจอยู่ในจุดใด** ขณะที่ฟังไปโดยลำดับ**ก็เพลินไป** เป็นผลเป็นประโยชน์ในขณะนั้นโดยลำดับ **พอการแสดงธรรมจวนจะถึงจุดนั้น จิตจะจ่อทันที** เพราะนั้นเป็นปัญหาที่เรายังไม่สามารถจะแก้ให้ทะลุปรุโปร่งไปได้โดยลำพังตัวเอง ขณะที่ฟังก็รอท่าน พอถึงจุดนั้นท่านจะว่าอย่างไร อุบายท่านจะแก้จุดนี้ท่านจะแก้อย่างไร **จิตจ่ออยู่ตรงนั้น**

พอท่านอธิบายไปถึงจุดนั้น ท่านก็แสดงผ่านไปด้วยอุบายที่ท่านเคยรู้เคยเห็นมาแล้ว เราก็ได้คติขึ้นมาทันที คือเข้าใจในจุดนั้นทันที เป็นอันว่าท่านช่วยแก้ในจุดนี้ผ่านไปได้จุดหนึ่ง จากนั้นก็ปฏิบัติโดยลำดับ ตามธรรมดาของชั้นปัญญานี้ จะมีความข้องใจในธรรมแง่ต่าง ๆ อยู่เรื่อย **ความข้องใจอยู่ที่จุดไหน นั้นแลคือจุดที่ทำงาน** ซึ่งปัญญาจะต้องพินิจพิจารณาคลี่คลายปัญหาธรรมอยู่ที่จุดนั้น จนกว่าจะเข้าใจและผ่านไปได้ **ขณะฟังธรรมเป็นการแก้กิเลสไปในตัว**ของผู้ปฏิบัติ ได้มากได้น้อยหากได้ไปเรื่อย ๆ ครั้งนั้นครั้งนี้ **หลายครั้งหลายหนก็ผ่านไปได้เช่นเดียวกับครั้งพุทธกาล** แม้จะช้าเร็วต่างกันอยู่บ้าง ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ปฏิบัติที่จะรู้จะเห็น

ในครั้งพุทธกาลท่านมุ่งต่อการถอดถอนกิเลสโดยฝ่ายเดียว หรือ จะพูดเป็นเปอร์เซ็นต์ก็เรียกว่า ๙๐% เป็นผู้มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น บวชพอเป็นพิธีหรืออะไรอย่างนี้ รู้สึกจะไม่ค่อยมีในครั้งนั้น ต่อมาก็ค่อยเลือนราง ค่อยจางไปเป็นธรรมดา

การฟังเทศน์ทางภาคปฏิบัติ คือนั่งฟังอยู่ในขณะที่ท่านกำลังแสดงธรรมนั้น มันเป็นความเพลิดเพลินภายในจิตใจของผู้ฟังแต่ละท่าน ๆ ที่ต่างองค์หรือต่างคนต่างสนใจ จึงไม่มีกำหนดไม่สำคัญกับเวล่ำเวลาว่า ท่านเทศน์นานหรือไม่นาน ๒-๓-๔ ชั่วโมง ก็ไม่ได้คำนึงถึง **มีแต่สติกับความรู้กับธรรม** ที่สัมผัสในขณะที่ท่านเทศน์เท่านั้น มีเท่านั้น! เรื่องเวล่ำเวลาไม่สนใจ แม้ที่สุดร่างกายไม่ทราบว่ามันเจ็บมันปวดหรือไม่ ก็มันไม่ปรากฏนี่ มีแต่ความรู้เด่นในขณะที่ฟัง ท่านว่าอะไรความรู้ก็ทราบความหมายไปโดยลำดับ ๆ ความทราบความหมายแห่งธรรมทั้งหลายนั้นแล เป็นความเพลิดเพลินของจิตในขณะฟัง นอกจากนั้นจุดใดที่เรากำลังสงสัย เวลาท่านเทศน์ไปในจุดนั้น ก็เกิดความเข้าใจขึ้นมา นี่เรียกว่าได้ผลจากการฟังธรรมเป็นพิเศษ นอกจากได้ผลเป็นความสงบเย็นใจ หรือได้ผลเป็นความคล่องแคล่วของจิตที่ขยับตามท่านด้วยปัญญา ยังได้ผลในขณะที่เรายังสงสัยอยู่ด้วย พอท่านแสดงผ่านไป เราก็เข้าใจและผ่านไปได้จากจุดนั้น จากนั้นก็ออกไปบำเพ็ญอยู่โดยลำพังตนเอง

เมื่อได้รับการอบรมจากท่านแล้ว ต่างองค์ต่างหาที่หลบซ่อน บำเพ็ญโดยลำพัง ผู้ใดอยู่ในภูมิใดก็เร่งในภูมินั้น **เช่น ภูมิสมาธิ** ที่ยังไม่มีความแน่นหนามั่นคงพอ ก็เร่งเข้า **ส่วนปัญญา**พิจารณาไปตามกาลที่เห็นสมควรโดยลำดับเช่นเดียวกัน **ผู้อยู่ในขั้นปัญญาล้วน ๆ** ก็พิจารณาในด้านปัญญา ฟังเทศน์ก็ด้วยปัญญาติดตามท่าน ซึ่งเป็นการทำงานเพื่อการแก้กิเลส การถอดถอนกิเลสในขณะฟังธรรม ฟังเทศน์ในหลักธรรมชาติแก้กิเลสไปในตัวตามขณะที่พิจารณาไป เป็นความเพลิดเพลินในงานของตน ผลของงานที่เกิดขึ้นแต่ละชิ้นละอันนี้ เกิดขึ้นจากการแก้กิเลสได้ทั้งนั้น

ความเพลิดเพลินในธรรม จึงเป็นความเพลิดเพลินที่แปลกประหลาด เพลินไม่อิ่มไม่พอ เพลินแล้วไม่มีความโศกเศร้าเคลือบแฝงมาตามหลังเหมือนกับความเพลินในสิ่งทั้งหลาย! **จิตใจถ้าฟังธรรมทางด้านปฏิบัติเข้าใจ ก็แสดงว่าฐานของจิตมีพอสมควรแล้ว** ตามธรรมดาถ้าไม่มีฐานของจิต ไม่มีอะไรเลย ฟังธรรมด้านปฏิบัติจะเข้าใจได้ยาก

แม้แต่อาจารย์เองก็เคยฟังเทศน์ท่านอาจารย์มั่น เมื่อไปถึงท่านทีแรกฟังไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไรเลย เวลาท่านเทศน์ถึงเรื่องธาตุ เรื่องขันธ์ เรื่องกิเลส การถอดถอนกิเลสด้วยวิธีใด ๆ อาการใด ฟังไม่เข้าใจ เพราะฐานของจิตเราไม่มี มีแต่ความฟุ้งซ่านรำคาญโดยถ่ายเดียว แต่เมื่อจิตได้รับการอบรมและฟังเทศน์ไปโดยลำดับ จนใจพอมีความสงบบ้างแล้ว จึงเกิดความเข้าใจและซาบซึ้ง กระทั่งจิตมีฐานแห่งความสงบแล้ว ยิ่งไพเราะเพราะพริ้ง ซาบซึ้งจับใจตลอดเวลาในการฟัง จากนั้นก็ยิ่งมีความดูดดื่ม หิวกระหายอยากฟังท่านเทศน์อยู่ตลอดเวลา

ท่านเทศน์ละเอียดลออ และเทศน์ธรรมขั้นสูงเท่าไร แม้ตนจะยังไม่เข้าใจในธรรมขั้นนั้น แต่จิตก็เพลิดเพลินไปตาม ประหนึ่งมือจะเอื้อมถึงพระนิพพานอยู่แล้วในขณะที่ท่านเทศน์ เป็นความเพลิดเพลิน วาดภาพพจน์ไปตาม รู้สึกว่ารื่นเริงภายในจิตใจอย่างบอกไม่ถูก พอท่านเทศน์จบลงก็เหมือนเอากระทะมาครอบหัวนี่แหละ มองไม่เห็นอรรถธรรมที่ท่านแสดงไปแล้วนั่นเลย พยายามบึกบึนตะเกียกตะกายไปตามกำลังความสามารถของตน **นี่เวลาฟังธรรมฝ่ายปฏิบัติไม่เข้าใจ มันเป็นอย่างนั้น**

ใจคนเรา เวลาโง่มันก็เหมือนจะไม่ฉลาด **เวลามันหลง**ก็เหมือนจะไม่รู้เลย **เวลาทุกข์**ก็เหมือนจะไม่มีสุขอยู่ภายในตัวเลย คนทั้งคน จิตทั้งดวง ไม่มีสาระอะไรเลยเหมือนกับถ่านเพลิง ถ้าพูดถึงร้อนมันก็ร้อนเหมือนถ่านเพลิง พูดถึงดำมันก็ดำเหมือนถ่านเพลิงที่ไม่มีไฟ แต่เพราะการชำระการบำเพ็ญอยู่โดยสม่ำเสมอ และค่อยขัดเกลากันไปเรื่อย ๆ ใจค่อยผ่องใสขึ้นมา ๆ ความรู้ก็เกิดขึ้น ความฉลาดก็มาพร้อมกัน ความสุขก็มาพร้อมกันกับความผ่องใส ใจก็เบิกบานยิ้มแย้มแจ่มใส มองดูใจเรารู้สึกว่ามีคุณค่าขึ้นโดยลำดับ จนกลายเป็นความอัศจรรย์ขึ้นภายในจิตใจของตนก็มี

เมื่อปฏิบัติเข้ามาก ๆ อะไร ๆ ก็พิจารณาไปหมด เรื่องโลกธาตุกว้างแคบมากน้อยเพียงไร พิจารณาไปหมด ปล่อยวางไปโดยลำดับด้วยการเข้าใจแล้ว ๆ ผลสุดท้ายแม้แต่เรื่องธาตุเรื่องขันธ์ก็สักแต่ว่าธาตุว่าขันธ์ พิจารณาลงไป **อะไรก็เป็นชิ้นเป็นอันเช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลายที่อยู่ภายนอกกายเรา มันตกอยู่ในกฎแห่ง "ไตรลักษณ์" เช่นเดียวกัน** จนเข้าใจเรื่องภายใน คือส่วนร่างกายได้อย่างชัดเจนเหมือนสิ่งภายนอก ใจก็ยิ่งมีความสว่างไสว **เลยจากผ่องใสขึ้นไปเป็นความสว่างไสว**

ร่างกายเราแต่ก่อนเหมือนกับภูเขาทึบทั้งลูกนั้นแหละ แต่เวลาจิตใจมีความผ่องใส มีความสว่างไสวแล้ว มันแทงทะลุไปได้หมด ร่างกายเหมือนไม่มี มีก็เป็นเงา ๆ เท่านั้น เพราะอำนาจแห่งความรู้ อำนาจแห่งความสว่างที่ปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดภายในใจเป็นประจำอยู่ภายในร่างอันนี้ มองอะไรก็สว่างไปหมดเพราะจิตสว่าง **นั่นแหละตอนมีความอัศจรรย์** นั่งอยู่ที่ไหนก็ภูมิใจตัวเอง อัศจรรย์ตัวเอง คืออัศจรรย์จิตดวงนั้นว่ามีจิตดวงเดียวนี้แหละอัศจรรย์ และเด่นอยู่ในร่างนี้

ในขั้นเริ่มแรกเป็นอย่างหนึ่ง แล้วต่อมา ๆ เป็นอีกอย่างหนึ่ง ใจค่อยเปลี่ยนสภาพมาเรื่อย ๆ ด้วยการซักฟอก การปฏิบัติ การบำรุงรักษา **จนกระทั่งถึงขั้นมีความสว่างไสว เกิดความอัศจรรย์ภายในตัวเอง!**

งานที่จิตขั้นนี้พิจารณาก็มีแต่เรื่องขันธ์เท่านั้น ไม่มีเรื่องอื่นใด แม้แต่รูปซึ่งเคยพิจารณามาจริง ๆ เป็นการเป็นงานแต่ก่อนก็ปล่อยวาง พอถึงขั้นปล่อยแล้ว รูปขันธ์ใจก็ปล่อยวาง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ขันธ์แต่ละอย่าง ๆ ก็ปล่อยวางด้วยการ

พิจารณารู้ได้ เช่นเดียวกับรูปขันธ์หรือสภาวธรรมทั่วไป ไม่ได้นอกเหนือไปจากวิสัยของสติปัญญา ที่สามารถอาจรู้ได้ด้วยการบำเพ็ญอยู่เสมอนี้เลย

รูปขันธ์รู้ได้ปล่อยได้ เวทนาขันธ์ก็รู้ได้ **เวทนาขันธ์นี่หมายถึง เวทนาที่เกิดขึ้นภายในขันธ์**ก็เข้าใจ สัญญาขันธ์ก็เข้าใจ สังขารขันธ์ก็เข้าใจ **ขันธ์เหล่านี้จะละเอียดโดยลำดับ จนกระทั่งรวมเข้าไปสู่จิตอันเดียว** รูปอันหยาบก็รู้เท่า เวทนาอันหยาบเกี่ยวกับร่างกายก็รู้เท่า สัญญาที่หมายหยาบ ๆ ก็รู้เท่า สังขารที่เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ก็รู้เท่า วิญญาณรับทราบสิ่งภายนอกก็รู้เท่า รู้เท่าโดยลำดับ **อาการของขันธ์อาการของกิเลสที่เกี่ยวเนื่องกันก็หดตัวเข้าไป เหลือแต่จิตดวงเดียว**

จิตดวงเดียวก็ต้องอาศัยอารมณ์ คือสังขารความปรุง **สัญญา**ที่แย็บออกมาหมายนั่นแหละเป็นงานของจิตในขั้นนี้ **การพิจารณาก็ต้องหันเข้าไปสู่จิตดวงที่ผ่องใส** ดวงที่สง่าผ่าเผยนั้นแหละ สังเกตสอดรู้อาการของจิตที่เกิดขึ้นแล้วดับไป ปรุงดี ปรุงชั่ว ปานกลาง ก็ดับไปทั้งสิ้น ดับไปแล้วไปอยู่ที่ไหน?

นี่คือความค้นคว้า ความทดสอบ หรือความสังเกตของจิต เพื่อหาต้นเหตุของมันว่าเกิดที่ตรงไหน **มีเท่านี้ที่เป็นงานของจิตขั้นนี้!** นอกนั้นจิตรู้เท่าปล่อยวางหมดแล้ว ไม่มีความหมายอะไรทั้งสิ้น เพราะจิตเข้าใจแล้วและปล่อยวางแล้ว จะเอาความหมายมาจากไหน **จิตเป็นผู้ให้ความหมายว่านั้นดีนี้ชั่ว** เมื่อจิตทราบชัดทั้งสิ่งนั้นแหละทั้งความหมายที่หลอกลวงตัวเองแล้ว จิตย่อมถอยตัวเข้ามา แม้ที่สุดในเรื่องของขันธ์ห้าภายในตัว ก็ยังถอยและปล่อยวางได้ เหลือแต่ความรู้ที่ผ่องใส ที่สว่างไสวอยู่ภายในใจ กายทั้งกายก็เหมือนไม่มี มีแต่ความรู้นี้ครอบไปหมด และสว่างไสวอยู่ภายในทั้งกลางวันกลางคืน ยืน เดิน นั่ง นอน ทุกอิริยาบถมีความสว่างไสวอยู่เป็นประจำ

แต่ความสว่างไสวอันนี้ก็เคยอธิบายให้ฟังแล้ว **เราไม่ทราบว่าความสว่างอันนี้คืออะไร** เพราะไม่เคยเห็นไม่เคยพบตั้งแต่วันเกิดมา ว่ายังงั้นเลย! มันถึงใจดี แล้วทำไมจะไม่หลงไม่ติดคนเรา! ทำไมจะไม่ชอบ ทำไมจะไม่รักไม่สงวน ความไม่เคยเห็นไม่เคยรู้ทำไมจะไม่ว่าเป็นของมีค่ามีราคา ทำไมจะไม่ว่าเป็นของอัศจรรย์ ต้องว่าด้วยกันทั้งนั้นแล! เพราะไม่เคยเห็นอันใดที่จะอัศจรรย์ยิ่งกว่าธรรมชาติอันนี้ ในบรรดาที่เคยผ่านมาแล้ว เพราะฉะนั้นจิตจึงติดได้

แต่เมื่อติดไปนาน ๆ เรื่องของโลกมันเป็นอนิจจัง เพราะอันนี้เป็นสมมุตินี่ สมมุติมันก็ต้องอยู่ในกฎ "อนิจจัง" เมื่ออยู่ไปนาน ๆ มองกันไปนาน ๆ ชมกันไปนาน ๆ รักสงวนกันไปนาน ๆ ชอบใจกันไปนาน ๆ สังเกตกันไปนาน ๆ **มันก็ทำให้มีแง่คิดได้!**

สิ่งที่จะให้มีแง่คิด ก็คือความรักสงวน ไม่ให้มีอะไรมาแตะต้องจิตดวงนี้เลย บางทียังมีปรากฏเป็นความเฉา ๆ ขึ้นมานิด ๆ ให้รู้ **ทำให้สงสัยว่าจิตนี่มันเฉาขึ้นมาได้อย่างไร?** ทำให้เป็นข้อคิดข้อกังวลขึ้นมาตามขั้นของจิต แม้จะไม่มีมากก็ตาม แต่นี่ก็ชิงตำหนิ และ**เป็นต้นเหตุให้เกิดทุกขเวทนาอย่างละเอียด**ขึ้นมาจากจุดที่**เฉานิด ๆ นี่ก็เป็นเวทนาของจิต ไม่ใช่เวทนาของกาย!**

อยู่เฉย ๆ ร่างกายไม่เจ็บไม่ป่วย **เวทนาของจิตแสดงเป็นความสุข**รื่นเริงภายในจิตดวงนี้ขึ้นมา ก็เป็นสุขเวทนา เวลาจิตมีความเศร้าหมองบ้างเล็กน้อยตามขั้นละเอียดของจิต ก็เกิดความไม่สบายขึ้นมา ความไม่สบายแม้ไม่มากก็เป็นทุกขเวทนาอันละเอียดขึ้นมาอยู่นั่นแล **ถ้าเราสังเกตด้วยสติปัญญาก็ทราบ นี่เป็นสมติที่จะต้องย้อนกลับมาพิจารณาจุดนี้** ว่าทำไมมันถึงเฉา ทั้ง ๆ ที่พยายามรักษาอยู่ทำไมถึงเฉาได้? เป็นเพราะเหตุใดถึงเฉา ธรรมชาตินี้เป็นที่แน่ใจแล้วหรือ? ว่าใสแล้วทำไมเศร้าได้? เพียงปรากฏนิดหนึ่งก็ให้เห็นประจักษ์หลักฐานแสดงว่า**นี้ไม่ใช่ของเที่ยง** ไม่ใช่ของแน่นอนพอให้ตายใจได้

นั่นแหละ ! ทีนี้สติปัญญาถึงจะปักเข้าไปตรงนั้นว่านี่มันเป็นอะไรแน่? มันถึงเป็นอย่างนี้ ทีนี้ก็แสดงว่าไม่แน่ใจ หรือไม่ไว้ใจกับความสว่างไสว ความอัศจรรย์อันนั้น จึงต้องพิสูจน์อีกทีหนึ่ง เพราะมันไม่มีที่จะพิจารณา เนื่องจากมันหมดสิ่งที่ควรจะพิจารณา

ทีนี้**พอจ่อสติปัญญาเข้าไปตรงนั้น** กำหนดว่ามันเป็นอะไรต่ออะไรกันแน่ กำหนดดูเข้าไป ๆ **การดูของสติปัญญาขั้นนี้ ดูจริง ๆ** ไม่ได้มีความเผลอ ความพลั้งพลาดไปไหนเลย ดูอะไรเป็นการเป็นงานจริง ๆ ทำเป็นทำ กำหนดอะไรเป็นอันนั้นเต็มไปด้วยความจงใจ เต็มไปด้วยสติปัญญารอบตัวอยู่ตลอดเวลา เมื่อนำมาใช้ในจุดนี้ทำไมจะไม่ได้ผลอย่างรวดเร็ว เพราะเป็นขั้นของสติปัญญาอัตโนมัติแล้ว ใช้งานในทางใดได้ผลอย่างรวดเร็วทันใจ เมื่อใช้งานในจุดนี้ทำไมจะไม่ได้ผล!

ประการสำคัญก็คือ ความไม่แน่ใจที่เกิดขึ้น ทำให้สงสัย จึงต้องใช้สติปัญญาพิจารณาจดจ่อดู สังเกตดูมันเป็นอะไรแน่อันนี้? นี่แสดงว่าจุดนั้นเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณาขึ้นแล้ว หรือเป็นสภาวธรรมอันหนึ่งที่จะต้องพิจารณาเช่นเดียวกับสภาวธรรมทั่วไป พอพิจารณาลงไปเท่านั้นไม่นานอะไรเลย เพราะมันคอยจะทลายไปอยู่แล้ว เป็นแต่เพียงว่าเราโง่เฉย ๆ **พอกำหนดเข้าไป ก็ไอ้เรื่องที่ว่าเป็นอัศจรรย์นั้นมันก็สลายลงไปทันที** คำว่า "อัศจรรย์" อันนั้นก็หมดไป ! ความที่ว่า "เศร้าหมอง,ผ่องใส" ก็หมดลงไปพร้อม ๆ กันกับธรรมชาตินั้นที่สลายตัวลงไป **นั่นคือขั้นสุดยอดแห่งสมมุติ ขั้นสุดยอดแห่งกิเลสแห่งอาสวะ ท่านเรียกว่า "อวิชชา"**

นี้แลคือ “อวิชชา” แท้อยู่ตรงนี้เอง! ไม่มีอันใดเป็น “อวิชชา” ยิ่งกว่าอันนี้ เป็นของละเอียดลออมากทีเดียว **จนถึงขนาดต้องหลงมันไปได้** ลืมตัวไปได้ เผลอไปได้ ยึดมั่นมันได้แบบหน้าด้านไม่รู้จักอายตัวเองเลย ทั้งที่ว่าตนฉลาดเฉลียวปราดเปรียว

เมื่อความอัศจรรย์ของสมมุติอันนี้สลายลงไปแล้ว สิ่งที่เป็นวิมุตติ ไม่ต้องถามว่าจะอัศจรรย์เหนืออันนี้สักเท่าใด!

ศาสดาของโลกเป็นผู้เหนือโลก เป็นผู้ประเสริฐสุด พระสาวกอรหัตอรหันต์ท่านประเสริฐสุด เพราะจิต**ดวงที่บริสุทธิ์**ซึ่งพ้นจากเครื่องหุ้มห่อ ที่มีความสว่างไสวหรือความผ่องใส**นี้เป็นตัวการสำคัญ**

เมื่ออันนี้สลายไปแล้ว ธรรมชาติที่อัศจรรย์เหนือโลกสมมุติก็แสดงตัวขึ้นมาอย่างเต็มดวง นั้นแลความประเสริฐของท่าน ท่านประเสริฐที่ตรงนั้น นั้นจึงเป็นความประเสริฐแท้ โดยไม่ต้องระวังรักษา ไม่ต้องเป็นกังวล ไม่ต้องปิด ไม่ต้องสงวน ไม่ต้องรักษา ไม่เหมือนความสว่างไสวซึ่งเปรียบเหมือนมูตรคูถนี้ ซึ่งต้องรักษา เป็นความกังวลอยู่ตลอดเวลา คือกังวลตามขั้นของจิต แม้ไม่มากก็มีให้ปรากฏ สุขเวทนาก็มีอยู่ที่นั่น **เพราะมันเป็นขั้นของสมมุติ สมมุติกับสมมุติก็เข้าถึงกันได้ พอสมมุติอันละเอียดนี้สลายลงไปหมดแล้วก็ไม่มีอะไรปรากฏ!**

ฉะนั้นพระอรหันต์ท่านจะเสวย สุขเวทนา ทุกขเวทนา และ อุเบกขาเวทนาในจิตเหมือนอย่างที่เคยเสวยมาแล้วในคราวยังไม่สิ้นกิเลสอาสวะนั้น**เป็นไปไม่ได้ ทั้งนี้เพราะธรรมชาติที่เหนือสมมุติทั้งปวงนั้น เป็นเครื่องยืนยันในตัวเอง** เวทนาเหล่านี้เป็นเรื่องของ “สมมุติ” ทั้งมวล **เมื่อจิตดวงนั้นพ้นจากสมมุติแล้ว จะเป็นเวทนาเหมือนอย่างจิตทั่ว ๆ ไปไม่ได้** และมีข้อหนึ่งที่แสดงในหลักธรรมว่า “**นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ**” พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ความสุขของพระนิพพานนั้น ไม่ใช่ความสุขอย่างโลก ๆ ซึ่งเกิดแล้วดับไป เกิดแล้วหายไป **แต่เป็นความสุขที่มีอยู่ดั้งเดิมกับธรรมชาติแห่งจิตที่บริสุทธิ์แล้วเท่านั้น จึงไม่จัดว่าเป็น “เวทนา”** ถ้าเป็นเวทนาก็ต้องเป็น “**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**” ไปด้วยกัน **อันนั้นไม่เป็นเวทนา จึงไม่มี อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ใด ๆ เข้าไปเกี่ยวข้องได้ จิตที่พ้นจากสมมุติเป็นอย่างนี้**

นี่แหละที่พระพุทธเจ้าท่านประเสริฐ ท่านประเสริฐในที่นี้เอง แล้วนำธรรมออกจากธรรมชาตินี้มาสั่งสอนโลก ไม่ได้ออกจากสิ่งใด **ออกจากความบริสุทธิ์นี้เท่านั้น การแสดงธรรมออกมาจึงเป็นธรรมของจริงเต็มส่วน** ถ้าพูดเป็นเปอร์เซ็นต์ก็ร้อยเปอร์เซ็นต์เลย แสดงธรรมออกสอนโลกต้องเป็นความจริงร้อยเปอร์เซนี่แลผู้รู้จริงเห็น

จริงนำธรรมออกมาสอนโลก จะผิดที่ตรงไหน ตนเป็นผู้ปฏิบัติมาเอง ทั้งวิธีปฏิบัติก็รู้ และผลก็ได้รับอย่างประจักษ์ใจ เมื่อนำออกทั้งเหตุทั้งผลมาแสดงแก่โลก จะผิดไปไหน

ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนโลกได้ผลเป็นที่พึงพอใจมากมาย ยิ่งกว่าพระสาวกทั้งหลาย เป็นเพราะเหตุนี้แล เพราะพระพุทธเจ้า**เป็นพุทธวิสัย** มีอุบายวิธีต่าง ๆ ที่สั่งสอนโลกได้ลึกซึ้งกว้างขวางมากมาย

ส่วนสาวกท่านก็มีความสามารถรองลงไปจากพระพุทธเจ้า เพราะรู้จริง เห็นจริงเหมือนกัน เป็นแต่เพียงไม่กว้างขวางเหมือนพระพุทธเจ้า เพราะเป็น “สาวกวิสัย” เป็นวิสัยของสาวก

ฝ่ายหนึ่งเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้า ต้องผิดกันเป็นธรรมดา แม้จะถึงความบริสุทธิ์ด้วยกันก็ตาม ความสามารถที่จะนำธรรมในแง่ต่าง ๆ ออกมาสอนโลก ต้องพร้อมด้วยสติปัญญา ความฉลาดสามารถตามวิสัยของผู้นั้น ๆ ตลอดถึงครูอาจารย์ของเรา

ยกตัวอย่างเช่น **ท่านอาจารย์มั่น** เป็นต้น **การแสดงธรรมทางด้านปฏิบัติ ไม่มีใครเทียบเท่าที่ผ่านมา** ความฉลาดแหลมคม การแสดงออกในแง่ต่าง ๆ ของธรรมทันกับผู้ฟัง คือทันกับกิเลสของผู้มาศึกษาอบรมนั่นแล เพราะฉะนั้นกิเลสจึงต้องหลุดลอยไปเรื่อย ๆ จากการสดับฟังกับท่าน นี่! การแสดงออกผิดกันอย่างนี้ เพราะผู้หนึ่งรู้จริง ๆ เห็นจริง ๆ พูดออกมาจากความจริง ผู้ฟังก็เข้าใจได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เข้าใจตามหลักความจริงไม่ผิดเพี้ยน ไม่ใช่แสดงแบบงู ๆ ปลา ๆ เหมือนกับพวกเราทั้งหลายสั่งสอนกันเจ้าของปฏิบัติมาพอลุ่ม ๆ ดอน ๆ งู ๆ ปลา ๆ สั่งสอนคนอื่นจะเอาจริงเอาจังมาจากไหน เพราะเจ้าของหาความจริงไม่ได้ สั่งสอนคนก็จริงไม่ได้ซี เลยต้องเอางู ๆ ปลา ๆ ออกช่วยพอรอดตัว ผู้ฟังก็ฟัง งู ๆ ปลา ๆ รู้ก็งู ๆ ปลา ๆ เลยมีแต่ “งู ๆ ปลา ๆ” เต็มศาสนา เต็มผู้ปฏิบัติศาสนา

เพราะฉะนั้นผู้เริ่มปฏิบัติทีแรก จะงูจะปลา ก็งูก็ปลาไปก่อน แต่เอาให้เห็นชัด ปลาก็ปลาจริงประจักษ์กับใจของเราซิ คือจะเป็นธรรมขั้นใดก็ให้รู้ประจักษ์กับใจเรา เพราะธรรมเป็น “**สนฺทิฏฺฐิโก**” พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเองด้วยกันทุกคน ไม่ว่าหญิง ไม่ว่าชาย เพศใด วัยใดก็ตาม เพราะ “สัจธรรม” มีเหมือนกันนี่ ไม่นิยมว่านักบวชหรือฆราวาส ว่าหญิงว่าชาย ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติธรรมเป็นของกลาง ส่วนเพศนั้นท่านพูดไว้ตามขั้นตามภูมิ

เพื่อประกาศว่า ผู้นั้นเป็นเพศ “นักรบ” พูดง่าย ๆ “เพศนักบวช” เว้นจากกิจการบ้านเมืองทั้งหมดแล้วไม่ไปเกี่ยวข้อง มีหน้าที่ที่จะปฏิบัติธรรมเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริง

โดยถ่ายเดียว แต่เมื่อเข้าสงครามแล้ว ไปนอนเฉยๆ ก็ให้เขาเอาปืนแหย่เอาตายได้เหมือนกัน นี่นักบวชแล้วไม่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ จะว่าเข้าสงครามอะไรกัน! ให้กิเลสมันแทงเอา ๆ ตายพินาศฉิบหาย มันจะผิดแปลกอะไรกับฆราวาสผู้ไม่สนใจธรรม ดีไม่ดีสู้เขาไม่ได้ **การปฏิบัติธรรมเป็นอย่างหนึ่ง การรักษาสิกขาบทวินัยตามเพศของตนนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง มันคนละอย่าง!**

ส่วนกิเลสล่ะ ไม่ว่าหญิงว่าชาย ไม่ว่านักบวช ฆราวาส มีได้ด้วยกัน และแก้ได้ด้วยกันถ้าจะแก้ นั่นแหละการแสดงธรรมและฟังธรรมในครั้งพุทธกาล จึงผิดกันมากมายกับสมัยที่สุกเอาเผากิน และเอากิเลสเป็นเหตุผลอรรถธรรม ไม่สนใจต่อความจริงถ้าเป็นธรรมแล้วคัดค้าน ถ้าเป็นกิเลสแล้วยอมจำนน!

จากนั้นก็คือครูอาจารย์ที่รู้จริงเห็นจริง เพราะปฏิบัติจริง แสดงธรรม ผู้ฟังถึงใจซาบซึ้งและยังเป็นเชื้อหนุนกำลังใจเราให้มีแก่ใจประพฤติปฏิบัติตามอีกด้วย เพราะอำนาจแห่งความเชื่อ ความเลื่อมใส ความถึงจิตถึงใจ จากการฟังเทศน์ของท่านเป็นหลักสำคัญ

เราก็เป็นเครือญาติของพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว ไม่ต้องว่าสมัยโน้นสมัยนี้ สมัยโน้นรู้สมัยนี้ไม่รู้ สมัยโน้นคนปฏิบัติบรรลุมรรคผลนิพพาน สมัยนี้คนไม่บรรลุ เราอย่าไปคิดอย่างนั้น เป็นความเข้าใจผิด เป็นการส่งเสริมกิเลส ไม่ดีเลย

สมัยโน้นท่านก็สอนคนมีกิเลส กิเลสมีประเภทเดียวกันกับของพวกเรา สมัยนั้นท่านก็สอนคนให้แก้กิเลส เราก็แก้กิเลสเหมือนในสมัยโน้น แก้กิเลสตัวไหนๆ ก็กิเลสที่มันอยู่ในหัวใจของเรานี่แหละ ซึ่งเหมือนกันกับกิเลสสมัยโน้น แก้ด้วยข้อปฏิบัติเช่นเดียวกันกับข้อปฏิบัติในครั้งโน้น จะผิดกันที่ตรงไหน? จะมีกาลมีเวลา มีสถานที่ที่ตรงไหน **ไม่มี** อยู่ที่ใจเราเอง สัจธรรมไม่มีกาลสถานที่ อยู่ที่ใจเราด้วยกัน

สัจธรรมคืออะไร? ทุกข์ สมุทัย นี้เป็นฝ่ายกีดกั้น มรรคคือข้อปฏิบัติ นี้เป็นฝ่ายบุกเบิก นิโรธเป็นความดับทุกข์ เมื่อบุกเบิกได้เท่าไร ด้วยมรรค นิโรธดับทุกข์ไปโดยลำดับ ไม่มีเหลือภายในจิตใจเช่นเดียวกับครั้งพุทธกาล ให้ย่นเข้ามาตรงนี้ เราอย่าไปคิดว่ากาลนั้นกาลนี้ เป็นการคิดให้เราท้อถอย นี่เป็นอุบายของกิเลสสั่งสอนเรา เราไม่รู้เท่าทันกิเลสจึงมักคลานตามมันโดยไม่รู้สึก ให้เอาธรรมมาเป็นเครื่องมือดังที่สอนไว้ จะไม่มีปัญหา ในครั้งพุทธกาลกับในครั้งนี้เหมือนกัน สำคัญอยู่ที่ผู้ปฏิบัตินี้เท่านั้น อันนี้เป็นที่แน่ใจตามธรรม จึงขอยุติการสอนเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

พระนิพพานกังวานอยู่ในจิต

เมื่อจิตได้สร้างตัวเองจนปรากฏเป็นจิตที่มีคุณค่าขึ้นมาแล้ว ความสำคัญต่าง ๆ ภายในจิตที่เที่ยวเกาะเที่ยวยึดถือสิ่งนั้นว่าเป็นของมีคุณค่า สิ่งนี้ว่าเป็นของดี ก็ค่อยจางลงไป ตามคุณภาพของจิตที่ค่อยเขยิบตัวขึ้นไปโดยลำดับ หากจิตไม่ได้รับการอบรมด้วยธรรมใด ๆ เลย และไม่มีคุณธรรมใด ๆ ปรากฏภายในตัวเลย ก็จะต้องคว้าโน้นคว้านี้อยู่ต่อไปเป็นธรรมดา เหมือนคนตกน้ำคว้าหาที่ยึดที่เกาะนั่นเอง ไม่ว่าใครและมีความรู้สูงต่ำเพียงไร หรือเป็นชาติชั้นวรรณะใด เพศใดวัยใดก็ตาม ต้องเป็นในลักษณะเดียวกัน เพราะสิ่งที่พาให้หมุนให้คว้าให้เที่ยวยึดมันอยู่กับใจ สำคัญว่าอันนั้นจะดีอย่างนี้ อันนี้จะดีอย่างนั้น หลอกใจให้หลงไปคว้าอยู่ทั้งวันทั้งคืน **เพราะจิตนั้นไม่มีความเป็นตัวของตัว** หาที่ยึดไม่ได้

เมื่อได้รับการอบรมด้วยธรรมพอประมาณที่ควรจะทราบได้ว่า สิ่งใดเป็นสาระ สิ่งใดไม่เป็นสาระ อันใดเป็นสาระมากน้อย อันใดไม่มีสาระเลย การอบรมไปโดยลำดับ จิตก็ย่อมทราบและเลือกเฟ้นเฉพาะสิ่งที่ควรยึดควรเกาะ จิตย่อมสร้างสาระอันสำคัญขึ้นมาภายในตัว และ ย่อมทราบสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวไปตามลำดับขั้นภูมิของจิต ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยทราบมาเลย **ดังนั้นท่านจึงสอนให้อบรมจิต** คือชำระสิ่งที่ไม่มีคุณค่า และทำจิตให้อับเฉา ทำจิตให้ขุ่นมัวมั่วสุมอยู่กับอารมณ์สกปรกโสมมออกไป เพื่อจิตจะได้รู้แจ้งเห็นจริงขึ้นโดยลำดับ เมื่อสิ่งที่ไม่มีคุณค่าเหล่านั้นค่อยจางไป เพราะการชำระขัดเกลา

ปราชญ์ทั้งหลายท่านถือจิตเป็นสำคัญมาก ในธรรมก็ประกาศไว้ว่า “**มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา**” ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นประธาน สำเร็จแล้วด้วยใจ คือเรื่องใจเป็นสำคัญในตัวคนตัวสัตว์ ดังเช่น พระอัสสชิแสดงธรรมแก่พระสารีบุตร เมื่อคราวพระสารีบุตรยังเป็นปริพาชกอยู่ว่า “ธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุ เมื่อจะดับก็เพราะดับเหตุก่อน ผลก็ดับไปเอง” ท่านพูดถึง มหาเหตุ มหาเรื่อง หมายถึงใจดวงนี้ ผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดว่องไวอย่างพระสารีบุตร ก็ทราบ “มหาเหตุ” ได้ทันที จับความจริงได้ในขณะนั้น และได้สำเร็จพระโสดาบัน เพราะจับหลักความจริงแห่งธรรมได้อย่างมั่นใจ หายสงสัยในการที่จะเสาะแสวงหาอะไรต่อไปอีก นอกจากจะเสาะแสวงหาครูบาอาจารย์ที่เชี่ยวชาญเพื่อธรรมขั้นสูงขึ้นไป และเพื่อหลัก

อันแน่นหนามั่นคงยิ่งกว่าที่ได้แล้วนี้ขึ้นไปเท่านั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงเรียนถามพระอัสสชิ ว่า “ท่านอยู่สำนักใด ใครเป็นครูเป็นอาจารย์ของท่าน?” เมื่อได้ทราบแล้วก็ชักชวนบริษัทบริวาร ๒๕๐ คน ไปศึกษาอบรมกับพระพุทธเจ้า นี่คือท่านได้หลักใจอันแน่นอนไว้แล้วในภูมิธรรมเบื้องต้น คือพระโสดาบันเป็นผู้ได้ “อจลศรัทธา” เชื่อหลักและยึดหลักความจริงได้ไม่สงสัย เป็นอจลศรัทธา คือความเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวโยกคลอน เมื่อไปถึงพระพุทธเจ้าและได้รับพระเมตตาสั่งสอนจากพระองค์แล้ว บรรดาบริษัทบริวารที่ไปด้วยกัน ๒๕๐ คนนั้น ต่างก็ได้สำเร็จมรรคผลนิพพานไปด้วยกันทั้งหมด

ยังเหลือแต่พระสารีบุตร และพระโมคคัลลาน์ แต่ปรากฏว่า ๗ วันต่อมา พระโมคคัลลาน์ ได้สำเร็จพระอรหัตผล พระสารีบุตร ๑๕ วัน จึงสำเร็จธรรมขั้นสุดยอด เพราะท่านมีนิสัยชอบใคร่ครวญเหตุผล กว่าจะลงกันได้ จึงนานผิดกับเพื่อนฝูงที่ไปด้วยกันอยู่มาก ท่านอบรมธรรมอยู่ในสำนักของพระศาสดาได้ ๑๕ วัน จึงสำเร็จพระอรหัตผลขึ้นมา ด้วยภูมิจิตภูมิธรรมอันลึกซึ้งกว้างขวางมากรองพระศาสดาลงมา ในบรรดาพระสาวกที่มีปัญญามาก ต่อมาก็ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็น อัครสาวกเบื้องขวา และเป็นเอตทัคคะทางภูมิปัญญาเฉลียวฉลาดในบรรดาสาวกทั้งหลาย ทราบว่า ฝนตกตลอด ๗ วัน ๗ คืน ท่านยังสามารถนับได้ทุกเม็ดฝน แม้เช่นนั้นยังถูกตำหนิจากพระพุทธเจ้าว่า อย่าว่าเพียง ๗ วันเลย สารีบุตร แม้ฝนตกอยู่ตลอดกัลป์ เราตถาคตก็สามารถนับได้ นี่และระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสารีบุตร แม้เป็นผู้ฉลาดในวงสาวกด้วยกัน เมื่อเทียบกับพระพุทธเจ้าแล้ว จึงผิดกันอยู่มากราวฟ้ากับดิน

การบำเพ็ญของท่านภายใน ๑๕ วัน ได้สำเร็จพระอรหัตผล ก็นับว่ารวดเร็วอยู่มาก ทั้งนี้เพราะท่านเคยบุกเบิกมานานในชาติหนหลัง มาชาตินี้ท่านจึงฆ่ากิเลสวัฏวนลงได้ ไม่หมุนไปสู่ภพนั้นกำเนิดนี้อยู่ไม่หยุดราวกับกังหันในเวลาต้องลม นี่เราพูดส่วนผลที่ท่านได้บำเพ็ญมาหลายภพหลายชาติ จนความสามารถพอตัวแล้ว เพียง ๗ วัน ๑๕ วัน ก็สำเร็จ ดูว่าง่ายนิดเดียว ส่วนเหตุที่ท่านดำเนินมาแต่อดีตชาติ ก็เหมือนกับเรา ๆ ท่าน ๆ นี้แล ต้องมียากมีง่ายไปตามแขนงของงาน

แต่การแก้กิเลส ซึ่งเปรียบเหมือนการเฉือนหนังเฉือนเนื้อในอวัยวะเราออกจากตัวเรานั้น ย่อมเป็นของทำได้ยาก เพราะระหว่างกิเลสกับเราคือใจ และอวัยวะเคยแนบสนิทติดกับเรา ราวกับเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมานานแสนนาน ดังนั้นเมื่อจะเฉือนกิเลสก็กลัวเราถูกเฉือนเข้าไปด้วย **เนื่องจากไม่ทราบว่าอะไรเป็นเรา อะไรเป็นกิเลส เพราะคล้ายคลึงกันมาก**ยากแก่การสังเกตสอดรู้ ถ้าไม่ใช้ความพยายามด้วยสติปัญญาจริง ๆ คำว่า “กิเลส” กับเรานั้น อยู่ด้วยกัน กินด้วยกัน นอนด้วยกัน รัก ชัง โกรธ เกลียดด้วยกัน ขี้เกียจ อ่อนแอด้วยกัน ขยันในสิ่งไม่เป็นท่าด้วยกัน ชอบทำความเสียหายแก่ตนเอง

และคนอื่นอยู่เสมอด้วยกัน ชอบคึกคะนอง ไม่มองดูอายุสังขารของตนด้วยกัน รักสุข เกลียดทุกข์ แต่ชอบทำสิ่งที่จะให้เกิดทุกข์มากกว่าให้เกิดสุขด้วยกัน

เวลาจะทำความดีตามทางของปราชญ์ มักท้อถอยอ่อนแอด้วยกัน มักถือว่าทำยากทำลำบากด้วยกัน มักตำหนิตนว่าบุญน้อยวาสนาอาภัพในเวลาที่จะประกอบทางดีด้วยกัน แม้เวลาจนตรอกหาทางแก้ตัวไม่ได้ เพราะถูกบังคับให้สวดมนต์ภาวนาบ้าง ก็ด้อมๆ มองๆ ดูเวลาว่านาฬิกาได้เท่าใด จะได้ออกจากคุกภาวนาเวลาเท่าใดด้วยกัน พอนั่งไปราว ๕ หรือ ๑๐ นาทีชักกระตุกกระติก อยากลุกจากที่ภาวนา ตามองดูเข็มนาฬิกาด้วยกัน แล้วพาลโกรธให้นาฬิกาว่ามันตายแล้วหรือไง มองดูเข็มไม่เห็นกระดิกเดินบ้างเลย เรานั่งภาวนา คือว่านั่งเกือบชั่วโมงแล้ว มองดูเข็มนาฬิกาไม่เห็นเคลื่อนที่ คว้าลงมาทุบทิ้งเสียไม่ดีหรือด้วยกัน

ขณะนั่งภาวนา “พุทโธ ๆ ๆ” ก็ได้สองสามคำ ใจถลำไปลงนรกจกเปรตที่ไหนไม่สนใจ มีแต่เพลิดเพลินในมโนภาพ ธรรมารมณ์ต่างๆ ไม่มีขอบเขตด้วยกัน พอหลุดออกจากห้องขัง คือ ที่ภาวนา ออกมาก็ทวงหนี้สินจากธรรมด้วยกันว่า “โอ้โฮ เรานั่งภาวนาแทบตาย เหมือนติดคุกติดตะราง เวลาออกมาแล้วไม่เห็นได้เรื่องราวอะไร ใจก็หาความสงบไม่ได้ ทีนี้เข็ดไม่ทำอีกแล้ว เที่ยวสนุกใจดีกว่า **เหล่านี้ไม่ทราบว่าเป็นเราหรือเป็นกิเลส?** เพราะคละเคล้าเป็นอันเดียวกัน ยากแก่การสังเกตอยู่มาก

ความที่กล่าวมา เป็นเรื่องกิเลสกระซิบใจเรา แต่การถือว่ากิเลสเป็นเรา และสิ่งกล่าวตำหนิความดีคือธรรมมาโดยตลอดเป็นฝ่ายกิเลส แต่คนเราชอบกล่าว ชอบคิดนึก และชอบทำกันอย่างนี้ ทั้งที่เกลียดกิเลส รักธรรมคือความดีงามทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนั้น ตัวกิเลสกับตัวเราจึงกลมกลืนเป็นอันเดียวกันอย่างสนิทติดจม

ด้วยเหตุนี้การแก้ การถอดถอนกิเลส การทำลายกิเลส จึงเป็นเหมือนการทำลายตนด้วยในขณะเดียวกัน ใครๆ จึงไม่อยากแก้อยากทำลายกิเลส กลัวตัวเองจะถูกทำลายให้ฉิบหายล่มจมไปด้วย จึงอยู่ด้วยกันอย่างสนิทใจยิ่งกว่าการจะคิดแก้และถอดถอนทุกข์ก็ยอมทน คงคิดว่ากิเลสก็ต้องทุกข์ด้วยกับตน ความจริงกิเลสมันไม่ทุกข์ มันไม่ยอมทนทุกข์ มีแต่เราคนเดียวเท่านั้น

ในโลกนี้ไม่ปรากฏว่าใครฉลาดแหลมคมยิ่งกว่า**พระพุทธเจ้า ที่ทรงนำอุบายวิธีมาสั่งสอนโลก ให้รู้จักแยกแยะสิ่งที่ปลอมและสิ่งที่จริงออกจากกัน** จนกลายเป็นผู้พ้นภัยไปได้โดยสิ้นเชิง ดังพระสาวกอรหันต์ท่านเป็นตัวอย่างอันเลิศ

แม้เช่นนั้นก็ยังยากสำหรับผู้นำธรรมมาปฏิบัติ ไม่ทราบจะแยกแยะอย่างไรถูกอย่างไรผิด สุดท้ายก็มอบอำนาจให้กิเลสทำการแยกแยะให้เสียเอง มันจึงพอใจกว้านทั้งเรากว้านทั้งกิเลสเข้าเป็นอันเดียวกัน และเป็นตัวประกันความปลอดภัยแก่มัน ไม่ต้อง

ถูกทำลาย เพราะจับเราบังหน้าไว้อย่างมิดชิด สติปัญญาหยั่งเข้าไปไม่ถึงตัวมัน ถึงแต่คำว่า “เรา” คำว่า “ของเรา” คำว่า “เราไม่มีกำลัง สู้ไม่ไหว” ไปเสียสิ้น

อย่างไรก็ตาม กรุณาจับร่องรอยแห่งธรรมที่ท่านแสดงให้ฟังแล้ว นำไปคลี่คลายเชือดเฉือนกิเลสด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร แม้การเชือดเฉือนจะถูกกิเลสบ้างถูกเราบ้าง ก็ยังดีกว่าถูกกิเลสเชือดเฉือนเราถ่ายเดียว ในขั้นเริ่มแรกการเริ่มฝึกหัดทำสมาธิภาวนาในขั้นต้นนั้น ต้องเป็นงานสำคัญและหนักอยู่บ้าง เนื่องจากเป็นงานไม่เคยทำ และ**ยังไม่รู้จักจิตและอารมณ์ว่าเป็นอย่างไร** ทั้งไม่รู้ว่า “จิตสงบ” “จิตรวม” เป็นอย่างไร เป็นเพียงได้ยินพระท่านอธิบายให้ฟัง ส่วนความจริงเรายังไม่เคยทำ ยังไม่เคยพบเห็นผลของการทำสมาธิภาวนา

ประการสำคัญ อย่าตีตนให้เจ็บให้ตายก่อนเป็นไข้ เช่น กลัวจะสู้ไม่ไหว ทนไม่ไหว เป็นต้น ต้องสู้จนได้ ทนจนได้ เพื่อความวิเศษในตัวเรา!

ศาสดาของเรา พระสาวกอรหันต์ที่เป็นสรณะของพวกเรา ท่านเป็นนักสู้ไม่ใช่นักถอย เราผู้เป็นลูกศิษย์ท่าน จึงถอยไม่ได้ จะเสียเกียรติเราที่เป็นลูกศิษย์มีครูสอน และเสียเกียรติศาสดาของเรา ชัยชนะมีได้ด้วยการต่อสู้ กู้ชื่อที่เคยแพ้และเสียเปรียบกิเลสมานาน ชาตินี้ขอแก้มือจนมีชัยชนะ เมื่อถูกกิเลสต่อยล้มหมอน หรือนอนอยู่หัวทางจงกรม รู้สึกตัวตื่นขึ้นมา จงจับอาวุธ คือ สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ลุกขึ้นต่อสู้ทันทีไม่มีถอย และต่อสู้ไปเรื่อย ๆ ในอิริยาบถทั้งสี่ เพราะกิเลสมันฝังจมอยู่ลึก ถ้าไม่ขุดค้นลงถึงฐานของกิเลสที่ฝังจมอยู่ จะไม่ได้ตัวมันออกมาฆ่าให้สมใจ ที่มันเคยเป็นมหาอำนาจกดขี่บังคับเรามานาน

ชาตินี้เราเป็นชาติมนุษย์ บุรุษหญิงชายเต็มตัว ไม่ต้องกลัวเสียชาติ เพราะการรบฟันหั่นแหลกกับกิเลส **ความตายในอำนาจของกิเลสกับความตายเหนืออำนาจกิเลสนั้นต่างกันอยู่มาก เราต้องการรบและตายเหนืออำนาจกิเลส** จำต้องทำให้เต็มไม้เต็มมือ อย่าอ่อนข้อรอความตายจากกิเลส ซึ่งเคยมีเคยเป็นมานาน เพราะความกลัวตายเป็นกลมายาของกิเลส ความขี้เกียจอ่อนแอ เป็นความยอมจำนนต่อกิเลส และเป็นทาสของกิเลส ความเป็นทาสของกิเลส เราเคยเป็นกันมานานไม่เข็ดหลาบบ้างหรือ ถ้าเข็ดหลาบก็จำต้องขยันหมั่นเพียร และต่อสู้เพื่อเอาตัวรอดเป็น “ยอดคน” คือ “ยอดเรา”

ในธรรมท่านว่า “**ทุกฺขา ชาติ ปุนปฺปุนํ**” **การเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์ร่ำไป** นั่นฟังซี! ดีไหม? ความเป็นทุกข์ร่ำไป เพราะความเกิดเป็นต้นเหตุ! ธรมบทหนึ่ง “**ทุกฺขํ นตฺถิ อชาตสฺส**” **ทุกข์ไม่มีแก่ผู้ไม่เกิด** นั่นฟังให้ถึงใจ ซึ่งเป็นตัวรับทุกข์ทั้งมวล เพราะการเกิด ๆ ตาย ๆ ใจผู้รับทุกข์ในการเกิด จะยังอยากเกิดเพื่อรับทุกข์ต่อไปอีกไหม? เพียง

หลวงตาบัวโง่ ๆ เซ่อ ๆ ยังชักขยะแขยงในทุกข์ แม้ไม่ขยะแขยงในการเกิดอีก ทีนี้การเกิดอีกกับการต้องรับทุกข์อีกมันแยกกันไม่ออก ถ้าไม่อยากทุกข์อีกก็ต้องกลัวความเกิดอีกจึงจะชอบตามหลักเหตุผล หลวงตาบัวจะหาทางออกแบบไหนวิธีใด นี่มอบให้เป็นการบ้านหลวงตาบัวไปทำ ได้ผลอย่างไรให้มารายงานตัวอย่าชักช้า เวลานี้ "กิเลสวัฏฏวน" กับ "ธรรมวิวัฏฏะ" กำลังรอฟังความรู้ความเห็นของหลวงตาบัวอยู่อย่างกระหาย ว่าจะเอาอย่างไรก็ดี ถ้าหลวงตาบัวไม่ชอบทุกข์แต่ยังชอบการเกิดอีก "กิเลสวัฏฏวน" ก็คว้ามือหลวงตาบัวไปเกิดในสถานที่ "จัง ๆ " คือ จังแบบทุกข์อย่างเข้าสมอง และฝังจมเหมือนฝีกลัดหนอง จะเข็ดหลาบกับโลกเขาไหม? ทำไมชอบนัก! เรื่องเกิดนี่!

ถ้าหลวงตาบัวเข้าตามตรอกออกตามประตูละก็ แม้จะยังมีกิเลสเต็มหัวใจ ก็ยังพอมีหวัง "ธรรมวิวัฏฏะ" เมตตามาเยี่ยมบ้าง ไม่หันหลังให้เสียทีเดียว เอ้า! หลวงตาบัวรีบไปคิดเป็นการบ้าน อย่าชักช้าเนิ่นนานจะเสียการ เสียข้าวสุกผักต้มชาวบ้านที่เขานำมาบำรุงแต่วันเริ่มบวชเกือบ ๕๐ ปีแล้วนี่ ข้าวของชาวบ้านหมดไปเท่าไร ยังมามัวเพลิดเพลินกับความเกิด และความทุกข์ที่เป็นเงาติดตามความเกิดอยู่ได้หรือ แต่นี้ต่อไปต้องเอาจริงเอาจัง อย่าทำเล่น ๆ เสียดายข้าวสุกชาวบ้านเขา!

พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า **"อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ" ตนเป็นที่พึ่งของตนด้วยการกระทำของตัวเอง "ตุมฺเหหิ กิจฺจํ อาตปฺปํ อกฺขาตาโร ตถาคตา"** ความเพียร**เผากิเลสทั้งหลายให้เร่าร้อน เป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลายทำเอง พระตถาคตทั้งหลายเป็นแต่เพียงผู้ชี้บอกแนวทางเท่านั้น** นั่น! ฟังซิ จะมานอนใจเพื่อรับดอกเบี้ยรางวัลอยู่เฉย ๆ ได้หรือ? พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ก็ทรงทำเอาเอง พระสาวกของพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ทำของท่านเอง เมื่อได้รับอุบายแห่งธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว

พระองค์ยื่นแต่เพียงอาวุธให้ต่อสู้ข้าศึกเท่านั้น อาวุธก็หมายถึง "ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา" นี่เอง เป็นเครื่องมือฆ่ากิเลส เป็นศัสตราวุธเพื่อฆ่ากิเลส

การจะนำธรรมเหล่านี้ไปปฏิบัติต่อกิเลสอย่างไรนั้น เป็นอุบายความแยบคายของสติปัญญา กำลังวังชาความสามารถของแต่ละราย ที่จะเข้าสู่สงครามด้วยความอาจหาญชาญชัย ด้วยความเฉลียวฉลาดมากน้อยเพียงไรเป็นเรื่องของเรา ตลอดถึงความแพ้ความชนะ ถ้าเราด้อยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร กิเลสก็ทับถม เราก็แพ้ ถ้าเรามีความอาจหาญชาญชัย ฉลาดคล่องแคล่วแกล้วกล้าด้วยสติปัญญาแหลมคม ก็สามารถทำลายกองกิเลสอาสวะทั้งหลาย ซึ่งเป็นข้าศึกนั้นให้ราบไปได้ ชัยชนะก็เป็นของเรา เรื่องมีอยู่เท่านี้ แต่ละคน ๆ เป็นเรื่องที่จะช่วยตัวเอง **ยิ่งวาระสุดท้ายเราจะหวังพึ่งใครไม่ได้** ต้องพึ่งสติปัญญาของตัวเองโดยเฉพาะ

ญาติมิตรสหาย พ่อแม่ พี่น้อง สามีภรรยา ลูกเต้า หลานเหลน แม้รักสนิทเพียงไรก็สักแต่ทำให้อารมณ์ยุ่งเหยิงวุ่นวาย ก่อกวนทางเดินของเราให้ขัดข้องยุ่งเหยิงไปเท่านั้น ไม่ใช่จะเป็นเครื่องบุกเบิกเพิกถอนหนทางให้เราได้โดยสุขกายสบายใจที่เรียกว่า "สุคโต" สิ่งที่จะเป็น "สุคโต" ต่อเราโดยเฉพาะนั้นก็คือ ความพากเพียรของเรา ที่หวังพึ่งตนด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เพื่อให้ได้คุณงามความดีมาบรรจุไว้ในใจอย่างอบอุ่นเท่าที่จะพาให้เป็น "สุคโต" และกำชัยชนะให้หลุดพ้นจากสิ่งกีดขวางได้ ต้องใช้สติปัญญาให้เต็มภูมิ อย่าประมาทธาตุขันธ์ พระพุทธเจ้าทำไมท่านรู้เท่ากัน

คำว่า "ธาตุ" ของพระพุทธเจ้ากับธาตุของเรา คำว่า "ขันธ์" ของพระพุทธเจ้ากับขันธ์ของพวกเรา เป็นธาตุเป็นขันธ์ประเภทเดียวกัน ความโง่ก็โง่ประเภทเดียวกัน ความยึดถือในธาตุในขันธ์ด้วยอำนาจของกิเลสก็เช่นเดียวกัน สติปัญญาที่จะนำมาใช้เพื่อแยกแยะธาตุขันธ์เหล่านี้ ซึ่งเป็นความผูกพันกับจิตใจ หรือใจไปผูกพันกับสิ่งนั้นแล้วเอาความร้อนมาสู่ตนเอง ก็เหมือนกันกับในครั้งพุทธกาล เราจะแก้ด้วยวิธีใด?

พระพุทธเจ้าท่านแก้ได้ด้วยพระสติปัญญา เราจะเอาอะไรมาแก้ ทำไมพระพุทธเจ้าทรงรู้ได้เห็นได้ แล้วถอดถอนพระองค์ออกมาจากสิ่งทั้งหลาย ซึ่งเป็นภาระอันหนักหน่วงนั้นได้ ขันธ์ของเราหนักมากยิ่งกว่าขันธ์ของพระพุทธเจ้าอย่างไรบ้าง มันก็เท่ากัน ทำไมเราจะสลัดตัดทิ้งสิ่งเหล่านี้ด้วยสติปัญญาของเราไม่ได้ เราเป็นศิษย์ "ตถาคต"ผู้ทรงสั่งสอนความเฉลียวฉลาดแหลมคมให้แล้วทุกแง่ทุกมุม เพื่อนำมากำจัดสิ่งที่เป็นข้าศึก ดังที่พระองค์ได้เคยทรงกำจัดมาแล้ว ทำไมเราจะกำจัดไม่ได้

คำว่า "พุทธบริษัท" จะหมายถึงใคร ถ้าไม่หมายถึงเราที่เป็นชาวพุทธ และปฏิบัติตามพระองค์อยู่เวลานี้ ซึ่งเป็นผู้กำลังก้าวเข้าสู่สงครามแห่งกองทุกข์ทั้งหลาย ทั้งกองทุกข์ในธาตุขันธ์ ทั้งกองทุกข์ในจิต ที่เกิดจากกิเลสอันมีอยู่กับเรา ใครจะเป็นผู้รบใครจะเป็นผู้รุก ใครจะเป็นฝ่ายแพ้ฝ่ายชนะ ถ้าไม่ใช่เราคนเดียวนี้ไม่มีใครเป็น

ความแพ้เป็นของดีเมื่อไร เพียงเขาเล่นกีฬากันแพ้ เขายังเสียใจและเสียหน้าเสียตาอับอายขายหน้า เราแพ้กิเลสแพ้มาตั้งกัปตั้งกัลป์ พอรู้จักเดียงสาภาวะตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วมารบกับกิเลส ยังจะแพ้กิเลสเสียอีกก็ขายหน้าเราและขายหน้าครูเท่านั้นเอง

พระตถาคตคือผู้แกล้วกล้าสามารถ ผู้อาจหาญ ผู้ชนะในสงครามอันใหญ่หลวงได้แก่ "สงครามแห่งวัฏจักร" ทรงสลัดปัดทิ้ง ทำลายกงจักรแห่ง "วัฏจักร" จนฉิบหายวายปวงไม่มีอะไรเหลือ เหลือแต่ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ นี่คือ "ตถาคต" ซึ่งเป็นแม่ทัพของพวกเรา เราซึ่งเป็นทหารเอกแห่งศาสดาผู้ทรงนามว่า "ศาสดาเอก" เราจะ

ดำเนินอย่างไร จึงจะได้ชื่อว่าดำเนินตามร่องรอยแห่งครูเพื่อชัยชนะ ถ้าไม่ดำเนินไปด้วยความขยัน ไม่ดำเนินด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร จะเอาอะไร? เพื่อชัยชนะ! มีสติปัญญานี่เท่านั้น ที่จะสามารถอาจเอื้อมนำชัยชนะมาสู่เราได้ ส่วนความโง่เขลาเบาปัญญามีมากเท่าใด ก็เป็นกลุ่มของกิเลส ที่จะมารุมจิตใจเราให้เกิดความเดือดร้อนอยู่ตลอดไปและหาทางออกไม่ได้ แพ้ไปตลอดสาย ความแพ้เป็นสิ่งที่น่าอับอาย ไม่ว่าแพ้อะไร! ทีนี้เราแพ้กิเลส เราจะมีหน้ามีตามีชื่อมีเสียงมาจากไหน กิเลสเป็นสิ่งที่มีหน้ามีตาดีแล้วหรือ จึงต้องการเป็นบริษัทบริวารของมัน

ธรรม คือความดีเลิศที่มีอยู่ภายในจิตเราดวงนี้ ฉายแสงออกมาไม่ได้เพราะถูกกิเลสปกคลุมจนมืดมิดปิดทวาร นับแต่กิเลสปกครองเรามาเป็นความสุขความเจริญมากน้อยเพียงใด ผลที่ปรากฏเพราะกิเลสปกครองใจนั้นเป็นอย่างไรบ้าง ที่แสดงให้เห็นอยู่อย่างชัด ๆ ก็มีแต่เรื่องของความโลภ ความโกรธ ความหลง ความรุ่มร้อนภายในใจเท่านั้น ที่เป็นผลแห่งความปกครองของกิเลส

ส่วนธรรมแม้มีมากน้อยที่คุ้มครองจิตใจเรา มีแต่ความสงบเย็นใจไปโดยลำดับ ๆ เราพอจะเห็นได้ชัดว่า คุณธรรมหรือคุณค่าแห่งธรรมกับกิเลสผิดกันมากน้อยเพียงใด เป็นกาลเวลาที่เหมาะสมอย่างยิ่งแล้ว ที่เราจะใคร่ครวญเลือกเฟ้น สิ่งใดที่เห็นว่าเป็นภัยจงพิจารณาให้เห็นว่าเป็นภัยอย่างถึงใจ สิ่งที่เป็นคุณก็ให้ถึงใจด้วยความเห็นคุณ แล้วพยายามบำเพ็ญ พยายามต่อสู้ด้วยสติปัญญาอย่างถึงใจเช่นเดียวกัน เมื่อต่างอันต่างถึงใจกิเลสที่อยู่ในใจจะทนอยู่ไม่ได้ สติปัญญาก็ถึงใจ ความเพียรก็ถึงใจ เมื่อถึงใจย่อมถึงกิเลส ต้นทางที่จะให้ได้ชัยชนะมีอย่างนี้

พระพุทธเจ้าและสาวกก็เหมือนกัน ท่านอยู่ในสกุลใดก็ตาม ตามประวัติ คำว่า "สกุล" สักแต่ว่าเท่านั้น พอก้าวเข้ามาสู่ความเป็น "ศิษย์ตถาคต" แล้ว มีแต่ตั้งหน้าสู้โดยถ่ายเดียว เอ้า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ไม่หมายป่าช้า ล้มลงที่ไหนเป็นป่าช้าที่นั่น ก่อนที่จะล้มเป็นป่าช้า ก็ขอให้ได้ชัยชนะในสงครามระหว่างกิเลสกับธรรมเสียก่อน ท่านจึงครองมหาสมบัติภายในใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่พึงหวังอย่างยิ่งของพระสาวก ฉะนั้นท่านจึงได้เป็น "**สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ**" ของพวกเรา ด้วยการต่อสู้เพื่อชัยชนะอย่างไม่หมายป่าช้า นี่คือทางเดินเพื่อชัยชนะของผู้จะไม่มาก่อภพก่อชาติ ก่อความทุกข์ความทรมานให้แก่ตัวต่อไปอีกตลอดกาล

ต้องเป็นผู้เห็นภัย ต้องเป็นผู้มีสติสตังระมัดระวังรักษาจิตใจของตนเสมอ อย่าให้สิ่งมัวหมองเข้ามาเกี่ยวข้องพัวพัน เพราะเป็นของไม่ดีมาแต่ไหนแต่ไร เราก็พอทราบแล้วอย่างประจักษ์ใจ

การแก้จิตใจให้หลุดพ้นไปโดยลำดับนั้น คือการสร้างคุณสมบัติของใจขึ้นให้เด่นภายในใจตนเอง กระทั่งเด่นขึ้นอย่างเต็มที่ สิ่งใดที่เป็นสมมุติที่เคยซึมซาบอยู่ภายในใจก็หมดไป เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ นี้แลคือชัยชนะอย่างเต็มที่ในศาสนา ตถาคตของเราก็เป็นผู้ได้ชัยชนะมาแล้ว สาวกอรหัตอรหันต์ทั้งหลายได้ชัยชนะมาแล้วด้วยวิธีการอันใด ก็ได้นำวิธีการอันนั้นมาสอนพวกเรา ให้ได้อ่านได้ยินได้ฟัง ได้ปฏิบัติตามอยู่ขณะนี้ ซึ่งเป็นแนวทางที่ถูกต้องตามหลักศาสดาและสาวกท่านดำเนินอยู่แล้ว ทำไมจะแก้กิเลสไม่ได้!

มีอยู่อย่างหนึ่ง คือให้หนุนกำลังเข้าไปเรื่อย ๆ ส่วนที่แก้ได้แล้วเราทราบชัด ๆ ที่ยังไม่ได้ก็จะต้องได้ด้วยวิธีการที่เราเคยแก้มานี้ ไม่มีวิธีการอื่นใดที่จะแก้กิเลสได้ นอกจากวิธีการที่เคยดำเนินมานี้ ซึ่งเป็นวิธีการที่ถูกต้องแล้วเท่านั้น จะแก้กิเลสได้ตั้งแต่ต้นจนอวสาน ไม่มีกิเลสเหลืออยู่ภายในใจเลย

แดนนิพพานนั้นกังวานอยู่ในความรู้ของเราทุกรูปทุกนาม แทรกซ้อนอยู่กับกิเลสนั่นเอง ไม่อยู่ที่ไหน เป็นแต่เพียงว่ากิเลสนั้นออกหน้า ต่อไปกิเลสก็ล้าหลังถ้าสติปัญญาทัน ล้าหลังแล้วก็สลายฉิบหายวายปวงไปหมด

ป่าช้าของกิเลส คือที่ไหน ที่เผาศพกิเลส คืออะไร **เครื่องเผาศพของกิเลส คืออะไร** ก็คือ สติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ป่าช้าของกิเลสอยู่ที่ไหน กิเลสมันเกิดอยู่ที่ไหนป่าช้าของมันก็อยู่ที่นั่น คืออยู่ที่ใจ เผากันที่ใจนั่นแหละ ฉิบหายไปที่ใจ ฉิบหายไปด้วยปัญญา **“ตปธรรม”นี่แหละคือไฟเผากิเลส** ตป คือ ความรุ่มร้อน รุ่มร้อนกิเลสเผากิเลสรุ่มร้อนจนตายไป **นี่แหละที่ว่า “พระนิพพานกังวานอยู่ในจิตใจของเราทุกคน”**เป็นแต่เรายังไม่ได้เปิดความกังวานนั้นออกจากสิ่งที่ปกปิดอย่างเต็มที่เต็มฐานความกังวานจึงแสดงตัวออกมาไม่ได้เต็มที่เต็มฐาน

ความกังวานของจิตที่บริสุทธิ์ แห่ง “สอุปาทิเสสนิพพาน” นี้ กังวานทั่วแดนโลกธาตุ หาที่กำหนดกฎเกณฑ์ หาขอบเขตบริเวณมิได้ เพราะไม่มีสมมุติอันใดที่จะมากีดกั้นธรรมชาตินี้ ท่านจึงว่า “ธรรมเหนือโลก” เหนือขอบ**เหนือเขตของสมมุติใด ๆ ทั้งสิ้น คือใจที่บริสุทธิ์นี้แล**

จากนั้นก็กลายเป็น “ธรรมที่บริสุทธิ์” ขึ้นมา จะพูดว่า “ธรรมที่บริสุทธิ์” ก็ได้ “ใจที่บริสุทธิ์” ก็ได้ไม่มีอะไรแย้งกัน สิ่งที่มาแย้งกันก็ได้แก่สมมุติ ได้แก่กิเลสเท่านั้นที่มาแย้ง มากลบมาลบหรือมาเป็นข้าศึกกัน เมื่อข้าศึกหมดแล้วก็ไม่มีอะไรแย้ง จะว่าอะไรก็ว่าได้ ไม่ว่าก็ไม่เป็นปัญหา อยู่อย่างอิสระอย่างสบาย ไม่มีเรื่องมีราว นี่แหละท่านเรียกว่า “มหาสมบัติ”

นิพพานสมบัติกับมหาสมบัติก็อันเดียวกัน จงพยายามขุดค้นขึ้นมาให้ได้ มีอยู่กับธรรมชาติที่รู้ๆ ด้วยกันทุกคน สิ่งที่ปกปิดกำบังนี้เป็นสิ่งที่แก้ไขได้ ด้วยความพากเพียรตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ จงนำไปพินิจพิจารณาแล้วฟิตตัวเข้าโดยลำดับ สิ่งที่เรามุ่งหวังมาเป็นเวลานาน จะปรากฏขึ้นในจุดแห่งความรู้นี้แห่งเดียวเท่านั้น ไม่มีที่อื่นใดเป็นที่แสดงออกแห่งความบริสุทธิ์หรือธรรมบริสุทธิ์

จึงขอยุติการแสดงเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

สร้างเรือนสามชั้นให้จิต

การฝึกหัดอบรมในเบื้องต้น ก็ไม่ผิดอะไรกับเราไปดูต้นไม้ที่จะนำมาทำบ้านปลูกเรือน ไม้ทั้งต้นเมื่อไปดูแล้วมันอ่อนใจพิกลบอกไม่ถูก อะไรที่จะสามารถนำไปทำเป็นบ้านเรือนได้ มองดูเห็นแต่ไม้ทั้งต้น เต็มไปด้วยเปลือกกระพี้ กิ่งก้านสาขา ดอกใบเต็มไปหมด ซึ่งล้วนแต่สิ่งที่ไม่ต้องการทั้งนั้น ที่มองไปเห็นนั้น สิ่งที่ต้องการมองไม่เห็นเลย คือแก่นที่เป็นเนื้อแท้ ซึ่งสมควรจะมาทำเป็นบ้านเป็นเรือนได้ มันอยู่ภายในลึก ๆ โน้น มองไม่เห็นด้วยตาเนื้อนี้เลย มันมีตั้งแต่เปลือกแต่ลำต้น มองขึ้นไปข้างบนก็มีแต่กิ่งก้านสาขาใบดอกเต็มไปหมด แล้วทำไมจะไม่อ่อนใจ และไม้ที่จะปลูกบ้านปลูกเรือนให้สำเร็จโดยสมบูรณ์นั้น ต้องมีจำนวนมากด้วย ไม้ต้นเล็ก ๆ จะมาทำบ้านทำเรือน นำมาเลื่อยมาแปรรูปเป็นต่าง ๆ ให้ได้หลาย ๆ แผ่น หลาย ๆ ชิ้น ก็เป็นบ้านเป็นเรือนที่เหมาะสมไปไม่ได้ จะต้องหาไม้ต้นใหญ่ ๆ เนื้อแข็ง ซึ่งลำบากแก่การทำไม่ย่อยเลย ไปมองเห็นต้นไม้แล้วมันทำให้อ่อนใจอย่างบอกไม่ถูก มือเท้าก็อ่อนปวกเปียกไปตาม ๆ กัน

แต่เมื่อรู้วิธีที่จะทำแล้ว แม้อ่อนใจก็พอพยายามถูไถกันไปได้ ไม่หดมือท้อใจอยู่ท่าเดียว เมื่อตัดโค่นลงมาแล้วก็ต้องเลื่อย ต้องมีแบบมีฉบับ การตัดการโค่นการเลื่อยอะไร ต้องมีแบบมีฉบับมีหลักเกณฑ์ ต้องมีวิชาเกี่ยวกับงานนั้น ๆ จึงจะทำได้ มิฉะนั้นไม้ก็เสียหมด ผลจะพึงได้ก็ไม่ปรากฏเท่าที่ควรจะมี

นี่การประพฤติปฏิบัติธรรมทางด้านจิตใจ ในเบื้องต้นที่เรายังไม่เคยทำเลย มันก็ต้องมีอ่อนใจด้วยกัน ดีไม่ดีจะนั่งภาวนาแค่ ๕ นาที ๑๐ นาที ใจนั้นราวกับจะถูกเขานำไปฆ่า ทำให้อ่อนเปียกไปหมด พอทราบได้จากท่านสั่งสอนเรื่องการภาวนาเป็นงานยากเท่านั้น ใจเริ่มจะช็อกไปเสียแล้วเพราะกลัวมาก ดีไม่ดีหาเรื่องปวดหนักปวดเบามาช่วยชีวิตไว้ ไม่งั้นจะไปเสียให้ได้ก่อนความเจ็บไข้ได้ป่วยจะมาถึงตัวเสียอีก

“โน่น ! ฟังซิ มนุษย์ขี้แย กลัวกิเลสจะขยี้เอา ! เพียงท่านเอาเรื่องภาวนามาสอนว่า เป็นงานสำคัญยิ่งกว่างานอื่นใดเท่านั้น ผู้ฟังจะสลบไสลไปตามกัน !”

ประการหนึ่งพระกรรมฐานท่านมักจะสอนเรื่องภาวนา ตามที่ท่านเคยทำมาเพียงเริ่มต้นว่า “ในบรรดางานของพระพุทธศาสนา งานภาวนาเป็นงานสำคัญ และเป็นงานที่ทำยากกว่างานอื่น ๆ บรรดาที่เป็นกุศลด้วยกัน จะว่าหนักก็หนักไม่ย่อย ต้องใช้

ความละเอียดลออ ต้องใช้ความอดทนความจริง ๆ จัง ๆ ถึงจะได้ผลเป็นลำดับไป และได้ผลเป็นที่พึงใจ”

ผู้ฟังทั้งหลายเพียงได้ยินว่า ภาวนาลำบากอย่างนั้นอย่างนี้บ้าง ตัวเองยังไม่เคยทำ มันคิดลำบากไว้ก่อนแล้วว่าเป็นทุกข์มาก ทรมานมากเกินไปร่างกายต้องแย่ เห็นจะสู้ไม่ไหว ไม่ทำดีกว่า นั่น ! เห็นไหม ทำให้คิดทุกข์คิดยากคิดลำบาก ท้อถอยอ่อนแอภายในใจ เลยทำให้ใจอ่อนไปหมด นั่น!มันจึงเหมือนกับเราไปดูต้นไม้ใหญ่ ๆ ที่จะเอามาปลูกบ้านทั้งหลังนั่นแหละ !

จะทำอย่างไรไม้ทั้งต้นนี่ จะทำจะแปรรูปเป็นบ้านเรือน?ควรคิดย้อนตัดกระแสของความอ่อนแอเสียบ้างว่า ศาลาโรงธรรมสวนะที่เรานั่งอยู่เวลานี้ มีแต่ไม้ทั้งต้นกันทั้งนั้นแหละ เขานำมาแปรสภาพเป็นกระดานพื้น กระดานฝา เป็นขื่อ เป็นแป เป็นตง เป็นจันทัน เป็นอะไรล้วนแต่ความฉลาดของช่างเขา จนสำเร็จโดยสมบูรณ์ขึ้นมาเพราะความอุตส่าห์พยายาม และความฉลาดสามารถของเขา

การบำเพ็ญจิตใจก็เหมือนกัน ต้องอาศัยความอุตส่าห์พยายามความอดความทนเช่นเดียวกัน ท่านสอน**วิธีการ** เช่น ท่านสอนให้ทำอย่างนั้น ให้ทำอย่างนี้ และบอกวิธีภาวนา หรือวิธีเดินจงกรม วิธีนั่งสมาธิ ให้ทำจิตอย่างนั้น ๆ เป็นวิธีการสอนของท่าน

เราซึ่งไม่เคยทำเลยมักเป็นทุกข์ก่อนแล้ว จิตใจอ่อนไปหมดไม่มีกำลังที่จะทำเลย แต่ถ้าความมุ่งหมาย ความพอใจ อยากได้บ้านได้เรือนหลังสวย ๆ งาม ๆ แน่นหนามั่นคงสง่าผ่าเผย เป็นที่ปลอดภัยไร้ทุกข์โดยประการทั้งปวงแล้ว ก็ไม่เห็นยากอะไรนี่ !

บ้านทั้งหลังโลกเขาสร้างกันได้ ทำไมเราจะสร้างไม่ได้ เขาเอาอะไรมาสร้าง เขาสร้างด้วยวิธีใด เราก็คน ๆ หนึ่ง ทำไมจะปลูกบ้านหลังหนึ่งด้วยไม้เหล่านี้ไม่ได้ล่ะ ! เพียงมีมานะเป็นแรงดันเท่านั้น มันก็ทำได้ด้วยกัน นี่ก็เช่นเดียวกัน !

ท่านผู้มีบ้านมีเรือนหลังสง่าผ่าเผยใหญ่โตรโหฐาน ปรากฏแก่สายตาอย่างเด่นชัดเต็มบ้านเต็มเมือง มองไปทางไหนก็เห็นอยู่รอบทิศ **ก็เพราะความมานะเป็นสำคัญ**

ท่านผู้ยังมวลสัตว์ให้กระเทือนทั่วแดนโลกธาตุ และอยู่ในสังคมมนุษย์เวลานี้ ก็ได้แก่จอมปราชญ์ทั้งหลาย **มีพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกทั้งหลาย ที่สร้างบ้านสร้างเรือนใจอันแน่นหนามั่นคง** และยอดเยี่ยมกว่าบ้านเรือนทั้งหลาย **ท่านทำวิธีใด? จึงสามารถฉลาดรู้เหนือโลกทั้งสาม ที่บรรดาสัตว์ทุกชั้นติดข้องอยู่ ?** ผลก็ประเสริฐเลิศโลกจนปรากฏชื่อลือนามสะเทือนทั่วไตรภพ **ประกาศสอนธรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้สัตว์โลกได้ทราบเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน**

เราก็เป็นคน ๆ หนึ่ง ซึ่งมุ่งหวังต่อความสุขความเจริญ เฉพาะอย่างยิ่งความสุขความเจริญทางจิตใจ ถ้าจะเดินแบบศิษย์มีครูละก็ ท่านทำอย่างไรเราก็พยายามทำอย่าง

นั้น จะยากลำบากแค่ไหนก็จำต้องทนสู้ เพื่อความดีที่รอรับผู้มีความพากเพียรไม่ลดละท้อถอยอยู่แล้วตลอดเวลา

จิตทั้งดวงมันก็เหมือนไม้ทั้งต้น ก็ทราบอยู่แล้ว เพราะเต็มไปด้วยรากแก้วรากฝอย กิ่งก้านสาขาของ**อวิชชา ตัณหา อุปาทาน** ทั้งนั้น จะปอกเอาง่าย ๆ เหมือนปอกกล้วยได้อย่างไร เพราะภายในจิตมีแต่อันเดียว คืออวิชชาตัณหาหุ้มห่อเต็มไปหมด ตัวจิตจริง ๆ มองไม่เห็นเลย นั่น ! รู้ไหมว่าจิตเรานะมันเต็มไปด้วยสิ่งเหล่านี้ทั้งนั้น เนื้อแท้ของจิตแท้นั้นจนมองไม่เห็น มีแต่เรื่องกิเลสตัณหาอาสวะไม่รู้กี่ชั้น และหุ้มห่อมากี่กัปกี่กัลป์แล้ว ! จิตที่ถูกหุ้มห่อปิดบังหมดหรือไม่หมด พอกำหนดจิตลงไปก็ไปเจอกับจอมกษัตริย์ คือ "วัฏจักร"เจอแต่วัฏจักรมันก็ต้องอ่อนใจคนเรา ! เพราะความมืดตื้อก็คือเรื่องของกิเลส ความไม่รู้ประสีประสาอะไรเลยมันก็เป็นเรื่องของกิเลส **จึงมองหาทิศ**ทางที่จะเป็นสารคุณพอเป็นเครื่องดูดดื่มจิตใจ**ไม่เห็น** เห็นแต่ความมืดมนทั้งนั้น ทำให้เกิดความท้อแท้อ่อนแอภายในใจ การเรียนปฏิบัติเบื้องต้นเป็นเช่นนั้น ไม่ว่าใครย่อมจะเป็นไปทำนองเดียวกัน

พระพุทธเจ้าก็ตาม พระสาวกก็ตาม พวกเรา ๆ ท่าน ๆ หรือครูอาจารย์ทั้งหลายที่เคยให้การอบรมสั่งสอนเรามาโดยลำดับจนกระทั่งปัจจุบันนี้ก็ตาม ท่านก็เคยเป็นเช่นเดียวกับพวกเรานั้นแล แต่เพราะความพยายามเป็นสำคัญ เมื่อได้รับการศึกษาเล่าเรียนหรือได้รับอุบายต่าง ๆ จากครูอาจารย์ และนำวิธีการนั้น ๆ ไปปฏิบัติ ด้วยความเพียรของตน สติปัญญาท่านแนะวิธีอย่างไรก็พยายามดำเนินตาม และพยายามบังคับจิตใจไปตามร่องรอยแห่งธรรม ถ้ามันคิดปรุงแตกแขนงออกไป ด้วยอำนาจของกิเลสบังคับให้แตกไปทางใดบ้าง คิดปรุงไปทางใดบ้าง ต้องพยายามหักห้าม และฉุดลากเข้ามาด้วยสติ พยายามหาอุบายเหนี่ยวรั้งมาด้วยสติปัญญา อย่าอ่อนข้อตามใจที่กำลังเป็นนักโทษพอแหกคุกคือความควบคุมของสติปัญญาออกได้ จะไปเที่ยวขโมยเขาอีก!

เบื้องต้นแห่งการปฏิบัติเป็นอย่างนั้น ต้องบังคับกันอย่างเข้มงวดกวดขัน **ตั้งท่าตั้งทางเหมือนจะเอาเป็นเอาตายกันจริง ๆ กับภารภาวนาเพียงอย่างเดียว** การภาวนาท่านถือว่าเป็นความดี แต่ในขณะที่เราทำเหมือนจะเอาเข้าตะแลงแกง ถูกฆ่าถูกสังหารอย่างนั้นแหละ มันฝืดมันเคืองมันอะไรบอกไม่ถูก ใครโดนเข้าก็รู้เอง เรื่องรวมอยู่ในนั้นหมด

ทีนี้เมื่อใจที่เต็มไปด้วยกิเลส ถูกการบังคับบัญชาซักฟอกอยู่เสมอ ก็เหมือนกับได้ถูกฉุดลากขึ้นมาจากโคลนจากตม แล้วชะล้างด้วยน้ำสะอาด คือสติปัญญานั่นแล ใจเมื่อถูกฝึกทรมานอย่างเอาจริงเอาจัง ก็ค่อยปรากฏผลคือความสงบความเย็นใจขึ้นมา **ความสงบกับความเย็น กับความสบาย อยู่ด้วยกันนั่นแหละ**

ถ้าใจสงบก็สบาย ความสบายนั้นเกิดขึ้นจากการฝึกอบรม การบังคับบัญชาเกิดขึ้นจากการทรมานด้วยสติปัญญา หักห้ามไม่ให้จิตคิดเพ่นพ่านไปเที่ยวสั่งสมกิเลสอันเป็นยาพิษ เพิ่มขึ้นมาเรื่อย ๆ **ตัดทางเดินของกิเลสด้วยสติปัญญา** หักห้ามไม่ให้คิดปรุงไปในอารมณ์ต่าง ๆ ในขณะที่ต้องการความสงบแก่จิตใจ เมื่อทำถูกวิธี จิตก็เริ่มปรากฏเป็นความสงบ สงบมากขึ้น สงบละเอียดลออขึ้นเรื่อย ๆ ทีนี้เรียกว่า "พอมีต้นทุน" เพื่อเป็นกำลังใจแสวงธรรมต่อไป เหมือนกับเขาเริ่มตัดไม้ พอตัดเข้าไปก็จะเริ่มเห็นแก่นของมัน ยิ่งเลื่อยออกมาเป็นแผ่น ๆ เป็นตัวไม้ชนิดต่าง ๆ ยิ่งได้เห็นชัดว่าเป็นไม้เนื้ออย่างใดบ้าง ดีอย่างใด ปลอดหรือไม่ปลอด เนื้อบริสุทธิ์ดีอย่างใดบ้าง ทราบไปโดยตลอด

จิต เมื่อมีความสงบเย็นก็ย่อมเห็นจิตของตัว ซึ่งทรงตัวอยู่ด้วยความสงบสุข ไม่มีอารมณ์ต่าง ๆ เข้ามาก่อกวน ความไม่มีอารมณ์เข้ามายุแหย่ก่อกวนนี้เป็นความสงบและเป็นความสุข นี่คือคุณค่าของจิตที่เกิดความสงบ แสดงคุณค่าให้เราเห็น ในขณะเดียวกันก็ได้เห็นทั้งโทษที่จิตเกิดความฟุ้งซ่านวุ่นวาย ตั้งแต่เริ่มแรกปฏิบัติหรือก่อนปฏิบัติ ก็สามารถประมวลเข้ามาเห็นโทษในเวลาที่จิตสงบได้ ไม่เช่นนั้นเราก็มองเห็นโทษในสิ่งที่เป็นคู่กันไม่ได้ ถ้าไม่มีความสงบเป็นเครื่องยืนยันเลย

เมื่อจิตมีความสงบ ความสงบนี้จะเป็นเครื่องเทียบเคียงกับความไม่สงบ คือความสงบมีผลดีอย่างไร ความไม่สงบมีผลร้ายอย่างไร ก็เห็นได้อย่างชัดเจน จงพยายามบุกเบิกจิตใจให้ก้าวหน้าไปโดยลำดับ หรือพยายามคุ้ยเขี่ยสิ่งที่เป็นภัยต่อจิตใจด้วยปัญญา และชำระสะสางมันออกด้วยความไม่นอนใจ

จิตก็มีความสงบแน่วแน่และละเอียดลงไป ตามประโยคพยายามของผู้บำเพ็ญที่จะเรียกว่า "สมาธิหรือไม่สมาธิ" นั้น มันเป็นเพียงชื่อของภูมิจิตภูมิธรรมประจำจิตเท่านั้น ข้อสำคัญขอให้เป็นความปรากฏภายในใจที่เรียกว่า "**สนฺทิฏฺฐิโก**" เห็นเองสำหรับผู้ปฏิบัติเถอะ

ความสุขความสบายหรือความอัศจรรย์อะไร จะเป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นกับจิตดวงที่ถูกชำระซักฟอกอยู่สม่ำเสมอนี้แล ไม่มีที่อื่นเป็นที่ปรากฏความแปลกประหลาดและอัศจรรย์ใด ๆ นอกไปจากจิตที่กำลังฝึกอบรมอยู่ในเวลานี้ เมื่อจิตได้เริ่มเห็นความแปลกประหลาดและอัศจรรย์ขึ้นมาในตัวแล้ว ความขยันหมั่นเพียรและความอุตส่าห์พยายามนั้นย่อมเป็นมาเอง ทุกข์ยากลำบากแค่ไหนก็ไม่ยอมลดละ ไม่ยอมถอยหลังเดินหน้าไปเรื่อย ๆ ด้วยความเพียร **ทีนี้ก็พอทราบการเข้าการออกของจิต** การคิดผิดคิดถูกของจิต การก้าวเดินของจิต เดินผิดเดินถูกอย่างไรบ้างก็พอทราบได้ **เพราะมีสติปัญญา เป็นเครื่องระวังรักษา แต่ก่อนไม่มีเลย** มีแต่กิเลสที่ค่อยขยี้ขยำเสียแหลก

หมด ถ้าหากจิตนี้เป็นเหมือนสิ่งทั้งหลายแล้วไม่มีอะไรเหลือเลย ยังจะเลยเป็นผุยผงไปเสียอีก อาจเรียกว่า “เป็นอากาศธาตุไปหมด ”

แต่นี่ไม่เป็น เพราะจิตคงทนต่อทุกสิ่งทุกอย่าง จะทุกข์จะยากลำบากแค่ไหน ก็รับทราบอยู่โดยปกติของตน ไม่มีความฉิบหายทลายไปดังวัตถุอื่น ๆ เมื่อได้รับการซักฟอกด้วยการเหลียวแล **ความสว่างภายในตัวก็ปรากฏขึ้นและเริ่มฉายแสงออกมา** เพราะแต่ก่อนถูกสิ่งปิดบัง อันเป็นสิ่งสกปรกโสมม เป็นสิ่งมืดดำปิดบังไว้ ต่อมาค่อยกระจายออกไปด้วยความเพียร เช่นเดียวกับก้อนเมฆดำ ๆ ที่จางออกไป ก็มองเห็นแสงสว่างแห่งพระอาทิตย์ฉะนั้น! จิตใจก็เริ่มมีความสว่างไสวขึ้นมา นั่งอยู่ที่ไหนก็สบาย ทำงานอะไรอยู่ก็สบาย ทำให้เพลินลืมเวล่ำเวลา ใจดำรงตนอยู่ด้วยธรรม คือความสงบสุขในอิริยาบถต่าง ๆ คิดย้อนหลังไปถึงการภาวนาในขั้นเริ่มแรกก็อดขำตัวเองไม่ได้ เพราะล้มลุกคลุกคลานเหมือนเด็กกำลังฝึกหัดเดิน คิดในวง**ปัจจุบัน**ก็ทำให้เพลิน คิด**ไปข้างหน้า**ก็ทำให้เพลิน และกระหยิ่มต่อการขยับตัวขึ้นด้วยความเพียรไปเรื่อย ๆ เลย ทำให้เพลินทั้งในธรรมที่กำลังเป็นอยู่ และธรรมวิมุตติหลุดพ้นในวันข้างหน้า

ความสงบความสบาย ความแปลกประหลาดความอัศจรรย์ ค่อยเริ่มปรากฏขึ้นตามขั้นแห่งความสงบมากน้อย หรือละเอียดขึ้นไปเป็นลำดับ ๆ นี่ท่านให้ชื่อว่า “สมาธิ”คือ มีความแน่วแน่ความมั่นคงอยู่ภายในจิต **จิตไม่ค่อยโอนเอนเหมือนแต่ก่อน เพราะมีหลักมีเรือนใจเป็นที่อยู่อาศัย เนื่องจากความพยายามสร้างเรือนธรรมให้จิต**

เรือนชั้นนี้เป็นขั้นสมาธิ สงบเย็น ใจสบาย พอมีจิตมีความสบายเราก็เริ่มเห็นคุณค่าของจิต ตั้งแต่จิตเริ่มสบายเป็นลำดับมา เหมือนกับเรามีทรัพย์สมบัติอยู่ภายในตัวเรา ไปไหนก็ไม่ค่อยมีวิตกกังวลว่าจะอดอยากขาดแคลน เพราะทรัพย์สมบัติเป็นเครื่องสนองมีอยู่กับตัวแล้ว จิตใจเมื่อเห็นคุณสมบัติขึ้นภายในตัว เกิดความสงบเย็นใจประจำใจอยู่แล้ว คนเราย่อมมีความสบาย จะยืน เดิน นั่ง นอน ก็ไม่ว้าวุ่นขุ่นมัว ไม่ว้าเหว่ มีความเย็นสบายอยู่ด้วย “สมาธิธรรม **”นี่เป็นขั้นของสมาธิ เป็นเรือนชั้นหนึ่ง**

ขั้นต่อไป ก็คือ “ขั้นปัญญา ” พยายามฝึกหัดคิดค้น **ตามธาตุตามขันธ์ ตามอายตนะ**ทั้งภายในภายนอก ตามโอกาสและความถนัดใจเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นหลักธรรมชาติที่ท่านสอนไว้โดยถูกต้องแล้ว เป็นทางเดินของพระพุทธเจ้า เป็นทางเดินพระอริยเจ้าทั้งหลายที่ท่านเคยผ่านไปแล้ว ท่านเคยเดินไปแล้วเป็นความถูกต้อง จึงนำมาสอนพวกเราว่า “นี้คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แห่งธาตุ ขันธ์ อายตนะ และสิ่งทั้งหลายในสากลโลกธาตุนี้ เป็นทางเดินเพื่อพระนิพพาน เพื่อความหลุดพ้นเป็นลำดับ ๆ”

ธรรมใดที่เป็นความสนิทภายในใจ ถูกต้องกับจริตนิสัย เรามีความสนิทกับธรรมใดในธรรมทั้งสามประเภทนี้เป็น "**อนิจฺจํ** " ก็ตาม เป็น "**ทุกฺขํ**" ก็ตาม เป็น "**อนตฺตา**" ก็ตาม เรามีความชอบกับอาการใดใน "อาการ ๓๒" หรือกับธาตุใดในธาตุทั้งสี่นี้ หรือกับอายตนะใดในบรรดาอายตนะที่มีอยู่ในตัวเรา คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ตลอดถึงใจ เราจะพิจารณาอายตนะใด อาการใดของร่างกาย หรือธาตุใดของธาตุทั้งสี่นี้ ย่อมเป็นทางเดินเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงด้วยกัน เพราะเป็น "สัจธรรม"ด้วยกัน ถ้าเป็น "ไตรลักษณ์ "ก็เป็นไตรลักษณ์ด้วยกัน เป็น "สติปัฏฐานสี่ " ด้วยกัน ตามแต่จริตของเราที่ชอบจะพิจารณาหนักในอาการใด ในธาตุใดขันธ์ใด จะเป็นต้นเหตุให้กระจายไปหมด

ไม่เพียงแต่รู้เพียงธาตุเดียวขันธ์เดียวนี้เท่านั้น ยังสามารถซึมซาบตลอดทั่วถึงไปหมด ไม่ว่าขันธ์ใด ธาตุใด อายตนะใด เพราะเกี่ยวเนื่องกัน เป็นแต่เบื้องต้นเราชอบในอาการใด ขันธ์ใด ธาตุใด เราพิจารณาสิ่งนั้นก่อน แล้วก็ขยายงานออกไปด้วยอำนาจของสติปัญญา ที่มีความชำนาญและสามารถโดยลำดับ

เหล่านี้คืองานของเรา งานของผู้ปฏิบัติที่จะพิจารณาหรือดำเนินไปจนถึงจุดที่หมาย เหมือนว่าก้าวเดินไปเรื่อย ๆ ด้วยหลักธรรม คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เป็นสายทางให้พาเดินไปด้วยสติปัญญา **นี่ขั้นนี้เป็น "ขั้นปัญญา ขั้นถอดถอน "**

ขั้นแรก คือสมาธิ เป็นขั้นที่ตะล่อมกิเลสให้รวมตัวเข้ามาอยู่ภายในจิต ไม่เที่ยวเพ่นพ่านและก่อกวน ขั้นนี้ให้จิตมีความสงบ **พอจิตมีความสงบแล้วก็มีกำลังควรแก่การพิจารณา** ท่านจึงไม่ให้นอนใจ

"**สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา** "ปัญญาที่สมาธิอบรมดีแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก "คือ **สมาธิเป็นเครื่องสนับสนุนปัญญาได้ดี แต่ไม่ใช่มีสมาธิแล้วจะเกิดเป็นปัญญาขึ้นมาเอง**โดยเจ้าของไม่ต้องพิจารณา **อย่างนี้เป็นไปไม่ได้**

ตามหลักปฏิบัติแล้วต้องพิจารณา พิจารณาตรงไหน จุดใดอาการใด ให้มีความรู้สึกสัมผัสพันธ์ มีสติ มีความรับทราบ มีความจงใจอยู่ในจุดนั้น ในอาการนั้น ในธาตุนั้น หรือขันธ์ นั้น ๆ จึงชื่อว่า "ปัญญา "เมื่อพิจารณาเข้าใจแล้ว ปัญญาจะค่อยซึมซาบไปในขันธ์ และธาตุอื่น ๆ โดยลำดับลำดา เป็นความเพลิดเพลินในการพิจารณา ไม่ใช่จะพิจารณาด้วยการบังคับเสมอไป เมื่อจิตได้เห็นคุณค่าของการถอดถอนกิเลสด้วยปัญญามากน้อยเพียงไร ย่อมมีความดูดดื่มต่องานของตนไปเองโดยลำดับ เพื่อถอดถอนกิเลสที่ยังมีอยู่ กระทั่งไม่มีอันใดเหลืออยู่ภายในจิตใจนั้นเลย จิตย่อมมีความเพลินเพราะมีต้นทุน คือสมาธิไว้แล้ว เป็นความสุขสบาย

เวลาเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าด้วยการพินิจพิจารณาในแง่ธรรมต่าง ๆ ด้วยปัญญา ก็ถอนจิตออกจากงานนั้นเข้าสู่สมาธิ คือความเย็นสบายนี้เสีย ไม่ฟุ้งซ่านรำคาญ เพราะเรามีเรือนแห่งความสงบอยู่แล้วภายในใจ จากนั้นก็พิจารณาต่อไป การพิจารณาก็เหมือนเขาทำงาน เมื่อเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าก็พักเสียที เช่น รับประทานอาหาร พักผ่อนนอนหลับให้สบาย

เวลาพักจิต เราไม่ต้องห่วงเป็นกังวลกับงานพิจารณาใด ๆ ทั้งสิ้น พักให้สบาย พอสบายแล้วก็ทำงานพิจารณาอีก เวลาทำงานก็ไม่ต้องไปกังวลกับการพัก เพราะได้พักมาแล้ว เวลานี้เป็นเวลาทำงาน ขณะที่พักเพื่อความสงบของจิต ก็ตั้งหน้าตั้งตาพัก จะพักด้วยธรรมบทใดก็ได้ เช่นกำหนด “พุทโธ ”หรือ อานาปานสติ ให้ตั้งหน้าต่อจิตเพื่อความสงบเท่านั้น ไม่ต้องไปยุ่งกับเรื่องปัญญาใด ๆ ทั้งสิ้น ในขณะที่ทำสมาธิเพื่อให้เข้าสู่ความสงบ พอออกจากความสงบที่จะก้าวเข้าสู่ทางด้านปัญญา ก็ให้มีหน้าที่พิจารณาทางด้านปัญญาเท่านั้น การห่วงสมาธิเพื่อความสงบนั้นไม่ต้องกังวล เพราะขัดแย้งกับงานที่กำลังทำ **นั่นคืองานของปัญญา**

การทำงานต้องมีการคิดการปรุง การตรึกตรอง พินิจพิจารณาในสิ่งต่าง ๆ เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ตนยังไม่รู้ไม่เข้าใจ ซึ่งกำลังติดพันกันอยู่ให้แจ้งด้วยปัญญา เวลาทำงานต้องทำให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ไตร่ตรองดูจนเห็นแจ้ง เห็นจริง

เอ้า ธาตุขันธ์ ขันธ์ใดถนัดกับจิต รูปขันธ์แยกดูให้ดี มันมีแต่กองเนื้อ กองหนังกองกระดูกทั้งนั้น ป่าช้าผีดิบเป็นอย่างนี้หมดทั้งโลก เรามาถือทำไม? ไม่อายความจริงบ้างหรือ การถือว่าเป็นเรา เป็นของเราน่ะ นี่คือวิธีการสอนเราสอนอย่างนี้ ดูซิ เราไปเยี่ยมป่าช้า ป่าช้าภายนอกค่อยยังชั่ว แต่ป่าช้าภายในตัวเรานี้เต็มไปด้วยของปฏิกูลโสโครก สัตว์ตายเก่าตายใหม่ใกล้ไกลมารวมอยู่ที่นี่ น่าอิดหนาระอาใจยิ่งกว่าป่าช้านั้นมากมาย ทำไมถือว่านี้เป็นเรา นี้เป็นของเรา ไม่ละอายกฎธรรมชาติบ้างหรือ คือความจริงทั้งหลายเขาไม่ได้เป็นอะไรกับใครนี่ เขาไม่รับทราบรับรู้อะไรจากใคร แต่ทำไมเราจึงไปยอมตนต่อเขาจนลืมตัว แล้วก็โกยทุกข์มาให้ตัวเองอย่างมาก หนักยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูก เป็นทุกข์ยิ่งกว่าสิ่งใดในโลก

การพิจารณาอย่างนี้ ก็พิจารณาเพื่อแก้ความหลงของเรานั้นแล ไม่ใช่พิจารณาเพื่อจะเอาธาตุเอาขันธ์ เอารูป เอาอายตนะ เหล่านี้มาเป็นตนเป็นของตน เขามีความจริงอยู่อย่างไรก็พิจารณาเพื่อให้ถึงความจริงนั้น ๆ จะได้ถึงความจริงของจิต จะได้ถึงความจริงของสติของปัญญาอย่างชัดเจนทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายเป้าหมายแห่งการพิจารณาและฝ่ายผู้พิจารณา ตลอดถึงสติปัญญา อันเป็นความจริงแต่ละอย่างในองค์มรรค การพิจารณาจึงไม่ได้หมายจะเอาสิ่งนั้น ๆ เช่น เราพิจารณารูป ก็ไม่ได้หมายจะเอารูป เอา

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่พิจารณาให้รู้เรื่องของรูป ธาตุ ขันธ์ นี้อย่างชัดเจนตามความจริงของมัน การพิจารณา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เช่นเดียวกัน เพราะจิตเป็นผู้ลุ่มหลง จิตเป็นผู้สำคัญมั่นหมาย จึงต้องแก้ความสำคัญมั่นหมายของตนด้วยสติปัญญาให้เข้าใจชัดเจนโดยลำดับ

อย่าสำคัญตนว่า เคยพิจารณาหลายครั้งหลายหนแล้ว แม้วันหนึ่งเวลาหนึ่งจะพิจารณาตั้งหลายครั้งหลายหนไม่สำคัญ ! สำคัญที่ความเข้าใจจนปล่อยวางได้ หากรู้สึกอ่อนเพลียก็เข้าพักจิตพักกายเป็นกาลเป็นเวลา ดังที่เคยอธิบายมาแล้ว พักในความสงบน้อมจิตเข้ามาสู่ความสงบแล้วพักเสีย หรือพักผ่อนนอนหลับเสีย เพื่อบรรเทาความเหน็ดเหนื่อย จากนั้นก็พิจารณาดังที่เคยพิจารณามาแล้ว ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่หยุดไม่ถอยจนเป็นที่เข้าใจ เมื่อเข้าใจแล้วจิตก็ปล่อยเอง เพราะเราพิจารณาเพื่อความเข้าใจเพื่อความปล่อยวาง ไม่ใช่เพื่อความยึดถือ

ถึงจะยากจะลำบากอย่างไรก็ตาม เมื่อได้ดำเนินจิตก้าวเข้ามาถึงขั้นนี้แล้ว จะเป็นขั้นที่มีความเพลิดเพลินต่อทั้งเหตุทั้งผลที่ได้รับมาแล้ว และผลที่จะพึงได้รับในกาลต่อไปด้วยการประพฤติปฏิบัติ และเป็นผู้เข้าใจในงาน ถ้าเป็นไม้ก็กำลังเลื่อย กำลังไสกบลบเหลี่ยมของมันอย่างเพลิดเพลิน เพราะเข้าใจวิธีทุกอย่างแล้ว ไม้ก็เริ่มตกออกมาเป็นแผ่น ๆ ไม่ขาดวรรคขาดตอน กระดานจะเอาประเภทไหน เลื่อยออกมาเป็นชิ้นเป็นอันเห็นอย่างชัดเจน ควรจะไสกบลบเหลี่ยมก็ไสลงไป ควรจะเจาะจะสิ่ว ก็เจาะลงไปสิ่วลงไป ตามความฉลาดของช่างที่ต้องการอย่างใด

ความฉลาดของผู้ปฏิบัติ ที่จะแยกแยะธาตุขันธ์ให้เป็นอะไรตามความจริงของมัน ก็แยกแยะกันด้วยอำนาจของสติปัญญาไม่ลดละท้อถอย จนสามารถถอดถอนตนออกได้ เช่น จากรูป เป็นต้น ถ้าพิจารณาลงไปจนเห็นชัดเจนแล้วตามความจริงของมัน จิตจะทนไปยึดมั่นถือมั่นอยู่ไม่ได้ บังคับให้ยึดก็ยึดไม่ได้ ต้องถอนตัวออกมาทันที เพราะความรู้จริงเห็นจริง ถือเอาความรู้จริงเห็นจริงเป็นสำคัญ ถือเอาความรู้รอบเป็นสำคัญ ไม่ได้ถือเอาความจำได้มาทำลายความจริง

ที่อธิบายมานี้มีอยู่ในที่ใด ก็มีอยู่ในตัวของเราด้วยกันทั้งนั้น **รูปกาย**เจ็บปวดตรงไหนก็กายเรา เป็นทุกข์ที่เรา สะเทือนเราให้เป็นทุกข์ ไม่สะเทือนที่อื่น มันอยู่ที่นี่ เพราะฉะนั้นจึงต้องพิจารณาที่ตรงนี้ เพราะนี่เป็นบ่อแห่งเรื่องที่เกิดขึ้นมากระทบกระเทือนใจ สิ่งภายนอกยังไกลแสนไกล สิ่งนี้กระทบเราอยู่ตลอดเวลา จึงต้องพิจารณา พิจารณาให้เห็นชัดโดยสม่ำเสมอ **อย่าได้เหลิง !** อย่าหลงกลมายาของสิ่งเหล่านี้ เดี๋ยวแสดงอย่างนั้นขึ้นมา เดี๋ยวแสดงอย่างนี้ขึ้นมา ให้เราหลงและล้มไปตามเสียยังไม่กี่ยกกี่น้ำ “มวยลื้อ

มีแต่ชื่อ ไม่มีฝีมือ นี่ ”ถ้าปัญญาไม่ทันก็หลง หลงไปยึดไปถือ หลงสำคัญว่าตนเป็นนั้นตนเป็นนี้ เข้าไปไม่หยุดหย่อน

ขณะใดที่หลงที่เผลอตัว ขณะนั้นแลที่กิเลสได้ท่าแล้ว เราจะแพ้แล้วถ้าแก้ไม่ทันต้องพยายามแก้ให้ทัน การพิจารณาของปัญญาพิจารณาอย่างนี้ กายก็พิจารณาให้เห็นตามความจริงอย่างนี้ **เวทนา**ไม่เกิดจากไหนละ เกิดจากกายนั่นแหละ อาศัยกายเป็นที่เกิด แม้จะไม่รู้เรื่องกันก็ตาม **เวทนาเป็นเวทนา ไม่รับรู้กับจิตกับกาย**ก็ตาม **กายเป็นกาย ไม่รับรู้กับจิตกับเวทนา**ก็ตาม แต่มันเกี่ยวเนื่องกันอยู่ **จิตเป็นผู้รับรู้สิ่งเหล่านี้และหลงยึดถือสิ่งเหล่านี้ จึงต้องพิจารณาให้เข้าใจเพื่อปล่อยวาง**

ถ้าจิตไม่ฉลาด จิตโง่เขลาเบาปัญญา ก็ต้องไปยึดเอาทั้งสองนี้เข้ามาเป็นไฟเผาตัวอีก จึงต้องใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะให้เห็นตามความเป็นจริงของกาย ของเวทนาของจิต ให้ชัดเจนลงไป การพิจารณาธรรมขั้นนี้เพลิน เพลินมากทีเดียว นี่เป็นขั้นธรรมดาที่เรียกว่าเพลิน เป็นขั้นราบรื่น ขั้นสม่ำเสมอ เป็นความเพลิน!

เอ้า ! **ทีนี้ขั้นที่จนตรอกจนมุมคืออะไร ? ขั้นที่ทุกขเวทนาเกิดมาก ๆ นี้แหละเป็นขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อ** ขั้นที่เอาจริงเอาจังทีเดียว ถ้าเป็นแชมเปี้ยนก็เข็มขัดแชมป์จะหลุดถ้าไม่เก่งจริง ทำอย่างไรจะให้เข็มขัดมั่นคงอยู่ตัวได้ ได้ชัยชนะ ต้องใช้ปัญญาอย่างเด็ดเดี่ยวเฉียบขาดทีเดียว เราเป็นนักต่อสู้ไม่ยอมถอย นอกจากลมหายใจขาดดิ้นสิ้นใจไปเสียเท่านั้นถึงจะถอย ทุกข์จะเกิดขึ้นมากน้อย เราต้องคิดถึงเวลาตายเป็นสำคัญยิ่งกว่านี้ ขณะที่เป็นอยู่เวลานี้ยังไม่ได้ตาย ขณะที่จะตายมันหนักยิ่งกว่านี้ จนทนไม่ได้ถึงขั้นตาย !

เพียงเท่านี้เราจะพิจารณาไม่ได้หรือ เหตุใดเราจะพิจารณาได้ในเวลาเวทนาหนักขนาดตาย เพียงทุกขเวทนาเท่านี้เราสู้ไม่ได้ ถึงขนาดตายเราจะสู้ได้อย่างไร เพียงเท่านี้เรารู้เท่าไม่ได้ ถึงขั้นตายเราจะรู้เท่าได้อย่างไร นำมาเทียบเคียง พิจารณาเข้าไปทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในขณะนี้กับทุกขเวทนาในขั้นตาย มันเป็นเวทนาอันเดียวกัน ซึ่งจะต้องพิจารณาด้วยปัญญาอย่างแหลมคมให้รู้เท่าทันเช่นเดียวกัน พิจารณาแยกแยะให้รู้มันเจ็บมันทุกข์มากเท่าไรจิตยิ่งไม่ถอย หมุนตัวเป็นเกลียวเข้าไปสู่ความจริง คือทุกขเวทนากับกายกับจิต แยกกันให้เห็นชัดเจนในขณะนั้น โดยปกติมันเป็นคนละอย่าง ๆ อยู่แล้วตามหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้

การเป็นกาย เวทนาเป็นเวทนา จิตเป็นจิต แต่มันคละเคล้ากัน เพราะความโง่ความหลงของเราเท่านั้น คำว่า “คละเคล้ากัน ”ก็คือเราเป็นคนไปกว้านเอามาคละเคล้า เอามาเป็นตัวเราเป็นของเราต่างหาก ธรรมชาตินั้นเขาไม่ได้รับทราบว่าเขาเป็นอะไร แม้แต่เกิดทุกข์ขึ้นมาเขาก็ไม่รับทราบ ไม่มีความหมายในตนว่าเป็นทุกข์และเป็น

ทุกข์ให้แก่ผู้ใด สิ่งเหล่านี้เป็นความสำคัญของจิตเท่านั้น **กายก็ไม่ได้สำคัญตนว่าเป็นทุกข์ ทั้ง ๆ ที่เวลาทุกข์เกิดขึ้นอย่างมากมายภายในร่างกาย** กายก็ไม่ทราบความหมายว่าตนเป็นทุกข์ และไม่ทราบความหมายว่าตนเป็นอะไร หรือเป็นของใคร

เวทนา คือความทุกข์เป็นต้น ทุกข์มากทุกข์น้อย ก็เป็นธรรมชาติความจริงของตน ไม่มีความสำคัญมั่นหมาย ไม่มีความรู้สึกว่าตนเป็นอะไร และเป็นขึ้นกับสถานที่ใด เป็นขึ้นเพื่อกระทบกระเทือนอะไร เป็นเหตุเป็นผลกับอะไรหรือกับใคร ไม่มีทั้งนั้น เป็นความจริงของเขาล้วน ๆ สำคัญที่จิตจะต้องพิจารณาให้เห็นชัดเจนตามสิ่งเหล่านั้น ทุกข์ก็ให้เห็นว่ามันเป็นทุกข์อย่างแท้จริงอันหนึ่งเท่านั้น ไม่สำคัญเอาว่าทุกข์เป็นเรา เราเป็นทุกข์ ทุกข์เป็นกาย กายเป็นทุกข์ ซึ่งจะนำทุกข์มาคละเคล้ากันกับจิต ต้องพิจารณาให้เห็นชัดดังที่อธิบายมานี้ **นี่แลเวทีอันสำคัญ คือตรงนี้แหละ !**

เมื่อคราวจนตรอกหาทางออกไม่ได้ด้วยวิธีอื่นใด ต้องสู้ด้วยวิธีนี้โดยถ่ายเดียว เวทีนี้ใครจะหาทางถอยเป็นอย่างอื่นไม่ได้เลย นอกจากต้องสู้ด้วยวิธีนี้ ซึ่งเป็นแบบ “ศิษย์มีครู ”จึงจะกำชัยชนะไว้ได้ด้วยความอาจหาญ **ทุกข์ในขันธ์**ที่เกิดขึ้นกับเรา**เป็นทุกข์ที่ถอยไม่ได้** ถอยเท่าไรมันยิ่งเหยียบย่ำเราลงไป จนสติสตังไม่มีกับตัวเลย **นั่นดีแล้วหรือ ?** ตายด้วยความเสียสติ ล้มละลายด้วยความเสียสติ ด้วยความไม่เป็นท่า ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องต่อสู้เหลวที่สุด นี่เรียกว่า “เหลวที่สุด ”แพ้อย่างหลุดลุ่ย แพ้แบบนี้ใครต้องการหรือ ?

คำว่า “แพ้อย่างหลุดลุ่ยนี้ ”ไม่มีใครต้องการเลย เรายังพอใจแพ้แบบนี้อยู่หรือจึงนอนใจ ไม่รีบฝึกหัดสติปัญญาไว้ต้อนรับแต่บัดนี้ !เอ้า กัดฟัน พิจารณาสู้ลงไป **ถ้ายังมีฟันพอได้กัดนะ** ทำอย่างไรจึงจะไม่แพ้ ค้นลงให้ชัดเจน !

จิตตายไม่เป็น **จิตไม่ใช่ผู้ตาย** จิตเป็นนักต่อสู้ สู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกข์เคยเกิดมานานแล้วตั้งแต่วันเกิด จิตยังต่อสู้มาได้ ทำไมทุกข์เกิดขึ้นในขณะนี้จิตจะต่อสู้ไม่ได้ล่ะ? **สติปัญญา**เราเคยได้ใช้มาบ้างแล้วในกิจอื่น ๆ กิจนี้สำคัญ**จงนำมาใช้** อย่าหมักหมมเอาไว้**เวลาตายจะไม่มีอะไรติดตัว**จะว่าไม่บอก

พระพุทธเจ้าเคยใช้ พระสาวกท่านเคยใช้มาแล้ว ทำไมเราเอามาใช้จะอาภัพเล่า อาภัพไม่ได้ เมื่อเราเป็นนักรบอยู่แล้ว เป็นผู้สนใจต่อปัญญานำมาคิดพิจารณา นำมาค้นคว้าอยู่แล้ว ตามเรื่องของรูป เวทนา จิต ที่กำลังต่อสู้ หรือประจัญบานกันอยู่เวลานี้ แยกกันให้เห็นตามความจริงของมันด้วยปัญญา **จะได้ชัยชนะที่ตรงนี้ !**

เมื่อได้ชัยชนะที่ตรงนี้อย่างประจักษ์แล้ว เอ้า!จะตายก็ตายเถอะ !ความกล้าหาญที่ไม่เคยคาดคิดเกิดขึ้นทันที จะตายที่ไหนก็ตายเถอะ เวลาไหนก็เถอะ อิริยาบถใดก็

เถอะ มันเป็นความจริงเสมอกันหมด ทุกข์เป็นทุกข์ เราเป็นเรามาตลอดอนันตกาลแล้ว นี้เป็นความรู้ นี้เป็นกาย นี้เป็นเวทนา มันต่างอันต่างจริง

เอ้า ดับ ๆ ไป ! ถ้าไม่ดับ จะอยู่ก็อยู่ไป ผู้รู้ก็รู้ไป และรู้อยู่เสมอไม่ลดละความเป็นผู้รู้ เป็นนักรู้ กระทั่งหมดเรื่องที่จะให้รู้ต่อไปก็ปล่อยตามความจริง หายห่วง ดังพระพุทธเจ้าท่านปรินิพาน คือหมดเรื่องในขันธ์ที่จะนำมาใช้ เหลือแต่ธรรมล้วน ๆ

การปรินิพพานหมายความว่าดับรอบ ไม่มีอะไรเหลือเลยบรรดาสมมุติ นี้แหละสงครามหรือการพิจารณาให้เห็นจริงเห็นจัง ให้เห็นความสามารถของตนว่า มีความแกล้วกล้าสามารถขนาดไหน หรืออาภัพแค่ไหน เราจะทราบที่ตรงนี้แล เมื่อทราบที่ตรงนี้ว่า เรามีกำลังความสามารถเต็มที่แล้ว กับสัจธรรมทั้งหลายที่แสดงตัวขึ้นกับเราว่าต่างอันต่างมีความเสมอภาคกันด้วยความจริงแล้ว ก็หมดความกลัว!ไม่มีหวั่น !เราต้องการความไม่มีหวั่น ต้องการความปลอดภัย ไม่มีอะไรมายั่วยวนจิตใจให้เกิดความลุ่มหลง ต้องปฏิบัติให้ถึงฐานความจริง

นี่เราพูดถึงเรื่องขั้นของการปฏิบัติ เรื่องธาตุ เรื่องขันธ์ รูปธาตุ รูปขันธ์ กับเวทนาขันธ์ แสดงตัวขึ้นเป็นความทุกข์ ว่าร่างกายเราเป็นทุกข์ เวทนาเป็นกองทุกข์ขึ้นกับเรา ใจเราจึงอยู่ในท่ามกลาง อาจถูกทั้งสองอย่างนี้ประดังกันเข้ามากระทบ เลยกลายเป็น “เนื้อบนเขียง ”ไปได้

ทางหนึ่งหนุนขึ้นมา คือเขียงหนุนขึ้นมา มีดสับลงไป ตัวเราคือจิตก็เลยแหลกละเอียดพอดี ถ้าปัญญาเรารอบ ก็เรานั่นแหละเป็นผู้ฟันอะไรต่ออะไร เขียงเราก็ฟันลงไปได้ ชิ้นเนื้อต่าง ๆ บนเขียงเราก็สับลงฟันลงได้ มีดเราหามาได้คือปัญญา สิ่งเหล่านี้เลยเป็นอุปกรณ์ให้เราใช้อย่างสะดวกสบายถ้าเราฉลาด ถ้าเราไม่ฉลาดก็สิ่งเหล่านี้แหละจะฟันเรา เช่น มีดฟันมือคนเป็นต้น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้แลเป็นข้าศึกต่อเราผู้โง่ ถ้าเราเป็นผู้ฉลาด สิ่งเหล่านี้แลเป็นเครื่องมือในจิตของเรา มีความแหลมคมเพราะอาศัยสิ่งเหล่านี้เป็นหินลับ เราพิจารณาสิ่งเหล่านี้ จึงเกิดความเฉลียวฉลาดขึ้นมา **ถอนตนขึ้นมาได้ด้วยความฉลาด เนื่องจากการพิจารณาสิ่งเหล่านี้ นี่เป็นเวทีสำคัญในการภาวนา นี่พูดถึงเรื่องทุกขเวทนา กับกาย กับจิต**

ทีนี้เราพูดถึงเรื่องการพิจารณาภาคทั่ว ๆ ไปในสัจธรรม ตั้งแต่ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด เราก็พิจารณาอย่างนี้เหมือนกัน เวลาเกิดเรื่องขึ้นมาก็ให้พิจารณาอย่างนี้ เวลาไม่เกิดเรื่องก็ให้พิจารณาให้เข้าใจสิ่งเหล่านี้ จนกระทั่งปล่อยวางได้เช่นเดียวกัน

อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ ไปเรื่อย ๆ มันส่งออกมาจากจิตนี้แหละ ท่านอาจารย์มั่นท่านว่า “**ฐีติภูตํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ท่านว่า **ฐีติภูตํ** หมายถึงจิต อวิชชาอาศัยจิตเป็น **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** ขึ้น

มา เพราะฉะนั้นจึงต้องพิจารณาลงที่นั่น เพราะ **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** มันออกมาจาก จิต เป็นขึ้นจากจิต มีจิตเป็นที่อาศัยของอวิชชา ไม่มีจิต อวิชชาอาศัยไม่ได้ จึงต้อง พิจารณาลงไปที่นั่น ชำระกันที่นั่น ฟาดฟันกันลงไปที่นั่นด้วยสติปัญญาอันทันสมัย อวิชชาขาดกระจายไปหมด

อวิชฺชายเตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ...เป็นต้น ทีนี้ก็ดับ ๆๆๆ เรื่อย ไปจนถึง **นิโรโธ โหติ** นั่น !ในเบื้องต้นของว่า "**สมุทโย โหติ** พอกลายเป็น **นิโรโธ โหติ** อวิชชาดับ อะไร ๆ ที่เกี่ยวโยงกันก็ดับไปหมด กลายเป็น นิโรธ ดับทุกข์ดับสมุทัยภาย ในใจอย่างไม่มีอะไรเหลือเลย !

นี่เป็นขั้นสุดท้ายแห่งการสร้างบ้านสร้างเรือนมา ตั้งแต่คว้าไม้ทั้งต้นมาปลูกบ้าน ปลูกเรือน มาไสกบลบเหลี่ยม มาเลื่อย มาเจาะ มาสิ่ว ตามความต้องการของนายช่าง คือผู้ปฏิบัติ จนกระทั่งสำเร็จขึ้นมาเป็นบ้านหลังอัศจรรย์ มีความสูง สูงพ้นโลก สง่างาม ขึ้นมาที่จิตใจ ย่อมมีความลำบากเป็นทางเดิน แต่สุดท้ายก็มีความอัศจรรย์อย่างยิ่งจาก ความลำบากนั้น ความลำบากนั้นจึงเป็นเครื่องสนับสนุนให้ผลนี้เกิดขึ้นเป็นที่พึงพอใจ ดังหลักธรรมท่านกล่าวไว้ว่า "**ทุกฺขสฺสานนฺตรํ สุขํ** " สุขเกิดในลำดับความทุกข์ คือการ ประกอบงานด้วยความทุกข์เสียก่อน ก่อนจะได้รับความสุขนี่ !

การประกอบความพากเพียร จะเป็นของง่าย ๆ เมื่อไร ต้องแบกแต่กองทุกข์ ด้วยการกระทำทั้งนั้น หนักก็ทำ เบาก็ทำ หนักก็ทุกข์ เบาก็ทุกข์ด้วยกัน จนกระทั่งถึงขั้น ความสุขความสมบูรณ์ ก็เกิดมาจากความทุกข์ที่เนื่องมาจากการกระทำนั้นแล นั่น!

นี่เป็นบ้านเป็นเรือนอันสมบูรณ์แล้ว ชั้นหนึ่งเป็น "สมาธิ "ชั้นหนึ่งเป็น ปัญญา ชั้นสุดท้ายเป็น "วิมุตติ "บ้านสามชั้นอยู่สบาย !ทีนี้อยู่กันไปจนกระทั่งถึงวันปรินิพพาน จะเป็นท่านผู้ใดก็ตามเมื่อถึงขั้นวิมุตติหลุดพ้นแล้ว เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา ต้องอาศัย กันไปเป็นลำดับ ในระหว่างขันธ์กับจิตที่ครองตัวอยู่ ต้องได้บำเพ็ญสมาธิ บำเพ็ญทาง ด้านปัญญาพิจารณาตามเรื่องราวของมัน เพื่อเป็น "ทิฏฐธรรม"มีความรื่นเริง คือเป็น "วิหารธรรม"เป็นเครื่องอยู่สบาย ๆ ในระหว่างขันธ์กับจิตที่ยังครองตัวกันอยู่ จน กระทั่งผ่านเรื่องขันธ์ที่เป็นตัวสมมุตินี้แล้ว สมาธิปัญญาก็ผ่านไปเช่นเดียวกัน เพราะ เป็นสมมุติด้วยกัน จากนั้นก็หมดสมมุติที่จะพูดกันต่อไปอีก

จึงขอยุติการแสดงเพียงเท่านี้

นี่ละการทำความเพียรเอาจริงเอาจังมากทีเดียว หันใส่อะไรเอาให้ได้ ไม่ได้เอาตายเข้าว่าเลย ความเพียรที่หมุนใส่อรหัตตภูมินี้ก็แบบเดียวกัน เอาให้ได้ว่าอย่างนั้น หมุนจี๋เลยความเพียรกรรมฐานนี้ไปองค์เดียว ไม่ให้ใครไปด้วย คือให้เป็นอัธยาศัยของตัวเอง อยากกินกี่วัน อดไปกี่วันถึงกินอันนี้ก็แล้วแต่เจ้าของ ถ้าไปสองเป็นน้ำไหลบ่า ไปสองไปสามเป็นน้ำไหลบ่า เดี๋ยวห่วงคนนั้นเดี๋ยวห่วงคนนี้ ไปคนเดียวเราป่าช้าอยู่กับเรา เป็นตายก็รู้กันเอง นั่นละเอากันหนัก อันนี้ก็ไม่ใช่ของเล่นเหมือนกัน นี่ก็ฟาดอยู่ ๙ ปี พรรษา ๗ ถึงพรรษา ๑๖ วันที่ ๑๕ พฤษภา ๒๔๙๓ เวลา ๕ ทุ่มอยู่หลังเขาวัดดอยธรรมเจดีย์ กิเลสขาดสะบั้นลงจากใจนี้สว่างจ้าเลยตั้งแต่บัดนั้นมา นี่ละธรรมเห็นผลทุกอย่าง

ภาค ๓ "ธรรมชุดเตรียมพร้อม"

รูปจาก หนังสือไม่มาเกิดมาตายเรียกว่า"ชาติสุดท้าย" - หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน

Luangta Maha Boowa sitting in true samadhi 2000 (10)

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ขันธ์ห้า(ชุดหัดตาย)

ไปหาท่านอาจารย์มั่นทีแรก เวลาท่านเทศน์ให้ฟังไม่เข้าใจ แต่ก็ดีที่ไม่เคยนึกตำหนิท่าน มาตำหนิตัวเอง"นั่นเห็นไหม เราโง่ไหม ทีนี้" ว่ายังงั้น "เราเคยฟังเทศน์ของนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านปริยัติมามากต่อมากแล้ว แม้กระทั่งเทศน์สมเด็จก็เคยฟัง และเข้าใจมาเป็นลำดับลำดา แต่พอมาฟังเทศน์ท่านอาจารย์มั่น ผู้เชี่ยวชาญทางด้านปฏิบัติทางจิตใจ กลับไม่เข้าใจ จะว่าตัวโง่หรือตัวฉลาดเล่า" นี่ว่าให้ตัวเอง "ท่านอาจารย์มั่น เคยปรากฏชื่อลือนามมานานแล้วในด้านปฏิบัติธรรมทางจิตใจ แต่เวลาท่านเทศน์ให้ฟังเกี่ยวกับทางจิตใจจริง ๆ แล้ว เราไม่เข้าใจ นี่เห็นชัดหรือยัง เรื่องความโง่ของตัวเองน่ะ"

เพราะส่วนมากถ้าท่านเทศน์สอนพระ ท่านเทศน์ทางด้านปฏิบัติล้วน ๆ เราไม่เข้าใจ นั่งฟังอยู่ยังงั้นแหละ ท่านพูดเรื่อง "จิต" เรื่อง "ขันธ์" หรือเรื่องอะไรเราก็ไม่ทราบ จนกระทั่ง**จิตสงบลงได้**จึงเริ่มเข้าใจ **จิตเริ่มสงบ**ก็เริ่มเข้าใจ **จิตมีฐานแห่งสมาธิ**ก็ยิ่งเข้าใจชัดเจนไปโดยลำดับ ๆ จากนั้นก็กลายเป็น "ซึ้ง" ไป และซึ้งขึ้นเรื่อย ๆ

ท่านเทศน์เรื่อง "ปัญญา" แม้เจ้าของจะยังไม่สามารถก้าวเดินทางด้านปัญญาได้ก็รู้สึกว่าซึ้งไปตาม ๆ ท่าน เพราะ**จิตเริ่มรับธรรมปฏิบัติแล้วนี่ เมื่อจิตมีฐานสมาธิได้ดีแล้ว ยิ่งรับธรรมได้ดี** ถ้ายังไม่มีฐาน จิตก็ไม่ค่อยรับ ไม่ค่อยเข้าใจ

การฟังเรื่อย ๆ **การปฏิบัติโดยสม่ำเสมอ เป็น "การขัดเกลา จิต" โดยตรง** การปฏิบัติโดยลำพังตนเองก็เป็นการขัดเกลาจิต การฟังกับท่านก็เป็นการขัดเกลาจิตใจเป็นลำดับ จิตใจก็ยิ่งมีความสงบเยือกเย็น เวลาท่านอธิบายธรรมเป็นตอน ๆ เป็นพัก ๆ เรากำลังมีข้อข้องใจจุดใดอยู่ พอท่านเทศน์ผ่านไปตรงนั้น เราก็ได้รับความเข้าใจทันที แล้วค่อยเข้าใจไปเรื่อย ๆ

แต่ก่อนเคยอ่านในประวัติว่า ครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม พุทธบริษัทได้บรรลุ "มรรคผลนิพพาน" กันเป็นจำนวนมาก จะว่าสงสัยก็ยังไม่ใช่ จะว่าไม่เชื่อก็ไม่เชิง เพราะยังไม่ได้สนใจคิดอะไรกับเรื่องนี้มากนัก จนมาปฏิบัติจึงได้เข้าใจ

ภูมิของผู้เข้ารับการอบรมนั้นมีต่างกัน ฟังเทศน์คราวนี้ จิตเลื่อนความเข้าใจไปถึง "นั้น" ต่อไปก็สงสัยในจุดนั้น พอท่านเทศน์คราวต่อไป จิตก็ผ่านไปเรื่อย ๆ เข้าใจไปเรื่อย ๆ เลื่อน "ระดับ"ไปเรื่อย ๆ ต่อไปก็ผ่านไปได้ ยิ่งผู้ที่อยู่ใน "ธรรมขั้น

ละเอียด'' ด้วยแล้ว ก็ยิ่งไปได้อย่างรวดเร็ว **อันนี้หมายถึงผู้ปฏิบัติ** เฉพาะอย่างยิ่ง**ภิกษุบริษัท**เป็นสำคัญมาก เกี่ยวกับ**การสมาธิภาวนา** เพราะท่านปฏิบัติของท่านอยู่เป็นประจำ ภูมิจิตมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงต่างกันเป็นลำดับลำดาของการปฏิบัติ เพราะฉะนั้นการฟังเทศน์จึงเป็นการบุกเบิกทางให้ท่านได้ก้าวไปวันละเล็กละน้อยโดยลำดับ ผู้พอจะผ่านไปได้ในขั้นใด ก็ผ่านไปเรื่อยๆ ที่ว่า ''สำเร็จมรรคผลนิพพาน'' ก็เพราะ**เลื่อนภูมิของจิตไปเรื่อย ๆ จากการปฏิบัติและการฟังธรรม**จากท่าน เมื่อท่านเทศน์แก้ความสงสัยได้แล้ว ผ่านไปได้และผ่านไปเลย ยกตัวอย่าง

พระอัญญัตรภิกขุ ท่านกำลังสงสัยธรรมขั้นละเลียด จะไปทูลถามพระพุทธเจ้า พอไปถึงใต้ถุนพระคันธกุฎี พอดีฝนตก ก็เลยยืนอยู่ที่ใต้ถุนนั้น สังเกตดูน้ำฝนที่ตกมาจากชายคา มากระทบน้ำที่พื้น แล้วเกิดตั้งเป็นต่อมเป็นฟองขึ้นมา ฟองน้ำตั้งขึ้นมาเท่าไร มันก็ดับไปแตกไป ท่านก็พิจารณาเทียบเคียงกับสิ่งภายใน คือ **''สังขาร'' ความคิดปรุง** เพราะขั้นนี้จิตจะพิจารณาเรื่อง ''สังขาร''และ ''สัญญา'' ความปรุงและความสำคัญต่างๆ ของใจมากกว่าอย่างอื่น

ในเวลาน้ำตกลงมากระทบกัน นอกจากมีความกระเพื่อมแล้ว ก็ตั้งเป็นต่อมขึ้นมาเป็นฟองขึ้นมา แล้วดับไป ๆ **ท่านก็พิจารณาเทียบเคียงเข้าไปภายใน** คือความคิดปรุงของจิต คิดดีคิดชั่ว มีความเกิดความดับเป็นคู่เคียงกันไปเป็นลำดับๆ เสร็จแล้วก็กลายลงมาเป็นน้ำตามเดิม **สังขารนี้เมื่อคิดปรุงเสร็จแล้วก็ลงไปที่จิตตามเดิม ท่านเลยบรรลุธรรมขั้นสูงสุดในสถานที่นั้นเอง** พอบรรลุธรรมแล้วฝนก็หยุด **ท่านก็กลับไปกุฎี!** ไม่ไปทูลถามพระพุทธเจ้าอีกเลย เพราะหมดข้อสงสัยแล้ว นั่น!

ธรรมของจริง เมื่อเข้าถึงจิตดวงใดแล้ว จิตดวงนั้นย่อมหายสงสัยทันที แม้แต่จะไปทูลถามพระพุทธเจ้าอยู่แล้วก็ไม่ทูลถาม เพราะหายสงสัยแล้ว หากจะไปทูลถามท่านๆ ก็จะรับสั่งอย่างที่เข้าใจแล้วนั่นแหละ ก็เลย**หมดปัญหา** กลับไปกุฎีตามเดิม นี้เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง

ผู้ปฏิบัติธรรมเมื่อก้าวถึง**ขั้น ''ปัญญา''**แล้ว อยู่ที่ไหน**ก็ฟังธรรมอยู่ตลอดเวลา** มีอะไรมาสัมผัสก็พิจารณาเป็น ''ธรรม'' ทั้งสิ้น **เพราะสิ่งที่มาสัมผัส**เป็น**เครื่องเตือนสติ** ให้ระลึกรู้ **ปัญญา**ก็วิ่งตามทันที ๆ โดย**อัตโนมัติ** พิจารณาอย่างรวดเร็ว **ไม่ต้องถูกบังคับเหมือนขั้นเริ่มแรก** ซึ่งเป็นขั้น ''หมูขึ้นบนเขียง แล้วไม่ยอมลง ถ้าไม่ถูกสับให้แหลกเสียก่อน'' จิตขั้นนี้ อะไรมากระทบย่อมรู้เท่าทัน พิจารณาเป็นอรรถเป็นธรรมทั้งสิ้น ดังที่ท่านอาจารย์มั่นท่านกราบเรียนพระมหาเถระ ซึ่งได้เขียนไว้ในประวัติของท่านว่า

‘‘(พระมหาเถระถาม)...ท่านอยู่คนเดียว เวลาเกิดข้อข้องใจขึ้นมา ท่านปรึกษาปรารภกับใคร?’’ ท่านอาจารย์มั่นตอบว่า ‘‘ฟังเทศน์อยู่ ทั้งกลางวันกลางคืนไม่ได้หยุดหย่อนเลย’’ พระมหาเถระก็ไม่กล้าค้านท่านว่ายังไง เพราะอาจไม่เข้าใจก็ได้ ประการหนึ่ง ประการที่สอง ท่านพูดออกมาจากความจริง ก็ไม่กล้าจะค้านท่าน’’

ที่ว่า ‘‘ฟังเทศน์อยู่ทั้งกลางวันกลางคืน’’ ก็คือ การที่พิจารณาสิ่งที่มาสัมผัสปลุกสติปัญญาอยู่ตลอดเวลานั่นเอง จนเป็นที่เข้าใจไปโดยลำดับ นั้นแลคือการฟังธรรมทั้งกลางวันกลางคืนทางด้านปฏิบัติ เพราะสติปัญญาขั้นนี้เป็นขั้น ‘‘อัตโนมัติ’’ ทำงานเพื่อ ‘‘ธรรมล้วน ๆ’’ ไม่มีโลกเข้าแอบแฝงเลย

ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงสอนให้ทำจิตให้มีความสงบ **เมื่ออบรมสมาธิให้ได้รับความสงบแล้ว** ก็พิจารณาทางด้านปัญญา ปัญญาจะตั้งหน้าทำหน้าที่การงานนั้น ๆ ไปด้วยความไม่หิวโหยกระวนกระวายส่ายแส่ของจิต จิตที่มีความสงบ มีฐานแห่งความสงบอยู่ภายในใจแล้ว ย่อมคิดอ่านไตร่ตรองเรื่องอะไรได้ดี เพราะไม่มีความหิวโหย วุ่นไปกับอารมณ์ต่างๆ ที่เป็นข้าศึกต่อใจ ปัญญาตั้งหน้าตั้งตาทำงาน พิจารณาอะไรก็เป็นการเป็นงาน ดังใจหมายจริง ๆ ไม่เถลไถล ไพล่นั่นเสือกนี่ ไม่เป็นอันทำงาน ท่านจึงว่า

‘‘สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา’’ ‘‘ปัญญาที่สมาธิอบรมด้วยดีแล้ว ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก’’ ย่อมคล่องแคล่วแกล้วกล้า พิจารณาไปได้อย่างรวดเร็วทันใจ ยิ่งกว่าจิตที่ไม่มีฐานแห่งความสงบเป็นไหนๆ เรื่องสมาธิกับปัญญาจึงแยกกันไม่ออก ผู้ปฏิบัติจำต้องนำมาใช้ตามกาลอันควรของแต่ละประเภทอยู่เสมอ แม้แต่ท่านที่เป็น **‘‘พระขีณาสพ’’** แล้ว **ท่านก็ยังต้องใช้ ‘‘สมาธิ’’ เป็นเรือนพักผ่อนหย่อนใจ ในเวลายังครองขันธ์อยู่ เพราะสมาธิเป็นเครื่องประสับประสานหรือเป็นเครื่องสมัครสมาน ระหว่างขันธ์กับจิตได้ดี**

เวลาจิตคิดอ่านไตร่ตรองอะไรเกี่ยวกับการกับงานมาก จิตย่อมมีความเหน็ดเหนื่อยเป็นธรรมดา **ต้องพักจิตในสมาธิ** ปล่อยความคิดความปรุง ที่เรียกว่า‘‘งานภายใน’’ เสียทั้งหมด จิตสงบตัวอยู่โดยลำพัง ไม่เกี่ยวข้องกับ ‘‘ขันธ์ใด ๆ’’ พอถอยออกมาแล้วก็มีกำลัง ‘‘ระหว่างขันธ์กับจิต’’ พอเหมาะพอสมกันแล้วทำงานได้ต่อไป **ท่านจะต้องปฏิบัติต่อ ‘‘จิต’’ต่อ ‘‘ขันธ์’’ ทำนองนี้ตลอดจนวันปรินิพพาน** เรื่อง ‘‘สมาธิ’’ จะต้องใช้ไปอย่างนั้นตลอดไป **จึงเรียกว่า ‘‘ท่านทำความเพียร’’ เพียรระหว่างขันธ์กับจิตให้อยู่เป็นสุขเท่านั้น** ไม่ได้เพียรเพื่อจะถอดถอนกิเลสตัวใด

หากไม่ได้ปฏิบัติให้เหมาะสม ระหว่างขันธ์กับจิตแล้ว ส่วนเสียก็คือ ขันธ์ไม่สามารถจะตั้งอยู่จีรังถาวรได้เท่าที่ควร **ส่วนจิตซึ่งเป็นของบริสุทธิ์แล้วนั้น ไม่มีอะไร**

เป็นปัญหาว่าจิตจะเสียไป นอกจากธาตุขันธ์จะครองตัวไปไม่ถึงกาลอันควรเท่านั้น ท่านจึงปฏิบัติให้เหมาะสมระหว่างขันธ์กับจิต ที่เรียกว่า **"ทิฏฐธรรม""วิหารธรรม"** คือ ธรรมเครื่องอยู่สบาย **ระหว่างขันธ์กับจิตที่กำลังครองตัวอยู่**

อะไรเป็นเครื่องเสริมกำลังของขันธ์ ก็คือ ความเพียร ความสงบ เสริมกำลังของขันธ์ เพื่อเป็นปกติสุขตลอดอายุขัย **อะไรส่งเสริมจิต**ที่ยังมีกิเลสครองตัวอยู่ ให้ผ่านพ้นไปได้โดยลำดับ นั่นคือ **สติปัญญา**เป็นเครื่องส่งเสริม หรือเป็นเครื่องขัดเกลา เป็นเครื่องแก้สิ่งขัดข้องต่าง ๆ เช่นเวลาเราเดินทางไปสู่ที่ต่าง ๆ มีขวากมีหนามกีดขวางทางอยู่ ก็เอามีดพร้าฟันออก เบิกทาง และก้าวเดินไปเรื่อย ๆ อะไรมากีดขวางก็ฟันเรื่อยไป เดินเรื่อยไป จิตที่ดำเนินไปได้สะดวกปลอดภัย ก็เพราะมีสติปัญญาเป็นเครื่องรักษา ขัดข้องที่ตรงไหนก็แก้ไขกันไปเรื่อย ๆ ก้าวไปเรื่อย ๆ ก้าวไป หรือพ้นไปภายในใจ

การปฏิบัติต่อจิตใจ คือ การสอดรู้อาการของจิตที่ส่งออกไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ **ด้วยสติปัญญา**เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับผู้ปฏิบัติ **นี่คือการเรียนเพื่อรู้ตัวเองโดยเฉพาะ**

การเรียนเรื่องของจิต ต้องทราบทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับจิต และสิ่งที่เข้ามาสัมผัสจิต ไม่ว่าจิตจะส่งกระแสความรู้ไปในทางใด หรือกับอารมณ์ใด สติปัญญาต้องตามรู้ตามรักษา และตามแก้ไขอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้จิตคิดปรุงไปตามลำพัง ถ้าได้ฝึกฝนอบรมสติปัญญาจนมีกำลังแล้ว เพียงจิตกระเพื่อมเท่านั้น ก็เป็นการปลุก "สติปัญญา" ในขณะนั้นพร้อม ๆกัน เพื่อรู้สึกในความคิดปรุงนั้น ๆ ปัญญาก็ตามพิจารณากันทันทีไม่อืดอาดเนือยนาย เมื่อเข้าใจแล้วก็ปล่อยวาง

แต่เรื่องจิต ไม่มีเพียงเรื่องเดียว มันหลายเรื่องด้วยกัน จิตคิดแง่นี้แล้วก็ปรุงแง่นั้น ร้อยสันพันคม **ซึ่งล้วนเป็นกลมายาของกิเลสสมุทัย** พาให้จิตคิดปรุง สติปัญญาก็ตามพิจารณากันเรื่อย ๆ สุดท้ายจิตก็เข้าใจ เพราะการตามต้อน และพิจารณาด้วยเหตุผล **พอ**ใจได้รับเหตุผลที่ถูกต้องแล้ว จิตก็ปล่อยสิ่งนั้น ไม่ไปกังวลยึดถืออีกต่อไป และปล่อยวางกันไปเรื่อย ๆ

การปล่อยวาง "อุปาทาน" ในขันธ์ ในจิต ด้วยสติปัญญา ปล่อยอย่างนี้!

เพียงขั้นของสมาธิ นั้นเป็นความสงบของใจ ยังไม่ได้ปล่อยวางอะไร สงบลงชั่วระยะ ๆ พอเป็นบาทเป็นฐานแห่งความสงบสุข ไม่ว้าวุ่นขุ่นมัวดังจิตทั่ว ๆ ไปที่ไม่เคยอบรม

ส่วน สติปัญญา นั้น เป็นเครื่องขุดเครื่องค้น เครื่องตัดฟัน สิ่งที่เกาะเกี่ยวอยู่ภายในจิตมีมากน้อยเป็นเรื่องของปัญญาทั้งนั้น ไม่มีสิ่งใดทำงานแทนในการแก้กิเลสได้

การปฏิบัติธรรม คือ จิตตภาวนาในขั้นเริ่มแรก ย่อมมีความลำบากลำบน นั่งก็เหนื่อยง่าย เพราะผลยังไม่ค่อยปรากฏ การฝึกจิต จิตก็ดื้อดึงฝ่าฝืนมาก บางทีสู้มันไม่ได้ ส่วนมากสู้มันไม่ได้ขั้นเริ่มแรก แต่อาศัยความพยายามฝึกฝนอบรมอยู่โดยสม่ำเสมอก็มีวันหนึ่งจนได้ ที่จะก้าวเข้าสู่ความสงบให้เป็นผลขึ้นมา พอเป็นเครื่องพยุงจิตใจ หรือพอเป็นหลักฐานพยาน ให้เกิดความอุตส่าห์พยายามในการดำเนินให้ยิ่งกว่านั้นขึ้นไป

ต่อจากนั้นก็มีความสงบเรื่อย ๆ จิตใจถ้ามีความสงบแล้วก็เย็นใจสบายใจ เหมือนกับเรามีหลักมีแหล่ง มีที่ยึดที่หมาย ถ้าไม่มีความสงบเลย ก็ไม่ทราบว่าที่ยึดที่หมายอยู่ที่ไหน เหมือนอยู่กลางทะเล เรือก็คอยแต่จะล่มจมอยู่แล้วด้วยพายุต่าง ๆ ไม่ทราบจะเกาะอะไร นี่แหละทำให้จิตเกิดความว้าเหว่และว้าวุ่นขุ่นมัวมาก เพราะจิตหาหลักยึดไม่ได้ ฉะนั้นความสงบจึงเป็นหลักฐานอันดีของจิต ในขั้นเริ่มแรกภาวนาท่านจึงสอนให้อบรมใจให้มีความสงบ

ผู้บำเพ็ญไม่ต้องถือว่า "ธรรม" บทใด "ต่ำ" "ธรรม" บทใด "สูง" ที่ควรจะนำมากำกับจิต ขอให้เหมาะสมกับจริตของตนเป็นที่ถูกต้อง ถ้าจิตชอบคิดออกไปภายนอกบ่อย ๆ ก็ให้เร่งคำบริกรรมให้ถี่ยิบเข้าไป สติตามให้ทัน จิตก็จะไม่มีโอกาสเล็ดลอดออกไปภายนอกได้ แล้วจะหยั่งเข้าสู่ความสงบ พอใจสงบแล้วจะเย็นสบาย มีหลักเกณฑ์มองไปทางไหนก็ไม่เป็นฟืนเป็นไฟเผาตัวเหมือนแต่ก่อน

พอออกมาจากความสงบ ก็พิจารณาทางด้านปัญญา ไตร่ตรองดูกายที่เป็นตัว "**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**" ใจจะมีความสงบแนบแน่นเข้าไปโดยลำดับ ปัญญาก็จะแยบคายไปตาม ๆ กัน

การพิจารณา "ขันธ์" ด้วยปัญญา ไม่ว่า "**ขันธ์นอก ขันธ์ใน**" ที่ไหน ๆ พิจารณาได้ทั้งนั้น เพราะเต็มไปด้วย "**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**" เราพิจารณาเพื่อแยกแยะให้เห็นไปตามความจริงของสิ่งนั้น ๆ ใจจะได้ปล่อยกังวล ผลสุดท้ายก็ย้อนเข้ามาพิจารณาเรื่องขันธ์ของตัวเอง

ขันธ์ทั้งห้า ได้เคยพูดแทบทุกวัน **ขันธ์ทั้งหลายจะปล่อยไปโดยไม่พิจารณาไม่ได้ เพราะเป็นหลักสำคัญของ "สัจธรรม" เป็นหลักสำคัญของการก้าวไปแห่งจิต หรือเป็นหลักสำคัญแห่งความรู้ทางปัญญา เพราะเป็น "หินลับปัญญา" อย่างยิ่ง ถ้าสติปัญญาไม่ทัน จะเป็นข้าศึกต่อตนเองอย่างยิ่ง**

ฉะนั้นจึงต้องพิจารณา "ขันธ์" ให้รอบ ขันธ์มีติดแนบอยู่กับเราตลอดเวลา ส่อความพิรุธ ส่อความทุกข์ ความลำบากลำบน ความทรมานต่าง ๆ อยู่กับขันธ์กับจิตตลอดเวลา อะไรเสียดแทงขึ้นในขันธ์มากน้อย ต้องเข้าไปเสียดแทงจิตใจ ให้เกิดความ

ทุกข์วุ่นวายอยู่โดยไม่ขาดระยะเลย เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้สติปัญญาให้ทันกับอาการเหล่านี้แสดงตัว

ความจริง เขาไม่ได้ตั้งใจยุแหย่ก่อกวนเราเลย หากเป็นอาการของจิตไปสำคัญเอาเอง ทุกข์ก็เกิดขึ้น ธรรมด๊า... ธรรมดา เช่นเดียวกับแดดที่ฉายลงมาจากพระอาทิตย์ พอกายเราไปสัมผัสเข้าก็ร้อน แดดเองเขาไม่ได้ทราบความหมายของเขาเลย น้ำ เขาก็ไม่ทราบความหมายว่า "เย็น" แดด หรือไฟ เขาไม่ทราบความหมายของตนว่า "ร้อน" แต่ผู้ทราบความหมายนั้น จะตกอยู่กับเราผู้สัมผัสกับน้ำ, กับไฟ, หรือกับแดดนั้น **ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นมา เขาก็ไม่ทราบว่าเขาเป็นเวทนา** เขาไม่ทราบว่าเขาเป็น "ทุกข์" เขาไม่ทราบว่าเขาเป็น "สุข" เขาเป็นเพียงธรรมชาติอันหนึ่งๆ เท่านั้น

แต่ จิต ผู้ไปสัมผัสกับสิ่งต่าง ๆ นั้น เกิดความสุขความทุกข์ขึ้นมา **และเกิดความหมายขึ้นมาอีกแง่หนึ่ง** จึงทำให้ทุกข์ทางใจขึ้นอีก ความหมายในแง่หลังนี้เป็นสำคัญ ที่จะกลายเป็นกิเลส เพิ่มทุกข์ขึ้นมาอีก เพราะแง่หลังนี้เป็นเรื่องของกิเลสโดยตรงตามความจริงของสภาวธรรม คือทุกขเวทนา เพียงความทุกข์ในสกลกายตามธรรมดานี้ ใคร ๆ ก็เกิดขึ้นได้ทั้งนั้น แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังไม่พ้นที่จะรับทราบทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นภายในพระกาย พระอรหันต์ก็รับทราบ "กายเวทนา"เหมือนกัน แต่เป็นเรื่องธรรมดาๆ เพราะท่านทราบเรื่องคติธรรมดาโดยสมบูรณ์แล้วว่า เรื่องทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในกาย ก็เป็นสภาวธรรมอันหนึ่ง เช่นเดียวกับสภาวธรรมทั่ว ๆ ไป แต่ธรรมชาตินี้เข้าไปเกี่ยวข้องกับจิต **จิตจึงเป็นผู้รับทราบตามความจริงของตน และตามความจริงของสภาวธรรม** คือ ทุกขเวทนานั้น**เท่านั้น จึงไม่มีอันใดที่จะก่อเป็นตัวทุกข์ขึ้นมาอีกขั้นหนึ่งภายในจิตท่าน** เพราะว่า**ท่านไม่หลง** เมื่อเกิดขึ้นท่านก็ทราบว่า "นี้เป็นสภาพอันหนึ่งที่ปรากฏขึ้นมา" ตั้งอยู่ท่านก็ทราบ ดับไปท่านก็ทราบ ท่านทราบทั้ง ๓ ระยะ คือ ระยะที่เกิด ตั้งอยู่ และดับไป, เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป อยู่อย่างนี้เป็นประจำขันธ์ ขันธ์มีอยู่อย่างนี้ มีปรากฏขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป มีทุกขเวทนา เป็นต้น

"วิญญาณ" รับทราบก็ทำนองเดียวกัน แต่ส่วนที่มีความกระเทือนต่อจิตใจมากก็คือ ทุกขเวทนา ท่านจึงสอนให้พิจารณาให้เห็นตามความจริงของมัน เพราะนี่เป็นความจริงล้วนๆ ถ้าจิตได้พิจารณาเห็นตามความจริงของเขาแล้ว จิตก็จะเป็นความจริงอันหนึ่ง ไม่ไปยึดถือเขาให้เป็นความหนักใจ ให้เป็นความเบาใจกับเขา **ต่างอันต่างจริง ต่างอันต่างอยู่**

แม้วาระสุดท้ายที่เราจะแตกก็ทำนองเดียวกัน ทุกขเวทนาดับไป ขันธ์ก็สลายตัวไป อาการทั้งห้าไปพร้อมๆ กัน **สิ่งที่ไม่ไป คือสิ่งที่รู้อันเดียวเท่านั้น อันนี้ไม่เป็นอื่น** เป็น

“จิต” หรือ เป็น“ผู้รู้” อยู่เท่านั้น อันนี้ไม่แปร นอกจากแปรเฉพาะอาการของจิตเท่านั้น ส่วนจิตจริง ๆ จะให้แปรเป็นอย่างอื่นนั้น เป็นไปไม่ได้

การพิจารณาเทียบ ก็เทียบเพื่อจะให้เข้าใจในขันธ์อย่างแท้จริง ขันธ์เป็นอันใด ท่านสอนไว้อย่างตายตัว ถ้าไม่ฝืนความจริงที่ท่านสอนเราก็ไม่เป็นทุกข์ ท่านก็บอกแล้วว่า “**รูปํ อนิจฺจํ**” สรุปแล้วว่า “**รูปํ อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา**” นั่น! เป็นตนที่ไหน ! “**อนตฺตา** ๆ” บอกชัดเจน อยู่แล้ว ท่าน**ปิดประตูไว้** ไม่ให้เอื้อมออกไปยึดไปถือ ถ้ายึดถือแล้ว แม้จะเป็น“**อนตฺตา**” หรือ “**อตฺตา**” ไม่เป็นภัยอะไรสำหรับเขาเองก็ตาม แต่ก็เป็นภัยต่อเราผู้หลงอยู่นั่นเอง สุดท้ายความหลงนี้แลมาเป็นภัยต่อเราเอง

ท่านจึงสอนให้แยกแยะดูสิ่งนั้นแล้ว **ให้ย้อนจิตเข้ามาดูจิต** เพื่อทราบความสำคัญผิดของตนที่ไปหลงยึดสิ่งนั้น ๆ **แล้วย้อนจิตเข้ามาแก้ภายในอีก** เพื่อหายสงสัยกับสิ่งภายนอก ทั้งหายสงสัยในตัวเอง และมาเห็นโทษของตัวผู้ไปหลงเขา **แก้สองชั้น** คือ **ชั้นนอกและชั้นใน**

ในขันธ์ห้า ท่านบอกไว้อย่างนี้ว่า **“อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา”ก็ อันเดียวกันนั่นแหละ ไม่ใช่แยกกันออกได้ ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา** มันอยู่ด้วยกัน เหมือนข้างหน้าข้างหลัง ข้างซ้ายข้างขวา ของคน ๆ หนึ่งนั่นแหละ อันนี้เป็นข้างซ้าย อันนี้เป็นข้างขวา อันนั้นเป็นข้างหน้า อันนี้เป็นข้างหลัง **ก็คน ๆ เดียวกันนั่นเอง** “**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**” ก็คือ อาการแห่งสภาพอันหนึ่ง ๆ ของขันธ์อันเดียวกัน ถ้าจะแยก แยกออกไปมากมายก็ทำให้ฟั่นเฝือไปเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์

อันใดเป็นที่ถนัดใจของเรา เช่นพิจารณาเรื่อง “**ทุกฺขํ**” เป็นที่ถนัดใจ ก็ให้กำหนดลงไปเลย จะกระจายไปถึง “**อนิจฺจํ, อนตฺตา**” ด้วยไม่ว่าอาการใด เช่น พิจารณา **อนตฺตา** ก็กลมกลืนกันไปหมด พิจารณา **อนิจฺจํ** ก็ กลมกลืนกันไปหมด ขอให้เป็นความถนัดใจของเราผู้พิจารณาเถิด

ความถนัดใจเป็นสิ่งสำคัญ จะทำให้เห็นตามความจริงของมัน อย่าปีนเกลียวกับความจริงที่พระองค์ทรงสอนไว้อย่างถูกต้อง “นี่เป็นกอง “ไตรลักษณ์” บอกไว้แล้ว อย่าเอื้อม อย่าไปยึด อย่าไปแบกไปหาม มันหนัก **จงปล่อยตามความจริงของมัน** ใจจะได้เบาภาระ และหายทุกข์ไปโดยลำดับ

ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา มีอยู่ทุกอาการของขันธ์ รูปก็เป็นกอง “ไตรลักษณ์” เวทนาก็ไตรลักษณ์ สัญญาก็ไตรลักษณ์ สังขารก็ไตรลักษณ์ วิญญาณก็ไตรลักษณ์ **เขา**เป็น

ความจริงโดยสมบูรณ์อยู่แล้วตามความจริงของตน **เราอย่าไปยึด อย่าไปสำคัญ อย่าไปปักปันเขตแดนเอา ว่านั้นเป็นเรา นี้เป็นของเรา** เราก็สบาย

นี่แหละการพิจารณาทางด้านปัญญา ให้พิจารณาอย่างนี้ **จิตให้รอบคอบต่อตน** ให้ฉลาดต่อตนเอง ถ้าไม่ฉลาดก็ไป**หลงเขา ความหลงเขา จะตำหนิเขาก็ไม่ถูก** เพราะเราหลงเอง **ต้องตำหนิเราผู้หลง** เมื่อรู้แล้วก็หมดทางตำหนิ อาการเหล่านี้มีอยู่ดั้งเดิมตั้งแต่วันเกิดมาจนกระทั่งวันสลายตัวลงไป **ใครเอาไปได้เมื่อไรเพราะเป็นของกลาง ๆ**

กองรูป กองเวทนา กองสัญญา สังขาร วิญญาณ นี้ ปล่อยตามสภาพของมัน พิจารณาให้เข้าใจเสียแต่ในบัดนี้ จะเป็นผู้สะดวกสบายใจ นี่เป็นขั้นหนึ่งของการพิจารณา

ขั้นสุดยอดแห่งทุกข์ แห่งสมุทัย แห่งธรรม **ก็คือ ขั้นจิต** ขั้นจิต คืออะไร? **จิตนั้นหมายถึง จิตกับอวิชชา** ที่กลมกลืนกันเป็น**ความผ่องใส** ความสง่าผ่าเผยอย่างยิ่ง **ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้เลย !** คือ **ความรู้ประเภทที่ปล่อยวางจาก "รูป"** จาก **"นาม" หมดแล้ว นี้แล**เป็นความรู้ที่เด่นที่สุด เป็นความรู้ที่อัศจรรย์อย่างมากมาย จนเจ้าตัวก็ต้องหลงเพลินต่อความรู้ประเภทนี้ **ถือว่า "เป็นของดีอย่างยิ่ง"** มีความรักความสงวนมากไม่มีสิ่งใดจะเทียบเท่าได้เลย ถือว่าอันนี้เลิศประเสริฐกว่าสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น บรรดาที่พิจารณาผ่าน ๆ มา บรรดาที่เคยเจอ หรือเคยพบเห็นมา ไม่มีอันใดมีความสง่าผ่าเผยกว่า ไม่มีอันใดที่มีความสว่างกระจ่างแจ้งกว่า เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ยิ่งกว่าจิตดวงนี้ **ท่านว่า "จิตอวิชชา" แท้ เป็นอย่างนี้** ต้องทำให้หลงได้แน่นอน ถ้าไม่มีผู้เตือนให้รู้ไว้ก่อน อย่างไรก็ต้องหลงในจุดนี้แน่ ๆ ในบรรดาผู้ปฏิบัติ

เพราะฉะนั้นเมื่อทราบแล้วว่า จุดนี้เป็นอย่างนี้ **อวิชชาเป็นเช่นนี้ การพิจารณาจึงต้องหยั่งลงในจิตนี้เพียงอันเดียวเท่านั้น** เพราะสิ่งอื่น ๆ เข้าใจหมด สังขารปรุงขึ้นมาปั๊บมันก็ดับลงไปอยู่ที่อวิชชานั้นเสีย เพราะอวิชชาเป็นผู้บงการ

ในเมื่ออวิชชายังมีอยู่ สังขารปรุงขึ้น ก็ต้องเป็นเรื่องอวิชชาให้ปรุง รับทราบอะไรก็ตาม เป็นเรื่องอวิชชาที่พาสำคัญมั่นหมายไปต่าง ๆ นานา อะไร ๆ ก็เป็นกิเลสไปหมด เพราะอวิชชาพาให้เป็น **เพราะฉะนั้นจึงต้องค้นลงไปที่ "จิตอวิชชา"**

เอา จิตอวิชชา เป็นสถานที่ หรือเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา หยั่งสติปัญญาลงไปที่ตรงนั้น **โดยไม่ถือความรู้นั้นว่าเป็นตน** ถ้ายังถือความรู้นั้นว่าเป็น "ตน" อยู่ การพิจารณาก็ไม่ถนัด กลัวความรู้นี้จะเสื่อมบ้าง จะสลายไปบ้าง จะสูญหายไปไหนบ้าง กลัวจะล่มจมไปต่าง ๆ นานาบ้าง ไม่อยากแตะต้อง นั้นแล**คือกิเลสประเภทหนึ่ง หลอกเราอย่างสนิททีเดียว**

เพราะฉะนั้น**เพื่อความถูกต้องตามหลักการพิจารณาจริง ๆ จึง เอาจุดแห่งความรู้ที่เด่นชัด** ที่ว่าอัศจรรย์มาก ๆ นั้นแหละ **เป็นจุดที่พิจารณาคลี่คลายที่จุดนั้น พิจารณาลงจุดนั้น** เช่นเดียวกับเราพิจารณาสภาวธรรมทั้งหลาย โดยไม่ถือว่าอันนั้นสูง อันนี้ต่ำ ไม่ถืออันนั้นเป็นเรา อันนี้เป็นของเรา แม้แต่จิตคือความรู้ ความรู้อันนี้ก็ไม่ถือเป็นเรา เป็นของเรา พิจารณาให้เข้าใจสิ่งนี้ จึงต้องพิจารณาลงไปที่ตรงนี้มันจะไม่เข้าใจได้อย่างไร จะทนต่อการพิสูจน์ได้อย่างไร ต้องเข้าใจ คือ **สติปัญญาเข้าถือตัวจิตอวิชชา** และคลี่คลายตามหลักการพิจารณาอยู่แล้ว ที่ว่าอัศจรรย์ ๆ ก็สลายไป จึงเห็นได้ชัดเจนว่า **นี้คือจอมหลอกลวงอันสุดท้าย ได้แก่ธรรมชาตินี้แล**

ทีนี้ขันธ์ก็หมดปัญญา คำว่า ‘‘จิต’’ ก็หมดปัญหา ทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาสภาวธรรมทั่วไป หมดปัญหา! **เมื่อจิตหมดปัญหาในตัวเองเพียงดวงเดียวนี้เท่านั้น ไม่มีอะไรเป็นปัญหาในโลก** นั่น **! นี่คือจุดสุดท้ายแห่งการพิจารณาธรรม**

การปฏิบัติธรรม การรู้ธรรม การรู้ทุกข์ก็ดี สมุทัยก็ดี **ก็รู้นี้เป็นจุดสุดท้าย** จากนั้นไม่มีอะไรที่จะรู้ต่อไปอีกแล้ว แล้วจะทำให้หลงอะไร ก็ไม่มีทางที่จะหลงต่อไปอีก **มันเป็น ‘‘อฐานะ’’ มันเป็นอะไรตามสมมุติดีชั่วที่นิยมกันไปไม่ได้ ต่อจากนี้ไปแล้ว** ดังที่ท่านกล่าวว่า ‘‘**วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ.**’’ พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว งานที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว งานอื่นที่ยิ่งกว่านี้ไม่มี! เพราะได้รู้ชอบทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว **นี่ถ้าเราพูดในธรรมจุดนี้ ก็เหมือนกับว่าไม่กว้างขวางอะไรเลยในการปฏิบัติศาสนา** น่ะ แต่ก่อนที่จะเป็นเช่นนี้น่ะซี มันแทบเป็นแทบตายสำหรับผู้ปฏิบัติทั้งหลาย

ถ้าพูดตอนสุดท้ายนี้ ก็เหมือนกับ ‘‘ข้าวอยู่ในจานนั้นแล มองดูข้าวในจาน ก็เหมือนกับแคบนิดเดียว เหมาะกับการรับประทานเท่านั้น แต่เมื่อมองย้อนหลังไปว่า ‘‘ข้าวนี้มาจากไหนล่ะ? ลองไล่ดูซิ โอ๊ย! แค้นในหัวใจแทบไม่อยากรับประทาน ข้าวมาจากไร่จากนา จากอะไรบ้าง กว่าจะมาเป็นเมล็ดข้าวเปลือกข้าวสาร จนสำเร็จขึ้นมาถึงขั้นรับประทานนี้ มันทุกข์ลำบากมาก หลังสู้ฟ้า สู้แดด สู้ฝน และอดทนทุกอย่าง ต้องพรรณนากันยืดยาวกว่าจะเสร็จ และทำเป็นปีโน่นน่ะ กว่าจะได้รับผล และรับประทาน

นี่การพิจารณาธรรม ก็เริ่มมาแต่ล้มลุกคลุกคลาน ฝึกหัดดัดจิตใจด้วยธรรมต่าง ๆ แทบเป็นแทบตาย บริกรรมบังคับจิตด้วย ‘‘พุทโธ ธัมโม สังโฆ’’ ล้มแล้วล้มอีก กี่ร้อยกี่พันหนอยู่นั่นแหละ ไม่รู้กี่ล้มกี่ลุกละ พยายามเสือกคลานมาโดยลำดับ ด้วยความอุตส่าห์พยายามเรื่อยมา จนกระทั่งถึงจุดที่ว่านั้น **ซึ่งควรแก่การปลงใจ ปลงภาระทั้งปวงให้หายห่วง**

ตอนต้นมันกว้างขนาดไหน หนักขนาดไหน หนักจนยกแทบไม่ไหว หรือยกไม่ไหวในส่วนมาก ยกไหวในส่วนน้อย เมื่อตกมาสมัยปัจจุบัน ถ้าว่ากว้างก็กว้างจนมองหาทางไม่เจอ พอถึงขั้นแคบก็แคบอย่างนั้นละ พอขั้นแคบ ๆ นี้หมดไปแล้ว ทีนี้กว้างก็ไม่ว่าแคบก็ไม่ว่าอะไร ไม่ว่าทั้งนั้น **เพราะหมดสิ่งที่จะว่า จิตหมดโทษ ไม่มีอะไรที่จะว่าต่อไป นั่นคือแดนแห่งความพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง**

พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกก็ดี ท่านถึงแดนนี้ด้วยกัน **ไม่มีท่านผู้หนึ่งผู้ใดนับแต่**พระพุทธเจ้าลงมาถึงสาวกองค์สุดท้ายว่า **จะยิ่งหย่อนกว่ากันในความบริสุทธิ์** เสมอ**กัน** เป็นแต่เพียงว่า**พุทธวิสัย คือ ความสามารถฉลาดรู้ในแง่ต่าง ๆ แห่งธรรมนั้น มีความลึกตื้นหยาบละเอียดกว่ากันเท่านั้น** แต่ขั้นบริสุทธิ์นี้เหมือนกันหมด

ท่านกล่าวไว้ในธรรมว่า **''นตฺถิ เสยฺโยว ปาปิโย'' ท่านผู้บริสุทธิ์ทั้งหลาย ไม่มียิ่งหย่อนกว่ากันเลยแม้แต่นิด** บรรดาพระอรหันต์ขีณาสพทั้งหลาย นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าลงมา เสมอกัน คือความบริสุทธิ์นี้ ดังที่ท่านอาจารย์มั่นท่านแสดงเรื่องนิมิตว่า พระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาลท่านเคารพกันอย่างไร ปรากฏในนิมิตว่า บรรดาพระสงฆ์สาวกทั้งหลายหลั่งไหลมา พระพุทธเจ้าก็เสด็จมา ใครมาถึงก่อนนั่งก่อนเป็นลำดับ ๆ ตามที่มาถึงก่อนถึงทีหลัง ไม่ได้คำนึงถึงอาวุโสกัน พระพุทธเจ้าเสด็จมาทีหลัง ก็ประทับอยู่ทางท้ายสงฆ์โน้นแล้ว (ท่านอาจารย์มั่น) ท่านเกิดวิตกขึ้นมาว่า เพราะเหตุไรจึงเป็นอย่างนั้น ความเคารพกันครั้งพุทธกาลเป็นอย่างนี้หรือ ก็รู้ขึ้นมาทันทีว่า **นี้คือ วิสุทธิธรรมเสมอกันอย่างนี้ ไม่ว่าใคร**มาก่อนมาหลังนั่งตามลำดับที่มา คือเป็นความเสมอภาค ไม่ว่า ผู้น้อยผู้ใหญ่ ''อาวุโส ภันเต'' เพราะความบริสุทธิ์เสมอกัน

(ท่านอาจารย์มั่น) ท่านวิตกว่า ถ้าเคารพตามสมมุติแล้ว ความเคารพกันของท่านเป็นอย่างไรหนอ ''ตามทางสมมุติ'' ท่านพลิกพรึบเดียวนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ตรงหน้า แล้วบรรดาสาวกเรียงตามลำดับลำดา นี่คือการเคารพกันโดยทางสมมุติ ความเคารพในทาง ''สมมุติ'' เป็นอย่างนี้ นี่ตาม ''อาวุโส ภันเต'' อย่างนี้ นั่น!

ท่านแยก ทั้ง ''วิมุตติ'' ทั้ง ''สมมุติ'' ให้เห็นอย่างชัดเจน

การเคารพกัน ก็ไม่มีอะไรจะนิ่มนวลยิ่งกว่าท่านผู้สิ้นกิเลสเคารพกัน ไม่เป็นพิธีรีตอง ไม่เป็นอะไร ๆ เล่ห์ ๆ เหลี่ยม ๆ เหมือนกับคนที่มีกิเลสทำต่อกัน ท่านเคารพกันอย่างถึงใจ เคารพคุณธรรม เคารพความจริง การเคารพความจริงด้วยความจริงภายในใจนี้ ท่านจึงทำได้สนิท

ส่วนปุถุชนจำพวก ''ชนดะ'' เรา เวลาแสดงออกทางมรรยาทนั้นดูสวยงาม แต่งามในลักษณะตกแต่ง ไม่ใช่ตัวจริงออกมาจากของจริงคือธรรมแท้ แต่ภายในมันแข็งทื่อ

ไม่เหมาะสมกันกับอาการภายนอกที่อ่อนโยนในการแสดงออก ฉะนั้นโลกจึงลุ่ม ๆ ดอน ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่สม่ำเสมอเหมือนกับความจริงที่เป็นออกมาจากความจริงแท้ วันนี้แสดงเพียงเท่านี้ ขอยุติ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ทุกขเวทนา

ในมงคลสูตร ท่านสอนให้คบบัณฑิต อย่าคบคนพาล คนพาลก็คือหัวใจเจ้าของพาลนั่นเองเป็นอันดับแรก คือ**มีคนพาลภายนอก คนพาลภายใน** ส่วนมากก็เป็นคนพาลอยู่ภายในใจตัวเองคอยพาลอยู่เรื่อยๆ เวลาไปอยู่กับครูกับอาจารย์ ที่เรียกว่า "คบบัณฑิต" ได้รับการอบรมอยู่เสมอจากบัณฑิต เพราะครูอาจารย์ท่านเป็นบัณฑิต ท่านมีความเฉลียวฉลาดในอุบายต่างๆ ที่นำมาสั่งสอนเรา ท่านเคยปฏิบัติและรู้มาแล้วทุกอย่าง การสอนจึงถูกต้องแม่นยำเป็นที่แน่ใจได้สำหรับผู้ฟังไม่มีที่สงสัย เฉพาะอย่างยิ่งท่านอาจารย์มั่น ไม่เคยปรากฏเลยที่ท่านจะสอนว่า "เห็นจะเป็นอย่างนั้น เห็นจะเป็นอย่างนี้"

มีแต่ "แน่นอน ๆ" และเป็นที่แน่ใจ เพราะท่านเอาความจริงล้วนๆ ซึ่งถอดออกจากจิตใจที่เคยได้รู้ได้เห็นมาแล้วออกมาพูด และจากการปฏิบัติมาแล้วด้วยดี ยิ่งเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยแล้ว รายไหนอ่อนแอละ ท่านขู่ไว้แล้วว่า "ใครอ่อนแอใครร้องคราง "ฮือๆ" ละก็ ให้เอา "นั่นแหละ" เป็นโอสถรักษาเองไม่ต้องไปหาหยูกยาที่ไหน ไม่ต้องมีใครดูแลรักษาละ คราง "ฮือ ๆ ฮาๆ" มันเป็นโอสถแล้วสำหรับคนนั้น ถ้าหากการร้องครางมันเป็นประโยชน์จริงๆ แล้ว เราจะหาหยูกยามารักษาทำไม !

นี่แหละเวลาที่ท่านย้อนกลับเอา "ร้องครางเข้าซี ใครร้องครางก็ได้นี่ เด็กร้องครางก็ยังได้ถ้ามันประโยชน์ นี่มันไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย นอกจากคนดีที่ปฏิบัติเด็ดเดี่ยวจะรำคาญเท่านั้น จึงไม่ควรจะร้องครางเพราะความอ่อนแอ เป็นพระกรรมฐานทั้งองค์แสดงตัวอย่างนั้นมันดูได้เมื่อไร ถ้าเป็นเด็กหรือเป็นคนธรรมดาทั่วๆ ไปก็ไม่ค่อยเป็นไร เพราะเขาไม่ได้รับการศึกษาอบรม มีความรู้อะไรพอจะเข้าใจในแนวทางต่อสู้ด้วยวิธีการต่างๆ มีการพิจารณา เป็นต้น

ส่วนเรารู้แล้ว รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เวลาเกิดเรื่อง เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น ขึ้นมาภายในตัว หาทางหรืออุบายต่างๆ รักษาตัวไม่ได้ มีแต่ล้มระเนระนาดไปอย่างนั้นใช้ไม่ได้เลย ขายตัวเองและวงกรรมฐาน!

ท่านอาจารย์มั่นท่านเทศน์สอนจิตใจนี้เก่งมากทีเดียว บรรดาลูกศิษย์ลูกหาที่ตั้งใจไปศึกษาอบรมกับท่าน ฟังอะไรก็ถึงใจ สิ่งที่ควรปฏิบัติก็ปฏิบัติไปเลย สิ่งที่ควรเข้าใจใน

ขณะนั้นก็เข้าใจ แต่ละเรื่องที่เป็นเรื่องภายใน เข้าใจไปโดยลำดับ เวลา**มีความเจ็บไข้ได้ป่วยท่านสอนวิธีพิจารณาให้** "เอ้า เวลามันเป็นไข้ มันเอาไข้มาจากไหน?" นี่ท่านสอนให้เป็นประโยชน์และได้คติสำหรับผู้ปฏิบัติ "มันหอบไข้ หอบหนาวมาจากไหน? มันก็เกิดขึ้นมาในกายนี้ไม่ใช่หรือ? เวลาหายมันจะไปหายที่ไหน? ถ้าไม่หายในที่มันเกิดขึ้นนี่ แม้ไม่หายมันก็ตายได้ด้วยกันทุกคนไม่มียกเว้นภายในร่างกายนี้ **จงพิจารณาให้รู้มัน**

ความทุกข์ทั้งมวลนั้นก็เป็น "สัจธรรม" ถ้าไม่พิจารณาสิ่งเหล่านี้จะพิจารณาอะไร? พระพุทธเจ้าตรัสรู้ด้วย "สัจธรรม" สาวกก็ตรัสรู้ด้วย "สัจธรรม" เราจะตรัสรู้ด้วยความอ่อนแอนั้นได้หรือ! มันเข้ากันได้หรือกับธรรมของพระพุทธเจ้า ถ้าอย่างนั้นเราก็มาขวางธรรมซี ท่านว่า

มันเกิดที่ตรงไหนอาการใด **เราถามดู** มันเจ็บที่ตรงนั้นปวดที่ตรงนี้น่ะ **อะไรเป็นผู้เจ็บ**อะไรเป็นผู้ปวด ? **ค้นเข้าไปให้เห็นต้นเหตุมันซิ** มันเกิดที่ตรงไหน เจ็บที่ตรงไหน **อะไรเป็นเหตุให้มันเจ็บมันปวด อะไรเป็นผู้ไปสำคัญมั่นหมาย เวลาตายแล้วเขาเอาไปเผาไฟ มันเจ็บมันปวดไหม ?** ใครเป็นผู้หลอกลวงตัวเองว่าเจ็บนั้นปวดนี้ **พิจารณาให้เห็นต้นเหตุของมันซี**

ถ้าเป็นนักปฏิบัติ ไม่รู้ต้นเหตุไม่รู้ทั้งผล คือกองทุกข์ มันจะแก้ทุกข์ได้ยังไง ปัญญามีไว้ทำไม? ทำไมไม่คิดไม่ค้นขึ้นมาใช้ แน่ะ ท่านว่า

"**มีสติปัญญาก็เพื่อระลึกรู้** แล้ว**พิจารณาสิ่งต่างๆ** มีทุกขเวทนา เป็นต้น **ซึ่งมีอยู่ในร่างกายและจิตใจของเราเอง**"

ท่านสอนย้ำลงไปโดยลำดับ ๆ หากผู้ฟัง ฟังด้วยความตั้งใจ เฉพาะอย่างยิ่งผู้มีนิสัยอาจหาญ จะยิ่งจับใจความได้ง่าย ถูกจริตทันที ๆ จับปุ๊บๆ ในเวลาจากท่านไปอยู่ในสถานที่บำเพ็ญใด **ก็เหมือนกับท่านไปแสดงกังวานอยู่ในหัวใจ** โอวาทของท่านจำได้ทุกแง่ทุกกระทง ที่สำคัญ ๆ สำหรับที่จะเอามาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติ เช่น อยู่ในที่สำคัญๆ **ประหนึ่งว่าท่านมาอยู่ที่หัวใจเราเลย** ใจอาจหาญร่าเริงจริงๆ แม้การฝึกการรู้ธรรมเห็นธรรม การเข้าใจในอรรถในธรรม ก็เข้าใจด้วยความอาจหาญ เข้าใจด้วยความเป็นนักต่อสู้จริง ไม่ได้เข้าใจด้วยความอ่อนแอ ความท้อแท้ ความเหลวไหล ความถอยทัพกลับแพ้โดยลำดับ นั้นไม่ใช่ทางที่กิเลสจะกลัวและสิ้นไปจากใจ ไม่ใช่ทางที่จะแก้กิเลส หรือรู้เรื่องของกิเลสทั้งหลายและถอดถอนได้เลย

นี่ศาสนา! ไม่มีอะไรที่จริงที่แท้แม่นยำต่อความถูกต้องจะเทียบเท่าได้ หาที่แย้งไม่มี ถ้าดำเนินตามหลักศาสนาแล้ว เรือนจำตะรางตะเริงอะไรเหล่านี้ไม่ต้องมี มีทำไมก็ไม่มีใครจะทำผิดนี่ มองเห็นตามเหตุตามผล ยอมรับความผิดความถูก ชั่ว ดี ของกันและกัน ด้วยหลักเหตุผลเป็นเครื่องรับรองแล้ว ก็อยู่ด้วยกันได้เท่านั้นคนเรา

เท่าที่ต้องมีกฎบังคับ มีตะรางหรือคุก ก็เพราะไม่ยอมรับผิด ผิดก็ไม่ยอมรับว่าผิด เห็นตัวทำอยู่หยก ๆ ก็ไม่ยอมรับ จนติดคุกติดตะรางแล้ว เวลาถูกถามยังว่า "เขาหาว่าขโมยนั้นขโมยนี้" ไปเสียอีก ทั้ง ๆ ที่ตัวขโมยเอง นี่คือความไม่ยอมรับตามเหตุตามผลตามความจริงนั้นเอง แม้ภายในจิตใจเกี่ยวกับเรื่องของตัวโดยเฉพาะก็เหมือนกัน ไม่ยอมรับ เพราะฉะนั้นมันถึงได้รับความทุกข์ความลำบาก ถ้ายอมรับตามหลักความจริงเสีย สิ่งที่แสดงขึ้นเป็นหลักความจริงทั้งนั้น ย่อมมีการยุติกันได้ด้วยความจริง แม้เกิดทุกข์ทางร่างกายก็ไม่ทำใจให้กำเริบ เพราะความรู้เท่าทัน

ตามหลักธรรม ทุกข์เคยปรากฏภายในร่างกายและจิตใจเรา ตั้งแต่วันรู้เดียงสาภาวะมา ไม่น่าตื่นเต้นตกใจ เสียใจ จนกลายเป็นโรคภายในจิตขึ้นมา **จิตตภาวนาจึงเป็นหลักวิชาความรู้รอบตัวได้ดีเยี่ยม**

ผู้ปฏิบัติอยู่สม่ำเสมอ จึงไม่ตื่นเต้นตกใจเวลาเกิดทุกข์ภายในร่างกาย และยังจับจุดของทุกข์ที่เกิดขึ้นมาพิจารณาแยกแยะตามความจริงของมัน จนเกิดอุบายแยบคายและอาจหาญชาญชัยขึ้นมาอย่างน่าชม

สำคัญที่มีการคบค้าสมาคมกับบัณฑิตนักปราชญ์ผู้ฉลาดแหลมคม ถ้าเรายังไม่สามารถช่วยตัวเองได้ ก็ต้องอาศัยครูอาจารย์ท่านแนะนำสั่งสอน การได้ยินได้ฟังอยู่บ่อย ๆ ก็ค่อยซึมซาบเข้าไปด้วยการได้ยินได้ฟังนั้น ๆ แล้วค่อยกลมกลืนกันเข้าไปกับจริตนิสัย จนกลายเป็น "**จิตมีธรรม**" จิตเป็นบัณฑิตนักปราชญ์ขึ้นมา ต่อไปก็สามารถรักษาตัวได้ เป็น "**อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ**" ขึ้นมา

ฉะนั้นการใดก็ตามเมื่อตนยังไม่สามารถ จึงต้องอาศัยผู้อื่นไปก่อน การอยู่ด้วยกันกับท่านผู้ดี ย่อมมีความสงบสุขกลมกลืนกันไปโดยทางจริตนิสัยเป็นสำคัญ จนกลายเป็นนิสัยอันดีงามไปได้ เช่นเดียวกับการคบค้าสมาคมกับคนชั่ว ทีแรกเราไม่ได้เป็นคน "ชั่ว" แต่เวลาคบกันไปนาน ๆ ก็กลมกลืนกันไปเอง จนกลายเป็นคนชั่วโดยไม่รู้สึกตัว เมื่อชั่วเต็มที่แล้ว ยิ่งทำให้มืดมิดปิดทวารหนักเข้าไป และถือว่าตนดียิ่งขึ้น ใครมาพาลไม่ได้ ความ

ดีประเภทนั้นจะโดดออกโรงทันที **นี่คือความดีของคนชั่ว** ซึ่งเป็นสิ่งชั่วที่บัณฑิตกลัวกันทั่วดินแดน

คนชั่วกับคนดี ความชั่วกับความดี มันกลับกันอย่างนี้แล คนชั่วไม่อาจมองเห็นความจริงว่าชั่ว เลยเสกสรรปั้นยอขึ้นมาว่า "เราดีเราเก่งเราสามารถ เราเป็นเสืออันลือชื่อกับเขาคนหนึ่ง" เป็นยังงั้นไปเสีย !

เพราะฉะนั้นการคบค้าสมาคมกับครูอาจารย์กับบัณฑิต จึงเป็นความสำคัญสำหรับผู้บำเพ็ญเพื่อเป็นคนดี และหวังความสุขความเจริญให้กับตัว เพราะท่านสอนท่านอบรมให้บ่อย ๆ กิริยามารยาทของท่านที่เราได้เห็นอยู่ทุกวัน ๆ นั้น จะซึมซาบเข้าไปและบำรุงจิตใจเราไปโดยลำดับ ให้ยึดเป็นคติตัวอย่างอันดีไปเรื่อย ๆ ท่านแสดงออกมาในแง่ใดก็เป็นอรรถเป็นธรรมทั้งนั้น

ยิ่งท่านผู้สิ้นกิเลสแล้วก็ยิ่งหาสิ่งเปรียบเทียบไม่ได้ อย่างท่านอาจารย์มั่น เป็นความแน่ใจว่าท่านสิ้นกิเลสแล้ว ฟังอรรถฟังธรรมของท่านมันหายสงสัย โดยที่ท่านไม่ได้บอกว่าท่านสิ้นนะ ท่านไม่ได้บอกว่าท่านเป็นพระอรหัตอรหันต์อะไรเลย **แต่ท่านบอกโดยการแสดงธรรมของจริงทุกขั้น** ให้บรรดาผู้ไปศึกษาอบรมฟังอย่างถึงใจไม่สงสัย จึงกล้าพูดอย่างเต็มปากไม่กระดากอายว่า **ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ คือพระอรหันต์องค์สำคัญองค์หนึ่งในสมัยปัจจุบันที่แสนหายาก** เพราะเป็นสมัยที่อดอยากขาดแคลนผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อความเป็นพระอรหันต์ **นอกจากจะปฏิบัติเพื่อกำจัดความเป็นพระอรหันต์** ด้วยการสั่งสมกิเลสจิปาถะเท่านั้นทั้งท่านและเรา ไม่อาจตำหนิใครได้

ขอย้อนกลับมา "เวทนา" อีก การพิจารณาทุกขเวทนานี้สำคัญมาก ทั้งนี้เพราะได้ยินได้ฟังจากท่านพระอาจารย์มั่น ท่านเอาจริงเอาจังมาก เวลาเจ็บไข้สำหรับพระผู้ปฏิบัติอยู่ในวัดท่าน บางทีท่านเดินไปเองถามว่า "ท่านพิจารณาอย่างไร?" แล้วท่านก็ย้ำธรรมลงไปเลยว่า "ให้ค้นลงไปตรงนี้ มันทุกข์ที่ตรงไหน จงพิจารณาให้เห็นความจริงของทุกข์" แล้วก็สอนวิธีพิจารณา "อย่าไปถอย ความถอยนั่นแหละคือการเพิ่มทุกข์" ท่านว่าอย่างนั้น

"ความเป็นนักสู้ ต่อสู้ด้วยปัญญานั้นแลเป็นสิ่งที่จะได้ชัยชนะ คือ รู้เท่าทันกับทุกขเวทนา ซึ่งเราถือว่าเป็นข้าศึกอันสำคัญต่อเรา **ความจริงเวทนานั้น ไม่ได้เป็นข้าศึกต่อผู้ใด** ความรู้สึกของเขาไม่มี **เพียงเป็นความจริงอันหนึ่งเท่านั้น**" ท่านสอน

"ให้พิจารณาลงไป ทุกข์มากทุกข์น้อย เราไม่ต้องไปคิดไปคาดหมายมัน ขอให้ทราบความจริงของมันด้วยปัญญาของเรา ใจเราจะไม่โกหกเจ้าของ" ท่านว่า

ก็ใจเรานี่แหละตัวโกหก เพราะผู้ที่โกหกมันมีอยู่กับใจ มันโกหกใจให้หลงสำคัญมั่นหมายไปต่าง ๆ ความโกหกกับความโง่มันเชื่อกันง่าย ๆ คนฉลาดกับคนโง่ ความโกหกกับความโง่มันก็หลอกกันได้ง่าย ๆ ความฉลาดของกิเลสกับความโง่ของเรามันเข้ากันได้ง่าย **ธรรมท่านจึงแยกแยะออกให้พิจารณาจนถึงความจริง** แล้วเชื่อด้วยความจริง นั้นแลเป็นการได้ชัยชนะไปโดยลำดับ ๆ **แยกแยะให้เห็นทุกข์ซึ่งมีเป็นประจำ** อย่าปลีกหนีไปไหน ทุกข์มากทุกข์น้อยให้พิจารณาอยู่ที่ตรงนั้น **พิจารณาอยู่ที่ตรงนั้น** ถ้าจะจ้องก็จ้องอยู่ที่ตรงนั้น เมื่อพิจารณาสาเหตุของมัน ทุกข์เป็นมากแค่ไหนก็ให้ค้นลงไป

คำว่า **"ทุกข์" นี้อาศัยอะไรเป็นที่ตั้ง** ทุกข์อาศัยกายเป็นที่ตั้ง อาศัยความรู้สึกเป็นเหตุที่จะให้ทุกข์กำเริบ ความรู้สึกหมายไปต่าง ๆ นานา นั่นแหละทำให้ทุกข์กำเริบขึ้น **ความรู้สึกนี้ต้องแก้ด้วยการพิจารณาให้ทราบทั้งเรื่องของทุกข์** ว่าเป็นเช่นนั้น ทราบทั้ง "ฐานเป็นที่เกิดแห่งทุกข์" เช่นร่างกายนี้ส่วนใดก็ตาม จงให้ทราบชัดเจนว่า **ฐานนั้น**มันเป็นทุกข์จริงไหม เช่น

เป็นทุกข์ในกระดูก ในเนื้อในหนังส่วนใด เนื้อหนังนั้นเป็นเนื้อหนังอยู่เช่นนั้น ทุกข์ก็เป็นทุกข์อยู่เช่นนั้น **แม้จะอาศัยกันอยู่ก็เป็นคนละชิ้นคนละอัน ไม่ใช่อันเดียวกัน** จิตผู้รู้รับทราบสิ่งนั้นก็**เป็นจิตอันหนึ่ง แต่จิตนี้เป็นผู้หลง** แล้วก็ไปสำคัญว่านั้นเป็นทุกข์ นี้เป็นทุกข์ **รวมทั้งหมดนั้นเข้ามาเป็น "ตัว" ว่า** "เรา" ทุกข์ที่นั่น เราทุกข์ที่นี่ ไม่อยากจะให้ "เรา" เกิดทุกข์ อยากจะให้ทุกข์หายไปเสีย **ความอยากนี้ก็เป็นกิเลสอันหนึ่งขึ้นมาส่งเสริม** จึงเกิดความทุกข์ความลำบากมากขึ้น **ใจก็เป็นทุกข์** ที่เป็นทุกขเวทนาทางกายก็เป็นทุกข์ ทางใจก็กำเริบขึ้นอีกด้วยความทุกข์ เพราะอยากให้เป็นอย่างใจหวัง ก็เลยเสริมกันขึ้นไป นี่เป็นความโง่ของตัวขนทุกข์มาทับถมตัวเอง

ความฉลาด ต้องพิจารณา มองทุกขเวทนาที่มีอยู่ในใจว่า เกิดจากอะไร อาศัยอะไรอยู่ อาศัยร่างกาย ร่างกายส่วนใด หรือทุกข์มันเกิดอยู่ที่จุดใด **แล้วดู "กาย" กับ "เวทนา" มันเป็นอันเดียวกันไหม ?** รูปลักษณะเป็นอย่างไรบ้าง **เวทนาไม่มีรูป ไม่มีลักษณะท่าทางต่าง ๆ ปรากฏแต่ความทุกข์เท่านั้น**

ส่วนร่างกายมีรูปร่าง มีสีสันวรรณะ และก็มีอยู่ของมันอย่างนั้นตั้งแต่ทุกข์ยังไม่เกิด เวลาทุกข์เกิดขึ้นมันก็มีอยู่เช่นนั้น **ทุกข์เป็นอันหนึ่งต่างหากจากสิ่งนี้โดยความจริง** แต่อาศัยความ "วิการของร่างกาย" ให้เกิดขึ้นมา จิตก็เป็นผู้ไปรับรู้ ถ้าจิตมีปัญญาก็ควรรับทราบไปตามความจริงของมัน จิตก็ไม่กระทบกระเทือน ถ้าจิตลุ่มหลงก็ไปยึดสิ่งนั้นเข้ามา

คือเอาความทุกข์นั้นเข้ามาเป็น"ตน" เป็นของตน แล้วก็อยากให้ทุกข์ที่ว่า เป็นตนเป็น**ของตนนั้นหายไป**

นี่แหละที่แยกไม่ได้ เมื่อทุกข์เข้ามาเป็นตนแล้วมันจะแยกออกได้อย่างไร ถ้าเป็นแต่ทุกข์เป็นความจริงอันหนึ่งต่างหาก ร่างกายก็เป็นความจริงอันหนึ่งต่างหาก **ไม่ใช่อันเดียวกัน** ต่างอันต่างมี ต่างอันต่างจริง อยู่ตามสภาพของตน **เมื่อความรู้เป็นอย่างนี้จึงจะแยกได้**

ถ้าเห็นทุกข์ว่าเป็น "ตน" แล้ว แยกวันยังค่ำก็ไม่ออก เพราะยึดถือว่า "อันนี้เป็นตน" แล้วจะแยกได้อย่างไร เพราะตนไม่ทำการแยกแยะด้วยปัญญานี่ ก็ต้องถือว่าเป็น "ตน" อยู่อย่างนี้ เมื่อ "ขันธ์" กับ "จิต" กลมกลืนเข้าเป็นอันเดียวกันแล้วแยกไม่ได้ เมื่อพยายามให้สติปัญญาพิจารณาเข้าไปเห็นความจริงของมันแล้วว่า ต่างอันต่างอยู่ ต่างอันต่างจริง ของใครของเราอยู่เช่นนั้นอย่างซาบซึ้งเข้าในจิตใจ ทุกข์ค่อยๆ ระงับลงไป ๆ ทั้งรู้เครื่องสืบต่อของทุกข์ที่เข้ามาเกี่ยวเนื่องกับใจ เพราะมันก็ออกไปจากใจ เมื่อพิจารณาทุกข์แล้ว มันก็หดตัวเข้ามา หดตัวเข้ามาจนถึง "ใจ" เรื่องทุกขเวทนาทั้งมวล มันก็ออกไปจากใจที่ไปหมาย หรือ**ที่เป็นทุกขเวทนา เพราะมันมีสายสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอยู่โดยทาง "อุปาทาน" อย่างลึกลับ** แต่เราไม่ทราบ

เวลาพิจารณาเห็นอย่างชัดเจนแล้ว เราจึงได้ตามทุกขเวทนาเข้ามา รู้เข้ามา ๆ **ทุกขเวทนาหดเข้ามา** ย่นเข้ามา**จนกระทั่งถึงใจ พอทราบว่าใจนี้เองเป็นตัว**ไปก่อ "อุปาทาน" ขึ้นมา แล้วให้จิตถือว่าเป็น "ตน" จึงเกิดความทุกข์ขึ้นมากมาย พอทราบอย่างนี้แล้ว ทุกข์ก็ระงับดับลงไป

อีกประการหนึ่ง พอทราบเช่นนี้ **ทุกข์ก็จริง แต่ใจไม่ไปยึด** ถึงทุกข์จะไม่ดับก็ตาม เรื่องจิตก็เป็นจิต ไม่สืบต่อกับด้วยอุปาทาน ต่างอันต่างจริง **นี่เรียกว่า "จิต เป็นตัวของตัว" มีความร่มเย็นเป็นสุขและรอบคอบอยู่ภายในตัว ในท่ามกลางแห่งความทุกข์ของขันธ์** นี่ชื่อว่า "รู้จิตว่าเป็นของจริงอันหนึ่ง เช่นเดียวกับขันธ์ทั้งหลายเป็นของจริงแต่ละอย่าง

นี่สำหรับผู้กำลังดำเนินปฏิปทา กำลัง**ดำเนินเพื่อรู้เท่าทัน "ขันธ์ห้า"** มีทุกขเวทนาเป็นสำคัญ

แต่สำหรับท่านผู้เข้าใจโดยตลอดจนถึงกับเป็น **"อกุปปจิต อกุปปธรรม" ไม่มีการกำเริบเป็นอื่นต่อไปแล้วนั้น"** ท่านไม่มีปัญหาอะไรเลย จะเป็นทุกข์มากทุกข์น้อยไม่เป็น

ปัญหาทั้งสิ้น **เพราะจิตท่านจริงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีเวลาไหนที่จิตของท่านซึ่งบริสุทธิ์แล้วจะกลายเป็นเศร้าหมอง จะกลายเป็นโลกขึ้นมา** ไม่มีทางเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นอาการแห่งขันธ์จะแสดงขึ้นมาอย่างไร ท่านจึงทราบตามหลักธรรมชาติ ขันธ์นั้นก็ปรากฏขึ้นตามหลักธรรมชาติ ดับไปตามธรรมชาติ หรือตั้งอยู่ตามธรรมชาติ แล้วดับไปตามธรรมชาติ จิตก็รู้ตามธรรมชาติของตนโดยไม่ต้องบังคับบัญชากันแต่อย่างใด **จิตของท่านผู้รู้รอบขอบชิดโดยตลอดทั่วถึงแล้วเป็นอย่างนี้**

ส่วนเรากำลังพิจารณาขันธ์ ก็เพื่อจะทราบและถอยเข้ามาเป็นลำดับ แม้ว่าจะไม่เป็นอย่างนั้นในระยะที่กำลังดำเนิน จะยังไม่สมหวังก็ตาม แต่การพิจารณา "ทุกข์" ทั้งหลาย **ก็เพื่อแยกจิตออกจากทุกข์** ไม่ไปพัวพันในทุกข์ และไม่ถือมั่นทุกข์ว่าเป็นตน ขณะที่ทุกข์เกิดขึ้นมากหรือน้อย ไม่ให้ไปกว้านเอาทุกข์นี้มาเป็นตน ซึ่งเท่ากับเอาไฟมาเผาตน ก็สบาย!

เพราะฉะนั้น**ทุกข์จึงเป็นหินลับปัญญาได้ดี** ทุกข์จะเกิดขึ้นมากน้อย **จงกำหนดสติปัญญาจ้องอยู่ตรงนั้น แล้วย้อนคืนมาสู่จิต และ ขยายความรู้ออกไปหาเวทนาออกไปหากาย** ซึ่งเป็นคนละสัดละส่วนอยู่แล้ว กายก็เป็นส่วนหนึ่ง เวทนาเป็นส่วนหนึ่ง จิตเป็นส่วนหนึ่ง **ถอยไปถอยมา**

ด้วยการพิจารณาทางปัญญา จนเป็นที่เข้าใจและทราบซึ้งใจจริง ๆ ว่า "**ขันธ์แต่ละอย่าง สักแต่ว่า ....เท่านั้น**" ไม่ปรากฏว่าเป็นอะไร เช่น เป็นเรา เป็นของเรา เป็นต้น **เป็นเพียงความจริงแต่ละอย่างที่ปรากฏอยู่เท่านั้น** เมื่อเข้าใจประจักษ์เช่นนี้ **ใจย่อมเป็นตัวของตัวโดยอิสระในขณะนั้น** และรู้ประจักษ์ว่าทั้งขันธ์ทั้งจิตต่างอันต่างจริง **ไม่กระทบกระเทือนกัน**

แม้ขณะจะตาย ใจก็จะรู้ทันเหตุการณ์จำเพาะหน้า ไม่สะทกสะท้านต่อทุกขเวทนาและความตาย เพราะจิตแน่ใจว่า "**จิต เป็น จิต**" คือเป็นคลังแห่งความรู้ ขันธ์แต่ละขันธ์เป็นเพียงอาการหนึ่ง ๆ เท่านั้น จิตจึงไม่กลัวตาย เพราะความแน่ใจตัวเองว่าจะไม่ไปล่มจมที่ไหน

แม้ยังไม่ถึงขั้นสิ้นกิเลสโดยสิ้นเชิงก็ตาม แต่จิตได้ฝึกหัดตนด้วยสติปัญญากับขันธ์ทั้งหลายจนเกรียงไกรอยู่แล้ว คือจิตอยู่กับสัจธรรม อยู่กับ "หินลับปัญญา" ปัญญาจะกระจายกำลังแผ่กว้างออกไป ใจจะผ่องใสและองอาจกล้าหาญเป็นลำดับ เพราะปัญญาเป็นเครื่องซักฟอก **แม้ความดับจะมีขึ้นในขณะนั้น**ก็ไม่มีปัญหาอะไร!

ประการหนึ่ง ถ้าเรามีสติปัญญา พิจารณาทุกขเวทนาอย่างไม่ถอยหลัง จนเป็นที่เข้าใจแล้ว แม้ขณะจะตายจริงๆ **ก็จะทราบว่า ทุกขเวทนานี้จะระงับดับไปก่อน แต่จิตจะไม่ดับ จะถอยตัวเข้ามา รู้ตัวอยู่ภายในตนโดยเฉพาะ แล้วผ่านไปในขณะนั้น** คำว่า **"เผลอสติ" ไม่มีสำหรับผู้ปฏิบัติถึงธรรมขั้นนี้** จึงเป็นที่แน่ใจว่า **ผู้มีสติ แม้จะยังไม่สิ้นกิเลส** ย่อมจะทราบชัดในขณะที่ทุกขเวทนาเกิดขึ้นเต็มที่ **จนขันธ์จะทนอยู่ไม่ได้แล้ว** จะสลายตัวไปจะตาย **จิตถอนตัวออกจากนั้นมาสู่ความเป็นจิต คือเป็นตัวของตัวแล้วผ่านไป นี่เป็นธรรมขั้นสูงละเอียดมาก !**

ฉะนั้นนักปฏิบัติที่เด็ดเดี่ยวอาจหาญเพื่อรู้ธรรมทุกขั้น จึงมักพิจารณาทุกขเวทนาอย่างเอาจริงเอาจัง บทเวลารู้ก็รู้อย่างถึงใจ และถือทุกขเวทนาเป็นต้น เป็นสัจธรรม เช่นเดียวกับที่ท่านสอนว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน" ฉะนั้น

ด้วยเหตุนี้การพิจารณาขันธ์เพื่อรู้ตามความเป็นจริง **จึงไม่ควรหักห้ามต้านทานความจริง** เช่น **ร่างกายทนไม่ไหวก็ปล่อยไป ไม่ควรหวงไว้** เวทนามันก็ไปของมันเอง **นี่เรียกว่า "สุคโต"**

นี่แหละการพิจารณาจิต การปฏิบัติต่อใจที่ได้ผลประจักษ์ สำหรับผู้ปฏิบัติท่านปฏิบัติดังกล่าวมา เมื่อถึง**คราวจวนตัวจริง ๆ แล้วไม่หวังพึ่งใครทั้งนั้น** ไม่ว่าพ่อแม่ พี่น้อง ญาติมิตร เพื่อนฝูง ใครต่อใคร ไม่พึ่งทั้งนั้น **ต้องถอยจิตออกมาจากสิ่งที่เกี่ยวข้องพัวพันทั้งหลาย เข้ามาสู่จุดสำคัญที่กำลังตะลุมบอนกันอยู่**

เวลานี้ให้ถือ "เวทนา" นี่แหละสำคัญ ในการพิจารณาในขณะที่จะแตกจะดับ ไม่ยอมถอย เป็นอย่างไรเป็นกัน ! ขอให้รู้ ให้เข้าใจเรื่องนี้เท่านั้น ไม่ต้องไปคิดว่า การพิจารณา "ทุกขเวทนา" อย่างชุลมุนวุ่นวายนี้ แล้วเวลาตายทั้งที่จิตกำลังยุ่งอยู่อย่างนี้ จะไม่ไปสู่ "ทุคติ"หรือ?

จะไปทุคติที่ไหน ! วุ่นก็วุ่นกับงานอันดีอันชอบธรรมนี่ วุ่นโดยที่รู้ หรือวุ่นเพื่อรู้ด้วยความรู้นี่ **ไม่ใช่วุ่นเพราะหลงนี้** ใจจดจ้องพิจารณาค้นคว้าอยู่ที่ทุกขเวทนานั่น เวลาจะไปจริง ๆ ใจรู้นี่ ผู้มีสติท่านรู้ ใจถอยปั๊บเข้ามาทันที คือปล่อยงานที่กำลังทำนั้นทันที **แล้วถอยพับเข้ามาสู่ตัวของตัว เป็นตัวของตัว คือจิตล้วนๆ แล้วผ่านไปเลยแบบ** "สุคโต" เต็มภูมิของผู้ปฏิบัติ แม้จะยังไม่สิ้นกิเลสก็ตาม **ก็เรียกว่า "มีกำลังเต็มตัว เต็มภูมิของตัวตามขั้นของจิตของธรรม"** การพิจารณา จิตตภาวนาจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก และพึ่งเป็น

พึ่งตายตัวเองได้จริง ๆ ไม่ต้องหวังพึ่งใครทั้งนั้น เป็นที่แน่ใจภายในตัวเอง สติปัญญามีกำลังเพียงใด ใจรู้ภายในตัวเอง ไม่ต้องไปถามใคร

ถ้าใจสามารถพิจารณาจนกระทั่งผ่านได้ในขณะนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างหายสงสัยไม่มีปัญหาอะไรเลย เราจะมัวคิดว่าเราเป็นผู้หญิง เราเป็นฆราวาส เราไม่สามารถจะทำพระนิพพานให้แจ้งได้ **นั้นเป็นความสำคัญผิดของเรา** ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสประเภทหนึ่งหลอกเราเหมือนกัน

ธรรมเป็นของจริง และเป็นสมบัติกลางเสมอกัน ไม่ว่าผู้หญิงผู้ชาย ไม่ว่านักบวชฆราวาส สติปัญญามีได้ด้วยกัน แก้กิเลสได้ด้วยกัน เมื่อพอใจจะแก้กิเลสได้ด้วยวิธีใด ของหญิงใด ชายใด ฆราวาสใด พระองค์ใดก็ตาม สามารถแก้ได้ด้วยกัน และพ้นไปได้ด้วยกัน ไม่ต้องไปสร้างปัญหากวนใจให้เสียเวล่ำเวลา เรามีอำนาจวาสนามาจากไหน นั่นอย่าไปคิด เรากำลังสร้างบุญวาสนาอยู่นี่ มากหรือน้อย ก็เห็นอยู่กับจิตนี่แหละ

จงพิจารณาดูตัวเรา มันโง่ที่ตรงไหน พยายามสั่งสมความฉลาด คือสติปัญญาขึ้นมาจึงเป็นความถูกต้องตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแท้

ที่นำมาตำหนิตนว่า เขาอยู่ในชั้นนั้นชั้นนี้ ส่วนเราไม่มีชั้นมีภูมิกับเขา ไปที่ไหนคนนั้นแซงขึ้นหน้าเรา คนนี้แซงขึ้นหน้าเรา ใครจะมาแซงหน้าเรา นอกจากกิเลสมันแซงหน้าหลอกเรา ให้น้อยเนื้อต่ำใจวาสนาน้อยต่างหาก นั่นเป็นความสำคัญผิดไปต่างหากให้เราเกิดท้อถอยน้อยใจตัวเอง เพราะกิเลสหาอุบายฆ่าโดยไม่รู้สึกตัว

เราอย่าไปคิดอย่างนั้น เรามีวาสนาเต็มตัวทุกคน ทำไมจะไม่เต็มตัว เราเป็นนักปฏิบัติ เราเป็นนักบำเพ็ญบุญสุนทานอยู่ด้วยกัน วาสนาไม่ได้เป็นสิ่งของออกมาวางตลาดร้านค้าพอจะประกาศแข่งขันกัน วาสนามีอยู่กับตัวด้วยกันทุกคน ท่านไม่ให้ประมาทกันด้วยเรื่องอำนาจวาสนา แม้แต่สัตว์ท่านก็ยังไม่ให้ประมาทเขา คิดดูซี เพราะวาสนามีอยู่ภายในจิตใจของสัตว์ของคนด้วยกัน

การแก้กิเลส ก็ไม่ต้องไปคิดให้เสียเวล่ำเวลา เป็นการทำลายกำลังใจของตัว ความมุ่งมั่นของตัวให้ด้อยลงไป ด้วยความคิดว่า “เราเป็นผู้หญิง” เปล่า ๆ เราเป็นผู้ชายเปล่า ๆ เราเป็นนักบวชเปล่า ๆ หรือเป็นฆราวาสเปล่า ๆ **ไม่มีมรรคผลติดตัวบ้างเลย** คนอื่นเขามีกัน แต่เราไม่มี อายเขา ดังนี้ นั่นเป็นความคิดผิด ซึ่งจะทำให้เราเองเสียกำลังใจในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ

ส่วนความคิดที่ถูกต้องคือ เวลานี้เรากำลังทำความเพียรด้วยสติ ด้วยปัญญา เพื่อแก้กิเลส และเพื่อพอกพูนกุศลผลบุญให้มากมูนขึ้นไปโดยลำดับ ซึ่งเป็นการสร้างบารมีโดย

ตรงอยู่แล้ว เรามีวาสนาเกิดมาในท่ามกลางแห่งพระพุทธศาสนา ได้บำเพ็ญวาสนาบารมีเต็มความสามารถเรื่อยมาจนบัดนี้ ดังนี้

ผู้หญิงก็มีสติปัญญาได้เช่นเดียวกับผู้ชาย เพราะผู้หญิงผู้ชายมีกิเลสด้วยกัน การแก้กิเลสก็แก้ด้วยสติด้วยปัญญา มีความเพียรเป็นเครื่องหนุนด้วยกัน กิเลสมีอยู่ที่ไหน ก็มีอยู่ที่ใจด้วยกัน

เมื่อสติปัญญาสมบูรณ์พร้อมเมื่อใด เป็นผ่านไปได้ด้วยกัน ไม่มีปัญหาว่าจะต้องเป็นนักบวช นี่คือความจริงแห่ง ‘‘สัจธรรม’’ ที่ ไม่เลือกชาติชั้นวรรณะ บรรดาที่เป็นมนุษย์แล้วไม่เลือกเพศหญิงเพศชาย ขอให้บำเพ็ญไปเถิด เพราะธรรมเป็นกลาง ๆ ฟังได้เข้าใจได้ด้วยกันทั้งผู้หญิงผู้ชายทั้งนักบวชและฆราวาส ปฏิบัติได้ แก้กิเลสได้ กิเลสจะไม่นิยมว่าเป็นหญิงเป็นชาย คนเรามีกิเลสด้วยกัน แม้แต่พระที่เป็นนักบวชก็มีกิเลสจะว่ายังไง! ท่านจึงต้องแก้ของท่าน ถ้าไม่แก้ก็นอนจมอยู่กับกิเลส เช่นเดียวกับคนทั่ว ๆ ไปที่ไม่สนใจ ‘‘ ธรรม’’ นั้นแล หรือยิ่งกว่าคนทั่วไปก็ได้

ธรรมจึงไม่สำคัญว่าต้องเป็นนักบวชถ่ายเดียว มันสำคัญที่จะแก้กิเลสด้วยความพากเพียรซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมาก เราจะต้องสนใจในจุดนี้ให้มาก

ส่วนความพ้นทุกข์ พ้นที่ไหน พ้นในที่ที่มีทุกข์นั้นแล แก้กิเลสได้ก็พ้นทุกข์ ถ้าแก้ไม่ได้ จะเป็นเพศไหนก็ต้องเป็นทุกข์อยู่ด้วยกัน

นี่แหละพระศาสนาอยู่ที่จิตใจ ไม่ได้อยู่ที่อื่น ๆ ถ้าทำให้อาภัพก็อาภัพได้ ที่จิตเรานั้นแหละ จะเป็นนักบวชหรือฆราวาส ก็อาภัพได้ทั้งนั้นถ้าทำตัวเป็นผู้อาภัพ จะทำให้ศาสนารุ่งเรืองภายในใจก็ทำได้ ศาสนาเจริญ เจริญที่ไหน ก็เจริญที่ใจไม่ได้เจริญที่อื่น **สำคัญที่ใจ** สำคัญที่การปฏิบัติของคนเรา กิริยามารยาทที่แสดงออก เมื่อใจเจริญแล้วอาการนั้น ๆ ก็เจริญไปด้วยความสวยงามน่าดูน่าชม เฉพาะอย่างยิ่งจิตใจ มีความเจริญรุ่งเรืองภายในตัว มีสติ มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตัวอยู่เสมอแล้ว เรียกว่า ‘‘ใจมีความเจริญ’’ กิเลสไม่ค่อยจะมาทำลายได้ นี่แหละ ‘‘ศาสนาเจริญ’’

เราพยายามพิจารณาแก้ไปโดยลำดับ คำว่า ‘‘กิเลส ๆ’’ น่ะ ไม่มีกว้างไม่มีแคบ ไม่มีมากมีน้อยเกินขอบเขตแห่งการแก้การถอดถอนของเรา มีอยู่ในดวงใจนี้เท่านั้น จงพิจารณาลงไปที่นี่ ไม่ว่าผู้หญิงผู้ชาย นักบวชหรือฆราวาส กิเลสตัวเศร้าหมองมีอยู่ในใจด้วยกัน หนาแน่นขนาดไหน คิดดูก็รู้ได้ เช่นความมืด มันเคยมืดมาตั้งกัปตั้งกัลป์ก็ตาม พอเปิดไฟขึ้นเท่านั้นความมืดก็หายไปหมด ความมืดไม่เห็นเอาอะไรมาอวดว่า ‘‘ข้าเคยมืด

มาตั้งกัปตั้งกัลป์แล้วนี่ เพียงไฟนี้จะมาเปิดไล่ความมืดของข้าออกไปนั้น มันเป็นไปไม่ได้" ไม่มีทาง ดังนี้ แต่เมื่อเหตุผลพร้อมแล้วความมืดต้องหายไปหมด ความสว่างเกิดขึ้นแทนที่ **แม้ความมืดจะเคยมืดมาตั้งกัปตั้งกัลป์ ก็หายไปหมดในขณะนั้น**

กิเลสมันจะหนาแน่นเพียรไร และเคยเป็นเจ้าครองใจมานานก็ตาม ขอให้พิจารณาทางด้านสติปัญญาด้วยดี **เมื่อสติปัญญาสามารถแล้วก็รอบตัวทันที** กิเลสแม้จะเคยอยู่ในจิตใจเรามาตั้งกัปตั้งกัลป์ ก็สลายตัวลงไปทันที เช่นเดียวกับความมืดที่เคยมีอยู่นั้นแล **พอตามไฟขึ้น ความมืดก็หายไป** ความสว่างก็เกิดขึ้นแทนที่ด้วยอำนาจของสติปัญญาภายในจิต ก็สว่างจ้าด้วย " **ธมฺโม ปทีโป**" เป็นธรรมประทีปในขณะนั้น

มีเท่านี้เป็นจุดสำคัญที่จะต้องพิจารณา เอาให้เห็น ศาสนาอัศจรรย์ อัศจรรย์ที่ไหน? ศาสนาเจริญ เจริญที่ไหน ? ที่ท่านว่า "พ้นทุกข์"พ้นที่ไหน? **ก็มีอยู่ที่ใจนี้เท่านั้น !ขยายออกมาก็เป็นสัจธรรม ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค**

(๑) ทุกข์ เราก็ทราบว่าทุกข์ เพราะเราไม่ใช่คนตาย

(๒) สมุทัย เป็นสิ่งที่จะส่งเสริม หรือผลิตทุกข์ให้เกิดขึ้น มีอะไรบ้าง ? ท่านก็สอนว่า "**นนฺทิราคสหคตา ตตฺร ตตฺราภินนฺทินี,เสยฺยถีทํ กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา.**" เป็นต้น เราก็ทราบ อะไรที่มันรักมันใคร่ รักใคร่ในสิ่งใดบ้าง เราพยายามแก้ไขมัน รักใคร่ในขันธ์ห้า เฉพาะอย่างยิ่งในขันธ์ห้าว่าเป็น "ตัวเรา" นี้แล จงพยายามรู้เท่าทันมันโดยลำดับ แล้วยังมีรักใคร่อะไรอีก รักใคร่ในจิต ติดในจิต สงวนในจิต ก็แก้ในจิต **มันรักที่ตรงไหน นั่นแหละคือตัวกิเลสมันอยู่ตรงนั้น** แก้เข้าไป ๆ จนกระทั่งถึงความจริงแล้ว **ใจก็ไม่รักไม่ชัง เพราะหมดแล้ว!** กิเลสหมดไปแล้ว ความรัก ความชัง ความเกลียด ความโกรธมันไม่มี ใจเป็นหลักธรรมชาติภายในตัวล้วน ๆ **นั่นแหละเป็นธรรมชาติที่ต้องการแท้ !**

(๓) การพิจารณาเพื่อธรรมนี้ ก็คือ **มรรค** มี **สติ ปัญญา เป็นสำคัญ**

(๔) นิโรธ ก็คือ ความดับทุกข์นั่นเอง ดับไปเป็นลำดับ ๆ จนกระทั่ง "**มรรค**" มีความสามารถเต็มที่แล้ว นิโรธ ก็ดับทุกข์ทั้งมวลภายในใจไม่มีเหลือ ขณะที่นิโรธทำการดับทุกข์สิ้นสุดลง อะไรที่รู้ว่าทุกข์ดับไป กิเลสดับไป **อะไรที่รู้รู้นั้นแล คือผู้บริสุทธิ์ ผู้บริสุทธิ์นี้แลที่นอกจาก "สัจธรรม" ไป เป็นธรรมวิเศษอัศจรรย์ ! "สัจธรรม"** นั้นเป็นกิริยาเป็นอาการ เป็นสมมุติ "**นิโรธ**" ก็เป็นสมมุติ และเป็นกิริยาที่ดับทุกข์ เป็นสมมุติ ทุกข์ดับไปหมดแล้วไม่มีอะไรเหลือ เหลือแต่**ความรู้ที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ นั่นไม่ใช่ "สัจธรรม" นั่น**

คือความบริสุทธิ์ของจิต ถ้าจะเรียก ''นิพพาน'' ก็เรียกได้ เรียกอะไรก็ไม่ขัดทั้งนั้น เมื่อถึงขั้นไม่ขัดแล้ว ไม่ขัดไม่แย้งใครทั้งหมด ตัวเองก็ไม่แย้ง อะไรก็ไม่แย้ง รู้เท่าทันทุกสิ่งทุกอย่าง พูดไปได้ทั้งนั้นไม่มีปัญหาอะไรเลย **ขอให้รู้ธรรมวิเศษอัศจรรย์นี้เถิด** ความเลิศหากเป็นเองไม่ต้องเสกสรร

นี่แหละศาสนาแท้ จงค้นที่ตรงนี้ ค้นลงไป การปฏิบัติศาสนา เวลารู้ก็มารู้อยู่ที่ตรงนี้ ศาสนาเจริญ เจริญที่นี่ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้สัตว์โลกพ้นจากทุกข์ ท่านก็สอนลงที่นี่ และพ้นที่นี่ไม่ได้พ้นที่ไหน เราก็เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง และอยู่ในข่ายแห่งโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อยู่ในหมู่แห่งพุทธบริษัท เป็นผู้มีสิทธิ์ด้วยกันในการปฏิบัติการถอดถอนกิเลสให้พ้นจากทุกข์ ในบริษัท ๔ นี้มีสิทธิ์ด้วยกันทั้งนั้น ที่จะทำตนให้แจ้ง**ถึงพระนิพพานได้**

ขอให้พินิจพิจารณาทำความกล้าหาญต่อสู้กับสิ่งที่ควรต่อสู้ภายในจิตใจของตน สั่งสมความกล้าหาญ สั่งสมสติปัญญาขึ้นให้เพียงพอ และหาอุบายคิดค้นต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นจากตัวเอง การคิดค้นเองนี้แลเป็นที่ชอบธรรม เป็นสมบัติของตนแท้ ครูบาอาจารย์ท่านหยิบยื่นให้เป็นชิ้นเป็นอัน นี้เป็นส่วนหนึ่งต่างหาก พอเป็นเงื่อนหรือพอเป็นแนวทาง นำไปพินิจพิจารณาให้แตกแขนงกว้างขวางออกไป กลายเป็นสมบัติของเราขึ้นมา

อันธรรมใดที่เป็นสมบัติซึ่งเกิดขึ้นมาด้วยอุบายของเรานั้น **เป็นสมบัติของตนแท้** กินไม่หมด หากคิดหากค้นไปได้ร้อยสันพันคม ในการถอนถอดกิเลสชนิดต่างๆ กระทั่งกิเลสหลุดลอยไปเพราะอุบายของเราเอง โดยอาศัยอุบายแง่ต่าง ๆ ที่ครูบาอาจารย์หยิบยื่นให้นั้นเป็นต้นทุน นี้แลเป็นธรรมของเราแท้ เกิดขึ้นมามากน้อยเป็นธรรมของเราทั้งสิ้น **เรียนจากตำรับตำราก็เป็นของพระพุทธเจ้า เราหยิบยืมท่านมา**จากครูบาอาจารย์ ก็หยิบยืมท่านมา เว้นแต่ในขณะที่ท่านแสดงธรรม เราเข้าใจในธรรมนั้น แก้กิเลสไปในขณะนั้น ก็เป็นสมบัติของเราในขณะที่ฟัง ต่อจากนั้นเราก็นำอุบายของท่านไปพิจารณาใคร่ครวญแตกแขนงออกด้วยปัญญาของเราเอง เป็นสมบัติของเรา **ทั้งฝ่ายเหตุ** คือ การพินิจพิจารณา ทั้งฝ่ายผล คือที่เราได้รับเป็นที่พึงพอใจโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งถึงความพ้นทุกข์นั่นเป็นผลของเราล้วน ๆ มีอยู่กับเรา ไม่มีผู้ใดมาแบ่งสันปันส่วนเราได้เลย

นี่แหละความเลิศ เลิศขึ้นที่นี่ ไม่ได้เลิศที่ไหน เพราะฉะนั้นจงพยายามหาความเลิศ ความประเสริฐ ซึ่งมีอยู่ในตัวของเรา ด้วยการขวนขวายบำเพ็ญ ความรู้นี้แล ไม่ใช่สิ่งอื่นใดที่จะเป็นความเลิศประเสริฐ

แต่เวลานี้ใจถูกสิ่งสกปรกโสมมหาคุณค่าไม่ได้ปกคลุมอยู่ จึงกลายเป็นของไม่มีคุณค่าเท่าที่ควรจะเป็น เวลานี้เรากำลังสำรอกปอกกิเลสประเภทต่าง ๆ ออกโดยลำดับ ๆ เมื่อปอกเต็มกำลังจนหมดไม่มีในดวงใจแล้ว ใจก็บริสุทธิ์เต็มภูมิ ความเลิศปรากฏขึ้นมาในใจดวงนี้แล ความเลิศจึงเลิศที่ตรงนี้แหละ ไม่ต้องไปหาอะไรที่ไหนอีก เพราะถึง "เมืองพอ" อย่างเต็มภูมิแล้ว

เอาละ ขอยุติ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

พิจารณาทุกขเวทนา

คนเราเหมือนกับ**ต้นไม้** ถ้ารดน้ำให้ปุ๋ยอยู่เรื่อย ๆ บำรุงอยู่โดยสม่ำเสมอ ก็มีความสดชื่นดี และเติบโตขึ้นเร็วกว่าปกติธรรมดา ที่ทิ้งไว้ตามบุญตามกรรมไม่บำรุงรักษา **จิตใจ**เมื่อบำรุงรักษาโดยสม่ำเสมอก็มีความผ่องใส มีความสงบเยือกเย็นเป็นลำดับ ๆไป ถ้าขาดการอบรมก็เหมือนต้นไม้ที่ขาดการบำรุง ขาดการอบรมในระยะใด ก็แสดงความอับเฉาเศร้าหมองขึ้นมา เพราะสิ่งที่จะทำให้อับเฉาเศร้าหมองมันมีแทรกอยู่ภายในจิตใจของคนเราอยู่แล้ว

การบำรุงรักษาด้วยจิตตภาวนาโดยสม่ำเสมอ จิตจะมีความสงบเย็นขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อจิตมีความสงบ ความสงบกับความผ่องใส ก็เริ่มเป็นไปในระยะเดียวกัน เมื่อจิตมีความสงบ เราจะพิจารณาไตร่ตรองอะไรก็ได้เหตุได้ผล พอเข้าอกเข้าใจตามความจริงทั้งหลายที่ปรากฏขึ้นทั้งภายนอกและภายในตัวเอง หากจิตกำลังว้าวุ่นขุ่นมัวอยู่ จะคิดอะไรก็ไม่ได้เรื่องทั้งนั้นแหละ ถูกก็เป็นผิดไป ผิดก็ยิ่งเป็นผิดไปเรื่อย ๆ

ฉะนั้นท่านจึงสอนให้อบรม เพื่อจิตจะได้มีความสงบร่มเย็นและผ่องใส มองเห็นเงาของตัว ราวกับน้ำที่ใสสะอาด มองลงไปในน้ำ มีขวากมีหนาม มีสัตว์อะไรอยู่ในน้ำก็เห็นได้ชัด แต่ถ้าน้ำขุ่นมองลงไปก็ไม่เห็น ไม่ว่าจะเป็นขวากเป็นหนาม เป็นสัตว์หรืออะไรอยู่ในน้ำนั้น เราไม่สามารถที่จะเห็นได้เลย

จิตใจก็เช่นเดียวกัน เมื่อกำลังขุ่นมัว อะไรที่แฝงอยู่ภายในจิตใจมากน้อย ไม่สามารถที่จะมองเห็นโทษของมันได้ ทั้ง ๆ ที่มันเป็นโทษอยู่ภายในจิตใจของเราตลอดมา เพราะจิตใจไม่ผ่องใส จิตใจขุ่นมัวไปด้วยอารมณ์อันเป็นตมเป็นโคลน จึงพิจารณาไม่เห็น จึงต้องอบรมจิตให้มีความผ่องใส แล้วก็เห็น “เงา” ของตัว

“เงา” นั้นมันแฝงอยู่ภายในจิต **คืออาการต่าง ๆ ที่แสดงออกจากจิตนั่นแหละ** ท่านเรียกว่า “เงา” แล้วทำให้เราหลงติดอยู่เสมอใน**เงา**ของเราเอง **ซึ่งไปจากความคิดความปรุงต่าง ๆ** ที่เป็นไปโดยสม่ำเสมอ และออกจากจิตอยู่ทุกเวล่ำเวลา ทำให้เราเผลอตัวไปเรื่อย ๆ **เข้าใจว่าสิ่งนี้ก็เป็นเรา สิ่งนั้นก็เป็นเรา** อะไร ๆ ก็เป็นเราไปหมด **ทั้ง ๆ ที่เป็น “เงา”ไม่ใช่ตัวจริง !** แต่ความเชื่อถือหรือความหลงตามไปนั้น มันกลายเป็น “ตัวจริง” ไปเสีย จึงเป็นผลขึ้นมาให้เราได้รับความเดือดร้อน

เวลานี้ครูบาอาจารย์ทั้งหลายผู้เป็นที่เคารพบูชา และเป็นหลักทางด้านปฏิบัติและทางด้านจิตใจ ก็นับว่าร่อยหรอลงไปโดยลำดับ ที่ยังมีชีวิตอยู่ แม้แต่ตัวท่านเองก็ไม่สามารถจะช่วยตัวท่านได้ เกี่ยวกับเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ชำรุดทรุดโทรมลงไปเป็นลำดับลำดา อย่างท่านอาจารย์ขาว เป็นต้น เห็นแล้วก็รู้สึกสลดสังเวชเหมือนกัน

เรื่องธาตุเรื่องขันธ์เมื่อถึงเวลามัน "เพียบ" แล้ว ก็เหมือนกับไม่เคยแข็งแรงเปล่งปลั่งอะไรมาก่อนเลย นอนอยู่ก็เป็นทุกข์ นั่งอยู่ก็เป็นทุกข์ อยู่ในอิริยาบถใดๆ ก็เป็นทุกข์ เมื่อถึงคราวทุกข์รวมตัวกันเข้ามาแล้วในขันธ์ เป็นทุกข์กันทั้งนั้น **แต่พูดถึงท่านผู้เช่นนั้น** ก็สักแต่ว่าเป็นไปตามธาตุตามขันธ์ **ทางด้านจิตใจท่านไม่มีปัญหาอะไรกับเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ที่แสดงตัวต่าง ๆ เลย**

แต่สำหรับพวกเรานั้นน่ะ มันคอยต้อนรับกันอยู่เสมอ ไม่ว่าทางด้านจิตใจแสดงออก ไม่ว่าทางธาตุขันธ์แสดงออก วิปริตผิดไปต่าง ๆ นานา จิตก็ผิดไปด้วย เช่น ธาตุขันธ์วิกลวิการ จิตก็วิกลวิการไปด้วย ทั้ง ๆ ที่จิตก็ดีอยู่นั่นแหละ ทั้งนี้ก็เพราะความหวั่นไหวของจิตนี่เอง เนื่องจากสติปัญญาไม่ทันกับอาการต่างๆที่มีอยู่รอบตัว รอบจิต

ท่านจึงสอนให้อบรม "สติปัญญา" ให้มีความสามารถแกล้วกล้า ทันกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในจิต และอาการต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว ได้แก่ขันธ์แสดงตัวออกเป็นอาการวิปริตในส่วนต่าง ๆ ให้รู้เท่าทันกับสิ่งเหล่านั้น ถ้าจิตไม่รู้เท่าทันเสียอย่างเดียว หรือจิตหลงไปตามสิ่งเหล่านั้นเสียอย่างเดียวเท่านั้น ก็ชื่อว่า "เป็นการก่อทุกข์ให้ตัวเองอยู่ไม่หยุดไม่ถอย" ความทุกข์ก็ต้องทับถมเข้ามาทางจิตใจ แม้ร่างกายจะเป็นทุกข์ตามเรื่องของมันในหลักธรรมชาติก็ตาม **แต่ใจก็ต้องไป "คว้าเอาสิ่งนั้น"** มาเป็นทุกข์เผาลนตนเอง ถ้าไม่ได้พิจารณาให้รู้ทันกัน

จิตถ้ามีสติเป็นเครื่องกำกับรักษาอยู่โดยสม่ำเสมอ ภัยที่จะเกิดขึ้นก็มีน้อยเพราะเกิดในที่แห่งเดียวกัน **คือ " จิต" "สติ" ก็มีอยู่ในที่แห่งเดียวกัน** ความรับทราบว่าสิ่งนั้นเกิดขึ้น สิ่งนี้เกิดขึ้น ดีหรือชั่ว เกิดขึ้นภายในตัว **"ปัญญา"** เป็นผู้คลี่คลาย เป็นผู้พินิจพิจารณาและแก้ไขอารมณ์นั้นๆ ที่เกิดขึ้นภายในจิต เรื่องก็เริ่มสงบลงไป แต่ถ้าขาดสติ เรื่องจะสืบต่อกันไปเรื่อย ๆ แม้**ความคิดความปรุงเกิดขึ้น**ดับไปเกิดขึ้นดับไป กี่ครั้งกี่หนก็ตาม แต่ **"สัญญา ความสำคัญมั่นหมาย"** นั้นจะไม่ดับ จะต่อกันเป็นสายยาวเหยียด **"ทุกข์" ก็ต้องสืบต่อกัน**เป็นสายยาวเหยียด มารวมอยู่ที่จิต จิตเป็นผู้รับทุกข์ทั้งมวลแต่ผู้เดียวอยู่ตลอดไป

เพราะ "กรรม" ทั้งหลายที่ "สัญญา" ที่ "สังขาร" คิดปรุงขึ้นมา ใจจะเป็นภาชนะอันสำคัญสำหรับรับไว้ทั้ง "สุข" และ "ทุกข์" ส่วนมากก็รับทุกข์ **ถ้าสติปัญญา**

ไม่มีก็รับแต่ของเก๊ ๆ ของทิ้ง ของใช้ไม่ได้ ของเป็นพิษเป็นภัยนั้นแล ไว้ในจิตใจ **ถ้ามีสติปัญญา**ก็เลือกเฟ้นออกได้ อันใดไม่ดี ก็เลือกเฟ้นตัดทิ้งออกไป สลัดตัดทิ้งออกไปเรื่อย ๆ **เหลือแต่สิ่งที่เป็นสาระอยู่ภายในใจ ใจก็เย็น ใจไม่เย็นด้วยน้ำ ไม่ได้สุขด้วยสิ่งภายนอก** แต่เย็นด้วยอรรถด้วยธรรม มีความสุขด้วยอรรถด้วยธรรม **ต้นเหตุก็คือมีสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาใจ**

การปฏิบัติต่อสิ่งอื่นก็ไม่ยากยิ่งกว่าการปฏิบัติต่อจิตใจ ภาระทั้งโลกก็มารวมอยู่ที่จิตใจ ขณะที่เราจะแก้ไขสิ่งที่มันฝังจมอยู่ภายในมาเป็นเวลานานนั้น จึงเป็น ''งาน'' ที่ยากอยู่มาก ดีไม่ดีอาจท้อถอยได้ เพราะทำลงไปไม่ค่อยเห็นผลในระยะเริ่มแรก เนื่องจาก ''จิต'' ก็เลื่อนลอยในขณะที่ทำ ไม่ค่อยจดจ่อเอาจริงเอาจังในงานของตนที่ทำลงไป ผลจึงไม่ค่อยปรากฏเท่าที่ควร และทำให้เกิดความท้อถอยอ่อนแอ หรือเกิดความท้อแท้ภายในใจแล้วก็ทิ้งไปเสีย โดยที่เห็นว่า ''หยุดเสียดีกว่า'' เพราะทำไปก็ไม่เกิดประโยชน์ทั้ง ๆ ที่เวลาหยุดไปแล้วก็ไม่ดี นอกจากจิตจะหาทางสั่งสมความชั่วใส่ตนหลังจากหยุดการบำเพ็ญทางดีแล้วเท่านั้น

แต่ **''ความสำคัญ ที่ว่า ดีกว่า''นั่นแหละ มันเป็นเรื่องของกิเลสตัวหลอกลวงทั้งมวล** ที่มาหลอกเราให้ท้อถอยอ่อนแอต่างหาก ความจริงตั้งแต่ในขณะทำอยู่มันยังไม่เห็นได้ดี ทั้งที่อยากให้ดีแทบใจจะขาด หัวอกจะแตก เพราะความเพียรพยายาม ยิ่งหยุดไปเสียมันจะดีได้อย่างไร ถ้าหยุดไปแล้วดีดังที่คิด คนทั้งหลายก็ไม่ต้องดำเนินงานอะไรต่อไป **หยุดไปแล้วทุกสิ่งทุกอย่างมันดีไปเอง !** ภายนอกก็ต้องดี ภายในก็ต้องดี เช่นทำการทำงาน ทำไม่ได้มาก หยุดเสียดีกว่า

''ธรรม'' ไม่เหมือน ''กิเลส'' กิเลสมันว่า ''หยุดเสียดีกว่า'' มันดีจริง แต่ดีเพื่อกิเลสไม่ใช่ดีเพื่อธรรม ส่วน ''ธรรม'' ต้องอุตส่าห์พยายามทำไปเรื่อย ๆ จนมันดี และดีขึ้น ๆ เรื่อย ๆ **เพราะทำไม่หยุด** งานก็เป็นงานของตนที่ทำขึ้นเพื่อธรรม ไม่ใช่เป็นงานขี้เกียจอันเป็นงานของกิเลส ผลงานจะพึงปรากฏขึ้นโดยลำดับจากการทำไม่หยุด

งานทาง ''จิตตภาวนา'' ก็เช่นเดียวกัน ยากก็ทำ ง่ายก็ทำ เพราะเป็นงานที่ควรทำ เราไม่ทำใครจะทำให้เรา เวลาความทุกข์ความลำบากมันเผาผลาญภายในใจ เพราะความคิดปรุงสั่งสม ทำไมไม่บ่นว่ามันยาก เวลาสั่งสมกิเลสให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นมา ทำไมไม่ถือว่ามันยาก มาบ่นให้ความทุกข์อยู่เฉย ๆ ทำไม นั่นคือความพอใจยากหรือง่ายไม่สนใจคิด มันไหลไปเลยราวกับน้ำไหลลงสู่ที่ต่ำ ยากหรือไม่ยากมันก็ไหลของมันไปอย่างนั้น เลยไม่ทราบว่ามันยากหรือไม่ยาก

แต่เวลาฝืนใจทำความดี มันเหมือนกับไสไม้ขึ้นที่สูงนั่นแล มันลำบากเพราะทวนกระแส !

การที่จะละความทุกข์น้อยใหญ่ ที่ใจยอมเป็นไปตาม "วัฏวน" มันก็ต้องยากบ้างเป็นธรรมดา ใคร ๆ แม้แต่ท่านผู้สำเร็จมรรคผลนิพพานได้อย่างง่ายดาย แต่ก่อนท่านก็ยาก ถึงขั้นที่ควรจะง่ายก็ต้องง่าย เราเองถึงขั้นที่ว่ายากก็ต้องยาก แต่มันไม่ได้ยากอยู่เช่นนี้เรื่อยไป ถึงเวลาเบาบางหรือง่ายก็ง่าย ยิ่งได้เห็นผลเข้าไปโดยลำดับด้วยแล้ว ความยากมันหายไปเอง เพราะมีแต่ "ท่าจะเอา" ท่าเดียว สุขทุกข์ไม่คำนึง มีแต่จะให้รู้ให้เห็น ให้เข้าใจ ในสิ่งที่ตนต้องการ

การเรียน ให้เรียนเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ ให้ดูเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ ที่เกี่ยวข้องกับตนนี้เป็นหลักสำคัญ สำหรับนักปฏิบัติทั้งหลายให้ดูอยู่ทุกเวลา **เพราะมันแปรอยู่ทุกเวลา** คำว่า "**อนิจฺจํ**" เป็น **อนิจฺจํ** อยู่ตลอดกาล คำว่า "**ทุกฺขํ**" ก็เป็นอยู่ตลอดกาล คำว่า "**อนตฺตา**" ก็เป็นอยู่ตลอดกาล ไม่มีการหยุดยั้งผ่อนคลายเลย

การพิจารณา ก็ควรพยายามให้เห็นเรื่องของมัน**ที่เป็นอยู่ในตัวเรา** จนมีความชำนิชำนาญ พิจารณาหลายครั้งหลายหน จิตก็ค่อยเข้าอกเข้าใจและซึ้งถึงใจ ใจก็ค่อย ๆ ปล่อยวางไปเอง ไม่ใช่จะพิจารณาครั้งหนึ่งครั้งเดียวแล้วก็หยุด แล้วก็**คอยแต่จะกอบ**โกยเอา**ผล ทั้ง ๆ ที่เหตุไม่ทำให้พอประมาณ** มันก็ไม่ได้

การบำเพ็ญความดี มีจิตตภาวนา เป็นต้น **ต้องฝืนกิเลสทั้งนั้น** ครูบาอาจารย์แต่ละองค์ ๆ ที่ท่านปรากฏชื่อลือนามให้โลกทั้งหลายได้กราบไหว้บูชาเรื่อยมา **ล้วนแต่ท่านรอดตายมาเพราะความเพียรกล้า**ด้วยกันทั้งนั้น ถ้าเป็นงานเบา ๆ ท่านจะรอดตายได้อย่างไร ก็ต้องเป็นงานหนักซึ่งต้องทุ่มเทกำลังกันอย่างเต็มที่ ครูบาอาจารย์ผู้เช่นนั้นเวลานี้ก็ร่อยหรอไปมากแล้ว มีน้อยเต็มที ! เราหวังพึ่งท่าน เรื่องธาตุเรื่องขันธ์ของท่านก็เป็นอนิจจัง พึ่งกันได้ชั่วกาลชั่วเวลา แล้วก็พลัดพรากจากกันดังที่เห็นอยู่แล้ว

ฉะนั้น จงพยายามน้อมโอวาทคำสั่งสอนของท่านเข้ามาเป็นครูเป็นอาจารย์สอนตนอยู่เสมอ ท่านสอนว่าอย่างไร ให้นำโอวาทท่านที่สอนไว้แล้วนั้น เข้ามาปฏิบัติต่อตัวเอง จะชื่อว่า "เราอยู่กับครูกับอาจารย์ตลอดเวลา" เหมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ตลอดกาลสถานที่

การปฏิบัติตนเป็นหลักสำคัญ ที่เป็นความแน่ใจสำหรับเรา การอาศัยครูอาศัยอาจารย์นั้นเป็นของไม่แน่นอน ย่อมมีความพลัดพรากจากไป ท่านไม่พลัดพรากเราก็พลัดพราก ท่านไม่จากเราก็จาก เพราะโลกอนิจจัง มีอยู่ด้วยกันทั้งท่านและเราไม่ผิดกันเลย **สิ่งที่พอจะยึดเอาได้ ก็คือหลักธรรมของท่าน** จงยึดมาประพฤติปฏิบัติสำหรับตัว

ด้วยความเอาจริงเอาจัง เพื่อเห็นเหตุเห็นผล เพื่อกำชัยชนะภายในใจ ชัยชนะนี้เป็นชัยชนะอันเลิศประเสริฐสุดในโลก ไม่มีชัยชนะใดจะเสมอเหมือนเลย **เรายื้อแย่งเอาชนะตน !** คือกิเลสที่ถือว่าเป็น“ ตน” เป็น “ตัว” เป็นเราเป็นของเรามาตั้งกัปตั้งกัลป์ นี้เป็นเรื่องใหญ่โตมาก จะทำเล่นเหมือนเด็กเล่นตุ๊กตา เดี๋ยวกิเลสจะขยี้ขยำเอา เพราะถือมาเป็นเวลานานแล้ว จงรีบพิจารณาให้รู้แจ้งและปล่อยวาง จิตใจจะได้ว่างเปล่าจากทุกข์ไม่ฉุกละหุกกันตลอดไป

การสั่งสมคำว่า “เป็นเรา เป็นของเรา” มานี้ นับกัปนับกัลป์ไม่ได้แล้ว ถ้ากิเลสเป็นวัตถุ ความสั่งสมมานานถึงขนาดนั้นจะเอาอะไรมาเทียบเล่าในโลกนี้? ถึงจะใหญ่โตยิ่งกว่าก้อนกิเลสตัณหาอาสวะ ก้อนเราก้อนของเราเหล่านี้ เพราะมีมากต่อมาก จะขนออกมาเทียบไม่หวาดไม่ไหว ถ้าขนเล่น ๆ แบบกิน ๆ นอน ๆ จะถากจะเถือ จะเจาะจะฟัน เพียงหนสองหนให้มันขาดไปนั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ นอกจากจะพากันคว้าน้ำเหลวไปตาม ๆ กันเท่านั้น จำต้องทุ่มเทกำลังลงอย่างหนักหนาทีเดียว **ตอนนี้ตอนจะชิงชัยชนะกัน** เราก็เป็นนักปฏิบัติ ไม่ต้องท้อถอยกับการรบกับกิเลสซึ่งมีอยู่ในตัวเราเอง

คำว่า“กิเลส”ก็คือ“ก้อนเรา”นั้นเอง **กิเลสเป็น “เรา”เป็น“ของเรา”**อะไร ๆ เป็น“เรา”ทั้งนั้น **เหล่านี้คือ “กองกิเลสแท้ ๆ” ไม่น่าสงสัยเลย**

ถ้าจะแยกให้เห็นเป็นชิ้นเป็นอันตามความสัตย์ความจริง ในหลักธรรมชาตินั้นจริง ต้องแยกด้วยความพากเพียร โดยทางสติปัญญาเป็นเครื่องพิสูจน์ พิจารณากัน

การแยกธาตุ ธาตุก็**ธาตุสี่** ธาตุ ๔ ก็รู้กันเต็มโลกเต็มสงสารอยู่แล้ว แต่ถ้าจะให้รู้ถึงใจ ซาบซึ้งถึงใจจริง ๆ นั้น**ต้องภาคปฏิบัติ** พิจารณาด้วยปัญญาจนเห็นชัดเจนแล้วก็ซึ้งไปเอง ถ้าลงได้ซึ้งถึงใจแล้ว ไม่ต้องบอกมันปล่อยเอง เมื่อรู้อย่างถึงใจแล้วก็ปล่อยวางอย่างถึงใจเช่นกัน การที่จะรู้อย่างถึงใจ ปล่อยวางอย่างถึงใจ ต้องพิจารณาแล้วพิจารณาเล่า ซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนเป็นที่เข้าใจ อย่าไปสำคัญว่า นี่เราพิจารณาแล้ว นั่นเราพิจารณาแล้วในคราวนั้น ด้วยความคาดหมาย นับอ่านครั้งนั้นครั้งนี้ โดยที่ยังไม่ซึ้งถึงขั้นปล่อยวาง**มันก็ยังไม่แล้ว ต้องพิจารณาให้ถึงขั้นแล้วจริง ๆ** ด้วยความซาบซึ้งและปล่อยวาง ถ้า“แล้วจริง” ก็ไม่จำเป็นต้องพิจารณาอีก มันเข้าใจแล้ว ปล่อยวางได้หมด

คำว่า **“ธาตุ”** ก็ก้อนธาตุอยู่แล้ว **วิญญาณก็ธาตุ สิ่งที่มาสัมผัสก็ธาตุ** รูปก็ธาตุ เสียงก็ธาตุ อะไร ๆ ก็ธาตุ **อะไร ๆ มันก็เป็นธาตุไปหมดอยู่แล้ว**

เรื่องขันธ์ภายในตัวเรา เช่น รูป ก็เป็นขันธ์ เวทนา ก็เป็นขันธ์ สัญญา ก็เป็นขันธ์ สังขาร ก็เป็นขันธ์ วิญญาณ ก็เป็นขันธ์ เป็นขันธ์ เป็นหมวดเป็นหมู่ เป็นชิ้นเป็นอัน อยู่ตามธรรมชาติของเขา

เรื่องใจก็ให้รู้ว่า ‘‘นี้คือ ผู้รู้’’ ที่จะต้องพิสูจน์ให้รู้แจ้งเช่นเดียวกับธาตุขันธ์ทั้งหลาย จะไม่ยึดว่าเป็นตนเป็นของตน ซึ่งจะเป็นภาระหนักมากขึ้น **จำต้องพิจารณาด้วยปัญญาให้เห็นตามความเป็นจริงเสมอกัน** แต่การพิจารณา ‘‘จิต’’ นี้ ได้เคยอธิบายมาหลายกัณฑ์แล้ว น่าจะพอเข้าใจ

เฉพาะอย่างยิ่งทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นภายในกาย **ให้ทราบชัดว่า‘‘นี้คือ เวทนา’’ เพียงเท่านั้น** อย่าไปตีความหมายว่า เวทนาเป็นเรา เป็นของเรา หรืออะไร ๆ เป็นของเรา เพราะนั้นจะเป็นเครื่องส่งเสริมกิเลสให้มากขึ้นโดยลำดับ แล้วก็นำความทุกข์เข้าทับถมใจมากขึ้น เมื่อเวทนาไม่ดับยิ่งมีทุกข์ทางใจมากขึ้น แล้วจะเอาอะไรมาทนกัน

‘‘เวทนา’’ มันเกิดขึ้นในธาตุในขันธ์มันก็เคยเกิดขึ้นอยู่แล้ว ตั้งแต่วันเกิดมาขณะที่ตกคลอดออกมา ก็มีเวทนาแสนสาหัส รอดตายจึงได้เป็นมนุษย์มา จะไม่เรียกว่า ‘‘เวทนา’’ จะเรียกว่าอะไร เวทนานี้เคยเป็นมาตั้งแต่โน้น จะให้มันละทางเดินของมันละไม่ได้ ทางของความทุกข์ในธาตุในขันธ์ มันต้องแสดงตัวมันโดยสม่ำเสมอเรื่อยมา มันเกิดขึ้นแล้วก็ตั้งอยู่ และก็ดับไป มีเท่านั้น มีเกิดขึ้น มีตั้งอยู่ แล้วดับไป ไม่ว่าจะเป็น **เวทนานอก เวทนาใน คือ จิตเวทนา**

เฉพาะอย่างยิ่งเวทนาทางร่างกาย พิจารณาให้เห็นชัด รูป ก็เป็นรูป รู้ชัดเห็นชัดอยู่แล้วตั้งแต่วันเกิดมา จะเสกสรรปั้นยอว่าเป็นเรา เป็นของเรา หรือเป็นเจ้าฟ้า พระยามหากษัตริย์ เป็นเจ้าขุนมูลนายหรือเป็นอะไรก็แล้วแต่ความเสกสรร แต่ความจริงก็เป็นความจริงอยู่ตายตัว ไม่ได้เป็นไปตามความเสกสรรปั้นยอใด ๆ ทั้งสิ้น ความจริงรูปก็คือรูปขันธ์นั่นแล มีธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ รวมกันเข้า เรียกว่า ‘‘คน’’ ว่า ‘‘สัตว์’’ ว่าหญิงว่าชาย แยกประเภทออกไป เป็นชื่อเป็นนามไม่มีสิ้นสุด แต่สิ่งที่คงที่นั้นคือรูป ก็คือ ‘‘กองรูป’’ นั้นเอง รวมทั้งหมดที่เป็นส่วนผสมนี้ เรียกว่ากองรูป คือรูปกาย ซึ่งเป็นความจริงอันหนึ่ง แยกดูส่วนไหนก็เป็นความจริงของมันแต่ละอัน

ในขณะที่ประชุมกันอยู่ หนังก็เป็นหนัง เนื้อก็เป็นเนื้อ เอ็น กระดูก ฯลฯ ที่ให้ชื่อให้นามเขา อย่าไปหลงชื่อหลงนามของมัน ให้เห็นว่าเป็นความจริงด้วยกัน คือเป็น**กองรูป** กองเวทนา มันไม่ใช่รูป รูปไม่ใช่เวทนา มีทุกขเวทนาเป็นต้น เวทนาเป็นเวทนา จะเป็นสุขขึ้นมาก็ตาม เป็นทุกข์ขึ้นมาก็ตาม เฉย ๆ ก็ตาม มันเป็นเวทนาอันหนึ่ง ๆ ต่างหากของมันซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจน **สองอย่างนี้สำคัญมากยิ่งกว่า สัญญา สังขาร วิญญาณ** ซึ่งเกิดดับพร้อมกันไปเป็นระยะ ๆ

แต่เวทนานี้ถึงจะดับก็มีเวลาตั้งอยู่ เห็นได้ชัดทางภาคปฏิบัติ **ในขณะที่ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ให้จับทุกขเวทนานั้นเป็นเป้าหมาย** คือเป็นจุดที่พิจารณา **อย่าเห็น**

ว่าเวทนานี้เป็นเรา จะผิดจากหลักความจริงของเวทนาและวิธีการพิจารณา จะไม่ทราบความจริงของเวทนาด้วยปัญญาที่ควรทราบ เมื่อไม่ทราบความจริงแล้ว ยังจะถือเอาทุกขเวทนานั้นว่าเป็นเราเข้าอีก ก็จะเพิ่มความทุกข์ขึ้นอีกมากมายแก่จิตใจ **เพราะเป็นการผิดต่อหลักธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้**

ท่านจึงสอนให้พิจารณาให้เห็นทุกขเวทนา จะเป็นขึ้นในส่วนใดก็ตามของร่างกาย ให้ทราบว่ามันเป็นอาการอันหนึ่ง เป็นธรรมชาติอันหนึ่งของมัน ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ของมันเท่านั้น อย่าไปยุ่ง อย่าไปปรุงไปแต่ง ไปเสกสรรปั้นยอ ให้มันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ถ้าไม่อยากแบกหามทุกข์ไม่มีเวลาปลงวาง ให้เห็นตามความจริงของมันในขณะที่ปรากฏตัวขึ้นมาก็ดี ตั้งอยู่ก็ดี และดับไปก็ดี เรื่องเวทนามันมีเท่านั้น จงแยกให้เห็นชัดด้วยสติปัญญา

เมื่อกำหนดดูเวทนาแล้วย้อนเข้ามาดูจิต ว่าจิตกับเวทนานี้เป็นอันเดียวกันไหม แล้วดูกาย กายกับจิตนี้เป็นอันเดียวกันไหม ดูให้ชัด **ในขณะที่พิจารณานี้ ไม่ให้จิตส่งออกไปทางไหน** ให้จิตอยู่ในจุดนั้นแห่งเดียว เช่น พิจารณาทุกขเวทนา ก็กำหนดทุกขเวทนาให้เห็นชัด **เมื่อย้อนเข้ามาดูจิต ก็กำหนดดูความรู้นี้ให้ชัด** ว่ามันเป็นอันเดียวกันไหม เอาไปเทียบเคียงกันดู ความรู้อันนี้กับเวทนาอันนั้นน่ะ มันเหมือนกันไหม จะรวมเป็นอันเดียวกันได้ไหม และรูปกายอันนี้มันเหมือนกับจิตไหม? มันเหมือนกับเวทนาไหม? จะพอเป็นอันเดียวกันได้ไหม? นั่น! ท่านจึงว่า ‘‘แยกดูให้ดี!’’ เพราะรูปมันเป็นรูป มันจะไปเหมือนจิตได้อย่างไร จิตเป็นนามธรรม เป็นธรรมชาติที่รู้ แต่ธาตุนี้เป็นธาตุไม่รู้ คือธาตุดินนี้ไม่รู้ ธาตุน้ำนี้ไม่รู้ ธาตุลมนี้ไม่รู้ ธาตุไฟนี้ไม่รู้ **แต่ ‘‘มโนธาตุ’’นี้รู้** เมื่อเป็นเช่นนั้น มันจะเป็นอันเดียวกันได้อย่างไร

ทุกขเวทนาก็เหมือนกัน มันก็เป็น**ธาตุไม่รู้** เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง ธาตุไม่รู้กับธาตุไม่รู้ก็ต่างกันอีก เวทนากับกายก็เป็นคนละอย่าง มันไม่ใช่อันเดียวกัน จะให้เป็นอันเดียวกันได้อย่างไร การแยกการแยะในขณะที่พิจารณาเวทนา ดูให้เห็นชัดตามความจริงนั้น ไม่ต้องกลัวตาย ความตายไม่มีในจิต อย่าไปสงสัย อย่าไปสร้างขวากสร้างหนามปักเสียบตนเองให้เจ็บแสบเดือดร้อน ความตายไม่มี คือ**ในจิตนี้ไม่มีความตาย** มีแต่ความรู้ล้วน ๆ ความตายไม่มีในจิต ซึ่งเป็นสิ่งแน่นอนตายตัวร้อยเปอร์เซ็นต์

ความสำคัญว่าตายนี้ เป็นเรื่องเสกสรรปั้นยอขึ้นมาให้แก่จิต ด้วยอำนาจแห่งความหลงของจิตเสียเอง เป็นผู้เสกสรรปั้นยอขึ้นมาหลอกตัวเอง ฉะนั้นเมื่อพิจารณาไปตามความจริงแล้ว **จิตไม่ใช่ของตาย เราจะไปกลัวตายทำไม** คำว่า ‘‘ตาย’’ นั้นคืออะไร? เราก็ทราบว่า ธาตุขันธ์มันสลายลงไป คนเราพอหมดลมหายใจเขาเรียกว่า ‘‘คน

ตาย''ขณะนั้น ''ผู้รู้'' แยกตัวออกจากธาตุนั้นแล้ว ธาตุนั้นเลยมีแต่ ''รูปธาตุ'' เฉย ๆ เวทนาก็ไม่มี นั่นเขาเรียกว่า ''คนตาย''

แต่ความจริงมันไม่ได้ตาย เพราะฉะนั้น จึงต้องพิจารณาให้ชัดเจนด้วยปัญญา เราไม่ต้องสร้างเรื่องความตายขึ้นมาปักเสียบหัวใจ หรือมากีดขวางทางเดินของเรา เพื่อความรู้จริงเห็นจริงด้วยการพิจารณา แม้จะทุกข์มากทุกข์น้อยขนาดไหน ก็จงกำหนดดูให้ดีในเรื่องความทุกข์นั้น เอาความทุกข์นั้นแลเป็นหินลับปัญญา แยกทุกข์ขยายทุกข์ออกจากจิต แยกจิตออกจากทุกข์ เทียบเคียงกันให้ได้ทุกสัดทุกส่วน ในขณะที่พิจารณาอย่าให้จิตเผลอไปไหน เพื่อความรู้จริงเห็นจริงแบบ ''ตะลุมบอน'' กับขันธ์นั้น ๆ

จิตหรือจะตายตามสมมุติของโลก จะตายในขณะที่พิจารณานี้ก็ให้รู้ว่า อะไรตายก่อน อะไรตายหลัง เวทนาดับไปเมื่อไร จิตนี้จะดับไปเมื่อไร และจิตนี้จะดับไปที่ไหนกันแน่ เพราะธรรมชาติของจิตไม่ใช่เป็นของดับ ใครจะมาบังคับให้จิตดับได้อย่างไร ?

จงพิจารณาดูให้ดี ระหว่างขันธ์กับจิต จนรู้ความจริงขึ้นมาประจักษ์ใจ หายสงสัย นี่แหละท่านเรียกว่า ''สร้างปัญญา ฝึกซ้อมปัญญา ให้เห็นความจริง''

ทุกขเวทนาจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงไรในขณะนั้น จะไม่มีอำนาจเข้ามาบังคับบัญชาจิตใจให้กระทบกระเทือนได้เลย เมื่อทราบแล้วว่าจิตเป็นจิต เวทนาเป็นเวทนา เมื่อปัญญาพิจารณาเห็นชัดเจนตามนี้แล้ว ว่ามันเป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ ระหว่างขันธ์กับจิตจะไม่กระทบกระเทือนกันเลย กายก็สักว่ากาย ตั้งอยู่เฉย ๆ ทุกขเวทนาเกิดขึ้นกายก็มีอยู่ ทุกขเวทนาดับไป กายทุกส่วนก็มีอยู่ตามธรรมชาติของตน เวทนาเกิดขึ้นก็เป็นเรื่องของเวทนา ตั้งอยู่ก็เป็นเรื่องของเวทนา ดับไปก็เป็นเรื่องของเวทนา จิตเป็นผู้รู้เรื่องทุกขเวทนา เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป จิตไม่ใช่เป็นผู้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เหมือนกายเหมือนเวทนา

เมื่อหัดพิจารณาอย่างนี้จนชำนาญแล้ว ถึงคราวเข้าที่คับขันก็ให้พิจารณาอย่างนี้ เราไม่ต้องกลัวตาย เพราะเราเป็นนักรบ เรื่องกลัวตายไม่ใช่ธรรมของพระพุทธเจ้า เรื่องความกล้าหาญต่อความจริงนี้เป็นธรรม และเป็นหลัก ''สวากขาตธรรม'' ที่ตรัสไว้ชอบแล้ว จงดำเนินไปตามความจริงนี้ ตายก็ตายไม่ต้องกลัว เพราะจิตไม่ได้ตาย **แต่ขอให้รู้อยู่กับตัวว่า อะไรที่แสดงขึ้นเวลานี้** มีทุกขเวทนา เป็นต้น มันเป็นอย่างไร ทุกขเวทนาดูให้ทราบตามความจริงของมัน เมื่อทราบความจริงแล้ว ทุกขเวทนา**ก็สักแต่ว่า**ธรรมชาติอันหนึ่งเท่านั้น **ไม่ปรากฏว่ามีความหมายร้ายดีแต่อย่างใด และไม่ปรากฏว่าเป็น ''ข้าศึก'' ต่อผู้ใด** เป็นความจริงของมันอย่างเต็มตัวที่แสดงขึ้นมาตามหลักธรรมชาติเท่านั้น

กาย ก็เป็นความจริงของกายที่ปรากฏตัวอยู่ตามหลักธรรมชาติของตน จิตก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง ที่เป็นความรู้ประจำตน ไม่ได้ไปคละเคล้ากับสิ่งใด

เมื่อพิจารณารู้รอบแล้ว จิตก็ถอนตัวออกมาเป็นความจริงของตัวอย่างสมบูรณ์ ทุกขเวทนาเขาก็มีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติของเขา กายก็มีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติของตน โดยที่จิตไม่ไปแยกส่วนแบ่งส่วนวุ่นวายกับเขา เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ไม่มีอะไรกระทบกระเทือนกัน ทุกข์ จะทุกข์ขนาดไหนก็ไม่กระเทือนถึงจิต ยิ้มได้ในขณะที่ทุกข์กำลังเกิดอยู่มากมายนั้นเอง ยิ้มได้! เพราะจิตเป็นอันหนึ่ง ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเวทนา คือ ไม่เข้าไปคละเคล้ากับเวทนานั้นให้เผาลนตนเอง ใจก็สบาย

นี้แล**การพิจารณาทุกขเวทนาให้รู้รอบ** โดยเอาเวทนานั้นเป็นสนามรบ เป็นหินลับปัญญา เป็นสถานที่ลับปัญญาให้คมกล้าขึ้น ด้วยการพิจารณาแยกแยะทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น แยกแยะดูกาย แยกแยะดูเวทนา **อันใดจะดับก่อนดับหลังก็ให้ทราบ** ตามความจริงของมันมันมีความเกิด ความดับ ประจำตัวอยู่อย่างนั้นแต่ไหนแต่ไรมา เราจะรู้ก็ตามไม่รู้ก็ตาม สิ่งเหล่านี้มีเป็นหลักธรรมชาติของตัวอยู่อย่างนั้น เป็นแต่เพียงพิจารณาให้เห็นตามความจริงของมัน จึงไม่ปีนเกลียวกับธรรม เราก็อยู่สบาย

เอ้า ! จะตายก็ตายซิ ตามโลกเขาสมมุตินิยมว่า ‘‘ตาย’’ ตายมันเป็นอย่างไร จึงเรียกว่า ‘‘ตาย’’ กายมันแตก เอ้า แตกไป อะไรสลายก็สลายลงไป ผู้ไม่สลายก็อยู่ **อะไรไม่สลาย ก็คือจิตนี่เอง**

ใจนี้เมื่อสร้างปัญญาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ขึ้นภายในตนแล้วเป็นอย่างนั้น ไม่มีความหวั่นไหวต่อความล้มความตาย จิตมีความแกล้วกล้าสามารถ

นี่แหละการพิจารณาเรื่องของตัว คือเรื่องของจิต พิจารณาเช่นนี้ เราไม่ต้องกลัวตาย กลัวไปทำไม พระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ให้กลัว ธรรมไม่สอนให้กลัว ความจริงไม่เป็นสิ่งที่น่ากลัว เพราะเป็นความจริง จะน่ากล้าน่ากลัวที่ตรงไหน กล้าก็ไม่น่ากล้า กลัวก็ไม่น่ากลัว **นี่หมายถึงการถึงความจริงล้วน ๆ แล้ว** ไม่มีคำว่า ‘‘กล้า’’ ว่า ‘‘กลัว’’ เหลืออยู่ภายในใจเลย มีเฉพาะ ‘‘ความบริสุทธิ์’’ อย่างเดียว

แต่การพิจารณาเพื่อถึงความจริง ต้องมีความกล้าหาญ เมื่อจะเอาชัยชนะเข้าสู่ตน **ไม่มีความกล้าหาญไม่ได้** เดี๋ยวแพ้ เพราะเรากำลังดำเนินมรรคอยู่ ต้องมีความกล้าหาญหรืออาจหาญ ไม่พรั่นพรึงหวั่นไหวกับสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น สิ่งใดที่ผ่านเข้ามาต้องพิจารณาให้รู้ให้เข้าใจทั้งนั้น ไม่มีความท้อถอยอ่อนกำลัง เพื่อตั้งหน้ารู้เห็นตามความจริงของมัน ทุกสิ่งทุกอย่างที่ผ่านเข้ามาในกระแสความรู้ ชื่อว่า ‘‘นักรบ’’ ในสงครามระหว่างจิตกับขันธ์ หรือระหว่างธรรมกับกิเลสทั้งหลาย

ความกล้าหาญอย่างนี้เป็นความถูกต้อง เมื่อถึงจุดหมายปลายทางแล้ว ความกลัวก็หายไป ความกล้าก็หายไป เพราะเข้าถึงชัยชนะอันสมบูรณ์แล้ว ความกลัวความกล้าก็หมดปัญหาไป

เวลานี้ความกลัวความกล้าเป็นปัญหาอย่างยิ่งสำหรับผู้กำลังดำเนิน จงสร้างความกล้าขึ้นด้วยเหตุด้วยผลที่ควรกล้า และเป็นนักต่อสู้ในสิ่งที่ควรต่อสู้ มีทุกขเวทนาเป็นต้น ให้เป็นตามความจริงของมัน อย่าไปกลัว พระพุทธเจ้าไม่สอนให้กลัว กลัวก็มีค่าเท่ากับความตาย ถึงวันแล้วต้องแตกต้องสลาย ท่านเรียกว่า ''ความตาย''

แต่อย่างไรก็ตามนักปฏิบัติต้องให้รู้ก่อนที่สิ่งเหล่านี้จะแปรสภาพลงไป ด้วยปัญญา เอา ''ตาข่าย'' คือปัญญากางไว้รอบด้าน อะไรแสดงออกมาก็ไปติดข่าย คือปัญญานั้น แล้วจะหวั่นไหวไปไหน จะสะทกสะท้านไปไหน จะเอนเอียงไปไหน เพราะสิ่งนั้น ๆ เป็นไปตามความจริงที่ได้พิจารณาไว้แล้ว

นี่ ''นักรบ'' ท่านพิจารณากันอย่างนั้น แม้อยู่ในท่ามกลางแห่งขันธ์ที่เป็นกองไฟทั้งกอง ท่านก็มีความร่มเย็นเป็นสุข โดยปกติของจิตที่รู้รอบขอบชิดแล้ว ไม่หลงตามอาการอะไรทั้งหมด ชื่อว่า ''ผู้รู้รอบ''

อาการต่าง ๆ ที่ขันธ์แสดงออก เมื่อทนได้ก็ทนไป ปฏิบัติรักษาบำรุงกันไป พากิน พานอน พาดื่ม รักษากันไป ตามธรรมชาติของมัน เมื่อทนไม่ไหว อย่างไรก็มีแต่จะไปท่าเดียว ก็ปล่อยไปตามคติธรรมดาเสียเท่านั้น เพราะเป็นความจริงจะฝืนมันได้อย่างไร ปล่อยตามความจริง นี่แลชื่อว่า ''ปล่อยด้วยความรู้ ที่เป็นไปตามความจริง'' จิต ก็ไม่หวั่นไหว ไม่อาลัย ไม่เสียดาย **นี่คือหลักของการปฏิบัติของผู้ได้ หรือกำลังจะได้ ''ชัยชนะ''** ภายในจิตใจ เพราะจิตเคยแพ้กิเลสตัณหามาตลอดจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ไม่เคยชนะมาเลย ตั้งแต่กัปไหนกัลป์ไหน มีแต่อยู่ใต้อำนาจกิเลสท่าเดียว จนลืมเฉลียวใจว่า ''กิเลสเป็นนาย เราเป็นบ๋อยของมัน''

คราวนี้แหละจะพลิกตัวเรา โดยอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องปราบปรามกิเลสอาสวะ ซึ่งเคยชนะเรามาเป็นเวลานาน หรือเป็นเจ้าใหญ่นายโตแห่ง ''วัฏจักร'' บังคับจิตใจเราให้ไปสู่ที่นั่นที่นี่มานาน คราวนี้เราจะตั้งหน้าสู้กิเลสเพื่อชัยชนะ และให้เห็นความจริงทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรปิดบังปัญญาได้เลย พร้อมกับเอาชนะจากความที่เคยแพ้นั้น มาครองเป็นของตัวด้วยอำนาจของ สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร อย่างไม่ลดละ

ผู้ถึงแดนแห่งความประเสริฐเพราะความเพียรแล้ว ย่อมเป็นผู้สง่างามในท่ามกลางแห่งหมู่ชน พร้อมกับความภูมิใจในความเพียรของตน ผู้ใดถึงแดนแห่งความเลิศประเสริฐด้วยการชนะตนผู้เดียวเท่านั้น เป็นผู้ประเสริฐภายในตน ไม่มีการก่อเวรเหมือนการชนะสงครามที่โลกชนะ และก่อเวรก่อกรรมแก่กันไม่มีทางสิ้นสุด เหมือนลูก

โซ่ แต่การชนะตนนี้เป็นเอกในสงคราม ดังธรรมท่านว่า ‘‘**อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย**’’ การชนะตนแล ประเสริฐสุด’’

สิ่งที่เคยก่อกวนจิตใจให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนดังที่เคยเป็นมานั้น เป็นอันว่า ‘‘ยุติกันโดยสิ้นเชิง’’ ที่กล่าวมาทั้งนี้ **อย่าลืมว่าความเพียรเป็นสำคัญ** เป็นเครื่องสนับสนุน**สติปัญญา** เป็นผู้บุกเบิกเพื่อความก้าวหน้าในงาน **ปัญญา**เป็นสำคัญมากที่จะต้องพิจารณาค้นคว้าให้เห็นเหตุเห็นผล **สติ**เป็นผู้บังคับงานไม่ให้เผลอตัว เมื่อปัญญาพิจารณาเห็นความจริงของส่วนต่าง ๆ มีขันธ์ห้าเป็นต้นแล้ว กิเลสไม่มีที่หลบซ่อน จะไหลเข้าไปสู่ภายในจิตแห่งเดียว ไม่มีทางยึด ไม่มีทางเกาะ เพราะที่เหล่านั้นถูกทำลายฉิบหายไปด้วยปัญญาเสียแล้ว

จากนั้นก็เข้าตีต้อนในจิตที่ข้าศึกไปรวมตัวอยู่ ให้แตกกระจายออกจากใจไม่มีอะไรเหลือ นั่น ! ท่านว่า ‘‘กิเลสตาย’’ ตายที่ตรงนั้นแหละ! **ตายที่ตรงมันเคยอยู่กับใจนั่นแหละ** มันอาศัยที่นั่น เวลาตายไปก็ตายที่นั่น ด้วยอำนาจของ ‘‘มหาสติ มหาปัญญา’’ ที่ทันสมัย นั่นท่านเรียกว่า ‘‘ชัยชนะอย่างเต็มภูมิ’’

ความชนะอันเลิศชนะที่ตรงนี้ ศาสนารวมลงที่จุดนี้ วาระสุดท้ายแห่งการปฏิบัติศาสนา ก็มายุติกันที่ตรงนี้ มาหยุดงานกันที่ตรงนี้ ถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์ ก็ถึงที่ตรงนี้ **นอกนั้นไม่มี**

กาลก็ไม่มี สถานที่ก็ไม่มี อดีตอนาคตไม่มี ปัจจุบันก็รู้เท่าทันทุกสิ่งทุกอย่างอย่างพร้อมมูล เป็นผู้หมดเรื่องหมดราว หมดคดีเกี่ยวข้องในโรงในศาล ระหว่างกิเลสกับใจ มหาสติ มหาปัญญา ออกนั่งบัลลังก์ ตัดสินประหารชีวิตกิเลสทั้งโคตรแซ่ของมัน ไม่มีเชื้อสายสืบหน่อต่อแขนงแห่งภพชาติอีกต่อไป กิเลสพร้อมโคตรแซ่จมหายไปในขณะนั้น **นี่ท่านเรียกว่า ‘‘ถึงนิพพาน’’** เป็นจิตที่เที่ยงแท้ แน่ละ

อาการทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยหลอกลวงจิตนั้นไม่มี เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ขันธ์แม้จะปรุงแต่งขึ้นมาตามธรรมชาติของมันที่มีอยู่ เช่น รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ก็แสดงตามเรื่องของตน ซึ่งไม่มีความหมายในทางกิเลสแต่อย่างใดเลย **รูป** ก็มีการแสดงไปตามเรื่องของรูป **เวทนา** สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ ที่ปรากฏในขันธ์ ก็แสดงไปตามเรื่องของเวทนา **สัญญา** ความจำได้หมายรู้ ก็เป็นไปตามเรื่องของตน **สังขาร** ความคิดปรุงต่าง ๆ ก็เป็นไปตามสภาพของตน **วิญญาณ** ความรับทราบ เมื่อสิ่งภายนอกเข้ามากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย จิตก็รับทราบ แล้วก็ดับไป ๆ ตามธรรมชาติของมัน โดยไม่สามารถทำให้จิตใจกำเริบเหมือนแต่ก่อน เพราะสิ่งที่ทำให้กำเริบนั้นได้ถูกทำลายไปหมดแล้วไม่มีอะไรเหลือ **จึงเรียกว่า ‘‘เป็นขันธ์ล้วน ๆ’’**

เป็นผู้ถึงพระนิพพานอยู่ในระหว่างขันธ์ล้วน ๆ คือนิพพานทั้งเป็น ได้แก่จิตที่บริสุทธิ์จากกิเลสนั้นแล

ท่านไม่ถามละทีนี้ว่า ‘‘นิพพานอยู่ที่ไหน ?’’ จะถามทำไม นิพพานจริงๆ คืออะไร? คำว่า ‘‘นิพพาน’’ ก็คือชื่ออันหนึ่ง **ธรรมชาติที่ถูกเรียกชื่อว่า ‘‘นิพพาน’’ นั้นแลคือตัวจริงแท้**

เมื่อถึง ‘‘ตัวจริงแท้’’ แล้ว จะไปถามหาชื่อหาเสียงหาร่องหารอยที่ไหนอีก ไปงมงายที่ไหนอีก ผู้รู้รู้จริง ๆ แล้วไม่งมงาย ไม่อยากไม่หิว เพราะถึง ‘‘ความพอ’’ ทุกสิ่งทุกอย่างแล้วโดยสมบูรณ์

เอาละ การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร ขอให้ท่านผู้ปฏิบัติทั้งหลายนำไปพินิจพิจารณาให้เห็นความจริงดังที่กล่าวมานี้ เราจะเป็นผู้สมบูรณ์ภายในใจดังคำที่พูดนี้ไม่สงสัย จึงขอยุติ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

พิจารณาทุกขเวทนาในวาระสุดท้าย

เมื่อจิตยังอยู่ในที่มืดมนด้วยกิเลสชนิดต่าง ๆ ปกปิดกำบัง ก็เช่นเดียวกับเราเข้าไปในป่ารกชัฏและกว้างขวาง ขณะอยู่ในป่านั้น ความรู้สึกเหมือนไม่เคยผ่านทุ่งผ่านนาที่เวิ้งว้างมาก่อนบ้างเลย ทั้ง ๆ ที่เราก็เคยผ่านเคยอยู่มาแล้ว แต่เวลาเข้าไปในดงอันรกชัฏแล้ว ความรู้สึกมันเปลี่ยนไปกับสิ่งที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นเหมือนว่าเราไม่เคยผ่านทุ่งโล่งโถงเวิ้งว้างอะไรมาเลย เหมือนกับโลกนี้เป็นโลกมืดไปหมด เช่นเดียวกับป่าอันรกชัฏนั้น

แต่จิตนี้ยังไม่เคยเห็นแสงสว่าง ความเวิ้งว้างภายในตัวเองมาก่อนก็ยังพอทำเนา แต่ผู้ที่เข้าป่าดงอันรกชัฏนั้น ทั้ง ๆ ที่เคยเห็นทุ่งเห็นนาอะไรที่เวิ้งว้างมาอยู่แล้ว มันก็ยังเกิดความสำคัญขึ้นมาว่า โลกนี้จะไม่มีที่ว่างจากป่าบ้างเลย มีแต่ความรกชัฏด้วยป่าอย่างนี้ไปหมด **จิตในขณะที่อยู่ในความมืดมนอนธการ ก็เป็นลักษณะนี้เหมือนกัน แต่เมื่อก้าวไปถึงที่เวิ้งว้างโดยไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องเลย เพราะความผ่านพ้นไปหมดแล้วนั้น ก็เหมือนกับโลกนี้ไม่มีอะไรเป็น "นิมิต เครื่องหมาย" แห่งวัตถุต่าง ๆ เหลืออยู่บ้างเหมือนกัน**

ถ้าเราไม่คิดแยกไปว่า ที่นั่นเป็นนั่น ที่นี่เป็นนี่ ให้แก่ "สมมุติ" ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับสัตว์ บุคคล ต้นไม้ ภูเขา ดิน ฟ้า อากาศ ตามธรรมชาติที่มีอยู่ของเขา ก็เหมือนกับไม่มีอะไรเลยในบรรดาที่กล่าวมาเหล่านี้ **เพราะจิตไม่ออกไปเกี่ยวข้อง** จิตมีแต่ความว่างประจำตน หาเหตุปัจจัยอะไรเข้าไปหมุนไปเกี่ยวข้องไม่ได้เลย อยู่โดยปกติของตน **โลกแม้จะมีก็เหมือนไม่มี** ถ้าจะพูดว่า "โลกไม่มี สัตว์ สังขาร ไม่มี" ก็ได้ เพราะไม่มีอะไรเข้าไปเกี่ยวข้องในจิต **จิตอยู่โดยหลักธรรมชาติแห่งความบริสุทธิ์แท้ เลยกลายเป็นธรรมด๊า......ธรรมดาไป**

แต่ คำว่า "ธรรมดา" นี้ ผู้สมมุติก็จะคิดและตีความหมายไปอีกแง่หนึ่ง คำ **"ธรรมดา" ในธรรมชาตินี้ ไม่เหมือนกับธรรมดาที่เราพูดกันทั่ว ๆ ไป** เป็นแต่เพียงข้อเทียบเคียงเล็กน้อยเท่านั้น เรื่องอะไร ๆ ก็ "ธรรมด๊า ธรรมดา ไปหมด" นั่นฟังซี ! เรื่องเกิดเรื่องตาย เรื่องทุกข์ลำบาก เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องประสบอารมณ์ต่าง ๆ **ชอบใจ ไม่ชอบใจ ในโลกธรรมมาสัมผัส ก็เป็นเรื่องธรรมด๊า ธรรมดา ไปหมด เพราะจิตอิ่มตัว** และคลายอารมณ์ต่าง ๆ ออกหมดแล้วไม่มีอะไรเหลือ สิ่งเหล่านั้น**แม้มีอะไรอยู่ก็ "สักแต่ว่า" รับรู้เพียงขณะ ๆ แล้วก็ดับไปในขณะ ๆ โดยหลักธรรมชาติของจิตที่**

มีความพอตัวแล้ว รับอะไรเข้าไปอีกไม่ได้ ความสรรเสริญซึ่งเคยชอบมาแต่ไหนแต่ไรก็กลายเป็นเรื่องธรรมดา เช่นเดียวกับความนินทา เพียงแต่จิตรับทราบเท่านั้น เพราะจิตพอตัวแล้วไม่สามารถจะรับอะไรได้ ทั้งฝ่ายต่ำ ฝ่ายสูง ฝ่ายนินทา สรรเสริญ ฝ่ายทุกข์ ฝ่ายสุข ที่เป็นเรื่องของ ‘‘สมมุติ’’ ทั้งปวง ใจไม่เกี่ยวข้องจึงเป็นธรรมดาไปเสียหมด ทั้งนี้ออกจากจิตที่ถึงความอ้างว้างโดยหลักธรรมชาติของตัวแล้วเป็นอย่างนั้น อะไรจะมาผ่านก็เหมือนไม่ผ่าน

แต่การที่จิตสามัญชนเราจะพยายามดำเนิน หรือก้าวไปด้วยความเพียร เพื่อให้ถึงสถานที่นั้น ๆ ตามขั้นของจิตของธรรมไปโดยลำดับ ๆ ตามสายทาง จนถึงที่จุดหมายปลายทางอันเป็นที่เวิ้งว้างโดยหลักธรรมชาตินั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ยากลำบากเป็นธรรมดา ราวกับการเชือดเฉือนตัวเรา ตัวเราคือกิเลส ด้วยมีดอันคมกล้า คือสติปัญญานั้นแล จะว่ายากมากก็ได้ แล้วแต่ใจของผู้ดำเนินนั้นมีความรักชอบมากน้อยต่างกันเพียงใด แต่ผู้ที่มีความรักชอบ มีความสนใจมากอยู่แล้ว การงานที่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น หรือเพื่อความเห็นแจ้งโดยลำดับนี้ ก็ไม่เป็นของยากนัก เพราะทำด้วยความพอใจทุกอาการแห่งการกระทำ เรื่องที่ว่ายาก ๆ ซึ่งเคยมีอยู่ในหัวใจนั้น ก็ไม่ยาก ความพอใจมาทำให้ง่าย

คำว่า ‘‘การเจริญของจิต’’ ก็อย่าได้คิดคาดไปในแง่ต่าง ๆ ให้ผิดจากหลักความจริงของความเจริญอันแท้จริงภายในจิต และความเสื่อมภายในใจอันแท้จริงของจิต คือจิตมีความเปลี่ยนแปลงอาการของตัวอยู่โดยเฉพาะเท่านั้น ไม่ได้ก้าวไปไหน ไม่ได้ลงที่ไหน เป็นแต่ความเปลี่ยนแปลงแห่งอาการของจิตที่แสดงให้ตนทราบเท่านั้น

ใจเปลี่ยนแปลงไปอย่างหนึ่ง เป็นความทุกข์ขึ้น เปลี่ยนแปลงไปอย่างหนึ่ง เป็นสุขขึ้นมา อยู่ภายในจิตนี้เท่านั้น การเจริญจิตตภาวนา แม้จะได้รับคำของครูอาจารย์ที่ท่านแสดงไปในแง่ใดก็ตาม ท่านพูดเรื่องสมาธิก็ตาม เรื่องปัญญาก็ตาม เรายึดไว้พอเป็นคติเท่านั้น

ส่วนหลักธรรมชาติที่จะเป็นขึ้นภายในใจเรานั้น เริ่มจากการนำธรรมคติจากท่านมาปฏิบัติ ให้เป็นไป**ตามหลักธรรมชาติจริตนิสัยของเรา** อย่าเอาธรรมชาติที่เป็นจริตนิสัยของเราไปเทียบกับที่ท่านแสดง เพราะท่านแสดงธรรมอย่างกว้างขวางสำหรับ ‘‘นานาจิตตัง’’ ซึ่งมีจำนวนมาก พูดง่าย ๆ ก็ว่า จริตนิสัยของคนไม่เหมือนกัน ความรู้ความเข้าใจ ตลอดถึงการประพฤติปฏิบัติในแง่ความรู้ ความเห็น การพิจารณานี้ จะให้เหมือนกันไม่ได้ แม้จะอยู่ในวงแห่งสัจธรรมด้วยกันก็ตาม แต่อาการแห่งการพิจารณาและการดำเนินนั้น ผิดแปลกกันอยู่เป็นลำดับลำดาตามจริตนิสัย

เมื่อเป็นเช่นนั้น อาการแห่งความสงบ หรือความรู้ต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นภายในจิต จึงมีต่างกัน ส่วนความสงบนั้นเป็นที่ยอมรับด้วยกันทุกคน ไม่ว่าจริตนิสัย เพราะความสงบสุขของจิตนั้น เป็นผลเกิดขึ้นจากการปฏิบัติของตน จึงเป็นที่ยอมรับด้วยกัน เราจึงคอยดูผลที่ปรากฏขึ้นจากการปฏิบัติของเราอย่างนี้

คำว่า "สงบ" นั้น มีหลายประเภทตามจริตนิสัย คือ **สงบลงในขณะเดียวเหมือนกับตกเหวตกบ่อ** อย่างนั้นก็มี คืออยู่ ๆ ที่เรากำหนดภาวนา "พุทโธ ๆ" **แล้วก็พลิกขณะเดียวแพล็บ หายเงียบไปเลย** คือ จิตพลิกขณะเดียวเท่านั้นเหมือนกับเราตกเหวตกบ่อ แล้วปรากฏเป็นความรู้ขึ้นมาทันที นี่เป็นแง่หนึ่ง

อีกแง่หนึ่ง จิตสงบแล้วหายเงียบจากอารมณ์ต่าง ๆ แม้ "พุทโธ" ไปเลยก็มี นี่เป็นจิตนิสัยประเภทหนึ่ง ที่กล่าวมานี้เรียกว่า "ร้อยละ ๕ ราย" จะมีเพียง ๕ ราย หรือจะมากไปด้วยซ้ำในร้อยคนของผู้มีความสงบเยือกเย็น หรือเห็นผลในการทำสมาธิภาวนาแบบนี้ เพราะมีน้อยมากในการปฏิบัติสมัยปัจจุบันนี้

อีก ๙๕ รายนั้น จะเป็นในลักษณะที่ค่อยสงบ ค่อย ๆ เยือกเย็นเข้าไปเป็นลำดับ ๆ นี้มีเป็นจำนวนมาก

ให้เราสังเกตดูจริตนิสัยของเราว่า เป็นไปในจริตใด หรือเป็นไปในลักษณะใดในแง่ใดในสองแง่นี้ ส่วนมากจะเป็นไปในแง่ที่สองนี้

คำว่า "สงบ" คือ ความสงบเย็นอยู่ภายในใจ ใจมีที่อยู่ ใจมีความร่มเย็นเป็นสุข มีฐานแห่งความสงบอยู่ภายในจิตของตน ทั้ง ๆ ที่คิดอ่านไตร่ตรองอะไรก็ได้ตามธรรมดาของโลกทั่ว ๆ ไป แต่ภายในจิตของตัว มีความโล่ง มีความสบาย มีความเบา หรือมีความสว่างไสว ตามกำลังจิตที่มีมากน้อย แล้วแต่กำลังแห่งสมาธิ หรือความสงบนี่ท่านเรียกว่า "จิตสงบ" มีความคิดได้ปรุงได้อยู่อย่างนั้น แต่จิตที่เป็นเจ้าของความคิดนั้น มีความสงบสบายอยู่ภายในตน กำหนดเข้าเมื่อไร ก็ปรากฏความรู้ที่เป็นความสบายนั้นอยู่เรื่อย ๆ ไม่หายไป นี่ชื่อว่า **"จิตได้ฐานแห่งความสงบ หรือมีฐานแห่งความสงบ"** ขึ้นมาแล้ว

ประการหนึ่ง ที่เป็นธรรมชาติของจิตเอง เราจะปรุงแต่งไม่ได้ ก็คือขณะที่ใจดับความคิดปรุงต่าง ๆ นั้น ดับจริง ๆ ความคิดความปรุงขาดจากกันไม่มีอะไรเหลือเลย เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ อยู่โดยลำพังตนเอง นี่ก็ให้เป็นตามหลักธรรมชาติของจิตที่เป็นขึ้นมาในตัวเอง

การคาดการหมายไม่เกิดประโยชน์อะไร จึงไม่ควรคาดหมาย ให้ปล่อยไปตามจริตนิสัยของตนในส่วนนี้ ไม่ผิด ข้อสำคัญคือการปฏิบัติ ท่านสอนอย่างไร และเหมาะ

กับจริตนิสัยของเราอย่างไรบ้าง วิธีปฏิบัติ วิธีพิจารณา หรือวิธีบริกรรม ให้กำหนดตามนั้นเป็นของสำคัญ ให้ความรู้อยู่กับการภาวนานั้น ๆ จะภาวนาแบบไหนก็ตาม **สติเป็นสิ่งสำคัญอยู่มาก ซึ่งจะให้พรากจากกันไม่ได้** จะขาดวรรคขาดตอนในทางความเพียรเพื่อจะยังผลให้สืบต่อเนื่องกันโดยลำดับ

ที่พูดถึงจริตนิสัยของแต่ละคนที่ไม่เหมือนกัน ผู้นั้นเป็นอย่างนั้น หรือครูบาอาจารย์ท่านแสดงอย่างนั้น ผู้นั้นจิตรวมอย่างนั้น จิตรู้อย่างนั้น ๆ ให้เราเพียงฟังไว้เฉย ๆ หากจริตนิสัยของเราเป็นไปในทางใดแล้ว เรื่องที่ท่านกล่าวนั้นจะมาสัมผัสเราเอง เรารู้ในแง่ใด แง่ที่ท่านแสดงแล้วจะเข้ามาสัมผัส จะโผล่ขึ้นมารับกันทันที ๆ ถ้านิสัยของเราไม่มี ก็เป็นเพียงแต่ฟังไป ๆ อย่าไปยึดเอาข้อนั้นมาเป็นอารมณ์จนกระทั่งเกิดความร้อนใจ ในเมื่อจิตของเราไม่เป็นไปตามที่เรามุ่งหวังอย่างที่ท่านสอน อันนี้ก็เป็นความคิดอันหนึ่งของเรา ต้องระมัดระวัง

ความสงบของใจ ที่เป็นความถูกต้องดีงามหรือเป็นที่ยอมรับกัน ก็คือความสงบไม่ฟุ้งซ่านวุ่นวายไปกับอะไร มีแต่ความเย็นใจ ถึงจะคิดในหน้าที่การงานต่าง ๆ ก็คิดไปได้อย่างธรรมดา แต่ไม่กวนใจเจ้าของเหมือนอย่างแต่ก่อน ที่ยังไม่เคยอบรมภาวนา นี่ท่านเรียกว่า “จิตสงบ” ถ้ามากกว่านั้นก็เป็นฐานมั่นคงอยู่ภายในใจ แม้จะคิดเรื่องอะไรก็คิดไป แต่พอย้อนเข้ามาสู่จุดแห่งความรู้ ก็เป็นจุดความรู้ ที่เด่นชัด ผ่องใส และเบาให้เห็นอย่างชัดเจนภายใน **นี่เป็นที่ยอมรับว่า “จิตสงบ” และมีฐานสมาธิประจำใจ** และ**เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า “จิตเป็นสมาธิ”** ถ้าจิตเป็นอย่างนี้ !

เพราะฉะนั้น การที่จะไปยึดเอาเรื่องของคนนั้นคนนี้มาเป็นเรื่องของตัว หรือพยายามจะทำจิตของตนให้เป็นอย่างนั้น เป็นการขัดต่อจริตนิสัยของเรา จะเกิดความไม่สบายใจขึ้นมา เพราะการสร้างความกังวลหม่นหมองให้เกิดขึ้นแก่ตน ด้วยเหตุนี้จึง**ควรทำความเข้าใจไว้ในข้อนี้**

ความเจริญของจิตนั้น ก็คือความสงบตัวนั้นแลเป็นสำคัญ ใจมีความละเอียดลออเข้าไปเป็นลำดับ มีความแน่นหนามั่นคงเข้าไปเรื่อย ๆ **ความเจริญในขั้นเริ่มแรกเป็นอย่างนี้**

ต่อไปจะต้องมีความละเอียดขึ้นโดยลำดับจากจิตดวงนี้เอง จิตดวงนี้จะเปลี่ยนสภาพไปเรื่อย ๆ และเข้าสู่ความละเอียดจริง ๆ แม้จะพิจารณาทางด้านปัญญาการค้นคว้าต่าง ๆ ใจมีความเฉลียวฉลาดมากน้อยเพียงใดก็ตาม ฐานแห่งความสงบเย็นใจนี้ ก็ปรากฏเป็นความมั่นคงไปโดยลำดับเช่นกัน แต่บางครั้งเวลาชุลมุนวุ่นวายมากกับการงานทางด้านปัญญา **ความสงบอันนี้จะหายไปก็มี** แต่คำว่า “หายไป” **นี้ไม่ได้หายไปแบบคนที่ไม่เคยภาวนา** คนไม่เคยมีสมาธิมาก่อน

คนไม่เคยภาวนานั้น ไม่มีความสุขความสงบภายในใจเลย จึงไม่มีคำว่า ‘‘จิตเจริญ’’ หรือ ‘‘จิตเสื่อม’’ เป็นจิตสามัญธรรมดา ๆ

แต่จิตที่ ‘‘หายจากความสงบนี้’’ มีแต่ความรู้สึกที่จะพิจารณาอย่างเดียว มีความรื่นรมย์ มีความดูดดื่มในการพินิจพิจารณาเพื่อถอนกิเลสต่าง ๆ ออกจากจิตใจ ไม่ได้มีความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไปกับโลกกับสงสารใด ๆ เลย แม้จะไม่ปรากฏเป็นความสงบแน่วแน่เหมือนอย่างที่เคยเป็นมาก็ตาม **เพราะความรู้อันนี้เปลี่ยนไปทางธรรมแล้ว** ไม่ได้เกี่ยวกับโลกเลย ถึงจะไม่เป็นความสงบเหมือนจิตเป็นสมาธิก็ตาม **แต่ก็เป็นความวุ่นกับตนเพื่อถอดถอนกิเลสต่างหาก มันผิดกันที่ตรงนี้**

การพยายามตะเกียกตะกายเพื่อฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีความสงบร่มเย็น เป็นที่แน่ใจตนเอง มีความอบอุ่น มีหลักใจเป็นเครื่องยึดเป็นที่อาศัยนี้ เป็นเรื่องที่ยากลำบากอยู่บ้าง แต่เราควรนึกคิดถึงเรื่องงานต่าง ๆ ที่เราทำ บางทีงานบางชิ้นมันก็หนักอึ้ง จนขนาดหัวเสียไปก็มี เรายังอุตส่าห์พยายามทำและผ่านไปได้ไม่รู้กี่งานมาแล้ว เหตุใดงานที่เป็นไปเพื่อตัวเองโดยเฉพาะแท้ ๆ เราจะทำไม่ได้ จะผ่านไปไม่ได้ **นี่เป็นงานเหมือนกัน เป็นแต่เพียงว่างานนอกงานใน** แปลกกันเพียงเท่านี้ ทำไมเราจะทำไม่ได้ ต้องทำได้ ! เมื่อความพอใจมีอยู่แล้ว

เมื่อปลงใจอย่างนี้แล้ว ความท้อถอยอ่อนแอก็ไม่มี พยายามดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ จิตเมื่อได้รับการอบรมอยู่โดยสม่ำเสมอแล้ว จะแสดงความแปลกประหลาดขึ้นมาให้ชมเรื่อย ๆ ความเย็น ความอบอุ่น ความแน่ใจ จะมีกำลังมากขึ้น ๆ

การฟังเทศน์ โดยเฉพาะที่เทศน์ทางด้านกรรมฐานเกี่ยวกับจิตตภาวนาล้วน ๆ ถ้าจิตไม่มีฐานแห่งความสงบเป็นที่รองรับกันบ้าง ฟังเทศน์ทางด้านปฏิบัติจะไม่เข้าใจ

เราสังเกตจิตของเราตอนนี้ ถ้าฐานแห่งความสงบพอที่จะรับธรรมเทศนาของท่าน ทางด้านจิตตภาวนาทางด้านปฏิบัติไม่มีภายในใจ ฟังเทศน์ท่านเท่าไรก็ไม่เข้าใจ ยิ่งฟังเทศน์เรื่องมรรคเรื่องผลก็ยิ่งมืดแปดด้าน **นี่แสดงว่าฐานรับภายในของเรายังไม่มี**

พอความสงบเริ่มมีขึ้น การฟังเทศน์ทางภาคปฏิบัติจะเริ่มมีรสมีชาติขึ้นภายในจิตใจ เพราะมีฐานของจิตที่เป็นความสงบเป็นเครื่องรองรับ เมื่อจิตรับกันได้ดีเท่าไร การฟังเทศน์ด้านปฏิบัตินี้จะยิ่งมีความซาบซึ้ง ไพเราะเพราะพริ้ง หวานอยู่ภายในจิตไม่จืดจาง แม้ใจเรายังไม่ถึงธรรมที่ท่านแสดงนั้นก็ตาม แต่ก็เหมือนเราเข้าใจ เรารู้เราเห็นไปตามท่านไม่มีข้อแย้ง เพราะท่านเปิดทางโล่งให้เห็นชัดเจน เห็นภาพนั้นภาพนี้โดยลำดับ ๆ ถ้าวาดภาพพจน์ขึ้นมาก็เป็นอย่างนั้น ยิ่งมีความดูดดื่มในการฟัง จนลืมเนื้อลืม

ตัว ลืมเวล่ำเวลาไปหมดในขณะที่ฟัง นี้คือจิตของเรามีฐานรับแล้ว เทศน์ทางด้านจิตตภาวนาจึงเข้ากันได้อย่างสนิทไม่มีปัญหา

ทีนี้เวลาเราชินต่อการฟังเทศน์ประเภทนี้ เพราะจิตยอมรับแล้วอย่างนี้ ฟังเทศน์อื่น ๆ เลยขี้เกียจฟัง ราวกับฟังไม่ได้น้ำไม่ได้เนื้ออะไร พูดไปนอกโลกนอกสงสาร ไปที่ไหน ๆ โน้น ความจริงที่ปรากฏอยู่กับตัวทำไมไม่พูด ! เพราะเรื่อง "สัจธรรม" หมุนอยู่ภายในจิตใจ แล้วไปเทศน์ "ข้างนอก" แม้จะเป็น "สัจธรรม" ก็จริง แต่มันอยู่นอกห่างไกลจากปากจากท้องเรา ที่จะได้รับประทานอย่างง่าย ๆ ทันใจ เพราะเป็นภายในจิตเอง เมื่อเทศน์เข้ามาสู่ภายในนี้ ย่อมเป็นเครื่องกล่อมจิตใจได้อย่างสนิทมาก ลึกซึ้งมาก เพราะพริ้งมาก มีรสมีชาติขึ้นโดยลำดับ

ท่านเทศน์เรื่อง "วิถีจิต" เทศน์เรื่อง "สติ" เทศน์เรื่อง "ปัญญา" เทศน์หมุนเข้ามาใน "สัจธรรม" ซึ่งมีอยู่กับตัวทุกคน ท่านยกสัจธรรมขึ้นเป็นสนามรบ หรือเป็นธรรมเทศนา ย่อมเข้ากับจิตที่มีความสงบได้ดี เพราะจิตเต็มไปด้วยสัจธรรม ทุกข์ก็เสียดแทงเข้ามาที่จิต สมุทัยก็เกิดที่จิต เสียดแทงที่จิต **มรรคก็ผลิตขึ้นมาที่จิต คือสติปัญญา** จะผลิตขึ้นมาจากไหนถ้าไม่ผลิตขึ้นจากจิต ผลิตขึ้นจากที่นี่ เมื่อมีอำนาจมีกำลังมากเพียงไร ก็ระงับดับกิเลสตัณหา ดับทุกข์กันลงไปเป็นลำดับ ๆ **ก็ดับ**ในที่นี้ **ที่เรียกว่า "นิโรธ ๆ" นั่นน่ะ**

สัจธรรมมีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างนี้อยู่ภายในจิต หมุนอยู่ตลอดเวลา เป็น "ธรรมจักร" ถ้าจะพิจารณาให้เป็นธรรม สัจธรรมนี้ก็เหมือนธรรมจักร ถ้าจิตเราคิดไปแบบโลกแบบสงสารซึ่งไม่เคยภาวนาเลย มันก็เป็น "กงจักร" ผันให้เรารุ่มร้อนอยู่ตลอดเวลาวุ่นไปหมด จนหาที่ปลดเปลื้องไม่ได้ นั่งก็ไม่สบาย นอนก็ไม่สบาย อิริยาบถทั้งสี่มีแต่ไฟเผาจิตเผาใจ ไฟกิเลสตัณหาอาสวะนั่นแหละ ไม่ใช่ไฟอื่น ที่จะร้อนยิ่งกว่าไฟอันนี้

ถ้าจิตเป็นอรรถเป็นธรรม พินิจพิจารณาเพื่อถอดเพื่อถอนด้วยมรรคผลปฏิบัติอยู่แล้ว เรื่องสัจธรรมทั้งสี่นี่ก็เป็น "ธรรมจักร" เป็นเครื่องซักฟอกสติปัญญาได้เป็นอย่างดี ทุกข์เกิดขึ้นที่ตรงไหนจะกระเทือนถึง ปัญญานำมาพิจารณา เราเคยทราบอยู่แล้วว่า**ทุกข์คืออะไร** เป็นสิ่งที่เราไม่ต้องการ เป็นสิ่งที่ทรมานจิตใจของสัตว์โลกอย่างมากมาย และทุกข์นี้เกิดขึ้นมาจากอะไร

ย้อนไปเรื่อง**สติปัญญา การค้นคว้าอย่างนี้** การคิดอย่างนี้ **เป็นเรื่องของมรรค** พิจารณาเหตุพิจารณาผลไปโดยลำดับ เฉพาะอย่างยิ่งควรเอา "ขันธ์ห้า" เป็น "สนามรบ" รบที่ไหนไม่ถนัดเหมือนรบในขันธ์ห้า เพราะขันธ์ห้านี้เป็นเจ้าตัวการสำคัญ ที่ก่อ

ทุกข์ภายในร่างกายและจิตใจไม่หยุดหย่อน การพิจารณาขันธ์ห้าจึงเหมือนว่า **การรบกับกิเลสในขันธ์ห้า** การรบด้วยการพิจารณาขันธ์ห้า จึงเป็นการปลดเปลื้องภาระจากข้าศึก และนำชัยชนะกลับมาได้ จากการรู้เท่าทันขันธ์ห้านี้โดยไม่ต้องสงสัย

พระพุทธเจ้าท่านรบข้าศึกก็อยู่ภายในขันธ์ห้า สาวกท่านก็ได้ชัยชนะภายในขันธ์ห้า ไม่ได้ชัยชนะจากที่อื่นใด เพราะแพ้ก็แพ้ที่นี่เอง หลงก็หลงเพราะสิ่งนี้ ไม่หลงเพราะสิ่งอื่น หลงเพราะสิ่งนี้สิ่งเดียว การพิจารณา**จึงต้องพิจารณาจุดที่หลง** เพื่อให้เกิดความรู้ขึ้นมาในจุดที่เคยหลง เมื่อรู้สิ่งใดย่อมแยกตัวออกได้จากสิ่งนั้น เพราะฉะนั้นขันธ์ทั้งห้านี้จึงเป็นหินลับปัญญาได้อย่างดีเยี่ยม จึงไม่ควรมองข้ามขันธ์ห้า ถ้าผู้พิจารณาเพื่ออรรถเพื่อธรรมไม่ใช่เพื่อเห็นแก่ตัว คำว่า "เพื่อเห็นแก่ตัว" นั้นเป็นเรื่องของกิเลส กลัวตายก็กลัว อะไรก็กลัวไปหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกข์เกิดขึ้นมาก็กลัวจะสู้ไม่ไหว ความกลัวจะสู้ไม่ไหวก็คือเรื่องของกิเลส ฉะนั้นจงอย่าไปกลัว สร้างความกลัวขึ้นมาทำลายตัวทำไม! ความกลัวนี้เป็นตัวภัย สร้างขึ้นมามากน้อยก็เสียดแทงจิตใจ ให้เกิดความทุกข์มากน้อยตามที่เราสร้างขึ้นมา

ความจริงมีอย่างไรให้นำมาใช้ ความจริงคืออะไร ? ให้รู้ความจริงของ "สัจธรรม" หรือของขันธ์ห้าที่มีอยู่ในตัวของเรา ผู้ไม่รู้ความจริงในขันธ์ห้าที่อยู่กับตัวนั้น ไม่จัดว่าเป็นผู้ฉลาด และหาทางพ้นภัยไปไม่ได้ จะต้องถูกสิ่งที่เราถือว่าเป็น "ข้าศึก" สิ่งที่เรากลัวนั้นแลย่ำยีเราให้ได้รับความทุกข์ทรมาน และแพ้อยู่ตลอดไป

ยิ่งเป็นวาระสุดท้ายด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะกลัวตายมาก กลัวเจ็บกลัวปวดตรงนั้นตรงนี้มาก นั้นแลคือการสร้างเสี้ยนหนามขึ้นมาเสียดแทงจิตใจของตัวเอง ให้เกิดความท้อแท้อ่อนแอ ดีไม่ดีเกิดความเผลอตัวไปได้ เพราะผิดจากสัจธรรม ผิดจากหลักความจริง

ปัญญามีอยู่ สติมีอยู่ จงนำมาใช้ สติปัญญาเท่านั้นที่จะทำให้รู้แจ้งเห็นจริงกับสิ่งที่เป็นข้าศึกนี้ จนกลายเป็น**มิตรกันได้ คือต่างอันต่างจริง**

จิตไม่เคยตาย เราไม่ต้องวิตกวิจารณ์ เราไม่ต้องสะทกสะท้านว่าจิตจะตาย อะไรจะเกิดก็เกิดเถอะ จิตเป็นผู้สามารถรับทราบได้ทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาที่เกิดขึ้นกับจิต ไม่มีอะไรที่จะแหลมคมยิ่งกว่าจิตที่คอยรับรู้อยู่ตลอดเวลา

เอ้า ทุกขเวทนาเกิดขึ้นมากน้อยเพียงไร จิตก็รู้ว่าทุกขเวทนาตอนนี้เกิดขึ้นมาก เอ้า ดับไป**ก็ดับไปเรื่องทุกข์ แต่จิตไม่ดับ** อะไรจะเกิดขึ้นมากน้อย ให้เห็นความจริงของมัน อย่าลืมตัวว่าจิตเป็นผู้รู้ เป็นนักรู้แท้ๆ **ไม่ใช่นักหลบ** หลบความรู้จนกลายเป็นไม่รู้ขึ้นมา นั่นเป็นเรื่อง "อวิชชา" อย่านำมาใช้ ให้รู้เกิดขึ้นมากน้อย **ให้รู้ตามความจริงของมันเฉย ๆ**

การพิจารณาทุกขเวทนาเราก็ทราบ ทุกข์เราก็ทราบว่าทุกข์ ผู้ทราบว่าทุกข์นั้นคือจิต **ความทุกข์**นั้นเป็นสภาพอันหนึ่ง **ผู้ทราบ**ว่าทุกข์นั้นเป็นสภาพอันหนึ่ง ไม่ใช่อันเดียวกัน โดยหลักความจริงแล้วเป็นอย่างนี้ จงพิจารณาให้เห็นความจริงของทุกข์นี้ **จะได้เห็นความจริงของ "จิต" ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย**

นักปฏิบัติเราถ้าใจยังถือทุกขเวทนาเป็นข้าศึกต่อตน จนต้องหาทางหลบหลีก **ไม่อยากเข้าหน้ากับทุกข์อยู่ตราบใด ความจริงนั่นคือ "ทางแพ้ ทุกข์ สมุทัย" นั่นเอง** จะหาทางออกจากทุกข์และพ้นทุกข์ ดับสมุทัยไม่ได้อยู่ตลอดเวลาถ้าไม่กล้าสู้ทุกข์ ขุดค้นสมุทัยด้วยมรรคคือสติปัญญา

เอ้า อะไรเกิดขึ้นก็ให้รู้ จิตมีหน้าที่ที่จะรู้ เอาปัญญาเทียบเข้าไป ค้นดูให้เห็นชัดเจนว่า ทุกข์เกิดขึ้นตั้งอยู่ที่จุดใด ทุกข์เกิดขึ้นทางกาย หนึ่ง ทางกายเกิดขึ้นมีอาการใด เกิดขึ้นภายในจิต เพราะเหตุใดจึงเกิดขึ้นภายในจิตได้ ถ้าไม่ใช่ "สมุทัย" คือความคิดนอกลู่นอกทางเป็นเครื่องเสริม หรือเป็นเครื่องผลิตขึ้นมา

ความจริงก็คือความลุ่มหลงตนเอง เพราะความรักสงวนตน ไม่อยากให้ทุกข์เกิดขึ้น แม้เกิดขึ้นแล้วก็อยากให้ดับไปอย่างดื้อ ๆ โง่ ๆ นั้นแล สร้างขึ้นมา เช่น **อยากให้ทุกข์ดับโดยไม่พิจารณาค้นหาเหตุของทุกข์คือสมุทัย**ตัวการสำคัญ **ความอยากให้**ทุกข์ดับนี้แลคือสมุทัย **มีแต่อยาก**ให้ทุกข์ดับไป **นั่นแหละคือสร้าง "สมุทัย" โดยตรง**

ที่ถูกเราไม่ต้องอยาก พิจารณาสิ่งที่มีอยู่ ที่ปรากฏอยู่ **สิ่งที่ไม่มีอย่าไปคว้าหามา**มันเป็นทุกข์ มันเป็นการสร้างกิเลสขึ้นภายในอีก เวลานี้ทุกข์ยังไม่ดับ อย่านำความอยากมาบังคับให้มันดับไป ทุกข์ปรากฏขึ้นมาให้**พิจารณาตามสิ่งที่ปรากฏ** อะไรที่ยังไม่เกิดขึ้น อย่าตั้งความอยากให้มันเกิดขึ้น เพราะมันเป็นความจริงอันหนึ่ง ๆ ไม่อยู่ในอำนาจของผู้ใด ขณะที่มันเกิดขึ้นก็ดี ไม่เกิดขึ้นก็ดี มันตั้งอยู่ก็ดี มันดับไปก็ดี ผู้รู้เป็นรู้ อย่าไปสร้างความอยากขึ้น **ให้รู้ชัดอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้รอบคอบในการพิจารณา** ตายก็ตายเถอะ ความจริงไม่มีอะไรตาย พิจารณาให้เห็นชัดเจนอย่างนี้

ร่างกายจะสลายก็ให้สลายไป เพราะ**เรื่องสลายเป็นของคู่กันกับสิ่งที่ผสม** สิ่งที่รวมตัวกัน เมื่อรวมตัวแล้วก็ต้องสลาย ถึงเวลาแล้วต้องสลายไปด้วยกันทั้งนั้น **ไม่ว่าอะไรในโลกนี้ ความไม่สลายไม่มี** แม้แต่ภูเขาทั้งลูกมันยังสลายได้ ทำไมร่างกายอย่างเรา ๆ ท่าน ๆ จะสลายไปไม่ได้ ฝืนธรรมดาไปทำไม เกิดประโยชน์อะไร

การไม่ฝืนธรรมดา ให้รู้ความจริงของธรรมดานี้แล คือทางธรรม ทางโล่ง ทางปลดปล่อย ไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องได้เลย ปัญญารอบตัว **หากจะตายขณะที่เวทนา**

กำลังกล้าก็ให้รู้กันอยู่กับเวทนา เป็นการ ''ลับจิต'' ด้วยปัญญา โดยถือเอาเวทนาเป็น ''หินลับ'' ได้อย่างประจักษ์ภายในจิต

ทุกข์ดับไปจิตจะไปเกาะอะไร เพราะจิตเป็น ''ผู้รู้'' ผู้พิจารณาทุกข์เพื่อรู้และสลัดทุกข์อยู่แล้ว จิตจะไปติดทุกข์และตกทุกข์ได้ยากที่ไหนกัน ทุกขเวทนาเราก็ทราบแล้วว่าเป็นสภาพอันหนึ่ง **เมื่อพิจารณาทุกขเวทนานั้นด้วยปัญญาความฉลาด เพื่อปลดเปลื้องทุกขเวทนานั้นอยู่แล้ว** เราจะไปตกนรกอเวจีที่ไหนกัน!

ทุกขเวทนาดับไป ก็ดับไปตามเรื่องของเวทนา ผู้รู้ผู้ฉลาดพิจารณาแยกตัวออกจากทุกขเวทนาก็คือจิตกับปัญญา **ผู้ไม่ดับก็คือจิต** ก็อยู่ตามความไม่ดับของจิต ตามความรู้ความฉลาดของจิต **จิตฉลาดเปลื้องตนเพราะการพิจารณาเวทนาต่างหาก จิตมิได้ติดจมอยู่กับความทุกข์** เพราะการพิจารณาทุกข์เพื่อความฉลาดปลดเปลื้องตน **เราเหยียบ ''บันได'' ขึ้นสู่บนบ้านต่างหาก มิได้เหยียบ ''บันได'' เพื่อติดอยู่กับบันไดนั้น**

นี่เราก็พิจารณาทุกขเวทนาเพื่อเปลื้องตนจากทุกขเวทนาต่างหาก ไม่พิจารณาทุกขเวทนาเพื่อติดทุกขเวทนา **เมื่อตายไปจะเกิดความล่มจมแก่จิตผู้เดินทางชอบได้อย่างไร** เมื่อทุกขเวทนาคือทางเดินของจิตของปัญญาแท้แล้ว ชื่อว่าจิตเดินถูกทางของอริยสัจและสติปัฏฐาน อันเป็นทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ไม่สงสัย

การพิจารณา ''ขันธ์'' ท่านพิจารณาอย่างนี้ ไม่ต้องกลัว พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้กลัว แต่สอนให้รู้ความจริง ให้พิจารณาความจริง **นี่เป็นจุดหมายที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแท้** เรื่องความกลัวพระองค์ไม่ได้สอน เป็นเรื่องของกิเลสเสี้ยมสอนคนให้โง่หนักเข้าต่างหาก ผลที่ได้รับมีแต่ความโง่ และกองทุกข์เต็มหัวใจ ภพชาติเต็มตัว

คำว่า ''เรา ๆ หรือใคร ๆ'' มาเป่าหูปาว ๆ ก็อย่าเชื่อง่าย ๆ ให้เชื่อพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวที่เลิศโลกมาแล้ว อย่ากลัวความจริงเราเป็นนักปฏิบัติ ความกลัวไม่เป็นเรื่องให้สำเร็จประโยชน์ เป็นเรื่องสั่งสมกิเลสขึ้นมา ให้เกิดความทุกข์มาก เพราะความกลัว กลัวมากเท่าไรก็เกิดความทุกข์มากเท่านั้น พิจารณาให้เห็นประจักษ์ภายในจิตอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ทุกขเวทนาเกิดขึ้น โดยไม่ต้องไปหวังพึ่งใครในเวลานั้น เราอย่าหวังพึ่งใคร ไม่ใช่ที่พึ่งอันแท้จริง! นอกจาก **''อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ'' ด้วยสติปัญญาเราเท่านั้น จะเป็นที่พึ่งของเราได้อย่างเต็มใจ** ตึกรามบ้านช่อง ใครต่อใครก็ตาม ทุกสิ่งทุกอย่างพึ่งไม่ได้ทั้งนั้น เวลาจะตายจริง ๆ ขันธ์ห้าก็พึ่งไม่ได้ มันจะแตกอยู่เวลานี้จะพึ่งมันได้ที่ไหน แล้วเราจะพึ่งใคร

สติปัญญาเท่านั้นเป็นอาวุธที่ทันสมัย ที่จะแก้หรือช่วยเราได้ในขณะนั้น จงค้นลงไปพิจารณาลงไป ทุกข์เป็นของเกิดของดับ ใจเป็นของไม่เกิดไม่ดับ เป็นธรรมชาติของใจอยู่โดยธรรมชาติของตน พิจารณาให้ชัดเจนแล้ว จิตจะแยกตัวออกมาเอง **เมื่อเข้าใจชัดเจนแล้วไม่ไปไหน ไม่ไปติดอยู่กับอะไร** มีทุกขเวทนาเป็นต้น เพราะปัญญาเป็นเครื่องผลักดันสิ่งที่จอมปลอมทั้งหลายนั้นออกไปโดยลำดับ ๆ ให้เข้าใจอย่างนี้ เราก็โล่งใจสบายใจ นี่แหละเรียกว่า “**การพึ่งตนเอง**”

จงคิดถึงวาระสุดท้าย วาระสำคัญที่สุดคือวาระไหน? คือทุกขเวทนาอันแสนสาหัสนี้แล จะสาหัสขนาดไหนในวาระสุดท้าย ต้องเตรียมสติปัญญาให้พร้อมมูล **สู้ ! เพื่อแย่งเอาของจริงจากสิ่งจอมปลอม**ที่เคยหลอกเรามาเป็นเวลานาน **มาครองให้ได้ !**

ร่างกายนี้แค่ตายเท่านั้น ! สติปัญญาเป็นผู้สามารถตลอดสาย เวทนาจะมาจากทิศใดแดนใด มันก็อยู่ในขันธ์นี้เท่านั้น เวทนาขันธ์ก็คือขันธ์นี้เท่านั้น ไม่ได้อยู่นอกเหนือเมฆลอยมาทับเราได้ มันทับอยู่ภายในตัวเรานี้ถ้าเราไม่มีสติปัญญาทันมัน **ถ้าสติปัญญาทัน ทุกขเวทนาก็ไม่ทับ** ทุกขเวทนามีมากมีน้อยก็ทราบกันอย่างชัดเจนด้วยปัญญานี้เท่านั้น ปัญญานี้แหละเป็นเครื่องช่วยตัวเอง

ความพากเพียร อย่าถอย **ถอยไม่ได้เมื่อเข้าตาจนแล้ว**ต้องสู้จนสุดเหวี่ยง และเปลื้องกิเลสตัวหลงงมงายลงให้ “วัฏจักร” โน้นเป็นไร! ก็เราจะสู้ จะเอาชัยชนะ จะถอยไปไหน จะเอาชัยชนะด้วยการสู้นี่! ไม่ได้เอาชัยชนะด้วยการถอย เมื่อเอาชัยชนะด้วยการสู้ ต้องสู้ด้วยสติ สู้ด้วยปัญญา ไม่ใช่สู้ด้วยความโง่ ๆ

จิตนี้พระพุทธเจ้าทรงรับรองอยู่แล้วว่าไม่ตาย เราจะกลัวตายหาอะไร เราคือจิต ก็ไม่ตายนี่ เราจะกลัวตายไปทำอะไร ถ้าตัวจิตตายเราก็ตาย นี่ตัวจิตไม่ตายแล้วเราจะตายได้ที่ไหน เงาแห่งความตายมันมีอยู่ที่ไหน มันไม่มีนี่ ไม่มีจนกระทั่ง “เงา” แห่งความตาย เราตื่นเราตกใจ เรากลัวตายไปเฉยๆ กลัวลม ๆ แล้ง ๆ ความตายของใจไม่มี แม้กระทั่ง “เงา” ให้กลัว ก็ยังกลัวกันไปได้ เพราะความหลงของจิตนี่เอง

ท่านจึงสอนให้สร้างปัญญาให้ทันกับเหตุการณ์ จิตนี้เป็นที่แน่ใจว่าไม่ตาย พิจารณาให้ชัด เอ้า อะไรเกิดก็เกิดขึ้นเถอะ **จิตมีหน้าที่รู้ทั้งหมด จนกระทั่งวาระสุดท้ายเครื่องมือนี้แตกไป ปัญญาก็สลายไปด้วยกัน** จิตที่ได้รับการซักฟอกจากปัญญาแล้ว**จะไม่ตายไม่สลาย จะมีแต่ความผ่องใสเป็นอย่างน้อย มีความผ่องใสประจำตัว มากกว่านั้นก็ผ่านพ้นไปได้เลย จงเอากันในวาระสุดท้าย เอาชัยชนะอย่างสุดยอด ! ในวาระสุดท้ายนี้ให้ได้**

ไม่ต้องไปคาดโน้นคาดนี้ว่า เป็นหญิงเป็นชาย ว่าเราปฏิบัติมา เท่านั้นปีเท่านี้เดือน ได้มากได้น้อย ไม่ใช่เวลาจะมาแก้กิเลสตัณหาให้เราได้ มีความเพียรเท่านั้นเป็นเครื่องแก้ สติปัญญาเท่านั้นเป็นเครื่องแก้ เมื่อสติปัญญามีกำลังพอก็หลุดพ้นไปได้เท่านั้น **นี่เป็นจุดสำคัญ**

ไม่ใช่เวล่ำเวลา ไม่ใช่เพศหญิงเพศชาย ไม่ใช่อะไรทั้งหมด ที่จะมาแก้กิเลสได้ นอกจากสติปัญญา ศรัทธาความเพียร ของเราเท่านั้น เป็นเครื่องแก้กิเลส **เราแก้ได้จนกิเลสหมดขณะใด ใจก็สิ้นทุกข์ได้ขณะนั้น**

การสิ้น สิ้นด้วยสติปัญญากับความเพียร ไม่ได้สิ้นด้วยเวลานานเวลาช้าอะไรนี่ จงพิจารณาตรงนี้ **นี่แดนแห่งชัยชนะอยู่ที่จุดนี้ !** เราแพ้ก็แพ้ที่นี่ คำว่า ‘‘แพ้’’ อย่าให้มี!

จิตมันแพ้อะไรเล่า รู้อยู่ตลอดเวลา สติปัญญาไม่ใช่เป็นของแพ้ เป็น ‘‘ธรรมเพื่อชัยชนะ’’ ทั้งนั้น เวลากิเลสเข้ามาแทรกให้เป็นความแพ้ ความแพ้เป็นเรื่องของกิเลสแทรก **อย่าเอาเข้ามาแตะกับตัว** มันจะทำให้เราถอยหลัง เป็นหรือตายสู้กันบนเวที ชื่อว่า ‘‘นักรบ’’ ขึ้นเวทีแล้วไม่ถอย เอาจริง ๆ จนไม่มีสติรับรู้แล้ว ให้เขาหามลงเปลไป ถ้ายังมีสติ เอ้า ฟาดมันลงไปอีก ตีไม่ได้ ด่ามันเข้าไป คือสู้ด้วยปากก็ได้ ไม่ถอยกิเลส นี่ต่อยสู้เขาไม่ได้ก็เอาปากต่อยซิ นี่เราเทียบกับนักรบที่ไม่ถอย สู้กันวันยังค่ำ สู้จนตาย สู้เพื่อเราไม่ได้สู้เพื่อใคร ถ้าจิตเข้าใจจริง ๆ แล้วเป็นไม่ถอย

ผู้เทศน์เคยเป็นเคยผ่านมาแล้วตามความจริงนี้ จึงกล้าพูดกล้าเทศน์ได้อย่างเต็มปากไม่กระดากอายใคร ๆ ทั้งสิ้น การพูดด้วยความจริงก็เหมือนนักรบ จะกลัวใครมาค้านความจริงล่ะ นี่ย่อข้อความที่เทศน์เบื้องต้นนั้นว่า ‘‘ความตายน่ะ มันธรรมด๊าธรรมดา!’’ แน่ะฟังดูซี เมื่อเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ‘‘มันธรรมดาไปหมด!’’ เป็นอยู่ก็ธรรมดา เจ็บไข้ได้ป่วยก็ธรรมดา คือจิตไม่ได้เป็น ‘‘ภาระ ภารัง’’ ให้เกิดความยุ่งเหยิงวุ่นวาย กลายเป็นโรคภายในใจขึ้นมา **ถึงวาระจะไป** จะไปแล้วหรือ? ไปก็ไป เรื่อง ‘‘สมมุติ’’ มันไปต่างหาก มันไปที่ไหน ก็ไปตามหลักความจริงของมัน ลงไปสู่ความจริงของมัน แล้วอะไรจะฉิบหาย อะไรจะล่มจม ผู้รู้ก็รู้อยู่อย่างนี้แล้วจะไปล่มจมที่ไหน ผู้รู้น่ะ

เราสร้างมาเพื่อความรู้ความฉลาด ความรู้ความฉลาดจะพาล่มพาจมมีอย่างหรือ !มันประจักษ์อยู่ภายในจิต จึงเรียกว่า **‘‘สิ่งทั้งปวงไม่มีปัญหา’’** ไม่มีอะไรเลย ! ‘‘ธรรมด๊า ธรรมดา ไปหมด’’

เมื่อถึงขั้นธรรมดาธรรมชาติแล้วเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติให้ปฏิบัติอย่างนี้จะถึงความจริงแน่นอนไม่สงสัย

เอาละ การแสดงก็เห็นว่าสมควร

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๘

สงครามจิต สงครามขันธ์

แม้จะอยู่ในบ้านในเรือนในตึกในห้าง สิ่งเหล่านั้นไม่เป็นทุกข์ อยู่ในสถานที่ใด สถานที่นั้น ๆ ไม่ได้เป็นทุกข์ สมบัติเงินทองไม่ได้เป็นทุกข์ สิ่งของมากน้อยที่เป็นกรรมสิทธิ์ของเราไม่ได้เป็นทุกข์ ไม่ใช่ทุกข์ **แต่โลกไปหากลัวสิ่งที่ไม่น่ากลัว สิ่งที่น่ากลัวแต่ไม่กลัวกัน ! ไม่ยอมสนใจคิดกลัวกันบ้างเลย สิ่งนั้นโลกจึงโดนกันอยู่เสมอและหาทางแก้ไขเอาตัวรอดไม่ได้** นี่โลกเรามาโง่กันตรงนี้

มีใครบ้างมีความเฉลียวฉลาดตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าบ้าง ยังมองไม่เห็น ที่ชี้ถูกจุดแห่งทุกข์ ชี้จุดที่แก้ทุกข์ ชี้ลงที่ไหน ชี้ลงในเบญจขันธ์กับใจนี้เป็นหลักสำคัญ นี้แลสถานที่ทุกข์เกิด เกิดที่นี่ เพราะสาเหตุที่ทำให้ทุกข์เกิดก็มีอยู่ที่นี่ วิบากที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุแห่งความหลง คือ ธาตุขันธ์ของเรา ก็มีอยู่กับตัวเรา ที่เรียกว่า **"ร่างกาย"** นี้เป็นวิบาก **คือ**ผลของสิ่งที่ผลิตขึ้นมาจากกิเลส **อวิชชา ตัณหา** มันผลิตให้เกิดขึ้นมาเป็นรูปเป็นนาม จึงเรียกว่า "วิบาก"ก็อยู่ที่ตัวเรา

ผู้ที่จะผลิตทุกข์ให้เกิดขึ้นโดยลำดับ ๆ ภายในจิต ก็คือจิต ที่กำลังเป็นเครื่องมือของอวิชชานี่เอง **พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงสอน "ให้รบกันที่นี่" "ให้รู้กันที่นี่"** หลบหลีกปลีกตัวด้วยอุบายสติปัญญาทุกแง่ทุกมุม ต้องหลบหลีกกันที่นี่ ต่อสู้กันที่นี่ ให้เข้าใจกันที่นี่ แก้กันที่นี่ พ้นทุกข์กันที่นี่ **ไม่พ้นที่อื่น !**

เฉพาะอย่างยิ่งขณะที่ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ไม่ค่อยได้สติสตังกันเลย ถ้าไม่ใช่นักปฏิบัติและผู้ที่เคยพิจารณาอยู่แล้ว จิตใจจะว้าวุ่นขุ่นมัว กระวนกระวายไปกับทุกข์เสียสิ้น ทุกข์เลยฉุดลากเอาจิตทั้งดวงไปอยู่ในกองทุกข์นั้น ทุกข์เผาจิตให้เดือดร้อนวุ่นวายยิ่งกว่าทุกข์ในธาตุขันธ์เสียอีก ทั้งนี้เพราะความไม่เข้าใจในวิธีปฏิบัติ ทีนี้เราจะตำหนิใครก็ตำหนิไม่ได้ ตำหนิไม่ลง เพราะมันเหมือน ๆ กัน นี่แลที่ว่าโลกคือพวกเราที่โง่กันมาโง่ในขันธ์ในจิตของตนนี้แล ไม่ทราบวิธีปฏิบัติพอให้กิเลสเบาบางไป ทุกข์ได้เบาบางลง ไม่รับเหมาเอาเสียสิ้น

ใคร ๆ ก็อยากจะพ้น อยากจะหลบหลีกปลีกตัวออกจากทุกข์ **แต่มันไปไม่ได้เพราะความรู้ความฉลาดไม่มี** อุบายวิธีไม่มี **เพราะไม่ได้ศึกษา หนึ่ง เพราะการศึกษาและการปฏิบัติยังไม่มีความสามารถ หนึ่ง** จำเป็นต้องยอมรับ ทุกข์มากน้อยเพียงไรก็จำต้องยอมรับ จิตใจแม้จะเป็นของมีคุณค่ามาก ก็ต้องทุ่มลงไปให้กิเลสเผาเอา

เหมือนห้างร้านทองที่ถูกไฟไหม้ เจ้าของไม่สามารถนำทองของมีค่าออกได้ ก็จำต้องยอมให้ไฟไหม้ทิ้ง ทั้ง ๆ เสียดาย

ใจก็เช่นนั้น ยอมให้ความทุกข์ที่เกิดขึ้นในธาตุในขันธ์เผาเอา เพราะอำนาจแห่งกิเลสพาให้หลงยึดถือไม่ยอมถอนตัว อันเป็นเหตุให้มันเผาเอา **นี่เป็นเรื่องสำคัญมาก !**

สงครามในโลก ไม่มีสงครามใดยิ่งไปกว่าสงครามระหว่างจิตกับขันธ์ ที่แสดงต่อกัน หรือที่กระทบกระเทือนกัน ! ความกระทบกระเทือนนี้เคยมีมาแล้วตั้งแต่วันเกิด **การเกิดมาเป็นของดีมีความสุขในขณะที่เกิดมาเมื่อไร !** เพราะขณะที่เกิดก็ลอดออกมาจากช่องแคบ จนสลบไสลไม่รู้สึกตัว และไม่รู้ว่าทุกข์เป็นอย่างไร เพราะความจำไม่มีในขณะนั้น นี่ก็เป็นความทุกข์แสนสาหัสอันหนึ่งในขณะที่เกิด แต่โลกไม่ได้สนใจในความทุกข์ประเภทนี้ จึงพากันดีใจในเรื่องความเกิด ยิ้มแย้มแจ่มใสต่อความเกิด แต่โศกเศร้าเหงาหงอยให้ต่อความตาย ความจริงมันก็เรื่องเท่ากัน !

ถ้าจะพิจารณาให้เป็นธรรมแล้ว มันก็เป็นเรื่องเท่ากัน ไม่มีอะไรผิดแปลกกันเลย การเกิดมาเป็นมนุษย์ บำรุงบำเรอรักษากันมาจนเป็นผู้เป็นคนเป็นสัตว์เหมือนเรา ๆ ท่าน ๆ ที่มองเห็นกันอยู่นี้ มันผ่านมาจากผู้ที่รอดตายด้วยกันทั้งนั้น ถ้าพิจารณาตามหลักธรรมชาติตามหลักความจริงแล้ว จะไม่มีใครที่ไม่เป็นทุกขในขณะที่ตกคลอดออกมา นี่เราก็ไม่ทราบ ผู้เกี่ยวข้องขณะเกิดนั้นก็ไม่ทราบ ความจำก็หายหมด ไม่ทราบว่าเกิดมาแต่เมื่อไร วันใด เดือนใด ปีใด ใครเป็นพ่อ ใครเป็นแม่ พอโตขึ้นมาถึงได้ทราบว่า นั่นเป็นพ่อ นี่เป็นแม่ เกิดวันนั้นเดือนนี้ ก็พ่อแม่บอก เวล่ำเวลาเท่านั้นเท่านี้ ก็พ่อแม่บอก หรือ**คนอื่นบอกถึงทราบ ตัวเองไม่มีทางทราบ มันมืดมาโดยลำดับทั้งนั้น เรื่องจิตนี้** มืดด้วยการลบความจำของตนให้หายหมดด้วย มันมืดไปหมด ตลอดภพก่อนที่เพิ่งผ่านมาหยก ๆ ก็ไม่ทราบได้ เพราะจำไม่ได้ว่าตนเคยผ่านภพชาติ และกองทุกข์อย่างไรมาบ้าง มันถึงได้โดนทุกข์เรื่อยมาไม่เข็ดหลาบ นี้แลเรื่องกองทุกข์ และเริ่มกระทบกระเทือนตั้งแต่บัดนั้นมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ มีอะไรบ้าง นอกจากขันธ์กับจิตที่บดขยี้กันอยู่ตลอดเวลาหาความสุขความสบายใจไม่ได้

ภูเขาทั้งลูก ลูกไหนมากระทบกระเทือนเราให้ได้รับความลำบาก ต้นไม้ใหญ่ ๆ ที่ไหนมากระทบกระเทือนเราให้ลำบาก ไม่มี ! น้อยที่สุด ร้อยจะหาหนึ่งก็ทั้งยาก หรือไม่มี เช่นต้นไม้ล้มทับคนอย่างนี้ ร้อยหาหนึ่งก็ไม่มี

ที่ขันธ์ล้มทับเรานั่นซิ ทับอยู่ทุกผู้ทุกคน ทับอยู่ตลอดเวลา การพายืน เดิน นั่ง นอน พาขับถ่าย พารับประทานอาหาร พานุ่ง พาห่ม เพราะอะไร ก็เพราะเรื่องมันทับทนไม่ไหว ต้องหาทางออก หาทางบรรเทากันนั่นเอง **เราอยู่ด้วยกันด้วยการบรรเทา**

แต่จิตมันไม่รู้ในจุดนี้ มันจึงไม่เห็นโทษที่มีอยู่ภายในตัว จิตมันฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไปโน้นไปนี่ ไปคว้าอนาคต ไปตามลมตามแล้ง วาดมโนภาพไปว่า อันนั้นจะดี อันนี้จะดี จะรื่นเริงบันเทิง ที่นั่นจะสุข ที่นี้จะสบาย จิตมันเพลิดเพลินไปโน่นเสีย มันลืมกองทุกข์ที่มีอยู่กับตัวทั้ง ๆ ที่มีอยู่ตลอดเวลานี่แหละ แต่เราไม่สนใจคิดมันจึงเหมือนไม่มี นี่จะว่าเราเหลิงหรือไม่เหลิง ของจริงมีอยู่ แสดงอยู่ ความกระทบกระเทือนในธาตุในขันธ์มีอยู่ ทำไมไม่เห็นโทษของมันซึ่งกระทบกระเทือนกันอยู่ตลอดเวลา แล้วเราจะหวังเอาความเพลิดเพลินอะไรจากสิ่งเหล่านี้เล่า ยิ่งเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วก็ยิ่งไปใหญ่ ยิ่งทับยิ่งถมเข้ามาทุกด้านทุกทางทุกแง่ทุกมุมทีเดียว อวัยวะส่วนไหน ๆ ก็เป็นทุกข์ไปด้วยกัน เป็นไฟไปด้วยกันหมด เผาลงมาที่จิตใจ ถ้าจิตใจไม่มีธรรมเป็นเกราะป้องกันอยู่ด้วยแล้ว ก็เป็นไฟไปด้วยกันกับธาตุขันธ์ จะยิ่งมีความทุกข์ร้อน ยิ่งเป็นไฟกองที่ร้อนที่สุด ยิ่งกว่าธาตุขันธ์เสียอีก เพราะความหลง ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์**นี่แหละ จึงเรียกว่า "สงคราม"** จงพิจารณาอย่างนี้

ทีนี้เมื่อถึงคราวจะตายล่ะ ทุกข์จะแสดงขึ้นมาในขันธ์ในจิตขนาดไหน มันไม่เหมือนขณะเกิด ขณะเกิดความจำไม่มี สภาพของเด็กก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่ทุกข์ความจดจำสิ่งเหล่านั้นก็ไม่ค่อยมี ความรู้เดียงสาภาวะเกี่ยวกับเรื่องทุกข์ เด็กก็ไม่ค่อยมีมาก ทั้ง ๆ ที่ทุกข์เหมือนกันก็ตาม

แต่ตอนเป็นผู้ใหญ่เรานี่ซิ เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยเข้าหนัก ๆ นี่เป็นอย่างไร เราจะปลงจิตลงที่ไหน เพราะมันมีแต่ไฟทั้งนั้น ถึงวาระสุดท้ายมันเป็นไฟด้วยกันหมด ร่างกายเป็นไฟทั้งกองเลย ไม่ว่าข้างบนข้างล่างแตะต้องไม่ได้ มันเป็นไฟทั้งนั้น เราจะปลงจิตปลงใจลงได้อย่างไร ถ้าไม่ฝึกพิจารณาให้รู้ตามความจริงของมันเสียตั้งแต่บัดนี้

การพิจารณาให้รู้เรื่องตามความจริงของมัน ก็ทำความเข้าใจกันถูกต้องตามที่เคยแสดงให้ฟัง **รูปเป็นรูป ไม่ใช่เรา** นี่เป็นความจริงอันหนึ่ง จริงอย่างหาอะไรเทียบไม่ได้เลย จริงอย่างสุดส่วน **เวทนาเป็นเวทนา** คือทุกข์ขนาดไหน ก็เป็นเรื่องของทุกข์ แม้แต่ทุกข์เองมันยังไม่ทราบความหมายของมัน เราไปให้ความหมายมันทำไม เราไปแบกความหมายไว้ในหัวอกของเราให้ทุกข์ทำไม เวทนาเองมันยังไม่ทราบความหมายของมัน แล้วมันก็ไม่ทราบว่ามันเป็นทุกขเวทนา มันไม่ทราบว่ามันให้ร้ายแก่ผู้ใด มันเป็นความจริงอันหนึ่งล้วน ๆ ตามหลักธรรมชาติของมัน โดยตัวมันเองก็ไม่ให้ความหมายตัวเอง และไม่ทราบความหมายของตัวเอง เราทำไมจึงต้องไปให้ความหมายมัน แล้วไปแบกความหมายนั้นมาเป็นไฟเผาตัว นี่ก็แสดงว่าเราโง่ แน่ะ ! ถ้าเราทราบเสียอย่างนี้แล้ว เราก็เข้าใจว่า**นั่นเป็นเวทนา** นั่นเป็นทุกข์อันหนึ่ง **เราผู้รู้ผู้ดูนี่ จะดูให้เห็นจนถึง**

สุดจุดสุดท้ายของทุกข์ว่า มันจะแสดงไปถึงไหน มันเกิดแล้วมันก็ต้องดับเหมือนกัน ไม่ดับในขณะหนึ่งก็ดับในขณะหนึ่ง หรือดับในขณะที่ตาย !

นี่แหละหลักสำคัญมีสองสิ่ง (๑) ร่างกายทั้งร่างนี้เราก็แบก ทั้ง ๆ ที่ทุกข์ ทั้ง ๆ ที่เป็นไฟ เราก็แบกว่าเป็นเราเป็นของเราอย่างแยกไม่ออก ถ้าไม่พิจารณาให้ทราบชัดว่าร่างกายเป็นร่างกาย (๒) ร่างกายเป็นธาตุอันหนึ่งต่างหาก มโนธาตุคือใจนี้ ก็เป็นธาตุอันหนึ่งต่างหาก ไม่ใช่อันเดียวกัน แต่อาศัยกันอยู่เพียงเท่านี้ นี่เป็นความรู้เห็นอันถูกต้อง

ทีนี้ระหว่างจิตกับร่างกายก็เหมือนกัน แม้จะอาศัยกันอยู่ **เราก็เป็นเรา คือจิต** อวัยวะคือร่างกายก็เป็นร่างกาย เวทนาก็เป็นเวทนา เป็นแต่จิตเป็นผู้รับทราบในเรื่องเวทนาที่เกิดขึ้นว่าเป็นสุขเป็นทุกข์ รับทราบแล้วเราต้องมีปัญญาเป็นเครื่องป้องกันตัวเราอีก เวทนาไม่ว่าจะเกิดขึ้นเพียงเท่านี้ แม้จะเกิดขึ้นมากกว่านี้ จนกระทั่งเวทนาทนไม่ไหว มันจะแตกลงไป ก็ต้องเป็นเวทนาอยู่วันยังค่ำ คือเวทนาเกิด เวทนาตั้งอยู่ เวทนาดับ มีเท่านั้นไม่มีอย่างอื่น ถ้าเราไม่เอาเราเข้าไปแทรกแล้ว มันมีเท่านั้นตามความจริง นี่เป็นข้อหนึ่งที่เราจะทำความเข้าใจให้กับสิ่งนี้โดยถูกต้อง ถ้าทำความเข้าใจกับสิ่งเหล่านี้โดยถูกต้องด้วยปัญญาแล้ว ถึงจะอยู่ในท่ามกลางกองไฟ คือธาตุขันธ์นี้เหมือนกองไฟก็ตาม แต่เขาไม่ทราบความหมายของตัวเองว่าเขาเป็นไฟ เราพูดเพื่อแก้เรานั้นเอง ตัวอยู่ในท่ามกลางกองไฟ แต่เราไม่เป็นไฟด้วยนี่

เราเป็นเรา รู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏขึ้น ตั้งอยู่ก็รู้ มากน้อยเพียงไรก็รู้ ความรู้นี้ไม่ได้อาภัพ มีรู้อยู่ตลอดเวลา ขอให้มีสติเถิดจะรับทราบกันตลอดสาย

เอ้า ทนไม่ไหว หรือเวทนามันขึ้นขนาดไหน ทนไม่ไหว จะแตก เอ้า แตกไป เวทนาดับไป ผู้รู้นี้ไม่ได้ดับ ผู้รู้คือใจ ใจมีป่าช้าที่ไหน ใจไม่ดับ ไม่มีการดับตั้งแต่ไหนแต่ไรมา ถูกท่องเที่ยวเกิดอยู่ใน **“วัฏสงสาร” ก็คือใจดวงนี้เอง เป็นแต่ไปตามบุญตามกรรมของตนเท่านั้น เพราะยังไม่มีความสามารถ**

ถ้าเราพิจารณาทางด้านปัญญานี้ จิตจะแน่วลงสู่ความจริง ไม่สะทกสะท้านกับทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น **สัญญา**ที่ไปหมายว่านั้นเป็นเรา นี้เป็นเราเป็นของเรา ก็เป็นความหมายความหลอก เราก็ทราบแล้วว่าความจริงมันเป็นอย่างนี้แล้ว จะมาหมาย มาหลอกว่าเป็นเราเป็นของเราอย่างไรอีก ว่าเราจะเกิด เราจะตาย หมายไปทำไม

เรื่องธาตุเรื่องขันธ์มีการประชุมกัน หรือการผสมกันเข้า มีการตั้งอยู่ มีการสลายไปตามเรื่องของเขา อย่าไปเสกสรรปั้นยอเขา อย่าไปแบกไปหามเขา ให้เขาอยู่ตามความเป็นจริงของเขา เมื่อเขาทนไม่ได้เขาจะแตกก็ให้แตกไป นั่นเป็น “ทางหลวง” เราจะไปปลูกบ้าน ปลูกพืชต่าง ๆ ขวางถนนหลวงไม่ได้ เป็นโทษ

เรื่องคติธรรมดา ก็คือความตาย เกิดแล้วต้องตาย ต้นทางคือความเกิด ปลายทางคือความตาย กลางทางคือความทุกข์ความลำบาก หากเป็นมาอย่างนี้ เราเห็นอยู่แล้ว มันมีแต่กองทุกข์ทั้งนั้นในธาตุในขันธ์นี้ มีอะไรให้เป็นความสุขความสบาย ถ้าไม่ประกอบขึ้นภายในจิตใจเรา ให้เป็นความรื่นเริงด้วยคุณงามความดี ก็จะหาความสุขไม่มีในขันธ์อันนี้ หรือในโลกอันนี้ จะไม่มีใครเจอความสุขเลย

นี่วิธีพิจารณา หรือ**รบกันระหว่างกองทุกข์กับเรา**

วิญญาณ ก็เป็นวิญญาณ มันเหมือน ๆ กัน พิจารณาให้เห็นความจริง อะไรจะเกิดมากน้อยให้รู้ ทุกขเวทนาจะเกิดขึ้นมากน้อย ให้รู้ตามความจริงของมัน เราเป็นเรา ทุกข์เป็นทุกข์แท้ ๆ ไม่เป็นอย่างอื่น หลักธรรมชาติเป็นอย่างนั้น ความจริงเป็นอย่างนั้น ย้ำกันลงที่ตรงนี้ พิจารณาจนคล่องแคล่ว ถอยหน้าถอยหลัง ย้อนหน้าย้อนหลัง กลับไปกลับมา พิจารณาอยู่ นี่แหละเรียกว่า "ขันธ์เป็นหินลับปัญญา"

การพิจารณาอย่าเอาเพียงหนเดียว อันเป็นความขี้เกียจมักง่าย ให้จิตกับปัญญาหมุนอยู่กับทุกขเวทนา เกิดขึ้นมาเท่าไร**กำหนดให้รู้ทัน**โดยลำดับ ๆ **ไม่ให้เผลอ ไม่ให้หลง** เพราะมันแยกกันออกได้ เอ้า! ตายก็ตายไปเถอะ สบายเลย คืออยู่สบาย ตายสบาย **แยกกันได้ ไม่ให้ไฟรอบบ้านเข้ามาไหม้ในบ้านเรา** ไม่ให้ไฟในธาตุในขันธ์ที่มันเป็นอยู่ตามธรรมชาติของมันมาไหม้จิตใจให้เดือดร้อนไปตาม

นี่คือวิธีดำเนิน วิธีแก้ทุกข์ วิธีรู้เท่าทุกข์ วิธีถอนทุกข์ ไม่ให้ทุกข์ภายในร่างกายที่เกิดขึ้นอันเป็น "ทุกขเวทนา" เข้ามาเผาลนจิตใจของเรา เราก็อยู่สบาย ผาสุก

จิตนี้เป็นสาระอันสำคัญ ไม่ได้มีแตกมีสลายไปตามร่างกายธาตุขันธ์ **เราสงวนรักษาอันนี้ไว้ให้ดี** ด้วยสติด้วยปัญญาของเรา เราไม่ได้ล่มจมไป ร่างกายจะแตกก็เป็นเรื่องของร่างกายแตก จะว่าร่างกายล่มจมไปก็ล่มจมไป ลงหาดิน น้ำ ลม ไฟ จิตใจไม่ล่มจม ไม่แตกไปด้วย จิตใจไม่ฉิบหาย เพราะฉะนั้น**การตายจึงเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ใช่ไปล่มจมกัน**

ผู้ปฏิบัติเพื่อความฟื้นฟูตัวเอง จะไปล่มจมอย่างนั้นได้อย่างไร ก็มีแต่ทรงตัวไว้ได้ด้วยความภูมิใจ จิตเมื่อมีป้องกันตัวได้ มีการรักษาตัวได้ในปัจจุบัน เฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่เป็นทุกข์อย่างมากมายจนถึงวาระ คือตาย เรามีการป้องกัน เรามีการพิจารณาของเราอย่างรอบขอบชิดแล้ว ไปไหนก็ไปเถอะ ร่างกายแตก แตกไป เราเป็นผู้ป้องกันตัวได้แล้วโดยหลักธรรมชาติของตัวเอง **ผู้ป้องกันตัวได้แล้วนี้แลเป็นผู้ปลอดภัย** จะไปที่ไหนก็ไปเถอะ เมื่อเป็นผู้ปลอดภัยอยู่กับตัวแล้วไปไหนก็ปลอดภัย นี่เป็นหลักสำคัญสำหรับใจ

นี่แหละการปฏิบัติธรรมให้ผลประจักษ์อย่างนี้ และต้องเห็นเมื่อปฏิบัติอย่างว่านี้ ไม่เป็นอย่างอื่นไปได้เลย จงทำใจให้เข้มข้นต่อความเพียรเพื่อเอาตัวรอด เพราะใจตายไม่เป็น อย่าไปอ่อนแอ อย่าไปท้อถอย ทุกขเวทนามันมีมาแต่ดั้งเดิม ใครจะท้อถอยหรือไม่ท้อถอยกับมัน มันก็เป็นทุกขเวทนา ไม่เกิดประโยชน์อะไรกับความท้อถอย นอกจากจะมาทับถมเจ้าของเท่านั้นเอง

นี่เรียกว่า "สงครามจิต สงครามขันธ์" อันเป็นสงครามใหญ่โตยิ่งกว่าอะไร พูดถึงเรื่องกองทุกข์ก็นี่แหละ คือกองทุกข์อันแท้จริงที่เรารับผิดชอบ และกระทบกระเทือนกับเราตลอดกาล คือธาตุ คือขันธ์ คือกิเลสอาสวะ ที่มีอยู่ภายในจิตใจของเรานี้เท่านั้น ไม่มีอันใดที่จะมาทำให้เราได้รับความเดือดร้อน

ภูเขาทั้งลูกก็เป็นภูเขา ไม่เคยมาทับใคร ดิน ฟ้าอากาศ เขาก็อยู่ตามสภาพของเขา แต่ผู้รับกองทุกข์ทั้งหลาย คือธาตุ คือขันธ์ คือจิตใจของเรานี้ เป็นผู้รับสิ่งเหล่านี้ **รับเป็นสัญญาอารมณ์**ว่า ร้อนมาก หนาวมาก อะไรยุ่งไปหมด นอกนั้นก็ว่าเจ็บนั่นปวดนี่ ในธาตุในขันธ์ จะไม่เจ็บปวดอะไร ก็เรือนของโรค มันเป็นโรค ความแปรสภาพ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** นี่คือโรคชนิดหนึ่ง ๆ มีเต็มตัวของเราแล้ว จะไม่ให้เขาแสดงตัวได้อย่างไร อันใดที่มีมันต้องแสดงตามเรื่องของมัน เราที่มีสติปัญญาก็ให้ทราบตามเรื่องของมัน เราก็ไม่เสียท่าเสียทีให้เขา

เราพิจารณาอย่างนี้ จิตใจเรายิ่งมีความเด่นดวงขึ้นมาโดยลำดับ เกิดความกล้าหาญ เกิดความผ่องใสเต็มที่ กล้าหาญก็กล้าหาญ และเห็นจิตเป็นอันหนึ่งจากขันธ์อย่างชัดเจน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ไม่ทราบจะไปหวั่นไหวอะไร มันแน่วแน่อยู่ภายในจิตใจเต็มที่แล้ว มีหลักใจ มีเรือนใจ มีเกราะป้องกันจิตใจ แม้จะอยู่ในท่ามกลางแห่งกองเพลิง คือทุกขเวทนาทั้งหลายที่เป็นอยู่ในขันธ์นี้ ก็เพียงรับทราบกันเท่านั้น ไม่มีอะไรจะมาทำจิตใจให้ล่มจมเสียหายไปเพราะทุกขเวทนานั้นเลย ถ้าเราไม่ไปทำความเสียหายให้กับเราเอง เพราะความลุ่มหลงในขันธ์นี้เท่านั้น

ฉะนั้น จึงต้องเอาปัญญามาใช้ พิจารณาให้รอบคอบกับสิ่งเหล่านี้

โลกนี้มันเป็นโลกเกิดตาย ไม่ใช่โลกอื่นใดที่มีเกิดแต่ไม่มีตาย ในแดนสมมุติทั้งสามโลกนี้ เต็มไปด้วยการเกิดกับการตาย ซึ่งมีพอ ๆ กัน ไม่มีอะไรยิ่งหย่อนกว่ากัน ไปที่ไหนมันจึงมีป่าช้าเหมือนกันหมด เราจะหลบหลีกปลีกตัวไปไหน จะไปพ้นความตายนี้ **ซึ่งมีเป็นเหมือนกันหมด** เรื่องเท่ากัน ผิดกันแต่เวล่ำเวลานิดหน่อยเท่านั้น ความจริงแล้วมันเท่ากัน ให้พิจารณาแยบคายด้วยปัญญา

เราต้องสู้ หาที่หลบที่หลีกไม่ได้ ต้องสู้จนกระทั่งเข้าใจแล้ว นั่นแหละคือวิธีการหลบหลีก เข้าใจอย่างเต็มที่ก็หลบหลีกได้อย่างเต็มที่ ปลอดภัยได้อย่างเต็มตัว ไม่มี

อะไรที่จะเป็นภัยต่อเรา เราเชื่อกิเลสมานานแล้ว คราวนี้เรากำลังถ่ายเทเอากิเลสออก สำรอกปอกกิเลสออกมาด้วยความเชื่อธรรม เชื่อพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ชอบยิ่ง ไม่มีผิด ไม่มีพลาด ปฏิบัติตามพระองค์แล้วแคล้วคลาดปลอดภัย ไม่มีอะไรเข้ามาเหยียบย่ำทำลายจิตใจ อยู่ก็เป็นสุขปลอดภัย ไปก็ไม่มีภัยมีเวร เพราะตัวปลอดภัยอยู่กับตัวเอง ตัวเองรักษาตัวอยู่ด้วยดีแล้ว ไปไหนก็ไป ภพไหนก็ภพเถอะ ผู้มีธรรมครองใจต้องเป็นสุขทั้งนั้น ไม่มีคำว่าล่มว่าจม

ความดีเราสร้างให้เห็นประจักษ์ชัดเจนอยู่กับใจเช่นนี้ มันจะล่มจมไปที่ไหน มีแต่ความสุขกายสบายใจ ไปไหนก็สบาย อำนาจแห่งการปฏิบัติธรรมเป็นคุณค่าเห็นประจักษ์กับใจของผู้ปฏิบัติ เราเกิดมาในภพนี้ได้พบพระพุทธศาสนา ได้ประพฤติปฏิบัติเต็มสติกำลังความสามารถ คนที่ไม่มีศาสนาหาหลักหาแหล่งไม่ได้นั้นน่ะ ร้อยจะหาสักหนึ่งน่าจะไม่มี ถ้าเราเทียบกันทั้งโลกนี้ ยุ่งกันแต่จะหาความสุข แต่ไม่ปรากฏว่าใครเจอความสุข เจอแต่ความทุกข์กันทั้งนั้น ไปที่ไหนบ่นอื้อไปหมดทั้งโลก ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น? ก็ไม่หาในจุดที่ควรจะเจอแล้วมันจะเจอได้อย่างไร **ต้องหาจุดที่ควรเจอซิ มันถึงจะเจอ !**

พระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วเจอแล้ว แล้วนำสิ่งที่ทรงพบแล้วนั้นมาสอนโลก โลกปฏิบัติตามนั้นจะผิดหวังไปไหน เพราะเป็นจุดอันเดียวกันกับพระพุทธเจ้าที่ทรงค้นและทรงพบมาแล้ว วิธีการก็เป็นวิธีการอันเดียวกัน สิ่งที่จะให้พบก็เป็นอย่างเดียวกัน ไม่ใช่เป็นอย่างอื่นอย่างใด ไม่มีก่อนไม่มีหลัง ความจริงนั้นเป็นจริงเหมือนกันหมด ใครจะปฏิบัติเมื่อใดก็ได้ พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วก็ไม่ขัดข้อง เพราะทางเดินได้ประทานไว้แล้ว คือปฏิปทา เครื่องดำเนินถึงความสิ้นทุกข์ ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของสัตว์

ผู้มีศาสนาก็มีทางพ้นทุกข์ไปได้โดยลำดับ ผู้ไม่มีนั่นซิ หลักใจไม่มี เอาแต่ภายนอกเป็นสรณะ ตายแล้วก็หมดคุณค่า เอาความสุขไปไว้กับสิ่งโน้นสิ่งนี้ ไปไว้กับโลกโน้นโลกนี้ ทวีปนั้น ทวีปนี้ เอาความสุขไปไว้กับวัตถุสิ่งของอันนั้นอันนี้ เอาความสุขไปไว้สิ่งโน้น **เอาจิตใจไปไว้สิ่งโน้น พอสิ่งโน้นสลายไปเท่านั้นก็หมดท่า ! ถึงอันนั้นไม่สลายเวลาเราจะตายก็หมดท่าอีก !** หาความเป็นสาระไม่ได้เลย **นั่นแหละเรียกว่า "คนขาดที่พึ่ง"**

เราไม่ใช่คนเช่นนั้น เรากำลังสร้างที่พึ่งภายในจิตใจ พึ่งภายนอกเราได้พึ่งมาแล้วทุกสิ่งทุกอย่างได้อาศัยมาพอสมควรพอรู้หนักเบาของมันแล้ว ทีนี้เราจะสร้างสาระสำคัญขึ้นภายในจิตใจที่เรียกว่า "อัตสมบัติ" หรือ "อริยทรัพย์" ขึ้นภายในใจของตนอันเป็นทรัพย์อันประเสริฐนี้ ให้สมบูรณ์พูนสุขขึ้นมาโดยลำดับ จึงขอให้มี**ความพยายาม** การพยายามหนักเบามากน้อยก็เพื่อเราเท่านั้น ความลำบากลำบนอย่าถือเป็น

อุปสรรค อย่าถือเป็นมาอารมณ์จะเป็นอุปสรรคต่อทางดำเนิน อันใดที่ควรเป็นประโยชน์แก่เราในขณะนี้ หรือขณะใดก็ตาม ให้รีบเร่งขวนขวาย เพราะความตายนั้นเหมือนเซ็นสัญญาไว้กับเราแล้วว่า เราต้องตายแน่ ๆ นะ แต่ไม่ได้บอกวันเวลาไว้เท่านั้น

เราจะนอนใจได้ที่ไหนว่าวันไหนเราจะตาย เราทราบแต่ว่า ‘‘จะตาย’’ เซ็นสัญญาไว้แล้ว, ตีตราไว้แล้วกับเราทุกคน แต่วันเวลาไม่ตี เรายังจะนอนใจอยู่หรือ? ถึงแม้ว่าเขายังไม่ตีวันเวลา **เขามาเอาเมื่อไรก็ได้** ให้รีบเสียแต่บัดนี้เพื่อทันการ

อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โกชญฺญา มรณํ สุเว,

น หิ โน สงฺครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา.

‘‘ควรทำกิจที่เป็นผลประโยชน์ เป็นสาระสำคัญแก่ตนเสียในวันนี้ ไม่ควรคำนึงถึงวันนั้นวันไหน เพราะความตายที่เป็นพญามัจจุราชนั่นน่ะ ไม่ได้กำหนดเวล่ำเวลาว่าจะมาเมื่อใด’’ เช้าสายบ่ายเย็นอะไร ไม่ว่าทั้งนั้น และไม่มีใครที่จะรอดพ้นไปได้ ปัญญาเฉลียวฉลาดขนาดไหนก็ไม่พ้นเรื่องความตาย เพราะใหญ่กว่าทุกสิ่งทุกอย่าง เนื่องจากเบื้องต้นคือต้นเหตุความเกิดเป็นขึ้นมาแล้ว ความตายจะไม่มีนั้นเป็นไปไม่ได้ จึงว่า ‘‘ทำเสียในบัดนี้’’ ขึ้นชื่อว่า ‘‘ความดีทั้งหลาย’’ อย่านอนใจ กลางคืนกลางวันมันมีแต่มืดกับแจ้งเท่านั้น อย่าไปสำคัญมั่นหมาย อย่าหวังไปเอาความสุขความเจริญกับมืดกับสว่างนั้น ถ้าหากมืดกับสว่างนี้จะให้ความสุขกับคนได้จริง ๆ แล้ว ทุกคนเกิดมาพบแล้วความมืดความสว่าง บรรดาคนที่มีนัยน์ตา ความสว่างก็เห็น ความมืดก็เห็น ทำไมมีกองทุกข์อยู่เต็มหัวใจด้วยกัน หากว่าสิ่งเหล่านี้จะเอาความสุขความสบายให้คน ตามมโนภาพที่วาดไว้นั้น เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องโมฆะ

ให้หยั่งจิตลงในจุดที่จะเป็นสุข ทุกข์มันเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อแก้จุดนั้นแล้ว สุขจะเกิดขึ้นที่นั่นแหละ แล้วทุกข์มันจะเกิดที่ไหนเวลานี้ นอกจากเกิดในธาตุในขันธ์ในจิตใจนี้ ไม่มีที่อื่นเป็นที่เกิดของทุกข์ แต่ละคน ๆ เป็นเรือนรับรองทุกข์ทั้งหลายด้วยกัน **เมื่อเป็นเช่นนี้จึงจำต้องสร้าง ‘‘เรือนรับรองธรรม’’ขึ้นมา ด้วยสติปัญญา ศรัทธา** ความเชื่อความเลื่อมใส ให้เกิดขึ้นในสถานที่แห่งเดียวกัน แล้วกำจัดสิ่งที่มืดมนอนธการทั้งหลายนี้ออก เหลือแต่ความสว่างกระจ่างแจ้งภายในจิตใจ **ผู้นั้นแล**กลางคืนก็ตามกลางวันก็ตาม **เป็นผู้มี ‘‘ราตรี’’ อันเดียวเท่านั้น** คือมีความสว่างไสวอยู่ตลอดเวลา ไม่นิยมว่าเป็นกลางวันกลางคืน รู้ที่ใจนั้นแหละ คือผู้มีหลักใจ ผู้มีอริยทรัพย์ ผู้มีความสุข สุขอยู่ที่หัวใจ

การแสดงก็เห็นว่าสมควร จึงขอยุติ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

อุบายวิธีถอดถอนอุปาทานขันธ์

คำว่า **"จิต" เป็นความรู้เพียงเท่านั้น** ไม่มีเรื่องราวอะไรมากนัก ยิ่งมีความรู้อยู่โดยเฉพาะจิตก็ไม่มีเรื่อง พอจิตกระเพื่อมตัวออกสู่ความคิดความปรุง ความจดจำสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ ในสิ่งที่เคยผ่านเคยรู้เคยเห็นมาแล้ว นั่นจิตเริ่มก่อเรื่อง และขยายตัวออกไปไม่มีที่สิ้นสุดยุติลงได้ เรื่องจึงมีอยู่เรื่อย ๆ และขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ **จนกระทั่งออกไปแล้วเข้าไม่ถูก** เหมือนกับก่อไฟแล้วดับไม่เป็น ไฟก็ลุกใหญ่ จิตคิดออกไปแล้ว ระงับดับความคิดของตนไม่ได้ จึงกลายเป็นเรื่องราวเข้ามาสู่ตนเอง ให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายอยู่ตลอดเวลา "อกาลิโก" คือไม่กำหนดสถานกาลเวลา **มีอยู่เช่นนั้นทุกหัวใจ**

ถ้ามีแต่ความรู้เท่านั้นก็ไม่มีเรื่อง ถ้าเทียบก็เหมือนเมล็ดผลไม้ ที่มีแต่เมล็ดเท่านั้นมันก็ไม่มีเรื่องมาก แต่พอมันแตกออกมาเป็นต้นแล้ว ก็มีใบ รากแก้ว รากฝอย เปลือก กระพี้ แก่น กิ่งน้อยใหญ่ ใบอ่อน ใบแก่ มีดอกผลเต็มไปหมดทั้งต้น ไม่สามารถจะพรรณนาได้ พอมันแตกออกจากเมล็ดแล้วเท่านั้น มันขยายตัวออกไปจนไม่อาจที่จะนับได้ว่า รากแก้ว รากฝอย มีเท่าไร แผ่ออกไปกว้างแคบขนาดไหน รากแก้วมันลงลึกขนาดไหน เปลือกก็หุ้มตัวกระพี้แก่นลำต้นขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ กิ่งก้านสาขาใบอ่อนใบแก่ กิ่งน้อยกิ่งใหญ่ ดอกใหม่ดอกเก่า สลับซับซ้อนเต็มไปหมดในต้นไม้ต้นเดียวกัน จนไม่สามารถจะนับได้

นี่เราเทียบกับจิต ที่กระเพื่อมตัวออกคิดปรุงเรื่องต่าง ๆ ขยายตัวออกไป ไม่มีที่สิ้นสุด เรื่องเก่าผ่านมานานเพียงไรก็ไปคิดได้หมด นำอารมณ์นั้น ๆ มายุ่งตัวเอง สิ่งที่ไม่เคยผ่าน ก็คิดไปเดาไปด้นไป สำคัญมั่นหมายไปเรื่อย ๆ ซึ่งล้วนแต่เรื่องยุ่งออกไปจากใจที่คิดปรุงทั้งนั้น

ถ้าเราไม่เคยเห็นความยุ่ง เวลาภาวนาจะรู้เรื่องความยุ่งไปเอง ว่า**จิตเป็นตัวยุ่งที่สุดในโลก** ไม่มีสิ่งใดจะยุ่งยิ่งกว่าจิต ร่างกายของเราเวลาหิวกระหายมา พอรับประทานเสียก็ระงับดับกันไป กระหายน้ำ ดื่มเสียก็ระงับความกระหาย ไม่กวนอยู่ตลอดเวลาเหมือนจิต เวลาง่วงเหงาหาวนอนก็พาพักผ่อนนอนหลับไปเสีย เวลาเมื่อยเพลียก็พักผ่อนเสีย เกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นมาก็บำบัดรักษาเสีย ก็ยังมีกาลมีเวลาระงับดับลง พอเป็นความสุขกายสบายธาตุขันธ์บ้าง

ส่วนจิตใจไม่เป็นอย่างนั้น ก่อกวนอยู่ตลอดเวลา เพราะความกระเพื่อมตัวเป็นไปอยู่เสมอ และมีเครื่องผลักดันออกมาให้คิดให้ปรุงอยู่เช่นนั้น **จิตจึงเป็นเหมือน "ลูกฟุตบอล" นั่นเอง** ถูกเตะให้กลิ้งไปนั่นกลิ้งไปนี่ กลิ้งไปกลิ้งมา ถูกฝ่าเท้าของกิเลสทั้งเตะทั้งเหยียบย่ำทำลายขยี้จะเอาให้แหลกจริง ๆ แต่จิตก็เป็นสิ่งที่ทน ไม่มีอะไรที่จะทนยิ่งกว่าจิต เหนียวแน่นยิ่งกว่าจิต จะทำลายให้ฉิบหายไปก็ฉิบหายไม่ได้ เป็นแต่เพียงความทุกข์ความทรมาน เพราะสิ่งเหล่านั้นบีบบังคับเท่านั้นเอง นี่แหละจึงได้รู้ว่า **"เรื่องทั้งมวลออกจากจิตดวงเดียวนี้เท่านั้น"** ไม่มีอะไรที่จะก่อเรื่องนอกจากจิตเป็นผู้ก่อ **การระงับเรื่องจึงต้องระงับที่ต้นเหตุ** คือจิตเป็นต้นเหตุและผลิตผลขึ้นมาในจิตนั้นด้วย จึงต้องระงับที่ตรงนั้นด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ

อุบายวิธีนั้นก็ไม่มีสิ่งใดที่จะสามารถนำมาใช้ได้ผล เหมือนอุบายวิธี**ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้**ที่ท่านเรียกว่า "สวากขาตธรรม" คือ ตรัสไว้ชอบ สมควรแก่การแก้กิเลส หรือระงับดับกิเลสที่เกิดขึ้นกับตนได้ ด้วยความถูกต้องแม่นยำ เหมาะสมกับการแก้กิเลสนั้น ๆ ทุกประเภท

การที่กระทบความทุกข์ความลำบากนั้นน่ะกระทบด้วยกันทุกคน ไม่ว่าสัตว์ไม่ว่าบุคคล ใครจะมีความรู้มากน้อยเพียงใดก็ต้องได้รับสัมผัส ได้รับรู้ความทุกข์ ที่ได้รับความกระทบกระเทือนอยู่ภายในจิตใจและร่างกายตลอดมา แต่ไม่มีใครจะสามารถหาอุบายวิธีแก้ไขความกระทบกระเทือน อันเป็นสิ่งสำคัญระหว่างจิตกับอารมณ์ที่ปรุงขึ้นมาภายในตนเองได้ จิตชอบถือสิ่งภายนอกเป็นนิมิตเป็นเครื่องหมาย แล้วนำเข้ามาคิดปรุงแต่งต่าง ๆ ให้เกิดความทุกข์ความทรมานแก่ตน

อุบายวิธีระงับดับสิ่งเหล่านี้ มีแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้น ที่เป็นผู้เฉลียวฉลาดสามารถทำจนได้ผล แล้วทรงนำทั้งเหตุทั้งผลนั้นมาสอนพุทธบริษัท คือสัตว์โลกทั่ว ๆ ไปให้รู้วิธีการ ผู้ใดมีความสนใจเชื่อตามหลักธรรม ที่ทรงประพฤติปฏิบัติและได้ผลมาแล้ว นำมาปฏิบัติตนตามที่ท่านสอนไว้ ผู้นั้นก็ได้รับผลไปโดยลำดับจนเป็นที่พึงพอใจ **การระงับดับทุกข์ จึงหมายถึงใจเป็นสำคัญ**

เอา "ใจ" เป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา เพราะตัวนี้เป็นตัวการ ถ้าพูดก็ว่า**ผู้ต้องหาคือจิต**ดวงนี้ คนขี้คุกขี้ตะรางก็คือจิตดวงนี้ ถูกกักถูกขังอยู่ใน "วัฏสงสาร" ภพน้อยภพใหญ่ **ล้วนแล้วแต่เป็นภพที่ได้**รับความทุกข์ความทรมาน **รับวิบาก** คำว่า "วิบาก" ก็คือผล ผลที่เกิดขึ้นจากเหตุ ก็ต้องทำให้ผู้กระทำนั้นได้รับความทุกข์ความลำบากในภพน้อยภพใหญ่ ท่องเที่ยวอยู่อย่างนั้นเพราะหาทางออกไม่ได้

พระพุทธเจ้าจึงทรงเปิดทางให้รู้ทางออกรู้วิธีออก เรียกว่า "นิยยานิกธรรม" นำสัตว์โลกที่ติดข้องด้วยสิ่งมืดมัว อันเป็นเครื่องปิดบังทั้งหลายนี้ ให้ออกได้โดย "นิยยานิกธรรม" สั่งสอนโดยลำดับ ๆ นับตั้งแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด

ทาน การให้ทาน ก็เป็นธรรมแก้กิเลสประเภทหนึ่ง คือความตระหนี่เหนียวแน่น ความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นคู่มิตรกับความโลภมาก นี่เป็นกิเลสผูกมัดรัดรึงใจจนหาทางออกไม่ได้ ผู้ที่มีศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส มีความพอใจในการให้ทาน จึงชื่อว่าเป็นผู้แก้กิเลสตัวเหนียวแน่นอยู่ภายในจิตใจนี้ออกได้โดยลำดับ จนกระทั่งเป็นผู้เสียสละไม่มีความอาลัยเสียดาย เป็นที่พอใจ เมื่อได้เสียสละอะไรลงไปเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นมากน้อย เกิดเป็นความสุขขึ้นมาภายในใจ นี่คือผลที่เกิดขึ้นจากการแก้กิเลสตัวเหนียวแน่น ตัวตระหนี่ถี่เหนียว ตัวเห็นแก่ตัว ตัวส่งเสริมให้เกิดความโลภมากไม่มีเมืองพอ จนเห็นความเบาบางประจักษ์ใจ

วัตถุนั้นเป็นอันหนึ่งต่างหาก ที่จะทำให้จิตไปเกาะไปยึดแล้วสั่งสมกิเลสและความทุกข์ขึ้นแก่ตัวเอง วัตถุนั้นไม่ได้เป็นสิ่งสำคัญอะไรนัก ที่สำคัญก็คือผู้ไปยึดไปถือวัตถุสิ่งของทองเงินเป็นต้น นี้แลคือผู้เป็นภัยต่อจิตใจ ความยินดีในการเสียสละเพื่อประโยชน์ตามเหตุตามผลที่จะเสียสละมากน้อยแก่บุคคลใด แก่สัตว์ตัวใด หรือแก่ผู้ใด จนมีความเสียสละได้ด้วยความปีติยินดี พอใจ ไม่อาลัยเสียดาย นี่เชื่อว่าเป็นผู้ชนะกิเลสประเภทนี้ไปแล้วโดยลำดับ มิหนำซ้ำยังเกิดความปลื้มอกปลื้มใจในเมื่อได้ทำตามความต้องการแล้ว นี่คือผลแห่งการชนะกิเลสประเภทเหนียวแน่นนี้ออกได้ นี่ก็เรียกว่า "นิยยานิกธรรม" เป็นทางที่นำสัตว์ออกจากทุกข์ คือความผูกมัดรัดรึงเหล่านี้ ด้วยอำนาจของกิเลสตัวหวงแหนไปได้เป็นขั้น ๆ

ศีลก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน แก้กิเลสในข้อหนึ่ง ๆ นั้น

ปาณาฯ สัตว์มีชีวิต คนมีชีวิต อะไรมีชีวิต ผู้นั้นเป็นผู้รักสงวนชีวิตของตนเท่าเทียมกันกับเรา การไม่ทำเขาให้มีความกระทบกระเทือนหรือเจ็บช้ำ ตลอดถึงความล้มตายไป ก็เพราะเห็นคุณค่าของเขาของเรา **ความไม่เห็นคุณค่าของเขา โดยความเห็นแก่ตัวเป็นกิเลสประเภทหนึ่ง** คนทั้งโลกสัตว์ทั้งโลก เห็นเป็นคนแต่เราคนเดียวแล้วทำลายคนอื่นสัตว์อื่นได้ โดยไม่มีความละอายบาป ไม่มีความนึกคิดในเรื่องบุญเรื่องบาปเลย ขอแต่เป็นความพอใจของตน ใครจะฉิบหายวายปวงด้วยชีวิตจิตใจร่างกายอะไรก็ตาม นี่เป็นกิเลสประเภทสำคัญมากเช่นเดียวกัน การไม่ให้ทำเพราะเห็นความสำคัญแห่งชีวิตของเขาของเรานี้ เรียกว่าเป็นการแก้กิเลสประเภทที่เห็นแก่ตัวในลักษณะดังที่กล่าวมานี้ออกได้

อทินนาฯ พึงเทียบลักษณะเดียวกับ กาเม มุสา สุรา ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของกิเลส เครื่องผูกมัดจิตใจของสัตว์ให้ได้รับความทุกข์ความทรมานทั้งสิ้น เหล่านี้ล้วนแต่กิเลสด้วยกัน **จึงสอนวิธีแก้ ด้วยการรักษาศีล**ข้อนั้นๆ ไม่ให้ใจกำเริบไปตามความละเมิดที่คิดอยากทำบาป ด้วยการทำลายศีลข้อนั้นๆ ไปในตัว

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเพื่อการแก้กิเลส ไม่ใช่สั่งสอนอย่างปาวๆ หรือสอนอย่างไม่มีเหตุผล พระองค์ทรงทราบหมดว่า กิเลสมันแทรกซ้อนอยู่ในอะไรบ้าง จะทรงแก้ไขวิธีใด ทรงแยกแยะไว้หมด ให้ถึงตัวของกิเลสจริงๆ ซึ่งมีอยู่ในจิตใจของสัตว์โลก และแสดงออกโดยอาการที่กล่าวมานี้ **อาการ ๕ อย่าง** ถ้าพูดถึงเรื่องศีลก็อาการ ๕ อย่าง "ปาณา อทินนา กาเม มุสา สุรา" เป็นแต่ละประเภท ๆ แห่งศีลธรรม เพื่อแก้กิเลส และศีลธรรมเหล่านี้ก็คือ **"ธรรม" นั่นเอง แก้กิเลสประเภทนั้น ๆ** ที่หยาบคายด้วยธรรมห้าข้อที่ให้นามว่า "ศีล"

การทำลงไปนั้นเป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องทำลายศีล การคิดไม่ทำ หรืองดเว้นอยู่ภายในใจนั้นเป็นเรื่อง "ธรรม" เป็นเรื่องแก้กิเลสอยู่ภายในใจ มีความหมายทุกสิ่งทุกอย่าง ที่พระองค์ทรงสั่งสอนไว้อย่างไรต้องมีความหมายเต็มตัวทีเดียว เราทั้งหลายมีความรักชอบในศีลในธรรมดังที่กล่าวมานี้ ชื่อว่าเป็นผู้รักธรรมในการแก้กิเลสอันเป็นข้าศึกต่อธรรม ดังที่กล่าวมานี้

ภาวนา คำว่า "ภาวนา" ยิ่งเป็นความละเอียดของจิตเข้าไปอีก รวมความละเอียดของกิเลสเข้าไปเป็นชั้น ๆ **ท่านจึงสอนให้เรียนเข้ามาหาตัวจิต** ให้รู้เรื่องของจิต จิตแสดงออกในอาการอย่างใด เช่นที่กล่าวเมื่อสักครู่นี้ว่า "บ่อแห่งเหตุ บ่อแห่งความยุ่งเหยิงวุ่นวาย ต้นเหตุของกองทุกข์อยู่ที่ไหน" ก็คือ**อยู่ที่ใจ**

ท่านสอนให้ภาวนา ให้รู้ต้นเหตุ คือความคิดเป็นเหตุ **สอนให้บริกรรมภาวนา หรือ**ให้กำหนดอารมณ์อันใดอันหนึ่ง**ให้เป็นเครื่องผูกจิตใจ ไม่ให้ไปคิดในแง่ต่าง ๆ** ซึ่งจะเป็นการสั่งสมกิเลสขึ้นมาโดยลำดับ **ให้จิตมีอารมณ์อันเดียวกับธรรมที่กำหนด ที่คำบริกรรมเท่านั้น** จนจิตมีความสืบต่อกันด้วยความรู้ที่เกี่ยวกับธรรมบทนั้น ๆ ไม่ขาดวรรคขาดตอน แล้วกลายเป็นความสงบขึ้นมาภายในตน ท่านเรียกว่า **"จิตสงบ" จิตแน่วแน่ไปแล้ว เรียกว่า "จิตเป็นสมาธิ"**

คำว่า **"สมาธิ" เป็นฐานะอันสำคัญของจิต** เมื่อจิตมีความสงบ ทุกข์ก็ต้องสงบลงไป เพราะทุกข์เกิดขึ้นจากความไม่สงบ จิตแสดงความไม่สงบก็คือจิตก่อทุกข์ เมื่อจิตปรากฏเป็นความสงบขึ้นมา ก็คือความสงบทุกข์ ความสงบจากความฟุ้งซ่านอันเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์ก็ต้องดับไปด้วยกัน เพียงเวลาเดียวหรือขณะเดียวเท่านั้น เราก็

พอเห็นเป็นสักขีพยานว่า **ความฟุ้งซ่านของจิตกับความสงบของจิตนี้**มีผลต่างกันอย่างไรบ้าง พอจะเห็นเหตุเห็นผล เห็นโทษเห็นคุณ ของความฟุ้งซ่านกับความสงบ ว่าต่างกันอย่างไรบ้าง แล้วก็มีทางที่จะแยกแยะเลือกเฟ้นเอาตามที่ปรากฏแล้วทั้งสองเรื่อง คือความสงบกับความฟุ้งซ่าน

เราเลือกทำ แม้จะมีความยากลำบากเพราะฝืน แต่เหตุผลและสักขีพยานบอกแล้วภายในตัวว่า ความสงบสุขเกิดขึ้นเพราะความอุตส่าห์พยายาม และผลจะปรากฏขึ้นมาเรื่อย ๆ เป็นความสงบเย็นใจ ขณะที่จิตมีความสงบตัวนั้น ย่อมไม่คิดถึงกาลเวลาสถานที่ใด ๆ ทั้งสิ้น รื่นเริงบันเทิงอยู่กับความสงบอันเป็นความสุขอยู่โดยถ่ายเดียว นั่งอยู่ก็เพลิน เพลินอยู่ในความสงบสุขของจิต ยืนอยู่ก็เพลิน นี่คือผลที่เกิดขึ้นจากความสงบของใจไม่ก่อกวนตัวเอง ความคิดปรุงระงับเข้ามาเพราะบทธรรมเป็นเครื่องกำกับใจ

การกระทำความเพียรทาง "จิตตภาวนา"มีความอุดหนุนกันไปโดยลำดับ ความต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ผลย่อมมีความสืบเนื่องกันเป็นลำดับเช่นเดียวกัน **จนกลายเป็นจิตที่อ่อนโยน** นิ่มนวล สง่าผ่าเผย มองดูภายในตัวเองก็รู้ **นี่เป็นระยะหรือเป็นขั้นหนึ่งของจิต เรื่องราว**ที่เคยก่อกวนตัวเองนั้นย่อมลดน้อยลงไปเป็นลำดับ เรื่องราวคือความคิดความปรุงในแง่ต่าง ๆ ตามยถากรรมที่เคยเป็นมา ก็ไม่ได้เป็นอย่างนั้นอีก **มีกฎเกณฑ์**ในการคิดการปรุงเพราะเริ่มมีสติ เริ่มมีความระมัดระวังขึ้น และเริ่มมีสาระสำคัญอันเป็นสมบัติอันหนึ่งขึ้นมาภายในใจ ไม่อยากจะให้สิ่งใดเข้ามาก่อกวนทำลายสมบัติ คือความสงบสุขที่เคยปรากฏกับตนอยู่แล้ว ย่อมมี**ความระมัดระวังสมบัตินั้นไว้เสมอด้วยความมีสติ** ด้วยความเต็มใจ ด้วยความพอใจ **จิตเลยกลายเป็นสมบัติอันมีค่า**ขึ้นมาอย่างชัดเจน **แต่ก่อนก็ไม่ได้คิดว่าจิตนี้เป็นสมบัติอันมีค่า** นอกจากเห็นว่าสิ่งอื่นมีค่าไปเสียทั้งสิ้น จนหลงเพลิน เพราะเรายังไม่เคยเห็นจิตแสดงตัวออกมาเป็นสิ่งที่น่าพึงใจ น่าอัศจรรย์ เป็นสมบัติอันพึงใจ **น่าไว้ใจ ฝากเป็นฝากตายได้**

ทีนี้ปรากฏขึ้นมาแล้ว **จิตจึงกลายเป็นที่พึ่งอันหนึ่ง** กลายเป็นที่อาศัย หรือกลายเป็นสิ่งที่อบอุ่นขึ้นภายในตัวเอง จิตนั้นเลยกลายเป็นสมบัติอันรักสงวนขึ้นมา แล้วก็รักสงวนมาก พยายามกำจัดปัดเป่าสิ่งที่จะมาก่อกวนทำลายจิตใจนั้นด้วยสติ **นี่เป็นอีกขั้นหนึ่ง** คือใจมีความละเอียดเข้าไปโดยลำดับ **นี่ท่านเรียกว่า "จิตมีฐาน"**จิตมีหลักเกณฑ์ จิตปรากฏเป็นสมบัติของผู้ทำอย่างชัดเจนแล้ว สมบัติอันนี้เรียกว่า "ธรรมสมบัติ" มีประจักษ์ใจ

ในธรรมอีกแง่หนึ่ง ที่ท่านสอนให้สมบัติอันนี้มีความสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นไปและมีความรู้รอบตัว เพื่อ**กำจัดสิ่งที่แทรกซึมอยู่ภายในใจให้ขาดจากกันโดยลำดับว่า "จิตนี้ มีความเกี่ยวเนื่องผูกพันกับอะไรบ้าง?"**ท่านจึงสอนให้ใช้ **"ปัญญา"** พิจารณา

โดยยกธาตุขันธ์ของเรานี้ขึ้นเป็นอันดับแรก พิจารณาคลี่คลายตลอดถึงสิ่งภายนอก บริษัทบริวาร สมบัติต่าง ๆ คิดไป และนำมาเทียบเคียงว่า "จิต มีความหนักเบาในสิ่งใด ในแง่ใด ในบุคคลใด ในสมบัติอันใดบ้าง" แล้วนำสิ่งนั้น ๆ เข้ามาคลี่คลายดูให้เห็นตามความจริงของมัน เพื่อจิตจะได้ถอยตัวเข้ามา **ปล่อยความกังวล หรือความผูกพันนั้น ๆ ซึ่งเป็นตัว "อุปาทาน"** ยึดมั่นถือมั่น แล้วทำความกดถ่วงจิตใจให้เป็นพิษภัยแก่ตน ให้ถอยตัวเข้ามาสู่ **"ความเป็นตัวของตัว" คือจิต**โดยเฉพาะ

พิจารณาเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ ธาตุขันธ์ถ้าพิจารณาตามความจริงแล้ว เราจะเห็นประจักษ์ทั้งวันทั้งคืน เพราะเป็นความจริงล้วน ๆ ตลอดมา ตั้งแต่วันอุบัติจนกระทั่งถึงวันสิ้นชีพวายชนม์ ไม่ละความจริงอันนี้เลย เป็นแต่ความรู้ของเรายังจอมปลอมอยู่ ของปลอมกับของจริงจึงเข้ากันไม่ได้ ท่านจึงสอนให้ใช้ปัญญาซึ่งเป็นความจริงอันหนึ่ง สอดแทรกลงไป ให้รู้ความจริงที่มีอยู่ภายในธาตุขันธ์ หรือร่างกายนี้ด้วยการพินิจพิจารณา

หากจะพิจารณาแยกอาการของมัน หรือตามความเป็นอยู่ของมัน ก็แยกออกไปดูให้เห็นชัดเจนด้วยปัญญา จะไม่มีที่ตรงไหนแย้งความจริงอันนี้เลย ดูเข้าไปตั้งแต่หนังข้างนอก หนังข้างใน เนื้อ เอ็น กระดูก ดูเข้าไป ๆ มันเป็นอย่างไร ตรงไหนที่เป็นเรา ตรงไหนที่น่ารักน่ายินดี ตรงไหนที่เป็นเขา ดูเข้าไปจนหมดทุกสิ่งทุกส่วนแล้ว มันก็เป็นกองธาตุกองขันธ์ เป็นกองอสุภะอสุภัง เป็นป่าช้าผีดิบเราดี ๆ นี่แหละ

แยกออกเป็นเรื่องของธาตุ ก็ไม่เห็นมีอะไร มีแต่ธาตุ ๔ ดินน้ำลมไฟเต็มเนื้อเต็มตัวของเราตั้งแต่วันเกิดมาจนกระทั่งบัดนี้ แล้วยังจะเป็นเช่นนี้ตลอดไปจนกระทั่งถึงวันอวสาน คือวันสลายตัวของส่วนประชุมแห่งธาตุทั้งหลายเหล่านี้

ถ้า "ปัญญา" ได้หยั่งลงไปให้ถึงเหตุถึงผลถึงความจริงซึ้งถึงจิตใจแล้ว ไม่ต้องบอกให้ปล่อย แต่มันปล่อยของมันเอง สลัดลงไป ๆ ปล่อยวางลงไปในส่วนหยาบ คือธาตุสี่ ดินน้ำลมไฟนี้

มีอันหนึ่งเป็นสิ่งที่ปิดบังความจริง หรือว่าความสำคัญมั่นหมายของเรา มันปิดบังตัวเราก็ถูก มันปิดบังเพราะอะไร เพราะธาตุเพราะขันธ์อันนี้ จึงต้องเอาธาตุขันธ์อันนี้มาแจงดู คลี่คลายดูให้เห็นชัดเจน **แล้วก็มาเห็นตัว "ผู้จอมปลอม"** ไปเที่ยวยึดนั้น ปักปันมั่นหมายว่า สิ่งนั้นเป็นเรา สิ่งนี้เป็นของเรา ก่อความยุ่งยากให้แก่ตน ขนทุกข์มาทับตนหนักเท่าไร จนกระทั่งไปไม่ได้ก็ยอมทน เพราะความหลงนี้เอง

ปัญญา กำหนดพิจารณาให้เห็นชัดเจนตามเป็นจริง แล้วก็ปล่อยกันไปเองโดยลำดับ ๆ เมื่อจิตมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนี้อย่างชัดเจนแล้ว มองลงไปที่ไหนมันทะลุปรุโปร่งไปหมดภายในร่างกาย เห็นตามความเป็นจริงอย่างประจักษ์ใจไม่มีทางสงสัย ดูภายนอกก็เช่นเดียวกับภายใน ดูภายในก็เช่นเดียวกับภายนอก มันเป็นเช่นเดียวกัน นี่

จัดว่าเป็น"โลกวิทู"คือรู้แจ้งเห็นจริงโลกทั้งโลกนอกโลกใน เป็นสภาพเหมือนกันนี้ทั้งนั้นนี่ "โลกวิทู"เป็นคุณสมบัติของพุทธบริษัททั้งหลายได้ ไม่ใช่จะเป็น "โลกวิทู"แต่พระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว

แล้วยังมีอะไรเป็นตัวการสำคัญที่คอยแต่หลอกหลอนอยู่ตลอดเวลา ก็พวกสัญญา พวกสังขาร นี่เองเป็นตัวสำคัญ เวทนาเกิดขึ้นมันก็ไปสำคัญมั่นหมายว่า **"เวทนา เป็นเรา"**เสีย เวทนาเป็นเราเพราะเหตุไร เพราะร่างกายนี่เป็นเรา ร่างกายเป็นเรา เวทนาก็เป็นเรา สัญญา สังขาร วิญญาณ มันก็เป็นเราเสีย ก็มาเป็นอันเดียวกันหมด **ทั้ง ๆ ที่ "เขา"ไม่ใช่ "เรา""เรา"ไม่ใช่ "เขา"**แต่ความสำคัญมั่นหมายนั้นมันหลอกเรา พิจารณาดูให้เห็นชัดเจน **ความปรุง** ก็เพียงคิดขึ้น ดี ชั่ว ก็ตาม คิดขึ้นขณะเดียวก็ดับไปพร้อม ๆ ในขณะนั้น ไม่ได้ตั้งอยู่จีรังถาวรอะไรเลย เป็นแต่เพียงความสำคัญมั่นหมายนั่นแหละมันไปยึดเอา เลยยืดยาวไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ยึดมั่นถือมั่นติดต่อสืบเนื่องกันเป็นลูกโซ่ ทุกข์ก็เลยกลายเป็นเหมือนลูกโซ่ไปตามกัน

คนทั้งคนมีแต่ลูกโซ่ คือความทุกข์เต็มหัวใจ การตัดลูกโซ่จึงตัดด้วยการพิจารณาในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ให้ทราบว่าเป็นอาการหนึ่ง ๆ ของขันธ์นี่เท่านั้น เวทนา ความสุข ความทุกข์ ทุกข์กายทุกข์ใจ สุขกายสุขใจ ก็ **อนตฺตา** แน่ะ! สรุปความก็คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไปลงที่นั่นไม่ไปไหน เพราะความจริงอยู่ที่นั่น

คำว่า "**อนตฺตา**"มันจะเป็น"**อตฺตา**"ได้อย่างไร มันปฏิเสธตัวตนอยู่แล้วชัด ๆ เกิดขึ้นแล้วดับไป ทุกข์กายก็เหมือนกัน ทุกข์ใจก็เหมือนกัน มันก็เป็นเวทนาอันหนึ่ง ๆ ที่ปรากฏตัวขึ้นมา สุขกายสุขใจมันก็เป็นเวทนาอันหนึ่งเหมือนกัน พิจารณาให้เป็นสภาพอันเดียวกัน คือ "ไตรลักษณ์"ล้วน ๆ เห็นประจักษ์ด้วยปัญญาแล้วย่อมเป็นไตรลักษณ์ล้วน ๆ จริง ๆ

สัญญา ความหมาย ฟังแต่ว่า "ความหมาย" มันวนไปเวียนมาอยู่อย่างนั้นหมายนั่นหมายนี่ ดีไม่ดีก็หมายไป จำไป ลืมไปแล้วเอามาจำใหม่ ยุ่งกันไปหมด

วิญญาณ ก็ปรากฏขึ้นในขณะที่มีสิ่งมาสัมผัส เป็นความกระเพื่อมแห่งความรู้รับกันกับสิ่งที่มาสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้นกาย ซึ่งกระทบกับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ก็เกิดความรับรู้ขึ้นเป็นขณะ ๆ ที่สิ่งนั้นสัมผัส แล้วก็ดับพร้อมกับสิ่งสัมผัสนั้นดับไป นี่ท่านเรียกว่า **"วิญญาณ"ความกระเพื่อมแห่งความรู้เท่านั้นเอง ความรู้จริง ๆ ไม่เป็นเช่นนั้น** ถึงสิ่งเหล่านั้นจะมาสัมผัสหรือไม่สัมผัสก็ตาม **ความรู้ก็รู้อยู่โดยสม่ำเสมอ** นี่ท่านเรียกว่า "ใจ"หรือเรียกว่า "จิต"แต่ความกระเพื่อมของจิตที่แสดงออกรับกับสิ่งที่มาสัมผัสชั่วขณะ ๆ ที่สิ่งนั้นมาสัมผัส ท่านเรียกว่าวิญญาณ

"วิญญาณในขันธ์ห้า" กับ **"ปฏิสนธิวิญญาณ"** จึงผิดกัน **วิญญาณในขันธ์ห้า** ปรากฏขึ้นในขณะที่มีสิ่งมาสัมผัส **"ปฏิสนธิวิญญาณ"** นี้หมายถึง **"ตัวจิตล้วน ๆ"** ที่เข้ามาปฏิสนธิก่อกำเนิดเกิดขึ้นที่นั่นที่นี่ หมายถึงจิตที่กล่าวถึง " ในสถานที่นี้" ในขณะนี้ "วิญญาณ" หมายถึงวิญญาณในขันธ์ห้า ซึ่งมีสภาพเหมือนกับรูป เวทนา สัญญา สังขาร มันเสมอกันด้วย "ไตรลักษณ์" เหมือนกันด้วย "ไตรลักษณ์" เหมือนกันด้วยความเป็น **"อนตฺตา"** มันไม่เหมือนกับเรา เราไม่เหมือนกับสิ่งนั้น เหตุนั้นสิ่งนั้นจึงไม่ใช่เรา เราจึงไม่ใช่สิ่งนั้น

แยกด้วยปัญญาให้เห็นตามความเป็นจริงอย่างนี้ แล้วจิตจะปล่อยความกังวล ปล่อยคำว่า "รูปเป็นเรา เวทนาเป็นเรา สัญญาเป็นเรา สังขารเป็นเรา วิญญาณเป็นเรา" ปล่อยออกไป เราไม่ใช่อาการห้านี้ อาการห้านี้ไม่ใช่เราเห็นประจักษ์ ตัดตอนมันออกไปโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งขาดไปจริง ๆ จากอาการ แม้จะแสดงขึ้นมาก็ทราบว่า "อาการนี้แสดง" แสดงขึ้นเพียงไรก็ทราบว่ามันแสดง ด้วยความรู้ของเรา ด้วยปัญญาของเรา ที่ท่านเรียกว่า "คลี่คลายด้วยปัญญา"

ในบรรดาขันธ์ที่มีอยู่ ซึ่งเป็นเครื่องปกปิดกำบัง หรือรวมเข้ามาว่า "เป็นตน" โดยความสำคัญของจิต แยกออกด้วยปัญญาให้เห็นชัดเจน นี่แหละตัดกิ่งก้านสาขา ตัดรากใหญ่ ๆ รากฝอยของกิเลสเข้ามา เหลือแต่ "รากแก้ว" พอถึง "รากแก้ว" แล้วก็ถอนขึ้น

รากแก้วคืออะไร? **คือ ตัวจิต มีกิเลสตัวสำคัญอยู่ในนั้นหมด** ผู้ปฏิบัติจึงมักจะหลงที่ตรงนี้ ถ้าหากไม่มีผู้แนะเลยจะต้องมาติดที่ตรงนี้แน่นอน **ถือสิ่งนี้เป็นตน** คิดว่า "อะไร ๆ ก็หมดแล้ว รู้หมดแล้ว รู้แล้ว" ยกเราว่ารู้หมด! **แต่เราหาได้รู้ "เรา" ไม่** นั้นคือ**เราหลงเรา** รู้สิ่งภายนอกแต่มาหลงตัวเอง

สิ่งภายนอกในสถานที่นี้ **ไม่ต้องพูดถึงสิ่งภายนอกที่นอกจากตัวเรา** หมายถึง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้นี่แหละ **รู้สิ่งเหล่านี้แล้วยังไม่รู้ตัวจริงคือจิต** จิตเลยยกตัวขึ้นว่ารู้สิ่งทั้งหลายเสีย ทั้ง ๆ ที่ตัวกำลังหลงอยู่ในตัวเอง **จึงต้องใช้ปัญญาคลี่คลาย หรือขยี้ขยำเข้าไปที่ตรงนี้**เพื่อความรู้รอบตัว ไม่ให้มีอะไรซุ่มซ่อนอยู่เลยขึ้นชื่อว่า "ยาพิษ" คือกิเลสประเภทต่าง ๆ แม้จะละเอียดเพียงไร มี "อวิชชา" เป็นต้นก็ให้กระจายไปด้วยอำนาจแห่งปัญญาคลี่คลาย จนกระทั่งกระจายไปจริง ๆ หรือสลายไปจริง ๆ ด้วยอำนาจของปัญญาอันแหลมคม แล้วคำว่า "เรา" คำว่า "ของเรา" ก็หมดปัญหา

คำว่า "รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือว่าขันธ์ห้า อาการทั้งห้า นี้เป็นเรา เป็นของเรา" ก็หมดปัญหาไปตาม ๆ กัน ว่าเป็น **"อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา"** ก็หมดปัญหาไปตามกัน **เพราะสิ้นปัญหาภายในใจ** คือ "อวิชชา" ซึ่งเป็นตัวปัญหาได้สิ้นไปแล้ว ปัญหาทั้งหลายจึงไม่มีภายในใจ **ใจจึงเป็นใจที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ !**

นั่นแหละคือบ่อแห่งความสุข! **เมื่อกำจัดความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ออกจากใจหมดสิ้นไปแล้ว ใจจึงกลายเป็นใจที่บริสุทธิ์ขึ้นมา**

นิยยานิกธรรม พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนสัตว์โลกมา**ตั้งแต่พื้น** ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้น จนกระทั่งถึงจุดสุดท้ายอย่างนี้ เป็น "นิยยานิกธรรม" โดยสมบูรณ์ นำสัตว์ผู้ข้อง พูดง่ายๆ นำจิตผู้ข้อง ให้พ้นจากความข้องนั้นโดยประการทั้งปวง กลายเป็น "โลกวิทู" รู้แจ้งเห็นจริงในธาตุในขันธ์ทั้งภายนอกภายใน แล้วก็หมดปัญหากันเพียงเท่านี้

จากนั้นท่านก็ไม่ได้ทรงสอนอะไรต่อไปอีก เพราะพ้นจากทุกข์แล้วจะสอนเพื่ออะไร ถึงที่อันเกษมแล้วสอนกันไปเพื่ออะไรอีก!

นี้แลที่เคยกล่าวเสมอว่า "มัชฌิมา" ในหลักธรรมชาติอันเป็นฝ่ายผล ได้แก่ "จิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ" นี้ ไม่มีอะไรที่จะ "กลาง" ยิ่งกว่าจิตที่บริสุทธิ์นี้ เสมอยิ่งกว่าจิตที่บริสุทธิ์นี้ ไม่มีในโลกทั้งสามนี้! เพราะฉะนั้นจึงไม่มีอะไรประเสริฐยิ่งกว่าจิตบริสุทธิ์ล้วน ๆ อันเป็น "มัชฌิมา" ในหลักธรรมชาตินี้

นี่แหละความเป็นเอก ก็คือนี้ จิตเป็นเอก ก็คือจิตที่บริสุทธิ์นี้ ธรรมอันเอก ก็คือธรรมอันบริสุทธิ์ภายในใจนี้ มีอันเดียว ไม่มีสองกับสิ่งใด

โลกทั้งหลายมีคู่ ๆ ธรรมชาตินี้ไม่มีคู่ มีอันเดียวเท่านั้น พระพุทธเจ้าสมกับพระนามว่า เป็น "โลกวิทู" เป็นศาสดาเอกของโลก ทรงรู้วิธีแก้ไขกิเลสน้อยใหญ่มาโดยลำดับ ๆ แล้วนำมาสั่งสอนโลก ให้พวกเราทั้งหลายแม้เกิดสุดท้ายภายหลังตามคตินิยมก็ตาม แต่เราก็ได้รับพระโอวาทคำสั่งสอน คือศาสนธรรมจากพระองค์มาปฏิบัติตนเอง ไม่เสียชาติที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์

"ธรรม" กับ "พระพุทธเจ้า" คือธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ นำมาเป็นเครื่องประดับกายประดับใจของเรา ขอให้มีความภาคภูมิใจในวาสนาของเราที่ได้เป็นอรรถเป็นธรรม ปฏิบัติตามพระองค์ ให้สมชื่อว่า "เป็นพุทธบริษัทโดยสมบูรณ์" จึงขอยุติ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

ใจปลอม วิธีปฏิบัติเบื้องต้น

การฝึกหัดภาวนา กรุณาปฏิบัติหรือดำเนินตามที่ท่านแนะไว้ เกี่ยวกับ**เรื่องภาวนา ซึ่งเป็นสาระสำคัญของศาสนาแท้** เป็นแก่นหรือเป็นรากแก้วของศาสนา

ก่อนอื่นให้ใจได้รับการอบรมศีลธรรมคุณงามความดีต่าง ๆ หลังจากนั้นก็ฝึกหัดทางด้านจิตใจ ทดสอบอารมณ์ที่เคยเป็นพิษเป็นภัยแก่ตนมานานแสนนาน คือ **ทดสอบด้วยการภาวนา** ได้แก่การ**สอดรู้ความเคลื่อนไหวของจิตที่คิดปรุงในแง่ต่าง ๆ** เมื่อทำความสังเกตอยู่เสมอ **เราจะทราบเรื่องของจิต**ที่คิดปรุงในเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพิษเป็นภัย ทั้งที่เป็นคุณแก่เรา**ได้ดี**

การฝึกหัดเบื้องต้นก็เหมือนกับเราเริ่มทำงาน งานนั้นเรายังไม่เคยทำ ผลก็ยังไม่เคยปรากฏ เป็นแต่เพียงเหตุผลเป็นเครื่องบังคับให้ต้องทำงาน เราก็ทำตามเหตุผลนั้น ๆ แต่ความเข้าใจ ความชำนาญในงานนั้นยังไม่มี เรายังไม่เข้าใจ ผลก็ยังไม่ปรากฏ จึงต้องมีการฝืนเป็นธรรมดาที่เริ่มฝึกหัดทำงานในเบื้องต้น เมื่อทำไปนาน ๆ ความชำนิชำนาญในงานก็ค่อยมีขึ้น ความคล่องแคล่วในงานก็ค่อยเป็นไปโดยลำดับ ผลของงานก็ค่อยปรากฏขึ้น ย่อมจะรู้ทิศทางที่จะดำเนินงาน หนักเบามากน้อยได้โดยลำดับ ความหนักใจก็ค่อยลดลง เพราะรู้วิธีทำงานนั้น ๆ ตลอดทั่วถึงแล้ว พร้อมทั้งผลก็ได้รับโดยลำดับ

งานด้านภาวนาก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คืออาศัยการฝืนบ้าง เหตุที่จะฝืนก็เพราะเราอยากดี ผู้ที่มาสอนเราคือพระ นอกจากพระแล้ว ท่านยังนำพระศาสนามาสอนเรา ศาสนธรรมทั้งหลายออกมาจากพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้จริงเห็นจริง ไม่ได้ตั้งพระองค์เป็นผู้หลอกลวงต้มตุ๋นโลกมนุษย์ แต่เป็นผู้รื้อฟื้น ขนสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์เพราะความโง่เง่าต่าง ๆ ต่างหาก ธรรมที่แสดงออกทุกบททุกบาท จึงออกมาจากการพิสูจน์ค้นพบของพระพุทธเจ้าอย่างแน่พระทัยแล้ว จึงได้ให้นามธรรมนั้นว่า “สวากขาตธรรม” คือธรรมที่ตรัสสอนไว้ชอบแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรผิดเพี้ยน เป็นธรรมตรงต่อเหตุต่อผล ต่อความสัตย์ความจริง หรือต่อความเป็นจริง ทุกแง่ทุกมุมแห่งธรรมที่แสดงไว้แล้วนั้น พระองค์เป็นผู้รับรองในความบริสุทธิ์ แม้พระองค์จะไม่ประกาศว่าพระองค์เป็นผู้รับรองก็ตาม ความ

บริสุทธิ์หมดจดในพระทัย ที่ทรงค้นพบแล้วนำออกสอนโลก นั้นเป็นเครื่องประกาศออกมาเอง

ศาสนธรรมที่ออกมาจากพระโอษฐ์ ออกมาจากพระทัยนั้น จึงเป็นศาสนธรรมที่บริสุทธิ์หมดจด เป็นที่เชื่อถือได้ทุกขั้นแห่งธรรม เราหาความเชื่อถือตามความจริงจากคนทั้งหลายนั้นหาได้ยาก ยิ่งสมัยทุกวันนี้มีแต่เรื่อง**ปลอม**แทบทั้งนั้น จะหาความสัตย์ความจริงต่อกันรู้สึกว่าหาได้ยาก ไม่เหมือนก่อน ๆ เพราะเหตุไร **? เพราะจิตใจของมนุษย์มันปลอมไปมาก** จนอาจกลายเป็นเรื่อง "มนุษย์ปลอม" ไปด้วย สักแต่ว่าร่างมนุษย์แต่จิตใจปลอม เพราะฉะนั้นธรรมของจริงหรือความสัตย์ความจริง จึงไม่สามารถสถิตอยู่ในที่จอมปลอมได้ ของปลอมอยู่ด้วยกันจึงอยู่ได้สนิท เวลาระบายออกมาก็ออกมาจากความจอมปลอมของใจ ผู้ฟังก็ปลอมด้วยกัน ต่างอันต่างปลอม ฟังกันก็เชื่อ และต้มตุ๋นกันไปอย่างสะดวกสบายไม่เข็ดไม่หลาบ โลกมักชอบกันอย่างนั้น

แต่ศาสนธรรมซึ่งเป็นความจริง ไม่มีการหลอกลวงต้มตุ๋น จิตใจคนกลับห่างเหินจากธรรมของจริง หรือไม่สนใจประพฤติปฏิบัติ เมื่อห่างเหินจาก**ธรรมของจริง**แล้ว ก็มีแต่ความจอมปลอมเข้าแทรกสิงหรือกลุ้มรุมจิตใจ ให้ประพฤติไปต่าง ๆ นอกลู่นอกทาง ผลจึงทำให้ได้รับความทุกข์ลำบากรำคาญอยู่เสมอในที่ทั่วไป

เราทั้งหลายเป็นผู้มุ่งมาเพื่ออรรถเพื่อธรรม อันเป็นความจริงที่พระองค์ทรงสอนไว้แล้ว จึงควรพิสูจน์ความจอมปลอมซึ่งมีอยู่ในจิตใจของตนว่า มีมากน้อยเพียงไรและมีมานานเท่าไร จะควรปฏิบัติแก้ไขอย่างไรบ้าง เพื่อความจอมปลอมซึ่งเป็นสาเหตุก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่เราไม่แล้วไม่เล่านี้ จะค่อยหมดไปโดยลำดับ พอให้มีความสุขใจบ้างจากการประพฤติปฏิบัติธรรม

ธรรมนั้นเป็นเครื่องเชิดชูคนให้ดีงาม และปลดเปลื้องสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยออกให้ได้รับความสุขทางด้านจิตใจโดยลำดับ ธรรมจึงไม่เป็นภัยแก่ผู้ใดทั้งนั้น ไม่ว่าสมัยใด ธรรมเป็นคุณสมบัติอันหนึ่งที่คู่ควรแก่ใจ และมีใจเท่านั้นเป็นคู่ควรแก่ธรรม คือสามารถที่จะรับธรรมไว้ได้ และเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่ง ไม่มีภาชนะใดที่จะเหมาะสมยิ่งกว่าใจ

ที่ใจปลอมก็เพราะว่า สิ่งจอมปลอมมันแทรกอยู่ภายในใจ จนกลายเป็นใหญ่เป็นโตขึ้นมาคลอบงำจิตทั้งดวงให้ปลอมไปตามหมด จึงทำให้มนุษย์เดือดร้อนวุ่นวายอยู่ที่ไหนก็ไม่มีความผาสุกเย็นใจ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่เคยทำความผาสุกเย็นใจให้แก่ใครนั่นเอง ขึ้นชื่อว่า "ของปลอม" ย่อมก่อความเดือดร้อนเสียหายเช่นนี้มาตั้งแต่ไหนแต่ไร

การปฏิบัติธรรมก็เพื่อจะกำจัดสิ่งที่ปลอมแปลงนั้นออก ให้เหลือแต่แก่น ให้เหลือแต่ของจริงล้วน ๆ ภายใน เฉพาะอย่างยิ่งการฝึกหัดภาวนา ควรจะทำให้เป็นล่ำ

เป็นสัน เป็นเนื้อเป็นหนังพอสมควร เพราะงานอื่นเราเคยทำมาแล้วตั้งแต่ไหนแต่ไร จนบัดนี้เราก็ยังทำได้ หนักก็ทำ เบาก็ทำ ผ่านไปโดยลำดับจนถึงปัจจุบันนี้ จะเป็นงานสักกี่ชิ้นจนนับไม่ถ้วน เพราะมากต่อมาก เราเคยผ่านความหนักเบา ความลำบากลำบน ทุกข์ร้อนเพราะสิ่งเหล่านี้มามากมายเพียงไร ยังอุตส่าห์สู้ทนกับงานนั้น ๆ มาได้ แต่เวลาจะทำจิตตภาวนา ซึ่งเป็นธรรมประเภทคุณสมบัติอันสูงส่งภายในจิตโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นความจำเป็นเช่นเดียวกับงานอื่น ๆ หรือยิ่งกว่านั้น ทำไมเราจะทำไม่ได้ นี่เป็นปัญหาที่เราจะคิดแก้กลอุบายของกิเลสซึ่งเป็นตัวหลอกลวง ไม่อยากให้เราทำให้ขาดออกจากจิตใจเป็นลำดับ ไม่ถอยทัพกลับแพ้มันอีก เท่าที่ถูกมันกดขี่บังคับมาแล้วก็แสนทุกข์ทรมานน่าเคียดแค้นอย่างฝังใจ ไม่น่าจะมีวันหลงลืมได้เลย ถ้าเป็นใจชาวพุทธ ลูกศิษย์พระตถาคต น่ะ

เบื้องต้นจิตย่อมล้มลุกคลุกคลาน เพราะไม่เคยถูกบังคับด้วยอรรถด้วยธรรม มีแต่ถูกบังคับจากกิเลสโดยถ่ายเดียว เรื่องของกิเลสต้องบังคับจิตเสมอ บังคับให้ลงทางต่ำ เมื่อจิตเราเคยถูกบังคับลงฝ่ายต่ำอยู่แล้ว จะฉุดขึ้นมาที่สูงคือ “พระสัทธรรม”จึงเป็นการยาก

เอ้า ! ยากก็ตาม เราต้องฝืน เพื่อฉุดลากจิตใจที่กำลังถูกกลุ้มรุมด้วยพิษภัยทั้งหลายนั้นให้พ้นขึ้นมาโดยลำดับ เป็นสิ่งที่ควรทำอย่างยิ่งสำหรับเราผู้หวังความสุขความเจริญ และความพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง

ท่านผู้ใดมีความสนใจ หรือมีจริตนิสัยชอบในธรรมบทใด กรุณานำธรรมบทนั้นไปบริกรรม คำว่า “ถูกกับจริตนิสัย” นั้น ได้แก่เวลาเรากำหนดนำธรรมบทนั้น ๆ มาบริกรรมทดสอบดู จะมีความรู้สึกเบา หรือคล่องแคล่วภายในจิตใจ ไม่หนักหน่วง นี่ชื่อว่า “ถูกกับจริตนิสัยของเรา” เช่น “พุทโธ” เป็นต้น **เมื่อถูกแล้วก็พึงนำธรรมบทนั้นมากำกับจิตใจ**

ทำไมจึงต้องนำคำบริกรรมมากำกับจิตใจ ? เพราะปกติของใจนั้นมีแต่ความรู้ เราไม่ทราบว่ารู้อย่างไรบ้าง **ลักษณะความรู้นั้นเป็นอย่างไร ตัวความรู้แท้เป็นอย่างไร** ไม่สามารถทราบได้ ทราบแต่ว่า “รู้” เท่านั้น รู้ไปทั่วสารพางค์ร่างกาย **แต่จับเอา “ตัวรู้” จริง ๆ ซึ่งเป็นตัวสำคัญไม่ได้** เพราะฉะนั้นจึงต้องนำ “คำบริกรรม” เข้ามากำกับเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวของใจ จนสามารถทรงตัวได้ ถ้าจะเทียบกับภายนอก**ก็เหมือนเขาตกเบ็ดเอาปลา**นั่นเอง ถ้ามีแต่เบ็ดเฉย ๆ ปลาก็ไม่กินเบ็ด ต้องมีเหยื่อล่อด้วย การเอาเหยื่อล่อให้ปลากินเบ็ดนั้น เพราะเราต้องการปลาที่จะมากินเบ็ดเพราะเหยื่อล่อนั้น เราไม่ได้มุ่งหวังจะเอาเหยื่อ เรามุ่งจะเอาปลาต่างหาก จึงหาเหยื่อมาล่อ คือติดเหยื่อเข้ากับ

ปลายเบ็ดแล้วหย่อนลงไปในน้ำ เพื่อให้ปลามากินเบ็ด ปลาเห็นเข้าก็มากิน โดยเข้าใจว่าเป็นอาหาร นี่เป็นข้อเทียบเคียง

คำว่า "พุทโธ" ก็ดี "ธัมโม" ก็ดี "สังโฆ" ก็ดี หรือคำบริกรรมบทใดก็ตาม นี่เป็นเหมือนที่ว่านั่นแล คือเป็นเหยื่อสำหรับล่อจิต หรือเหมือนกับเชือกมัด ให้จิตอาศัยอยู่กับคำบริกรรมนั้น ๆ ด้วยความมีสติอยู่เสมอไม่ให้คลาดจากกัน จะกำหนด "พุทโธ" ก็ให้มีความรู้สึกอยู่กับ "พุทโธ" สืบเนื่องกันไปโดยลำดับ

เมื่อจิตใจได้ทำงานในหน้าที่อันเดียวไม่มีสิ่งอื่นมาเกี่ยวข้อง หรือจิตไม่ได้เล็ดลอดออกไปคิดในแง่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องกวนใจ ให้เกิดความฟุ้งซ่านวุ่นวาย จิตก็จะงบตัวลงไป โดยอาศัยคำบริกรรมเป็นเครื่องผูกมัดอยู่ กระแสของจิตที่ซ่านไปสู่สถานที่หรือสิ่งต่าง ๆ วัตถุอารมณ์ต่าง ๆ จะรวมตัวเข้ามาสู่จุด คือ "พุทโธ" แห่งเดียว จนกลายเป็นจุดที่เด่นชัดขึ้นมาภายในใจ เมื่อใจมีความสงบด้วยอุบายอย่างนี้ จนปรากฏผลขึ้นมา คือความสุขเกิดขึ้นจากความสงบ เรียกว่า "ได้ผล" งานคือการภาวนาของเราเริ่มได้ผลแล้ว ได้ผลเป็นความสงบ เป็นความเย็นใจ เป็นความสุข และสุขละเอียดอ่อนขึ้นไปตามลำดับแห่งความสงบที่มีมากน้อย นี่เป็นผลที่จะยังจิตใจให้ดูดดื่ม และเป็นพยานเป็นเครื่องยึดของจิต เป็นเครื่องอบอุ่นของใจ

ในเมื่อได้รับผลปรากฏเป็นที่พอใจเช่นนี้ จะมีความพากเพียร มีความเชื่อมั่นขึ้นเรื่อย ๆ แม้ผลก็จะมีความละเอียดขึ้นไปอย่างแน่นอนไม่สงสัย เพราะเท่าที่ปรากฏนี้ก็เป็นที่พึงพอใจอยู่แล้ว ยิ่งได้ภาวนาให้มีความละเอียด ก็ยิ่งจะปรากฏผลคือความละเอียดมากขึ้นโดยลำดับ เป็นเชื้อแห่งความเชื่อความเลื่อมใสในพระศาสนา และเชื่อต่องานของตนที่จะพึงบึกบึนหรือพยายามต่อไปไม่ลดละท้อถอย เมื่อจิตได้รับความสงบเห็นประจักษ์ครั้งหนึ่งแล้ว ต่อไปความขยันหมั่นเพียร ความสนใจต่องานที่เคยทำนี้จะค่อยเด่นขึ้น ๆ ไม่ค่อยได้ถูกบังคับบัญชามากนักเหมือนแต่ก่อน

แต่ประการสำคัญขณะที่ปรากฏขึ้นแล้ว คือขณะที่ผลปรากฏขึ้นแล้วในวันนี้หรือในคราวนี้ **คราวต่อไปอย่าได้ไปคาดไปหมายอารมณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว และผ่านไปแล้วนั้น** อย่าได้ถือเอาอันนั้นมาเป็นอารมณ์ในขณะที่ทำภาวนาในวาระต่อไป ให้ตั้งหน้าตั้งตาทำตามหน้าที่ หรือตามงานของเราที่เคยทำอย่างที่เคยทำมาแล้ว โดยไม่ต้องคาดผลว่าจะเป็นอย่างใด

เมื่อสติความรับรู้สืบต่ออยู่กับคำบริกรรม ความรู้สึกก็ติดต่ออยู่กับคำบริกรรมเป็นลำดับ ๆ **นั้นแลเป็นงานที่ทำโดยถูกต้องแล้ว** ผลจะปรากฏขึ้นมากับงานนั้นเช่น

เดียวกับที่เคยปรากฏมาแล้ว หรือยิ่งกว่านั้นไปโดยลำดับ นี่คือผลที่เกิดขึ้นจากการภาวนาเป็นอย่างนี้

การไปคาดหมายผลที่ผ่านมาแล้ว จะทำ**ให้จิตเขวจากงาน**ในวงปัจจุบัน ซึ่งเป็นงานจะยังผลให้เกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ ฉะนั้น**จึงไม่ควรไปยึดอารมณ์อดีตมาทำลายงานในวงปัจจุบัน**

ความสุขใดก็ตามไม่เหมือนความสุขที่เกิดขึ้นจากความสงบของใจ ท่านกล่าวไว้ในธรรมว่า **"นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ"** สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบนี้ไม่มี ทั้งนี้เริ่มไปแต่ความสงบในเบื้องต้น **จนถึงสันติ คือความสงบในวาระสุดท้าย ได้แก่ความสงบราบคาบแห่งจิต ที่ไม่มีกิเลสแม้น้อยหนึ่งเหลืออยู่เลย!**

เราทุกคนที่เกิดมาในโลก มุ่งหาความสุขความเจริญด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าหญิงว่าชาย ไม่ว่าชาติชั้นวรรณะใด มีความรู้สึกอยู่เช่นนี้ มีความหวังอยู่เช่นนี้ หวังอยากได้ความสุขความเจริญ แต่แล้วทำไมโลกนี้จึงเต็มไปด้วยความรุ่มร้อนวุ่นวาย มีแต่ความทุกข์เต็มจิตใจ และร่างกายของสัตว์โลก ทำไมจึงไม่เจอความสุขดังที่มุ่งหมายบ้างไม่มากก็น้อย **เพราะเหตุใด ?**

ก็เพราะว่าแสวงหาความไม่ถูกจุดเป็นที่พอใจ ความสุขที่เราทั้งหลายแสวงหานั้นจึงเป็นแต่เพียงมโนภาพที่วาดไปแล้วก็ก่อความกังวลให้แก่ตน เมื่อปรารถนาไม่สมหวังก็เพิ่มความทุกข์ขึ้นมาให้แก่ตนเท่านั้น

เพราะฉะนั้นเพื่อความเหมาะสมเพื่อความสมหวัง จึงควรดำเนินตาม **"ศาสนธรรม"** ที่พระพุทธเจ้า**ทรงค้นพบซึ่งความสุข และเห็นความสุขประจักษ์พระทัยแล้วจึงนำมาประกาศสอนโลกด้วยพระเมตตา** พวกเราชาวพุทธควรพากันดำเนินตามหลักศาสนธรรมมีด้านจิตตภาวนาเป็นต้น เพื่อให้ใจได้รับความสงบสุข ถ้าทำถูกตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ ไม่ต้องสงสัยว่าความสุขจะไม่ปรากฏขึ้นมากน้อยภายในใจที่สงบตัวต้องปรากฏขึ้นมาอย่างแน่นอนไม่ว่าผู้หญิงผู้ชาย ไม่ว่านักบวช ฆราวาส

จิตเป็นธรรมชาติกลาง ๆ ไม่ขึ้นอยู่กับเพศกับวัยอะไรทั้งนั้น หลักใหญ่อยู่ตรงนี้ การแสวงหา**ความสุขทางใจ แสวงหาอย่างนี้**

ส่วนความสุขภายนอกเราก็พอทราบกัน เพราะเคยเสาะแสวงหา เคยได้อาศัยสิ่งเหล่านั้นมาแล้ว ใคร ๆ ก็ทราบดีอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องแนะนำสั่งสอนกัน ที่สำคัญก็คือการเสาะแสวงหาความสุขทางด้านจิตใจอันเป็นหลักสำคัญในร่างกายและใจเรา **ควรแสวงหาวิธีใดจึงจะเจอความสุข ?**

จิตใจที่เจอความสุขย่อมไม่กวัดแกว่งวุ่นวาย ไม่เดือดร้อน ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม มีความสงบตัวอยู่เป็นปกติ อยู่ในอิริยาบถใดก็ทรงตัวอยู่ได้ด้วยความสงบสุข และความ

สวยงาม ไม่วิ่งเต้นเผ่นกระโดด หรือกวัดแกว่งอยู่ภายใน เพราะไม่มีสิ่งกวนใจ เนื่องจากความสงบเป็นอาหารหล่อเลี้ยงจิตใจ ให้ได้รับความสุขความร่มเย็นอยู่ภายในตัว ซึ่งเป็นผลเกิดขึ้นจากการภาวนา เราควรจะเสาะแสวงหาให้เจอความสุขบ้างไม่มากก็น้อย ทางด้านจิตใจ ยากก็ทนบ้าง เพราะงานไม่ว่างานไหน ต้องฝืนความยุ่งยาก ฝืนความลำบาก ต้องฝืนทุกข์บ้างเป็นธรรมดาเมื่อพอฝืนได้ นอกจากจะสุดวิสัยฝืนไม่ได้ ก็จำเป็นด้วยกัน ไม่ว่างานในงานนอก

งานนอกได้แก่การงานต่าง ๆ งานใน ได้แก่ "จิตตภาวนา" ต้องมีความยากบ้างเป็นธรรมดาด้วยกัน พระพุทธเจ้าก็เป็นองค์พยานสำคัญแล้วในเรื่องความทุกข์ความทรมาน เกี่ยวกับการบำเพ็ญพระองค์ก่อนจะได้ตรัสรู้ ปรากฏว่าสลบไสลถึงสามหน คำว่า "สลบ" คือ ตายแล้วฟื้น ถ้าไม่ฟื้นก็ไปเลย จะทุกข์ขนาดไหนจนถึงขั้นสลบ? ถ้าไม่ทุกข์มากจะสลบได้อย่างไรคนเรา !ต้องถึงขนาดจึงสลบได้ เรียกว่า "รอดตาย" นั่นเอง

ครูของเราทำอย่างนี้ เพราะศาสนานี้ไม่ใช่ศาสนาเพื่อล้างมือเปิบ เกิดขึ้นด้วยเหตุด้วยผล เหตุดีผลดี การทำเหตุได้มากน้อย ผลย่อมปรากฏขึ้นตามเหตุที่ทำ ไม่ทำเลยผลจะปรากฏได้อย่างไร

แต่ความต้องการของเรา ต้องการความสุขความเจริญ ความสมหวังด้วยกันทั้งนั้นไม่ว่าหัวใจใด จะนำสิ่งใดมาเป็นเครื่องสนองความต้องการ ให้สมความมุ่งมาดปรารถนาเล่า นอกจากจะทำในสิ่งที่ชอบอันเป็นทางเดินเพื่อความถูกต้องเท่านั้น ความสมหวังนั้นจึงสำเร็จไปโดยลำดับ จนสำเร็จโดยสมบูรณ์

เพราะฉะนั้นในวาระนี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะบำเพ็ญทางด้านจิตใจ อันเป็นจุดหมายให้เกิดความสุขความสมหวังขึ้นภายในใจของตนด้วย "จิตตภาวนา" เหนื่อยบ้างก็ทนเอา จิตมันเคย วอกแวกคลอนแคลน เคยคิดเคยปรุงมานมนาน ซึ่งไม่เกิดผลดีอะไรเลย จึงบังคับไว้บ้าง

การปล่อยให้คิดไปในแง่ต่าง ๆ ตามอารมณ์ของใจนั้นไม่เกิดประโยชน์อะไร นอกจากไปเที่ยวกว้านเอาความทุกข์ความร้อนจากอารมณ์ต่าง ๆ เข้ามาเผาลนจิตใจของตนให้เดือดร้อนวุ่นวายไม่ขาดวรรคขาดตอนเท่านั้น ไม่เห็นผลดีอันใดที่เกิดขึ้นจากการปล่อยใจไปตามลำพังของมัน

การฝึกจิต การทรมานจิต ไม่ให้คิดไปในแง่ต่าง ๆ ที่เป็นพิษเป็นภัย ด้วยอรรถด้วยธรรมอันจะนำความสุขมาให้นี้ ถึงจะยากขนาดไหนเราก็พอจะทำได้ เพราะเราทราบเหตุผลอยู่แล้วว่า นี่เราฝึกฝนทรมานเพื่อหาความสุข เพื่อให้จิตใจมีความสุขด้วยการฝึกการทรมาน

พระพุทธเจ้าก็เคยฝึกมาแล้วจนสลบไสล สาวกก็เคยฝึกมาแล้ว ทรมานมาแล้ว ต้องเป็นผู้ผ่านทุกข์มาแล้วด้วยกัน ท่านจึงได้รับความสุขอันสมหวัง

เราไม่ต้องผ่านทุกข์ใด ๆ ด้วยการฝึกฝนอบรมบ้างเลย แต่จะเอาความสุขความสมหวังเลยทีเดียว ก็รู้สึกว่าจะเก่งเกินครูไป จึงควรดำเนินตามร่องรอยของครู สมคำว่า **"พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ"** ท่านดำเนินอย่างไรก็ดำเนินอย่างนั้น หนักบ้างเบาบ้าง ทุกข์ยากลำบากบ้างก็ทนเอา เพราะเป็นลูกศิษย์ที่มีครู การฝึกเพื่อเป็นความดีมีความสุข ต้องผ่านทุกข์ด้วยกันทั้งนั้นแหละ ใครบำเพ็ญอยู่ที่ไหนก็ต้องทุกข์ แต่การบำเพ็ญตนตามหลักธรรม เป็นทางที่จะให้แคล้วคลาดปลอดภัยไปโดยลำดับ เป็นสิ่งที่เราควรสนใจอย่างยิ่ง

การท่องเที่ยวใน "วัฏสงสาร" ด้วยความล่มจมความทุกข์ทรมานนั้น เราต้องการกันมากหรือ ผลที่เกิดขึ้นเช่นนั้นเพราะการปล่อยตัว เพราะความอ่อนแอ เพราะไม่สนใจในหลักเกณฑ์ที่จะทำให้เกิดความสุขขึ้นมา จึงมีแต่ความทุกข์เผาลนอยู่ทุกภพทุกชาติ ตั้งกัปตั้งกัลป์นับไม่ถ้วน เป็นสิ่งที่สัตว์โลกรายไหน ๆ ก็ตามไม่ต้องการกันทั้งนั้น แต่ทำไมเราจะเป็นผู้ไปเจอเอาสิ่งเหล่านั้น**เพราะความไม่เอาไหนของใจ** สมควรแล้วหรือ ?

นี่คือปัญหาซักถามตัวเอง เป็นอุบายแห่งปัญญาที่จะปราบปรามกิเลสที่หลอกเรา ทุกข์เราก็ต้องทน เพราะทุกข์ในทางที่ดีต้องทนบ้าง จิตนี้ถูกกิเลสครอบงำมานาน อะไร ๆ ก็เป็นไปตามกิเลส ธรรมแทรกเข้าไปไม่ได้เลย **เวลานี้กำลังพยายามที่จะเอา "ธรรม" แทรกเข้าไปภายในใจ** เพื่อฉุดลากจิตใจที่กำลังจะมีคุณค่าอยู่ แต่เพราะสิ่งที่ไม่มีคุณค่าครอบงำ จิตจึงหาคุณค่าไม่ได้นั้นให้ถอนตัวออกมา เพื่อให้มีคุณค่าด้วยธรรม

การฝึกจิตเพื่อมีคุณค่า จะทุกข์ยากลำบากก็เพื่อคุณค่าของใจ ทำไมจะลำบากลำบนถึงกับทนไม่ได้ สู้ไม่ไหว ต้องหาอุบายแก้เราให้ได้ อย่าให้เสียที

วัน คืน ปี เดือน กินไปทุกวัน ๆ ชีวิตใครจะมีมากน้อยเพียงไรก็ตาม วินาทีกินไป นาทีกินไป ชั่วโมงกินไป กินทุกวี่ทุกวันทุกเวล่ำเวลา หลับตื่นลืมตากินไปตลอดสาย แม้จะมีอายุกี่ล้านปีก็เถอะ เพราะมันถูกกินไปอยู่เสมอไม่หยุดไม่ถอยอย่างนี้มันต้องหมดไปได้ ชีวิตเป็นล้าน ๆ ก็เถอะ เพราะความกินอยู่เสมอ เวลานาทีกินไปอยู่เรื่อย ๆ กินไม่หยุดไม่ถอยก็ถึงจุดหมายปลายทางน่ะซิ แล้วก็สลายหรือทำลายไปได้

เวลานี้ชีวิตยังไม่หมด แม้กาลจะกินไปทุกวันทุกเวลา แต่ยังเหลืออยู่พอที่จะได้แบ่งทำคุณงามความดี **หาสาระเป็นที่พึ่งของใจเราได้ในขณะนี้ จึงควรตื่นตัว ตายแล้วไปหาทำบุญทำทานที่ไหนกัน ตายแล้วถึงจะตื่นตัวมันตื่นไม่ได้ จึงเรียกว่า "คน**

ตาย"รักษาศีลไม่ได้ ภาวนาไม่ได้ นอกจากจะเสวยผลที่เราได้ทำแล้ว**ตอนที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น**

เราต้องคาดปัญญาเราไว้ให้กว้างขวางกว่ากิเลส กิเลสมันไม่คาดอะไรกับเรา มันให้ได้อย่างใจก็เป็นที่พอใจของมัน ขอให้มันได้อยู่ด้วยความสนุกสนานรื่นเริงกลางหัวใจเราก็พอ ส่วนเราผู้เป็นเขียงสับยำของกิเลส มีความสนุกสนานที่ไหน รื่นเริงที่ไหน พิษของกิเลสมันทำให้คนรื่นเริง ให้มีความสะดวกสบายที่ไหน มีแต่บีบคั้นจิตใจให้ได้รับความทุกข์ความทรมานตลอดมาเท่านั้น ถ้าไม่เห็นโทษของมันก็จะต้องถูกมันกดขี่บังคับอยู่ตลอดไป **ถ้าเห็นโทษของมันแล้ว ธรรมก็จะแทรกเข้าไปภายในจิตใจได้ เราก็จะกลายเป็น "ผู้มีสาระ" ขึ้นมา**

การทำคุณงามความดีทั้งหมดนี้ เพื่อเป็นเครื่องสนับสนุนจิตใจ เป็นเครื่องอุดหนุนจิตใจ เป็นหลักของใจ ให้ได้ยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เมื่อใจมีธรรมเป็นเครื่องยึด มีธรรมเป็นเครื่องอาศัยแล้ว อยู่ที่ไหนก็สบาย เพราะมีหลักถูกต้องดีงามเป็นเครื่องยึด

"ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี" พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติธรรมไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว คำว่า "ที่ชั่ว" คือ ที่ที่ไม่พึงปรารถนานั่นเอง ความทุกข์ร้อนลำบากต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา และ**อยู่ที่ชั่วนั้นทั้งหมด**

แต่ผู้ที่ปฏิบัติธรรมจะไม่ได้ไปสู่สถานที่เช่นนั้น การที่ธรรมจะรักษาเราไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว เราต้องเป็นผู้รักษาธรรม รักษาตัวเราด้วยการบำเพ็ญคุณงามความดีทั้งหลาย ดังที่เราทั้งหลายได้บำเพ็ญอยู่เวลานี้ ชื่อว่า "เรารักษาธรรม" เมื่อเรารักษาธรรม ธรรมก็รักษาเรา เหมือนบ้านเรือนที่เราปลูกขึ้นมานี้ ปลูกขึ้นมาแล้วก็ให้ความร่มเย็น ให้ความปลอดภัยแก่เรา ถ้าเราไม่ปลูกใครจะปลูก เราต้องเป็นผู้ปลูกเอง บ้านเรือนก็ให้ความปลอดภัยแก่เราเอง นี่เราสร้างธรรมขึ้นภายในจิตใจเรา ธรรมก็เป็นผลให้เราได้รับความสุขสบาย อยู่ก็เป็นสุข ตายไปก็เป็นสุข ไปเกิดในภพใดชาติใด ขึ้นชื่อว่า "ผู้มีธรรมภายในใจ" ได้บำเพ็ญคุณงามความดีไว้ในใจแล้ว **ก็เท่ากับไปเสวยผลโดยถ่ายเดียว**

ขั้น "จิตตภาวนา" ในเบื้องต้น ให้พยายามทำจิตของเราให้สงบ พอจิตสงบเท่านั้น ผลแห่งการภาวนาเป็นอย่างไรเราไม่ต้องถามใคร จะทราบภายในจิตใจของผู้บำเพ็ญนั้นแล เพราะคำว่า **"สนฺทิฏฺฐิโก"** ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นเองรู้เองนั้น พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด มอบให้กับผู้ปฏิบัติด้วยกันทุกคน จะพึงรู้ผลที่ตนปฏิบัติมากน้อยตามกำลังของตน

ท่านกล่าว**เรื่องสมาธิ** คือความสงบภายในใจ สงบจากอารมณ์เครื่องก่อกวนทั้งหลาย เรียกว่า "สงบ" เมื่อไม่มีอะไรก่อกวน ถ้าเป็น "น้ำ" ก็ใสสะอาด จิตใจก็ผ่องใส

ปราศจากอารมณ์ที่คิดปรุงต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องกวนใจ ใจย่อมสงบแน่วแน่ มีความสุข สุขอย่างละเอียดลออ มีความสงบมากเพียงไร ความสุขที่เกิดขึ้นจากความสงบนี้ยิ่งละเอียดสุขุมมากขึ้น จนกลายเป็น**ความสุขที่ "อัศจรรย์"**เพียงขั้นความสงบแห่งสมาธิเท่านั้น ก็แสดงผลให้ผู้ปฏิบัติเห็นประจักษ์ใจอย่างดื่มด่ำไม่อิ่มพออยู่แล้ว

ในกายเรานี้ ความจริงก็คือ**ธาตุคือขันธ์ อายตนะ อันเป็นเครื่องมือของจิตที่ใช้**อยู่เท่านั้นเอง **เมื่อหมดกำลังแล้วก็สลายตัวไป** คำว่า "สลายตัวไป" นั้นได้แก่**ตาย** ที่โลกสมมุติให้ชื่อกันว่า "ตาย" ร่างกายนี้มันตายจากความเป็นสัตว์เป็นบุคคล ที่โลกสมมุติว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล ลงไปสู่ธาตุเดิมของเขา คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ใจก็ออกจากร่างนี้และเป็นใจตามเดิม เพราะใจเป็นใจอยู่แล้วมาตั้งแต่ไหนแต่ไร เป็นเพียง**มาอาศัย "เขา"อยู่ เพราะตนไม่สามารถช่วยตัวเองจนเป็นอิสรเสรีโดยไม่ต้องพึ่งอะไรได้** เมื่อปัญญาพิจารณาตามธาตุตามขันธ์ ตลอดถึงความคิดความปรุงของใจ ให้รู้เห็นว่าเป็นสภาพ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ด้วยกัน ประจักษ์ด้วยปัญญาลงไปโดยลำดับ ๆ ความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดว่านั่นเป็นเรา นี้เป็นของเราในอาการใดก็ตาม ก็ถอนตัวเข้ามา ๆ คือปล่อยกรรมสิทธิ์ **กรรมสิทธิ์อันนั้นแลท่านเรียกว่า "อุปาทาน"**ความยึดมั่นถือมั่น มันกดถ่วงจิตใจของเราไม่ใช่น้อย ๆ ให้ได้รับความทุกข์ความลำบากเพราะอุปาทาน

เมื่อปัญญาพิจารณาสอดแทรกให้เห็นตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมถอนความยึดมั่นถือมั่นเข้ามาได้เป็นลำดับ ๆ ถอนเข้ามาจนไม่มีอะไรเหลือภายในจิต กำหนดเข้าไปจนกระทั่งถึงจิต เชื้อของกิเลสตัณหาอาสวะมารวมตัวอยู่ภายในจิตดวงนี้เท่านั้น สิ่งอื่นตัดออกหมดแล้ว ไม่ยึดถือในส่วนใดอาการใด ปัญญาสอดแทรกเข้าไป ตัดขาดไปเป็นลำดับ ๆ กิเลสไม่มีที่อยู่ วิ่งเข้าไปหลบซ่อนอยู่ภายในจิต พิจารณาค้นคว้าเข้าไปให้เห็นตามหลัก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เช่นเดียวกับสภาวธรรมทั่ว ๆ ไป จนกิเลสทนไม่ไหวแตกกระจายออกไปจากจิต นั่นเรียกว่า "ทำลายภพชาติ" เพราะเชื้อของภพชาติมันอยู่ในใจ สติปัญญาถอดถอนได้โดยลำดับจนไม่มีสิ่งใดเหลือ นี่แลคือ**จิตเป็นอิสระแล้ว! ไม่ต้องไปอาศัยอะไรอีกต่อไป**

เรื่องเกิด เรื่องแก่ เรื่องเจ็บ เรื่องตาย ที่เป็นป่าช้าประจำสัตว์สังขารที่เคยเป็นมานั้น เป็นอันว่าหมดปัญหากัน **เพราะจิตพอตัวแล้ว**ไม่ต้องพึ่งอะไรทั้งสิ้น นี่คือความสุขอันสมบูรณ์ของผู้ปฏิบัติธรรมที่ได้จากการปฏิบัติศาสนธรรม จนปรากฏเป็นผลขึ้นมา **คือความสุขอันสุขุมละเอียดนอกสมมุติ**

"นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ" นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง **ก็หมายถึงจิตที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้ว**เป็นความสุขอย่างยิ่งนี้แล ไม่มีอันใดเสมอเหมือน!

จิตดวงนี้แหละ ดวงที่ถูกสิ่งไม่มีคุณค่า ดวงที่ถูกสิ่งที่จอมปลอม สกปรกโสมมทั้งหลายครอบงำอยู่ตลอดเวลานี่แหละ เมื่อชำระสิ่งที่สกปรกทั้งหลาย สิ่งที่ไม่มีคุณค่าทั้งหลาย ออกไปโดยลำดับ ๆ จิตก็กลายเป็นของมีคุณค่าขึ้นมาเรื่อย ๆ จนมีคุณค่าอย่างเต็มภูมิ **ถึงขั้น "วิสุทธิ จิต"**เป็นจิตที่สมบูรณ์เต็มภูมิ ไม่ต้องอาศัยอะไรทั้งหมดที่นี่ เพราะฉะนั้น**ท่านจึงไม่เกิดที่ไหน และก็ไม่ตายที่ไหนอีกด้วย เพราะไม่มีเชื้อคือสาเหตุให้เกิด ความตายก็ไม่มี** เพราะไม่มีการจับจองป่าช้า ป่าช้าจะมีในตัวได้อย่างไร ไม่มีเกิด ความตายจะมีได้อย่างไร

นี่คือจิตที่พอตัวแล้ว ไม่ต้องอาศัยอะไรเลย ตอนที่ยังอาศัยร่างต่าง ๆ ภพชาติต่าง ๆ อยู่นั้น เพราะยังไม่สามารถพึ่งตัวเองได้ **ต้องอาศัยบุญกุศล**เป็นเครื่องพยุง เพราะฉะนั้นการสร้างคุณงามความดีสำหรับเราผู้มีความรับผิดชอบในตัวเรา จึงมีความจำเป็นอยู่ตลอดไป ถ้ายังมีการท่องเที่ยวใน "วัฏสงสาร" อยู่ตราบใด คุณงามความดีซึ่งเป็นเครื่องพึ่งพิงอาศัย ก็เป็นความจำเป็นอยู่ตราบนั้น

ขอให้ท่านทั้งหลายที่เป็นพุทธบริษัท อย่าได้มีความประมาทนอนใจ ด้วยชีวิตสังขารร่างกายไม่มีกฎมีเกณฑ์ จะตายเมื่อไรก็ได้ แตกเมื่อไรก็ได้ ไม่มีอะไรมีอำนาจเหนือสิ่งเหล่านี้ได้ เมื่อไม่ประมาท คุณงามความดีจึงควรตักตวงเอาไว้เสียตั้งแต่บัดนี้ จะไม่เสียท่าเสียที ไม่เดือดร้อนในภายหลัง อยู่ก็เป็นสุข ตายไปก็เป็นสุข ไม่มีอะไรเดือดร้อน

จึงขอยุติ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

สู่สมรภูมิ

ขณะฟังกำหนดใจไว้ให้ดี เพราะธรรมอยู่กับใจ !

ทีแรกก่อนปฏิบัติเราไม่อยากจะเชื่อว่า "ธรรมอยู่กับใจ ที่ไหนกัน" อยู่กับความเพียรในใจนั้น น่าฟังกว่าที่ว่า "ธรรมอยู่กับใจ"

"ธรรมอยู่ที่ใจ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ที่ใจ ธรรมทั้งหลายอยู่ที่ใจ"เราไม่ยักเชื่อ พระธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ อยู่ที่ในคัมภีร์ทั้งนั้น ทำไมว่าอยู่ที่ใจ นี่เป็นความรู้สึกของเจ้าของ คือความรู้สึกดั้งเดิมเป็นอย่างนั้น แต่พอฟังเทศน์ไปเรื่อยๆ องค์ไหนเทศน์ท่านก็บอกอย่างนั้น ไม่เคยเทศน์ผิดเพี้ยนกันไปเลยว่า "ธรรมอยู่กับใจ ธรรมอยู่ที่ใจ" พอได้ฟังไปโดยลำดับ **จิตมันปรากฏเป็นความสงบขึ้นมาในขณะที่ฟัง** คือทีแรกเวลาฟังท่านเทศน์ จิตมันส่งไปหาท่านนี่ ไม่ได้อยู่กับตัว

ท่านบอกว่า "อย่าส่งจิตออกมาภายนอก ให้ทำความรู้ไว้ภายในตัวเอง ธรรมจะเข้าไปสัมผัสเอง จากกระแสธรรมที่ท่านแสดงออกไป เราก็ไม่ฟัง ยังส่งออกไปหาท่านเทศน์ ดีไม่ดีอยากจะมองดูหน้าท่านด้วยจนถึงขณะฟังเทศน์ ถ้าไม่มองดูหน้าท่านเทศน์หรือดูปากท่านเทศน์รู้สึกมันไม่ถนัด นี่เป็นความรู้สึกดั้งเดิม

เวลาฟังนาน ๆ มันปรากฏผลเป็นความสงบขึ้นมาภายในใจ ในขณะที่ฟังท่านเทศน์เริ่มเกิดความเชื่อว่า **"สมาธิธรรมนี้อยู่ที่ใจนั่นเอง"** เริ่มมีสักขีพยานขึ้นมาคือเจ้าของเอง **ทีนี้ขณะฟังเทศน์ท่าน จิตไม่ส่งไปที่อื่น ส่งไปหาท่านก็ไม่ส่ง** มันเพลินกับความสงบ ใจเกิดความสงบ เกิดความเยือกเย็นขึ้นมาในขณะฟัง และเพลินไปเรื่อย ๆ เลยทำให้**เกิดความเชื่อว่า ธรรมอยู่ที่ใจนั้นถูกต้องแล้ว**

นี่เริ่มเป็นความเชื่อขึ้นมา ในขณะที่ "สมาธิธรรม คือ ความสงบ เย็นใจ" ปรากฏขึ้นในจิตของเราขณะที่ฟังเทศน์จากท่าน ต่อจากนั้นก็เป็นเหตุให้อยากได้ยินได้ฟังเรื่อย ๆ เพื่อเป็นเครื่องกล่อมจิตใจเรา ลำดับแรกเป็นอย่างนี้ ลำดับต่อไปการปฏิบัติธรรม จะเดินจงกรมก็ดี นั่งสมาธิภาวนาก็ดี **ผลปรากฏขึ้นมากน้อย ปรากฏขึ้นที่ใจทั้งนั้น ไม่ได้ปรากฏขึ้นที่อื่น** ขณะที่จิตไม่มีความสงบ วุ่นวายตัวเอง ก็อยู่ที่ใจ นี่ทราบว่า "วันนี้ จิตไม่สบายเลย" มีความฟุ้งซ่านวุ่นวายตามอารมณ์ต่าง ๆ เอ๊ะ ทำไมวันนี้จิตไม่สบาย **ก็ทำ**

ให้เกิดความสนใจขึ้นอีกแง่หนึ่ง พยายามหาทางสงบให้ได้ พอเข้าที่ภาวนา ใจก็เป็นความสงบขึ้นมา นี่ก็ยิ่งเป็นความชัดเจนขึ้นมาว่า **"ธรรมอยู่ที่ใจ"**

โลกมันอยู่ที่ใจ ธรรมก็อยู่ที่ใจ เพราะฉะนั้นผู้ฟังเทศน์จึงควรทำความรู้สึกไว้จำเพาะตัวเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องส่งจิตออกไปสู่ภายนอก เช่นไปเกี่ยวข้องกับท่านผู้เทศน์เป็นต้น เมื่อเราทำความรู้สึกไว้กับตัวเช่นนี้ ธรรมเทศนาที่ท่านแสดงออกไปมากน้อย จะเข้าไปสัมผัสสัมพันธ์กับความรู้ของเรา

จิตเป็นผู้รู้ กระแสเสียงที่เกี่ยวกับธรรมเข้ามาสัมผัสใจ และสัมผัสอยู่เรื่อย ๆ จิตไม่มีโอกาสส่งออกไปสู่ภายนอก เพราะธรรมเป็นเครื่องเย็น และก็ทำให้เพลินไป เพลินไปกับขณะนี้ขณะนั้น คือธรรมสัมผัสเป็นขณะ ๆ ตามกระแสเสียงของท่านผู้เทศน์ เป็นบทเป็นบาท สัมผัสต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ จิตก็ค่อยสงบเย็นลงไป ๆ นี่เป็นผลขึ้นมาแล้วจากการฟังธรรม เพราะฉะนั้น**การฟังธรรมที่ถูกต้องเพื่อให้ได้ผลประจักษ์ จึงต้องตั้งจิตไว้ภายในตัวเอง** ไม่ต้องส่งออกไปภายนอก **และไม่ต้องคิดต้องตรองอะไรมากมายในขณะที่ฟัง** คอยฟังให้เป็นความรู้สึกตามกระแสแห่งธรรมที่ท่านแสดงไปเท่านั้น **ธรรมจะซึมซาบเข้าไปสู่จิตใจเรา** จิตใจเมื่อไม่กวนตัวเองด้วยความคิดในเรื่องต่าง ๆ **ก็สงบเท่านั้น** แต่ต้องสงบด้วยวิธีแก้กัน คือจะให้จิตสงบไปเฉย ๆ อย่างนั้นไม่ได้ ต้องอาศัยบทธรรมบทใดบทหนึ่ง หรืออาศัยการฟังธรรมในขณะท่านแสดง อย่างนี้จึงจะเกิดความสงบ

อะไรเล่าที่วุ่นมากในโลกนี้ **?** ไม่มีอะไรที่จะวุ่นมากยิ่งกว่าใจ ถ้าพูดถึงเรื่องของความขุ่นมัว ก็ไม่มีอะไรที่จะขุ่นมัวยิ่งว่าใจ ความทุกข์ความเดือดร้อนมากมายเพียงไรไม่มีอะไรที่จะสู้ใจได้ ไฟที่ว่าร้อนก็ไม่ร้อนเหมือนใจของเราที่ร้อนที่ทุกข์เพราะอำนาจกิเลส

เรื่องของกิเลส มีแต่แสดงให้เกิดความทุกข์ไปโดยลำดับ ๆ เท่านั้น ท่านจึงสอนให้เห็นโทษ พยายามตั้งสติพิจารณาในแง่ต่าง ๆ ด้วยความจงใจ **เมื่อสติกับความรู้มี**ความเกี่ยวเนื่องกันไปโดยลำดับ ๆ การทำสมาธิหรือการพิจารณาในแง่ต่าง ๆ จะเป็นทางด้านปัญญาในแง่ใดก็ตาม ย่อมได้ความสงบและอุบายแยบคายขึ้นมาโดยลำดับ ดังท่านสอนว่า **"ชาติปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ"** ท่านบอก "อริยสัจ **ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา"** ชาติความเกิดเป็นทุกข์ แต่เรากลับมีความดีใจ เพลิดเพลินในการเกิด พอลูกเกิดขึ้นมาก็ดีใจ หลานเกิดขึ้นมาก็ดีใจ บุตรหลานของญาติมิตรสหายเกิดขึ้นมาก็ดีใจ **ไม่ได้คำนึงถึงความทุกข์ของเด็ก**ที่เกิดขึ้นมาแต่ละราย ๆ **ที่รอดตายจากช่องแคบ ๆ แล้วเกิดมานั้นเลย**

ถ้าเรามองดู **"**เงื่อนต้น**"**คือ ความเกิด กับ **"**เงื่อนปลาย**"**คือความตาย ยังไม่เห็นชัดเจนแล้ว ก็เข้าใจว่า ทั้งสองเงื่อนนี้จะทำให้เกิดความเพลิดเพลิน และความเศร้าโศกได้ไม่มีสิ้นสุดจุดหมายปลายทางเลย ความจริง **เด็กรอดตายแล้วถึงจะเป็นมนุษย์ขึ้นมา** ถ้าไม่รอดก็ต้องตายไปในขณะนั้น เช่นตายในท้องก็มี ตายขณะที่ตกคลอดออกมาก็มี ก็เพราะความทุกข์ถึงขนาดตาย มันถึงตายได้คนเรา**!**

การเกิดขึ้นมาเป็นคน อายุมากน้อยเพียงใด มันก็ทุกข์ถึงตายมันจึงตายได้ ความทุกข์นี้มีมาตั้งแต่ขณะแรกเกิด แต่เราไม่ได้พิจารณาว่าเป็นทุกข์ คือสัจธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเห็นโทษเห็นภัย เป็นความขยะแขยง เพื่อจะกำจัดปัดเป่าให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยความพากเพียรของเรา มีสติปัญญาเป็นสำคัญ เมื่อเรามีความเพลิดเพลินพอใจในตอนต้น แต่ไม่พอใจในตอนปลาย เช่น ความเกิดเราพอใจ แต่ความตายเราไม่พอใจ มันก็ขัดแย้งกันอยู่วันยังค่ำ ความขัดแย้งกันมันเป็นความสุขที่ไหนในหัวใจคนเรา ต้องเป็นความทุกข์อยู่โดยดี

เพราะฉะนั้นเพื่อให้ต้นกับปลายตรงกัน จึงต้องพิจารณาไปตั้งแต่ **"ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ"** ตลอดสายไปเลย เพราะเป็นเรื่องของกองทุกข์ และเป็นทางแห่งความทุกข์เดินทั้งนั้น ไม่ใช่ทางมรรคผลนิพพานอะไรจะเดินได้ **ถ้าไม่พิจารณาให้เป็น** พิจารณารอบรู้ในสิ่งทั้งหลายนี้แล้วก็ว่า **"ทุกฺขํ นตฺถิ อชาตสฺส" ทุกข์ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่เกิด** นั่น**!** เมื่อไม่เกิดแล้วมันจะมีทุกข์ที่ไหนกัน เพราะเชื้อให้เกิดไม่มี คือเชื้อแห่งความทุกข์ไม่มีนั่นเอง ทุกข์ก็ไม่มีในหัวใจ เพราะฉะนั้นพระอรหันต์ท่านจึงไม่มีทุกขเวทนาภายในใจ **เวทนาทางใจนี้ท่านไม่มี** คือสุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี อุเบกขาเวทนาก็ดี ภายในใจของพระอรหันต์ท่านไม่มี

มีเวทนาเฉพาะแต่จิตของพวกเรา กายของพวกเรา **ส่วนกายของท่านมีเวทนาทั้งสาม** ท่านทุกข์เหมือนกันกับพวกเรานี้แหละ **แต่จิตของท่านไม่มีเวทนา** เวทนาทั้งสามไม่สามารถกระทบกระเทือนจิตใจของท่านได้ **ท่านไม่หวั่นไหว เหมือนจิตของปุถุชน** สุขท่านก็รู้ ทุกข์ท่านก็รู้ ในส่วนร่างกายเฉย ๆ ท่านก็รู้ แต่ทางด้านจิตใจของท่านไม่มีเวทนา เพราะจิตนั้นพ้นไปจากเวทนาซึ่งเป็นสมมุติแล้ว ไม่มีอะไรจะเข้าไปแทรกสิงได้เลย ใจเป็นธรรมล้วน ๆ เช่นที่ว่า "ทุกขเวทนา เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** สุขเวทนาก็เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อุเบกขาเวทนาก็เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** จึงไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาตินั้นไม่ได้

ถ้าใครอยากมีความเจริญภายในใจ ก็ให้พยายามสร้างคุณงามความดี ศีล ทาน อย่าได้ขาด เป็นความดีสำหรับหล่อเลี้ยงจิตใจ สืบภพสืบชาติที่ดีต่อไป คนเราที่มีพื้น

ฐานอันดีด้วยคุณงามความดีเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงแล้ว ไม่ว่าจะเกิดในภพใดชาติใด ก็ต้องมีความดีติดตามเสมอ สุคติเป็นที่หวังได้

ในเมื่อยังไม่พ้นจากความทุกข์ ท่านสอนไม่ให้เกียจคร้าน ให้พยายาม ถ้ามี **ความสามารถเจริญเมตตาภาวนา เพื่อส่องดูจิตใจของตนที่เต็มไปด้วยความทุกข์ร้อนต่าง ๆ นี้ ก็จงทำไปอย่าได้ลดละ** ขัดไปทุกวัน ๆ จิตใจเมื่อได้รับการขัดเกลาอยู่เสมอย่อมมีความผ่องใส **เมื่อจิตมีความผ่องใสย่อมเห็นเงาตัวเองได้** เหมือนกับน้ำใสมองเห็นอะไรได้ชัดเจน จะเป็นขวากเป็นหนามหรือเป็นสัตว์ชนิดใดที่อยู่ในน้ำนั้น ก็สามารถมองเห็นได้ชัดเจน อะไรที่เป็นพิษเป็นภัยอยู่ภายในจิตใจ เมื่อใจมีความสงบแล้วสามารถมองเห็นได้ รู้ได้ง่ายยิ่งกว่าจิตที่ขุ่นมัวไปด้วยกิเลสอาสวะและความว้าวุ่นทั้งหลายอยู่มาก

ท่านจึงสอนให้ชำระจิตใจ ในโอวาทที่รวมไว้ใน **"โอวาทปาฏิโมกข์"** ว่า **"สพฺพปาปสฺส อกรณํ"** การไม่ทำความชั่วทั้งหลายนั้นประการหนึ่ง **"กุสลสูปสมฺปทา"** การยังกุศลให้ถึงพร้อมประการหนึ่ง **"สจิตฺตปริโยทปนํ"** การทำจิตใจให้ผ่องแผ้วถึงความบริสุทธิ์นี้ประการหนึ่ง **"เอตํ พุทฺธาน สาสนํ"** นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

พระพุทธเจ้าองค์ใดก็ตามท่านสอนอย่างนี้ทั้งนั้น เรื่องที่เป็นบาปเศร้าหมองท่านไม่ให้ทำ ให้พยายามทำแต่กุศลคือคุณงามความดี เพราะความฉลาดของตน **"กุสลสฺสูปสมฺปทา"** คือยังความฉลาดให้ถึงพร้อมนั่นเอง

การทำจิตให้มีความผ่องใสจนถึงขั้นบริสุทธิ์นี้เป็นสิ่งทำได้ยาก แต่อยู่ในความสามารถของมนุษย์เราที่จะทำได้ พระพุทธเจ้าท่านก็ลำบาก พระสาวกทั้งหลายท่านก็ลำบาก บรรดาท่านผู้ถึงความบริสุทธิ์ต้องลำบากด้วยกันทั้งนั้น ลำบากเพื่อความบริสุทธิ์เพื่อความหลุดพ้น ไม่ใช่ลำบากเพื่อความล่มจม จึงเป็นสิ่งที่น่าทำ

จิตเวลามีสิ่งสกปรกโสมมครอบงำอยู่ก็ไม่ปรากฏว่ามีคุณค่าอะไร แม้ตัวเองก็ตำหนิติเตียนตัวได้ บางทีอยู่ก็ไม่อยากอยู่ อยากจะตายเสียดีกว่าอย่างนี้ เพราะความอิดหนาระอาใจความเป็นอยู่ของตน ไม่อยากอยู่ในโลกให้โลกเขาเห็นหน้า ทั้งนี้เพราะจิตมันอับเฉา จิตมันขุ่นมัวมากจนกลายเป็นไฟทั้งกอง ไม่น่าอยู่ เวลามันอับเฉาขนาดนั้นเพราะสิ่งที่อับเฉา สิ่งไม่มีคุณค่าครอบจิต จนมอง**หาสาระสำคัญของจิตไม่มีเลย** จนคิดอยากจะตายไปเสียได้แหละดี แม้ตายไปแล้วจะไปเอาดีมาจากไหน**?** ปัจจุบันมันก็ยังไม่มีอยู่แล้ว ถ้าดีด้วยความตาย โลกนี้ก็มีคนตายกันมานาน ทำไมไม่เห็นดี มันไม่ดีนั่นเองจึงไม่อยากตาย ถ้ามันดีอยู่แล้วตายหรือไม่ตายก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะดีอยู่แล้ว **ขณะที่มีสิ่งไม่มีคุณค่าอะไรมาครอบงำจิตนั้น ทำไมจิตไร้สาระไปหมด ?**

เมื่อชำระสะสางออกได้โดยลำดับ ๆ ก็ค่อยส่องแสงสว่างออกมาให้เห็นประจักษ์ภายในใจ คือความสงบเย็นใจ ทั้งจิตใจก็ผ่องใส สบาย ยิ้มแย้มแจ่มใส นั่งอยู่ ยืนอยู่ เดินอยู่ นอนอยู่ หรือทำหน้าที่การงานอะไรอยู่ ก็มีความรื่นเริงบันเทิงด้วยความสุขที่ปรากฏอยู่กับใจ

คนเราเมื่อจิตใจมีความสงบเย็นแล้ว อยู่ที่ไหนก็พออยู่ทั้งนั้นแหละ **มันสำคัญอยู่ที่ใจ** ถ้าใจไม่ดี อยู่ที่ไหนก็ไม่ดี ที่นี่ว่าจะดี ที่นั่นว่าจะดี หลอกเจ้าของไปเรื่อย ๆ ที่โน่นละจะดี ชาตินี้ไม่ดี ชาติหน้าจะดี เป็นอยู่ไม่ดี ตายแล้วจะดี นั่นมันหลอกไปเรื่อย ๆ ผู้ที่ร้อน ร้อนอยู่ที่นี่แหละ มันหลอก ผู้ที่ถูกกลุ้มรุมอยู่ด้วยความรุ่มร้อนทั้งหลายน่ะมันหลอกเรา อันนั้นจะดี อันนี้จะดี แต่มันไม่ได้ดี ไปอยู่ที่ไหน ๆ ก็เท่าเดิมนี่แหละ **เพราะตัวนี้ไม่ดี ต้องแก้เพื่อให้ดี แก้ด้วยความเพียร**

จงพยายามพิจารณากำจัดมันด้วยความเพียร ทำสมาธิก็ให้มีความสงบได้ **บังคับบัญชาจิตใจขณะนั้น ขณะที่ทำสมาธิภาวนา ขณะที่บังคับจิตฝึกทรมานจิตด้วยการภาวนานั้น ไม่ใช่เป็นขณะที่จะปล่อยไปตามอำเภอใจ เรียกว่า "ความเพียร"** เพียรเพื่อแก้ เพื่อถอดถอนสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อใจ จนใจได้รับความสงบขึ้นมา ใจได้รับความสงบนั้นเพราะ "ความเพียรบังคับใจ" ต่างหาก ไม่ใช่เพราะความปล่อยตามใจ เราคงจะเห็นผลหรือคุณค่าของความเพียรนี้บ้างแล้ว เพราะเรามีความสงบใจลงได้ด้วยความเพียร และสงบไปได้เรื่อย ๆ เพราะความเพียรเป็นลำดับ ๆ คุณค่าของความเพียรก็จะเด่นขึ้น ๆ ตามคุณค่าของจิตที่เป็นผลมาจากความเพียร

เอ้า ! เมื่อพิจารณาทางด้านปัญญา ก็**กำหนดพิจารณาให้เห็นชัดเจน** ไตร่ตรองสิ่งทั้งหลายให้เห็นตามความสัตย์ความจริงของมันที่มีอยู่ในโลกทั้งหลายนี้ โลกนี้กว้างแสนกว้าง แต่สิ่งที่คับแคบที่สุดก็คือจิตใจที่ถูกปิดบังด้วยกิเลส มันแคบที่นี่ นั่งอยู่นอนอยู่ก็ไม่สบาย อยู่ที่ไหนก็ไม่สบาย เพราะมันคับแคบใจ มันทับตัวเอง แก้ตรงที่มันแคบ ๆ นี้ออกให้ใจได้รับความกว้างขวางเบิกบานยิ้มแย้มแจ่มใสขึ้นมา จิตใจก็โล่ง เย็นสบาย

เอ้า ! ทีนี้จะพิจารณาเรื่องทุกข์ มันก็มีกำลังที่จะพิจารณา พอใจที่จะพิจารณา **เพราะทุกข์เป็นหินลับปัญญาให้คมกล้าขึ้นเป็นลำดับได้** ฟาดฟันกิเลสอาสวะออกด้วยสมาธิปัญญา **การถอดถอนกิเลสต้องถอดถอนด้วยปัญญา จับกิเลสมามัดได้ด้วยสมาธิ คือจิตสงบลง สมาธิก็รวมตัวเข้ามาในจิตดวงเดียว** ไม่ซ่านออกไปในที่ต่าง ๆ จนจับตัวไม่ได้ **ปัญญาคลี่คลายออก**ให้เห็นชัดเจนว่า **จิตนี้มีความติดข้องอยู่กับสิ่งใด** รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส หรือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แยกแยะดูให้เห็นละเอียดถี่ถ้วนตามหลักความจริงของมันที่มีอยู่

ใคร่ครวญแล้วใคร่ครวญเล่า พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า เป็นจุดที่ท่องเที่ยวของปัญญา เป็นหินลับปัญญา พิจารณาเท่าใดก็ยิ่งแตกฉานออกไปโดยลำดับ เข้าใจไปตามเป็นจริงแล้วปล่อยวางไปเรื่อย ๆ **การปล่อยวางลงก็คือปล่อยวางภาระ** ซึ่งกดถ่วงอยู่ภายในใจเราด้วยอำนาจแห่งอุปาทานนั้นแล

จิตคิดเรื่องอะไรบ้าง เกิดผลเกิดประโยชน์อะไร คิดขึ้นในขณะก็ดับไปในขณะ คิดดีก็ดับ คิดชั่วก็ดับ คิดอะไรขึ้นมาก็ดับทั้งนั้น ท่านเรียกว่า **"สังขาร ความปรุง"** ความปรุงขึ้น ความเกิดขึ้น ความปรุงกับความดับไปนั้นเป็นของคู่กัน เกิดดับพร้อมอยู่ในเวลานั้น แล้วเราจะถือเอามาเป็นตัวเป็นตนอย่างไรได้กับความเกิด ๆ ดับ ๆ อย่างนั้น

จงพิจารณา **ทุกขเวทนา** อันเป็นสิ่งที่น่ากลัวอยู่แล้ว ใคร ๆ ก็กลัวคำว่า "ทุกข์" เราจะมาถือว่าเป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร ทุกข์ทั้งกองยังจะถือว่าเป็นเราอยู่อีกหรือ? ถือเป็นเราก็ถือเอาไฟมาเผาใจเรานั่นแล ทุกข์ให้ทราบว่าเป็น "ทุกข์" **ผู้ที่ทราบว่าเป็นทุกข์ไม่ใช่ทุกข์นั้นคือใจ** ใจเป็นผู้รู้เรื่องทุกข์ทั้งหลาย ทุกข์เกิดขึ้นใจก็รู้ ทุกข์ตั้งอยู่ใจก็รู้ ทุกข์ดับไปใจก็รู้ รู้ด้วยปัญญา

ปัญญาเห็นแจ่มแจ้งชัดเจนแล้วว่า **ทุกข์เป็นทุกข์ เราเป็นเรา ผู้รู้เป็นผู้รู้** นี้ประการหนึ่ง **สัญญา** จำได้เท่าไรมันก็ลืมไปหมด ถ้าต้องการจะจำก็มาตั้งใจจำกันใหม่ จำไปพร้อมดับลงไปพร้อม ๆ ขณะเดียวเช่นกัน **เหล่านี้หรือเป็นตน ?** ความจำได้หมายรู้แล้วดับไป ๆ เกิดดับ ๆ เช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ นั้นน่ะหรือเป็นเราเป็นของเรา ? ถ้าว่านั้นเป็นเราเป็นของเรา เราก็ดิ้นอยู่ตลอดเวลาซิ เพราะทุกข์ เพราะสัญญาจำได้แล้วดับไป ความทุกข์เกิด ๆ ดับ ๆ ให้ได้รับความเดือดร้อนวุ่นวายอยู่ไม่หยุดไม่ถอย เพราะฉะนั้นจึงต้องพิจารณาให้เห็นสภาพที่เกิดที่ดับ มีอยู่รอบใจเรา อยู่รอบตัวคือขันธ์ **วิญญาณ** เราเคยได้ยินมาตั้งแต่เมื่อไร เห็นมาตั้งแต่เมื่อไร ตั้งแต่เกิดนี่ แล้วเราได้สาระอะไรจากมัน พอรับทราบ พับในทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย มันก็ดับไปพร้อม ๆ แน่ะ เอาอะไรมาเป็นสาระ ?ไม่เห็นมีอะไรเป็นสาระเลย

รูปนั้นหรือเป็นตน เสียงนั้นหรือเป็นตน กลิ่น รส เครื่องสัมผัสนั้นหรือเป็นตน วิญญาณ ความรับทราบสิ่งที่มาสัมผัสหรือเป็นตน มันรับทราบพับ ๆ แล้วดับไปพร้อม ๆ อันนั้นหรือเป็นตน เป็นตนเมื่อไร ความเกิดความดับพร้อมมาถือว่าเป็นตนได้หรือ เราจะนอนใจกับมันได้อย่างไร มันเกิดแล้วมันดับ ๆ เรายังจะถือความเกิดความดับนั้นว่าเป็นตน เราก็ยุ่งไปวันยังค่ำซิ เพราะสิ่งทั้งหลายมันมีเกิดมีดับตลอดเวลา ไม่ว่ารูป เวทนา สุข ทุกข์ เฉย ๆ ไม่ว่าสัญญา สังขาร วิญญาณ มันมีเกิดมีดับของมันเป็นประจำ

อยู่ทุกอย่างทุกอาการ แล้วเราจะไปคว้าเอาว่านั่นเป็นเรานี่เป็นของเราได้อย่างไร ทั้ง ๆ ที่มันเกิดดับก็ทราบอย่างประจักษ์ จึงต้องใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นชัดเจนตามเป็นจริงแล้วปล่อยวางไว้ตามความจริงของมัน

ผู้รู้ไม่ดับ ใจแท้ ๆ คือผู้รู้ ผู้นี้ไม่ดับ อะไรเกิดก็รู้อะไรดับก็รู้ ผู้ที่รู้นี้ไม่ดับ ดับแต่สิ่งที่ปรากฏขึ้นดับไปตามเรื่องของเขา เช่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้เป็นสภาวธรรม ท่านว่า "เป็นไตรลักษณ์"

ไตรลักษณ์ คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** จะมาถือเป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร ถ้าพิจารณาให้ถึงเหตุถึงผลด้วยสติปัญญาแล้วก็ไม่อาจไปยึดถือได้ เวลากิเลสหนา ๆ ใจไม่ได้พิจารณา ทั้งไม่ทราบว่าอะไรเป็นอะไรจึงหลงยึดถือ เมื่อพิจารณาเห็นตามเป็นจริงแล้วมันปล่อยวางของมันเอง

พอออกแนวรบ **ถึงเวลาจะเป็นจะตาย ให้เอาอันนี้แหละเป็นสนามรบ** เฉพาะอย่างยิ่ง "ทุกขเวทนา" นั่นแลจะออกหน้าออกตาที่สุดในขณะจะแตกดับ **เอาทุกขเวทนากับจิตนี้แลเป็นสนามรบ** พิจารณากันให้เห็นตามความจริงของมัน จะทุกข์มากมายขนาดไหนมันไม่เลยตาย **ทุกข์นี้ถึงแค่ตาย ธาตุขันธ์นี้ถึงแค่ตาย ใจไม่ถึงแค่ตาย แต่เลยความตาย** เพราะจิตไม่เคยตาย มันเหนือสิ่งเหล่านี้ ความทุกข์ก็ทุกข์ถึงแค่ตายเท่านั้น ไม่เลยจากนั่นไป เวทนาพวกไหนจะปรากฏขึ้นมาก็**ถึงแค่ดับของมันเท่านั้น** จะทุกข์มากทุกข์น้อยจิตรับทราบ รับทราบอยู่ตลอดเวลา

เมื่อมีสติแล้วจะรับทราบทุกระยะของทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น ผู้รู้ไม่ได้ดับ เราจะไปวิตกวิจารณ์อะไรกับเวทนาซึ่งไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา มันเป็นสภาพที่เกิดขึ้น **อาศัยจิตเกิดขึ้นแต่ไม่ใช่จิต** อาศัยธาตุเกิดขึ้น **อาศัยกายนี้เกิดขึ้นแต่ไม่ใช่กาย** มันเป็นเวทนาของมัน เช่นทุกขเวทนา เป็นต้น มันเป็นคนละชิ้นละอันคนละอย่าง ความจริงล้วน ๆ เป็นอย่างนี้ !

ถ้าเราไม่ปีนเกลียวกับความจริง ใจเราก็สงบเพราะการพิจารณาทุกขเวทนาทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่งในวาระสุดท้ายจะแตกดับ เอาให้เต็มเหนี่ยวทีเดียว **อะไรจะดับก่อนดับหลังให้มันรู้** เพราะผู้รู้นี้จะรู้ตลอด จนกระทั่งทุกสิ่งทุกอย่างดับไปหมด **ผู้นี้ก็ยังไม่ดับ**

นี่แหละการพิจารณา ถ้าได้เห็นเหตุเห็นผลกันเสียครั้งหนึ่งเท่านั้น ความอาจหาญในเรื่องเหล่านี้จะเกิดขึ้นทันที ถึงคราวจำเป็นขึ้นมามันจะเตรียมท่าสู้กันเลย เตรียมท่าเป็นนักรบเข้าสู่สงครามระหว่างขันธ์กับจิต พิจารณาด้วยปัญญา เอาสติปัญญาเป็น

เครื่องมือฟาดฟันหั่นแหลกลงให้ถึงความจริง เมื่อแหลกลงไปแล้วไปถึงไหน ? ก็ไปถึงความจริงนั้นแล

จงใช้สติปัญญาฟาดฟันลงไปให้ถึงความจริงทุกสิ่งทุกอย่าง **เมื่อถึงความจริงแล้วราบไปหมด สงบไปหมด ไม่มีอะไรอันใดที่จะมาก่อกวนจิตใจ อันใดที่ยังก่อกวนจิตใจได้อยู่** อันนั้นเรียกว่า **"จิตยังพิจารณาไม่ถึงความจริงเต็มที่"** ถ้าถึงความจริงเต็มที่ทุกสัดทุกส่วนแล้ว ไม่มีอะไรที่จะมาแหย่มายุมาแทงมากวนใจได้ เป็นสภาพที่จริงทั่วถึงกันหมด นั่นท่านเรียกว่า "ราบคาบลงแล้วด้วยความจริง" เพราะอำนาจแห่งสติปัญญาพิจารณาเห็นชัด

นี่แหละพระพุทธเจ้า พระสาวกทั้งหลาย หรือท่านผู้สิ้นทุกข์แล้วทั้งหลาย ท่านสิ้นตรงนี้ ตรงที่ทุกข์มันอยู่ ทุกข์มันอยู่ที่ไหน ?ทุกข์มีอยู่ที่กาย ที่ขันธ์อันนี้ ที่จิตดวงนี้

การแยกแยะก็แยกกันที่นี่ รู้ก็รู้กันตรงที่เราเคยหลงนี้แหละไม่รู้ที่ไหน ผู้ที่จะทำให้รู้ก็คือปัญญาเครื่องมือบุกเบิกหาความจริง ไม่มีอะไรที่จะเทียบเท่าสติปัญญาได้ที่เป็นเครื่องมือ ที่บุกเบิกให้ถึงที่สุดแห่งธรรมทั้งหลาย และเป็นเครื่องสำรอกปอกกิเลสออกจากจิตใจได้โดยสิ้นเชิง ก็ไม่มีอะไรเสมอเหมือนปัญญา จึงเป็นเครื่องมือที่ทันสมัยในการแก้กิเลสอาสวะทั้งมวล

เราจงนำเอาสติปัญญานี้ไปใช้ในเวลาจำเป็น เฉพาะอย่างยิ่งเวลาจวนตัวเข้าแล้วไม่มีใครจะช่วยเราได้ ญาติมิตรสายโลหิตใกล้ไกล พ่อแม่ พี่น้อง สามีภริยา ลูกเล็กเด็กแดง แม้มีห้อมล้อมเต็มไปหมดก็ไม่สามารถช่วยเราได้ทั้งนั้น เป็น**หน้าที่ของเราโดยเฉพาะ** ท่านเรียกว่า **"อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ"** เอาให้เต็มภูมิ! ตนนั้นแลเป็นที่พึ่งของตน เราจะทำอย่างไรจึงจะเป็นที่พึ่งของเราได้ และ**จะไม่กลายเป็นข้าศึกต่อเราเอง** ถ้าเป็นเรื่อง**ความลุ่มหลง ความอ่อนแอ** ความขาดสติปัญญาที่จะนำมาใช้ **ก็เป็นข้าศึกต่อตนเอง** ถ้ามีสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร มีความแกล้วกล้าสามารถตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ พิจารณาลงไปให้ถึงเหตุถึงผล ถึงความสัตย์ความจริงแห่งสภาวธรรมทั้งหลายแล้ว นั้นแลถือว่าตนเป็นที่พึ่งของตนได้โดยแท้

เอาให้ได้ที่พึ่ง มีอยู่ที่ไหนล่ะ ? **"พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ"** กระเทือนอยู่ภายในจิตใจไม่มีที่ไหน **"ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ"** กระเทือนอยู่ที่จิตใจ **"สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ"** ก็กระเทือนอยู่ที่ใจดวงเดียวนี้เท่านั้นเป็นภาชนะ **ทั้งพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์รวมอยู่ที่จิตดวงเดียวนี้ เพราะจิตเป็นภาชนะที่เหมาะสมกับธรรมทั้งหลาย** เอาให้เห็น เฉพาะอย่างยิ่ง **"จิตทั้งดวงนี้แลคือธรรมทั้งดวง"**

ขอให้ชำระจิตนี้ ยิ่งให้หลุดพ้นในขณะนี้ด้วยแล้วยิ่งดี **"พุทโธ ธัมโม สังโฆ"** ไม่ทราบจะไปถามท่านที่ไหน ไม่ถามเพราะไม่สงสัย มองดูความรู้ของตัวที่แสดงความสมบูรณ์อยู่เต็มที่แล้วฉันใดก็ฉันนั้น

พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นี่เป็น "เอกธรรม" ธรรมอันเดียว เป็นธรรมแท่งเดียวกัน

นี่คือผลแห่งการปฏิบัติกำจัดกิเลสอาสวะของตัว ตั้งแต่เริ่มแรกที่ไม่มีคุณค่าราคา มีแต่ "ขี้" เต็มหัวใจ คือขี้โลภ ขี้โกรธ ขี้หลง ชำระ "ขี้" นี้ออกโดยหลักธรรม เมื่อหมดของสกปรกนี้แล้วก็เป็นธรรมขึ้นมา เป็นธรรมขึ้นมาแล้วแสนสบาย! อยู่ไหนก็สบาย **"นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ"** อะไรสูญก็รู้นี่ อะไรยังอยู่ก็รู้ ใครจะไปรู้ยิ่งกว่าผู้สิ้นกิเลสแล้วเล่า เพราะคำว่า **"นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ" นี้ ท่านพูดออกมาจากความที่สิ้นกิเลสแล้ว**

ผู้เห็นนิพพานแล้วพูดออกมา คือพระพุทธเจ้า พวกเราไม่เห็น ว่าเท่าไรมันก็ยังอยู่อย่างนั้น จงพิจารณาให้เห็นจริงกับสิ่งเหล่านี้ คำว่า **"นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ"** จะไม่มีปัญหาอะไรเลย เพราะประจักษ์กับใจแล้วอันใดสูญอันใดยัง!

"นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ" ฟังซิ คำว่า **"ปรมํ สุขํ"** อันเป็นความสุขอย่างยิ่งนั้น **ไม่ใช่ "สุขเวทนา" เป็นสุขที่เกิดขึ้นจากความบริสุทธิ์ของใจล้วน ๆ โดยไม่มีคำว่า "เกิดดับ"** เหมือนเวทนาของพวกเรา มีทุกขเวทนา เป็นต้น **อันนี้ไม่ใช่ไตรลักษณ์ "ปรมํ สุขํ"** ที่มีประจำจิตที่บริสุทธิ์นี้ไม่ใช่ไตรลักษณ์ ไม่ใช่สิ่งที่เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** จึงไม่มีความแปรสภาพ คงเส้นคงวา ท่านว่า "นิพพานเที่ยง" อะไรเที่ยง? จิตที่บริสุทธิ์นี้เท่านั้น "เที่ยง" จงเอาให้เห็น เอาให้รู้!

การแสดงธรรม ก็ขอยุติ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

ความตายเป็นธรรมดา

คำว่า "เที่ยง" หรือ "แน่นหนามั่นคง" หรือ "จีรังถาวร" เป็นสิ่งที่โลกต้องการในส่วนที่พึงปรารถนา เช่น ความสุข เป็นต้น แต่สิ่งดังกล่าวจะหาได้ที่ไหน ?เพราะในโลกนี้เต็มไปด้วยสิ่งที่ขัดต่อความต้องการของโลกทั้งนั้น คือ เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ไปเสียสิ้น

มีแต่เรื่อง **อนิจฺจํ** ความไม่เที่ยงถาวรรอบตัวทั้งภายในและภายนอก ถ้าว่าสุขก็มีทุกข์แทรกเข้ามาเสีย **อนตฺตา** แทรกเข้ามาเสีย ทุกสิ่งจึงเต็มไปด้วย "ไตรลักษณ์" คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งหาสิ่งใดมาทำลายเพื่อความจีรังถาวรไม่ได้ นอกจาก "ธรรมปฏิบัติ" อย่างเดียว ดังปราชญ์ดำเนินมาแล้ว และผ่านพ้นแหล่งอันแสนทุกข์กันดารนี้ไปได้แล้ว

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้โดยถูกต้องหาที่คัดค้านไม่ได้เลย ในเรื่องสภาวธรรมเหล่านี้ เพราะเป็นของตายตัว ธรรมก็แสดงความจริงที่มีอยู่อย่างตายตัวนั้น ไม่ต้องหาอะไรมาเพิ่มเติม

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ อย่าเข้าใจว่าท่านหาอะไรมาส่งเสริมเพิ่มเติมสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้นหรือให้ลดน้อยลงไป หรือไม่มีก็หาเรื่องว่ามี อย่างนี้ไม่มี !ท่านแสดงตามหลักความจริงล้วน ๆ ทั้งนั้นไม่ว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ใด

จุดของศาสนาอันแท้จริงที่สอนเพื่อดำเนินและหลีกเลี่ยง "ไตรลักษณ์" เหล่านี้ได้พอควร ท่านก็สอนไว้แล้วว่า **"สพฺพปาปสฺส อกรณํ"**–การไม่ทำชั่วทั้งปวง หนึ่ง **"กุสลสฺสูปสมฺปทา"**–การยังกุศลหรือความฉลาดในสิ่งที่ชอบธรรมให้ถึงพร้อม หนึ่ง **"สจิตฺตปริโยทปนํ"** – การทำจิตของตนให้ผ่องใสจนกระทั่งถึงความบริสุทธิ์ หนึ่ง **"เอตํ พุทฺธานสาสนํ"**–เหล่านี้ เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

คือว่านี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์

ไม่มีองค์ใดแสดงให้แตกต่างจากนี้ไป เพราะความจริงทั้งหลายไม่มีของแตกต่าง ไม่ว่าจะเป็นสมัยใดก็ตาม มีเรื่องของ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อยู่ประจำโลกมานมนานแม้พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ตรัสรู้ขึ้นมา คือเป็นเวลาระหว่าง "สุญญกัป" ไม่มีคำสั่งสอนแสดง

เรื่องความจริงเหล่านี้ก็ตาม ความจริงเหล่านี้เคยมีมาดั้งเดิม มีมาตั้งกัปตั้งกัลป์โน่นอยู่แล้ว

สิ่งที่เราต้องการจะหาได้จากที่ไหน โลกอันแสนกว้างก็เต็มไปด้วยสิ่งเหล่านี้ทั้งนั้น เมื่อคิดอย่างนี้ก็เหมือนจะหาที่เหยียบย่าง หาที่ปลงจิตปลงใจลงไม่ได้ เพราะหมดสถานที่จะวางใจพึ่งเป็นพึ่งตายได้ แต่สถานที่ว่าปลงจิตปลงใจลงไม่ได้นั้นแล คือสถานที่ที่ปลงจิตปลงใจลงได้ เพราะเป็นหลักธรรมที่พึงปลงลงได้ ด้วยการพิจารณาให้เห็นตามความจริง

พระพุทธเจ้าทรงสำเร็จความมุ่งหวังจากสถานที่นั้น พระสงฆ์สาวกที่เป็นสรณะของพวกเราทั้งหลายก็สำเร็จความมุ่งหวังในจุดนั้น ธรรมที่ได้นำมาประกาศสอนโลกให้สัตว์ทั้งหลายได้ยึดถือตลอดมาก็ออกมาจากจุดนั้น คือใจ ซึ่งห้อมล้อมอยู่ด้วยกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** นั้นแล

แม้เป็นที่ยอมรับกันเกี่ยวกับเรื่อง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ที่มีอยู่เต็มโลกก็ตาม แต่ก็ไม่มีผู้เฉลียวใจต่อไตรลักษณ์ พอจะนำมาพิจารณาเพื่อถือเอาประโยชน์ได้บ้าง นอกจากตำหนิโดยไม่คิดหาทางออกจากสิ่งเหล่านี้ ด้วยการพิจารณา "ไตรลักษณ์" นี้เป็นทางเดินเพื่อก้าวล่วงไปได้ ดังปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น

ด้วยเหตุนี้เราชาวพุทธจึงควรพิจารณา เพื่อแก้ไขส่งเสริมสิ่งที่บกพร่องให้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมขั้นต่าง ๆ ที่จะพึงได้รับจากการพิจารณา **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งเป็นสัจธรรมอันประเสริฐ

การที่เราบำเพ็ญอยู่เวลานี้ และบำเพ็ญเรื่อยมานี้แล คือการดำเนินเพื่อหลบหลีกปลีกภัยทั้งหลายโดยลำดับ จนบรรลุถึง "มหาสมบัติอันพึงหวัง" จากนั้นจะเรียกว่า "**นิจฺจํ**" เป็นของเที่ยงก็ได้ เพราะไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่มีอะไรเข้ามาทำลายจิตใจให้เดือดร้อนวุ่นวาย จะเรียกว่า "บรมสุข" ก็ไม่ผิด จะเรียกว่า "**อตฺตา**" ก็ไม่น่าจะผิด เพราะเป็น "ตน" แท้ คือตนในหลักธรรมชาติ ไม่มี "สมมติ" น้อยใหญ่ แม้ปรมาณูเข้ามาเกี่ยวข้องใจ แต่ไม่ได้หมายถึงว่า "**อตฺตา**" ที่เป็นคู่กับ "**อนตฺตา**" นั้นเป็นความสมมุติอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นทางดำเนินเพื่อพระนิพพาน

แนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติ เพื่อความแคล้วคลาดปลอดภัยไปโดยลำดับทั้งภายนอกภายใน ไม่มีสิ่งใดจะนอกเหนือไปจากพระโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านี้เลย เพราะฉะนั้นศาสนาจึงไม่มีทางล้าสมัย เป็น "มัชฌิมา" อยู่ในท่ามกลางแห่งความประพฤติ เพื่อแก้กิเลสทุกประเภทเสมอไป ไม่มีคำว่า "ล้าสมัย" เป็นธรรมเหมาะสมกับโลกทุกกาลทุกสมัย จึงเรียกว่า "มัชฌิมา" คือถูกต้องดีงาม เหมาะสมกับความประพฤติ

จะประพฤติตัวให้เป็นเช่นไรในทางที่ดี ด้วยหลักธรรมที่ท่านสอนไว้แล้วนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความราบรื่นดีงามด้วยกันทั้งนั้น เฉพาะอย่างยิ่งการประพฤติต่อจิตใจ การอบรมจิตใจยิ่งเป็นสิ่งสำคัญมากในตัวเรา เวลานี้เรามีความแน่ใจหรือยังว่า เราได้หลักเป็นที่พึงพอใจ หรือเริ่มจะได้หลักเป็นที่พึงพอใจบ้างแล้ว ไม่เดือดร้อนวุ่นวายเมื่อคิดถึงเรื่องอนาคต ?

นับตั้งแต่ขณะต่อไปนี้จนกระทั่งอวสานแห่งชีวิต และตลอดไปถึงภพหน้า ชาติหน้า เราเป็นที่แน่ใจได้แล้วหรือยัง ?

พระพุทธเจ้าท่านไม่สอนให้คนโง่และนอนใจ อยู่ไปอย่างไม่คิด นักปฏิบัติธรรมต้องคิดต้องพิจารณาเสมอเรื่องความเป็นมาว่า อายุเราเป็นมาผ่านมาแล้วเท่าไร เมื่อลบแล้วมีอะไรบ้างที่เหลืออยู่ ต่อไปจะหาอะไรมาบวกมาเพิ่มขึ้นในสิ่งที่เราต้องการ หรือจะมีแต่เครื่องหมายลบ(-)ไปเรื่อย ๆ ถ้าอย่างนั้นก็แสดงว่า "ขาดทุน"!

เราทุกคนเกิดมาไม่ต้องการ "ความขาดทุน" การค้าขายขาดทุนย่อมไม่ดี โลกไม่ปรารถนากัน อะไร ๆ ก็ตามขึ้นชื่อว่า "ขาดทุน" ขาดแล้วขาดเล่า ขาดไม่หยุดไม่ถอยก็ล่มจมไปได้

เราถ้าขาดทุนภายในใจ ขาดทุนจากคุณธรรมที่พึงได้พึงถึง มีแต่สิ่งที่ไม่ดีคือกิเลส เหยียบย่ำทำลายอยู่ตลอดมา หาเวลาเอาชนะมันไม่ได้สักที ก็ย่อมล่มจมได้เช่นเดียวกับสมบัติภายนอก เพราะฉะนั้นจึงควรสังเกตสอดรู้เรื่องของตัวตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ด้วยการใคร่ครวญโดยทางสติปัญญา

เฉพาะอย่างยิ่งจิตตภาวนาเป็นเรื่องสำคัญมาก ที่จะนำมาทดสอบตนให้เห็นประจักษ์ ไม่มีความรู้ใดที่จะแหลมคมยิ่งกว่าความรู้ที่เกิดขึ้นจากด้านจิตตภาวนา จะสอดแทรกไปหมดบรรดาความจริงที่มีอยู่ทั่วสรรพางค์กายและจิตใจ ตลอดสิ่งเกี่ยวข้องทั่วไป ไม่ว่าดี ชั่ว หยาบ ละเอียด จะนอกเหนือปัญญาไปไม่ได้

การคิดค้นดูสิ่งที่ไม่เป็นสาระในการนี้ เพื่อให้ยึดเอาสิ่งที่เป็นสาระขึ้นมา จากการค้นคิดพินิจพิจารณานี้เป็นสิ่งที่ทำได้ ดังพระพุทธเจ้าเคยดำเนินมาแล้ว

การพิจารณา **อนิจฺจํ** คือความไม่เที่ยง ความแปรสภาพแห่งสังขารร่างกายและสิ่งทั่ว ๆ ไปนั้นแล เป็นอารมณ์ให้จิตมีหลักยึดอันเป็นหลักเกณฑ์ เป็นสาระแก่นสารทางภายใน นักปราชญ์ท่านพิจารณาร่างกายซึ่งเป็นของไม่เที่ยงนี้แล ที่ได้คุณธรรมซึ่งเป็นที่แน่ใจขึ้นมาเป็นพัก ๆ ตอน ๆ จนตลอดทั่วถึง

หนังสือเราอ่านมาจนติดปากชินใจ อ่านที่ไหนก็เจอแต่เรื่อง **อนิจฺจํ** เรื่อง **ทุกฺขํ** เรื่อง **อนตฺตา** ซึ่งมีอยู่กับตัวเราที่นั่งเฝ้านอนเฝ้ากันอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่สะดุดจิตสะดุดใจอย่างนี้ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมา

พระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ได้สอนอย่างลอย ๆ นี่ ผู้ที่ท่านจดจารึกในคัมภีร์ต่าง ๆ ก็ไม่ได้จารึกแบบลอย ๆ ผู้อ่านอ่านแบบลอย ๆ ไม่ได้คิด ก็เลยกลายเป็นว่า "ศาสนาเป็นของไม่จำเป็น เป็นของลอย ๆ" ไปเสีย เหลือแต่ตำราคือตัวหนังสือในกระดาษ ทั้ง ๆ ที่ตัวเราเป็นคน "ลอย ๆ" เราก็ไม่รู้ ไพล่ไปเห็นศาสนธรรมอันเป็นธรรมประเสริฐเลิศโลกว่าเป็นเรื่อง "ลอย ๆ" ไปเสีย ความจริงก็คือตัวเรานั้นแล "ลอยลม" หาหลักยึดไม่ได้และก็มาเสียตัวเราที่ตรงนี้ **!** เพราะมองข้ามตัวและมองข้ามธรรม ซึ่งเป็นสารคุณอันยิ่งใหญ่ไปเสีย

ฉะนั้นจึงต้องใช้ความพยายามพิจารณาให้ถึงใจ เรื่อง **"ทุกฺขํ"** ก็ให้ชัดในตัวเรา เพราะมีอยู่ในตัวเราทำไมไม่รู้ พระพุทธเจ้าทำไมท่านรู้ว่าอะไรเป็นทุกข์ และเป็นอะไร อันความทุกข์นั้นนอกจากขันธ์และจิตใจแล้ว ไม่มีอะไรเป็นทุกข์ในโลกนี้ เพราะเราเป็นผู้รับผิดชอบในธาตุในขันธ์นี้ ตั้งแต่วันอุบัติขึ้นมาจนกระทั่งวันอวสานแห่งชีวิต จะต้องรับผิดชอบกันเรื่อยไปเช่นนี้ หนักเบาอย่างไรเราต้องรับภาระทั้งมวลตลอดไป จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทางที่พ้นภัย "เรื่อง **อนิจฺจํ**" มีอะไรแปรบ้าง หรือไม่แปร ดูภายในตัวเรานี้ซิ ดูที่อื่นมันห่างไกลไป จะกลายเป็น "งมปลานอกสุ่ม" งมเอาในสุ่มคือในตัวเราเองนี้แหละ ค้นที่ตรงนี้ มีอะไรแปรบ้างเราเห็นอยู่ทุกระยะ ถ้าใช้ปัญญาพิจารณา

ท่านว่า **"ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ"** เราสวดเสียจนชินปากแต่ใจไม่อยู่กับ **"ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ"** เผ่นไปไหนก็ไม่รู้ เลยสักแต่ว่าสวด สักแต่ว่ากันไป เป็นทำนองธรรมเนียมกันไป แต่กิเลสที่อยู่บนหัวใจเรามันไม่ได้ "ทำนองธรรมเนียม" มันเป็นกิเลสจริง ๆ มันก่อกวนจริง ๆ ทำความทุกข์ให้เราจริง ๆ ไม่สนใจคิดกัน จะตามทันกิเลสตัววางเพลิง คือความทุกข์ร้อนแก่ตัวเราได้อย่างไร

การแก้กิเลส การแก้ความไม่ดีภายในตัวภายในใจ จึงต้องทำด้วยความจดจ่อ ทำด้วยความอุตส่าห์พยายาม ทำด้วยความปักจิตปักใจจงใจจริง ๆ ทำด้วยความพากเพียรจริง ๆ หนักก็สู้เบาก็สู้ เช่นเดียวกับเราตกน้ำ แล้วพยายามแหวกว่ายขึ้นบนบก กำลังมีเท่าไรต้องทุ่มเทกันลงไป จนกระทั่งชีวิตหาไม่แล้วจึงจะยอมจมน้ำตาย หากมีกำลังพอตะเกียกตะกายอยู่แล้วจะไม่ยอมจมน้ำตาย อันนี้ก็เช่นเดียวกัน ให้สมกับที่พระพุทธเจ้าประทานโอวาทแก่สัตว์โลกด้วยพระเมตตาอย่างเต็มพระทัย จะเข้ากันได้กับหลักพระเมตตา ที่ทรงสั่งสอนโลกด้วยอรรถด้วยธรรมทุกส่วน เราสนองพระเมตตาท่านด้วยการ

ประพฤติปฏิบัติเพื่อความสุขความเจริญแก่ตัว ทำไมจะทำไม่ได้ ควรสนองพระเมตตาท่านด้วยการปฏิบัติธรรม ก็ทำเพื่อเราอย่างเดียวเท่านั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้มาแบ่งสันปันส่วนอะไรจากพวกเราเลย !

วันหนึ่งคืนหนึ่งผ่านไป ผ่านไปอยู่เรื่อย ๆ ถ้าจะสะดุดใจเราก็ควรจะสะดุด ผ่านไปเท่าไรก็หมดไปเท่านั้น ไม่มีการย้อนกลับมาอีกในความผ่านไปแห่งร่างกายเราทุกส่วน วัน คืน ปี เดือน มีมืดกับแจ้ง จะผ่านไปหรือผ่านมา ก็มีแต่ "มืด กับ แจ้ง" เท่านั้น ตื่น "มืด" ตื่น "แจ้ง" หาประโยชน์อะไรกัน ?

สังขารร่างกายนับวันเวลา "ผ่านไป ๆ" โดยลำดับ ไม่มีการย้อนกลับสำหรับร่างกายอันนี้ จะต้องผ่านไปถึงที่สุดจุดหมายปลายทางของเขาในวันหนึ่ง! ที่ว่า "ปลายทาง" นั้นก็คือที่สุดแห่งชีวิตนั้นแล ไม่ใช่ปลายทางที่เราต้องการ ความตายไม่มีใครต้องการ! ต้องกลัวด้วยกันทุกคน เพราะความเกิดกับความตายเป็นของคู่กันอยู่แล้ว เมื่อเกิดแล้วต้องตาย แต่สัตว์โลกกลัวกันแต่ความตาย ส่วนความเกิดไม่กลัว จึงโดนความตายอันเป็นผลของความเกิดอยู่ไม่หยุด

เรียนตรงนี้ให้เห็นชัดเจนจะได้หายสงสัย เรียนอะไรก็ไม่หายสงสัยถ้าไม่เรียนตัวเอง เพราะตัวเองเป็นผู้หลง ตัวเองเป็นผู้ยึด ตัวเองเป็นผู้รับผลแห่งความยึดถือของตน หรือเรียกว่า "ตัวเองเป็นผู้รับผลแห่งความทุกข์ของตัว ต้องเรียนที่ตรงนี้ ปฏิบัติให้เข้าใจที่ตรงนี้ จะได้หายสงสัย

"ชาติปิ ทุกฺขา" เรียนให้ถึงใจ ขณะที่เริ่มเกิดนั้นมันเป็นทุกข์แสนสาหัส แต่เราจำไม่ได้ รอดตายมาแล้วถึงมาเป็นมนุษย์! ท่านบอกว่า **"ชาติปิ ทุกฺขา"** ท่านพูดด้วยความจริง แต่เราจับไม่ได้เสีย จึงเหมือนไม่ใช่ของจริง **"ชราปิ ทุกฺขา"** ความงก ๆ งัน ๆ สี่ขาห้าขา สี่เท้าห้าเท้า ไม้ยันนู้นยันนี้ดีที่ไหน ? เป็นสุขที่ไหน ? มันกองทุกข์ทั้งมวล ! **"มรณมฺปิ ทุกฺขํ"** ก่อนที่จะตายก็เป็นทุกข์กระวนกระวายแสนสาหัส ทั้งผู้มีชีวิตทั้งผู้ที่จะผ่านไป ต่างคนต่างมีความทุกข์เดือดร้อนด้วยกัน ไม่มีกองทุกข์อันใดที่จะมากยิ่งกว่ากองทุกข์ในเวลานั้น

ผู้เป็นญาติเป็นมิตร ผู้เกี่ยวข้อง ลูกเต้าหลานเหลน สามีภรรยา ต้องเดือดร้อนเต็มหัวใจ ในขณะนั้นผู้ที่จะผ่านไปก็เดือดร้อนเต็มตัว กลัวจะตายเพราะไม่อยากตาย เมื่อเป็นเช่นนั้นจะไม่เรียกว่า "ทุกข์" อย่างไรเล่า

ถ้าเรียนให้เห็นตามความจริงแล้ว ทำไมจะไม่ได้สติปัญญาจากการพิจารณานี้ สิ่งทั้งปวงทำไมจึงเป็น "ไตรลักษณ์" เล่า ก็เพราะเป็น "กฎธรรมชาติ" มาดั้งเดิม ใคร ๆ

บังคับไม่ได้ทั้งนั้นมันถึงเป็นไปเช่นนั้น หากเป็นสิ่งที่บังคับได้โลกนี้ไม่มีป่าช้า เพราะสัตว์หรือบุคคลบังคับมันได้ด้วยกันว่าไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บ ไม่ให้ตาย

แต่นี่เป็นสิ่งที่สุดวิสัย ทั่วโลกดินแดนจึงต้องยอมรับกัน ทั้งที่ขัดใจฝืนใจ นี่คือเรื่องของ **ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ**

สิ่งเหล่านี้อยู่ที่ไหนที่อธิบายอยู่เวลานี้ ก็อยู่กับเราทุกคนไม่บกพร่อง จำต้องเจอด้วยกัน แม้ผู้เทศน์ก็พ้นไปไม่ได้เพราะเป็นความจริงเสมอกัน ท่านจึงเรียกว่า "สัจธรรม" พวกเราจงเรียน "สัจธรรม" ให้เข้าใจสัจธรรม และพยายามตักตวงสติปัญญาความฉลาดแหลมคมให้พอในขณะที่สิ่งเหล่านี้ยังไม่สลายตัว ซึ่งขณะนี้กำลังเป็นเครื่องมือทำงานอยู่ด้วยดี ให้ได้รับผลประโยชน์ตามกำลัง ไม่เสียเวลาไปเปล่า

การภาวนานั่นแหละทำให้เราทราบเรื่องเหล่านี้ได้ดี พระพุทธเจ้าก็ภาวนาจึงทรงทราบเรื่องเหล่านี้ และนำธรรมเหล่านี้มาสอนสัตว์โลก เราก็ดำเนินตามท่าน ให้ทราบเรื่องธรรมเหล่านี้ประจักษ์ใจ และพ้นทุกข์ไปอย่างหายห่วง ในปัจจุบันชาติได้เป็นดีที่สุดสมภูมิผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ไม่ต้องมาเกิดและตายอีกต่อไป

เราเคยไปเมืองนอกเมืองนา ทวีปไหนเราก็เคยไป ไปดูโลกนั้นโลกนี้ ดูโลกไหนก็ไม่หายสงสัย ดูโลกไหนก็แบกกองทุกข์ ไม่มีอะไรบกพร่อง มี "ทุกข์"ติดตามไปทุกแห่งทุกหน ตัวเราไปที่ไหนเป็นทุกข์ในที่นั่น ถ้าเป็นสุขรื่นเริงบ้างก็เป็นความสำคัญของตนต่างหาก แต่พอได้เห็นทุกข์ภายในนี้ เพราะ**การดูโลกภายในตัวนี้** ด้วยการปฏิบัติภาวนา ก็จะปรากฏเป็น "โลกวิทู"ผู้รู้แจ้งโลกขึ้นมา หายสงสัยเรื่องโลก โลกนอกโลกในโลกใกล้หรือไกลก็ตาม เมื่อได้พิจารณารู้เห็นเบญจขันธ์นี้ตลอดทั่วถึงแล้ว จะมีความสุขขึ้นมาในจุดนี้ จนถึงขั้นสุดท้ายอันสมบูรณ์อย่างไม่มีปัญหา

พิจารณาอย่างไร การพิจารณาขันธ์ ? เริ่มต้นก็พิจารณารูปกายอย่างที่ว่านี้แหละดูความแปรปรวน ซึ่งเราก็ทราบอยู่ชัด ๆ ความทุกข์ก็เกิดขึ้นในขันธ์อันนี้ พิจารณาให้เห็น

ใจนั้นตามหลักธรรมชาติแล้วไม่ใช่เป็นผู้สุข ไม่ใช่เป็นผู้ทุกข์ เป็นผู้รู้เฉย ๆ ถ้าพิจารณาให้เข้าถึงความจริงจริง ๆ แล้วต้องเป็นอย่างนั้น

ทุกข์เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เพราะมันเป็นไตรลักษณ์ สุขก็เป็นไตรลักษณ์ ที่อยู่ใน "วงสมมุติ" และเป็นไตรลักษณ์ด้วยกันทั้งนั้น ปัญญาพิจารณาให้ชัดเจน โดยอาศัยธาตุขันธ์เป็น "หินลับปัญญา" ให้คมกล้าขึ้นโดยลำดับ เพราะแยกส่วนแบ่งส่วนแห่งร่างกายให้เห็นตั้งแต่ยังไม่ตาย เริ่มดูป่าช้าภายในนี้แหละก่อนตาย ดูตั้งแต่ขณะยัง

เป็น ๆ นี้แหละ อย่าด่วนให้เขานำไปสู่ป่าช้าไปสู่เมรุ เราดูป่าช้าของเราก่อน ดูตั้งแต่ข้างนอกข้างใน ดูเข้าไปโดยละเอียดทั่วถึง

จิตจะมีความเพลิดเพลินใน "ธรรมวิจารณ์" เมื่อเห็นของจริงของสกลกายนี้มากน้อย แทนที่จะมีความอิดหนาระอาใจ มีความท้อถอยอ่อนแอ เศร้าหมองภายในจิตใจ หรืออับเฉาเศร้าใจเหมือนโลกที่สัมผัสและเป็นกัน แต่ไม่เป็นเช่นนั้น ยิ่งเป็นความรื่นเริงบันเทิงไปตามกระแสแห่งการพิจารณา เพราะเป็นสายที่จะนำใจออกจากทุกข์โดยลำดับ เนื่องจากใจถูกกดถ่วงจากอุปาทานเครื่องจองจำของกิเลสมานาน พอมีทางออกได้จึงกระหายว่ายแหวกเพื่อพ้นไป

ขณะพิจารณาร่างกาย จิตใจสงบเบาโดยลำดับ เพราะการพิจารณาก็ดี การรู้เห็นก็ดี เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายคลายความกำหนัดยินดี และปล่อยวางภาระหนักคือ "**ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา**" "พร้อม" อุปาทานในจิต ที่เคยคิดว่าเป็นเราเป็นของเรา ทั้ง ๆ ที่กองทุกข์เต็มอยู่กับความยึดความถือนั้น

เมื่อได้หยั่งทราบด้วยปัญญาแล้ว ความยึดความถือจะทนอยู่ไม่ได้ ย่อมถอยและสลัดตัวออกตามกำลังสติปัญญา จนสลัดออกได้โดยสิ้นเชิง

การพิจารณา "ขันธ์ห้า" มีรูปเป็นต้น อันได้แก่ร่างกาย และเวทนา คือความสุข ความทุกข์ และเฉย ๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ โดยยึดเอาทุกข์ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญขึ้นมาพิจารณาให้เห็นทั้งทางที่อาศัยกายเกิดขึ้น ระหว่างกายกับทุกขเวทนากระทบกันหรือรบกัน ที่พูดว่า "รบกัน" ต่อสู้กันก็ได้ เพราะความชอกช้ำย่อมเข้ามาสู่จิต ซึ่งเป็นสถานที่ตั้ง "ชัยสมรภูมิ" ของกายกับทุกขเวทนา และสติปัญญาสู้รบกัน

ส่วนกายกับทุกขเวทนาเขาไม่ทราบความหมายใด ๆ มีจิตเท่านั้นเป็นผู้รับความหมาย ถ้าปัญญาไม่สามารถต้านทานหรือปิดกั้นไว้ได้ จิตใจจะมีความชอกช้ำมากทีเดียว

แต่เมื่อพิจารณากายและพิจารณาทุกขเวทนา ให้เห็นชัดเจนตามความจริงของกาย ของเวทนาแล้ว แทนที่จิตจะบอบช้ำ เลยกลายเป็นจิตที่ผ่องใสและอาจหาญขึ้นมา ไม่สะทกสะท้านต่อทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นมากน้อยในเวลานั้น ทั้งสามารถกำหนดดูทุกขเวทนาได้อย่างอาจหาญ นั่น !

การพิจารณาเพียงสองอย่างนี้ คือกาย กับทุกขเวทนา ก็พอแก่การพิจารณาอยู่แล้ว เพราะเป็นสิ่งเกี่ยวโยงกันในระหว่างขันธ์ทั้งห้ากับจิตผู้รับผิดชอบในขันธ์ แต่เมื่อจิตสัมผัสในขันธ์ใดมาก จะพิจารณาขันธ์นั้นเพื่อเชื่อมโยงกันก็ชอบธรรม

"สัญญา" เป็น ความจดจำ สำคัญมั่นหมาย มีความละเอียด หลอกให้คนลุ่มหลงตามได้อย่างงายดาย ไม่ต้องท่องคาถากล่อมก็หลับได้ "สังขาร" คือ ความคิด ความปรุง

ชั่วขณะ ๆ แต่สิ่งที่ปรากฏอย่างเด่นชัดก็คือ รูป ได้แก่สกลกายของเรา กับเวทนาทั้งสามที่แสดงตัวอยู่เสมอ ๆ ภายในกายในใจ อธิบายเพียงเท่านี้ก็พอจะเข้าใจได้ เมื่อเข้าใจสองอย่างนี้แล้ว เรื่องสัญญา คือความสำคัญมั่นหมาย เรื่องกาย เรื่องเวทนา ก็ทราบกันชัดเจนด้วยปัญญาเหมือนกัน และเข้าใจในระยะเดียวกัน

ยิ่งเป็นวาระสำคัญ คือถึงขณะจะเป็นจะตายจริง ๆ แล้ว นักปฏิบัติจะถอยไปไม่ได้ ถอยก็แพ้นี่ เราไม่ต้องการความแพ้ ทุกขเวทนาจะมีมากมายเพียงไร จะต้องต่อสู้ให้เข้าใจเรื่องทุกขเวทนาด้วยปัญญา ไม่มีคำว่า "ท้อถอย"

จงพิจารณาให้เข้าใจเรื่องกายเรื่องเวทนา ที่กำลังพัวพันกันอยู่ในขณะนั้นเรียกว่า "พัวพันกัน" บ้าง "กำลังชุลมุนวุ่นวายกันอยู่ในขณะนั้น" บ้าง ถ้าสติปัญญาไม่มีเพียงพอในการต่อสู้ก็จะเหมาเอาว่า "เราทั้งคนนี้แหละเป็นทุกข์" เราทั้งคนนี้แหละจะตาย แต่เราก็ไม่อยากตายไม่อยากทุกข์ อันนี้แลคือการสั่งสมทุกข์ขึ้นทับถมตนเองโดยเราไม่รู้ตัว จึงควรระวังให้มาก เดี๋ยวจะเป็นการยื่นด้ามดาบให้กิเลสความสำคัญนั้น ๆ ฟันเอา ฟันเอา ล้มทั้งหงายไม่เป็นท่า น่าสังเวชและเสียดายนักปฏิบัติ เสียเล่ห์กลให้กิเลสบนเวที ตายไปทั้งคน

แต่ถ้าพิจารณาตามหลักธรรม คือความจริงแล้ว เอ้า! ทุกข์ก็ทุกข์ซิ มีเท่าไรจงแสดงขึ้นมา ! เราเป็นผู้ฟัง "สัจธรรม" คือ "ทุกขสัจจะ" ว่า เกิดขึ้นจากอะไร เกิดขึ้นที่ไหน ค้นดูตามเนื้อ ตามหนัง ตามเอ็น ตามกระดูก ที่ว่า "เป็นทุกข์, ๆ" ดูแล้วมันก็ไม่เห็นมีอะไร ส่วนไหนก็ส่วนนั้นอยู่ ตั้งแต่วันเกิดมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากหนังจากเอ็นจากกระดูก ไปเป็นอย่างอื่น มันเป็นความจริงของมัน! อยู่เช่นนั้น ทุกข์แสดงขึ้นมาก็เป็นความจริงของเขาอยู่อย่างนั้น ทุกข์ไม่แสดงขึ้นมาก็เป็นอยู่อย่างนั้น นี่แลคือการพิจารณาด้วยปัญญา

เอ้า! จิตไม่ตาย ทุกขเวทนาเป็นสิ่งที่เกิดได้ดับได้ จิตดับไม่ได้ จิตจึงทนต่อการพิสูจน์ ทนต่อความรู้ที่จะรู้สิ่งต่าง ๆ เพราะจิตไม่ฉิบหาย นั้นแลเราจึงมีทางพิจารณาด้วยปัญญาอย่างเต็มที่ ไม่อัดไม่อั้น ไม่มีอะไรมาบังคับกีดขวางได้ ใช้ปัญญาย้ำลงไปว่า "เอ้า ตายก็ตาย แตกก็แตก ผู้ไม่แตกมีอยู่ เราจะทราบถึงความแตกดับของเวทนาว่าดับไปเมื่อไร ให้ทราบ กายจะแตกให้ทราบ ไม่มีการท้อถอย จะแตกก็แตกไป อย่าปรารถนาอย่าอยากให้ทุกข์ และสิ่งไม่ต้องการดับไปด้วยความปรารถนา ด้วยความอยาก นั่นเป็นตัณหา นั่นคือคมดาบของกิเลสเงือดเงื้อไว้ อย่าถลำเข้าไป จงสู้ความจริงด้วยปัญญา

จงพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน จะแตกก็แตกไป จะสลายก็สลายไป นี่ชื่อว่าพิจารณาตามความเป็นจริงแท้ จะสนุกเพลินในธรรมทั้งหลายที่พิจารณาเห็นความจริงอย่างเต็มสัดเต็มส่วน แม้ที่สุดร่างกายจะสลายลงไปเราก็เป็น "สุคโต" หรือยังอยู่ ก็เป็นสุขใจ องอาจกล้าหาญ ไม่มีความอับเฉาเศร้าหมองภายในใจเลย นี่เรียกว่า "สุคโต" ด้วยการพิจารณา เป็นประการหนึ่ง

ประการสำคัญก็คือพิจารณาอย่างนี้แล จนกระทั่งเข้าใจจริง ๆ ในเรื่องขันธ์ทั้งห้า คือรูปขันธ์ก็ให้เป็นรูปขันธ์ เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ เวทนาขันธ์ก็เป็นเวทนา กองเวทนา หมวดของเวทนา จะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ สัญญาก็เป็นสัญญา สังขารก็เป็นสังขาร วิญญาณก็เป็นวิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ จิตต้องเป็นจิต เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ ต่างอันต่างจริงอย่านำมาคละเคล้ากัน พิจารณาแยกออกตามความจริงของสิ่งนั้น ๆ ด้วยสติปัญญาอันทันสมัย ต่างอันก็ต่างจริงตามหลักธรรมชาติ จิตก็จริง

ด้วยอำนาจของปัญญา พิจารณาแยกแยะให้เห็นตามความเป็นจริง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็จริง จริงทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ จริงทั้งเวลาสลายลงไป ก็สลายลงไปตามความจริงของเขา จิตก็จริงเต็มภูมิของจิต พอถึงขั้นนี้แล้วจิตก็หมดความหวั่นไหว ไม่กระทบกระเทือนระหว่างขันธ์กับจิต เพราะต่างอันต่างจริง

เรื่องความเป็นความตายไม่เห็นมีความหมายอะไรเลย! เป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ เช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลายที่แปรสภาพลงไปนั้นแล ผู้นี้คือผู้กำชัยชนะไว้ได้อย่างสมบูรณ์ จะไม่เดือดร้อนเวลาตาย จิตเป็นธรรมด๊า..ธรรมดา เพราะได้พิจารณาถูกตามหลักธรรมชาติธรรมดาไม่ปีนเกลียว ไม่ฝืนกับหลักธรรมชาติหลักธรรมดา สติปัญญาเดินตามหลักธรรมชาติ เพราะธรรมท่านสอนตามหลักธรรมชาติ ท่านไม่ให้ฝืนความจริง เมื่อพิจารณาตามความจริง รู้ตามความจริงแล้ว จะไม่มีอะไรฝืนกันเลย ปล่อยตามความจริง ย่อมจะหมดภาระการแบกหามไปเป็นทอด ๆ

เอ้า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็รับผิดชอบกันไป หากชีวิตหาไม่แล้วก็ปล่อยไปเสีย เพราะเป็นบ่อความกังวลวุ่นวาย ไฟทั้งกองได้แก่ธาตุขันธ์นี้เอง และได้เรียนรู้แล้ว

"ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ภารหาโร จ ปุคฺคโล" ขันธ์ทั้งห้านี้แลเป็นภาระอันหนักยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูก เมื่อปล่อยวางขันธ์ทั้งห้านี้ได้ด้วยปัญญาอันชอบแล้ว ตัวเป็นผู้ดับสนิทซึ่งทุกข์ทั้งปวง หาอะไรเกิดขึ้นไม่ได้ภายในใจ ตั้งแต่บัดนั้นไปนั่นแลท่านเรียกว่า **"นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ"** คือ สุขล้วน ๆ ไม่ได้สุขด้วยเวทนา แต่เป็นสุขในหลักธรรมชาติ เป็นสุขของจิตที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่สุขในสมมุติ เป็นสุขในวิมุตติ จึง **"ปรมํ สุขํ"**

นี่คือสารคุณอันสูงสุดยอด จะเรียกว่า **"นิจฺจํ"** หรือ **"นิจธรรม"** ธรรมเป็นของเที่ยงก็ไม่ผิด เมื่อไม่มีอะไรจะแย้งภายในตัวแล้ว คนอื่นไม่สำคัญ ขอให้เจ้าของรู้ตามความเป็นจริงเถิดหมดทางขัดแย้งเจ้าของซึ่งเป็นตัวสำคัญ เมื่อรู้รอบเจ้าของนี้แล้วก็หมดปัญหาไปในทันที

นี่แหละ ที่กล่าวเบื้องต้นว่า "สิ่งที่จีรังถาวรโลกต้องการ" แล้วสิ่งนี้ก็มีอยู่ในสิ่งที่ไม่ถาวรดังกล่าวแล้วตะกี้นี้ คือ **อมตํ** ได้แก่จิตที่ไม่ตายนี้

ตอนหนึ่ง ไม่ตายแต่หมุนเวียน เพราะอำนาจของกิเลสมันผลักไสให้ไปสู่ภพต่าง ๆ เมื่อชำระกิเลสจนหมดโดยสิ้นเชิงแล้วก็เป็น **"อมตํ"** ไม่ตายแต่ไม่หมุนเวียน เราจะเรียกว่าธรรมชาตินี้เที่ยงหรือนิพพานเที่ยง กับอันนี้เที่ยงก็อันเดียวกัน! จีรังถาวรก็ได้แก่อันนี้ เป็นที่พึงใจก็ได้แก่สิ่งนี้ หมดความหวาดความระแวงอะไรทั้งสิ้นก็คือธรรมชาติอันนี้ เพราะถอดถอนยาพิษอันเป็นข้าศึกออกจากตนแล้วโดยสิ้นเชิง!

คำว่า "ตัว" ในสมมุติที่ถูกปล่อยวางโดยสิ้นเชิงนั้น เป็นตัวของพิษของภัย ตัวของกิเลสตัณหาอาสวะ ตัวกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ซึ่งต้องเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เมื่อปล่อยธรรมชาตินี้ได้โดยสิ้นเชิงแล้ว จึงไม่มีอะไรจะพูดต่อไปอีก ถึงเวลาก็ไปอย่างสบายหายห่วง เมื่อชีวิตยังอยู่ก็อยู่ไป กินไป หลับนอนไป เหมือนโลกทั่ว ๆ ไป เมื่อถึงกาลจริงแล้วก็ไป ไม่มีปัญหาอะไรในความเป็นอยู่หรือความตายไป สำหรับผู้ที่สิ้นปัญหาภายในจิตใจโดยสิ้นเชิงแล้วเป็นอย่างนั้น

นี่แลคือสารคุณของมนุษย์ซึ่งได้จากศาสนธรรม สมกับนามที่ว่า "มนุษย์เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด" นำศาสนธรรมซึ่งเป็นของประเสริฐเลิศโลก มาเป็นเครื่องยึดและเป็นแนวทางดำเนิน หลบหลีกเลี่ยงทุกข์ทั้งหลายไปได้ จนทะลุปรุโปร่งพ้นจากภัยโดยประการทั้งปวง ชื่อว่า "มนุษย์ผู้ฉลาดแหลมคม" ตรงกับที่ว่า

"สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ" ทำจิตให้ผ่องใสจนกระทั่งบริสุทธิ์แล้วนั้นแลชื่อว่า "เป็นผู้ทรงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ได้" การทรงธรรมของพระพุทธเจ้าได้ต้องทรงไว้ที่จิตนี่แล ทั้งเป็นมหาสมบัติตลอดอนันตกาล

การแสดงธรรม ก็เห็นว่าสมควร

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๘

หัดตาย

การปฏิบัติถึงคราวเด็ดมันต้องเด็ด ถึงคราวเฉียบขาดต้องเฉียบขาด มันเป็นไปตามจังหวะหรือ**ตามเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับจิต**นี่เองแหละ ถึงคราวจะอนุโลมก็ต้องอนุโลม ถึงคราวจะผ่อนสั้นผ่อนยาวไปตามเหตุตามกาลตามธาตุตามขันธ์ก็มี ถึงคราวหมุนติ้วไปตามอรรถตามธรรมโดยถ่ายเดียวก็มี

เวลาจำเป็น ใจซึ่งควรจะเด็ดเดี่ยวต้องเด็ดเดี่ยวจนเห็นดำเห็นแดงกัน อะไร ๆ จะสลายไปที่ไหนก็ไปเถอะ **แต่จิตกับธรรมจะสลายจากกันไม่ได้** การปฏิบัติเป็นอย่างนั้น เราจะเอาแบบเดียวมาใช้นั้นไม่ได้ **เพราะธรรมไม่ใช่แบบเดียว** กิเลสไม่ใช่ประเภทเดียวแบบเดียว ประเภทที่ควรจะลงกันอย่างหนักก็มี ประเภทที่ควรจะผ่อนผันสั้นยาวไปตามบ้างก็มีตามกาลตามสมัย หรือเกี่ยวกับเรื่องธาตุเรื่องขันธ์กำลังวังชาของตัวก็มี ถึงคราวจะทุ่มเทหมดไม่มีอะไรเหลือเลยก็มี เมื่อถึงคราวเช่นนั้นอะไรจะเหลืออยู่ไม่ได้ มันหากบอกในจิตเอง รู้อยู่กับจิตเอง "เอ้า ? ทุ่มลงไปให้หมด กำลังวังชามีเท่าไร**ทุ่มลงไปให้หมดอย่าสงวนไว้ กระทั่งจิตตัวคงทนไม่แปร**ไม่แตกสลายเหมือนสิ่งอื่น ๆ **ก็ไม่สงวนหวงแหนไว้ในขณะนั้น"**

"เอ้า ! จิตจะดับไปด้วยการพิจารณาในสิ่งทั้งหลายที่เห็นว่าดับไป ๆ ก็ให้รู้ว่าจิตนี้มันดับไป จะไม่มีอะไรเหลือเป็น "ความรู้" อยู่ในร่างกายเรานี้ ก็ให้รู้ด้วยการปฏิบัติธรรมนี้เท่านั้น ไม่มีสิ่งอื่นใดมาเป็นแบบฉบับ"

ถึงคราวที่จิตมันจะล้าง ล้างโลกออกจากใจนี่นะ โลกคือกิเลสนั่นแล จะรั้งรองอมืองอเท้าอยู่ไม่ได้ ต้องสู้จนหัวใจขาดดิ้นไม่มีคำว่า "ถอย" สมมุติทั้งปวงที่มันแทรกอยู่ภายในจิตใจรวมเป็นกองสูงเท่าภูเขานี้ก็ตาม ต้องสู้จนตายหรือชนะแล้วหลุดพ้นอย่างเดียว! เพราะเป็น **"สงครามล้างโลก"** ถึงคราวที่จะล้างให้หมด ต้องสู้ตายขนาดนั้น ล้างจนจิตไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย

"เอ้า ให้มันหมดไปด้วยกันเสีย กิเลสมันก็ดับไป ๆ จิตที่รู้นี้จะดับได้ด้วยเพราะถูกทำลายด้วยสติปัญญาก็ให้มันรู้มันเห็นซิ ไม่ต้องเสียดาย ! เพราะเราหาความจริง ใจจะดับลงไปด้วยก็ให้รู้ว่าเป็นความจริงอันหนึ่ง" ถ้ากิเลสดับไปใจก็ดับไปด้วย ไม่มีความ

รู้ใดๆ เหลืออยู่ เหลือแต่ร่างกายเป็นหัวตอเพราะไม่มีใจครอง ก็ให้มันรู้กันในขณะปฏิบัตินี้แลดีกว่ากาลอื่นใด”

“ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ทำไมยังเหลืออยู่ในโลก สาวกอรหัตอรหันต์ท่านบำเพ็ญได้บรรลุธรรม อะไรๆ ขึ้นชื่อว่ากิเลสดับสูญไปหมดภายในจิตใจ แต่ทำไมใจที่บริสุทธิ์จึงไม่ดับ แล้วเหตุใดพวกเราถึงจะมาดับทั้งจิตด้วยจนหาความบริสุทธิ์ไม่เจอเลย! ถ้ามันจะแหวกแนวจากหลักธรรมของพระพุทธเจ้าจริงๆ ก็ให้มันรู้ให้มันเห็น แต่ถ้าจะไม่แหวก ลงถึงกิเลสดับหมดจริงๆ แล้วจะไม่แหวกแนว ยิ่งจะเห็นของจริงอันวิเศษได้อย่างชัดเจน”อะไรจะหนักยิ่งกว่าการสู้รบกับกิเลส และอะไรจะทุกข์ยิ่งกว่ากิเลสทับจิต เป็นไม่มีในโลกนี้!

ความโกรธเป็นกิเลสประเภทหนึ่ง ความโลภ ความหลง ก็เป็นกิเลส แต่ละประเภทล้วนทับถมจิตใจเป็นฟืนเป็นไฟเผาใจเราเรื่อยๆ มาไม่มีเวลาสร่างซา ไม่มีอะไรจะทุกข์ ยิ่งกว่านี้ การแก้ความโกรธด้วยอุบายต่างๆ แก้ความโลภ ความหลง ด้วยอุบายต่างๆ ก็ต้องได้ทำหนักมือ ย่อมเป็นทุกข์ลำบากเพราะการกระทำเหมือนกัน **กิเลสทับถมเราให้เป็นทุกข์**แต่ไม่เกิดประโยชน์อะไร **เวลาเราสู้กับกิเลสย่อมเป็นทุกข์ แต่ได้รับผลประโยชน์ตามกำลังของความเพียร** คือกิเลสสลายตัวลงไปเป็นลำดับ จนกิเลสไม่มีเหลือเลย นั่นคือผลซึ่งเกิดจากการทำด้วยความเป็นทุกข์ การสู้กับกิเลสด้วยความเป็นทุกข์ หรือเราเป็นทุกข์เพราะการสู้กับกิเลส ผลปรากฏขึ้นมาเป็นความสุขอย่างไม่คาดไม่ฝัน ต้องเทียบเคียงเหตุผลอย่างนั้น เพื่อหาทางรอดพ้นจากบ่วงแห่งมารตัวมีเล่ห์เหลี่ยมร้อยสันพันคม และทำสัตว์ให้ล่มจมอยู่ใต้ฝ่าเท้าของมันอย่างเกลื่อนกล่นล้นโลกเรื่อยมา ยากจะมีผู้เล็ดลอดไปได้

ปกติจิตใจเสาะแสวงหาเหตุก่อกวนตนอยู่เสมอไม่ว่าจิตของใคร เรื่องของกิเลสเคยเป็นอย่างนั้นเรื่อยมา ไม่เคยเปลี่ยนแปลงแผนการมาทางดีต่อมนุษย์และสัตว์ทั่วโลกเลย

เรื่องของสติปัญญาก็ต้องตามสอดส่อง อันไหนที่เห็นว่าเป็นภัยต้องได้ระงับและต้องฝืนกัน ถ้าไม่ฝืนไม่เรียกว่า “ต่อสู้เพื่อป้องกันตัว” หรือเอาตัวรอดเพื่อแก้ความทุกข์ที่กิเลสเป็นต้นเหตุสร้างขึ้นนั้นออกจากใจ แม้ลำบากก็ต้องสู้ ขืนคิดไปมากพูดบ่นไปมากก็ยิ่งปล่อยไฟให้เผาเรามากขึ้นในดวงใจ หาความสุขไม่ได้เลย

อุบายวิธีแก้เจ้าของแก้อย่างนี้ ปกติของจิตถ้าเราเสริมเท่าไร คล้อยไปตามเท่าไร มันยิ่งจะปรุงแต่เรื่องที่จะเกิดความเดือดร้อนวุ่นวายแก่ตนเรื่อยๆ นั่งอยู่ก็เป็นทุกข์

นอนอยู่ก็เป็นทุกข์ อยู่ที่ไหนก็มีแต่กองทุกข์หาความสุขไม่ได้ จิตเป็นไฟทั้งกองจากความคิดปรุงต่าง ๆ **เพราะฉะนั้นการแก้จึงแก้ลงที่จิตนี้**

การระงับ การแก้กิเลสต่าง ๆ ด้วยอุบายปัญญา ถึงจะหนักบ้างเบาบ้างทุกข์บ้างลำบากบ้างยังพอสู้ เพื่อจิตได้พ้นจากภัยคือความทุกข์ความเดือดร้อนจาก**กิเลสก่อไฟเผาด้วยความคิดปรุง**และ**ความสำคัญมั่นหมาย**ต่าง ๆ เราต้องยอมรับความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการต่อสู้นั้น ๆ จะชื่อว่า "เป็นผู้รักตน" ไม่ปล่อยอะไรให้เข้ามาเผาลน ราวกับใจไม่มีเจ้าของรับผิดชอบ ที่ปล่อยใจให้เร่าร้อนหากำหนดกฎเกณฑ์ไม่ได้วันยังค่ำคืนยังรุ่ง แล้วแต่จะเป็นอย่างไรตามบุญตามกรรมนั้น มันก็เจอแต่เรื่อง "ตามบุญตามกรรม" เรื่องยถากรรมไปเรื่อย ๆ หาสาระภายในใจเลยไม่มี **สุดท้ายก็หาความหมายในตัวไม่มี!**

การแก้ตัวเองนั้นเพื่อหาสารคุณ เพื่อหาความจริง เพื่อพบความมุ่งหมายอันสำคัญภายในใจ เพราะเราทั้งคนมีความหมายเต็มตัว จะปล่อยให้สิ่งที่จะมาทำลายความหมายมาทำลายสารคุณภายในจิตใจ โดยไม่มีการต้านทานไม่มีการแก้ ไม่มีการต่อสู้กันเลยนั้นไม่สมควรอย่างยิ่ง ถ้าเราแพ้วันนี้วันหลังเราก็แพ้อีก เพราะเราไม่สู้ศัตรูนั้น ถ้าเราไม่สู้แล้วเขาไม่ถอยเป็นอันขาด เพราะได้ท่าได้ทีแล้ว ยิ่งจะเหยียบย่ำทำลายหนักมือเข้าไปโดยลำดับ

ถ้าเรามีทางต่อสู้มีทางแก้กันบ้าง สิ่งนั้นก็เบาลง อะไรที่เกิดขึ้นคิดขึ้น เห็นว่าเป็นของไม่ดีรีบแก้มันไม่นอนใจ สิ่งนั้นก็ไม่มีทางกำเริบต่อไป เพราะมีสิ่งระงับมีสิ่งดับกันอยู่เสมอ

ภัยของจิตใจก็คือกิเลสนั้นแล ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความรัก ความชัง นั้นเป็นภัย เราให้รู้มันเราแก้มัน แม้จะยังพ้นไปไม่ได้ก็ตาม การมีสิ่งแก้กันนั้นก็พอสู้กันไปได้ ถ้ามีแต่พิษอย่างเดียวไม่มียาแก้เลยนั้นมันก็แย่ การสั่งสมแต่พิษภัยขึ้นภายในจิต อุบายแก้ไขไม่มีเลยมันแย่จริง ๆ แม้จะบ่นตำหนิตนมากน้อยก็ไม่เกิดประโยชน์ **มันต้องแก้!**

เราเป็นคนทั้งคน จิตทั้งดวงมีสาระเต็มดวง จะปล่อยให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายโดยไม่มีการแก้ไขการต่อสู้กันเลยนั้น ไม่สมควรกับเราซึ่งเป็นเจ้าของจิตใจ ต้องคิดอย่างนี้เสมอ และเร่งเครื่องเข้าเผชิญหน้าท้าทายกับกิเลสทุกประเภทว่า "มาเถิด กิเลสตัวใดที่ยังไม่เคยตาย จะได้ทราบความตายเสียในวันนี้เดี๋ยวนี้ เรากำลังรอเขียนใบตายให้อยู่แล้วเวลานี้ กิเลสตัวใดไม่เคยมีใบตายติดมือ ให้โผล่ตัวออกมารับมือกับเรา" นี่วิธีปลุกใจให้มีความอาจหาญชาญชัย เพราะใจไม่ผิดอะไรกับช้างม้าตัวพาเข้าสู่สงคราม

ในครั้งก่อนๆ โน้น พอได้รับการปลุกใจจากเจ้าของผู้ฉลาดเท่านั้น ช้าง ม้าจะเกิดความฮึกเหิมผาดโผนโลดเต้นขึ้นทันที แล้วพาเจ้าของวิ่งเข้าสู่แนวรบไม่กลัวตาย

แต่การฝึกจิตนี่สำคัญมาก เพราะจิตเราไม่เคยฝึก เคยแต่ปล่อยไปตามยถากรรมตั้งแต่ไหนแต่ไรมา หรือตั้งแต่วันเกิด จะมาหักห้ามเอาให้ได้อย่างใจในวันหนึ่งขณะเดียวนั้นมันเป็นไปไม่ได้ **การเริ่มฝึกก็คือเริ่มหักห้ามจิตใจ** ได้บ้างเสียบ้าง เพราะถือว่าเป็นขั้นเริ่มแรก ที่เรายังไม่สามารถอนุโลมปล่อยไปก่อนก็มี เมื่อมันหนักเข้าจริงๆ เราก็ต้องอนุโลมไปก่อน แต่หาทางแก้ไขหักห้ามมันอยู่เสมอภายในใจเพราะกำลังเรายังไม่พอ ถ้าไม่ปล่อยบ้างจะไปสู้เขาได้อย่างไร ก็ต้องยอมปล่อยไปก่อน โดยทำความเข้าใจไว้ แล้วค่อยขยับความเพียรเข้าไปเรื่อยๆ เร่งไปเรื่อยๆ ด้วยวิธีการต่างๆ

เอ้า ทุกข์บ้างทนเอาบ้างจะเป็นไรไป เพราะเราเคยทน ทำไมโลกนี้เกิดขึ้นมาใครก็ไม่เคยคิดทนเรื่องทุกข์ แต่มันจำเป็น เขาทนได้เราก็ทนได้ แต่เวลาเราจะทนบ้างเกี่ยวกับการฝึกจิตที่ได้รับความทุกข์ต่างๆ นั้นทำไมจะทนไม่ได้ สิ่งที่ควรทนและพอจะทนได้เราก็ต้องทน โลกนี้ไม่ใช่โลกสุขล้วนๆ มันมีทุกข์เจือปนอยู่ด้วยกันทุกคนและไม่ว่างานใด มันมีทุกข์เจือปนอยู่ด้วยกันทั้งนั้น ขึ้นชื่อว่าการทำงานแล้ว งานทางโลกก็ต้องมีทุกข์เพราะการทำงาน งานทางธรรมก็ต้องมีทุกข์เพราะการทำงาน ให้อยู่เฉยๆ จะไม่ให้มีทุกข์ ทั้งๆที่เราต้องทำงานอยู่มันเป็นไปไม่ได้ ต้องมีทุกข์ เราก็ยอมรับเพราะการทำงาน แต่ทุกข์เพราะการทำงานทางด้านกุศลนี้มันเกิดผล ไม่ใช่เป็นทุกข์เฉยๆ โรคเกิดขึ้นภายในกายเรา เป็นความทุกข์ความลำบากและไม่เกิดผลดีอะไร เรายังต้องอดทนต่อมัน ถ้าเราไม่พิจารณาให้เกิดผลดี ถ้าเราพิจารณาให้เกิดผลด้วยอุบายวิธีต่างๆ ของสติปัญญาทุกข์ก็เป็นเครื่องหนุนปัญญาให้แหลมคมได้ และเกิดผลเป็นความสงบ เป็นความรู้เท่าทันกัน ปล่อยความกังวลได้ เพราะทราบความจริงด้วยการพิจารณา นี่ก็เป็นผลดี จะทำให้เกิดผลดีผลชั่วมันเกิดได้ทั้งนั้น

ที่ว่าจะทำอะไรลงไปก็กลัวจะลำบาก กลัวจะทุกข์ หาแต่เรื่องยุ่งเหยิงวุ่นวายใส่ตัวนี้ มันเคยมีเคยเป็นมาแล้ว ขออย่าให้มันมารบกวนเรามากมายนักเลย ไม่ว่าอะไรถ้าเป็นของดีแล้ว มักจะมีอะไรมาต้านทานมาขัดขวางไม่อยากจะให้ทำ นี่คืออุบายของกิเลสที่เคยอยู่เหนือหัวใจเรามานาน จงทราบไว้เสียบ้างว่านี้คือเรื่องของฝ่ายต่ำมาเหยียบย่ำทำลายเรา และอยู่เหนือจิตใจเราต่อไปไม่ยอมลง ควรจะผลักมันออกไปก็ให้ผลักไปบ้าง ควรจะต่อสู้ด้วยวิธีใดก็ต่อสู้บ้าง หรือจะต่อสู้จนเวทีพังกิเลสพังก็จะเป็นไรไป ขอแต่อย่าให้เราพังก็แล้วกัน คำว่า “เราพัง”นี้ไม่อยากได้ยินเลย

เอ้า แพ้บ้างชนะบ้างไม่เป็นไร! ยังมีการต่อสู้ แสดงว่ายังไม่ตายใจกับเขาทีเดียว ต้องฝืนกันบ้างอย่างนี้ ฝืนไปฝืนมาความฝืนก็ค่อยมี “วันเคยชิน” ขึ้นมา อุบายที่จะ

สนับสนุนการฝืนก็มีขึ้นมา ต่อไปก็ทันกันไปเอง อย่าลืมคำว่า **“พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ”** ที่เคยแสดงแล้วว่าพระองค์เป็นนักรบ นักปราบข้าศึกองค์เอก จงยึดท่านเป็นขวัญใจเวลาเข้าสู่แนวรบหรือเวลาปกติ ไม่มีอะไรขวาง นอกจากเป็นสิริมงคลอย่างเดียว

พระพุทธเจ้าไม่เป็นผู้ล้างมือคอยเปิบ ท่านถึงขั้นสลบไสลนั้นนะ! คนไม่ทุกข์มากจะสลบไสลหรือ ท่านมีความลำบากลำบนแค่ไหน การทำงานเป็นอย่างนั้น เป็นคติตัวอย่างได้ทุกพระอาการที่แสดงออกมา เราในฐานะพุทธบริษัทไม่ได้เหมือนพระพุทธเจ้าทุกกระเบียดนิ้วก็ตาม ได้แบบศิษย์มีครูก็ยังดี ถือท่านเป็นคติตัวอย่างทั้งการบำเพ็ญทั้งการยึดถือ ฝากเป็นฝากตายในองค์ **“พุทธะ”** หรือพระพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์ ไม่ใช่เอากิเลสเป็นครูท่าเดียว จะทำความเพียรเมื่อไรท่าใด ถูกแต่ท่ากิเลสดัดเอา ๆ ฟังเสียงแพ้ว่า **“ยอมแล้ว ๆ”** กระเทือนไปทั่วจักรวาล เสียงช้างสารก็ไม่ดังเท่าเสียงนักรบยอมแพ้กิเลส นี่มันน่าโมโหจะตายไป!

คนเราถ้าเห็นกิเลสเป็นภัยบ้างแล้ว ผู้นั้นยังมีทางจะแก้ไขและผ่านพ้นไปได้ ถ้าเห็นกิเลสกับเราเป็นอันเดียวกัน หรือเห็นว่าไม่เป็นเรื่องของกิเลส แต่เป็นเรื่องของเราหมด ก็หาทางแก้กันไม่ได้ เพราะจะกระเทือนคำว่า “เรา” ดีไม่ดีถูกกล่อมให้หลับสนิทไม่มีวันรู้สึกตัวได้เลย **แบบนี้คือแบบ “จ๋ม”**

ถ้าสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อเรา สิ่งที่ให้ความทุกข์ความลำบากแก่เรานั้น เราเห็นว่าเป็นกิเลส เรากับกิเลสก็ถือว่าเป็นข้าศึกกันและต้องต่อสู้กัน ถ้ามีการต่อสู้กันก็แสดงว่าเป็นคนละคน ไม่ใช่เป็นอันเดียวกันเสียจนหมดเนื้อหมดตัว ยังพอมีสติบ้าง **ความเป็นผู้มีสติบ้างนี้แหละ เป็นเหตุให้ต่อสู้ความคิดในแง่ต่าง ๆ ที่เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์หรือเป็นโทษแก่เรา** พยายามฝ่าฝืนและแก้ไขด้วยปัญญาจนเรื่องนั้นผ่านไป และพยายามแก้ไขให้ผ่านไปด้วยอุบายสติปัญญาเรื่อย ๆ ต่อไปใจก็ราบรื่นไม่ฝืนมากเหมือนขั้นเริ่มแรกฝึก แม้ทุกข์ก็ยอมรับ การทำงานต้องทุกข์ ทุกข์เพราะผลอันดีไม่เป็นไร ขณะที่เราสู้สู้ได้ขนาดไหนก็สู้กันไป ทำกันไป ฝ่าฝืนกันไปด้วยความเห็นทุกข์ นี่เป็นทางเดินของนักปราชญ์ท่านเคยตะเกียกตะกายมาแล้ว ก่อนที่ท่านจะหลุดพ้นล้วนแต่ตะเกียกตะกายมาด้วยกันทั้งนั้น จะมาล้างมือเปิบเอาเฉพาะเราคนเดียวซึ่งเป็นลูกศิษย์ของตถาคต แต่กลับแหวกแนวยิ่งกว่าครูมีอย่างหรือ !

ครูมีความทุกข์ ลูกศิษย์ก็ต้องมีความทุกข์บ้าง เพราะเดินตามครู ร่องรอยท่านเดินอย่างนั้น เราจะหนีจากร่องรอยท่านไปไหน ก็ต้องยอมรับทุกข์ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยชอบธรรม ทุกข์เพราะการบำเพ็ญไม่สำคัญเท่าใดนัก **แต่ทุกข์เวลาจะตายนี่ซิใครจะช่วยเราได้ !** ทุกข์เวลาทำงาน ถ้ามันทุกข์มาก ๆ เรายังพักผ่อนการงานได้

ทุกข์ก็ระงับไป ถ้าจะสู้ไม่ไหวเพราะความทุกข์นี้หนักมากเกินไป เราผ่อนงานลงบ้าง ความทุกข์ก็ผ่อนลง เราหยุดงานความทุกข์ก็ดับไป เช่น เรานั่งภาวนานานมันเป็นทุกข์มาก เราหยุดเสียก่อนพักนี้ทุกข์ก็ดับไป ก็พอระงับกันไปได้

แต่ทุกข์เวลาจะตายนั้นน่ะมันระงับไม่ได้! นอนอยู่มันก็ทุกข์ ทุกข์หมดทั้งตัวในขณะนอน ลุกขึ้นนั่งมันจะหายไหม ก็ไม่หาย เดินจะหายไหม ก็ไม่หาย อาการใดก็ไม่หายทั้งนั้น อิริยาบถทั้งสี่เอามาต่อสู้ หรือเอามาใช้กับความทุกข์ในขณะที่จะตายนั้น ไม่ได้ผลทั้งนั้น **เราเอาอันนี้มาเทียบบ้างซิ** เวลานั่งนานยืนนานเดินนาน หรือต่อสู้กับเวทนาขณะที่มันเจ็บมากปวดมากขึ้นตอนที่เรานั่งภาวนานาน ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในขณะที่เราพิจารณานี้จะเกิดขึ้นมากน้อย ถ้าสู้ไม่ไหวเราถอยได้ นี่อันหนึ่งเป็นข้อลดหย่อนผ่อนผันไปตามความจำเป็น แต่อย่าถือเป็นความจำเป็นจนกิเลสได้ใจ ถึงกับนั่งภาวนาไม่ได้ เดินจงกรมไม่ได้ ให้ทาน รักษาศีล ไม่ได้ ต้องมีท่าต่อสู้อยู่เสมอ

ในขณะที่เราจะตาย ทุกขเวทนามันเผาเราหมดทั้งตัวเพราะถอยไม่ได้ ถอยไปอิริยาบถใดก็เป็นไฟไปด้วยกัน ทุกข์อันไหนจะมีน้ำหนักมากกว่ากัน เอาสองข้อนี้มาเทียบกันดู ก่อนตายเรายังต้องทนทุกข์อยู่ ขนาดที่สู้ไม่ไหวยังต้องทนจนกระทั่งตาย การภาวนานานบ้างนี้ยังพอสู้ไหวนี่ พอถอยได้ ทำไมเราจะทำไม่ได้ คิดดูเรามาเทียบกันดู ความขยัน ความบึกบึน ความมีแก่ใจ ความอาจหาญย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยอุบายปัญญาแง่หนึ่ง เวลาจิตมันถอยมันท้อต้องเอาอุบายปัญญานี้มาใช้ เพื่อเป็นกำลังใจหนุนขึ้นมาให้เกิดความกล้าหาญไม่สะทกสะท้าน ต่อสู้กันได้ชัยชนะไปโดยลำดับ ๆ ในขณะนั้นก็มีด้วย

อุบายปัญญา คิดดูให้ดี ให้ทันกลมายาของกิเลส เวลาจะตายมันเป็นอย่างนั้นด้วยกันทุกคนไม่มีใครมีข้อยกเว้น !

อิริยาบถทั้งสี่ จะเอาไปใช้ประโยชน์ในการผ่อนคลายทุกขเวทนาซึ่งแสดงขึ้นในเวลาจะตายนั้น**ไม่ได้ผลเลย** มีแต่จะ **"แตก"** ท่าเดียว มีแต่ทุกข์ท่าเดียว กระทั่งแตกไป ขณะที่เราจะสู้กับทุกข์เพื่อการทำความดี ทำไมจะสู้กันไม่ได้ ก็มันยังไม่แตกนี่ มันทุกข์ขึ้นมาจริง ๆ เราถอยได้ นี่ก็ยังพอฟัดพอเหวี่ยงกันไปด้วยอุบายปัญญา เวลาจะเอาจริง "เอ้า ขณะที่มันจะตาย อะไรจะตายก็ตายไปเถอะ **เรื่องสติปัญญาถึงขั้นแหลมคมเต็มที่แล้วภายในใจ จะรักษาดวงใจนี้ได้อย่างสมบูรณ์** ไม่มีทุกขเวทนาตัวใดที่จะเข้ามาเหยียบย่ำทำลายจิตใจนี้ให้เสียไปได้ **นี่เรียกว่า "แน่ใจเต็มที่ !"**

ทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์นั้นก็ดับไป **ไม่มีอะไรดับ นอกจากทุกข์ที่เกิดขึ้นแล้วดับไปเท่านั้น มีทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นภายในกาย** มีกายที่เป็นตัวเกิดนี้เท่านั้นเป็นทุกข์ เป็นผู้จะดับจะสลาย ไม่มีอันใดดับอันใดสลาย นอกจากสิ่งนี้ **สิ่งที่ผสมกันนี้สลายเท่านั้น**

ส่วนจิตไม่มีอะไรผสม นอกจากกิเลสเท่านั้นที่มาผสมจิต **กิเลสเป็นสิ่งที่ดับไปได้ แต่จิตล้วน ๆ ดับไม่ได้** ไม่มีดับ จิตจะดับไปไหน อะไรจะสลายก็สลายไปจะเสียดายมันทำไม **ความเสียดายเป็นความเยื่อใย เป็นเรื่องกดถ่วงจิตใจ** ความเสียดายนั้นคือความฝืนคติธรรมดาแห่งหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ และเป็นข้าศึกและผู้อาลัยเสียดายอีกด้วย

เอ้า ทุกข์เกิดขึ้นมากน้อยก็เป็นเรื่องของทุกข์ ทุกข์จะดับไปก็เป็นเรื่องของทุกข์ **เราเป็นผู้รู้** รู้ทั้งที่ทุกข์เกิดขึ้น ทั้งทุกข์ตั้งอยู่ ทั้งทุกข์ดับไป **ธรรมชาตินี้เป็น "ผู้รู้" ไม่ใช่ผู้เกิดผู้ดับ** จะกลัวความเกิดความดับ กลัวความล่มความจมในจิตอย่างไรกัน มันจะล่มจมไปไหน พิจารณาอย่างนี้เพื่อจะฟื้นฟูจิตใจขึ้นมาจากตมจากโคลน เพื่อให้ใจได้เห็นชัดรู้ชัดตามความจริง จิตใจจะล่มจมไปไหนถึงกลัวนักหนาในขณะจะตาย มันหลอกกันเฉย ๆ นี่! ตามความเข้าใจของท่านของเรา **ถ้าพูดถึงว่าหลอกกันนะ** แต่ไม่มีใครจะมีเจตนาหลอกใครแหละ ตาย ๆ ๆนี่น่ะ

โลกเขาสมมุติกันมาอย่างนั้นนับกัปกัลป์ไม่ได้แล้ว เมื่อพิจารณาเข้าถึงความจริงแล้ว "โอ๋ นี่มันหลอกกัน" **ความจริงไม่มีอะไรตาย!** ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ สลายลงไปแล้วก็ไปอยู่ตามธาตุเดิมของเขา จิตที่กลัวตายนี้ยิ่งเด่น มันไม่ได้ตายนี่ เห็นชัด ๆ อย่างนี้ **อะไรเป็นสาเหตุให้จิตตายไม่มี** เห็นชัด ๆ อยู่ว่าไม่มี ใจยิ่งเด่น **ผู้ที่รู้ที่พิจารณาสิ่งทั้งหลายนั้นยิ่งเด่น**

เราไม่หวงอะไร จะไปก็ไปเมื่อถึงคราวแล้ว ผู้ที่รู้ก็รู้ตามเหตุตามผล ไม่ถอยในเรื่องรู้ ผู้ที่สลายก็สลายไป ไม่อาลัยไม่เสียดาย ไม่หวง หวงทำไม? มันหนัก ยึดไว้ทำไม? สิ่งเหล่านี้เป็นของหนักมาก

การรู้ตามเป็นจริง ปล่อยวางตามสภาพของมัน นั่นแลคือความจริง ไม่กังวล ถึงอยู่ไปอีกมันก็จะตายอย่างนี้ **อยู่เพื่อตาย! อยู่เพื่อแตก!** เวลานี้ พิจารณาให้เห็นความแตกดับเสียก่อนตั้งแต่ยังไม่แตก นี่เป็นสิ่งที่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับผู้มีปัญญา นี่ขั้นสำคัญ !

ผู้พิจารณาเช่นนี้จะเป็นผู้ไม่หวั่นไหว เห็นชัดตามเป็นจริง **ที่ชื่อว่า "เวทนา" นั้นมันเป็นอะไร** มันก็เวทนานั่นแล มันเป็นเราเมื่อไร มันเกิดขึ้นมันดับไป เราทำไมจะเกิดขึ้นดับไปอยู่วันยังค่ำคืนยังรุ่งเช่นนั้น ถ้าเวทนาเป็นเรา ถ้าเวทนาเป็นเราแล้ว **เอาที่ไหนเป็นที่แน่ใจว่า "เป็นเรา"** หรือสาระอะไรว่าเป็นเราได้ ทุกขเวทนาเกิดขึ้นก็ว่าเราเกิดขึ้น ทุกขเวทนาดับไปก็ว่าเราดับไป มีแต่เราเกิดเราดับอยู่วันยังค่ำคืนยังรุ่งหาความแน่นอนที่ไหนได้! **ถ้าเราจะไปเอาเรากับทุกขเวทนามาบวกกันมันไม่ได้เรื่อง** เหลวไหลทั้งนั้น

เพราะฉะนั้นเพื่อความจริง เพื่อความไม่เหลวไหลต้องให้ทราบ ทุกข์มันเกิดขึ้นมากน้อย ต้องให้ทราบว่าทุกข์เกิดขึ้นคือเรื่องของทุกข์ มันตั้งอยู่ก็คือเรื่องของทุกข์ มันดับไปก็คือเรื่องของทุกข์ เราผู้รู้ทั้งทุกข์ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นเรื่องของเรา **เป็นเรื่องของความรู้นี่!**

"สัญญา" จำได้แล้วมันดับ เราเห็นไหม มันเกิดมันดับอยู่อย่างนั้น เป็น "เรา" ได้อย่างไร เอาความแน่นอนกับมันได้ที่ไหน ท่านจึงว่า **"สญฺญา อนิจฺจา สญฺญา อนตฺตา"**

"สังขาร" ปรุงดีปรุงชั่ว ปรุงเท่าไรมันก็ดับไปพร้อมกันทั้งนั้น ถ้าเราจะเอา "เรา" เข้าไปสู่สังขาร มันเกิดดับวันยังค่ำ หาความสุขไม่ได้เลย

"วิญญาณ" มันกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบเมื่อไรมันรู้ ๆ รู้แล้วดับไปพร้อม ๆ กัน ทั้งขณะที่เกิดที่ดับมันขึ้นในขณะเดียวกัน เราจะเกิดดับ ๆ เกิดดับอยู่อย่างนั้น หาความแน่นอนเที่ยงตรงได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น**สิ่งเหล่านี้จึงเป็นอาการอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ผู้ที่รู้สิ่งทั้งหลายเหล่านี้แลคือใจ** ความรู้เป็นสิ่งที่แน่นอน เป็นสิ่งที่ตายตัว **ขอให้รู้สิ่งภายนอกอันจอมปลอมทั้งหลายนี้** ว่า**เป็นสภาพอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น จิตนี้จะตั้งตัวได้อย่างตรงแน่วไม่หวั่นไหว** จะเกิดขึ้นก็ไม่หวั่นไหว จะไม่เกิดขึ้นก็ไม่หวั่นไหว จะดับไปก็ไม่มีอะไรหวั่นไหว **เพราะจิตรู้เรื่องทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาอาการที่อาศัยกันอยู่ และรู้ทั้งตัวจริงคือธรรมชาติของจิตแท้ว่าเป็นตัวของตัวแท้** ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยปัญญาซักฟอกด้วยดีแล้ว **ผู้นี้เป็นผู้แน่นอน นี่แหละท่านผู้แน่นอน คือ**ท่านผู้รู้ธรรมชาติที่แน่นอน และรู้ถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องทั้งหลายตามความเป็นจริง ปล่อยวาง สลัดปัดทิ้งออกตามส่วนของมัน ส่วนไหนที่จริงให้อยู่ตามธรรมชาติแห่งความจริงของตน เช่น จิต เป็นต้น

นี่หลักความจริง หรือหลักวิชาที่เรียนมาเพื่อป้องกันตัว เพื่อรักษาตัว เพื่อความพ้นภัย เปลื้องทุกข์ทั้งหลายออกจากตัว **นี่คือหลักวิชาแท้** เรียนธรรมเรียนอย่างนี้เรียนเรื่องของตัวเอง เรียนเรื่อง "ความรู้" ความคิดต่าง ๆ เรียนเรื่องกาย เรื่องเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็น **"อาการ ๕ อย่าง"** นี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับใจ ถึงกับเหมาว่า นี่เป็นตนเป็นของตน ให้รู้ตามความเป็นจริงของมันทุกอาการ **แล้วปล่อยวางไว้ตามสภาพแห่งอาการของมัน**

นี่ เรียกว่า "เรียน" เรียกว่า "ปฏิบัติ" เรียกว่า **"รู้" รู้ก็ละก็ถอน!**

ถ้ารู้จริงแล้วต้องละต้องถอน เมื่อละถอนแล้ว ความหนักซึ่งเคยกดถ่วงจิตใจที่เนื่องมาจาก "อุปทาน" ก็หมดไป ๆ เรียกว่า "จิตพ้นจากโทษ" คือความจองจำจากความสำคัญมั่นหมายที่เป็นเหตุให้จองจำ **พ้นอย่างนี้แลที่ว่า "จิตหลุดพ้น"** ไม่ได้เหาะเหิน

เดินฟ้าขึ้นไปที่ไหน **พ้นตรงที่มันข้องนั่นแหละ** ที่มันถูกจองจำนั่นแหละ ไม่ได้พ้นที่ไหน รู้ที่มันหลงนี่แหละ สว่างที่มันมืดนั่นเอง นี่จิตสว่าง คือสว่างที่ตรงมืดๆ มืดมนอนธการ มืดอยู่ภายในตัวเอง

ทีนี้เวลาพิจารณาปฏิบัติไป สติปัญญาเกิดขึ้น ๆ ส่องแสงสว่างให้เห็นความจริงในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตน ทราบว่าเป็นเพียงสิ่งที่เกี่ยวข้อง สลัดออกได้โดยลำดับๆ เมื่อความสว่างรอบตัวก็ปล่อยได้หมด

"ธมฺโม ปทีโป" จะหมายถึงอะไร ถ้าไม่หมายถึง **"จิต"** ดวงที่สว่างรอบตัวไม่มีอะไรเจือปนเลยจะหมายถึงอะไร! นี่เรียกว่า "ธรรมแท้" ธรรมแท้ที่เป็นสมบัติของเราหมายถึงธรรมนี้ ที่เป็นสมบัติของเราแท้ ที่เป็นสมบัติของพระพุทธเจ้าก็ที่ประทานไว้เป็นตำรับตำรา!

เราเรียนเท่าไร**ก็มีแต่ความจำ** ไม่ใช่เป็นตัวของตัวแท้ **เอาความจำนั้นเข้ามาปฏิบัติให้เป็นความจริง จนปรากฏขึ้นเป็น "ธมฺโม ปทีโป" เฉพาะภายในใจเรานี้เป็น**สมบัติของเราแท้ นี้แลคือ "ธรรมสมบัติ" **ของผู้ปฏิบัติ**

พระพุทธเจ้ามีพระประสงค์อย่างนี้ที่ประทานศาสนาไว้ ให้รู้จริงเห็นจริงตามนี้ **"สนฺทิฏฺฐิโก"** ไม่ทรงผูกขาด ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเอง **"ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ"** ท่านผู้รู้ทั้งหลายจะพึงรู้เฉพาะตน คือหมายถึงรู้อย่างนี้" นี่เป็นผลของการปฏิบัติธรรม เมื่อได้ผลเต็มที่แล้ว อยู่ไหนก็อยู่เถอะ แสนสบาย หมดกังวล โลกจะมีมากมีน้อยเพียงใดมีความวุ่นวายขนาดไหน ผู้นี้ไม่วุ่น เพราะผู้นี้ไม่เป็นโลก ผู้นี้ไม่หลง

เรื่องโลกมันกว้างขวางมาก ไกลจากตัวของเราออกไป เฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องอยู่ทั้งวันทั้งคืน ก็คือ "ขันธ์ห้า" กับ "จิต" นี่แหละ มันเกี่ยวข้องกันจนจะแยกกันไม่ออก แต่นี้เรายังสามารถแยกออกได้ ทำไมเราจะไปหลงว่าเป็น "โลก" ด้วยกัน

นี่แหละการปฏิบัติ ผลเป็นอย่างนี้ เป็นอย่างนี้แน่นอนไม่เป็นอื่น ขอให้ผลิตขึ้นมาพิจารณาขึ้นมา ปัญญาหุงต้มกินไม่ได้ ใช้ได้แต่แก้กิเลส ใช้แก้ความงมงายของเจ้าของเท่านั้น ให้พิจารณา เรียนตรงนี้แหละเรียนธรรม อย่าไปเรียนที่อื่นให้มากมายก่ายกอง เพราะพิษอยู่ตรงนี้ โทษภัยก็อยู่ตรงนี้ แก้ตรงนี้แล้ว คุณค่าอันสำคัญก็เกิดอยู่ที่นี่เอง!

เอาละ การแสดงธรรมขอยุติ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

อะไรตายกันแน่

ถ้าเทียบเคียงอันตรายระหว่างกิเลสกับเรา ก็เหมือนกับแม่เนื้อกับนายพราน แม่เนื้อเที่ยวหากินไป ถูกนายพรานยิงเอา ๆ ยิงจนกระทั่งแม่เนื้อตาย แม่เนื้อเองไม่มีโอกาสจะทราบว่าใครเป็นคนยิง ใครเป็นคนทำลายตัว เพราะมองไม่เห็นนายพรานนี่ เป็นแต่ยิงปั๊งมาถูกแล้วก็ตาย ตัวที่พอจะรู้เห็นได้บ้างก็ถูกความเจ็บปวดอย่างมากครอบงำเสีย สติปัญญาในเวลานั้นไม่มี ต้องตายเปล่า

เราก็ถูกกิเลสยิงเอาให้เกิดความทุกข์ ความทรมานทางร่างกายและจิตใจ เฉพาะอย่างยิ่งคือจิตที่ถูกกิเลสยิงเอา ๆ ได้รับแต่ความทุกข์ความทรมาน แต่ไม่ทราบว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์นี้เป็นมาจากอะไร เป็นมาจากลูกศรของกิเลสประเภทใดบ้างที่เสียบเอาแทงเอา **เพราะฉะนั้นจึงต้องเรียน "วิชากิเลส" และ "วิชาธรรม"** คือ สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ให้ทันกัน ทันกันในที่ใดในระยะใด หรือในขั้นใด ก็พอแก้ไขหรือถอดถอนกันได้ในขั้นนั้น ๆ ที่ยังไม่ทราบเพลงอาวุธหรือยังไม่รู้ลูกศรของกิเลส ก็จำต้องยอมให้เขายิงเอา ๆ ไปก่อน แต่**ต้องเรียนและแก้ไขกันไปเรื่อย ๆ**

วิชาที่เรียนเพื่อจะรู้เรื่องของกิเลสนี้ก็มีหลายประเภท ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เฉพาะผู้ปฏิบัติเพื่อความรู้จริงเห็นจริงจริง ๆ ท่านก็สอน "สมาธิ" สอน "ปัญญา" ให้ นี่เป็นอาวุธที่ทันสมัย หรือเป็นเครื่องแก้เครื่องถอดถอนลูกศร คือกิเลสทุกประเภทที่ทันสมัย และปราบปรามกิเลส ตัวทำลายสัตว์โลกให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก เวียนว่ายตายเกิดใน "วัฏสงสาร" ไม่แล้วไม่เล่าสักที และไม่มีต้นมีปลาย ให้หมอบราบไปได้โดยไม่สงสัย

ถ้าไม่มีเครื่องมือแก้ ก็เป็นอันว่าต้องทนทุกข์ทรมานไปตลอดอนันตกาล หาเวล่ำเวลาพ้นกองทุกข์ไปไม่ได้ การแก้หรือปลดเปลื้องสิ่งใด การเรียนรู้เรื่องใดก็ตามนั้น ไม่ยากไม่ลำบากเหมือนการเรียนรู้เรื่องความเคลื่อนไหวที่ผิดถูกของตัว ที่เป็นไปกับด้วยกิเลสภายในใจ เพราะเคยถือสิ่งเหล่านี้ว่าเป็น "เรา" เป็น "ของเรา" มานมนาน

การกระทำ การพูดที่แสดงออกมาจากตัวเราดีหรือชั่ว เราถือว่าเป็นเราเป็นของเราทั้งนั้น ไม่ทราบอะไรผิดอะไรถูก เมื่อเป็นเช่นนั้นจึง**ต้องมาเรียนเรื่องตัวเรา** เรื่องโง่ เรื่องฉลาด เรื่องดี เรื่องชั่ว นี้มีอยู่กับตัวเราด้วยกัน **เฉพาะอย่างยิ่งเวลานี้เราเรียนเรื่อง "จิต"**

เรื่องของเราแท้ ๆ คือเรื่องของจิต จิตแสดงอาการแง่งอนต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นมายาของกิเลสที่พาให้แสดงทั้งนั้น **ตามธรรมดาของจิตแล้วจะมีแต่ "รู้" เท่านั้น การแสดงอาการ "คิดปรุง"** การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในแง่ดีแง่ร้ายเป็นต้น **นี้เป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงออกทางจิตซึ่งมีกิเลสเป็นเครื่องหนุน** เป็นเครื่องผลักดันออกมาให้คิดปรุง ให้พูดให้ทำเช่นนั้น

ท่านนักปฏิบัติจึงตั้งหน้าปฏิบัติจริง ๆ ให้มีเวลาโดยเฉพาะทำงานอันเดียว เช่นนักบวช รู้สึกสะดวกมากกว่าฆราวาสอยู่พอสมควรในเรื่องนี้ จะต้องตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติจริง ๆ ตามหน้าที่และเพศของตนซึ่งบอกไว้แล้วว่า "เพศนักบวช" **คือเพศแห่งนักรบภายในใจ** แต่ไม่ว่าใครก็พ้นอำนาจความขี้เกียจอ่อนแอไปไม่ได้ แม้ออกสู่แนวรบแล้ว ก็ยังตายใจนอนใจ สนุกนอนหลับครอก ๆ อยู่ในแนวรบได้ ให้กิเลสมันยิงเอา ๆ ตายตัวแข็งอยู่บนหมอนไม่รู้จักตื่นตัวก็มีเป็นจำนวนมาก บางวันตายสนิทจนลืมเวลาหาภิกขาจารวัตรก็มี หรือจนเลยเถิดไปใครก็ไม่ทราบได้ ทั้งนี้เพราะฤทธิ์ของกิเลสมันแก่หรือธรรมแก่ ก็สุดแต่จะคิดกันเอาเถอะ เรามันเรียนน้อยรู้น้อยไม่อาจทราบได้

ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้มีความตื่นเนื้อตื่นตัว มีความขยันหมั่นเพียร สถานที่ใดเหมาะสมเป็นเครื่องตัดสันดานกิเลสซึ่งถือว่าเป็นตน ๆ นั้น ท่านสอนให้ไปอยู่ในสถานที่นั้น แต่ส่วนมากไม่อยากไปกัน ชอบอยู่สถานที่ซึ่งกิเลสเบื่อ ๆ จะต้มแกงเป็นอาหารนั่นแล พวกเรานักบวชนักปฏิบัติมันชอบกล้าหาญในสิ่งที่กิเลสเบื่อ ๆ นั้นแล

นี่ได้เคยเห็นผลมาตามกำลัง อยู่ในที่ธรรมดากับครูอาจารย์ เพื่อนฝูง ความรู้สึกเป็นอย่างหนึ่ง ความขี้เกียจขี้คร้านก็รู้สึกว่าเด่นไม่มีใครแข่งได้ แทนที่ "ธรรม" จะเด่นกลับเป็นความขี้เกียจอ่อนแอเด่น เรื่องของกิเลสเด่น แต่พอแยกตัวออกจากครูจากอาจารย์ไปแล้ว ความรู้สึกก็เปลี่ยนไปตามสถานที่ และคิดไปว่า ไม่ได้อยู่กับเพื่อนฝูงไม่ได้อยู่ในสถานที่ธรรมดา นี่เป็นสถานที่หนึ่งต่างหาก แล้วมีความรู้สึกแปลกประหลาดขึ้นมา ส่วนมากจะเป็นความระมัดระวังตัว เพราะเราไปหาที่ที่ต้องระวังตัว ไม่ไปหาที่นอนใจ คือหาที่ที่ต้องตั้งใจระวังตัว มีสติ กลางวันก็มีสติ เพราะความกลัว สิ่งแวดล้อมมันบังคับอยู่ตลอดเวลา ในที่บางแห่งห่างจากหมู่บ้านตั้ง ๗-๘ กิโลก็มี และอยู่ในป่าในเขาด้วย ที่เช่นนั้นถ้าเราไม่ออกมาเกี่ยวกับหมู่บ้าน เช่นมาบิณฑบาต ก็ไม่มีวันที่จะพบจะเจอคนเลย เจอก็เจอแต่เราคนเดียวเท่านั้น เพราะอยู่ในป่าในเขา และเป็นป่าเป็นเขาไม่ใช่เป็นทำเลหากินของคน เขาก็ไม่ไปยุ่งกับเรา แม้เขาจะผ่านไปมาก็ไปที่อื่นไม่ได้ไปเกี่ยวข้องกับเรา จึงไม่มองเห็นใคร นอกจากได้ยินเสียงสัตว์ต่าง ๆ ส่งเสียงร้องไปตามประสาของเขาเท่านั้น

สถานที่ก็สงบงบเงียบเป็นที่น่ากลัวอยู่แล้ว มิหนำซ้ำสิ่งที่เรากลัว ๆ ก็แสดงออกมา เช่นเสียงเสือร้อง เป็นต้น ร้องคำรามตามประสาของมันนั่นแหละ นิสัยของคนเราชอบกลัวอยู่แล้ว ไม่ว่าคนว่าสัตว์สิ่งที่น่ากลัวต้องกลัว เมื่อความกลัวเกิดขึ้นเราไม่มีที่พึ่ง เพราะ**เจตนาของเราที่ไปอยู่ในที่เช่นนั้น ก็เพื่อพึ่งตนเองหรือพึ่งธรรม**เท่านั้น ไม่ได้หวังพึ่งศาสตราวุธใด ๆ ทั้งสิ้น พึ่งอรรถพึ่งธรรม พึ่งตัวเองด้วยอรรถด้วยธรรม เป็นเครื่องมือหรือเป็นที่เกาะเป็นที่ยึด **จิตใจจึงหมุนตัวเข้ามาสู่ภายใน** จะเป็นจะตายก็ไม่หวังพึ่งอะไรทั้งนั้น แม้เสือเดินเข้ามากัดกินเป็นอาหารในขณะนั้น ก็ไม่ยอมไปคว้าเอาอาวุธหรือเอามีดเอาไม้อะไรออกมาฟันมาตี เพื่อเป็นการต่อสู้ป้องกันตัวเลย ปล่อยให้มันกินตามธรรมชาติไปเลย เมื่อเป็นเช่นนั้นก็แสดงว่า **ไม่มีที่พึ่งใดแล้วสำหรับภายนอก**เกี่ยวกับด้านวัตถุ นอกจากนามธรรม คือ "ใจ" กับ "ธรรม" จะเป็น "พุทโธ ธัมโม สังโฆ" ก็แล้วแต่ตามขั้นของจิต **ถ้าเป็นขั้นสูงยิ่งกว่านั้น "พุทโธ ธัมโม สังโฆ" ก็เปลี่ยนไป มีความรู้สึกอยู่กับตัวเอง ซึ่งเท่ากับ "พุทโธ"** "ธัมโม สังโฆ" เหมือนกัน ใจเป็นธรรมอยู่ในนั้นไม่ยอมเผลอ **จิตที่มีสติ จิตที่มีสิ่งแวดล้อมที่น่ากลัวเข้าเกี่ยวข้องย่อมเป็นจิตที่ตั้งตัวได้ดี** เป็นจิตที่ระมัดระวัง **ความระมัดระวังเป็นเรื่องของสติ**

ความระมัดระวังตัวนี้ ไม่ใช่จะระมัดระวังตัวเพื่อจะเผ่นหนีไปไหน จะเป็นจะตายก็ยอมแล้ว **แต่ระมัดระวังตัวเพื่อรักษาจิตใจไม่ให้เคลื่อนคลาดจากหลักธรรม** ซึ่งจะทำให้เสียหลักไปได้ **จิตมุ่งหน้าต่อธรรมเท่านั้น** จะเป็นจะตายก็ไม่ต้องหมายป่าช้า ตายที่ไหนก็ยอมกันที่นั่น แต่ขณะที่จะตายก็ดีหรือไม่ตายก็ดี **ขณะที่กลัวนั้นต้องมีธรรม**อยู่ภายในจิตใจเสมอ คือสติไม่เผลอจากธรรมที่กำลังพิจารณาหรือกำลังยึด จิตเมื่อ**ถูกสิ่งแวดล้อมบังคับอยู่เช่นนั้น ก็เป็นเหตุให้สงบตัวได้เร็ว** หรือมีหลักยึดอย่างรวดเร็ว ถึงกับสงบตัวเข้ารวมอยู่โดยเฉพาะ

เมื่อจิตรวมตัวเข้าเป็นอันเดียว เป็นตัวของตัวในขั้นนั้นแล้ว ความที่เคยหวาดกลัวต่าง ๆ ก็หายไปหมด นี่เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการระมัดระวัง และ ความกลัวเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เราประกอบความพากเพียรด้วยสติ ด้วยความจริงใจ เมื่อจิตสงบตัวเข้ามาเป็นตัวของตัวโดยไม่ไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใดแล้ว อยู่ที่ไหนก็สบาย ไม่กลัวอะไรแล้ว จะเดินจะนั่งจะนอนอยู่ตามร่มไม้ชายเขาหรือที่ไหน ๆ ก็ไม่มีปัญหากับสิ่งต่าง ๆ ว่าจะมาทำอย่างนั้น มาทำอย่างนี้แก่ตน เป็นความสะดวกสบายผาสุกใจ เพียงเท่านี้ก็เห็นผลของการอยู่ในสถานที่ที่น่ากลัวซึ่งเราต้องการ และเป็นไปตามความประสงค์ของเรา

กลางวันก็ตามกลางคืนก็ตาม **จิตตั้งตัวอยู่เสมอ**ไม่ละความเพียร **ก็แสดงว่าจิตถูกบำรุงรักษา**อยู่เสมอด้วยสติ เมื่อพิจารณาเข้ามาข้างใน ก็ถือเอาภัยที่เกิดขึ้นภายใน

ตัวเองมีร่างกายเป็นสำคัญ เพราะความทุกข์ความลำบากนี้เป็นภัยอันหนึ่ง **ภัยอันสำคัญก็คือกิเลส**ที่เสียดแทงจิตใจอยู่ตลอดเวลานี้เป็นภัยอย่างยิ่ง อันนี้เป็นภัยเรื้อรัง ไม่มีเวลาจะหายได้โดยลำพังถ้าไม่ได้ชำระมัน คือถ้าเราไม่มียาคือธรรมโอสถเข้าไปแก้ให้หาย จะไม่มีวันหายจากภัยอันนี้เลย **ฉะนั้นจิตจะต้องได้พิจารณาแก้ไขถอดถอนเต็ม**ความสามารถ

วันคืนปีเดือนเป็นเพียง "มืด" กับ "แจ้ง" เท่านั้น ไม่เห็นมีอะไรสำคัญพอจะแก้กิเลสได้ สำคัญที่ "สัจธรรม" ซึ่งมีอยู่กับตัว ปกปิดกำบังใจให้มืดมิดปิดตา ก็เพราะ "สัจธรรม" ฝ่าย "ทุกข์" กับ "สมุทัย" โดยที่เราไม่รู้ไม่เห็นว่าสิ่งนี้เป็น "สัจธรรม" เครื่องปกปิดกำบัง **เมื่อพิจารณาเห็นเป็น "สัจธรรมฝ่ายมรรค"** คือสติปัญญา จนเป็นความจริงล้วน ๆ ทุกอย่างไป สิ่งเหล่านี้ก็เปิดเผยออกมาตามความจริงของเขาเอง

เนื่องจากใจได้เห็นความจริงจากสิ่งเหล่านั้นแล้ว **ถอนตัวเข้ามาสู่ความจริงของจิต จิตก็สง่าผ่าเผย** ไม่อับเฉาเมามัวมืดมิดเหมือนแต่ก่อนที่ยังไม่เข้าใจ

อะไรเป็นกิเลส? เราอ่านในคัมภีร์ใบลาน ตำรับตำรา อ่านมาเสียจนพอ คำว่า "กิเลส" ๆ คือเครื่องเศร้าหมองที่ให้เกิดทุกข์แก่สัตว์ เพียงแต่ชื่อของมันไม่ทำให้เกิดทุกข์ได้ **แต่ตัวกิเลสจริง ๆ คืออะไร อยู่ที่ไหน?** สุดท้ายก็มารวมที่ใจนี่แหละ ซึ่งเป็นภาชนะของสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลายเหล่านั้น จึงต้องพยายามชะล้างสิ่งเหล่านี้ออก **ให้**ธรรมอันเป็นคู่เคียงกับใจเข้ามาแทนที่โดยลำดับ ๆ ผลักไล่สิ่งที่สกปรกออกไปด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร

พิจารณาให้เห็นความจริงที่มีอยู่กับตัวทุกคนไม่มีอะไรบกพร่อง ความทุกข์ความลำบากเห็นประจักษ์อยู่ทั้งวันทั้งคืน ในร่างกายก็แสดงให้เห็นอยู่ จิตที่วุ่นกับสิ่งใดก็ปรากฏเป็นความทุกข์ขึ้นมาภายในใจ ก็รู้เห็นอยู่ **นี่แหละภัยของใจ**

พิจารณาสร้างป่าช้าขึ้นด้วยตัวเองนี่แหละดี คือสร้างป่าช้าขึ้นมา**พิจารณาให้เห็นชัดในเรื่องความตาย** ถ้าปล่อยให้กิเลสสร้างให้มันไม่สิ้นไม่สุด ให้เราสร้างป่าช้าขึ้นที่เราด้วยปัญญาของเราว่าป่าช้าอยู่ที่ไหน? อยู่ที่เรากำหนดลงที่นั่นให้เห็นชัด ป่าช้ามีอะไรตายจริง ๆ หรือ? ดูไปให้ตลอดทั่วถึง ทำไมกลัวกันนักกลัวกันหนาในโลกธาตุนี้ กลัวแต่เรื่องความตาย ใครมาบอกให้กลัว? ไม่มีใครบอกมันก็กลัวเอง ไม่ต้องตั้งโรงร่ำโรงเรียนสอนกันเรื่องความตาย สัตว์โลกรู้กันทั้งนั้น ทำไมจึงกลัวโดยไม่ต้องพร่ำสอนกัน? ตัวเราเองก็เช่นเดียวกันทำไมกลัว เราเรียนธรรมนั้นเรียนเรื่องความกลัวตายไม่ใช่หรือ แต่แล้วจิตทำไมกลัวตายล่ะ ? ทำไมไม่เชื่อธรรมท่านสอนบ้าง **อะไรมันตาย?** มันถึงได้กลัวกันนักหนา มันตายจริง ๆ หรือ?

จงเรียนลงไปให้เห็นเหตุเห็นผลของมัน **ดูเรื่องธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ** เฉพาะอย่างยิ่งร่างกายของเรานี้ เราเรียนอยู่แล้วว่าเป็นธาตุ คือส่วนที่แข็ง ๆ ที่มีในร่างกายนี้ท่านเรียกว่า "ธาตุดิน" ธาตุน้ำเราก็ทราบว่าธาตุน้ำมีอะไรบ้าง มีน้ำลายเป็นต้น ธาตุลม ธาตุไฟ สิ่งเหล่านี้อะไรตาย? แยกลงไปให้เห็นป่าช้าของสิ่งเหล่านี้จริง ๆ **ถ้าสิ่งนี้ตายจริง ๆ มีป่าช้าจริง ๆ แล้ว ดิน น้ำ ลม ไฟ มีอยู่ในโลกได้อย่างไร?**

ดูเรื่องขันธ์ ๕ เวทนาตายแล้ว ที่เผาศพของเวทนาอยู่ที่ไหนเล่า สัญญา เวลาดับไปแล้ว มีสถานที่เผาศพมันอยู่ที่ไหน? สังขาร วิญญาณ สถานที่เผาศพมันอยู่ที่ไหน? ร่าง**กายของเรานี้เวลาตายแล้ว** สถานที่เผาศพจริง ๆ มันอยู่ที่ไหน **แม้เผาลงไปแล้วมันก็เป็นธาตุดินตามเดิม ส่วนจิตล่ะ ? สถานที่เผาศพของจิตอยู่ที่ไหน? มันไม่มี !** จงค้นคิดด้วยสติปัญญาให้เห็นตามความจริง อย่าคาดคะเน อย่าเดาเอาเฉย ๆ **เมื่อถึงขั้นควรจริงจังแล้วอย่าด้นเดา** ต้องคิดค้นให้ถึงความจริงที่มีอยู่ จึงจะสมนามว่า "ผู้แสวงหาความจริง"

ทีแรกก็ต้องคาดไปเสียก่อน เพราะยังไม่ชำนาญ **คาดหรือวาดมโนภาพสมมุติ** จนเข้าถึงความจริงแล้วความคาดหมายทั้งหลายก็หายไป ไม่มีอะไรที่จะรู้จริงยิ่งกว่าปัญญารู้ความจริง ไม่มีอะไรมีน้ำหนักยิ่งกว่าความจริง เพราะสามารถลบล้างความจอมปลอมได้หมด **การเรียนวิชานี้เรียนเพื่อถึงความจริงจริง ๆ เรียนให้ถึงสถานที่ที่อะไรตายกันแน่** เมื่อรู้ชัดภายในใจว่าไม่มีอะไรตาย นอกจากความสำคัญผิดของจิตที่หลอกตนเองมาเป็นเวลานานนี้เท่านั้น และผู้นี้แหละเป็นผู้หลอก ผู้นี้แหละเป็นผู้กลัว ผู้นี้แหละเป็นผู้ทุกข์ ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ เขาไม่มีความหมายในตัวเขาเอง เขาไม่ทราบว่าเขาเป็นทุกข์ ผู้ที่หลอกตนเองนี้แหละเป็นทุกข์

เรียนให้รู้เรื่องกิเลสอาสวะที่มีมายาร้อยสันพันคม ตามไม่ค่อยทันมันง่าย ๆ เวลามันสลายไปจริง ๆ แล้วมันไม่มีป่าช้า ไม่มีหีบโลงเก็บศพ เพราะมันเกิดขึ้นจากใจ **เป็นความสำคัญอันหนึ่งที่เกิดขึ้นมาจากภายในใจ เรียนเข้าไปให้ถึงจิต** แยกดูธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ปกติก็เป็นธาตุอยู่เช่นนี้ สลายไปก็กลับไปเป็นธาตุเดิมอยู่เช่นนั้น **จิตเวลาหลงก็เป็นธาตุ** เป็น **"มโนธาตุ"** อยู่เช่นนี้

เวลารู้ก็เป็นมโนธาตุอยู่เช่นนี้ **เป็นแต่เพียงว่า**รู้ด้วยความบริสุทธิ์ตามหลักธรรมชาติของตนจริง ๆ **ไม่ได้รู้ด้วยความแปลกปลอม หรือมีความลุ่มหลงแฝงอยู่** นี่เรียกว่า**เรียนความเกิดและความตาย** ความตายอยู่กับเรา เรากลัวอะไร จึงเรียนให้รู้ **? ให้รู้เรื่องของความกลัว** เมื่อรู้ชัดเจนแล้วความกลัวก็หายไป

อะไรๆ มันไม่มีตายดังที่ว่านั้น นั่นเป็นเพราะความสำคัญผิดต่างหาก ความสำคัญผิดนี้ต้องถือว่าเป็นข้าศึกต่อเรา เพราะโกหกเราให้หลงและเป็นทุกข์ แล้วเรายังจะเชื่อความสำคัญนั้นอยู่หรือ ?

พอปัญญาพิจารณาและตัดลงไป ๆ สิ่งเหล่านี้ก็สลายไปเช่นเดียวกันไม่มีอะไรมาหลอก เหลือแต่ความจริง **นี่เรียกว่าเรียนวิชาธรรมโดยภาคปฏิบัติ**

เรียนเรื่องของเราเรียนอย่างนี้ **ไม่มีอะไรที่จำเป็นยิ่งกว่าเรื่องของเรา** เพราะเราเป็นผู้รับผิดชอบ อะไรมาสัมผัสมากน้อยก็กระเทือนเรา เป็นทุกข์ขึ้นกับเรา เมื่อเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างแล้วใจ**ไม่กระเทือน ใจไม่หวั่นไหว เป็นธรรมทั้งดวง**

ที่ว่า "กิเลสๆ" คืออะไร ? ตัวกิเลสอยู่ที่ไหน ก็ดังที่ว่านี้แล **ธรรมชาติที่หลอกตัวนั้นแหละคือตัวกิเลส** อย่าเข้าใจว่านั้นเป็นอะไร และ**อย่าเข้าใจว่านั้นเป็นเรา**เลย! ถ้าเข้าใจว่านั้นเป็นเรา เราก็หลงเชื่อมัน มันก็หลอกเรา แล้วเชื่อว่ามันเป็นเราไปเรื่อยๆ หาที่ยับยั้งไม่ได้ เหมือนกระต่ายตื่นตูม

นิทานเรื่องกระต่ายตื่นตูมก็เป็นคติได้ดี กระต่ายกำลังนอนหลับ นอนฝันอยู่ใต้ต้นตาล ไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไร ลมพัดมาที่ต้นมะตูม มะตูมถูกลมพัดก็หล่นลงมาถูกก้านตาล แล้วตกปึงปังมาที่กระต่ายกำลังนอนหลับ กระต่ายสะดุ้งตื่นทั้งหลับ กระโดดออกวิ่งทันที สัตว์อื่นๆ เจอกระต่ายกำลังวิ่งผ่านไปก็ถามว่า "วิ่งทำไม ?" กระต่ายร้องบอกไปคำเดียวว่า "ฟ้าถล่ม ๆ !" สัตว์นอกนั้นกลัวตาย ไม่ทันพิจารณาเหตุผลต้นปลายใดๆ ก็วิ่งหนีตามกระต่ายไป จนขาหักแข้งหักก็ยังไม่ยอมหยุด วิ่งไปคลานไปตามกระต่ายตัวแสนโง่ตัวนั้นไป จนกระทั่งไปถึงพระยาราชสีห์ พระยาราชสีห์ตวาดขู่ว่า "วิ่งมาอะไรกันเป็นหมู่เป็นฝูงมากมาย จนลิ้นห้อยปากแบ็บ ไม่ได้สติสตังกันบ้างเลย จะวิ่งไปอะไรกัน! สัตว์เหล่านั้นก็ตอบว่า "ฟ้าถล่ม ๆ!" พระยาราชสีห์รีบถามหาความจริงว่า ฟ้าถล่มยังไง ซักไปซักมาก็มาจนตรอกที่กระต่าย พระยาราชสีห์จึงห้ามให้หยุดวิ่ง และให้กลับไปดูตรงที่ว่า "ฟ้าถล่ม" นั้น เมื่อกลับมาดู ที่ไหนได้เห็นมะตูมลูกหนึ่งหล่นอยู่ตรงนั้น มีก้านตาลตกลงมาด้วย พวกสัตว์ที่ตื่นหลงตามกระต่าย ก็เจ็บแข้งเจ็บขาแทบเป็นแทบตาย ขาหักไปก็มีเยอะ แน่ะ!

เรื่องกระต่ายตื่นตูมนั้น เมื่อนำมาเทียบเคียงแล้วจะได้แก่อะไร ก็ได้แก่พวกเราที่ตื่นเรื่องการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย หลงกันไปตื่นกันมาอยู่นี่เอง!

พอพวกสัตว์โง่วิ่งไปถึงพระยาราชสีห์ซึ่งเป็นสัตว์ฉลาดห้ามไว้ และพาไปดูต้นเหตุ จึงพากันได้สติ ไม่ตายกันระนาวเพราะกระต่ายตัวโง่พาให้ล่มจม

คำว่า "พระยาราชสีห์" ที่เป็นสัตว์ฉลาดนั้นได้แก่ใคร ? ได้แก่ศาสดาผู้สอนธรรม สอนความจริงให้แก่สัตว์โลกนั่นเอง เพื่อให้พิจารณาความจริงกัน ไม่ตื่นข่าว ตื่นลมตื่นฝนกันไม่หยุด ซึ่งก็คือความทุกข์ล่มจมแก่ตัวเองผู้โง่นั้นแล สิ่งจอมปลอมทั้งหลายเคยหลอกมาเป็นเวลานานนั้นก็หายไป เพราะบรรดาผู้ที่รู้ตามความจริงทั้งหลายแล้ว เรื่องความหลอกอย่างนี้จะหลอกไม่ได้เลย

ดังพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายที่เป็นพระอรหัตอรหันต์ ท่านไม่หลงในเรื่องความเป็นความตาย แต่พวกเรามันพวก "กระต่ายตื่นตูม" จึงต้องให้เรียนให้ฟังคำสั่งสอน อันเป็นความจริงของพระพุทธเจ้า เหมือนกับพระยาราชสีห์ขู่ให้สัตว์เหล่านั้นมาดูต้นเหตุที่ว่า "ฟ้าถล่ม" มันถล่มจริง ๆ หรือ เทียบกับการให้ดูเรื่องความตายว่า**มันตายจริง ๆ หรือ?**

เอ้า ค้นหากันให้เจออะไรมันตาย? มันก็เหมือนผลมะตูมหล่นลงถูกก้านตาลนั้นแล มะตูมหล่นคืออะไร? ก็คือความจริงมันอยู่ตามธรรมชาติของตน ๆ เท่านั้น เรามาตื่นเอาเฉย ๆ จะว่ายังไง!

แต่**ผู้ที่หลอกจริง ๆ คืออะไร?** มันคือ "อวิชชา" ออกมาจาก "อวิชชา" จริง ๆ ค้นดูภายในจิตให้ละเอียดลออก็รู้กันที่นั่น **สลัดปัดทิ้งกันที่นั่น เหลือแต่ธรรมชาติ "รู้" ล้วน ๆ นั้นแล**คือความจริงสุดส่วน **เป็นความบริสุทธิ์โดยสิ้นเชิง**

เรื่องกระต่ายตื่นตูมก็หมดไม่มีอะไรเหลือเลย นั่นแหละ พระยาราชสีห์หมายถึงปัญญา คือถ้าหมายถึงสมมุติของเราโดยเฉพาะก็ได้แก่ปัญญา ถ้าพูดถึงศาสนาก็หมายถึงองค์ศาสดาประกาศธรรมสอนโลก ฉะนั้นจงเรียนให้ถึงความจริง **เพราะความจริงมีอยู่กับทุกคน ความจอมปลอมก็มีอยู่กับทุกคน จึงได้หลงกัน** เรียนให้เข้าใจถึงความจริงแล้วไม่หลง อยู่ที่ไหนก็สบาย ความเป็นความตายก็สักแต่เป็นกิริยาที่ผ่านไปผ่านมา คำว่า "เกิด" อยู่ตามสมมุติว่าเกิดว่าตายเท่านั้น

ส่วนต่าง ๆ ของธาตุรวมกันเข้าเป็นส่วนผสมแล้วสลายตัวลงไป รวมกันเข้าแล้วก็สลายตัวลงไป มีเท่านั้น ไม่มีอะไรแปลกกว่านั้นไป เข้าใจ รู้เสียอย่างเดียวเท่านั้น รู้ทั้งตัวรู้ทั้งเงาแล้วก็ไม่มีปัญหา อย่างแบบตาบอดคลำช้างมันถึงยุ่ง ถกเถียงกันอยู่ตลอดเวลาภายในพวกตัวเองนั้นแหละ พอถึงความจริงแล้วมันก็ช้าง คือความจริงอันเดียวนั้นแล

เข้าถึงความจริงแล้วก็มีธรรมแท่งเดียวภายในใจ หายความตื่นตระหนกตกใจอะไรทั้งสิ้น เรื่องกระต่ายตื่นตูมมันหมดไปทันทีภายในใจ

โลกธาตุจะมีอะไร? แม้มากมายก็ไม่ตื่นไม่เต้น เห็นไปตามความจริงทั้งหมด นี่เรียกว่า "โลกวิทู" รู้แจ้งโลก โลกเป็นอย่างไรรู้แจ้งชัดเจนหมด เป็นสภาพอย่างไรรู้แจ้งชัดเจนโดยตลอดทั่วถึง

คำว่า "โลกวิทู" เป็นไปได้ทั้งสาวก เป็นไปได้ทั้งพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าท่านรู้ลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งกว่าสาวกอีกมากมาย **เราก็ให้เป็น "โลกวิทู" ในตัวของเรานี้** รู้แจ้งเห็นจริง**ในโลกแห่งขันธ์นี้**ชัดเจน **ไม่หลงขันธ์ไม่ยึดขันธ์** รู้ตามความเป็นจริงของขันธ์นี้ก็ไม่มีอะไรเป็นภัย

ทุกข์จะเกิดขึ้นมากน้อยภายในร่างกาย เอ้า เกิดขึ้น ความจริงมีอย่างไรก็แสดงขึ้น ผู้ที่รู้ก็รู้จนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย อะไรจะสลาย เอ้า ทนไม่ได้ก็สลายไป ผู้ทนได้หรือผู้อยู่ได้จงอยู่ **จิตนั้นเองเป็นผู้อยู่ เพราะผู้นี้ไม่ใช่ผู้สลาย** สิ่งใดที่ทนไม่ได้ก็สลายไป สิ่งที่ทนได้ก็ทนไป ถ้าพูดในฐานะที่ว่า "ทน" นะ แต่ผู้รู้นี้ไม่ได้ทนเพราะเป็นความจริง ผู้รู้ ๆ ๆ อยู่อย่างนั้น อะไรจะเกิดขึ้นอะไรจะดับไปก็รู้ อะไรจะสุขอะไรจะทุกข์ก็รู้ **เมื่อหมดปัญหาเรื่องความสุขความทุกข์ที่เป็นส่วนสมมุตินี้แล้ว** ก็หมดปัญหาภายในใจ คือไม่รับเรื่องที่วุ่นวายต่อไป

นั่นแหละที่ท่านว่า **"ปรมํ สุขํ"** เป็นความสุขล้วนๆ อยู่กับจิตล้วนๆ ไม่ปลอมแปลง เราจะไปหา **"ปรมํ สุขํ"** ที่ไหน? ทำจิตให้บริสุทธิ์เท่านั้นก็ **"ปรมํ สุขํ"** อยู่ในนั้นเอง **นี้ก็เป็นชื่อสมมุติอันหนึ่ง** แม้ท่านจะให้ชื่อว่า **"ปรมํ สุขํ"** แต่เมื่อถึงที่นั่นแล้วจะว่า **"ปรมํ สุขํ"** หรือ**ไม่ปรมํ** ก็ไม่มีปัญหาอะไร ให้รู้เหมือนอย่างเรารับประทานจนอิ่มหนำสำราญแล้ว จะประกาศหรือไม่ประกาศว่า "อิ่มแล้ว" ก็ตาม มันก็ไม่มีปัญหา เพราะรู้อยู่ในธาตุในขันธ์ของตัวเองอยู่แล้ว

อะไรจะกว้างขวางเหมือนอย่าง "มหาสมมุติ มหานิยม" ซึ่งทำให้จิตแหวกเวียนว่ายวนนี้เล่า อันนี้แหละกว้างก็กว้างที่ตรงนี้ ถ้าเรียนจบที่ตรงนี้แล้วก็แคบนิดเดียว ไม่ต้องมาแหวกว่าย เป็นอันว่าเลิกแล้วกันไป ที่เคยพูดว่า "ป่าช้าๆ" ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นไม่มีปัญหากันละทีนี้!

เอาละ วันนี้รู้สึกเหนื่อย

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

ชุดหัดตาย วิธีปฏิบัติเบื้องต้น

มนุษย์เราต่างจากสัตว์ สัตว์เขาอยู่โดยธรรมชาติ คือเกิดมาโดยธรรมชาติ อะไรๆ ก็ตามธรรมชาติ อยู่อย่างธรรมชาติ ตลอดความเป็นอยู่หลับนอน เป็นไปตามธรรมชาติจนกระทั่งวันตาย เขามีธรรมชาติของสัตว์เป็นประจำสัตว์ของเขา สัตว์ทุกจำพวกมักเป็นไปตามธรรมชาติเหมือนกัน ทั้งในน้ำ บนบก ใต้ดิน เหนือดิน

มนุษย์เราไม่เหมือนสัตว์ จึงต้องมีศาสนาเป็นเครื่องปกครอง ถ้าจะเปรียบเทียบแล้ว ศาสนาก็เหมือนแปลนบ้านแปลนเมือง การปลูกสร้างที่จะทำให้แน่นหนามั่นคงให้สวยงามได้มาตรฐาน ต้องอาศัยแปลนเป็นสำคัญ ไม่ได้ทำสุ่มสี่สุ่มห้าเหมือนสร้างกุฏิวัดป่าบ้านตาด เพราะนี่เป็นอีกแบบหนึ่ง คือแบบป่า แบบกรรมฐาน

การก่อสร้างให้ถูกต้องตามแบบแปลนแผนผังนั้นมันน่าอยู่และน่าดู เพราะสวยงามด้วยความเป็นระเบียบงามตา **การที่จะสร้างมนุษย์ให้ถูกต้องกับความเป็นมนุษย์** ซึ่งมีภูมิสูงกว่าสัตว์ จึงต้องอาศัย “ศาสนา” ซึ่งเป็นเหมือนแบบแปลน ชี้แนวทางให้ประพฤติปฏิบัติในความเป็นอยู่ของคนหมู่มาก เพราะมนุษย์เราอยู่ลำพังคนเดียวไม่ได้ อยู่ที่ไหนก็ต้องมีหมู่มีพวกมีเพื่อนเป็นธรรมดา จะอยู่โดดเดี่ยวโดยลำพังไม่ได้ เพราะมนุษย์เราเป็นนิสัยขี้ขลาดแต่ไหนแต่ไรมา เมื่ออยู่ด้วยกันถ้าไม่มีกฎหมายบ้านเมือง ไม่มีศีลธรรมเป็นเครื่องปกครอง ความเห็นแก่ตัวก็ไม่มีอะไรจะเกินหน้ามนุษย์ นี่แหละสำคัญ

ถ้าความเห็นแก่ตัวมาก การแสดงออกอย่างความเห็นแก่ตัว ก็ต้องเป็นการกระทบกระเทือนเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน เพราะไม่มีศาสนา ไม่ทราบว่าอะไรผิดอะไรถูก ทำอะไรได้อย่างใจแล้วก็เป็นที่พอใจ มนุษย์มีนิสัยชอบสร้างความทุกข์ความลำบากให้แก่ผู้อื่นเพื่อให้ความสุขสำหรับตน ซึ่งไม่ถูกกับลักษณะของมนุษย์ผู้มีความฉลาด ที่ควรจะมองเห็นคุณค่าของผู้อื่นที่อยู่ร่วมกัน

แม้มีศาสนาเป็นเครื่องชักจูงอยู่ ก็ยังไม่เห็นความสำคัญของศาสนายิ่งกว่าความรู้ความเห็นและคุณค่าของตน ซึ่งเต็มไปด้วยความมืดหนาสาโหด ศาสนาโปรดไม่ได้ การมีศาสนาก็เพื่อเป็นแนวทางเทียบเคียงทดสอบในหมู่มนุษย์ด้วยกัน ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด สิ่งใดถูกใจเราแต่ผิดใจคนอื่น อะไรเป็นการกระทบกระเทือนกัน หรือไม่เป็นการกระทบกระเทือนกัน จากการแสดงออกของตนแต่ละอาการในวงมนุษย์ด้วยกัน ด้วยความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ผู้จองหองพองตัวเป็นเหตุ

แม้มีศาสนาแล้ว ยังต้องมีกฎหมายบ้านเมืองไว้ปกครอง ไม่เช่นนั้นโลกต้องร้อน เพราะมนุษย์ผู้เป็นไฟเที่ยวก่อไฟเผาผลาญผู้อื่น **ศาสนาจึงจำเป็นที่หมู่มนุษย์ต้องมีกันทั่วโลก** เว้นแต่เดนนรก

ที่ใดเป็นแดนนรกที่นั้นไม่มีศาสนา หรือผู้ใดอยากจะเป็นสมาชิกของจำพวกแดนนรก ผู้นั้นก็ไม่มีศาสนา ถือความโหดร้ายทารุณแทนศาสนา

ศาสนาสอนคนให้เป็นคนดี ให้รู้จักความสำคัญของมนุษย์ที่อยู่รวมกัน ใครจะถือศาสนาใดก็ตามแต่อัธยาศัย คนนี้นับถือศาสนานั้น คนนี้นับถือศาสนานี้ ล้วนแต่เป็นเครื่องปกครองให้คนมีความสงบร่มเย็นต่อกันนั่นเอง อย่างพวกเราก็มีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องเทิดทูน เป็นที่ยึดของใจ เป็นชีวิตจิตใจ พึ่งเป็นพึ่งตายกับศาสนา มีความระลึกน้อมถึงพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ **การระลึกถึงพระพุทธเจ้าหรือการระลึกถึงศาสนากับการระลึกถึงตน มีส่วนเกี่ยวโยงกัน**

การระลึกถึงศาสนา มีความหมายถึงสิ่งที่ดีวิเศษ ที่ผู้ระลึกจะพึงหวังหรือได้รับจากศาสนา อันเป็นความเหมาะสมกับมนุษย์ผู้มีความหวังอยู่ตลอดเวลา ว่าจะได้ความสงบสุขตามกำลังแห่งความนับถือและปฏิบัติ ไม่เป็นโมฆะแบบลม ๆ แล้ง ๆ ดังโมฆบุรุษสตรีโกหกกันเต็มโลกในสมัยปัจจุบัน

ศาสนามีหลายชั้นตามพื้นเพของจิตใจผู้ปฏิบัติ มีสูงมีต่ำ และมีสูงสุด ตามแต่ความสามารถของผู้ประพฤติปฏิบัติจะทำได้มากน้อยเพียงไร อย่างน้อยควรมีศีลห้าก็ยังดี มีความร่มเย็นเป็นสุข จากนั้นก็มีการเจริญเมตตาภาวนา การทำบุญให้ทานไปตามอัธยาศัย เพราะคุณธรรมเหล่านี้เป็นหน้าที่ของมนุษย์จะพึงทำกัน เป็นกิจจำเป็นสำหรับมนุษย์ที่อยู่ด้วยกันเป็นจำนวนมาก จะต้องมีการสงเคราะห์ การเสียสละเพื่อกันและกันมีความเห็นอกเห็นใจและให้อภัยกัน ให้ความเป็นใหญ่หรือให้สิทธิ์แก่กันและกันไปตามสิทธิ์ ต่างคนต่างให้สิทธิ์ ต่างคนต่างให้ความเป็นใหญ่ในสมบัติของกันและกัน ไม่ล่วงล้ำกล้ำกรายสิทธิและสมบัติของผู้อื่น ให้ความเสมอภาคกันโดยธรรมตามหลักศาสนา

เมื่อต่างคนต่างมีกฎข้อบังคับสำหรับตัวอย่างเคร่งครัดอยู่แล้ว โลกมนุษย์แม้มีมากอยู่รวมกันก็เป็นความสงบสุขได้ และดีกว่าคนจำนวนน้อยที่หาความสงบสุขไม่ได้เพราะความเห็นแก่ตัวเป็นเครื่องทำลายความสงบความสามัคคีเสียอีก

การกระเทือนจิตใจกันเป็นสิ่งที่กระเทือนมาก เสียหายมากยิ่งกว่าสมบัติต่าง ๆ เสียไป สมบัติใดเป็นของใครก็ตาม เมื่อสูญหายไปเพราะถูกลักขโมยหรือปล้นจี้อะไรก็ตาม เหล่านี้เป็นสิ่งที่กระเทือนจิตใจมาก เฉพาะอย่างยิ่งการปล้นการจี้นี่สำคัญมากที

เดียว เพราะกระเทือนใจมาก การขโมยก็เป็นอีกอย่าง เพลากว่ากันลงบ้าง ทั้งนี้แม้สมบัตินั้นจะไม่มีคุณค่ามากนักก็ตาม แต่สำคัญที่คุณค่าของใจที่เป็นเจ้าของสมบัตินั้น ๆ

ใจเป็นสมบัติที่มีค่ามาก การกระทำดังกล่าวจึงเป็นความกระทบกระเทือนใจให้เสียหายมาก จึงควรรักษาทั้งสองอย่าง คือรักษาสมบัติด้วย รักษาด้านจิตใจของกันและกันด้วย นี่หมายถึง "ศีล" และ "ธรรม" ที่มนุษย์ควรมีควรรักษา เพื่อความสงบสุขร่มเย็นแก่ตนเองและผู้อื่นทั้งปัจจุบันและอนาคต

สิ่งใดก็ตามเกี่ยวกับศีล ย่อมมีความเกี่ยวโยงกันกับเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันทั้งนั้น ถ้าต่างคนต่างมี "ศีลห้า" มีธรรมในใจด้วยกันแล้ว โลกย่อมมีความร่มเย็นเป็นสุขนับแต่ส่วนย่อยไปหาส่วนใหญ่ไม่มีประมาณ เพราะศีลธรรมเป็นทำนบกั้นกิเลสบาปธรรมต่าง ๆ ไม่ให้รั่วไหลออกจากใจ กาย วาจาไปท่วมหัวใจและสมบัติของมนุษย์ ที่อยู่ร่วมโลกกัน ให้ได้รับความเดือดร้อนฉิบหาย

ผู้ไม่เข้าใจศาสนาอาจเห็นว่าศาสนาไม่จำเป็น ไม่สำคัญ ความจริงนั้นก็คือผู้นั้นไม่เห็นความสำคัญของตัว ลำพังตัวเองไม่อาจช่วยตัวเองได้ เกี่ยวกับความสงบสุขเป็นลำดับทางด้านธรรม นอกจากศาสนาชี้แนวทางให้เข้าใจ ใครจะเก่งกล้าเห็นว่าศาสนาไม่เป็นของสำคัญ จะเก่งกล้าสามารถฉลาดแหลมคมเพียงไรก็ตามเถอะ การแก้กิเลสซึ่งเป็นศาสตราจารย์ผู้ให้กำเนิดความฉลาดอันเป็นเรือนรังแห่งทุกข์ทั้งหลาย ถ้าไม่แก้ด้วย "วิชาธรรม" จะไม่มีทางแก้ให้เกิดความสุขอันพึงพอใจได้!

ครั้งไหน ๆ ก็มีคนฉลาดประจำโลกมาโดยลำดับเช่นกัน แม้พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายก็มิใช่คนโง่บัดซบ ท่านยังต้องแสวง "วิชาธรรม" มาแก้ความฉลาดแกมโกงนั้นจนเป็นความฉลาด ทางยอดความจริงขึ้นมาล้างกิเลสตัวฉลาดแกมโกงนั้น ออกจากใจโดยสิ้นเชิง จึงเป็นศาสดาสอนโลกได้เต็มภูมิ

การเกิดมาได้พบพระพุทธศาสนานี่ก็เป็นบุญลาภของเรา ที่ไม่พบศาสนาเลยนั้นมีจำนวนไม่น้อย มีมากมายที่ไม่ทราบว่า "พุทธ" เป็นอย่างไร "ธรรม" เป็นอย่างไร "สงฆ์" เป็นอย่างไร นั้นมีมากและมีมากขึ้นทุกวันเวลา จนสาระสำคัญของจิตใจไม่มีเลย เพียงอยู่ไปวันหนึ่ง กินไปวันหนึ่ง นอนไปวันหนึ่ง **อาศัยด้านวัตถุพอให้เพลินไปวันหนึ่งเท่านั้น ก็เข้าใจว่าตนมีความสุข ทั้ง ๆ ที่หาหลักยึดของจิตไม่มีเลย** คือจิตใจจะหา "ธรรม" ซึมซาบและบำรุงไม่มี **นี่แลโลกที่ไม่มีศาสนา**ภายในใจ จึงขาดหลักอันสำคัญไปอย่างน่าเสียดาย ทั้งที่มนุษย์ควรจะรู้จักคุณค่าและมีคุณค่ากว่าสิ่งใด ๆ ในโลก

เพราะฉะนั้นการนิยมทางด้านวัตถุจนลืมด้าน "นามธรรม" คือศาสนา ที่เป็น "ธรรมโอสถ" เครื่องบำรุงรักษาใจให้มีหลักแหล่งและชุ่มเย็น ผลจึงเป็นความทุกข์ร้อน

ทั้ง ๆ ที่สิ่งบำรุงบำเรอมีเต็มบ้านเต็มเมืองและเต็มแผ่นดินถิ่นอาศัย เนื่องจากใจไม่มี **"ธรรม"** เป็นอาหารเครื่องบำรุง เวลาเกิดความห่อเหี่ยวแห้งใจ เพราะอารมณ์ต่าง ๆ มีวัตถุเป็นต้น เข้ามาบีบคั้นย่ำยีใจ ใจหาที่หลบซ่อนไม่ได้จึงเกิดความทุกข์ร้อนขึ้นมา และหาที่ปลงวางไม่ได้ ถึงกับเป็นโรคประสาทไปก็มี แต่ยังไม่ยอมเห็นโทษของมัน ก็ยิ่งนับวันจะจมดิ่งลงไปอย่างไม่มีจุดหมายปลายทางเลย

ที่ถูกด้านวัตถุก็ทำ เพราะกายของเราเป็นด้านวัตถุ ต้องอาศัยวัตถุเข้ามาเยียวยารักษา ร่างกายอยู่ได้ด้วยวัตถุ เช่น อาหาร บ้านเรือน เป็นต้น ส่วนจิตใจก็มีความร่มเย็นได้ด้วยศีลด้วยธรรม ไม่ใช่ต้องอาศัยวัตถุอย่างเดียว จึงควรมีศีลมีธรรมอันเป็นคุณงามความดีทางใจ ที่จะพึงสั่งสมอบรมขึ้นให้มีมาก และควรจะกลัวจิตอดอยากขาดแคลนอาหาร คือ "กุศลธรรม" เช่นเดียวกับความกลัวอาหารจะขาดแคลนจากร่างกาย **จิตใจ** จะได้มีหลักฐานเป็นเครื่องยึด เพื่อปลดเปลื้องหรือบรรเทาทุกข์ในเวลาต้องการและจำเป็น

เฉพาะอย่างยิ่งใจเป็นสิ่งสำคัญมาก ควรจะมีหลักยึดของใจ ที่ใจวอกแวกคลอนแคลนเนื่องจากหาหลักยึดไม่ได้ แม้ถึงสิ่งภายนอกจะมีสมบูรณ์บริบูรณ์ ใจเมื่อขาดคุณงามความดีคือศีลธรรมอันเป็นเครื่องทำให้ชุ่มเย็นแล้ว จิตใจก็ร้อน ร้อนทั้ง ๆ ที่มีความรู้ความสามารถ ร้อนทั้ง ๆ ที่มีสมบัติมากมาย ร้อนทั้ง ๆ ที่อะไรเราก็ไม่อดอยากขาดแคลนทางด้านวัตถุ ตลอดญาติมิตร บริษัทบริวาร เพื่อนฝูง แต่ความร้อนของใจจะร้อนอยู่ไม่ลดละ เพราะขาดอาหารภายในใจ ขาดเครื่องบำรุงภายในใจ คือ "กุศลธรรม" ยาบำรุงรักษาใจ"!

ใครจะมีความเฉลียวฉลาดยิ่งไปกว่าพระพุทธเจ้าในโลกทั้งสาม ปรากฏว่าไม่มีเลย พระพุทธเจ้าทรงทราบความจำเป็นทั้งสองอย่าง คือ**ทางด้านวัตถุ** ที่เกี่ยวกับร่างกาย **ทางด้านศีลธรรม**คือคุณงามความดี **ที่เกี่ยวกับจิตใจโดยเฉพาะทั้งในปัจจุบันและอนาคต** ทรงทราบโดยตลอดทั่วถึง เพราะฉะนั้นจึงต้องทรงสั่งสอนบรรดาสัตว์ให้ทราบ ทั้งสิ่งภายนอกทั้งสิ่งภายใน คือใจ ทั้ง**ปัจจุบัน**ทั้ง**อดีต**ที่ผ่านมาแล้ว ทั้ง**อนาคต**ที่จะเป็นไปข้างหน้า ที่เป็นเรื่องของจิตใจจะพาเป็น พาไปหาสุข พาทุกข์ พาโง่ พาฉลาด พามีพาจน **ตลอดพาให้พ้นทุกข์ เป็นเรื่องของใจทั้งสิ้น** ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ แต่โลกไม่ค่อยสนใจคิดกัน จึงมักมีแต่ความทุกข์ร้อนเป็นเพลิงเผาใจอยู่เสมอ

อดีต ที่ผ่านมาแล้วก็ได้แก่ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในภพนั้น ๆ จนมาถึง **ปัจจุบัน**ในฐานะที่เป็นอยู่เวลานี้ ความสุข ความทุกข์ ก็ทราบกันอยู่ตามเหตุปัจจัยว่าเกิดสุขบ้างทุกข์บ้าง ดังที่ทราบกันอยู่เวลานี้ และ**อนาคต**ที่จะเป็นไปข้างหน้า มีอะไรที่

จะเป็นหลักของจิตใจ ที่จะสืบภพสืบชาติไปได้ด้วยดี ไม่มีความทุกข์ร้อน พระพุทธเจ้าก็ทรงทราบและทรงสั่งสอนให้บำเพ็ญ "สาระ" อันสำคัญ คือคุณงามความดีไว้สำหรับใจ จะได้มีความร่มเย็นเป็นสุข ไปเกิดในภพใดชาติใดก็เป็น "สุคติ สุคโต" ไม่ว่าจะเป็นศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ใด ที่ทรงสั่งสอนไว้ในโลกในยุคนั้นๆ ทรงสั่งสอนเป็นแบบเดียวกัน

ในโอวาทปาฏิโมกข์ "ท่านสอนไว้ย่อๆ

สพฺพปาปสฺส อกรณํ -การไม่ทำชั่วอันจะให้เกิดความเสียหายทั้งปวง หนึ่ง

กุสลสฺสูปสมฺปทา -การยังกุศลคือความฉลาดในทางที่ชอบให้ถึงพร้อม หนึ่ง

สจิตฺตปริโยทปนํ -การทำจิตให้ผ่องใสจนถึงความบริสุทธิ์ หนึ่ง

เอตํ พุทฺธาน สาสนํ -เหล่านี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

นี่หลักใหญ่ของศาสนาท่านสอนเป็นแบบเดียวกัน เพราะกิเลสและสัตว์โลกเป็นชนิดเดียวกัน มีความทุกข์ความลำบาก มีกิเลสตัณหาเป็นเครื่องผูกพัน เป็นเครื่องร้อยรัดภายในจิตใจ ให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายเช่นเดียวกัน การสั่งสอนธรรมจึงต้องอาศัยเรื่องของสัตว์โลกเป็นต้นเหตุ ที่จะสั่งสอนอย่างไรจึงจะถูกต้องเหมาะสม และเป็นประโยชน์แก่มวลสัตว์

เวลานี้เราทุกคนถ้าไม่มีหลักใจ เราก็ไม่แน่ใจตัวเองอยู่ตลอดเวลา ว่าถ้าตายแล้วจะไปไหน? จะไปสุขไปทุกข์ไปคติใด? ไปเกิดเป็นภพอะไรบ้าง เป็นสัตว์หรือบุคคลชนิดใด หรือจะไปลงนรกขุมไหน? เมื่อเชื่อตัวเองไม่ได้ การไม่ทราบได้นี้ เราก็ไม่ควรเสี่ยงต่อการไม่ทราบได้อยู่เสมอไป **จึงควรสร้างความแน่ใจให้มีภายในตน** การสร้างความแน่ใจก็คือ**สร้างตนด้วยหลักธรรมของพระพุทธเจ้า การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา** นี่เป็นสิ่งที่แน่ใจสำหรับใจอย่างยิ่ง ไม่มีสิ่งใดที่จะแน่ใจยิ่งไปกว่าความดีเป็นเครื่องประกันนี้เลย

ความดีนี้มีอยู่ภายในจิตใด จิตนั้นเรียกว่า **"ประกันตัวได้"** เพราะความดีเป็นเครื่องประกัน จึงควรสร้างความแน่นอนไว้ให้จิตเสียแต่ในบัดนี้ อย่าให้เสียเวล่ำเวลาที่เกิดมาเป็นมนุษย์ทั้งคนทั้งชาติ กาลเวลาล่วงเลยมาแล้วเป็นหลายเดือน โดยไม่คิดอ่านไตร่ตรองอะไรเลย ในบรรดาสาระสำคัญที่จะเป็นคุณสมบัติของจิตนั้น ไม่สมควร!

สิ่งสมควรอย่างยิ่งนั้น คือพยายามทำเสียแต่ในบัดนี้ ไม่มีใครจะพูดให้เป็นที่เชื่อถือและพูดถูกต้องแม่นยำได้ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า คนพูดกันทั้งโลกมีความปลอมแฝงอยู่เรื่อยๆ ส่วนมากพูดออกมาด้วยความลุ่มหลง ไม่ได้พูดออกมาด้วยความจริงจัง เพราะต่างคน ต่างก็ไม่รู้จริงเห็นจริง จะเอาความจริงมาพูดอย่างอาจหาญได้อย่างไร

ส่วนพระพุทธเจ้า ในธรรมทุกบททุกบาทที่ได้ประทานไว้นี้ ล้วนแต่ทรงทราบด้วยเหตุด้วยผลประจักษ์พระทัยมาแล้ว จึงได้นำมาสั่งสอนสัตว์โลก คำสั่งสอนนั้นจึงเป็นที่แน่ใจได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระองค์ทรงสอนไว้ จึงเป็นผู้แน่ใจในตนเองไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งแน่ใจเต็มภูมิหาที่สงสัยไม่ได้ เมื่อถึงขั้นแน่ใจเต็มภูมิแล้วเป็นอย่างนั้นเมื่อความดีเข้าสัมผัสใจแล้ว ย่อมเป็นที่แน่ใจได้เองสำหรับผู้ปฏิบัติบำเพ็ญ

ปกติธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นที่แน่ใจสำหรับโลกทั่วไป ไม่มีโลกใดผู้ใดคัดค้านได้ นอกจาก"โลกเทวทัต" และพวกเทวทัตจำพวกเดียว ที่ไม่ยอมเป็นคนดีและไม่ยอมลงกับใคร แม้นายยมบาล ก็ไม่แน่ใจว่าเทวทัตจะทะลึ่งทะเลาะไม่ได้ ถ้าไม่มีมารเป็นสิ่งดลบันดาลใจ โดยเห็นสิ่งที่แน่ใจนั้นว่าเป็นของไม่แน่ใจไปเสีย เห็นสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยว่าเป็นของดีแล้วยึดถือ หรือคว้ามาเผาผลาญตนนั้นก็ไม่มีใครช่วยได้ ยกให้"เวรกรรมของสัตว์"

เราทั้งหลายทราบอยู่ด้วยกันว่า **ดี ชั่ว บาป บุญ นรก สวรรค์ นิพพาน เป็นของมีมาดั้งเดิม** ไม่ใช่เป็นสิ่งเสกสรรขึ้นมาเฉย ๆ แต่เป็นสิ่งที่มีมาดั้งเดิมแล้ว **พระพุทธเจ้าทรงสอนตามสิ่งที่มีอยู่ดั้งเดิม** ไม่ได้มารื้อมาถอน มาปรุงมาแต่งเอาใหม่ว่ามี ทั้ง ๆ ที่สิ่งนั้นไม่มี นั่น**ไม่มีในโอวาทคำสั่งสอนของ**พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ที่ทรงนามว่า "สวากขาตธรรม" ซึ่งเป็นธรรมตรัสไว้ชอบแล้ว ทุกบททุกบาท ทุกแง่ทุกมุม "นิยยานิกธรรม" เอื้อมมือรอฉุดลากชาวพุทธ ช่วยเหลือชาวพุทธอยู่ตลอดเวลา "อกาลิโก"!

เช่น คำว่า "บาป" ก็หมายถึงความเศร้าหมอง ความสกปรกโสมม เหมือนมูตรคูถนั่นเอง ผลก็คือทุกข์ ถ้า "บาป" มันไม่มี แต่สัตว์โลกแต่ละราย ๆ ก็มีความทุกข์ประจักษ์ตนนั้น **เพราะอะไรถึงเป็นทุกข์? ก็เพราะบาปมีนั่นเอง** และเพราะสาเหตุคือ "กรรม" เมื่อโลกนี้ยังมีการทำกรรมอยู่ตราบใด ไม่ว่าฝ่ายดีฝ่ายชั่ว ผลจะแสดงให้เห็นอยู่เสมอว่า "เป็นสุขเป็นทุกข์" เรื่อย ๆ ไป หากต้องการจะลบล้างกรรม ก็ต้องลบล้างการกระทำเสียทั้งหมด คือลบล้างบุญด้วยการไม่ทำบุญ ลบล้างบาปด้วยการไม่ทำบาปที่ตัวเราเอง ถ้าจะเป็นไปได้ แต่อย่าไปรื้อถอน "เรือนจำ" ซึ่งเป็นที่อยู่ของนักโทษเสียก็แล้วกัน ชาวเมืองจะเดือดร้อนและรุมตีเอาตายจะว่าไม่บอก! อย่าไปรื้อถอน "นรกสวรรค์" จงรื้อถอนที่การกระทำ "ดี ชั่ว" ของตัวเอง จะเป็นการลบล้าง "บาป บุญ" ไปในตัว

"นรก" ก็เป็นสถานที่อยู่ของสัตว์ผู้หยาบช้าลามก "สวรรค์" เป็นสถานที่อยู่ของผู้มีความดีหรือของผู้มีบุญ เราก็รู้เห็นอยู่แล้ว แม้ในโลกมนุษย์เราก็ยังมีสถานที่และเครื่องดัดสันดานมนุษย์ที่ทำไม่ดี เช่น เรือนจำเป็นสถานที่อยู่ของใคร ก็เป็นที่อยู่ของ

มนุษย์บาปหนา มีสติปัญญาที่นำไปใช้ในทางไม่เข้าเรื่อง สถานที่ดีกว่านั้นก็ยังมีอีกเยอะแยะ นอกจากเรือนจำ ที่ไม่ได้ถูกกักขังไม่ได้ถูกทำโทษทำกรรม ก็เห็นๆ กันอยู่เพียงโลกนี้เราก็เห็น ทำไมโลกอื่นจะไม่มี เมื่อโลกนี้มีโลกอื่นมี วันนี้มีวันอื่นก็มี มันเป็นคู่กันมาอย่างนี้ แต่เราไม่สามารถมองเห็น ถึงจะมีมากน้อยกว้างแคบเพียงใด แต่สายตาเราสั้น เพียงมองดูขวากดูหนามตามสายทางเดิน ก็ยังไม่เห็นและเหยียบมันจนได้ หัวตอโดนหัวแม่เท้าก็ยังไม่เห็น โดนเอาจนนิ้วเท้าแตก แน่ะ ! คิดดูซิ ขณะจะโดนขณะจะเหยียบก็ต้องเข้าใจว่า "สิ่งนั้นไม่มี" แต่ความไม่มีนั้นลบล้างความมีอยู่ได้ไหม เวลาเดินไปเหยียบและโดนเอาอย่างนี้ หนามปักเท้าหรือไม่ปัก มันก็ปัก เพราะสิ่งนั้นมีอยู่ ไปเหยียบถูกมันก็ปัก ไปโดนหัวตอหัวแม่เท้าแตกจนได้ **ทั้ง ๆ ที่หัวตอไม่มี** นี่แหละลองคิดดู ความคิดด้นเดากับความจริงมันเข้ากันไม่ได้

สายตาเรามันสั้นอย่างนี้แหละ ประกอบกับความประมาทด้วย จึงโดนโน่นชนนี่อยู่เสมอ เพียงแต่มองดูหัวแม่เท้าตนมันก็ยังไม่ทั่วถึง ยังต้องโดนขวากโดนหนามโดนหัวตอจนได้ แล้วยิ่งสิ่งที่จะกล่าวเหล่านี้เป็นสิ่งที่ละเอียดยิ่งกว่าขวากหนามเป็นต้นมากมาย **เป็นวิสัยของผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ เฉลียวฉลาด มีญาณหยั่งทราบความจริงอันละเอียดทั้งหลายเหล่านี้เท่านั้น ไม่ใช่ฐานะของคน**อย่างเราๆ ท่านๆ ที่กำลังบอดๆ หนวกๆ แม้มีด้วยกันเต็มโลก **จะมองเห็นได้**

แต่พวกที่บอดๆ หนวกๆ นี้แหละ ชอบอวดเก่งแข่งพระพุทธเจ้า**ไม่มีพวกอื่น** สิ่งที่ท่านว่า "มี" ก็ลบล้างเสียว่า "ไม่มี" สิ่งที่ท่านว่า "ไม่มี" ก็ลบเสีย เอาคำว่า "มี" มาแทน ท่านว่าสิ่งนี้ดีก็ลบเสีย เอาชั่วเข้ามาแทน ที่ท่านว่าสิ่งนั้นชั่วก็ลบเสีย เอาคำว่า "ดี" เข้ามาแทน **ผลแห่งการ "แข่ง" ก็คือ ความแพ้ตัวเอง**ตลอดไป ไม่ยอมเห็นโทษ ความเก่งไม่เข้าเรื่องของตน

พูดถึงการเชื่อ เราจะเชื่อคนตาดีหรือเชื่อคนตาบอด เราจะเชื่อคนโง่หรือเชื่อคนฉลาด เราจะเชื่อคน "เป็นธรรม" หรือเชื่อคน "จอมโกหก" พระพุทธเจ้าเป็นคนจอมโกหกหรือเป็นจอมปราชญ์ ? นั่น! ถ้าเชื่อคนตาบอดก็ต้องโดนไม้เรื่อยๆ ไป เพราะคนตาบอดไม่ได้เดินตามทาง ชนนั้นชนนี้ไปเรื่อยๆ ตามประสีประสาของคนตาไม่เห็นหนทาง ถ้าคนตาดีก็ไม่โดน นอกจากจะเผลอตัวหรือประมาท จึงไปโดนหรือเหยียบขวากเหยียบหนาม คนตาดีเหยียบได้ในขณะที่เผลอ ขณะที่ไม่เห็น แต่คนตาบอดนี่เห็นไม่เห็นก็ไม่ทราบละ เหยียบและชนดะไปเลย อะไรไม่ขาดหลุดไปในขณะนั้น ค่อยใส่ยากันทีหลัง

แล้วคนอย่างเราๆ ท่านๆ จะยอมเชื่อคนตาบอดไหมล่ะ? ถ้าไม่เชื่อก็ควรคำนึงในบทว่า **"พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ"** บ้าง เวลาคนตาบอดเอื้อมมือมาจะจูงด้วยความเมตตาของเขาจะได้ระลึกทัน ไม่จมไปแบบ "ไม่เป็นท่า" น่าอับอายขายขี้หน้าไปตลอดวันตาย

การเกิดของสัตว์โลกก็เกิดดะไปเลย เหมือนคนตาบอดโดนไม้นั่นแล เพราะไม่เห็นไม่ทราบแล้วแต่กรรมจะพาไป กรรมจูงกรรมลากกรรมฉุดไปไหนก็จำต้องไป เพราะไม่มีอำนาจไม่มีกำลังที่จะฝ่าฝืนกรรมทั้งหลายได้ กรรมต้องเป็นผู้ฉุดลากไป ถ้าเป็นกรรมชั่วมันก็ฉุดลากเข้าป่าเข้ารกตกเหวลงบ่อไปเรื่อยๆ จนตกนรกอเวจีไม่มีสิ้นสุด ถ้าเป็นกรรมดีก็พยุงส่งเสริมให้ไปในทางที่ดี ตามแต่กำลังกรรมที่มีมากมีน้อย

พวกเกิดที่เกิดไม่รู้เรื่องรู้ราว ที่เกิดไม่มีบุญพาไปเกิด ที่เกิดไม่มีความสามารถอาจรู้ด้วยญาณ ก็มันเป็นแบบ "เกิดดะ" ดะไปเลย สุขก็มีทุกข์ก็มี อะไรก็ค่อยรับเสวยและแบกหามเอา ไม่ทราบว่ามันจะมีมาเมื่อไร แม้แต่เราเกิดมานี้ก็ยังไม่ทราบว่า มาจาก "ภพอะไร"

คิดดูซิ เราเป็นตัวภพตัวชาติ ตัวเกิดตัวตายอยู่แล้ว ยังไม่สามารถทราบเรื่องของตัวได้ จะไปพูดถึงข้างหน้าอะไรได้ อะไรที่จะเป็นเครื่องให้เราเป็นที่แน่นอนใจ เราก็ควรทราบเสียตั้งแต่บัดนี้ และรีบบำเพ็ญเสียแต่บัดนี้**อย่าประมาท!** เพราะผลแห่งความประมาทเคยทำสัตว์โลกให้ล่มจมมานับไม่ถ้วนแล้ว

การตายแบบสุ่มๆ เดาๆ การเกิดแบบสุ่มๆ เดาๆ ที่ไม่แน่ใจตัวเอง ตลอดความเป็นอยู่ก็ไม่แน่ใจอย่างนี้ เรายังจะตายใจกับความไม่แน่ใจอยู่หรือ ?นั่นไม่สมควรแก่เราเลย ! ไม่สมกับเราเป็นมนุษย์ผู้ฉลาดในวงพระศาสนา อันเป็นยอดคำสอนให้คนฉลาดต่อเหตุการณ์และปฏิบัติต่อตัวเอง

เฉพาะอย่างยิ่งการผลิตความดีความเฉลียวฉลาดขึ้นภายในใจ ด้วยจิตตภาวนานี้เป็นสิ่งสำคัญมาก อาจมองเห็นได้และ**สามารถมองเห็นได้ใน "บาป บุญ นรกสวรรค์หรือนิพพาน"** เพราะเป็นสิ่งมีอยู่ดั้งเดิมแล้ว จึงอาจ**มองเห็นได้ด้วยจิตตภาวนาที่มีความสามารถต่างกัน** บุญอยู่ที่ไหนใจก็ทราบ ทราบอยู่ที่ไหน อยู่ที่จิต ทราบว่าบุญอยู่ที่ใจอย่างประจักษ์แล้วใจก็เย็นสบาย ความรุ่มร้อนเกิดขึ้นเมื่อใด เพราะสาเหตุอันใดก็ทราบที่ใจดวงคอยรับทราบอยู่แล้วนั่นเอง นรก สวรรค์ ก็ทราบ ทราบอยู่ภายในใจทราบทั้งที่จะไปข้างหน้า ตัวนี้เป็นผู้พาไป จะไปอยู่ในสถานที่ใดเล่า คนชั่วก็ไปเข้าเรือนจำ คือติดคุกติดตะราง จิตที่ชั่วก็ไปลงนรก จิตดีมีกุศลก็ไปสู่สุคติภูมินั้น ตามกำลังแห่งบุญของตนของตน

เมื่อปฏิบัติไป ๆ สิ่งที่ปิดบังจิตใจค่อยหมดไปจางไป ๆ ความสว่างกระจ่างแจ้งค่อยเกิดขึ้นแทนที่ และสามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้โดยลำดับ ๆ ก็ค่อยฉายแสงออกมาจนเต็มภูมิของจิต จะไปเกิดที่ไหนก็ทราบอยู่ในฐานของจิตในชั้นภูมิของจิต จะไม่เกิดก็ทราบตามชั้นภูมิของจิตว่า **“หมดเชื้อแล้ว”** ไม่มีการที่จะเกิดต่อไปอีกแล้ว ต้องทราบเมื่อถึงขั้นที่จะทราบแล้วปิดไม่อยู่

ฉะนั้นท่านจึงสอนให้อบรมจิต จิตนี้เป็นตัวรู้ตัวฉลาดแหลมคมมาก ต้องสอนให้แหลมคม อบรมใจละเอียดสุขุมเต็มภูมิจนมีความเฉลียวฉลาด มีความสามารถมากกว่าสิ่งใดในโลกไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือน แต่เราไม่ได้อบรมสั่งสอน จิตจึงอาภัพและอาภัพอยู่ตลอดเวลา ยืน เดิน นั่ง นอน อาภัพทั้งนั้น เพราะสิ่งอาภัพมันปกปิดกำบังไว้ มันมีอำนาจเหนือกว่า จิตจึงเลยกลายเป็นจิตอาภัพไปตาม ๆ มัน

จำต้องช่วยจิตด้วยสติปัญญา ให้มีความสงบร่มเย็นทรงตัวได้ ไม่ถูกเขย่าก่อกวนอยู่ตลอดเวลาดังที่เคยเป็นมา เมื่อใจสงบภายในก็เห็นคุณค่าของใจ สงบมากก็เห็นมาก รู้มาก เข้าใจมาก และผลิตสติปัญญา

พิจารณาดูโลกธาตุอันนี้ไม่มีอะไรที่ควรชื่นชมเทิดทูนรื่นเริงอะไรนักหนา สถานที่อยู่อาศัยอาหารปัจจัยเครื่องปรนปรือ เต็มไปด้วย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** คอยจะให้หลั่งน้ำตากับมันอยู่เรื่อย ๆ นอนใจไม่ได้เลย มองไปรอบด้านล้วนแต่ป่าช้าของสัตว์ของคนเต็มไปด้วย **“อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา”** เข้าในบ้านก็ได้ยินเสียงบ่น ออกนอกบ้านก็ได้ยินเสียงบ่น เข้าในเมืองก็ได้ยินเสียงบ่นเพ้อไปทั่วทุกหนทุกแห่ง เพราะเรื่องความทุกข์ความทรมานของสัตว์ของคน มีอยู่ทุกแห่งทุกหนตำบลหมู่บ้าน จะสงสัยที่ไหนว่าจะมีความสุขความสบาย ไม่มีอะไรมาก่อกวนให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก แท้จริงมันล้วนกองทุกข์อยู่รอบตัว นอกจากการสร้างจิตใจเราให้มีความแน่นหนามั่นคงขึ้นด้วยศีลด้วยธรรมเท่านั้น

นี่แหละเป็นที่ปลอดภัยไร้ทุกข์ อยู่ที่ไหนก็ไม่มีอะไรมากวน นี้เป็นสิ่งสำคัญมาก เมื่อสร้างให้เต็มภูมิแล้วต้องเย็น สถานที่นั่นเป็นยังไง ? สถานที่นี่เป็นยังไง ? ไม่ถามให้เสียเวลา เพราะความเย็นอยู่กับเจ้าของ ความสุขอยู่กับเจ้าของ หลักใหญ่อยู่กับเจ้าของแล้ว ก็ไม่ทราบจะถามเอาสมบัติที่ไหนกัน ตัวจริงอยู่กับเรา เรารู้อยู่ เห็นอยู่ ครองอยู่จะไปเจอทุกข์ที่ไหนกัน!

นี่แหละท่านว่าการสร้างตัวในด้านธรรมสร้างอย่างนี้ สร้างตัวทางโลกก็ดังที่ทราบ ๆ กันอยู่คือ สร้างเนื้อสร้างตัวด้วยการขวนขวายในด้านกิจการทำมาหาเลี้ยงชีพ

ให้มีทรัพย์สมบัติเงินทอง เรียกว่า "สร้างเนื้อ สร้างตัว สร้างฐานะในทางโลก" ผู้นั้นก็พอเป็นพอไปเกี่ยวกับสมบัติฐานะ ตลอดความเป็นอยู่ต่าง ๆ

สร้างภายในคือสร้างจิตใจให้มีหลักมีฐานมั่นคง ให้รู้สิ่งดีสิ่งชั่ว พยายามแก้ไขดัดแปลงไปโดยสม่ำเสมอ จนจิตใจมีความเชื่อถือตัวเองได้ มีความแน่ใจได้ อยู่ที่ไหนก็เป็นหลักเกณฑ์ มีความสุขความสบาย ตายแล้วก็เป็นสุข นี่ผู้มีหลักจิตใจเป็นอย่างนี้ ผิดกับผู้ไม่มีหลักใจอยู่มาก

บรรดาที่เป็นคนด้วยกันก็ไม่เหมือนกันในความรู้สึก จิตก็ว่าจิตเหมือนกัน แต่ก็ต่างกันในฐานะสูงต่ำของจิต ความโง่ความฉลาดผิดแปลกกันอยู่มาก ท่านว่า "เป็นนิสัยสมบัติ" เป็นตามบุญกรรมอำนาจวาสนาที่สร้างมา จะเหมือนกันไม่ได้

ถ้าอยากเห็นใจมีสารคุณเด่นดวง จงพยายามสร้างใจให้ดี สร้างให้มีความแน่นหนามั่นคง สร้างจนเห็นประจักษ์กับตัวเอง คำพระพุทธเจ้าท่านสอน "ให้รู้ ให้เห็นประจักษ์ในสิ่งที่มีอยู่ เช่น บุญ บาป เป็นต้น เพราะบาปนั้น ถ้าเป็นหนามก็ปักเสียบอยู่ที่หัวใจตนนั่นแล ไม่ปักเสียบที่อื่น บุญก็มีแต่สนับสนุนคนให้มีแต่ความสุขความสมหวัง เฉพาะอย่างยิ่งสนับสนุนอยู่ที่หัวใจคน เพราะใจเป็นภาชนะที่ควรแก่บุญคุณธรรมทั้งหลาย

การสร้างความดีที่ใจด้วย "จิตตภาวนา" จะเป็นความดีประจักษ์ใจ เริ่มแต่ขั้นสงบเย็นเป็นสมาธิขึ้นไปจนขั้นละเอียด และละเอียดสุดคือ "วิมุตติพระนิพพาน" จะประจักษ์ที่ใจดวงนี้เอง

คำว่า "สงบ" ใจสงบกับใจไม่สงบผิดกันอย่างไรบ้าง? ความสงบของใจเกิดขึ้นมากน้อย ความสุขเป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับความสงบ เพราะปราศจากสิ่งก่อกวนในเวลานั้น ใจจะมีความสุขขึ้นมาโดยลำดับ เบากายเบาใจ บางครั้งเบามากจนไม่ปรากฏว่ากายมีในความรู้สึกเลย มีแต่ความรู้ล้วน ๆ เหมือนกับอยู่ในอากาศ หรือเหมือนอยู่กลางหาว หรืออะไรพูดไม่ค่อยถูกตามความเป็นจริง นั่นแหละจิตสบายมาก จิตปล่อยวางทั้งหมดในขณะนั้น เมื่อจิตสงบเต็มที่จึงไม่ทราบว่า ตนอยู่ในที่สูงที่ต่ำหรือในที่เช่นไร นั่งอยู่หรือนอนอยู่ไม่สนใจทั้งนั้น

ปรากฏแต่ความรู้ล้วน ๆ ซึ่งไม่มีรูปไม่มีลักษณะอะไรปรากฏเลย มีแต่ความรู้อย่างเดียว ถ้าจะดูลักษณะก็**มีแต่ความสว่างไสวปรากฏอยู่ภายในใจ ซึ่งเป็นสุขอย่างอัศจรรย์ ผิดกับสิ่งทั้งหลายที่เคยผ่านมาในโลก** ความสงบมาก ความสว่างไสวมาก ความสุขก็มาก แต่ความสงบผิดกับความไม่สงบอย่างไรนั้น กรุณาไปดูมังกี้ (ลิง) ก็จะ

เข้าใจเอง เพราะสิ่งดังกล่าวมีอยู่กับใจของทุกคนหญิงชาย กระทั่งนักบวช ถ้าไม่สนใจอบรมใจ

จิตที่เคยมืด ๆ ดำ ๆ ที่เคยตำหนิอยู่ทุกวันนี้แล เปลี่ยนอาการขึ้นมา เพราะการชำระสะสางจนเห็นได้ชัด ดังที่กล่าวมาทั้งนี้ เพราะความมืดดำมันไม่ใช่จิต เป็นสิ่งปิดบังต่างหาก เหมือนกับไฟฟ้า ลองเอาแก้วหรือผ้าสีดำมาใส่เข้าซิ มันก็ดำ เอาแดงมาใส่มันก็แดง เอาขาวมาใส่มันก็ขาว มันขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอกที่นำมาใส่ต่างหาก ไม่ได้ขึ้นอยู่กับดวงไฟ จึงมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามสิ่งที่มาเกี่ยวข้อง จิตก็เกี่ยวกับสิ่งเกี่ยวข้อง จึงมีอาการต่าง ๆ เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาอยู่เสมอ ไม่คงที่เหมือนจิตที่บริสุทธิ์ตามธรรมชาติ

จิตก็เป็นจิตอยู่อย่างนั้น เมื่อสิ่งที่ดำสิ่งที่มัวหมองเข้าไปแทรกไปปิดบังจิต ก็เหมือนว่ามันเศร้ามันหมองมันดำไปหมด ความจริงก็คือสิ่งนั้นแลทำให้ดำ ชำระสิ่งนั้นออกแล้วจิตก็สว่างไสวออกมาในขณะนั้น จะผ่านทะลุไปหมด ไม่ติดข้องกับอะไรขึ้นชื่อว่า “สมมุติ” จึงไม่มีอะไรจะแหลมคมยิ่งกว่าใจ ใจนี้ถึงขั้นมีอำนาจก็มีอำนาจอย่างนี้ สาระสำคัญก็คือใจนี่เท่านั้น จงพยายามบำรุง!

เชื้อที่จะไปเกิดภพหน้าก็คือใจดวงนี้ **พยายามสร้างใจให้ดี เป็นที่แน่ใจเสียแต่บัดนี้**

การตายเป็น ธรรมด๊า ธรรมดา ไม่น่าตื่นเต้นตกใจกลัวอะไรเลย เมื่อเรียนกลมายาของกิเลสที่หลอกลวงใจจบสิ้นแล้ว ปัญหาทั้งหลายในแหล่งแห่ง “ไตรภพ” ก็จบลงที่ใจดวงที่เคยเป็น “เจ้าปัญหา” นี้แห่งเดียว

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

สู้แค่ตาย

ความหนักที่สุดก็คือ "ใจ" ความเบาที่สุดก็คือ "ใจ" ความหยาบที่สุดก็คือ "ใจ" ความละเอียดหรืออัศจรรย์อย่างยิ่งก็คือ "ใจ" อยู่ที่ใจนี้ทั้งนั้น!

โลกจะมีความสงบร่มเย็น หรือเกิดความเดือดร้อนวุ่นวายมากน้อย ก็ขึ้นอยู่กับใจ เพราะ**ใจเป็นผู้ครองร่างและครองโลก** ใจจึงควรได้รับการอบรมศึกษาไปตามเหตุตามผลซึ่งเป็นแนวทางที่ชอบ เพื่อจะได้ผู้นำที่ดี แสดงออกเป็นกิจการงานที่ชอบธรรม

การแสดงออกทุกอาการ เมื่อใจได้รับการอบรมโดยเหตุผลอันเป็นแนวทางที่ดีที่เรียกว่า "ธรรม" แล้ว กิจการงานตลอดความประพฤติย่อมเป็นไปด้วยความราบรื่นดีงาม ไม่แสลงตาแทงใจระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่ว่าส่วนย่อยส่วนใหญ่ ขึ้นอยู่กับใจเป็นสำคัญ ใจนี้จะว่าหนักก็หนักจนเจ้าของยกไม่ขึ้น ถ้ายกขึ้นสู่ความดีงามได้ดังท่านผู้ดีทั้งหลาย ก็ควรจะผ่านพ้นความทุกข์ความไม่ดีทั้งหลายไปได้แล้ว นี่ใครก็นอนจมอยู่ในกองทุกข์และความสกปรกโสมมเรื่อยมา ทำไมจึงไม่ยกใจของตนขึ้นให้พ้นไปเสีย ทั้งที่รู้อยู่ด้วยกันว่า ทุกข์อันเกิดจากเหตุชั่วนั้นเป็นของไม่ดี ก็เพราะมันยกไม่ขึ้นนั่นเอง ใจมันชอบอยู่ในทุกข์โดยไม่รู้สึกตัว

สิ่งที่เราไม่รู้นั่นแหละคือสิ่งที่เป็นนายเรา พูดแล้วก็ไม่พ้นจาก "กิเลส" อันเป็นตัวก่อเหตุสำคัญ ความไม่รู้ก็ต้องทำไปแบบสุ่มเดา ทำแล้วก็เกิดผลขึ้นมาเป็นความเดือดร้อนแก่ตนและผู้อื่นต่อเนื่องกันไปไม่มีที่สิ้นสุด มันติดอยู่ที่ว่า "ยกของหนักคือใจไม่ไหว!" ถ้ายกไหว ก็ยกให้พ้นจากสิ่งกดถ่วงทั้งหลายที่ต่ำช้าเลวทรามไปนานแล้ว ไม่ต้องมาวกวนบ่นทุกข์บ่นยากกันดังที่โลกเป็นอยู่เวลานี้เลย ทั้งนี้ก็เพราะยกไม่ไหวไปไม่รอดจอดไม่ถูกตามกฎจราจรของธรรมนั่นเอง มันถึงเกิดขึ้นมาอยู่ในสภาพที่เกะกะคละเคล้ากับความทุกข์ยาก ทางปากกัดทางมือฉีก ทางใจบ่นเพ้อรำพึงอยู่ภายใน ที่เรียกว่า **"กรรมของเรา กรรมของเขา ต่างคนต่างมีและรุมล้อมอยู่ที่ใจ"**

ไปก่อกำเนิดที่ไหนก็ต้องเสวยสุขทุกข์มากน้อยที่จิตพกไปด้วย **ส่วนกุศลกรรมนั้นต่างกัน ส่งเสริมจิตให้เบาและมีความสุข**

คำว่า "ธรรม" เป็นความละเอียดสุขุมคัมภีรภาพมาก เมื่อจิตกับธรรมมีความเกี่ยวข้องกัน ใจแม้เคยหนักยิ่งกว่าภูเขา ก็กลายเป็นจิตเบาและเบาบางจากกิเลสกองทุกข์โดยลำดับ จะทำอะไรที่เป็นกุศลก็ง่าย ชื่อ**ความดีความชอบแล้วทำง่าย!**

แต่ในระหว่างที่จิตจมอยู่กับความหนักหน่วงถ่วงใจนั้น มันยกอะไรที่เป็นความดีงามไม่ขึ้น อ่อนไปหมด ราวกับไม่มีกระดูกติดต่อกันในร่างกาย สู้ยอมจมอยู่อย่างนั้นไม่ได้ เพราะธรรมชาติที่จะให้จมนั้นมันมีน้ำหนักมากกว่า เทียบเหมือน "แม่เหล็ก" ที่ดึงดูดเหล็ก เศษเหล็กเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็วิ่งเข้าหา "แม่เหล็ก" ทั้งหมด เพราะแม่เหล็กมีกำลังมาก สามารถดึงดูดเศษเหล็กได้ตามกำลังของมัน

กิเลสตัณหาอาสวะก็มีอำนาจดึงดูดจิตใจ ให้หลงกลมายาและรักชอบมันไม่มีวันจืดจาง เช่น ความโลภ โกรธ หลง ราคะตัณหา เป็นต้น ทั้งที่รู้แก่ใจว่าไม่ดี แต่ก็ไม่มีใครพอใจ "ละ" มัน นอกจากพอใจส่งเสริม พอใจคล้อยตามมัน โดยไม่มีการฝ่าฝืนต้านทานด้วยความพอใจ เหมือนเวลาพอใจหลงและติดมันส่งเสริมมัน ฉะนั้นจึงยากที่จะมีผู้ผ่านพ้นฝีมือของมันไปได้ เพราะต่างเคลิ้มหลับให้มันกล่อมจนหมดเพลง ความไม่เบื่อความลุ่มหลง ไม่มีสติระลึกรู้ตัวบ้าง ก็คือกิเลสกล่อมสัตว์โลกนั่นแล

ท่านที่อยากเปลี่ยนฟังเพลงคือ "ธรรม" ก็จงพยายามยับยั้งชั่งตวงตัวเอง หมุนใจเข้าหาธรรมด้วยความพยายาม ยากก็พยายามลากเข็น พยายามต่อสู้ พยายามบึกบึน อย่ายื่นมือให้กิเลสฉุดลาก เดี๋ยวจะไม่มีหนังติดเนื้อ จะเปื่อยผุพังไปเพราะมันเสียหมด

กิเลสมันเคยดัดสันดานสัตว์โลกมานาน ถ้าจะเข็ดก็ควรเข็ดได้แล้ว ไม่มีอะไรจะวิเศษวิโสไปกว่าเท่าที่รู้อยู่เห็นอยู่ในวงของกิเลสครอบงำนี้

ความพากเพียรในธรรมมีเท่าไรจงทุ่มลงไป อย่ากลัวกิเลสเจ็บ อย่ากลัวกิเลสร้องไห้ ให้กลัวเราจมอยู่ในกองทุกข์เพราะกิเลสทำเหตุจะประเสริฐกว่า กิเลสไม่ใช่ของประเสริฐ **ธรรมต่างหากประเสริฐเหนือโลก** สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ในธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่เนื้อไม่ใช่ปลาพอจะสงวนไว้เพื่อต้มแกงกิน **จงนำออกมาใช้เพื่อประโยชน์** **เพื่อประโยชน์มหาศาลแก่ตนในอัตภาพนี้** อย่ารอให้เขานิมนต์พระมาจัดการ "กุสลา มาติกา" ให้ ทั้งที่เรากำลังโง่อยู่ การนั้นจะไม่เป็นประโยชน์ยิ่งกว่าเราสร้าง **"กุสลา ธมฺมา"** คือ ความฉลาดขึ้นมาเองภายในใจขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เวลานี้

จงทราบว่า **"กุสลา ธมฺมา"** นั้นท่านสอนคนเป็นให้ฉลาด ไม่ได้สอนให้คนโง่ เราเป็นชาวพุทธและเป็นนักปฏิบัติ จงพิจารณาไตร่ตรองความหมายของธรรมให้ถูกต้อง อย่าคอยเสวยผลบุญและความฉลาดในเวลาเข้าโลงด้วย "กุสลา มาติกา บังสุกุล" นั่นคืองานที่เขาทำให้ในเวลาผู้ตายหมดหวังจากการบำเพ็ญด้วยตนเองแล้ว เขาก็ทำส่งเดชให้อย่างนั้นเอง ตามนิสัยคนที่รักและเคยมีบุญคุณต่อกัน มันไม่แน่เหมือนเราทำเอง คือสร้างกุศลเอาเองขณะที่มีชีวิตอยู่

ถ้าแน่ใจในกุศลของตัวที่สร้างขึ้นมาว่าเต็มภูมิภายในใจแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องไปรบกวนพระท่านมา "กุสลา มาติกา" ให้ลำบากในเวลาตายหรือเวลาเข้าโลงแล้ว เพราะเราสมบูรณ์แล้ว กุสลา หรือไม่เราก็พอตัวแล้ว การตายทั้ง "อิ่ม" ไม่ใช่ตายทั้ง "หิว" นี้ดีมาก คำว่า "ตายทั้งอิ่ม" นั้นคือความเพียรพอในกุศลธรรมทั้งมวลภายในใจ ดังพระ-อรหันต์ท่านตาย ไม่เห็นใครกล้าไปอาจเอื้อมไปกุสลาให้ท่านถ้าไม่อยากขายตัว การตายของท่านก็ไม่เห็นลำบากรำคาญ ท่านมักตายคนเดียว อย่างสบายหายวุ่น แมลงหวี่แมลงวันก็ไม่ตอมเหมือนพวกเราชาวยุ่งชาววุ่น ตายแต่ละรายราวกับเกิดข้าศึกกลางเมือง

เรื่องของท่านผู้สิ้นกิเลสความกังวลและกวนใจกับเรื่องของพวกเรา ต่างกันมากราวกับเกิดอยู่คนละโลก ทั้งที่ท่านก็เป็นมนุษย์เหมือนพวกเรา ฉะนั้นเราผู้เป็นศิษย์มีครูสั่งสอน ควรพยายามดัดจิตใจของตนให้เดินตามร่องรอยแห่งธรรม

แม้ไม่ได้อย่างท่าน ก็พอเป็นเครื่องหมายแห่ง "ลูกศิษย์" ที่มีครูสอนบ้าง สิ่งที่ควรตัดก็ตัด สิ่งที่ควรละก็ละบ้างตามโอกาส ไม่ควรปล่อยตัวให้ติดจมอยู่กับเรื่องต่าง ๆ สิ่งต่าง ๆ จนไม่คิดหาทางออกจากทุกข์เพื่อตัวเอง ก็ดูว่าโง่เสียจนเลยขอบเขตเหตุผล

ตามธรรมดาทั่ว ๆ ไป ใครมีอะไรมากน้อยใครก็รักสงวน โลกเป็นกันมาอย่างนั้นไม่ปฏิเสธ แต่ธรรมเครื่องป้องกันตัวรักษาตัว ก็ควรให้มีเป็นคู่เคียงกันไป จะไม่เสียเปรียบโลกคือกิเลสของตัวจนเกินไป

คิดดู ! พระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดา ก็ทรงเสียสละและเสียสละจนหวั่นไหวทั้งแผ่นดินถิ่นที่ทรงปกครอง การเสียสละขนาดนั้นเป็นสิ่งเล็กน้อยได้หรือ ต้องเป็นเรื่องใหญ่โตมาก จนไม่มีใครสามารถทำได้อย่างพระองค์ เวลาเสด็จออกไปทรงผนวชแล้ว มีใครบ้างที่มีความสามารถอาจหาญทางความเพียร ความอดความทนในทุกสิ่งบรรดาปัจจัยทั้งสี่เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า การลดฐานะจากความเป็นกษัตริย์ลงเป็นนักบวชอันเป็นเพศแห่งคนขอทาน ต้องเป็นเรื่องใหญ่โตมาก ฉะนั้นศาสนธรรมจึงเกิดขึ้นในท่ามกลางแห่งความลำบากทรมานของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะความขี้เกียจอ่อนแอแบบสุกเอาเผากิน แต่เกิดขึ้นจากความรอดตายของพระสิทธัตถราชกุมารองค์อาชาไนย

ใครจึงไม่ควรดุด่าลูก ๆ หลาน ๆ ด้วยการประมาทพระศาสนาว่า "ไอ้นี่มันเกียจคร้านนัก เอาไปบวชเสีย" เพราะพระพุทธเจ้าไม่ใช่ช่างทำส้วม ธรรมของท่านไม่ใช่ส้วมพอจะเป็นเครื่องรับถ่ายมูตรคูถเช่นนั้น ศาสนาไม่ใช่ห้องน้ำห้องส้วมหลุมมูตรหลุมคูถ

ผู้ที่ประกอบความเพียร ความเสียสละ ความอดความทน จนถึงเป็นถึงตาย จะมีใครเกินพระพุทธเจ้าไปได้เล่า นี่แหละต้นเหตุที่จะได้ธรรมอันประเสริฐเลิศโลกเกิดขึ้น และนำมาประกาศสอนโลกทั่วไป ท่านได้มาด้วยวิธีนั้นด้วยอาการนั้น ฉะนั้นการที่จะรื้อถอนตนให้พ้นจากทุกข์ จึงต้องอาศัยความพากเพียรอย่างเต็มกำลังความสามารถขาดดิ้นไม่ยอมลดละ ไม่ยอมถอยหลัง ถ้าถอยก็ต้องจมอีก ไม่ถอยก็ไม่จม ค่อยคืบคลานขึ้นมาด้วยความเพียรโดยสม่ำเสมอ ก็ย่อมจะผ่านพ้นไปได้

ร่างกายเรานี้ไม่มีประโยชน์อะไร ถ้าไม่พาทำประโยชน์เสียแต่เวลานี้ ตายแล้วมีแต่เรื่องยุ่งกัน "โอ้โห ยุ่งมหายุ่ง นั่นซิมันดูไม่ได้ ไอ้เรื่องตายนี้ถือกันว่าเป็นเรื่องใหญ่โตมาก ยุ่งกันไปหมด คนเป็นนั่นแหละตัวยุ่ง หาอะไรมายุ่งกันไปหมด เห็นแต่พระตายก็ยังยุ่งมาก ซึ่งไม่น่าจะเป็นอย่างนั้นเลยก็ยังเป็นได้ ท่านตายแล้วเก็บหมักเก็บดองเอาไว้ไม่ทราบว่ากี่เรื่องกี่ราย จะทำปลาร้าหรือน้ำปลาก็ไม่ได้ แต่ใจชอบอย่างนั้น หลั่งไหลมายุ่งด้วยกันโดยไม่มีเหตุมีผลอะไรที่ไม่ควรเป็นเลย มันก็ยังเป็น เพราะใจมนุษย์นิยมชอบอย่างนั้น

เวลายังมีชีวิตอยู่ จะสนใจประพฤติปฏิบัติคุณงามความดีให้เกิดจากสกลกายนี้ก็ไม่ค่อยสนใจ เวลาตายแล้วจะให้ร่างกายนี้เป็นประโยชน์ มันจะเป็นประโยชน์ได้อย่างไรกัน ถ้าไม่พาทำเสียตั้งแต่บัดนี้ ทำให้พอ ! ตายแล้วก็ทิ้งไปนั่นเอง จะเป็นประโยชน์อะไรอีก ถ้าเป็นประโยชน์อยู่จะตายไปทำไม มันไม่เป็นประโยชน์ เพราะหมดกำลังความสามารถสืบต่อแล้วมันถึงตาย **ตายแล้วทิ้งลงไป** อันใดที่เป็นสาระสำคัญซึ่งได้จากการกระทำของร่างกายนี้ ก็ถือเอาเป็นประโยชน์ต่อไป ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาท

เวลานี้ชีวิตร่างกายของเรากำลังเป็นประโยชน์ ทำกิจการทางโลกก็เป็นประโยชน์ ทางธรรมก็เป็นประโยชน์ ฉะนั้นงานทั้งสองประเภทนี้ที่เรายังมีความสามารถทำได้อยู่ เราก็ต้องทำไม่อยู่เปล่า

งานทางโลกก็ต้องทำ เพราะสังขารร่างกายมีความจำเป็นต่อสิ่งเยียวยารักษา อยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ต้องมีเครื่องนุ่งเครื่องห่มปกปิดสกลกาย มีที่อยู่อาศัย มีปัจจัยเครื่องสนับสนุน อาหารการบริโภคตลอดหยูกยา ไม่กำหนดกฎเกณฑ์ว่ามีมากมีน้อย เรื่องมนุษย์เป็นอย่างนั้น

สัตว์เขาไม่มีอะไรมากเหมือนมนุษย์ ผ้านุ่งผ้าห่มเขาก็ไม่มี ที่นอนหมอนมุ้งเขาก็ไม่มี หยูกยาแก้โรคเขาก็ไม่มี เขายังมีความสืบต่อเป็นสัตว์มาได้

แต่มนุษย์เรานี่ซิ ถ้าพูดตามความจริงก็ว่าอ่อนแอมากกว่าสัตว์ ไปที่ไหนพะรุงพะรังด้วยเครื่องนุ่งห่ม ด้วยเครื่องอยู่เครื่องกิน เตรียมกันไปเต็มที่เต็มทางกลัวแต่จะอดตาย หยูกยาปลาแป้งอะไรพากันหอบหิ้วให้ยุ่งไปหมด แม้จะไปวัดเพื่อภาวนาตัด

กังวล ยังไม่สนใจคิดว่าความพะรุงพะรังน่ะคือความกังวลเป็นห่วงร่างกายกลัวจะอดตาย ยิ่งกว่าจะห่วงใจ

การกล่าวทั้งนี้มิได้เจตนาตำหนิมนุษย์โดยถ่ายเดียว แต่เป็นอุบายเตือนมนุษย์ให้มีความเข้มแข็ง และรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา ไม่เป็นคลังแห่งความกังวลบนหัวใจโดยถ่ายเดียว แทนที่จะเป็นคลังแห่งธรรม

ตามธรรมดาแล้วมนุษย์มีความฉลาดเหนือสัตว์ ความต้านทานของมนุษย์ก็ไม่เหมือนสัตว์ มันผิดกัน มนุษย์เราเกิดมาในท่ามกลางแห่งความช่วยเหลือจากผู้อื่น ฉะนั้นความเป็นอยู่ต่าง ๆ จึงต่างจากสัตว์เป็นธรรมดา แต่นักปฏิบัติธรรมควรคิดเรื่องนี้ไว้เสมอเพื่อกันความลืมตัวและอ่อนแอ เวลาไม่สบายมีเจ็บไข้เป็นต้น จิตใจจะไม่เข้มแข็งเพื่อค้นหาความจริงตามหลักสัจธรรม

ครั้งพุทธกาลพระบางองค์ท่านได้สำเร็จอรหันต์ เพราะทุกขเวทนาเวลาเจ็บไข้ก็มี ทั้งนี้เพราะจิตใจเข้มแข็ง เพราะฉะนั้นการกล่าวนี้จึงกล่าวเพื่อจิตใจ โดยเฉพาะใจสำคัญมาก เพื่อใจไม่สะดุ้งกลัว ไม่ระส่ำระสาย ขาดสติปัญญาเครื่องพิจารณาในเวลาเจ็บป่วย ดังพระกรรมฐานท่านเที่ยวตามป่าตามเขา ตัวอย่างมีท่านอาจารย์มั่น เป็นต้น หยูกยาก็ไม่ได้ติดเนื้อติดตัวไปเลย เวลาเจ็บไข้

“เอ้า โรคนี้เวลาจะเป็นขึ้นมา เป็นมาจากที่ไหน ก็เกิดขึ้นภายในร่างกายนี้ เช่นเจ็บไข้ ปวดหัว เป็นต้น เวลาเกิดมันก็เกิดขึ้นที่นี่ เวลาหายมันจะหาหยูกยาจากที่ไหน **มันเกิดที่นี่มันก็ดับที่นี่** ถ้าร่างกายหรือจิตใจไม่มีความสามารถต้านทานกันมันก็ตายที่นี่ เกิดกับตายเป็นของคู่กัน โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นกับดับไป มันก็เป็นของคู่กัน มันจะเกิดจะดับที่ไหนถ้าไม่เกิดดับที่นี่”ท่านว่า

“พวกสัตว์สาราสิงมีอยู่เต็มในป่าในเขานี้ เขาไม่ได้มีหยูกมียา เขาก็มีธาตุขันธ์เช่นเดียวกัน เขาอาจมีเจ็บไข้ได้ป่วยได้เช่นเดียวกับมนุษย์เรา แต่ทำไมเขาจึงไม่สูญพันธุ์ ทำไมเราจึงกลัวตายนัก อ่อนแอนัก!“**นี่ท่านพลิกใจของท่าน**

“เราต้องพิจารณาให้รู้ ‘สัจธรรม” เป็นธรรมโอสถเครื่องแก้กัน ไม่ให้จิตใจลุ่มหลงส่ายแส่ไปกับสิ่งเหล่านั้นอันจะก่อความทุกข์ให้กับตนมากขึ้น”

ท่านก็พิจารณาจนกระทั่งทราบเรื่องเหตุเรื่องผล ทุกสิ่งทุกอย่าง**ภายในร่างกายเวทนาจิต**โดยตลอด โรคภัยไข้เจ็บหายไปเลยก็มีดังที่เขียนไว้ในประวัติของท่านอาจารย์มั่น

แม้โรคมันจะไม่หายก็ตาม เรื่องจิตใจนั้นจะต้องมีความเข้มแข็ง มีความเฉลียวฉลาดต่อวิธีการปฏิบัติต่อตนเอง ซึ่งเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บเป็นพิเศษ ผิดกับคนธรรมดา

อยู่มาก นี่ก็เคยไปปฏิบัติมาอย่างนั้นเช่นเดียวกัน เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยมาก ๆ ห้ามใครเข้าไปเกี่ยวข้องเลย ถ้าสมมุติว่าอยู่กับหมู่เพื่อนอย่างนี้ ก็ปิดประตูและบอกทันที และห้ามเด็ดขาดเลยว่า **"**ใครอย่ามาแตะต้องหรือเปิดประตูเป็นอันขาด ถ้าประตูนี้ไม่เปิดห้ามไม่ให้ใครเข้ามาเกี่ยวข้อง วันนี้จะต้องพิจารณาขุดค้นกันอย่างเต็มภูมิเต็มฐานทีเดียว เพราะว่านี่เป็นทุกขเวทนาซึ่งเกิดขึ้นจากการเจ็บไข้"

ทุกขเวทนาที่เราเคยพบเพราะนั่งภาวนามาตั้งหลายชั่วโมง เรายังสู้ได้ พิจารณาแทงทะลุปรุโปร่งไปได้ ได้เหตุได้ผล ได้อรรถได้ธรรม ได้ความเฉลียวฉลาด ได้ความศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญขึ้นมาภายในใจแต่ละครั้ง ๆ ไม่เคยพลาดไปเลย แต่เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยนี้เราจะปฏิบัติอย่างไร ถ้าไม่ปฏิบัติอย่างนั้นเราจะปฏิบัติทางไหน ไม่มีทางหลีกเร้นได้ เพราะร่างกายนี้เป็นที่เกิดแห่งโรคต่าง ๆ ไม่มีประมาณ

สติปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาความจริงซึ่งเกิดขึ้นนั้น โรคแต่ละชนิดที่เกิดขึ้นก็ทำให้เกิดทุกขเวทนา ทุกขเวทนานั้นเป็นสัจธรรม เราไม่พิจารณาสัจธรรมที่เกิดขึ้นกับเราเวลานี้เราจะพิจารณาอะไร เรากลัวสัจธรรมก็เท่ากับเรากลัวกิเลส เราสู้กิเลสไม่ได้ก็เท่ากับเรา "แพ้กิเลส" โดยตรง ถ้าเราพิจารณาสัจธรรมเข้าใจแจ่มแจ้งจริงแล้ว ก็ชื่อว่าเรามีความเฉลียวฉลาดเอาตัวรอดได้ เอ้า ค้นลงไปทีเดียว!

ทุกข์เกิดขึ้นมาจากไหน เป็นขึ้นที่ตรงไหน ค้นลงไป สติปัญญาหมุนติ้วไปตามอาการของเวทนาที่แสดงตัวอยู่ในร่างกายส่วนต่าง ๆ กระทั่งทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ในขณะนั้นได้หายไป ขยายตัวออกไป ๆ เพราะสติปัญญาไล่ต้อนเข้าสู่ความจริงไปโดยลำดับ **เมื่อเจอความจริงที่ตรงไหน** ทุกขเวทนาก็กระจายออก ๆ เห็นอย่างชัดเจนภายในใจ จนกระทั่ง**ร่างกายทุกส่วนที่เป็นกองทุกข์**ซึ่งเกิดจากการเจ็บไข้นั้น **หายไปหมดเลย** เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ที่สว่างไสวครอบร่างกายในขณะนั้น แม้แต่ร่างกายที่เคยปรากฏอยู่ในขณะนั้น พร้อมกับทุกข์ที่กลมกลืนเป็นอันเดียวกันนั้น เหมือนกับจะแยกกันไม่ออก ก็กลับกลายหายไป ทั้งร่างกายก็หายไป ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นภายในร่างกายก็หายไป คือร่างกายหายไปในความรู้สึก เหลือแต่ความรู้ซึ่งเป็นสิ่งที่อัศจรรย์ล้วน ๆ ทรงตัวอยู่ โดยไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ว่าอยู่สูงอยู่ต่ำอยู่ในดินฟ้าอากาศที่ไหน **หายเงียบ** ไม่มีร่างเป็นที่สิงสถิตอยู่ในความรู้สึกเวลานั้น นั่น! เห็นความอัศจรรย์ขึ้นมาแล้ว! **พอถอนออกมาเท่านั้น "โรคหายไปเลย!"**

นี่เรียกว่า "สติปัญญาพิจารณาสัจธรรม" เมื่อรู้สัจธรรมแล้วจะไม่ถอนทุกข์ไม่ถอนกิเลสอาสวะจะถอนอะไร เพราะสัจธรรมก็เป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ คือทุกข์ก็เป็นความจริง สมุทัยก็เป็นความจริง สติปัญญาที่เรียกว่า "มรรค" ก็เป็นความจริง ต่าง

อันต่างจริง เมื่อเข้าถึงกันแล้วต่างก็เป็นความจริงล้วน ๆ จิตจะปลอมมาจากที่ไหนอีก เมื่อได้ใช้สติปัญญาเป็นเครื่องซักฟอกแล้ว

เพราะฉะนั้นจิตจึงแน่วแน่อยู่ตามความจริงของตน คำว่า "ยา" หายไปหมด เรื่องความคิดถึงหยูกถึง "ยา" คิดไม่ได้ ไม่มีเวลาไปคิด คิดไปไหน เมื่อคิดไปแล้วมันก็ไม่ได้ผล จึงไม่คิดให้เสียเวลา

คิดที่ตรงนี้ ตรงที่ควรจะคิดนี้ เวทนามากน้อยเกิดที่ตรงนี้ การเจ็บไข้ได้ป่วยเกิดขึ้นที่ร่างกายนี้ พิจารณาที่ตรงนี้ สติปัญญาก็มีอยู่ที่นี่ ค้นกันลงที่นี่ หมุนติ้ว ๆ ลงไปที่นี่ **พอได้ที่แล้วทุกขเวทนาก็หายหมด!** นี่เรียกว่า "ไม่เสียผลเสียประโยชน์" เรียกว่า "รบข้าศึกได้ชัยชนะ!"

หากจะตายในเวลานั้นจิตก็ไม่ย่อท้อ จิตก็สามารถรับรองตัวได้ หรือช่วยตัวเองได้ ไม่ให้ทุกขเวทนาทั้งหลายเข้ามาครอบงำจิตได้เลย เพราะอำนาจของสติปัญญารอบตัว **หากว่าจะตายลงในขณะนั้น** ก็ตายไปอย่าง "สุคโต" ทำให้เบาทั้งกายทั้งใจอย่างนี้เอง ใจนี้ทำให้ฉลาดก็ได้ทำให้โง่ก็ได้ แล้วแต่ผู้นั้นจะปฏิบัติตัวอย่างไร

ถ้าจะให้ "จมอยู่" ตั้งกัปตั้งกัลป์ก็จมได้ ไม่มีวันอิ่มพอในความจม จมอยู่ใน "วัฏสงสาร" นั่นเอง มีความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้น มันอิ่มพอที่ไหนกัน ถ้าอิ่มพอกันได้ สัตว์โลกก็ไม่ควรจะมาเกิดตายกันไม่หยุดอย่างนี้

ท่านจึงสอนว่า "**นตฺถิ ตณฺหาสมา นที**" แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี" ก็ตัณหานี้แลพาให้สัตว์เกิดตายไม่มีเวลาอิ่มพอ เพราะตัวเหตุคือตัณหาไม่เคยมีความอิ่มพอ ความเกิดตายอันเป็นเครื่องผลักดันจากตัณหา จะหยุดตัวและอิ่มตัวได้อย่างไรเล่า

ฉะนั้นการจะให้ความอิ่มพอของความทุกข์และการเกิดตายเป็นไปเอง โดยไม่กำจัดต้นเหตุคือ "ตัณหาอวิชชา" ให้สิ้นไปจากใจ จึงเป็นความหวังที่ลอยลม ไม่มีความหมายใด ๆ ทั้งสิ้น อย่าพากันหาญคิด!

การเกิดนั้น เกิดเท่าไรตายเท่านั้น ตายเท่าไรเกิดเท่านั้น หรือมากยิ่งขึ้นไป เพราะสิ่งที่จะทำให้เกิดคือกิเลสอวิชชาพอตัวเมื่อไร มันไม่เคยมีความพอตัวเลย "**นตฺถิ ตณฺหาสมา นที**" แม่น้ำทะเลหลวงมหาสมุทร ก็สู้ความอยากที่จิตที่เต็มไปด้วย "ตัณหา" นี้ไม่ได้ ความอยากก็คือกิเลสนี่เอง มันมีความพอตัวที่ไหน จงทำความเข้าใจอย่าง**ถึงใจว่า ถ้าจะปล่อยให้สิ่งเหล่านี้พอตัวไปเอง กี่กัปกี่กัลป์ก็ไม่มีหวัง** ไม่มีฝั่งไม่มีแดนเลย เพราะฉะนั้นจึงควรพยายามแก้ พยายามคลี่คลาย พยายามบึกบึน พยายามต่อสู้สลัดปัดกิเลสเครื่องพัวพันทั้งหลายออก เพื่อเข้าหาฝั่งหาแดนพ้นทุกข์ไปได้โดยลำดับ ด้วยศรัทธา ความเพียร มีสติปัญญาเป็นสำคัญ!

จงค้นคิด พิจารณาลงที่นี่!

พระพุทธเจ้า สาวกทั้งหลายท่านพ้นทุกข์ ท่านไม่ได้พ้นจากที่ไหน ท่านพ้นที่กองทุกข์นี้แล แต่ถ้าไม่พิจารณากองทุกข์ก็ไม่พ้น ต้องถือเอาทุกข์เป็นหินลับสติปัญญาให้มีความแกล้วกล้าสามารถรู้เท่าทันกันกับสัจธรรมทั้งสี่ **ทุกข์ทั้งหลายจะไม่เป็นภัยต่อจิตใจอีกต่อไป** ทุกข์จะปรากฏตัว "สักแต่ว่าทุกข์" แม้จะไม่ดับไปก็ตาม เพราะอำนาจแห่งสติปัญญาพิจารณารู้รอบทั่วถึงแล้ว ทุกขเวทนาจะตั้งอยู่ตามความจริงของตน ไม่สามารถเข้ามากระเทือนจิตใจได้เลย เพราะปัญญารอบตัวอยู่แล้ว **จิตก็จะตั้งอยู่ตามความจริงของตัว** ต่างอันต่างจริง ไม่มีอะไรกระทบกระเทือนกัน **เมื่อความจริงเข้าถึงกันแล้วไม่เกิดเรื่องต่อกัน**

อันเรื่องความจริงกับความปลอมที่มันวุ่นกันอยู่นี้ ก็เพราะความจอมปลอมขึ้นแซงหน้าไปเรื่อย ๆ มันจึง**ทำให้จิตจมอยู่เรื่อย ๆ** เราเคยบ่นกันมากเหลือเกิน คือบ่นอยากจะพบความสุขความเจริญ แล้วความสุขความเจริญนั้นอยู่ที่ไหน ? เวลานี้ผู้ต้องการความสุขความเจริญจมอยู่กับอะไร ? ถึงหาความสุขความเจริญไม่ได้ไม่เจอทั้ง ๆ ที่เราปรารถนาความสุขความเจริญด้วยกันทั้งโลก ถ้าไม่แก้สาเหตุในจุดนี้แล้ว ก็ไม่มีทางพบความสุขความเจริญได้อย่างพึงใจเลย **การปล่อยให้จิตพอตัวแล้วพ้นทุกข์ไปเอง** และการปล่อยให้กิเลสพอตัวแล้วสลัดปัดทิ้งคน ปล่อยคนให้เป็นอิสระ เหมือนเขาปล่อยนักโทษออกจากเรือนจำนี่**ไม่มีหวัง!** อย่างไร ๆ **กิเลสจะต้องผูกมัดคนไปเรื่อย ๆ อยู่อย่างนี้!**นอกจากจะใช้สติปัญญาพิจารณาดังที่ว่าแล้วเท่านั้น จึงจะมีหวังดังใจหมาย!

ฉะนั้นศาสนาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งกับมนุษย์ ผู้ต้องการความสงบสุขแก่ตนและครอบครัว ตลอดการหลุดพ้นจากการจองจำทั้งหลาย **มนุษย์เราจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องมือดำเนินเป็นขั้น ๆ** ไม่ปล่อยตัวตามอำเภอใจ เพราะกิเลสเครื่องทำลายความสุขมีหลายประเภทมาก ท่านจึงสอนตั้งแต่ ทาน ศีล ภาวนา

"ทาน" เพื่อประโยชน์อะไร เพื่อความเสียสละความตระหนี่ถี่เหนียว เกี่ยวเนื่องมาจากความเห็นแก่ตัว และส่งเสริมความละโมบโลภมากให้พอกพูนหัวใจ เห็นอะไร ๆ มีแต่จะเอาท่าเดียวไม่มองดูสังขาร

การให้ทานย่อมเกิดประโยชน์แก่ผู้รับจากการเสียสละนั้น ๆ ดังพระเวสสันดรท่านให้ทานเป็นตัวอย่างอันดีเลิศมาแล้วจนกระเทือนโลก "ทาน" แปลว่า การให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนจากผู้รับดังเขาซื้อขายกัน ให้ด้วยความสงสาร ให้ด้วยความอนุเคราะห์ ให้ด้วยความเชื่อความเลื่อมใส ให้ด้วยการบูชาคุณแก่ท่านผู้มีคุณแก่เรา

การให้ทานด้วย **"วัตถุ"ด้วยกำลัง ด้วยวิชาความรู้** เรียกว่า "ทาน"เช่น วัตถุทาน เป็นต้น ผู้รับทานก็ได้รับความสุขและความภาคภูมิ เย็นใจ เป็นความสุขความสบายทั้งสองฝ่าย ผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์จากเรานั้นก็มีความสุข เราที่เสียสละให้ทานได้ ก็เท่ากับเราตัดความตระหนี่เหนียวแน่น อันเป็นสิ่งที่ผูกมัดจิตใจออกได้ด้วยเราเองก็เป็นสุข

ที่ท่านสอนไว้นี้เป็นวิธีการปราบกิเลสทั้งนั้น **การทำใดที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ต้องมีความหมายทุกสิ่งทุกอย่าง**

"ศีล"ก็เป็นเครื่องระงับกิเลสประเภทหนึ่ง

"ภาวนา"ภาวนานี้เป็น **"ธรรมรวบยอด"ที่จะฆ่ากิเลสทั้งหลาย**ที่รวมตัวเข้าไปอยู่ในใจ นี่เคยสอนมาแล้ว **การภาวนาก็คือการเรียนรู้ความจริงของตัวเอง** ซึ่ง "มี" และ "เกิดขึ้น" กับ "กาย" และ "ใจ" อยู่เสมอ เวลานี้เรายังรู้ความจริงไม่ได้ **เพราะจิตเรามันเที่ยวตำหนิโน้นตำหนินี้ หาความจริงในตัวไม่ได้ว่าร่างกายเป็น**อย่างไร ร่างกายเป็นอย่างนั้น ส่วนนั้นเป็นอย่างนั้น ส่วนนี้เป็นอย่างนี้ ตำหนิเขาวันยังค่ำคืนยังรุ่งทั้งที่ไม่เกิดประโยชน์อะไร หากตำหนิอยู่นั่นแล **ตามนิสัยมนุษย์ที่ใจ "หลุกหลิก"เพราะจิตมันปลอม**ไม่มีความจริง **จึงชมสิ่งใดว่าจริงอย่างมีเหตุผลไม่ได้**

การปฏิบัติคือการคอยสอดส่องดูจิต เฉพาะอย่างยิ่งร่างกาย จิตใจ จิตใจมีความปรุงแต่งไปอย่างไรบ้าง หนักเบาในทางใด **พิจารณาจิตของตัว** และ**คอยตำหนิติเตียนตัวเอง คอยกำจัด คอยหักห้าม คอยแก้ไข**กันด้วย **"สติปัญญา"**ร่างกายเป็นอะไร มีความเจ็บไข้ได้ป่วยประการใดบ้าง **จงพิจารณาลงเป็น "สัจธรรม"**ให้เห็นตามความจริง**อย่าไปฝืน** อย่าฝืน "คติธรรมดา" คือความจริง อย่าเอาความ "อยากหาย"เข้าไปตั้งในทุกขเวทนานั้นๆ จะทำให้ทุกข์นั้นกำเริบมากขึ้น เพราะความอยากนั้นเป็นเรื่องของกิเลสตัณหา แต่ความต้องการรู้ความจริงนั้นเป็นเรื่องของธรรม จงพินิจพิจารณาด้วยปัญญาให้เห็นแจ่มแจ้งชัดเจนแล้ว มันจะแยกตัวออกจากกันเองไม่ต้องสงสัย

ศาสนาท่านสอนให้มีความเข้มแข็ง ไม่ย่อท้อ ไม่ตำหนิวาสนาของตัวว่ามีน้อย จงปราบปรามกิเลสซึ่งมีอยู่ภายในใจออกให้สิ้นไป แม้ปรมาณูอย่าให้มีเศษเหลือได้ เพราะมัน "ตัวจัญไร" ทั้งสิ้นไม่ใช่ของดีเลย การที่โลกบ่นกันว่า "ทุกข์ๆ" นั้น ล้วนเป็นสาเหตุมาจากกิเลสทั้งหมดไม่ใช่สิ่งอื่นใด กิเลสนี้แลเป็นเครื่องกดถ่วงจิตใจของสัตว์โลกให้ได้รับความทุกข์ความลำบากเรื่อยมา อย่าเข้าใจว่าเป็นเพราะอะไรอื่น

ความทุกข์เพราะดินฟ้าอากาศหรือจากสิ่งอื่นๆ นั้น ไม่กระเทือนจิตใจมากเหมือนกิเลสอันเป็น "ข้าศึก" ของใจเลย แต่เรื่องของกิเลสนี้กระเทือนมากทีเดียว เพราะเป็นตัวพิษตัวภัยของใจโดยตรง ไม่มีคำว่า "อ้อม" สิ่งอื่นๆ อะไรจะขาดตกบก

พร่องไปบ้าง ถ้าจิตใจยังมีความผาสุกอยู่ด้วยอรรถด้วยธรรมแล้ว ยังพออยู่พอเป็นพอไปพออดพอทนกันได้

แต่ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสแล้วมันทำให้เดือดร้อนวุ่นวายมาก ทำให้กระเสือกกระสนกระวนกระวายมาก ทำให้ทะเยอทะยานมาก ทำให้อยากให้หิวโหยมาก เป็นราคีต่อจิตใจมาก เวลากิเลสกำเริบมากๆ แม้จะมีสมบัติหรือมีกองเงินกองทองอยู่เท่าภูเขามันก็หาความสุขไม่ได้ เพราะตัวกิเลสพาใจให้เป็นทุกข์ จะเอาความสุขมาจากไหน แม้ขึ้นไปนั่งบนกองเงินกองทอง ก็จะไปร้องครางเพราะความทุกข์ร้อนวุ่นวายระส่ำระสายทิ้งเนื้อทิ้งตัวอยู่บนกองเงินกองทองนั้นแล เพราะนี้เป็นตัวโรคอันสำคัญ จึงต้องแก้กันตรงนี้

ความโลภ ความโกรธ ความหลง แต่ละชนิดๆ เป็นโรคร้ายอันใหญ่โตมาก เป็นโรคอันสำคัญที่เกาะกินอยู่ภายในจิต และเอาจิตใจเป็นอาหาร ขูดรีดจิตใจวันยังค่ำคืนยังรุ่งไม่มีเวลาอิ่มพออยู่อย่างนั้น

แต่จิตใจนี้ทนทานมาก ถึงจะถูกทรมานด้วยกิเลสประเภทใดๆ ก็ยังทนทานตัวอยู่อย่างนั้น เราถึงได้มองเห็นความทนทานของจิตเราอยู่เรื่อยมา ถ้าหากจิตนี้ไม่แน่นหนามั่นคงทนต่อการเหยียบย่ำทำลายของกิเลสประเภทต่างๆ แล้ว จิตนี้จะต้องแหลกเป็นผุยผงไปนานแล้ว ไม่มีจิตสิงอยู่ในร่างคนร่างสัตว์เลย **เพราะความทนทานของจิตสาระสำคัญของจิตจึงทนได้**อยู่ได้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ถูกทำลายหายสูญไป **ฉะนั้นจิตจึงควรได้รับความเหลียวแลจากเจ้าของอย่างใกล้ชิดเสมอ** ไม่ควรปล่อยไปตามบุญตามกรรม จะเป็นการซ้ำเติมจิตให้มีความทุกข์และเศร้าหมองยิ่งขึ้น จนถึงขั้น "หมดหวัง" ดังคนไข้เข้าห้อง "ไอ.ซี.ยู."

ใจที่มีกิเลสย่อมเป็นใจที่มีภาระหนักมาก เวลาจะพาทำความดีใจมันฝืนไม่อยากให้ทำ เหมือนจะถอนหนามออกจากฝ่าเท้า กลัวแต่จะเจ็บปวดถ่ายเดียว ฉะนั้นพอจะทำความดีมีภาวนาเป็นต้นทีไร เหมือนจะพาเข้าตะแลงแกง (เข้าสู่ที่ประหารชีวิต) เหมือนจูงสุนัขเข้าใส่ฝน เหมือนกับสัตว์ถูกไล่จะเข้าโรงฆ่าสัตว์ เหมือนจะถูกประหัตประหารชีวิต เหมือนจะถูกโยนลงในเหวในบ่อนั่นแล เพราะความเป็นข้าศึกระหว่างกิเลสกับธรรมเหมือนขมิ้นกับปูน

พอจะนั่งภาวนาบ้าง ใจเริ่มหาเรื่องมาขัดขวางนานาประการจนนั่งไม่ลง ราวกับพื้นที่มีแต่ขวากหนาม ใจอยู่ดีๆ ก็เกิดความรุ่มร้อนขึ้นมา เพราะแรงขี้เกียจมันเผาลนแขนขายกไม่ขึ้นอ่อนเปียกไปหมดราวกับไม่มีเส้นเอ็นติดต่อกัน การเดินจงกรมนั่งสมาธิสวดมนต์ไหว้พระ ภาวนาเพื่อชำระจิตใจให้สะอาดปราศจากความฟุ้งซ่านวุ่นวาย ใจขัด

ขืนไม่อยากทำ มีแต่ความอืดอาดเนือยนาย **เรื่องกิเลสเข้าครองใจ มันทำใจให้เป็นข้าศึกและเป็นอุปสรรคต่อความดีทั้งหลายอย่างนี้แล**

แต่เมื่อพยายามตะเกียกตะกาย พยายามบึกบึนหลายครั้งหลายหนเข้า **ใจขัดขืนธรรมไม่ได้** ก็ยอมทำตามบ้างขัดขืนบ้าง ระหว่างบาปกับบุญต่อสู้กันไป แพ้บ้างชนะบ้าง ส่วนผลดีก็ค่อยปรากฏขึ้น **ธรรมก็ค่อยแทรกถึงใจเข้าโดยลำดับ ๆ จิตก็ค่อยเบาขึ้นมาเรื่อย ๆ ทำความเพียรก็นับวันคล่องแคล่วแกล้วกล้า สติปัญญาก็ค่อยเกิดขึ้น ๆ กิเลสค่อย ๆ หลุดลอยไป ใจนับวันเบาและผ่องใสขึ้นมาโดยลำดับ สติปัญญาก็ยิ่งมีความขยันหมั่นเพียรจะคิดอ่านไตร่ตรอง ความพากเพียรทุกด้านดีไปตาม ๆ กัน จนสามารถชำระได้หมด**

ทีนี้อะไรเล่าจะประเสริฐยิ่งกว่าจิต ! เอาอะไรมาเทียบไม่ได้เลย **นี่แหละ "จิตคนเรา"** ถ้าว่า "เยี่ยม" ก็เยี่ยมที่สุด ดีก็ดีที่สุด **ดีที่สุดก็คือ "จิต" เมื่อชำระแล้ว ไม่มีอะไรเสมอเหมือนในโลก** เป็นแก้วสารพัดนึกอยู่ภายในตัว แต่เวลาเลวและผาดโผนก็เลวและผาดโผนที่สุดเช่นกัน ก่อนที่ยังไม่ได้รับการอบรมฝึกฝน

ศาสนธรรมเท่านั้นที่จะฉุดลากจิตใจที่ใฝ่ต่ำทำตัวให้เสียคน ขึ้นมาเป็น "จิตดี" เป็นจิตเลิศเป็นคนประเสริฐได้ เพราะธรรมเหนือและประเสริฐกว่ากิเลสบาปธรรมแต่ไหนแต่ไรมา จึงมีอำนาจปราบปรามกันได้ทันเหตุการณ์เรื่อยมาทุกยุคทุกสมัย

"พุทธํ สรณํ คจฺฉามิ" ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายจนซาบซึ้งถึงใจแล้ว อยู่ที่ใดก็มี **"พุทธ"** เข้าถึง **"พุทธ"** ไม่เลือกกาลสถานที่ **เป็น "อกาลิโก" "ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ"** ก็ถึงใจ **"สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ"** ก็ถึงใจ อยู่ที่ไหนก็ปรากฏพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์สถิตอยู่ที่ใจนี้เลย **ทั้งสามรัตนะซึ้งถึงใจอยู่ตลอดเวลา**

คำว่า "พระพุทธเจ้านิพพานไปเป็นเวลานานเท่านั้นเท่านี้ปี" ก็ไม่มีปัญหาข้อข้องใจหนักใจอะไรเลย ไม่สนใจคิดให้เสียเวล่ำเวลา เพราะ**ธรรมอันแท้จริงคืออะไร** พุทธะอันแท้จริงคืออะไร สังฆะอันแท้จริงคืออะไร **ก็คือธรรมที่ปรากฏชัดอยู่ภายในจิตเรา จิตท่านที่บริสุทธิ์เท่านั้น**

"ธรรม" กับใจนี้เป็นฉันใด พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ก็เป็นฉันนั้น ฉะนั้น ท่านผู้สิ้นสงสัยในธรรมแล้วท่านจึงไม่คิดให้เสียเวล่ำเวลาว่า "พระพุทธเจ้านิพพานไปนานแล้ว" เสียใจเกิดไม่ทันท่าน ปฏิบัติอย่างไรก็ไม่ได้มรรคได้ผล !" ตามเรื่องของ "กิเลส" มันหลอกลวงไป

สำหรับท่านผู้รู้ธรรม ท่านไม่คิดแบบคนโง่ตัดหนามกั้นตัวเองอย่างนั้น พระพุทธเจ้า เราอยู่ที่ไหนท่านก็อยู่ที่นั่น **ความรู้ที่บริสุทธิ์อันนี้กับพระพุทธเจ้าเทียบกันได้ทันที** อันนี้ฉันใดอันนั้นฉันนั้น **ขอให้เข้าถึงความบริสุทธิ์เถิด** "พุทธะ" ของเรากับ"พุทธะ" ของพระพุทธเจ้า ไม่แยกจากกันเลย ฉันใดก็ฉันนั้น ไม่มีเรื่องอะไรจะพูดให้ยืดยาวยิ่งกว่านั้น เพราะเป็นเรื่อง "ตะครุบเงา"ไม่มีสิ้นสุด

เอาตัวจริงมาพูดเลยดีกว่า "พุทธะ"นี้ฉันใด "พุทธะ"ของพระพุทธเจ้าก็ฉันนั้น **"พุทธะ"อันนี้จะอันตรธานสูญไปไหน รู้อยู่ในตัวเองแล้ว** แล้วพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไรก็หมดปัญหา ธรรมแท้คืออะไร ก็อยู่ที่ใจนี้กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน **พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ โดยหลักธรรมชาติแล้ว คือธรรมทั้งแท่งอยู่ภายในใจของผู้บริสุทธิ์นั้นแล** ผู้นั้นจึงไม่มีความสงสัยพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ แม้แต่น้อย แม้จะไม่เคยเห็นพระองค์ก็ตาม ไม่เคยเห็นพระสงฆ์อรหัตอรหันต์ที่เป็นสาวกท่านก็ตาม ความบริสุทธิ์นี้แลเป็นสักขีพยานให้ทราบชัดว่า พระพุทธเจ้าคืออะไร พระธรรมคืออะไร พระสงฆ์คืออะไร เวลานี้พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ สถิตอยู่ในที่เช่นไร แล้ววันนี้พุทธท่านกับพุทธเรา ?ใจรู้รู้อย่างไร วิเศษวิโสอย่างไรบ้าง เป็นธรรมชาติอย่างไรบ้าง อันนั้นก็ธรรมชาติอย่างนั้นเหมือนกัน จึงหาที่สงสัยไม่ได้

นี่แหละการเข้าถึง "พุทธะ"ธรรมะ สังฆะ แท้ เข้าถึงที่ใจ เมื่อกิเลสหลุดลอยออกไปหมดแล้ว ก็มีแต่ธรรมชาติที่อัศจรรย์นี้เท่านั้น "จิต" เมื่อทำให้ประเสริฐก็ประเสริฐได้อย่างนี้ !

แต่ก่อนที่ไม่ประเสริฐก็เพราะมันโง่ โง่ที่สุดก็คือจิตดวงนี้ กิเลสผู้ที่ทำให้โง่นั้นแหละมันถึงได้โง่ แต่ "ธรรมชาติที่ทำคนให้โง่" นั้นมันอยู่บนหัวใจของเราจึงโง่ ถ้าเอาอันนั้นออกแล้ว จะว่า "โง่"ว่า "ฉลาด"ก็ไม่มีปัญหาที่จะพูดกันอีก โลกทั้งโลกจะมีความสงบร่มเย็นก็เพราะใจที่ได้รับการอบรม ซึ่งเป็นผู้พาดำเนินงานทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งกายและวาจาที่จะเอียงไปทางใด ส่อออกมาจากใจผู้บงการ บงการถูกหรือบงการผิด กิริยาก็ออกมาตามนั้น

จิตได้รับการอบรมมาอย่างไรบ้าง การแสดงออกจะเป็นไปตามที่อบรม ถ้าไม่ได้อบรม ไม่มีเหตุมีผล มีแต่กิเลสเต็มหัวใจและบงการ แล้วก็ยิ่งพาคนอื่นให้เดือดร้อนด้วยมากมาย โลกที่ร้อนก็เพราะใจดวงนี้พาให้ร้อน คนเราที่กระสับกระส่ายระส่ำระสายหาที่ยึดที่ถือไม่ได้ อะไรก็ว่าดี ๆ ทั้งนี้เพราะกิเลสเผาลนจนยับยั้งตั้งตัวไม่ได้ ความเป็นบ้าเพราะกิเลสรุมนี้ยากที่จะมีวันสร่างลงได้ ถ้าไม่แสวงหาครูอาจารย์ที่เป็นอรรถเป็นธรรมในการอบรมสั่งสอน คนๆ นั้นต้องเป็นบ้าโลภ บ้าโกรธ บ้าหลง บ้ายศ บ้าอำนาจ

บ้าความมั่งมีดีเด่นไปเรื่อยจนวันตาย ไม่มีทางระลึกรู้ตัวได้โดยลำดับ ดับไปตายไปเพราะบ้าเหล่านั้นฉุดลากไปไม่มีวันโผล่ตัวขึ้นมาได้

ฉะนั้นคำว่า **"ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา"** การคบค้าสมาคม ได้ยินได้ฟังธรรมของปราชญ์และครูอาจารย์อยู่เสมอ จึงเป็นมงคลอันสูงสุด

แต่การ "สั่งสมกิเลส คือ โลภ โกรธ หลง ราคะ ตัณหามาก ๆ อย่าให้บกพร่องได้เป็นมงคลอันสูงสุด" นั้น**ไม่เคยได้ยิน !**และไม่เคยเห็นใครในโลกมีความสุขความเจริญทั้งภายในใจทั้งภายนอกใจ **แข่งธรรม**ของพระพุทธเจ้าบทนี้และบทอื่น ๆ เลยในบรรดา "สวากขาตธรรม"

อย่าย่อหย่อนอ่อนข้อต่อกิเลสทุกประเภทให้มันได้ใจและหัวเราะเยาะเย้ย ที่เคยอยู่ใต้อำนาจมันมาแล้วก็แสนอาภัพน่าอับอายมันมาพอแล้ว ขออย่าให้เรื่องทำนองนี้มีในใจของเราอีกต่อไป จงเอาให้กิเลสเสียน้ำตาบ้างซิ ที่เป็นมามีแต่เราเสียน้ำตาเพราะแพ้กิเลส เพราะความบอบช้ำ ความทุกข์ทรมานจากกิเลสดัดสันดาน คราวนี้ชาตินี้เอาให้กิเลสม้วนเสื่อกลับบ้านลองดู จะมีความสุขความสง่าผ่าเผยเพียงไรเมื่อปลดแอกออกจากคอแล้ว

ขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

สร้าง อตฺตา หิ ก่อนตาย

จิตของคนเราก็เหมือนกับเด็ก คือไม่สามารถจะรักษาตัวได้ ต้องอาศัยพ่อแม่พี่เลี้ยงคอยเกาะอยู่ตลอดเวลา เกาะคนนั้นเกาะคนนี้ แต่เด็กยังมีผู้คอยรักษา มีพ่อแม่พี่เลี้ยงคอยตามรักษาเสมอ เด็กจึงมีความปลอดภัย ไม่ค่อยได้รับอันตรายต่าง ๆ

ส่วนจิตใจที่คอยจะเกาะสิ่งนั้นสิ่งนี้ จึงไม่เป็นความแน่นอนเหมือนเด็กเกาะพ่อแม่พี่เลี้ยงซึ่งเป็นที่ปลอดภัย จิตที่เกาะเพราะความพึ่งตนไม่ได้ ต้องชอบเกาะสิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งส่วนมากมักเกาะสิ่งที่ผิดให้โทษแก่จิตใจ การชอบเกาะหรือการแสวงหาสิ่งที่เกาะนั้น ก็เพื่อหาความปลอดภัย หาความสะดวกสบายสำหรับตน แต่สิ่งที่เกาะของจิตนั้นไม่เป็นสิ่งที่แน่ใจ จึงมักเป็นภัยแก่จิตเรื่อย ๆ แม้จะเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ตามเด็กก็ตาม **วิสัยของจิตย่อมเป็นเช่นนั้น**ไม่หวังพึ่งตนเอง มีแต่หวังพึ่งผู้อื่นสิ่งอื่นอยู่เสมอ **ไม่เป็นตัวของตัวได้** ทั้งนี้เพราะจิตไม่ฉลาดต่ออารมณ์ที่ตนเข้าเกาะ ว่าผิดถูกดีชั่วประการใด ไม่รู้วิธีปฏิบัติ ไม่รู้วิธีช่วยตัวเอง เพราะไม่มีใครสอน ไม่มีใครบอก ไม่มีใครแนะนำวิธีให้ พอจะทราบได้ว่าสิ่งใดเป็นภัยสิ่งใดเป็นคุณ สิ่งใดที่ควรเกาะสิ่งใดไม่ควรเกาะ จึงต้องเกาะไปเรื่อย ๆ และเกาะดะไปหมดไม่ว่าสิ่งดีสิ่งชั่ว ขอให้เป็นที่ชอบใจหรือแม้ไม่ชอบใจ เป็นนิสัยของจิตจะต้องเกาะเรื่อย ๆไป ไม่ชอบใจก็เกาะ **ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ?**

ตามธรรมดาสิ่งหรืออารมณ์ที่ไม่ชอบใจไม่น่าเกาะ **แต่จิตไม่ชอบใจก็เกาะ** เช่นโกรธก็เกาะ หลงหรือรักก็เกาะ ชังก็เกาะ เกลียดก็เกาะ **เพราะจิตเป็นอารมณ์อยู่กับสิ่งนั้น ๆ ไม่มีคำว่ารู้เป็นตัวของตัวโดยเฉพาะ มีแต่ “ไปเป็นอารมณ์อยู่กับสิ่งนั้น ๆ”** และเกาะอยู่กับสิ่งนั้น ๆ ตลอดไป สิ่งเหล่านั้นส่วนมากไม่ใช่ของดี

ทำไมจิตจึงต้องไปเกาะ **?ทั้งนี้เพราะเป็นความติดใจของจิต โดยที่จิตเองก็ไม่รู้ว่าการเกาะนั้นจะมีผลอย่างไรบ้าง ตนเองก็อยากจะแยกตัวออกไป แต่มันแยกไม่ออกเพราะสิ่งที่เหนือจิตยังมี เป็นเครื่องบังคับให้จิตจำเป็นต้องได้เกาะได้ยึดได้เป็นอารมณ์ ให้เกิดความขุ่นมัวแก่ตนอยู่เสมอ** นี่พูดถึงอารมณ์

พูดถึงวัตถุ มีอะไรใจก็ต้องเกาะสิ่งนั้นยึดสิ่งนั้นจนได้ ไม่ว่าส่วนย่อยส่วนใหญ่หรือมีคุณค่าราคา ราคามากน้อยเพียงไร ใจยึดได้ถือได้ทั้งนั้น แม้จะให้นามว่า “จิตเป็นนักยึดนักเกาะ” ก็ไม่ผิด เพราะยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ จึงต้องอาศัยสิ่งภายนอกไป

จนกว่าจะถึงที่สุดของธาตุขันธ์ ที่พาให้เปลี่ยนแปลงไป ดีไม่ดียังอาศัยสิ่งภายนอกเป็นอำนาจจนลืมตัวก็มี ทั้ง ๆที่ไม่มีอำนาจไม่ถูกทาง

พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า **"อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ"**ให้พยายามแก้ไขความเกาะเกี่ยวของจิตที่หวังพึ่งพิงสิ่งต่าง ๆ และแยกตัวหันเข้ามาพึ่งตนเองด้วยความสามารถของตนบ้าง ไม่อาศัยพ่ออาศัยแม่ อาศัยเพื่อนฝูง อาศัยใคร ๆ อื่น ๆ ไปเสียจนลืมตัว นิสัยมนุษย์เราที่อาศัยผู้อื่นอยู่เป็นประจำ เลยติดเป็นนิสัยประจำตัวทั่วประเทศเขตแดน สู้สัตว์บางชนิดก็ไม่ได้ ท่านจึงสอนให้หวังพึ่งตัวเอง

เรื่องหยาบ ๆ เช่นหน้าที่การงาน ก็ควรหวังพึ่งตนเองบ้าง ย่นเข้ามาทางด้าน "ธรรม" คือการปฏิบัติธรรมภายในใจ เมื่อได้รับการฝึกอบรมจากครูอาจารย์พอเป็นปากเป็นทางแล้ว การบำเพ็ญธรรมต้องเป็นหน้าที่จะหวังพึ่งตนเองโดยเฉพาะ จะเป็นที่แน่ใจในการพึ่งตนเองตามหลักธรรม เช่น ท่านสอนให้บำเพ็ญ**คุณงามความดี มีทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ก็เพื่อความพึ่งตนเอง คือจิตได้ยึดเหนี่ยวในสิ่งดีงาม** และมีความร่มเย็นเป็นสุขทั้งปัจจุบันและภพชาติต่อไป เพราะสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดี เกิดจากการกระทำที่ดี **เป็นอารมณ์หรืออาหารที่ดีของใจ**

และสอนให้**ภาวนา** ซึ่งละเอียดขึ้นไปเป็นลำดับ การพยายามอบรมทางด้าน **"จิตตภาวนา"** อันเป็นวิธีการพึ่งตัวเองให้แนบแน่นเข้าไปตามลำดับ **โดยอาศัยธรรมบทนั้น ๆ เข้ามาเป็นเครื่องกำกับใจ** โดยอาศัยพึ่งธรรมบทนั้นเป็นอารมณ์ กล่อมเกลาจิตใจให้สงบเย็น ก่อนที่จิตยังไม่สามารถดำรงตนได้โดยลำพัง เช่น กำหนด "พุทโธ ๆ ๆ"เป็นต้น เป็นอารมณ์ที่ถูกต้องเหมาะสมในการพึ่งธรรม

การเริ่มฝึกหัดใหม่ใจยังฟุ้งซ่าน ยังหาหลักหาเกณฑ์ไม่ได้ ยังเป็นตัวของตัวไม่ได้ ต้องอาศัยบทธรรมกำกับรักษา จนกระทั่งจิตมีความกลมกลืนกันกับบทธรรมนั้น ๆ แล้วหดตัวเข้าสู่ความสงบ แม้บทธรรมที่เคยได้อาศัยบริกรรมมาแต่ก่อน ก็หมดปัญหาไปในขณะที่ใจก้าวเข้าสู่ความสงบ **นี่เรียกว่า "พึ่งตนเองได้ขั้นหนึ่ง" ขณะใจกำลังสงบย่อมปล่อยคำบริกรรมได้ ใจมีความสงบอยู่ด้วยดี นี่ก็เป็นหลัก**เป็นที่พึ่งอันหนึ่งของจิตอย่างเห็นได้ชัด เพียงเท่านี้ก็มีความร่มเย็นในใจที่เคยฟุ้งซ่านจนหาความสงบสุขไม่ได้ **เพราะจิตใจตามธรรมดาแล้ว**ไม่เคยเป็นสุขร่มเย็น **มีแต่ความรุ่มร้อน มีแต่ความหิวกระหาย** มีแต่ความระเวียงระวังด้วยเรื่องต่าง ๆ ซึ่งไม่เป็นประโยชน์อะไรกับจิตใจเลย **ส่วนมากก็คือความคิดปรุงของจิต** เป็นยาพิษเผาลนตนเอง**โดยไม่มีใครมายุ่งด้วย**

พระพุทธเจ้าทรงรู้ทรงเห็นแล้วในวิธีที่ถูกต้อง ตลอดผลที่ได้รับเป็นที่พึงพอพระทัย จึงได้นำทั้งเหตุคือวิธีการ และผลที่พึงใจ**มาสอนพวกเรา "วิธีการพึ่งตัวเอง"** นั้นคือ

การบำเพ็ญ **"จิตตภาวนา" เป็นทางตรงแน่วต่อการพึ่งตนได้**อย่างมั่นคง จิตผู้ใดมีความสงบ มีหลักมีเกณฑ์มากน้อยเพียงใด จะเป็นความแน่ใจและมั่นใจตนเองยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ ไม่ต้องถามใคร รู้อยู่ภายในตัวเองที่เรียกว่า **"ปจฺจตฺตํ"** หรือ **"สนฺทิฏฺฐิโก"** สิ่งที่รู้เห็นดีชั่ว ควรแก้ควรถอดถอนควรบำเพ็ญ ย่อมปรากฏขึ้นภายในใจ เมื่อใจแน่นหนามั่นคงขึ้นโดยลำดับก็ทราบเอง

เพียงขั้นสมาธิก็พอเป็นหลักใจ พอเป็นเรือนใจได้ให้มีความร่มเย็น ขณะที่เราคิดอะไรมากรู้สึกอ่อน**เพลียในใจ ย้อนจิตเข้าสู่ "จิตตภาวนา"** ใจพักสงบจากอารมณ์ทั้งหลาย ใจก็สงบร่มเย็น นี่ชื่อว่า "เข้าหาที่พึ่ง เข้าหาที่พักผ่อนหย่อนใจ" เข้าหาที่อาศัยอันร่มเย็น **เป็นที่พึ่งขั้นหนึ่ง**

ขั้นต่อไปแม้จะเป็น **"สมาธิ"** ด้วยกันก็ตาม แต่เป็น**ความละเอียดของจิต "ขณิกะ"** บ้าง **"อุปจาระ"** บ้าง **"อัปปนา"** บ้าง เป็นขั้น ๆ **"อัปปนา"** หมายถึง **ความละเอียด**ของสมาธิ **เต็มภูมิของสมาธิเพียงเท่านั้น เลยนั้นไปไม่ได้ในขั้นสมาธิ**

เมื่อจิตมีความสงบเป็นสมาธิขั้นนั้น ๆ แล้ว ถ้าไม่ใช้สติปัญญาพิจารณา จิตจะมีความสงบและละเอียด**อยู่ในสมาธิขั้นนั้น ๆ โดยไม่มีปัญญาเป็นเครื่องถอดถอนกิเลสเลย ถ้ากิเลสเป็นเหมือนต้น**ไม้ ก็เพียงแต่ตัดกิ่งก้านของมันออก แต่ต้นของมันยังไม่ตัดยังไม่โค่น มันก็แตกแขนงออกมาอีกจนได้

ท่านจึงสอนให้พิจารณาทางด้านปัญญา 'ปัญญา' คือความเฉลียวฉลาดแหลมคม คิดอ่านไตร่ตรองไปเท่าไรไม่มีที่สิ้นสุด **เมื่อละเอียดกว่าปัญญาขึ้นไปท่านเรียกว่า "ปัญญาญาณ"** ไปแล้ว ดังที่ท่านแสดงไว้ใน "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร" **"ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ"** ฟังซี

"วิชชา" ก็คือ **วิชชาสาม เป็นหลักใหญ่**

"ปญฺญา อุทปาทิ" ปัญญาเกิดขึ้น **"ญาณํ อุทปาทิ"** ญาณอันละเอียดเป็นลำดับเกิดขึ้นแล้ว ก็เกิดขึ้นจากใจอันเดียวนั้นแล **"ปัญญา" เป็นเครื่องถอดถอนกิเลส**ที่ปกคลุมใจ **สมาธิเป็นแต่เพียงกวาดต้อนกิเลสเข้ามาให้รวมตัวสงบอยู่ภายในใจเท่านั้น** ยังไม่สามารถตัดกิเลสใด ๆ ได้ อุปทานของจิตที่เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ นั้นยังมีอยู่ และเบาบางลงไป พอจิตได้รับความสงบร่มเย็นบ้างแล้ว ปัญญาซึ่งเป็นอาวุธสำคัญ จึงฟาดฟันถอดถอนกิเลสประเภทต่าง ๆ บรรดาที่มีอยู่ในใจมากน้อยออกไปเป็นลำดับ ๆ

“สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา” นั่น! “ปัญญาที่สมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก” การพิจารณาคล่องแคล่วแกล้วกล้าว่องไว สามารถตัดกิเลสได้โดยลำดับ ๆ

“ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ” “จิตที่มีปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบ” นั่น! ฟังซี “ปัญญา” เท่านั้นที่จะเป็นผู้สามารถถอดถอนกิเลส ไม่ว่าส่วนหยาบ ส่วนกลาง ส่วนละเอียดได้โดยตลอดทั่วถึง **ไม่มีกิเลสตัวใดที่จะเหนือปัญญาไปได้ นี่เป็นธรรมดั้งเดิม** คือธรรมรับรองคุณภาพ คุณสมบัติในการปฏิบัติ เพื่อกำจัดกิเลสออกจากใจโดยสิ้นเชิง ของพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่ท่านได้ดำเนินมาแล้ว **“สมาธิ ปัญญา”นี้จึงแยกกันไม่ออก** แม้จะเป็นจริตนิสัยใด ๆ ก็ตาม สมาธินี้จะต้องมีแนบอยู่เสมอ คือความพักสงบของจิต ความพักงานของจิต ด้วยการสงบอารมณ์คิดอ่านในสมาธิ

งานทางโลกเขายังต้องพักเมื่อถึงเวลาพัก ไม่พักไม่ได้ การพักนั้นจะเสียเวล่ำเวลาไปบ้าง การรับประทานอาหารเพื่อบำรุงร่างกาย จะสิ้นเปลืองสมบัติ สิ้นเปลืองอาหารที่กินลงไป สิ้นเปลืองเงินทอง เพื่อซื้ออาหารมารับประทานก็ตาม แต่สิ้นเปลืองไปเพื่อบำรุงร่างกายให้มีกำลังควรแก่หน้าที่การงานต่อไปอีก การพักผ่อนนอนหลับถึงจะเสียเวลาไปบ้าง ก็เพื่อกำลังวังชาของร่างกายที่ควรต่อหน้าที่การงานต่อไปอีก ไม่เช่นนั้นก็ไปไม่ตลอด

เพราะฉะนั้นการเสียเวลาก็ดี การเสียวัตถุอะไรก็ดีที่เรานำมารับประทาน เพื่อเยียวยาธาตุขันธ์ให้มีกำลังนั้น จึงไม่ใช่เป็นการเสีย แต่เป็นการเพิ่มกำลังแก่ร่างกาย ถ้าเป็นรถก็เติมน้ำมัน ไม่มีน้ำมันรถก็วิ่งไปไม่ได้ สมาธิ ปัญญา ก็มีความเกี่ยวเนื่องกันเช่นนั้น ต้องมีเวลาพักสงบอารมณ์ในสมาธินั้น ๆ หลังจากการพักสงบแล้วก็ทำการคิดค้นด้วยสติปัญญา ตามความสามารถของแต่ละราย ๆ

คำว่า “ปัญญา” นี้ละเอียดมาก กว้างขวางมากไม่มีสิ้นสุด ตามแต่จริตนิสัยของผู้ที่นำมาใช้ ความคิดอ่านใดที่พิจารณาลงไปเพื่อถอดถอนกิเลสได้โดยลำดับ ความคิดอ่านนั้นท่านเรียกว่า “ปัญญาชอบ”ไม่จำเป็นจะต้องไปอ่านตำรับตำรา และได้จากตำรับตำรามาแก้กิเลสทุกประเภทไปถึงจะเป็น “ธรรม” เพราะในตำรานั้นก็ถอดออกไปจาก**จิตใจซึ่งเป็น “ธรรม”และ “ผู้ทำ”**เป็นผู้ถอดถอนกิเลสจนได้เห็นผลประจักษ์แล้ว จึงได้เขียนลงในตำรานั้น ๆ **ไม่ใช่ตำรานั้นเกิดก่อนความจริง คือการปฏิบัติ**

พระพุทธเจ้าท่านทรงบำเพ็ญพระองค์แรก ไม่ปรากฏว่ามีตำราที่ไหน เวลาสั่งสอนสาวกหรือเรียน “อริยสัจ” นั้นก็เหมือนกัน ไม่ได้จารึกลงในคัมภีร์ใบลาน ทรงสอน

ด้วยพระโอษฐ์ของพระองค์เอง สาวกก็สอนด้วยปากทั้งนั้น ท่านเอาอะไรมาสอน? ก็เอามาจากความจริงที่มีอยู่ภายในใจ ซึ่งได้รู้ได้เห็นจากการปฏิบัติมาแล้วนี้ไปสอน เพราะฉะนั้นอุบายของสติปัญญา จึงสำคัญอยู่ที่ผู้คิดผู้พิจารณาจะแยกแยะออกมาใช้ด้วยอุบายความฉลาดของแต่ละราย ๆ ไป ตามสติกำลังความสามารถของแต่ละราย ๆ ไปไม่มีสิ้นสุด จึงไม่จำเป็นที่จะไปเอาจากตำรับตำราเสียทุกแง่ทุกมุมจึงจะเป็น "ธรรม" "เราคิดขึ้นเองไม่สามารถจะแก้กิเลสได้" นี้เป็นความคิดเห็นที่ผิดจากหลักธรรม ไม่อาจเรียกว่า "ปัญญาชอบ" ได้ แม้จำมาจากตำรา แต่ไม่สามารถแก้กิเลสน้อยใหญ่ให้ขาดจากใจได้ ก็ไม่อาจเรียกได้ว่า "ปัญญาชอบ" สำหรับผู้นั้น เป็น "ปัญญาชอบ" เฉพาะในตำรา แต่ "ไม่ชอบ" สำหรับนำมาใช้

ธรรมที่ท่านแสดงไว้ตามตำรับตำรานั้นมีพอประมาณเท่านั้น ไม่ได้มากมายอะไรนักเลย ถ้าเป็นยาก็เป็น "ยาหม้อใหญ่" ไม่ใช่ยาที่เจาะจงโรคนั้น ๆ โดยเฉพาะ ที่เราคิดค้นได้ขึ้นมาให้เหมาะสมกับการแก้กิเลสแต่ละประเภทนี้เป็น "ยา" ที่เหมาะสมกับกิเลสประเภทนั้น ๆ ที่จะถอดถอนกิเลสประเภทนั้น ๆ ให้หมดไปได้โดยลำดับ เพราะฉะนั้นท่านผู้ปฏิบัติในทางปัญญา อยู่ที่ไหนท่านก็มีอรรถมีธรรม มีสติปัญญาค้นคว้าอยู่ตลอดเวลา ดังที่ท่านอาจารย์มั่นเคยแสดงไว้ว่า "ฟังธรรมทั้งกลางวันกลางคืน" นั่น! ฟังซิ อะไรก็สัมผัสอยู่ตลอดเวลาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย สัมผัสกันอยู่เรื่อย ๆ

การสัมผัสเมื่อไม่เข้าไปรับทราบที่จิตซึ่งเป็นผู้คอยรับทราบ จะไปรับทราบกันที่ไหน และอะไรจะเป็นผู้รับทราบ การที่จิตรับทราบก็กระเทือนถึงสติปัญญา ที่จะต้องค้นคว้าพิจารณาตามเหตุตามผลในสิ่งที่มาเกี่ยวข้องนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไรบ้าง เมื่อทราบแล้วก็ถอดถอนหรือปล่อยวางกันไปได้โดยลำดับ นี้ท่านเรียกว่า "ฟังธรรมทั้งกลางวัน กลางคืน" คือธรรมในหลักธรรมชาติที่มีอยู่ดั้งเดิม กิเลสก็เป็นหลักธรรมชาติที่มีอยู่ภายในจิต ธรรมคือ ศีล สมาธิ ปัญญาก็เป็นหลักธรรมชาติที่มีอยู่ภายในใจ สุดแล้วแต่ผู้จะผลิตคิดค้นขึ้นมาพินิจพิจารณา ใช้ประโยชน์ตามสติกำลังความสามารถแห่งสติปัญญาที่เป็นเครื่องมือ

ธาตุขันธ์ แน่ะ! ฟังซีว่าธาตุว่าขันธ์ ว่าสกลกาย พระพุทธเจ้าก็มี สาวกทั้งหลายก็มี และท่านเคยติดเคยยึดเคยถือ เคยเป็นอุปาทานในขันธ์เช่นเดียวกับพวกเรา เป็นกิเลสได้เช่นเดียวกับพวกเรา เมื่อยึดให้เป็นกิเลสเมื่อทำให้เป็นกิเลส สิ่งเหล่านี้ก็เป็นต้นเหตุจะให้สั่งสมกิเลสขึ้นมาที่ใจได้

พระพุทธเจ้าและสาวกที่เป็นอรหัตอรหันต์เหล่านั้น แต่ก่อนท่านก็มีอยู่เช่นเดียวกับพวกเรา แต่ทำไมท่านจึงถอดถอนออกได้ ร่างของท่านก็เหมือนกับร่างกายของพวก

เรา ขันธ์ห้าของท่านก็เหมือนขันธ์ห้าของพวกเรา ทำไมท่านถอดถอนได้ แต่พวกเรา ทำไมจะถอดถอนไม่ได้จะรู้ไม่ได้ ทำไมท่านรู้ได้ ทำไมพวกเรารู้ไม่ได้ ใจเราก็มี สติปัญญาเป็นสิ่งที่ผลิตขึ้นได้ในแง่ต่าง ๆ ตามแต่ผู้ชอบคิดในแง่ใดขึ้นมาพิจารณา

ธาตุขันธ์ที่เป็นอยู่กับตนนี้เป็นสิ่งที่ทำได้รู้ได้ **นี่แหละจิตที่ว่าพึ่งตัวเองไม่ได้ สรุปลงมาในตัวเราก็คือต้องพึ่งธาตุขันธ์** นอกจากพึ่งขันธ์แล้วยังถือขันธ์เป็นตนอีก นั่น! **พึ่งเขาแล้วยังถือว่าเขาเป็นตนอีก**โดยไม่ละอายเลย จะว่ายังไง ? แม้ละอายขนาดไหนมันก็ยังจำเป็นได้ทนถือเมื่อยังไม่รู้เท่าและปล่อยวางได้ จะว่าไม่ละอายก็ถูก และยอมรับว่าโง่ แต่ต้องพยายามฝึกตนให้ฉลาด จนรู้และปล่อยวางได้ ด้วยความเข้มแข็งแห่ง **"ความเพียร"**

พูดให้ถึงเหตุถึงผลกันเสียที เขาเป็นเขาตามหลักธรรมชาติ แต่เรายังอุตส่าห์ไปยึดเอาเขามาเป็นตัวของเราอีก มันก็ยุ่งน่ะซี เพราะมันฝืนความจริงนี่ เพื่อให้ตรงกับความจริง จงพิจารณาเห็นตามความจริงของมัน พิจารณาแล้วพิจารณาเล่าซ้ำ ๆ ซาก ๆ เอาจนเป็นที่เข้าใจ เมื่อเข้าใจแล้วไม่ต้องบอกปล่อยบอกวาง ปล่อยเองวางเองทีเดียว **เพราะสิ่งเหล่านี้**เป็นพิษเป็นภัย **เป็นโทษแก่เรา เพราะการยึดถือของเราเอง** ไม่ใช่เป็นคุณอะไรด้วยการยึดถือ ! หากเป็นบุญเป็นคุณแล้ว พระพุทธเจ้าก็ต้องสอนให้ยึดถือ หรือไม่ต้องสอนใจก็ยึดอยู่แล้ว แต่นี่มันเป็นพิษเป็นภัยเพราะการยึดถือสิ่งเหล่านี้

แม้เขาจะเป็นภัยต่อเราก็ตาม แต่เราก็ไปยึดเอามาเป็นภัย ด้วยความสำคัญว่าเราเป็นอย่างนั้น เราเป็นอย่างนี้ เขาเป็นเรา เขาเป็นของเรา เป็นต้น มันยุ่งตรงที่ไปสำคัญ ไปหมายเอาด้วยความลุ่มหลงของเรานี้แล

ขันธ์นั้น ๆ ก็ไม่มีความหมายอะไรในตัวของมันเอง อยู่ตามความจริง เช่นเดียวกับต้นไม้ ภูเขา ฯลฯ นั้นแล ที่รับทราบในแง่ต่าง ๆ ก็เป็นเรื่องของจิต **คนตายแล้วรับทราบไม่ได้** นี่มันไปจากจิตตัวอยู่ไม่เป็นสุข ไปไม่เป็นสุข ยึดไม่เป็นสุข อยู่ร่ำไป นี้แลจึงน่าโมโห!

จิตนี่บรรจุไว้ซึ่งความลุ่มหลงเต็มตัว แสดงออกมาในแง่ใดมีแต่ความลุ่มหลง ความยึดความถืออันจะเป็นภัยแก่ตนทั้งนั้น ที่ว่า "จิตพึ่งตนเองไม่ได้" ก็มันยังต้องไปเกาะนั้นเกาะนี้อยู่ร่ำไปนี่ การพิจารณาทางด้านปัญญาก็เพื่อจะให้รู้เรื่องสิ่งทั้งหลาย แล้วผลักออกไป ดันออกไป แก้ออกไป เพื่อเป็นตัวของตัวโดยลำดับ ๆ นั่นเอง

เราดูสิ่งอื่นยังดูตลอดทั่วถึง พอเข้าอกเข้าใจ ดูตึกรามบ้านช่อง ดูอะไร ๆ ดูหญิง ดูชาย ดูสัตว์ ดูบุคคล ดูวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เรายังทราบว่าสิ่งนั้นดี สิ่งนี้ชั่ว สิ่งนั้นมีราคาสูง สิ่งนี้มีราคาต่ำ สิ่งนั้นควรจะเอา สิ่งนี้ไม่ควรเอา เรายังรู้ **แต่ดูร่างกายเรานี้ ทำไมไม่**

รู้ ไม่รู้แล้วก็รักด้วย ยึดด้วย ติดด้วย สิ่งภายนอกเรายังไม่กล้ารักไม่กล้าถือเอา ยิ่งรู้ว่าไม่ดีแล้วเราก็ไม่กล้าเอา

อันนี้ดีไม่ดีเอาทั้งหมด ยึดทั้งสิ้น จะว่าอย่างไร ? ตอนนี้ซิ ตอนมันโง่ ตาเนื้อก็เห็นอยู่ว่าร่างกายเป็นยังไง จิตใจก็ทราบอยู่ แต่มันทราบอย่างผิวเผิน ทราบอย่างธรรมดาสามัญชน จึงชนตะไม่ยอมถอย ไม่ได้ทราบตามความจริง ทราบอย่างสามัญชนก็คือ**ทราบอย่างสามัญอวิชชา**นั่นเอง สามัญของความลุ่มหลงในวงแห่งความรู้นั่นเอง ไม่ได้เป็นไปตามความจริง เพราะเหตุนั้นจึงต้องแสวงหาความจริงแทรกเข้าในจิต คือ ปัญญา เมื่อปัญญามีแล้วเราจะทราบความจริงของตนที่มีอยู่ในร่างกายนี้ ซึ่งไม่ปิดบังอะไรเลย !

ดูให้ชัด มันไม่ได้กว้างขวางอะไรเลยร่างกายนี้ กว้างศอกยาววาหนาคืบเท่านั้น มันน่าจะทั่วถึง ดูภายนอกครู่เดียวก็ทั่วถึง ภายในก็ดูให้ซึ้ง พิจารณาให้ซึ้ง ตามอาการตามความเป็นอยู่ของมัน ตลอดถึงความสลาย ความแตกสลาย ไม่ไปไหน จะเข้าสู่ความแตกสลายทำลายโดยถ่ายเดียว และลงสู่ธาตุตามเดิมเท่านั้นไม่เป็นอย่างอื่น พิจารณาให้ซึ้งตามความเป็นจริงนี้ด้วยปัญญา เมื่อซึ้งตามความจริงนี้อย่างหาที่ค้านตัวเองไม่ได้แล้ว เรื่อง**อุปาทานความยึดมั่นถือมั่นจะถอนตัวทันที** เมื่อยังไม่ซึ้ง พิจารณาให้ซึ้ง ให้ชัดเจนด้วยปัญญา

ปัญญานี้ไม่มีใครบอก ปัญญาที่จะซึ้งไปในร่างกายซึ่งมีอยู่กับตัวเรานี้ เป็นสิ่งที่เราพิจารณาเองเข้าใจเอง เมื่อเข้าใจเต็มภูมิก็ปล่อยเต็มที่! เราเป็นคนถือเอง คนอื่นจะปล่อยวางให้เราไม่ได้ เราต้องพิจารณาเพื่อปล่อยวางเอาเอง ให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่อาศัยเพียงเท่านั้น จะเห็นว่าเป็นเราเป็นของเราด้วยความโง่เขลาเบาปัญญา ก็จะก่อความทุกข์ให้เราไม่มีสิ้นสุด ยิ่งในวาระสุดท้ายขันธ์จะแตกสลาย ก็จะเกิดความเสียดายความห่วงใย ความรัก ความสงวน ก็ยิ่งจะไปกันใหญ่ ยิ่งกว่า "ว่าวเชือกขาดบนอากาศ" หมุนติ้วไปตามลม ตกทิศไหนไม่มีใครทราบได้ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีอะไรให้น่ารักให้น่าเสียดายเลย หมดทั้งร่างมีแต่สิ่งที่จะแตกสลายถ่ายเดียวเท่านั้น

เรายังจะฝืนความจริงอยู่หรือ ขันธ์จะแตกสลายไปตามกาลเวลาของมันอย่างไม่มีที่แย้ง นี่เป็นความจริง เรายังจะฝืนความจริงไม่อยากให้มันแตก ไม่อยากให้มันดับ ยังรักยังสงวนอยู่อย่างนี้ คือการฝืนความจริง การฝืนความจริงนี้จะต้องก่อทุกข์ให้เรามากมายจนไม่มีที่ปลง ถ้าไม่รีบปลงเสียด้วยปัญญาแต่บัดนี้ แต่ถ้าปลงได้สำเร็จบัดนี้ จะมีลาภใหญ่หลวงคือ **"นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ"!**

ถ้าฝืนธรรม ดีไม่ดีไม่ได้สติสตังในขณะนั้นเสียด้วย

ปัญญาเป็นอาวุธทันสมัย จึงต้องพิจารณาให้ถึงความจริงทุกสิ่งทุกอย่างแล้วปล่อยวางไว้ตามความจริง ทั้งยังมีชีวิตอยู่เวลานี้ ทั้งเวลาสลายไป ปัญญาได้เห็นชัดเจนทั้งปัจจุบันและอนาคตแล้ว ไม่มีอะไรเป็นปัญหา

ความสุขความทุกข์ยังมีอยู่ เพราะขันธ์ยังทรงตัวอยู่ สิ่งเหล่านี้อาศัยกันเกิดขึ้น **จิตเป็นผู้รับผิดชอบเป็นผู้รับทราบ รู้แต่ไม่ติด ความรู้ตามความจริงเป็นอย่างหนึ่ง ความรู้ด้วยความยึดถือเป็นอีกอย่างหนึ่ง** โปรดเข้าใจเอาไว้

เวทนาทุกขั้นทุกภูมิมีอยู่กับขันธ์นี้เท่านั้น ไม่มีในจิต เมื่อจิตบริสุทธิ์แล้ว**พระอรหันต์จึงไม่แบกหามเวทนาทั้งทางขันธ์และทางจิต** เหมือนเรากองรับเหมาก่อสร้าง "วัฏจักร" เพียงอาการของขันธ์ต่างๆ เอนเราก็เอน เขาเอียงเราก็เอียง เขาล้มเราก็ล้มแบบไม่เป็นท่า! เพราะเราอาศัยเขานี้ เขาพาเอียงก็เอียง เขาพาล้มก็ล้ม เขาพาตั้งอยู่ก็พอตั้งได้บ้าง แต่มันไม่ยอมตั้ง ถึงเขาตั้งอยู่ ยังไม่ตาย เราก็เดือดร้อนจะตายก่อนเขาเสียอีก

เพราะฉะนั้นจึงต้องพิจารณาให้เห็นชัดด้วยปัญญาของเราว่า เป็นเครื่องอาศัยทั้งนั้น วันเวลานาทีกินเข้าไปโดยลำดับๆ ถ้าเราเห็นความกัดกินความแทะของวันเวลา ของธรรมชาติที่มันสึกหรอ มันกร่อนไปโดยลำดับๆ แล้ว ก็เหมือนสุนัขทึ้งเนื้อและกระดูกนั่นเองไม่ผิดอะไรกัน ทึ้งอยู่ตลอดเวลา กัดแทะ ทึ้งอยู่อย่างนั้นจนกระทั่งหมดไม่มีอะไรจะกัดจะแทะ

นี่ก็กัดอยู่อย่างนั้นแหละ คือสลายไปโดยลำดับๆ จนกระทั่งถึงความจริงของมัน นั่งอยู่ ยืนอยู่ นอนอยู่ เดินอยู่ก็ตาม หลับสนิทอยู่ก็ตาม มันกัดมันแทะมันทึ้ง คือเวล่ำเวลาความสลาย ความหมดไป ๆ มันกัดมันแทะมันทึ้งอยู่เสมอๆ เรายังจะแย่งเขาไม่ให้เป็นอย่างนั้นได้เหรอ ? **แย่งไม่ได้ นั่นเป็นคติธรรมดา**ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่โตมาก ความสำคัญของเรานั้นผิด ความผิดจึงแย้งความถูกไปไม่ได้ ความสลายเป็นความถูกต้องเป็นหลักธรรมชาติของเขา ความฝืนหลักธรรมชาตินั้นเป็นความผิดของใจ จึงต้องเกิดความทุกข์แก่เรา

พิจารณาให้รอบคอบในสิ่งเหล่านี้เสียแต่เวลานี้ ถึงเวลาแล้วจะไม่ต้องหวั่นไหว เพราะได้พิจารณารู้หมดแล้วว่า สิ่งเหล่านี้จะเป็นไปตามนั้นแน่นอน ไม่เป็นอย่างอื่น

เอ้า ต่างอันต่างเป็นไป อะไรจะแสดงอาการขึ้นมาก็ให้เป็นไป อย่าหักห้ามความจริง ทุกขเวทนามันเผาร่างกายนี้ ร่างกายนี้ค่อยกรอบเกรียมลงไปโดยลำดับๆ และแตกสลายลงไป

จิตใจมีสติปัญญารอบตัวแล้วไม่แตกไม่ดับ ไม่ติด เป็นตัวของตัวโดยลำพัง! พึ่งตัวเองได้ ไม่ต้องพึ่งสิ่งเหล่านี้! แสนสบาย!

การพิจารณามีความสำคัญอย่างนี้ มีคุณค่าต่อจิตใจอย่างนี้ **นักปราชญ์ท่านมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น จึงต้องสอนเรื่องสติกับปัญญานี้เป็นสำคัญ** เพื่อนำจิต ฉุดลากจิตออกจากกองเพลิงให้พ้นจากภัยไป

ศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ไหนๆ ก็สอนแบบเดียวกัน เพราะธรรมชาติเหล่านี้มีแบบเดียวกัน กิเลสแบบเดียวกัน ไม่มีองค์ใดที่จะสอนให้แตกให้แยกออกไปจากนี้เลย ท่านสอนแบบเดียวกัน การประพฤติปฏิบัติเพื่อจะถอดถอนกิเลสมากน้อยออกจากใจ ก็เป็นแบบเดียวกัน คือตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ ดำเนินตามแบบนั้น ถ้าผิดจากแบบนั้นกิเลสก็หัวเราะ!

เอ้า พิจารณาได้ ไม่ว่ากว้างว่าแคบ เอาทั้งโลกธาตุนี้ **จิตจะหวังพึ่งอะไรพอให้ปลอดภัย ?** เพราะคำว่า "พึ่ง" ฟังดูให้ดี แม้แต่สิ่งที่ติดแนบอยู่กับตัวของเรานี้มันยังไม่ปลอดภัย และเราจะหวังพึ่งอะไรที่นอกไปจากร่างกายนี้จึงจะปลอดภัย หาไม่เจอ!

แต่สิ่งที่ติดอยู่กับตัวยังไม่ปลอดภัย ยังเป็นตัวภัยอยู่ได้ เรายังไม่เห็นตัวภัยนี้จะไปเห็นภัยที่ไหน? ต้องเห็นภัยที่นี่ แล้วถอดถอนจิตใจออกจากตัวภัยนี้ ก็เป็นคุณขึ้นมา นี่เรียกว่า **"อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ"** โดยสมบูรณ์ ไม่พึ่งอะไรทั้งสิ้น! แม้ที่สุดคำว่า "ศีล" ก็ดี "สมาธิ" ก็ดี "ปัญญา" ก็ดี **เมื่อถึงขั้นสุดท้ายปลายแดนแห่งความหลุดพ้นแล้วก็ไม่พึ่ง!** จะพึ่งอะไรกับเครื่องมือ แก้กิเลสทั้งหมดสิ้นไปแล้ว เครื่องมือก็ปล่อยวางไว้ตามสภาพเช่นเดียวกับมีดเราเอาไปหั่นผัก ปอกผลไม้ต่างๆ เอาผักและผลไม้มารับประทานแล้วมีดก็ทิ้งไว้อย่างนั้น เราไม่รับประทานมีดนี่

ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องมือแก้กิเลส พอกิเลสหมดสิ้นไปแล้วก็หมดปัญหากับใจเอง เวลามีชีวิตอยู่จะนำมาใช้ ก็ใช้เพื่อโลกสงสารไปตามสมมุตินิยมเท่านั้น ไม่ได้ใช้เพื่อมาแก้กิเลสแต่อย่างใดอีกต่อไป ยิ่งวาระสุดท้ายที่จะผ่านธาตุผ่านขันธ์ด้วยแล้วก็ยิ่งไม่มีอะไรเลย

สติปัญญาก็เรียกว่าไม่มีปัญหา ธาตุขันธ์ก็ไม่มีปัญหา เพราะหมดปัญหาภายในใจแล้ว อะไรๆ ก็หมดปัญหาไปโดยสิ้นเชิง ก้าวเข้าสู่ความหมดปัญหาเสียมันก็หมดกังวล!

ถ้ายังมีปัญหาอยู่มันก็เป็นปัญหา ฟังแต่ว่าปัญหาเรื่องของความทุกข์ความลำบาก ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มันก็ตามกันไปกับคำว่า "ปัญหา" น่ะ

พอสิ้นปัญหาแล้วก็หมดสิ้นด้วยประการทั้งปวง จงพิจารณาให้รู้ สิ่งที่กล่าวมาทั้งหลายนี้มีอยู่กับกายกับใจเรา แยกแยะให้ได้ด้วยอำนาจของสติปัญญา พิจารณาวันหนึ่ง ๆ อย่านอนใจ สติปัญญาเอามาหุงต้มกินไม่ได้ ได้แต่เอามาแก้กิเลส ถ้าเราจะผลิตเอามาใช้ในการแก้กิเลสแก้ได้วันยังค่ำ ถ้าจะพานอนจมก็จมกันอยู่อย่างนั้น ไม่เกิดประโยชน์อะไร ผลที่สุดปัญญาก็ไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหน เวลาจนตรอกจนมุมก็เอาหัวชนฝาใช้ไม่ได้เลย!

เราไม่ใช่ลูกศิษย์ของ "ตถาคต" ผู้เอาหัวชนฝา พระพุทธเจ้าไม่ใช่ผู้เอาหัวชนฝานี่ **"สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ"** พระสงฆ์ที่เรานับถือก็ไม่ใช่ผู้เอาหัวชนฝา เราจะไปเอาหัวชนฝายังไง เมื่อมีทางพอจะปลีกตัวออกได้ด้วยอุบายใดต้องพยายาม จนหมดความสามารถขาดดิ้น

เมื่อหมดความสามารถแล้วก็สุดวิสัย เอ้า ! อยู่ไป ถึงขั้นใดภูมิใดก็อยู่กันไป เพราะมันสุดวิสัยจะทำยังไงได้ เมื่อยังไม่สุดวิสัย เอ้า พยายามตะเกียกตะกาย เสือกคลานไปให้ได้

การมาล่มจมใน "วัฏสงสาร" มันก็เหมือนเรือล่ม อะไรก็ล่มไปด้วยกันหมดจะว่ายังไง เรือก็ล่ม วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่อยู่ในเรือก็จม คนก็ตาย แน่ะ! เรามาล่มมาจมกับธาตุกับขันธ์ด้วยความลุ่มหลงน่ะ ธาตุขันธ์ก็ล่มไปตามสภาพของเขา จิตใจของเราก็ล่มจมไปด้วยความโง่ของตนมันดีแล้วเหรอ ความล่มจมไม่ใช่ของดี จิตใจล่มจมเพราะความลุ่มหลงบีบบังคับให้จมดิ่งลงไปก็ไม่ใช่ของดี นอกจากเหลวหรือเลวถ่ายเดียวที่ไม่พึงปรารถนากัน เพราะฉะนั้นต้องเอาให้เล็ดลอดออกไปได้โดยลำดับ

พิจารณาให้เห็นความจริง เฉพาะอย่างยิ่งทุกขเวทนาที่มีอยู่ในกายในจิตนี้แหละสำคัญมาก จิตเข้าไปยึดจนกลายเป็นโรคในจิตซ้ำเข้าไปอีก ให้ทราบว่าอาการห้าไม่ใช่เรา รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ ที่อาศัยกันอยู่ในธาตุในขันธ์นี้เท่านั้น จิตเป็นอันหนึ่งต่างหาก แยกแยะกันให้ได้ด้วยสติปัญญาของตนจะเป็นผู้พ้นภัย

ตายก็ตายไปเถอะ โลกตายกันทั้งนั้น มันของตายจะให้เที่ยงได้ยังไง ถึงคราวตายมันต้องตาย ถึงวาระแล้วห้ามไม่ได้ **แม้แต่พระอรหันต์ท่านก็ต้องตาย จะผิดกันที่**ท่านตายอย่างแบบหายห่วง ส่วนเราห่วงทั้ง ๆ ที่ยังไม่ตายก็ห่วงก็หวง เวลาตายไปแล้วก็ยิ่งห่วงยิ่งหวงไปใหญ่ เลยเป็นภัยทั้งกองใหญ่ยิ่งกว่าภูเขา ระวังอย่าให้เป็นอย่างนั้น เอาให้หายห่วงเลย ดังได้เคยพูดเสมอ "**กุสลา ธมฺมา** สร้างให้พอ ความเฉลียวฉลาดให้เรานั่นแหละ" "กุสลา" เราเอง "**กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา**" แน่ะ! อกุศลที่ตรงไหน มันโง่

ที่ตรงไหนให้กำจัดมันออกไปด้วยกุศลคือความฉลาด ได้แก่สติปัญญาของเราเอง นี่แหละที่ท่านเรียกว่า **"สวดกุสลาให้ตัวเอง"** พึ่งตัวเองต้องทำอย่างนี้ พึ่งคนอื่นนั้นเวลาตายแล้วเที่ยวกว้านเอาพระมาสวด **"กุสลา ธมฺมา"**ยุ่งไปหมด เฮ้อ! ไม่เอา

"กุสลา ธมฺมา" ทำความฉลาดให้ตัวเองให้มันพอ รอบคอบทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ไม่จำเป็นกับอะไร ไม่ต้องยุ่งเหยิงวุ่นวาย ตายอย่าง **"สุคโต"**

เอาละ แสดงเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ไม่มีอะไรตาย

การประพฤติตัวก็เหมือนเราเดินทาง ย่อมสำคัญทางผิดว่าเป็นทางถูกแล้วเดินไป ถ้าไม่หลงก็ไม่เดินทางผิด เดินทางที่ถูกเรื่อย ๆ ไป ถ้าไม่หลงก็ไม่ทำผิด ไม่พูดผิด ไม่คิดผิด ไม่ถือผิด ผลก็ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ตัวเอง

การหลงทางก็เป็นโทษอันหนึ่ง ที่ทำให้เสียเวล่ำเวลาและเหนื่อยเปล่า ๆ การทำผิด การพูดผิด คิดผิด ก็ทำให้ทั้งเสียเวลา ทั้งเป็นโทษทุกข์เกิดขึ้นแก่ตัว นี่คือผลที่เกิดขึ้นจากการทำผิด พูดผิด คิดผิด ของผู้ประพฤติตามอารมณ์ใจชอบ

พระพุทธเจ้าทรงสอนเพื่อให้ทราบว่า ใจเรามักมีความเห็นผิดอยู่เสมอ ให้พยายามแก้สิ่งที่ผิดอยู่ภายในใจ ที่จะระบายออกทางกาย วาจา ทางใจ ให้เป็นความผิดนั้น กลับให้เป็นความถูกต้องดีงามอยู่เสมอ ให้พยายามแก้สิ่งที่ผิดอยู่ภายในจิต ผลจะถึง "สมหวัง" เพราะ**เหตุ**ที่ถูกต้อง**ผล**ย่อมดีเสมอไป ถ้า**เหตุผิดผลนั้นจะลบล้างเหตุไม่ได้** คือจะปิดกั้นไว้ไม่อยู่ ต้องแสดงเป็นความทุกข์ร้อนต่าง ๆ ออกมา

คำว่า "ความหลง" นี้ เมื่อนับจำนวน**คนหลง**จะมีเท่าไร **คนที่รู้**จะมีเท่าใด ถ้าจะเทียบกับ "คนรู้" ว่ามีเท่าใดนั้น ก็เหมือนกับเอาฝ่ามือหย่อนลงไปในแม่น้ำมหาสมุทรฝ่ามือกว้างขนาดไหน แม่น้ำมหาสมุทรกว้างขนาดไหน เมื่อเทียบกันแล้วต่างกันยิ่งกว่า"ฟ้ากับน้ำ" ซึ่งน่าใจหายใจคว่ำทีเดียว

สัตว์โลกที่ลุ่มหลงอยู่ใน "วัฏสงสาร" นี้มีจำนวนมากเพียงไร ในแม่น้ำมหาสมุทรยังแคบ เพราะสัตว์โลกที่ตกอยู่ในห้วงแห่งความลุ่มหลงนั้นมีถึง "สามโลก" ด้วยกัน ฉะนั้นมหาสมุทรจึงแคบนิดเดียว จะพูดกันเพียงว่าผู้รู้มีจำนวนน้อย ผู้ที่หลงมีจำนวนมากมาย

คำว่า "ความหลง" เพียงคำเดียวเท่านี้มันถูกกับทุกรูปทุกนาม บรรดาสัตว์สังขารที่มีวิญญาณครองกระเทือนไปทั่วโลกธาตุ รวมแล้วทั้งสามโลกธาตุ เป็นที่อยู่แห่งปวงสัตว์ที่ลุ่มหลงทั้งนั้น **ผู้ที่รู้จริง ๆ ไม่มีอยู่ในโลกทั้งสามเลย ไปนิพพานกันหมด**

สัตว์โลกที่อยู่ด้วยความลุ่มหลงไม่ว่าท่านว่าเรามีจำนวนมาก เพียงแต่เราไม่อาจจะนับได้ ทั้ง ๆ ที่มีรูปร่างมองเห็นกันด้วย "ตาเนื้อ" ทั้งที่ไม่มองเห็นด้วยตาเนื้อ ก็อยู่ในอำนาจแห่งความหลงที่ครอบงำไว้ และผู้ที่จะมาแนะนำสั่งสอน ให้อุบายวิธีการแก้ความหลงนี้ก็มีน้อยมาก

ครั้งแรกก็มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ลุ่มหลงก่อนหน้าตรัสรู้ เมื่อตรัสรู้ธรรมเป็นความรู้แจ่มแจ้งขึ้นมา ก็ทรงนำ "ธรรม" มาสอนเพื่อแก้ความหลง และแสดงให้เห็นโทษของความหลง ให้เห็นคุณค่าแห่งความรู้ โดยแสดงทั้งเหตุทั้งผล ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว จนกระทั่งประชาชนที่มุ่งหวังต่อความรู้ความฉลาด เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์อย่างเต็มใจอยู่แล้ว ได้ยินได้ฟังก็เกิดความเชื่อความเลื่อมใส ประพฤติปฏิบัติตาม "ธรรม" ท่าน จึงกลายเป็น "ผู้รู้" ขึ้นมาโดยลำดับลำดา ที่เราให้นามว่า "สาวกอรหันต์" เป็นลำดับมา และท่านเหล่านั้นได้ "ปรินิพพาน" ไปเรื่อย ๆ หรือล่วงเลยไปเป็นลำดับ ความมืดมิดปิดตาของโลกก็ยิ่งมีกำลังมากขึ้น ทั้งโลกเต็มไปด้วยความหลง

ผู้ที่จะมาชี้แจงสั่งสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงในความหลงทั้งหลายเหล่านั้น ก็ไม่ค่อยมีเสียแล้ว โลกนี้จึงอยู่ด้วยความมืดมิดปิดตากัน ถึงจะมีหูตาอันสว่างอยู่ ก็สว่างตามกระแสของโลกไปเสีย ไม่ใช่สว่างด้วยความจริง คือรู้จริงเห็นจริงดังพระพุทธเจ้าและพระสาวกท่านรู้เห็นมา ก็เลยกลายเป็น "หูหนาตาเถื่อน" ไป

คำว่า "เถื่อน" ก็คือป่าเถื่อนหรือปลอมนั่นเอง ตามีอยู่ก็ปลอม หูมีอยู่ก็ปลอม คือรับทราบหรือได้ยินแต่สิ่งที่ "จอมปลอม" เข้ามาแทรกสิงใจสัตว์ให้มืดมิดขึ้นโดยลำดับ เพราะการได้เห็นและการได้ยินเป็นต้น ซึ่งล้วนแต่สิ่งจอมปลอมหลอกลวงให้ลุ่มหลงเรื่อยมา อันเป็นการเสริมสร้างให้คนป่าเถื่อนมากขึ้น ทุกวันนี้คนรู้ขั้น "ปัญญาชน" หรือคนป่าเถื่อนกันแน่? ทำไมจึงก่อแต่ "วินาศกรรม" "ฆาตกรรม" แก่กันอยู่ทุกแห่งทุกหนทั้งที่การศึกษาว่าเจริญเต็มที่

ทั้งนี้เพราะสิ่งที่แสดงออกทั้งหลายมันมีแต่สิ่งที่ให้หลงให้โง่ เป็นทางอบายมุขแทบทั้งนั้น จิตก็ลุ่มหลงอย่างเต็มตัวอยู่แล้ว เมื่อสัมผัสกันก็ยิ่งเข้ากันได้ง่าย และกลมกลืนกันได้อย่างรวดเร็ว ความจริงคืออรรถธรรมจึงแทรกเข้าไปได้ยาก เพราะฉะนั้นการประพฤติปฏิบัติธรรมและการฟังธรรมที่เป็นความดี จึงรู้สึกฝืนใจแทบจะลากกันไปไม่ไหว ลากจากสิ่งที่จิตชอบนั้นแล ซึ่งส่วนมากเป็นของเลว คือความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา ซึ่งมีอยู่ภายในจนแทบมองหาใจไม่เห็น ใจมีแต่ของปลอมบรรจุไว้เต็มเอี๊ยดจนน่ากลัว ทั้ง ๆ ที่ต่างคนต่างมีด้วยกันยังอดกลัวไม่ได้ ทั้งนี้เพราะมีมากต่อมากเหลือหูเหลือตา ล้นหัวใจแทบหาที่เก็บไม่ได้

สิ่งที่ปลอมกับของปลอมจึงเข้ากันได้ง่าย เช่นเดียวกับคนชั่วกับคนชั่วเข้ากันได้ง่าย เป็นเพื่อนเป็นมิตรสนิทสนมกันง่าย คนดีก็เข้ากับคนดีได้ง่าย เป็นพวกของใครของเราไป ข้างนอกก็เป็นเครื่องหลอก ข้างในก็เป็นผู้ชอบรับสิ่งหลอกลวง จึงเข้ากันได้อย่าง

สนิทติดจม จนไม่สนใจคิดจะถอนหรือถอนไม่ขึ้น นอกจากจะเชื่อตายใจกับสิ่งนั้น ๆ แทบหลับสนิทไปถ่ายเดียว

การปฏิบัติตน**เพื่อแก้สิ่งจอมปลอมทั้งหลาย**ที่เคยเป็น "นาย" บนหัวใจมานาน**ออกจากใจ จึงต้องฝืน** ปราชญ์ท่านเคยฝืนมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้าองค์ไหน ๆ พาฝืนมาเป็นลำดับลำดา เพราะท่านเคยถูกผูกถูกมัดถูกทรมานจาก "กิเลสวัฏวน" มามากต่อมากนานแสนนาน จนเห็นภัยและพ้นภัยด้วยการฝืนการต่อสู้ และนำ "ธรรม" ที่เป็นผลอันเกิดจากการต่อสู้มาสอนพวกเรา เพื่อการฝืนการต่อสู้กิเลสทุกประเภท ไม่ให้ท้อถอยปล่อยตัวให้กิเลสย่ำยีเหมือนผักปลาซึ่งขายขี้หน้าชาวพุทธ ไม่น่าให้อภัยเลย

ผู้เห็นตนเป็นของมีค่ามากกว่าสิ่งใด จึงควรนำ "ธรรมอันล้นค่า" มาเป็นเครื่องปฏิบัติดำเนินด้วยความไม่นอนใจ อย่างไรก็ตามขึ้นชื่อว่า "ความดี" จำต้องฝืนความชั่วของชั่วอยู่โดยดี ดังพวกเราประพฤติปฏิบัติอยู่เวลานี้ ก็คือความฝืนสิ่งไม่ดีเพื่อความดีด้วยหัวใจชาวพุทธ แม้ออกมาอยู่ในวัดเพื่อปฏิบัติบำเพ็ญอยู่แล้ว ความรู้สึกอันดั้งเดิมย่อมมีอยู่ภายในใจเสมอ คือความขี้เกียจมักง่ายอ่อนแอ ความคล้อยตามสิ่งเคยคล้อยตาม ความเชื่อในสิ่งที่เคยเชื่อ คือกิเลสชนิดต่าง ๆ ซึ่งเปรียบเหมือนเพลงลูกทุ่ง ย่อมยังมีอยู่ในใจ

การฝืนสิ่งเหล่านี้จึงเป็นความยากลำบากลำบนสำหรับผู้ปฏิบัติ แม้จะมีความมุ่งมั่นต่ออรรถต่อธรรมมากเพียงไร ก็จำต้องได้ฝืนสิ่งที่เป็นขวากเป็นหนามอยู่ภายในใจเราอยู่โดยดี กระทั่งไม่มีเหลืออยู่ในใจเลยนั่นแล จึงหาอะไรมาขวางหน้าไม่ได้

การปฏิบัติธรรมเป็นของยาก ของลำบากมาแต่กาลไหน ๆ ก็เพื่อเบิกทางที่ถูกกิเลสปิดบัง ให้เห็นเหตุเห็นผล เห็นต้นเห็นปลาย ของอรรถของธรรมภายในใจ จนกว่าจะปรากฏผลขึ้นมาเป็นเครื่องสนับสนุนจิตใจให้มีกำลัง ความเชื่อความเลื่อมใส ความพากเพียร ความอุตส่าห์พยายามขึ้นโดยลำดับ จากนั้นก็ค่อยสะดวกสบาย ถึงจะยากลำบาก ผลที่พึงใจเป็นขั้น ๆ ก็ปรากฏอยู่ภายในใจแล้ว แม้จะมีการฝืนอยู่บ้างก็ฝืนด้วยความพอใจ ที่จะเพิ่มพูนความสงบสุขที่ตนมีอยู่แล้ว ให้มีกำลังและความสว่างไสวยิ่งขึ้น

ข้อสำคัญก็คือความเห็นโทษแห่งความเป็นอยู่ด้วยความหลง ความเพลิดเพลินเลื่อนลอยบังอยู่ด้วยความหลง คือความประมาทนอนใจ ไม่มีสติปัญญาคิดประโยชน์ใส่ตน ยืนอยู่ด้วยความหลง นอนอยู่ด้วยความหลง เดินไปด้วยความหลง ในอิริยาบถทั้งสี่เป็นไปด้วยความหลง ความใฝ่ฝันลม ๆ แล้ง ๆ การมาเกิดก็มาด้วยความหลง มาอยู่ในโลกก็มาอยู่ด้วยความหลง จะไปข้างหน้าภพหน้าก็ไปด้วยความหลง ความเห็นโทษสิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นเครื่องเตือนใจตนได้ดีเพื่อไม่ให้ประมาทนอนใจ ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญอยู่เสมอ จะมีทางเห็นโทษสิ่งเหล่านี้ขึ้นเรื่อย ๆ อันเป็นหนทางให้เกิดความ

อุตส่าห์พยายามพิจารณาแยกแยะสิ่งเหล่านี้ออกจากใจ พอมีทางเล็ดลอดไปได้ตามกำลังความสามารถ

อย่างไรก็อย่าลืมคำว่า **"พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ"** จะอยู่ในสภาพใดอิริยาบถใดก็ตาม ให้ระลึกถึงท่านเสมอ ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผลที่พระองค์ได้ทรงดำเนินมาก่อนแล้ว และทรงได้รับผลเป็นที่พอพระทัยมาแล้ว จึงทรงนำมาประกาศสอนโลกทั้งหลาย ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินอย่างไร ความทุกข์ความลำบากก็ไม่มีใครจะเกินพระพุทธเจ้าไปได้ เพื่อความรู้ความเห็นในธรรมทั้งหลาย จนทรงรู้แจ้งเห็นชัด ไม่มีสิ่งใดปิดบังลี้ลับ นำธรรมที่เปิดเผยในพระทัยนั้นมาสั่งสอนโลกเพื่อได้ทำตามพระองค์ ที่เรียกว่า "ตามเสด็จ"

"ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ" ไม่มีอันใดจะประเสริฐเลิศยิ่งกว่า "ธรรม" ในบรรดาโลกทั้งสาม คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก ธรรมเป็นธรรมชาติประเสริฐสุด ที่ควรยึดถือเป็นสรณะทั้งฝ่ายเหตุและฝ่ายผล ไม่มีทางปลีกและเป็นอย่างอื่น นอกจากนำผู้ปฏิบัติให้ถึงแดนแห่งความเกษมโดยถ่ายเดียว สมนามว่า "ธรรมเป็นของประเสริฐ" ทั้งโดยสมมุติและโดยหลักธรรมชาติ

ดังนั้นการปฏิบัติตนตามธรรมแม้จะยากลำบากเพียงไร ก็ควรถือว่านี้คืองานอันประเสริฐเพื่อความพ้นจากกองทุกข์ ไม่ใช่งานเพื่อความล่มจมฉิบหาย อย่าถือเอาความกลัวตายเพราะความพากเพียรมาเป็นใหญ่ จะมากีดขวางทางเดินเพื่อความหลุดพ้นแล้วก้าวไม่ออก เพราะกลัวลำบาก กลัวแต่จะตาย เพราะความอ่อนแอฉุดลากให้เป็นไป

"สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ" ให้ระลึกถึงพระสงฆ์สาวกท่าน ท่านเป็นคนเหมือนกันกับเรา ออกมาจากตระกูลต่าง ๆ เวลาออกมาท่านก็เป็นเหมือนเรา ๆ ท่าน ๆ นี้แล เมื่อมาบวชเป็นพระแล้ว ก็คือ**คนเป็นพระ**นั่นเอง แต่ท่านอุตส่าห์พยายามดำเนินอย่างไรบ้างจึงได้เป็น "**สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ**" ของพวกเรา ท่านก็เป็นคนเหมือนกัน ทำไมท่านเลิศท่านประเสริฐยิ่งกว่าเรา เรายึดนี้เป็นหลัก หากว่าท่านไม่มีความอุตส่าห์พยายามฝ่าฝืนอย่างจริงจัง ท่านจะเป็นผู้วิเศษวิโสและเป็นสรณะของโลกได้อย่างไร ขอให้ยึดท่านเป็นหลักใจจะได้มีกำลังใจ เวลากิเลสตัวขี้เกียจอ่อนแอ ตัวขี้สงสัย ตัวตำหนิตนว่า "บุญน้อยวาสนาน้อย" ไม่มีความเพียรเกิดขึ้น เพราะ "สรณะทั้งสาม" เป็นเครื่องประกันมรรคผลนิพพานอย่างมั่นใจอยู่แล้ว

จะเอาความตายเข้ามาฝังไว้ในใจ**ทั้ง ๆ ที่ใจนั้นคือความรู้ไม่เคยตายเลย** ทำไมจึงเอาความตายเข้าไปฝังไว้ในหัวใจเรา เอาป่าช้าไปทับถมใจเราซึ่งไม่เคยตายทำไม?นั่น

เป็นความเห็นผิดอย่างยิ่ง จะทำอะไรกลัวแต่จะตาย ไม่ทราบว่า "ความตาย" มีความหมายกว้างแคบขนาดไหน **อะไรเป็นผู้ตาย?**

ใจเคยเป็นอย่างนี้ ไม่เคยตายแต่ไหนแต่ไรมา **เป็นแต่เพียงเปลี่ยนรูปเปลี่ยนร่าง** เปลี่ยนสถานขั้นภูมิกำเนิดไปตามบุญตามกรรมเท่านั้น ที่โลกว่า "เกิด" ว่า "ตาย" แต่ก็คือเวลาตายแล้วก็ไปถือ "ปฏิสนธิวิญญาณ" **"วิญญาณ"** เกิดใหม่เรื่อย ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ตามยถากรรม หรือตาม**บุญ**ตาม**กรรม**ที่ตนได้สร้างสมอบรม อบรมมามากน้อยนั่นเอง ส่วนใจไม่เคยตาย จึงไม่ควรเอาความตายไปผูกมัดจิตใจ

พูดง่าย ๆ ไม่ต้องเอา "ความตาย" ไปแขวนคอหัวใจ จะเป็นการสร้างอุปสรรค สร้างความท้อถอย ความอ่อนแอ หมดความพากเพียรให้แก่ตน แทนที่จะผ่านไปได้ แต่ความกลัวตายไปกีดกั้นทางเดินเสียก็ไปไม่ได้ สิ่งไม่มีอย่าไปหาเรื่องใส่ให้มีขึ้น มันเกิดโทษแก่ตนเอง

คำว่า "สิ่งไม่มี" คืออะไร? คือความตายนั่นแหละไม่มีอยู่ใน "จิต" **จิตเป็นธรรมชาติไม่ตาย** แม้มีกิเลสตัณหาอาสวะปกคลุมอยู่มากน้อยก็ตาม จิตเป็นผู้ทนทานต่อสิ่งเหล่านี้เรื่อยมา ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์ แต่ไม่ยอมฉิบหายสลายตัวไปเพราะถูกทุกข์ทั้งหลายบีบคั้นทำลายเลย เป็นความรู้อยู่เช่นนั้น เป็นจิตอยู่เช่นนั้น แม้จะตกนรกอเวจีก็ไม่ตาย หากทนทุกข์ทรมานไปตามความหนักเบาแห่งกรรมที่ตนทำมาเท่านั้น จึงไม่มีอะไรในโลกจะเหนียวแน่นทนทานเหมือนใจเลย

มาเป็นมนุษย์เป็นสัตว์เป็นอะไร ก็คือจิตดวงไม่ตายนี้แลไปเกิดและมาเกิดเป็นเจ้าของแห่ง "ภพกำเนิด" นั้น ๆ ขณะนี้ใจก็อยู่ในธาตุขันธ์ที่เราเห็นอยู่นี้ ธาตุขันธ์อันนี้เป็นของเรา ร่างกายนี้เป็นของเรา จิตมาอาศัยธาตุขันธ์นี้อยู่ไปชั่วกาล **แล้วก็เปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติไปตามความจำเป็นที่ "วิบากกรรม" จะพาให้เป็นไป**

เพราะฉะนั้นการพิจารณาทุกข์ มีทุกขเวทนาเป็นต้นที่เกิดขึ้นภายในขันธ์ ก็กลัวจะตาย นี่ก็เพราะสร้างขวากสร้างหนามกีดกันทางดำเนิน ให้เดินเพื่อความรู้จริงเห็นจริงในเวทนาไม่ได้ ความจริงมีอยู่ไม่ยอมเดินให้เข้าถึงความจริง เพราะความหลงมันบังคับนั่นเอง "ความหลงบังคับ" คืออะไร" ก็ความกลัวตายทั้ง ๆ ที่ความตายไม่มีอยู่ภายในจิตแต่ก็กลัวตายนี้แล เราเคยเชื่อ "กิเลส" ในคำว่า "ตาย ๆ " นี้มานาน จะทำอะไรก็กลัวแต่จะตาย ๆ ธรรมท่านจึงสอนให้รู้เข้าไปถึงตรงนี้ ให้เข้าถึงความจริงว่า **"จิตไม่ตาย" นี้คือความจริงแท้!**

สิ่งเหล่านั้นสลายตัวลงไปตามสภาพของมันมันก็ไม่ตาย ทุกขเวทนาจะเกิดขึ้นมากน้อยภายในธาตุในขันธ์ ให้กำหนดพิจารณาตามความจริงของมัน เพราะมันเป็น

ความจริงแต่ละอย่าง ๆ อยู่แล้ว หากไม่พิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงแล้ว จิตเราไม่เว้นที่จะหวั่นไหว ที่จะเป็นทุกข์ลำบากลำบนไปนาน ซึ่งแม้ปัจจุบันที่ร่างกายจะสลายตัวไปที่เรียกว่า "ตาย" นั้น บางรายถึงกับไม่มีสติประคองตัวเลย **ตายไปแบบ "ไม่เป็นท่า"** ราวกับสัตว์ตาย **ไม่มีสติสตังเอาเลย นี่เพราะความไม่ได้ฝึกหัดให้รู้เรื่องต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว มีทุกขเวทนาเป็นต้นนั่นเอง**

ถ้าจิตพิจารณาตามธรรม เชื่อพระพุทธเจ้า ก็ไม่ควรจะเอา "ป่าช้า" เข้ามาตั้งภายในจิต ไม่ควรจะเอา "ป่าช้า" เอาความกลัวตายไปมัดจิตซึ่งไม่ใช่ผู้ตาย ให้กลายเป็นความอ่อนแอท้อถอยไปได้ **ซึ่งเป็นการสร้างขวากหนามไว้กีดกั้นทางเดินตัวเองให้หาทางออกไม่ได้**

ความจริงมีอย่างใดให้พิจารณาไปตามความจริง ตามหลักธรรมท่านสอนไว้

"เอ้า ทุกข์จะเกิดขึ้นมากน้อยภายในธาตุขันธ์ จะหมดทั้งตัวนี้ก็ให้ทราบ **ทุกข์นี้มีอยู่รอบตัว แต่ไม่ใช่จิต** แม้จิตจะเป็นทุกข์ก็เป็นเวทนาอย่างหนึ่งต่างหาก ไม่ใช่จิตเป็นเวทนา ไม่ใช่เวทนาเป็นจิต "**เวทนา อนิจฺจา**" "**เวทนา อนตฺตา**" นั่น!

ฟังซิ ท่านบอกว่าเป็น "จิต"ไหมล่ะ? แต่จิตหลงไปยึดเวทนามาเป็นตนต่างหาก จึงเป็นทุกข์ไม่มีประมาณจนดับไม่ลง และ**ตายไปกับความสำคัญว่า "เวทนาเป็นตน"** ตนเป็นเวทนาอย่างไม่รู้ตัว

"เวทนา อนิจฺจา" คืออะไร? มันมีเกิดขึ้น มีตั้งอยู่ มีดับ มีสลายไป นี่เป็น**อนิจฺจา** หรือ**อนิจฺจํ** "**เวทนา อนตฺตา**" มันเป็นสภาพอันหนึ่งที่ปรากฏตัวขึ้นมาเท่านั้น โดยมันเองก็ไม่ได้สำคัญว่า ตนเป็น**อนตฺตา** หรือ**อตฺตา** หรือเป็นอะไร แต่เป็นความปรากฏขึ้นแห่งสภาพธรรมอันหนึ่งเท่านั้น

ให้จิตผู้เป็น "นักรู้" อยู่ตลอดเวลาได้รู้สิ่งนี้ตามความเป็นจริงของมัน ไม่ใช่สิ่งเหล่านี้จะมาประหารจิตให้ฉิบหาย จึงไม่เป็นสิ่งน่ากลัว แต่เป็นสิ่งที่จะพิจารณาให้รู้ ที่ท่านเห็นความจริงของทุกขเวทนาที่มาปรากฏตัวนั้น ท่านรู้ท่านเห็นอย่างที่อธิบายมา

"สัญญา" ก็หลอกว่า "อันนั้นเป็นเรา อันนี้เป็นของเรา" "อันนี้ทุกข์มากขึ้นแล้วนี่" "ทุกข์มากอย่างนี้" "เดี๋ยวตายนะถ้าไม่หยุดภาวนา" มันหลอกจงทราบไว้ "สัญญา" นั้น ก็เกิดมาจาก "จิต" นั่นแหละ **เป็นอาการของจิต** แต่กลับมาหลอกจิตให้เอนเอียงให้หวั่นไหวไปได้ ถ้าจิตไม่มีปัญญาไม่มีสติ ไม่ทราบความจริงของสัญญาว่า "**อนิจฺจา อนตฺตา**"

ความจริง "**สญฺญา อนิจฺจา**" จะมาทำลายจิตใจเราได้อย่างไร? "**สญฺญา อนตฺตา**"มันก็เป็นสภาพอันหนึ่ง เช่นเดียวกับขันธ์ทั้งหลาย ไม่มีอะไรผิดกัน "**รูปํ อนตฺตา**" นั่นฟังซิ **รูปํ** มันก็เป็น **อนตฺตา** จะอาศัยมันได้ที่ไหน จะว่าเป็น "เรา" เป็น "ของเรา" ได้ที่ไหน เป็นความจริงอันหนึ่งเท่านั้น!

จงอย่าฝืนความจริง อย่าไปแย่งความจริงของเขา ความจริงจงหาเอาด้วย "สติปัญญา" **ของเรา**เอง จะไม่ยุ่ง**ไม่แย่งเขา** จะสบายใจหายห่วง**ไม่มีบ่วงผูกมัดจิตใจต่อไป**

รูปมันก็ "สักแต่ว่า"รูปแห่งธาตุขันธ์ เวทนาก็ "สักแต่ว่า" เวทนา ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา เราจะไปคว้าเอามาทับถมจิตใจให้เกิดความเดือดร้อนไปทำไม เพราะเวทนานั้นก็เป็นของร้อนอยู่แล้ว แบกหามเข้ามาเผาตนทำไม ถ้าเป็นความฉลาดแล้วจะไม่เข้าไปยึด ไม่เข้าไปแบกหาม จะต้องพิจารณาตามความจริงของมัน ทุกขเวทนาขนาดไหนก็รู้ตามความจริงของมันด้วยสติปัญญา เพราะจิตเป็นนักรู้ ไม่มีถอยเรื่องรู้ ๆ ๆ รู้อยู่กับจิต

ขอให้ส่งเสริมสติ เป็นผู้คอยกำกับให้ดีเถิด แม้ขณะที่จิตจะดับก็จะไม่เผลอ เพราะสติกำกับจิต จิตทำหน้าที่รู้**ความหมาย**ต่าง ๆ แต่**การพิจารณา**แยกแยะต่าง ๆ **เป็นเรื่องของ "ปัญญา"**แยกแยะให้เห็นเป็นตามความจริง จะได้ชื่อว่า "เป็นผู้ฉลาดในการเรียนเรื่องของตัว" ตามหลักศาสนาที่ให้เรียนรู้ตัวเองเป็นสำคัญ

คำว่า "โลกวิทู" ถ้าไม่รู้แจ้งเห็นจริงในโลกในขันธ์นี่ จะหมายถึง "โลกวิทู" แห่งโลกใด ? นี่เป็นอันดับแรกทีเดียว พระพุทธเจ้าทรงรู้และสั่งสอนไว้ คำว่า **"โลกวิทู" "รู้แจ้งโลก"**รู้แจ้งโลกของพระพุทธเจ้า **ก็ต้องรู้แจ้งธาตุแจ้งขันธ์** และ**รู้พร้อมทั้งละกิเลสตัณหาอาสวะนี้โดยสิ้นเชิงก่อน แล้วจึงไปรู้สภาพแห่งโลกทั่ว ๆ ไป**ที่เรียกว่า "โลกวิทู" รู้แจ้งโลกทั่วไป

คุณสมบัติของสาวกในบทนี้ก็มีได้เหมือนกันที่เป็น "โลกวิทู" คือ รู้แจ้งโลกในธาตุในขันธ์โดยรอบขอบชิด พร้อมทั้งละกิเลสทั้งมวล แล้วยังมี "ญาณ" หยั่งทราบสภาพทั้งหลายตามกำลังแห่งนิสัยวาสนาของแต่ละองค์ ส่วน "โลกวิทู" ซึ่งเป็น "อัตสมบัติ" ได้แก่รู้เท่าปล่อยวางอุปาทานในขันธ์และกิเลสทั้งปวงนั้น สาวกมีได้ด้วยกันทุกองค์บรรดาที่เป็นอรหันต์ ส่วน "โลกวิทู" เกี่ยวกับความหยั่งทราบเหตุการณ์ ตลอดรู้อุปนิสัยของโลกในแง่ต่าง ๆ นั้นมีกว้างแคบต่างกัน

จิตเป็นรากเป็นฐานสำคัญภายในตัวเรา ทำไมจึงไปหลงไปงมงาย ไปจับนั้นคว้านี้เอาสิ่งนั้น ๆ มาเผาตน เอาสิ่งนี้มาเผาตน ไม่มีความเข็ดหลาบ? **ทุกข์อยู่กับทุกข์มัน**

ไม่มีความหมายอะไร เช่นเดียวกับไฟมันแสดงเปลวสูงจรดฟ้า **ถ้าเราไม่ไปเกี่ยวข้องกับไฟ หรือถอยตัวออกให้ห่างไฟ ไฟก็เผาไม่ได้** ก็ "สักแต่ว่า" ส่งเปลวอยู่เท่านั้น ไม่สามารถยังความรุ่มร้อนมาสู่ตัวเราได้ แต่ถ้าเราเข้าไปเกี่ยวข้องกับไฟ ไฟก็เผาไหม้ได้ ทุกขเวทนาก็เหมือนกัน มันเป็นความจริงอันหนึ่งของมันที่แสดงอยู่ภายในร่างกายของเรา เมื่อจิตเราก็รู้**ด้วยสติปัญญา** พิจารณาสิ่งเหล่านี้ให้เห็นตามความเป็นจริงอยู่แล้ว สภาพความร้อนที่เป็นธรรมชาติของเวทนานั้น ก็ไม่สามารถจะแผดเผาจิตใจเราให้ร้อนไปตามได้ นี่ชื่อว่า "เรียนธรรม คือทุกขเวทนาในขันธ์" ให้ซาบซึ้งด้วยปัญญาแล้วปล่อยวาง

เวทนาก็เป็นธรรม สัญญาก็เป็นธรรม สังขารก็เป็นธรรม วิญญาณก็เป็นธรรม รูปกายนี้ก็เป็นธรรม ถ้าเราเป็นธรรมสิ่งเหล่านี้ก็เป็นธรรมหมด ถ้าเราเป็น "ผู้หลง"เป็น "อธรรมโง่" **สิ่งเหล่านี้ก็เป็นข้าศึกต่อเราได้** ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนี้

เราจะเชื่อกิเลสตัณหาอาสวะ หรือจะเชื่อพระพุทธเจ้า? ถ้าเชื่อกิเลสตัณหาก็ยึดถือว่าอันนี้ ๆ เป็นตัวตนหมด รูปก็เป็นตน เวทนาก็เป็นตน สัญญาเป็นตน สังขารเป็นตน วิญญาณเป็นตน อะไร ๆ เป็นตน ทั่วโลกสงสารเป็นตนเป็นของตนหมดสิ้น พอสิ่งเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงยักย้ายไปหน่อยใจหายไปเลย เป็นทุกข์ขึ้นมาแบบไม่มีสติสตังประคองตัว ฉะนั้นเครื่องก่อกวนเครื่องทำลายจึงเกิดขึ้นจากความสำคัญของจิต ด้วยความลุ่มหลงว่าอันนั้นเป็นเรา อันนี้เป็นของเรา อะไร ๆ เปลี่ยนแปลงไปเล็ก ๆ น้อย ๆ จึงเป็นเหมือนสิ่งนั้นมาฟันหัวใจเราให้ขาดสะบั้นไปด้วยกัน เป็นทุกข์ด้วยกันไปหมดหาที่ปลงวางไม่ได้

ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไม่เป็นเช่นนั้น **กลับทวนกระแสโลกที่ยึดถือกัน!** เช่น "**รูปํ อนิจฺจํ รูปํ อนตฺตา**" ว่า "นี้เป็น **อนิจฺจํ** เป็นของไม่เที่ยง" พอเราจะอาศัยได้บ้างเท่านั้น "**อนตฺตา**" ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา" ทรงสอนให้ทราบว่า "ไม่ใช่ของใครทั้งนั้น" ! เป็นแต่สภาพของส่วนต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่ตามธรรมชาติของเขาเท่านั้น" **เวทนา** ก็เช่นเดียวกัน เป็นธรรมชาติกลาง ๆ ถ้าเราไม่ไปหลงเสียเท่านั้นก็ไม่เกิดปัญหายุ่งยาก **สังขาร วิญญาณ** ก็เหมือนกัน เป็นธรรมกลาง ๆ ขอให้พิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริง จิตก็เป็นกลางได้ **เมื่อจิตเป็นกลางจิตก็เป็นความจริงขึ้นมา** เมื่อจิตเป็นความจริงสิ่งนั้นก็เป็นความจริง เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นความจริงมาแล้วแต่ดั้งเดิม เป็นเพียง**ใจหลงไปสำคัญมั่นหมายเท่านั้น** เหล่านี้คือหลักธรรมที่สอนให้รู้ทุกสิ่งจนปล่อยวางได้ ใจก็เป็นกลาง คือเห็นตามความจริง

"ความตายตามโมหะนิยม" นั้น**ตัดออก** อย่าให้เข้าไปแทรกสิงในจิตได้ จะกลายเป็นความท้อถอยอ่อนแอและล้มละลายไปได้ เพราะคำว่า "ความตาย" นั้นเป็นสิ่งจอมปลอม เป็นกิเลสเสกสรรหลอกลวงเรามาเป็นเวลานาน ทั้ง ๆ ที่จิตไม่ตายตามความเสกสรรของกิเลสนั่นเลย แล้วจะกลัวตายไปทำไม ถ้าพิจารณาตามหลักธรรมด้วยความเชื่อธรรมแล้วจะกลัวตายไปหาอะไร อะไรตาย? **ไม่มีอะไรตาย!**

จิตก็เป็นจิต และเคยเป็นจิตมาแต่ดั้งเดิม ไปก่อภพก่อชาติที่ไหนก็มีแต่เปลี่ยนร่างไปตาม "กรรมวิบาก" เท่านั้น ส่วนจิตไม่ตายนี่ หลักเดิมเป็นมาอย่างนี้

ทีนี้เวลาพิจารณาเวทนา เพื่อความเข้าใจความจริงของมัน ทำไมจิตจะตาย! และทำไมเราถึงกลัวตาย อะไรตาย? ค้นหาความตาย ให้เห็นชัดเจนลงด้วยความจริงโดยทางปัญญาดูซี เมื่อทราบประจักษ์ใจแล้วจะไม่กลัวตาย เพราะความตายไม่มีในจิต มีแต่ความเสกสรรปั้นยอลม ๆ แล้ง ๆ เท่านั้น

ตามโลกสมมุติ ก็ได้แก่ "อวิชชา" ความรู้แบบงู ๆ ปลา ๆ นั่นแหละพาให้โลกเป็นอย่างนี้ พาโลกให้ตั้งชื่อตั้งนามกันว่า "เกิด" ว่า "ตาย" อย่างนี้ ความจริงแล้วไม่มีอะไรตาย เมื่อพิจารณาให้ถึงความจริงทุกสิ่งทุกอย่างแล้วจะได้ความขึ้นมาเองว่า ต่างอันต่างจริงต่างอันต่างอยู่ ไม่มีอะไรตาย จิตยิ่งเด่นยิ่งรู้ชัดภายในตัวขึ้นมา ลงได้เห็นชัดขึ้นมาว่า "ที่เคยเข้าใจว่าจิตตายนั้นเป็นจิตโง่ที่สุด" ในขณะเดียวกันก็เป็นจิตที่ฉลาดพอตัวแล้ว จึงสามารถรู้ความจริงอย่างถึงฐาน

เมื่อจิตไม่ตายและไม่กลัวตายแล้ว ก็สนุกที่จะพิจารณาตัวเองละซิ อะไรจะเป็นขึ้นมาหนักเบาก็สนุก เพลินที่จะพิจารณาให้เห็นเหตุเห็นผลโดยถ่ายเดียวไม่สะทกสะท้าน เพราะจิตไม่อั้นกับการรู้สิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับตน รู้อยู่ตลอดเวลา ขอให้พยายาม บำรุง "สติ" รักษาสติให้ดี บำรุง "ปัญญา" ให้มีกำลังแก่กล้าสามารถ **จะรู้ทุกระยะจนขณะที่ขาดจากกันระหว่างขันธ์กับจิต** คือจะตายตามโลกสมมุตินั่นแหละ จนกระทั่งขาดจากกันเป็นวาระสุดท้าย ระหว่างขันธ์กับจิตแยกจากกัน

นี้คือรู้ชนิดหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ในเวลาตายตามสมมุติ

ทีนี้รู้อีกชนิดหนึ่ง คือรู้ขณะกิเลสทั้งมวลขาดกระเด็นออกจากใจ ด้วยอำนาจของสติปัญญา ไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในใจเลย นี่ก็รู้ รู้ทุกระยะ จิตไม่เคยลดละความรู้ รู้ทุกระยะทุกเวลา "อกาลิโก" แล้วจิตจะตายไปไหนเล่า จะเสกสรรให้จิตเป็นอะไรไปจากเดิม จะไปจับไปยัดจิตให้เป็นป่าช้าขึ้นเหมือนสิ่งทั้งหลายนั่นเหรอ จิตไม่ใช่ป่าช้า **จิตเป็น "อมตํ" ทั้งที่ยังมีกิเลสและสิ้นกิเลสแล้ว** ฉะนั้นจงเอาจิตพิจารณาสภาวธรรม

ทั้งปวงมีขันธ์เป็นต้นให้ชัดเจน จะได้เห็นความอัศจรรย์ขึ้นมาในวงการพิจารณาอยู่ในขันธ์ในธาตุอันนี้แล

จะเป็นขันธ์ใดก็ตาม ถ้าได้จ่อสติปัญญาลงไปจะเห็นชัด เฉพาะอย่างยิ่งทุกขเวทนาในเวลาเกิดขึ้นมาก ๆ หรือในวาระสุดท้าย ให้จิตฝึกซ้อมไว้เสียแต่บัดนี้ อย่าให้เสียท่าเสียทีของการปฏิบัติธรรม เพราะการปฏิบัติ ไม่ใช่ปฏิบัติเพื่อแพ้ข้าศึก ปฏิบัติเพื่อชัยชนะ ปฏิบัติเพื่อความเห็นจริง เพื่อปล่อยวาง เพื่ออยู่เหนือสิ่งเหล่านั้น ไม่ให้กดขี่บังคับใจได้อีกต่อไป **มีแต่ความเป็นอิสระเต็มตัว**

ใจจะเป็นอิสระได้ด้วยเหตุใด? ก็ด้วยสติ ด้วยปัญญา ด้วยการพินิจพิจารณาไม่ลดละท้อถอย เป็นกับตายขอให้เห็นความจริงเท่านั้นก็เป็นที่อบอุ่นใจ เป็นก็เป็น ตายก็ตาย นี่เป็นคติธรรมดา ไม่จำเป็นต้องไปกั้นกางหวงห้าม เพราะเป็นหลักธรรมชาติธรรมดา แม้กั้นกางหวงห้ามก็ไม่อยู่ในอำนาจ นอกจากจะก่อความทุกข์ขึ้นมา เมื่อสิ่งนั้นไม่เป็นไปตามใจหวังเท่านั้น เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่เป็นไปตามความจริง ให้ปล่อยไปตามความจริง อย่ากีดขวางความจริงให้เกิดทุกข์ อย่าไปปลูกบ้านปลูกเรือนขวางถนนหลวง จะถูกปรับไหมใส่โทษ คติธรรมดานี้มีอำนาจยิ่งกว่าถนนหลวงเสียอีก

คติธรรมดา คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ที่เต็มอยู่ในธาตุในขันธ์ จงพิจารณาให้เห็นตามเป็นจริง ปล่อยวางลงตามลำดับ เราจะมีความสุขความสบายหายห่วง หายหลงใหลใฝ่ฝัน อันเป็นการรบกวนตัวเองอยู่ไม่หยุด

มีกิเลสเท่านั้นเป็นเครื่องหลอกลง เป็นเครื่องให้ทุกข์แก่สัตว์โลก ถ้าแก้กิเลสด้วยสติปัญญาให้สิ้นซากไปแล้ว จะหมดห่วงหมดใยทั้งภายในภายนอก ความสว่างไสวจะเกิดขึ้นภายในจิตใจ ใจทั้งดวงที่แสนกลัวตายก็หมดความกลัว และจะมาเห็นโทษตัวเองและตำหนิตนเองว่า “โอ๊ย” ความกลัวตายมาตั้งแต่วันเกิดเป็นเวลาหลายปี นับแต่จำความได้จนกระทั่งบัดนี้ โกหกเราทั้งเพ! เราโง่ชะมัด แม้จะมีผู้มาจัดเข้าในประเภทสัตว์ที่กลัวตายด้วยกันก็ยังได้ ด้วยใจเป็น “นักธรรม” และ “นักกีฬา” ไม่มีอะไรจะถือสาถือโกรธเลย!

เพราะเมื่อค้นดูแล้วความตายไม่มี มีแต่ความจริงเต็มตัว ฉะนั้นจงพิจารณาอย่างนี้แหละ คือ “นักรบ” ต้องสู้จนได้ชัยชนะ ถ้า “นักหลบ” แล้ว มีแต่หลบ ๆ ซ่อน ๆ หลบ ๆ หลีก ๆ จะเอาความจริงที่ไหนเอาไม่ได้ เวลาทุกข์เกิดขึ้นมากน้อยก็มีแต่ความกระวนกระวาย ความกระวนกระวายก็ไม่มีใครช่วยได้ ใครจะช่วยได้ ถ้าเราไม่ช่วยตัวเราเองไม่มีใครจะช่วยได้เลย มีแต่สติปัญญาเท่านั้นที่จะช่วยให้ความกระจ่างตามความจริง ความกระวนกระวายนี้ก็หายไปเอง ใจสงบได้อย่างอัศจรรย์ กระทั่งวาระสุดท้ายที่ลมหายใจจะขาดไป ก็ไม่มีสะทกสะท้านเลย นี้แลคือความจริง

ขอให้จริงในใจเถิด ใจของใครเหมือนกันหมด ถ้าได้รู้ความจริงอย่างเต็มใจแล้ว เพราะความจริงนี้เหมือนกัน **เมื่อเข้าถึงความจริงแล้วจิตจะเป็นเหมือนกันหมด** ไม่มีความสะทกสะท้าน เพราะรู้ความจริงแล้วตื่นอะไร! ตอนที่ตื่นก็คือตอนที่ยังไม่รู้ความจริงเท่านั้นถึงได้ตื่น ตื่นมากตื่นน้อยตามความรู้มากรู้น้อย หรือหลงมากหลงน้อยต่างกัน ถ้ารู้จริง ๆ คือรู้รอบตลอดทั่วถึงแล้วไม่ตื่น เรื่องความเป็นความตายมีน้ำหนักเสมอกัน

ธาตุทั้งสี่นั้นเอามาจากไหน? ก็เอามาจากของที่มีอยู่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นของมีอยู่ในโลก เมื่อผสมกันเข้าเป็นรูปเป็นกาย เป็นหญิงเป็นชาย **จิตซึ่งเป็นของที่มีอยู่ก็เข้าอาศัยสิ่งนี้ แล้วก็ยึดถือว่าเป็นเรา**เป็นของเรา เวลาสลายไปแล้วจะไปไหน? ก็ลงไปสู่ธาตุ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟตามเดิม จิตก็เป็นจิตจะเป็นอะไรไปอีก

ถ้าจิตบริสุทธิ์ก็เป็น "ธรรมทั้งแท่ง" เท่านั้น เราจะให้ชื่อว่า "ธรรมทั้งดวง" ก็ได้ "ธรรมทั้งแท่ง" ก็ถูก จะเรียกว่า "จิตบริสุทธิ์" ก็ได้ ไม่มีความสำคัญใดในการให้ชื่อให้นาม ขอให้เป็นความจริงประจักษ์ใจเท่านั้นก็พอ ไม่หิวโหยกับชื่อกับนามอะไรอีก เรื่องชื่อเรื่องนามไม่จำเป็น ขั้นนั้นขั้นรู้ว่าไปเถอะ เหมือนเรารับประทานอิ่มเต็มที่แล้ว "เวลานี้เรารับประทานได้ขั้นไหนนี่?" ไม่ต้องไปถามเอาขั้นเอาภูมิ มันเต็มพุงแล้วก็หยุดเท่านั้นเองฝืนรับประทานไปได้เหรอ ถ้าไม่อยากสืบต่อประวัติของ "ชูชกพราหมณ์" ให้ยืดยาวไปอีก การรับประทานเมื่อถึงขั้นพอกับธาตุแล้วก็รู้เองทำไมจะไม่รู้ "**สนฺทิฏฺฐิโก**" พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาดเฉพาะพระองค์ผู้เดียว!

คำว่า "**สนฺทิฏฺฐิโก**" นี่ พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด มอบให้ผู้ปฏิบัติรู้เองเห็นเองด้วยตนเองทั้งนั้น ธรรมนี้เป็น "ของกลาง" ผู้ใดปฏิบัติผู้นั้นก็รู้ความจริง นี่แหละการแก้ความหลงด้วยธรรมมีสติปัญญาเป็นต้น เราจะไปแก้กับสิ่งใดไม่ได้ **เราต้องแก้กับตัวเราเอง** แม้แต่ก่อนเราเต็มไปด้วยความลุ่มหลง จงพยายามแก้ตนให้เต็มไปด้วยความรู้ในเวลานี้ชาตินี้อย่านอนใจ จงอยู่สบายในท่ามกลางแห่งโลกที่วุ่นวาย

เอ้า ร่างกายนี้จะเป็นไฟทั้งกองก็ให้เป็น จิตที่มีความรู้รอบ "ไฟทั้งกอง" นี้แล้วเป็นแต่เพียงอยู่ในท่ามกลางแห่งกองไฟด้วยความสงบสุขของ "เกราะเพชร" คือสติปัญญาที่ทันกับเหตุการณ์นี่แล

มีจิตดวงเดียวเท่านี้ที่เป็นเหตุสำคัญ เพราะสิ่งที่เป็นตัวเหตุนี้มันลุ่มหลง จึงอยู่ใต้บังคับบัญชาของ "วัฏวน" วนไปเวียนมาด้วยการเกิดตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ เหมือนมดไต่ขอบกระด้ง เห็นขอบกระด้งเป็นของใหม่อยู่เรื่อยไป จิตก็เป็น "วัฏวน" คือเห็นการเกิด

ตายเป็นของใหม่อยู่เรื่อยไป พอเอาสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยที่อยู่ในดวงใจออกได้หมดด้วยสติปัญญาแล้วแสนสบาย! เป็นก็เป็น ตายก็ตาย ไม่มีความหมายอะไร เรื่องเป็นเรื่องตายเป็นเรื่องความเปลี่ยนแปลงของธาตุขันธ์เท่านั้นเอง จิตไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย มีอะไรเป็นทุกข์ล่ะ? มันแสนสบายอยู่ที่ความบริสุทธิ์หมดจดนี้น่ะ

เพราะฉะนั้นขอให้พากันพิจารณา เอาชัยชนะภายในจิตใจเราให้ได้ แพ้ก็เคยแพ้มานานแล้วเกิดประโยชน์อะไร ผลแห่งความแพ้ก็มีแต่ความทุกข์ความลำบาก ผลที่เกิดจากชัยชนะจะเป็นอย่างไรบ้าง **เอาให้เห็นชาตินี้เดี๋ยวนี้!**

พระพุทธเจ้าประเสริฐด้วยความชนะ สาวกทั้งหลายท่านประเสริฐด้วยความ**ชนะกิเลส** อยู่เหนืออำนาจของกิเลส เราอยู่ใต้อำนาจกิเลสเรามีทุกข์แค่ไหนทราบด้วยกันทุกคน ถ้าเราพยายามให้อยู่เหนืออำนาจแห่งกิเลสที่พาให้ลุ่มหลงจะมีความสุขแค่ไหน ไม่ต้องไปถามใคร ผลที่เกิดจะประกาศขึ้นอย่างเต็มตัวภายในใจของผู้ปฏิบัตินี้แล ขอให้ปฏิบัติเถิด **ธรรมอย่างนี้อยู่กับใจของเราทุกคน** เป็นแต่สิ่งไม่พึงปรารถนามันครอบหัวใจอยู่เท่านั้น หลอกเราอยู่ตลอดเวลา มันมีอำนาจออกหน้าออกตา คนเราที่แสดงตัวอย่าง “ออกหน้าออกตา” ก็ด้วยสิ่งเหล่านี้พาให้เป็นไป ธรรมของจริงจึงออกหน้าออกตาไม่ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้มีอำนาจมากกว่า **จงพยายามแก้อันนี้ออกให้หมด** จิตที่เป็นธรรมทั้งดวงจะได้ออกหน้าออกตาสว่างกระจ่างแจ้งครอบโลกธาตุ ให้ได้เห็นได้ชมประจักษ์ใจ ไม่เสียทีที่เป็นมนุษย์และเป็นชาวพุทธผู้ปฏิบัติจนเห็นผล **“อยัมภทันตา”**

นี่คืออำนาจของจิตของธรรมแท้ ผิดกับอำนาจกิเลสเป็นไหน ๆ อำนาจกิเลสมีมากเท่าไรทำโลกให้เดือดร้อนมาก ตัวเองก็เดือดร้อน คนอื่นก็เดือดร้อน เมื่อปราบกิเลสตัวเป็นพิษเป็นภัยออกหมดกลายเป็น “ธรรมทั้งดวง” ขึ้นมาแล้ว ตัวก็เย็น โลกก็เย็น เย็นไปหมด

เอาละพูดย่อ ๆ เพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

งานล้างป่าช้า

คำว่า "จิต" โดยปกติก็มีความละเอียดยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ อยู่แล้ว แม้จะมีสิ่งละเอียดด้วยกัน ซึ่งเป็นฝ่ายต่ำฝ่ายมัวหมองปกคลุมหุ้มห่ออย่างหนาแน่นก็ตาม จิตก็ย่อมจะมีความละเอียดยิ่งกว่าสิ่งทั้งหลายอยู่นั่นแล คิดดู!

พระท่านตัดเย็บจีวร โดยโยมอุปัฏฐากท่านถวายผ้ามาให้ตัดเย็บเป็นจีวร ซึ่งมีพระสงฆ์ในวัดช่วยตัดเย็บ เพราะแต่ก่อนเย็บด้วยมือ พอเย็บย้อมเสร็จก็นำจีวรนั้นไปตากไว้ ขณะนั้นท่านคงมีความรักชอบและยินดีในจีวรผืนนั้นมาก บังเอิญตอนกลางคืนเกิดโรคเจ็บท้องขึ้นมาในปัจจุบัน และตายในกลางคืนนั้น ด้วยความห่วงใยในจีวร ท่านเลยเกิดเป็นเล็นเกาะอยู่ที่จีวรผืนนั้น

บรรดาพระสงฆ์มีจำนวนมากที่อยู่ในวัดนั้นก็ไม่มีองค์ใดพูดว่าอย่างไร พระพุทธเจ้าต้องเสด็จมารับสั่งว่า "จีวรผืนนี้จะแจกใครไม่ได้ภายใน ๗ วันนี้ เพราะพระติสสะตายแล้วมาเกิดเป็น "เล็น" เกาะอยู่ที่จีวรนี้แล้ว และหึงหวงอยู่ในจีวรนี้ ต้องรอจนกว่า "เล็น" นี้ตายไปแล้วจึงจะแจกกันได้ สมควรจะแจกให้องค์ไหนก็ค่อยแจกไป แต่ในระยะเจ็ดวันนี้ยังแจกไม่ได้"

พระติสสะตายแล้วมาเกิดเป็น "เล็น" มาเกาะอยู่ที่จีวรนี้ และมีความหึงหวงจีวรนี้มากมายเวลานี้ กลัวใครจะมาแย่งเอาไป นั่น ! ฟังดูซี จนกระทั่ง ๗ วันผ่านไปแล้วจึงรับสั่งว่า "เวลานี้แจกได้แล้ว เล็นตัวนั้นตายแล้ว ไปสวรรค์แล้ว" นั่น ! ไปสวรรค์แล้ว !

ตอนที่ไปไม่ได้ทีแรกก็คงเป็นเพราะความห่วงใยนั่นเอง จึงต้องมาเกิดเป็นเล็น แต่เวลาจะตายจากความเป็นเล็นนี้คงหายห่วงแล้ว จึงไปสวรรค์ได้ นี่เป็นเรื่องของพระพุทธเจ้าตรัสไว้มีใน "ธรรมบท" ซึ่งเป็นพยานทางด้านจิตใจอย่างชัดเจน นี่แหละความเกาะความห่วงใย เหมือนกับสัตว์ตัวกำลังรออยู่ปากคอก เช่น วัวเป็นต้น จะเป็นตัวเล็กตัวใหญ่ ตัวผู้ตัวเมียก็ตาม ตัวไหนอยู่ปากคอกตัวนั้นต้องออกก่อน

จิตใจขณะใดที่จะออกก่อนได้ จะเป็นฝ่ายต่ำฝ่ายสูงก็ออกแสดงผลก่อนได้ เรื่องความจริงเป็นอย่างนั้น ท่านจึงสอนให้ระมัดระวัง เพราะจิตเป็นของละเอียดและไม่มีกำลังโดยลำพังตนเอง ต้องอาศัยสิ่งอื่นผลักดัน เช่น ฝ่ายต่ำผลักดัน ฝ่ายสูงพยุงส่งเสริมให้เป็นอย่างไรก็เป็นไปได้

เราจึงต้องสั่งสมความดีอันเป็น "ฝ่ายสูง"ให้มาก ๆ เพื่อจะผลักดันหรือส่งเสริมไปในทางดี กระทั่งจิตหมดสิ่งผลักดันโดยประการทั้งปวงแล้ว ไม่มี "ฝ่ายต่ำ" "ฝ่ายสูง" หรือว่า "ฝ่ายดี" ฝ่ายชั่ว" เข้าเกี่ยวข้อง **จิตเป็นอิสระโดยลำพังแล้วนั้น**จึงหมดปัญหาโดยสิ้นเชิง นั่นท่านเรียกว่า "จิตบริสุทธิ์"

จะมีผู้ใดสามารถมาสั่งสอนอุบายวิธีต่าง ๆ ในการแก้จิตใจ ในการชำระความพยศของใจ ในการชำระสิ่งที่มัวหมองของใจ ให้ออกจากใจได้โดยสิ้นเชิงเหมือนพระโอวาทของพระพุทธเจ้าบ้างไหม?

การเกิดของโลกมนุษย์นั้น ยอมรับกันว่าเกิดกันมานานแสนนาน แต่ไม่อาจยอมรับว่ามนุษย์ที่เกิดมานั้น ๆ จะมีความสามารถสั่งสอนโลกได้เหมือนศาสดา

โลกเรากว้างแสนกว้าง มีประมาณสักกี่ล้านคน? **ใครจะมีอุบายวิธีหรือความรู้**ความสามารถในทางความรู้ความฉลาด เกี่ยวกับทางด้านจิตใจ และสิ่งที่เกี่ยวข้อง**กับใจนี้ และสั่งสอนให้ทราบทั้งสองอย่าง คือจิตหนึ่ง สิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับใจมีอะไรบ้างหนึ่ง จะแก้ไขกันด้วยวิธีใดหนึ่ง** ไม่มีใครสามารถเหมือนพระพุทธเจ้าแม้รายเดียว ท่านจึงกล่าวว่า **"เอกนามกึ" หนึ่งไม่มีสอง** **คืออะไร** **คือพระพุทธเจ้า**แต่ละพระองค์ที่ได้ตรัสรู้ขึ้นมาในโลกแต่ละครั้ง **มีเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น** เพราะความหาได้ยาก **ได้แก่ผู้เป็น "สัพพัญญู"แล้วมาสอนโลกนั่นเอง**

ส่วนผู้ที่คอยรับจากผู้อื่น เพราะไม่สามารถที่จะช่วยตัวเองได้นั้นมีมากมาย เช่นพระสาวก "สาวก" แปลว่าผู้ฟัง ต้องได้ยินได้ฟังอุบายต่าง ๆ จากพระพุทธเจ้ามาแล้วถึงจะรู้วิธีปฏิบัติต่อไปได้ แม้กระนั้นก็ยังต้องอาศัยพระองค์คอยตักเตือนสั่งสอนอยู่ตลอดเวลา คือต้องคอยสั่งสอนอยู่เรื่อย ๆ

สมนามว่า "เอกนามกึ"คือหนึ่งไม่มีสอง ได้แก่พระพุทธเจ้าที่มาตรัสรู้ได้แต่เพียงครั้งละหนึ่งพระองค์เท่านั้น มีจำนวนน้อยมาก เพราะเป็นสิ่งที่เกิดได้ยาก นี่ประการหนึ่ง

ประการที่สอง พระวาจาที่แสดงออก แสดงออกด้วยความรู้ความฉลาดอาจหาญที่เต็มไปด้วยความจริงทุกอย่าง **ได้ตรัสอย่างไรแล้ว**สิ่งนั้นต้องเป็นความจริงแท้ **ไม่มีสอง** พระญาณหยั่งทราบเหตุการณ์ทั้งหลายได้อย่างแน่นอนแม่นยำ

โลกไม่เป็นอย่างนั้นได้นี่ ชอบหยั่งทราบแต่เรื่องหลอกลวงตัวเอง หยั่งทราบอย่างนั้น หยั่งทราบอย่างนี้ หลอกตัวเองแบบนั้น หลอกตัวเองแบบนี้ อยู่วันยังค่ำคืนยังรุ่งก็ยังไม่เห็นโทษแห่งความหลอกลวงนั้น ๆ ยังอุตส่าห์เชื่อไปตาม ไม่มีวันเวลาถอย

กลับ ตะเกียกตะกายล้มลุกคลุกคลาน บึกบึนไปกับความหลอกลวงโดยไม่เห็นโทษของมันบ้างเลย พากันเชื่อตามมันอย่างเอาจริงเอาจัง

นั่น ! ดูซิ มันผิดกันแค่ไหนล่ะกับพระญาณของพระพุทธเจ้า ที่ทรงหยั่งทราบอะไร ๆ แล้วสิ่งนั้น ๆ จริงทุกอย่าง ไม่มีโกหกพกลมเลย แต่พวกเราหยั่งทราบอะไร แม้เรื่องผ่านไปตั้งกัปตั้งกัลป์นานกาเล ยังอุตส่าห์ไปหยั่งทราบจนได้ และกว้านเข้ามาเผาตัวเอง หลอกตัวเองให้เป็นไฟไปจนได้ **พวกเราคือพวกตื่น "เงา" ตัวเอง พวกเล่นกับ "เงา" ตัวเอง**

ก็ "เงาเรา" น่ะซิ อารมณ์น่ะไม่รู้หรือ อารมณ์อดีตเป็นมาสักกี่ปีกี่เดือน ดีชั่วอะไร ยังมาครุ่นมาคิดมาบริกรรมมาคุกรุ่นอยู่ในใจ เผาเจ้าของให้ยุ่งไปหมด ทั้งนี้ส่วนมากไม่ใช่ของดี มีแต่ของชั่วแทบทั้งนั้น อารมณ์อดีตไปคิดขึ้นมายุ่งเจ้าของยิ่งกว่าสุนัขเกาหมัด อยู่ที่นั้นก็ว่าไม่สบาย อยู่ที่นี่ก็ว่าไม่สบาย ก็จะสบายได้อย่างไร มัวเกาแต่อารมณ์ทั้งอดีตอนาคตยุ่งไปตลอดเวลาและอิริยาบถ

สิ่งที่กล่าวมานักปฏิบัติจำต้องพิจารณาด้วยปัญญา ไม่เช่นนั้นจะเป็นทำนอง "หมาเกาหมัด" เกาหมัดอยู่นั่นแล หาความสุขกายสบายใจไม่ได้เลย ตลอดวันตายก็ตายเปล่าอย่างน่าสงสาร เอ้า พูดอย่างถึงเหตุถึงผลเป็นที่แน่ใจสำหรับเราผู้ปฏิบัติ

ไม่ว่ามนุษย์จะมีมากน้อยเพียงไร คนในโลกนี้มีเท่าไร เราจะเชื่อผู้ใด เพราะต่างคนต่างหูหนวกตาบอด ทางความรู้ความเห็นอันเป็นอรรถเป็นธรรม มีแต่ด้น ๆ เดา ๆ ไปด้วยกัน ถามใครก็แบบเดียวกับถามเรื่องแสงเรื่องสีกับคนตาบอด มันได้อะไรที่เป็นคำตอบที่เชื่อถือได้? เปล่าทั้งเพ ! ถามเรื่องเสียงกับคนหูหนวก มีกี่คนถ้าเป็นคนหูหนวกมาแต่กำเนิดด้วยกันแล้ว มันก็ไม่ได้เรื่องทั้งนั้น !

คนประเภท "หนวก บอด ภายในใจ" นี้ก็ทำนองเดียวกัน จำพวกนี้ไม่ว่าท่านว่าเราโกหกตัวเองและโกหกผู้อื่นเก่งไม่มีใครเกินหน้า **เราจะเชื่อผู้ใดให้ยิ่งกว่าพระโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า** ที่แสดงออกมาจากความรู้จริงเห็นจริงจริง ๆ **ในสามโลกธาตุนี้ไม่มีใครเกินพระองค์ !**

เมื่อคิดโดยทางเหตุผลเป็นที่ลงใจได้แล้วอย่างนี้ กำลังทางด้านจิตใจก็เพิ่มขึ้น ศรัทธาก็เพิ่ม วิริยะก็เพิ่ม สติ สมาธิ ปัญญา ก็เพิ่มขึ้นตาม ๆ กัน เพราะอำนาจแห่งความเชื่อ "พุทธ ธรรม สงฆ์" เป็นเครื่องสนับสนุนให้มีกำลังใจ เพราะเราเชื่อตัวเองก็ยังเชื่อไม่ได้ รวนเรร่อนอยู่ตลอดเวลา ไม่ทราบว่าจะไปทางไหน จะยึดอะไรเป็นหลักใจ สถานที่จะไปของจิตก็ยังไม่ทราบ จะไปยังไงก็ไม่รู้ ไม่ทราบจะไปดีไปชั่ว เพราะความ

แน่นอนใจไม่มี เนื่องจาก "ธรรม" ซึ่งเป็นความแน่นอนไม่ได้หยั่ง หรือไม่ซึมซาบเข้าถึงจิตใจพอจะเป็นที่เชื่อถือตนได้

ใจเมื่อมีสิ่งที่แน่นอน มีสิ่งที่อาจหาญ มีสิ่งที่แน่ใจเข้าแทรกใจได้ ย่อมสามารถย่อมแน่ใจได้ **เพราะฉะนั้นจึงควรสร้างความแน่ใจขึ้นภายในจิตใจด้วยข้อปฏิบัติ**

เอ้า ทุกข์ก็ทุกข์ ทราบกันมาตั้งแต่วันเกิด ! เกิดก็เกิดมากับกองทุกข์นี่ เราไม่ได้เกิดมากับสวรรค์นิพพานที่ไหน ในขณะเกิดก็เกิดมากับกองทุกข์ รอดจากทุกข์ขึ้นมาเมื่อไม่ตายถึงมาเป็นคน เราจะไปตื่นเต้นตกใจเสียอกเสียใจกลัวอะไรกับทุกข์ ก็เกิดมากับความทุกข์ อยู่กับความทุกข์ตลอดเวลานี่ หากจะเป็นอะไรก็เป็นไปแล้ว เวลานี้ไม่ได้เป็นอะไร จะฉิบหายวายปวงหรือตายไปเราก็ไม่ได้ตาย เราผ่านพ้นมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบันนี้

ยิ่งเวลานี้เป็นเวลาที่เราจะประพฤติปฏิบัติตัว ด้วยความรู้แจ้งเห็นจริงโดยทางสติปัญญา เราจะกลัวทุกข์ ซึ่งขัดกับหลักเหตุผลที่จะให้ทราบเรื่องของทุกข์ จะทราบความจริงได้อย่างไร? ถ้ากลัวต้องกลัวด้วยเหตุผล อย่างพระพุทธเจ้าท่านกลัวทุกข์ พระสาวกท่านกลัวทุกข์ ท่านพิจารณาเพื่อหาทางหลบหลีกจากทุกข์โดยทางสติปัญญา ศรัทธาความเพียร นั้นถูกต้อง ! การกลัวทุกข์ด้วยความท้อแท้อ่อนแอนี้ไม่ใช่ทาง ! **ทุกข์เป็นยังไงกำหนดให้รู้** เกิดกับทุกข์ทำไมไม่รู้เรื่องของทุกข์ เกิดกับ "สมุทัย" คือกิเลสตัณหาอาสวะ ทำไมจะไม่รู้เรื่องของสมุทัย สิ่งที่จะให้รู้มีอยู่ สติ ปัญญา มีอยู่กับทุกคน

ศาสนาธรรมท่านสอนไว้กับ "หัวใจของบุคคล" แท้ ๆ สติได้หามาจากไหน ไม่ต้องไปซื้อหามาจากตลาด ปัญญาก็เช่นนั้น **จงพินิจพิจารณา** พยายามคิดอ่านซอกแซกทบหน้าทวนหลัง **อย่าคิดไปหน้าเดียว** ถ้าคิดไปหน้าเดียวไม่รอบคอบ มีช่องโหว่ตรงไหนนั่นแหละ ถ้าเป็นบ้านโจรผู้ร้ายก็เข้าช่องนั้น ช่องโหว่ของจิตอยู่ที่ตรงไหน กิเลสอาสวะเข้าที่ตรงนั้น เพราะกิเลสอาสวะ **"คอยที่จะแทรกจิตใจ"** อยู่ตลอดเวลา **ต้องฝึกหัดสติปัญญาให้ดี อย่าให้เสียเวล่ำเวลากับสิ่งใดยิ่งกว่าเสียกับความเพียร ซึ่งเป็นผลประโยชน์อย่างยิ่งกับตัวเราโดยเฉพาะ**

นี่เป็นจุดสำคัญ พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนบรรดาสงฆ์สาวก พระสงฆ์ที่ทูลลาพระองค์ไปเที่ยวกรรมฐาน ไปเที่ยวบำเพ็ญสมณธรรมในที่ต่าง ๆ ท่านเหล่านี้เป็นผู้กำลังศึกษา ถ้าสำเร็จเป็นอริยบุคคล ก็ต้องอยู่ในขั้น "เสขบุคคล" ที่จะต้องศึกษาเพื่อธรรมขั้นสูงขึ้นไป เวลามาทูลลาพระพุทธเจ้าจะไปบำเพ็ญสมณธรรม ท่านก็รับสั่งว่า

"เธอทั้งหลายไปอยู่ในสถานที่ใด **อย่าปราศจาก "ที่พึ่ง" นะ** " "การอยู่ไม่มีที่พึ่งนั้นหาความหมายไม่ได้เลย ไม่มีความหมายในตัวเอง หาคุณค่าไม่ได้ พวกเธอทั้งหลาย

จงหาธรรมที่มีคุณค่ามากเป็นที่พึ่ง ธรรมที่มีคุณค่านั้นจะเกิดขึ้นได้เพราะสถานใดเหตุใด **ถ้าไม่เกิดขึ้นได้กับความมีสติ ความมีความเพียร มีสติปัญญา**อยู่ตลอดเวลาในอิริยาบถต่าง ๆ นี้แลธรรมมีคุณค่าที่จะให้สมณธรรมเจริญรุ่งเรือง กลายเป็นคนที่มีคุณค่าขึ้นมาภายในตน”

เราฟังพระโอวาทท่านซี น่าฟังไหม !

บรรดาพระสงฆ์ที่ได้รับพระโอวาทจากพระองค์แล้ว ต่างองค์ต่างเสาะแสวงหา “สมณธรรม” บำเพ็ญธรรมอยู่ในสถานที่ใด ท่านจึงได้ไปด้วย**ความสงบเสงี่ยมเป็นสุขใจ เป็นไปด้วยความเจียมเนื้อเจียมตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ประมาท** แล้วหาที่เด็ด ๆ เดี่ยว ๆ เพื่อความเหมาะสมแก่การแก้กิเลส การฆ่ากิเลสนั่นเอง พูดง่าย ๆ

เมื่อเข้าไปอยู่ในสถานที่เช่นนั้นแล้วเรื่องความเพียรก็มาเองแหละ ตามปกติมีแต่ความขี้เกียจทับถมอยู่ตลอดเวลามองหาตัวจนแทบไม่เห็นไม่เจอนั่นแล มีแต่ความเกียจคร้าน มักง่าย ความอ่อนแอ เต็มอยู่ในตัวของบุคคลทั้งคน เหยียบย่างไปไหนโดนแต่ความขี้เกียจของตน

แต่เวลาเข้าไปสู่สถานที่เช่นนั้น ความขี้เกียจมันหมอบตัว ความขยันหมั่นเพียรค่อยปรากฏตัวขึ้นมา เพราะ**สถานที่เป็นสิ่งแวดล้อมอันสำคัญ**ประมาทไม่ได้ เรามีความมุ่งหมายอย่างไรจึงต้องมาอยู่สถานที่นี้?

ความมุ่งหมายเดิม **เจตนาเดิม**เป็นอย่างไร **ก็คือมุ่งหาสมณธรรม** มาหาที่สำคัญที่เด็ด ๆ เดี่ยว ๆ **เพื่อจะได้ตั้งสติ คิดอ่านด้วยปัญญา พยุงความเพียรอย่างเข้มแข็ง** เมื่อเป็นเช่นนั้นทั้งไปอยู่สถานที่เช่นนั้นด้วยแล้ว “สติ” ก็มาเอง เพราะความระวังตัว ใครจะไม่กลัวและเสียดายชีวิตล่ะ ไม่เสียดายชีวิต ไม่หึงหวงชีวิตมีเหรอ? คนทั้งคนน่ะ แม้ว่าธรรมจะมีคุณค่ามาก **แต่ในระยะที่จิตมีความหึงหวงในชีวิต** ซึ่งกลายเป็นของมีคุณค่ามากยิ่งกว่าธรรมยังมี ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสอันหนึ่ง **แต่กิเลสคือความหึงหวงชีวิต เป็นกิเลสที่จะให้เกิด “ธรรม”ได้ คือให้เกิดความขยันหมั่นเพียรในการที่**จะประกอบความเพียร

เอ้า เป็นก็เป็น ตายก็ตาย **ทีนี้มอบได้แล้ว ตายกับธรรมอย่างเดียวไม่เกี่ยวเกาะกับอะไร มีสติสตัง อยู่ตลอดเวลา** เดินอยู่ในสถานที่ใด นั่งอยู่ในสถานที่ใด เป็นกับตายไม่ต้องเอามายุ่ง **ขอให้รู้เรื่องของจิต**ที่กระดิกตัวออกมาหลอกลวงตนเอง**ว่ามันปรุงเรื่องอะไร** ปรุงเรื่องเสือ เรื่องช้าง เรื่องอันตราย เรื่องงู เรื่องอะไรก็แล้วแต่ **มันปรุงขึ้นที่ตรงไหน**ก็แล้วกัน

มันปรุงขึ้นที่ใจ ตัวนี้เป็นตัวหลอกลวง **จิตขยับเข้าไปตรงนี้** ๆ เรื่องว่าเสือว่าช้างที่เป็นอันตรายภายนอก มันเลยหายกังวล เพราะตัวนี้เป็นตัวก่อกรรม ตัวนี้เป็นตัวหลอกลวง **สติปัญญาโหมตัวเข้ามาจับจุดที่ตรงนี้** ซึ่งเป็นตัว "โจรผู้ร้าย" ยุแหย่ก่อกวนจนได้ที่ เมื่อเห็นจุดสำคัญที่เป็นตัวก่อเหตุแล้ว **จุดที่ก่อเหตุนี้ก็ระงับตัวลงได้ เพราะอำนาจของสติ อำนาจของปัญญาค้นคว้าลง** จนข้าศึกที่จะปรุงเป็นเสือเป็นช้างเป็นต้นหมอบราบลง

เรื่องความกลัวหายหมด จะไม่หายยังไง ก็ผู้ไปปรุงมันไม่ปรุงนี่ เพราะรู้ตัวของมันแล้วว่า "นี่ตัวอันตรายอยู่ที่นี่ ไม่ได้อยู่กับเสือกับช้างอะไรที่ไหน ถึงความตายอยู่ที่ไหนก็ตาย คนเรามี "ป่าช้า" อยู่ทุกแห่งทุกหนทุกอิริยาบถ แน่ะ! ไปหวั่นไปไหวอะไรกับเรื่องความเป็นความตาย **กิเลสที่มันครอบคลุมอยู่ที่หัวใจนี้เป็นภัยอันสำคัญอยู่ตลอดเวลา ทุกภพทุกชาติด้วย จึงควรจะแก้ที่ตรงนี้** เช่น ความกลัวมันเป็นกิเลสอย่างหนึ่งต้องใช้สติปัญญาหันเข้ามาที่นี่ ย้อนเข้าที่นี่ จิตก็สงบตัวลงไปเท่านั้น เมื่อจิตสงบตัวลงไป ถึงจะคิดจะปรุงได้อยู่ก็ตาม แต่ความกลัวไม่มี เพราะจิตได้ฐานที่มั่นคงภายในใจแล้ว นี่เราเห็นคุณค่า เราเห็นผลประโยชน์จากสถานที่นี้ด้วยความเพียรอย่างนี้ ก็ยิ่งขยันเข้าไปเรื่อย ๆ เพื่อธรรมขั้นสูง ต้องหาที่เด็ดเดี่ยวไปโดยลำดับ เพื่อธรรมขั้นสูงยิ่งกว่านี้ขึ้นไป

การประกอบความเพียรในที่คับขันเช่นนั้น เป็นผลประโยชน์ได้เร็วยิ่งกว่าที่ธรรมดา เมื่อเป็นเช่นนั้น ทุนมีน้อยก็อยากจะได้กำไรมาก ๆ จะทำอย่างไรถึงจะเหมาะสม ก็ต้องหาที่เช่นนั้นเป็นทำเลหากินและซื้อขายละซิ

เมื่อกิเลสหมอบลงแล้ว ใจรื่นเริงบันเทิงอยู่กับอรรถกับธรรม เห็นทั้งโทษเห็นทั้งคุณภายในจิตใจผู้หลอกลวง ผู้ก่อกวน ผู้ยุแหย่ต่าง ๆ ให้เกิดความสะทกสะท้านหวั่นไหว ให้เกิดความกลัวเป็นกลัวตายอะไร มันอยู่ในจิตใจ **รู้เรื่องของมันในที่นี่แล้ว กิเลสก็สงบ ธรรมก็ก้าวหน้า**

เรื่องเหล่านี้สงบก็เรียกว่า "ข้าศึกสงบ" ใจก็เย็นสบาย เอ้าเดิน เสือจะกระหึ่ม ๆ อยู่ก็กระหึ่มไป **เพียงเสียงอันหนึ่งเท่านั้น** เขาก็ตายนี่ เสือก็มีป่าช้าเต็มตัวของมัน เราก็มีป่าช้าเต็มตัวของเรา กลัวอะไรกับสัตว์กับเสือ! กิเลสกัดหัวใจอยู่ตลอดเวลาทำไมไม่กลัว นี่! เอาที่ตรงนี้!

บทเวลาจะพาเอาจริงเอาจัง ให้หมุนติ้ว ๆ จนเกิดความกล้าหาญชาญชัยขึ้นมาที่นี่ จิตก็จริงจังอย่างเต็มภูมิ เสือจะมีสักกี่ร้อยตัวกี่พันตัวก็มาเถอะ เสือนั่นน่ะ! เราก็เป็นสัตว์เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันเหมือนสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นหมด ไม่เห็นมีอะไรยิ่ง

หย่อนกว่ากัน จิตมันคิดไปอย่างนั้นเสีย มันรู้ไปอย่างนั้นเสีย จิตก็เลยรื่นเริงบันเทิงสบาย แล้วกิเลสค่อยหมดไป ๆ หรือหมอบลง ๆ ราวกับตัวแบนแนบติดพื้นนั่นแล โผล่หัวขึ้นมาไม่ได้เดี๋ยวถูกสังหารเรียบไป

อ้าว **ทีนี้ค้นทางด้านปัญญา** เมื่อสิ่งกังวลภายนอกที่จิตไปเกี่ยวข้องระงับตัวลงไป ๆ เพราะไม่คิดไม่ยุ่ง เนื่องจากสติปัญญาตีต้อนเข้ามาแล้ว **เราค้นวงภายในที่นี้** เอ้า **ค้นลงไปเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ เรื่องอายตนะ**

เอาหลักพระพุทธเจ้า **เอาหลัก "สวากขาตธรรม"** เข้าไปเป็นเครื่องพิสูจน์เป็นเครื่องยืนยัน เพราะเป็นธรรมชาติที่ให้ความเชื่อถือได้ **ค้นลงไป!**

ท่านว่า **"อนิจฺจํ"** อะไรเป็น**อนิจฺจํ ?** ดูให้เห็นชัดเจนตามความจริงที่พระองค์ทรงสอนไว้ซึ่งเป็นความจริงล้วน ๆ นั้น **เวลานี้จิตของเรามันปลอม** อันนี้เป็น**"อนิจฺจํ"** มันก็ว่าเป็น **"นิจฺจํ"** อันนี้เป็น**ทุกฺขํ** มันก็ว่า **"สุขํ"** อันนี้เป็น **"อนตฺตา"** มันก็ว่าเป็น **"อตฺตา"** ตัวตนอยู่อย่างนั้นแหละ อะไร ๆ มันก็ไปกว้านมาเป็นตัวเป็นตนไปหมด **มันฝืนธรรมของพระพุทธเจ้าอยู่ร่ำไป**

เมื่อเข้าไปอยู่ในที่คับขันเช่นนั้นแล้วมันไม่ฝืน มันยอม! เมื่อยอมพระพุทธเจ้าแล้วมันก็เป็นธรรมเท่านั้นเอง

(๑) อย่างน้อยก็ "สมณธรรม" คือ ความสงบเย็นใจ

(๒) ยิ่งกว่านั้น ก็คือความเฉลียวฉลาดทางด้านปัญญา แยกธาตุแยกขันธ์เห็นอย่างประจักษ์ เวลาเห็นชัดเจนแล้วก็ไม่เห็นมีปัญหาอะไรนี่

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว ชอบจริง ๆ เปิดเผยอยู่ด้วยความจริง สอนด้วยความจริง สิ่งที่สอนก็เป็นความเปิดเผยอยู่ตามธรรมชาติของตน ไม่มีอะไรปิดบังลี้ลับนอกจากความโง่ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสเท่านั้น ปิดบังตัวเองไม่ให้รู้ความจริงที่เปิดเผยอยู่ตามหลักธรรมชาติของตนได้ เมื่อพิจารณาไม่หยุดไม่ถอย มันก็รู้เข้ามาเอง **ให้ถือธาตุขันธ์ อายตนะนี้แลเป็นสนามรบ เป็นสถานที่ทำงาน ที่เรียกว่า "กัมมัฏฐาน ๆ"** น่ะ กรรมฐานก็ใช้ได้ไม่เป็นกรรมฐานปลอม พิจารณาตรงนี้แหละ มันติดที่ตรงนี้ ไม่ติดอะไรเป็นสำคัญ **แต่ติดตรงนี้**

จงค้นคว้าดูเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ **ดูทุกแง่ทุกมุมแห่งอวัยวะ** เมื่อถึงกาลที่ธรรมจะซึมซาบแล้วก็เหมือนไฟได้เชื้อ มันสืบต่อไปไหม้ลุกลามไปเรื่อย จนหมดเชื้อจึงจะหยุด

(๓) **พอถึงขั้นปัญญาที่จะซึมซาบ**ให้เห็นอวัยวะส่วนต่าง ๆ ซึ่งมีความเสมอกันมันแทงทะลุปรุโปร่งไปหมด หายสงสัย ปล่อยวางได้ตามความจริง เบาหวิวไปเลย แน่ะ! การพิจารณา พิจารณาอย่างนั้น **นี่แหละตัวจริง!** ตำรับตำราท่านสอนไว้มากน้อยกี่

คัมภีร์ สอบเข้ามาหาตัวจริงนี่แล เช่น "สมาธิ" อะไรเป็นสมาธิ หนังสือไม่ได้เป็นสมาธิ เป็นตัวหนังสือ กิเลส หนังสือไม่ได้เป็นกิเลส ใจของเราเป็นกิเลส แน่ะ! ปัญญา หนังสือไม่ได้เป็นปัญญา เป็นชื่อของปัญญาต่างหาก เป็นชื่อของกิเลส เป็นชื่อของกองทุกข์ต่างหาก **ตัวทุกข์จริง ๆ คือตัวเรา ตัวกิเลสจริง ๆ คือใจของเรา** ตัวปัญญาจริง ๆ อยู่ที่ใจของเรา ตำราท่านสอนชี้เข้ามาที่นี่ ๆ จึงว่า **"ให้โอปนยิโก น้อมเข้ามาสู่ตัวเรา"** ให้เห็นความจริงอยู่ในสถานที่นี้ ความมืดมิดปิดตาก็ปิดอยู่ที่นี่ **เวลาสว่างก็สว่างขึ้นที่นี่!**

การพิจารณาด้วยปัญญา ก็เพื่อจะเปิดสิ่งที่ปิดกำบังอันฝืนธรรมทั้งหลายนั้นออกไปถึงขั้นความจริง จิตใจของเราก็จะโล่งและเห็นตามความจริง "โลกวิทู" รู้แจ้งโลก รู้อะไร ถ้าไม่รู้แจ้งสิ่งที่ปิดบังอยู่ภายในธาตุในขันธ์ของเรานี้ก่อนอื่นไม่มีอะไรจะรู้ ต้องรู้ที่นี่ก่อน!

ทุกข์ก็ปิดบัง สมุทัยก็ปิดบัง เมื่อเกิดทุกข์ขึ้นมา ธรรมอยู่ที่ไหนก็ล้มเหลวไปหมด แน่ะ! **มันปิดบังมันทำลายธรรมของเราได้หมด วิริยธรรมก็ถูกทำลาย สติปัญญาธรรม**ก็ถูกทำลาย **ขันติธรรม**ก็ถูกทำลายด้วยอำนาจแห่งความทุกข์

ถ้าสติปัญญาไม่สามารถแก่กล้า **ไม่มีความอาจหาญจริง ๆ จะเปิดความทุกข์นี้ขึ้นมาให้เห็นเป็นของจริงไม่ได้** ทั้ง ๆ ที่ทุกข์นั้นเป็นของจริงอันหนึ่ง แต่เราก็คว้าเอามาเป็นของปลอม เป็นฟืนเป็นไฟเผาจิตใจของตนจนแหลกเหลวไปได้ ทำความเพียรติดต่อกันไม่ได้เลยเพราะทุกข์เข้าไปทำลาย

อะไรปิดบังจิตใจ? **ก็ทุกข์นี่เอง**เป็นเครื่องปิดบัง **สมุทัยก็เหมือนกัน** คิดอะไรหลอกขึ้นมาตั้งแต่เรื่องปิดบังเรื่องจอมปลอมทั้งนั้น เราก็เชื่อมันไปโดยลำดับ ๆ ก็ยิ่งเพิ่มทุกข์ขึ้นมามากมาย

ต้องใช้ "สติ ปัญญา" เปิดสิ่งเหล่านี้ให้เห็นตามความจริงของมัน **เมื่อสติปัญญา "จ่อ" เข้าไปถึงไหน** รู้เข้าไปถึงไหน ความรู้แจ้งเห็นจริงและการปล่อยวาง จะปรากฏขึ้นมา เด่นขึ้นมา แล้วความปล่อยวางจะเป็นไปเอง ค่อยปล่อยวางไปเรื่อย ๆ ปล่อยวางไปเรื่อย ๆ **ตามความซาบซึ้งของปัญญาที่มีกำลังเป็นลำดับ จนหมดปัญหา**

คำว่า "ธาตุขันธ์" พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนไว้ได้ ๒๕๐๐ กว่าปีนี้ ล้วนแต่เป็นความจริงตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน ทำไมถึงเพิ่งมาทราบกันวันนี้รู้กันวันนี้ ธาตุขันธ์มีมาตั้งแต่วันเกิดทำไมแต่ก่อนไม่เห็น กายของเราว่าเป็น **"อนิจฺจํ"** ก็ไม่เห็น เป็น **"ทุกฺขํ"** ก็ไม่เห็น เป็น **"อนตฺตา"** ก็ไม่เห็น เป็น "อสุภะอสุภัง อะไร ๆ" ก็ไม่เห็น ทั้งที่มันก็เป็นความจริงของมันอยู่อย่างนั้นแต่ใจก็ไม่เห็น **แล้วทำไมเพิ่งมาเห็นกันวันนี้!** สิ่งเหล่านี้เพิ่งมีวันนี้เท่านั้นหรือ? **เปล่า! มีมาตั้งแต่วันเกิด!** แต่เพราะความมืดมิดปิดตาบังอยู่

อย่างหนาแน่น แม้สิ่งเหล่านี้จะมีอยู่กับตัวเราก็ไม่เห็น ตัวเราอยู่กับ **"อนิจฺจํ"** ก็ไม่เห็น **อนิจฺจํ** อยู่กับ**ทุกฺขํ**ก็ไม่เห็น**ทุกฺขํ** อยู่กับ**อนตฺตา**ก็ไม่เห็น**อนตฺตา แล้วจะเห็น "ธรรมหรือความจริงแท้แน่นอน"ได้ที่ไหนกัน!**

เมื่อสติปัญญาหยั่งลงไปก็เปิดเผยออกมาเรื่อย ๆ ไม่ต้องบอก**เรื่อง "อุปาทาน" จะขาดสะบั้นไป**มากน้อยเพียงใดนั้น **ขึ้นอยู่กับสติปัญญา ให้พิจารณาเต็มพลัง** ฉะนั้นจงผลิตสติปัญญาขึ้นให้มาก **อย่ากลัวจิตตาย** อย่ากลัวจิตฉิบหาย อย่ากลัวจิตล่มจม ธรรมชาตินี้ไม่ล่มจม เพราะธรรมชาตินี้เท่านั้นที่จะพิจารณาสิ่งทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้ก็อาศัยธรรมชาตินี้อยู่ด้วยกันไป ถ้าเราหลงถือว่าเป็นเรา สิ่งนั้นก็เป็นภัยต่อเราได้ ถ้าเรารู้ก็ต่างอันต่างจริง อยู่ด้วยกันสะดวกสบายในที่ทั้งหลาย!

นักรบต้องเป็นผู้กล้าหาญต่อความจริง ให้เห็นความจริง จิตเป็นผู้ที่ชอบรู้ชอบเห็น มีนิสัยอยากรู้อยากเห็นอยู่ตลอดเวลา **ขอให้น้อมความอยากรู้อยากเห็นนั้นเข้ามาสู่ "สัจธรรม"**ให้อยากรู้อยากเห็นใน "สัจธรรม" คือความจริง

พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าเป็นความจริง จริงแค่ไหนให้เห็นด้วยสติปัญญาของตัวเอง จะเป็นที่หายสงสัยว่า อ้อ พระพุทธเจ้าท่านว่าสัจธรรมเป็นของจริง **จริงอย่างนี้!**อย่างที่เราเห็นในปัจจุบันนี้ ทุกข์ก็จริงอย่างนี้ สมุทัยก็จริงอย่างนี้ ปัญญาก็จริงอย่างนี้ จิตก็จริงอย่างนี้ เห็นได้ชัด ๆ หายสงสัย เรื่องพระพุทธเจ้าก็หายสงสัย เรื่องความพากเพียรของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญอย่างไรมาบ้าง ก็หายสงสัย อุบายวิธีต่าง ๆ ที่ทรงสอนไว้อย่างไร หายสงสัยไปหมด นั่น! เมื่อถึงขั้นนั้นหายสงสัย หายไปโดยลำดับจนไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย

เพราะฉะนั้น**จงพิจารณา "ขันธ์"ของเรานี้** เอาให้ดี **ยิ่งเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อด้วยแล้ว**เราจะนอนใจไม่ได้ เอาลงให้เห็นเหตุเห็นผลกัน**จนกระทั่งสิ้นลม**

เอ้า ลมมันสิ้นไปจากตัวของเรานี้ก็ไม่ฉิบหาย มันก็ไปเป็น "ลม" ตามเดิม มันเพียงผ่านจากเราไปต่างหาก คำว่า "เรา" เอาดินเอาน้ำเอาลมเอาไฟมาเป็น "เรา"ดินสลายลงไปจากคำว่าเรานี้ก็ไปเป็นดิน น้ำสลายลงไปจากคำว่าเรานี้ก็ไปเป็น "น้ำ"ไปเป็นลม ไปเป็นไฟ ธรรมชาติคือใจนี้ก็เป็น "ใจ" แยกกันให้เห็นตามกำลังของสติปัญญาของเรา**อย่าท้อเลย!**

นี่เหละความช่วยตัวเองช่วยอย่างนี้ ไม่มีผู้ใดที่จะสามารถช่วยเราได้ ยิ่งถึงขั้นจำเป็นจำใจ **ขั้นจนตรอกจนมุมจริง ๆ แล้ว มีแต่นั่งดูกันเฉย ๆ นั่นแหละ** ไม่มีใครที่จะช่วยเราได้ **ถ้าเราไม่รีบช่วยเราด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ของเราเสียตั้งแต่บัดนี้** จนเป็นที่พอใจ เป็นที่แน่ใจ

ส่วนความต้องการเฉย ๆ โดยไม่ทำอะไรนั้น**ไม่มีความหมาย ถ้าความเพียรไม่เป็นเครื่องสนับสนุน** ความเพียรจึงเป็นสิ่งสำคัญ อดทนต่อความจริง อดทนต่ออรรถต่อธรรมไม่เสียหาย เราอดทนต่อสิ่งอื่น ตรากตรำต่อสิ่งอื่น ๆ เราเคยตรากตรำมามากแล้ว เราเคย! คำว่า "เราเคย" แล้วสิ่งนี้ทำไมเราจะไม่สามารถ

ธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ใช่ "เพชฌฆาต" พอจะฆ่าคนที่มีความเพียรอันกล้าหาญให้ฉิบหายวายปวงไปนี่ นอกจากฆ่ากิเลสอาสวะซึ่งเป็นตัวข้าศึกอยู่ภายในจิตใจให้เราลุ่มหลงไปตามเท่านั้น

จงพิจารณาลงให้เห็นชัดเจน ดูให้ดีสิ่งเหล่านี้กับจิตมันสนิทกันมาเป็นเวลานาน ติดจมกันมาเป็นเวลานาน **จนแยกไม่ออกว่า "อะไรเป็นเรา อะไรเป็นธาตุเป็นขันธ์" จึงรวมเอามาหมดนี้ว่าเป็นเรา** ทั้ง ๆ ที่มันไม่ใช่เรา ตามหลักความจริงของท่านผู้รู้ไปแล้วท่านเห็นอย่างนั้นจริง แต่จิตของเรามันฝืนอย่างนี้ เพราะฉะนั้นเรื่องทุกข์มันจึงแทรกเข้ามาตามความฝืนซึ่งเป็นของผิดนั้น ให้ได้รับความลำบากอยู่เสมอ

ถ้าเดินตามหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้แล้วนี้ และรู้ตามนี้แล้วจะไม่มีปัญหาอะไร ธาตุก็เป็นธาตุ ขันธ์ก็เป็นขันธ์ ให้ชื่อมันว่าอย่างไรก็เถอะ "เขา" เป็นสภาพของเขานั่นแหละ เราเป็นผู้ให้ชื่อ "เขา" ว่า "นี่เป็นธาตุ นั่นเป็นขันธ์ นี่เป็นรูป นั่นเป็นเวทนา นั่นเป็นสัญญา นี่เป็นสังขาร นั่นเป็นวิญญาณ"

ขอให้ปัญญารู้ทั่วถึงเท่านั้นแหละ มันหมดสมมุติไปเอง แม้ไม่ไปสมมุติมันก็เป็น "อาการหนึ่ง ๆ" เท่านั้น เมื่อทราบความหมายของจิตเสียอย่างเดียวเท่านั้น สิ่ง**นั้น ๆ** ก็เป็นความจริงของมันล้วน ๆ จิตก็มาเป็นความจริงของตนล้วน ๆ ไม่คละเคล้ากัน

จงพิจารณาให้เห็นชัดอย่างนี้ เห็นสิ่งเหล่านั้นแล้วก็ค้นลงไป มันอะไรกัน จิตดวงนี้ทำไมถึงได้ขยันนักกับเรื่องเกิดเรื่องตาย ทั้ง ๆ ที่โลกก็กลัวกันนักหนา เราเองก็กลัวความตาย แต่ทำไมความเกิดนี้จึงขยันนัก ตายปั๊บเกิดปุ๊บ แน่ะ! เกิดปุ๊บก็แบกเอาทุกข์ปุ๊บ แน่! **ทำไมจึงขยันนัก พิจารณาให้เห็น**

มันเกิดไปจากอะไร? เรื่องอะไรพาให้เกิด? ถ้าไม่ใช่จากจิตที่มีเชื้ออันสำคัญแฝงอยู่ภายในนี้ จะเป็นอะไรพาให้เกิดพาให้เป็นทุกข์ **การเกิดเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์** พิจารณาลงไปค้นลงไป เอ้า อะไรจะฉิบหายให้เห็นให้รู้ เพราะเราต้องการความจริงนี่ อะไรจะฉิบหายลงไปให้มันรู้ด้วยปัญญาของเรา รู้ด้วยจิตของเรา อะไรมันไม่ฉิบหายก็ให้รู้ด้วยจิตของเราอีกนั่นแหละ จะหมดปัญหาอยู่ที่จุดนั้น

ปัญหาใหญ่อยู่ที่จิตกว้านอะไร ๆ รวมเข้ามาไว้ในตัวหมด ไปกว้านเอาข้างนอกเข้ามา พอถูกตัดด้วยสติปัญญาแล้วก็หดตัวไปอยู่ภายใน ไปหลบซ่อนอยู่ภายในจิตนั้น **จิตก็ถืออันนี้ว่าเป็นตนอีก ก็หลงอีก** เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ปัญญาพิจารณาเข้าไปอีก ฟันเข้าไป ฟาดเข้าไปให้แหลกละเอียดไปตาม ๆ กันหมด

อะไรที่ไม่ใช่ของจริงในหลักธรรมชาติซึ่งมีอยู่ภายในจิตนั้นแล้ว มันจะสลายตัวลงไป **อันใดเป็นธรรมชาติของตัวเองแล้วจะไม่สลาย เช่นความรู้** เมื่อแยกสิ่งที่แปลกปลอม สิ่งที่แทรกซึมทั้งหลายออกหมดแล้ว **จิตก็เลยเป็นจิตล้วน ๆ เป็นความบริสุทธิ์** จะฉิบหายไปไหนความบริสุทธิ์น่ะ! **ลองค้นหาดูซิ ป่าช้าแห่งความบริสุทธิ์ ป่าช้าแห่งจิตนี้ไม่มี ไม่ปรากฏ!**

ยิ่งชำระสิ่งจอมปลอมที่พาให้ไปเที่ยวเกิดในร่างนั้น ถือในร่างนั้นร่างนี้ ออกหมดแล้ว ยิ่งเป็นความเด่นชัด นี้แลท่านว่า "ธรรมประเสริฐ"! ประเสริฐที่ตรงนี้ แต่ก่อนผู้นี้แหละเป็นตัวสำคัญหลอกลวงตัวเองอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่พาให้หลอกมันอยู่ในจิต จิตนี้จึงเป็นเหมือนลูกฟุตบอลนั่นแหละ ถูกเตะกลิ้งไปกลิ้งมา กิเลสนี้แหละมันเตะ ฟันขากิเลสให้แหลกเสียมันจะได้ไม่เตะ ฟันด้วยปัญญาของเรา ด้วยสติของเราให้แหลกหมดให้**ตรงแน่ว นิพพานเที่ยง**จะไปถามที่ไหนเล่า? พอถึงจุดที่เที่ยง คือไม่มีอะไรที่จะเข้ามาแทรกสิงได้อีกแล้ว มันก็ไม่เอนไม่เอียง นั่นแหละ **"สนฺทิฏฺฐิโก"**รู้กันตรงนี้ เป็น**"สนฺทิฏฺฐิโก"**อันเต็มภูมิ

"ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ" ท่านผู้รู้ทั้งหลายรู้จำเพาะตน รู้ที่ตรงนี้เป็นจุดสุดท้าย รู้ที่ตรงนี้แล้วเรื่องก็หมดที่ตรงนี้

เรื่อง "ป่าช้า" ทั้งหลาย เคยเป็นความเกิดความตายมาเท่าไร ๆ แล้ว มาดับกันที่ตรงนี้ นี่เรียกว่า **"งานล้างป่าช้า"คืองานกรรมฐาน! ฐานนี่แหละ งานล้างป่าช้าของตน**ล้างที่ตรงนี้ ภพน้อยภพใหญ่ล้างออกให้หมดไม่มีอะไรเหลือ นี่ผลที่เกิดขึ้นจากประพฤติปฏิบัติตั้งแต่ขั้นเริ่มแรก เข้าอยู่ในป่าในเขา การฝึกฝนทรมานตนไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใด ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ไป "เที่ยวกัมมัฏฐาน"ไปเที่ยวแบบนี้แหละ

ทีนี้คำว่า "กัมมัฏฐาน" (กรรมฐาน) นี้มีอยู่ด้วยกันทุกคน ไม่ว่านักบวช ไม่ว่าฆราวาส "กัมมัฏฐาน" คืออะไร? เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ นั่น! "ตจปัญจกกัมมัฏฐาน" แปลว่า **กัมมัฏฐานมี "หนัง"เป็นที่ห้า เป็นคำรบห้า** ก็มีอยู่กันทุกคนนี่ไม่ว่าพระว่าเณร พิจารณาตรงนี้เรียกว่า "พิจารณากัมมัฏฐาน" เที่ยวอยู่ตรงนี้เรียกว่า "เที่ยวกัมมัฏฐาน" หลงก็หลงอันนี้ พิจารณาอันนี้รู้แล้วก็รู้กัมมัฏฐาน ถอดถอนกัมมัฏฐาน

ถอดถอนภพถอดถอนชาติ รื้อวัฏสงสารก็รื้อที่ตรงนี้ รวมเข้าไปก็ไปรื้อที่ใจ ก็หมดปัญหาที่ตรงนั้น **นั่นแหละกรรมฐานสมบูรณ์แล้ว "วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ"** พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว หรือว่างานกรรมฐานเสร็จสิ้นแล้ว จบที่ตรงนี้ จบทุกสิ่งทุกอย่าง

ศาสนาลงที่จุดนี้ **เมื่อถึงจุดนี้แล้วพระพุทธเจ้าไม่ทรงสั่งสอนอะไรต่อไปอีก เพราะศาสนาธรรมมุ่งจุดนี้** คือมุ่งล้างป่าช้าของสัตว์ที่ตรงนี้ เมื่อถึงจุดนี้แล้วก็เป็นอันว่าหมดปัญหา

สาวกจะอยู่ด้วยกันกี่ร้อยกี่พันองค์ ท่านจะไม่มีอะไรสอนกัน เพื่อการบำรุงอย่างโน้นบำรุงอย่างนี้ แม้จะรุมล้อมพระพุทธเจ้าอยู่ก็ตาม พระองค์ก็ไม่ทรงสอนเพื่อการละกิเลส เพราะได้ละกันหมดทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ดังใน **"โอวาทปาฏิโมกข์"** ในวันมาฆบูชาที่ได้เทศน์เมื่อคืนนี้

"สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ " แน่ะ! ท่านประกาศ แสดงเป็นสัมโมทนียกถา เครื่องรื่นเริงสำหรับสาวกเท่านั้น ไม่ได้จะแสดงให้สาวกจะถอนอะไร เพราะบรรดาสาวกเหล่านั้นล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้สิ้นกิเลสอาสวะโดยประการทั้งปวงแล้ว การทำบาปก็ไม่มี ความฉลาดก็ถึงพร้อม จิต ก็บรรลุถึงขั้นบริสุทธิ์หมดจดทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ถูกต้องตามหลักว่า **"เอตํ พุทฺธาน สาสนํ"** นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์แล้ว ท่านไม่สอนเพื่อให้ละกิเลสอันใดอีกต่อไปเลย

พระอรหันต์ท่านอยู่กันจำนวนเท่าไรท่านจึงสะดวกสบาย ท่านไม่มีอะไรกระทบกระเทือนตนและผู้อื่น เพราะเป็นความบริสุทธิ์ล้วน ๆ ด้วยกันแล้ว

แต่พวกเรามันมีกิเลสอยู่ภายในนี่ ไม่ได้ทะเลาะกับคนอื่นก็ทะเลาะกับตนเอง ยุ่งกับตัวเอง นอกจากยุ่งกับตัวเองแล้ว ก็เอาเรื่องตัวเองนี้ไปยุ่งกับคนอื่นอีก ระบาดไปหมด ขี้โลภ ขี้โกรธ ขี้หลง เอาไปป้ายไปทาคนนั้นคนนี้แหลกเหลวไปหมด ร้องกันอลหม่านวุ่นไปหมด เลยเป็นสภามวยฝีปาก สภามวยน้ำลายขึ้นมาในวัดในวาอย่างนี้ก็มีมากมายหลายแห่ง แข่งดีกันก็เพราะของสกปรกที่มีอยู่ภายในจิตใจนี้เอง ถ้าหมดนี่แล้วก็หมดปัญหา

เอาละ การแสดงธรรมก็เห็นสมควร

ธรรมะ
จากจดหมายของท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน
มีถึง นางเพาพงา วรรธนะกุล

เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙

การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ที่ประทานไว้ด้วยพระเมตตาสุดส่วนไม่มีใครเสมอในโลก นั้นคือการบูชาพระองค์ท่านแท้ การเห็นความจริงที่มีอยู่กับตัวตลอดเวลาด้วยปัญญาโดยลำดับ นั้นก็คือการเห็นพระตถาคตโดยลำดับ การเห็นความจริงอย่างเต็มใจด้วยปัญญานั้นแล คือการเห็นพระพุทธเจ้าเต็มพระองค์ พระพุทธเจ้าแท้ ธรรมแท้อยู่ที่ใจ การอุปัฏฐากใจตัวเอง คือการอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า การเฝ้าดูใจตัวเองด้วยสติปัญญา คือการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อย่างแท้จริง พญามัจจุราชเตือน และบุกธาตุขันธ์ของสัตว์โลกตามหลักความจริงของเขา เราต้องต้อนรับการเตือนและการบุกของเขาด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรไม่ถอยหลัง และขนสมบัติ คือมรรค ผล นิพพาน ออกมาอวดเขาซึ่งๆ หน้า ด้วยความกล้าตาย โดยทางความเพียรเขากับเราที่ถือว่าเป็นอริศัตรูกันมานาน จะเป็นมิตรกันโดยความจริงด้วยกัน ไม่มีใครได้ใครเสียเปรียบกันอีกต่อไปตลอดอนันตกาล

ธาตุขันธ์เป็นสิ่งที่โลกจะพึงสละทั้งที่เสียดาย เราพึงสละด้วยสติปัญญาก่อนหน้าที่จะสละขันธ์แบบโลกสละกัน นั่นคือความสละอย่างเอก ไม่มีสองกับอันใด กรุณาฟังให้ถึงใจ เพราะเขียนด้วยความถึงใจ เอวํ ฯ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

จงสร้างสมณะขึ้นที่ใจ

ท่านอาจารย์มั่นท่านพูดเสมอ เวลาเทศน์ไปสัมผัสหรือพูดไปสัมผัส ดังที่เขียนไว้ใน "มุตโตทัย"ก็ดูเหมือนมี แต่ท่านไม่แยก ท่านพูดรวม ๆ เอาไว้ ทีนี้เวลาเราเขียนเราถึงได้แยกออกเป็นตอน ๆ คือผู้เขียน "มุตโตทัย"ไม่แยกออกเป็นขั้นตอน ท่านพูดบางครั้งท่านก็ไม่แยก แต่ก็พอทราบได้ เพียงยกต้นขึ้นมาแล้วกิ่งก้านก็มาด้วยกัน โดยท่านว่า

"ธรรมของพระพุทธเจ้าตามธรรมชาติแล้วเป็นของบริสุทธิ์ แต่เมื่อมาสถิตอยู่ในปุถุชนก็กลายเป็น "ธรรมปลอม" เมื่อสิ่งสถิตอยู่ในพระอริยบุคคลจึงเป็น "ธรรมจริงธรรมแท้"นี่ท่านพูดรวม ๆ เอาไว้

คำว่า **"อริยบุคคล"มีหลายขั้น** คือ

"พระโสดา" เป็นอริยบุคคลชั้นต้น ชั้นสูงขึ้นไปก็มี "พระสกิทาคา, อนาคา, อรหันต์" เป็นสี่ เมื่อแยกแล้วพระอริยบุคคลผู้บรรลุ "พระโสดาบัน" ธรรมในขั้นพระโสดาบันก็เป็นธรรมจริง ธรรมบริสุทธิ์สำหรับพระโสดา แต่ธรรมขั้น "สกิทาคา, อนาคา, อรหันต์"เหล่านี้ พระโสดายังต้องปลอมอยู่ภายในใจ แม้จะจดจำได้ รู้แนวทางที่ปฏิบัติอยู่อย่างเต็มใจก็ตามก็ยังปลอม ทั้ง ๆ ที่รู้ ๆ อยู่นั่นเอง

"พระสกิทาคา" ก็ยังปลอมอยู่ในขั้น "อนาคา", อรหันต์", พระอนาคา" ก็ยังปลอมอยู่ในขั้น "อรหัตธรรม" จนกว่าจะบรรลุถึงขั้น "อรหัตภูมิ" แล้วนั่นแล ธรรมทุกขั้นจึงจะบริบูรณ์สมบูรณ์เต็มเปี่ยมในจิตใจ **ไม่มีปลอมเลย**

บางรายก็ค้านว่า "ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นของจริงของบริสุทธิ์ อยู่ที่ไหนก็ต้องบริสุทธิ์ เช่นเดียวกับทองคำ จะเป็นตมเป็นโคลนไปไม่ได้"

ถ้าไม่แยกออกพอให้เข้าใจ "ทองคำต้องเป็นทองคำ ไม่เป็นตมเป็นโคลนไปได้" แต่เราจะปฏิเสธได้อย่างไรว่าไม่มีตมมีโคลนติดเปื้อนทองคำนั้น ขณะที่คละเคล้ากันอยู่? ทองคำที่ไม่ตกในตมในโคลนกับทองคำที่ตกในตมในโคลน มันต่างกันหรือไม่ **มันต่างกันน่ะ!**

ทองคำที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ หนึ่ง ทองคำที่เจือไปด้วยตมด้วยโคลนหนึ่ง เราจะว่ามันบริสุทธิ์เหมือนกันได้อย่างไร? นั่น ! **ต้องต่างกัน !** ถ้าเราจะแยกมาพูดเป็นประการที่

สอง เช่น อาหารที่ควรแก่การรับประทานอยู่แล้ว หยิบยกขึ้นมากำลังจะรับประทาน แต่พลัดจากมือลงไปถูกสิ่งสกปรกเสีย อาหารแม้จะควรแก่การรับประทานก็ไม่ควร เพราะมันเปื้อนสกปรก จนกลายเป็นสิ่งน่าเกลียดไปหมดแล้ว หรือภาชนะที่เปื้อน อาหารแม้จะสะอาดน่ารับประทานเพียงไรก็ตาม เมื่อนำมาสู่ภาชนะที่เปื้อน อาหารนั้นก็เปื้อนไปตาม แล้วมันจะบริสุทธิ์ได้อย่างไร เมื่อมันเจือด้วยของเปื้อนหรือสกปรกอยู่เช่นนั้น

นี่ธรรมของพระพุทธเจ้าก็เช่นเดียวกัน ภาชนะในที่นี้ก็หมายถึงใจ มีใจเท่านั้นเป็นคู่ควรแก่ธรรม

ทีนี้ใจนั้นมีความสกปรกมากน้อยเพียงไร ธรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องก็ต้องมีความสกปรกไปด้วยเพียงนั้น ที่ท่านเรียกว่า "ปลอม" หมายถึงไม่บริสุทธิ์แท้ ทีนี้ถัดจากนั้นมา เช่น มาดูกันในคัมภีร์ใบลานตามตำรับตำราก็เป็นธรรม แต่เราไปเรียนจากนั้น จดจำเอามาไว้ในใจ แต่ใจเราเต็มไปด้วยกิเลส ธรรมที่เข้ามาสู่จิตใจเราก็กลายเป็น "ธรรมจดจำ" ไปเสียไม่ใช่ธรรมจริง!

ถ้าว่าเป็นธรรมจริงซึ่งต่างคนต่างเรียนและจดจำมาด้วยกันแล้ว ทำไมกิเลสจึงไม่หมดไปจากใจ ยังมีเต็มใจอยู่ ทั้งๆ ที่เรียนรู้อยู่แล้วทุกสิ่งทุกอย่างจนกระทั่งถึงนิพพาน แต่ใจก็ยังไม่พ้นจากความมีกิเลสอยู่เต็มตัว ฉะนั้นธรรม**จึงปลอม**อย่างนี้เอง

ถ้าเราได้นำธรรมของพระพุทธเจ้า ทั้งด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ ออกคลี่คลายด้วยการประพฤติปฏิบัติตามที่ท่านสอนไว้โดยถูกต้องแล้ว **ธรรมจะเริ่มจริงไปตั้งแต่ความจดจำ เมื่อจดจำเพื่อเป็นแบบแปลนแผนผังจริงๆ** ไม่ใช่จดจำสักแต่ว่าจดจำแล้วไม่ทำตามแบบแปลนแผนผัง เช่นเดียวกับบ้านเรือนจะมีกี่แปลนก็ตาม ย่อมไม่สำเร็จเป็นบ้านเป็นเรือนขึ้นมาได้ จะมีแต่ "แปลน" เท่านั้น กี่ร้อยกี่พันชิ้นก็มีแต่แปลน เรียกว่าเป็น "บ้าน" ไม่ได้ จนกว่าทำการปลูกสร้างขึ้นมาจนแล้วเสร็จสมบูรณ์ตามแปลนนั้นๆ จึงจะเรียกว่า "บ้านเรือน" โดยสมบูรณ์ได้

การจดจำเพื่อประพฤติปฏิบัติเป็นอีกอย่างหนึ่ง การจดจำเฉยๆ ไม่สนใจประพฤติปฏิบัติเป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ถึงยังไงก็ไม่พ้นจากการปฏิบัติตามที่เรียนมา **ต้องได้ปฏิบัติ**

เมื่อปฏิบัติแล้ว "ปฏิเวธ" คือความรู้แจ้งแทงทะลุไปโดยลำดับ ไม่ต้องห่วงไม่ต้องสงสัย จิตจะต้องเป็นไปโดยลำดับตามความสามารถแห่งการปฏิบัตินั้นแล

หากชาวพุทธเราได้หยิบยก "ปริยัติ" และ "ปฏิบัติ" ขึ้นเป็นความจำเป็น ความจำเป็นเป็นความสำคัญภายในตัว สมกับศาสนาเป็นธรรมสำคัญ **แล้วศาสนาหรือ**

บุคคลจะเป็นผู้เด่นอยู่ด้วยคุณธรรม เด่นด้วยความประพฤติ เด่นด้วยความรู้ความเห็น **ที่เป็นไปเพื่อความสงบร่มเย็นแก่ตนและส่วนรวม**มากมายทีเดียว

นี่ศาสนาก็สักแต่ว่าจำได้ และมีอยู่ในคัมภีร์ใบลานเฉยๆ คนก็ไปอีกแบบหนึ่ง ความจดจำก็ไปอีกแบบหนึ่ง ภาคปฏิบัติก็เป็นอีกแบบหนึ่ง เข้ากันไม่ได้ ทะเลาะกันทั้งวันทั้งคืนภายในบุคคลคนเดียวนั้น แล้วยังทำให้แสลงแทงตาแทงใจบุคคลอื่น สะดุดใจคนอื่นอีกด้วยว่า "ทำไมชาวพุทธเรานับถือพระพุทธศาสนาถึงเป็นอย่างนั้น!" นั้นมันถูกที่เขาตำหนิ เราหาที่ค้านเขาไม่ได้! ส่วนไหนที่ผิดต้องยอมรับว่าผิด

หากได้นำการปฏิบัติออกแสดงเป็นคู่เคียงกับปริยัติแล้ว ผลจะพึงปรากฏเป็นคู่เคียงกัน สิ่งที่ปรากฏขึ้นด้วยใจจากการปฏิบัติที่ได้รู้จริงเห็นจริงตามขั้นตามภูมิของตนแล้ว ย่อมพูดได้ถูกต้องตามหลักแห่งการปฏิบัติที่ได้รู้ได้เห็นตามขั้นนั้นๆ ไม่สงสัย และการพูดก็จะมีความอาจหาญไม่สะท้านหวั่นไหว และเกรงกลัวใครจะคัดค้าน เพราะรู้จริงๆ เห็นจริงๆ จะสะทกสะท้านเพื่ออะไร! ไม่มีการสะทกสะท้าน เพราะไม่ได้ลูบได้คลำแบบสุ่มเดา ไม่ได้ยืมเอาของใครมาพูด แต่นำออกจากสิ่งที่เป็นที่เห็นที่เข้าใจแล้วมาพูดจะผิดไปไหน! แล้วจะสะทกสะท้านหาอะไร เพราะต่างคนต่างหาความจริงอยู่แล้ว เราก็รู้ความจริงตามกำลังของเรา พูดออกตามความรู้ความสามารถของตน จะมีความสะทกสะท้านที่ไหนกัน ไม่มี!

พระพุทธเจ้าเราก็ไม่เคยทราบว่า พระองค์ไปเรียนเรื่องพระนิพพานมาจากไหน มรรคมีองค์แปด ที่เรียกว่า "มัชฌิมาปฏิปทา" ก็ไม่ได้ไปเรียนมาจากไหน ทรงขุดค้นขึ้นตามพระกำลังความสามารถในพระองค์เอง จนกระทั่งได้ทรงรู้ทรงเห็นธรรมเป็นที่พอพระทัย แล้วนำมาสอนโลกได้ทั้งนั้น ใครจะมีความสามารถยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า ซึ่งมิได้ทรงเรียนมาจากไหน ยังเป็น "สัพพัญญู" รู้ด้วยพระองค์เองได้

พุทธศาสนาถ้าอยากให้มีคุณค่า สมกับศาสนาเป็นของมีคุณค่าจริงดังกล่าวอ้างแล้ว **คนก็ควรจะทำตัวให้มีคุณค่าขึ้นมาตามหลักศาสนาที่ท่านสอนไว้ ตัวเองก็ได้รับประโยชน์ ไม่ต้องแบกคัมภีร์อยู่เฉยๆ ให้หนักบ่า** นอกจากนั้นจิตใจก็ยังไม่มีกิเลสตัวไหนที่พอถลอกบ้าง จึงไม่เกิดประโยชน์ ไม่สมชื่อสมนาม สมกับพระประสงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้เพื่อถอดถอนกิเลสอาสวะตามหลักธรรม

เรากลับมาแบกกิเลสด้วยการจดจำ การเรียนได้มากน้อย เลยเข้ากันไม่ได้กับความมุ่งหมายของศาสนา นี้แลธรรมกลายเป็นโลก! เป็นได้อย่างนี้เอง

ธรรมเป็นธรรมก็ดังที่ว่าการเรียนมาแล้วก็ต้องปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติตามธรรมแล้วต้องรู้ความจริง เพราะแนวทางแห่งการสอนนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้แล้วโดยถูก

ต้องเป็น "สวากขาตธรรม" ด้วยกันทั้งสิ้น ไม่มีทางปลีก และไม่เป็นความผิด นอกจากผู้ปฏิบัติจะเห็นผิดโดยลำพังตนเองก็ช่วยไม่ได้ เพราะ**ปีนเกลียวกับความจริงคือธรรม**

ถ้าศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นดังสินค้าต่างๆ ซึ่งสามารถประกาศท้าทายด้วยคุณภาพและการพิสูจน์ ไม่ว่าจะนำไปสู่ตลาดใดที่มีสินค้าอื่น ๆ อยู่มากมายหลายชนิด พอนำสินค้าคือศาสนธรรมนี้ออกไปถึงที่ใด ที่นั้นตลาดสินค้าชนิดต่างๆ ล้มไปในทันทีทันใด **เพราะคนหาของดี ของจริงอยู่แล้ว** เมื่อเจอเข้ากับสิ่งที่ต้องตาต้องใจทำไมจะไม่ทราบ แม้แต่เด็กยังทราบได้

แต่นี้ไม่ใช่วัตถุที่จะออกประกาศขายหรือแข่งขันกันได้ดังสินค้าทั้งหลาย นอกจากความประทับใจของผู้สัมผัส และผู้ปฏิบัติจะพึงรู้พึงเห็นโดยลำพังตนเองเท่านั้น เพราะการที่รู้เห็นก็ไม่ใช่อยากเห็นเพื่อสั่งสมกิเลส เพื่อสั่งสมความโอ้อวด ความเย่อหยิ่งจองหองลำพองตนซึ่งเป็นเรื่องของกิเลส

ท่านผู้ใดมีความรู้ความเห็นมากน้อยเพียงไร ก็เป็นการถอดถอนกิเลส ซึ่งเป็นข้าศึกแก่ตนและผู้อื่นออกได้มากน้อยเพียงนั้น แล้วไหนจะไปที่โอ้อวด ซึ่งเป็นการส่งเสริมกิเลสขึ้นมาให้โลกเอือมระอา ซึ่งไม่สมกับตัวว่าปฏิบัติเพื่อแก้เพื่อถอดถอนกิเลสเลย

ด้วยเหตุนี้ผู้ปฏิบัติเป็นธรรม รู้มากรู้น้อยเพียงไร ท่านจึงเป็นไปด้วยความสงบ ควรจะพูดหนักเบามากน้อย ท่านก็พูดไปตามควรแก่เหตุ ไม่ควรพูดก็นิ่งไปเสีย **ไม่หิวโหย ไม่เสียดาย อยู่ไปแบบ "สมณะ"** คือ สงบด้วยเหตุด้วยผล พูดก็พูดด้วยเหตุด้วยผล นี่แหละท่านว่า

"สมณานญฺจ ทสฺสนํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ" "การเห็นสมณะผู้สงบจากบาปความลามก เป็นมงคลอันสูงสุด"

คำว่า **"สมณะ" ตั้งแต่** "สมณะ **ที่หนึ่ง** สมณะ **ที่สอง ที่สาม ที่สี่** สมณะที่หนึ่งก็คือ "พระโสดา" ที่สองคือ "สกิทาคา" ที่สามคือ "อนาคา" ที่สี่คือ "พระอรหันต์" เรียกว่า "สมณะ" เป็นขั้นๆ"

ถ้าเราพูดเป็นบุคคลาธิษฐาน ก็หมายถึง ท่านผู้เป็นสมณะตามขั้นภูมิแห่งธรรมนั้นๆ เช่น พระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา พระอรหันต์ ซึ่งเป็นมงคลแก่ผู้ได้เห็นได้กราบไหว้บูชาท่าน **นี้เป็นสมณะภายนอก**

เมื่อย้อนเข้ามาภายใน การเห็นสมณะที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม **ภายในจิตใจ ด้วยการพิจารณา "สัจธรรม"** ซึ่งเป็นเครื่องเปิดมรรคผลขึ้นมาประจักษ์ใจนั้น **เป็นมงคลอันสูงยิ่งประการหนึ่ง**

ต้องย่นเข้ามาเป็นประโยชน์สำหรับตัว ไม่งั้นเราก็คอยมองหาแต่ "สมณะภายนอก" สมณะองค์ใดท่านเป็นพระโสดา องค์ไหนท่านเป็นพระสกิทาคา องค์ไหนท่านเป็นพระอนาคา องค์ไหนท่านเป็นพระอรหันต์" แม้องค์ไหนๆ ท่านก็ไม่มี "เบอร์" เหมือนเบอร์ นายร้อย นายพัน ติดตัวติดบ่า จะไปรู้ท่านได้ยังไง!

ถ้าท่านเป็นพระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา หรือ พระอรหันต์จริงๆ จะไม่มีทางทราบได้ ด้วยอากัปกิริยาที่ท่านจะมาแสดงออกท่าออกทาง ดังที่โลกสกปรกทำกันอยู่นี้เลย **ท่านไม่ทำ ท่านทำไม่ลง** ไม่ใช่วิสัยของท่านผู้สะอาด ผู้มุ่งต่ออรรถต่อธรรมจะทำได้อย่างนั้น การที่จะหา "สมณะ" อย่างนี้มากราบมาไหว้นั้น**ไกลมาก** อยู่ห่างเหินมาก ไม่ทราบจะได้พบปะท่านเมื่อไร

โอวาทใดที่ท่านสอนเพื่อบรรลุถึง "สมณะ ที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม ที่สี่ "**นำโอวาทนั้นเข้ามาปฏิบัติ**ต่อตัวเอง เพื่อให้สำเร็จเป็น "สมณะ ที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม ที่สี่"ขึ้นมาภายในนี้ เป็นความเหมาะสมอย่างยิ่ง เรียกว่า **"จับถูกตัว" เลย** ไม่ต้องไปตามหาร่องรอยหรือตะครุบเงาที่ไหนให้เสียเวล่ำเวลา

เอ้า! เราพบครูบาอาจารย์ที่ท่านเป็นอรรถเป็นธรรม ผู้มีกายวาจาใจสงบ หรือท่านผู้เป็นสมณะที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม ที่สี่ ก็เป็นการดี เมื่อได้พบแล้วอย่าให้พลาดจากสมณะที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม ที่สี่ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ภายในใจเราเอง ด้วยการปฏิบัติของเรานี่ พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด จะพึงได้ผลโดยทั่วถึงกันเมื่อเหตุสมบูรณ์แล้ว **เราจึงควร**น้อมธรรมเหล่านั้นเข้ามาเพื่อตน

"โสตะ" แปลว่า กระแส คือบรรลุถึงกระแสพระนิพพาน แต่พวกเรามักคาดกันไปต่างๆ จนไม่มีประมาณว่า กระแสพระนิพพานนั้นเป็นอย่างไรบ้าง กระแสกว้างแคบลึกตื้น หยาบละเอียดขนาดไหน ซึ่ง**กลายเป็นสัญญาอารมณ์ไป** โดยไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย

ความจริงกระแสก็คือ แดนแห่งความแน่นอน ที่จะก้าวถึงความพ้นทุกข์ไม่เป็นอื่นนั่นเอง

ผู้ปฏิบัติบำเพ็ญ ขอให้มีความร่มเย็นภายในใจเถอะ จะกระแสไม่กระแสก็ตามคือ**จิตดวงนี้เอง** ซึ่งได้รับการบำรุงส่งเสริมในทางดีอยู่เสมอไม่ลดละล่าถอย

อะไรจะเป็นพระนิพพานได้ บ้านเป็นบ้าน เรือนเป็นเรือน ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ ดินฟ้าอากาศ แต่ละชิ้นละอันไม่สามารถที่จะเป็นพระนิพพานหรือนำมาเป็นพระนิพพานได้เลย จะปรับปรุงให้เป็นพระนิพพานก็ไม่ได้ จะปรับปรุงให้เป็นพระโสดาบันก็ไม่ได้ พระสกิทาคาก็ไม่ได้ พระอนาคาก็ไม่ได้ พระอรหันต์ก็ไม่ได้

แล้วจะปรับปรุงให้เป็นพระนิพพานได้อย่างไร **นอกจากจิตดวงเดียวเท่านี้**เป็นผู้ที่สามารถจะเป็นไปได้ ด้วยการประพฤติปฏิบัติ กำจัดสิ่งที่ปกปิดกำบังซึ่งมืดมิดปิดตาอยู่ภายในใจนี้ออกไปได้โดยลำดับ ความสงบสุขหากเกิดขึ้นมาเอง ที่ไม่สงบก็เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นผู้ก่อกวน เป็นผู้ยุแหย่ให้กังวลวุ่นวายอยู่ทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน ทุกอิริยาบถ หาแต่เรื่อง วุ่นวายตัวเอง ก็คือเรื่องของกิเลส จะให้ใจสงบได้อย่างไร เรื่องของกิเลสจึงไม่ใช่ของดีสำหรับสัตว์โลกแต่ไหนแต่ไรมา

สัตว์ทั้งหลายชอบถือว่าเป็นของดีไม่คิดปล่อยวาง ฤทธิ์ของมันจึงทำให้บ่นกันอื้อไปหมด ถ้ามันดีจริง ๆ ทำไมจึงได้บ่นกัน การที่บ่นกันก็เพราะเรื่องของกิเลสพาให้เกิดทุกข์เกิดความลำบาก **ท่านจึงสอนให้สร้าง “สมณธรรม”**ขึ้นที่นี่!

“สมณะ” แปลว่า ความสงบ เมื่อสงบแล้วก็ค่อย ๆ กลายเป็น **“สมณะที่หนึ่ง”** ที่สอง ที่สาม ที่สี่ ขึ้นไปโดยลำดับภายในใจเรา

การปฏิบัติเพื่อบรรลุ “สมณธรรม” ทั้งสี่นี้ปฏิบัติอย่างไร?

ใน **“ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร”** ท่านแสดงไว้เป็นรวม ๆ ไม่ค่อยละเอียดลอออะไร ผู้เริ่มปฏิบัติอาจเข้าใจยากนัก

“ทุกฺขํ อริยสจฺจํ” สัจธรรมหนึ่ง ท่านว่าอย่างนั้น **“ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา”** เรื่อยไป ว่านี้เป็นเรื่องความทุกข์ ทุกข์ที่แสดงตัวออกมานี้มีสาเหตุเป็นมาจากอะไร? ก็มาจากความเกิด เกิดเป็นต้นเหตุที่ให้เกิดความทุกข์ ทีนี้ตัวเกิดจริง ๆ มีต้นเหตุมาจาก “อวิชชา” **“อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา”** แล้วอะไรที่ทำให้เกิด ถ้าไม่ใช่ **“อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา”** จะเป็นเพราะอะไร ท่านขึ้นตรงนี้เลย

ท่านอาจารย์มั่นท่านแยกยังงี้อีกน่าฟังมาก ท่านว่า **“ฐีติภูตํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา”** อวิชชา ไม่มีที่อยู่อาศัย ไม่มีพ่อแม่เป็นที่เกิดจะเกิดได้อย่างไร อยู่ได้อย่างไร ก็ต้องอาศัย **“ฐีติภูตํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา”** นี่เป็นสาเหตุที่จะให้เกิดเป็นภพเป็นชาติขึ้นมา อันนี้มีแยกออกเป็นสามประเภท **“นนฺทิราคสหคตา ตตฺร ตตฺราภินนฺทินี. เสยฺยถีทํ. กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา”** นี่! ท่านว่า นี้แลคือ “สมุทัย” **“สมุทัย อริยสจฺจํ”** นี่ก็เป็นอริยสัจ แล้วจะนำอะไรเข้ามาแก้!

“สมุทัย อริยสัจ” นี้ ล้วนแต่สิ่งที่จะทำจิตให้ขุ่นมัว เป็นเรื่องหรือเป็นธรรมชาติที่รบกวนจิตใจให้ขุ่นมัวจนเป็นตมเป็นโคลนไปได้ ถ้าเป็นวัตถุ ในบรรดาสมุทัยมากน้อยที่กล่าวมานี้ กามตัณหาก็ตาม ภวตัณหาก็ตาม วิภวตัณหาก็ตาม เป็นความหิวความโหย

ความทนอยู่เป็นปกติสุขไม่ได้ หมดความสงบสุข **อยู่โดยลำพังตนเองไม่ได้** เพราะคำว่า "ตัณหา" ต้องหิวโหยดิ้นรน ดิ้นไปทางโน้นดิ้นมาทางนี้ ดิ้นไปทางหนึ่งเป็นกามตัณหา ดิ้นมาทางหนึ่งเป็นภวตัณหา ดิ้นไปอีกทางหนึ่งเป็นวิภวตัณหา มันล้วนแต่ความหิวโหย ที่จะทำให้จิตใจดิ้นด้วยอำนาจของกิเลสสามเหล่านี้เป็นเครื่องกดขี่บังคับหรือรีดไถ พูดง่ายๆ เอาอย่างนี้ถึงใจดี สำหรับนักปฏิบัติเพื่อแก้ไขกิเลสตัวให้โทษตลอดมา

จิตที่ทรงตัวไม่ได้ตามปกติของตน ก็เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นผู้ทำลายหรือก่อกวนเป็นผู้ยุแหย่ เป็นผู้ทำความวุ่นวายอยู่ตลอดเวลาหาความสงบไม่ได้ แล้วจะแก้อันนี้ด้วยวิธีใด?

ท่านก็สอน **"สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป"** ขึ้นเลย โดยทาง **"มคฺค อริยสจฺจํ"** เป็นเครื่องแก้ธรรมชาติที่ก่อกวนวุ่นวายระส่ำระสาย เพราะอำนาจแห่งความหิวโหยทนอยู่ไม่ได้เหล่านี้ ไม่ว่าสัตว์ไม่ว่าบุคคลถ้าเกิดความหิวโหยขึ้นมาแล้ว ไม่ได้สุจริตก็เอาทางทุจริต ไม่ได้ทางที่แจ้งก็เอาที่ลับ เอาจนได้ เพราะความหิวโหยมันบีบบังคับให้ต้องทำ หรือเพราะความทะเยอทะยานอยากต่างๆ ตลอดความหิวโหยนั่นเอง มันบีบบังคับจิตใจให้ต้องเสือกต้องคลานไปต่างๆ นานา เพราะอยู่ใต้อำนาจของมัน ต้องเป็นความทุกข์ ทุกข์ทรมานทั่วหน้ากัน

ทุกข์เพราะอะไร ทุกข์เพราะ "สมุทัย" เป็นผู้ลากผู้เข็นใจสัตว์โลก จนถลอกปอกเปิกไปทุกภพทุกชาติ ทั้งวัน ทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน อาการที่คิดออกมาแง่ใด มีแต่ถูกสมุทัยฉุดลากเข็นเข่นตีทั้งนั้น แล้วเราจะเอาอะไรมาดับสิ่งเหล่านี้ เอาอะไรมาแก้ไขสิ่งเหล่านี้ ?

"สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ" นี้แลเป็นเครื่องมือที่ทันสมัย และเหมาะสมที่สุด ที่จะปราบปรามกิเลสทั้งสามประเภทนี้ให้สิ้นซากลงไปจากใจ **ไม่มีเครื่องมืออื่นใดที่จะเหนือไปกว่า "มัชฌิมาปฏิปทา" นี้**

"สมฺมาทิฏฺฐิ" ความเห็นชอบนั้นเห็นอะไรเล่า? เวลานี้ใจเรามันเห็นผิดทั้งนั้น กามตัณหา ก็คือความเห็นผิด ภวตัณหา ก็คือความเห็นผิด วิภวตัณหา ล้วนแต่เรื่องความเห็นผิดทั้งนั้น มันถึงได้เป็นทางกายทางใจไม่ลดหย่อนผ่อนคลาย ทำไมถึงรัก รักเพราะเหตุใด เอาสติปัญญาค้นลงไป ซึ่งก็ไม่หนีจากกายนี้ รักก็รักกายนี้ก่อนอื่น รักกายนี้ก็รักกายนั้น! กามตัณหามันมีอยู่ที่ตรงนี้ แยกหาเหตุหาผลออกมา มันรักเพราะอะไร

รักเนื้อ รักหนัง รักเอ็น รักกระดูก รักผม รักขน ยังงั้นเหรอ? ของใครของเรามันก็เหมือนกันนี้ รักอะไรมัน ?

กิริยาที่แยกหรือทำการแยกนี้ ท่านเรียกว่า **"มรรค สมฺมาทิฏฺฐิ"** คือ ปัญญาไตร่ตรองกลั่นกรองดูหาสิ่งที่มันยึดมันถือ ว่ามันยึดถือเพราะเหตุใด มีสารคุณอะไรมันถึงได้ยึดได้ถือ ความยึดถือแทนที่จะเกิดผลเกิดประโยชน์ เกิดความสุขความสบาย แต่มันกลายเป็นไฟขึ้นมาทั้งกองภายในใจ ทำให้เกิดความลำบากลำบน ทนทุกข์ทรมานเพราะความยึดความถือ

ความยึดถือมาจากความสำคัญผิด เข้าใจว่านั่นเป็นเรา นี่เป็นของเรา มันเป็นความผิดไปทั้งนั้น ปัญญาจึงต้องตามแก้ให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน ท่านจึงสอนให้พิจารณากาย "กายคตาสติ" เอ้า! พิจารณาลงไป ทั้งข้างนอกข้างใน ข้างบนข้างล่างภายในกายนอกกาย พิจารณาให้ละเอียดทั่วถึง ซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน นี้คือเรื่องของปัญญา ซึ่งเป็นเครื่องปราบความอยากความหิว ความกระหาย ซึ่งเกิดขึ้นจากอำนาจของกิเลส ไม่มีอันใดที่จะระงับดับสิ่งเหล่านี้ให้หายความอยากได้นอกจาก **"สมฺมาทิฏฺฐิ""สมฺมาสงฺกปฺโป"**อันเป็นองค์แห่งมรรคแปดนี้เท่านั้น

"มคฺค อริยสจฺจํ" นี่คือเครื่องมือปราบกิเลสทุกประเภท ควรดำเนินตามนี้ สติปัญญาเป็นเครื่องมือที่ทันกลมารยาของกิเลส ฟาดฟันลงไปพิจารณาลงไปอย่ารั้งรอตรงไหนที่มืดดำ ตรงนั้นน่ะอสรพิษมันอยู่ตรงนั้น ปัญญายังตามไม่ทันที่ตรงไหน ตรงนั้นจะเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขา เป็นของเราของเขาขึ้นมาที่ตรงนั้น

ปัญญาสอดแทรกลงไป เห็นลงไปตามคัมภีร์ธรรมชาติ คือกายกับจิต แล้วความจริงจะเปิดเผยขึ้นมา ไม่มีคำว่า "บุคคล" คำว่า "สัตว์" คำว่า "เขา,เรา" ไม่มี ! มีได้ยังไงปัญญาลงหยั่งถึงความจริงแล้ว ความเสกสรรเหล่านี้เป็นเรื่องจอมปลอม ที่เกิดจากกิเลสจอมหลอกลวงต่างหาก

ทีนี้ปัญญาตามชะล้างให้สะอาดลงไปโดยลำดับจนตลอดทั่วถึง จิตที่ถูกกดถ่วงเพราะอำนาจ "อุปาทาน" มาเป็นเวลานาน ย่อมถูกสติปัญญาเป็นผู้ถอดถอนขึ้นมา ถอนกรรมสิทธิ์ ไม่ปักปันเขตแดนไว้ว่า อันนั้นเป็นเราเป็นของเรา นั่นเป็นเขตแดนของเราเฉพาะอย่างยิ่งก็ในวงขันธ์ห้านี้ มันเป็นเขตแดนที่เราปักปันมาตั้งแต่วันเกิด นี่เป็นเรา นี่เป็นของเรา เนื้อเป็นเรา เอ็นเป็นเรา กระดูกเป็นเรา แขนเป็นเรา ขาเป็นเรา เป็นของเรา อวัยวะทุกชิ้นทุกส่วนเป็นเราเป็นของเราเต็มไปหมด ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านั้นเขาไม่ได้รับ

ทราบรับรู้อะไรจากเราเลย แต่เราปักปันเขตแดนเอาเอง เมื่อมีอะไรล่วงล้ำหรือมาสัมผัสสัมพันธ์ให้เกิดความเจ็บความไม่สบายขึ้นมา ก็เกิดความทุกข์ขึ้นภายในจิตใจ

นอกจากเกิดความทุกข์ขึ้นภายในกายแล้ว ยังเกิดความทุกข์ขึ้นภายในใจอีก เพราะความรักความสงวน ความปักปันเขตแดน อันนั้นเป็นต้นเหตุ

การพิจารณาดูให้เห็นตามความจริงนั้นท่านเรียกว่า "พิจารณา สัจธรรม" ด้วยปัญญา**สมฺมาทิฏฺฐิ** สรุปแล้วก็ได้แก่ความเห็นชอบในสัจธรรมทั้งสี่ มีทุกขสัจ เป็นต้น

ความดำริที่เป็นไปเพื่อการถอดถอนกิเลสทั้งมวลนั้นแล **"สมฺมาสงฺกปฺโป"** ท่านแยกเป็น ๓ คือ (๑) ความไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น ที่เป็นบาลีว่า **"อพฺยาปาทสงฺกปฺโป"** เรื่องของกิเลสนั้นใฝ่ทางพยาบาทเป็นพื้นฐาน

(๒) **"อวิหึสาสงฺกปฺโป"** คือ ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น และ

(๓) **"เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป"** ความคิดดำริเพื่อออกจากเครื่องผูกพัน มีกามฉันทะเป็นต้น

โดยหลักธรรมชาติก่อนที่จะออกไปกระทบกระเทือนคนอื่น ต้องกระทบกระเทือนตนเสียก่อน เพราะความเห็นผิดของจิตด้วยอำนาจของกิเลสนี้แล **สมฺมาสงฺกปฺโป** จึงต้องแก้กันตรงนี้ รวมกันแล้ว **สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาทิฏฺฐิ** ก็เหมือนเชือกสองเกลียวที่ฟั่นกันเข้าเป็นเกลียวเดียวให้เป็นเชือกเส้นหนึ่งขึ้นมา เพื่อให้มีกำลังนั่นเป็นเพียงอาการของจิตที่คิดในแง่ต่างกัน รวมแล้วก็คือปัญญาความแยบคายของจิตดวงเดียวนั่นแล้ว เหมือนเชือกหนึ่งเส้นหรือเชือกเส้นหนึ่งเอง รวมทั้งแปดนั้นก็มาเป็นเชือกเส้นหนึ่ง คือ "มัชฌิมาปฏิปทา" ทางสายกลาง หรือเครื่องมือแก้กิเลส ที่เหมาะสมอย่างยิ่งตลอดมาแต่ครั้งพุทธกาลนั้นแล

จะพิจารณาอะไร ถ้าไม่พิจารณาสิ่งที่พัวพันจิตใจเราอยู่เวลานี้ และแก้ที่ตรงนี้ด้วย "มรรค" คือ **"สมฺมาสงฺกปฺโป"** เป็นต้นนี้แล มรรคเท่านั้นที่จะแก้กิเลสออกจากจิตใจได้ **ถือร่างกายหรือขันธ์เป็นเวที** ค้นคว้าด้วยสติปัญญา ต่อสู้กับความลุ่มหลงของตน สู้กันบนเวที คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้เป็นที่พิสูจน์สิ่งเหล่านี้ อันเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา จนเห็นตามความจริงของมัน

เทศน์ไปที่อื่นไม่สะดวกใจ ถ้าเทศน์ลงตรงนี้รู้สึกถนัดใจ จุใจ เพราะนี้เป็นตัวจริง กิเลสก็อยู่ที่ตรงนี้ มรรคก็อยู่ที่ตรงนี้ หรือสัจธรรม ทุกข์ สมุทัย ก็อยู่ที่ตรงนี้ นิโรธกับมรรคก็อยู่ที่ตรงนี้ เมื่อ "มรรค" ทำการดับกิเลสไปโดยลำดับ นิโรธคือความดับทุกข์ก็ปรากฏขึ้นมาเอง ตามกำลังของมรรคซึ่งเป็นผู้ดำเนินงาน สติปัญญาเป็นผู้ฟาดฟันกิเลสให้ฉิบหายลงไปเป็นลำดับ ก็เป็นการดับทุกข์ไปโดยลำดับ ใครจะไปตั้งหน้าตั้งตาดับ

ทุกข์โดยไม่ต้องดำเนิน "มรรค" ย่อมเป็นไปไม่ได้ ท่านบอกว่า "นิโรธ ควรทำให้แจ้ง" จะเอาอะไรไปทำ? ถ้าไม่เอามรรคไปทำให้แจ้งขึ้นมาซึ่งนิโรธ เราจะพยายามทำนิโรธให้แจ้งเฉย ๆ โดยไม่อาศัยมรรคเป็นเครื่องบุกเบิกทางแล้วไม่มีทางสำเร็จ เพราะธรรมนี้เป็นผลของมรรคที่ผลิตขึ้นมา

ท่านสอนไว้เป็นอาการเฉย ๆ หลักใหญ่แล้วพอสติปัญญาจ่อลงไป เพียงจุดหนึ่งเท่านั้นจะกระเทือนไปถึง "สัจธรรมทั้งสี่" นั้นโดยลำดับ ทำงานพร้อมกันเหมือนกับจักรตัวเล็กตัวใหญ่ ทำงานพร้อมกันในวงงานอันเดียวกัน ถ้าไปแยกแยะยังงั้นแล้วย่อมจะวกวน เหมือนตามรอยวัวในคอกนั่นแล หาทางไปไม่ได้

จึงควรพิจารณาลงในอาการใดก็ได้ ในรูปธรรมหรือนามธรรม มีอยู่ในกายอันเดียวกัน เช่น รูปก็มีหลายอาการด้วยกัน ขณะพิจารณารูป แม้เวทนาเกิดขึ้นก็ไม่หวั่นไหว รูปเป็นรูป เวทนาก็สักเป็น "นามธรรม" หาตนหาตัว หาสัตว์หาบุคคล หาเราหาเขาได้ที่ไหน ไม่ว่าจะสุขเวทนาหรือทุกขเวทนา มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เขาเป็นตนหรือเป็นตัว เป็นสัตว์เป็นบุคคลที่ไหน เพียงเป็นนามธรรมอย่างเดียวเท่านั้น ปรากฏขึ้นในจิต

เมื่อจิตได้ทราบว่าอาการปรากฏขึ้นเป็นลักษณะแห่งความทุกข์ เป็นลักษณะแห่งความสุข แล้วก็ดับลงไปตามเหตุปัจจัยที่พาให้ดับ แน่ะ! ปัญญาจึงมีทางที่จะทราบได้ตามสิ่งที่มีอยู่ เพราะไม่ใช่สิ่งที่ลี้ลับ แต่เป็นสิ่งที่เปิดเผยด้วยความมีอยู่และปรากฏขึ้นตามเหตุปัจจัยที่พาให้เป็นเท่านั้น

รูปขันธ์ ก็อยู่ทุกวันทุกเวลา พาหลับพานอน พาขับพาถ่าย พายืนพาเดิน ก็รูปขันธ์นี่เอง **เวทนาขันธ์**ก็แสดงตัวอยู่ทุกเวลา แม้ในขณะนี้มันก็แสดงให้เรารู้อยู่เช่นกัน ไม่สุขก็ทุกข์สับเปลี่ยนกันไปมาอย่างนี้แหละ สำคัญที่ใจอย่าให้ทุกข์ด้วย ทุกข์ก็ให้ทราบว่าขันธ์นี้เป็น **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อย่าให้จิตไปยุ่งกับเขา จิตก็ไม่เป็นทุกข์

คำว่า **"เวทนา"** เวทนานี้เทศน์ทุกวัน จึงควรฟังให้เข้าใจ กิเลสมันเกาะแน่นอยู่กับขันธ์ห้านี้ ไม่มีวันมีคืน มีปีมีเดือน ไม่ทราบว่าของเก่าของใหม่ แต่เกาะเสียแน่นเกาะมากี่ปีกี่เดือนกี่กัปกี่กัลป์มาแล้ว เพราะฉะนั้นการพิจารณาวันหนึ่ง ๆ เวลาหนึ่ง ๆ จึงไม่พอ การเทศน์วันหนึ่งเวลาหนึ่งจึงไม่พอ ต้องเทศน์ซ้ำกันให้เข้าใจ เป็นที่แน่ใจ

พิจารณาก็พิจารณาซ้ำให้เป็นที่เข้าใจแล้วก็ปล่อยเอง เอาให้เห็นชัดเวทนา, ทุกขเวทนามีที่ไหนบ้าง? มีที่ไหนก็เป็นทุกขเวทนาจะให้เป็นอื่นไปไม่ได้ ต้องเป็นธรรมชาติความจริงของเขาอยู่เช่นนั้น

"สัญญา" ก็จำได้ เคยจำมาเท่าไรแล้วตั้งแต่วันเกิดจนบัดนี้ แล้วหาอะไรเป็นสาระได้บ้าง ถ้ามันเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์เป็นบุคคลจริง ๆ นำมาใส่ตู้ก็คงไม่มีตู้ที่ไหน

ใส่ เพราะมันจำไม่หยุดไม่ถอย แต่พอจำได้แล้วก็ผ่านไป ๆ ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย นั่น! ฟังซิ เอาสาระแก่นสารอะไรกับสิ่งเหล่านี้

"สังขาร" ปรุงวันยังค่ำคืนยังรุ่ง ปรุงเสียจนร้อนหัวอกก็มี ถ้าปรุงมาก ๆ ปรุงเสียจนหัวใจแทบจะไม่ทำงาน เพลียไปหมด สังขารคือความปรุง ถ้าไม่ระงับมันด้วยสติปัญญาไม่มีทางระงับได้ตลอดไป และตายด้วยมันได้จริง ๆ เช่นคนคิดมากเพราะความเสียใจ เรื่องของกิเลสมันเอาสังขารเป็นเครื่องปรุง เป็นเครื่องมือ และผลักดันออกมาให้ปรุงไม่หยุดไม่ถอย ปรุงสิ่งนั้น สำคัญสิ่งนี้

ทั้งสัญญา ทั้งสังขารเป็นเครื่องมือของกิเลส แล้วก็พุ่งลงไปที่หัวใจของเรา ให้เกิดความทุกข์ความทรมานไม่ใช่น้อย ๆ มากกว่านั้นก็เป็นบ้าได้ คนเราเป็นทุกข์เพราะคิดมากมันดีนักเหรอ สังขาร ?

"วิญญาณ" ก็เพียงรับทราบ รับทราบแล้วก็ดับไปพร้อม ๆ ในขณะที่รับทราบจากสิ่งที่มาสัมผัส มีสาระแก่นสารที่ไหน เราหลงสิ่งเหล่านี้แหละเราไม่ได้หลงสิ่งอื่น ๆ นะ นอกนั้นมันก็เป็นผลพลอยได้ของกิเลสไปอีกประเภทหนึ่ง

หลักใหญ่จริง ๆ มันอยู่ตรงนี้ จึงต้องพิจารณาตรงนี้ให้เห็นชัด นี่เรียกว่า "ดำเนินมรรคปฏิปทา" หรือเรียกว่า "มรรคสัจจะ" เครื่องแก้ความหลง วุ่นวาย ความยึดมั่นถือมั่นของใจให้ถอยตัวออกมา ใจจะได้สบายหายห่วงจากสิ่งเหล่านี้ เพราะการปล่อยวางได้

อันความตายเป็นหลักใหญ่เหนือโลกจะห้ามได้ กฎ**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เป็นเหมือนทางหลวง เพราะเป็นคติธรรมดา ไม่ถึงกาลเวลามันก็ไม่สลาย ถึงแม้จะยึดถือมันสักเท่าใดก็ตาม เมื่อถึงกาลมันแล้วห้ามไม่ฟัง มันก็ไปของมัน ซึ่งเรียกว่า "ทางหลวง" ตามคติธรรมดา ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่โตมาก ทั่วโลกดินแดนเป็นอย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น จะไม่เรียกว่าเป็นทางหลวงได้อย่างไร ใครจะไปกีดขวางหวงห้ามไม่ได้ มันต้องเดินตามทางหลวงตามคติธรรมดาซึ่งเป็นเรื่องใหญ่โตมาก ทั่วโลกดินแดนเป็นอย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น พิจารณาให้เป็นไปตามความจริงของมัน **ที่เรียกว่า "โค่นไม้ตามลม"**

อย่าไปขัดขวางธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนไว้ตามหลักคติธรรมดา ให้รู้ตามความจริง ใจก็จะสบาย การอยู่กับกิเลสใจอยู่กับความวุ่นวาย ผลแห่งความวุ่นวายก็คือความทุกข์ เราเคยเห็นโทษของมันมาแล้ว

ทีนี้ให้ใจอยู่กับธรรม ใจอยู่กับสติ ใจอยู่กับปัญญา ใจนั้นจะได้มีความปลอดภัย ใจจะได้มีความร่มเย็นขึ้น ชื่อว่า "กิเลส" แล้วไม่ว่าอยู่ที่ไหนพยายามแก้ให้หมด ! แก้

ภายนอกได้แล้ว เข้ามาแก้ภายในธาตุในขันธ์ แล้วก็ภายในจิตด้วยปัญญาอีก จนรอบตัว ทะลุปรุโปร่งไปหมดไม่มีอะไรเหลือเลย

คำว่า "ตน" ว่า "ตัว" ว่าสัตว์ ว่าบุคคล มันหมดปัญหาไปในทันทีทันใด เมื่อกิเลสซึ่งเป็นตัวเสกสรรว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลได้สิ้นไปจากใจแล้ว คำว่าสัตว์ก็ตาม บุคคลก็ตามไม่คิดให้เสียเวล่ำเวลา จริงอย่างไรก็อยู่ตามความจริงล้วน ๆ เพื่อหายกังวล เวลาหายจริง ๆ หายที่ตรงนี้

อันนี้ไม่ใช่ "สัจธรรม"! สัจธรรมก็คือทุกข์ ทุกข์กาย ทุกข์ใจ นี่เรียกว่า "ทุกขสัจจะ" "สมุทัย" เป็นเรื่องของกิเลสอาสวะทั้งมวล นี้เรียกว่า "สมุทัยสัจจะ" "มรรค" มี**สมฺมาทิฏฺฐิ** เป็นต้น **สมฺมาสมาธิ**เป็นที่สุด คือเครื่องมือ เป็น "สัจธรรม" ประเภทหนึ่งเครื่องแก้กิเลสคือตัว "สมุทัย" ให้หมดสิ้นไป "นิโรธ" ก็ทำหน้าที่ดับทุกข์ไปตาม ๆ กันโดยลำดับ จนกระทั่งรู้แจ้งแทงตลอดในสมุทัยตัวสำคัญซึ่งมีอยู่ภายในใจโดยเฉพาะ ไม่มีอะไรเหลือแล้ว นิโรธแสดงความดับทุกข์ เพราะกิเลสดับไปจากใจในขณะนั้นอย่างเต็มภูมิ

ผู้ที่รู้ว่าทุกข์ดับไป กิเลสดับไปเพราะมรรคเป็นเครื่องทำลาย **นั่นคือ "วิมุตติ"** ไม่ใช่ "สัจธรรม" นั่นคือผู้บริสุทธิ์ ไม่ใช่สัจธรรมทั้งสี่นั้น

"สัจธรรม" เป็นเครื่องก้าวเดินเท่านั้น เมื่อถึงจุดหมายปลายทางแล้ว สัจธรรมทั้งสี่ก็หมดหน้าที่ไปตามหลักธรรมชาติของตน โดยไม่ต้องไปกดขี่บังคับให้สิ้นให้สุด ให้หมดความจำเป็น หากเป็นไปตามเรื่อง เช่นเดียวกับเราก้าวจากบันไดขึ้นสู่สถานที่อันเป็นจุดที่ต้องการแล้ว บันไดกับเราก็หมดความจำเป็นกันไปเอง

ฉะนั้นเรื่องของ "มรรค" คือสติปัญญาเป็นต้น ทำหน้าที่ให้สมบูรณ์เต็มภูมิ จิตได้ถึงขั้นแห่งความหลุดพ้นแล้ว เรื่องสติปัญญาที่จะช่วยแก้ไขกิเลสอาสวะทั้งมวล ก็หมดปัญหาไปตาม ๆ กัน

นี่แลคือความเด่นของเรา นี่แลคือ "สมณะธรรม" หรือสมณะที่สุดยอดแห่งสมณะที่สี่ ! สมณะที่หนึ่งคือพระโสดา สมณะที่สองคือพระสกิทาคา สมณะที่สามพระอนาคา เราเจอมาเป็นลำดับด้วยการปฏิบัติ สมณะที่สี่คืออรหันต์ อรหัตธรรมเจอเต็มภูมิด้วย "มรรคปฏิปทา อันแหลมคม" นี่เป็นผู้ทรงไว้แล้ว ซึ่งสมณะทั้งสี่รวมลงในใจดวงเดียว **"เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ"** มงคลอันสูงสุดนี้อยู่ที่ใจเราเอง ไม่ต้องไปหา "สิริมงคล" มาจากไหน !ใจที่พ้นจากเครื่องกดถ่วงทั้งหลายถึงความบริสุทธิ์เต็มภูมิแล้ว นั้นแลเป็นมงคลอันสูงสุดเต็มภูมิ

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ไม่อยู่ในที่อื่น สัจธรรมทั้งสี่ก็ดี สมณธรรมทั้งสี่ก็ดี ตั้งแต่ที่หนึ่ง, ที่สอง, ที่สาม จนกระทั่งถึงที่สี่ ก็ผู้ที่รู้ ๆ นี่แหละ **เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสมณธรรมทั้งสี่** และเป็นผู้ที่จะทำหน้าที่ปลดเปลื้องตนออกจากสิ่งที่กดขี่บังคับทั้งหลาย จนถึงขั้น "อิสรเสรี" คือสมณะทั้งสี่รวมอยู่กับเรานี้ทั้งสิ้น **สรุปแล้วอยู่กับผู้ที่รู้ ๆ ผู้นี้เป็นผู้ "ที่ตายตัวอย่างยิ่ง"** คงเส้นคงวาที่จะรับทราบทุกสิ่งทุกอย่าง กิเลสก็ทำลายจิตใจนี้ให้ฉิบหายไปไม่ได้ กิเลสจะทำลายสิ่งใดได้ก็ตาม แต่ไม่สามารถทำลายจิต **ได้แก่การทำจิตใจให้ได้รับความลำบากนั้นมีฐานะเป็นไปได้ แต่จะทำจิตนั้นฉิบหายย่อมเป็นไปไม่ได้** เพราะธรรมชาตินี้เป็นธรรมชาติที่ตายตัว หรือเรียกว่า "คงเส้นคงวา" เป็นแต่สิ่งที่มาเกี่ยวข้องหรือสิ่งที่มาคละเคล้า ทำให้เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ เท่านั้น นั่นเป็นไปได้

เมื่อสลัดตัด หรือชำระชะล้างสิ่งเหล่านั้นหมดไม่มีอะไรเหลือแล้ว ธรรมชาตินี้จึงทรงตัวได้อย่างเต็มภูมิ เป็นบุคคลก็เรียกว่า "สมณะที่สี่" อย่างเต็มภูมิ ถ้าเรียกว่าเป็น "ธรรม" ก็เรียก "อรหัตธรรม" อยู่ภายในจิตดวงนั้น

จิตดวงนั้นเป็นธรรมทั้งดวง จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต เป็นได้ทั้งนั้น ไม่มีอะไรที่ค้าน ไม่มีอะไรที่จะแย้ง เมื่อไม่มีกิเลสมาแย้งแล้วมันก็ไม่มีอะไรแย้ง กิเลสหมดไปแล้วจะเอาอะไรมาแย้ง

นั่นแหละความหมดเรื่องหมดราว หมดอะไร ๆ หมดที่ตรงนั้น ความดับทุกข์ดับที่ตรงนั้น ดับภพดับชาติดับที่ตรงนั้น ที่อื่นไม่มีที่ใดเป็นที่ดับ! การไปเกิดภพเกิดชาติก็ผู้นี้แลเป็นเชื้อแห่งภพแห่งชาติ มาจากกิเลสซึ่งอยู่กับจิต จิตจึงต้องเร่ ๆ ร่อน ๆ ไปเกิดในภพน้อยใหญ่ ได้รับความทุกข์เดือดร้อนลำบากรำคาญมาโดยลำดับ เพราะมีเชื้อพาให้เป็นไป มีเครื่องหมุนพาให้เป็นไป

เมื่อสลัดตัดสิ่งฉาบทาหรือเชื้อออกหมดแล้ว จึงหมดปัญหา หมดลงที่ตรงนี้ !

ขอให้พากันพินิจพิจารณาให้ได้ ใจนี่สามารถรู้ได้เห็นได้ทั้งหญิงทั้งชาย นักบวชและฆราวาส ด้วยการปฏิบัติของตน ๆ ไม่ขึ้นอยู่กับเพศวัยอะไรทั้งสิ้น !

จึงขอยุติเพียงเท่านี้

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ

ธรรมของพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างถูกต้องไม่มีปิดบังลี้ลับ แสดงตามความจริงที่มีอยู่ทุกอย่างไม่ว่าขั้นไหนแห่งธรรม เช่นว่า บาป บุญ นรก สวรรค์ นิพพานมีจริงอย่างนี้เป็นต้น จนกระทั่งเข้าถึงเรื่องราวของกิเลสซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่ เป็นความจริงด้วยกันหมด จึงหาที่ค้านไม่ได้ แต่ทำไมสิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัญหาสำหรับพวกเรา ?

ธรรมท่านแสดงไว้อย่างเปิดเผยไม่มีอะไรเป็นปัญหา ไม่มีอะไรลี้ลับเลย แสดงตามความจริงล้วน ๆ ซึ่งความจริงนั้นก็มีอยู่ แสดงตามความจริงนั้น ๆ ทุกขั้นแห่งความจริง แต่พวกเราก็ไม่เข้าใจ เหมือนท่านบอกว่า "นี่น่ะ, ๆ !" ซึ่งชี้ให้คนตาบอดดู คนหูหนวกฟัง คงจะเป็นอย่างนั้น มือคลำถูกแต่ตาไม่เห็น ไปที่ไหนก็โดนกันแต่ทุกข์ ทั้ง ๆ ที่ท่านสอนว่าทุกข์เป็นอย่างไรก็รู้อยู่ แต่ก็โดนเอาจนได้ ! บอกว่าทุกข์ไม่ใช่ของดี ก็โดนแต่ทุกข์ เพราะสาเหตุ และเดินตามสาเหตุการกอบโกยทุกข์ขึ้นมาเผาตัวเองทั้งนั้น

ใน "ธรรมคุณ" ท่านแสดงว่า **"สนฺทิฏฺฐิโก"** สุขทุกข์เป็นสิ่งที่รู้เห็นอยู่กับตนด้วยกัน มีการตายเป็นต้น **"เอหิปสฺสิโก" "โอปนยิโก"** นี่เป็นหลักสำคัญมาก "เอหิปสฺสิโก" ท่านจงย้อนจิตเข้ามาดูธรรมของจริง **ไม่ได้หมายถึงให้ไปเรียกคนอื่น**มาดูธรรมของจริง **"เอหิ"** ก็คือสอนผู้นั้นแหละผู้ฟังธรรม ผู้ปฏิบัติธรรมนั่นแหละ ให้ท่านจงย้อนใจเข้ามาดูที่นี่แล คือความจริงอยู่ที่นี่

ถ้าพูดแบบ "โลก ๆ" ก็ว่า "ความจริง" ประกาศตนให้ทราบอยู่ตลอดเวลา หรือท้าทายอยู่ตลอดเวลาจริงขนาดที่เรียกว่า "ท้าทาย" ว่างั้นแหละ ให้ดูที่นี่ "เอหิ" ให้ดูที่นี่ ไม่ได้หมายความว่าให้เรียกคนอื่นมาดู ใครจะมาดูได้! ก็เขาไม่เห็นของจริง ไม่รู้ของจริง! ของจริงอยู่กับเขาเขายังไม่เห็น เขายังไม่รู้ จะให้มาดูของจริงอยู่ที่เราได้อย่างไร **"เอหิปสฺสิโก"** ท่านสอนให้ดูความจริงของจริงของเจ้าของซึ่งมีอยู่นี้ต่างหาก "โอปนยิโก" เห็นอะไรได้ยินอะไร สัมผัสอะไร ให้น้อมเข้ามาเป็นประโยชน์สำหรับตน เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องสุขเรื่องทุกข์ ที่สัมผัสทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือปรากฏขึ้นภายในใจเกี่ยวกับเรื่องภายนอก คืออดีตอนาคต เป็นเรื่องอะไรของใครก็ตาม ให้โอปนยิโก น้อมเข้ามาสู่ใจซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญ อันจะก่อเรื่องต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นภายในตน ไม่นอกเหนือไปจากจิตนี้เลย

จิตจึงเป็นเรื่องใหญ่โตมาก **"มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา"** เท่านี้ก็กระเทือนโลกธาตุแล้ว จะเคลื่อนเล็กน้อย**ก็ใจเป็นต้นเหตุ** ธรรมทั้งหลายจึงมีใจเป็นสำคัญ มีใจเท่านั้นจะเป็นผู้รับทราบสิ่งต่าง ๆ ไม่มีอันใดที่จะรับทราบได้นอกจากใจ

ธรรมทั้งหลายคืออะไร? กุศลธรรม อกุศลธรรม มีอยู่ในสถานที่ใดถ้าไม่มีอยู่ที่ใจ กุศลธรรมเกิดขึ้นเพราะความฉลาดของใจ ปรับปรุงใจให้มีความเฉลียวฉลาดทันกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งออกมาจากภายในใจของตนเอง เมื่อ "อกุศลธรรม" เกิดขึ้นที่ใจ ก็ให้ "กุศลธรรม" อันเป็นเรื่องของปัญญาพินิจพิจารณาแก้ไขความโง่ของตน ความโง่ของตนที่เรียกว่า "อกุศล" นั้นให้หมดไปจากใจ

"โอปนยิโก" น้อมเข้ามาที่นี่ เห็นเรื่องโง่เรื่องฉลาด เรื่องสุขเรื่องทุกข์ของใครก็ตาม ให้น้อมเข้ามาเป็นคติเตือนใจ "เอหิปสฺสิโก" ให้ดูที่ตรงนี้ บ่อแห่งเหตุทั้งหลายคือใจ แสดงอยู่ตลอดเวลาไม่มีวันเวลาหยุดยั้ง ทำงานอยู่อย่างนั้นยิ่งกว่าเครื่องจักรเครื่องยนต์ ซึ่งเขาเปิดเป็นเวล่ำเวลาและปิดไปตามกาลเวลา **ใจไม่มีที่ปิด** เปิดจนกระทั่งวันตาย**ไม่มีปิด แล้วก็บ่นว่า "ทุกข์" บ่นไปเท่าไรก็ไม่เกิดประโยชน์ เพราะไม่แก้ที่ต้น**เหตุที่ควรแก้ ซึ่งถ้าแก้ได้แล้วทุกข์ก็ดับไปเป็นลำดับ ตามความสามารถและความเฉลียวฉลาดรอบคอบ

ฉะนั้นจึงไม่สอนไปที่อื่นนอกจากใจผู้ปฏิบัติ ถ้าสอนไปก็เหมือนสอนให้**ตะครุบเงา** โน่น ๆ ๆ **ไม่มองดูตัวจริงอันเป็นต้นเหตุ**

สอนที่ต้นเหตุเป็นสำคัญ เพราะกิเลสเกิดขึ้นที่นี่ จะเอายังไง? **อะไรเป็นตัวเหตุที่จะให้เกิดความทุกข์ความลำบากแก่สัตว์โลกทั้งหลาย? ตลอดถึงความเกิด แก่ เจ็บ** ตาย ? นี่เป็นผลมาจากกิเลสซึ่งเป็นเชื้อเป็นตัวเหตุสำคัญ มันเกิดขึ้นอย่างไร? ถ้าไม่เกิดขึ้นจากใจ มันอยู่ที่นี่ จึงไม่ไปสอนที่อื่น **เพราะเวลาพิจารณาก็เอาจริงเอาจังเอาเหตุเอาผลให้รู้ความจริง** และถอดถอนกิเลสไปได้โดยลำดับ ก็ถอดถอนที่ตรงนี้ **เพราะตรงนี้เป็นผู้ผูกมัดตัวเอง เป็นผู้สั่งสมกิเลสขึ้นมาในขณะที่โง่เขลาเบาปัญญาไม่รู้เรื่องรู้ราว** เวลาถอดถอนด้วยอุบายของสติปัญญา**ที่มีความเฉลียวฉลาด พอถอดถอนได้**ก็ถอดถอนกันที่ตรงนี้ สติให้มีอยู่ที่ตรงนี้ จุดนี้เป็นจุดที่ควรระวังอย่างยิ่ง เป็นจุดที่ควรบำรุงรักษาอย่างยิ่งคือใจ! บำรุงก็บำรุงที่นี่ ด้วยการภาวนาและส่งเสริมสติที่มีอยู่แล้วให้มีความเจริญขึ้นเรื่อย ๆ **อย่าให้เสื่อม และ**รักษาจิตด้วยดี **อย่าให้อะไรเข้ามาเกี่ยวข้อง** ระมัดระวังอย่าให้จิตนี่แส่ออกไปยุ่งกับเรื่องต่าง ๆ **แล้วนำสิ่งนั้นเข้ามาเผาตน** นี่ท่านเรียกว่า "รักษา"

กำจัดก็คือค้นคว้าหาเหตุผลของมัน อันใดที่มีอยู่แล้วและเป็นของไม่ดี ให้พยายามแก้ไขและค้นคว้าหาเหตุหาผล เพื่อแก้ไขถอดถอนตามจุดของมันที่เกิดขึ้น

เรื่องใหญ่โตแท้ๆ อยู่ที่จิต เรื่องเกิดก็คือจิตที่ท่องเที่ยวอยู่ใน "วัฏสงสาร" จนไม่รู้ประมาณว่านานเท่าไร เพียงคนคนเดียวเท่านี้ก็เต็มโลกแล้วละซากศพที่เกิดตาย เกิดตายซ้ำๆ ซากๆ แต่เจ้าของรู้ไม่ได้ นับไม่ได้ นับไม่ถ้วน ไม่รู้จักนับ เพราะมีมากต่อมาก และความโง่ปิดบังตัวเอง ความจริงของตัวที่เป็นมาเท่าไรก็ถูกปิดบังเสียหมด ยังเหลือแต่ความหลอกลวง โลๆ เลๆ หาความจริงไม่ได้ **ท่านจึงสอนให้แก้สิ่งเหล่านี้ให้หมดไป**

พยายามอบรมสติให้ดีให้ทันกันกับความคิดปรุง มันปรุงขึ้นที่จิตและปลุกปั่นจิตอยู่ตลอดเวลา ถ้ามีสติอยู่แล้วเพียงความกระเพื่อมของจิตปรุงแย็บออกมาเท่านั้น จะเป็นการปลุกสติปัญญาให้เกิดขึ้นในขณะเดียวกัน เรานั่งอยู่กับที่ เราเฝ้ามันอยู่กับที่ ที่จะเกิดขึ้นแห่งเหตุทั้งหลายได้แก่ใจ เราต้องทราบ พอกระเพื่อมตัวออกมาก็ทราบ ทราบโดยลำดับนี่แหละ

การหลอกลวงของจิตก็หลอกลวงที่นี่ จิตที่จะเข้าใจความจริงก็เข้าใจด้วยปัญญา นอกจากนั้นก็พิจารณาดูเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ให้เห็น จนกระทั่ง**ฝังจิต** คือมันซึ้งในจิตว่าอาการแต่ละอาการนั้นเป็นความจริงอย่างนั้น ให้พิจารณาหลายครั้งหลายหนหากซึ้งไปเอง คราวนี้ก็ทราบ คราวนั้นก็ทราบ คราวนี้ก็เข้าใจ คราวนั้นก็เข้าใจ เข้าใจหลายครั้งหลายหน เลยเป็นความซาบซึ้งแน่ใจ

รูป แน่ะ ฟังซิ ! อะไรเป็นรูป รวมทั้งหมดผมก็เป็นรูป ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูกก็เป็นรูป รวมเข้าไปทั้ง "อวัยวะ" ที่เป็นด้านวัตถุ ท่านเรียกว่า "กองรูป" หรือเรียกว่า "กาย"

เอ้า ! ดูนี่ เวลาท่องเที่ยวให้สติตามความรู้ที่เดินไปในอวัยวะส่วนใดอาการใดของร่างกาย **ให้สติเป็นผู้คุมงาน ปัญญาเป็นผู้ตรองไป ความรู้ รู้ไปตามอาการนั้นๆ ปัญญา**ตรองไปให้ซึ้ง ๆ **สติรับทราบไปทุกระยะ นี่คืองานของเราแท้**

ส่วนงานเร่ๆ ร่อนๆ งานคิดปรุงโดยไม่มีสตินั้น**เราเคยทำมาพอแล้ว** และเคยเป็นโทษ เกิดโทษ กระทบกระเทือนจิตใจเรามามากแล้วเพราะความคิดปรุงนั้นๆ

งานเช่นนี้เป็นงาน เป็นงานรื้อถอนทุกข์ภัยออกจากใจโดยตรง เป็นงานจำเป็น งานคือการกำหนดด้วยความมีสติ ประกอบด้วย**ปัญญา** ไตร่ตรองใน "ขันธ์" โดยสม่ำเสมอไม่ลดละ **ความรู้**เดินไปตามอาการนั้นๆ และ**ถืออาการนั้นๆ เป็นเหมือน "เส้นบรรทัด" ให้ใจเดินไปตามนั้น** สติปัญญาแนบไปตามไม่ลดละ เหมือนกับเขียน

หนังสือไปตามเส้นบรรทัด ให้ใจเดินไปตามนั้น สติปัญญาแนบไปตามไม่ลดละ เหมือนกับเขียนหนังสือไปตามเส้นบรรทัด สติประคองไปด้วย ดูไปด้วย นี่เรียกว่า "เที่ยวกรรมฐานตามป่าช้าซึ่งมีอยู่กับตัว"

ความอยากรู้อยากเห็นอย่างรวดเร็วตามใจนั้น อย่าเอาเข้ามาเกี่ยวข้องให้เหนือความจริงที่กำลังพิจารณา **รู้อย่างไรให้เข้าใจตามความรู้นั้น** แล้วกำหนดตามไปเรื่อย ๆ แยกดูความเป็นอยู่ของขันธ์ต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างไร มีหนังหุ้มอยู่ภายนอกบาง ๆ เท่านั้นแลที่หลอกลวงตาโลก ลวงตาท่านลวงตาเรา ไม่ได้หนาเท่าใบลานเลย นั่นคือผิวหนัง

เราจะพิจารณาในแง่หนึ่งแง่ใด ก็เป็นการพิจารณาเพื่อถอดถอนความหลงของตัว เวลาพิจารณาอย่างนี้ทำให้เพลินดี เอ้า! ดูขึ้นไปข้างบน ดูลงไปข้างล่าง ดูออกไปข้างนอกข้างในกายเรานี้แล เป็นการท่องเที่ยวให้เพลินอยู่ในนี้ **สติตาม**อย่าให้ "สักแต่ว่าไป"ให้สติตามไปด้วย ปัญญาตรองไปตามความรู้ที่รู้กับอาการนั้น ๆ ไปด้วย ขึ้นข้างบนลงข้างล่างที่ไหนถูก "สัจธรรม"ทั้งนั้น

งานนี้เรียกว่า **"งานรื้องานถอนพิษภัย"**ที่ "อุปาทาน" เข้าไปแทรกสิง ไปยึดไปถือทุกชิ้นทุกอันภายในร่างกายนี้ออก จนไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในใจอีกต่อไป เพราะฉะนั้นทุกข์จึงมีอยู่ทุกแห่งทุกหน เพราะ "อุปาทาน" เป็นตัวการสำคัญ คำว่า "ทุกข์ มีอยู่ทุกแห่งทุกหน" หมายถึงทุกข์เพราะความยึดถือ ทำให้ไปเป็นทุกข์ที่ใจ ไม่ใช่เป็นทุกข์ที่อื่น

เพียงร่างกายเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วเป็นทุกข์นั้น พระพุทธเจ้าก็เป็นได้ พระสาวกก็เป็นได้ เพราะขันธ์นี้อยู่ในกฎของ **"อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา"** อยู่แล้ว จะต้องแสดงตามกฎของมัน **แต่สำหรับจิตผู้**พ้นจาก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** และมีฐานะที่จะพ้นจาก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** นี้ ให้พิจารณาสิ่งที่ว่านี้ อย่าให้กระทบกระเทือนตัวเองได้ด้วยความเผอเรอใด ๆ เพราะการวาดภาพของตัวเอง เพื่อพิจารณารู้ความจริงนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะไม่ให้สิ่งเหล่านี้มากระทบกระเทือนใจได้ คือไม่ให้ทุกข์เกิดขึ้นภายใน เพราะความเสกสรรว่า "กายเป็นเรา, เป็นของเรา," เป็นต้น

พิจารณาลงไป ดูลงไป **จนกว่าจะเห็นชัดด้วยปัญญาจริง ๆ** เอ้า! หนังเป็นอย่างไร หนังสัตว์ที่เขาใช้ทำเป็นกระเป๋านั้นเป็นอย่างไร หนังรองเท้าเป็นอย่างไร ดูกันให้หมด ตลอดเนื้อ เอ็น กระดูก เอ้า!ดูเนื้อสัตว์ ดูเนื้อบุคคล มันก็เหมือนกัน ดูเข้าไปกระดูกเป็นอย่างไร กระดูกสัตว์ กระดูกคน ต่างกันที่ตรงไหน ดูเข้าไปให้เต็มความจริง

ที่มีอยู่กับตัว ดูเข้าไป ดูภายในร่างกายนี้แหละ เพราะอันนี้เป็นสิ่งที่ท้าทายอยู่แล้วตามความจริงของเขา

ทำไมใจเราจึงไม่รู้ ไม่อาจหาญ เพียงเห็นตามความจริงนั้นแล้ว ก็เริ่มท้าทายของปลอมได้ด้วยความจริงที่ตนรู้ตนเห็น ความจริงที่รู้เห็นด้วยปัญญานี้มีอำนาจมาก สามารถลบล้างความเห็นอันจอมปลอมได้โดยลำดับ จนความปลอมหมดสิ้นไป

ความจริงที่เกิดขึ้นกับใจย่อมเกิดได้ด้วยสติปัญญา คำว่า **"ความจริง"นั้นถูกทั้งสองเงื่อน เงื่อนหนึ่ง**ความจริงทั้งหลาย ไม่ว่าฝ่ายรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นความจริง **เป็นของมีอยู่ ท้าทายอยู่ด้วยความมีอยู่ของตน และปัญญาก็หยั่งทราบตามความจริงของเขา จนปรากฏเป็นความจริงขึ้นมาภายในใจ** นี่คือวิธีการ**ถอดถอนกิเลสเป็นอย่างนี้**

นี่แหละความจริงกับความจริงเข้าถึงกันแล้วไม่เป็นภัย นอกจากถอดถอนพิษภัยทั้งหลายได้โดยสิ้นเชิงเท่านั้น

ตอนที่พิจารณาเดินกรรมฐาน เที่ยวกรรมฐานตามที่ว่านี้ เที่ยวไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ตรวจไปตรองไป ออกจากกรรมฐานตอนนั้นแล้ว ก็เที่ยวกรรมฐานให้ถึงที่สุดว่าร่างกายนี้จะสลายแปรสภาพไปอย่างไรบ้าง กำหนดลงไป มันจะเปื่อยจะผุจะพังอย่างไร ? ให้กำหนดลงไป ๆ จนสลายจากกันไปหมดไม่มีเหลืออยู่เลย เพราะร่างกายนี้จะต้องเป็นเช่นนั้นแน่นอน

แต่การกำหนดนั้น ต่าง ๆ กันตามความถนัดใจ สมมุติว่าจะกำหนดอาการนั้นให้เห็นชัดภายในจิต เราจะจับอาการใด เช่น หนัง เป็นต้น ให้จับอาการนั้นไว้ให้แน่ ให้ภาพนั้นปรากฏอยู่ภายในจิต สติจับหรือจดจ้องอยู่ที่ตรงนั้น

ภาพนั้นจะปรากฏสูงต่ำไปไหนก็ตาม เราอย่าไปคาดไปหมาย ความสูง ความต่ำ สถานที่ที่เราจะพิจารณานั้น ให้ถือเอาเป้าหมายของการทำงาน ให้ความรู้ติดแนบกันอยู่นั้น ด้วยสติเป็นผู้ควบคุม อย่าเผลอตัวคิดไปที่อื่น

อาการนี้จะขยายตัวมากน้อยก็ให้เห็นประจักษ์ใจในปัจจุบัน คือขณะที่ทำ จะสูงจะต่ำก็ให้รู้อยู่อย่างนั้น อย่าไปคาดว่านี้สูงเกินไป นี่ต่ำเกินไป นี่นอกจากกายไปแล้ว

ทีแรกเรานึกว่าเราพิจารณาอยู่ภายในกาย อาการนี้อยู่ในกาย ทำไมจึงกลายเป็นนอกกายไป เราอย่าไปคิดอย่างนั้น แม้จะสูงจะต่ำ จะออกนอกออกในก็ตาม ถ้าเราไม่ปล่อยความรู้ในเป้าหมายที่เรากำลังพิจารณานั้น นั่นแหละจะเห็นความแปลกประหลาดและจะเห็นความอัศจรรย์ขึ้นมาจากอาการนั้นแหละ เช่นเรากำหนดเนื้อ จะเป็นเนื้ออวัยวะส่วนใดก็ตาม กำหนดลงตรงนั้น ให้เห็นชัดอยู่ภายในนั้น แล้วจะค่อยกระจายไปกระจายไปเอง

เมื่อสติตั้งมั่นอยู่ด้วยดี คือรู้สึกตัวจำเพาะหน้า จิตก็รู้ว่าทำงาน ปัญญาก็ตรองตามนั้น สักประเดี๋ยวอาการนั้นก็จะค่อยกระจายลงไป คือหมายความว่า มันเปื่อยลงไป ๆ อันนั้นก็พัง อันนี้ก็พัง

ดูให้มันชัดเจนลงไป เราไม่ต้องกลัวตาย จะกลัวอะไรเราดูความจริงนี่ ไม่ใช่ดูว่าเราจะตายนี่นา! เอ้า! สลายลงไป ๆ นี่เราเคยพิจารณาอย่างนั้น อันนั้นขาดลงไปอันนี้ขาดลงไป มันเพลินขณะที่พิจารณา พิจารณาร่างกายตัวเรานี้เองแหละ แต่**ในขณะที่พิจารณาด้วยความเพลินนั้น ร่างกายปรากฏว่าหายไปหมด**ไม่รู้สึกตัวเลย ทั้ง ๆ ที่เรากำหนดพิจารณา**กายอยู่นั้นแล**

เอ้า ! ร่างกายพังลงไป ๆ หัวขาดลงไป แขนขาดลงไป ตกลงไปต่อหน้าต่อตา แขนท่อนนั้นกระดูกท่อนนั้นขาดลงไป กระดูกท่อนนี้ขาดลงไป ภายในกายนี้ทะลักออกไป เอ้า !ดูไปเรื่อย ๆ เพลิน ดูเรื่อย ๆ แตกลงไป ๆ

ส่วนน้ำก็ซึมลงไปในดิน และเป็นไอไปในอากาศ ฉะนั้นเวลาปรากฏน้ำซึมซาบลงไปในดินและออกเป็นอากาศไปหมดแล้ว ส่วนต่าง ๆ ก็แห้ง อวัยวะส่วนนี้แห้ง แห้งแล้วกรอบเข้า ๆ แห้งเข้าไปจนกลายเป็นดินไป ดินกับกระดูกของอวัยวะเลยกลมกลืนเป็นอันเดียวกันไป !นี่เห็นชัด

ส่วนที่แข็งคือกระดูก กำหนดเห็นเป็นลำดับ และกำหนดเป็นไฟเผาบ้าง กำหนดให้ค่อยผุพังลงไปบ้าง กระจายลงไปตามลำดับบ้าง จนกลืนเข้าเป็นอันเดียวกับดินอย่างเห็นได้ชัด

ที่ชัดที่สุดเกี่ยวกับการพิจารณานี้ คือธาตุดินกับธาตุน้ำ สิ่งที่ติดใจซึ่งภายในใจก็คือธาตุดิน ส่วนน้ำนั้นก็ปรากฏเป็นอย่างนั้น ลม ไฟ ไม่ค่อยจะมีปัญหาอะไรนัก ไม่เป็นข้อหนักแน่นสำหรับการพิจารณา และไม่เป็นสิ่งที่จะซึ้งภายในใจเหมือนอย่างเราพิจารณาร่างกายซึ่งเป็นอวัยวะหยาบ

พออันนี้กระจายลงไป กลายเป็น "ดิน" หมด จิตก็เวิ้งว้างละซิ !ขณะนั้นเวิ้งว้างไปหมด!อย่างนี้ก็มี

แต่เวลาพิจารณากรุณาอย่าได้คาดได้หมาย ให้เอาความจริงในตน เป็นสมบัติของตน เป็นสักขีพยานของตน อย่าเอาความคาดคะเนมาเป็นสักขีพยาน มาเป็นข้อดำเนิน จะไม่ใช่สมบัติของเรา นั่นเป็นสมบัติของท่าน สมบัติของเราคือเรารู้เอง เราเป็นอย่างไรให้เป็นขึ้นภายในตัวเราเอง นั้นแลคือความรู้ของเรา ความเห็นของเราแล เป็นสมบัติของเราแท้!ควรกำหนดอย่างนี้

บางครั้งไม่เป็นอย่างนั้นเสมอไป หากเป็นไปของมันเองโดยหลักธรรมชาติ พอการสลายลงไปเป็นดินเช่นนั้นแล้ว บางทีกระดูกมันค่อยผุพังลงไป ๆ ยังไม่หมด แต่อันหนึ่งมันปรากฏขึ้นภายในจิตใจว่า **"ที่มันยังไม่หมด ส่วนที่เหลือจะต้องเป็นดินเช่นเดียวกันอีก"** **มันมีความปรุงขึ้นในจิต ทั้ง ๆ ที่ในขณะนั้นไม่มีกายเลยในความรู้สึก** แต่จิตหากปรุงขึ้นอย่างนั้น

สักประเดี๋ยวไม่ทราบว่าแผ่นดินมาจากไหน มาทับกระดูกที่ยังเหลืออยู่ พรึบเดียว คือมาทับส่วนที่ยังผุพังไม่หมดให้กลายเป็นดินไปหมดด้วยกัน พอกระดูกส่วนที่เหลือกลายเป็นดินไปหมดแล้ว จิตไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร มันพลิกตัวของมันอีกแง่หนึ่ง **ขณะที่จิตพลิกกลับอีกทีเลยหมด!** แผ่นดินก็ไม่มี ทั้ง ๆ ที่แผ่นดินมันไหลมาทับกันอย่างรวดเร็ว พลิกมาทับกองกระดูกของเราที่ยังละลายไม่หมดลงเป็นดิน

ทีนี้ก็รู้ขึ้นมาพับ! อีกว่า "อื้อ! ทุกสิ่งทุกอย่างมันก็เป็นดินหมด ในร่างกายอันนี้ที่มันลงไปก็เป็นดินหมด!" หลังจากนั้นครู่หนึ่งจิตก็พลิกตัวอีกที และพลิกอย่างไรไม่ทราบความสมมุติได้ ดินเลยหายไปหมด อะไร ๆ หายไปหมด เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ **โล่งไปหมดเลย เกิดความอัศจรรย์ขึ้นมาอย่างพูดไม่ถูก** ซึ่งการพิจารณาเช่นนี้เราไม่เคยเป็น! มันเป็นขึ้นมาให้รู้ให้เห็นอย่างชัดเจน **จิตเลยอยู่นั้นเสีย** คืออยู่อันเดียวเท่านั้น จะมีขณะใดขณะหนึ่งของจิตว่าเป็นสองไม่มีเลย! **เพราะมันตายตัวด้วยความเป็นหนึ่งแท้ ๆ**

พอขยับจิตขึ้นมาก็แสดงว่าเป็น**สองกับความปรุง** แต่นี่ไม่มีความปรุงอะไรทั้งสิ้น เหลือแต่ความรู้ที่สักแต่ว่ารู้ และเป็นของอัศจรรย์อยู่ในความรู้นั้น ขณะนั้นมันเวิ้งว้างไปหมดเลยโลกธาตุนี้ ต้นไม้ ภูเขา อะไรไม่มีในความรู้สึกตอนนั้น จะว่าเป็นอากาศไปหมด แต่ผู้นั้นก็ไม่สำคัญว่าเป็นอากาศอีกเหมือนกัน **มีอยู่เฉพาะความรู้นั้นเท่านั้น!**

แต่จิตสงบตัวอยู่เป็นเวลาชั่วโมง ๆ! พอจิตถอนออกมาแล้วแม้จะกำหนดอะไรก็เวิ้งว้างไปอีกเหมือนกัน **นี่อาจเป็นได้คนละครั้งเท่านั้น** นี้ก็เคยเป็นมาเพียงครั้งเดียวไม่เคยซ้ำอีกเลย! ส่วนการพิจารณาลงไปโดยเฉพาะ ๆ มันเป็นได้ตามความชำนาญของจิตจนกระทั่งเป็นไปทุกครั้งที่เราพิจารณา

การพิจารณาความแปรสภาพเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ ยังชัดเจนอยู่ทุกเวลาที่เราพิจารณา ความที่เป็นเช่นนี้แลเป็นความสามารถ ที่จะทำจิตเราให้มีกำลังและความเคยชินกับความจริงคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ แท้ **สามารถถอดถอนความเป็น "เรา" เป็น "ของเรา"** ออกได้โดยลำดับ เพราะตามความจริงแล้ว ร่างกายนี้ถ้าว่าธาตุมันก็ธาตุ

ถ้าว่า "ธาตุดิน" มันก็ธาตุดินเราดี ๆ นี่เอง ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเราตามคำเสกสรรมั่นหมายต่าง ๆ

การพิจารณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ รู้ไม่หยุดยั้ง รู้เรื่อย ๆ เพราะการพิจารณาอยู่เรื่อย ๆ ย่อมจะเพิ่มความซาบซึ้งโดยลำดับจนเข้าใจชัด **แล้วถอดตัวออกจากคำที่ว่า "กายเป็นเราเป็นของเรา"** ก็เลยกายสักแต่ว่ากาย ถ้าให้ชื่อว่ากายก็สักแต่ว่ากาย ถ้าจะให้ชื่อว่ากายสักแต่ว่าปรากฏสภาพเท่านั้นก็พูดได้ เมื่อจิตรู้อย่างพอตัวแล้วไม่มีอะไรเป็นปัญหา ใจจะว่าเขาเป็นอะไรเขาไม่มีปัญหา เพราะเป็นปัญหาอยู่กับใจดวงเดียว

ฉะนั้น**จำต้องแก้ปัญหาเราเองออกจากความลุ่มหลง** ความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ **ให้เข้าสู่ความจริงแห่งธรรม** คือ รู้ล้วน ๆ นั้นก็ธาตุล้วน ๆ แม้จะสมมุติว่า "กาย" ก็คือ ธาตุล้วน ๆ ย้อนเข้ามาในจิตก็จิตล้วน ๆ ทั้งสอง "ล้วน ๆ"นี้ต่างก็เป็นความจริงล้วน ๆ เมื่อทราบความจริงชัดอย่างนี้แล้ว เอ้า! **เวทนา**จะเกิดขึ้นก็เกิด เพราะเวทนาก็เป็นธาตุอันหนึ่ง หรือเป็นสภาวธรรมอันหนึ่งเช่นเดียวกับร่างกาย มันวิ่งถึงกันอย่างนั้น

"สัญญา" ความหมาย พอปรุงแผล็บเราก็ทราบเสียว่า มันออกไปจากจิตนี้ไปปรุงอย่างนั้นไปสำคัญอย่างนี้ เมื่อทราบแล้วจิตก็ถอนตัว สัญญาก็ดับไปทันที ถ้าเราไม่ทราบมันก็ต่ออันนี้ดับอันนั้น ต่อสืบต่อกันไปเรื่อย ๆ เหมือน "ลูกโซ่" พอทราบมันก็ดับของมัน ดับในขณะที่สติรู้ทัน และไม่ปรุงเป็นเรื่องเป็นราวอะไรขึ้นมาได้ นี่เรียกว่า "สติทัน" ถ้าไม่ทันเรื่องก็ต่อเรื่อย ๆ การพิจารณาความจริงในร่างกายจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่สุด

พระพุทธเจ้าจึงทรงสอน "สติปัฏฐานสี่" ซึ่งมีอยู่ในร่างกายจิตใจนี้ทั้งนั้น สัจธรรมก็มีอยู่ที่นี่ ท่านจึงสอนลงที่นี่ สรุปแล้วลงที่จิต การที่ว่าพิจารณาไปทั้งหมดนั้นพิจารณาเพื่ออะไร? ก็พิจารณาเพื่อให้จิตรู้ตามความเป็นจริง แล้วจะได้ปล่อยวางความงมงายในการยึดถือ เข้ามาสู่ความเป็นตน

เอ้า! เมื่อหมดความงมงายในธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ นี่แล้ว เลยหมดความงมงายในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเกี่ยวกับขันธ์ห้านี้ แล้วก็เข้ามาพิจารณาความงมงายของจิตอีก แน่ะ! มันยังมีเรื่องของมันอีก!

ความงมงายตามขั้นของกิเลสที่ละเอียดนี้ เรียกว่า "เป็นความละเอียดของกิเลส" เป็นความงมงายอันละเอียดของจิต ย้อนเข้ามาพิจารณาเข้ามาอีก จะเอาอะไรเป็นหลักเกณฑ์ที่นี่ ?

ก็เราพิจารณาจิต จิตเป็นนามธรรม **เวทนา**ก็เป็นนามธรรม **กิเลส**ก็เป็นนามธรรม **ปัญญาก็เป็นนามธรรม** ไม่ว่าแต่เพียงจิตจะเป็นนามธรรม **สิ่งที่เป็น**

"นามธรรม" กับสิ่งที่เป็น **"นามธรรม"** **มันอยู่ด้วยกันได้ ติดกันได้** กิเลสกับจิตต่างก็เป็นนามธรรมด้วยกันจึงติดกันได้

เอ้า! ปัญญาค้นลงไปเพราะเป็นนามธรรมด้วยกัน จะพิจารณาเช่นเดียวกับเราพิจารณารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แยกแยะให้เห็นตามความจริงของมัน **แล้วจับจิตนี้ขึ้นมาเป็นตัวผู้ต้องหา เป็นตัวนักโทษ**ทีเดียว ฟาดฟันหั่นแหลกลงในตัวผู้ต้องหาหรือนักโทษนี้

นี่แหละคือผู้ต้องหาหรือนักโทษ มันเป็น "โทษ" เข้ามารวมไว้ในตัวนี้หมด ถือว่าตัวเก่งตัวรู้ตัวฉลาด สิ่งนั้นสิ่งนี้รู้ไปหมดแล้วในโลกธาตุนี้ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส รู้หมด! รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณภายในร่างกาย ที่เป็นขันธ์ห้านี้ก็รู้หมด! แต่ไม่ยอมรู้ตัวเอง! นั่นนะซี! มาติดตรงนี้ มาโง่ตรงนี้! **พร้อมทั้งย้อนปัญญาเข้าภายในจิตนี้อีก** ฝ่าฟันตรงนี้ออกให้ทะลุไป แทงเข้าไปตรงนี้ เข้าไปหาความรู้นี้ ความรู้ที่ว่าเก่ง ๆ นั่นแหละ**คือ "ตัววงมงายของจิต" แท้!**

เมื่อพิจารณาคลี่คลายโดยละเอียดถี่ถ้วนแล้ว **สภาพที่แทรกอยู่กับจิตก็เป็นสภาวธรรมอันหนึ่งเท่านั้น** จิตจะคงตัวอยู่ไม่ฉิบหายเพราะการพิจารณาหาความจริง ก็ให้ฉิบหายไป ไม่ต้องอาลัยเสียดาย ถ้าจิตมั่นคงต่อความจริงแล้ว! **จิตคงอยู่ไม่ฉิบหาย!** ถ้าจิตทรงความจริงไว้ตามธรรมชาติของตัวเองซึ่งเป็นความจริงจริง ๆ แล้ว ก็จิตนี้แลจะพ้นโทษ ถึงความบริสุทธิ์ จิตจะสูญหรือไม่สูญก็ให้รู้กัน!

ค้นลงไปไม่ต้องเสียดายอะไรทั้งสิ้น จิตก็ไม่ต้องเสียดาย ไม่ต้องกลัวว่าจิตจะต้องถูกทำลายจะสลาย จิตจะฉิบหายไป จิตจะสูญสิ้นไปไหน!

เมื่อถูกปัญญาทำลายสิ่งแทรกซึมหมดแล้ว กิเลสทุกประเภทสูญสิ้นไปเองเพราะเป็นสิ่งจอมปลอมอยู่ภายในจิต เมื่อกำหนดพิจารณาลงไปจริง ๆ แล้ว ไอ้สิ่งที่ควรสูญสิ้นไปยังไงก็ทนอยู่ไม่ได้ มันต้องสูญ ส่วนธรรมชาติที่สูญไม่ได้ ทำยังไงก็ต้องอยู่ **คงตัวอยู่** คือจิตนี้จะสูญไปไหน! นั่นแหละผู้ที่ถูกกิเลสนี้ครอบงำอยู่ก็คือจิต ปัญญาฟาดฟันกิเลสแหลกละเอียดลงไปจากจิตแล้ว **จิตนี่ก็เลยกลายเป็นความบริสุทธิ์ขึ้นมา** ผู้นี้แลคือผู้บริสุทธิ์แท้ จะเอาอะไรไปสูญ! สูญแล้วจะบริสุทธิ์ได้อย่างไร ? อันนั้นตาย อันนี้ฉิบหาย แต่อันนี้เป็น**"อมตํ แท้" อมตํ** ด้วยความบริสุทธิ์ **ไม่ใช่ อมตํ ที่กลิ้งไปมาตาม "วัฏวน" ทั้งหลายที่เคยเห็นมา** อันนั้นก็ไม่ตาย แต่มันกลิ้งไปอยู่อย่างนั้นตามกฎ "วัฏจักร"

แต่ **"อมตํ"** นี้ไม่ตายด้วยไม่กลิ้งด้วย นั้นเป็น "วิวัฏฏะ" คือไม่ตายและไม่หมุน นี่ตัวจริงอยู่ภายในท่ามกลางขันธ์ของเรา อันนี้แหละตัวสำคัญ!

เจ้าตัวยุแหย่ก่อกวนมันเข้าไปกลุ้มรุมจิตนี่ให้หลงไปตามโลก ตามธาตุตามขันธ์ ตามทุกขเวทนา ความเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ วุ่นวายไปหมด **ความจริงเขาไม่ได้ว่าอะไรนี่** ร่างกายมีอะไรก็มีอยู่อย่างนั้น เวทนาเกิดขึ้นก็เกิดตามเรื่องของมัน มันไม่ทราบว่าตนเป็นเวทนา ไม่ทราบว่าตนเป็นทุกข์ เป็นสุข เป็นเฉย ๆ อะไรเลย ก็จิตนี้เป็นผู้ไปให้ความหมาย แล้วก็ไปหลงความหมายของตัวเองโดยไม่เกิดประโยชน์อะไร นอกจากเกิดโทษแก่ตัวถ่ายเดียวเท่านั้น

เพราะฉะนั้นจึงต้องพิจารณาด้วยปัญญา ให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน แล้วอะไรจะฉิบหาย เราจะขาดทุนเพราะอะไร ร่างกายแตกก็แตกไปซี ก็ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ท่านบอกไว้แล้วว่าธรรมเหล่านี้ครอบโลกธาตุ จะไม่ครอบขันธ์อย่างไร ไตรลักษณ์เคยครอบโลกธาตุอยู่แล้วทำไมจะไม่ครอบขันธ์เราได้ นี่เมื่อมันเป็นไปตามกฎ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เราจะไปขัดขวางได้อย่างไร

เอ้า! ปล่อยมันไป อะไรไม่ทน เอ้อ! แตกไป มันมีแต่สิ่งที่แตกที่สลายทั้งนั้นอยู่ในโลกธาตุนี้ เป็นแต่เพียงว่าช้าหรือเร็วต่างกัน มีเท่านั้น แล้วขันธ์ของเราจะทนไปได้อย่างไรตั้งกัปตั้งกัลป์ เพราะอยู่ในกรอบอันเดียวกัน เอ้า! พิจารณาให้เห็นตามความจริงไว้ก่อนที่ยังไม่แตกซึ่งเป็นความรอบคอบของปัญญา ให้เห็นชัดเมื่อถึงเวลาทุกขเวทนาเกิดขึ้น เอ้า!ขึ้นเวทีกันวันนี้ ว่างั้นเลย!

วันนี้เราจะขึ้นเวทีเพื่อเห็นความจริง รู้ความจริงตามหลักธรรม ไม่ใช่ขึ้นเวทีเพื่อล่มจม ทุกขเวทนาเกิดขึ้นเป็นเรื่องของทุกขเวทนา การพิจารณาเรื่องของทุกขเวทนาซึ่งมีอยู่ในขันธ์นี้ เป็นเรื่องของสติปัญญา เราต้องการทราบความจริงจากการพิจารณา มันจะล่มจมไปไหน เพราะเราไม่ได้ทำเพื่อความล่มจม เราไม่ได้ทำเพื่อความฉิบหายใส่ตัวเรา เราทำเพื่อชัยชนะ เพื่อความรู้ตามสัดส่วนของความจริง ที่มีอยู่ที่เป็นอยู่ให้รอบภายในใจต่างหาก แล้วรอดพ้นไปได้จากสิ่งนี้ **นั่นเป็นมงคลอันสูงสุด!**

ที่ท่านว่า “เป็นมงคลอันสูงสุด” **“นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ”** นี่แหละ การทำพระนิพพานให้แจ้งทำอย่างนี้แหละ พระนิพพานถูกปิดบัง ก็คือจิตนั้นแหละถูกปิดบัง ด้วยกิเลสตัณหาอวิชชา มันปิดบังให้มืดมิดปิดตา จึงแก้ไขกันด้วยวิธีนี้ คือพิจารณาแยกแยะให้เห็นตามความจริง เป็นการเปิดสิ่งที่ปิดบังทั้งหลายออก ที่เรียกว่า “ทำพระนิพพานให้แจ้ง” ให้แจ้งชัดภายในใจ เมื่อแจ้งชัดหมดแล้วก็ **“เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ”** เป็นมงคลอันสูงสุด!

อะไรจะสูงยิ่งกว่า **“นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ” อันนี้เป็นสูงสุด**

นอกจากนั้นก็ **"ผุฏฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ อโสกํ วิรชํ เขมํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ"** จิตนี้อะไรมาสัมผัสก็ตาม ไม่มีความหวั่นไหวพรั่นพรึง สิ่งทั้งหลายเข้ามาแตะต้องสัมผัสไม่ได้ ที่เข้าไม่ได้เพราะมันหมดสิทธิ์

"เขมํ" ท่านว่าเป็นจิตดวงเกษม **"เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ"** มงคลสองข้อที่กล่าวมานี้อยู่ที่ใจนี่นะไม่ได้อยู่ที่ไหน **ใจนี่แหละเป็นตัวมงคลและเป็นอัปมงคล** ก็อยู่ในฉากเดียวกัน

เวลานี้เราแก้อัปมงคล เพราะมันมีติดใจเราอยู่ ให้เป็น "มงคล" ขึ้นมา **"นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ"** เอ้า! แก้เปิดเผยลงไป **"ตโป จ พฺรหฺมจริยญฺจ อริยสจฺจาน ทสฺสนํ"** นี่ **ตโป** คือความแผดเผากิเลส กิเลสเป็นของร้อน จึงเผากิเลสด้วย "ตปธรรม" คือสติปัญญา ซึ่งเป็นของร้อนสำหรับกิเลส และแผดเผากิเลสลงไป

"อริยสจฺจาน ทสฺสนํ" คือรู้เห็นอริยสัจ **ทุกข์**ก็รู้เต็มจิต **สมุทัย**ก็ละได้เต็มใจ **มรรค**ก็บำเพ็ญได้เต็มภูมิของมหาสติ มหาปัญญา แน่ะ! จะว่าอย่างไรอีก **นิโรธ**ก็แสดงความดับทุกข์เต็มภูมิ

คำว่า "เห็นสัจธรรม" ท่านเห็นอย่างนั้น ผู้เห็นผู้รู้ "สัจธรรม" โดยสมบูรณ์นั้นแลคือผู้ทำพระนิพพานให้แจ้ง และผู้ไม่หวั่นไหวในโลกธรรมทั้งหลายคือจิตนี้แล อยู่ที่นี่!

นี่พวกเราน่าจะเอาสาระสำคัญนี้ให้ได้! จิตเป็นตัวสำคัญ ส่วนร่างกายอะไร ๆ ในขันธ์ห้าก็อย่างว่า! อย่างที่เราเห็นเราพิจารณาแล้วแล! ขอให้ได้ตัวนี้ซึ่งเป็นตัวสำคัญ!

เอ้า! อะไรจะขาดก็ขาดไปเถอะ โลกนี้มันเป็นอย่างนี้อยู่แล้ว มันเป็นมาแต่ไหนแต่ไร เราก็เคยเป็นมาแล้ว กี่กัปกี่กัลป์เกิดตาย ๆ นี่แหละ คราวนี้ก็เดินตามทางหลวงที่เคยเดินนั่นแล

"ทางหลวง" คือคติธรรมดาใครห้ามไม่ได้ ต้องเดินไปตามนี้ เราก็รู้ความจริงของคติธรรมดาอยู่บ้างแล้วนี่จะว่าอย่างไรต่อไปอีก ความรู้ในการแสดงก็มีเท่านี้ กรุณานำไปพิจารณาอย่าได้ประมาทนอนใจ

คำว่า **"นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** การทำพระนิพพานให้แจ้งเป็นมงคลอันสูงสุด" ย่อมจะเป็นสมบัติของท่านพุทธบริษัทผู้พยายามไม่ลดละ ในวันหนึ่งแน่นอน

จึงขอยุติการแสดงเพียงเท่านี้ ฯ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

อตมธรรม

เวลาฟังเทศน์กรุณาให้จิตอยู่กับตัว อย่าได้ส่งออกไปดูอารมณ์นั้นนี้ อย่าเสียดายอารมณ์ที่เคยคิดปรุงมาซึ่งไม่เกิดประโยชน์อะไรในเวลานี้ จงพยายามบรรจุธรรมนี้เข้าสู่ดวงใจ ใจนี้เคยแห้งผากจากธรรมเป็นเวลานาน เช่นเดียวกับสถานที่ป่าไม้ที่ใดก็ตามที่แห้งผาก ไม่มีน้ำเป็นที่ชุ่มชื่นบ้างเลย สถานที่นั้นเป็นเชื้อไฟได้เร็ว แผดเผาไม้ทุกชนิดทุกลำเป็นทุกลำตายให้พินาศไปได้ เพราะความชุ่มชื้นไม่มี หน้าฝนไฟไม่ค่อยจะไหม้ที่นั่นที่นี่ตามป่าเขาลำเนาไพร แต่หน้าแล้งไฟชอบไหม้ที่ต่าง ๆ แม้ที่สุดภายในวัดก็ไหม้ถ้าแห้ง สถานที่แห้งไฟไหม้ได้ง่าย อย่างวัดป่าบ้านตาดเคยถูกไฟไหม้มาแล้วหลายหน นี่เพราะความแห้งแล้งนั่นเอง

จิตใจแห้งแล้งจากธรรม ไม่มีธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ไม่มีธรรมเป็นเครื่องทำความเย็น ไฟกิเลสตัณหาอาสวะย่อมก่อตัวขึ้นได้เร็ว อะไรผ่านเข้ามาเป็นไหม้และไหม้หมดไม่มียกเว้น ไหม้ในสถานที่ใดสถานที่นั้นย่อมเสียหาย ก็เมื่อกิเลสตัณหาอาสวะไหม้ภายในจิตใจ ทำไมจิตใจจะไม่เสียหาย แม้มีคุณค่าขนาดไหนก็อับเฉาไปได้ จนกระทั่งหาคุณค่าราคาไม่ได้ภายในใจ ดวงใจดวงที่ถูกไฟไหม้อยู่ตลอดเวลานั้นแล จะลดคุณค่าของตัวลงอย่างน่าใจหาย สมบัติใดก็ตามที่ถูกไฟไหม้แล้ว ย่อมเสียหายมากน้อยไปตามส่วนที่ถูกไฟไหม้ นอกจากเก็บไว้ในที่ปลอดภัยที่เขาเรียกว่า “ตู้นิรภัย” เช่นธนาคารต่าง ๆ เขามีไว้ประจำ

เรามี “ตู้นิรภัย” บ้างหรือไม่ภายในจิตใจเวลานี้ ? หรือเปิดรับภัยอยู่ทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน เปิดไม่หยุดไม่ถอยไม่มีอะไรเหลือหลอ ไม่คิดเสียดายใจที่มีคุณค่าบ้างหรือ? นี่เป็นอุบายแห่งความคิดสั่งสอนตนเอง!

ที่จิตใจหาความผาสุกไม่ได้ก็เพราะถูกไฟกิเลสไหม้อยู่ตลอดเวลา “ไฟคือ **ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา**” ตาม อาทิตตปริยายสูตร ท่านแสดงไว้แล้วไม่มีอะไรที่จะน่าสงสัย เป็นความถูกต้องมาตลอดกาล ถ้าเราไม่นำแง่แห่งธรรมที่ท่านแสดงไว้นี้น้อมเข้ามาสู่ตัว และเทียบเคียงเหตุผลตามหลักธรรมที่ท่านแสดงไว้แล้วนั้น ก็พอมีทางพอจะหลบหลีกปลีกตัวหาที่ชุ่มเย็นได้ตามกาลเวลา ไม่ถูกไฟเหล่านี้ไหม้ไปเสียตลอดกาล ดังที่ท่านทั้งหลายได้อุตส่าห์มาบำเพ็ญในเวลานี้ก็ชื่อว่า “มาเสาะแสวงหาที่เก็บทรัพย์”

คือบุญ แสวงหา "ตู้นิรภัย" สร้างตู้นิรภัย เพื่อความปลอดภัยจากไฟทั้งสามกองอันเป็นกองใหญ่ ๆ ทั้งสิ้น ไม่ให้เผาไหม้ไปเสียจนหมดตัวโดยไม่มีอะไรเหลือเลย

การดับไฟภายนอกก็เป็นความยากลำบาก ถ้าติดมาก ๆ ดีไม่ดี น้ำยังสู้มันไม่ได้! และหัวสูบก็มักอุดตันอยู่เสมอ ถ้าไม่มีเครื่องเปิดบ้างไม่ได้! เดี๋ยวตึกรามบ้านช่องจะเห็นแต่เถ้าถ่าน

ฉะนั้นการดับไฟภายในจึงต้องพยายามสั่งสมอบรมความดีโดยสม่ำเสมอ มีการเจริญเมตตาภาวนาเป็นต้น เพื่อให้จิตใจสงบตัวรวมตัว สงบเย็นและมีกำลังมาก ควรแก่การปราบปรามสิ่งที่เป็นภัยแก่จิตใจคือไฟดังที่กล่าวมาได้ดี

ขึ้นชื่อว่า "ไฟ" แล้วต้องร้อนทั้งนั้น แม้แต่ดอกของมันกระเด็นออกมาถูกตัวเรายังร้อนและเจ็บ ยิ่งถ้าปล่อยให้เผาทั้งคืนทั้งวันแล้วจะหาอะไรมาเหลือ ต้องไม่มีเหลือแน่นอนภายในจิตใจ!

ร่างกายของเราก็เหลือแต่ร่างกาย จิตใจก็เหลือ "สักแต่ว่ารู้" ไม่มีคุณค่าแฝงอยู่ได้เลย เพราะถูกนำไปทุ่มเทให้กับไฟคือกิเลสเผาผลาญอยู่ตลอดเวลา รู้ก็รู้ไปด้วยทุกข์ ไม่ใช่รู้ไปด้วยความสบาย ไม่ใช่รู้ไปด้วยความเฉลียวฉลาดปราดเปรื่อง ความรู้อันนี้อยู่ในใต้อำนาจแห่งความทุกข์ ให้ความทุกข์เหยียบย่ำทำลายอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นเหมือนใจที่ไม่มีประโยชน์อะไรเลย

การสร้าง "จิตตภาวนา" ขึ้นโดยสม่ำเสมอด้วยความอุตส่าห์พยายาม ความขยันหมั่นเพียร นี้เป็นทางที่จะดับไฟภายในจิตใจของเรา ให้ปรากฏความร่มเย็นขึ้นมาโดยลำดับได้ **สิ่งที่ทำได้ สิ่งที่เป็นฐานะ** คือคู่ควรแก่สัตว์โลกจะทำได้ **พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ทั้งสิ้น สิ่งที่ไม่เป็น "ฐานะ" คือเป็นไปไม่ได้ ก็ไม่ทรงนำมาสั่งสอนโลก**

การที่นำมาสอนมากน้อยในบรรดาธรรมทั้งหลาย ล้วนแต่อยู่ในวิสัยของ "พุทธบริษัท" จะพึงประพฤติปฏิบัติได้ ไม่ใช่พระพุทธเจ้าจะทรงสั่งสอนแบบสุ่มเดา

เราผู้ปฏิบัติพึงเห็นอรรถเห็นธรรมเป็นสำคัญและซาบซึ้งถึงใจ เช่นเดียวกับเรื่องที่เราขยะแขยงไม่ปรารถนาในความทุกข์ทั้งหลาย อันจะเกิดขึ้นทางกายและทางใจ เป็นสิ่งที่โลกไม่พึงปรารถนาด้วยกัน ก็สิ่งใดที่จะพึงนำมาแก้สิ่งที่ไม่พึงปรารถนานี้นอกจากธรรม!

เมื่อได้ทราบโดยเหตุผลแล้วเช่นนี้ การบำเพ็ญธรรมจะยากหรือง่ายนั้นไม่สำคัญ เพราะความปลงใจเชื่อ ความพอใจ และเหตุผลเป็นเครื่องบังคับอยู่แล้วให้ต้องทำ คนต้องทำได้ตามกำลังของตน ความขี้เกียจ ใครจะไม่ขี้เกียจเพราะอยู่ใต้อำนาจของกิเลสตัวขี้เกียจ ไม่อยากทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ มีด้วยกันทุกคน ความขี้เกียจต้องขึ้นหน้า

เสมอ แต่ความขี้เกียจไม่ใช่ธรรมที่จะยังบุคคลให้พ้นจากทุกข์ เป็นสิ่งที่จะทำให้นอนใจประมาท และล่มจมลงไปโดยลำดับ ตามอำนาจของกิเลสจอมโกหกพกลมเท่านั้น

พระพุทธเจ้าท่านก็เคยมีมาแล้ว แต่ทำไมพระองค์จึงมีความสามารถนอกเหนือสิ่งที่เคยกดถ่วงจิตใจนี้ได้ เราควรนำเข้ามาเทียบเคียงแล้วยึดหลักของท่านไว้เป็นคติเตือนใจ เวลาความเกียจคร้านอ่อนแอเกิดขึ้นจะมีทางพอต่อสู้กันบ้าง ไม่หมอบราบไปทีเดียว ยากก็ทำไป!

ถ้าเราเห็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์จริง การแก้ทุกข์ก็ต้องถือเป็นของสำคัญ ไม่เช่นนั้นสิ่งที่เราขยะแขยง สิ่งที่เราเกลียดกลัวนั้น จะไม่พ้นจากการเจอกันตลอดไปจนได้ จะหาทางหลบหลีกปลีกตัวด้วยความคิดเฉย ๆ โดยไม่มีการกระทำหรือแก้ไขดัดแปลงย่อมเป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่ควรแก่การทำด้วยวิธีใด จะยากหรือง่าย เราต้องทำตามวิธีนั้น ๆ ซึ่งเป็นทางถอดถอนสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาออกจากจิตใจ

เรานี้เป็น "หนึ่ง" ด้วยกันทุกคน พูดถึงเรื่องการเกิดตายแล้ว พูดถึงเรื่องความทุกข์ในระหว่างภพนั้น ๆ จนกระทั่งบัดนี้ เป็น "หนึ่ง"ด้วยกันทุกคน ไม่มีใครเป็น "สอง" รองลงไป! เพราะต่างคนต่างเกิด ต่างคนต่างทุกข์ ต่างคนต่างเป็นมาอย่างนั้นด้วยกัน ภพน้อยภพใหญ่ ทุกข์น้อยทุกข์ใหญ่ ทุกข์มาด้วยกัน ไม่มีใครจะนำภพชาติมาแข่งขันกันได้เพราะมีมากด้วยกัน ความทุกข์ก็มีเต็มกายเต็มใจเช่นเดียวกัน เรานำมาแข่งขันกันไม่ได้ ที่ท่านเรียกว่า "หนึ่งด้วยกัน"พวกเรานี่ได้คะแนน "เอก"ด้วยกัน มันได้แบบนี้

ทีนี้ควรให้ "เอก" ด้วยจิต "เอก" ด้วยธรรม ! เรื่องกองทุกข์ความทรมานนี้เคย "เอก" มาด้วยกันแล้ว ไม่มีใครจะสามารถอาจหาญนำมาแข่งขันกันได้ ว่าใครมีทุกข์มากน้อยกว่ากันอย่างไรบ้าง เพราะมีเหมือน ๆ กัน พอ ๆ กัน

ขึ้นชื่อว่า "กิเลส" เป็นผู้นำทาง เป็นผู้ฉุดลากแล้ว เป็นผู้พาเดินแล้ว ต้องเดินไปเพื่อความเป็นทุกข์มากน้อยโดยลำดับเช่นเดียวกันหมด ถ้าหากว่าเราจะขืนยอมเชื่อกิเลสอยู่ร่ำไปแล้ว เราก็จะต้องได้รับความทุกข์เพราะอำนาจของกิเลสร่ำไป เรื่อยไป ไม่มีเบื้องปลายว่าเมื่อไรเราจะพ้นจากกองทุกข์นี้ได้ ถ้าเราไม่ฝืน!

การฝืนกิเลสเป็นเรื่องของธรรม ฝืนด้วยเหตุด้วยผลของเราที่ทราบแล้วว่า สิ่งนั้นเป็นภัย สิ่งนั้นเป็นทุกข์ จะต้องแก้ด้วยวิธีนี้ แก้ด้วยวิธีนั้น วิธีใดที่ถูกต้องในการแก้กิเลสแก้กองทุกข์เราต้องนำมาใช้ จะยากหรือง่ายไม่สำคัญ เช่นเดียวกับเครื่องมือทำงาน จะหนักหรือเบา นายช่างต้องยกมาทำหยิบมาทำทั้งนั้น ถึงวาระงานใดที่จะต้องทำด้วย

เครื่องมือใด หนักก็ต้องยกเอาขึ้นมาทำ เบาก็ต้องเอามาทำ จนสิ่งที่ต้องการนั้นสำเร็จลุล่วงไปโดยลำดับ ถึงขั้นสำเร็จอันสมบูรณ์

นี่เครื่องมือที่จะบำเพ็ญเพื่อแก้กิเลสตัณหาอาสวะ ที่จะปลูกสร้างจิตใจขึ้นให้เป็นรากเป็นฐาน เป็นตัวเป็นตนขึ้นมาอย่างแท้จริง ก็จะต้องสร้างด้วยเครื่องมือคือ **"ธรรม"** ธรรมที่เป็นเครื่องมือมีหลายประเภทที่เราจะต้องนำมาใช้ในเวลานั้น ๆ บางกาลบางเวลาจิตใจไม่ถูกกิเลสยั่วเย้า ไม่ถูกกิเลสก่อกวนให้ฟุ้งซ่านรำคาญมากนัก การแก้ไขด้วยการฝ่าฝืนการปราบปรามกันก็ไม่หนักมือเท่าไร การใช้สติปัญญาอันเป็นเครื่องมือก็ไม่หนักมาก อาการแห่งการกระทำโดยท่าต่าง ๆ ก็ไม่หนักมาก เช่น นั่งนานไม่นานไม่สำคัญ เดินนานไม่นานไม่สำคัญ การพิจารณานานไม่นานก็ไม่ค่อยสำคัญ เพราะงานยังไม่สำคัญ

เมื่อจิตถูกกิเลสก่อกวนวุ่นวายมากจนหาที่ปลงที่วางไม่ได้ กาลนั้นเราจะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ขึ้นชื่อว่าความเพียรแล้วมีเท่าใดต้องทุ่มเทลงเพื่อต่อสู้กันในเวลานั้น เป็นก็เป็นตายก็ตาย ไม่ยอมแพ้ไม่ยอมถอย นอกจากตายเสียเท่านั้นเพราะมันสุดวิสัย สติปัญญามีเท่าไรจะต้องนำมาใช้ในเวลานั้น หนักก็ต้องใช้ ลำบากยากเย็นเข็ญใจขนาดไหนก็ต้องใช้ ทุกข์ขนาดไหนเพราะความเพียรก็ต้องนำมาใช้ ทุกข์เพราะความเพียรไม่เป็นไร ทุกข์เพราะกิเลสนี้พิลึก จมแล้วหาวันผุดวันโผล่หน้าขึ้นมาไม่ได้ ส่วนทุกข์ด้วยการประกอบความพากเพียรนี้เราทราบ ทุกข์ทางกายเราก็ทราบ เช่น นั่งนานเดินนานเราทราบ อุบายวิธีต่าง ๆ ที่เราคิดค้นขึ้นมาเพื่อต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ เป็นความยากลำบากเพียงไรก็ทราบ แต่ผลที่ปรากฏขึ้นมาจากความยากลำบากเพราะความเพียรนี้ นั้นเป็นความสุขความอัศจรรย์และความแยบคายของใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่เราพึงหวังพึงปรารถนากันอยู่แล้วนี่

เมื่อมีเหตุมีผลเป็นเครื่องเทียบเคียงกันอยู่เสมอ และมีเครื่องตอบรับกันอยู่เรื่อย ๆ อย่างนี้ แม้จะลำบากเพียงไรก็พอตะเกียกตะกายไปได้ด้วยกัน ถ้าจะมีแต่ความลำบากอย่างเดียว ไม่มีผลคือความสุขความสบายเป็นเครื่องตอบแทนเลย ใครก็เป็นไปไม่ได้ในโลกนี้ อย่าว่าแต่คนเราสามัญธรรมดาเลย แม้พระพุทธเจ้าก็ตรัสรู้ขึ้นมาไม่ได้ สาวกอรหัตอรหันต์ที่เราเปล่งวาจาหรืออุทิศน้ำใจต่อท่านว่า **"พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ"** ก็ไม่ปรากฏมีในโลกเลย

ความจริงมันก็ต้องมีจังหวะมีโอกาสที่จะพอสู้กันได้ คนเราสำคัญที่ความพยายาม เหตุผลอย่าปล่อยวางสำหรับนักธรรมะ ถ้าเหตุผลจางไปเมื่อไรกิเลสจะแหลมคมเข้ามาทุกที ถ้าความเพียรจืดจางกิเลสต้องเค็ม ถ้าความเพียรเข้มแข็ง สติปัญญาเข้ม

แข็ง กิเลสจะค่อยจางลงไป ๆ เพราะกิเลสกลัวธรรมเท่านั้นไม่กลัวอะไรในโลกนี้ ธรรมเท่านั้นเป็นเครื่องปราบกิเลส

ธรรมก็ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา!

"ศรัทธา" ความเชื่อต่อผลที่พระพุทธเจ้าทรงได้รับแล้ว และประกาศธรรมสอนโลกว่าเป็น "นิยยานิกธรรม" จริงๆ นี่เป็นศรัทธาความเชื่อ แม้เราเองเมื่อประพฤติปฏิบัติดังที่พระองค์สอนไว้ ก็แน่ใจว่าจะต้องได้รับผลเป็นที่พึงพอใจโดยลำดับ นี่ศรัทธา

"วิริยะ" คือความพากเพียร ทำอะไรก็ทำด้วยความพากเพียรแล้วดีทั้งนั้น ไม่ว่ากิจนอกการใน ถ้ามีความพากเพียรเป็นเครื่องสนับสนุน ต้องสำเร็จและสวยงามน่าดูน่าชม

"สติ" เป็นสิ่งสำคัญที่คอยกำกับงานนั้นๆ ไม่ให้พลั้งเผลอผิดพลาดไปได้

"สมาธิ" มีความมุ่งมั่นต่อกิจการของตน ไม่หวั่นไหวคลอนแคลน เอาจนถึงขั้นสำเร็จ นี่เรียกว่า "สมาธิในทางเหตุ", ส่วน "สมาธิในทางผล" ปรากฏขึ้นมาเป็นความแน่วแน่มั่นคงของจิต เป็นความสุขความสบายเกิดขึ้นจากเหตุ คือความมั่นคงในการกระทำ ไม่วอกแวกคลอนแคลน ไม่เอนเอียง ตั้งหน้าตั้งตาทำจริงๆ นี่คือสมาธิฝ่ายเหตุ สมาธิฝ่ายผลคือความสงบของใจ จนกระทั่งเป็น "เอกัคคตา" ที่ท่านเรียกว่า มีอารมณ์เป็นอันเดียวเท่านั้น ไม่มีอะไรเข้ามาพึ่งพิง

"ปัญญา" คือความสอดส่องมองทะลุไปหมด อะไรๆ ก็ตามต้องใช้ปัญญาเป็นสิ่งสำคัญสอดส่องมองดูเหตุการณ์ หน้าที่การงานอันนั้นจะได้ผลเสียหายหรือผลสมบูรณ์อย่างไรบ้าง ต้องอาศัยปัญญาพินิจพิจารณา บวก ลบ คูณ หาร ไปในตัว **นี่แหละธรรมที่จะยังบุคคลให้พ้นจากทุกข์ไปได้โดยลำดับ**

ไม่ว่ากิจการงานอะไรที่จะสำเร็จสมบูรณ์ไปได้ ประการหนึ่งท่านก็เรียกว่า "อิทธิบาทสี่" นั่นก็เป็นสิ่งสำคัญพอๆ กับธรรมหมวดที่กล่าวมาแล้ว คือ

(๑) **ฉันทะ** เราพอใจกับอะไร ฉันทะพอใจกับกิเลส มันก็เป็นกิเลสขึ้นมา คนมีความพอใจในสิ่งใด ย่อมเสาะแสวงหาในสิ่งนั้น ต้องเป็น "นั้น" ขึ้นมา แต่ "อิทธิบาทสี่" นี้มิได้หมายถึงความต่ำทรามเช่นนั้น หมายถึงความดีที่จะให้เป็นผลสำเร็จขึ้นมาตามความมุ่งหวัง ท่านเรียกว่า "อิทธิบาท" คือสิ่งที่จะทำให้สำเร็จตามความมุ่งหวัง ไม่สุดวิสัยของมนุษย์ที่จะพึงทำได้ "ฉันทะ" มีความพอใจ

(๒) **วิริยะ** ความพากเพียร

(๓) **จิตตะ** ใฝ่ใจ ไม่ให้ห่างเหินกับกิจการที่ทำ

(๔) **วิมังสา** คือปัญญา ความเฉลียวฉลาดรอบตัว รวมแล้วก็เป็นอันเดียวกัน คือเพื่องานและผลงานอันเดียวกัน

นี่แหละธรรมที่จะสร้างมนุษย์ให้เป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบ ที่จะสร้างจิตใจให้มีรากมีฐาน สร้างหน้าที่การงานให้เป็นชิ้นเป็นอัน เป็นสัดเป็นส่วน มีกฎมีระเบียบ มีขนบประเพณีอันดีงาม

สำหรับตนเองผู้บำเพ็ญในธรรมทั้งหลาย ไม่ให้ปีนเกลียวกับหลักธรรมที่ท่านสอนไว้นี้ เมื่อจิตใจมีความเป็นไปกับธรรมดังที่กล่าวแล้วก็ชื่อว่า **"จิตใจมีอารักขา"** คือธรรมรักษา ธรรมเป็นเครื่องรักษาจิตใจ ใจย่อมมีความเจริญขึ้นเรื่อย ๆ สิ่งที่เคยเป็นภัยต่อจิตใจก็ค่อยจางลงไป ๆ ใจที่เคยอาภัพอับเฉามาเป็นเวลานาน **ก็เพียงอับเฉาเท่านั้น ไม่ใช่จิตฉิบหายไปจนหาอะไรคิดอะไรรู้ไม่ได้** เมื่อถูกชำระด้วยความพากเพียรวิธีต่าง ๆ ย่อมจะมีความผ่องใส มีความสงบเย็นใจ มีความสุขความสบายขึ้นมา เพราะข้าศึกห่างไกลออกไปด้วยการชำระจิตของผู้มี **"ความเพียร"**

นี่เป็นกุญแจดอกสำคัญ ที่จะไขสิ่งที่พึงปรารถนาทั้งหลายให้สำเร็จขึ้นมาโดยสมบูรณ์ได้ ไม่ใช่เพียงความคิดความต้องการเฉย ๆ โดยมีความท้อแท้อ่อนแอเป็นเครื่องฉุดลากเอาไว้ ไม่ให้ดำเนินงานนั้น ๆ เป็นไปโดยสมบูรณ์

เราจะทำอะไรคิดอะไรก็ตาม อย่าลืมพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาของพวกเรา การกระทำทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าเมื่อเกิดความท้อแท้อ่อนแอขึ้นมา ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสรู้ด้วยความพากเพียรในธรรมที่กล่าวมานี้ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญานี้แล หรือตรัสรู้ด้วยอะไรถ้าไม่ใช่ด้วยธรรมเหล่านี้

เราจะเอาอะไรมาบำรุงจิตใจของตน มาส่งเสริมจิตใจของตนให้เป็นความสุขความเจริญ อย่างน้อยก็เป็น **"ศิษย์ที่มีครู"** ถ้าไม่ใช่ธรรมดังที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญและทรงรู้เหตุรู้ผลมาแล้วนี้ ไม่มีทางอื่นเป็นที่น่าดำเนินเลย

คำว่า **"ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ"** เกิดขึ้นมาได้ด้วยเหตุใด ถ้าไม่เกิดขึ้นได้ด้วยธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา นี้ไม่มีทางเกิดขึ้นได้ **"ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ"** เกิดขึ้นได้ด้วยเหตุนี้เอง เกิดขึ้นจากพระพุทธเจ้าผู้มีธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ประจำพระองค์

"สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ" ก็ไปในแนวเดียวกัน พระสงฆ์สาวกทั้งหลายไม่ใช่ผู้อ่อนแอท้อถอย แม้จะออกมาจากสกุลใด ๆ ก็ตาม ตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์ลงมาพ่อค้าเศรษฐี กุฎุมพี ถึงบุคคลธรรมดา เมื่อก้าวเข้าสู่ความเป็น **"พุทธชิโนรส"** ที่ปรากฏใน

พระพุทธศาสนาแล้ว เป็นผู้พร้อมด้วยความเพียรทั้งนั้น เพราะฉะนั้นความเพียรจึงเป็นธรรมสำคัญมาก ที่จะยกฐานะของจิตใจบุคคลให้ขึ้นสู่ระดับสูงโดยลำดับ

สรุปความแล้วเรียกว่า ธรรมห้าประการ คือ "ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา" นี้แหละสามารถยกจิตใจแม้จะล่มจมลงขนาดไหนก็ตาม ถ้าได้ยกธรรมทั้งห้านี้มาเป็นเครื่องพยุงแล้ว ต้องดีดขึ้นมาโดยลำดับ จนถึงความพ้นทุกข์ได้โดยไม่สงสัย

อิทธิบาททั้งสี่ก็พึงทราบว่าเป็นธรรมเกี่ยวโยงกัน นี่แหละธรรมที่จะยกฐานะของจิตใจให้สูงส่ง ไม่ได้ถูกกดถ่วงเหมือนอย่างสิ่งที่เคยกดถ่วงอยู่ภายในใจของสัตว์โลก

ท่านเดินจงกรม บางองค์ฝ่าเท้าแตก นั่น! ฟังซิ เพียรหรือไม่เพียรขนาดฝ่าเท้าแตก บางองค์ไม่นอนตลอดไตรมาสคือสามเดือนจนจักษุแตกบอด เช่นพระจักขุบาลเป็นต้น ท่านลำบากไหมท่านประกอบความเพียร

เราพิจารณาดูซิ เราไม่ถึงกับให้ตาแตกขนาดนั้น ขนาดกิเลสทุรนทุรายหาที่หลบที่ซ่อนก็ยังดี อย่าให้กิเลสมันเรรวนป้วนเปี้ยนไปหมด ทั้งทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มีแต่เรื่องของกิเลสป้วนเปี้ยนไปหมด หาตัวหาตนหาอรรถหาธรรมภายในใจไม่มีเลย แล้วเราจะหาความร่มเย็นมาจากไหนพอเป็นกำลังเพื่อตัดกิเลสซึ่งเคยเป็นใหญ่เป็นโตภายในจิตใจของเรา จึงต้องอาศัยหลักธรรมที่กล่าวนี้ให้แนบสนิทติดกับใจ อย่ารักอันใดยิ่งกว่าธรรมนี้ซึ่งเป็นเครื่องแก้กิเลสให้กับใจ อันเป็นที่รักที่สงวนอย่างยิ่งในชีวิตของเรา พอได้มีอิสรเสรีขึ้นไปโดยลำดับ

ใจอิสระกับใจที่หมอบอยู่ภายใต้อำนาจกิเลส อันไหนดี ?

คนเราที่หมอบอยู่ใต้อำนาจของเขาไม่มีอิสรภาพในตนเลย กับคนที่มีอิสรเสรีคนไหนดี?

จิตใจที่หมอบอยู่กับกิเลสตัณหาอาสวะทั้งหลายมาเป็นเวลานาน ถ้าเรายังไม่เบื่อพออยู่แล้ว เราจะต้องหมอบราบไปเรื่อยๆ ถ้าหากมีความเบื่อความพอ ความอิดหนาระอาใจ ความเห็นโทษของสิ่งเหล่านี้บ้าง ก็จะพอมีทางต่อสู้ และสู้กันด้วยวิธีการต่างๆ สุดท้ายก็มาลงในธรรมห้าข้อที่เป็นเครื่องมืออันสำคัญ กำราบปราบปรามกิเลสทั้งหลายเหล่านี้ให้แหลกละเอียดไปได้

สนามรบของผู้ปฏิบัติคือสถานที่ใด ?เช่น ท่านเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาหามรุ่งหามค่ำ ท่านเอาอะไร "เป็นสนามรบ"เป็นสถานที่พิจารณา ?

ในหลักธรรมท่านสอนว่า "สัจธรรมทั้งสี่""สัจธรรมทั้งสี่"นั้นมีอยู่ในที่ใด ถ้าไม่มีอยู่ภายในกายในจิตของมนุษย์เรานี้ เราก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง เราเดินจงกรม นั่งสมาธิ

ภาวนา เพื่อหาอรรถหาธรรม เราจะหาที่ตรงไหน ?ถ้าไม่หาใน "สัจธรรม"การหาในสัจธรรมหาอย่างไร ?

ทุกข์ก็ทราบแล้วว่าทุกข์ มันเกิดขึ้นในกายในจิตของบุคคลและสัตว์ สัตว์เขาไม่รู้เรื่องวิธีปฏิบัติแก้ไข แต่เรารู้วิธีแก้ไข คำว่า "ทุกข์"เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาแล้วหรือ ?เกิดขึ้นในกายก็ไม่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาเลย กายอยู่เป็นปกติสุขก็ตาม ถ้าทุกข์เกิดขึ้นจะมีความระส่ำระสาย อากัปกิริยาจะไม่น่าดูเลย ถ้ามันเกิดขึ้นมากๆ ยิ่งดูไม่ได้ จิตใจที่มีความทุกข์เกิดขึ้นมากๆ มันน่าดูแล้วหรือ? แสดงมาทางใดเป็นภัยไปหมด คือระบายทุกข์ด้วยอาการต่างนั้น ความจริงเป็นการเพิ่มทุกข์ขึ้นทั้งนั้นโดยเจ้าตัวไม่ทราบเลย คนที่มีความทุกข์มากจึงต้องระบายออกในท่าต่างๆ ดังที่เราทราบกัน นั่นเขาถือว่าเป็นทางระบายออกแห่งทุกข์ แต่ความจริงแล้วเป็นการสั่งสมหรือส่งเสริมทุกข์ให้มากขึ้น เป็นความเข้าใจเฉยๆ ว่าตนระบายทุกข์ออก คนอื่นเดือดร้อนกันแทบตาย เพราะความดุด่าว่ากล่าวแสดงกิริยาอาการที่ไม่ดีไม่งาม ออกมาจากของไม่ดีไม่งามซึ่งมีอยู่ภายในใจของตน เมื่อระบายออกไปที่ตรงไหนมันก็เดือดร้อนที่ตรงนั้น สกปรกไปด้วยกันหมด

เรื่องความทุกข์เกิดขึ้นมาเพราะเหตุใด เราค้นหาสาเหตุ นี่แหละคือสัจธรรมข้อหนึ่ง

เราทราบแล้วว่าทุกข์ เราจะแก้ด้วยวิธีใดถ้าไม่แก้สาเหตุที่เป็นเครื่องผลิตทุกข์ขึ้นมา คือ "สมุทัย""สมุทัย"คืออะไร คือ "กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา"นี้ส่วนใหญ่ท่านเรียกว่า"สมุทัย"ความอยากในสิ่งที่ตนรักใคร่ ความเกลียดในสิ่งที่ตนไม่ชอบ แล้วให้เกิดทุกข์ขึ้นมา เหล่านี้ล้วนแต่เรื่องของ "สมุทัย"

ความคิดความปรุงอันใดที่จะเป็นเครื่องสั่งสมกิเลส เป็นเครื่องสั่งสมทุกข์ขึ้นมาท่านเรียกว่า "สมุทัย" ทั้งนั้น เป็นกิ่งเป็นก้านแตกแขนงออกไปจากไม้ต้นเดียว คือใจนี่แหละ

ความโกรธ ความโลภ ความหลง ราคะ โทสะ โมหะ รากเหง้าของมันจริงๆ อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่ใจ มันฝังอยู่ที่ใจนี้ทั้งนั้นไม่ได้ฝังอยู่ที่ไหน เราพิจารณาค้นคว้าเข้าไปภายในร่างกายเรานี้ แล้วก็ย้อนเขามาหาใจ มันคิดมันปรุงเรื่องอะไร ปรุงทั้งวันทั้งคืน ปรุงแต่เรื่องความทุกข์ความร้อนให้ตนและผู้อื่นจนหาที่ดับไม่ได้ ท่านจึงสอนให้ใช้สติปัญญาพิจารณาตรวจตราความคิดความปรุงของตน มันหวงในขันธ์หวงไปอะไร เกิดมาแล้วจะไม่มีป่าช้าเหมือนโลกทั้งหลายเขาหรือ? ถึงได้หวงได้ห่วงนัก แล้วจะสำเร็จประโยชน์ไหม? ความหวงของเรานี้สำเร็จไหม? มันจะไม่กลายเป็น **"ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺ**

ข์" ขึ้นอีกเหรอ? ปรารถนาเมื่อไม่สมหวังแล้ว "มันจะเกิดความทุกข์" ขึ้นมาภายในหัวใจอีก **ท่านจึงไม่ให้ปรารถนา ท่านให้พิจารณาตามความจริง**

รูปขันธ์นี้ มันตั้งขึ้นมาแล้วเพื่อจะแตกไป ไม่ใช่เพื่ออื่นใด ตั้งเพื่อแตกไปเราก็ทราบ ถ้าพิจารณาทางด้านปัญญาหาที่ขัดแย้งไม่ได้ เมื่อหาที่ขัดแย้งไม่ได้แล้วจะไปหวงห้ามมันทำไม ทราบด้วยปัญญาแล้วก็วางไว้ตามความจริงของรูปขันธ์ ที่มันกำลังจะแตกหรือมันทรงอยู่ ก็ทราบว่ามันทรงอยู่เพื่อจะแตกจะสลายไปท่าเดียวเท่านั้น โลกอันนี้มีป่าช้าเต็มไปหมดทุกตัวสัตว์ทุกบุคคล เราสงสัยป่าช้าที่ไหนจึงไม่อยากตาย?

ถ้าเราพิจารณาตามหลักธรรมนี้แล้วเราจะไม่สงสัยป่าช้า และเราจะไม่สงสัยตัวของเราว่าจะไม่ตาย เมื่อเราไม่สงสัยว่าเราไม่ตายแล้วเราก็ไม่หวั่น เราทราบชัดภายในจิตใจเราแล้ว**ปล่อยวาง** เพราะเรื่องความตายเป็นหลักธรรมชาติห้ามไม่ได้ ปลดปล่อยลงตามหลักธรรมชาติของมัน จะลงที่ไหนก็ให้ลงไป ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลม ไฟเป็นไฟ ไปตามสภาพ

ผู้รู้ให้เป็นผู้รู้ อย่าไปหลงเอาน้ำ เอาไฟ เอาลม มาเป็นตน มันเป็นกาฝาก แล้วก็มากัดมาไชเกี่ยวข้องอยู่กับจิตใจเราให้เดือดร้อนไปด้วย เพราะนั่นไม่ใช่เรา แต่เราถือว่าเป็นเรา มันก็เกิดความทุกข์มากัดมาไชเรานี่แหละ

เวทนาก็เหมือนกัน ความสุขความทุกข์เราเคยปรากฏมาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้ ไม่ว่าสุขทางกาย ทุกข์ทางกาย สุขทางใจ ทุกข์ทางใจ มันก็เป็นเรื่อง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เหมือนกัน มันเกิดมาเพื่อดับไป ๆ **ขึ้นชื่อว่า "สมมุติ" แล้วไม่มี**อะไรจีรังถาวรที่จะคงเส้นคงวาอยู่ได้

มันทุกข์ที่ตรงไหนเวทนา? เวทนาในร่างกายเราพอพิจารณาได้ ปัญญายังพอสอดส่องมองทะลุไปได้ ทุกข์ภายในใจนี่ซิสำคัญ ทุกข์ภายในกายแล้ว เกิดทุกข์ภายในใจขึ้นมาอีก ก็เพราะเรื่องของสมุทัย คือเรื่องของกิเลสตัวเดียวเท่านั้นแหละ หลอกคนหลอกสัตว์โลกให้ลุ่มหลงไปตาม จงให้ทราบชัดเจน การพิจารณาร่างกายก็เพื่อจะแก้ความลุ่มหลงของตนที่สำคัญว่า "กายนี้เป็นตน"

การพิจารณาเวทนา คือทุกขเวทนา สุขเวทนา ก็เพื่อจะลบล้างทุกขเวทนาเหล่านี้ที่สำคัญว่าเป็นตนออกจากใจ ให้ต่างอันต่างจริง เวทนาให้เป็นเวทนา เราให้เป็นเรา คือความรู้ อย่านำมาคละเคล้ากันมันเป็นไปไม่ได้ เพราะอันหนึ่งเป็นอันหนึ่ง จะมารวมเป็นอวัยวะเดียวกันได้อย่างไร เช่น คนสองคนมารวมเป็นคนเดียวได้หรือ คนคนเดียวมันก็หนักพอแล้ว เอา ๒ คน ๓ คน ๔ คน ๕ คน มาแบก มันยิ่งหนักไปไม่ได้เลย แบกรูปแล้วก็แบกเวทนา แบกสัญญา แบกสังขาร แบกวิญญาณ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นของหนัก

ด้วยอุปาทาน แล้วทีนี้ผลที่จะสะท้อนกลับมาจะมาไหน ?ถ้าไม่มีใจซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบนี้ จะต้องรับทุกข์แต่ผู้เดียว ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากการถือนั้นเลย เรายังจะฝืนไปยึดถืออยู่หรือ?นี่การพิจารณาทุกขเวทนาให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน

เอ้า **สัญญาความจำ** จำได้เท่าไรลืมเท่านั้น เมื่อต้องการก็คิดขึ้นมาใหม่จำใหม่ แล้วก็ลืมไป ลืมไปเรื่อย ๆ จำได้แล้วหลงลืม **“สญฺญา วาสฺส วิมุยฺหติ”** พระพุทธเจ้าสอนไว้แล้วหาที่แย้งที่ตรงไหน สัญญาเป็นของไม่แน่นอน จำได้ก็หลงลืมไป **“สญฺญา อนิจฺจา”** แน่ะ! ท่านก็บอกแล้ว คำว่า **“อนิจฺจา ๆ”** นั้นมีแต่ท่านสวดให้คนตายฟังว่า **“อนิจฺจา วต สงฺขารา”** เรายังจะมาสวดมาเสกมาสรรเราให้เป็นคนขึ้นมา ที่ ๆ ไหนให้เป็นเรา เอามาทั้งขันธ์ห้าอย่างนี้ว่าเป็นเราได้อย่างไร! มันเป็นอนิจจา **“อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา”**

ให้พิจารณาด้วยปัญญา แยกแยะกันให้เห็นละเอียดลออ เราไม่ต้องกลัวตาย ความตายไม่มีในจิตเรา อย่าหาเรื่องกลัวมาหลอกจิต เป็นการโกหกตัวเอง แล้วก่อความทุกข์ขึ้นมาโดยไม่เกิดประโยชน์อะไร เรียกว่า **“ฝืนธรรม”** คือความจริงของพระพุทธเจ้า ใครเชื่อพระพุทธเจ้าแล้วอย่าฝืนความจริง พิจารณาให้เห็นตามความจริงด้วยอำนาจของปัญญาของตนนั้นแล ผู้นั้นแหละชื่อว่า **“พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ”** อย่างแท้จริง ไม่ใช่พูดแต่ปาก ให้เห็นอยู่ภายในใจด้วย พร้อมทั้งความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วอย่างไร สอนไว้ในวงของมวลสัตว์ เราก็เป็นมวลสัตว์โลกคนหนึ่งในจำนวนแห่งมวลสัตว์โลกทั้งหลาย ทำไมเราจะไม่ทราบตามความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้แล้วที่มีอยู่โดยสมบูรณ์

ภายในตัวของเราคือสัจธรรมทั้งสี่ **“สังขาร”** ฟังซิ คือความปรุง มันจริงพอเชื่อถือได้เมื่อไร! มันปรุงมันแต่งมันเสกขึ้นมาทั้งนั้น ปรุงรูปนี้ขึ้นมารูปนั้นขึ้นมา จากสิ่งนั้นสิ่งนี้ เช่น รูปตุ๊กตา เป็นต้น เดี๋ยวก็แตก นี่ความปรุงก็เหมือนกัน ปรุงดีปรุงชั่วปรุงอะไรมา ก็มาหลอกตนเองนี่แหละไม่หลอกที่ไหน เพราะจิตมันเจ้าจอมโง่ อะไร ๆ มาหลอกมันก็เชื่อหมดจะว่ายังไง มันน่าหลอกมันก็หลอกน่ะซิ

ถ้ามีปัญญาแฝงอยู่ด้วยคอยสกัดกั้นไว้ อะไรเข้ามาก็กลั่นก็กรองด้วยดีแล้ว แม้สังขารจะปรุงกี่ร้อยกี่พันครั้งในวินาทีหนึ่งก็ตาม มันจะหมุนรอบตัวอยู่กี่ร้อยกี่พันครั้งเช่นเดียวกัน โดยทางปัญญาอะไรจะมาหลอกได้! สังขารก็ทราบแล้วว่าสังขาร ความรู้คือใจก็ทราบแล้วว่าเป็นใจ จะไปหลงเขาทำไม เขาเกิดมาจากตัวเองไปตื่นเขาทำไม สังขารเหล่านี้มันเป็นเงา

วิญญาณก็เหมือนกัน มันแย็บ ๆ ๆ ๆ เวลามีอะไรมาสัมผัสทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็ไปรับทราบที่จิต จิตก็ปรุงแต่งขึ้นมาด้วยสังขาร ด้วยสัญญา เอ้า

หลอกขึ้นมาปั้นขึ้นมา หาตัวจริงไม่ได้! ก็หลอกขึ้นมาหลงอารมณ์ของตัวเองอยู่ทั้งวันทั้งคืน แล้วก็ความหลงอารมณ์นั้นแลให้เป็นทุกข์ขึ้นมา เป็นผลแห่งความหลง เราไม่เห็นโทษของมันที่ตรงนี้จะเห็นที่ตรงไหน!

การเรียน "สัจธรรม" ไม่เรียนที่ตรงนี้รู้ที่ตรงนี้จะรู้ที่ตรงไหน ไล่เลียงเข้าไปอย่างละเอียดลออ กี่ตลบทบทวนไม่สำคัญ สำคัญที่ความเข้าใจด้วยปัญญาอย่างแจ่มแจ้งแล้วไม่ต้องบอก อุปาทานแม้จะไม่ใหญ่โตยิ่งกว่าภูเขา มันจะขาดสะบั้นลงไปไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย

เมื่อถูกไล่ต้อนเข้าไปด้วยปัญญาแล้วมันไม่ไปไหน ก็จะเข้าถ้ำใหญ่ นั่นแหละที่เรียกว่า **"คุหาสยํ"** มันเข้ามาหาจิต ตีเข้าไปด้วยปัญญา ด้วย **"อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา"** นี่มันเป็นเงา ๆ ๆ ตัวจริง ๆ อยู่ที่ไหน? ไล่เข้าไปหาตัวจริง มันจริงอยู่ที่จิต รวมตัวอยู่ที่จิต นอกนั้นเป็นเงาของมัน ตื่นรูป ตื่นเวทนา ตื่นสัญญา ตื่นสังขาร ตื่นวิญญาณ หลงรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

พอปัญญาสอดส่องมองทะลุไปหมดแล้ว มันก็วิ่งเข้าไปสู่ภายในคือจิต ไปรวมอยู่ที่จิตดวงเดียว ถ้าจิตไม่โง่เสียเท่านั้นจิตก็ย้อนเข้ามาพิจารณาตรงนั้นเอง คือจิตนั่นแหละ !

มันวิ่งเข้าไปหลบซ่อนอยู่ในจิต ต้องย้อนเข้าไปทำลายในจิตเลย มันวิ่งเข้าไปหลบซ่อนในที่นั้นแล้ว โจรผู้นั้นแหละมันจะยิงหัวเราออกมา เอ้า! มันเข้าไปหลบซ่อนอยู่ในตึกใดร้านใดราคาแพงเท่าใดก็ตาม ระเบิดขว้างเข้าไป มันพังทลายจนหมด โจรก็ตาย! เอ้า! อันนั้นมันจะฉิบหายก็ให้ฉิบหายไป เรายังมีชีวิตอยู่เราทำได้สร้างได้ ขอเราอย่าตายไปด้วยกัน นี่ก็เหมือนกันฟาดฟันมันลงไป! **กิเลสอย่างละเอียดเข้ารวมอยู่ในจิต**

พิจารณาเป็นกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ด้วยกัน เพราะกิเลสเหล่านี้มันเป็นตัวสมมุติ ฟาดฟันให้มันแหลกแตกกระจายไปจากจิตนั้น เมื่อแหลกกระจายลงไปแล้ว **เอ้า! จิตจะฉิบหายก็ให้รู้กัน แต่จิตมิได้ฉิบหายนี่!** เพราะจิตไม่มีป่าช้า จิตเป็น **"อมตํ"** โดยธรรมชาติแม้ยังมีกิเลส

พอกิเลสทั้งมวลสลายไปหมดแล้ว ท่านเรียกว่า "พ้นภัย **ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา**" หมด เมื่อน้ำอมตธรรมสาดลงที่ตรงนั้นเรียบวุธ! กิเลสไม่มีอะไรเหลือเลย

สิ่งที่เหลือก็คือความบริสุทธิ์ เมื่อจิตบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว นั่นแหละคือความสุขเต็มที่มีอยู่ที่ตรงนั้น งานอะไรต้องยุติกันที่ตรงนั้น ท่านว่า **"วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ**

นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ””เสร็จกิจหรือพรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่จะทำให้ยิ่งกว่านี้อีกไม่มี!”

กิจอื่นใดก็ตามที่จะทำให้ยิ่งกว่านี้ไม่มี! เพราะความรู้ชอบขอบชิดโดยสมบูรณ์แล้ว นี่คือที่สุดแห่งทุกข์มาสุดกันที่ตรงนี้!

ยอดแห่งธรรมก็อยู่ที่ใจดวงที่บริสุทธิ์นี้ **“พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ”** ที่เรากล่าวถึงน้อมระลึกถึงท่าน รวมเข้าในธรรมชาติที่บริสุทธิ์นี้หมด นึกถึงพระพุทธเจ้ากับอันนี้เลยเป็นอันเดียวกัน พุทโธ ธัมโม สังโฆ ในหลักธรรมชาติแท้ ได้แก่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ

ทีนี้เรื่องปัญหาว่าพระพุทธเจ้าปรินิพานไปนานแล้วเท่านั้นปีเท่านี้เดือน นิพพานในสถานที่นั่นที่นี่ ย่อมหมดปัญหาโดยประการทั้งปวง เพราะหลักธรรมชาติที่เป็นพุทธะ ธรรมะ สังฆะ แท้อยู่ที่ใจของตน เป็นสมบัติอันล้นค่าอยู่ภายในใจอันนี้ฉันใด อันนั้นฉันนั้น หมดปัญหา!

พระพุทธเจ้านิพพานไปไหน? รูปร่างเฉย ๆ สลายไปตามธรรมชาติของรูปขันธ์อันนั้นเช่นเดียวกับธาตุขันธ์ทั่ว ๆ ไป สถานที่นั่นที่นี่ตามสมมุตินิยม แต่ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ “พุทโธ” ทั้งดวงนั้นไม่ได้ฉิบหายไม่ได้ตาย ไม่มีกาลไม่มีสถานที่เข้าไปเหยียบย่ำทำลายเลย นั้นแลคือ “พุทธะ” แท้ นั้นแลที่เราอ้างถึง **“พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ”**

ธรรมชาตินั้นจะสูญไปไหน ให้เห็นชัด ๆ คือให้เห็นภายในจิตใจของตน เอาอันนี้เป็นหลักฐานพยาน ธรรมชาตินี้เมื่อถึงขั้นบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว อันนี้แลได้เป็นหลักฐานพยานอย่างเต็มภูมิทีเดียว เมื่ออันนี้ไม่สูญอันนี้เป็นอย่างไร อันนั้นก็เป็นฉันนั้น เมื่ออันนี้ไม่สูญ อันนั้นสูญได้อย่างไร เป็นธรรมอันเดียวกัน

นั่นแหละบรรดาพระสาวกอรหันต์ท่านเมื่อได้เข้าถึงธรรมประเภทนี้แล้ว อยู่ที่ไหนท่านก็อยู่กับธรรม อยู่กับ “พุทธะ ธรรมะ สังฆะ” ได้เฝ้าพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลา อกาลิโก หมดความหวั่นไหว เพราะน้ำอมตธรรมปราบไฟราคะตัณหาภายในจิตใจจนราบเรียบลงไปเลยไม่มีอะไรเหลือ “**เตสํ วูปสโม สุโข** ความระงับดับเสียซึ่งสังขารทั้งหลายเป็นความสุขอย่างยิ่ง!”

สังขารธรรมภายในใจ สังขารที่เป็นตัว “สมุทัย” นี่แหละระงับดับไปหมดถึงบรมสุข ก็บรมสุขที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มีอยู่ในสถานที่ใด ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่วมีกับเราทุกท่านที่รู้ ๆ อยู่เวลานี้ ธรรมชาติที่รู้นี้แลเป็นสิ่งที่ควรอย่างยิ่งแก่ธรรมทั้งหลายจนถึง “วิสุทธิธรรม” คือความบริสุทธิ์ ไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากความรู้นี้

ขอให้ชำระธรรมชาติความรู้นี้ให้พ้นจากสิ่งกดถ่วง หรือกดขี่บังคับทั้งหลายออกไปโดยลำดับ ๆ เถิด คำว่า "นิพพาน" จะไปถามหาว่าอยู่ที่ไหน เมื่อถึงจิตบริสุทธิ์แล้วจะหมดปัญหาโดยประการทั้งปวง

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร

มัชฌิมาปฏิปทา

ใน "มัชฌิมาปฏิปทา" ท่านตรัสไว้ว่า **"สมฺมาทิฏฺฐิ ความเห็นชอบ"** คำว่า "เห็นชอบ" ทั่ว ๆ ไปก็มี เห็นชอบในวงจำกัดก็มี และเห็นชอบในธรรมส่วนละเอียดยิ่งก็มี

ความเห็นชอบของผู้ถือพระพุทธศาสนาทั่ว ๆ ไปโดยมีวงจำกัด เช่น เห็นว่าบาปมีจริง บุญมีจริง นรก สวรรค์ นิพพาน มีจริง ผู้ทำดีได้รับผลดี ผู้ทำชั่วได้รับผลชั่ว เป็นต้น นี่ก็เรียกว่า "สมฺมาทิฏฺฐิ" ขั้นหนึ่ง (๑)

ความเห็นในวงจำกัดของนักปฏิบัติผู้ประกอบการพิจารณา "สติปัฏฐาน" หรือ "อริยสัจสี่" โดยกำหนดกาย เวทนา จิต ธรรม เห็นว่าเป็น "ไตรลักษณ์" คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ประจำตนทุกอาการด้วยปัญญา ปลูกศรัทธาความเชื่อลงในสัจธรรม เพราะการพิจารณา "ไตรลักษณ์" เป็นต้นเหตุ และถือไตรลักษณ์ที่มีอยู่ในสภาวธรรมนั้น ๆ เป็นทางเดินของปัญญา และพิจารณาในอริยสัจ เห็นทุกข์ที่เกิดขึ้นจากกายและจากใจทั้งของตนและของคนอื่นสัตว์อื่น ว่าเป็นสิ่งไม่ควรประมาทนอนใจ พร้อมทั้งความเห็นโทษใน "สมุทัย" คือแหล่งผลิตทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่สัตว์เสวยผลไม่มีประมาณตลอดกาล และเตรียมรื้อถอนสมุทัยด้วยปัญญา เพื่อก้าวขึ้นสู่ "นิโรธ" คือแดนสังหารทุกข์โดยสิ้นเชิง นี่เรียกว่า "สมฺมาทิฏฺฐิ" ขั้นหนึ่ง (๒)

"สมฺมาทิฏฺฐิ" ความเห็นชอบในธรรมส่วนละเอียดนั้น ได้แก่ความเห็นชอบในทุกข์ว่าเป็นของจริงอย่างหนึ่ง ความเห็นชอบใน "สมุทัย" ว่าเป็นของจริงอย่างหนึ่ง ความเห็นชอบใน "นิโรธ" ว่าเป็นของจริงอย่างหนึ่ง และความเห็นชอบใน "มรรค" คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ว่าเป็นของจริงอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นความเห็นชอบโดยปราศจากการตำหนิติชมในอริยสัจและสภาวธรรมทั่ว ๆ ไป จัดเป็น "สมฺมาทิฏฺฐิ" ขั้นหนึ่ง (๓)

สมฺมาทิฏฺฐิ มีหลายขั้น ตามภูมิของผู้ปฏิบัติในธรรมขั้นนั้น ๆ ถ้า สมฺมาทิฏฺฐิ มีเพียงขั้นเดียว ปัญญาจะมีหลายขั้นไปไม่ได้ เพราะกิเลสความเศร้าหมองมีหลายขั้น ปัญญาจึงต้องมีหลายขั้น เพราะเหตุนี้เอง สมฺมาทิฏฺฐิ จึงมีหลายขั้นตามที่อธิบายผ่านมาแล้ว

ในปฏิปทาข้อสองตรัสว่า **"สมฺมาสงฺกปฺโป" ความดำริชอบ** มี ๓ ประการ คือ

(๑) ดำริในการไม่เบียดเบียน หนึ่ง

(๒) ดำริในการไม่พยาบาทปองร้าย หนึ่ง

(๓) ดำริเพื่อออกจากเครื่องผูกพัน หนึ่ง

ดำริในทางไม่เบียดเบียนนั้น คือไม่คิดเบียดเบียนคนและสัตว์ ไม่คิดเบียดเบียนตนเองด้วย ไม่คิดให้เขาได้รับความทรมานลำบากเพราะความคิดของเราเป็นต้นเหตุ และคิดหาเรื่องลำบากฉิบหายใส่ตนเอง ไม่คิดดำริจะกินยาเสพย์ติดมี สุรา ฝิ่น และเฮโรอีน เป็นต้น

ดำริในความไม่พยาบาท คือไม่คิดปองร้ายหมายฆ่าใคร ๆ ทั้งสัตว์ทั้งมนุษย์ ไม่คิดเพื่อความชอกช้ำและฉิบหายแก่ใคร ไม่คิดให้เขาได้รับความเจ็บปวดบอบช้ำหรือล้มตายลงไปเพราะความคิดของเราเป็นต้นเหตุ และไม่คิดปองร้ายหมายฆ่าตัวเอง เช่นคิดฆ่าตัวเองด้วยวิธีต่าง ๆ ดังปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์เสมอ

นี่คือผลจากความคิดผิด ตัวเองเคยมีคุณแก่ตัวและเป็นสมบัติอันล้นค่าแก่ตัวเอง เพราะความคิดผิดจึงปรากฏว่าตัวกลับเป็นข้าศึกแก่ตัวเอง เรื่องเช่นนี้เคยมีบ่อย ๆ ซึ่งมิใช่เรื่องของมนุษย์ผู้ฉลาดจะทำกันละ ทั้งนี้พึงทราบว่าเป็นผลเกิดจาก "ความดำริผิดทาง" ผู้รักษาตัวและสงวนตัวแท้ เพียงแต่จิตคิดเรื่องไม่สบายขึ้นภายในใจเท่านั้น ก็รีบระงับดับความคิดผิดนั้นทันทีด้วย **"เนกขัมมอุบาย"** ไหนจะยอมปล่อยความคิดที่ผิดให้รุนแรงขึ้นถึงกับฆ่าตัวตาย เป็นตัวอย่างแห่งความรักตัวที่ไหนมี! นอกจากความเป็นเพชฌฆาตสังหารเท่านั้น

ความดำริเพื่อออกจากเครื่องผูกมัดนี่ ถ้าเป็นความดำริทั่ว ๆ ไป ตนคิดอ่านการงานเพื่อปลดเปลื้องตนออกจากความยากจนข้นแค้น เพื่อความสมบูรณ์พูนผลในสมบัติไม่อดอยากขาดแคลน ก็จัดเข้าใน "เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป อย่างอนุโลม" ของโลกประการหนึ่ง

ผู้ดำริให้ทาน รักษาศีล ภาวนา คิดสร้างถนนหนทาง ก่อพระเจดีย์ ทะนุบำรุงปูชนียสถานที่ชำรุดทรุดโทรม สร้างกุฏิ วิหาร ศาลา เรือนโรงต่าง ๆ โดยมุ่งกุศลเพื่อยกตนให้พ้นจากกองทุกข์ ก็จัดเป็น "เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป" ประการหนึ่ง

ผู้ดำริเห็นภัยในความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งเป็นไปในสัตว์และสังขารทั่ว ๆ ไปทั้งเราทั้งเขาไม่มีเวลาว่างเว้น เห็นเป็นโอกาสอันว่างสำหรับเพศนักบวชจะบำเพ็ญศีล สมาธิ ปัญญา ให้เป็นไปตามความหวัง ดำริจะบวชเป็นชี ปะขาว เป็นพระเป็นเณร นี่ก็จัดว่าเป็น "เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป" ประการหนึ่ง

นักปฏิบัติมีความดำริพิจารณาอารมณ์แห่งกรรมฐานของตน เพื่อความปลดเปลื้องจิตออกจากนิวรณ์ธรรมทั้งหลายโดยอุบายต่าง ๆ จากความดำริคิดค้นไม่มีเวลาหยุดยั้ง เพื่อเปลื้องกิเลสทุกประเภทด้วย "สัมมาสังกัปปะ" เป็นขั้น ๆ จนกลายเป็น "สมฺมาสงฺกปฺโป อัตโนมัติ" กำจัดกิเลสเป็นขั้น ๆ ด้วยความดำริคิดค้นตลอดเวลา จนกิเลสทุก

ประเภทหมดสิ้นไปเพราะความดำรินั้น นี่ก็จัดเป็น "สมฺมาสงฺกปฺโป" ประการสุดท้ายแห่งการอธิบายปฏิปทา ข้อ ๒

ปฏิปทาข้อที่ ๓ ตรัสไว้ว่า **"สมฺมาวาจา"** กล่าววาจาชอบ ที่กล่าวชอบทั่ว ๆ ไปก็มี ที่กล่าวชอบยิ่งในวงแห่งธรรมโดยเฉพาะก็มี กล่าวชอบตามสุภาษิต ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ผู้ฟัง กล่าวมีเหตุผลน่าฟัง จับใจ ไพเราะเสนาะโสต กล่าวสุภาพอ่อนโยน กล่าวถ่อมตนเจียมตัว กล่าวขอบบุญขอบคุณต่อผู้มีคุณทุกชั้น เหล่านี้จัดเป็น สมฺมาวาจา ประการหนึ่ง

"สมฺมาวาจา ที่ชอบยิ่ง" ในวงแห่งธรรมโดยจำเพาะนั้น คือกล่าวใน "สัลเลขธรรม" เครื่องขัดเกลากิเลสโดยถ่ายเดียว ได้แก่ กล่าวเรื่องความมักน้อยในปัจจัยสี่เครื่องอาศัยของพระ กล่าวเรื่องความสันโดษ ยินดีตามมีตามได้แห่งปัจจัยที่เกิดขึ้นโดยชอบธรรมกล่าวเรื่อง "อสังสัคคณิกา" ความไม่คลุกคลีมั่วสุมกับใคร ๆ ทั้งนั้น, "วิเวกกตา" กล่าวเรื่องความสงัดวิเวกทางกายและทางใจ "วิริยารัมภา" กล่าวเรื่องการประกอบความเพียร กล่าวเรื่องการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ กล่าวเรื่องทำสมาธิให้เกิด กล่าวเรื่องการอบรมปัญญาให้เฉลียวฉลาด กล่าวเรื่อง "วิมุตติ" คือความหลุดพ้น และกล่าวเรื่อง "วิมุตติญาณทัสสนะ" ความรู้เห็นอันแจ้งชัดในความหลุดพ้น นี่จัดเป็น "สมฺมาวาจาส่วนละเอียด"

การกล่าวนั้นไม่ใช่กล่าวเฉย ๆ กล่าวรำพันกล่าวรำพึง กล่าวด้วยความสนใจและความพออกพอใจ ใคร่ต่อการปฏิบัติต่อ "สัลเลขธรรม" จริง ๆ

ในปฏิปทาข้อ ๔ ตรัสไว้ว่า **"สมฺมากมฺมนฺโต"** การงานชอบ การงานชอบทั่ว ๆ ไปประเภทหนึ่ง การงานชอบในธรรมประการหนึ่ง

การงานที่ทำโดยชอบธรรมไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง เช่น ทำนา ทำสวน การซื้อขายแลกเปลี่ยน เหล่านี้จัดเป็นการงานชอบ

การปลูกสร้างวัดวาอาราม และการให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา ก็จัดเป็นการงานชอบแต่ละอย่าง ๆ เป็น สมฺมากมฺมนฺโต ประการหนึ่ง การเดินจงกรม นั่งสมาธิก็จัดเป็นการงานชอบ ความเคลื่อนไหวทางกาย วาจา ใจ ทุกอาการ พึงทราบว่าเป็น "กรรม" คือการกระทำ การทำด้วยกาย พูดด้วยวาจา และคิดด้วยใจ เรียกว่า "เป็นกรรม" คือ การกระทำ ทำถูก พูดถูก คิดถูก เรียกว่า "สัมมากัมมันตะ" การงานชอบ

คำว่า "การงานชอบ" มีความหมายกว้างขวางมาก แล้วแต่ท่านผู้ฟังจะน้อมไปใช้ในทางใด เพราะโลกกับธรรมเป็นคู่เคียงกันมา เหมือนแขนซ้ายแขนขวาของคนคน

เดียว จะแยกโลกกับธรรมจากกันไปไม่ได้ และโลกก็มีงานทำ ธรรมก็มีงานทำด้วยกัน ทั้งนี้เนื่องจากภาวะของคนและการประกอบไม่เหมือนกัน การงานจะให้ถูกรอยพิมพ์อันเดียวกันย่อมเป็นไปไม่ได้

ฉะนั้นผู้อยู่ในฆราวาสก็ขอให้ประกอบการงานถูกกับภาวะของตน ผู้ที่อยู่ในธรรมคือนักบวช เป็นต้น ก็ขอให้ประกอบการงานถูกกับภาวะของตน อย่าให้การงานและความเห็นก้าวก่ายและไขว้เขวกัน ก็จัดว่าต่างคนต่าง **"สัมมากัมมันตะ"** การงานชอบด้วยกัน โลกและธรรมก็นับวันเจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับ เพราะต่างท่านต่างช่วยกันพยุง

ปฏิปทาข้อ ๕ ตรัสว่า **"สมฺมาอาชีโว"** การแสวงหาเพื่อเลี้ยงชีพด้วยการรับประทานตามธรรมดาของมนุษย์และสัตว์ทั่ว ๆ ไป ประการหนึ่ง การหล่อเลี้ยงจิตใจด้วยอารมณ์จากเครื่องสัมผัสประการหนึ่ง การแสวงหาอาชีพโดยชอบธรรม ปราศจากการปล้นสะดมฉกลักของใคร ๆ มาเลี้ยงชีพ หามาได้อย่างไรก็บริโภคเท่าที่มีพอเลี้ยงอัตภาพไปวันหนึ่ง ๆ หรือจะมีมากด้วยความชอบธรรม ก็จัดว่าเป็น **"สมฺมาอาชีโว"** ประการหนึ่ง

ใจได้รับความสัมผัสจากสิ่งภายนอก คือรูป หญิง ชาย เสียง กลิ่น รส ความสัมผัสของหญิงชาย และสิ่งของที่ถูกกับจริตชอบ เกิดเป็นอารมณ์เข้าไปหล่อเลี้ยงจิตใจให้มีความแช่มชื่นเบิกบาน หายความโศกเศร้าเหงาหงอย มีแต่ความรื่นเริงบันเทิงใจกลายเป็นยาอายุวัฒนะขึ้นมา แต่ถ้าแสวงผิดทางก็กลายเป็นยาพิษเครื่องสังหารใจ นี่ก็ควรจัดว่าเป็น "สมฺมาอาชีโว" **ตามโลกนิยม** แต่ไม่ใช่ "สมฺมาอาชีโว" ของ**ธรรมนิยม** เพราะมิใช่อารมณ์เครื่องถอดถอนกิเลสออกจากใจ **สำหรับโลก** ผู้มี **"มตฺตญฺญุตา"** รู้จักประมาณและขอบเขตที่ควรหรือไม่ควร ก็พอเป็น "สมฺมาอาชีโว" ไปตามภูมิ **สำหรับนักบวช**ไม่ควรเกี่ยวข้องอาหารใจประเภทรูปเสียง เป็นต้น **นอกจากพิจารณาตรงข้ามเท่านั้นจึงจัดเป็นสามีจิกรรม**

ส่วนนักบวชพึงปฏิบัติ คือการบำรุงจิตใจด้วยธรรม ไม่นำโลกซึ่งเป็นยาพิษเข้ามารังควานใจ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ธรรมารมณ์ **ให้พึงพิจารณาเป็นธรรมเสมอไป อย่าให้เกิดความยินดียินร้าย** จะกลายเป็นความขัดเคืองขึ้นมาภายในใจ **ซึ่งขัดต่อ "สัมมาอาชีวธรรม" อันเป็นธรรมเครื่องถอดถอนกิเลส**

การพิจารณาเป็นธรรม จะนำอาหารคือโอชารสแห่งธรรม เข้ามาหล่อเลี้ยงหัวใจ ให้มีความชื่นบานด้วยธรรมภายในใจ ให้มีความชุ่มชื่นด้วยความสงบแห่งใจ ให้มี

ความชุ่มชื่นด้วยความเฉลียวฉลาดแห่งปัญญา ไม่แสวงหาอารมณ์อันเป็นพิษเข้ามาสังหารใจของตน พยายามนำธรรมเข้ามาหล่อเลี้ยงเสมอ เรียกว่า "สมฺมาอาชีโว" ที่ชอบธรรม

อายตนะภายในมี ตา หู เป็นต้น **กระทบกับอายตนะภายนอก** มี รูป เสียง เป็นต้น **ทุกขณะที่สัมผัสจง**พิจารณาเป็นธรรม คือความรู้เท่า และปลดเปลื้องด้วยอุบายเสมอไป อย่าพิจารณาให้เป็นเรื่องของโลกแบบจับไฟเผาตัว จะกลายเป็นความร้อนขึ้นที่ใจ ซึ่งมิใช่ทางของ "สัมมาอาชีวะ" ของผู้บำรุงใจด้วยธรรม

ควรพยายามกลั่นกรองอารมณ์ที่เป็นธรรม เข้าไปหล่อเลี้ยงจิตใจอยู่ตลอดเวลา อาหารคือโอชารสแห่งธรรม จะหล่อเลี้ยงและรักษาใจให้ปลอดภัยเป็นลำดับ ที่อธิบายมานี้จัดเป็น "สัมมาอาชีวะ" ประการหนึ่ง

ปฏิปทาข้อ ๖ ตรัสไว้ว่า **"สมฺมาวายาโม"** ความเพียรชอบ ท่านว่าเพียรในที่สี่สถานคือ

(๑) เพียรระวังอย่าให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน หนึ่ง

(๒) เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป หนึ่ง

(๓) เพียรยังกุศลให้เกิดขึ้น หนึ่ง และ

(๔) เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วอย่าให้เสื่อมสูญไป หนึ่ง

"โอปนยิโก" น้อมเข้าในหลักธรรมที่ตนกำลังปฏิบัติได้ทุกขั้น แต่**ที่นี่จะน้อมเข้าในหลัก "สมาธิกับปัญญา"**ตามโอกาสอันควร

(๑) พยายามระวังรักษาจิตที่เคยฟุ้งซ่านไปตามกระแสแห่งตัณหา เพราะความโง่เขลาฉุดลากไป หนึ่ง

(๒) ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นธรรมแก้กิเลสทุกประเภท จงพยายามอบรมให้เกิดขึ้นกับใจของตน ถ้าต้องการไปนิพพานดับไฟกังวลให้สิ้นซาก! หนึ่ง

(๓) ศีล สมาธิ ปัญญา ทุก ๆ ขั้น ถ้าได้ปรากฏขึ้นกับตนแล้ว อย่ายอมให้หลุดมือไปด้วยความประมาท จงพยายามบำรุง ศีล สมาธิ ปัญญา ทุก ๆ ขั้นที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญเต็มที่ จนสามารถแปรรูปเป็น "มรรคญาณ" ประหารกิเลสสมุทัยให้สิ้นซากไปแดนแห่ง "วิมุตติพระนิพพาน" ที่เคยเห็นว่าเป็น **ธรรมเหลือวิสัย** จะกลายเป็นธรรมประดับใจทันทีที่กิเลสสิ้นซากลงไป หนึ่ง

ในปฏิปทาข้อ ๗ ตรัสว่า **"สมฺมาสติ"** ได้แก่การตั้งสติระลึกตามประโยคของความเพียรของตน ตนกำหนดธรรมบทใดเป็นอารมณ์ของใจ เช่น "พุทโธ" หรือ อานา

ปานสติ เป็นต้น ก็ให้มีสติระลึกธรรมบทนั้นๆ หรือตั้งสติกำหนดใน "สติปัฏฐานสี่" คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ทั้งกำหนดเพื่อสมาธิ ทั้งการพิจารณาทางปัญญา ให้มีสติความระลึกในประโยคความเพียรของตนทุกๆ ประโยค จัดเป็น สมฺมาสติ ที่ชอบ ข้อหนึ่ง

ปฏิปทาข้อ ๘ ตรัสไว้ว่า **"สมฺมาสมาธิ"** คือ สมาธิที่ชอบ **ได้แก่ สมาธิที่สัมปยุตด้วยสติปัญญา** ไม่ใช่สมาธิแบบหัวตอ และไม่ใช่สมาธิที่ติดแน่นทั้งวันทั้งคืนไม่ยอมพิจารณาทางด้านปัญญาเลย โดยเห็นว่าสมาธิเป็นธรรมประเสริฐพอตัว จนเกิดความตำหนิติโทษปัญญาหาว่าเป็นของเก๊ และกวนจิตใจที่เป็นอยู่ด้วยความสงบเย็นไปเสีย สมาธิประเภทนี้เรียกว่า "มิจฉาสมาธิ" ไม่จัดว่าเป็นสมาธิที่จะทำให้บุคคลพ้นจากทุกข์โดยชอบธรรม

ส่วนสมาธิที่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์นั้น ต้องกำหนดลงไปในหลักธรรม หรือบทธรรมตามจริตชอบ ด้วยความมีสติกำกับรักษา จนจิตรวมลงเป็นสมาธิได้ **จะเป็นสมาธิประเภทใดก็ตาม เมื่อรู้สึกจิตของตนสงบ** หรือหยุดจากการคิดปรุงต่างๆ รวมอยู่เป็นเอกเทศอันหนึ่ง จากสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย จนกว่าจะถอนขึ้นมา **จัดเป็นสมาธิที่ชอบ** และไม่เหมือนสมาธิซึ่งรวมลงไปแล้วไม่ทราบกลางวันกลางคืน เป็นตายไม่ทราบทั้งนั้นเหมือนคนตายแล้ว พอถอนขึ้นมาจึงจะรู้ย้อนหลังว่าจิตรวมหรือจิตไปอยู่ที่ไหนไม่ทราบ นี่เรียกว่า "สมาธิหัวตอ" เพราะรวมลงแล้วเหมือนหัวตอ ไม่มีความรู้สึก **สมาธิประเภทนี้จงพยายามละเว้น แม้เกิดขึ้นแล้วรีบดัดแปลงเสียใหม่** สมาธิที่กล่าวนี้เคยมีในวงนักปฏิบัติด้วยกันอยู่เสมอ

วิธีแก้ไข คือหักห้ามอย่าให้รวมลงตามที่เคยเป็นมา จะเคยตัวตลอดกาล จงบังคับให้ท่องเที่ยวในสกลกาย โดยมีสติบังคับเข้มแข็ง บังคับให้ท่องเที่ยวกลับไปกลับมา และขึ้นลงเบื้องบนเบื้องล่าง จนควรแก่ปัญญาและมรรคผลต่อไป

ส่วน สัมมาสมาธิ เมื่อจิตรวมลงไปแล้ว มีสติรู้ประจำอยู่ในองค์สมาธินั้น เมื่อถอนขึ้นมาแล้ว ควรจะพิจารณาทางปัญญาในสภาวธรรมส่วนต่างๆที่มีอยู่ในกายในจิต ก็พิจารณาในโอกาสอันควร **สมาธิกับปัญญาให้เป็นธรรมเกี่ยวเนื่องกันเสมอไป** อย่าปล่อยให้สมาธิเดินเหินไปแบบไม่มองหน้ามองหลัง โดยไม่คำนึงถึงเรื่องอะไรทั้งนั้น

สรุปความแล้ว สติ สมาธิ ปัญญา **ทั้งสามนี้** เป็นธรรมเกี่ยวเนื่องกัน โดยจะแยกจากกัน**ให้เดินแต่อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ สมาธิกับปัญญาต้องผลัดเปลี่ยนกันเดินโดยมีสติเป็นเครื่องตามรักษา ทั้งสมาธิและปัญญา**

นี่แลปฏิปทาทั้ง ๘ ที่ได้อธิบายมาโดยอิงหลักธรรมบ้าง โดยอัตโนมัติบ้าง ตั้งแต่ "สมฺมาทิฏฺฐิ จนถึง สมฺมาสมาธิ" ถึงทราบว่าเป็นธรรมหลายชั้น แล้วแต่ท่านผู้ฟังจะนำไปปฏิบัติตามภูมิแห่งธรรมและความสามารถของตน

ในปฏิปทาทั้ง ๘ ประการนี้ ไม่เลือกว่านักบวชหรือฆราวาส ใครสนใจปฏิบัติให้บริบูรณ์ได้ **ผล คือ** "วิมุตติ" และ "วิมุตติญาณทัสสนะ" เป็นสมบัติอันล้ำค่าของผู้นั้น เพราะ ศีล สมาธิ ปัญญา รวมอยู่ในมรรคนี้ และเป็นเหมือน "กุญแจ"ไข "วิมุตติ" ทั้งสองให้ประจักษ์กับใจอย่างเปิดเผย

อนึ่งท่านนักปฏิบัติอย่าเข้าใจว่า "วิมุตติ"กับ "วิมุตติญาณทัสสนะ"ทั้งสองนี้แยกกันไปอยู่ในที่ต่างแดน หรือแยกกันทำหน้าที่คนละขณะ **ที่ถูกไม่ใช่อย่างนั้น!**

เราตัดไม้ให้ขาดด้วยขวาน ขณะไม้ขาดจากกัน ตาก็มองเห็น ใจก็รู้ว่าไม้ท่อนนี้ขาดแล้วด้วยขวาน **เห็นด้วยตากับรู้ด้วยใจ!เกิดขึ้นในขณะเดียวกันฉันใด**

วิมุตติและวิมุตติญาณทัสสนะ ก็ทำหน้าที่รู้เห็นกิเลสขาดออกจากใจ ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ในขณะเดียวกันนั้นแล

จากนั้นแล้วก็ไม่มีปัญหาอะไรให้ยุ่งยากอีกต่อไป **เพราะปัญหายุ่งยากก็คือปัญหากิเลสกับใจ**เท่านั้น ที่ใหญ่ยิ่งในไตรภพ

เมื่อปล่อยใจจากสิ่งทั้งปวงอันเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดแล้ว กิเลสซึ่งเป็นสิ่งอาศัยอยู่ในใจก็หลุดลอยไปเอง ศีล สมาธิ ปัญญา และ วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็ปล่อยวางไว้ตามความจริง เรียกว่าต่างฝ่ายต่างจริง แล้วก็หมดคดีคู่ความลงเพียงเท่านี้

วันนี้ได้อธิบายธรรมให้แก่นักปฏิบัติทั้งหลายฟัง โดยยกสมเด็จพระผู้มีพระภาคและพระสาวกทั้งหลายมาเป็นแนวทาง จะได้ตั้งเข็มทิศ คือข้อปฏิบัติของตน ของตนให้เป็นไปตามพระองค์ท่านโดยไม่ลดละ

เมื่อ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นธรรมที่ท่านทั้งหลายบำเพ็ญได้บริบูรณ์แล้ว วิมุตติและวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นองค์พระนิพพาน ก็จะเป็นของท่านทั้งหลายอย่างไม่มีปัญหา เพราะเหตุฉะนี้ ธรรมทั้งหมดที่ได้กล่าวในวันนี้ ท่านผู้ฟังทุก ๆ ท่าน ย่อมจะเข้าใจว่ามีอยู่ในกายในใจของเราทุกท่าน ขอให้น้อมธรรมเหล่านี้เข้ามาเป็นสมบัติของตน ทั้งการดำเนินเหตุ ทั้งผลที่ปรากฏขึ้นจากเหตุอันดี คือวิมุตติพระนิพพาน จะเป็นของท่านทั้งหลายในวันนี้วันหน้า โดยนัยที่ได้แสดงมา

ขอยุติด้วยเวลาเพียงเท่านี้ เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

คืนอำลา

การที่อยากให้คนดีไม่มีใครที่จะเกินพระพุทธเจ้าไปได้ พระโอวาทที่ประทานไว้แก่โลกก็เพื่อให้โลกเป็นคนดีกันทั้งนั้น เป็นคนดีมีความสุข ไม่ต้องการให้โลกเกิดความเดือดร้อนเสียหายอันเกิดจากความชั่วของการกระทำ เพราะความไม่รู้เรื่องวิธีปฏิบัติตัวเองนั้นเลย

เพราะฉะนั้นการที่จะสร้างพระบารมีให้ถึงความเป็นพระพุทธเจ้า ผู้มีพระเมตตาอันเปี่ยมต่อสัตว์โลกนั้น จึงเป็นการลำบาก ผิดกับบารมีทั้งหลายอยู่มาก ความสามารถกับพระเมตตามีกำลังไปพร้อม ๆ กัน ถ้าต่างคนต่างได้ยินได้ฟังพระโอวาทของพระพุทธเจ้าในที่เฉพาะพระพักตร์ก็ตาม ได้ฟังตามตำรับตำราก็ตาม มีความเชื่อตามหลักความจริงที่ประทานไว้นั้น ต่างคนต่างพยายามปรับปรุงแก้ไขตนเองให้เป็นคนดี นับเป็นจำนวนว่าคนนี้ก็เป็นคนดี คือคนที่หนึ่งก็เป็นคนดี คนที่สองก็เป็นคนดี ในครอบครัวมีกี่คน ได้รับการอบรมสั่งสอนเพื่อความเป็นคนดีด้วยกัน ครอบครัวนั้นก็เป็นคนดี ในบ้านนั้นก็เป็นคนดี เมืองนี้ก็เป็นคนดี เมืองนั้นก็เป็นคนดี ประเทศนี้ประเทศนั้นก็เป็นคนดีด้วยกันแล้ว เรื่องความสงบสุขของบ้านเมืองเราไม่ต้องถามถึงก็ได้ ต้องได้จากความดีของผู้ทำดีทั้งหลายแน่นอน

ความทุกข์ร้อนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมานั้น เกิดขึ้นเพราะความไม่ดีต่างหาก คนไม่ดีมีจำนวนมากน้อยเพียงใด ก็เหมือนมีเสี้ยนหนามจำนวนมากน้อยเพียงนั้น ยิ่งมีมากเท่าไรโลกนี้ก็เป็น “โลกันตนรก” ได้ ซึ่งมืดทั้งกลางวันกลางคืน มีความรุ่มร้อนอยู่ตลอดเวลาโดยไม่ต้องไปถามหานรกขุมไหนลูกไหน เพราะสร้างอยู่ที่หัวใจของคน แล้วก็ระบาดสาดกระจายออกไปทุกแห่งทุกหน เลยกลายเป็นไฟไปด้วยกันเสียสิ้น นี้เพราะความผิดทั้งนั้นไม่ใช่เพราะความถูกต้องดีงาม

ถ้าหากเป็นไปตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว เรื่องเหล่านี้จะไม่มีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกาอะไรย่อมไม่มี เพราะไม่มีเรื่องจะให้ ต่างคนต่างมีเจตนามุ่งหวังต่อความเป็นคนดี พยายามฟังเหตุฟังผลเพื่อความเป็นคนดีด้วยกัน การพูดกันก็รู้เรื่อง ไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ หญิง ชาย นักบวช ฆราวาส พูดกันรู้เรื่องทั้งนั้น

ความพูดกันรู้เรื่องก็คือ รู้เรื่องเหตุผลดีชั่วภายในใจอย่างซาบซึ้ง ทั้งมีความมุ่งหวังอยากรู้เหตุผล ความสัตย์ความจริง ความดีงามอยู่แล้ว ฟังกันย่อมเข้าใจได้ง่ายและปฏิบัติกันได้อย่างสม่ำเสมอ ไม่มีที่แจ้งที่ลับเท่านั้น ที่โลกไม่ได้เป็นไปตามใจหวัง! ไป

อยู่ในสถานที่ใด บ่นแต่ความทุกข์ความร้อน ระส่ำระสายวุ่นวายไปหมดทั้งแผ่นดิน ทั้ง ๆ ที่ต่างคนต่างเรียน ต่างคนต่างหาความรู้ ความรู้นั้นก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรนอกจากเอามาเผาตัวเท่านั้น เพราะความรู้ประเภทนั้น ๆ ไม่มีธรรมเข้าเคลือบแฝง ไม่มีธรรมเข้าอุดหนุน ไม่มีธรรมเข้าเป็น "เบรก" เป็น "คันเร่ง" เป็นพวงมาลัย จึงเป็นไปตามยถากรรมไม่มีขอบเขต

เมื่อพิจารณาอย่างนี้ ย่อมจะเห็นคุณค่าแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าว่ามีมากมายเพียงไร เพียงแต่เราพยายามทำตัวให้เป็นคนดี แม้ไม่สามารถแนะนำสั่งสอนผู้ใดให้เป็นคนดีได้ก็ตาม ลำพังประพฤติปฏิบัติตัวให้เป็นคนดี อยู่ในสถานที่ใด อิริยาบถใดเราก็เย็น ความเย็นความผาสุกสบายเกิดขึ้นจากความถูกต้องแห่งการกระทำของตนเองความเย็นจึงปรากฏขึ้นกับบุคคลนั้น

คำว่า "ความถูกต้อง" "ความร่มเย็น" นั้นมีเป็นขั้น ๆ ขั้นทั่ว ๆ ไปก็มีได้ทุกคนถ้าตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้มี ไม่มองข้ามตนไปเสีย โลกนี้ก็เป็นโลกผาสุกร่มเย็น น่าอยู่น่าอาศัย น่ารื่นเริงบันเทิง

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้จะปฏิบัติให้ได้ความสุขความเจริญภายในจิตใจกว่าภาคทั่ว ๆ ไปก็พยายามบำเพ็ญตนให้เข้มงวดกวดขัน หรือขยับตัวเข้าไปตามลำดับแห่งความมุ่งหวังความสุขอันละเอียดสุขุมก็จะปรากฏขึ้นมา

เฉพาะอย่างยิ่งผู้สนใจทางจิตตภาวนา ถ้าถือว่าเป็นแนวรบ เป็นการก้าวเข้าสู่สงคราม ก็เรียกว่าเป็นแนวหน้าทีเดียว จำพวกนี้จำพวกแนวหน้า ถ้ามุ่งหวังขนาดนั้นแล้วเจ้าตัวจะทำอ่อนแอไม่ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างต้องมีความเข้มงวดกวดขันตนเองอยู่เสมอสุดท้ายก็ค่อยกลายเป็นผู้มีสติอยู่ตลอดเวลาได้ ไม่งั้นก็ไม่จัดว่าเป็นผู้เข้มแข็งเพื่อชัยชนะในสงคราม ความเข้มแข็งต้องขึ้นอยู่กับความเพียรและสติปัญญา สังเกตความเคลื่อนไหวไปมาของตนว่าจะเป็นไปในทางถูกหรือผิด ซึ่งเป็นส่วนละเอียดไปโดยลำดับว่า ต้องอาศัยสติปัญญาเป็นเครื่องระงับ ระวังรักษาอย่างเข้มงวดกวดขันอยู่ตลอดเวลา

กระแสของจิตหรือความคิดปรุงต่าง ๆ ก็ไม่ไปเที่ยวกว้านเอาอารมณ์ที่เป็นพิษเป็นภัยเข้ามาเผาลนตนให้ได้รับความเดือดร้อน จิตเมื่อได้รับความบำรุงรักษาโดยถูกทาง ยิ่งจะมีความสงบผ่องใสและผาสุกร่มเย็นไปโดยลำดับ ไม่อับเฉาเมามัวดังที่เคยเป็นมา

ฉะนั้นบรรดาลูกศิษย์ทั้งหลายได้มาอบรมในสถานที่นี้ ก็เป็นเวลานานพอสมควรจึงกรุณานำเอาธรรมของพระพุทธเจ้าน้อมเข้ามาสถิตไว้ที่จิตใจของตนเถิด อย่าได้คิดว่า "เราจากครูจากอาจารย์ไป เราจากวัดวาอาวาสไป" นั่นเป็นเพียงกิริยาเท่านั้น สิ่งสำคัญควรคิดถึงข้อธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า "ผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ผู้นั้น

ได้ชื่อว่าบูชาเราตถาคต"ได้แก่ ประพฤติปฏิบัติตัวเราด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร อยู่ในสถานที่ใดอิริยาบถใดมีความเข้มงวดกวดขัน มีความประพฤติปฏิบัติอยู่ภายในจิตใจ อยู่ด้วยความระมัดระวังตัวเช่นนี้ชื่อว่า "เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแก่ธรรมและบูชาตถาคต"คือพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลา

บทที่สอง "ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเราตถาคต" เห็นธรรมนี้เห็นอย่างไร ? รู้ธรรมนี้รู้อย่างไร? ก็ดังที่เราปฏิบัติอยู่นี้แหละ ทางจิตตภาวนาเป็นสำคัญ นี่คือการปฏิบัติธรรม การเห็นธรรมก็จะเห็นอะไร ถ้าไม่เห็นสิ่งที่กีดขวางอยู่ภายในตนเองเวลานี้ ซึ่งเราถือว่ามันเป็นข้าศึกต่อเรา ได้แก่ "สัจธรรม สองบทเบื้องต้น คือทุกข์หนึ่ง สมุทัยหนึ่ง"

เราพิจารณาสิ่งเหล่านี้ให้เข้าใจตามความจริงของมันที่มีอยู่กับทุกคน ทุกตัวสัตว์ไม่มีเว้น เว้นแต่พระอรหันต์เท่านั้นที่สมุทัยไม่เข้าไปแทรกท่านได้ นอกนั้นต้องมีไม่มากก็น้อย ที่ท่านเรียกว่า "สัจธรรม"

พิจารณาให้เห็นความจริงของสิ่งเหล่านี้แล้วก็ชื่อว่า "เห็นธรรม" ละได้ถอนได้ เกิดเป็นผลความสงบสุขเย็นใจขึ้นมาจากการละการถอน การปล่อยวางสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ได้ เรียกว่า "เห็นธรรม"คือเห็นเป็นขั้นๆ เห็นเป็นระยะๆ จนกระทั่งเห็นองค์ตถาคตโดยสมบูรณ์

ถ้าเราจะพูดเป็นขั้นเป็นภูมิก็เช่น

(๑) ผู้ปฏิบัติได้สำเร็จ **พระโสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล** ชื่อว่าได้เห็นพระพุทธเจ้าขั้นหนึ่ง ด้วยใจที่หยั่งลงสู่กระแสธรรม เรียกว่าเริ่มเห็นพระพุทธเจ้าแล้ว ถ้าเป็นทุ่งนาก็เริ่มเห็นท่านอยู่ทางโน้น เราอยู่ทางนี้

(๒) **สกิทาคา** ก็เห็นพระพุทธเจ้าใกล้เข้าไป

(๓) **อนาคา** ใกล้เข้าไปอีกโดยลำดับ

(๔) **ถึงอรหัตผลแล้ว** ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์ และธรรมที่จะให้สำเร็จมรรคผลนั้นๆ ในทางภาคปฏิบัติก็อยู่กับเราด้วยกันทุกคน

การที่เรายึดถือการประพฤติปฏิบัติอยู่ตลอดเวลาก็ชื่อว่า **"เราเดินตามตถาคตและมองเห็นพระตถาคตด้วยข้อปฏิบัติของเราอีกแง่หนึ่ง** เห็นตถาคต**โดยทางเหตุ**คือการปฏิบัติ เห็น**โดยทางผล**คือสิ่งที่พึงได้รับโดยลำดับ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าทรงรู้ทรงเห็นทรงได้รับ และทรงผ่านไปโดยลำดับแล้วนั้น"

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าก็ดี พระธรรมก็ดี พระสงฆ์ก็ดี ไม่ได้ห่างเหินจากใจของผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อบูชาพระตถาคต หรือบูชาพระธรรม พระสงฆ์นี้เลย นี่เป็นการบูชาแท้ นี่เป็นการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลาด้วยความพากเพียรของเรา

การจากไปเป็นกิริยาอาการอันหนึ่งเท่านั้น อยู่ที่นี่ก็จาก เช่น นั่งอยู่ที่นี่ แล้วก็จากไปที่นั่น นั่งที่นั่น ลุกจากที่นั่นก็จากมาที่นี่ มันจากอยู่ตลอดเวลานะเรื่องความจากนี่ เราอย่าไปถือว่าจากนั้นจากนี้ จากเมืองนั้นมาเมืองนี้ จากบ้านนี้ไปบ้านนั้น จากสถานที่นี่ไปสู่สถานที่นั่น ก็เรียกว่า "จาก" คือ จากใกล้จากไกล จากอยู่โดยลำดับลำดาแห่งโลกอนิจจัง มันเป็นของไม่เที่ยงอยู่เช่นนี้ มีความเปลี่ยนแปลงแปรปรวนอยู่เสมอ

สิ่งนี้เรานำมาพิจารณาให้เป็นอรรถเป็นธรรมได้ โดยหลักของ "ไตรลักษณ์" เป็นทางเดินของผู้รู้จริงเห็นจริงทั้งหลาย ต้องอาศัยหลักไตรลักษณ์เป็นทางเดิน เราอยู่ที่นี่เราก็บำเพ็ญธรรม เราไปอยู่ที่นั่นเราก็บำเพ็ญธรรมเพื่อละเพื่อถอดถอนกิเลส เพื่อระงับดับความทุกข์ทั้งหลายที่มีอยู่ในจิตใจ อยู่ที่ไหนเราก็บำเพ็ญเพื่อความละความถอน ย่อมจะละได้ถอนได้ด้วยการบำเพ็ญด้วยกัน โดยไม่หมายถึงสถานที่นั่นสถานที่นี่ เพราะสำคัญอยู่ที่การปฏิบัติเพื่อการถอดถอนนี้เท่านั้น

พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนสาวกว่า "ไปเถิดภิกษุทั้งหลาย เธอไปหาอยู่ในที่สงบสงัด เป็นผู้เหนียวแน่นแก่นนักรบ อยู่สถานที่เช่นนั้นชื่อว่า เธอทั้งหลายเข้าเฝ้าเราอยู่ตลอดเวลา ไม่จำเป็นที่เธอทั้งหลายจะมานั่งห้อมล้อมเราอยู่เช่นนี้ถือว่าเป็นการเข้าเฝ้า ไม่ใช่อย่างนั้น ! ผู้ใดมีสติผู้ใดมีความเพียร อยู่ในอิริยาบถใด ๆ ชื่อว่า "ผู้บูชาเราตถาคต" หรือเฝ้าตถาคตอยู่ตราบนั้น แม้จะนั่งอยู่ตรงหน้าเราตถาคต ถ้านั่งอยู่ด้วยความประมาทก็หาได้พบตถาคตไม่ หาได้เห็นตถาคตไม่ เราไม่ถือว่าการเข้ามาการออกไปเช่นนี้เป็นการเข้าเฝ้าตถาคต และการออกไปจากตถาคต แต่เราถือความเพียรเพื่อถอดถอนกิเลสภายในใจต่างหาก

การถอดถอนกิเลสได้มากน้อยชื่อว่า "เข้าเฝ้าเราโดยลำดับ" นี่ชื่อว่า "เราเห็นตถาคตไปโดยลำดับ ๆ !" ซึ่งเป็นหลักใหญ่ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพุทธบริษัททั้งหลายว่า "ไปเถิด ไปหาประกอบความพากเพียรเพื่อถอดถอนกิเลสที่เป็นข้าศึกอยู่ภายในจิตใจของตนให้หมดสิ้นไปโดยลำดับ แล้วพวกเธอทั้งหลายจะเห็นตถาคตเองว่าอยู่ในสถานที่ใด โดยไม่จำเป็นต้องมามองดูตถาคตด้วยดวงตาอันฝ้าฟาง ไม่มีสตินี้ว่าเป็นตถาคต ขอให้ถอดถอนสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่จิตใจของพวกเธอทั้งหลายให้ได้ จนกระทั่งหมดไปโดยสิ้นเชิงแล้ว เธอทั้งหลายจะเห็นตถาคตอันแท้จริง ซึ่งเป็น "สมบัติของพวกเธอแท้" อยู่ภายในใจพวกเธอนั้นแล "แล้วนำธรรมชาตินั้นมาเทียบเคียงกับตถาคตว่า

เป็นอย่างไร ? ไม่มีอะไรสงสัย เพราะธรรมชาติที่บริสุทธิ์นั้นเหมือนกัน !" นี่ ! ฟังพระโอวาทของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นหลักสำคัญอย่างนี้ !"

การทำจิตใจ การทำตัว ให้เป็นคนดี ชื่อว่าเป็นการสั่งสมความสุขความเจริญขึ้นภายในจิตใจโดยลำดับ ผลก็คือความสุขนั่นเอง

ที่หาความสุขไม่ได้หรือมีความสุขไม่สมบูรณ์ ก็เพราะมีสิ่งที่กีดขวางอยู่ภายในจิตใจของเรา ได้แก่กิเลสนั่นเองไม่ใช่อะไรอื่น มีกิเลสเท่านั้นที่เป็นเครื่องกีดขวางเสียดแทงจิตใจของสัตว์โลกอยู่ ไม่ให้เห็นความสุขความสมบูรณ์ ความทุกข์ความลำบากทั้งภายในภายนอกส่วนมากเกิดขึ้นจากกิเลสไม่ใช่เรื่องอื่น เช่น มีเจ็บไข้ได้ป่วยภายในร่างกาย ก็จะมีเรื่องของกิเลสแทรกเข้ามาว่า "เราเจ็บนั้นเราปวดนี้" เกิดความกระวนกระวายระส่ำระสายขึ้นมาภายในใจ ซึ่งเป็นทุกข์ทางใจอีกประการหนึ่ง แทรกขึ้นมาจากโรคภายในร่างกาย

ถ้าเพียงโรคกายธรรมดา พระพุทธเจ้า พระสาวกท่านก็เป็นได้ เพราะขันธ์อันนี้เป็นกฎธรรมชาติแห่งสมมุติอยู่แล้ว คือไตรลักษณ์ ใครจะมาข้ามพ้นสิ่งนี้ไปไม่ได้ เมื่อมีธาตุมีขันธ์ก็ชื่อว่า "สมมุติ" และต้องอยู่ใต้กฎธรรมชาติกฎธรรมดา ต้องมีความแปรสภาพไปเป็นธรรมดา

แต่ใจนั้นไม่มีความหวั่นไหว เพราะรู้เท่าทันกับสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นแล้วโดยรอบคอบ ไม่มีช่องโหว่ภายในใจ แต่พวกเราไม่เป็นเช่นนั้น เมื่อทุกข์เกิดขึ้นภายในร่างกายมากน้อย ก็เป็นการส่อถึงจิตใจที่จะสั่งสมความทุกข์ขึ้นภายในตนอีกมากน้อยไม่มีประมาณ ดีไม่ดีความทุกข์ภายในใจยิ่งมากกว่าความทุกข์ภายในร่างกายเสียอีก

เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า "กิเลสมันเข้าแทรกได้ทุกแง่ทุกมุม" ถ้าเราเผลอไม่มีสติปัญญารู้เท่าทันมัน กิเลสเข้าได้ทุกแง่ทุกมุม**โดยไม่อ้างกาลอ้างเวลา อ้างสถานที่**อิริยาบถใด ๆ ทั้งสิ้น มันเกิดได้ทุกระยะ ขอแต่ความเคลื่อนไหวของจิตแสดงออกโดยไม่มีสติ ปัญญาก็กลายเป็นสัญญา จิตจึงกลายเป็นเรื่องของกิเลส ช่วยกิเลสโดยไม่รู้ตัว แล้วจะเป็นอรรถเป็นธรรมขึ้นมาได้อย่างไร ! นอกจากเป็นกิเลสทั้งตัวของมัน แล้วเพิ่มพูนขึ้นโดยลำดับเท่านั้น

จึงต้องทุ่มเทสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ของเราลงให้ทันกับเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ภายในใจ

เรียนธาตุเรียนขันธ์เป็นบุคคลประเสริฐ เรียนอะไรจบก็ยังไม่พอกับความต้องการ ยังมีความหิวโหยเป็นธรรมดาเหมือนโลกทั่วไป แต่เรียนธาตุเรียนขันธ์เรียนเรื่องของใจจบ ย่อมหมดความหิวโหย อิ่มตัวพอตัวอย่างเต็มที่ประจักษ์ใจ !

เวลานี้เรายังบกพร่องใน "วิชาขันธ์" และภาคปฏิบัติใน "ขันธวิชา" คือ สติปัญญา ความรู้แจ้งแทงทะลุในธาตุในขันธ์ว่า เขาเป็นอะไรกันแน่ตามหลักความจริง แยกแยะให้เห็นความจริงว่าอะไรจริงอะไรปลอม เรียนยังไม่จบ เรียนยังไม่เข้าใจ มันจึงวุ่นวายอยู่ภายในธาตุในขันธ์ในจิตไม่มีเวลาจบสิ้น

ความวุ่นวาย ไม่มีที่ไหนวุ่นไปกว่าที่ธาตุขันธ์และจิตใจ ซึ่งเกิดเรื่องเกิดราวอยู่ตลอดเวลาที่ชำระสะสางกันยังไม่เสร็จสิ้นนี้แล เพราะฉะนั้นการเรียนที่นี่รู้ที่นี่ จึงเป็นการชำระคดีซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันอยู่มากมาย มีสติปัญญาเป็นผู้พิพากษาเครื่องพิสูจน์และตัดสินไปโดยลำดับ

เอ้า เรียนให้จบ ธาตุขันธ์มีอะไรบ้าง ดังเคยพูดให้ฟังเสมอ

"รูปขันธ์" ก็ร่างกายทั้งร่างไม่มีอะไรยกเว้น รวมแล้วเรียกว่า "รูปขันธ์" คือกายของเราเอง

"เวทนาขันธ์" ความสุข ความทุกข์ เฉยๆ เกิดขึ้นภายในร่างกายและจิตใจ ท่านเรียกว่า "เวทนาขันธ์"

"สัญญาขันธ์" คือ ความจำได้หมายรู้ในสิ่งต่างๆ ท่านเรียกว่า "สัญญาขันธ์"

"สังขารขันธ์" คือ ความปรุงของใจ คิดดีคิดชั่ว คิดเรื่องอดีตอนาคต ไม่มีประมาณ ท่านเรียกว่า "สังขารขันธ์" เป็นหมวดเป็นกอง

"วิญญาณขันธ์" ความรับทราบ เวลารูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส มากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย รายงานเข้าไปสู่ใจให้รับทราบในขณะที่สิ่งนั้นๆ สัมผัสแล้วดับไปพร้อมตามสิ่งนั้นที่ผ่านไป นี่ท่านเรียกว่า "วิญญาณขันธ์" ซึ่งเป็น "วิญญาณในขันธ์ห้า"

"วิญญาณในขันธ์ห้า" กับ "ปฏิสนธิวิญญาณ" นั้นต่างกัน ปฏิสนธิวิญญาณหมายถึง "มโน" หรือหมายถึงจิตโดยตรง จิตที่จะก้าวเข้าสู่ "ปฏิสนธิวิญญาณ" ในกำเนิดต่างๆ ท่านเรียกว่า "ปฏิสนธิวิญญาณ" คือใจโดยตรง

ส่วน "วิญญาณในขันธ์ห้า" นี้ มีความเกิดดับไปตามสิ่งที่มาสัมผัส สิ่งนั้นมาสัมผัสแล้วดับไป วิญญาณก็ดับไปพร้อม คือความรับทราบ ดับไปพร้อมขณะที่สิ่งนั้นผ่านไป

แต่ "ปฏิสนธิวิญญาณ" นั้นหมายถึงใจ ซึ่งมีความรู้อยู่โดยลำพังแม้ไม่มีอะไรมาสัมผัสอันนี้ อันนี้ไม่ดับ !

เรียนขันธ์ห้าเรียนทบทวนให้เป็นที่เข้าใจ เรียนให้หลายตลบทบทวน คุ้ยเขี่ยขุดค้น ค้นจนเป็นที่เข้าใจ นี่คือสถานที่ทำงานของผู้ที่จะรื้อกิเลสตัณหาอาสวะออกจากจิต

ใจที่เรียกว่า "รื้อถอนวัฏวน" คือความหมุนเวียนแห่งจิตที่ไปเกิดในกำเนิดต่าง ๆ ไปเที่ยวจับจองป่าช้าไม่มีสิ้นสุด ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ตายก็ไปจับจองไว้แล้ว ก็เพราะเหตุแห่งความหลงในขันธ์ ความไม่รู้เรื่องของขันธ์ จึงต้องไปหายึดขันธ์ ทั้ง ๆ ที่ขันธ์ยังอยู่ก็ยังไม่พอ ยังไปยึดไปหลงติดเรื่อย ๆ ไม่มีความสิ้นสุด ถ้าไม่เอาปัญญาเข้าไปพิสูจน์

พิจารณาจนกระทั่งรู้จริงและตัดได้ ท่านจึงให้เรียนธาตุขันธ์ รูปขันธ์ "ก็คือ ตัวสัจธรรม" ตัว "สติปัฏฐานสี่" นั่นเอง อะไร ๆ เหมือนกันหมด เป็นไวพจน์ของกันและกันใช้แทนกันได้ เราพิจารณาอาการใดอาการหนึ่งก็ถูกเรื่องของสัจธรรม ถูกเรื่องของสติปัฏฐานสี่ ปกติไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้น กายก็เป็นกายอยู่อย่างนี้ รูปก็เป็นรูปอยู่เช่นนี้เอง

แต่ความวิการของธาตุขันธ์ก็วิการไปตามเรื่องของมัน ทุกขเวทนาเกิดขึ้นจากความวิการของสิ่งนั้น ที่ไม่อยู่คงที่ยืนนาน จิตก็ให้ทราบตามเรื่องของมัน ชื่อว่า "เรียนวิชาขันธ์" อย่าไปตื่นเต้น อย่าไปตระหนกตกใจ อย่าไปเสียอกเสียใจกับมัน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นธรรมชาติธรรมดาของสมมุติ จะต้องแปรอยู่โดยลำดับ แปรอย่างลี้ลับก็มี แปรอย่างเปิดเผยก็มี แปรอยู่ตามหลักธรรมชาติของตน ทุกระยะทุกวินาที หรือว่าวินาทีก็ยังห่างไป ทุกขณะหรือทุกเวลาไปเลย มันแปรของมันอย่างนั้น แปรเรื่อย ๆ ไม่มีการพักผ่อนนอนหลับเหมือนสัตว์เหมือนคน

เรื่องของทุกข์ก็แสดงตัวอยู่เรื่อย ๆ ไม่เคยหยุดนิ่งนอนเลย คนเรายังมีการหลับการนอนการพักผ่อนกันบ้าง เรื่องสัจธรรมเรื่องไตรลักษณ์นี้ไม่เคยหยุด ไม่เคยผ่อนผันสั้นยาวกับใคร ดำเนินตามหน้าที่ของตัวทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน กับสิ่งต่าง ๆ เป็นสภาพจะต้องหมุนไปอยู่เช่นนั้น ในร่างกายของเรานี่ก็หมุนของมันอย่างนั้นเหมือนกัน คือแปรสภาพ นี่เรานั่งสักประเดี๋ยวก็เจ็บปวดขึ้นมาแล้ว นี่มันแปรไหมล่ะ มันไม่แปรจะเจ็บปวดขึ้นมาทำไม!

ความเจ็บปวดนี้เรียกว่า "ทุกขเวทนา" มันเป็นอาการหนึ่งที่เกิดขึ้นให้เราทราบที่เรียกว่า "สัจธรรม" ประการหนึ่ง พิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน เวลาจำเป็นจำใจขึ้นมาเราจะอาศัยใครไม่ได้ จะไปหวังพึ่งคนนั้นพึ่งคนนี้เป็นความเข้าใจผิด ซึ่งจะทำให้กำลังทางด้านจิตใจลดลงไป จนเกิดความท้อถอยอิดหนาระอาใจต่อการช่วยตัวเอง นี่เป็นความเข้าใจผิด หรือเป็นความเห็นผิดของจิตซึ่งมีกิเลสเป็นเครื่องกระซิบหลอกลวงอยู่เป็นประจำ ทั้งเวลาปกติ ทั้งเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ทั้งเวลาจวนตัว เพื่อให้เราเสียหลักแล้วคว้าน้ำเหลวไปตามกลอุบายของมันจนได้

เวลาจวนตัวเข้าจริง ๆ ก็เหมือนนักมวยขึ้นเวที ครูเขาจะสั่งสอนอบรมกันตั้งแต่ยังไม่ขึ้นเวที เมื่อก้าวขึ้นสู่เวทีแล้วไม่มีทางที่จะแนะนำสั่งสอนอย่างใด ผิดกับถูก ดีกับชั่ว เป็นกับตาย ก็ต้องพึ่งตัวเอง ต้องช่วยตัวเองอย่างเต็มกำลังความสามารถ อุบายวิธีที่จะชกต่อยอย่างไรนั้น จะไปสอนกันไม่ได้เวลานั้น

เวลาเราเข้าสู่สงคราม คือตาจน ระหว่างขันธ์กับจิตจะแยกทางกัน คือเวลาจะแตกสลายนั้นแล ซึ่งเหมือนกับอีแร้งอีกาที่มาจับต้นไม้ เวลามาจับก็ไม่ค่อยทำกิ่งไม้ให้สะเทือนนัก แต่เวลาจะบินไปล่ะ มันเขย่ากิ่งจนไหวทั้งต้น ถ้าเป็นกิ่งที่ตายแล้วต้องหักไปก็มี

นี่เวลาธาตุขันธ์จะจากเราไปมันจะเขย่าเราขนาดไหน เราจะทนต่อการเขย่าได้ด้วยอะไร ? ถ้าไม่ด้วยสติกับปัญญา เมื่อทนไม่ได้ก็แน่นอนว่าต้องเสียหลัก ฉะนั้นเราต้องสู้ให้เต็มสติปัญญากำลังความสามารถทุกด้าน ไม่ต้องคิดว่าเราจะล่มจม เพราะการสู้ การพิจารณาขันธ์ให้เห็นตามความเป็นจริงเพื่อปลดเปลื้องไม่ใช่ทางให้ล่มจม ! นี่คือการช่วยตัวเองโดยเฉพาะอย่างเต็มความสามารถในเวลาคับขัน! และเป็นการถูกต้องตามทางดำเนินของปราชญ์ท่านด้วย

เมื่อถึงคราวจำเป็นเข้ามาจริง ๆ จะมีแต่ทุกขเวทนาเท่านั้นแสดงอย่างเด่นชัดทีเดียว ภายในกายทุกชิ้นทุกส่วนจะเป็นเหมือนกองไฟหมดทั้งตัว ภายในกายของเราจะกลายเป็นไฟทั้งกองไปเลย แดงโร่ไปหมดด้วยความรุ่มร้อน แล้วเราจะทำอย่างไร ? **ต้องนำสติปัญญา**หยั่งลงไปให้เห็นความทุกข์ความร้อนนั้น **ประจักษ์ด้วยปัญญา แล้วย้อนดูใจเรา**มันแดงโร่อย่างนั้นด้วยไหม? **มันร้อนอย่างนั้นด้วยไหม? หรือมันร้อนแต่ธาตุแต่ขันธ์ ?**

ถ้าเป็นผู้มีสติปัญญา เคยพิจารณาทางด้านปัญญาอยู่โดยสม่ำเสมอแล้ว **ใจจะไม่ร้อน !** ใจจะเย็นสบายอยู่ในท่ามกลางกองเพลิง คือธาตุขันธ์ที่กำลังลุกโพลง ๆ อยู่ด้วยความทุกข์นั้นแล นี่ผู้ปฏิบัติต้องให้เป็นอย่างนี้ ! นี่ชื่อว่าเรา**ช่วยตัวเราเอง** ให้พิจารณาอย่างนี้ ไม่ต้องไปหวังพึ่งใครในขณะนั้น เรียกว่า "ขึ้นเวทีแล้ว" เมื่อตั้งหน้าต่อสู้กันแล้วสู้ให้ถึงเหตุถึงผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย เอ้า! เป็นก็เป็น ตายก็ตาย! ใครจะหามลงเวทีหรือไม่ไม่สำคัญ สู้จนเต็มกำลังความสามารถขาดดิ้นด้วยปัญญานั้นแล อย่าสู้เอาเฉย ๆ แบบทนทื่อเอาเฉย ๆ ก็ไม่ใช่ ! เช่น ขึ้นไปให้เขาชกต่อย เขาต่อยเอา ๆ โดยที่เราไม่มีปัดมีป้องไม่ชกต่อยสู้เขาเลย นี่ใช้ไม่ได้! เราต้องสู้เต็มกำลังเพื่อความชนะกัน เอาความตาย

เป็นเดิมพัน แม้จะตายก็ยอมตายแต่ไม่ยอมถอย ! ต้องต่อสู้ทางสติปัญญาอันเป็นอาวุธทันสมัย!

การต่อสู้กับเวทนาก็คือพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน อย่าไปบังคับให้มันหาย ถ้าบังคับให้หายย่อมฝืนคติธรรมดา นอกจากการพิจารณาให้รู้ตามความเป็นจริงและหายเอง! ถ้าไม่หายก็รู้เท่าทันเวทนา ไม่หลงยึดถือ

รูปก็เป็นรูป อย่าไปเอาอะไรมาขัดมาแย้งมาแทรกแซงให้เป็นอย่างอื่น รูปเป็นรูป กายเป็นกาย สักแต่ว่ากาย สักแต่ว่ารูป, เวทนาสักแต่ว่าเวทนา, จะสุขก็ตาม จะทุกข์ก็ตาม เฉยๆ ก็ตาม มันเป็นเรื่องเวทนาอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น

ผู้ที่รู้ว่ากาย รู้ว่าเวทนา ความสุข ความทุกข์ ความเฉยๆ คือใคร? ถ้าไม่ใช่ใจ! **ใจไม่ใช่ธรรมชาตินั้นๆ ให้แยกกันออกให้เห็นกันด้วยปัญญา**อย่างชัดเจน ชื่อว่าเป็นผู้พิจารณาสัจธรรมโดยถูกต้อง แล้วจะไม่หวั่นไหว **ถึงร่างกายจะทนไม่ไหว** เอ้า! **ตั้งท่าสู้ !ตั้งหน้ารู้ อะไรจะดับไปก่อนไปหลังให้รู้มัน!**เพราะเราแน่ใจแล้วด้วยสติปัญญา ทั้งความจริงก็เป็นอย่างนั้นด้วยว่า **“ใจ ไม่ใช่ผู้ดับผู้ตาย”ใจเป็นแต่ผู้คอยรับทราบ**ทุกสิ่งทุกอย่าง

เอ้า! อะไรไม่ทนทานให้ไป! ร่างกายไม่ทน เอ้า แตกไป! เวทนาไม่ทน เอ้า สลายไป! อะไรไม่ทนให้สลายไปหมด เอ้า สลายไป **อะไรทนจะคงตัวอยู่ ส่วนที่คงตัวอยู่นั้นคืออะไร?**ถ้าไม่ใช่ผู้รู้คือใจจะเป็นอะไร? นั่น! ก็คือผู้รู้เด่นอยู่ตลอดเวลา!

เมื่อได้ฝึกหัดตนโดยทางสติปัญญาจนมีความสามารถแล้ว จะเป็นอย่างนี้แน่นอนไม่เป็นอื่น แต่ถ้าสติปัญญาอาภัพ จิตใจก็ท้อแท้อ่อนแอถอยหลังอย่างไม่เป็นท่า ความทุกข์ทั้งหลายจะรุมกันเข้ามาอยู่ที่ใจทั้งหมด เพราะใจเป็นผู้สั่งสมทุกข์ขึ้นมาเอง ทั้งนี้อยู่กับความโง่ของตัวเอง เพราะฉะนั้นความท้อถอยจึงไม่ใช่ทางที่จะชำระตนให้พ้นจากภัยทั้งหลายได้ นอกจากความขยันหมั่นเพียร นอกจากความเป็นนักต่อสู้ด้วยสติปัญญาเท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นที่จะได้ชัยชนะ ไม่มีอย่างอื่นที่จะได้ความเด่น ความดีบ ความดี ความสง่าผ่าเผย ความองอาจกล้าหาญขึ้นภายในใจ

ให้พิจารณาอย่างนี้ สมมุติว่าเราอยู่ในบ้าน ปราศจากครูปราศจากอาจารย์ ครูอาจารย์ได้สอนไว้แล้วอย่างไร ปราศจากที่ไหน? ท่านสอนว่าอย่างไร นั่นแลคือองค์ท่าน! นั่นแลคือองค์ตถาคต! นั่นแลคือองค์พระธรรม! เราอยู่กับพระธรรม เราอยู่กับพระพุทธเจ้า เราอยู่กับพระสงฆ์ตลอดเวลา โดยพระโอวาทที่นำมาประพฤติปฏิบัติ ก็ล้วนแล้วแต่เรื่องของท่านทั้งนั้น เราไม่ได้ปราศจากครูปราศจากอาจารย์ เราอยู่ด้วยความมีที่พึ่ง คือมีสติปัญญา มีศรัทธา ความเพียร รบฟันหั่นแหลกอยู่กับสิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่เวลานี้ จะว่า

เราปราศจากครูอาจารย์ได้อย่างไร ! เราอยู่กับครู และรู้ก็ต้องรู้แบบมีครู ! สู้ก็ต้องสู้แบบมีครู !

นี่คือวิธีการแห่งการปฏิบัติตน ไม่มีความว้าเหว่ ไม่มีความหวั่นไหว ให้มีความแน่วแน่ตามความจริงแห่งธรรมที่ครูอาจารย์ได้สั่งสอนไว้แล้ว ยึดถือเป็นหลักเกณฑ์อยู่ภายในใจโดยสม่ำเสมอ อยู่ที่ไหนก็เรียกว่าเราอยู่กับครูกับอาจารย์ กับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เพราะพุทธะ ธรรมะ สังฆะ อันแท้จริงแล้วอยู่กับจิต มีจิตเท่านั้นจะเป็น "พุทธ ธรรม สงฆ์" ได้ หรือธรรมทั้งดวงได้ มีจิตเท่านั้นที่จะอยู่กับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ได้ ไม่ใช่อะไรทั้งหมด!

กายไม่รู้เรื่อง จะไปรู้เรื่องพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ได้อย่างไร **เวทนา**ก็ไม่รู้เรื่อง **สัญญา**เพียงจำมาให้แล้วหายเงียบไป **สังขาร**ปรุงขึ้นแล้วหายเงียบไป จะเป็นสาระอะไรที่พอจะรับพระพุทธเจ้าเข้าไว้ภายในตนได้ ผู้ที่รับไว้ได้จริง ๆ คือผู้ที่เข้าใจเรื่องของพระพุทธเจ้าจริง ๆ และเป็นผู้ที่ ***"เป็นพุทธะ"*** **อันแท้จริง ก็คือจิตนี้เท่านั้น**

ฉะนั้นจึงให้พิจารณาจิตให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย อย่าท้อถอยอ่อนแอ อย่างไรเราทุกคนต้องก้าวเข้าสู่สงครามที่เป็นเรื่องใครช่วยไม่ได้ด้วยกันทุกคน นอกจากเราจะช่วยตัวเอง และแน่ที่สุดว่าเราต้องช่วยตัวเองทุกคน ถึงคราวจำเป็นมาไม่มีใครจะช่วยได้

พ่อก็พ่อ แม่ก็แม่ ลูกก็ตาม สามีก็ตาม ภรรยาก็ตาม เป็นแต่เพียงดูอยู่เฉย ๆ ด้วยความอาลัยรักเสียดาย อยากช่วยแต่ช่วยไม่ได้ สุดวิสัย!

ถึงวาระแล้วที่จะช่วยเราให้พ้นจากความทุกข์ความทรมาน ให้พ้นจากสิ่งพัวพันทั้งหลายนั้น เครื่องช่วยนั้น**นอกจากปัญญา สติ และความเพียรของเราเองแล้ว ไม่มี!**

ฉะนั้นเราจึงเข้มงวดกวดขันและมีความเข้มแข็งอยู่กับใจ แม้ร่างกายจะหมดกำลัง และให้เข้าใจในเรื่องเหล่านี้เสียตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จะไม่เสียท่าเสียที

ไม่ว่า**เรื่องของขันธ์**จะแสดงขึ้นอย่างไร **มันไม่เหนือตาย แสดงขึ้นมามากน้อยเพียงไรมันก็ถึงแค่ตายเท่านั้น**

ผู้รู้ก็รู้กันถึงตาย เมื่อธาตุขันธ์สลายไปแล้ว ผู้รู้ก็หมดปัญหาเรื่องความรับผิดชอบ ขณะนี้ต้องพิจารณาให้เต็มที่ เอาให้มันถึงพริกถึงขิงถึงเหตุถึงผล **เราก็ถึงธรรมอันแท้จริงภายในใจ**

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร ขอยุติเพียงแค่นี้